De Iohanne Calvino, Guilielmo Farello, Petro Vireto, lectissima praestantissimorum pastorum Triade. Theodor. Beza Vezelius.

Gallica mirata est CALVINUM Ecclesia nuper;
Quo nemo docuit doctius:
Est quoq te nuper mirata FARELLE tonantem,
Quo nemo tonuit fortius:
Et miratur adhuc fundentem mella VIRETUM,
Quo nemo fatur dulcius.
Scilicet aut tribus his servabere testibus olim
Aut interibis GALLIA.

Joannis Sturmii de Authore judicium.

Joannes Calvinus homo acutiss° judicio, summaq doctrinâ et egregiâ memoriâ præditus est: et scriptor est varius, copiosus, purus: cujus rei testimonium est Institutio Christianæ religionis; quam primò inchoatam, deinde locupletatam, hoc verò anno absolutam edidit: neq scio an quidquam hujus generis extet perfectius: ad docendam religionem, ad corrigendos mores, et tollendos abusus. et se optimè institutum existimet, qui, quæ in eo volumine traduntur, est assecutus.

Joannis Calvini Epitaphium
Theod. Beza Auctore.

Romæ ruentis terror ille maximus,
Quem mortuum lugent boni, horrescunt mali,
Ipsa à quo potuit virtutem discere virtus,
Cur adeò exiguo ignotoq in cespite clausus
Calvinus lateat rogas?
Calvinum assiduè comitata modestia vivum,
Hoc tumulo manibus condidit ipsa suis.
Ô te beatum cespitem tanto hospite!
Ô cui invidere cuncta possint marmora!

INSTITVTIO CHRISTIANAE Religionis,

IOHANNE CALVINO AVTHORE.

Quæ ad superiores editiones hâc postremâ, omnium emendatissima locupletissimáque, recèns addita sunt, statim post ipsius authoris Epistolam ad Regem Christianiss. subiecta ad lectorem admonitio breuiter indicat.

Ex donatione Viri Doctissimi & prudentissimi Dni Ernesti Stelbogii possideo Andreas Bohigerg, P. O.

Ex donatione nobilissimi ac strenuiss. Viri Dn. Ottonis Guilielmi à Berlebsch possideo Christianus Rüpelius pastor Goaring.

GENEVAE
Apud Iohannem le Preux.

Jam me possidet C. Apelius p.
C. Zeh

N. 8

M.D.XCII.

1 5 £ 9 8
G H V W.

Otho Guilielmus à Berlebsch. Francofurti nund. vernis

Iohannes Caluinus Lectori,

N prima huius nostri operis editione, quia eum, quem pro immensa sua bonitate Dominus successum dedit, minime expectabam, leuiter, maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri solet) defunctus eram: verùm quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum esse, quem nunquam voto expetere, nedum sperare ausus fuissem: vt mihi plus multo deferri ex animo sentiebam quàm essem promeritus, ita magnæ ingratitudinis fore putaui nisi adeò propensis in me studiis, ac meam industriam sponte inuitantibus, respondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neque id secunda tantùm editione tentaui: sed quoties deinde excusum fuit opus, nonnulla accessione locupletatum fuit. Etsi autem laboris tunc impensi me non pœnitebat: nunquam tamen mihi satisfeci, donec in hunc ordinem qui nunc proponitur digestum fuit. Nunc me dedisse confido quod vestro omnium iudicio probetur. Certè quanto studio ad operam hanc Ecclesiæ Dei præstandam incubuerim luculentum testimonium proferre licet, quòd proxima hyeme dum existimabam à febre quartana mortem mihi denuntiari, quo magis vrgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librum superstitem relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquam rependeret. Maluissem equidem citius, verùm sat citò si sat bene. Opportunè autem prodisse tunc putabo vbi sensero vberiorem adhuc quàm antehac fructum aliquem Ecclesiæ Dei attulisse. hoc mihi vnicum votum. Et sanè mecum malè ageretur nisi vnius Dei approbatione contentus, vel stulta & peruersa imperitorum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem. Nam quanuis Deus & propagandi regni sui, & adiuuandæ publicæ vtilitatis studio animum meum penitus addixerit: mihi quoque probè conscius sim, ipsum & angelos testes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Ecclesia suscepi, mihi fuisse propositum quàm Ecclesiæ prodesse, sinceram pietatis doctrinam asserendo: neminem tamen esse puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceretur calumniis. Quum iam sub prelo esset epistola, certò resciui, Augustæ, vbi conuentus ordinum Imperij agebatur, sparsum fuisse de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat in aulis Principum exceptum. Hæc est scilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima constantiæ meæ experimenta, quæ vt calumniam adeò fœdam respuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autem cum tota sua caterua diabolus, si me putidis mendaciis obruendo, hac indignitate fractiorem vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immensa sua bonitate daturum mihi confido vt in cursu sanctæ suæ vocationis æquabili tolerantia perseuerem. Cuius rei nouum in hac editione documentum piis lectoribus exhibeo. Porrò hoc mihi in isto labore propositum fuit, sacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare & instruere, vt & facilem ad eam aditum habere, & inoffenso in ea gradu pergere queant. si

puli perturbet, leges omnes abroget, dominia & poſſeſſiones diſſipet, omnia denique ſurſum deorſum voluat. Et tamen minimam portiunculam audis. horrenda enim quædam in vulgus ſparguntur: quæ ſi vera eſſent, meritò illam cum ſuis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuerſus mundus iudicet. Quis iam miretur publicum odium in illam accenſum eſſe, vbi iniquiſſimis iſtis criminationibus fides habetur? En cur in noſtram ipſorum doctrinæque noſtræ damnationem omnes ordines conſentiant ac conſpirent.

4. Iniquitatis, quæ in iudicib. ineſt, manifeſtatio.

Hoc affectu correpti, qui ad iudicandum ſedent, præiudicia quæ domo attulerunt, pro ſententiis pronuntiant: & ſe rite perfunctos ſuis partibus putant ſi neminem ad ſupplicium trahi iubeant, niſi aut ſua confeſſione, aut ſolidis teſtimoniis conuictum. At cuius criminis? Damnatæ (aiunt) iſtius doctrinæ. At quo iure damnata eſt? Id autem erat defenſionis præſidium: non doctrinam ipſam abnegare, ſed pro vera tueri. Hîc muſſitandi quoque facultas præciditur.

Attentionem ſibi conciliat à Regii officii, conſideratione. Regum enim eſt afflictę Eccleſiæ cauſam ſuſcipere.

Quare non iniquè poſtulo, Rex inuictiſſime, vt integram cauſæ iſtius cognitionem ſuſcipias: quæ perturbatè hactenus nulloque iuris ordine, & impotenti æſtu magis quàm legitima grauitate tractata eſt, vel quoquomodo exagitata. Neque hîc me priuatam defenſionem meditari exiſtimes, qua ſaluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tametſi quo decet humanitatis affectu proſequor, vt nunc tamen res ſunt, ea non moleſtè careo.

2. Chriſtianæ religionis patronus non aſpernari.

Verùm communem piorum omnium, adeóque ipſam Chriſti cauſam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo proſciſſa ac protrita, velut deplorata iacet, Phariſæorum id quidem quorundam tyrannide magis quàm tua conſcientia.

3. Impiis veritatem & Eccleſiam perſequentibus minimè fauere.

Sed quî id fiat, hîc dicere nihil attinet. afflicta certè iacet. Hoc enim profecerunt impij, vt Chriſti veritas, ſi non vt fugata diſſipatáque intereat, certè vt ſepulta & ignobilis lateat: paupercula verò Eccleſia aut crudelibus cædibus abſumpta ſit, aut exiliis abacta, aut minis ac terroribus perculſa ne hiſcere quidem audeat. Et inſtant etiamnum qua ſolent inſania & ferocitate, fortiter in parietem iam inclinatum, & ruinam quam fecerunt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus furiis patrocinium ſuum opponat.

4. Præpoſterè modeſtorum quorundam, quos Euangelii pudet, conſilia non audire.

Quòd ſiqui veritati maximè fauere videri volunt, ignoſcendum eſſe cenſent errori & imprudentiæ imperitorum hominum. Sic enim modeſti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norunt certiſſimam eſſe Dei veritatem: imperitos homines, quorum ingenium non adeò deſpicabile Chriſto fuiſſe vident, quin cęleſtis ſuæ ſapientiæ myſteriis dignatus ſit. Adeò omnes pudet Euangelij.

5. Gloriam & veritatem Dei promouere.

Tuum autem erit, ſereniſſime Rex, nec aures, nec animum à tam iuſto patrocinio auertere: præſertim vbi de re tanta agitur: nempe quomodo Dei gloriæ ſua conſtet in terris incolumitas, quomodo ſuam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnum Chriſto ſartum tectúmque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali.

6. Regię vocationis finem rectè agnoſcere.

Siquidem & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoſcere ſe in regni adminiſtratione Dei miniſtrum. Nec iam regnum ille ſed latrocinium exercet qui non in hoc regnat vt Dei gloriæ ſeruiat.

7. Iudicia Dei formidare.

Porrò fallitur qui diuturnam proſperitatem expectat eius regni, quod Dei ſceptro, hoc eſt, ſancto eius verbo, non regitur: quando cæleſte oraculum excidere non poteſt, quo

quo edictum est dissipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab Prou.29.18.
hoc studio abducere debet humilitatis nostræ contemptus. Nos quidem
quàm pauperculi simus & abiecti homunciones, probè nobis conscij sumus: *8. Pios pauperes et afflictos non abs se abiicere.*
coram Deo, scilicet, miseri peccatores, in hominum conspectu despectissimi:
mundi (si vis) excrementa quædam & reiectamenta, aut siquid adhuc vilius
nominari potest. vt, quo apud Deum gloriemur, nihil restet, præter vnam
eius misericordiam, qua in spem æternæ salutis nullo nostro merito asciti si-
mus: apud homines verò non ita multũ, præter nostram infirmitatem, quam
vel nutu confiteri, summa inter eos ignominia est. Sed doctrinam nostram *9. Doctrinam christianam quam pauperes illi profitentur reuereri.*
supra omnem mundi gloriam, sublimem: supra omnem potestatem, inui-
ctam stare oportet: quia non nostra est, sed Dei viuentis, ac Christi eius, quem
Pater Regem constituit, vt à mari vsque ad mare dominetur, & à fluminibus
vsque ad terminos orbis terrarum. Et sic quidem dominetur, vt totam ter- Dan.2.32.
ram, cum ferreo suo atque æreo robore, cum splendore aureo & argẽteo, sola Iesa.11.4. Psal.2.9.
oris sui virga percussam non secus comminuat quàm figulina vascula: quem-
admodum de magnificentia regni ipsius vaticinantur Prophetæ.

Reclamant quidem aduersarij, falsò nos prætendere verbum Dei, cuius *Obiectionis, quæ Regem ab audiendo reuocat, occupatio & dilutio.*
sceleratissimi simus corruptores. Hæc verò quàm sit non modò malitiosa ca-
lumnia, sed insignis quoque impudentia, ipse, confessionem nostram legen-
do, pro tua prudentia iudicare poteris. Nonnihil tamen hîc etiam dicendum
est quod tibi ad lectionem ipsam, vel studium attentionémque excitet, vel
certè viam sternat. Paulus, quum ad fidei analogiam omnem prophetiam Rom.12.6.
formatam esse voluit, certissimam amussim posuit qua probari Scripturæ in-
terpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam si nostra exigantur, in ma- *1. Collata ad fidei analogiam doctrina nostra, vera deprehendetur.*
nibus est victoria. Quid enim melius atque aptius fidei conuenit quàm agno
scere nos omni virtute nudos, vt à Deo vestiamur? omni bono vacuos, vt ab
ipso impleamur? nos peccati seruos, vt ab ipso liberemur? nos cęcos, vt ab ipso
illuminemur? nos claudos, vt ab ipso dirigamur? nos debiles, vt ab ipso susten
temur? nobis omnem gloriandi materiam detrahere, vt solus ipse gloriosus
emineat & nos in ipso gloriemur? Hæc atque id genus reliqua quum à nobis *2. Aduersariorum, falsa.*
dicuntur, interpellant illi, queritantúrque hoc modo subuerti cæcum nescio
quod lumen naturæ, fictas pręparationes, liberum arbitrium, & meritoria sa-
lutis æternæ opera, cum suis etiam supererogationibus: quia ferre non pos-
sunt integram omnis boni, virtutis, iustitiæ, sapientiæ laudem ac gloriam
apud Deum residere. At non legimus reprehensos qui nimium è fonte aquæ *Confirmatio à dicto Ieremiæ,* 2.13.
viuæ hauserint: contrà grauiter obiurgantur qui foderunt sibi puteos, puteos
contritos, & qui continere aquam non valent. Rursum quid fidei conuenien *A consideratione veræ fidei.*
tius quàm Deum sibi polliceri propitium Patrem, vbi Christus frater ac pro-
pitiator agnoscitur? quàm omnia læta ac prospera securè ab eo expectare, cu-
ius inenarrabilis erga nos dilectio eò progressa est vt proprio Filio non pe- Rom.8.32.
percerit quin pro nobis ipsum traderet? quàm in certa expectatione salutis &
vitæ æternæ acquiescere, vbi Christus à Patre datus cogitatur, in quo tales
thesauri sunt absconditi? Hîc nobis manum iniiciunt, & illam fiduciæ certi- *Quã arrogantia & præsumptione non carere arrogãtes aduersarii clamitant.*
tudinem arrogantia & præsumptione non carere clamant. At, vt nihil de no-
bis, ita omnia de Deo præsumenda sunt. nec alia ratione vana gloria spolia-
mur

mur nisi vt in Domino discamus gloriari. Quid vltrà? Percurre, fortissime Rex, omnes nostræ causæ partes, & quouis sceleratorum hominum genere nequiores nos existima, nisi planè comperias, in hoc nos laborare, & probris affici quia spem reponimus in Deo viuo: quia hanc credimus esse vitam æternam, nosse vnum verum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Propter hanc spem, alij nostrûm vinculis constringuntur, alij virgis cæduntur, alij in ludibrium circunducuntur, alij proscribuntur, alij sæuissimè torquentur, alij fuga elabũtur: omnes rerum angustia premimur, diris execrationibus deuouemur, maledictis laceramur, indignissimis modis tractamur. Intuere iam in aduersarios nostros (de ordine sacrificorum loquor, quorum nutu & arbitrio alij nobiscum inimicitias exercent) & mecum paulisper reputa quo studio ferantur. Veram religionem, quæ Scripturis tradita est, quæque inter omnes constare debuerat, facilè & sibi & aliis ignorare, negligere, despicere permittunt: parúmque referre putant quid quisque de Deo & Christo teneat, vel non teneat, modò implicita, vt aiunt, fide, suam mentem Ecclesiæ iudicio submittat. nec valde afficiuntur si Dei gloriam manifestis blasphemiis pollui contingat, modò nequis aduersus sedis Apostolicæ primatum & sanctæ matris Ecclesiæ authoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta sæuitia & acerbitate pro Missa, Purgatorio, peregrinationibus, & id genus nugis belligerantur, vt sine eorum explicatissima, vt ita dicam, fide saluam fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei esse probent? Cur? nisi quia illis Deus venter est, culina religio: quibus sublatis, non modò non Christianos, sed ne homines quidem futuros se credunt? Tametsi enim alij splendidè se ingurgitant, alij tenuibus crustulis victitant, omnes tamen ex eadem viuunt olla, quę sine illis fomentis non frigeret modò, sed penitus conglaciaret. Ideo vt quisque eorum pro ventre est maximè solicitus, ita prò sua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbũt, vel vt regnum incolume, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam synceri zeli dat significationem.

1.Tim.4.10.
Iohan.17.3.
A conformitate Ecclesię cum Christo, cui fit conformis sub cruce.
Ab hostium veritatis, ingenio, studiis & moribus, graphice depictis.

Nec sic tamen desinunt doctrinam nostram incessere & quibus possunt nominibus criminari & infamare, quo vel inuisam vel suspectam reddant. Nouam appellant & nuper natam, dubiam esse & incertam cauillantur: rogant quibus confirmata sit miraculis: quærunt an sit æquum vt contra tot sanctorum Patrum consensum, & vetustissimam consuetudinem obtineat: vrgent vt schismaticam esse fateamur, quæ contra Ecclesiam prælium moueat: vel Ecclesiam multis seculis intermortuam fuisse, quibus nihil tale auditum fuit. Postremò nihil opus esse aiunt multis argumentis: qualis enim sit iudicari à fructibus posse: vtpote quæ tantum sectarum aceruum, tot seditionum turbas, tantam vitiorum licentiam peperit. Scilicet perquam illis facile est apud credulam imperitámque multitudinem desertæ causæ insultare. verùm si nobis quoque mutuæ essent dicendi vices, deferueret profectò hæc acrimonia qua sic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impunè, despumant. Principiò, nouam quòd appellant, Deo sunt vehementer iniurij, cuius sacrum verbum nouitatis insimulari non merebatur. Illis quidem nouam esse minimè dubito, quibus & Christus nouus est & Euangelium nouum: sed qui

Impetrata audientia, ad sex capita aduersariorum christianæ religionis calumnias reuocat, quib. sigillatim respondet.

Prima calumnia, Nouam esse doctrinam.

qui illam Pauli concionem veterem esse nouerunt, Iesum Christum mortuum propter peccata nostra, resurrexisse propter iustificationem nostram, nihil apud nos deprehendent nouum. Quòd diu incognita sepultáque latuit, humanæ impietatis crimen est: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, saltem postliminij iure suam antiquitatem recipere debebat. Ex eodem ignorantiæ fonte pro dubia incertáque habent. hoc profectò est quod Dominus per Prophetam suum conqueritur, Bouem cognouisse possessorem suum, & asinum præsepe dominorum suorum: se non agnosci à populo suo. Verùm vtut in eius incertitudinem ludant, si sua illis proprio sanguine vitæque dispendio obsignanda esset, liceret spectare quanti ab illis fiat. Longè alia nostra fiducia est, quæ nec mortis terrores, nec adeò ipsum Dei tribunal formidat.

Rom.4.25. *Diu incognitam sepultámque latuisse.* *Dubiam esse & incertam.* *Iesa.1.3.*

Quòd miracula à nobis postulant, improbè faciunt. non enim recens aliquod Euangelium cudimus, sed illud ipsum retinemus cuius confirmandæ veritati seruiunt omnia quæ vnquam & Christus & Apostoli miracula ediderunt. At id præ nobis habent singulare, quòd assiduis in hunc vsque diem miraculis fidem suam confirmare possunt. Imò potius allegant miracula, quę animum alioqui bene compositum labefactare queant: adeò aut friuola sunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiamsi valde prodigiosa essent, contra Dei veritatem vllius momenti esse oportebat: quando & nomen Dei sanctificari vbique & semper conuenit, siue portentis, siue naturali rerum ordine. Speciosior forsan esse fucus poterat, nisi de fine vsúque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apostolorum prædicationem sequuta sunt, in eius confirmationem edita fuisse docet Marcus. sic & Lucas Dominum sermoni gratię suę reddidisse testimonium narrat, quum signa & portenta fierent per Apostolorum manus. Cui simillimum est illud Apostoli, Salutem annuntiato Euangelio fuisse confirmatam, contestante Domino signis & portentis & variis virtutibus. Quæ verò audimus Euangelij esse signacula, eáne ad diruendam Euangelij fidem conuertemus? quæ veritati tantùm obsignandæ sunt destinata an mendaciis confirmandis accommodabimus? Proinde doctrinam, quæ præcedere ab Euangelista dicitur, priore loco examinari explorarique par est. quæ si probata fuerit, tum demum à miraculis iure confirmationem sumere debet. Probæ autem doctrinæ, authore Christo, isthæc nota est, si non in hominum sed Dei gloriam quærendam vergit. Hanc quum doctrinæ probationem Christus asserat, perperam censentur miracula quæ aliò quàm ad illustrandum vnius Dei nomen trahuntur. Et meminisse nos decet, sua esse Satanæ miracula, quæ tametsi prę stigiæ sunt magis quàm veræ virtutes, sunt tamen eiusmodi quæ imprudentes & imperitos deludant. Magi & incantatores miraculis semper claruerunt. idololatriam stupenda miracula aluerunt: quæ tamen nec Magorum, nec idololatrarum superstitionem nobis approbant. Atque hoc olim ariete vulgi simplicitatem concutiebant Donatistæ, quòd miraculis pollerent. Idem ergo nunc nostris aduersariis respondemus quod tunc Donatistis Augustinus, Dominum contra istos mirabiliarios, cautos nos fecisse: quum prædixit venturos pseudoprophetas, qui signis mendacibus variisque prodigiis in errorem

Secunda calumnia, Nullis miraculis esse confirmatam. *Contrà, Papatum miraculis scatere.* *Sed miraculis ridiculis & mendacibus.* *Mar.16.20.* *Act.14.3.* *Heb.2.4.* *Euangelii enim fidem diruunt ac euertunt.* *Ioan.7.18, & 8.50.* *Sunt Satanæ miracula.* *Quibus iam olim Schismatici gloriabantur.* *In Iohan. tract.13.* *Matth.24.24*

1.Thes.2.9.
rorem electos, si fieri posset, inducant. Et Paulus admonuit, Antichristi regnum futurum cum omni potentia & signis & prodigiis mendacibus. At

Obiectionis dilutio.
2.Cor.11.14.
Hie. in præf. Ieremiæ.
hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficis, non à pseudoprophetis, sed à sanctis fiunt. Quasi verò non nouerimus hanc esse Satanæ artem, transfigurare se in Angelum lucis. Olim Ægyptij sepultum apud se Ieremiam sacrificiis aliísque diuinis honoribus prosequuti sunt. nónne sancto Dei Propheta ad idololatriam abutebantur? & tamen tali sepulchri veneratione consequebantur, vt curationem à tactu serpentum putarent iustam il-

Et quib. mendacium (iusto Dei iudicio) confirmatur.
2.Thes.2.11.
lius mercedem esse. Quid dicemus? nisi fuisse hanc sempérque fore iustissimam Dei vindictam, iis qui dilectionem veritatis non receperunt, mittere efficaciam illusionis, vt credant mendacio? Miracula ergo nobis minimè desunt, eáque certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro se obtendunt, meræ sunt Satanæ illusiones, quando à vero Dei sui cultu ad vanitatem populum abducunt.

Tertia calumnia, Patres, i. veteres Theologos, Papatui fauere.
Præterea calumniosè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc seculi scriptores intelligo) acsi eos haberent suę impietatis suffragatores. quorum authoritate si dirimendum certamen esset, melior victoriæ pars (vt modestissimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verùm quum multa præclarè ac sapienter ab illis Patribus scripta sint, in quibusdam verò iis acciderit quod hominibus solet: isti pij scilicet filij, qua sunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorum tantùm lapsus & errores adorant: quæ bene dicta sunt vel non obseruant, vel dissimulant, vel corrumpunt: vt dicas prorsus illis curæ

A nobis contemni & aduersarios haberi.
fuisse, in auro legere stercora. Tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu Patrum contemptores & aduersarios. Nos verò adeò illos non contemnimus, vt si id præsentis instituti esset, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipsorum suffragiis comprobare. Sic

Resp. 1. Nos, in scriptis patrũ, vt decet, versari.
1.Cor.3.21.
tamen in eorum scriptis versamur, vt semper meminerimus, omnia nostra esse, quæ nobis seruiant, non dominentur: nos autem vnius Christi, cui per omnia, sine exceptione, parendum sit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione constitutum habebit. quando multa ignorarunt sancti viri illi: sæpe inter se conflictantur, interdum etiam secum ipsi pugnant. Non sine causa

Prou.22.28.
Exceptionis dilutio.
Psal.45.11.
(inquiunt) à Solomone admonemur ne transgrediamur antiquos terminos quos posuerunt patres nostri. At non eadem est regula in agrorum limitibus & obedientia fidei: quam sic comparatam esse oportet vt obliuiscatur populum suum & domum patris sui. Quòd si tantopere gestiunt ἀλληγορεῖν, cur non Apostolos potius, quàm alios quosuis, Patres interpretantur, à quibus præ-

Resp. 2. ostendens 14. testimoniis Papistas esse Patrũ aduersarios.
scriptos terminos nefas sit reuellere? sic enim interpretatus est Hieronymus, cuius verba in suos canones retulerunt. Quòd si eorum, quos intelligunt, fixos volunt esse terminos: cur ipsi, quoties libet, adeò licenter transgrediun-

1. Acatius in lib.11.cap.16. tripert.hist.
Ambr. lib.2. de off.c.28.
tur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum nostrum non edere neque bibere: itaque non habere opus calicibus neque discis: alter, sacra aurum non quærere, neque auro placere quæ auro non emuntur. Transgrediuntur ergo limitem quum in sacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, sericis delectantur: nec rite Deum coli putant nisi omnia exquisito splendore

2. Spiridion trip.hist. lib. 1.c.10.
vel potius insano luxu diffluant. Pater erat qui dixit, ideo se liberè carnes edere quo

re quo die cæteri abſtinebant, quia Chriſtianus eſſet. Itaque fines tranſiliunt
quum diris animam deuouent quæ per quadrageſimam carnem guſtauerit.
Patres erant, quorum vnus dixit, monachum, qui manibus ſuis non laboret, 3. Trip.hiſt. lib.8.cap.1.
violento, aut ſi mauis latroni, iudicari æqualem: alter, non licere monachis ex Aug.de opere mon.c.17.
alieno viuere, etiamſi aſſidui ſint in contemplationibus, in orationibus, in
ſtudiis. Et hunc limitem tranſgreſſi ſunt, quum otioſos ac doliares mona-
chorum ventres in luſtris ac fornicibus collocarunt, qui aliena ſubſtantia ſa-
ginarentur. Pater erat qui dixit horrendam eſſe abominationem, videre de- 4.Epiph.epiſt. ab Hie.verſ.
pictam vel Chriſti vel ſancti vllius imaginem in Chriſtianorum templis.
Neque id hominis vnius voce pronuntiatum eſt, ſed ab Eccleſiaſtico etiam Con.Eleber. c.36.
Concilio decretum, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimùm
abeſt quin ſe intra hos fines contineant, quando non relinquunt angulum
imaginibus vacuum. Alius Pater conſuluit vt officio humanitatis erga mor- 5. Amb.li.de Abra.1.c.7.
tuos in ſepultura defuncti, ſineremus eos quieſcere. Hos limites perrumpunt
quum perpetuam mortuorum ſolicitudinem incutiunt. Ex Patribus erat qui 6.Gelaſ.Pap. in Cõc.Rom.
ſubſtantiam panis & vini teſtatur in Euchariſtia ita permanere & non deſi-
nere, ſicut manet in Chriſto Domino ſubſtantia & natura hominis, iuncta
diuinæ. Igitur modum prætereunt qui fingunt deſinere ſubſtantiam panis &
vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac ſanguinem tranſſubſtantietur.
Patres erant qui vti vniuerſæ Eccleſiæ vnam duntaxat Euchariſtiam exhibe- 7. Chryſ.in 1.c. Eph. Calixt. Papa de conſ.diſt.2.
bant, atque vt inde arcebant flagitioſos & ſceleratos, ita grauiſſimè damna-
bant omnes eos qui præſentes ei non communicarent. Hos fines quàm pro-
cul ſubmouerunt? quum non templa tantùm, ſed etiam priuatas domos Miſ-
ſis ſuis replent, ad eas ſpectandas quoſuis admittunt, & eo quemque liben-
tius, quo largius quiſque numerat, quantumuis impuri ſint & ſceleſti: ad fi-
dem in Chriſtum, & fidelem Sacramentorum communionem inuitant ne-
minem: quin potius ſuum opus pro gratia & merito Chriſti venditant. Patres 8. Gelaſ.can. Cõperimus, de conſ.di.2.
erant, quorum vnus ab vſu ſacræ Chriſti Cœnæ in totum ſubmouendos de-
creuit qui alterius ſpeciei participatione contenti, ab altera abſtinebant: alter Cypr.epiſt.2. lib.1.de lapſ.
fortiter pugnat, non denegandum populo Chriſtiano Domini ſui ſangui-
nem, pro cuius confeſſione ſanguinem ſuum effundere iubetur. Hos quoque
terminos ſuſtulerunt, quum inuiolabili lege idipſum iuſſerunt quod ille ex-
communicatione puniebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui te- 9. Aug.lib.2. de pecc.mer. c.vlt.
meritatem eſſe aſſeruit, de re obſcura in vtramuis partem definire ſine claris
atque euidentibus Scripturæ teſtimoniis. Hunc terminum obliti ſunt quum
tot conſtitutiones, tot Canones, tot magiſtrales determinationes ſine vllo
Dei Verbo ſtatuerunt. Pater erat qui Montano inter alias hæreſes exprobrauit 10. Apollon. de quo Eccl. hiſt.lib.5.c.12
quòd primus ieiuniorum leges impoſuiſſet. Hunc quoque terminum longè
exceſſere quum ieiunia ſtrictiſſimis legibus ſanxerunt. Pater erat qui negauit 11. Paphnu. trip.hiſt. lib. 2.c.14.
Eccleſiæ miniſtris interdicendum coniugium, caſtitatem pronuntiauit, cum
propria vxore concubitum. & Patres erant qui eius authoritati aſſenſerunt.
His finibus egreſſi ſunt quum ſuis ſacrificis cælibatum ſeuerè indixerunt. Pa- 12.Cypr.epi. 2.lib.2.
ter erat qui cẽſuit vnum Chriſtum audiendum eſſe, de quo dictum ſit, Ipſum
audite: nec reſpiciendum quid alij ante nos aut dixerint aut fecerint, ſed quid
(qui primus omnium eſt) Chriſtus præceperit. Hunc finem neque ipſi ſibi
præſt

præstituunt, neque aliis præstitutum habere permittunt, dum quosuis potius

13. Aug. c.2. cont. Cresco. grammatic.

& sibi & aliis magistros quàm Christum præficiunt. Pater erat qui contendit Ecclesiam non debere se Christo præponere, quia ille semper veraciter iudicet: Ecclesiastici autem iudices, sicut homines, plerunque fallantur. Hoc etiam fine perrupto, asserere non dubitant totam Scripturæ authoritatem ab

14. De scholasticis doctor. iudicium. Vide huius operis libr. 2. c. 2. sect. 6. & li. 3. c. 4. sect. 1. & c. 7. 15. &c. 26. 28. 29. & lib. 4 c. 18. sect. 1. & c. 19. sect. 1. 10 11. &c.

Ecclesiæ arbitrio pendere. Patres omnes vno pectore execrati sunt & vno ore detestati, sanctum Dei verbum sophistarum argutiis contaminari & dialecticorum rixis implicari. An isti iis limitibus se continent, dum nihil aliud in tota vita moliuntur, quàm infinitis contentionibus & plusquam sophisticis iurgiis Scripturæ simplicitatem inuoluere & impedire? vt si nunc Patres suscitentur, & huiusmodi iurgandi artem audiant quam speculatiuam theologiam appellant isti, nihil minus credant quàm de Deo haberi disputationem. Verùm latius iustis spatiis sese oratio nostra effunderet, si recensere vellem quàm petulanter isti Patrum iugum, quorum obseruantes filij videri volunt, excutiant. Menses profectò atque anni me deficerent. Et adeò perdita sunt deploratáque impudentia, vt nos castigare ausint quòd terminos antiquos transgredi non dubitemus.

Quarta calumnia, Nos consuetudinē laudatam non sequi.

Iam verò quòd nos ad consuetudinem vocant nihil efficiunt. Iniustissimè enim nobiscum ageretur si consuetudini cedendum esset. Equidem si recta essent hominum iudicia, consuetudo à bonis petenda erat. verùm longè aliter sæpiuscule agi contingit. quod enim à multis fieri conspectum est, consuetudinis ius mox obtinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res humanæ vt pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorum vitiis publicus error plerunque factus est, vel potius communis vitiorum consensus: quem nunc boni isti viri pro lege esse volunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum inundasse, multas sonticas pestes inuasisse orbem, omnia in præceps ruere: vt aut prorsus res humanæ deplorandæ sint, aut tantis malis iniicienda manus, vel potius vis afferenda. Et abigitur remedium, non

Decret. dist. 8 c. fin. extr. de consuet.

alia ratione nisi quia iampridem malis assueuimus. Sed locum sanè habeat in hominum societate publicus error: in regno tamen Dei sola eius æterna veritas audienda & spectanda est, cui nulla annorum serie, nulla consuetudine,

Iesa. 8. 12.

nulla coniuratione præscribi potest. Si quondam electos Dei docebat Iesaias ne dicerent Conspiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Conspiratio. hoc est, ne in sceleratum populi consensum vnà ipsi conspirarent, néue timorem eius timerent, ac formidarent: sed potius vt Dominum exercituum sanctificarent, & ipse esset timor eorum & pauor. Nunc itaque, vt volent, & præterita secula & præsentia exempla nobis obiectent: si Dominum exercituum sanctificauerimus, non valde terrebimur. Siue enim in similem impietatem multa secula consenserint, fortis est qui vltionem in tertiam & quartam generationem faciat: siue totus simul orbis in eandem nequitiam conspiret, experimento docuit quis sit eorum exitus qui cum multitudine delinquunt,

Gen. 7. 1. Heb. 11. 7.

quum vniuersum hominum genus diluuio perdidit, seruato Noe cum modica familia, qui per suam vnius fidem totum orbem condemnaret. Denique praua consuetudo non secus ac publica quædam est pestis, in qua non minus pereunt qui in turba cadunt. Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit

Cyprian.

Cyprianus, eos qui ignoratione peccant, etsi non possint omni se culpa eximere, videri tamen posse quoquomodo excusabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter respuunt, nihil habere quod obtendant. [illegible]

Dilemmate suo non adeò vehementer nos premunt, vt fateri adigant vel Ecclesiam fuisse aliquandiu intermortuam, vel nunc cum Ecclesia nobis litem esse. Viuit sanè Christi Ecclesia, & viuet quandiu Christus regnabit ad dexteram Patris: cuius manu sustinetur, cuius præsidio defenditur, cuius virtute suam incolumitatem retinet. Præstabit enim ille indubiè quod semel recepit, se affuturum suis vsque ad consummationem seculi. [illegible] Aduersus eam nulla nunc nobis pugna est. siquidem Deum vnum & Christum Dominum vno consensu, cum omni fidelium populo, colimus & adoramus, qualiter semper ab omnibus piis adoratus est. Sed non parum à verò ipsi aberrant, dum Ecclesiam non agnoscunt nisi quam præsenti oculo cernant, & eam iis finibus circunscribere conantur quibus minimè inclusa est. In his cardinibus controuersia nostra vertitur: primùm quòd Ecclesiæ formam semper apparere & spectabilem esse contendunt: deinde quòd formam ipsam in sede Romanæ Ecclesiæ & Præsulum suorum ordine constituunt. *Duplex paralogismus Papistarum in nomine Ecclesiæ.* Nos contrà asserimus, & Ecclesiam nulla apparente forma constare posse, nec formam externo illo splendore, quem stultè admirantur, sed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima Sacramentorum administratione. *Erroris refutatio.* Fremunt nisi Ecclesia digito semper ostendatur. Sed quàm sæpè in populo Iudæorum sic deformari contigit vt nulla species emineret? quam putamus formam resplenduisse, quum Helias solum se relictum deploraret? 1. Reg. 19. 10. quandiu ab aduentu Christi deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, seditionibus, hæresibus sic oppressa est vt nulla parte fulgeret? An si eo tempore vixissent, credidissent vllam esse Ecclesiam? sed audiuit Helias salua esse septem millia virorum qui non curuauerant genu coram Baal. Nec dubium nobis esse debet quin semper in terris regnauerit Christus ex quo cælum ascendit. notabilem verò aliquam formam si tum pij oculis requisiissent, nónne protinus concidissent animis? Et sanè id iam summi vitij loco in suo seculo ducebat Hilarius, quòd stulta Episcopalis dignitatis admiratione occupati, latentem sub ea larua exitialem lernam non animaduerterent. sic enim loquitur, Vnum moneo, cauete Antichristum. malè enim vos parietum amor cepit: malè Ecclesiam Dei in tectis ædificiisque veneramini: malè sub iis Pacis nomen ingeritis. Contra Auxentium. Anne ambiguum est in iis Antichristum esse sessurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores. in iis enim Prophetæ aut manentes aut demersi prophetabant. Quid autem hodie in cornutis suis Episcopis mundus veneratur, nisi quoniam sanctos esse religionis præsules autumat quos celebribus vrbibus videt præsidere? Apagesis ergo tam stupidam æstimationem. Quin potius permittamus hoc Domino: 2. Tim. 2. 19. vt quando ipse solus nouit qui sui sint, interdum etiam Ecclesiæ suæ exteriorem notitiam ab hominum aspectu auferat. Est, fateor, horribilis illa Dei vindicta super terram. sed si ita meretur hominum impietas, cur istæ Dei vltioni obsistere nitimur? Sic anteactis seculis Dominus hominum ingratitudinem vltus est. nam quia veritati suæ obedire noluerant, & lucem suam extinxerant

** rant

rant, eos excæcatos ſenſu, & abſurdis mendaciis ludi, & altis tenebris immergi paſſus eſt, vt nulla veræ Eccleſiæ facies extaret. interim tamen ſuos & diſperſos & delitescentes, in mediis erroribus & tenebris ab exitio ſeruauit. Nec mirum: didicit enim ſeruare & in ipſa confuſione Babylonis & flamma fornacis ardentis. Quòd autem formam Eccleſiæ neſcio qua vana pompa cenſeri volunt, id quàm periculoſum ſit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationem in immenſum extraham. Pontifex, inquiunt, qui ſedem Apoſtolicam tenet, & qui ab eo antiſtites ſunt inuncti & conſecrati, infulis modò & lituis inſigniti ſint, Eccleſiam repræſentant, & pro Eccleſia haberi debent. ideo nec errare poſſunt. Qui ſic? quia paſtores ſunt Eccleſiæ, & conſecrati Domino. Et Aaron cæterique præfecti Iſrael nónne paſtores erant? Aaron verò & filij eius iam Sacerdotes deſignati errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur ſecundum hanc rationem Eccleſiam non repræſentaſſent quadringenti illi Prophetæ qui Ahab mentiebantur? At Eccleſia ſtabat à partibus Micha, ſolius quidem & contemptibilis, ſed ex cuius ore verum egrediebatur. Nónne & nomen & faciem Eccleſiæ præ ſe ferebant Prophetæ, quum vno impetu aduerſus Ieremiam inſurgerent, & minaces iactarent fieri non poſſe vt periret Lex à Sacerdote, conſilium à ſapiente, verbum à Propheta? Aduerſus totam Prophetarum nationem ſolus Ieremias mittitur qui à Domino denuntiet fore vt Lex pereat à Sacerdote, conſilium à ſapiente, verbum à Propheta. Nónne talis ſplendor refulgebat in eo concilio quod Pontifices, Scribæ & Phariſæi collegerunt, conſilia de interficiendo Chriſto capturi? Eant nunc, & in externa larua hæreant, vt Chriſtum & omnes Dei Prophetas faciant ſchiſmaticos: Satanę rurſum miniſtros faciant Spiritus ſancti organa. Quòd ſi ex animo loquuntur, reſpondeant mihi bona fide, vbinam gentium ac locorum Eccleſiam reſidere exiſtiment ex quo Baſilienſis Concilij decreto deiectus & abdicatus eſt Pontificatu Eugenius, ſubrogato in eius locum Amedæo? Negare, vel ſi rumpantur, nequeunt, Concilium, quantum ad externos ritus attinet, fuiſſe legitimum: nec ab vno tantùm Pontifice, ſed à duobus indictum. Damnatus eſt illic Eugenius ſchiſmatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Epiſcoporum grege qui cum eo Concilij diſſolutionem admoliti erant. Poſtea tamen Principum fauore ſubleuatus, ſaluum Pontificatum recepit. Illa Amedęi electio, generalis & ſacroſanctæ Synodi authoritate rite peracta, in fumum abiit: niſi quòd ipſe galero Cardinalitio, ceu canis latrans iniecta offa, placatus eſt. Ex illorum hæreticorum rebellium ac pertinacium gremio prodiit quicquid poſtea Paparum, Cardinalium, Epiſcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit. Hîc deprehenſi hæreant neceſſe eſt. Vtram enim in partem Eccleſiæ nomen conferent? negabúntne Concilium generale fuiſſe, cui nihil ad exteriorem maieſtatem deęrat? nempe quod duobus diplomatibus ſolenniter indictum, præſidente Romanæ ſedis legato conſecratum, rerum omnium ordine bene compoſitum, eadem ſemper dignitate ad extremum perſeuerauit. Fatebuntur ſchiſmaticum Eugenium cum tota ſua cohorte, à qua omnes ſanctificati ſunt? Aut igitur Eccleſiæ formam aliter definiant: aut quotquot ſunt, habebuntur à nobis ſchiſmatici, qui ſcientes volentes ab hæreticis ordinati ſunt. Quòd ſi nunquam

Poſterioris paralogiſmi refutatio.

Exod. 32. 4.

1. Reg. 22. 11.

Ierem. 18. 18.

Ierem. 4. 9.

Ioh. 12. 10.

Scito dilemmate, ex ſua autem hypotheſi, arguitur clericalis ordo Papiſticus non eſſe Eccleſia: nec habere à ſua parte Eccleſiã.

quam antea compertum fuisset, externis pompis non alligari Ecclesiam, ipsi prolixo documento nobis esse possunt, qui sub specioso illo Ecclesiæ titulo tandiu se orbi superciliosè venditarunt, quum tamen essent exitiales Ecclesię pestes. De moribus non loquor, & tragicis illis facinoribus, quibus scatet tota eorum vita: quando Pharisæos se esse aiunt, qui sint audiendi non imitandi. Ipsam, ipsam doctrinam, cui id deberi aiunt quòd sunt Ecclesia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Ecclesiæ esse non obscurè cognosces, si legendis nostris aliquantum otij tui decidas.

Ecclesię forma non pendet ab externo splendore.

Postremò, non satis candidè faciunt, quum inuidiosè commemorant quantas turbas, tumultus, contentiones secum traxerit nostræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorum culpa indignè in ipsam deriuatur, quæ in Satanæ malitiam torqueri debuerat. Est hic diuini verbi quidam quasi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certissima & in primis fidelis nota, qua discernitur à mendacibus doctrinis, quæ se facilè produnt dum æquis omnium auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. Sic seculis aliquot, quibus profundis tenebris submersa fuerunt omnia, huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus, nec secus ac Sardanapalus aliquis in alta pace desidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quàm risisset ac lusisset, tranquilla ac pacata regni possessione? At verò vbi lux è supernis affulgens tenebras eius aliquantum discussit, vbi fortis ille regnum eius turbauit ac perculit, tum verò solitum suum torporem excutere cœpit, & arma corripere. Et primùm quidem hominum manus concitauit, quibus illucescentem veritatem violenter opprimeret. per quas vbi nihil profectum est, ad insidias se conuertit: dissidia & dogmatum contentiones per Catabaptistas suos & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obscuraret, tandem & extingueret. Et nunc vtraque machina ipsam tentare perseuerat. siquidem & verum illud semen vi ac manu hominum euellere conatur, & suis zizaniis (quantum in se est) nititur occare, ne crescat, & fructum reddat. Id tamen ipsum frustra, si monitorem Dominum audimus qui & eius artes multò ante nobis aperuit, ne incautos deprehenderet, & contra omnes eius machinas, satis firmis præsidiis armauit.

Sexta calumnia, Euangelii doctrinam causam esse tumultuum & dissidiorum.

Paralogismus à non causa vt causa.

Cur Euangelio patefacto, tot turbæ exortæ sint, vnde ad calumniam colligitur responsio 1.

Cæterùm, in ipsum Dei verbum inuidiam conferre, aut seditionum, quas improbi & rebelles: aut sectarum, quas impostores contrà excitant: quanta est malignitas? Nouum tamen exemplum non est. Interrogabatur Elias annon is esset qui turbabat Israel? Christus seditiosus Iudæis erat. Apostolis crimen impingebatur commotionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones quę in nos ebulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid respondendum sit, docuit nos Elias, nos non esse qui vel errores spargimus, vel tumultus commouemus: sed eos ipsos qui Dei virtuti obluctantur. Verùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem satis est: ita rursum aliorum imbecillitati occurrendum, quos talibus offendiculis commoueri, ac perturbatos vacillare non rarò contingit. Illi verò ne hac perturbatione labascant, ac de gradu deiiciantur, sciant eadem expertos esse suo seculo Apostolos quæ nunc vsu nobis veniunt. Erant indocti & instabiles, qui ad suam ipsorum perniciem deprauarent quæ à Paulo diuinitus

Resp. 2. veterem hanc esse calumniam, vt ex Prophetarum et Apostolorum historiis ac exemplis colligere licet: nihil quæ nobis hic posse obiici quod aliis Dei seruis iampridem obiectum non fuerit.

1.Reg.18.18.

2.Pet.3.16.

ſcripta erant, vt ait Petrus. Erant Dei contemptores, qui quum audiebant abundaſſe peccatum vt gratia exundaret, ſtatim ingerebant, Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non eſſe ſub Lege, protinus occinebant, Peccabimus, quia non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia. Erant qui illum mali ſuaſorem arguebant. Subintrabant multi pſeudoapoſtoli, qui diruerent Eccleſias quas ipſe ædificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem, nec ſyncerè Euangelium prædicabant, malitioſè etiam cogitantes ſe preſſuram ſuſcitare vinculis eius. Alicubi non multus erat Euangelij profectus. Omnes quæ ſua erant, quærebant, non quæ Ieſu Chriſti. Alij retrorſum abibant, canes ad vomitum, & ſues ad volutabrum luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad licentiam carnis. Inſinuabant ſeſe multi fratres, à quibus deinde piis imminebant pericula. Inter ipſos fratres variæ concertationes ſuſcitabantur. Quid hîc Apoſtolis agendum erat? an non vel ad tempus diſſimulandum, vel potius omittendum illud Euangelium ac deſerendum erat, quod tot litium videbant eſſe ſeminarium, tot periculorum materiam, tot ſcandalorum occaſionem? At in huiuſmodi anguſtiis ſuccurrebat, Chriſtum eſſe lapidem offenſionis, & petram ſcandali poſitum in ruinam & reſurrectionem multorum, & in ſignum cui contradiceretur. qua fiducia armati per omnia tumultuum offenſionúmque diſcrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione ſuſtentari decet, quando hunc perpetuum Euangelij genium eſſe teſtatur Paulus, vt ſit odor mortis in mortem iis qui pereunt: tametſi in hunc potius vſum vobis deſtinatum erat vt odor eſſe vitæ in vitam, ac potentia Dei in ſalutem fidelium. quod ipſum nos quoque certè experiremur, niſi noſtra ingratitudine corrumperemus hoc tam ſingulare Dei beneficium, ac in exitium noſtrum verteremus quod nobis vnicum ſalutis præſidium eſſe debuerat.

Rom.6.1. & 15.

Philip.1.15.

Horum autem prudentia & ſimplicitas, in tot tantiſque tumultibus et ſcandalis, nobis imitanda.

Luc.2.34.

2.Cor.2.16.

Peroratio, beneuolentiam conciliāns.

Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi iniicere nituntur noſtri aduerſarij, Non aliud hoc nouo Euangelio, (ſic enim appellant,) captari ac quæri, niſi ſeditionum opportunitatem, ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuiſionis Deus noſter author eſt, ſed pacis: & Filius Dei non peccati miniſter eſt, qui venit ad diſſoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accuſamur, quarum ne minimam quidem ſuſpicionem vnquam dedimus. Scilicet nos regnorum inuerſionem meditamur: quorum nulla vnquam factioſa vox audita eſt, & vita ſemper quieta ſimpléxque cognita fuit, quum ſub te viueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnóque tuo fauſta omnia precari non deſinimus. Scilicet ~~nos~~ impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etſi multa reprehendi poſſunt, nihil tamen tanta inſultatione dignum. nec tam infœliciter (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin iſtis obtrectatoribus vita noſtra, caſtitatis, benignitatis, miſericordiæ, continentiæ, patientiæ, modeſtiæ, & virtutis cuiuſuis exemplum eſſe poſſit. Nos ſanè Deum ſyncerè timere & colere reipſa palàm eſt, quando tum vita tum morte noſtra nomen eius ſanctificari petimus, & ipſa inuidia coacta eſt quibuſdam noſtrûm innocentiæ & ciuilis integritatis teſtimonium dare: in quibus id vnum morte plectebatur quod ſingulari in laude ponendum

Nec ſeditionū nec vitiorum culpa Deo aut Chriſto imputanda eſt.

Nec nos ſeditioſi ſumus.

Nec vitiorum fautores.

Imò Dei cultores eſſe cupimus & ſumus

dum erat. Quòd siqui sub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hactenus aliquos in regno tuo fuisse non compertum est) siqui vitiorum suorum licentiæ, libertatem gratiæ Dei prætexunt (quales permultos noui) sunt leges & legum pœnæ, quibus pro meritis grauiter coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei ob scelestorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, satis multis expositam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in eorum delationes vltra modum credula aure propendeas. vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iustæ penè apologiæ modum accedit: qua non defensionem texere, sed duntaxat ad ipsam causæ actionem audiendam animum tuum præmollire studui, auersum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: sed cuius gratiam recolligere nos posse confidimus, si hanc nostram confessionem, quam pro defensione apud tuam maiestatem esse volumus, placidus compositúsque semel legeris. Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum susurri, vt nullus sit reis pro se dicendi locus: importunæ verò illæ furiæ, te conniuente, semper vinculis, flagris, equuleis, sectionibus, incendiis sæuiunt: nos quidem, velut oues mactationi destinatæ, ad extrema quæque redigemur: sic tamen, vt in patientia nostra possideamus animas nostras, & manum Domini fortem expectemus: quæ indubiè tempore aderit, & sese armata exeret tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiam ad vindicandos, qui tanta securitate nunc exultant, contemptores. Dominus Rex regum, thronum tuum iustitia stabiliat, & solium tuum æquitate, Illustrissime Rex.

Anabaptistas, Libertinos, Epicureos, damnamus.

Ideo, aduersus pios Christi seruos Rex christianiss. calumniis aures præbere non debet

Quod si secus fiat, patientiâ nobis est opus, Deúsque constituto tempore apparebit in misericordiam & iudicium.

Basileæ, Calend. Augusti, Anno Domini millesimo quingentesimo trigesimosexto.

ADMONITIO AD LECTOREM.

Væ huius operis renouatæ editioni nunc primùm accesserunt, vt Theologiæ candidatorum studia iuuarentur, paucis designanda putauimus, tum ne officio nostro deesse videremur, tum vt ad ipsam Institutionis tractationem comparatior accedere posses. Primùm igitur præfixa est proximè sequens Methodus & dispositio, seu totius operis Argumentum quod authoris scopum & mentem aperit: ídque ex Gasp. Oleuiano, qui ante aliquot annos huius Institutionis epitomen edidit. Sequuntur centum Aphorismi, quatuor librorum summam & seriem breuiter complectentes, ex tabulis Gulielmi Launæi in Anglia excusis collecti. Deinde in quatuor libros argumenta: præcipuæ Capitum partes analyticæ: Annotationes perpetuæ in singulas sectiones, partim ex laboribus Nicolai Colladonis & Edmundi Bunnij (qui laudabilem operam in hac Institutione illustranda iampridem Ecclesiæ Dei nauarunt) partim ex nostris obseruationibus excerptæ, quæ authoris Methodum, argumentorum ordinem, & nexum, ad obiecta aduersariorum responsiones, nec non accuratam omnium membrorum explicationem & sensum perspicuè ostendunt. Loci similes diuersis in libris Institutionis, aut capitibus, vel sectionibus, inter se collati sunt vbique, & obseruati: vt alter alteri semper sit adiumento. Præterea quibus in aliis Opusculis eadem tractentur à Caluino annotatum est. Scripturæ sacræ & Veterum testimonia, quæ in aliis editionibus aliquot locis desiderabantur, nunc primùm marginibus suísque sectionibus diligenter adscripta sunt. Indices locorum scripturæ, rerum item ac nominum, olim ab A. Marlorato collecti, auctiores apparent. Tota denique hæc editio, non sine summo fauore Dei Omnipotentis, inter ignes et gladios, Ecclesiæ ac Reipublicæ Geneuensis ceruicibus, mense Iulio anni 1590. vndique imminentes, præclarum & vtile admodum opus ad finem perducentis, ac fremente Satana, eximium Christi seruum Caluinum rediuiuum, pro orthodoxæ fidei veritate fortiter felicitérque pugnantem inducentis, castigatior & prioribus absolutior exit in lucem. Porrò, quàm necessaria tibi sit huius Institutionis assidua lectio, quum ex argumentorum & responsionum serie satis supérque cognoscere possis, prolixiore monitione non est opus. Tantùm addam: quot Caluino aduersarios Satan excitauit, qui hanc Christianæ Religionis Institutionem innumeris penè librorum latino & peregrino idiomate scriptorum telis adorti sunt, tot seruo suo Dominus Iesus victoriarum trophæa defixit. Id vnum superest, vt quam tibi, Lector, typographus noster, vir de tuis studiis bene meritus, præstitit operam & industriam, æqui boníque consulas.

Geneuæ, Kalendis Augusti, anno temporis vltimi

1590.

INST

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS METHODVS ET DISPOSITIO: SEV, Totius operis Argumentum.

Copus authoris in hac Institutione Christiana duplex est: prior, Cognitio Dei, qua ad beatam immortalitatem perueniatur. Altera, nostri, ad priorem illam destinata. Ad hunc scopum vt nos deducat, hac forma vtitur: nempe proponit sibi prorsus methodum Symboli Apostolici, vt pote omnibus Christianis familiarissimam. Prout enim Symbolum quatuor constat partibus: quarum prima est de Deo Patre, secunda de Filio, tertia, de Spiritu sancto, quarta de Ecclesia: ita & author omnem suam Institutionem, vt vtrunque scopum priùs positum assequatur, partitur in libros quatuor: quorum primus primæ symboli parti, secundus secundæ, tertius tertiæ, quartus quartæ respondeat. Quod sigillatim nunc est explicandum.

I. Primus articulus Symboli Apostolici est de Deo Patre, de creatione, conseruatione, & rerum omnium gubernatione, quæ in eius omnipotentia inclusa sunt. Sic primus liber est de cognitione Dei, quatenus est Creator, conseruator, & gubernator rerum omnium & singularum. Docet & quæ sit vera Creatoris notitia, & in quem finem tendat. cap. I. & 2. Hanc non in schola disci, sed quemlibet ab vtero esse sibi eius magistrum, cap. 3. Tantam verò esse hominis prauitatem, vt eam notitiam partim inscitia, partim malitia suffocet & corrumpat; vt per eam nec Deum, vt par est, glorificet, nec ad beatitudinem eius ductu perueniat, cap. 4. Et quamuis interior illa notitia subleuetur causa adiuuante, obiecto nimirum creaturarum speculo, in quo Dei virtutes contemplari liceat, ne sic quidem hominem proficere. Itaque Deum, quibus familiariùs vult innotescere in salutem, scripturam verbi sui proponere, vbi de scriptura Sacra: in hac se patefecisse, quòd non solus Pater, sed vnà cum Patre, Filius, & Spiritus sanctus sit ille Creator cæli & terræ: quem nec ex insita naturali notitia ob nostram prauitatem, nec ex obiecto pulcherrimo mundi speculo ita cognoscere potuimus, vt à nobis glorificaretur. Hac occasione tractat patefactionem Dei in scriptura: vbi de vnica Dei essentia & tribus personis. Ne verò homo spontaneæ suæ cæcitatis culpam in Deum conferat, docet qualis homo sit initio creatus, vbi de imagine Dei, de libero arbitrio, & prima naturæ integritate disseritur. Creatione ita expedita, ad conseruationem & gubernationem rerum omnium descendit tribus postremis capitibus, vbi tractatur plenissimè locus de Dei prouidentia.

II. Quia autem homo creationis iure excidit per peccatum, ad Christum est veniendum. Ideo in Symbolo sequitur, *Et in Iesum Christum, Filium eius vnigenitum*, &c. Ita & author noster in secundo Institutionis libro tractat de cognitione Dei, quatenus est Redemptor in Christo: ducítque hominem ad Christum Mediatorem, ostenso hominis lapsu: vbi docet de peccato Originali: nec quicquam in ipso esse virium, quibus à peccato & maledictione incumb

cumbente se possit expedire: quin potiùs nil nisi damnabile ex ipso prodire, antequam reconcilietur & renouetur; hæc vsque ad caput sextum: ideo homini in semetipso modis omnibus perdito, nec idoneo suscipiendæ vel cogitationi bonæ, qua sibi medeatur, aut Deo grata faciat, extra se quærendam esse redemptionem in Christo. In hunc finem Legem datam, non quæ cultores suos in se retineret, sed ad Christum manu duceret: qua occasione Legis Moralis expositio interseritur. Hunc sub Lege Iudæis vt salutis authorem fuisse cognitum, pleniùs verò sub Euangelio, in quo mundo fuit exhibitus: hinc fluit doctrina de similitudine & differentia vtriusque Testamenti, Veteris & Noui, Legis & Euangelij. Hæc vsque ad cap. 12. Inde docetur, ad producendum plenæ salutis effectum, oportuisse æternum Dei Filium fieri hominem, assumpsisse etiam re ipsa veram naturam humanam: item quo modo duæ hæ naturæ vnam efficiant personam demonstratur. Destinatum ad plenam salutem merito ipsius & efficacia, esse officium Christi Sacerdotale, Regium, & Propheticum. Deinde quo modo officio suo sit perfunctus, seu reipsa Redemptoris partes impleuerit, vbi articuli de Christi morte, resurrectione, ascensu in cælum exponuntur. Postremò euincit, rectè & propriè dici, Christum nobis esse promeritum gratiam Dei & salutem.

III. Quandiu Christus à nobis separatus est, nihil nobis prodest. Quamobrem ei inseri nos oportet, vt palmites viti. Ideo post doctrinam de Christo, in tertia Symboli parte sequitur, *Credo in Spiritum sanctum:* vt pote qui est vinculum vnionis inter nos & Christum. Ita & author noster libro tertio de Spiritu sancto tractat, qui nos Christo vnit: & per consequens, De fide, qua Christum amplectimur cum duplici beneficio, nempe gratuita iustitia, quam nobis imputat, & regeneratione, quam in nobis inchoat, donando nobis resipiscentiam. Et vt ostendat, nos neutiquam de eiusmodi fide gloriari, quæ non coniunctum habeat studium resipiscentiæ; priùs quàm ad plenam tractationem iustificationis descendat, de resipiscentia & eius continua meditatione, quam Christus fide apprehensus Spiritu suo in nobis generat, fusè disserit 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. capitibus. Vndecimo demum capite, primum & præcipuum Christi, per Spiritum sanctum nobis coniuncti, beneficium pertractat, nempe Iustificationem, vsque ad cap. 20. quod est de Oratione, quæ velut manus est, quæ re ipsa bona illa fruenda accipit, quæ fides apud Deum sibi ex verbo promissionis nouit esse reposita. Quia autem non omnes homines per Spiritum sanctum, qui fidem in nobis creat & conseruat, Christo omnis salutis authori vniuntur, agit cap. 21. de electione Dei æterna: qua factum est, vt nos, in quibus nil boni præuiderat quod ipse non gratis daret, Christo donârit, & per vocationem Euangelij efficacem ipsi vniuerit, vsque ad cap. 25. vbi de plena regeneratione & felicitatis fruitione, vltima scilicet resurrectione agitur, quò attollendi sunt oculi, cùm inchoata duntaxat in hoc mundo sit piorum fœlicitas, si fruitionem spectes.

IIII. Quoniam autem Spiritus sanctus non omnes homines Christo inserit seu fide donat, & quos ea donat, non sine mediis ordinariè donat, verùm vtitur ad eam rem prædicatione Euangelij & Sacramentorum vsu, cùm totius disciplinæ administratione: ideo in Symbolo sequitur, *Credo sanctam Ecclesiam*

clesiam

clesiam Vniuersalem, quam nempe ex gratuitæ electionis fonte, in morte æterna iacentem, gratis sibi in Christo reconciliauit, & Spiritu sancto donauit; vt Christo insita, communionem cum ipso velut capite habeat; vnde perpetua fluit peccatorum remissio, & plena ad vitam æternam instauratio. Sic author noster libro quarto de Ecclesia tractat vsque ad cap. 14. Inde de mediis, quibus Spiritus sanctus ad efficaciter è morte spirituali vocandum, & conseruandum Ecclesiam vtitur, verbo & sacramentis, Baptismo scilicet & sacra Cœna: quæ velut sceptrum sunt Regis Christi, quo regnum suum spirituale in Ecclesia virtute sui Spiritus inchoat, in dies promouet, ac post hanc vitam sine illis mediis perficit, ad 20. vsque cap. tractat.

Et quia politiæ sunt hospitia Ecclesiæ in hac vita, (licet politica gubernatio à spirituali regno Christi sit distincta) de ea, quantum sit Dei beneficium, quod Ecclesia grato animo agnoscere debet, nos instituit, donec ex hoc hospitio, in cælestem hæreditatem euocemur, vbi Deus erit omnia in omnibus. Hæc Institutionis est dispositio. In summa, homo initio quidem creatus rectus, postea non dimidia ex parte, sed totus perditus, extra se totam salutem in Christo reperit; cui vnitus per Spiritum sanctum nobis gratis donatum, citra vllum futurorum operum intuitum, duplex beneficium in eo percipit, plenam imputationem iustitiæ, quæ nos comitatur in sepulchrum vsque, & initium sanctificationis, quam in dies auget, donec tandem in die regenerationis seu carnis resurrectione perficiat, vt in æterna vita & hæreditate cælesti pro tanta misericordia celebretur.

CENTVM APHORISMI,

Quatuor librorum Institutionis Christianæ Religionis summam & seriem breuiter complectentes.

LIB. I.

1. Vera hominis sapientia sita est in cognitione Dei Creatoris & Redemptoris.

2. Hæc cognitio est nobis naturaliter insita, cuius finis esse debet cultus Dei rectè institutus, seu Numinis reuerentia cum timore & amore coniuncta.

3. Sed tale semen corrumpitur inscitia, vnde superstitiosus cultus: & malitia, vnde timor seruilis & Deitatis odium.

4. Aliunde etiam est comparata: nempe totius mundi fabrica, & sacris scripturis.

5. Hæc fabrica docet qualis sit Dei bonitas, virtus, iustitia, sapientia, creando cælestia & terrestria, eadémque conseruando per administrationem ordinariam & extraordinariam, in qua clarius innotescit eius prouidentia. Docet item qualis nostra sit indigentia, vt discamus nostram fiduciam collocare in Dei bonitate, potentia, sapientia: eius obtemperare pręceptis; ad eum in aduersis confugere: quas habemus dotes ei referre acceptas cum gratiarum actione.

6. Scripturis sacris etiam cognoscitur Deus Creator. In his considerandum quales sint, nempe veræ & à Dei Spiritu profectæ, quod probatur Spiritus S. testimonio, Scripturarum efficacia & antiquitate, prophetiarum certitudine, miraculosa Legis conseruatione, vocatione, & scriptis Apostolorum, Ecclesiæ consensu, martyrum constantia. Vnde constat omnia pietatis principia euertere fanaticos illos qui posthabita scriptura ad reuelationes transuolant.

7. Deinde, quid doceant: nempe qualis sit natura Dei in se, & in rerum creatione ac administratione.

8. Natura Dei in se est infinita, inuisibilis, æterna, omnipotens: vnde sequitur eos errare qui Deo visibilem formam tribuunt. Item, vnius essentiæ, in qua tres personæ, Patris, Filij, Spiritus sancti.

9. In rerum creatione, considerantur præcipue cælestes & spirituales substantiæ, id est Angeli, quorum alij boni, & piorum tutores: alij mali, non creatione sed corruptione: 2. terrestres, & præcipue quidem homo, cuius perfectio elucet in anima & in corpore.

10. In rerum administratione natura Dei apparet. Eius autem administratio alia est vniuersalis, qua dirigit omnes creaturas iuxta proprietatem quam singulis, dum eas creauit, largitus est.

11. Alia est particularis, quæ consideratur ratione rerum inanimatarum, ita vt si quis vel aduersis casibus, vel prospero aliquo successu afficitur, id totum Deo adscribere debeat: & ratione rerum inanimatarum, quibus licet naturaliter indita sit sua proprietas, tamen vim suam non exerunt, nisi quatenus præsenti Dei manu dirigun tur.

12. Consideratur item ratione temporis, præteriti & futuri. Præteriti, vt sciamus omnia euenire Dei dispensatione, operando vel per media, vel sine mediis, vel contra media: ita vt quicquid accidat, piis in bonum cedat, impiis in malum. Futuri, ad quod pertinent humanæ deliberationes, & quod vtendum esse docet mediis licitis: quum prouidentia illa, in quam recumbimus, mediis suis vestita sit.

13. Postremò, considerata ratione fructus quem inde pij colligunt. Certò enim scimus 1. Deo curę esse totum humanum genus, pręcipue verò suam Ecclesiam. 2. Deum omnia suo nutu regere & sua sapientia moderari. 3. Satis amplam habere benefaciendi facultatem: quia in eius manu sunt cælum & terra, eius obsequio addictæ sunt omnes creaturæ, in eius protectione acquiescunt pij, & eius imperio coercetur inferorum potestas. Nihil fortuito fieri, licet occultæ sint causæ, sed Dei voluntate, eáque tum arcana quam scrutari non possumus, sed reuerenter adoramus, tum expres-

Ca

sa in Lege & in Euangelio.

LIB. II.

14. Cognitio Dei Redemptoris colligitur ex lapsu hominis, & ex materiali redemptionis causa.

15. In lapsu hominis considerandum quid debeat & possit.

16. Quia creatus fuit ad imaginem Dei, idest, Sapientiæ, Iustitiæ, Sanctitatis diuinæ fuit particeps, atque ideo perfectus anima & corpore, debuit Deo perfectam mandatorum obseruationem.

17. Causæ lapsus, propinquę fuerunt Satan, Serpens, Eua, fructus vetitus: remotæ, infidelitas, ambitio, ingratitudo, contumacia. Vnde sequuta est deletio imaginis Dei in homine, qui factus est infidelis, iniustus, morti obnoxius.

18. Quid possit nunc videndum, tum animę tum corporis respectu. Animæ intelligentia in rebus diuinis, id est in Dei cognitione & vero cultu, talpa cęcior est: bona opera nec excogitare nec exequi potest. In rebus humanis, vt artibus liberalibus & mechanicis, admodum cęcutit & varius est. Voluntas autem, quod ad res diuinas attinet, vult tantum quod malum est. Quoad ad inferiores & humanas, incerta, vaga, nec omnino sui iuris.

19. Corpus animæ corruptos appetitus sequitur: multis infirmitatibus, morti tandem, est obnoxium.

20. Hinc sequitur homini perdito quærendam in Christo mediatore redemptionem: quia electi populi prima adoptio, Ecclesiæ conseruatio, eiusdem liberatio ex periculis, instauratio post dissipationes, piorum spes à gratia mediatoris semper pendebat. Ideo lex data, quæ suspensos teneret animos vsque ad Christi aduentum: quod patet ex gratuiti fœderis sępius repetiti memoria, ceremoniis, sacrificiis, ablutionibus, adoptionis fine, & iure Sacerdotij.

21. Materialis causa redemptionis est Christus, in quo consideranda tria. 1. Quomodo exhibeatur hominibus. 2. Quomodo recipiatur. 3. Quomodo in eius societate homines retineantur.

22. Christus exhibetur hominibus per Legem & per Euangelium.

23. Lex triplex est, Ceremonialis, Iudicialis, Moralis. Ceremonialis vsus est abrogatus, effectus perpetuus. Iudicialis seu politica Iudæis erat peculiaris, & sublata est, manente vniuersali illa æquitate quæ in lege Morali descripta est. Hęc Moralis, quę ad pietatem & Iustitiam fouendam ac conseruandam pertinet, perpetua est, & omnibus competit.

24. Vsus legis Moralis est triplex. Primus nostram ostendit impotentiam, iniquitatem, damnationem, non vt desperemus: sed ad Christum recurramus. Secundus, Vt qui promissionibus non mouentur terrore comminationum coerceantur. Tertius, Vt sciamus qualis sit Dei voluntas: vt eam ad obsequium meditemur: vt ad id confirmentur animi: vt a lubrico retrahamur.

25. Summa legis proœmio & duabus tabulis comprehenditur. In proœmio notatur 1. Dei potestas, vt populum obediendi necessitate constringat. 2. Promissio gratiæ, qua se Deum Ecclesię profitetur. 3. Beneficium, quo Iudæos ingratitudinis arguit, nisi benignitati suæ respondeant.

26. Prior tabula quæ ad Dei cultum pertinet quatuor præceptis absoluitur.

27. Primi præcepti finis est, vt Deus in populo suo solus emineat. Soli Deo igitur debemus adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem.

28. Secundi præcepti finis est, Deum superstitionis ritibus cultum suum nolle profanari. Eiusdem partes duę. Prior licentiam nostram coercet, ne Deum sub sensus nostros subiiciamur, aut vlla specie repræsentemus. Altera vetat, ne vllas imagines adoremus religionis causa, ideo producit potentiam suam, quam sperni non patietur: æmulationem, quia consortem ferre nequeat: vindictam in pronepotes: misericordiam maiestati suæ cultoribus.

29. Tertium præceptum tria iubet. 1. Vt Dei maiestatem resipiat quicquid mens nostra concipit & lingua profatur. 2. Ne temere abutamur sancto eius verbo & sacris mysteriis ad ambitionem & auaritiam. 3. Ne eius operibus obloquamur, sed illa cum elogiis Sapientię, Patientiæ, Potentiæ, Bonitatis, Iustitiæ prædicemus. His opponitur nominis Dei profanatio triplex, periuriis, iuramentis superuacuis, idololatricis item, videlicet quum in Dei locū substituimus sanctos, vel creaturas animatas aut inanimatas.

30. Quarti præcepti finis est, vt propriis affectibus & operibus emortui regnum Dei meditemur. Hic autem tria sunt consideranda. 1. Requies spiritualis, quum fideles a propriis operibus feriantur, vt Deus in ipsis operetur. 2. Vt sit status dies ad inuocandum nomen Dei, ad verbum eius audiendum, & ad ceremonias sacras peragendas. 3. Vt serui habeant aliquam a labore remissionem.

31. Posterior tabula, de charitatis officiis erga proximum sex postrema præcepta continet. Quinti præcepti finis est, Quoniam Deo suæ dispositionis obseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentiæ gradus esse inuiolabiles. Interdicitur ergo ne superiorum dignitati derogemus, cōtemptu, contumacia, ingratitudine: immo eos reuerentia, obedientia, gratitudine prosequamur.

32. Sexti præcepti finis est, Quoniam hominum genus vnitate quadam Deus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse commendatam: vnde sequitur violentiam interdici priuatis, beneuolentiam præcipi.

33. Septimi pręcepti finis est, Quia puritatem amat Deus, facessere a nobis debet omnis immundities. Ergo scortari prohibet animo, verbo, opere.

34. Octaui pręcepti finis est, Quoniam Deo est abominationi iniustitia, vult vt vnicuique reddatur quod suum est. furātur autem homines, vel violentia, vel malitiosa impostura, aut calliditate, vel blanditiis, &c.

35. Noni pręcepti finis est, Quum Deus, qui est veritas, mendacium execretur, prohibet calumnias falsasque criminationes quibus violatur proximi nomen: mendacia item quibus in suis fortunis quispiam grauatur. Contra, requirit, vt in asserenda veritate vnusquisque nostrum tueatur & nominis & rerum proximi sui integritatem.

36. Decimi præcepti finis est, Quia totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnis aduersa charitati cupiditas ex animis est excutienda. Ideoque omnis cupiditas, quę in alterius detrimentum vergit, prohibetur.

37. Per Euagelium diximus Christum nobis exhiberi. Primum autem doctrinæ Euangelij seu noui Testamenti cū vetere Testamento demonstratur conuenientia. 1. Quia piis sub vtroque fœdere eadem sit, & fuerit spes immortalitatis. 2. Idem fœdus situm non in operibus hominum, sed in Dei misericordia. 3. Idem Mediator Dei & hominum Christus.

38. Deinde, vtriusque fœderis discrimen quintuplex ostenditur. 1. Sub lege cælestis hæreditas sub rebus terrenis exhibebatur. Sub Euangelio recta ad eam mentes nostrę diriguntur. 2. Vetus in figuris absente veritate imaginem tantum ostētabat. Nouum præsentem veritatem exhibet. 3. Illud, ratione Legis, ministerium erat damnationis & mortis. Hoc, iustitiæ & vitæ. 4. Illud seruitutis, qui timorem generet in animis. Hoc, libertatis, quod in fiduciam erigat. 5. Vni Iudæorum genti destinatum erat verbum. Nunc omnibus prędicatur gentibus.

39. Euangelicæ doctrinæ summa est docere 1. Qualis sit Christus. 2. Quorsum missus. 3. Quomodo redemptionis partes impleuerit.

40. Christus est Deus & homo. Deus, vt suis largiatur iustitiam, sanctificationem & redemptionem. Homo, quia hominis debitum erat persoluturus.

41. Missus est vt munus exequeretur 1. Prophetæ, vera prædicendo, prophetias adimplendo, voluntatem Patris docendo & faciendo. 2. Regis, gubernando Ecclesiam totā & quodlibet membrum eius, a qualibet aduersariorum iniuria suos defendendo. 3. Sacerdotis, pro peccatis corpus suum offerendo, Deum sua obedientia nobis reconciliando, pro suis semper precibus ad Patrem intercedēdo.

42. Redemptoris partes impleuit, moriendo pro peccatis nostris, resurgendo ad nostram iustificationem, aperiendo nobis cælos per ascensionem, sedendo ad dexteram Patris, inde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Itaque nobis promeritus est gratiam Dei, & salutem.

LIB. III.

43. Christum redemptorem recipimus virtute Spiritus sancti qui nos cum Christo coniungit. Ideo dicitur Spiritus sanctificationis & adoptionis, arrhabo & sigillum nostrę salutis, aqua, oleum, fons, ignis, Dei manus.

44. Fid

44. Fides autem animę manus eſt, quæ Chriſtũ in Euangelio nobis oblatum eadem virtute Spiritus S. recipit.

45. Commune fidei officium eſt veritati Dei ſubſcribere, quoties, quicquid, & quomodo loquatur. Proprium vero, reſpicere Dei in Chriſto voluntatem, miſericordiam, promiſſiones gratiæ, in quarum certitudinem Spiritus ſanctus mentes noſtras illuminat & corda confirmat.

46. Fides igitur eſt diuinæ erga nos beneuolentiæ firma certaque cognitio, quæ gratuitæ in Chriſto promiſſioni fundata, per Spiritum ſanctum & reuelatur mentibus noſtris, & cordibus obſignatur.

47. Fidei effecta ſunt quatuor. 1. Pœnitentia. 2. Vita chriſtiana. 3. Iuſtificatio. 4. Oratio.

48. Pœnitentia vera duabus partibus conſtat: Mortificatione, quæ ex agnitione peccati & vero iudicij diuini ſenſu procedit: Viuificatione item, cuius fructus ſunt, pietas erga Deum, charitas erga proximum, ſpes vitæ æternæ, vitæ ſanctitas. Huic veræ Pœnitentiæ opponitur falſa, cuius partes Contritio, Confeſſio, & Satiſfactio. Priores duæ ad veram pœnitentiam referri poſſunt: modo contritio ſit cordis propter agnitionem peccati, nec a ſpe veniæ per Chriſtum ſeparetur: confeſſio autem, ſeu priuata, ſoli Deo, aut Eccleſiæ paſtoribus libere & ad conſolationem, non ad enumerationem delictorum & conſcientię carnificinam inuehendam fiat: ſeu publica, quæ eſt totius Eccleſiæ, vel vnius aut multorum coram tota Eccleſia. Satisfactio, olim Eccleſiaſtica, id eſt, quæ ad ædificationem Eccleſiæ ob peccatorum reſipiſcentiam & publicam confeſſionem fiebat, ad Deum relata eſt à Sophiſtis: vnde Indulgentiarum ſupplementa in hoc mundo, & ignis purgatorius poſt mortem. At contritio illa Sophiſtarum, confeſſio item auricularis (quam vocant) & operis ſatisfactio, gratuitæ peccatorum remiſſioni opponuntur.

49. Vitæ Chriſtianæ partes duæ conſtituuntur. 1. Amor iuſtitię: vt ſancti ſimus, quia Deus ſanctus eſt, cum eo coniungimur, & in eius populo cenſemur. 2. Vt nobis norma præſcripta ſit quæ nos in iuſtitię ſtadio aberrare non ſinat, ſiamúſque Chriſto conformes. Huius autem exemplar nobis proponitur, cuius formam in vita noſtra debemus exprimere. Accedunt Dei beneficia quibus extremæ erit ingratitudinis ſi non reſpondeamus.

50. Summa vitæ Chriſtianæ eſt noſtri abnegatio.

51. Huius abnegationis fines ſunt quatuor. 1. Vt nos conſecremus Deo in hoſtiam viuẽtem. 2. Ne noſtra quęramus, ſed quæ Dei ſunt & proximi. 3. Vt crucem patienter feramus, cuius fructus ſunt, noſtræ imbecillitatis agnitio, patientiæ noſtræ probatio, delictorum correctio, ardentior inuocatio, vitæ æternæ alacrior meditatio. 4. Vt ſciamus quomodo vtendum ſit præſenti vita eiúſque adminiculis, propter neceſſitatem & oblectationem. Neceſſitas requirit vt omnia poſſideamus tanquam nihil poſſidentes: feramus placidè penuriam, & abundantiam moderatè, ſciamus ſatiari, eſurire, & patienter carere: habeamus rationem proximi, quia reddenda eſt ratio villicationis noſtræ: omnia vocationi noſtræ reſpõdeant. Oblectatio nobis eſſe debet laudandę benignitatis Dei min[i]us argumẽtum.

52. In conſideratione Iuſtificationis, quæ eſt tertius fidei effectus, occurrit primum vocis explicatio. Iuſtificatus dicitur, qui Dei iudicio cenſetur & habetur iuſtus. Iuſtificatur operibus, cuius vita pura & irreprehenſibilis eſt coram Deo. Et talis nullus vnquam fuit, excepto Chriſto. Iuſtificantur fide, qui operum iuſtitia excluſi Chriſti iuſtitiam apprehendunt. Tales ſunt Dei electi.

53. Inde conſequitur firmiſſima conſolatio. Nam pro ſeuero iudice patrem habemus clementiſſimum. Iuſtificati in Chriſto, pacémque habentes, virtute eiuſdem freti ſanctitatem meditamur.

54. Conſequitur item chriſtiana libertas, in tribus conſiſtens. 1. Vt fidelium conſcientię ſeſe ſupra Legem erigant, totámque legis iuſtitiam obliuiſcantur. 2. Vt conſcientię iugo Legis liberæ voluntati Dei vltro obediant. 3. Vt rerum indifferentium nulla religione coram Deo teneantur. Cauenda tamen hic duo præcipitia. Primum, ne donis Dei abutamur. Alterum, vt ſcandalum datum & acceptum fugiamus.

55. Oratio, quartus eſt effectus fidei: in qua conſiderantur, fructus, leges, errores, & petitiones.

56. Fructus orationis eſt quintuplex. 1. Dum aſſueſcimus ad Deum confugere, cor noſtrum inflammatur maiore deſiderio eius quærendi, amandi & colendi. 2. Nulla mala cupiditas cor noſtrum inuadit, cuius teſtem Deum facere pudeat. 3. Eius beneficia cum gratiarum actione excipimus. 4. Donum conſequuti, ardentius Dei benignitatem meditamur. 5. Vſus nobis confirmat Dei bonitatem, prouidentiam & veritatem.

57. Leges ſunt quatuor. 1. Ne aliter ſimus compoſiti, quam qui ad Dei colloquium ingrediuntur. Ideo manuum eleuatio, cordis motus, perſeuerantia commendatur. 2. Inopiam noſtram ſentiamus. 3. Omni propriæ gloriæ cogitatione nos abdicemus, dantes Deo gloriã in ſolidũ. 4. In mediis malorũ abyſſis proſtrati ſpe certa exorãdi animemur, quandoquidẽ Dei mandato & promiſſione freti ſumus.

58. Errant autem qui Sanctos extra hanc vitam conſtitutos inuocant. 1. Quia Scripturà docet ſolum Deum eſſe inuocandum, qui ſolus nouit quę ſunt nobis neceſſaria. Vult adeſſe, quia promiſit. Poteſt, quia Omnipotens. 2. Quia vult inuocari fide, quæ verbo & promiſſione eius nititur. 3. Quia fides adulteratur, quàm primum ab hac regula recedit. At in inuocatione ſanctorũ nullũ eſt verbum, nulla promiſſio: ergo nulla fides. Nec Sancti illi audire aut iuuare poſſunt.

59. Summa orationis, quæ à Chriſto Domino nobis tradita eſt, comprehẽditur proœmio & duabus tabulis.

60. In proœmio lucet Dei bonitas, quia Pater noſter dicitur. Sequitur nos eſſe filios: & aliunde ſubſidia quærere, eſſet vel egeſtatem vel ſæuitiam exprobrare Deo. Peccata non obeſſe quominus ſupplices miſericordiam imploremus. Fraternæ dilectionis affectũ debere inter nos intercedere. Lucet itẽ in hoc proœmio Dei potentia: quia in cælis. Vnde colligimus Deum per omnia diffundi, quem dũ quærimus ſupra corporis & animæ ſenſus attolli nos decet: euehi ſuper omnem aleam corruptionis aut mutationis: vniuerſum orbem complecti & ſua potentia gubernare.

61. Prior tabula Dei gloriæ tota deſtinata eſt, & tres petitiones continet. 1. Vt Dei nomen, id eſt, eius potentia, bonitas, ſapientia, iuſtitia, veritas, ſanctificetur: id eſt, vt homines ſine ſumma veneratione de Deo nec loquantur nec cogitent. 2. Vt Deus prauas omnes carnis cupiditates Spiritus ſui virtute corrigat: ſenſus omnes noſtros formet ad imperij ſui obſequium: ſuos filios tueatur: & frangat impiorum conatus. Huius petitionis vſus triplex eſt. Retrahit nos a mundi corruptelis: accendit mortificandæ carnis ſtudium: ad crucis tolerantiam nos animat. 3. Tertia petitio agit non de arcana Dei voluntate, ſed de ea quę per ſcripturas innoteſcit: cui reſpondet voluntarium obſequium.

62. Poſterior tabula tres reliquas petitiones continet quæ nos & proximos noſtros reſpiciunt. 1. Petit omnia quibus corporis vſus ſub mundi huius elementis indiget. Dei enim curæ ac prouidentiæ nos committimus, vt nos paſcat, foueat, ſeruet. 2. Petimus quæ ad ſpiritualem vitam faciunt; nempe peccatorum remiſſionem, quę ſatisfactionem tollit, & cui apponitur conditio, vt dicto factoque læſi à proximis nihilominus eis in nos delicta cõdonemus. 3. Liberationẽ a tentationibus, ſeu nos armis inſtrui & diuino præſidio defendi, vt pares ſimus ad victoriam. Tentationes autem differunt cauſa, nam tentat Deus, Satan, mundus, caro: & materia, a dextris enim tentamur, ratione diuitiarum, honorum, pulchritudinis, &c. a ſiniſtris, ratione paupertatis, cõtemptus, afflictionum: & fine, nam Deus pios tentat in bonum: Satan, caro, mundus, in malum.

63. Porro, quatuor illa fidei effecta nos deducunt ad certitudinem electionis & reſurrectionis vltimæ.

64. Electionis cauſæ: efficiens, mera Dei liberalitas, quam cum humilitate & gratiarum actione agnoſcere debemus: materialis, Chriſtus filius dilectus: finalis, vt certi de ſalute noſtra, quia Dei ſumus, eum tum in hac vita, tum in futura, ęternum glorificemus. Effecta ſunt, multorũ aut vnius reſpectu: idque alios eligendo, alios iuſte reprobãdo. Electi autem vocantur verbi prædicatione & Spiritus S. illuminatione, iuſtificantur, ſanctificantur, vt tandem glorificentur.

65. Reſurrectio vltima fiet. 1. Quia nõ poſſumus alia ratione perfecte glorificari. 2. Quia Chriſtus in noſtra carne reſurrexit. 3. Quia Deus eſt omnipotens.

LIB. IIII.

66. Deus in ſocietate Chriſti nos

retinet per administrationem Ecclesiasticam & ciuilem.

67. In Ecclesiastica administratione tria considerantur. 1. Quæ sit Ecclesia. 2. Quomodo regatur. 3. Quæ sit eius potestas.

68. Ecclesia dupliciter consideratur: Inuisibilis & vniuersalis, quæ est sanctorum communio: Visibilis & particularis. Dignoscitur autẽ Ecclesia verbi pura prædicatione, & Sacramẽtorum legitima administratione.

69. Quoad Ecclesię regimẽ, quinque expenduntur. 1. Qui præsunt. 2. Quales. 3. Quænam sit eorum vocatio 4. Officium. 5. Quis fuerit veteris Ecclesiæ status.

70. Præsunt non Angeli, sed homines. in hoc Deus suam benignitatem nobis declarat: habemus singulare exercitium ad humilitatem & obedientiam: optimum item ad mutuam charitatem vinculum.

71. Hi sunt Prophetę, Apostoli, Euangelistæ, quorum munus fuit temporarium: Pastores & doctores, qui perpetuo durant.

72. Eorum vocatio duplex, Interna & externa. Interna a Dei spiritu. Externa, in qua occurrũt quatuor expendenda. 1. Quales sint eligendi: nempe sana doctrina & sanctis moribus præditi. 2. Qualiter: cum ieiunio & oratione. 3. A quibus. Immediate a Deo, vt Prophetę & Apostoli. Mediate, verbo duce, ab episcopis, a senioribus, & a plebe. 4. Quo ritu: manuum scilicet impositione, cuius triplex est vsus. Primus, vt ministerij commendetur dignitas. Alter, vt vocatus sciat se Deo esse consecratum. Tertius, vt credat Spiritum sanctum non defuturum sancto huic ministerio.

73. Officium Pastorum in Ecclesia est prædicare verbum, administrare sacramenta, disciplinam exercere.

74. Veteris Ecclesię status tributus est in presbyteros, seniores, diaconos qui ecclesiastica bona diuidebant episcopis, clero, pauperibus, templorum reparationi.

75. Potestas Ecclesiæ consideratur ratione doctrinæ, legum ferendarum & iurisdictionis.

76. Doctrina respicit fidei dogmata, quæ nulla extra Dei verbum tradenda sunt, sed omnia ad Dei gloriam & Ecclesiæ ædificationem referenda: respicit etiam dogmatum applicationem, quæ ad fidei analogiam debet congruere.

77. Leges Ecclesiasticę, in præceptis necessario obseruãdis, verbo Dei scripto conformes esse debent. In indifferentibus habenda est ratio locorum, personarum, temporum, cum obseruatione ordinis & decori. Fugiendę sunt autem constitutiones quæ a pseudopastoribus pro vero Dei cultu traditæ sunt, quæ præcisa necessitate conscientias astringunt, quæ irritum faciunt Dei mandatum, quæ sunt inutiles & ineptæ, quæ suo numero conscientias opprimunt, quæ histrionicam referũt ostentationem, quæ pro sacrificiis expiatoriis habentur, quæ ad quæstum conuertuntur.

78. Iurisdictio duplex est. 1. Clero propria, de qua agebatur in Synodis prouincialibus & generalibus. 2. Communis clero & plebi: cuius finis duplex, tum vt scandala impediantur, tum vt scandalum exortum aboleatur. Praxis autem consistit in admonitionibus priuatis & publicis: item in excommunicatione, cuius triplex scopus. 1. Ne Ecclesia male audiat. 2. Ne boni corrumpantur malorum consuetudine. 3. Vt præ pudore excommunicati pœnitere incipiant.

79. Proinde ratione temporum indicuntur ieiunia, & fiunt vota. Ieiuniorum finis est vt maceretur caro, simus ad preces melius compositi, sint humilitatis & obedientiæ testimonia. Consistunt in tempore, in qualitate & quantitate ciborum. Hic autem cauendum ne vestimenta tantum frangamus, non corda, vt hypocritæ: ne pro opere meritorio facta censeantur: ne rigidius exigantur tanquam ad salutem necessaria.

80. In votis considerandum, 1. Cui vouetur, nempe Deo. Vnde sequitur nihil tentandum nisi præeunte verbo, quo docemur quid placeat & quid displiceat Deo. 2. Quis vouet, nempe homo. Cauendum igitur ne libertatem nostram negligamus: ne supra vires, aut quod cum vocatione pugnat promittamus. 3. Quid vouetur. Ibi habenda ratio temporis: tum prẹteriti, quale est votum actionis gratiarum & pœnitentiæ: tum futuri, vt simus in posterum cautiores, & his stimulis ad officium excitemur. Hinc apparet quid de votis Papisticis sit sentiendũ.

81. In Sacramentorum explicatione tria sunt consideranda. 1. Quid, nempe externum symbolum, quo beneuolentiæ erga nos suę promissiones conscientiis nostris Deus obsignat ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem. Nos vicissim pietatem erga eum nostram testamur. 2. Quæ necessaria: nempe Signum, Res signata, Promissio, Generalis communicatio. 3. Quot sint: nempe Baptismus & Cœna.

82. Baptismi signum est aqua: res signata, sanguis Christi: promissio, vita æterna: communicantes seu participes, adulti post fidei confessionem: infantes item, quia Baptismus successit circumcisioni, & in vtroque mysterium, promissio, vsus, efficacia, eadem sunt. Peccatorum item remissio ad infantes pertinet, ergo & signum huius remissionis.

83. Finis Baptismi duplex est. 1. Vt seruiat fidei nostræ erga Deum. Quia signum est nostrę ablutionis per Christi sanguinem: nostræ carnis item in Christo mortificationis & regenerationis: prętereà Christo coniuncti credimus nos fore omnium suorum bonorum participes, nec condemnationem vllam nobis futuram. 2. Vt seruiat cõfessioni erga proximum. Quia nota est nos velle populo Dei accenseri: testamur etiam nos religionem Christianam profiteri: cupere vt laudem Dei omnia nostra spirent.

84. Cœna est epulum spirituale, quo in ea vita conseruamur, in quam nos verbo suo Deus genuit.

85. Finis Cœnæ triplex est. 1. Vt seruiat fidei nostræ erga Deum confirmandę. 2. Confessioni coram hominibus. 3. Exhortationi ad charitatem.

86. Cauendum autem ne in extenuandis signis nimij à suis mysteriis ea diuellamus, quibus quodammodo annexa sunt. Ne item in iisdem extollendis immodici, mysteria ipsa obscurare videamur.

87. Partes sunt duæ. 1. Spiritualis veritas, in qua consideratur significatio, in promissionibus: materia, Christus mortuus & resuscitatus: effectus, nempe redemptio, iustificatio & sanctificatio nostra. 2. Signa visibilia, panis & vinum.

88. Cœnæ opponitur Missa papistica. 1. Contumelia Christum afficit. 2. Christi crucem sepelit. 3. Mortem eius abolet. 4. Beneficia quę in Christo obtinemus tollit. 5. Sacramenta, quib. mortis memoria relicta est, eneruat.

89. Falso autem numerantur Sacramenta Confirmatio, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo qui minores & maiores peperit, Matrimonium.

90. Superest ciuilis administratio, ad externa morũ iustitiam pertinens.

91. In ea considerantur magistratus, leges, populus.

92. Magistratus est Dei vicarius, pater patriæ, legum custos, præses iustitiæ, Ecclesiæ nutritius.

93. His nominibus, 1. ad officium excitatur, vt coram Deo sancte ambulet, & coram hominib. integritatem, prudentiam, continentiam, innocentiam, prudentiam referat. 2. Vt singulari consolatione muneris sui difficultates leniat.

94. Species magistratus seu ciuilis administrationis sunt Monarchia, Aristocratia, Democratia.

95. Quo ad leges videndum qualis sit earum constitutio, ratione Dei & hominum: deinde qualis æquitas, ratione temporũ, locorum, nationum.

96. Populus magistratui debet, 1. reuerentiam, tanquam Dei legato, idque animo sincero. 2. Obedientiam, siue edictis parendum, siue tributa soluenda, siue subeunda publica munera & onera. 3. Amorem, quo eorum prosperitatem precibus Deo commendet.

97. Iubemur non tantùm bonis magistratibus parere, sed etiam omnibus qui rerum potiuntur, etiam si tyrannidem exerceant: nec enim sine numine Principes constituti sunt.

98. Tyrannis porro regnantibus, subeat primùm delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus flagellis castigantur. Inde humilitas patientiam nostram frenabit. Deinde, non nostrum esse his malis mederi. hoc tantùm esse reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt regum corda & regnorum inclinationes.

99. Duobus modis autem Tyrannorum furores Deus compescit: aut ex seruis suis manifestos vindices excitans, qui populum à tyrannide eximant: vel furorem aliud cogitantium & molientium hominum eò destinat, tyrannidem alia tyrannide euertens.

100. Priuatis obedientia præscripta non impedit quominus populares quidam magistratus esse possint, penes quos sit tyrannos coercere & populi libertatem tueri. Ita autem Magistratibus est obediendum, vt supremo Regi ius suum integrum illibatumque semper maneat.

INDEX IN INSTITVTIONEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS A IOHANNE CALVINO CONSCRIPTAM.

Typographus Lectori,

Quum librum hunc (præsertim in hac postrema editione) tam accuratè distinctum támque apto ordine compositum videremus vt attento lectori singula doctrinæ capita suis reperire locis difficile futurum non esset, indicem ei addere minimè necessarium esse putabamus: quia tamen à plerisque requiri eum intelleximus, aliquid etiam receptæ consuetudini dandum existimauimus.

A

de Diſciplina.

E

de Eccleſia.

de Eccleſiæ poteſtate quoad fidei dogmata.

de falſa Eccleſia.

de Epiſcopis.

de Euangelio.

de Excommunicatione.

ſcunt

erex

Expon

ten

temp

de Mendacio.

de Meritis operum.

de Merito Christi.

de Ministerio Ecclesiæ.

de Missa Papali.

de Monachatu.

¶¶ Cont

de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ.

P

de Pædobaptismo.

de Papa.

de Pœnitentia, sacramento Papistico.

de Politica administratione.

de Promissionibus.

de Prædestinatione.

de Prouidentia Dei.

scop

Refut

de Spiritu sancto.

de Superstitione.

T

de Templis.

de Tentationibus.

de Testamento veteri & nouo.

de Timore.

Tim

de Vltima (vt vocant) vnctione.

de Voluntate hominis.

de Voluntate Dei.

de Vocatione.

de Votis.

Christianis & huius Libri studiosis Lectoribus,

AVGVSTINVS MARLORATVS

Salutem à Domino precatur.

QVicunque subsequentem Indicem Biblicum legerint, mirari poterunt, quid mihi post tam multas huius operis editiones ac recognitiones in mentem venerit, vt omnes sacrarum literarum in eo citatas, ac bonam partem expositas authoritates colligerem: quum id, si aliquem fructum afferre poterat, maturius fieri oporteret: præsertim verò ab hinc triennio, quum author huic libro tam sedulò incubuit, vt præter plurimas vtiles rerum quas continet additiones, earum collocatio ab ipsius manibus suis absoluta numeris prodierit: ita vt libris quatuor, in capita, eáque in diuersas sectiones, distinctis, totius Christianæ religionis summam non minus fœliciter quàm familiariter comprehenderit. Ac sanè non inficior commodissimum futurum fuisse, si iam tum aliquis fideliter ac sedulò in his locis colligendis inuigilasset: id quod & ipse ex typographi sententia facere decreueram: sed quòd meum munus aliò me auocabat, vel quum iam recognito & secus atque antea disposito operi finis imponeretur, rem omittere aut certè intermittere sum coactus. Ex quo enim liber hic & Latinus & Gallicus emanauit, quúmque iam passim væniret, quia videbam neminem esse qui in Scripturæ locis ad copiosissimum indicem redigendis operam daret, & quòd quanta esset vtilitas ad omnes peruentura intelligebam, non potui quin pro viribus, & pro eo otio quod mihi hæ temporum procellæ concedebant, totam curam impenderem. Verùm vt omnia certiora ac emendatiora prodirent, nolui fidem adhibere numeris hactenus à typographo adscriptis: nam omnibus diligenter collatis, non paucos falsos, plures prætermissos, aliquot etiam traiectos comperi: facilè enim id recognitoribus minus sacrarum Literarum peritis vt plurimùm euenire solet, vt dormitantes hallucinentur. Itaque omnibus summa cum diligentia restitutis, iísque expletis quæ omissa videbantur, sacræ Scripturæ locos ex ordine Veteris ac Noui Testamenti coaceruatos ita digessi, vt si qui, aut memoriæ vitio, aut alio modo prætermissi sint (fieri enim vix potest quin spica aliqua in tam copiosa messe colligentis oculos fallat, hoc sperare audeam, tam paucos inuentum iri, vt si quando ad prælum reuocetur Index, non multò locupletior sit futurus: tametsi rogo atque hortor Lectores, vt si quid animaduertant ad typographum deferant, quò res magis ac magis elaborentur. Hoc quoque obseruandum est, versiculos quos ego totos Indice sum complexus, non integros citari multò verò minùs exponi in Institutione, sed tantùm dimidios: quod tamen à nobis temere non est factum. Sæpe enim occurrit, vt in diuersis Institutionis locis certæ citentur authoritates, quæ ex eiusdem versiculi parte aliqua afferantur. Et quia repetitionibus in locis ac numeris notandis vtendum fuisset, quæ Lectori tædium afferre poterant, malui integrum & perpetuum collocare versiculum, quàm eum in plures partes secando repetitionibus superuacaneis vti. De vtilitate quam ex hoc meo labore percipere poterunt Lectores, præter id quod me vsus & experientia docuit in huiusmodi indicibus, quos ad priuata studia & exercitationem in Institutiones antea æditas scripsi: eis saltem asserere possum, qui nondum satis in tractandis sacris literis sunt exercitati, quique Ecclesiæ seruiendi studio tenentur, atque adeò in dies ei dant operam, fore vt latissimum aditum inueniant tutò ac summa cum dexteritate, tum Prophetarum tum Apostolorum scripta explicandi, authoritates etiam hîc citatas, atque adeò his similes ad Ecclesiæ ædificationem, qui verus est finis, accommodandi. Quanuis enim nobis non desint commentarij qui genuinum sensum sacrorum Scriptorum in quibus versamur, nobis aperiant, tamen quoniam qui eos scripserunt, & in iis feliciter desudarunt, nuda ac sincera textus explicatione contenti fuerunt: haud facilè, nisi qui in Religionis capitibus non mediocriter versati sunt, commentarij solius opera freti, intelligere poterunt, ad quem

locum communem, argumentum quod tractatur referri debeat. Qui verò hoc Indice vti non grauabitur, vbi locum quem exponit in eo inuenerit, videbit quomodo, & ad quem finem, siue ad veræ doctrinæ confirmationem, siue aduersariorum refutationem siue locorum, qui pugnare inter se videntur, conciliationem, sit accommodandus: Id quod magno erit vsui, non solùm vt amplificetur aliquod argumentum, verùm etiam vt iis qui in præcipuis Religionis Christianæ fundamentis cupiunt confirmari, satisfiat. Satis enim constat, quàm frigida & ieiuna sit eorum oratio, qui nihil aliud quàm quod in Commentariis legerint, afferunt: cùm eorum authores, doctissimi inquam ac præstantissimi, breuitati disertè studuerint, quò Lectores locis communibus vterentur, ad ea quæ in Commentariis breuiter exposita reperiunt, fusius explicanda. Præterea cùm non semper habeamus in promptu quæ in Biblia Authores scripserunt: atque adeò cùm paucorum in aliquot libros, tum vel maximè authoris huius operis, Commentarij inueniantur: non parum hic Index, cùm alioqui obscuras & difficiles authoritates explanabit, adminiculi Lectoribus afferet. Aut enim subitam interpretationem, aut saltem aditum aliquem ad veræ sententiæ inuestigationem, inuenire poterunt. Ad versionem verò quod attinet, spero equidem id non alienum Lectoribus visum iri, quòd ipsa Bibliorum verba potiùs sim sequutus, quàm quomodo à Ioanne Caluino in hac Institutione citantur. Vt enim peritissimus est ac multiiugis homo lectionis, quemadmodum & ipsius opera satis testantur quàm ei sacræ literæ sint familiares, non semper præ oculis dum scribit libros explicatos habet. Etenim ne necesse quidem est vt quicquid ex Veteri ac Nouo Testamento citat, totidem verbis describat: satis est, quod sensus ita fideliter retinetur, vocabulorúmque proprietas tam accuratè obseruatur, vt facilè omnium calumnias vitet: nisi fortasse eorum, qui ea libenter carpunt, quæ ne minima quidem ex parte imitari possint. Persuasus itaque nec ingratum authori, nec alienum lectoribus visum iri, si sententiæ, quomodo extant in nouissima Bibliorum, ex Hebræo quod ad Vetus Testamentum attinet, quod ad Nouum è Græco, versione sumerentur: non dubitaui sacrarum literarum authoritates, aliter atque in Institutione habentur, quod ad verba attinet, describere, vt quod interdum in tertia persona affertur, index habeat in secunda, & contrà, eadem tamen seruata sententia: quod quisque facilè iudicabit si singula diligenter contulerit, ac sine anticipata opinione, quæ leuioribus & curiosis ingeniis, fructum quem ex multa lectione reportare deberent, eripit. In nominibus verò & numeris tum librorum tum capitum Veteris Testamenti, non vulgatam, sed eam quæ Hebræo quadrat versionem, secuti sumus: cuius quidem lectores commonefacere lubuit, ne primum Regum, pro primo Samuelis, secundum Regum pro secundo eiusdem Prophetæ accipiant: quod ab iis factitatum est, qui vsque adhuc impressis Institutionibus numeros adscripserunt, quippe qui magnis Bibliorum, quas vocant, Concordantiis ex vulgari versione desumptis, adhæserunt: ex qua nonnulli Veteris Testamenti libri secus inscripti, Psalmi verò etiam aliter quàm ex Hebræorum ordine, vt omnibus constabit, distincti sunt. Cæterùm cùm in hoc libro omnia religionis capita copiosè & fideliter nobis exponantur, quibus facilè aduersariorum falsas opiniones refellere possimus: quisquis ad eius lectionem cum docilitate, ac proficiendi studio accesserit, non dubium est quin et ipse cumulatè proficiat & aliis prodesse possit, quorum conscientias ita corroboret, vt nulla re vnquam labefactari possint: vtpote qui certũ habeant, fidem suam firmissimo niti fundamento et Prophetarum et Apostolorum, qui et scripserunt et loquuti sunt afflati spiritu Dei, qui verbum suum quod habet clarissimum ac pretiosissimum, legi, audiri, tractari, et cum omni timore ac reuerentia nihil neque addendo neque detrahendo, ne iure vanitatis arguamur, accipi præcipit. Itaque cum omni simplicitate ac timore Dei hæc tam vtilia et necessaria legamus, & quotidie progressus faciamus in gratia & cognitione Christi, qui solus Seruator est, & caput ac Doctor Ecclesiæ, cui hoc & sempiterno tempore sit gloria, Amen. Kal. Maij, 1562.

Index

Index, quo continentur Bibliorum Loci ex Serie librorum Veteris ac Noui Testamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, posterior versum indicat: si vnicum, versum tantùm. Primus verò contextui postpositus, Institutionis librum, Secundus caput, Tertius sectionem designat.

GENESIS.

pat

verb

cæremi

IOSVE.

IVDICES.

RVTH.

I. SAMVEL.

abiec

3.5 Ego

ſpet

de

DANIEL.

12 Gaud

terior

SECVNDVM IOHANNEM.

posth

Quisq

9 Fid

22 Man

nem

IACOBI.

I. PETRI.

sed

RERVM ET NOMINVM QVÆ HOC VOLVMINE CONTINENTVR INDEX:

olim ab A.Marlorato primùm collectus. Postrema autem hac editione renouatus, & duplò auctior redditus.

Primus numerus librum: alter caput: tertius sectionem indicat.

O &

Bon

D.

mal

L

M

Miſſa

Q

R

Reuel

The

FINIS.

INSTITVTIONIS Christianæ Religionis

Liber Primus.

DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

ARGVMENTVM.

Primus liber de Cognitione Dei Creatoris differit. Quoniam verò in creatione hominis ea maximè elucet, ideo de homine quoque disputatio habetur. Atque ita præcipui loci totius tractationis duo sunt: prior de notitia Dei, alter de notitia hominis. Ac primo capite de vtroque coniunctim agitur: sequentibus de singulis separatim: ita tamen vt quædam misceantur, quæ ad alterutrum istorum referri debeant: tractatus scilicet de S. Scriptura, & Imaginibus, ad notitiam Dei: tres reliqui de mundi Opificio, de S. Angelis, de Diabolis, ad hominis notitiam: postremus, de ratione, qua Deus mundum gubernat, ad vtrumq; spectet.

Quòd ad priorem, hoc est, Dei notitiam attinet, primùm ostendit qualis sit notitia quam ipse postulat, cap. II. *Deinde vbi quærenda sit, à* III. *ad* IX. *nimirum, non in homine: quia etsi naturaliter hominum mentibus indita sit, tamen partim inscitia, partim malitia suffocatur,* III. *&* IIII. *Nec in mundi fabrica: quia etsi in ea clarissimè lucet, nos tamen adeò stupidi sumus, vt eiusmodi testificationes, quantumuis perspicuæ, semper nobis sine fructu effluant,* V. *Sed in Scriptura,* VI. *De qua agitur, cap.* VII. VIII. IX. *Tertiò, qualis sit Deus,* X. *Quartò, quàm impium sit Deo tribuere visibilem formam (vbi de Imaginibus, earum adoratione & origine agit) cap.* XI. *Quintò, contendit æquum esse, vt solus Deus in solidum colatur,* XII. *Postremò, de vnitate Essentiæ diuinæ, & trium personarum distinctione, cap.* XIII.

Ad posteriorem, hominis nempe notitiam, quòd attinet, primùm de mundi creatione, de bonis & malis Angelis, (quæ omnia hominem spectant) instituitur tractatio, XIIII. *cap. Deinde, ad hominem ipsum accedens naturam viresque eius examinat, cap.* XV.

Vt autem Dei hominisq; notitiam meliùs illustret, ad omnium humanarum actionum, totiusq; mundi gubernationem, contra fortunam & fatum, tribus reliquis capitibus, XVI. *videlicet* XVII. *&* XVIII. *descendit, doctrinam sinceram, atq; illius vsum, tradens: tandem Deum, etsi impiorum opera vtatur, purum tamen ab omni labe & culpa esse ostendit.*

CAPVT I.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant.

TOta ferè sapientiæ nostræ summa, quę vera demum ac solida sapientia censeri debeat, duabus partibus constat, Dei cognitione & nostri. Cęterùm, quum multis inter se vinculis connexę sint, vtra tamen alteram præcedat, & ex se pariat, non facile est discernere. Nam primò, se nemo aspicere potest quin ad Dei, in quo viuit & mouetur, intuitum sensus suos protinus conuertat: quia minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquam à nobis esse. imò ne id quidem ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos stillant, tanquam à riuulis ad fontem deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius ap-

Veræ sapientiæ partes.

1. Dei cognitio.

Act.17.28

a par

2. Nostri cognitio, & eius effecta.

paret illa, quæ in Deo residet bonorum infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, non modò vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deest, sed metu expergefacti, humilitatem discamus. Nam vt in homine reperitur quidam miseriarum omnium mũdus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nuditas immensam probrorum congeriem detegit: propriæ infœlicitatis conscientia vnumquemq; pungi necesse est, vt in aliquam saltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantiæ, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse veram sapientiæ lucem, solidam virtutem, bonorum omnium perfectã affluentiam, iustitiæ puritatem. atque adeò malis nostris ad consideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illũ seriò aspirare possumus, quàm cœperimus nobis ipsis displicere. Quis enim hominum non libenter in se requiescat? quis etiam non requiescit quandiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est contentus, & inscius suæ miseriæ vel immemor? Proinde vnusquisque sui agnitione non tantùm instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad reperiendum quasi manu ducitur.

Vide Caluin. in Ioann. c. 4. 10.

Cognitionis Dei effecta.

2 Rursum, hominem in puram sui notitiam nunquam peruenire constat nisi priùs Dei faciem sit contemplatus, atque ex illius intuitu ad seipsum inspiciendum descẽdat. Nam (quę ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapientes, & sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiæ, fœditatis, stultitię, & impuritatis nostræ conuincamur.

1. Superbiam nostram contundit.

Non autem conuincimur si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendũ est istud iudiciũ.

2. Hypocrisin detegit.

Quia enim ad hypocrisin natura propensi sumus omnes, ideò inanis quædam iustitiæ species pro iustitia ipsa nobis abundè satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circũ apparet quod non sit plurima obscœnitate inquinatum: quod paulò minùs fœdum est, pro purissimo arridet quandiu mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus.

Confirmatio à simili.

Non secus atque oculus, cui nihil aliàs obuersatur nisi nigri coloris, candidissimũ esse iudicat quod tamen subobscura est albedine, vel nõnulla etiam fuscedine aspersum. Quin ex corporeo sensu propiùs adhuc discernere licet quantum in æstimandis animæ virtutibus hallucinemur. Nam si vel terram despicimus medio die, vel intuemur quæ aspectui nostro circumcirca patent, validissima perspicacissimáque acie videmur nobis præditi: at vbi in solem suspicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perstringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud nostrum in considerãdis terrenis acumen, vbi ad solem ventum est, meram esse hebetudinem. Ita & in reputandis spiritualibus nostris bonis contingit. quantisper enim extra terram non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchrè contenti, nobis

3. Dei perfectionem omnibus numeris absolutam, miseriámque nostram infinitam esse demonstrat.

suauissimè blandimur, & tantùm non semidei videmur. at si semel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expendere qualis sit, & quàm exacta iustitiæ, sapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amussim conformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu arridebat, pro summa iniquitate mox sordescet: quod mirificè imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia fœtebit: quod virtutis faciem pię se ferebat, miserrima impotentia esse arguetur: adeò diuinæ puritati malè respondet quod videtur in nobis vel absolutissimum.

Altera confirmatio, ab exemplis.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recitat perculsos atque afflictos fuisse sanctos quoties Dei pręsentiam sentiebant. Quum enim eos videamus, qui absente ipso securi firmique consistebant, ipso gloriam suã manifestante, sic quatefieri ac consternari vt mortis horrore concidant, imò absorbeantur, & penè nulli sint: colligendum inde est, hominem humilitatis suæ agnitione nũquam satis tangi & affici, nisi postquam

1. Sanctorum Patrum.

se ad Dei maiestatem comparauit. Eius autem cõsternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis: adeò vt vox illa in Dei populo vsitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideò & historia Iob ad prosternendos suæ stultitiæ, impotentiæ, pollutionis conscientia homines, potissimum semper argumentum à diuinę sapientię, virtutis, puritatis descriptione ducit. Neque frustra. videmus enim vt Abraham meliùs se terram & puluerem agnoscat, ex quo propiùs ad conspiciendam Domini gloriam accessit: vt Elias retecta facie, eius accessum expectare non sustineat: tantũ est in aspectu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermis, quũ ipsos quoque Cherubim velare, ipso pauore, faciẽ suã oporteat? Hoc scilicet est quod dicit propheta Iesaias,

Iud.13.22. Iesa.6.5. Eze.1.28. & 3.14. Iob.9.4. &c. & alibi passim. Ge.18.27. 1.Re.19.13

2. Angelorũ.

Iesa.6.2. Ies.24.23.

Erub

Erubescet sol & confundetur luna quum Dominus exercituum regnauerit: hoc est, Vbi claritatem suam extulerit, ac propiùs admouerit, lucidissimum quodque præ illa tenebris obscurabitur. Vtcunque tamen Dei nostríque notitia mutuò inter se nexu sint colligatæ, ordo rectè docendi postulat vt de illa priore disseramus loco, tum ad hanc tractandam postea descendamus.

3. Solis & Lunæ.

Lib. 2.

CAPVT II.

Quid sit Deum cognoscere, & in quem finem tendat eius cognitio.

Am verò Dei notitiam intelligo, qua non modò cõcipimus aliquem esse Deum, sed etiam tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deum, propriè loquendo, cognosci dicemus vbi nulla est religio nec pietas. Atque hîc nondum attingo eam notitiæ speciem qua homines in se perditi ac maledicti Deum redemptorem in Christo mediatore apprehendunt: sed tantùm de prima illa & simplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo si integer stetisset Adam. Nam etsi nemo iam, in hac humani generis ruina, Deum vel patrem, vel salutis authorem, vel vllo modo propitium sentiet donec ad eum nobis pacificandum medius occurrat Christus: aliud tamen est sentire Deum fictorem nostrum sua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omníque benedictionum genere prosequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Christo nobis propositam amplecti. Quia ergo Dominus primùm simpliciter Creator tã in mũdi opificio, quàm in generali Scripturę doctrina, deinde in Christi facie Redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nũc prior tractanda est, altera deinde suo ordine sequetur. Quanquam autem Deum apprehendere mens nostra non potest quin illi cultum aliquem tribuat: non tamen simpliciter tenere sufficiet illum esse vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omnium bonorum esse: ne quid alibi quàm in ipso quæramus. Hoc ita accipio, non solùm quòd mundũ hunc, vt semel condidit, sic immensa potentia sustineat, sapientia moderetur, bonitate conseruet, humanum genus præsertim iustitia iudicióq; regat, misericordia toleret, pręsidio tueatur: sed quia nusquam, vel sapientię ac lucis, vel iustitiæ, vel potentiæ, vel rectitudinis, vel syncerae veritatis gutta reperietur quæ non ab ipso fluat, & cuius ipse non sit causa: vt hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eíque cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutum Dei sensus nobis idoneus est pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatem voco coniunctam cum amore Dei reuerentiam quam beneficiorum eius notitia conciliat. Donec enim sentiant homines, Deo se omnia debere, paterna se eius cura foueri, eum sibi omnium bonorum esse authorem, vt nihil extra ipsum quærendum sit, nũquam ei se voluntaria obseruantia subiicient: imò nisi solidam in eo fœlicitatem sibi constituant, nunquam se illi verè & ex animo totos addicent.

Huius cognitionis Dei creatoris (de redemptione enim suo loco agetur) descriptio.

Summa & vsus huius cognitionis.

2 Itaque frigidis tantùm speculationibus ludunt quibus in hac quæstione insistere propositum est, quid sit Deus: quum intersit nostra potiùs, qualis sit, & quid eius naturæ conueniat scire. Quorsum enim attinet, Deum aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura se otio tantùm oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoscere quocũ nihil sit nobis negotij? Quin potiùs huc valere dèbet eius notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos instituat: deinde vt ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre discamus. Quomodo enim mẽtem tuam subire queat Dei cogitatio, quin simul extemplò cogites, quum figmentũ illius sis, eiusdem imperio esse te ipso creationis iure addictum & mancipatum? vitam tuam illi deberi? quicquid agis, ad illum referri oportere? Id si est, iam profectò sequitur vitam tuam prauè corrumpi nisi ad obsequium eius cõponitur: quando nobis viuendi lex esse debet eius voluntas. Rursum nec ad liquidum perspicere ipsum potes, nisi vt bonorum omnium fontem esse & originem agnoscas: vnde & desiderium illi adhærendi, & fiducia in ipsum nasceretur si non sua mentẽ hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nam initiò pia mens Deum non quemlibet sibi somniat, sed vnicum & verum duntaxat intuetur: neque illi quodcunque visum fuerit, affingit, sed talem habere contenta est qualem se manifestat ipse, summáque diligentia semper cauet ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egressa, perperam vagetur. Ita cognitum, quia cuncta moderari intelligit, tutorẽ sibi esse confidit ac protectorem, ideóque in eius fidem totam se confert: quia bonorũ omnium

Vsus illius amplificatio, cum necessaria profanæ curiositatis & Epicureorum refutatione.

Piarum mentium Deus descriptus, vt Epicureorum impia curiositas magis ac magis appareat.

intelligit esse authorem, siquid premit, siquid deest, mox se recipit in eius præsidium, opem ab eo expectans. quia bonum & misericordem esse persuasa est, in eum certa fiducia recumbit, nec dubitat malis suis omnibus semper in eius clementia paratum fore remedium. quia dominum ac patrem agnoscit, eum quoque dignum statuit esse cuius imperium in omnibus intueri, maiestatem suspicere, gloriam promouendam curare, mandatis obsequi debeat. quia iustum esse iudicem videt, suáque seueritate armatum ad vindicanda scelera, eius tribunal semper in conspectu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocãda. Neque tamen iudicij eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiam siquod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum vltorem, quàm erga pios beneficum, quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impiis & sceleratis apud eum repositam esse pœnam, quàm iustis vitæ æternæ mercedem. Præterea non sola vindictę formidine se coercet à peccando, sed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiamsi nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanáque religio, nempe fides cum serio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc eò diligentius notandum est, quòd omnes promiscuè venerantur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremoniis ostentatio, rara autem cordis synceritas.

CAPVT III.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.

Hæc Dei cognitio omnibus obuia, reprobos reddit inexcusabiles. Rom. 1. 20.

Vendam inesse humanæ menti, & quidem naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiam ponimus: siquidem, ne quis ad ignorantiæ prætextum confugeret, quandam sui numinis intelligentiam vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriã assiduè renouans, nouas subinde guttas instillat: vt quum ad vnum omnes intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio damnentur quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitam suam consecrarint. Sanè sicubi Dei ignorantia quæratur, nusquam magis extare posse eius exemplum verisimile est, quàm inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiam, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tam efferata, cui non insideat hæc persuasio, Deum esse. Et qui in aliis vitæ partibus minimum videntur à belluis differre, quoddam tamen perpetuò religionis semen retinent. adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium visceribus inhæret communis ista præsumptio. Nulla ergo quum ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere posset: in eo tacita quædam confessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria, huius conceptionis amplum est documentum. Quàm enim non libenter se deiiciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deum: constat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius sit naturæ affectum frangi: quemadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque sponte se dimittit, quo Deum reuereatur.

Cic. de nat. deor. lib. 1. Lactant. Instit. li. 3. c. 10.

Deum esse, oẽs homines sẽtiũt et profitentur.

Obiectio. Religionem et Numinis sensum esse hominum astutorum commentum.

2 Quare vanissimum est quod à quibusdam dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatam esse religionem, vt hac arte simplicem populum in officio continerent: quum tamen ipsi, qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quàm aliquem esse Deum. Fateor quidem plurima in religione commentos esse astutos homines, quibus reuerentiam plebeculæ iniicerent, & terrorem incuterent, quo haberẽt obsequentiores eius animos. sed id nusquam obtinuissent nisi iam prius constanti illa de Deo persuasione imbutę fuissent hominum mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propensio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebant, Dei notitia prorsus vacasse credibile est. Tametsi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum esse negent: velint tamen nolint, quod nescire cupiunt, subinde sentiscunt. Nemo in audaciorem aut effrænatiorem numinis contemptum prorupisse legitur quàm C. Caligula: nemo tamen miserius trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ indicium se proferebat: ita Deum quem studebat ex professo contemnere, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoque similibus euenire videas. vt enim quisque est audacissimus Dei contemptor, ita vel ad folij cadentis strepitum

Cic. de nat. deor. lib. 1. circa fin.

Refutatio.

Calu. lib. de scandalis.

Cõfirmatio ab exemplis ipsorum impiorum & atheorum.

Sueton. in Calig. c. 51.

tum maximè perturbatur. vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione: quæ illorum conscientias eo vehementius percellit, quo magis eam refugere conantur? Omnes quidem latebras respectant, quibus se abdant à Domini præsentia, & eam rursum ex animo suo deleant: sed velint nolint, irretiti semper tenentur. Vtcunque interdum videatur euanescere ad momentum aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit. vt siqua illis remissio est à conscientiæ anxietate, non multum absimilis sit à somno ebriosorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conquiescunt: quia diris & horrificis insomniis continenter vexantur. Ergo impij quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

Altera confirmatio, impios se è Dei metu furiosè luctando extricare nō posse.

3 Hoc quidem rectè iudicantibus semper constabit, insculptum mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingenitam esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixam esse quasi in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiosè luctando, se tamen extricare è Dei metu nequeunt. Iocosè licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: subsannet Dionysius cæleste iudicium: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet conscientiæ vermis cauteriis omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetustate obsolescere errores, religionem in dies magis crescere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo pòst dicendum erit) omnem Dei notitiam, quantum in se est, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tantùm dico, quum stupida, quam impij ad Deum spernendum cupidè accersunt, durities in eorum animis tabescat, vigere tamen, ac subinde emergere quem maximè extinctum cuperet, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinam quæ in scholis primùm discenda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est, & cuius neminem obliuisci, natura ipsa patitur, quamuis huc multi neruos omnes intendant. Porrò si ea conditione nati sunt omnes ac viuunt vt Deum cognoscant: Dei autem notitia nisi huc vsq; processerit, fluxa est ac euanida: eos omnes à creationis suæ lege degenerare palàm est qui non ad hũc scopum vniuersas suæ vitæ cogitationes actionésque destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit. Non enim aliud est quod voluit Plato, dum sæpius docuit, summum animæ bonum Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota transformatur. Proinde scitissimè quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur, dum homines affirmat, si ab eorum vita semel absit religio, non modò brutis pecudibus nihil excellere, sed multis partibus longè esse miseriores, vt qui tot malorum formis obnoxij, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuò trahant. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos reddat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

Cic. de nat. deor. lib. 1. & 3. Val. Max. lib. 1. c. 1.

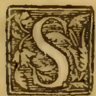
Conclusio, Dei notitiam, hominum mentibus naturaliter esse inditam.

In Phædone & Theætto.

Lib. quod bruta animalia ratione vtantur.

CAPVT IIII.

Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi.

SIcut autem omnibus inditum esse diuinitus religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autem in quo maturescat: tantum abest vt fructus appareat suo tempore. Porrò siue alij euanescant in suis superstitionibus, siue alij data opera malitiosè à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in superstitionem labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbiæ coniuncta, in eo deprehenditur quòd neque miseri homines in Deo quærendo supra seipsos, vt par erat, conscendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiosè transuolant. Itaque non apprehendunt qualem se offert: sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauersum pedem moueant, in exitium præcipites semper ruere necesse est. Quidquid enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso colunt. Hanc prauitatem disertè notat Paulus, infatuatos esse dicens, quum sapientes esse appeterent. Prius dixerat euanuisse in suis cogitationibus: sed ne quis eos culpa eximeret, subiicit, meritò eos excæcari, quia sobrietate non contenti, sed plus sibi arrogando quàm fas sit, tenebras vltro accersunt, imò inani ac peruerso fastu seipsos infatuant. Vnde sequitur, non esse excusabilem eorum stultitiam cuius causa est

Ab inscitia est, quod in suis superstitionibus nonnulli euanescant, Dei notitiam suffocantes.

Neque tamen sunt excusabiles. 1. Quia eorum error vanitatem cum superbia coniunctam habet.

Rom. 1. 22.

non vana modò curiositas, sed libido plus sciendi quàm par sit, cum falsa confidentia.

2. Deinde & contumaciam, impietatis & incurabilis vesaniæ comitē.

2 Quòd autē Dauid impios & vesanos dicit sentire in cordibus suis, non esse Deum, primò ad eos restringitur qui suffocata naturæ luce, consultò seipsos obstupefaciunt, vt paulo pòst iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obduruerint, furiosè repellere omnē Dei memoriam, quę tamen illis spontè à naturę sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eorum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum esse, quàuis essentiam illi suam non adimāt, sed quia spoliantes eum suo iudicio & prouidētia, otiosum cælo includunt. Nam quum nihil minus Deo conueniat quàm abiectam mundi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum scelera, vt impunè lasciuiant: quisquis extincto cęlestis iudicij metu securè sibi indulget, Deum esse negat. Atque hęc iusta Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, vt impij postquā oculos suos clauserunt, videndo non videant. Et Dauid alibi optimus suæ sententiæ est interpres, vbi dicit timorem Dei non esse præ oculis impiorum: item sibi in maleficiis superbè plaudere, quia Deum non aspicere, sibi persuadeant. Quanquam ergo coguntur aliquem Deum cognoscere, eius tamen gloriam exinaniunt, potentiam illi detrahendo. sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuò similis manet: ita isti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Adhęc notandum est, quamuis luctentur cum proprio sensu, & Deum non solùm inde excutere, sed in cælo quoq; abolere cupiant, nunquam tamen eò vsque inualescere stuporem quin retrahat Deus ipsos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter contra Deum ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipsis regnare certum est.

Psal. 13. 1. & 53. 1.
Psal. 36. 2.
Psal. 10. 11.
2. Tim. 2. 13.

Conclusio, Inanem esse superstitiosorū prætextum, quam ratione primū deinde Apostoli testimonio cō firmat.

3 Sic inane illud patrocinium quod superstitioni suæ prætexere multi solent, euertitur. putant enim studium qualecunque religionis, quamlibet præposterū, satis esse: sed non animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari: Deum verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro vniuscuiusque libidine transformetur. Et sanè videre est quàm mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripiens, quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non dissimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicunq; cultus Deo commentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent nisi Deum prius nugarum suarum ineptiis consentaneum finxissent. Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorantiam pronuntiat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruiebatis iis qui natura dij non erant. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabant. Nec multum interest, hac saltem in parte, Deúmne vnum, an plures concipias: quia semper à vero Deo discedis, & deficis: quo relicto, nihil tibi restat nisi execrabile idolum. Superest ergo vt cum Lactantio constituamus: nullam esse legitimam religionem nisi cum veritate coniunctam.

Gal. 4. 8.
Ephes. 2. 12.
Instit. lib. 1. 2. 6. & alibi passim.

A malitia fit, vt nunquam impii ad Deum cum sincero animi affectu, sed inuiti, & vitiis & hypocrisi inuoluti accedunt.

4 Accedit & secundum peccatum, quòd neque Dei rationem vnquam habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquant donec renitentes pertrahantur, nec tum quoq; voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerentia fluat, sed tantùm seruili & coacto, quem illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrent, sic tamen vt etiam abominentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atq; in hanc solam, competit illud Statij, Timorem primum, fecisse in orbe deos. Qui animum à Dei iustitia alienum gerunt, tribunal, quod ad vindicandas eius transgressiones stare sciunt, euersum magnopere cupiunt. Quo affectu, aduersus Dominum belligerantur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potētiam sibi ineuitabilem imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaq; ne vbique videantur eum contemnere cuius maiestas eos vrget, quali cunq; religionis specie defunguntur; interim tamen non desinūt omni vitiorum genere se polluere, & flagitia flagitiis copulare, donec sanctam Domini legem omni ex parte violarint, & vniuersam eius iustitiam dissiparint: vel certè non ita retinentur simulato illo Dei timore, quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blandiantur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus sancti fræno eam cohibere. Sed quando inanis ea est & mendax religionis vmbra, vix etiam digna quę vmbra nominetur: hinc rursus facilè elicitur quantum ab hac confusa

Thebaïd. lib. 3.

fusa Dei notitia differat quæ solis fidelium pectoribus instillatur pietas, ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuosos circuitus cósequi volunt hypocritæ, vt Deo quem fugiunt propinqui appareant. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita esse debuerat, in cunctis ferè operibus securè illi rebellantes, pauculis tantùm sacrificiis placare eum student: vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendum erat, friuolas nugas comminiscuntur, & nihili obseruatiunculas quibus eum sibi cócilient. Imò maiore licentia in fęcibus suis torpent, quia confidunt expiationum ludicris se posse erga illum defungi: deinde vbi in illú defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidunt, eo posthabito. Tandem se tanta errorum congerie implicant, vt scintillas illas quę micabant ad cernendam Dei gloriam suffocet, ac demú extinguat malitiæ caligo. Manet tamen semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, aliquam esse diuinitatem: sed ipsum adeò corruptum, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, Naturaliter insculptum esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsis eius cófessionem extorquet necessitas. Rebus tranquillis facetè illudunt Deo, imò ad extenuandam eius potentiam dicaces sunt ac garruli. desperatio si qua eos vrget, ad eundem quærendum extimulat, dictátque con cisas preces, ex quibus pateat non prorsus ignaros fuisse Dei, sed quod citiùs emergere debuerat, fuisse peruicacia suppressum.

In summa, ille sensus & conscientia deitatis, nonnisi pessimos ex se fructus producit.

CAPVT V.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.

Huius Capitis duæ sunt partes.

1 Prior, decem prioribus sectionibus comprehensa, in duo genera vniuersa Dei opera distribuens, in vtroque genere Dei notitiam elucere contendit: priorique sex, posteriori quatuor sectiones designantur.

2 Altera, ostendit homines adeo stupidos esse, vt testificationes istæ, quantumlibet perspicuæ, semper sine profectu effluant. Hæc posterior pars à sectione vndecima, vsque ad postremam excurrit.

AD hęc quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est: ne cui præclusus esset ad fœlicitatem aditus, non solùm hominum mentibus indidit illud quod diximus religionis semen, sed ita se patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palà offert, vt aperire oculos nequeant quin aspicere eum cogantur. Essentia quidem eius incomprehensibilis est, vt sensus omnes humanos procul effugiat eius numen: verùm singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpsit, & quidem adeò claras & insignes vt sublata sit quamlibet rudibus & stupidis ignorantiæ excusatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: acsi diceret, cœpisse tunc demum visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit, quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circunferimus, decorus apparet. Ibidem etiam scitè idem Propheta cælos vt expansi sunt, regio illius tentorio comparat, cœnacula dicit contignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorum, ventos & fulgetra celeres esse eius nuntios. Et quoniam plenius sursum refulget potentiæ & sapientiæ eius gloria, passim vocatur cælum eius palatium. Ac primùm, quaqua versum oculos coniicias, nulla est mundi particula in qua non scintillæ saltem aliquæ gloriæ ipsius emicare cernantur. Amplissimam vero hanc & pulcherrimam machinam, quàm latè patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vi immensa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter author Epistolæ ad Hebræos secula nuncupat, inuisibilium rerum spectaculá: quòd nobis vice speculi sit tam concinna mundi positio, in quo inuisibilem alioqui Deum contemplari liceat. Qua ratione Propheta cælestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quòd euidentior illic extat diuinitatis testificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtusissimæ considerationem debeat. Quod clarius enarrans Apostolus, patefactum esse hominibus dicit quod de Deo cognosci operæpretium erat: quia inuisibilia eius, ad æternam vsque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt.

Dei essentia inuisibilis & incomprehensibilis, se in operibus suis visibilem modò quodam exhibuit.

Psal.104.2.

Heb.11.3.

Psal.19.1.

Rom.1.19.

2 Mirificam eius sapientiam quæ testentur, innumera sunt tum in cęlo, tum in terris documenta: non illa modò reconditiora, quibus propiùs obseruandis astrologia, medicina, & tota physica scientia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiotæ aspectui se ingerút, vt aperiri oculi nequeant quin eorú cogantur esse testes. Equidem qui liberales

Id testatur, primú genus operum eius, miráda videlicet cæli & terræ moles, corporis

humani symmetria & connexio: denique quicquid rudiorum ipsorũ oculis occurrit.

les illas artes vel imbiberunt, vel etiam degustarunt, earum subsidio adiuti, longè altius prouehuntur ad introspicienda diuinæ sapientiæ arcana: nemo tamen earum inscitia impeditur quominus artificij satis superque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad disquirendos astrorum motus, distribuendas sedes, metienda interualla, proprietates notãdas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidentia explicatius se profert, ita in eius gloriam conspiciendam, animum par est aliquanto sublimius assurgere. Sed quum ne plebeij quidem & rudissimi qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltrò se in ista innumerabili, & tamẽ adeò distincta & disposita cælestis militiæ varietate exerentem: constat neminem esse cui non abundè sapientiam suam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis structura connexionem, symmetriam, pulchritudinem, vsum, ea, quam Galenus adhibet, solertia pensiculare, eximij est acuminis. Sed omnium tamen confessione, præ se fert corpus humanum tam ingeniosam compositionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur.

Libris de vsu partium.

Præcipuè verò in homine id maximè est perspicuum.

3 Ac proinde quidam ex philosophis olim hominem non immeritò vocarunt μικρόκοσμον, quia rarum sit potentiæ, bonitatis & sapientiæ Dei specimen, satísque miraculorum in se contineat occupandis nostris mẽtibus, modò ne attendere pigeat. Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprehendi, mox procul quærendum non esse adiungit, quia scilicet intus singuli cælestem gratiam qua vegetantur, indubiè sentiunt. Si verò vt Deum apprehẽdamus, extra nos egredi opus non est, quam veniam merebitur eius socordia, qui vt Deum inueniat, in se descendere grauabitur? Eadem etiam ratio est cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, statim exclamet, Quid est homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactantium stabilisti robur. siquidem non tantùm in genere humano clarum operum Dei speculũ extare pronuntiat, sed infantibus dum à matrum vberibus pendent, satis disertas esse linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè opus sit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere non dubitat tanquam validè instructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen pro diabolica sua superbia extinguere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos esse Dei progeniem: quia tanta præstantia nos exornans, se patrem nobis esse testatus est. Sicuti etiam ex communi sensu & quasi dictante experientia profani Poetę eum vocarunt hominum patrem. Neque verò se quisquam vltrò & libenter Deo addicet in obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

Vide Macrob. li.1. in somn. Scip.c.12. Boetium de definitione. Arist. lib.1. de hist.animal. c.17.

Act.17.27.

Psal.8.5.

Act.17.28.

Fœda igitur est ingratitudo eorum qui Deum quem in seipsis, tot modis, sentiunt, aspernantur: eò verò fœdior quod ab anima sua tot donis prædita, ad opificẽ ipsum non assurgunt.

4 Hîc autem detegitur fœda hominum ingratitudo, qui dum in se cõtinent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & simul tabernam inæstimabili opum copia refertam, quum erũpere deberent in laudes, tanto maiore fastu contrà inflantur ac turgẽt. Quàm miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt: quantam etiam donorũ varietatẽ ex eius liberalitate possideant, vsu ipso docentur. Hæc diuinitatis signa esse, cogũtur scire velint nolint: intus tamen supprimũt. Non opus quidem est extra seipsos egredi, modò ne sibi arrogando quod è cælis datũ est, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndum prælucet. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet, qui totũ diuinitatis semen in natura humana sparsum cõferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quàm detestabilis est, obsecro, hęc vesania, vt homo in corpore suo & anima centies Deum reperiens, hoc ipso excellentiæ prætextu Deum esse neget? Non dicent se fortuitò à brutis animãtibus distinctos: tantùm obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in singulis suis membris ab ore & oculis vsq; ad infimos vnguiculos. Hîc quoq; naturam substituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tam præclaræ facultates, tam raræ dotes diuinitatem præ se ferunt, quæ se non patitur facilè celari: nisi Epicurei tanquam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius inferrent. Itáne verò ad regendum quinque pedum vermiculum toti cælestis sapientiæ thesauri concurrunt? vniũersitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò statuere aliquid organicum in anima quod singulis partibus respondeat, adeò nihil ad obscurandam Dei gloriam facit, vt potiùs eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorum cõcursus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat vt singulis membris

Nec obstat, si quid organicũ in ea statuitur.

bris tanta sit industria ad præstandum officium acsi totidem animæ communi consilio corpus vnum regerent?

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium nō est: eos magis compello qui præposteris argutiis dediti, frigidum illud Aristotelis dictum libēter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolēdam, quàm ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organicæ sunt animæ facultates, hoc prętextu alligāt eam corpori, vt sine eo non subsistat: Naturæ verò elogiis, quantū in se est, Dei nomen supprimunt. Atqui longè abest quin potentiæ animæ in functionibus quæ corpori seruiunt inclusæ sint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerum stellarum colligas, teneas cuiusque magnitudinem, scias quo spatio inter se distent, qua celeritate vel tarditate cōficiant suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidem esse aliquem Astrologiæ vsum: sed tantùm ostēdo, in hac tam alta disquisitione rerum cælestium non esse organicā symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere, lectoribus promptum erit. Multiplex sanè animæ agilitas qua cælum & terram perlustrat: præterita futuris cōiungit: retinet memoriter quę pridem audiuit: imò quidlibet sibi figurat: solertia etiam qua res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabilium artium mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantùm se circumagit & versat, sed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hìc dicendum est, nisi deleri non posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis signa? Nunc quæ ratio feret vt sit homo diuinus, & creatorem non agnoscat? Nos scilicet, iudicio quod nobis inditum est, discernemus inter iustum & iniustum, nullus autē erit in cęlo iudex? Nobis etiam in somno manebit aliquid residuum intelligentiæ, nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artium rerúmque vtilium inuentores censebimur, vt fraudetur Deus sua laude? quum tamen experientia satis doceat disparibus modis aliunde distribui quod habemus. Quòd autem de arcana inspiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterant, non modò dilutum, sed omnino profanum est. Placet illis celebre dictum Virgilij,

Nam animæ vires & actiones omnibus demonstrant suas animæ esse partes à corpore separatas illámque esse immortalē firmis rationibus probatur.

Obiectio, vnicam esse animam, quæ totum mundum vegetat.

Aenei.6.

Vide Caluin. in Acta, cap. 17.28.

Manil. li. 1. Astronomic.

Principio cælum ac terras, campósque liquentes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque astra
Spiritus intus alit: totámque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudúmque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus,
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo, &c.

Nempe vt mundus qui in spectaculum gloriæ Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis sententiam sequutus,

Responsio, quæ huius obiectionis impietatē detegit.

Georg.4.

Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Aetherios, dixēre. Deum nanque ire per omnes
Terrásque tractúsque maris, cælúmque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Syderis in numerum, atque alto succedere cælo.

En quid ad gignendam fouendámque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa speculatio de vniuersa mente quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex sacrilegis impuri canis Lucretij vocibus melius liquet quæ à principio illo deductæ sunt. Hoc verò est, vt procul facessat, verus Deus quem timeamus & colamus, vmbratile numen facere. Fateor quidem piè hoc posse dici, modò à pio animo proficiscatur, Naturam esse Deum: sed quia dura est & impropria loquutio, quum potius Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tanti ponderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere confusè Deum cum inferiore operum suorum cursu, noxium est.

Mercur. Trismegist. in Pimandro. Plato in Timęo. Aristo. lib. 1. de animo, & 1. Metaph. Cice. lib. 1. & 2. de Natura Deorum. De rerū Natura, lib. 1.

6 Meminerimus ergo, quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deum, qui sic gubernat omnes naturas vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & authorē negligere qui precario nobis eas largitur.

Supra dictorū cōclusio, Dei potētiam, æternitatē & bonitatē ex hoc primo

Iam

diuinitatis alicuius sensum concepimus, extéplò ad carnis nostrę deliria vel praua commẽta delabimur, ac puram Dei veritatem nostra corrumpimus vanitate. In eo quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnum omnes, ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta deficimus. Quo morbo nõ plebeïa modò & obtusa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè suam in hac parte stoliditatem ac insulsitatem prodidit tota Philosophorum natio? Nam vt aliis parcamus qui multò absurdiùs ineptiunt: Plato inter omnes religiosissimus, & maximè sobrius, ipse quoq; in rotundo suo globo euanescit. Et quid aliis nõ eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis prælucere, hallucinentur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentiam manifestius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamen inde plus proficitur, quàm si temeraria fortunę voluntate crederẽtur omnia sursum deorsum versari: tanta est nostra in vanitatem & errorem propẽsio. De excellentissimis semper loquor, non vulgaribus illis, quorum in profananda Dei veritate processit in immẽsum insania.

vide Cic. de nat. deor. & Plutarch. de Philosophorum placitis lib. I.

Plat. in Timæo. Cicer. lib. I. de nat. deorum.

Hinc turpis horrendáque Ethnicorum πολυθεΐα, & Philosophorum de Deo cũ infinitæ tum etiam sibi inuicẽ repugnantes opiniones ortæ sunt.

12 Hinc immensa illa errorum colluuies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. Suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est, vt mirum non sit singulas Gentes in varia commenta diductas esse. neque id modò, sed singulis propè hominibus proprios fuisse deos. nam vt ad inscitiam & tenebras accedit temeritas & lasciuia, vix vnus vnquam repertus est qui non sibi idolum vel spectrum Dei loco fabricaret. Certè non secus atque ex vasta ampláque scaturigine aquæ ebulliunt, immensa deorum turba ab hominum mente profluxit, dum quisque nimis licentiosè vagando, perperàm hoc vel illud de ipso Deo comminiscitur. Neque tamen hîc superstitionum quibus implicitus fuit mũdus, catalogum texere necesse est: quia nec vllus esset finis: & vt verbum nullum fiat, satis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis sit humanæ mentis cęcitas. Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philosophos qui ratione & doctrina penetrare in cælum conati sunt, quàm pudenda est varietas? vt quisque altiore ingenio præditus fuit, artéque & scientia limatus, ita speciosos colores suæ sententiæ inducere visus est: quos tamen omnes si propiùs inspicias, euanidos esse fucos reperies. Argutè sibi visi sunt dicere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quasi verò non iam plus satis ad vanitatem procliues simus, nisi multiplex deorum copia nobis obiecta, longiùs & violentiùs nos in errorem abstraheret. Mystica etiam Ægyptiorum theologia ostendit, sedulò in hoc omnes incubuisse ne absque ratione desipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile simplices & incautos deciperet: sed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis contemptoribus, audaciam addidit, vt omnem Dei sensum abiicerent. Nam quum prudentissimos quosque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum dissidiis, & friuola etiam, vel absurda cuiusque doctrina colligere non dubitarunt, frustra & stultè tormenta sibi accersere homines vbi deum qui nullus est inuestigant: ídque se impunè facere duxerunt, quia præstaret breui compendio prorsus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inscitè ratiocinantur illi, vel potiùs tegendæ suæ impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum est. Sed quum fateantur omnes nullam esse rem de qua tantoperè docti simul & indocti dissentiant, hinc colligitur, plusquam hebetes ac cæcas in cælestibus mysteriis esse hominum mentes quę in Dei inuestigatione sic errant. Laudatur ab aliis Simonidis responsum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid esset Deus, diem sibi ad cogitandum dari petiit. Quum idem quæreret postridie tyrannus, biduum postulauit: ac sæpius duplicato numero dierum, tandem respondit, Quantò diutiùs considero, tantò res mihi videtur obscurior. Prudenter sanè ille sententiam de re sibi obscura suspenderit: hinc tamen apparet, si naturaliter tantùm edocti sint homines, nihil certum, vel solidum, vel distinctum tenere: sed confusis tantùm principiis esse affixos, vt Deum incognitum adorent.

Cic. lib. I. & 2. de natura deorum. Lactant. Instit. Diu. lib. I. &c.

Senec. lib. 4. de benef. c. 7. & natural. quæst. lib. I. in præf. & li. 2. c. 45.

Plutarc. lib. de Iside & Osiride.

Cic. lib. I. de nat. deor.

Cic. lib. I. de nat. deor.

Ita ad vnũ oẽs à Deo defecerit, quippequi puram religio-

13 Iam tenendum quoque est, quicunque puram religionem adulterát (vt omnibus accidere necesse est opinioni suæ deditis) discessionem facere ab vno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intẽdant, vel quid sibi persuadeant, non multum ad

tum ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronūtiat omnes esse apostatas, qui pro mentis suæ caligine dæmonia supponunt in Dei locum. Hac ratione Paulus sine Deo fuisse pronuntiat Ephesios, donec ex Euangelio didicissent quid esset verum Deum colere. Neque hoc ad gētem vnam duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat euanuisse cunctos mortales in suis cogitationibus, postquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Ideóque Scriptura vt vero & vnico Deo locū faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, falsitatis & mendacij damnat: nec vllū numen relinquit nisi in monte Sion, vbi peculiaris vigebat Dei cognitio. Certè inter Gentiles Christi ætate proximè ad veram pietatem accedere visi sunt Samaritæ. audimus tamen ex ore Christi eos nescisse quid colerent. vnde sequitur, vano errore fuisse delusos. Denique etiamsi non omnes laborauerint crassis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla tamen pura & probata fuit religio quæ tantùm in communi sensu fundata esset. Quanuis enim pauci quidam non insanierint cum vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapientiam Dei à principibus mundi huius. Quòd si excellentissimi quique in tenebris errarunt, quid de fæcibus ipsis dicendū erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominum arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in cælestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum congeriem pariat, erroris tamen est mater. Atq; vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuitò adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fiunt Christi ore quicunque ex Lege edocti nō sunt quem Deum colere oporteat. Et certè nō longius progressi sunt qui optimi fuerūt legislatores, quàm vt in publico consensu fundata esset religio. Quinetiam apud Xenophontem laudat Socrates Apollinis responsum, quo pręcepit vt quisque ritu patrio & pro vrbis suę consuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt sua authoritate definiant quod mundum longè superat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi scitis acquiescere poterit, vt Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi traditū? Potius iudicio quisque suo stabit, quàm se alieno arbitrio subiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis vinculum, vel vrbis consuetudinem, vel antiquitatis consensum in colendo Deo sequi, restat vt de se testetur è cælo ipse Deus.

[Margin: Eph.2.12. Rom.1.21. ... nem adulterātes, aut populorum consuetudinem, aut antiquitatis impium consensum secuti sunt. Habac.2.18. 20. Ioan.4.22. 1.Cor.2.8. Ioan.4.22. De dictis & factis Socrat. li. 1. Cic. de legib. li. 2.]

14 Ergo frustra nobis in mundi opificio collucent tot accensæ lampades ad illustrandam authoris gloriam: quæ sic nos vndique irradiant, vt tamen in rectam viam per se nequaquam possint perducere. Et scintillas certè quasdam excitant: sed quæ antè præfocantur quàm pleniorem effundant fulgorem. Quamobrem Apostolus, eo ipso loco, vbi secula, simulachra vocat rerum inuisibilium: subiungit, per fidem intelligi esse verbo Dei aptata: ita significans, inuisibilem diuinitatem repræsentari quidem talibus spectaculis: sed ad illam perspiciendam non esse nobis oculos nisi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoscendum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quæ hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non vltrà procedere nisi vt reddantur inexcusabiles. Idem quoque, tametsi alicubi negat Deum procul vestigandum, vtpote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorsum valeat eiusmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permisit Dominus Gentes ingredi viis suis, non tamen seipsum sine testimonio reliquit, benefaciens è cælo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vtcunque ergo non destituatur testimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in sui cognitionem suauiter allicit: vias tamen suas, hoc est exitiales errores, propterea sequi non desinunt.

[Margin: Hinc sequitur, Dei creatoris mirādas Lampades sic nos vndique irradiare, vt tamē vias nostras se qui non desinamus. Heb.11.3. Rom.1.19. Act.17.27. Act.14.16.]

15 Quāquam autem naturali facultate deficimur quominus ad puram vsq; & liquidam Dei cognitionem conscendere liceat: quia tamē hebetudinis vitium intra nos est, præcisa est omnis tergiuersatio. Neque enim ignorantiam sic prætexere licet quin sem per & ignauiæ & ingratitudinis vel conscientia ipsa nos conuincat. Digna scilicet quæ admittatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse obtendat, ad quam enarrandam suppetunt mutis creaturis plusquam canoræ voces: si oculis se non posse videre causetur quod sine oculis creaturæ demonstrant: si mentis imbecillitatem excuset, vbi omnes sine ratione creaturę erudiūt. Quare omni prorsus excusatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quum omnia rectam viam demon-

[Margin: Omni tamen excusatione meritò excludimur, quod hebetudinis vitium intra nos habentes palantes erramus: quū mundi opificium & administratio rectam viam commonstrēt.]

ſtrent. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum ſit, quòd ſemen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus ſuis inſperſum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac ſynceram perueniat: veriſſimum tamen eſt, nuda iſta & ſimplici teſtificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos ſufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis guſtum ex mundi ſpeculatione delibauimus: vero Deo prætermiſſo, eius loco ſomnia & ſpectra cerebri noſtri erigimus: ac iuſtitię, ſapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipſo fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obſcuramus aut inuertimus prauè æſtimando, vt & ſuam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

CAPVT VI.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus eſſe Scriptura duce & magiſtra.

Meliori autem adminiculo, voce ſua videlicet, in ſacris literis ſonante, Deus electos ſuos ad Nominis ſui notitiã pertraxit.

ERgo quanquam hominum ingratitudinem ſatis ſupérque omni patrocinio ſpoliat fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur: ſicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cunctis ſine exceptione numen ſuum delineatum in creaturis proponit: aliud tamen & melius adminiculum accedere neceſſe eſt quod nos probè ad ipſum mundi creatorem dirigat. Itaque non fruſtra verbi ſui lumen addidit, quo innoteſceret in ſalutem. atque hac prærogatiua dignatus eſt quos voluit propiùs & magis familiariter ad ſe colligere. Nam quia vaga & inſtabili agitatione circunferri videbat omnium animos, poſtquam Iudæos ſibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circundedit, ne aliorum more euaneſcerent. Nec fruſtra eodem remedio nos in pura ſui notitia continet: quia mox alioqui diffluerēt etiam qui videntur præ aliis firmi ſtare. nempe ſicuti ſenes, vel lippi, & quicunque oculis caligant, ſi vel pulcherrimũ volumen illis obiicias, quanuis agnoſcãt eſſe aliquid ſcriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: ſpecillis autem interpoſitis adiuti, diſtinctè legere incipient: ita Scriptura confuſam alioqui Dei notitiam in mentibus noſtris colligens, diſcuſſa caligine liquidò nobis verum Deum oſtẽdit. Hoc igitur ſingulare donum eſt, vbi ad erudiendam Eccleſiam nõ mutis duntaxat magiſtris Deus vtitur, ſed os quoque ſacroſanctum reſerat: neque tantùm promulgat colendum eſſe aliquem Deum, ſed eum ſe eſſe ſimul pronuntiat qui colendus ſit: nec electos docet modò in Deum reſpicere, ſed ſe quoque exhibet in quem reſpiciant. Hunc ordinem ab initio erga eccleſiam ſuam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet: quæ rectior eſt & certior ad ipſum dignoſcendum nota. Nec dubium eſt quin Adam, Noe, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiam, quæ illos ab incredulis quodam modo diſcreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in ſpem æternæ vitæ. nam vt tranſirent à morte in vitam, Deum non modò creatorem agnoſcere neceſſe fuit, ſed redemptorem quoque: vt certè vtrunque adepti ſunt ex verbo. Ordine enim præceſſit illa notitiæ ſpecies quà tenere datum fuit quiſnam ſit Deus ille à quo mundus eſt conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quę ſola mortuas animas viuificat, qua Deus non tãtùm mundi conditor, & omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoſcitur, ſed etiam redemptor in Mediatoris perſona. Cæterùm quia nondum ad mundi lapſum & naturæ corruptionem ventum eſt, de remedio etiam tractare ſuperſedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo diſſerere, quo ſibi Deus adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctrinæ parte qua propriè ſegregati ſemper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Chriſto fundata fuit: ſed tantùm quomodo ex Scriptura diſcere conueniat, Deum qui mundi creator eſt, certis notis ab omni commentitia deorum turba diſcerni. Opportunè deinde ſeries ipſa ad Redemptionem nos deducet. Quanquam autem multa ex Nouo teſtamento teſtimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi expreſſa ſit Chriſti mentio: in hunc tamen finem tendent omnia, Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo ſentiendum ſit exponi, ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

Idque ab orbe condito. — *Cõuenienti ordine doctrinæ.* — De quo remedio lib. 2. agitur, à cap. 6. vſque ad finem.

Primum per oracula, viſiones, & patriarcharum miniſterium.

2 Siue autem per oracula & viſiones Patribus innotuit Deus, ſiue hominum opera & miniſterio ſuggeſſit quod deinde per manus poſteris traderent: indubium tamen eſt inſculptam fuiſſe eorum cordibus firmã doctrinæ certitudinem, vt perſuaſi eſſent, atque intelligerent à Deo profectum eſſe quod didicerãt. Semper enim Deus indubiam fecit verbo ſuo fidem, quę omni opinione ſuperior eſſet. Tandem vt continuo progreſſu doctrin

ctrinæ veritas feculis omnibus fuperftes maneret in mundo, eadem oracula quæ depofuerat apud Patres, quafi publicis tabulis confignata effe voluit. Hoc confilio Lex promulgata fuit, cui poftea interpretes additi funt Prophetę. Etfi enim multiplex fuit Legis vfus, vt melius videbitur fuo loco: prę̈fertim verò Mofi & omnibus Prophetis propofitum fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Chriftum vocat finem Legis) iterum tamen repeto, pręter doctrinam fidei & pœnitentię propriam, quę Chriftum Mediatorem proponit, Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & infignibus ornare, ne mifceatur cum falfa deorum turba. Ergo quanuis hominem ferió oculos intendere conueniat ad confideranda Dei opera, quando in hoc fplendidiffimo theatro locatus eft vt eorum effet fpectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirum non eft, magis ac magis in ftupore fuo obdurefcere qui in tenebris nati funt: quia pauciffimi vt fe intra metas contineant, verbo Dei fe præbent dociles, fed potius exultant in fua vanitate. Sic autem habendum eft, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cælefti doctrina fieri debere, nec quenquã poffe, vel minimum guftum rectæ fanæque doctrinæ percipere, nifi qui Scripturæ fuerit difcipulus. vnde etiam emergit verę intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de fe illic teftari Deus voluit. Neque enim perfecta folum, vel numeris fuis completa fides, fed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nafcitur. Et fanè hac in parte fingulari prouidentia confuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

Deinde, per Legis promulgatioñe & Prophetarum conciones.

Lib.2.c.7. & 8.

Rom.10.4.

Quib. de caufis doctrina de Deo fcriptis cõfignata eft.

3 Nam fi reputamus quàm lubricus fit humanæ mentis lapfus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidem nouas & fictitias religiones libido: perfpicere licebit quàm neceffaria fuerit talis cęleftis doctrinę confignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanefceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palàm fit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, fubfidium verbi adhibuiffe, quòd effigiem fuam in pulcherrima mundi forma impreffam, parum effe efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, fi ad fynceram Dei contemplationem feriò afpiramus. Ad Verbum, inquam, eft veniendum, vbi probè, & ad viuum, nobis à fuis operibus defcribitur Deus, dum opera ipfa non ex iudicij noftri prauitate, fed æternę veritatis regula æftimantur. Ab eo fi deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet ftrenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam curfus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum eft: fulgorem diuini vultus, quem & Apoftolus inacceffum vocat, effe nobis inftar inexplicabilis labyrinthi, nifi Verbi linea in ipfum dirigamur. vt fatius fit in hac via claudicare, quàm extra eam celerrimè currere. Itaque fæpius Dauid fuperftitiones è mundo tollendas docens, quo pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non poteftatem fignificans qua præditus eft, & quam in vniuerfa naturæ gubernatione exercet: fed doctrinam qua fibi legitimum principatum afferit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

Confirmatio.1. à naturæ noftræ prauitate, quæ eiufmodi eft, vt ad verbũ veniendum fit quicunque Deum rectè agnofcere volet.

1.Tim.16.

Pfal. 93. 96.97.99 & fimilib.

2. Ab eo, quod Dauid fæpius Deum regnantem inducit.

Pfal.19.1. 8.

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cælis enarrari, opera manuum enuntiari à firmamento, ab ordinata dierum noctiúmque ferie maieftatẽ eius prædicari, deinde ad Verbi mentionẽ defcendit: Lex, inquit, Domini immaculata, conuertens animas: teftimonium Domini fidele, fapientiam præftans paruulis: iuftitię Domini rectæ, lætificantes corda: pręceptum Domini lucidum, illuminãs oculos. Etfi enim alios quoque Legis vfus comprehendit, fignificat tamen in genere, quum fruftra Deus omnes populos ad fe inuitet cæli terræque intuitu, hanc effe peculiarem filiorum Dei fcholam. Eodem fpectat Pfal.29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram cõcutit, tremefacit montes, cedros cõfringit: in fine tãdem fubiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aëre refonãt, furdi funt increduli. Sicut alium Pfalmũ, vbi defcripfit terribiles fluctus maris, ita claudit: Teftimonia tua verificata funt: decor tẽpli tui, fanctitas in longitudinẽ dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Chriftus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nefcirent: folos Iudęos Deo vero cultũ exhibere. Nã quum humana mẽs pro fua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat nifi facro eius verbo adiuta & fubleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum fine verbo quærebant, neceffe fuit in vanitate atque errore verfari.

3. A manifeftis quibufdam teftimoniis ex Pfal. 19. 29. & 93. defumptis.

Pfal.93.5.

4. A dicto quodam Chrifti.

Ioan.4.22.

CAPVT VII.

Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: vt certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.

Scripturæ authoritas nō ab hominibus, sed a Dei Spiritu pendet.

Erum antequam longius progrediar, quædam inserere operæpretium est de Scripturæ authoritate, quæ non modò animos pręparent ad eius reuerētiam, sed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est tam deploratæ audaciæ, nisi fortè & sensu communi, & humanitate quoq; ipsa destitutus, qui fidem loquenti derogare ausit. Sed quoniam non quotidiana è cælis redduntur oracula, & Scripturæ solæ extát quibus visum est Domino suam perpetuæ memoriæ veritatem consecrare: non alio iure plenam apud fideles authoritatem obtinent, quàm vbi statuunt è cęlo fluxisse, acsi viuę ipsę Dei voces illic exaudirētur. Res sanè dignissima quæ & tractetur fusius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, si magis respiciam quid ferat operis instituti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem apud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantum inesse momenti quantum illi Ecclesiæ suffragiis conceditur: acsi verò æterna inuiolabilísque Dei veritas, hominum arbitrio niteretur. sic enim magno cum ludibrio Spiritus sancti quærunt, Ecquis nobis fidem faciat, hęc à Deo prodiisse? Ecquis salua & intacta ad nostram vsque ætatem peruenisse, certiores reddat? Ecquis persuadeat, librū hunc reuerenter excipiendum, alterum numero expungendum: nisi certam istorum omnium regulam Ecclesia præscriberet? Pendet igitur, inquiunt, ab Ecclesiæ determinatione & quę Scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius catalogo censendi sint. Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesiæ prætextu volunt effrænatam tyrannidem inuehere, nihili curant quibus se & alios absurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueant apud simplices, Ecclesiam nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris conscientiis fiet, solidam vitæ æternæ securitatem quęrentibus, si quęcunq; extant de ea promissiones, solo hominum iudicio fultæ, consistant? An accepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursum, quibus impiorum sannis subiicitur fides nostra, quātam apud omnes in suspicionem vocatur, si credatur, hominum beneficio, non secus ac precariam habere authoritatem?

Obiectio prima, Scripturā ab Ecclesiæ determinatione pendere.

Responsio. hic error 1. veritatem Dei hominum arbitrio subiicit. 2. Spiritui S. est iniurius. 3. tyrannidem in Ecclesiā inueh't. 4. errores cumulat. 5. conscientias euertit. 6. impiorū sannis fidē nostram subiicit.

2 Sed eiusmodi rabulæ, vel vno Apostoli verbo pulchrè refelluntur. Ecclesiam ille testatur, Prophetarum & Apostolorum fundamento sustineri. Si fundamentum est Ecclesiæ Prophetica & Apostolica doctrina: suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque est quod cauillētur, etiamsi inde primū exordium ducat Ecclesia, manere tamen dubium quę Prophetis & Apostolis sint adscribenda, nisi iudicium ipsius intercedat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperietur ea doctrina, Ecclesiam certè præcessit eius approbatio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum est igitur commentum, Scripturæ iudicandæ potestatem esse penes Ecclesiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendêre intelligatur. Quare dum illam recipit, ac suffragio suo obsignat, non ex dubia aut alioqui controuersa authenticam reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autē rogant, Vnde persuadebimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretum confugiamus? perinde est acsi quis roget, Vnde discemus lucem discernere à tenebris, album à nigro, suaue ab amaro? Non enim obscuriorem veritatis suæ sensum vltro Scriptura præ se fert, quàm coloris sui res albæ ac nigræ: saporis, suaues & amaræ. Eph.2.20

Alia responsio ex Apostoli verbis collecta. Instantiæ aduersariorum solutio.

Alterius obiectionis refutatio.

3 Scio equidem vulgò citari Augustini sentētiam, vbi se Euangelio crediturū negat nisi Ecclesię ipsum moueret authoritas. Sed quàm perperàm & calūniosè citetur in eum sensum, ex cōtextu facilè est deprehendere. Negotium illi erat cū Manichæis, qui absq; controuersia credi sibi volebant, quum veritatem se habere pollicerētur, non ostenderent. Quia verò vt Manichæo suo fidem astruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi sint si in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere persuasionis cum sint in suam sententiam adducturi. Postea subiicit: Ego verò non crederem Euangelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, nō aliter potuisse adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quàm Ecclesiæ authoritate victum. Et quid mirum, siquis nondū Christo cognito, hominum respectū habeat? Non ergo illic docet Augustinus fundatam esse piorum fidem in Ecclesiæ authoritate: nec Cōtra Epistolam fundamē ti, cap.5.

Tertiæ obiectionis ex Augustini sententia petitæ consideratio.

Euang

Euangelij certitudinem inde pendêre intelligit: verùm simpliciter nullam fore Euangelij certitudinem infidelibus, vt inde Christo lucrifiant, nisi Ecclesiæ consensus eos impellat. Atque id paulo antè non obscurè confirmat, ita loquendo: Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrisero, quid putas nobis esse iudicandum, quidve faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valétiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminánte? Hæc certè sunt Augustini verba: ex quibus cuiuis colligere promptum est, non hanc sancto viro fuisse mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrióve Ecclesiæ suspenderet: sed tantùm vt indicaret quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesiæ reuerentia ad docilitatem induci, vt Christi fidem ex Euangelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesiæ authoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelij præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longè alio fundaméto vult esse suffultam. Alioqui non nego quin sæpe Manichæos Ecclesiæ vniuersæ consensu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa aduersus Faustum exprobratio: quòd se Euangelicæ veritati non subdat, tam fundatæ, tam stabilitæ, tãta gloria diffamatæ, & à tempore Apostolorum per certas successiones commẽdatæ. Sed nusquam eò spectat, vt pendêre doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tantùm, quod in causa plurimum valebat, vniuersale Ecclesiæ iudicium profert, in quo aduersariis erat superior. Siquis pleniorem huius approbationem desiderat, libellum eius legat De vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatem ab ipso commendari nisi quæ nobis aditum modo præbeat, sitque opportunum inquirendi exordium, vt ipse loquitur: non tamen in opinione acquiescendum esse, sed certa & solida veritate nitendum.

Eiusdem libri cap.4. — *Vide eundẽ August. lib. 2. de ordine, cap.9.* — *Lib.32.*

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè stabiliri doctrinę fidem, quàm nobis indubiè persuasum sit, authorem eius esse Deum. Itaque summa Scripturæ probatio passim à Dei loquentis persona sumitur. Non iactant Prophetæ & Apostoli vel acumẽ suum, vel quæcunq; fidem loquentibus conciliant, neq; insistunt rationibus: sed sacrũ Dei nomen proferunt, quo ad obsequium cogatur totus mundus. Nunc videndũ quomodo nõ opinione tantùm probabili, sed liquida veritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. Iam si conscientiis optimè consultũ volumus, ne instabili dubitatione perpetuò circunferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad minimos quosque scrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Verum quidem est, si argumentis agere libeat, multa posse in medium proferri quæ facilè euincant, siquis est in cælo Deus, Legẽ, & Prophetias, & Euangelium ab eo manasse. Imò quamuis docti homines & summo iudicio præditi contrà insurgant, & omnes ingenij vires cõferant atq; ostentent in hac disceptatione: nisi tamen ad perditam impudẽtiam obduruerint, extorquebitur illis hæc confessio, manifesta signa loquentis Dei cõspici in Scriptura, ex quibus pateat cælestem esse eius doctrinam. ac paulo pòst videbimus, omnes Scripturæ sacræ libros quibusq; aliis scriptis longissimè præcellere. Imò si puros oculos, & integros sensus illuc afferimus, statim occurret Dei maiestas, quę subacta reclamãdi audacia, nos sibi parere cogat. Pręposterè tamen faciunt qui disputando contendunt solidam Scripturæ fidem adstruere. Equidem tametsi nec summa dexteritate, nec facundia polleo: si tamen mihi certamen esset cum vaferrimis quibusque Dei contemptoribus, qui in labefactanda Scriptura solertes & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obstreperas eorum voces compescere. ac si vtilis in refellendis eorum cauillis esset labor, non magno negotio quas in angulis iactantias mussitant discuterem. Verùm si quis sacrum Dei verbum asserat ab hominũ maledictis, non protinus tamen quam requirit pietas certitudinẽ cordibus infiget. Quia opinione tantùm stare videtur religio profanis hominibus, nequid stultè aut leuiter credant, ratione probari sibi cupiunt ac postulant Mosen & Prophetas diuinitus loquutos esse. Atqui testimonium Spiritus omni ratione præstantius esse respõdeo. Nã sicuti Deus solus de se idoneus est testis in suo sermonę: ita etiam nõ antè fidem reperiet sermo in hominũ cordibus quã interiore Spiritus testimonio obsignetur. Idem ergo Spiritus qui per os Prophetarũ loquutus est, in corda nostra penetret necesse

Conclusio, scripturam à Deo loquente authoritatem sumere. — *Cõscientia piorum teste.* — *Doctis omnib. nisi prorsus pudore exuerint assentientibus.* — *Quarta obiectio, profanis hominib. familiaris.* — *Responsio.*

est,vt persuadeat fideliter protulisse quod diuinitus erat mandatum. Atq; hæc cõnexio *Iesa.51.16.* aptissimè ab Iesaia ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo & seminis tui,in perpetuum nõ deficient. Bonos quosdam malè habet quòd dum impunè obmurmurant impij contra Dei verbum, non ad manum suppetat clara probatio. Quasi verò non ideo vocetur Spiritus & sigillum, & arrha ad confirmandam piorum fidẽ,quia donec mentes illuminet,semper inter multas hæsitationes fluctuant.

Postrema & necessaria conclusio, Spiritus S. testimonio scripturæ S. authoritatẽ cordibus piorum obsignari.

5 Maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus sanctus intus docuit, solidè acquiescere in Scriptura,& hanc quidem esse αὐτόπιστον, neque demõstrationi & rationibus subiici eam fas esse:quam tamen meretur apud nos certitudinem,Spiritus testimonio consequi.Etsi enim reuerentiam sua sibi vltrò maiestate conciliat, tunc tamẽ demum seriò nos afficit quum per Spiritũ obsignata est cordibus nostris. Illius ergo virtute illuminati, iam non aut nostro,aut aliorum iudicio credimus,à Deo esse Scripturam: sed supra humanũ iudicium, certo certius constituimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic intueremur) *Certitudo huius testimonii.* hominum ministerio,ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse. Non argumenta,non verisimilitudines quærimus quibus iudicium nostrum incumbat: sed vt rei extra æstimandi aleam positæ,iudicium ingeniúmque nostrum subiicimus. Non id quidem qualiter solent quidam interdum rem incognitam arripere, quæ mox perspecta displicet:sed quia inexpugnabilem nos veritatem tenere,probè nobis conscij sumus. Neque qualiter superstitionibus solent miseri homines captiuam mẽtem addicere: sed quia non dubiam vim numinis illic sentimus vigere ac spirare,qua ad parendum, scientes quidem ac volentes,viuidius tamen & efficacius quàm pro humana aut voluntate, aut scientia trahimur & accendimur. *Confirmatio, à dicto Prophetæ Iesa.43.10.* Itaque optimo iure per Iesaiam clamat Deus Prophetas cum toto populo sibi esse testes,quia vaticiniis edocti,indubiè tenebant absque fallacia vel ambiguitate loquutum esse Deum. Talis ergo est persuasio quæ rationes non requirat: talis notitia, cui optima ratio constet, nempe in qua securius constantiúsque mens quiescit quàm in vllis rationibus: talis denique sensus, qui nisi ex cælesti reuelatione nasci nequeat. *Ab experientia fidelium.* Non aliud loquor quàm quod apud se experitur fidelium vnusquisque,nisi quòd longè infra iustam rei explicationem verba subsidũt. Pluribus nunc supersedeo,quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum se offeret:tantùm nunc sciamus, veram demum esse fidem quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat. *Ab alio testimonio. Iesa.54.13.* Imò vna hac ratione contentus erit modestus ac docilis lector:promittit Iesaias omnes renouatæ Ecclesiæ filios, Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium est nisi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei? Atqui Deus audiri postulat per os Mosis,sicuti scri- *Deut.30.10.* ptum est,Ne dicas in corde tuo,Quis ascendet in cælum,aut quis descẽdet in abyssum? ecce sermo est in ore tuo.Si hunc intelligentiæ thesaurum filiis suis reconditũ esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tãta inscitia & stupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiæ corpus insiti fuerint. Adde quòd Iesaias non extraneis modò, sed Iudæis etiam qui domestici censeri vole- *Iesa.53.1.* bant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens, simul causam addit, Quia non reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex opposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

CAPVT VIII.

Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem.

Huius capitis partes sunt quatuor.

1 Prior, generales quasdam probationes continet, quæ ex vtriusque Testamenti libris facilè colligi possunt: doctrinæ sacræ videlicet dispositionem, dignitatem, veritatem, simplicitatem, efficaciam & Maiestatem, sect.1.2.

2 Altera, speciales probationes ex veteri Testamento petitas proponit: nempe librorum Mosis antiquitatem, authoritatem, miracula, prophetias, sect.3.4.5.6.7. aliorum item Prophetarum prædictiones & admirabilem consensum, sect. 8. Additur duarum aduersus Mosis & Prophetarum libros obiectionum refutatio, sect.9.& 10.

3 Tertia, ex Nouo Testamento collectas exhibet probationes: harmoniam Euangelistarum de cælestibus mysteriis differentium: Ioannis, Pauli & Petri in scribendo maiestatem: Apostolorum insignem vocationem, & Pauli conuersionem, sect.11.

4 Postr

4 Postrema, depromptas ex Ecclesiastica historia probationes repræsentat: Ecclesiæ perpetuum consensum in recipienda & conseruanda Dei veritate: ipsius veritatis, vt seipsam tueretur, inuictum robur: piorum (tot modis alioqui inter se dissidentium) conuenientiam: nonnullorum illustrium virorum piam eiusdem doctrinę professionem: martyrum denique constantiam omnem humanum captum superantem: sect. 12. & 13. His adiungitur tractationis conclusio.

Secūdaria adminicula ad stabiliendā S. Scripturæ fidē. In Genere.

HÆc nisi certitudo adsit quolibet humano iudicio & superior & validior, frustra Scripturæ authoritas vel argumentis munietur, vel Ecclesiæ cōsensu stabilietur, vel aliis præsidiis cōfirmabitur. siquidē nisi hoc iacto fundamento, suspensa semper manet. Sicuti cōtrà, vbi semel communi sorte exemptam religiosè ac pro dignitate amplexi sumus, quę ad eius certitudinem animis nostris inserendam & infigendam non adeò valebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intentiore studio reputamus quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quàm cælestis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensio, & eiusmodi reliqua quæ ad conciliandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmantur corda nostra, dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia regni cælestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impij, solam eius vim hìc regnare. Nunc quum inculta illa, & tantùm non rudis simplicitas maiorem sui reuerentiam excitet quàm vlla Rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potentiorem Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo absque ratione Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed ostensione Spiritus & potentiæ commēdabilis fuisset. siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta præsidiis, sola ipsa sibi ad se sustinendam sufficit. Hæc autem virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demosthenem, aut Ciceronem: lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosvis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapient: verùm inde si ad sacram istam lectionem te conferas, velis nolis ita viuidè te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philosophorum propè euanescat. vt promptum sit perspicere, diuinum quiddam spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent.

1. Sacrę doctrinæ dispositio. 2. Dignitas. 3. Veritas. 4. Simplicitas. 1. Cor. 2. 4. 5. Efficacia.

2 Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiam splendidum esse dicendi genus: vt profanis scriptoribus non cedat eorum facundia. ac talibus exemplis voluit ostendere Spiritus sanctus non sibi defuisse eloquentiam dum rudi & crasso stylo alibi vsus est. Cęterùm siue Dauidem, Iesaiam & similes legas, quibus suauis & iucunda fluit oratio, siue Amos hominem pecuarium, Ieremiam & Zachariam, quorum asperior sermo rusticitatem sapit, vbiq; conspicua erit illa quam dixi Spiritus maiestas. Nec me latet, vt Satan in multis est Dei æmulus, quo se fallaci similitudine melius insinuet in animos simplicium, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astutè sparsisse inculto sermone & ferè barbaro, & sæpè obsoletis loquendi formis vsum esse, vt sub hac larua tegeret suas imposturas. sed quàm inanis & putida sit affectatio, vident omnes mediocri sensu præditi. Quantum verò ad sacram Scripturam attinet, quamuis multa arrodere conentur proterui homines, constat tamen sententiis refertam esse quę humanitus concipi non potuerint. Inspiciantur singuli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè excesserit humanum modum: vt palato prorsus carere censendi sint quibus insipida est eorum doctrina.

6. Maiestas, quæ in scriptis Prophetarum elucet.

Speciales probationes, ex veteri Testamento.

Mercurius Trismegistus. Plato. Herodotus.

1. Librorū Mosis antiquitas.

3 Tractarunt alij hoc argumentum copiosè: quo fit vt pauca tantùm delibare in præsens sufficiat quæ ad summam totius causæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attigi, non parum habet ponderis ipsa Scripturę antiquitas. Nam vtcunque Gręci scriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulentur, nullum tamen cuiusquam religionis monumentum extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neq; Moses nouum Deum comminiscitur: sed quod de ęterno Deo longa temporum serie à patribus quasi per manus

nus

nus traditum acceperant Israelitæ, proponit. Quid enim aliud agit, quàm vt ad fœdus ipsos reuocet cum Abrahamo initum? Quòd si rem inauditam attulisset, nullus erat accessus: sed oportuit liberationem à seruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam esse: vt audita eius mentio protinus omnium animos erigeret. Quinetiam de quadringentorum annorum numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) repetit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate Scriptura sacra inter alias omnes emineat.

Plutarchus, &c. Diodorus. Vide Eusebium, de præparatione Euangelica, lib. 2. cap. 1.

Quæ Aegyptiorũ deliriis merito opponitur.

4 Nisi fortè Ægyptiis credere libeat vetustatem suam extendentibus ad sex annorum millia ante creatum mundum. Sed quum profanis etiam quibusque semper ludibrio fuerit eorum garrulitas, non est cur in eius refutatione laborem. Citat autem Iosephus contra Appionem testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditam ab vltimis seculis fuisse celebrem, quamuis neque lecta neque verè cognita fuerit. Iam ne qua hæreret apud malignos suspicio, ne qua etiam improbis cauillandi esset ansa, vtrique periculo optimis remediis Deus occurrit. Dum refert Moses quid trecentis ferè antè annis cælesti afflatu pronuntiasset Iacob de posteris suis, quomodo tribum suam nobilitat? Imò eam notat æterna infamia in persona Leui. Simeon, inquit, & Leui vasa iniquitatis: in consilium eorum non veniat anima mea, nec in arcanum eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud silere, non tantùm vt patri suo parceret, sed ne seipsum cum tota familia aspergeret eiusdem ignominiæ parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primum familię ex qua oriundus erat, authorem Spiritus sancti oraculo detestabilem fuisse vltrò prædicans, neque priuatim sibi consulit, neque recusat subire inuidiam apud gentiles suos, quibus haud dubiè hoc molestum erat? Quum etiam impium Aaronis germani fratris & Mariæ sororis murmur commemorat, dicemúsne ex carnis suæ sensu loqui, an parere Spiritus sancti imperio? Adhæc quum summa eius esset authoritas, cur saltem ius summi Sacerdotij non relinquit filiis suis, sed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantùm ex multis delibo: sed in ipsa Lege passim occurrent multa argumenta quę vendicent plenam fidem, vt absque controuersia Moses quasi Dei Angelus è cęlo prodeat.

2. Authoritas. Gen. 49. 5. 6. Num. 12. 1.

3. Miracula.

5 Iam verò tot ac tam insignia quæ refert miracula, totidem sunt Legis ab ipso latæ proditæque doctrinæ sanctiones. Nam quòd nube abreptus fuit in montem: quòd illic vsque ad diem quadragesimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipsa Legis promulgatione facies eius tanquam solaribus radiis fulgebat: quòd vndique micabant fulgetra: tonitrua & fragores toto aere exaudiebantur: tuba etiam nullo humano ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingressus nube opposita excipiebatur à conspectu populi: quòd horrendo Core, Dathan & Abirom, totiúsque impiæ factionis exitio tam mirificè vindicata fuit eius authoritas: quòd lapis virga percussus flumen protinus eiecit: quòd man è cælo ad eius precationem depluit: nónne hunc Deus ipsum cælitus commendabat tanquam indubium Prophetam? Siquis obiiciat, me sumere pro confessis quæ controuersia non careant, huius cauilli facilis est solutio. Nam quum hęc omnia pro concione publicauerit Moses, quis fingendi locus fuit apud ipsos rerum gestarum oculatos testes? Scilicet prodiisset in medium, ac populum infidelitatis, contumacię, ingratitudinis aliorúmque scelerum coarguens, suam doctrinam sub ipsorum conspectu iactasset sancitam fuisse iis miraculis quæ ipsi nunquam vidissent.

Exo. 24. 18. Exo. 34. 29. Exo. 19. 16. Exo. 40. 34. Num. 16. 24. Num. 20. 10. Num. 11. 9.

Obiectionis profanæ refutatio.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul odiosè coniungi quæ totum populum stimulare ad reclamandum poterant si vel minima fuisset occasio. vnde apparet non aliter vt subscriberent fuisse adductos, nisi quia plus satis conuicti erant sua experientia. Cæterùm quoniam res erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum esset negare edita fuisse à Mose miracula, calumniam illis suggessit pater mendacij, ea magicis artibus adscribens. Sed qua coniectura magum fuisse insimulant qui tantopere ab hac superstitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantùm consuluerit magos & ariolos? Certè nemo impostor præstigiis ludit, qui non obstupefacere vulgi animos studeat captádæ famæ causa. Quid autem Moses? se & fratrem Aaronem nihil esse clamans, sed tantùm exequi quę Deus præscripsit, satis abstergit omnem sinistram notam. Iam si res ipsę considerentur, quęnam incantatio façere potuit vt man è cælo

Alia obiectio impia. Refutatio. Exo. 7. 11. Leui. 20. 6. Exod. 16. 7.

è cælo quotidie pluens,ad populum alendum sufficeret: siquis plus iusta mensura repositum haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatem suam diuinitus puniri? Adde quòd multis seriis probationibus sic examinari passus est Deus seruum suum, vt nunc obstrependo nihil proficiant improbi. Quoties enim superbè & petulanter nunc surrexit totus populus,nunc quidam inter se conspirando,sanctum Dei seruum euertere conati sunt,eorum furorem prestigiis eludere qui potuit? Et euentus palam docet,hoc modo sancitam in omnia secula fuisse eius doctrinam.

Gen. 49. 10. 7 Adhæc quòd tribui Iuda in persona Patriarchæ Iacob assignat principatum, quis neget spiritu Prophetico factum esse: præsertim si rem ipsam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subiicimus? Finge Mosen primum esse vaticinij authorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ prodidit,prætereunt anni quadringenti quibus nulla est in tribu Iuda sceptri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Beniamin residere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quænam eius transferendæ ratio apparet? Quis regem sperasset ex plebeia hominis pecuarij domo exiturum? Et quum illic septem essent fratres, quis minimo natu honorem destinasset? Qua deinde ratione ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse vnctionem dicat,ac non potius vaticinij cælestis complementum esse? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis,obscurè licet,prædicit, quum post duo ferè annorum millia euenerint, an non diuino afflatu ipsum loquutum esse palàm faciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè spirant vt sanis hominibus constet Deum esse qui loquitur. Breuiter, vnum Canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

4. Prophetiæ. — *Regni sceptrũ tribui Iudæ assignatum.* — 1.Sam.11.15. — 1.Sam.16.13. — *Gentium vocatio.* — Deut.32.

8 In reliquis autem Prophetis multo etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exempla deligam,quia in omnibus colligendis nimius esset labor. Quum Iesaiæ tempore pacatum esset regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præsidij sibi repositum putaret,de excidio vrbis populíque exilio concionabatur Iesaias. Vt demus nondum satis clarum specimen fuisse diuini instinctus,multo antè prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edit, vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrum nominat, per quem subigendi erant Chaldæi, & populus in libertatem asserendus. Elapsi sunt anni plus centum ex quo ita vaticinatus est Propheta priusquam nasceretur Cyrus. nam hic centesimo demum anno aut circiter post illius mortem natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum cui cum Babyloniis bellum futurum esset: qui tam potenti monarchia sub manum suam redacta, finem Israelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine vllo verborum ornatu, nónne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Iesaias loquitur,planè demonstrat? Rursus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis septuaginta finiret tempus captiuitatis, reditúmq; & libertatem indiceret,nónne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis sancitam fuisse Prophetarum authoritatem,adeóque impletum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Priora ecce venerunt,noua annuntio: antequam oriantur,nota vobis faciam. Omitto quod Ieremias & Ezechiel, quum tam procul essent dissiti, tamen eodem tempore prophetantes, in dictis omnibus perinde consentiebant acsi mutuò alter alteri dictasset verba. Quid Daniel? annon vsque ad annum ferè sexcentesimum de rebus futuris prophetias ita contexit acsi historiam de rebus gestis & passim notis scriberet? Hæc si probè meditata habeant pij homines,ad compescendos impiorum hominum latratus abundè instructi erunt. clarior enim est ista demonstratio quàm vt vllis cauillis sit obnoxia.

5. Aliorũ Prophetarum prædictiones. — *Excidium Hierosolymitanũ, & reditus populi ex Babylone, Cyri opera.* — Iesa.45.1. — Ier.25.11.12. — Iesa.42.9. — *6. Consensus.* — *Danielis prophetia illustris cap.9.&c.*

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones,vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenij sui ostentent. Quærunt enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta quæ sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent fuerítne vnquam aliquis Moses. At siquis in dubium reuocet fuerítne vnquam vel Plato aliquis,vel Aristoteles,vel Cicero,quis non colaphis aut flagellis castigandam talem insaniam dicat? Fuit Lex Mosis cælesti magis prouidentia,quàm hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit,ex quo pius rex Iosias eam inuenit, per continuas ætatum successiones inter manus hominum versata est. Neq; verò quasi rem ignotam aut nouam

Obiectio prima, adu. Mosen & Prophetas. — *Responsio.* — 2.Reg.22.8. — 2.Chron.34.15.

prot

protulit Iosias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicatum erat templo volumen prototypon: dicatum regiis archiuis descriptũ inde exemplar. tantùm hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierant, & populus etiam ipse visitatam lectionem neglexerat. Quid quòd nullum ferè seculum præteriit quo non confirmata renouatáque fuerit eius sanctio? an iis incognitus erat Moses qui Dauidem tractabant? Verùm, vt de omnibus simul loquar, certo certius est ipsorum scripta non aliter peruenisse ad posteros quàm de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum serie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria discebant ab auditoribus, fuisse ita loquutos.

Deut. 17. 18.19.

Altera obiectio.

10 Imò quod ex Machabæorum historia obiiciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale est vt nihil ad eam stabiliendam excogitari possit aptius. Primùm tamen quem obtendunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quum Antiochus, inquiunt, libros omnes iusserit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem vicissim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint. Constat enim post sedatam sæuitiam mox extitisse, & à piis omnibus qui in eorum doctrina educati familiariter eos nouerant, sine controuersia fuisse agnitos. Quinetiam quum omnes impij, quasi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè insultauerint, nemo vnquam illis obiicere ausus est falsam librorum suppositionē. Nam qualiscunque, eorum opinione, sit religio Iudaica, Mosen tamen ipsius esse authorem fatentur. Quid ergo aliud quàm proteruiam suam plusquam caninam produnt isti blaterones, dum suppositios libros esse mentiuntur, quorum sacra vetustas historiarum omnium consensu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calumniis frustra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quantam Dominus conseruandi Verbi sui curam habuerit, quando ipsum ex truculentia sæuissimi tyranni, quasi ex præsenti incendio præter spem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes aliósque tanta constantia instruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispendio, si opus foret, redemptum, ad posteros transmittere: quòd acerrimam tot præsidum ac satellitum conquisitionem frustratus est. Quis insigne ac mirificum Dei opus non agnoscat, quòd sacra illa monumenta quę prorsus interiisse sibi impij persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quę per totum orbem ea vulgaret. Neque in eo tantùm apparuit miraculum quòd fœderis sui tabulas Deus à sanguinariis Antiochi edictis vindicauit, sed quòd inter tam multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox propè ad internecionem redacta fuit, saluæ tamen superstitésque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, sed propè incognita iacebat: & certè, nisi religioni consultum voluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu desciuerint, ex eius seculi Prophetis apparet: quod ideò notatu vtile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutis doctrinam in lege & Prophetis comprehensam nobis Deus seruauit, vt Christus suo tempore patefieret? Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos: quos meritò Ecclesiæ Christianę librarios Augustinus ideò appellat, quia nobis subministrarunt lectionem cuius ipsi vsum non habent.

1.Mach.1.59.
Responsio.
De admirabili prouidentia Dei in libris sacris per tot secula conseruandis ac conseruatis inter tot hostes & tam sæuas persequutiones.
Græca interpretatio.
Iudæorum diligentia.

11 Porrò si ad nouum testamentum venitur, quàm solidis fulturis nititur eius veritas? Historiam humili abiectóque sermone tres Euangelistæ recitant. fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendunt, ex quibus colligere facilè esset eos supra humanum captum de cælestibus mysteriis disserere. Certè quicunque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Christi conciones, quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni contemptu eorum scripta facilè eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius prosternit. Prodeant in medium omnes isti nasuti censores, quibus summa voluptas est Scripturę reuerentiam ex suis & aliorũ cordibus excutere. legant Iohannis Euangelium: velint nolint, illic reperient mille sentētias quæ saltem eorum socordiam expergefaciant: imò quæ eorum conscientiis ad cohibendos eorum risus horribile inurant cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio est, in quorũ scriptis quamuis maior pars cęcutiat, ipsa tamen cælestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnũ verò hoc eorum doctr

Speciales probationes ex nouo Testamento.
1. Euangelistarum trium harmonia & sublimis in scribendo simplicitas.
2. Ioannis, Pauli & Petri maiestas.
3. Apostolorum vocatio.

4. Pauli conuersio.

doctrinam supra mundum satis supérque attollit, quòd Matthæus ad mensæ suæ quæstum antea affixus, Petrus & Ioannes in nauiculis suis versati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominum schola quod aliis traderent. Paulus verò non tantum ex professo hoste, sed etiam sæuo & sanguinario, conuersus in nouum hominem, subita & insperata mutatione ostendit cælesti imperio se compulsum doctrinam quam oppugnauerat asserere. Negent canes isti Spiritum sanctum super Apostolos delapsum esse, vel saltem historiæ fidem abrogent: res tamen palàm clamitat à Spiritu fuisse edoctos, qui antè in ipsa plebe contemptibiles, repentè de cælestibus mysteriis tam magnificè disserere cœperunt.

Ex historia Ecclesiastica probationes.

1. Perpetuus Ecclesiæ consensus in recipienda & confirmanda veritate.

2. Ipsius veritatis inuictum robur.

3. Piorum (tot modis alioqui inter se dissidentium) conuenientia.

4. Eruditorum virorum pia professio.

12 Adde quòd alię quoque sunt optimę rationes cur pondere suo non careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot seculorum voluntates constanter in eius obedientiam consensisse: & vtcunque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorsus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmæ superiorem euasisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio, vel sophista, vel rhetor olim fuit, qui vim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuersa terræ potentia se armauit: & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita restitisset, nonnisi humano freta præsidio? Quin magis hoc ipso à Deo esse conuincitur, quòd reluctantibus humanis omnibus studiis, sua tamen virtute vsq; emerserit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendam & amplexandam conspirauit: sed quàm longè latéque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta conspiratione suam authoritatem adepta est. Porrò quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se dissidentium, quando eam nonnisi cælesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

5. Martyrum constantia.

Conclusio, tum demum eiusmodi testimonia nō fore inania, dummodo interna Spiritus S. persuasione fundata fuerit in cordibus hominum Scripturæ certitudo.

13 Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quam tot sanctorum virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeo magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos transmissam, quî non certa & inconcussa persuasione susciperemus? Non ergo est mediocris Scripturę approbatio, tot testium sanguine fuisse obsignatam: præsertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei testimonium oppetiisse, non fanatica intemperie, qualiter interdum erratici spiritus solent: sed firmo constantíque, sobrio tamen Dei zelo. Aliæ sunt nec paucæ nec inualidę rationes, quibus sua Scripturæ dignitas ac maiestas non modò asseratur piis pectoribus, sed aduersus calumniatorum technas egregiè vindicetur: sed quæ non satis per se valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cælestis Pater, suo illic numine patefacto, omni controuersia eximit. Quare tum verè demum ad saluificam Dei cognitionē Scriptura satisfaciet, vbi interiori Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam confirmandam humana extant testimonia, sic inania non erunt, si præcipuum illud & summum, velut secundaria nostræ imbecillitatis adminicula, subsequâtur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam esse verbum Dei: quod nisi fide, cognosci nequit. Meritò itaque Augustinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

Lib. de vtilitate credendi.

CAPVT IX.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui, posthabita Scriptura, ad reuelationem transuolant.

Vide Caluin. in instructione aduers. Libertinos, cap. 9. & 10.

Libertinorum, qui se spirituales cognominãt, ingenium & error paucis describitur.

Porro qui repudiata Scriptura, nescio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi sunt. Emerserunt enim nuper vertiginosi quidam, qui Spiritus magisterium fastuosissimè obtendentes, lectionem ipsi omnem respuunt, & eorum irrident simplicitatem qui emortuam & occidentem, vt ipsi vocant, literam adhuc consectantur. Sed velim ab ipsis scire quisnam sit iste spiritus cuius afflatu eò sublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem despicere ausint. Nam si Christi Spiritum

Refutantur. 1. Apostoli & verè Christiani o-

mnes verbum Dei scriptum amplexi sunt.

tum esse respondent, per quàm ridicula est eiusmodi securitas: siquidē Apostolos Christi, aliósque in prima Ecclesia fideles non alio spiritu illuminatos fuisse, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei contemptum inde didicit, sed vnusquisque potius maiore reuerentia imbutus fuit: quemadmodum eorum scripta luculentissimè testantur.

Confirmatio ex verbis Ies. 59. 21. petita.

Et sanè sic per os Iesaiæ prædictum fuerat. Neque enim vbi dicit, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo non discedent ab ore tuo, neque ab ore seminis tui in perpetuum, veterem populum externæ doctrinæ astringit acsi elementarius esset: quin potius veram hanc & plenam sub Christi regno fœlicitatem nouæ Ecclesiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando sacrilegio diuelli ab istis nebulonibus quæ inuiolabili nexu Propheta coniunxit.

Altera, ab exemplo & dictis Pauli. *1.Tim.4.13.* *2.Tim.3.16.*

Huc adde quòd Paulus in tertium vsque cælum raptus, non destitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: sicuti & Timotheum singularis pręstantię doctorem hortatur vt lectioni attendat. Ac memoratu dignum est elogium illud quo Scripturam ornat, vtilem esse ad docendum, monendum, arguendum, quo perfecti reddantur serui Dei. Quàm diabolici furoris est caducum vel tēporalem Scripturę vsum fingere, quę ad vltimam vsque metam filios Dei deducit?

2. Christi spiritus verbi scripti doctrinam in mētibus piorum obsignat. *Iohan.13.10.*

Deinde & hoc mihi responderi ab ipsis velim, an alium hauserint spiritum ab eo quē discipulis suis Dominus promittebat. Tametsi extrema insania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare ausint. Qualem autem fore promittendo denuntiabat? nempe qui non à seipso loqueretur, sed suggereret eorum animis & instillaret quæ ipse per verbum tradidisset. Non ergo promissi nobis Spiritus officium est, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelij doctrina abducamur: sed illam ipsam quæ per Euangelium commendatur, doctrinam mentibus nostris obsignare.

2.Pet.1.19.

2 Vnde facilè intelligimus, Scripturæ & lectioni & auscultationi esse studiosè incumbendum, si quem à Spiritu Dei vsum ac fructum percipere libet (sicuti etiam laudat Petrus eorum studium qui attenti sunt ad Propheticam doctrinam, quæ tamen videri poterat loco cessisse post exortam Euangelij lucem) contrà verò, siquis spiritus, prętерita verbi Dei sapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac mendacij suspectum esse debere.

3. Satanę pręstigiæ nisi verbi scripti auxilio detegi nequeunt.

Quid enim? quum se Satan in angelū lucis transfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus nisi certissima nota discernatur? Et sanè perspicuè nobis designatus est voce Domini: nisi quia sponte in suum exitium errare affectant miseri isti, dum Spiritum à seipsis potius quàm ab ipso quęrunt.

1. Obiectio Libertinorum. *Responsio.*

At verò indignum esse causantur, Spiritum Dei, cui subiicienda sunt omnia, Scripturæ subiacere. Quasi verò sit hoc ignominiosum Spiritui sancto, sibi esse vbique parem & conformem, sibi per omnia constare, nusquam variare. Equidem si ad humanam, vel angelicam, vel alienam quamuis regulam exigeretur, censendus tum esset, in ordinem, adde etiam si placet, in seruitutem redigi. sed dum sibiipsi comparatur, dum in seipso consideratur, quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur: fateor: sed quo suam apud nos maiestatem sanciri voluit. Nobis abunde esse debet, simul atque se nobis insinuat. Verùm ne sub titulo suo Satanæ spiritus obrepat in sua imagine quam Scripturis impressit, vult à nobis recognosci. Scripturarum author est: varius dissimilísque esse non potest. Qualem igitur se illic semel prodidit, talis perpetuò maneat oportet. Hoc contumeliosum illi non est: nisi fortè honorificum ducamus à seipso desciscere & degenerare.

2. Obiectio petita ex verbis Apostoli. *2.Cor.3.6.* *Responsio, quæ mentem Pauli aperit.*

3 Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœnas luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim constat Paulum illic aduersus pseudoapostolos contendere, qui quidem Legem citra Christum commendantes, à Noui testamenti beneficio populum auocabant, quo paciscitur Dominus se Legem suam in fidelium viscera insculpturum, & cordibus inscripturum. Emortua est igitur litera, & suos lectores necat lex Domini, vbi & Christi gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantùm insonat. Verùm si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet: Verbum est vitæ, conuertens animas, sapientiam præstans paruulis, &c. Quinetiam eodem loco prędicationem suam Apostolus ministerium Spiritus vocat: nimirum significans, ita suæ quam in Scripturis expressit, veritati inhærere Spiritum sanctum, vt vim tum demum suam proferat atque exerat vbi sua constat Verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repugnat

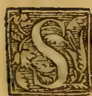
2.Cor.3.8. *Instantię solutio, quæ osten-*

gnat quod nuper dictum est, Verbum ipsum non valde certum nobis esse nisi Spiritus testimonio confirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus Verbi Spiritúsq; sui certitudinem inter se copulauit: vt solida Verbi religio animis nostris insidat, vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in sua imagine, hoc est in Verbo, recognoscimus. Ita est sanè. Non Verbum hominibus subitæ ostentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu extemplò aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute Verbum administrauerat, submisit, qui suum opus efficaci Verbi confirmatione absolueret. In hunc modum Christus discipulis duobus sensum aperiebat: nõ vt abiectis Scripturis per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum hortatur Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, non sublimiter eos arripit ad inanes sine Verbo speculationes: sed continuò subiicit, non spernendas prophetias. Quo proculdubiò innuitur, Spiritus lucem præfocari simul atque in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc timidi isti ἐνθουσιασταὶ, qui hanc vnam reputant eximiam illuminationem, vbi securè omisso ac valere iusso Dei verbo, quicquid stertendo conceperint, non minus confidenter quàm temere arripiunt? Filios certe Dei longè alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, Verbum esse organum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispensat. Alium enim Spiritum nesciunt quàm qui in Apostolis habitauit & loquutus est: cuius oraculis assiduè ad Verbi audientiam reuocantur.

[Margin: ditur Spiritus & verbi scripti vinculum indissolubile. — Luc.24.27. — 1.Thess.5.19, 20. — Libertinorum ebrietas superba.]

CAPVT X.

Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verum Deum exclusiuè opponere diis omnibus Gentium.

Sed enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuersísque creaturis non obscurè alioqui proponitur, familiarius tamen etiamnum & clarius Verbo docuimus explicari: iam operæpretium est expendere ecquid se talem Dominus in Scriptura nobis repræsentet qualem in operibus suis delineari, prius visum est. Longa certe materia: siquis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem proposuisse contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potissimum in Scripturis de Deo inuestigãdum sit norint, & ad certum eius inquisitionis scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gẽtibus distinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia versamur quę in mundi creatione subsistit, neque ascendit ad Christum Mediatorem. Etsi autem paulo pòst quosdam ex nouo testamento locos citare operæpretium erit (sicuti etiam inde & potentia Dei creatoris, & prouidentia in primæ naturę conseruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propositum sit, ne fines sibi præscriptos transiliant. denique tenere in præsentia sufficiat quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à se conditum gubernet. Passim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur seueritatis, quæ iustum scelerum vltorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia sua contra obstinatos nihil proficit.

[Margin: Ad Dei notitiam explicandam reuersio, in qua ostenditur Deum se talem in scriptura nobis exhiberi qualem in operibus suis delineauit.]

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis proponuntur, quibus
Exo.34.6 εἰκονικῶς visenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter comprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & scelera, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem & αὐτουσίαν, magnifico illo nomine bis repetito, prædicari: deinde commemorari eius virtutes, quibus nobis describitur non quis sit apud se, sed qualis erga nos: vt ista eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione constet. Virtutes porrò easdẽ hîc enumerari audimus quas notauimus in cælo & terra relucere: clementiam, bonitatem, misericordiam, iustitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia sub titulo Elohim continetur. Iisdem etiam epithetis illum insigniunt Prophetæ, quum ad plenum volunt sanctum eius nomen illustrare. Ne multa cõgerere cogamur, in præsentia nobis Psalmus vnus sufficiat: in quo tam exactè summa omnium eius virtutum recensetur, vt nihil omissum videri queat.

[Margin: Nempe æternum, bonum, qui faciat misericordiam, iudicium, & iustitiam in veritate, vt Moses, Dauid & Ieremias testantur. — Horum Dei attributorũ explicatio. — Psal.145.]

Et nihil tamen illic ponitur quod non liceat in creaturis contemplari. Adeò talem sentimus, experientia magistra, Deum, qualé se verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnosci à nobis velit, descriptionem proponit nõ ita plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glorietur, quòd me nouerit Dominum qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiam in terra. Tria certè hæc apprimè nobis cognitu sunt necessaria: Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus: Iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissimè fouentur. Quibus comprehensis, te abundè habere vaticinium testatur quo possis in Deo gloriari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut sanctitas, aut bonitas. Quomodo enim con staret, quæ hìc requiritur iustitiæ, misericordiæ, iudicij eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iustitia moderari, nisi intellecta eius virtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordia? Si denique viæ omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoque & sanctitas conspicua est. Porrò non in alium scopum destinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creatutis impressa nitet: nempe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciam nos inuitat: quo scilicet & perfecta vitæ innocentia, & non simulata obedientia colere illum discamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

Iere.6.24. — *Vsus huius notitiæ.*

3 Sed hìc summam generalis doctrinæ colligere propositum est. ac primò quidem obseruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigat, disertè excludere ac reiicere deos omnes Gẽtium, quia seculis ferè omnibus passim adulterata fuit religio. Verum quidem est, vnius Dei nomen vbique fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbam colebãt, quoties ex genuino naturæ sensu loquuti sunt, acsi vnico Deo contenti essent, simpliciter vsi sunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum composuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis testimoniis ostendit vnitatem Dei fuisse omnium cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi sermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel tracti vel prolapsi sunt ad falsa commenta, atque ita euanuerunt eorum sensus, quicquid naturaliter senserunt de vnico Deo non vltrà valuit nisi vt essent inexcusabiles. Nam & sapientissimi quique eorum vagum mentis suæ errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginando, licet minus absurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis sentirent, non fuerunt ipsi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philosophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo suo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui se verbo suo patefecerat.

Scriptura autem vt ad verum Deum nos dirigat, disertè excludit deos gentium, quæ vnitatem Dei quodammodo agnouerunt. — Lib. de Idololatria. Vide etiam Augustin. epist. 43. & 44. — Habac. 2. 20.

CAPVT XI.

Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola sibi erigunt.

Tres sunt huius capitis partes præcipuæ.

1 Refelluntur qui Deo formam visibilem affingunt, sect. 1. & 2. addita responsione ad eorum obiectionem qui certis signis Deum numinis sui præsentiam exhibuisse audientes, inde errori suo quærunt patrocinium, sect. 3. & 4. deinde variis argumentis (sect. 5. 6. 7.) fit satis tritæ obiectioni ex Gregorio, Libros idiotarum esse imagines.

2 De idolorum seu imaginum origine & adoratione à Papistis reapse comprobata, sect. 8. 9. 10. effugiúmque illorum 11. sectione exploditur.

3 De vsu & abusu imaginum, sect. 12. An in templis Christianorum eas habere expediat, sect. 13. Tandem Synodi Nicenæ, pro imaginibus contra Dei veritatem, non sine Christiani nominis opprobrio, ineptè admodum litigantis, refutatio subiungitur.

Erum vt Scriptura, rudi crassóque hominum ingenio consulens, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis pręcipuè eum opponit. non quòd probet quæ subtilius & elegantius à Philosophis traduntur, sed quo melius detegat mundi stultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quamdiu suis quisq; speculationibus adhæret. Exclusiua igitur definitio quæ passim occurrit in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione sibi fabricant homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quum hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Dei figuras appeterent, atque ita ex ligno, lapide, auro

Deus idolis opponitur, vt eum esse solum de se testẽ idoneum omnes intelligant. — *Vetat autem, & verbis expressis, ne ipsũ*

auro, argento, aliáve mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis *quis vlla visi-*
est hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affin *bili specie re-*
gitur. Itaque Deus in Lege postquam sibi vni asseruit Deitatis gloriam, vbi docere vult *præsentare ten*
quem cultum probet vel repudiet, mox adiungit: Non facies tibi sculptile, neque simi- *tet.* Exod.20.4.
litudinem vllam: quibus verbis licentiam nostram coercet, ne ipsum vlla visibili effigie
repræsentare tentemus. ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat
eius veritatem in mendacium conuertere superstitio. Scimus enim Solem adoratum
fuisse à Persis. quotquot etiam astra in cælo cernebant stultæ Gentes, totidem sibi fin-
xerunt deos. Iam nullum propè animal fuit quod Ægyptiis non esset Dei figura. Græci MaximusTy
verò supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deum colerent. Atqui ima- rius Platonic. Serm. 38.
gines Deus inter se non comparat, quasi altera magis, altera minus conueniat: sed absq;
exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliáque signa quibus eum sibi propin-
quum fore putarunt superstitiosi.

Deu.4.15. 2 Id colligere promptum est ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum a- *Rationes hu-*
pud Mosen, Memento quòd Iehouah loquutus tibi sit in valle Horeb: vocem audisti, *ius prohibitio-*
corpus non vidisti. obserua ergo teipsum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam similitudi- *nis extant a-*
nem, &c. Videmus vt apertè vocem suam opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à *pud Mosen, Ie-*
Isa.40.18. Deo desciscere quicunque visibiles eius formas appetunt. Ex Prophetis sufficiet vnus *saiam & Pau*
&41.7.29 Iesaias qui in hac demonstratione plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictione *lũ: quibus ad-*
&45.9.& 46.5. fœdari Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simula- *ditur Ethnici*
chro, spiritus re inanimata, immensus exigui ligni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. In *hominis queri-*
Act. 17. 29. eundem quoque modum ratiocinatur Paulus: Genus quum simus Dei, non existiman- *monia, vt ido-*
dum auro, & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuento hominis Diuinum esse simile. *lorum cultores*
Vnde constat, quicquid statuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figuran- *pudefiant.*
dum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si
hæc è cælo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem confessionem è terra eden
dam miseros quoque & cæcos idololatras cogat? Nota est illa Senecæ querimonia, quæ
apud Augustinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabiléisque deos in materia Lib.6.de Ci-
vilissima, atque ignobili dedicant, illísque hominum & ferarum habitus induunt: qui- uit.Dei, c.10.
dam verò mixto sexu, & diuersis corporibus: ac numina vocant quæ si accepto spiritu
occurrerent, monstra haberentur. vnde rursus palàm apparet, friuolo cauillo elabi ima-
ginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem procliues
essent. Quasi verò ad gentem vnam pertineat quod Deus ex æterna sua essentia, & con
tinuo naturæ ordine, adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenien-
ses, quum errorem in Deo figurando refelleret.

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis signis numinis sui præsentiam, vt dicere- *Obiectionis, ex*
tur spectari facie ad faciem: sed omnia quæ vnquam edidit signa, aptè quadrabant ad ra *variis locis a-*
tionem docendi, & simul apertè monebant homines de incomprehensibili eius essen- *pud Mosem pe*
tia. Nubes enim & fumus & flamma, quanquam symbola erant cælestis gloriæ, quasi *titæ, considera-* *tio.* Deut.4.11.
iniecto freno cohibebât omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Mo- Exo.33.13.
ses quidē (cui tamen præ aliis familiarissimè se patefecit) precibus adeptus est vt faciem
illam cerneret. quin responsum accepit, non esse hominem tanti fulgoris capacem. Ap- Matth.3.16.
paruit Spiritus sanctus sub specie columbæ: sed dum protinus euanuit, quis non videt,
vnius momenti symbolo admonitos esse fideles Spiritum inuisibilem credendum esse?
vt eius virtute & gratia contenti, nullam sibi externam figuram accerserent. Nam quòd *De apparitio-*
sub forma hominis Deus interdū apparuit, preludium fuit futuræ in Christo reuelatio- *nibus Dei.*
nis. Itaq; hoc prætextu minimè licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent Exo.25.17.18 21.
sub humana figura. Propitiatorium quoq;, vnde prȩsentiam virtutis suȩ sub lege exeruit
Deus, sic compositum erat vt innueret optimum diuinitatis aspectum hunc esse, dum
animi supra se admiratione efferuntur. Cherubim siquidem alis extentis illud operie-
bant: velum obtegebat: locus ipse procul recōditus satis per se occulebat. Proinde insa-
nire eos minimè obscurum est qui simulachra Dei & Sanctorum exemplo illorū Che- *Cherubim ima-*
rubim defendere conantur. Quid enim obsecro volebât imagunculæ illæ, nisi imagines *gines non esse*
repræsentandis Dei mysteriis non esse idoneas? quando in hoc formatæ erant, vt alis *idoneas ad repre-*
velantes propitiatorium, non oculos modò humanos, sed omnes sensus prohiberent à *sentandis Dei* *mysteriis osten*
Dei intuitu: atque ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quòd Prophetæ Seraphim *dunt.* Iesa.6.2.1,6.

 sibi

Præterea ad veterem legis pædagogiam pertinuerunt.

ſibi in viſione oſtenſos velata facie nobis pingunt: quo ſignificant tantum eſſe diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipſi à recto intuitu arceantur, & tenues eius ſcintillæ, quæ in Angelis emicant, ab oculis noſtris ſint ſubductæ. Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pædagogiam pertinuiſſe agnoſcunt quicunque rectè iudicant. Ita in exemplum eos trahere quod noſtræ ætati ſeruiat, abſurdũ eſt. Præteriit enim ſeculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiuſmodi rudimenta deſtinata erant. Ac ſanè pudendum eſt, profanos ſcriptores magis dextros eſſe Legis Dei interpretes quàm Papiſtas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & cęli numen adorent. (Satyra 14.) Peruersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papiſtæ, qui viſibilem aliquam Dei effigiem fuiſſe garriunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate ſubinde ad idola ſibi quærenda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna ſcaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius diſcamus quanta ſit ingenij noſtri ad idololatriam propenſio, ne vitij communis culpam regerendo in Iudæos ſub vanis peccandi illecebris mortiferum ſomnum dormiamus.

Idolorum materia, idololatrarum de Deo figmentum ſatis ſupérque refellit.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: (Pſal. 115. 4 & 135. 15.) quia & ex materia colligit Propheta, non eſſe deos quorum effigies aurea eſt vel argentea: & pro confeſſo ſumit, quicquid proprio ſenſu concipimus de Deo, inſipidum eſſe figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel ſplendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus eſſe probabile quàm ex mortua qualibet materia conflari deos. Interea non minus in altero inſiſtit, nimis veſana temeritate efferri mortales, qui euanidum ſpiritum in ſingula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo ſe animal eſſe ephemeron, & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, niſi ex hominum arbitrio? Iuſtiſſima eſt profani illius poetæ ſubſannatio, (Hora. 1. Ser. Saty. 8.)

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus ſcamnum faceretne, &c. *Maluit eſſe Deum.*

ſcilicet terrenus homuncio qui ſingulis ferè momentis vitam exhalat, ſuo artificio Dei nomen & honorem ad mortuum truncum transferet. Sed quia Epicureus ille facetè ludendo, nullam religionem curauit, omiſſis eius & ſimilium dicteriis, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetę, Nimium eſſe vecordes qui ex eodem ligno ſe calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, aſſant carnem vel elixant, deúmque fabricant coram quo ſupplices ad precãdum ſe proſternunt. (*Cõfirmatio, ex Ieſaiæ & aliorum teſtimoniis deſumpta.* Ieſa. 44. 12.) Itaq; alibi non tantùm ex Lege reos peragit, ſed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: (Ieſa. 40. 21.) quando ſcilicet nihil minus conſentaneum, quàm velle Deum qui immenſus eſt ac incomprehenſibilis, redigere ad quinque pedum menſuram. Et tamen portentum hoc quod palàm naturæ ordini repugnat, conſuetudo oſtendit eſſe hominibus naturale. Tenendum porrò eſt, hac loquendi forma paſſim notari ſuperſtitiones, quòd opera ſint manuum hominum, quæ Dei authoritate carent: vt hoc fixum ſit, deteſtabiles eſſe omnes cultus quos à ſeipſis homines excogitant. (Ieſ. 2. 8. & 31. 7. & 57. 10.) Furorem exaggerat Propheta in Pſalmo, quòd auxilium implorent à rebus mortuis, ſenſúque carentibus qui intelligentia ideo prædíti ſunt vt ſciant ſola Dei virtute omnia moueri. (Oſeæ. 14. 4. Mich. 5. 13. Pſal. 115. 8.) Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnumquemque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea, & quicunque illis fidunt. Notandum autem non minus ſimilitudinem vetari quàm ſculptile: quò inepta Gręcorum cautio refutatur. (*Græcorum inepta cautio.*) Bellè enim defunctos ſe putant ſi Deum non ſculpant, dum in picturis licentioſius quàm vllæ aliæ gentes laſciuiunt. Atqui Dominus non à ſtatuario modò ſibi erigi effigiem, ſed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperàm & cum maieſtatis ſuæ contumelia ſic aſſimilatur.

Obiectio, libros idiotarum eſſe imagines.

5 Scio quidem illud vulgò eſſe pluſquam tritum, Libros idiotarum eſſe imagines. (Gregor. epiſt. 109. lib. 7. & epiſt. 9. li. 9. ad Serenum Epiſcop. Maſſil.) Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius ſchola ſi edoctus fuiſſet hac in parte, nunquam ita loquutus foret. (*1. Reſpõſio. Spiritus S. (Ier. 10. 3, & Habac. 2. 18.) pronuntiat imagi- [i]tes eſſe doctores vanitatis & mendacii.*) Nam quum Ieremias lignum eſſe doctrinam vanitatis pronuntiat: quum Habacuc docet conflatile eſſe doctorem mẽdacij: certè hinc generalis colligenda eſt doctrina, futile eſſe, adeóque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehẽdi qui ſimulachris ad impiam ſuperſtitionem abutebantur: fateor id quidem: ſed addo, quod

omn

omnibus conspicuum est, in totum damnari ab illis quod Papistæ pro certo axiomate sumunt, imagines esse pro libris. Opponunt enim vero Deo simulachra, tanquam res contrarias, & quæ nunquam simul conuenire possint. Hęc, inquam, comparatio, in locis illis quos nuper citaui, statuitur: quum vnus sit verus Deus quem colebant Iudęi, perperàm & falsò confingi visibiles figuras quæ Deum repręsentent: ac miserè deludi omnes qui Dei cognitionem inde petunt. Denique nisi ita res haberet, fallacem esse & adulterinam quæcunque ex simulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarent eam Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mendacium esse docemus, quòd simulachris Deum effingere homines tentant, nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

Institut. Diuinarum lib. 1. c. 15. Euseb. lib. 3. de præparat. Euangelica. c. 3 & 4.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Eusebius scripserunt, qui pro certo assumere non dubitant, mortales fuisse omnes quorum simulachra visuntur. Nec aliter Augustinus, qui securè pronuntiat nefas esse nō modò adorare simulachra, sed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis ante annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc est tricesimum sextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Augustinus, suáque subscriptione confirmat, Qui primi deorum simulachra induxerunt, eos & metum dempsisse, & errorem addidisse. Hoc si solus Varro diceret, parum fortasse haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quasi in tenebris palpans, ad hác lucem peruenerit, ideò indignas esse Dei maiestate corporeas imagines, quia metum eius diminuant hominibus, errorémque augeant. Res certè ipsa testatur verè hoc non minus quàm prudenter fuisse dictum: sed Augustinus à Varrone mutuatus, tanquam ex suo sensu profert. Ac primùm quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines sunt impliciti, non cœpisse à simulachris, sed noua materia superaddita, creuisse. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facilè possit eius numen in simulachrorum stultitia ineptóque & absurdo figmento contemni. quod secundum vtinam non tam verum esse experiremur. Quisquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex simulachris discat quod de Deo sciendum est.

2. *Veteres Theologi, imaginum erectionē & cultum damnarunt.*

Lib. 4. de Ciuit. Dei. cap. 9. & 31.

7 Quare si quid frontis habent Papistæ, ne posthac effugio isto vtantur, libros esse idiotarum imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ testimoniis refellitur. Tametsi vt hoc illis concedam, ne sic quidem multum profecerint pro idolis suis tuendis. Cuiusmodi portenta pro Deo obtrudant notum est. Quas verò sanctis picturas vel statuas dicant, quid sunt nisi perditissimi luxus & obscœnitatis exemplaria? ad quę si quis formare se vellet, fustuario dignus sit. Equidem lupanaria pudicius & modestius cultas meretrices ostendunt quàm templa eas quas volunt censeri virginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingunt habitum. Componant ergo sua idola vel ad modicum saltem pudorem, vt paulo verecundius mentiantur alicuius sanctitatis libros esse. Sed tum quoque respondebimus, non hanc esse in sacris locis docendi fidelis populi rationem: quem longè alia doctrina quàm istis næniis illic institui vult Deus. In Verbi sui prędicatione & sacris mysteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iussit: in quam parum sedulò intentum sibi animum esse produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papistę idiotas, quorum ruditas solis imaginibus doceri sustineat? hos scilicet, quos pro suis discipulis agnoscit Dominus: quos cælestis suæ philosophiæ reuelatione dignatur: quos salutaribus regni sui mysteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habet, hodie esse non paucos qui talibus libris carere nequeant. Sed vnde quæso, isthæc stupiditas, nisi quòd ea doctrina fraudantur quæ sola erat ad eos formandos idonea? Neque enim alia de causa, qui præerant Ecclesiis, resignarunt idolis docendi vices, nisi quia ipsi muti erant. Christum vera Euangelij prędicatione depingi, & quodammodo ob oculos nostros crucifigi testatur Paulus. Quorsum igitur attinebat tot passim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, si probè & fideliter illud inculcaretur, Christum esse mortuum vt in cruce maledictionem nostram sustineret, peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio, sanguinéque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno plus discere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

3. *Luxus & meretricius imaginū in templis papisticis ornatus, earū patrocinium euertit.*

4. *Alia est Ecclesię Dei in vera pietate instituenda ratio.*

Gal. 3. 1.

Capitis pars altera. De idolorum seu imaginum origine. 8 Porrò de idolorum origine, publico ferè consensu receptum est quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extitisse eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitiosè colerent. Et sanè fateor peruersum hunc morem fuisse vetustissimum: nec facem fuisse nego qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecrandis mortuorũ imaginibus ambitio inualuisset, (cuius apud profanos scriptores crebra fit mentio) constat ex Mose. Quum Rachelem narrat furatam esse patris sui idola, non secus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, esse idolorum fabricam. A diluuio quædam erat mundi palingenesia: atqui non multi anni fluunt quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, superstite adhuc sancto Patriarcha, idololatriæ deditos fuisse nepotes, vt oculis suis non sine acerbissimo dolore cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores erant, sicuti testatur Iosue. Quum tam citò desciuerit progenies Sem, quid de posteris Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerant maledicti? Ita est sanè. Mens hominis, vt superbia & temeritate est referta, Deum pro captu suo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò crassissima ignorantia est obruta, pro Deo vanitatẽ & inane spectrũ concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hanc esse idololatriæ originem, quòd homines Deum sibi adesse non credũt nisi carnaliter exhibeat se præsentem, prodit Israelitarum exemplum. Nescimus, dicebant, quid isti Mosi contigerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: sed propinquum sibi esse non confidebant nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimonium esset gubernãtis Dei. A præeunte ergo imagine volebant cognoscere Deum itineris sibi esse ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum nacta est in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo seculis, huic cæcæ cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant.

Sapien. 14.15. — Gen. 31.19. — Iosue. 24.2. — Exo. 32.1.

De imaginum adoratione. 9 Tale figmentum sequitur protinus adoratio: quum enim Deum se homines in simulachris intueri arbitrarentur, & ipsum quoq; illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari. Iam constat, homines ad simulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginãtur. Itaq; siue Deum, siue creaturam tibi in simulachro repræsentes, vbi ad venerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fascinatus es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum fabrefactas, sed titulos etiam quoslibet & lapides consecrari vetuit qui in adorationem prostarẽt. Eadem quoq; ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione subiicitur. Nam simulatque efficta est Deo visibilis forma, huic quoq; alligatur illius virtus. Ita stupidi sunt homines vt Deum affigant vbicunque affingunt. ac proinde fieri non potest quin adorent. Neq; interest idolúmne simpliciter colant, an Deum in idolo: hæc semper idololatria est, quum idolo, qualicunque colore, exhibentur diuini honores. Et quia superstitiosè coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defensionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac seculis vera religio submersa subuersáque fuit, miseros prætextus aucupantur. Non reputantur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi vt non meminissent Deum fuisse cuius manu educti essent ex Ægypto antequam fabricarent vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos esse deos à quibus liberati essent è terra Ægypti, intrepidè annuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt vt non intelligerent Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachra, deos semper eosdem animo retinebant: & multa erant vni deo simulachra, nec pro multitudine complures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quotidie consecrabant, nec putabant tamen se nouos facere deos. Legantur excusationes quas

Pro imaginum adoratione idololatrarũ prætextus refelluntur. — Exo. 32.4. 5.

quas ab idololatris sui seculi fuisse prætextas refert Augustinus: nempe quum arguerentur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant: sed per effigiem corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter quàm dictum est fuerunt animati. spirituali intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex simulachris impressum iri sibi putabant. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimilatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigiis delusi, in imaginibus Deum vim suam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnum verúmque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: & Gentes, suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent. *In Psal.113.*

10 Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, impudẽter mentiuntur. Cur enim coram illis prosternuntur? Cur sese ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Siquidem verum est quod ait Augustinus: Neminem orare vel adorare sic intuentem simulachrum, qui non sic afficiatur vt ab eo exaudiri se putet, vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tantum discrimen vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi suæ habent, votiuis peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vsque & strages digladiantur, vt facilius laturi sint vnicum Deum sibi eripi quàm sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium ferè corda occupant) enumero: tantùm indico quod ipsi profitentur quum se maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquiunt, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamen Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant: tantùm ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Christiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur. *In Psal.113.* *Mendax Papistarum effugium, & cum veteribus idololatris conuenientia detegitur.*

11 Quanquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulo pòst iterum plenior fiet mentio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, εἰδωλοδουλείαν esse obtendunt, εἰδωλολατρείαν esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, sine Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se arbitrãtur si tantummodò serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquanto leuius sit colere quàm seruire. Et tamẽ dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodum pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis significet quàm colere: perinde valet quod dicunt, acsi imagines suas fateantur se colere, sed absque cultu. Nec est quòd obiiciant, aucupia me in verbis tendere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis, inscitiam suam produnt. Quamlibet tamen sint diserti, nunquam sua eloquentia consequentur vt rem vnam & eandem nobis duas esse probent. In re, inquam, ostendant discrimen, vt habeantur veteribus idololatris dissimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida, si aliud ascititium sceleri suo nomen imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatris differunt, quos damnare ipsi etiam coguntur. Atqui tantum abest vt ab illorum causa suam seiungant, vt potius fons totius mali sit præpostera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum symbola quibus Deum sibi figurent, & suo ingenio sibi comminiscuntur, & suis manibus confingunt. *Aliud eorum effugium siue Sophisma, distinctionem δουλείας & λατρείας inducens, refellitur. vide nem sect. 16. & c.12. sect.2*

12 Neque tamen ea superstitione teneor vt nullas prorsus imagines ferendas censeam. Sed quia sculptura & pictura Dei dona sunt, purum & legitimum vtriusque vsum requiro: ne quæ Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpostero abusu, sed in nostram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie nefas esse putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua gloriæ eius deformatione nõ potest. Ac ne in hac opinione nos solos esse putent, omnes sanos scriptores id semper improbasse reperient qui in eorum monumentis versati fuerint. Si ne figurare quidẽ Deo corpoream effigiem fas est, multo minus ipsam pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitùr vt ea sola pingantur ac sculpantur quorum sint capaces oculi: Dei maiestas, quæ oculorum sensu longè superior est, ne indecoris spectris corrumpatur. In eo genere partim sunt historiæ ac res gestæ, partim imagines *Pars postrema, in qua 1. de vsu et abusu imaginum agitur.*

ac formæ corporum, ſine vlla rerum geſtarum notatione. Priores, vſum in docendo vel admonendo aliquem habent: ſecundæ, quid præter oblectationem afferre poſſint non video. Et tamen conſtat tales fuiſſe omnes propemodũ imagines quæ hactenus in templis proſtiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, ſed ſtulta & inconſiderata cupiditate illic fuiſſe excitatas. Omitto quàm perperàm & indecenter magna ex parte ſint effictæ, quàm licentiosè hîc pictores & ſtatuarij laſciuierint, quam rem paulo antè attigi: tantùm dico, etiamſi nihil vitij ineſſet, nihil tamen habere ad docendum momenti. Sect.7.

2. An in templis Christianorum imagines habere expediat, quæstio excutitur. Vide præfat. huius operis, & lib.4. cap.9. ſect.9.

13 Verùm illo quoque diſcrimine omiſſo, an vllas omnino imagines, ſiue quæ res geſtas, ſiue quæ hominum corpora figurẽt habere in templis Chriſtianis expediat, obiter expendamus. Principio, ſiquid nos mouet veteris Eccleſię authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & ſyncerior doctrina vigebat, Chriſtiana templa fuiſſe communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primùm in ornamentum templorum aſcitæ ſunt quum miniſterij ſynceritas nonnihil degeneraſſet. Non diſputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm ſi ætatem cum ętate conferas, videbis illos multum declinaſſe ab eorum integritate qui imaginibus caruerãt. Quid? an paſſuros fuiſſe putamus ſanctos illos patres Eccleſiam tandiu ea re carere quam vtilem ac ſalutarem eſſe iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum vtilitatis, plurimum autem ſubeſſe periculi, repudiarunt magis conſilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiſerũt. Quod etiam Auguſtinus claris verbis teſtatur, Quum his ſedibus locantur, inquit, honorabili ſublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attẽdantur, ipſa ſimilitudine animatorum membrorum atque ſenſuum, quanuis ſenſu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac ſpirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodámodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur ſentire corpus, quod ſuo ſimillimum videt, &c. Paulo pòſt, Plus valent ſimulachra ad curuandam infœlicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Hæc ſanè videtur cauſa eſſe cur Ioannes non tantùm à ſimulachrorum cultu, ſed ab ipſis quoque ſimulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili inſania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimio ſumus experti, ſimulátque in templis collocantur imagines, quaſi ſignum idololatriæ erigi: quia ſibi temperare non poteſt hominum ſtultitia, quin protinus ad ſuperſtitioſos cultus delabatur. Quòd ſi nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vſum deſtinata ſint templa, neſcio quomodo indignum mihi videtur eorum ſanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo ſuo Dominus conſecrauit: Baptiſmum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis ceremoniis quibus oculos noſtros & ſtudioſius detineri, & viuidius affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla penſatione reſarciri poteſt, ſi Papiſtis creditur.

Epiſt.49. vide & 4. lib. de Ciuitate Dei, cap.31.

In Pſal.113.

1.Ioan.5.21.

3. Conciliabuli Nicẽ pro imaginum adoratione, litigantis, inepta ſuperbia detegitur.

14 Iam ſatis multa, opinor, de hac re dicta forent, niſi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, nõ illa celeberrima quam coegit Conſtantinus magnus, ſed quæ Irenes Imperatricis iuſſu & auſpiciis ante annos octingentos habita eſt. Decreuit enim non habendas modò in templis eſſe imagines, ſed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnũ ex aduerſo præiudicium afferet Synodi authoritas. Etſi, vt verum fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorſum euaſerit eorum furor qui imaginum magis fuerũt cupidi quàm Chriſtianos decebat. Sed hoc primùm expediamus. Qui hodie ſimulachrorũ vſum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber ſub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuiſſe tempore compoſitum. Illic Epiſcoporum ſentẽtiæ qui concilio interfuerunt recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Ioannes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam: atque inde collegit habendas igitur eſſe imagines. Idem cõmendari nobis putauit imagines hac ſententia, Oſtende mihi faciem tuam, quia ſpecioſa eſt. Alius, vt probaret collocandas eſſe in altaribus, hoc teſtimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſub modio. Alius, vt earum aſpectum nobis vtilem monſtraret, adduxit verſum ex Pſalmo, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Alius ſimilitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ

Sophiſmata, ſeu S. Scripturæ deprauationes, pro imaginum in templis erectione.

vſi

vsi sunt Gentium sacrificiis, ita Christianis habendas esse sanctorum imagines pro idolis Gentium. Eodem torserunt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio, Vt audiuimus, ita & vidimus. Deum igitur nõ solo Verbi auditu cognosci, sed etiam imaginum aspectu. Simile Theodori episcopi acumen: Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulsitates, vt eas referre me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione disputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioseph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quanquam in hoc postremo non tantùm deprauant Scripturæ sensum, sed arripiunt quod nusquam legitur. Tũ illa, Adorare scabellum pedum eius. Item, Adorate in monte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appositæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam personam vellet, possétne maiores & crassiores colligere ineptias? Ac nequa amplius restaret dubitatio, Theodosius Mirensis episcopus adorandas esse imagines Archidiaconi sui somniis tam seriò confirmat acsi oraculum cæleste in promptu haberet. Eant nunc simulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quasi verò non omnem sibi fidem abrogent venerandi illi patres, scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè fœdéque lacerando.

Testimonia ad iconolatriam stabiliendam prolata.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere ausos esse mirum est: non fuisse autem illis reclamatum cum summa omnium detestatione, bis mirum. Atq; hanc flagitiosam amentiam traduci expedit, vt saltem fucus antiquitatis quem Papistæ obtendunt, simulachrorũ cultui detrahatur. Theodosius Amori episcopus anathema crepat aduersus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic sceleri imputat, quòd nõ fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apostoli, Martyres, quorum tempore nullæ extiterunt? Addunt postea, si imagini imperiali cum suffitu & thymiamate obuiam proceditur: multo magis hunc honorem Sanctorum simulachris deberi. Constantius autem Constantiæ Cypri episcopus se imagines reuerenter amplecti profitetur, cultúmque honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis se exhibiturum cõfirmat: quisquis idem facere recusauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatam esse vnius hominis sententiam, assentiuntur reliqui. Imò Ioannes legatus Orientalium, calore vltrà prouectus, præstare admonet lupanaria omnia in vrbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tandem omnium consensu statuitur, hæreticis omnibus deteriores esse Samaritanos: at ipsis Samaritanis εἰκονομάχους. Cæterùm ne suo solenni Plaudite fabula careat, additur clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ distinctio, qua Dei & hominum oculos solent perstringere? Nam concilium sine exceptione tantundem simulachris ac Deo viuo largitur.

Blasphemæ voces nonnullorũ iconolatrarum veterum, à recentioribus nõ paucis, tũ verbis tum reipsa comprobatæ.

CAPVT XII.

Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum colatur.

Diximus autem initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatione, sed secum trahere eius cultũ. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fusius explicandum erit. nunc tantùm breuiter repeto, quoties asserit Scriptura vnicum esse Deum, non pugnare de nudo nomine, sed hoc etiam precipere, ne aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à superstitione differat pura religio. Εὐσέβεια certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse certam regulam, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etsi verè scitéque Cicero à relegendo deducit, coacta est tamen, & longè petita quam assignat ratio, quòd probi cultores sæpius relegerent, ac diligenter retractarent quid verum esset. Potius existimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen: quia maior pars mũdi quicquid obuium est temerè arripit: imò etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu consistat, sese intra fines suos relegit. sicuti inde mihi dicta videtur superstitio, quòd modo & præscripta ratione non contenta, superuacuam rerum inanium congeriem accumulet. Cæterùm vt voces omitt

Scriptura vnicum Deum asserens logomachiam haud instituit, sed Deo omnem tribuit honorem & religiosum cultum. Id probatur.

1. Argumento sumpto ab etymologia vocis.

2. de Natura deorum.

Vide Lactãt. lib. 4. Instit. diu. cap. 28.

omittamus, ætatum omnium consensu receptum semper fuit, vitiari peruertíque religionem falsis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quidvis nobis permittimus, friuolum esse quem superstitiosi obtendunt prætextum. Quanuis tamen in omnium ore personet hæc confessio, turpis interim se prodit inscitia, quòd neque adhærent vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, sicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suum vendicet, clamat se esse æmulum, àc seuerum fore vltorem si cum vllo deo fictitio misceatur. deinde legitimum cultum definit, vt genus humanum sub obsequio contineat. Vtrunque complectitur Lege sua, vbi primò sibi addicit fideles, vt illis sit vnus legislator: deinde regulam præscribit qua ritè ex suo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex est eius vsus ac finis, suo loco differam: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impositum esse hominibus, ne ad vitiosos cultus declinent. Quod autem priore loco posui, tenendum est, nisi in vno Deo resideat quicquid proprium est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, violaríque eius cultum. Atque hîc intentiore cura animaduertere conuenit quibus astutiis ludat superstitio. Neque enim ad alienos deos sic desciscit vt videatur summum Deum deserere, vel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circundat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet dissimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, dissecatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gentibus, deorum patri & arbitrio ingentem illam turbam subdiderunt, quibus communis esset, pro ordinis ratione, cæli & terræ cũ summo Deo administratio. Sic aliquot retrò seculis, Sancti qui hac vita excesserant, in Dei societatem euecti sunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuscari quidem putamus Dei maiestatem, quum magna ex parte supprimatur & extinguatur: nisi quòd frigidam retinemus de suprema eius potentia opinionem. interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

2. A Dei ipsius testimonio, clamantis se esse æmulũ & vltorem, si cum vllo fictitio Deo misceatur.

Quæ aduersus sinceram hanc doctrinam inuecta est latriæ & duliæ distinctio nihil Papistas iuuat, immo eos maioris etiam impietatis arguit, vt ex verborum significatione ostenditur.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta est latriæ & duliæ, quam appellant, distinctio, quò impunè viderentur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultum deferunt Papistæ, nihil reipsa differre à Dei cultu palàm est. promiscuè enim & Deum & illos adorant: nisi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo se illibatum seruare quod suum est, quia latriam illi relinquant. Atqui de re nõ de voce quum sit quęstio, quis illis permittat tam securè in re omnium maxima ludere? Verùm (vt hoc quoq; omittamus) non aliud tandem cõsequentur sua distinctione, quàm cultũ ab ipsis vni Deo præstari, aliis autem seruitium. λατρεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò propriè seruitutem sonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Porrò vt demus esse perpetuum, nempe inquirendum est quid vtrunque valeat. δουλεία quidẽ seruitus est, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddam sit seruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durum esset sępenumero quẽ colere non recusares. ita iniqua esset distributio, Sãctis assignare quod maius est, Deo quod minus est relinquere. At complures ex veteribus hac distinctione vsi sunt. Quid tum, si omnes eam perspiciunt non modò impropriam esse, sed penitus friuolam?

Scripturæ testimonia quæ Papisticam illam distinctionem euertunt, & vni Deo debitum cultum religiosum asserunt.

3 Omissis argutiis rẽ expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priusquam essent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliam exhibuisse iis qui natura non erant dij. Vtcunque latriam non nominet, an ideò excusabilis est eorum superstitio? Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionẽ damnat, cui nomen duliæ imponit, quàm si exprimeret latriæ nomen. Et quum Christus Satanæ insultum repellit hoc clypeo, scriptum esse, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæstionem latria. Satan enim nonnisi προσκύνησιν exigebat. Similiter quum reprehenditur Ioannes ab Angelo quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Ioannem tam fuisse amentem vt debitum soli Deo honorem vellet ad Angelum trãsferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est, προσκυνεῖν ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sæpe, adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autem aliam habet rationem, quæ simulátque coniuncta est cum cultu, diuini honoris profanationem secum trahit. Idem & in Cornelio videre licet. neque enim tam malè profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo se coram Petro prosternit, non facit certè hoc animo vt eum adoret loco Dei.

Galat.4.8.

Matth.4.10.

Apoc.19.10. & 22.8.9.

Act.10.25.

seuer

ſeuerè tamen Petrus ne hoc faciat prohibet. Cur, niſi quia nunquam tam articulatè homines inter Dei & creaturarum cultum diſcernũt, quin promiſcuè transferant ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde ſi volumus vnum Deum habere, meminerimus ne tantulum quidem ex eius gloria delibandum quin retineat quod ſibi proprium eſt. Itaque Zacharias, vbi de Eccleſię reparatione concionatur, diſertè exprimit nõ modò vnum fore Deum, ſed vnum quoque fore eius nomen: nequid ſcilicet cũ idolis commune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi ſuo ordine videbitur. Nam Lege ſua voluit præſcribere hominibus quid fas ſit ac rectum, & ideo ad certam normam eos aſtringere, ne quiſque ſibi permitteret cultum quemlibet comminiſci. Sed quia nõ expedit multa miſcendo onerare lectores, partem illam nõdum attingo. hoc tenere ſufficiat, quæcunque pietatis officia aliò transferuntur quàm ad vnicum Deum, ſacrilegio non carere. Ac primùm quidem ſuperſtitio diuinos honores vel Soli & aliis ſtellis, vel idolis affinxit: deinde ſequuta eſt ambitio, quæ mortales Dei ſpoliis ornando, quicquid ſacrum erat profanare auſa eſt. & quanquam ſtabat principium illud, colere ſummum numen, Geniis tamen, diiſque minoribus, aut heroibus mortuis promiſcuè ſacrificia offerre vſu receptum fuit. Adeò in hoc vitium procliuis eſt lapſus, vt quod ſibi vni ſeuerè vendicat Deus, communicetur cum magna turba.

Zach.14.9.

Lib.2.cap.7. & 8.

Diuini cultus deprauationes.

CAPVT XIII.

Vnicam Dei eſſentiam ab ipſa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in ſe perſonas continet.

Conſtat hoc caput duabus partibus.

1 Orthodoxam de S. Trinitate doctrinam tradit, quæ à prima ſectione vſque ad vigeſimam primam, ad quatuor particulas reuocari poteſt. Primùm enim agitur de ſignificatione Perſonæ, tum vocis, tum rei ipſius reſpectu, ſect. 2.3.4.5.6. Secundò, deitatem filij probat, ſect. 7.8.9.10.11.12.13. Tertiò, Spiritus Sancti deitatem aſſerit, ſect. 14.15. Quartò, quid de S. Trinitate ſit ſentiendum explicat, ſect. 16.17.18.19.20.

2 Hæreſes quaſdam, præcipuè verò noſtro ſeculo adu. Orthodoxam hanc doctrinam exortas refellit, à ſect. 21. vſque ad finem capitis.

QVod de immenſa & ſpirituali Dei eſſentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, ſed etiam ad refutandas profanæ Philoſophiæ argutias valere debet. Scitè ſibi vnus ex Veteribus dicere viſus eſt, Deum eſſe quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in ſingulas mundi partes diuinitatem transfuſam eſſe finxit. Etſi autem Deus, vt nos in ſobrietate contineat, parcè de ſua eſſentia diſſerit, duobus tamen illis quæ dixi epithetis tam craſſas imaginationes tollit quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nam certè eius immenſitas terrere nos debet, ne eum ſenſu noſtro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenum aut carnale ſpeculari vetat. Eodem pertinet quòd ſæpius domicilium ſibi in cælo aſſignat. Etſi enim, vt eſt incomprehenſibilis, terram quoque ipſam implet: quia tamen mentes noſtras pro ſua tarditate ſubſidere in terra videt, meritò, vt pigritiem & inertiam excutiat, ſupra mundum nos attollit. Atque hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia ſtatuendo, diabolum ferè Deo parem fecerũt. Certè hoc fuit & Dei vnitatem abrumpere, & reſtringere immenſitatem. Nam quòd abuti teſtimoniis quibuſdã auſi ſunt, turpis inſcitiæ fuit: ſicuti ipſe error, execrabilis inſaniæ. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo ſunt imaginati quòd os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi ſæpe aſcribit, facilè refutatur. Quis enim vel parum ingenioſus non intelligit Deum ita nobiſcum, ceu nutrices ſolent cum infantibus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimunt qualis ſit Deus, quàm eius notitiam tenuitati noſtræ accommodant. quod vt fiat, longè infra eius altitudinem deſcendere neceſſe eſt.

Seneca, præfat. li. 1. quæſt. nat.

Dei eſſentiam immenſam & ſpiritualem eſſe Scriptura docens, non tantum idololatras, & mundi μωρεσόφυς, verumetiam Manichæos, & Anthropomorphitas refellit.

Breuis refutatio Manichæiſmi & Anthropomorphiſmi.

2 Sed alia quoque ſpeciali nota qua propius poſſit dignoſci, ſe deſignat. nam ita ſe prædicat vnicum eſſe, vt diſtinctè in tribus perſonis conſiderandum proponat, quas niſi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen ſine vero Deo in cerebro noſtro volitat. Porrò nequis triplicem Deum ſomniet, aut putet tribus perſonis lacerari ſimplicem Dei eſſentiam, quærenda hîc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cæterùm quia vocem Perſonæ odioſè exagitant nonnulli quaſi humanitus inuentam, qua æquitate id faciant prius videndum. Filium Dei Apoſtolus characterem hypoſtaſeos Patris nominans, haud dubiè aliquam Patri ſubſiſtentiam aſſignat in qua differat à Filio. Nam pro Eſſentia accipere (ſicuti fecerunt quidam interpretes, acſi

In vnica autẽ hac eſſentia tres ſunt Perſonæ, ita tamen vt nec triplex Deus ſit, nec ſimplex Dei eſſentia tribus Perſonis laceretur.

Heb.1.3.

1. Quid vox (Perſona) ſi-

gnificet, in hac disputatione: seu definitio vocis.

acsi Christus, velut sigillo impressa cera, Patris in se substantiam repræsentaret) non durum modò, sed absurdum quoq; esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neque portione aut defluxu, sed integra perfectione, impropriè, imò ineptè dicetur eius character. Sed quia Pater, quanuis sua proprietate distinctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suam hypostasin reddidisse in eo conspicuam. Cui aptè conuenit quod mox additur, esse splendorem glorię. Certè ex Apostoli verbis colligimus propriam esse in Patre hypostasin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiam rursus facilè elicitur Filij hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadē in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamen alium à Patre censeri necesse est. Hæc porrò distinctio non est essentiæ, quam nefas est facere multiplicem. Ergo si fidem obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostases. Idem quum expresserint Latini Personæ voce, nimij fastidij atque etiam peruicaciæ est de re clara rixari. Si verbum de verbo transferre libeat, Subsistentia dicetur. Multi eodem sensu substantiam dixerunt. Nec verò solis Latinis in vsu fuit Personæ nomen, sed Græci similiter fortè testandi consensus causa, docuerūt tria πρόσωπα in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini verbo inter se differunt: probè consentiunt in rei summa.

Aduersus eos qui Personæ voculā in hac disputatione reiiciunt. Obiectio eorundem.

3 Nunc vt de persona oblatrēt hęretici, vel quidam nimis morosi obstrepant se non admittere hominum arbitrio confictum nomen, quum nobis excutere non possint tres dici, quorum quisque in solidum sit Deus, nec tamen plures esse deos, quænam est ista improbitas improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis testatum consignatúmque est? Satius foret, inquiunt, non modò sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines continere, quàm exoticas voces spargere, quæ dissentionum ac iurgiorum seminaria futura sint. sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altercando amittitur: sic charitas odiosè rixando dissoluitur.

1. Respōsio non esse voculam exoticam.

Si verbum exoticum appellant quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturę cōtextu non consarcinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatum superstitiosè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationem valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum sentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus: petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quā & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur.

Sed adhibitā, vt mysteria sacra verbis planioribus explicentur: ita vt veritatis lucē indignè ferant qui voculam hāc respuunt.

Sed quid vetat quo minus quæ captui nostro perplexa in Scripturis impeditáque sunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religiosè & fideliter ipsius Scripturæ veritati seruiant, & parcè modestéque, nec citra occasionem vsurpentur? Cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autem, vbi Ecclesiam summa necessitate vrgeri ad vsurpandas Trinitatis & Personarum voces comprobatum fuerit, siquis verborum nouitatem tum reprehendat, nónne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre? vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi.

2. Resp. necessitate coacti sunt Orthodoxi vt Trinitatis, consubstantialis, & Personæ voces adhiberent: tum vt sanam doctrinam facilius tuerentur, tum vt hæreticos conuincerent.

4 Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu venit, dum aduersus calūniatores asserenda est veritas, qui tergiuersando ipsam eludunt. Quod hodie plus satis experimur, quibus plurimum est negotij in expugnandis puræ sanæque doctrinæ hostibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici isti angues effugiunt nisi fortiter premantur, & deprehēsi vrgeantur. Sic veteres variis prauorum dogmatum certaminibus exagitati, quid sentirent coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, ne obliqua subterfugia impiis relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ.

Cōfirmatio, ab exemplis Arianorum & Sabellianorū, ex Eccl. historia petitis.

Arius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis reluctari non poterat, & quasi probè defunctus consensum aliquem cum aliis simulabat. At interim non desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse, vt reliquas creaturas. Quo flexilem hominis vafriciem è latebris extraherēt veteres, vltrà progressi sunt, Christum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patríque consubstantialem. Hîc efferbuit impietas, dū nomen ὁμοούσιος pessimè odisse & execrari Ariani cœperunt. Quòd si principiò confessi essent sincerè & ex animo Deum, non inficiati essent Patri esse consubstantialem. Quis probos illos viros insectari audeat quasi rixatores & contentiosos,

quòd

quòd ob voculam vnam tanto disceptandi feruore incaluerint,& Ecclesię quietem turbauerint? At vocula illa distinguebat inter puræ fidei Christianos & sacrilegos Arianos. Surrexit postea Sabellius,qui Patris,Filij,& Spiritus sancti nomina ferè pro nihilo ducebat, non distinctionis alicuius causa posita esse disputans, sed diuersa esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habentur.Si in certamen ventum esset,fatebatur se credere Patrem Deum,Filium Deum,Spiritum Deum.sed posteà elabi promptum erat,nihil se aliud dixisse quàm si Deum fortem,& iustum,& sapientem vocasset.Itaq; recinebat aliam cantilenam,Patrem esse Filium,& Spiritum sanctum esse Patrem,nullo ordine,nulla distinctione.Probi doctores,quibus tum pietas cordi erat,vt hominis improbitatem frangerent,reclamabant verè agnoscendas esse in Deo vno tres proprietates. Atque vt se contra tortuosas versutias aperta simplicíque veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo subsistere,seu(quod idem erat)in Dei vnitate subsistere personarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè nō sunt inuenta nomina,cauendū est ne ea repudiando superbę temeritatis arguamur. Vtinā quidē sepulta essent,constaret modò hæc inter omnes fides, Patrem,& Filium,& Spiritū esse vnū Deum:nec tamen aut Filium esse Patrē,aut Spiritum Filium, sed proprietate quadā esse distinctos. Neq; verò tā præcisa sum austeritate vt ob nudas voculas digladiari sustineam. Animaduerto enim veteres,multa alioqui religione de iis rebus loquētes,nec inter se,nec singulos etiam secū vbiq; cōsentire. Quas enim Hilarius formulas à Cōciliis vsurpatas excusat? Quò licētiæ interdum prosilit Augustinus? Quàm absimiles sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplū vnū sufficiat. Nomen ὁμοουσίου quū reddere Latini vellent,dixerūt Consubstantialē,vnā esse Patris & Filij substantiam indicātes,atq; ita Substantiam vsurpātes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum,sacrilegiū esse dicit tres in Deo substātias prædicare. Atqui plus centies apud Hilariū reperies,tres esse in Deo substātias. In vocabulo autē Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Venenū enim subesse suspicatur,quū nominātur tres in Deo hypostaseis. Et siquis pio sensu hac voce vtatur,impropriam tamē loquutionem esse nō dissimulat. si tamē syncerè ita loquutus sit:ac non potius quos oderat Episcopos Orientis sciens ac volēs grauare studuerit iniusta calūnia. Certè hoc parū ingenuè asserit, in omnibus profanis scholis οὐσίαν nihil aliud esse quàm hypostasin, quod ex cōmuni tritóq; vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus,qui etsi nomen Hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouū esse dicit:adeò tamē Gręcis suam loquēdi consuetudinē non eripit,vt Latinos etiam qui phrasin Græcā imitati fuerāt,placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipsa scribitur libro sexto Historiæ tripartitæ,eò tendit quasi ab imperitis hominibus sit perperā ad hāc rem accōmodata. Quin idē Hilarius magno crimini ducit hæreticis,quòd eorū improbitate cogatur subiicere periculo humani eloquij quæ mentium religione cōtineri oportuerat,nō dissimulans quin id sit agere illicita,ineffabilia loqui,inconcessa præsumere. Paulo pòst multis adhuc excusat quòd audet proferre noua nomina.nā vbi posuit naturæ nomina,Patrē,Filium,& Spiritū:subnectit, extra significātiam sermonis esse,extra sensus intentionē,extra intelligētię cōceptionē, quicquid vltrà quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Episcopos prædicat, qui aliā nec excudissent,nec recepissent,nec omnino nouissent confessionē,quā veterē illā & simplicissimā quę ab ætate Apostolorū apud omnes Ecclesias recepta fuerat. Nec absimilis est Augustini excusatio, necessitate extortā fuisse hāc vocē propter humani eloquij in re tanta inopiā,nō vt exprimeretur quod est,sed ne taceretur quomodo tres sint,Pater,Filius,& Spiritus. Atq; hæc sanctorū virorū modestia monere nos debet ne tā seuerè velut cēsorio stylo protinus notemus eos qui in verba à nobis cōcepta iurare nolint: modò ne aut fastu,aut proteruia,aut malitioso astu id faciāt:sed expendāt ipsi vicissim quāta necessitate adacti sic loquamur,vt paulatim vtili loquendi formæ tandē assuefiant. Cauere etiā discant,ne,vbi occurrendū est ex vna parte Arianis, ex altera Sabellianis,dū vtrisq; tergiuersandi ansam præcidi stomachātur,nonnullā suspicionē iniiciant vel Arij se esse discipulos,vel Sabellij. Dicit Arius Christum esse Deum:sed mussitat factū esse & initium habuisse. Dicit vnū cum Patre:sed clàm in suorū aures insusurrat,vnitum esse vt cæteros fideles,quanquā singulari prærogatiua. Dic cōsubstantialē,detraxeris versipelli laruam, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius,Patrem,Filium,&Spiritum nihil in Deo distinctum sonare. Dic tres esse,vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei essentia personarum Trinitatem:dixeris vno verbo quod Scripturę loquuntur,& inanem

3. Respōsio,per anticipationē. Tametsi veteres in explicatione vocū aliquoties dissentire videatur: tamen in rerū ipsarum orthodoxo sensu amplectendo conueniunt: vt testantur Hilarii, Hieronymi & Augustini diuersæ sententiæ in vsu vocum, Essentiæ, Substantiæ, Hypostaseos.

Lib.5. de Trinit.c.8.& 9.

Lib.2. de Trinit.

De cōciliis.

4. Resp. Nemo tam morosus vel austerus esse debet, vt ob nudas voces digladiari velit, modo orthodoxum sensum & Ecclesiæ Christi perpetuum consensum sequatur.

Sed qui hæc nomina repudiant, & de voculis litigãt pertinacius, hæresin Arii vel Sabellii occultè fouent.

loquacitatem compresseris. Porrò si quos tam anxia constringit superstitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel si rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligendam esse substantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna essentia, personas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter confesso, verba nihil moramur. Sed expertus pridem sum, & quidem sæpius, quicunque de verbis pertinacius litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltrò prouocare quàm in eorum gratiam obscurius loqui.

A definitione vocis ad rei ipsius definitionem accedit, quam deinde explicat.

Ioan. 1. 1.

6 Cæterùm omissa de vocibus disputatione, iam de re ipsa dicere aggrediar. Personam igitur voco subsistẽtiam in Dei essentia, quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili distinguitur. Subsistentię nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm essentiam. Si enim Sermo simpliciter esset Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperàm dixisset Ioannes fuisse semper apud Deum. Vbi continuo pòst addit, Deum quoque fuisse ipsum Sermonem, ad vnicam essentiam nos reuocat. Sed quia apud Deum esse non potuit quin resideret in Patre, hinc emergit illa subsistentia, quæ etsi indiuiduo nexu cum essentia coniuncta est, nec potest separari, specialem tamẽ habet notam qua ab ipsa distinguatur. Iam ex tribus subsistentiis vnamquanque dico ad alias relatã proprietate distingui. Relatio hîc disertè exprimitur: quia vbi simplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autem atque Pater cum Filio confertur, sua quenque proprietas ab altero discernit. Tertiò quicquid singulis proprium est, incommunicabile esse assero, quia in Filium competere vel transferri non potest quicquid ad notam discretionis tribuitur Patri. Neq; verò mihi displicet Tertulliani definitio, modò dextrè sumatur: esse quandam in Deo dispositionem vel œconomiam quæ de essentiæ vnitate nihil mutet.

Lib. contra Praxeam.

2. Aeterna Filii deitas probatur variis argumentis. Primum, Filius est λόγος Dei Patris æterni. Ergo Filius est æternus Deus.

7 Priusquam tamen longius progrediar, probanda erit & Filij & Spiritus sancti deitas. deinde vt inter se differant videbimus. Certè quum Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, absurdissimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocem, quę in aerẽ emissa prodeat extra ipsum Deum: cuiusmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: quum perpetua magis Sapientia indicetur apud Deum residens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teste Petro) loquuti sunt Spiritu Christi veteres Prophetæ quàm Apostoli: & quicunque postea cælestem doctrinam administrarunt. Quia verò nondum manifestatus erat Christus, necesse est Sermonem intelligere ante secula ex Patre genitum. Quòd si Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuisse Deum. Atque hoc in mundi creatione satis clarè docet Moses, Sermonẽ illum intermedium statuens. Cur enim disertè narrat Deum singulis operibus creandis dixisse, Fiat hoc vel illud, nisi vt imperuestigabilis Dei gloria in imagine sua reluceat? Nasutis & garrulis hoc eludere promptum esset, vocem accipi pro iussu & imperio. sed meliores interpretes Apostoli, qui tradunt per Filium secula esse condita, & portare omnia potenti suo verbo. Hîc enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filij accipi, qui ipse æternus & essentialis est Patris Sermo. Nec verò sanis & modestis obscurum est quod dicit Solomon, vbi sapientiam inducit à Deo ante secula genitam, & rerum creationi & cunctis Dei operibus pręsidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, stultum ac friuolum esset: quum tunc exerere voluerit Deus fixum æternúmque suum consilium, atque etiam aliquid occultius. Quò etiam spectat dictum illud Christi, Pater meus & ego vsque ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio assiduum in opere cum Patre fuisse affirmans, apertius explicat quod breuius attigerat Moses. Sic ergo Deum fuisse loquutum colligimus vt Sermoni in agendo suæ essent partes, atque ita vtriusque communis esset operatio. Multo autem omnium clarissimè Iohannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium causam simul cum Deo Patre statuit. Nam & solidam permanentémque Verbo attribuit essentiam, & aliquid peculiare assignat, & dilucidè ostendit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi Dei titulo ritè insigniuntur, ita Verbum illud substantiale summo gradu locare conuenit, oraculorum omnium scaturiginem, quod nulli varietati obnoxium, perpetuò vnum idémque manet apud Deum, & Deus ipse est.

1. Pet. 1. 11

Obiectio.
Responsio.

Heb. 1. 2.

Prou. 8. 22.

Ioan. 5. 17.

Ioan. 1. 3.

Obiectio,

8 Hîc obstrepunt nonnulli canes, qui quum suam illi diuinitatem palàm eripere

non

non ausint, æternitatem clam suffurantur. Dicunt enim, tum demum Sermonem esse cœpisse quum Deus in mundi creatione sacrum suum os aperuit. Sed nimis inconsideratè substantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt quæ externum opus respiciunt Dei nomina attribui ei cœperunt ab existentia operis ipsius (quale est quòd cæli & terræ creator vocatur) ita nullum nomen agnoscit pietas vel admittit quod Deo aliquid nouum in seipso accidisse significet. Nam siquid fuisset aduentitium, concideret illud Iacobi, manare desursum omne donum perfectum, & descendere à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, vel conuersionis obumbratio. Nihil ergo minus ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus semper fuit, & postea mundi opifex. Sed argutè scilicet ratiocinantur, Mosen, narrando Deum tunc primùm loquutum esse, simul innuere nullum antè in ipso fuisse Sermonem. quo nihil magis est nugatorium. Neque enim quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat, nunquam prius fuisse. Ego verò longè secus concludo. quum in ipso momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerserit & extiterit, ipsum multò antè fuisse. Quam dudum autem siquis inquiret, nullum exordium reperiet. Neque enim certum temporis spatium terminat quum dicit ipse, Pater illustra Filium gloria quam apud te initiò possedi, antequam iacerentur mundi fundamenta. Neque hoc præteriit Ioannes: quia antequam ad mundi creationem descendat: principiò Sermonem apud Deum fuisse dicit. Constituimus ergo rursum, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipsum perpetuò resedisse: vnde & æternitas, & vera essentia, & diuinitas eius comprobatur.

ὁ λόγος cœpit esse, quũ Deus mundum creans loquutus est.

Responsio, testimoniis et rationibus firmissimis confirmata.

Iac.1.17.

Gen.1.3.

Ioan.17.5.

9 Etsi autem Mediatoris personam nondum attingo, sed differo vsque in eum locum vbi de redemptione agetur: quia tamen sine controuersia inter omnes constare debet, Christum esse illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quęcunque deitatem Christo afferunt testimonia. Quum dicitur Psalmo 45, Solium tuum Deus in seculum & vsque, tergiuersantur Iudæi, nomen Elohim competere etiam in Angelos & summas potestates. Atqui nusquam extat similis in Scriptura locus, qui thronum æternum creaturæ erigat. neque enim simpliciter Deus vocatur, sed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, nisi cum adiectione, qualiter Moses fore dicitur Pharaoni in Deum. Alij in genitiuo casu legunt, quod nimis insipidum est. Fateor quidem sæpe diuinum vocari quod singulari præstantia eximium est: sed ex contextu satis liquet durum illud esse & coactum, imò nequaquam quadrare. Verùm si non cedat eorum peruicacia, certè non obscurè à Iesaia idem Christus inducitur & Deus, & summa potentia ornatus, quod vnius Dei proprium est. Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. Oblatrant hìc quoque Iudæi, & sic lectionem inuertunt, Hoc est nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principem vocari pacis. Sed quorsum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congesta forent? quum Prophetæ consilium sit Christum insignibus notis quę fidem in eo nostram ædificent, ornare? Quare dubium non est quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulo antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri potest, hoc fore nomen quo vocabitur germen Dauidis, Iehouah iustitia nostra. Nam quum doceant ipsi Iudæi vltrò alia Dei nomina nihil quàm epitheta esse, hoc solum quod ineffabile dicunt, esse substantiuum ad exprimendam eius essentiam: colligimus Filium vnicum esse Deum & æternum, qui alibi pronuntiat se gloriam suam non daturum alteri. Latebras quidem hìc captant, quia & altari à se extructo nomē istud imposuerit Moses, & Ezechiel ciuitati nouæ Ierusalem. Sed quis non videt altare extrui in monimentum quòd Deus sit exaltatio Mosis? nec Hierosolymam insigniri Dei nomine nisi ad testandam Dei præsentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moses verò in hunc modum, Ædificauit altare, & vocauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed maius scilicet certamen restat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipsum elogium ad Ierusalem refertur his verbis, Hoc est nomen quo vocabunt eam, Iehouah iustitia nostra. Atqui tantum abest quin hoc testimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis suffragetur. Quum enim antea Christum esse verum Iehouah testatus esset, vnde fluit iustitia, nunc pronuntiat, Ecclesiam Dei hoc verè ita sensuram, vt nomine ipso gloriari queat. Itaque priore loco fons & causa iustitiæ

Secundũ arg. Filius appellatur Deus & Iehoua, aliisque nominibus insignitur in veteri Testamento quæ æterno Patri tribuũtur. Est igitur æternus Deus.

Exod.7.1.

Obiectionis Iudæorum refutatio.

Iesa.9.6.

Alia obiectios euersa.

Iere.23.6.

Iesa.42.8.

Instantiæ Iudæorum solutio.

Eze.48.35.

Exo.17.15.

Iere.33.16.

Alius instantiæ solutio.

ponitur: deinde additur effectus.

Tertium arg. Iehoua in Angeli persona S. Patribus sub lege apparens, se Iehouã esse asserit. Is autem est æterni Patris λόγος. Ergo filius est Deus æternus.

10 Quòd si non satisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam statui in Angeli
persona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuisse sanctis Patribus dicitur. Iudic.6.
Idem sibi nomen æterni Dei vendicat. Si excipiat quispiam, personæ quam sustinet re- & 7.
spectu hoc dici, minimè ita soluitur nodus. Neque enim seruus, sacrificium offerri sibi
permittens, suum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem se mãducaturum ne- Iudic.13.
gans, iubet offerri sacrificium Iehouę. Deinde verò se illum Iehouam esse reipsa probat. 16.
Itaq; Manuah & eius vxor ex hoc signo non Angelum modò, sed Deum se vidisse col-
ligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò respondet vxor, Si vo- Ibid.22.
luisset nos occidere Iehouah, non suscepisset è manu nostra sacrificium: certè Deum fa- & 23.
tetur qui Angelus antè dictus est. Adde quòd ipsa Angeli responsio dubitationem tol-
Ibid.18. lit, Cur de nomine meo interrogás quod est mirabile? Quo magis detestabilis fuit Ser-
Serueti impietas profligata. ueti impietas, dum asseruit Deum nũquam patefactum fuisse Abrahæ & aliis Patribus,
sed eius loco adoratum fuisse Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Ecclesiæ
Cur Filius sub Angeli persona olim apparuit. Doctores Sermonem Dei esse interpretati sunt principem illũ Angelum, qui iam tunc
præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etsi enim nondum erat carne vesti-
tus, descendit tamen quasi intermedius, vt familiarius ad fideles accederet. Propior igi-
tur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod suum erat, retinuit, vt Deus es-
Oseæ 12.5. set ineffabilis gloriæ. Idem sibi vult Oseas, qui postquam recensuit luctam Iacob cum
Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah memoriale nomen eius. Iterũ og-
gannit Seruetus, Deum gestasse personam Angeli. Quasi verò non confirmet Propheta
Gen.32.29. quod à Mose dictum fuerat, Vtquid interrogas de nomine meo? Et confessio sancti Pa-
30. triarchæ satis declarat non fuisse creatum Angelum, sed in quo plena deitas resideret,
1.Cor.10.4. quum dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Christum fuisse populi
ducem in deserto. quia etsi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen
proposuit æternus ille Sermo eius officij cui destinatus erat. Iam si absque contentione
expenditur caput Zachariæ secundum, Angelus qui alterum Angelum mittit, idé mox
pronuntiatur Deus exercituum, & ei summa potẽtia adscribitur. Innumera testimonia
omitto in quibus tutò acquiescit fides nostra, quanuis Iudęos non admodum moueant.
Iesa.25.9. Nam quum dicitur apud Iesaiam, Ecce Deus noster iste: hic est Iehouah: expectabi-
mus eum, & seruabit nos: oculatis patet monstrari Deum qui in salutem populi denuò
exurgit. Et emphaticæ demonstrationes bis positæ non aliò sinunt hoc trahi quàm ad
Malach.3.1. Christum. Apertior etiamnum & solidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum suum promittit. Certè nonnisi vni summo Deo
sacrum fuit templum, quod tamen Propheta Christo vendicat. Vnde sequitur, eundem
esse Deum qui semper adoratus fuit apud Iudæos.

Quartũ arg. ex Noui Testamenti testimoniis illustribus collectum, vbi Filius agnoscitur Iehoua exercituum, Iudex mundi, Deus gloriæ, Creator mũdi, Dominus Angelorum, Rex Ecclesiæ, λόγος æternus, Deus in secula benedictus, Deus in carne manifestatus, Deo æqualis, verus Deus & vita æterna, Dominus & Deus omniũ credentium. Proinde est Deus æternus.

11 Nouum autem testamentum innumeris testimoniis scatet. Ideo danda est opera
vt breuiter potius seligamus pauca quã omnia congeramus. Quanuis autẽ de eo loqu-
ti sint Apostoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducã, pro-
bandæ eius æternæ deitati aptè conueniet. In primis istud est singulari animaduersione
dignum, quòd Apostoli, quæ de æterno Deo prædicta erãt, in Christo vel iam exhibita,
vel olim repræsentãda docent. Nam vbi Iesaias Dominum exercituum Iudæis & Israe- Iesa.8.14
litis in petram scandali & lapidem offensionis fore vaticinatur, id Paulus asserit in Chri Rom.9.
sto esse impletum. Dominum ergo illum exercituum Christum esse declarat. Similiter 23.
alibi, Oportet, inquit, nos omnes semel sisti ad tribunal Christi. Scriptũ est enim, Mihi Rom.14.
10.
flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Iesaiam de se Deus Iesa.45.
prædicet, Christus reipsa in se exhibeat, cõsequitur illum ipsum Deum esse cuius gloria 23.
traduci aliò non potest. Quod etiam ad Ephesios ex Psalmis citat, in Deum vnicè cõpe- Eph.4.8.
tere liquet: Ascendens in altum duxit captiuitatẽ. tum ascensionem eiusmodi adumbra Psal.68.19.
tã fuisse intelligens quum insigni aduersus exteras gentes victoria, potẽtiam suam exe-
ruit Deus, in Christo plenius exhibitam significat. Sic Ioannes gloriam Filij fuisse testa- Ioh.1.14.
tur, quæ Iesaiæ per visionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipse Dei maiestatem Iesa.6.1.
sibi visam scribat. Illa verò quæ Apostolus ad Hebræos in Filium confert, non obscu- Heb. 1.10
& 6.
rum est esse clarissima Dei elogia: Tu in principio Domine fundasti cælum & terram,
&c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Chri-
stum trahit. siquidem quæcunque in Psalmis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille

enim

enim fuit qui exurgens misertus est Sion: ille qui omnium gentium & insularũ regnum
sibi asseruit. Et cur dubitasset Ioannes Dei maiestatem ad Christum referre, qui præfa- Iohan.1.1, & 14.
tus fuerat, Verbum semper fuisse Deum? Quid formidasset Paulus Christum in Dei tri- 2.Cor.5.10.
bunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatem antè prosequutus, vbi dixerat Rom.9.5.
esse Deum in secula benedictum? Atque vt appareat quàm sibi bene in hac parte con- 1.Tim.3.16.
sentiat, alibi etiam Deum in carne manifestatũ esse scribit. Si Deus est in secula laudan- 1.Tim.1.17.
dus, ille est igitur cui soli omnem gloriam & honorem deberi, alio loco idem affirmat.
Neque verò id dissimulat: quin palàm clamat, Quum in forma Dei esset, non fuisse du- Philip.2.6.
cturum rapinæ loco si æqualem Deo se præbuisset: sed vltrò seipsum exinaniuisse. Ac ne
factitium quempiam Deum esse impij obstreperent, vltrà progreditur Ioannes: Ipse, in- 1.Ioh.5.20.
quit, est verus Deus, & vita æterna. Quanquam satis supérque nobis esse debet, Deum
nominari: præsertim ab eo teste qui disertè nobis non plures esse deos asseuerat, sed v-
num. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur, Vtcunque multi nominentur dij, siue in cæ- 1.Cor.8.5.
lo, siue in terra: nobis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audia-
mus Deum in carne manifestatũ, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam: quid
secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoscit? Et minimè dubium est 1.Tim.3.16. Act.20.28.
quin idẽ piis omnibus fuerit sensus. Thomas certè similiter Dominum & Deum suum Ioh.20.28.
apertè prædicando, vnicum illum esse Deum profitetur quem semper adorauerat.

12 Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus quæ illi in Scripturis ascribuntur,
Ioh.5.17. euidentius inde adhuc elucescet. Quum enim se ab initio vnà cum Patre hactenus ope-
rari diceret, Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam po-
tentiam vsurpare. Ac propterea (vt Ioannes refert) magis eum quærebant interficere,
quòd non sabbathum modò soluebat, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se
faciens Deo. Qualis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astrui sen-
tiamus? Et sanè prouidentia & virtute mundum administrare, nutúque propriæ virtutis
omnia moderari, (quod illi dat Apostolus) non est nisi Creatoris. Neque solam guber- Hebr.1.3.
nandi orbis prouinciam cum Patre participat: sed alia quoque singula officia, quæ crea-
turis communicari nequeant. Clamat Dominus per Prophetam, Ego sum, ego sum qui Iesa.43.25.
deleo iniquitates tuas propter me. Secundum hanc sententiam quum iniuriam irrogari
Deo Iudæi existimarent, eo quòd peccata Christus remittebat, hanc potestatem sibi Matth.9.6.
competere non tantùm verbis asseruit, sed miraculo etiam comprobauit. Ergo pecca-
torum remissionis non ministerium, sed potestatẽ penes ipsum esse conspicimus, quam
à se ad alium transituram Dominus negat. Quid? tacitas cordium cogitationes percon- Matth.9.4.
tari & penetrare, an non solius Dei est? At eam quoque habuit Christus: vnde colligitur
eius diuinitas.

Quintum argumentũ. Christus est Creator, Conseruator, Redẽptor, & cordiũ scrutator. Ergo est æternus Deus.

13 In miraculis autem quàm perspicuè luculentéque apparet? Quibus etsi paria & si-
milia tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discri-
minis, quòd hi dona Dei suo ministerio dispensarunt: ille suam ipsius virtutem exeruit.
Vsus est quidẽ interdum precatione, quò gloriam ad Patrẽ referret: sed videmus vtplu-
rimum propriam eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo nõ esset verus author mi-
Matth. 10.8. raculorum, qui dispensationem aliis sua authoritate cõmittit? Narrat enim Euangelista
Marc.13. illum dedisse Apostolis potestatẽ mortuos suscitandi, leprosos curãdi, eiiciendi dæmo-
15, & 6.7. nes, &c. Illi autem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt vt satis ostenderent virtutem
non aliunde esse quàm à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambu- Act.2.6.
Ioh.5.36, & 10.37, la. Non mirũ ergo si miracula sua obiecerit Christus, ad reuincendã Iudæorum incredu-
& 14.11. litatem: vtpote quæ virtute eius edita, amplissimũ diuinitatis testimonium reddebant.
Præterea si extra Deum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita, Christus autem in se hæc
omnia cõtinet, Deus certè ostenditur. Neq; mihi quispiam obiiciat, diffusam à Deo in
Matth. ipsum vitã aut salutem: nõ enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo
19.17. bonus nisi solus Deus, quomodo esset purus homo, nõ dico bonus ac iustus, sed ipsa bo-
Ioh.1.14. nitas & iustitia? Quid, quòd à primo creationis exordio, teste Euangelista, in ipso vita e-
rat: & ipse vita iam tũ existens, erat lux hominũ? Proinde talibus documentis freti fidem
in ipso nostrã & spem reponere audemus: quum sciamus tamen sacrilegam esse impie-
Ioh.14.1. tatem si cuius fiducia in creaturis hæreat. Creditis in Deum, inquit, & in me credite.
Iesa. 26. 16, & 11. 10. Atq; ita Paulus duos Iesaiæ locos interpretatur, Quicũq; sperat in eo nõ pudefiet. Item,
Erit ex radice Isai qui consurget ad regendos populos: in ipso Gentes sperabunt. Et quid

Sextum argumentum. Christus miracula edidit sua ipsius virtute, et aliis donũ & vim miraculorũ edendorum largitur. Est igitur æternus Deus.

Septimũ arg. Extra Deum æternum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita. Christus autẽ hæc omnia in se cõtinet. Per consequens est Deus æternus.

Octauum arg. Necesse est eũ esse Deum æternũ, in quem credimus & speramus, quẽ inuocamus,

quem Ecclesia fidelium seruatorē agnoscit, cuius cognitio sola ad salutē obtinendā proponitur, in cuius solius cognitione pii gloriantur, & qui beneficia æterna communicat. Is est Christus, Dei Filius. Ergo Filius est Deus æternus.

de ea re plura Scripturæ testimonia persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, Qui credit in me habet vitam æternam? Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maiestatis propria est si quid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, Quicunque inuocauerit nomen Iehouæ, saluus erit. Alter verò, Turris fortissima nomen Iehouæ: ad ipsam confugiet iustus, & seruabitur. Atqui in salutem inuocatur nomen Christi. sequitur ergo ipsum esse Iehouam. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, Domine Iesu, suscipe spiritum meum. deinde in vniuersa Ecclesia, quemadmodum Ananias testatur eodem libro, Domine, inquit, scis quanta hic intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant nomen tuum. Ac quò apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitare, fatetur Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam prę se tulisse quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsam prædicasse. Quale istud quæso & quantum est Filij duntaxat nomen annuntiari nobis quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis meram creaturam ipsum iactare ausit, cuius notitia vnica est nostra gloriatio? Huc accedit quòd salutationes Pauli epistolis præfixæ eadem à Filio precantur beneficia quę à Patre: quo docemur non modò illius intercessione ad nos peruenire quæ largitur cælestis Pater, sed potentiæ communione Filium ipsum esse authorem. Quæ practica notitia certior haud dubiè solidiórque est qualibet otiosa speculatione. Illic enim pius animus Deum præsentissimum conspicit & penè attrectat, vbi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari, ac sanctificari sentit.

Rom. 10. 11, & 15. 12. Ioh. 6. 47. Ioel. 2. 32. Prou. 18. 10. Act. 7. 59. Act. 9. 13. 1. Cor. 2. 2. Iere. 9. 24.

3. Argumenta ad deitatē æternam Spiritus S. asserendam. 1. Est mundi Creator & Conseruator.

14 Quare iisdem etiam è fontibus pręcipuè ad deitatem Spiritus asserendā petenda est probatio. Est quidem minimè obscurum illud testimonium Mosis in creationis historia, Spiritum Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem. quia ostendit non modò pulchritudinem mundi quæ nunc cernitur, vigere saluam Spiritus virtute: sed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confusa mole Spiritum fuisse operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium est quod dicitur apud Iesaiam, Et nunc Iehouah misit me & Spiritus eius: quia summum in mittēdis Prophetis imperium cum Spiritu sancto communicat: ex quo relucet diuina eius maiestas. sed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vsu. Longè enim à creaturis alienū est quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui vbiq; diffusus omnia sustinet, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creaturarum numero eximitur, quòd nullis circunscribitur finibus. sed suum in omnia vigorē transfundendo, essentiam, vitam, & motionem illis inspirare, id verò planè diuinum est. Deinde si regeneratio in vitam incorruptibilē quauis præsenti vegetatione superior est & multo excellentior, quid de eo censendum est cuius ex virtute procedit? Ipsum autem non mutuatitio, sed proprio vigore regenerationis esse authorem Scriptura multis locis docet: neq; eius modò, sed futuræ quoq; immortalitatis. Deniq; in ipsum omnia, vt in Filium, conferuntur quæ maximè propria sunt diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter creaturas cōsiliarius. sapientiam & loquendi facultatē largitur: quum tamen Dominus Mosi pronuntiet, id facere suum esse solius. sic per ipsum in Dei participationem venimus, vt eius virtutem sentiamus erga nos quodammodo viuificam. iustificatio nostra, eius opus est. ab ipso est potentia, sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari potest: quoniam vnus est Spiritus à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in primis notatu est sententia illa Pauli, Quanuis diuersa sint dona, & multiplex variáq; distributio, eundē tamen esse Spiritum: quia ipsum non modò principium vel originem statuit, sed etiam authorē. quod etiam clarius exprimitur paulo pòst his verbis, Omnia distribuit vnus & idem Spiritus prout vult. Nisi enim esset aliquid in Deo subsistens, minimè ei daretur arbitrium & volūtas. Clarissimè ergo Paulus Spiritū insignit diuina potētia, & in Deo hypostaticè residere demonstrat.

2. Mittit Prophetas. 3. Omnia viuificat. 4. Est vbique. 5. Sanctos regenerat in vitam incorruptibilem. 6. Deitatis omnia officia in eum conferuntur.

Gen. 1. 2. Isai. 4. 1. Cor. 2. 10, 16, & 12. 10. Exo. 4. 11. 1. Cor. 12. 11. & seq.

7. Deus appellatur.

15 Nec verò quum de ipso Scriptura loquitur, à Dei appellatione abstinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod non est leuiter prætereundum. siquidem quum toties promittat Deus se electurum nos sibi in templū, non aliter impletur ea promissio quàm eius Spiritu in nobis habitante. Certè vt præclarè dicit Augustinus, Si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia cultus hic soli Deo debetur, clarum esset diuinitatis eius argumentū. nunc ergo quanto clarius istud est, quòd non templum illi facere, sed nosipsi esse debemus? Et Apost

1. Cor. 3. 17, & 6. 19, & 2. Cor. 6. 16. Aug. ad Maximinum, Epist. 66. Act. 5. 3. 4.

Apostolus ipse nunc templum nos Dei esse, nunc Spiritus sancti eodẽ significatu scribit. Petrus verò Ananiam reprehendens quòd Spiritui sancto mentitus esset, non hominibus mentitum esse dicebat, sed Deo. Atque vbi Iesaias Dominum exercituum loquentem inducit, Paulus Spiritum sanctum esse docet qui loquitur. *Iesa.6.9. act. 28.25.* Imò quum passim dicant Prophetæ, verba quæ proferunt, esse Dei exercituum, Christus & Apostoli ad Spiritum sanctum referunt. vnde sequitur, verum esse Iehouam, qui præcipuus est Prophetiarum author. Rursus vbi Deus se ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Iesaias Spiritum eius sanctum contristatum scribit. *Ies.63.10.* Postremò si blasphemia in Spiritum neque in hoc seculo neq; in futuro remittitur, *Mat.12.31 Marc. 3. 29. Luc.12.10* quum veniam obtineat qui in Filium blasphemauit, palàm hinc asseritur diuina eius maiestas, quam lædere vel imminuere, crimen inexpiabile est. *8. Blasphemia in Spiritum S. nunquam remittitur. Est igitur Deus æternus cũ Patre & Filio.* Sciens ac volens supersedeo à multis testimoniis quibus vsi sunt veteres. Plausibile illis visum est citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum: *Psal.33.6.* vt probarent non minus Spiritus sancti opus esse mundum quàm Filij. Sed quum in Psalmis vsitatum sit bis idem repetere, & quum apud Iesaiam Spiritus oris idem valeat atque sermo, *Iesa.11.4.* infirma illa ratio fuit. Itaque tantùm parcè attingere volui quibus solidè inniterentur piæ mentes.

16 Quia autem Christi aduentu clarius se patefecit Deus, ita etiam in tribus personis familiarius innotuit. *Quartũ membrum prioris partis, quid de S. Trinitate sit sentiendũ explicans.* Sed ex multis testimoniis vnum hoc nobis sufficiat. Nam Paulus hæc tria sic connectit, Deum, fidem, & Baptismum, *Ephe.4.5* vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempe quia vna est fides, vt inde vnum esse Deum demonstret: quia vnus est Baptismus, inde quoque vnam esse fidem ostendat. Ergo si in vnius Dei fidem ac religionem initiamur per Baptismum, nobis necesse est verum censere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò dubium est quin hac solenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam esse exhibitam testari voluerit Christus quum diceret, Baptizate eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti. *Matt.28.19. Christianorum Baptismus, Tres Personas in vnica Dei essentia ostendit.* siquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnius Dei nomen qui solida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè constat in Dei essentia residere tres personas in quibus Deus vnus cognoscitur. Et sanè quum fides non circunspicere huc & illuc debeat, neque per varia discurrere, sed in vnum Deum spectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facilè constituitur quòd si varia sint fidei genera, plures etiam esse deos oporteat. Iam quia sacramentum est fidei Baptismus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus est. Hinc etiam conficitur, vt nonnisi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius nomen baptizamur. Quid ergo sibi vult Christus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizari præcepit, nisi vna fide in Patrem, & Filium, & Spiritum credendum esse? id verò quid aliud est, quàm clarè testari Patrem, Filium & Spiritum vnum esse Deum? Itaq; quum fixum illud maneat Deum vnum esse non plures, Verbum & Spiritum non aliud esse quàm ipsam Dei essentiam constituimus. Et verò stolidissimè ineptiebant Arriani, qui Filij diuinitatem confitentes, Dei substantiam illi adimebant. *Arrianorum & Macedonianorum hæresis.* Nec absimilis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effusa intelligi volebant. Nam vt sapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipso proficiscuntur: ita vnus ipse est sapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec secundum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed vtcunque illæ variè diuidantur, idem tamen & vnus manet, inquit Apostolus. *1.Cor.12.11.*

17 Rursum & quędam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu distinctio Scripturis demonstratur. *De distinctione trium Personarum.* In qua tamẽ excutienda, quãta religione ac sobrietate versandũ sit, ipsa mysterij magnitudo nos admonet. Ac mihi sanè vehemẽter istud Gregorij Nazianzeni arridet, *In Serm. de sacro baptis.*

οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι:

Non possum vnum cogitare quin trium fulgore mox circumfundar: nec tria possum discernere quin subitò ad vnum referar. Proinde & nos eam personarum Trinitatem ne imaginari in animum inducamus quæ cogitationem seorsum distractam detineat, ac non ad illam mox vnitatem reducat. Veram certè distinctionem insinuant Patris, Filij, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta esse putet quibus à suis operibus variè designetur Deus, sed distinctionem, non diuisionem. *Non sunt autem diuisæ, sed distinctæ, vt apparet ex testimoniis sequentibus.* Proprietatem Filio à Patre esse distinctam ostendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisset apud Deum nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum alium esse dicit qui testimonium sibi perhibet. Atq; huc

tend

Iohan. 5. 32, & 8. 16, & alibi.

tendit quod alibi dicitur Patrem, per Verbum omnia creasse: quod non poterat nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non descendit Pater in terram, sed is qui à Patre exiit: non mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eo missus fuerat. Neque ab assumpta carne exordium habuit hæc distinctio, sed antea quoque vnigenitum in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim asserere sustineat, tum demum sinum Patris ingressum Filium quum è cælo descendit ad suscipiendam humanitatem? Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus sancti à Patre distinctionem Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autem, quoties alium vocat: vt quum alium consolatorem ab se mittendum denuntiat, & alibi sæpius.

Iohan. 1. 18. — *Iohan. 14. 6, & 15. 26* — *Iohan. 14. 16.*

Hîc cauendum nobis à similitudinibus quæ à rebus humanis sumuntur: idque duplici nomine.

18 Enimuero ad vim distinctionis exprimendam, similitudines à rebus humanis mutuari nescio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: sed simul fatentur plurimum differre quicquid pro simili in medium afferunt. quo fit vt omnem audaciam hîc reformidem: ne siquid intempestiuè productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam distinctionem animaduertimus, subticeri non conuenit. Ea autem est, quòd Patri principium agendi, rerúmque omnium fons & scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consilium, ipsáque in rebus agendis dispensatio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis. Porrò quanquam Patris æternitas, Filij quoq; & Spiritus ęternitas est, quando nunquam Deus sine sapientia virtutéque sua esse potuit, in æternitate autem non est quærendum prius aut posterius: non est tamen inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dum primus recensetur Pater, deinde ex eo Filius, postea ex vtroque Spiritus. Nam & mens vniuscuiusque eò sponte inclinat vt primò Deum consideret, deinde emergentem ex eo sapientiam, tum postremò virtutem qua consilij sui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat existere dicitur Filius: à Patre simul & Filio Spiritus. multis id quidem locis, sed nusquam clarius quàm cap. 8. ad Romanos, vbi scilicet idem Spiritus, nunc Christi, nunc eius qui suscitauit Christum à mortuis, promiscuè vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritum Christi fuisse testatur, quo vaticinati sunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse Dei Patris.

E scripturis verò similitudo petẽda est, quæ etiam ordinis obseruationem demonstrat. — *2. Petr. 1. 21.*

Cur tres illæ personę simplicissimam Dei vnitatem non tollunt, immo constituunt.

19 Porrò simplicissimã Dei vnitatem adeò non impedit ista distinctio, vt Filium inde probare liceat vnum esse cum Patre Deum, quia vno simul cum eo Spiritu constet: Spiritum autem non aliud esse à Patre & Filio diuersum, quia Patris & Filij sit Spiritus. Siquidem in vnaquaque hypostasi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd subest sua vnicuique proprietas. Pater totus in Filio est, totus in Patre Filius, quemadmodum ipse quoque asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentiæ differentia seiungi alterum ab altero scriptores Ecclesiastici concedunt. His appellationibus quæ distinctionem denotant (inquit Augustinus) hoc significatur quòd ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia qua vnum sunt. Quo sensu conciliandæ sunt inter se veterum sententiæ, quæ pugnare alioqui nonnihil viderentur. Nunc enim Patrem Filij principium esse tradunt: nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant, adeóque vnum esse cum Patre principium. Eius diuersitatis causam bene ac perspicuè explicat Augustinus alibi, quum ita loquitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursúsque, Pater ad se Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quod dicitur ad Filium Pater, non est Filius: quòd dicitur Filius ad Patrem, non est Pater: quòd dicitur ad se Pater, & Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, bene & propriè ipsum à se esse asserimus: & ideo vnicum vocamus principium: quum verò relationem quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filij principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Augustini de Trinitate totus versatur. Longè verò tutius est in ea quam tradit relatione subsistere, quàm subtilius penetrando ad sublime mysterium, per multas euanidas speculationes euagari.

Iohan. 14. 10. — Augustinus Homil. de tẽp. 38. de Trinit. & col. ad Pascentium, Epist. 174. — Ciril. lib. 7. de Trinit. Idem lib. 3. Dialog. — Aug. in Psalmum 109, & Tract. in Iohan. 39. — Aug. in Psal. 68.

Conclusio prioris partis, & summa eorum quæ de vnica Dei essentia et tribus personis credere necesse est.

20 Ergo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mensura contenti erunt, breuiter quod vtile est cognitu accipiant: nẽpe quum profitemur nos credere in vnum Deum, sub Dei nomine intelligi vnicam & simplicem essentiam, in qua comprehendimus tres personas vel hypostaseis: ideóque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritum, quàm Patrem designari. vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atque ita distinguimus inter personas. Quia verò proprietates in personis ordinem secum ferunt, vt in Patre sit principium & origo: quoties mentio fit

Patris

Patris & Filij simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur. hoc modo retinetur vnitas essentiæ, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illum esse quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouam, semper ad vnitatem essentiæ venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium detestabile est, Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomen relationem non admittit, nec potest Deus ad seipsum dici hoc vel illud esse. Iam quòd nomen Iehouæ indefinitè sumptum in Christum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogaui Dominum: quia vbi retulit Christi responsum, Sufficit tibi gratia mea, subiicit paulo pòst, Vt inhabitet in me virtus Christi. Certum enim est nomen Domini pro Iehoua illic esse positum: atque ita restringere ad personam Mediatoris, friuolum esset ac puerile: quádo absoluta est oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et scimus ex recepta Græcorum consuetudine Apostolos passim nomen κυρίου substituere in locum Iehouæ. Et ne procul quærendum sit exemplum, non alio sensu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio ascribitur, aliam esse rationem constabit suo loco. nunc tenere satis est, quum absolutè Paulus Deum rogasset, statim subiicere nomen Christi. Ita & totus Deus à Christo ipso Spiritus nuncupatur. Nihil enim obstat quominus tota spiritualis sit Dei essentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendantur. Quod ipsum ex Scriptura planum fit. nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum sanctum, quatenus est hypostasis totius essentiæ, audimus dici & Dei esse, & à Deo.

2.Cor.12.9.
Act.2.16.
Ioel.2.28.

21 Quoniam autem Satan, vt fidem nostram ab ipsis radicibus conuelleret, partim de diuina Filij & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingentes pugnas semper mouit: atque vt omnibus propè seculis impios spiritus excitauit qui doctores orthodoxos, hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hìc peruersis quorundam deliriis occurrere operępretium est. Hactenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentiosis manum conserere maximè propositum fuit: nunc autem veritas quæ placidè ostensa fuit, ab omnibus improborum calumniis asserenda. Etsi præcipuum studium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertásque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistant. Equidem hìc, siquando aliàs in reconditis Scripturę mysteriis, sobriè multáque cum moderatione philosophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltrà procedat quàm verbi Dei fines se protendunt. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mens humana definiat, quæ nondum statuere certò potuit quale sit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conspicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vsque substantiam excutiendam penetret, quę suam ipsius minimè assequitur? Quare Deo libenter permittamus sui cognitionem. Ipse enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Permittemus autem si & talem concipiemus ipsum qualem se nobis patefacit: nec de ipso aliunde sciscitabimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentum homiliæ Chrysostomi quinque aduersus Anomœos, quibus tamen cohiberi Sophistarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarent. Nihilo enim modestius hìc se gesserunt quàm vbique solent. Cuius temeritatis infelicissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in istam quæstionem incumbere curæ sit: nec in animum inducamus aut Deum vsquam inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquam cogitare nisi præeunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodem verbo sumptum. Quòd si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filij, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingeniis quibusdam plus facessit negotij & molestiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgent: atq; ita regi se sustineant cælestibus oraculis, vtcunque mysterij altitudinem non capiant.

Posterior pars huius capitis, quæ in refellendis Arrianis, Pneumatomachis, & Antitrinitariis versatur.

Cautio in primis obseruanda in hac disputatione.

Lib.1.de Trinit.

De incóprehensibili natura Dei.

Importunæ Sophistarũ voces extant apud Iustin. Theodoret. & hist. Eccles. scriptores.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei synceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenúmque inutili tædio: ac hæreticorum plerique crassis deliriis totam Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò a paucis hominibus ebullierunt plures sectæ, quę partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est confunderent. Porrò si tenemus quod antè ex Scriptura satis ostensum est, simplicem & indiuid

Quum veteribus hæreticis sect. 17.18.19. clausa sit ianua.

uiduam esse essentiam vnius Dei, quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Ario tantùm & Sabellio, sed aliis vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tempore exorti sunt phrenetici quidam, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigiis omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias discutere operęprerium est. Serueto nomen Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulsas voces quas ad conuitiandum excogitauit. Hæc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitum induci Deum vbi in eius essentia residere dicuntur tres Personę, Triadémque hanc esse imaginariam, quia cum Dei vnitate pugnet. Interea Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurent: ac initiò quidem nihil in Deo fuisse distinctum, quia olim idem erat Verbũ quod Spiritus: sed ex quo emersit Christus Deus de Deo, Spiritum etiam alium ex ipso Deum fluxisse. Etsi autem allegoriis interdum fucat suas nænias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuisse deitatis vmbram: postea tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secundum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque etiam in lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona blateret, suo loco videbimus. Prodigiosum verò hoc commentum, Personam nihil aliud esse quàm visibilem gloriæ Dei speciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Iohannes nondum creato mundo λόγον fuisse Deum pronuntiet, longè ab idea discernit. Si verò tunc quoq; & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrem, & própria sua gloria apud Patrem insignis fuit, non potuit certè externus esse aut figuratiuus splendor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasin, quę in Deo ipso intus resideret. Quanquam autem non fit Spiritus mentio nisi in historia creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra, sed essentialis Dei virtus, quum narrat Moses informem quoque illam massam fuisse in eo suffultam. Æternum igitur Spiritum semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit confusam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nondum potuit effigies vel repræsentatio Dei esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietatem apertius detegere cogitur, quòd Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. nam si hoc verum sit, non alia relinquitur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd spectra illa quæ in locum hypostaseon supponit, sic transformat, vt noua accidentia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiscuè creaturis omnibus permiscet. Partes enim & partitiones palam asserit esse in essentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium coæternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substantialem deitatem non tantùm hominis animæ, sed aliis rebus creatis assignet.

Seruetum & recẽtiores Antitrinitarios aggreditur, & Serueti hæresin hac sectione euertit.

Vide Calu. defensionem orthod. fidei S. Trinitatis adu. prodigiosos errores M. Serueti. Classe 5. tractatuum Theologicorum.

Iohan. 1. 1.

Iohan. 17. 5.

Gen. 1. 2.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non dissimile monstrum. Nebulones enim quidam, vt Serueticæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, tres quidem personas esse confessi sunt, sed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus est Deus, Filium & Spiritum formando, suam in eos deitatem transfudit. Nec verò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota distingui à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiator. Colorem hunc primò obtendunt, passim Christum vocari Dei Filium: vnde colligunt non alium propriè Deum esse nisi Patrem. Atqui non obseruant, quanuis Dei nomen Filio quoq; sit commune, tamen κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adscribi, quia fons est ac principium deitatis: ídque vt notetur simplex essentiæ vnitas. Excipiunt, si verè est Dei Filius, absurdum esse censeri personæ Filium. Ego vtrunque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nondum enim de Mediatoris persona nobis sermo est) & tamen explicandi causa habendam esse rationem personæ, vt nomen Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre. nam si non alium censemus Deum quàm Patrem, non obscurè deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantùm conueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui Iesaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuisse Christum. Qui etiam per os Iesaiæ testatus

Aliorum Antitrinitariorũ hæresis Patrẽ verè & propriè vnicum esse Deum, & solum essentiatorem, vsque ad finem capitis refutatur.

Ac primũ probatur nihil pro ipsis facere quod passim Christus vocetur Dei filius: quum etiam verus & vnicus Deus vocetur.

Iesa. 6. 1.

Iohan. 12. 41.

Iesa. 8. 14.

status est se fore in lapidem offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Christum fuisse pronuntiat. Quum per Iesaiam clamat, Viuo ego: mihi flectetur omne genu, vnicus Deus est. atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc accedunt quę recitat Apostolus testimonia, Tu Deus fundasti cælum & terram. Item, Adorent eum omnes Angeli Dei, quæ nonnisi in vnicum Deum competunt: quum tamen propria Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quod Dei proprium est, quia sit relucentia gloriæ ipsius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouæ, sequitur deitatis respectu ex se ipso esse. Nam si est Iehouah, negari non potest quin idem sit ille Deus qui per Iesaiam alibi clamat, Ego ego sum, & præter me non est Deus. Expendere etiam conuenit illud Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cęlum & terram, pereant de terra quæ sub cælo est: quando ex opposito fateri necesse erit Filium Dei eum esse cuius deitas sepius apud Iesaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatum à Patre Filium esse dicit, à seipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiam esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solùm erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filij essentiator. Ita diuinitas Filij quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ nonnisi Patri propria est, iure non censebitur Spiritus Filij. quod tamen refellitur Pauli testimonio: vbi communem Christo & Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris Persona, in quo à Filio & Spiritu differet nisi quia solus est ipse Deus? Fatentur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse non potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio nisi proprium aliquid habeat in se quod Filio commune non sit. Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respōdeant annon cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidum Patris & Filij sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quem sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantùm vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis proprium quàm esse, iuxta illud, Qui est, misit me ad vos.

Rom.9.33. Iesa.45.23. Rom.14.11. Heb 1.10, & 6 Psal.102.26. psal.97.7. Iesa.44.6. Iere.10.11.

Refutatio 2. ab impiis absurdis quæ ex istorum nebulonum hæresi oriuntur.

Exo.3.14.

24 Falsum quidem esse quod sumunt, quoties absolutè fit Dei mentio in Scriptura, nonnisi Patrem intelligi ex multis locis refellere promptum est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suam incogitantiam, quia illic Filij nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideóq; restringi ad Patris personam. ac eorum obiectio vno verbo diluitur, Nisi solus Pater, inquiunt, verus esset Deus, suus ipse pater esset. Neque enim absurdum est, propter gradum & ordinem Deum peculiariter vocari qui non solùm genuit ex se suam sapientiam, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti plenius suo loco disseram. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludunt, scire velim, quum pronuntiat nullum esse bonum præter vnum Deum, an se bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit nécne. Si negent, satis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo seipsos iugulant. Quòd autem primo intuitu videtur Christus à se remouere nomen boni, sententiam nostram magis confirmat: nempe quum singulare sit vnius Dei elogium, quatenus ex vulgari more salutatus fuerat bonus, falsum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinam esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus solum Deum esse immortalem, sapientem & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, stultorum & fallacium redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret? non erit sapiens, qui æterna est Dei sapient

Refutatio 3. Nomen Dei absolute positum de Filio dicitur aliquando, vt & de Patre.

Matt.19.17.

4. Deus vnus bonus. filius bonus est. Ergo Deus æternus.

1.Tim.1.17.

5. Solus Deus est immortalis, sapiens, verax & adorandus. Eiusmodi

Christus est. Ergo Deus æternus.

pientia? non erit verax ipsa veritas? Quæro præterea Christúmne adorandum censeant. Si enim hoc iure sibi vendicat, vt flectatur coram ipso omne genu, sequitur illum esse Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter se adorari. De solo patre si accipi volunt quod apud Iesaiam dicitur. Ego sum, ac nemo pręter me, hoc testimonium in ipsos retorqueo, quando videmus Christo attribui quicquid Dei est. Nec locus est eorum cauillo, Christum in carne fuisse exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu omne imperium illi datum esse in cælo & in terra: quia etsi extenditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personam, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus secum ipse pugnaret. Atque hanc controuersiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuisse docens, antequam se exinaniret sub forma serui. Porrò æqualitas ista quomodo staret nisi fuisset Deus ille cuius nomen est Ia & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, & Rex seculorum? Iam vtcunque obstrepant, non potest eripi Christo quod alibi dicit Iesaias, Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redemptoris describit qui non modò ab exilio Babylonico populum reduceret, sed Ecclesiam plenè restitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Christũ fuisse Deum in Patre suo. Nam etsi fatemur ratione ordinis & gradus principium diuinitatis esse in Patre, detestabile tamen esse dicimus commentum illud, solius Patris essentiam esse propriam, quasi Filij deificator esset: quia hoc modo vel multiplex esset essentia, vel titulo & imaginatione tenus Christum appellant Deum. Si concedant Filium esse Deum, sed secundum à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ est in Patre ingenita & informis. Scio multis nasutis ludibrio esse quod ex verbis Mosis personarum distinctionem elicimus, vbi Deum sic loquentem inducit, Faciamus hominem ad imaginem nostram. vident tamen pij lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moses, nisi subessent in vno Deo plures personæ. Iam quos alloquitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatum, excepto ipso Deo, & quidem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filij & Spiritus communem fuisse creandi potestatem, & commune iubendi imperium, sequetur Deum non intus secum ita loquutum esse, sed direxisse ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnus duo simul eorum obiecta facilè expediet. Nam quod pronuntiat Christus ipse, Deum esse Spiritum, ad Patrem solum restringi consentaneum non esset, acsi Sermo ipse non esset spiritualis naturę. Quòd si Filio similiter vt Patri conuenit nomen Spiritus, sub indefinito Dei nomine Filium comprehendi colligo. Subiicit tamen continuo pòst, non alios probari cultores Patri nisi qui eum in spiritu & veritate adorant. vnde alterum consequitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctoris, Dei nomen Patri adscribere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos ad eam attollat.

Philip. 2. 10.
Iesa. 44. 6
Obiectionis ex Propheta desumptæ dilutio.
Alius obiectionis refutatio.
Philip. 2. 6, 7
Iesa. 25. 9.
Tertia obiectio refellitur, & 6. refutatio hæreseos Antitrinitariorum, ex Mosis historia de creatione, additur.
Gen. 1. 26.
Iohan. 4. 24.

Refut. 7. falluntur in eo quod in Dei essentia somniant indiuidua, quorũ singula Essentiæ partem obtineant: & quaternitatẽ ab Orthodoxis constitui calumniantur.

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua somniant, quorum singula partem obtineant essentiæ. Atqui ex Scripturis docemus vnum essentialiter Deum esse, ideóque essentiam tam Filij quàm Spiritus esse ingenitam. sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiam personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia colligere quaternitatem statui, quia falsò & calumniosè cerebri sui commentum nobis adscribunt, quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna essentia tres personas: quum ex scriptis nostris liqueat non abstrahere nos personas ab essentia, sed quamuis in ipsa resideant, distinctionem interponere. Si separatæ essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset eorum ratio: sed hoc modo trinitas esset deorum, non personarum quas in se continet vnus Deus. Ita soluitur futilis eorum quæstio, concurrátne essentia ad conflandam Trinitatem: quasi tres deos ex illa descendere imaginemur. Quòd excipiunt Trinitatem igitur fore sine Deo, ex eadem insulsitate nascitur: quia etsi ad distinctionem non concurrit vt pars vel membrum, non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pater, nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius nisi quia Deus. Deitatem ergo absolutè ex seipsa esse dicimus. vnde & Filium, quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre. ita essentia eius principio caret: personæ verò principium est ipse Deus. Et quidem orthodoxi scriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tan-

Quartæ eorundẽ obiectionis dilutio attentè legenda & obseruanda.

tùm retulerunt hoc nomen: quando non modò absurdus esset error, in ipsa distinctione complecti essentiam, sed nimis crassa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spiritus essentiam exinanire palàm est. alioqui partes inter se commistæ conciderent: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si Pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuũ esset pręter vmbrã: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnius cũ duabus rebus creatis.

Prioris refutationis fusior explicatio: qua ostẽditur nomen Dei non debere ita ad Patrem restringi vt Filio Mediatori nostro auferatur.

26 Quòd obiiciunt, Christum, si propriè sit Deus, Filium Dei perperàm vocari, iam responsum est, quia fit vnius personæ ad alteram comparatio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quatenus deitatis est principium, non essentiando, vt fanatici nugantur, sed ratione ordinis. Hoc sensu accipitur sermo ille Christi ad Patrem, Iohan.17.3. Hæc est vita æterna vt credát te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Nam in Mediatoris persona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines. neque tamen ideò imminuitur eius maiestas. Nam etsi seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus ad Hebræos (Cap.1.10, & 2.9.) quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, ęternum esse Deum qui fundauit terram. Tenendum igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc Dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipsius quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedit me ascendere ad Patrem, quia Pater maior me est, (Iohan.15.28.) non secundam diuinitatem tantùm sibi tribuit, vt sit quoad ęternam essentiam Patre inferior: sed quia cęlesti gloria potitus, fideles colligit in eius participationem. In superiore gradu Patrem locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio, quę in cęlo apparet, ab ea gloriæ mensura quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnum, vt sit Deus omnia in omnibus. (1.Cor.15.24.) Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio, sequitur, sub Patris nomine vnicã Dei essentiam, quæ vtriusq; communis est, comprehendi. Et certè ideò ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollendo, simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus vnum est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiuè ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neque rectum est. Nam & hac de causa verum esse Deum asserit Iohannes, (Iohan.1.1.) ne quis secundo deitatis gradu subsidere putet infra Patrem. ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri; dum Christum verum Deum confessi, mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus Deus nisi qui vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouum aliquod figmentum.

Respõsio ad locos adductos ex Irenæo, vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israelis.

27 Quòd multos locos accumulant ex Irenæo vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & ęternum Deum Israel, vel pudenda inscitia est, vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negabant illum esse Deum qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus est, vt palàm faciat non alium prædicari in Scriptura Deum quàm Christi Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum si toties cõcludat non alium fuisse Deum Israelis quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiam nunc, vbi diuerso errori resistendum est, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, nõ alium fuisse quàm Christum. Porrò siquis excipiat fuisse Patrem, in promptu erit responsio, dum pro Filij diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi consilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. *Irenæi consilium.* Quinetiam ex sexto capite lib.3. tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum insistit pius vir, Qui absolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christum verò absolutè Deum vocari. Meminerimus hunc fuisse disceptationis statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi cap.46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non sit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuisse Deum contendit à Prophetis & Apostolis. (Lib.3.cap.9.) Postea verò definit quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omnium acceperit potestatem: (Cap.12. eiusdem libri.) nempe subiectionis respectu, quia humiliatus est vsque ad mortem crucis. Interea paulo pòst affirmat, Filium esse opificem cæli & terræ, qui Legẽ tulit per Mosis manum, & Patribus apparuit. (Cap.16. eiusdem libri.) Iam siquis blateret, Irenæo solum Patrẽ esse Deum Israel,

Cap.18,& 23 eiuſdem lib.

regeram quod idem ſcriptor apertè tradit, Chriſtum vnum & eundem exiſtere: ſicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Auſtro veniet. Eodē pertinet quod legitur cap.9.lib.4. Ipſe igitur Chriſtus cum Patre viuorum eſt Deus. Et eiuſdem libri cap.12. interpretatur Abraham crediidiſſe Deo, quia factor cæli & terræ, & ſolus Deus ſit Chriſtus.

Reſp. ad locos ex Tertulliano prolatos ab Antitrinitariis.

Lib. aduerſus Praxeam

28 Tertullianum nihilo verius patronum ſibi aſciſcunt. quia etſi aſper interdum & ſpinoſus eſt in ſuo loquendi genere, ſummam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nempe quum vnus ſit Deus, diſpenſatione tamen vel œconomia eſſe eius Sermonem: vnicum eſſe Deum ſubſtantiæ vnitate, & nihilominus vnitatem diſpenſationis myſterio in Trinitatem diſponi: tres eſſe non ſtatu, ſed gradu: nec ſubſtantia, ſed forma: nec poteſtate, ſed ſerie. Dicit quidem ſe defendere ſecundum à Patre Filium, ſed non alium intelligit niſi diſtinctione. Viſibilem alicubi Filium dicit: ſed poſtquam in vtranque partem ratiocinatus eſt, definit inuiſibilem eſſe quatenus eſt Sermo. Denique Patrem ſua perſona determinari affirmans, alieniſſimum ſe probat ab eo commento quod refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoſcit quàm Patrē, ſeipſum tamen proximo contextu explicans, ſe non excluſiuè loqui oſtendit Filij reſpectu, quia negat alium eſſe à Patre Deum: ideóq; non violari monarchiam perſonæ diſtinctione. Atque ex perpetuo eius conſilio verborum ſenſum colligere promptum eſt. Contendit enim aduerſus Praxeam, quanuis in tres perſonas diſtinctus ſit Deus, non tamen fieri plures deos, neque diſcerpi vnitatem. Et quia ſecundùm Praxeæ commentum Chriſtus non poterat Deus eſſe quin idem eſſet Pater, ideo tantoperè de diſtinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat portionem totius, etſi dura eſt loquutio, excuſabilis tamen eſt, quando ad ſubſtantiam non refertur, ſed diſpoſitionem tantùm & œconomiam notat quę ſolis perſonis conuenit, Tertulliano ipſo teſte. Inde etiam pendet illud, Quot perſonæ tibi videntur peruerſiſſime Praxea, niſi quot ſunt voces? Sic etiam paulo poſt, Vt credant Patrem & Filium in ſuis quenque nominibus & perſonis. His arbitror ſatis refelli poſſe eorum impudentiam qui ex Tertulliani authoritate fucum tentant facere ſimplicibus.

Tertulliani perpetua mens in diſputatione de S.Trinitate.

Veteres Theologi, inter quos Iuſtinus & Hilarius, Antitrinitarios abundè refellunt, & orthodoxam de S. Trinitate doctrinam profitentur.

Ignatius, ſuſpectus ſcriptor.

Vide lib.4.c. 12.ſect.20.21.

Auguſtin. libris de Trinitate, & alibi.

29 Et certè quiſquis diligenter veterum ſcripta inter ſe conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde ſequuti ſunt, proditum fuit. Iuſtinus vnus eſt ex vetuſtiſſimis: nobis autē per omnia ſuffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Chriſti vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò aſperius loquitur, æternitatem eſſe in Patre. An vt Filio auferat Dei eſſentiam? Atqui in eius fidei quam ſequimur defenſione totus eſt. Nec tamen eos pudet mutila neſcio quæ dicta excerpere, ex quibus perſuadeant Hilarium eſſe erroris ſui patronū. Ignatium quòd obtendunt, ſi velint quicquam habere momenti, probent Apoſtolos legem tuliſſe de quadrageſima & ſimilibus corruptelis. nihil næniis illis quæ ſub Ignatij nomine editæ ſunt, putidius. Quo minus tolerabilis eſt eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallendum ſe inſtruunt. Porrò hinc veterum conſenſus clarè perſpicitur, quòd neque in concilio Niceno Arius ex cuiuſquam probati ſcriptoris authoritate fucum facere auſus eſt: & nemo ex Græcis vel Latinis excuſat à prioribus ſe diſſentire. Auguſtinus, cui nebulones iſti infeſtiſſimi ſunt, quàm ſedulò excuſſerit omnium ſcripta, & quàm reuerenter amplexus ſit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibuſque ſcrupulis oſtendere ſolet cur ab illis diſcedere cogatur. In hoc etiam argumēto ſiquid ambiguum vel obſcurum legerit apud alios, non diſſimulat. Quam tamen iſti oppugnant doctrinam pro confeſſo ſumit ab vltima antiquitate ſine controuerſia fuiſſe receptam. Neque tamen quid antè docuiſſent alij, ipſum latuiſſe, vel ex vno verbo conſtat, vbi dicit in Patre eſſe vnitatem, lib. de doctrina Chriſtiana primo. an garrient ſui tunc fuiſſe oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia ſe purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo eſt: prudenter ſcilicet expendens ſpecialiter Patri adſcribi Dei nomen, quòd niſi ab ipſo fiat initium, concipi nequeat ſimplex Dei vnitas. His etiam demum, vt ſpero, agnoſcet pius lector omnes calumnias diſcuſſas, quibus Satan hactenus puram doctrinæ fidem peruertere vel obtenebrare molitus eſt. Denique totam huius doctrinæ ſummam fideliter eſſe explicatam confido, ſi quidem modum curioſitati imponant lectores, nec moleſtas & perplexas diſputationes cupidius quàm par ſit ſibi accerſant. Nam quos oblectat ſpeculandi intemperies, minimè placandos ſuſcipio. Certè nihil aſtutè præterij

Concluſio diſputationis de S. Trinitate.

quod

quod mihi aduersum esse putarem: sed dum Ecclesiæ ædificationi studeo, multa non attingere consultius visum est, quæ & parum prodessent, & lectores grauarent superuacua molestia. Quid enim disputare attinet an semper generet Pater? quando stultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo Personas substitisse.

Vt multis disputat P. Lōbard. lib. 1. distinct. 9.

CAPVT XIIII.

In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictitiis.

Secunda pars libri 1. de Notitia hominis.

Quædam verò hoc capite præmittuntur.

1 De Creatione mundi, in genere, sect. 1. & 2.
2 Tractatione de homine in proximum caput reiecta, de Angelis agitur, sect. 3. vsque ad 13.
3 De malis Angelis, siue diabolis, a 13. sect. ad 20.
4 Quis fructus ex historia creationis à nobis sit colligendus, sect. 20. 21. & 22.

Iesa. 40. 21.

Vanquam falsorum deorum cultoribus socordiam meritò exprobrat Iesaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu non didicerint quisnam esset verus Deus: quæ tamen est ingenij nostri tarditas & hebetudo necesse fuit, ne ad Gentium figmenta defluerent fideles, expressius illis depingi verum Deum. Nam quum euanida sit quæ apud Philosophos maximè tolerabilis habetur descriptio, Deum mentem esse mundi: ipsum familiarius à nobis cognosci operæpretium est, ne semper in ambiguo vacillemus. Itaque historiam creationis extare voluit, cui innixa Ecclesiæ fides non alium Deum quæreret nisi qui propositus est à Mose opifex mundi & conditor. Illic primò notatum est tempus, vt continua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. quæ apprimè vtilis est cognitio, non tantùm vt prodigiosis fabulis, quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim grassatæ sunt, obuiam eatur, sed etiam vt cognito mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas, nósque in sui admirationem magis rapiat. Neque verò mouere nos debet profana illa subsannatio, mirum esse cur non citius venerit Deo in mentem, cælum & terram condere, sed otiosus immensum spatium præterfluere siuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere posset: quum ad sex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimum finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu distulerit Deus neque fas est nobis inquirere, neque expedit: quia si eo vsque penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse, vt fidei nostræ modestiam probaret, consultò voluit celatum esse. Ac scitè pius ille senex, quum proteruus quispiam ex eo per ludibrium quæreret quid ante creatum mundum egisset Deus: respondit fabricasse inferos curiosis. Hæc non minus grauis quàm seuera admonitio compescat lasciuiam, quæ multos titillat, adeóque impellit ad prauas & noxias speculationes. Denique meminerimus, Deum illum inuisibilem & cuius incomprehensibilis est sapientia, virtus & iustitia, Mosis historiam speculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet. Sicuti enim nihil distinctè cernunt oculi vel senio obtusi, vel alio vitio hebetes: nisi specillis adiuuentur: ita, quę nostra est imbecillitas, nisi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, statim euanescimus. Qui verò proteruiæ suæ indulgent, quia nunc frustra monentur, serò horribili interitu sentient quanto satius fuerit arcana Dei consilia reuerenter suspicere, quàm blasphemias euomere quibus cælum obscurent. Et rectè Augustinus iniuriam Deo fieri conqueritur vbi superior eius voluntate flagitatur rerum causa. Idem alibi prudenter admonet, non minus perperam de immensis temporum quàm locorum spatiis quæstionem moueri. Certè quantumuis latè pateat cælorum circuitus, est tamen aliqua eius dimensio. Nunc siquis cum Deo expostulet, quòd centuplo superet vacuitas, annon piis omnibus detestabilis erit petulātia? Eodem furoris prosiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera secula non condiderit. Vt suæ cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectant. quasi verò in tam ampla cæli & terræ circunferentia, nō satis multa occurrāt quę inæstimabili suo fulgore absorbeant sensus omnes nostros: quasi intra sex annorū millia non satis multa documēta ediderit Deus, in quorum assidua meditatione mētes nostræ se exerceant. Ergo libēter maneamus inclusi his

Etsi ex mundi creatione Deus agnosci debeat, ne tamen ad Gentium figmēta defluerent fideles, historiam Creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari.

Impia obiectio, cur mundum Deus non citius condiderit.

Responsio.

Confirmatio à Scito apophtegmate pii cuiuslam senis. huius meminit August. cōfessionum lib. 11. cap. 12.

Vide cap. 6. sect. 1.

Lib. de Gen. contra Manich.

Lib. 11. de Ciuit. Dei.

cancellis, quibus nos circumscribere Deus voluit, & quasi mentes nostras contrahere, ne vagandi licentia diffluerent.

In eundem finem nõ vno momento sed sex diebus absolutum est Dei opus.

2 Eiusdem rationis est quod narrat Moses, non momẽto, sed sex diebus absolutum fuisse Dei opus. Nam & hac circunstantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum Deum qui in sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quanuis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertant, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm citò præteruolent siquę nos tangant pię cogitationes. Hic etiam obstrepit humana ratio, quasi à Dei potentia alieni fuerint tales progressus, donec subacta ad fidei obsequium quietem illam colere discit, ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio.

Deinde & ordo describitur, nempe non ante creatũ fuisse Adamum, quã ei Deus abundè & paterna cura, mirificáque bonitate prouidisset.

In ipso autem ordine rerum diligenter considerandus est paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletasset. Nam si eum in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum consulere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terram, aquas, aërem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quę alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli patrisfamiliâs suscipiens, mirificam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantùm delibo si quisque attentius apud se expendat, cõstabit Mosen certum vnius Dei creatoris testem ac præconem fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de nuda tantùm Dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius sapientiam & Spiritum nobis proponi. ne alium Deum somniemus quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

Locus de Angelis, expositus.

3 Sed antequam de hominis natura plenius disserere incipiam, aliquid de Angelis inserere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accõmodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis nisi quę oculis nostris occurrunt: vbi tamen postea Angelos Dei ministros inducit, colligere facilè licet eorum esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quanuis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura. quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omittendum est tam præclarum & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mentes ita perstrinxit Angelicæ naturæ præstantia, vt putarent illis iniuriam fieri si vnius Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogerentur. hinc illis affica diuinitas. Emersit etiam Manichæus cũ sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem tribuebat bonarũ rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas, non constaret Deo sua in mundi creatione gloria. Ná quum nihil magis Dei proprium sit quàm æternitas, & αὐτουσία, id est, à seipso existentia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nónne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotẽtia Dei, si diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid voluerit exequatur? Quòd autem vnicum habent fundamentum Manichęi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam esse in mundi vniuersitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio extitit in quo non & sapientiæ & iustitiæ suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis commentis vt obuiam eatur, altius animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrent. Quo consilio verisimile est, vbi in symbolo Niceno vocatur Deus omnium conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen, quem præscribit pietatis regula, tenere curæ erit, ne altius quàm expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus: in quibus verò parum est momenti ad ædificationem, vel subticeat prorsus, vel leuiter tantùm & cursim attingat, nostri quoque officij est, libenter ignorare quæ non conducunt.

1. Vt ex iis quoque discamus agnoscere Deũ.

2. Vt muniti simus aduersus errores Angelolatrarũ & Manichæorũ.

Manichæismi, duo principia cõstituentis refutatio.

Pietatis regula.

1. Angeli sunt creati à Deo: quo autẽ tempore vel ordine, inquirere non expedit, vt fa-

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussa eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nónne peruicaciæ magis quàm diligentiæ est? Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cum omni exercitu eorũ, narrat Moses: quid attinet anxiè Gen. 2. 1.

anxiè percontari quoto die præter aſtra & planetas alij quoque magis reconditi cæleſtes exercitus eſſe cœperint? Ne longior ſim, meminerimus hic, vt in tota religionis doctrina, tenendam eſſe vnam modeſtię & ſobrietatis regulam, ne de rebus obſcuris aliud vel loquamur, vel ſentiamus, vel ſcire etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, vt in lectione Scripturæ, iis continenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curioſitati aut rerum inutilium ſtudio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæſtionibus, ſed in ſolida pietate, timore nominis ſui, vera fiducia, ſanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea ſcientia acquieſcamus. Quamobrem, ſi ritè ſapere volumus, relinquenda ſunt nobis illa ματαιώματα, quæ & ab otioſis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine abſque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi, & maiori voluptati eſſe quàm quæ in vſu quotidiano ſunt poſita. Verùm, niſi Chriſti diſcipulos eſſe nos piget, eam quam ipſe methodum præſcripſit, ſequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magiſterio contenti, à ſuperuacuis ſpeculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abſtineamus, ſed etiam abhorreamus. Dionyſium illum, quicunque fuerit, nemo negauerit multa ſubtiliter & argutè in cæleſti Hierarchia diſputaſſe: verùm ſiquis propius excutiat, deprehendet maxima ex parte meram eſſe garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, ſed vera, certa, vtilia docendo, conſcientias confirmare propoſitum eſt. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapſum referre non quæ didicit, ſed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, ſed teſtatus quoque eſt nefas eſſe homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria ſapientia valere iuſſa, ex ſimplici Scripturæ doctrina conſideremus quod de Angelis ſuis ſcire nos Dominus voluit.

cit P. Lombardus libr. 2. diſtinct. 2. & ſeq. vſque ad 12.

Regula Chriſtiana.

2. Cor. 12. 1.

5 Angelos eſſe cæleſtes Spiritus quorum miniſterio & obſequio vtitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, paſſim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomen attributum eſt quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad ſe hominibus manifeſtandum. Aliæ etiam quibus inſigniuntur appellationes, ex ſimili ratione ſumptę ſunt. Exercitus vocantur, quia vt ſatellites principem ſuum circundát, eius maieſtatem exornant & conſpicuam reddunt, & inſtar militum ad ſignum ducis ſui ſemper intenti ſunt, & ita parati ſunt ac expediti ad capeſſenda illius iuſſa, vt ſimul ac annuerit, operi ſe accingant, vel potius ſint in opere. Talem imaginem throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, cùm alij Prophetæ deſcribunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas aſtitiſſe dicit, quum Deus tribunal conſcendiſſet. Quoniam verò vim ac fortitudinem manus ſuæ Dominus per ipſos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium ſuum in mundo per eos exercet ac adminiſtrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Poteſtates, nunc Dominationes. Poſtremò, quia in illis quodammodo reſidet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quanquam de hoc poſtremo nihil velim aſſerere: quia diuerſa interpretatio vel æquè, vel magis etiam congruit. Verùm hoc nomine omiſſo, prioribus illis ſæpe vtitur Spiritus ſanctus ad commendandam Angelici miniſterij dignitatem. Neque enim æquum eſt, ſine honore præteriri ea inſtrumenta quibus numinis ſui præſentiam ſpecialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non ſemel Dij nuncupantur, quòd in ſuo miniſterio, velut in ſpeculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræſentant. Tametſi enim mihi non diſplicet quod veteres ſcriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ, Iacob, Moſi & aliis apparuiſſe commemorat, Chriſtum fuiſſe Angelum illum interpretantur: ſæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet. nam ſi principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui ſummus eſt Rex & Iudex, vices gerunt in ſua functione: longè maior cauſa eſt cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multo abundantius elucet.

5. Angelorum natura, munera, nomina varia.

Vide Calu. in Ezech. capit. 1. 4, & c. 10. 14.

Dan. 7. 10.

Coloſſ. 1. 10.

Epheſ. 1. 11.

Gen. 18. 1, & 32. 2, & 28.

Ioſ. 5. 14. iudic. 6. 14. & 13. 22.

Vide cap. 13. ſect. 10.

Pſal. 82. 6.

6 Quod autem ad conſolationem noſtram fideíque confirmationem facere maximè poterat, in eo docẽdo plurimum inſiſtit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ diſpenſatores eſſe & adminiſtros. Ideóque commemorat, pro ſalute noſtra ipſos excubare, ſuſcipere defenſionem noſtri, vias noſtras dirigere, ſolicitudinẽ gerere nequid aduerſi nobis accidat. Vniuerſales ſunt ſententiæ quę in primis ad Chriſtũ, Eccleſiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtod

3. Sunt diſpenſatores & adminiſtri beneficentiæ diuinæ erga nos.

Pſal. 91. 11.

Psal.34.8. Gen.16.9. Ibidem 24.7 Ibid.48.16.

ſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te,ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus oſtendit Deus,ſeſe eorum quos cuſtodiendos ſuſcepit,tutelam Angelis ſuis delegare.Secundùm hanc ratione Angelus Domini conſolatur Agar fugitiuam, & dominæ ſuæ reconciliari iubet.Pollicetur Abraham ſeruo ſuo Angelum fore ducem itineris ipſius Iacob in benedictione Ephraim & Manaſse precatur vt Angelus Domini,per quem liberatus fuerat ab omni malo,proſperari eos faciat.Sic Angelus protegendis Iſraelitici populi caſtris præfectus fuit: & quoties voluit Iſraelem Deus redimere è manu hoſtium, Angelorum miniſterio vindices excitauit. Sic denique(ne plura commemorare neceſse ſit) Angeli Chriſto miniſtrarunt, & ei adfuerunt in omnibus anguſtiis:eius reſurrectionem mulieribus,&diſcipulis glorioſum aduentum nuntiarunt.Itaque quò iſtud protectionis noſtræ munus impleant, contra Diabolum omnéſque hoſtes noſtros depugnant, & vindictam Dei aduerſus eos qui nobis infeſti ſunt exequuntur.Quemadmodum legimus Angelum Dei,vt Ieruſalem obſidione liberaret,centum octoginta quinque millia in caſtris regis Aſsyrij vna nocte confeciſse.

Exod.14.19. & 23.20. Iudic. 2.1, & 6.11,& 13.10. Matth. 4.11, luc.22.43. Matt.28.5.7, luc.24.5, act. 1.10. 2.Reg.19.35. Ieſ.37.36.

4. Regnorum & prouinciarum quaſi præſides: præcipuè autem, electorum Dei cuſtodes. Nec certũ eſt vnicuique noſtrûm conſtitutum eſſe Angelũ quendam defenſorem. Illud ſufficiat, omnes Angelos pro Eccleſiæ ſalute excubias agere.

Dan.10.13.20, & 12.1. Matt. 18.10. Luc.15.7. Luc.16.23 2.Reg.16.17. Act.12.15.

7 Cæterùm an ſingulis fidelibus ſinguli Angeli ſint attributi ad eorum defenſionem pro certo aſſerere non auſim. Certè quum Daniel Angelum Perſarum & Græcorum Angelum inducit, ſignificat certos Angelos regnis ac prouinciis quaſi præſides deſtinari.Chriſtus etiam quum dicit Angelos puerorum ſemper videre faciem Patris,certos eſſe Angelos, quibus commendata ſit eorum ſalus, innuit. Sed ex eo neſcio an colligi debeat,vnicuiq; præeſſe ſuum Angelum.Hoc quidem pro certo habendum, non tantùm vni Angelo vnumquenque noſtrûm eſſe curæ: ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra. Nam de omnibus Angelis ſimul dicitur,quòd plus gaudeant ſuper vno peccatore ad reſipiſcentiam conuerſo, quam ſuper nonaginta nouem iuſtis qui in iuſtitia perſtiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in ſinum Abrahæ detulerint. Nec vero fruſtra miniſtro ſuo monſtrat Eliſæus tot currus igneos qui peculiariter illi deſtinati erant. Vnus eſt locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulò clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulſaſſet fores domus in qua congregati erant fratres, quum ſuſpicari non poſſent eum eſſe, dicebant Angelum ipſius.Videtur hoc illis in mentem veniſſe ex communi conceptione,quòd ſingulis fidelibus præſides aſſignati ſint ſui Angeli. Quanquam hîc quoque reſponderi poteſt, nihil obſtare quominus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mãdaſſet, neque tamen propterea eſſet perpetuus eius cuſtos:quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos,bonum & malum,tanquam diuerſos genios, ſingulis eſſe attributos. Neque tamen operæpretium eſt anxiè inueſtigare quod ſcire noſtra non multum refert. Nam ſicui hoc non ſatisfaciet, omnes cæleſtis militiæ ordines pro ſalute ſua excubias agere,non video quid proficere ex eo poſſit ſi intelligat Angelum vnũ peculiariter cuſtodem ſibi datum. Qui verò ad vnum Angelum reſtringunt quam de vnoquoque noſtrum curam Deus gerit,magnam ſibi & omnibus Eccleſiæ membris iniuriam faciunt: acſi de nihilo promiſſæ eſſent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animoſius certemus.

Angelorũ multitudo & ordines non definiendi.

Dan.12.1. Iud.9. 1.Theſſ.4.16. Dan. 10.13.21. Dan.8.16 & 9.21. Luc.1.19,26. Tob.3.17. & 5.5. Matt.26.55. Dan.7.10. Pſal.34.8.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, viderint quale habeant fundamentum. Michael,fateor,princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus,qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos ſtatuere,diſtinguere ſingulos ſuis inſignibus,locum & ſtationem cuique aſſignare?Nam & duo nomina quę in Scripturis extant,Michael & Gabriel,& tertium ſi addere velis ex hiſtoria Tobię,ex ſignificatu videri poſſunt,pro infirmitatis noſtræ captu, Angelis indita. etſi id in medio malo relinquere.Quantum ad numerum,audimus ex ore Chriſti multas legiones.à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Eliſæi miniſter: & ingentem multitudinem declarat, quòd dicuntur caſtrametari in circuitu timentium Deum. Forma ſpiritus carere certum eſt:& tamen Scriptura pro ingenij noſtri modulo Angelos ſub Cherubim &Seraphim non fruſtra nobis alatos pingit,ne dubitemus incredibili celeritate ſemper ad auxilium nobis ferendũ præſentes fore ſimul ac res tulerit:acſi fulgur è cælo emiſſũ, qua ſolet pernicitate,ad nos volaret.Quicquid præterea de vtroq; quæri poteſt,credamus ex eo eſſe genere myſteriorum quorũ plena reuelatio in vltimum diem differtur.

Angeli cur alati proponantur.

Proin

Proinde à nimia vel in quærendo curiositate, vel in loquendo audacia cauendum meminerimus.

5. Sunt Spiritus ministratorii, & substantiæ Spirituales.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo est habendum, Angelos spiritus esse ministratorios, quorum obsequio vtitur Deus ad suorum protectionem, & per quos tum sua beneficia inter homines dispensat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorum opinio, per Angelos nihil designari quàm vel motus, quos Deus hominibus aspirat, vel ea quæ edit virtutis suæ specimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ testimonia vt mirum sit tam crassam ignorationem in illo populo ferri potuisse. Vt enim omittam quos superius locos citaui, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus sustinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & similia: sunt alij, ex quibus clarissimè euincitur re vera esse spiritus naturæ subsistentis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem esse latam in manu Angelorum: & Christus, electos fore post resurrectionem Angelis similes: diem iudicij ne Angelis quidem esse cognitum: se tūc venturum cum sanctis Angelis: vt maximè torqueatur, necesse erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheum coram Christo & electis ipsius Angelis attestatur vt præcepta sua custodiat, non qualitates aut inspirationes sine substantia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in Epistola ad Hebræos legitur, Christum excellentiorem Angelis effectum, illis non esse subiectum orbem terrarum, Christum non ipsorum, sed hominum naturam assumpsisse: nisi beatos esse Spiritus intelligamus, in quos cadant istæ comparationes. Et ipse author Epistolæ seipsum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & sanctos Angelos simul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos puerorum semper videre faciem Dei, eorum præsidio nos defendi, eos lætari de salute nostra, mirari multiplicem Dei gratiam in Ecclesia, subesse Christo capiti. Eodem pertinet quòd sanctis Patribus toties apparuerunt sub forma hominum, loquuti sunt, excepti etiam fuerunt hospitio. Et Christus ipse ob primatum quem obtinet in persona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad simplices præmuniendos aduersus illas stultas & absurdas cogitationes quæ ante multa secula à Satana excitatæ, subinde repullulant.

Sadducæorum Angelicam essentiam abolentium error refellitur.

Luc.15, 10. Psal.91.11. Matt.4.6 Luc.4.10 & 16.22. Matth. 17.10.

Act.7.55. Gal.3.19. Matth.22.30 & 24.37. Ibid.25.31. Luc.9.26. 1.Tim.5.21. Hebr.1. 4. & 2.16. Ibid.12.22. 1. Petr.1.12. Hebr.1.6. Psal.97.7. Malac.3.1.

Vide Genesin, & lib. Iudicum.

Ethnicus error, Angelos in Dei throno collocans, refellitur, 1. Scripturæ S. testimoniis.

10 Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerūque solet vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorum ministros esse ac præbitores. Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil non honoris deferendum illis putet. Ita fit vt quæ solius Dei & Christi sunt, ad ipsos transferantur. Ita videmus Christi gloriam superioribus aliquot seculis fuisse multis modis obscuratam, quum immodicis elogiis Angeli præter Dei verbum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius est vitium ex iis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuisse magnum certamen cum nonnullis apparet, qui sic Angelos euehebant vt Christum propemodum in ordinem redigerent. Hinc tanta solicitudine vrget in Epistola ad Colossenses, Christum non modò Angelis omnibus esse anteferendum, sed ipsis quoque bonorum omnium esse authorem: ne eo derelicto, ad illos conuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eodem, quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis refulgeat, nihil est magis procliue quàm in eorum adorationem stupore quodam nos prosterni, & omnia deinde illis tribuere quæ nonnisi Deo debentur. Quod etiam Iohannes in Apocalypsi fatetur sibi accidisse: sed simul addit fuisse sibi responsum, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, Deum adora.

Cap.1.16. & 20.

Apo.19.10, & 22.8.9.

Deinde, argumentis ex S. Scriptura depromptis: simúlque ostenditur cur Deus vtatur Angelorum ministerio.

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus si expendamus cur per eos Deus potius quàm per se sine ipsorum opera potentiam suam declarare, fidelium salutem curare, suæque beneficentiæ dona ipsis communicare soleat. Non facit hoc certè necessitate, quasi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipsis præteritis, opus suum vel solo nutu peragit: tantum abest vt ad leuandam difficultatem sint illi subsidio. Hoc ergo ad solatium nostrę imbecillitatis facit, nequid omnino quod animis nostris vel in bonam spem erigendis, vel in securitate confirmandis valeat, desideremus. Illud quidem vnum satis supérque esse deberet, quòd Dominus asserit se nostrum esse protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hostium generibus nos videmus circūsideri: quæ nostra est mollities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione concidamus, nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehendere nos Dominus

nus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore promittit, sed se innumeros habere satellites quibus procurandam salutem nostram mandauerit. horum præsidio ac tutela quandiu septi sumus, quicquid periculi immineat, nos extra omnem mali aleam esse positos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor, quòd post illam simplicem promissionem de vnius Dei protectione, adhuc circunspectamus vnde veniat nobis auxilium. Sed quia Dominus pro immensa sua clementia & facilitate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantum eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero Elisæi habemus, qui quum montem obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore consternabatur quasi actum de se ac domino suo esset. Hìc Elisæus Deum precatus est vt illius aperiret oculos: ille protinus montem equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudine scilicet Angelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirmatus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despicere, quorum aspectu fuerat propè exanimatus.

2. Reg. 6. 17.

Vsus doctrinæ in Scriptura traditæ, de S. Angelis.

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortius stabiliatur. Siquidem hęc pręsidia ideo nobis à Domino sunt cōparata ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret, sed ad illam Elisæi sententiam confugiamus, plures esse pro nobis quàm cōtra nos. Quam igitur præposterum est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt constituti vt præsentiorem eius opem nobis testentur? Abducūt autem, si non rectà ad ipsum manu ducunt, vt solum auxiliatorem spectemus, inuocemus ac prædicemus: si non vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullum ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si non in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo prorsus pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & in ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hærere ac penitus infixum esse animis nostris debet, Angelos in terram ad homines descendere, & ab hominibus in cælum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum. Quo indicatur sola Christi intercessione fieri vt Angelorum ministeria ad nos perueniant, sicut ipse affirmat, Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos descendentes ad Filium hominis. Itaque seruus Abrahæ, Angeli custodiæ commendatus, non propterea ipsum inuocat vt sibi adsit, sed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petítque vt misericordiam suam erga Abrahamum exerat. Quemadmodum enim non ideo potentiæ bonitatísque suæ ministros facit eos Deus vt suam cum illis gloriam partiatur: ita non opem suam ideo in ipsorum ministerio nobis promittit vt nostram inter ipsos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philosophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipsis in hunc finem colendis, quo Deum faciliorem nobis reddant: quam superstitiosi curiosíque homines conati sunt in religionem nostram ab initio inuehere, & ad hunc vsque diem perseuerant.

Gen. 28. 12.

Ioan. 1. 51.

Gen. 24. 7.

Vide Plat. in Epinomide & Cratylo.

Locus de malis Angelis, seu diabolis, ad quatuor capita reuocatus.

1. Vt insidias, molitiones, & insultus potentissimorū istorum aduersariorum armis idoneis propugnemus.

13 Quæ de diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendunt omnia vt soliciti simus ad præcauendas eorum insidias & molitiones: tum iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quum fortis armatus, spiritus cui potestas est aëris, leo rugiens dicitur: non aliò respiciunt istæ descriptiones nisi vt cautiores simus & vigilantiores, tum ad pugnam capessendam paratiores. Quod etiam expressis verbis interdum notatur. Nam Petrus postquam diabolum dixit circuire instar leonis rugientis, quærētem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, vt fide fortiter resistamus. Et Paulus, vbi monuit luctam non cum carne & sanguine nobis esse, sed cum principibus aeris, potestatibus tenebrarum, & nequitiis spiritualibus, continuò arma induere iubet quæ ad tantum támque periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hostem, & hostem audacia promptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertissimum, pugnandi scientia expeditissimum nobis assiduè imminere præmoniti: non socordia vel ignauia opprimi nos sinamus, sed ex aduerso erectis excitatísque animis, pedem figamus ad resistendum. & quia hæc militia non nisi morte finitur, ad perseuerantiam nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis nostræ nobis conscij, Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus nisi ipso freti: quando ipsius est solius & consilium & robur & animos & arma subministrare.

2. Cor. 4. 4. Ioh. 12. 31. Matt. 12. 29. Eph. 2. 2. 1. Pet. 5. 8. Ephes. 6. 12.

14 Quo

Vt eorum ingentis numero proposito excitemur ac vrgeamur ad pietatis exercitia.

14 Quo autem ad id agendum magis excitemur ac vrgeamur, nõ vnum aut alterum aut paucos hostes, sed magnas esse copias denuntiat Scriptura, quæ nobiscum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuisse à septem dæmoniis quibus occupabatur: & illud esse ordinarium testatur Christus, quòd si eiecto semel dæmonio locum iterum patefacias, septẽ spiritus nequiores secum assumit, ac redit in possessionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnum obsedisse. His ergo docemur, cum infinita hostium multitudine bellandum nobis esse: ne paucitate cõtempta, simus ad prælium remissiores, vel intermissionem aliquam dari nobis interdum putantes, desidiæ indulgeamus. Quòd autem singulari numero sæpe vnus Satan vel diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduersatur regno iustitiæ. Quemadmodum enim Ecclesia & sanctorum societas Christum habet caput: ita impiorum factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingitur, qui summũ imperium illic obtineat. Qua ratione dictum est illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius.

Marc.16.9. Matt. 12.42. Luc.8.30 Matt. 25.41.

Cur vnus sæpe singulari numero proponatur.

Vt ad perpetuum certamẽ accendamur, quum Dei & hominum hostis vbique dicatur.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet, quòd aduersarius Dei & noster vbiq; dicitur. Nam si cordi nobis est Dei gloria vt par est, totis viribus aduersus eum enitendum est qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Christi asserendum animati sumus vt oportet, necesse est nobis irreconciliabile cum eo bellum esse qui in illius ruinam conspirat. Rursus si qua salutis nostræ cura nos tãgit, nec pax nec induciæ cum eo nobis esse debent qui in eius perniciem assiduè insidias tendit. Talis autem describitur Geneseos cap. 3, vbi hominem ab obedientia quam Deo debebat abducit, vt simul & Deum iusto honore spoliet, & hominem ipsum in ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangelistis, vbi inimicus vocatur, & spargere zizania ad corrumpendum vitæ æternæ semen dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio fuisse homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mendaciis enim veritatem Dei oppugnat: lucem tenebris obscurat: hominum mentes implicat erroribus: odia suscitat: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem vt Dei regnum euertat, homines in æternum interitum secum demergat. Vnde constat, ipsum natura prauum, malignum ac malitiosum esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum salutem impetendam factum est, summam prauitatem esse oportet. Hoc etiam significat Ioannes in epistola sua, quum scribit eum ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipsum omnis malitiæ & iniquitatis authorem, ducem, architectum.

Matth.13.28. Ioh.8.44. 1.Ioh.3.8.

2. Diaboli malitia non est ex creatione, sed ex deprauatione.

16 Atqui quum à Deo conditus sit diabolus, hanc malitiam quam eius naturæ tribuimus, nõ ex creatione, sed ex deprauatione esse meminerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapsu sibi accersiuit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talem credẽtes à Deo prodiisse, Deo ipsi adscribamus quod est ab eo alienissimum. Hac ratione denuntiat Christus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non stetit in veritate. Certè quum in veritate perstitisse negat, innuit aliquando in ea fuisse: & quũ patrem facit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitium imputet, cuius ipse sibi causa fuit. Quanquam autem hæc breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè sufficiunt vt Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur. Et quid nostra refert, vel plura, vel in alium finem de diabolis scire? Fremũt nonnulli quòd non ordine & distinctè lapsum illum, eiúsque causam, modum, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, si non subticeri in totum, at certè leuiter attingi: Quia nec Spiritu sancto dignum fuit, inanibus historiis sine fructu curiositatem pascere: & videmus hoc fuisse Domino propositum, nihil in sacris suis oraculis tradere quod non ad ædificationem disceremus. Ergo ne superuacuis ipsi immoremur, contenti simus hoc breuiter habere de diabolorum natura, fuisse prima creatione Angelos Dei: sed degenerando se perdidisse, & aliis factos esse instrumenta perditionis. Hoc quia vtile cognitu erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Angelis, inquiunt, qui peccauerant nec seruarant suam originem, sed reliquerant suum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

Ioh.8.44.

Causam, modum, tempus & speciem lapsus Angelorum malorum quærere, curiosum est & inutile.

2.Pet.2.4, Iudæ 6. 1.Tim.5.21.

3. Diaboli potentia, eiusmodi est, vt quãnis voluntate

17 Quantum verò ad discordiam & pugnam attinet quam Satanæ cum Deo esse dicimus, sic accipere oportet, vt fixum interim illud maneat, illum, nisi volẽte & annuente Deo, nihil facere posse. Legimus enim in historia Iob, illum se sistere coram Deo ad

Iob 1.6, & 2.1.

excip

& conatu (idque à seipso) semper Domino aduersetur, ille tamen, nisi volente & annuẽte Deo, nihil facere possit.

excipienda mandata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum nisi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus est Achab, recipit se fore spiritum mendacij in ore omnium Prophetarum: & à Domino amandatus, id præstat. Hac ratione & spiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi scribitur, plagas Ægyptiis fuisse à Deo inflictas per angelos malos. Secundùm hæc particularia exempla Paulus generaliter testatur excæcationem incredulorum opus esse Dei, quum antea vocasset operationem Satanæ. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nutu regi vt obsequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo resistere, & illius opera cum huius operibus dissidere, hác repugnantiam & hoc certamen à Dei permissione pendêre simul asserimus. De voluntate iam non loquor, nec etiam de conatu, sed de effectu tãtùm. Quando enim improbus est natura diabolus, minimè ad obedientiam diuinæ voluntatis propensus est, sed totus ad cõtumaciam & rebellionem fertur. Hoc igitur à seipso suáque nequitia habet, vt cupiditate & proposito, Deo aduersetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerum quas maximè aduersarias esse Deo putat. Sed quia Deus illum potentiæ suæ fræno vinctum constrictúmque tenet, ea modò exequitur quæ sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo, velit nolit, obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocunque ille impulerit.

1.Reg.22.20. 1.Sam.16.14, & 18.10. Psal.78.49. 2.Thess.2.9.11.

Deinde, Deus ita huc illuc inflectit spiritus immundos, vt illis fideles exercendos tantùm, incredulos & impios gubernandos permittat.

18 Iam verò quia Deus immundos spiritus, prout libitum est, huc illuc inflectit, hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant, adoriantur insidiis, incursionibus solicitent, pugnando vrgeant, fatigent etiam sæpe, conturbent, pauefaciant, ac interdum vulnerent, sed nunquam vincant nec opprimant: impios autem subactos trahant, in eorum animis & corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia velut mancipiis abutantur. Quantum ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus inquietantur: ideo has exhortationes audiunt, Nolite locum dare diabolo. Diabolus hostis vester vt leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes fide. & similes. Ab hoc genere certaminis se non fuisse immunem fatetur Paulus, quum scribit ad remedium domandæ superbiæ sibi datum Satanæ angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de conterendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter pertinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Consternuntur quidem sæpe, sed non exanimantur quin se recolligant: concidunt violentia ictuum, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter. denique sic laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriam obtineant. quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta Dei vindicta, Satanæ permissum fuisse ad tempus Dauidem vt eius impulsu populum numeraret: nec frustra spem veniæ relinquit Paulus etiam siqui diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideo alibi idem Paulus promissionem superius citatam inchoari in hac vita, vbi luctandum est, ostendit: post luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret sub pedibus vestris. In capite quidem nostro semper ad plenũ extitit hæc victoria: quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundùm quam infirmitati obnoxij adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi suscitatur erigitúrque regnum Christi, Satan cum sua potestate concidit. quemadmodum ait Dominus ipse, Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem. Hoc enim responso confirmat quod de prædicationis suæ potentia retulerant Apostoli. Item, Quum princeps occupat atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. quum autẽ superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hũc finẽ Christus moriendo, vicit Satanã, qui habebat mortis imperium: & triumphũ de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiæ noceant. alioqui centies eam pessundaret singulis momẽtis. Nã (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ vires) quomodo vel tantillũ contra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Nõ ergo in animas fideliũ permittit Deus regnũ Satanæ, sed impios duntaxat & incredulos illi gubernãdos tradit, quos in suo grege censeri non dignatur. Nã dicitur hunc mundũ sine cõtrouersia occupare donec à Christo exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credũt Euangelio. Item, peragere opus suum in filiis cõtumacibus. & meritò: sunt enim impij omnes vasa iræ. Ideo cui potius quã diuinæ vltionis ministro subiicerẽtur? Deniq; ex patre diabolo esse dicũtur: quia vt in eo Filij Dei agnosc

Ephe.4.27. 1.Pet.5.8. 2.Cor.12.7. Gen.3.15. 2.Sam.24.1. 2.Tim.2.26. Rom.16.20. Luc.10.18. Luc.11.21. Ioh.12.31. 2.Cor.4.4. Ephes.2.2. Rom.9.22.

agnoſcuntur fideles quòd imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius filij propriè cenſentur. Ioan.8.44. 1.Ioan.3.8.

19 Quemadmodum autem ſuperius refutauimus nugatoriam illam de ſanctis Angelis philoſophiam, quæ docet nihil eſſe quá inſpirationes vel monitiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: ſic & hoc loco refellendi ſunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes eſſe nugantur, quæ nobis ingeruntur à carne noſtra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & ſatis aperta Scripturę teſtimonia. Primùm quum immundi ſpiritus vocantur & Angeli apoſtatæ, qui ab origine ſua degenerarunt, ipſa nomina ſatis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, ſed magis reuera quod dicuntur, mentes vel ſpiritus ſenſu & intelligentia prędítos. Similiter vbi Filij Dei cum diaboli filiis tam à Chriſto quàm ab Ioanne conferuntur, nónne inepta eſſet comparatio ſi nomen diaboli nihil quàm malas inſpirationes deſignaret? Et Ioannes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelem archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo: certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui reſpondet id quod legitur in hiſtoria Iob, comparuiſſe Satanam cum ſanctis angelis coram Deo. Clariſſimi autem omnium ſunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt quam ſentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipuè ſenſuri ſunt in reſurrectione. Fili Dauid, cur veniſti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: ſed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationem ſeruandos, &c. Quàm ineptæ loquutiones forent, deſtinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis eſſe præparatum, iam torqueri ipſos & cruciari à Chriſti gloria, ſi nulli eſſent omnino diaboli? Sed quoniam hæc res diſputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud iſtos verò inanes ſpeculatores, quibus nihil placet niſi nouum, Scripturæ teſtimoniis parum proficitur: videor mihi feciſſe quod volui, vt ſcilicet inſtructæ ſint piæ mentes aduerſus eiuſmodi deliria, quibus inquieti homines ſe & alios ſimpliciores turbant. Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere, ne qui illo errore impliciti, dum putant nullum ſe habere hoſtem, fiant ad reſiſtendum ſegniores & incautiores.

4. De natura malorum angelorum. ſpiritualis videlicet ſunt ſubſtantiæ, vel Spiritus ſenſu & intelligentia præditi.

Ioan.7.44. Ioan.3.19. 1.Ioan.3.8. Iudæ 9. Iob.1.6,& 2.1. Matth.8.29. Ibid.25.41. 2.Pet.2.4.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationē capere ex manifeſtis & obuiis Dei operibus. Eſt enim hoc (vt alibi diximus) etſi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum fidei documentum, quaquauerſum oculos circunferamus, omnia quæ occurrunt, meminiſſe Dei eſſe opera: & ſimul quem in finem à Deo condita ſint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehendamus quod de Deo ſcire refert, hiſtoriam creationis mundi operæpretium eſt in primis tenere, qualiter à Moſe breuiter expoſita, & à ſanctis deinde viris, Baſilio pręſertim & Ambroſio, copioſius illuſtrata eſt. Ex ea diſcemus, Deum Verbi ac Spiritus ſui potentia ex nihilo creaſſe cælum & terram: hinc omne genus animalia réſque inanimatas produxiſſe, mirabili ſerie diſtinxiſſe innumeram rerum varietatem, ſuam vnicuique generi naturam indidiſſe, aſſignaſſe officia, loca attribuiſſe & ſtationes: &, quum omnia ſint corruptioni obnoxia, prouidiſſe tamen vt ſingulæ ſpecies ad diem extremum ſaluæ conſeruentur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum ſubinde vigorem illis quaſi inſtillare: aliis vim propagandi contuliſſe, ne ſuo interitu prorſus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit abſolutiſſima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, non ſecus atque amplá ac ſplēdidam domum, exquiſitiſſima ſimul & copioſiſſima ſuppellectile inſtructam ac refertam, mirabiliter exornaſſe. Demum hominem formando, eúmque tam ſpecioſo decore, tótque ac tantis dotibus inſigniendo, præclariſſimum in eo ſuorum operum ſpecimen edidiſſe. Verùm quoniam mundi creationem enarrare mihi non eſt propoſitum, ſatis ſit hæc paucula iterum in tranſitu attigiſſe. Melius enim eſt, vt iam monui lectores ex Moſe & aliis qui mundi hiſtoriam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorem huius loci intelligentiam petere.

Poſtrema pars capitis, creationis hiſtoriam paucis complectens, cuius notitia nos docet quid de Deo ſcire noſtra refert.

21 Quorſum verò tendere, & quem in ſcopum referri debeat operum Dei conſideratio, pluribus diſputare nihil attinet: quum & alibi magna ex parte expedita hæc quæſtio, & quantum præſentis inſtituti intereſt, paucis verbis abſolui queat. Sanè ſi pro dignitate explicare libeat quàm inæſtimabilis Dei ſapientia, potentia, iuſtitia, bonitas in mundi compoſitione reluceat, nullus orationis ſplendor, nullus ornatus tantæ rei magnitud

1. Ea nempe ad hoc imprimis valet, v. quas in ſuis creaturis conſpicuas virtutes exhibet Deus om-

nipotens, non ingrata vel incogitantia vel obliuione trāſeamus.

gnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac ſancta meditatione continenter occupari: vt dum illas immenſas ſapientiæ, iuſtitiæ, bonitatis, potentiæ ſuæ diuitias in omnibus creaturis, velut in ſpeculis contemplamur, non tantùm eas fugiente oculo percurramus, & euanido (vt ſic loquar) intuitu: ſed in ea cogitatione diu immoremur: eam ſeriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriáque identidem repetamus. Verùm quia nunc in didactico verſamur genere, ab iis ſuperſedere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt compendio ſtudeam, tunc ſciant lectores ſe vera fide apprehendiſſe quid ſit Deum cæli & terræ eſſe creatorem, ſi illam primùm vniuerſalem regulam ſequantur, vt quas in ſuis creaturis Deus exhibet conſpicuas virtutes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione tranſeant: deinde ſic ad ſe applicare diſcant quò penitus afficiantur in ſuis cordibus. Prioris exemplum eſt, dū reputamus quanti fuerit artificis, hanc ſtellarum multitudinem quæ in cælo eſt, tam diſpoſita ſerie ordinare & aptare vt nihil excogitari poſſit aſpectu ſpecioſius: alias ita inſerere & affigere ſuis ſtationibus vt moueri nequeant: aliis liberiorem curſum concedere, ſed ita vt errando non vltra ſpatium vagentur: omnium motum ita temperare, vt dies & noctes, menſes, annos & anni tempora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentum redigere vt nihil confuſionis habeat. Sic quoque dum potentiam obſeruamus, in ſuſtinenda tanta mole, in tam celeri cæleſtis machinæ volutatione gubernanda, & ſimilibus. Hæc enim paucula exempla ſatis declarant quid ſit Dei virtutes in mundi creatione recognoſcere. Alioqui ſi totam rem, vt dixi, oratione perſequi libeat, nullus erit modus. quando tot ſunt diuinæ potentiæ miracula, tot inſignia bonitatis, tot ſapientiæ documenta, quot ſunt in mundo rerum ſpecies, imò quot ſunt res vel magnæ vel exiguæ.

Exemplū prioris huius notitiæ.

2. Deinde et ad illud (quod fidem propius reſpicit) vt eas noſtra cauſa creatas eſſe agnoſcamus, quo magis ad Dei fiduciam, inuocationem, laudem & amorem excitemur.

22 Reſtat altera pars quæ ad fidem propius accedit: vt dum animaduertimus in bonum ac ſalutem noſtram Deum omnia deſtinaſſe, ſimul in nobis ipſis, & tantis quæ in nos contulit bonis, ſentimus ipſius potentiam & gratiam: inde nos ad ipſius fiduciam, inuocationem, laudem, amorē excitemus. Porrò omnia ſe hominis cauſa condere, ipſo creandi ordine demonſtrauit ipſe Dominus, vt paulo antè admonui. Non enim abs re eſt quòd mundi fabricam in ſex dies diſtribuit: quum nihilo difficilius eſſet, vno momēto totum opus ſimul omnibus numeris complere, quàm eiuſmodi progreſſione ſenſim ad complementum peruenire. Verùm in eo ſuam erga nos prouidētiam paternámque ſolicitudinem commendare voluit, quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac ſalutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ ſimus, quem videmus de nobis, priuſquā naſceremur, fuiſſe ſolicitum? Quàm impium eſſet diffidentia trepidare, ne aliquando nos in neceſſitate deſtituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum ſumma bonorum omnium affluentia fuiſſe expoſitam? Adhæc audimus ex Moſe, nobis eius liberalitate ſubiectum quicquid omnino rerum eſt in toto orbe. Certum eſt, non ideo feciſſe quò nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum eſt quoad ſalutis noſtræ referet. Denique vt ſemel finiam, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, ſimul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, diſpenſationem in manu ac poteſtate ipſius eſſe, nos verò eſſe ipſius filios, quos alendos & educandos in ſuam fidem cuſtodiámque receperit: vt bonorum omnium ſummam ab eo vno expectemus, ac certò ſperemus illum nunquam paſſurum nos rebus ad ſalutem neceſſariis indigere, ne aliunde ſpes noſtra pendeat: vt quicquid deſideramus, ad eum vota noſtra reſpiciant: cuiuſcunque rei fructum percipimus, eius eſſe beneficium agnoſcamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ ſuauitate illecti, ipſum toto pectore amare & colere ſtudeamus.

Gen. 1. 28, & 9. 2.

CAPVT XV.

Qualis homo ſit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate diſſeritur.

Partes huius capitis.

1 In hac diſputatione de hominis ſtatu ante lapſum, regulis neceſſariis adhibitis, primùm de corporis creatione agitur, & quid nos doceat eius ex terra formatio, & viuificatio, ſect. 1.

2 Variis & validis argumentis probatur animæ humanæ immortalitas, ſect. 2.

3 De

3 De imagine Dei (immortalitatis animæ humanæ argumento firmissimo) tractatus, refutatis quorundam deliriis, sect. 3.

4 Discussis nebulis errorum quæ luci veritatis tenebras offundunt, additur de facultatibus animæ humanæ ante lapsum Theologica & Philosophica consideratio, sect. 4. 5. 6. 7. & 8.

Cap. 1. sect. 1.

Duplex hominis cognitio ante & post lapsum. De priore hoc capite agitur.

Am de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobilissimum ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & bonitatis specimen: sed quia, vt initiò diximus, nō potest liquidò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat mutua nostri cognitio. Etsi autem ea duplex est: nempe vt sciamus quales nos prima origine simus conditi, & qualis nostra conditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multum prodesset creationem nostram tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nunc tamen integræ naturæ descriptione cōtenti erimus. Et sanè antequam ad miseram istam hominis conditionem, cui nunc addictus est, descendamus, operæpretium est tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum est enim ne præcisè tantùm naturalia hominis mala demonstrãdo, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid habet vitij, à Deo quodammodo profectum esse: nec dubitat, si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpámque in eum transcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosius loqui de numine videri volunt, libenter tamen excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deum quoque (licet obscuriùs) sugillare: cuius in contumeliam recideret siquid vitij inesse naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnem inhiare subterfugiis omnibus, quibus vtcunque deriuari aliò à se malorum suorum culpam existimat, huic malitiæ diligenter obuiandum est. Itaque sic tractanda est humani generis calamitas vt præcidatur omnis tergiuersatio, & iustitia Dei ab omni insimulatione vindicetur. Postea suo loco videbimus quàm longè absint hominos ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum est, quum ex terra & luto sumptus fuit, iniectum fuisse superbiæ frænum: quia nihil magis absurdum est quàm sua excellentia gloriari qui non solùm habitant tugurium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas testaceum non modò animare dignatus est, sed etiam domicilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tanta fictoris sui liberalitate gloriari potuit Adam.

Regulæ seu cautiones in hac disputatione imprimis obseruandæ.

Lib. 2. c. 1. & 2. & 3.

Gen. 2. 7. & 3. 19. 23

Quid nos doceat corpus è luto formatũ, & Animatum.

2 Porrò hominem constare anima & corpore, extra controuersiam esse debet. atque animæ nomine essentiam immortalem, creatam tamẽ intelligo, quæ nobilior eius pars est. Interdum spiritus vocatur. etsi enim dum simul iunguntur hęc nomina, significatione inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur spiritus, tantundem valet atque anima. sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc spiritum ad Deum redire qui dedit illum. Et Christus spiritum suum Patri commendans, Stephanus etiam Christo, non aliud intelligunt, quàm vbi soluta est à carnis ergastulo anima, Deum esse perpetuum eius custodem. Qui verò animam imaginantur ideo spiritum dici quia flatus sit, aut vis diuinitus infusa corporibus, quæ tamen essentia careat: eos nimis crassè desipere & res ipsa, & tota Scriptura ostendit. Verum quidem est, dum terræ plus iusto affixi sunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati sunt, tenebris esse obcæcatos, vt se à morte fore superstites non cogitent. interim tamen non ita in tenebris extincta lux est, quin immortalitatis suę sensu tangantur. Certè conscientia, quę inter bonum & malum discernens, Dei iudicio respondet, indubium est immortalis spiritus signum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus sine essentia, & terrorem sibi ex reatu incuteret? Neque enim spiritualis pœnæ metu afficitur corpus, sed in solam animam cadit. vnde sequitur, essentia præditam esse. Iam ipsa Dei cognitio satis coarguit, animas quæ mundũ transcendunt, esse immortales, quia ad vitæ fontem nō perueniret vigor euanidus. Deniq; quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid insculptum ei esse clamitent, totidem sunt immortalis essentiæ testimonia. Nam qui brutis animalibus inest sensus, extra corpus non egreditur: vel saltem non longiùs se extendit quàm ad res sibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælum & terram, naturæq; arcana perlustrans, & vbi secula omnia intellectu & memoria complexa est, singula digerens sua serie, futuráque ex præteritis colligens, clarè demonstrat latere in homine aliquid à corpore separatum. Deum inuisibilem & Angelos intelligentia concipimus,

Animæ humanæ immortalitas probatur.

Eccle. 12. 7.
Luc. 23. 46.
Act. 7. 59.

1. Testimonio conscientiæ.

2. Dei cognitione.

3. Præclaris dotibus quibus pollet.

quod minimè in corpus competit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominem obstupefaciens, vita etiam exuere videtur, non obscurus est immortalitatis testis: quando non modò earum rerum quæ nunquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurum tempus præsagia. Breuiter hæc attingo quę profani quoque scriptores splendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: sed apud pios lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentiale quiddam esset à corpore separatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, vt tãdem vltimo die reportemus mercedem, prout se quisque gesserit in corpore. Nam hi certè loci, & similes qui passim occurrunt, non solùm manifestè distinguunt animã à corpore, sed hominis nomẽ ad eam transferendo, præcipuam esse partem indicant. Iam quum hortatur fideles Paulus vt se mundent ab omni inquinamento carnis & spiritus, duas partes in quibus resident sordes peccati constituit. Petrus quoque Christum vocans animarum pastorem & episcopum, perperàm loquutus esset nisi essent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neq; staret quod dicit de æterna animarum salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animam: quod item author Epistolę ad Hebręos pastores dicit excubias agere, vt rationem reddãt pro animabus nostris: nisi propriam essentiam animæ haberent. Eodem spectat quod Paulus testem inuocat Deum in animam suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quod etiam clarius exprimitur Christi verbis, dum timere eum iubet qui postquam occiderit corpus, animã potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos patres carnis nostræ à Deo distinguit, qui vnus est pater spirituum, non potuit clarius animarum essentiam asserere. Adhæc, nisi animæ corporum ergastulis solutæ manerent superstites, absurdè induceret Christus Lazari animam gaudio fruentem in sinu Abrahæ: & rursum diuitis animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem frui. Ne longior sim in re parum obscura, hoc tantùm ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quòd spiritus & Angelos esse non crederent.

4. Conceptionibus mirandis quæ per somnum fiunt. *5. Innumeris argumentis è Scriptur. S. depromptis.* Iob.4.19. 2.Cor.5.4. 2.Petr.1.13.14. 2.Cor.5.10. 1.Cor.7.1. 1.Pet.2.25. 1.Pet.1.9. Ibid.2.11. Heb.13.17. 2.Cor.1.23. Matth.10.28 Luc.12.5. Heb.12.9. Luc.16.22. 2.Cor.5.6.8. Act.23.8. Vid. Calui. in Psychopann. & in instru. adu. libert. ca. 11.12.

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginem Dei. Quanuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamẽ imaginis sedem in anima esse dubium nõ est. Non inficior quidẽ, externam speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac separat, simul Deo propius adiungere: nec vehementius contendam, siquis cẽseri velit sub imagine Dei, quòd quum prona spectent animalia cætera terram, os homini sublime datum est, cælúmq; videre iussus, & erectos ad sydera tollere vultus. modò fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conspicitur vel emicat, spiritualẽ esse. Osiander enim (quem scripta eius testantur in futilibus commentis peruersè fuisse ingeniosum) imaginem Dei promiscuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in homine locare suam imaginem, quia vtcunq; stetisset Adam integer, Christus tamẽ futurus fuerit homo. Ita secundũ eum corpus quod destinatũ erat Christo, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quę tunc formata fuit. Sed vbi reperiet Christum Spiritus esse imaginẽ? Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Deniq; euertitur inter Filium & Spiritum distinctio, si hic illũ nominet suam imaginem. Adhęc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam induit Spiritum sanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius similitudinem. Et quum Filij quoque personæ sermo ille, Faciamus hominem, &c. communis sit, eum suiipsius imaginem sequitur esse: quod ab omni ratione abhorret. Adde quòd nonnisi ad Christi hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, si recipitur Osiandri figmentum. atque ita idea ex qua sumptus est Adã, fuit Christus, quatenus vestiẽdus carne erat: quum Scriptura longè alio sensu doceat eum in imagine Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponunt, Adam creatum fuisse in imagine Dei, quia Christo, qui vnica Dei imago est, fuerit conformis. sed in ea quoque nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine, & similitudine, dum interpretes differentiam quę nulla est, inter duas istas voces quærunt: nisi quòd similitudo vice expositionis addita est.

De imagine Dei, pro immortalitatis animæ firmiss. argumento. Gen.1.27. Ouid. Met.li.1. *Qualis sit hæc imago.* *Osiandri delirium de imagine Dei refellitur.* Gen.1.26. De Osiandri nugamentis vide lib. 2. c. 12. sect. 5. &c. *Imago & similitudo an differant.*

Prim

Primò scimus Hebræis tritas esse repetitiones quibus rem vnam bis explicăt. deinde in re ipsa nulla est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo similis est. Vnde ridiculos esse apparet qui subtilius philosophãtur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est imaginem, statuant in substantia animæ, & Demuth, hoc est similitudinem, in qualitatibus, siue aliud diuersum afferant. quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine sua, quod erat obscurius, exegeticè repetit hac particula, Ad similitudinem. quasi diceret se hominem facturum, in quo seipsum velut in imagine repræsentaret, propter insculptas similitudinis notas. Itaque Moses paulo pòst idem recitans, imaginem Dei bis ponit, omissa similitudinis mẽtione. Friuolum autem est quod obiicit Osiander, non dici partem hominis, vel animam cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totum Adam, cui nomen à terra, vnde sumptus est, impositum fuit. friuolum inquam sani omnes lectores hoc iudicabunt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideo morti subiicitur anima: nec rursum vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia competit. Quanuis ergo anima non sit homo, absurdum tamen non est, eum animæ respectu vocari Dei imaginem: etsi principium quod nuper posui retineo, patere Dei effigiem ad totam præstantiam, qua eminet hominis natura inter omnes animantium species. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine temperatos, veréque eximiis dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quanuis primaria sedes Diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiúsque potentiis: nulla tamen pars fuit etiam vsque ad corpus, in qua non scintillæ aliquæ micarent. Certum est in singulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas extollat, & quasi separet à vulgo. Neque verò negandum est, Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit similes illis fieri. Sed non frustra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moses: præsertim quum visibiles tantùm creaturas homini comparet.

Alia Osiandri obiectio. *Responsio.* *In toto Adamo Dei imago elucebat.* Matt.22.30.

4 Nondum tamen data esse videtur plena imaginis definitio, nisi clarius pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus speculum censeri debeat gloriæ Dei. Id verò nõ aliunde melius quàm ex reparatione corruptæ naturę cognosci potest. Quin Adam, vbi excidit è gradu suo, hac defectione à Deo alienatus sit minimè dubium est. Quare etsi demus non prorsus exinanitam ac deletam in eo fuisse Dei imaginem, sic tamẽ corrupta fuit, vt quicquid superest, horrenda sit deformitas. Ideóq; recuperandę salutis nobis initium est in ea instauratione quam consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secũdus Adam: quia nos in veram & solidam integritatẽ restituit. Quanuis enim viuificantem spiritum quo donantur à Christo fideles, opponẽs Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiorem gratiæ mensuram in regeneratione commendet: non tamen alterũ illud caput tollit, hunc regenerationis esse finẽ, vt nos Christus ad imaginem Dei reformet. Itaq; alibi nouum hominem renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui respõdet illud, Induite nouum hominẽ qui secundùm Deum creatus est. Iam vidẽdum est quid maximè sub hac renouatione cõprehendat Paulus. Priore loco agnitionem ponit, altero autem synceram iustitiam, & sanctitatem. vnde colligimus imaginẽ Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiúmque omnium sanitate cõspicuam fuisse Dei imaginẽ. Quanquam enim fateor synecdochicas esse loquendi formas, non potest tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuum est, in ipsa etiam creatione tenuisse summũ gradum. Eodem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriam Christi speculantes, in eandem imaginem transformari. Videmus nunc vt Christus perfectissima sit Dei imago, ad quam formati sic instauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligentia imaginem Dei gestemus. Quo posito, Osiandrica illa de figura corporis imaginatio per se facilè euanẽscit. Quòd autẽ vir solus imago & gloria Dei vocatur apud Paulũ, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum restringi ex contextu patet. At sub imagine cuius fit mentio, comprehendi quicquid ad spiritualem & ęternam vitam spectat, iam satis probatum esse arbitror. Hoc idẽ aliis verbis confirmat Iohannes, asserens, vitam quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuisse lucem hominum. Nam quum

Imago Dei in anima quibus facultatibus censeri debeat, ex instauratione per Christum colligitur. 1.Cor.15.45. Col.3.10. Ephes.4.24. *Quid sub hac instauratione comprehendatur.* 2.Cor.3.18. 1.Cor.11.7. Iohan.1.4.

propositum sit, singularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit laudare, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus est vitam, sed coniunctam cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conditus. Ergo quum Dei imago sit integra naturæ humanæ præstantia, quæ refulsit in Adam ante defectionem, postea sic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina nisi cõfusum, mutilum, labéque infectum supersit: nunc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritu regeniti sunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cælo. Vt verò sciamus quibus partibus constet, de animæ facultatibus disserere operæpretium est. Nam illa Augustini speculatio minimè firma est, animam Trinitatis esse speculum, quia in ea resident intellectus, voluntas, & memoria. Neque etiam probabilis eorum opinio, qui Dei similitudinem in dominatu ei tradito locant: acsi Deum hac nota solùm referret, quia constitutus sit omnium rerum herus ac possessor, quum penes ipsum nõ extra propriè quærenda sit: imò interius sit animæ bonum.

Imago Dei in homine ante lapsum, quid fuerit: in quibus nunc conspiciatur, quã do & vbi perfecta apparebit.

Lib. de Trin. 10. & lib. De ciuit. Dei 11.

Vid. Calui. in Psychopann. & Comment. in Genes.

5 Cæterùm antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere necesse est, quod rursus hac ætate inuehere tentauit Seruetus. Quòd dicitur inspirasse Deus in faciem hominis spiraculum vitæ, putarunt animam traducem esse substantiæ Dei: quasi aliqua immensę diuinitatis portio in hominẽ fluxisset. Atqui hic diabolicus error quàm crassas & fœdas absurditates secum trahat, breuiter ostendere facile est. Nam si ex Dei essentia per traducem sit anima hominis, sequetur, Dei naturam non solùm mutationi esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantiæ quoque, prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconstantius, quia eius animam exagitant & variè distrahunt contrarij motus: subinde per inscitiam hallucinatur: minimis quibúsque tentationibus victus succumbit: animam ipsam scimus sordium omnium lacunam ac receptaculum esse. quæ omnia Dei naturę ascribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex Arato Paulus nos dicit esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet diuinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris essentiam lacerare, vt partem quisque possideat, nimiæ amentiæ est. Animas ergo, quanuis illis insculpta sit imago Dei, creatas esse non minus quàm Angelos, certò statuendum est. Creatio autem non transfusio est, sed essentiæ ex nihilo exordium. Nec verò si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendũ est, ex eius substantia decerptum esse. Atque hac quoque in parte Osiander, dum suis illusionibus effertur, impio errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnoscens sine essentiali iustitia, quasi nos inæstimabili Spiritus sui virtute conformes sibi reddere nequeat Deus quin substantialiter Christus in nos se transfundat. Quocunque colore has præstigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent quin videant resipere Manichęorum errorem. Atque vbi de imaginis instauratione disserit Paulus, ex eius verbis elicere promptum est, non substantiæ influxu, sed Spiritus gratia & virtute hominem fuisse Deo conformem. Dicit enim Christi gloriam speculando, in eandem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur vt Deo consubstantiales non reddat.

Prius quàm de animæ facultatibus disserat, refellit Manichęorum & Serueti delirium de animæ origine.

Gen. 2. 7.

Act. 17. 28.

Et Osiandri, imaginem Dei in homine non agnoscentis, sine essentiali iustitia.

2. Cor. 3. 18.

6 Animæ definitionẽ à Philosophis petere stultum esset, quorum nemo ferè, excepto Platone, substantiam immortalem solidè asseruit. Eam quidem alij quoq; Socratici attingunt: sed ita vt nemo apertè doceat de quo ipse persuasus nõ fuit. Inde autem Platoni rectior sententia, quòd imaginẽ Dei in anima considerat. Alij eius potentias ac facultates ita præsenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendũ est, quanuis propriè loco non comprehendatur, corpori tamẽ inditam illic quasi in domicilio habitare: non tantùm vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia suis actionibus, sed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec solùm quo ad officia terrenæ vitæ, sed vt ad Deum colendum simul excitet. Hoc postremum tametsi in corruptione liquidò non cernitur, eius tamen reliquiæ in ipsis vitiis impressæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus, nisi ex pudore? vnde autem pudor, nisi ex honesti respectu? cuius principium & causa est, quòd se ad colendam iustitiam natos esse intelligunt: in quo inclusum est religionis semen. Sicut autem absque controuersia ad cælestis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuisse insculptam cert

Ad animæ facultates explicandas accedens, primùm doctrinam omnium fere philosophorum variam, incertã & obscuram esse, ostendit.

Animæ præstantia describitur.

certum est. Et sanè precipuo intelligentię vsu careret homo si sua eum lateret fœlicitas: cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse. vnde & præcipua animæ actio est vt illuc aspiret. ac proinde quo quisque magis ad Deum accedere studet, eo se probat ratione esse præditum. Qui plures volunt esse animas in homine, hoc est sensitiuam & rationalem, etsi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudiandi nobis sunt, nisi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi non ipsa quoque ratio secum diffideat, & eius consilia alia cum aliis non secus ac hostiles exercitus confligant. Sed quum hæc perturbatio sit ex naturæ deprauatione, perperàm inde colligitur, duas esse animas, quia facultates qua decet symmetria inter se non consentiant. Cæterùm de ipsis facultatibus subtilius disserere Philosophis permitto. nobis ad ędificandam pietatem simplex definitio sufficiet. Vera quidem esse, nec iucunda modò cognitu, sed etiam vtilia esse fateor, dextréque ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorũ studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto igitur primo loco esse quinque sensus, quos tamen Platoni organa magis vocari placet, quibus in sensum communem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia instillentur: sequi phantasiam, quæ à sensu communi apprehensa diiudicet: postea rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremò mentem, quæ defixo quietóque intuitu contempletur quæ ratio discurrendo volutare solet. Item menti, rationi, phantasiæ, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiam appetitiuas respõdere: Voluntatem, cuius partes sint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripiat: Vim concupiscendi, quæ à phantasia sensúque obiecta apprehendat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia, quoniam tamen vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluant quàm iuuent, omittenda censeo. Si cui libet alio modo animæ potentias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametsi rationis expers, rationi tamen obtẽperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per se ipsam rationis particeps: non valde reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia, sensum, intellectum, appetitũ. Sed nos diuisionem potius eligamus infra omnium captum positam, quæ certè à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitum & intellectum. sed vtrũque faciunt duplicem. Hunc interdũ contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus, nullum actionis motum habeat: quam rem ingenij nomine designari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malíve apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustéque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac βούλησιν quidem esse quoties rationi appetitus, quem ὁρμὴν appellant obtemperat: πάθος autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiem excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderari queat.

Vna tantùm in vno homine anima.

Breuis recensio sententiæ philosophorum de animæ facultatibus.

In Theæteto.

Arist. libr. 1. Ethi. ca. vlt. Item libr. 6. cap. 2.

Quid de ea philosophorũ sententia sit statuendum.

Themist. in lib. 3. de Anima. cap. 49. De duplici intellectu.

De Fin. lib. 5.

7 Ab hac docendi ratione paulùm discedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna prouenit, duos hominis status valde diuersos perperã cõfundunt. Sic ergo habeamus, subesse duas humanæ animæ partes, quæ quidem pręsenti instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit auté officium intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandũ aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dictauerit: aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hîc nos remorentur illę Aristotelis minutiæ, nullá esse menti per se motioné, sed electionem esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectum esse quasi animæ ducem & gubernatoré: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis desideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu fugam & persequutioné, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porrò quàm certa nunc sit ad dirigendam voluntaté intellectus gubernatio, alibi videbitur. hîc duntaxat volumus, nullam reperiri posse in anima potentiam, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum referatur. Atq; hoc modo sensum sub intellectu comprehendimus: quem alij sic distinguunt, quòd sensum ad voluptatem propendere dicũt, pro qua intellectus bonum sequatur. inde fieri vt appetitio sensus, concupiscentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vsitatius est, vsurpo.

Vide lib. 2. c. 2. sect. 2. & 12.

Diuisio facultatum animæ, in intellectum & voluntaté, doctrinæ Christianæ conuenientior.

Ita Plato in Phædro.

Lib. Ethi. 6. cap. 2.

Lib. 2. ca. 2. à sect. 12. ad 26

Intellectus & voluntatis officium ac vis in homine ante lapsum.

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum vel fugiendum sit, præeunte rationis luce videret. vnde partem hanc directricem τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt philosophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem suppeterent, sed quibus transcenderent vsque ad Deum & æternam fœlicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motúsque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi esset prorsus consentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset æternam vitam. Hîc enim intempestiuè quæstio ingeritur de occulta prædestinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit nécne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit. sed quia in vtranque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseuerandum constantia, ideo tam facilè prolapsus est. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modò, sed in mente & voluntate summa rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsum perdendo, bona sua corrupit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probè quidem hactenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit nihil mirum si cælum terrę misceant. Qui verò Christi se discipulos esse professi, in homine perdito & in spirituale exitium demerso liberum arbitrium adhuc quęrunt, inter philosophorum placita & cælestem doctrinam partiendo, planè desipiunt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc suo loco melius. Nunc duntaxat illud tenendum est, longè alium prima creatione fuisse hominem quàm totam eius posteritatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatæ erant singulæ animæ partes, & constabat mentis sanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Siquis obiiciat: quasi in lubrico fuisse positam, quia imbecilla esset facultas: satis ad tollendam excusationem valuit ille gradus. neq; enim ęquum fuit hac lege Deum constringi, vt hominem faceret vel qui non posset vel nollet omnino peccare. Præstantior quidem fuisset talis natura. sed præcisè expostulare cum Deo, quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam iniquum est: quando in eius arbitrio fuit quantulumcunque vellet dare. Cur autem perseuerantiæ virtute eum non sustinuerit, in eius consilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acceperat quidem posse, si vellet, sed non habuit velle quo posset: quia hoc velle sequuta esset perseuerantia. Excusabilis tamen non est, qui tantum accepit vt sibi sponte accerseret interitum: nulla verò imposita fuit Deo necessitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapsu gloriæ suæ materiam eliceret.

Eiusdem liberũ arbitrium.

Arbitrium illud liberum quo lapsis primus homo amisit, quod Philosophi ignorarunt.

Pelagianorũ & Papistarũ delirium.

Lib.2.c.2

Obiectio de lapsu hominis liberi diluta.

Augu.lib.11. super Gen. c.7.8.9.

De correp. & grat. ad Valent.c.11.

CAPVT XVI.

Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere.

Partes huius capitis.

1 Doctrina de singulari prouidentia Dei circa omnes & singulas res creatas, deliriis Epicureorum de fortuna & fortuitis casibus, Sophistarum figmento de Dei omnipotētia, Philosophorum errori de confusa & ambigua mũdi gubernatione, opponitur, sect.1.2.3.4.5.

2 Prouidentiæ Dei, cuncta animantia, præcipuè verò genus humanũ speciali cura moderantis, argumenta, testimonia & exempla, sect.6.7.

3 Fati, fortunæ, casus, contingentiæ, dubiorum euentuum (de quibus in hac disputatione controuertitur) consideratio, sect.8.& 9.

Orrò Deum facere momentaneum creatorē, qui semel duntaxat opus suum absoluerit, frigidum esset ac ieiunum. atq; in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre conuenit, vt non minus in perpetuo mundi statu quàm prima eius origine præsentia diuinę virtutis nobis illuceat. Etsi enim impiorum quoque animi solo terræ cælíque aspectu ad creatorem surgere coguntur, suum tamen peculiarem modum habet fides, quo solidā creationis laudem Deo assignet. Quò pertinet illud Apostoli quod antè citauimus, nonnisi fide nos intelligere concinnatum esse

Impii sensu carnis inducti fatentur Deum esse creatorem.

Pii verò fide agnoscunt non modo creatorē,

Heb.11.3.

verùm etiam sapientem, potentem & optimum singularum rerum creatarum moderatorem & conseruatorem perpetuum.

esse seculum verbo Dei: quia nisi ad prouidentiam eius vsque transimus, nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum esse creatorem: vtcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis sensus, vbi Dei virtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit: & quum longissimè procedit, nihil aliud quam in edendo tali opificio, authoris sapientiam, & potentiam, & bonitatem (quæ sponte sese proferunt, & nolentibus etiam ingerunt) expendit & considerat: in eo autem conseruando & moderando generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes sustinendas sufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides altius penetrare debet, nempe vt quem omnium creatorem esse didicit statim quoque perpetuum moderatorem & conseruatorem esse colligat: neque id vniuersali quadam motione tam orbis machinam quàm singulas eius partes agitando: sed singulari quadam prouidentia vnumquodque eorum quæ condidit ad minimum vsque passerem, sustinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuisse à Deo conditum, statim ad continuum prouidentiæ tenorem descendit, Verbo Iehouæ cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehoua respexit super filios hominum. & quæ in eandem sententiam attexit. Quanquam enim non tam scitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non esset curari à Deo res humanas nisi esset mundi opifex: nec quisquam seriò credit fabricatum esse mũdum à Deo, quin sibi persuadeat operum suorum curam habere: non abs re Dauid optima serie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inspiratione vegetari omnes mundi partes & philosophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Interea eousque non pertingunt quò euehitur Dauid, secúmque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te respiciunt, vt des illis escam tempore suo. te dante, colligunt: te manum aperiente, satiantur bonis. simulatque faciem auerteris, cõsternantur: vbi reduxeris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rursus emittis spiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli sententiæ subscribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere: longè tamen absunt à serio eius quam commendat gratiæ sensu: quia specialem Dei curam, ex qua demum cognoscitur paternus eius fauor, minimè gustant.

Fides illa nititur Dei verbo, cuius testimonia quędã proferuntur.

Matth.6.26, & 10.29.

Psal.33.6.

Ibidem 13.

Psal. 103.27. 28.29.30.

Act.17.28.

Epicurei, fortunam & casus fortuitos Dei prouidentię in Scriptura traditæ opponentes, refelluntur.

2 Quo melius pateat hoc discrimen, sciendum est, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & casibus fortuitis opponi. Iam quum vulgò persuasum fuerit omnibus seculis, & eadem opinio cunctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuitò contingere omnia: quod de prouidentia tenendum erat, non modò hac praua opinione obnubilari, sed ferè sepeliri certũ est. Siquis in latrones incidat, vel feras bestias, si vento repentè exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arboris ruina obruatur: si alius per deserta oberrans inueniat penuriæ suæ remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à distantia tantùm vnius digiti euadat à morte: hos omnes tam prosperos quàm aduersos occursus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus est Christi ore, capillos omnes capitis sui esse numeratos, causam longius quæret, ac statuet quoslibet euentus occulto Dei consilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatis sic habendum est, quanuis naturaliter singulis indita sit sua proprietas, vim tamen suam non exerere nisi quatenus præsenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm instrumenta quibus Deus assiduè instillat quantum vult efficaciæ, & pro suo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illustrior vis est quàm solis. Pręterquam enim quòd totum orbem illuminat suo fulgore, quantum istud est quòd animalia omnia suo calore fouet ac vegetat? terræ fœcunditatem suis radiis inspirat? seminibus in eius gremio tepefactis, herbescentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis suffultam auget ac confirmat, donec in culmos assurgat? quòd perpetuo vapore pascit, donec in florem, & ex flore in frugem adolescat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd arbores similiter & vites ab eo tepefactæ gemmant primùm ac frondescunt, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? At Dominus, vt solidam horum omnium laudem sibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse quàm solem crearet. Non ergo solem faciet pius homo vel principalem vel necessariam eorum causam quæ ante solis creationem extiterunt, sed instrumẽtum duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum possit, eo præterito, per seipsum nihilo difficilius agere. Deinde quum legimus biduo solem substitisse in vno gradu ad preces

Matt.10.30.

Sol, Diuinę prouidentiæ testis luculẽtus aduers. Epicureos

Gen.1.3, & 11.

Iosue 10.13. 2.Reg.20.11.

Iosue, in gratiam regis Ezechiæ vmbram eius retrocessisse per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, non sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere quin ipse ad renouandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet. Nihil magis naturale est quam ver hyemi, veri æstatem, ęstati autumnum vicissim succedere. Atqui in hac serie tanta perspicitur ac tam inæqualis diuersitas, vt facilè appareat singulos annos, menses & dies noua & speciali Dei prouidentia temperari.

Figmētū Sophistarū de otiosa Dei Omnipotentia, refutatio.

3 Et sanè omnipotentiam sibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem sophistæ fingunt inanem, otiosam & ferè sopitam: sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in continuo actu versetur. neque etiam quæ generale tantùm sit principium confusi motus, acsi fluuium per alueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares motus intenta sit. Ideo enim censetur omnipotens, non quòd possit quidem facere, cesset tamen interim & desideat, vel quem pręfixit naturæ ordinem generali instinctu continuet: sed quia sua prouidentia cælum & terram gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius consilio accidat. Nam quum in Psalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Insipidum enim esset philosophico more interpretari Prophetæ verba, Deum esse primum agens, quia principium & causa est omnis motus: quum potius hoc solatio in rebus aduersis se leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mandato: quia sunt sub eius manu. Quòd si Dei gubernatio sic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillum est, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deum sua gloria fraudát quàm seipsos vtilissima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam angustis finibus, acsi libero cursu secundum perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine miserius, si ad quoslibet cæli, aëris, terrę, aquarum motus expositus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnumquenque Dei bonitas. Exclamat Dauid infantes adhuc pendentes à matrum vberibus satis facundos esse ad celebrandam Dei gloriam: quia scilicet statim ab vtero egressi, cælesti cura paratam sibi alimoniam inueniunt. Est quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & sensus nostros fugiat quod palàm experientia demonstrat, aliis matribus plenas esse mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus alere vult, parcius verò alium. Qui verò Dei omnipotentię iustam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd satis ampla benefaciendi facultas penes ipsum sit, in cuius possessione sunt cælum & terra, & cuius nutum respiciunt omnes creaturæ vt se in obsequium addicant. deinde quòd securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio omnes subiacent quæ alicunde timeri possunt noxæ, cuius imperio non secus ac fræno coercetur Satan cum omnibus suis furiis totóque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid saluti nostræ aduersatur: nec aliter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitiosi metus, quos subinde ex periculorum obiectu concipimus. Superstitiosè nos esse timidos dico, si quoties minantur nobis creaturę, vel terrorem aliquem ingerunt, perinde expauescimus acsi quam ex se vim nocendi haberent ac potestatem, vel temerè læderent ac fortuitò, vel aduersus earum noxas non satis esset in Deo auxilij. Exempli gratia, vetat Propheta ne à stellis & signis cæli metuant filij Dei, quemadmodum increduli solent. Non quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad astra transferant infideles, suam vel felicitatem vel miseriam ab astrorum decretis & præsagiis, non autem à Dei voluntate pendere fingunt, ita fit vt timor eorum ab vno illo quem respicere debebant ad stellas & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere volet, memoria semper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio sic regi, vt nihil contingat nisi ab ipso sciente & volente decretum.

Psal.115.3.

Omnipotentiæ Dei cum eius prouidētia coniunctæ recta consideratio.

Psal.8.3.

Duplex fructus ex Omnipotētiæ Dei vera agnitione promanans.

Iere.10.2.

Infidelitas quomodo cauenda.

Prouidētiæ definitio, Philosophorū de confusa & ambigua mundi gubernatione errorem refellēs.

4 Principiò igitur teneant lectores prouidentiam vocari, non qua Deus è cælo otiosus speculetur quę in mūdo fiunt, sed qua veluti clauum tenens, euentus omnes moderatur. Ita non minus ad manus quàm ad oculos pertinet. Nec enim quum filio suo dicebat Abraham, Deus prouidebit, tantùm volebat præscium futuri euentus asserere: sed curam rei incognitæ in eius voluntatem reiicere qui rebus perplexis & confusis exitum dare solet. Vnde sequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim inscitè nugantur multi de nuda præscientia. Non tam crassus est eorum error qui gubernationem

Gen.22.8

Deo

Deo attribuunt, sed cōfusam & promiscuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinam cum singulis partibus generali motu voluat atque impellat: cuiusque verò creaturæ actionem peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tolerabilis est. hac enim prouidentia quam vniuersalem appellant, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur, vel hominem, quo minus libero voluntatis suæ arbitrio huc atque illuc se conuertat. atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic sua virtute inspiret qua agere possit pro naturæ sibi inditæ ratione: hic autem actiones suas voluntario consilio moderetur. Breuiter Dei potentia sed non destinatione mundum, res hominum, ipsósque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peste refertus semper fuit mundus) qui Deum otiosum inertémque somniant: aliósque nihilo saniores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam aëris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. Siquidem aduersus tam euidentem insaniam satis clamant mutæ ipsæ creaturæ. Nunc enim sententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit refutare propositum est, quę cæcam modò nescio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum est illi adimit, vt incomprehensibili sapientia quæque dirigat ac disponat ad suum finem: atque ita verbo tantùm non re Deum facit mūdi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæso est moderari, nisi ita præesse vt destinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuersali prouidentia dicitur in totum repudio: modò vicissim hoc mihi concedant, mundum à Deo regi, non tantùm quia positum à se naturæ ordinem tuetur, sed quia peculiarem vniuscuiusque ex suis operibus curam gerit. Verùm quidem est singulas rerum species arcano naturæ instinctu moueri, acsi æterno Dei mandato parerent, & quod semel statuit Deus, sponte fluere. Atque huc referri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab initio vsque semper fuisse in opere: & quod Paulus docet, in ipso nos viuere, moueri, & esse. quod etiam author epistolæ ad Hebræos Christi diuinitatem probare volēs, dicit potenti eius nutu sustineri omnia. Sed perperàm hoc prætextu tegunt & obscurant quidam specialem prouidentiam, quæ adeò certis clarísque Scripturæ testimoniis asseritur, vt mirum sit potuisse de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipsi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: sed hoc perperàm ad actus tantùm particulares restringunt. Quare nobis probandum est, Deum sic attendere ad singulos euentus regendos, & sic omnes illos prouenire à definito eius consilio, vt nihil fortuitò contingat.

Plin. lib. 2. cap. 7.

Epicureorũ & Peripateticorum somnia.

Specialis Prouidentiæ Dei assertio.

Act. 17. 28. Hebr. 1. 3.

5 Si demus, principium motus penes Deum esse, sponte verò vel casu omnia ferri quò impellit naturæ inclinatio, mutuæ dierum & noctium vices, hyemis etiam & æstatis, erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens, certam legem præfixit: nempe si æquabili tenore eundem semper modum seruarent, dies qui noctibus succedunt, menses mensibus, & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum siccitate coniuncti quicquid est frugum exurunt, nunc pluuiæ intempestiuæ segetes corrumpunt, quòd ex grandinibus & procellis subita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: nisi fortè quia ex astrorum occursu, & aliis naturalibus causis vel nebulæ, vel serenitas, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deum humano generi satis beneficum esse dicát, quia cælo & terræ vim ordinariam instillet qua alimenta suppeditent, nimis dilutum est ac profanum figmentum: acsi fœcunditas anni vnius non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & fames non esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset, sufficiat ipsius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis sæpius pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat, se gratiam suam testari, cælum obdurescere instar ferri suo imperio, vredine & aliis vitiis consumi segetes, grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus, certum est non cadere pluuiæ guttam nisi certo Dei mandato. Laudat quidem Dauid generalem Dei prouidentiam, quòd escam ministret pullis coruorum inuocantibus eum: sed quum animalibus Deus ipse famem minatur, nónne satis declarat nunc tenui nunc ampliore demenso, prout visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est, vt iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quum sine exceptione loquatur Christus, nullum ex passerculis nullius pretij cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si auium volatus certo Dei cōsilio regitur, fateri necesse est cum Propheta

Dei prouidentiam specialem esse probatur, argumentis ex misericordiæ et iustitiæ Dei consideratione petitis.

Deinde, testimoniis S. Scripturæ, cæli, terræ & animantium respectu.

Psal. 146. 9.

Matt. 10. 29.

Psal. 12. 5.

ta, sic eum habitare in sublimi, vt se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

Respectu item generis humani, & quidem præcipuè, quis huius causa mundus sit conditus.

6 Sed quia scimus humani præcipuè generis causa mundum esse conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, quia non est hominis via eius, neque viri vt dirigat gressus suos. Solomo autem, A Domino sunt gressus viri, & quomodo disponet homo viam suam? Dicát nunc, hominem à Deo moueri secundum naturæ suæ inclinationem, ipsum autem conuertere motum quò visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominem foret viarũ suarùm arbitrium. Negabunt fortè, quia nihil sine Dei potentia valeat. At quum Prophetam & Solomonem constet non potentiam modò, sed electionem quoque ac destinationem Deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atque hanc hominum temeritatem eleganter alibi carpit Solomo, qui scopum sibi præstituunt sine Dei respectu, acsi manu eius non ducerentur. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & Domini est præparatio linguæ. Ridicula sanè insania, quòd facere sine Deo instituunt miseri homines, qui ne profari quidem possunt nisi quod ille voluerit. Porrò quo magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mundo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi subiacere ostendit. Quid enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem viatorem defractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus, qui se fatetur eum tradidisse in manum occisoris. Sortes similiter quis non fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet vt & in sinum coniiciantur lapilli & extrahantur: sed quod vnum casui dari poterat, à seipso esse testatur. Eodem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator occurrunt sibi: oculos amborum Deus illuminat. Quanuis enim permixti sint pauperibus diuites in mundo, dum singulis diuinitus assignatur sua conditio, admonet, Deum, qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia onus sibi à Deo impositum excutere conantur quicunq; sua sorte contenti non sunt. Sic & alter Propheta profanos homines obiurgat, qui industriæ hominum vel fortunæ ascribunt quòd alij iacent in sordibus, alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neque ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia Deus iudex est, hic humiliat & hic eleuat. Quia non potest Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius consilio alios excellere, alios manere contemptibiles.

Ier. 10. 23. Prou. 20. 24. Prou. 16. 1. Exod. 21. 13. Prou. 16. 11, 33. Prou. 22. 2. Psal. 75. 7.

Postremò, exemplis ex historia populi Israelitici, Ionæ, Iacobi patriarchæ, & quotidianæ experientiæ desumptis.

7 Quinetiam particulares euetus testimonia esse dico in genere singularis Dei prouidentiæ. Excitauit Deus in deserto ventum australem, qui populo adueheret copiam auium. Quum Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitando emisit. Dicent qui non putant Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuisse præter communem vsum. Atqui inde colligo nullum vnquam vẽtum oriri, vel surgere, nisi speciali Dei iussu. Nec verò aliter verum esset illud, ventos facere suos nuntios, & ministros suos ignem flammeum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas venti: nisi & nubes & vẽtos circumageret suo arbitrio, singularémque virtutis suæ præsentiam in illis ostenderet. Sic etiam alibi docemur, quoties vẽtorum flatu mare ebullit, impetus illos testari singularem Dei præsentiam. Præcipit, & excitat spiritum procellę, & in sublime attollit fluctus maris. deinde stare facit procellam in silentio, vt cessent fluctus nauigantium. sicut alibi denuntiat, ventis vrentibus se flagellasse populũ. Sic quum naturaliter vis generandi indita sit hominibus, Deus tamen speciali gratiæ vult ferri acceptum quòd alios relinquit in orbitate, alios sobole dignatur. nã donum eius, fructus ventris. Ideo dicebat Iacob vxori, An ego pro Deo sum, vt tibi dem liberos? Vt semel finiam, nihil magis ordinarium in natura quàm nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus non modò terræ prouentũ Dei esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana Dei benedictio. sicut è conuerso minatur se fracturũ panis fulturam. Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi Deus cibũ paterna manu nobis suggereret. Ideo Propheta, vt fidelibus persuadeat, Deum in ipsis pascẽdis optimi patrisfamiliâs partes implere, admonet, escam dare omni carni. Deniq; vbi ab vna parte audimus, Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autẽ, Oculus Domini super impios, vt perdat è terra memoriam eorum, sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequium adesse, vt eas in quencunq; vult vsum accommodet. Vnde colligitur, non tantùm generalem eius prouidẽtiam vigere in creaturis, vt

Exod. 19. 13. Ion. 1. 4. 6. Psal. 104. 4. Psal. 107. 25. 29. Gen. 30. 2. Deut. 8. 2. Iesa. 3. 1. Psal. 136. 25. Psal. 34. 16. Ibidem 17.

vt naturæ ordinem continuet: sed in certum & proprium finem aptari, admirabili eius consilio.

Errores, qui doctrina de Dei prouidentia veritatē corrumpunt, refelluntur.

1. Fatum Stoicorum.

Libr. ad Bonif. 2. cap. 6, & alibi.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorum, de fato: quod & Augustino exprobratum aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conātur grauare Dei veritatem. Dogma verò ipsum falsò nobis ac malitiosè obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarum nexu & implicita quadam serie, quæ in natura contineatur: sed Deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus esset: & nūc sua potentia, quod decreuit exequitur. Vnde eius prouidentia non cęlum modò ac terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam consilia & voluntates gubernari sic asserimus, vt ad destinatum ab ea scopum rectà ferantur. Quid ergo? inquies. nihilne fortuitò, nihil contingenter accidit? Respondeo, verè à Basilio magno dictum esse, Fortunam & Casum, Ethnicorum esse voces, quarū significatione piorum mentes occupari non debeant. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortunę iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet: In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam. quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forsan, Forsitan, Fortasse, Fortuitò. quod tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens. Etenim fortasse quę vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihílque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verùm pœnitet me sic nominasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique passim docet, si quid Fortunæ relinquitur, temerè versari mundum. Et quanquam alicubi definit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamen subesse homines & ab ea regi, satis paulo pòst ostendit, principium illud sumens, nihil esse absurdius quàm fieri quicquam nisi ordinante Deo: quia temerè accideret. Qua ratione & contingentiam quę ab hominum arbitrio pendet excludit: mox verò clarius causam esse quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei volūtatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset censeri causa.

2. Ethnicorum Fortuna & Casus.

1. Retract. cap. 1.

Lib. 83. Quæstionum.

Lib. de Trinit. 3. cap. 4.

Quo modo fortuita nobis esse dicuntur quæ fiunt certo Dei consilio.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentię Dei altitudinem subsidit mentis nostrę tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicam igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei consilio & certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita. non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temeréq; omnia sursum deorsum volutare: (abesse enim à Christiano pectore decet hanc vecordiam.) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vtplurimum in Dei consilio latet, & humana opinione non apprehenditur: quasi fortuita sunt quæ certum est ex Dei voluntate prouenire. Non enim aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundùm notitiam nostram iudiciúmque æstimatæ. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui syluam ingressus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à sociis aberret, ipso errore feratur in spoliarium, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantùm Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Non enim dicitur pręuidisse quantum cuiusque vita protenderetur, sed terminos cōstituisse ac fixisse qui præteriri non poterunt. Quantum tamen mentis nostræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hìc sentiet Christianus? nempe quicquid in morte eiusmodi intercessit, fortuitum natura, vt est, reputabit: prouidentiam tamen Dei pręfuisse non dubitabit ad fortunam in suum finem dirigendam. Eadem est ratio futurorum contingentiæ. Futura omnia vt incerta nobis sunt, ita in suspenso habemus, acsi vtramuis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euen-

Exemplum.

Iob. 14. 5.

3. Contingentia & euentus, si ab occulto sed iusto & sa-

turum

prouid. Dei decreto separentur.

turum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ecclesiasten sępe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam causam, quæ procul abscōdita est. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micarent in tenebris aliquę scintillę. Sic Philisthinorum augures, quanuis ambigui vacillent, Deo tamen partim aduersum casum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquiunt, transierit per viam illam, sciemus Deum esse qui nos percussit: sin verò per alteram, casus fuit super nos. Stultè quidem, vbi eos fallit diuinatio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infeliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterùm quomodo prouidentiæ suæ fræno euentus quoslibet in quācunq; vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philisthini in terram: cogitur Saul discedere. Si Deus, saluti serui sui consulere volens, impedimentū hoc Sauli obiecit, certè quanuis repentè præter hominum opinionem arma cęperint Philisthini, non tamen dicemus casu fuisse factum: sed quæ nobis videtur contingentia, secretum Dei impulsum fuisse agnoscet fides. Non semper quidem apparet similis ratiō: sed indubiè sic habendum est, quæcunque cernuntur in mundo conuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Interea quod statuit Deus, sic necesse est euenire vt tamen neque pręcisè neque suapte natura necessarium sit. Exemplum in Christi ossibus familiare occurrit. Quum induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum videmus non temerè in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundùm quid, & absoluta: item consequentis & consequentiæ: quando ossa Filij sui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati subiecit, atque ita restrinxit ad consilij sui necessitatem quod naturaliter contingere potuit.

1.Sam.6.9.

Exemplum.

1.Sam.23.26.27.

Aliud exemplum.

Iohan.19.33, 36.

CAPVT XVII.

Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, vt nobis constet eius vtilitas.

In duas partes hoc caput commodè distribui potest.

1 Doctrinæ de prouidentia Dei, quantum ad solidam piorum institutionem & consolationem conducit, explicatio in genere, sect. 1. & speciatim a sect. 2. ad 12. Primùm autem refelluntur qui arcano & incomprehensibili Dei consilio mundum regi negant: alij item qui scelerum omnium culpam in Deum reiiciunt, pietatisque exercitia inutilia esse somniant, sect. 2.3.4.5. Deinde additur sancta prouidentiæ Diuinæ meditatio in prosperis rebus & aduersis ad viuum depicta, sect. 6.7.8.9.10.11.

2 Solutio duarum obiectionum ex Scripturæ locis qui Deo pœnitentiam adscribunt, & decretorum eius veluti quasdam abrogationes referunt, sect. 12.13.14.

Summa doctrinæ de Dei prouidentia. 1. ad præteritum & futurum tempus extēditur. 2. per media, sine mediis, contra media operatur. 3. humani generis, ecclesię suę nominatim, specialem curam gerit. 4. Plerumque occultas habet administrationis suæ causas, at semper æquissimas.

Orro (vt propensa sunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix potest quin se perplexis nodis impediant quicunque non tenent probum rectúmq; huius doctrinæ vsum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hîc attingere expediet. Ac primò quidem notandum est, tam in futurum quam in præteritum tempus considerandam esse prouidentiam Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omnium, vt nunc mediis interpositis operetur, nunc sine mediis, nunc contra omnia media. Postremò huc tendere, vt totum humanum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regenda Ecclesia (quam propiore intuitu dignatur) se excubias agere. Iam & hoc addendum est, quanuis aut paternus Dei fauor & beneficētia, aut iudicij seueritas sæpe in toto prouidentiæ cursu reluceat: interdum tamen eorum quæ accidunt occultas esse causas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro sollicitet, acsi Deus homines quasi pilas iactādo, ludum exerceret. Verum quidem est, si quietis & sedatis mentibus ad discendum parati essemus, exitu tandem patefieri, Deo constare optimam consilij sui rationem: vel vt suos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & lasciuiam domet, vel vt ad sui abnegationem subigat, vel expergefaciat torporem: rursum vt prosternat superbos, vt impiorum astutiam discutiat, vt dissipet eorum machinationes. Vtcunque tamen nos lateant ac fugiant causæ, apud eum esse absconditas certò habendum est: ac proinde cum Dauide exclamandum, Magna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare. si loqui tento, preualent supra narrationem. Etsi enim semper in ęrumnis nostris occurrere debent peccata, vt pœna ipsa nos ad pœnitentiam solicitet: videmus tamen vt Christus

Psal.40.6.

arcano Patris consilio plus iuris afferat, quàm vt quemque provt meritus est castiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: sed vt manifestetur gloria Dei in ipso. Hic enim obstrepit sensus, dum ipsos natales præuenit calamitas, acsi Deus parum clementer immeritos sic affligeret. Atqui in hoc spectaculo fulgere gloriam Patris sui testatur Christus, modò puri sint nobis oculi. Sed tenenda modestia est, ne ad causam reddendam Deum trahamus: sed ita reuereamur occulta eius iudicia, vt nobis eius voluntas, iustissima sit rerum omnium causa. Quum cælum occupant densę nubes, exoritúrque violenta tempestas, quia & tristis caligo oculis obiicitur, & tonitru aures percellit, & sensus omnes terrore obstupefiunt, videntur nobis omnia confundi & misceri: eadem interim semper manet in cælo quies & serenitas. Ita statuendum est, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iustitiæ & sapientiæ suæ luce hos ipsos motus optimè composito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigiosus in hac parte est multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad suum calculum, & arcana eius consilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre sententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præposterum, quàm erga æquales nostros hac vti modestia, vt iudicium suspendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obscuris autem Dei iudiciis, quę reuerenter suspicere decebat, proterue insultare?

Iohan. 9. 3.

Postremò hæc de Dei prouidentia thesis, de occultis & iustis eiusdem causis, fusius explicatur.

2 Ergo Dei prouidentiam ritè & vtiliter nemo expendet nisi qui sibi cum factore suo mundíque opifice negotium esse reputans, ad metũ & reuerentiam, qua decet humilitate, se submiserit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hãc virulentis suis morsibus, vel saltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipsis dictat propria ratio. Nos etiam quanta possunt proteruia exagitant, quòd non contenti Legis præceptis, quibus comprehensa est Dei voluntas, arcanis etiam eius consiliis mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri nostri figmentum sit quod docemus: ac non vbique idem disertè pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne suas blasphemias audeant in cælum euomere, quo liberius insaniant, se nobiscum litigare fingunt. Verùm nisi admittant, incõprehensibili Dei consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respondeant quorsum dicat Scriptura, eius iudicia profundam esse abyssum. Nam quum clamet Moses volũtatem Dei non procul in nubibus, vel in abyssis quærendam esse, quia familiariter in Lege exposita sit, sequitur profundæ abysso conferri aliam voluntatem absconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles vię eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut consiliarius eius fuit? Ac verum quidem est, in Lege & Euangelio cõprehendi mysteria quę longè emineant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad capienda hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorum mentes intelligentiæ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tutò ambulandum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conspicuæque veritatis schola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda est. Pulchrè vtrunq; paucis verbis expressit Moses. Occulta, inquit, Deo nostro: quę autem hîc scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus enim vt non tantùm ad Legem meditandam studium adiicere, sed arcanam Dei prouidentiam reuerenter suspicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Iob, quòd mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinam sursum & deorsum lustrando, magnificè disseruit author de operibus Dei, subiicit tandẽ, En istæ sunt extremitates viarum eius, & quantulum quod auditur in eo? Qua ratione distinguit alio loco inter sapientiam quæ penes Deum residet, & sapiendi modum quem hominibus pręscripsit. Nã vbi de naturę arcanis cõcionatus est, sapientiam dicit soli Deo esse cognitã, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulò pòst subiicit, vulgatam esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ecce timor Dei est sapientia. Huc spectat Augustini dictũ, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in sola bona voluntate nos secundùm Legem agere, in aliis verò secundùm Legem agi: quia eius prouidentia Lex sit incommutabilis. Ergo quum sibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hęc sit sobrietatis ac modestiæ lex, acquiescere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis sit vnica iustitiæ regula, & iustissima causa rerum omnium. Non illa quidem absoluta voluntas

Profanorum quorundã, arcano Dei consilio mũdum regi negantium, deliria refelluntur variis S. Scripturæ testimoniis.

Psal. 36. 7.
Deut. 30. 11. 13, 14.
Rom. 10. 6
Rom. 11. 33.
Deut. 29. 29.
Iob. 26. 14.
Iob. 28. 21, 28
Lib. 83. quæstio. cap. 27.

de qua garriunt ſophiſtæ, impio profanóque diſſidio ſeparantes eius iuſtitiam à potentia: ſed illa moderatrix rerum omnium prouidẽtia, à qua nihil niſi rectum manat, quanuis nobis abſconditæ ſint rationes.

Hæc de arcano Dei conſilio in mundi adminiſtratione doctrinæ, nec eorum impietati qui ſcelerum culpam in Deum regerunt, nec eorum proteruiæ qui reiiciunt media, nec aliorum errori qui pietatis exercitia negligunt, vllo modo patrocinatur.

3 Ad hanc modeſtiam quicunque erunt compoſiti, neque in præteritum tempus de rebus aduerſis contra Deum frement, neque ſcelerum culpam in ipſum regerent: ſicut Homericus Agamemnon, ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι, ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα. neque rurſum, vt Plautinus ille adoleſcens, quaſi fatis abrepti, deſperatione ſe proiicient in exitium. Inſtabilis eſt ſors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad ſcopulũ, vt rem iſtic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen ſuis flagitiis obtendent. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulſor fuit: credo deos voluiſſe: Nam ni vellent, non fieret, ſcio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac diſcent, vt Spiritu duce illuc nitantur. ſimul Deum quocunque vocat ſequi parati, re ipſa oſtẽdent nihil huius doctrinæ cognitione eſſe vtilius. Stultè cum ſuis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cælum terræ, vt, dicitur, permiſceant. Si mortis noſtræ punctum ſignauit Dominus, effugere non licet: fruſtra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius committere ſe viæ non audet, quam periculoſam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accerſit, ac pharmacis ſe fatigat, vt vitæ opituletur: alius à craſſioribus cibis abſtinet, ne lædat imbecillam valetudinem: alius ruinoſas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiſcunt aſſequantur: aut hæc omnia inania ſunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, ſanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines provt vel appetunt, vel oderunt, ita ſua induſtria vel obtinere vel refugere ſtudent. Quinetiam orationes fidelium peruerſas, nedum ſuperuacuas fore colligunt, quibus petitur vt Dominus proſpiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In ſumma, omnia quæ in poſterum capiuntur conſilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentiæ aduerſa, quæ, illis non aduocatis, quid fieri vellet decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidẽtiæ Dei imputant, vt conniueant ad hominem, quem idipſum deſignaſſe conſtet. Occidit ſicarius probum ciuem? exequutus eſt, inquiunt, conſilium Dei. Furatus eſt aliquis, aut ſcortatus? quia fecit quod prouiſum erat à Domino & ordinatum, miniſter eſt eius prouidentiæ. Parentis mortem, neglectis remediis, ſecurus filius expectauit? non potuit Deo obſiſtere, qui ſic ab ęterno pręſtituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocãt, quia Dei ordinationi obſequantur.

Vt clarius iſtorum deliria appareant, quum ex omnia quæ adu. hoc caput doctrinę ſolent obiicere vel ad tẽpus futurum vel ad pręteritum referri poſſint, primùm quo ad futura, hominũ deliberationes cũ Dei prouidentia minimè pugnare demonſtratur.

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum ſtoliditatem ridet qui ſine Domino quiduis audacter ſuſcipiunt, acſi eius manu non regerentur: ita alibi ſic loquitur, Cor hominis cogitat viam ſuam, & Dominus diriget greſſus eius: ſignificans æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus ſub eius voluntate & proſpiciamus nobis, & omnia noſtra diſpenſemus. Neq; id manifeſta caret ratione. Nanque is qui vitam noſtram ſuis terminis limitauit, eius ſimul curam apud nos depoſuit: eius conſeruandæ rationibus ſubſidiiſque inſtruxit: periculorum quoque præſcios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia ſuggeſſit. Nunc perſpicuum eſt quid ſit noſtri officij: nempe, ſi vitam nobis noſtram tutandam commiſit Dominus, vt eam tueamur: ſi ſubſidia offert, vt iis vtamur: ſi pericula præmonſtrat, ne temerè irruamus: ſi remedia ſuppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, niſi fatale: quod ineluctabile eſt remediis omnibus. Quid autem ſi ideo fatalia non ſunt diſcrimina, quia iis propulſandis ac ſuperandis remedia tibi Dominus aſſignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ diſpenſationis conueniat. Tu cauendum non eſſe periculum colligis, quia fatale quum non ſit, ſimus etiam citra cautionem euaſuri: Dominus autem ideo vt caueas iniungit, quia fatale tibi eſſe nolit. Non expendunt inſani iſti quod eſt ſub oculis, conſultandi cauendíque artes inſpiratas hominibus eſſe à Domino, quibus prouidentiæ eius ſubſeruiant, in vitæ propriæ conſeruatione. Quemadmodum contrà neglectu & ſocordia, quæ illis iniunxit mala, ſibi accerſunt. Qui fit enim vt vir prouidus, dum ſibi conſulit, imminẽtibus etiam malis ſe explicet, ſtultus inconſulta temeritate pereat, niſi quòd & ſtultitia & prudentia diuinæ ſunt diſpenſationis inſtrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tanquam dubiis occurramus, neque deſinamus parata remedia opponere, donec aut ſuperata fuerint, aut omnem curam ſupe-

Prou. 16. 9.

rauer

rauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non ſemper nudam occurrere, ſed prout adhibitis mediis eam Deus quodammodo veſtit.

5 Iidem præteriti temporis euentus perperàm & inconſideratè ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quæcunque contingunt, Ergo, inquiunt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquiunt, fur punietur, qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit caſtigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei voluntati ſeruiunt huiuſmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei voluntati ſeruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere miniſterium Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditati tantùm obſequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò contendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, niſi ex eius verbo? Proinde in rebus agendis ea eſt nobis perſpicienda Dei voluntas quam verbo ſuo declarat. Id requirit vnum Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduerſus præceptum deſignamus, non obedientia eſt, ſed contumacia & tranſgreſſio. At, niſi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obſequium præſtemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin potius irruimus, non quid ille velit cogitantes, ſed libidinis noſtræ intemperie ſic furentes, vt contra ipſum deſtinato conſilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iuſtæ eius ordinationi ſeruimus: quia pro immenſa ſuę ſapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis inſtrumentis vti bene probéque nouit. Ac vide quàm inſulſa ſit eorum argumentatio: impunita eſſe authoribus ſuis ſcelera volunt, quia nonniſi Dei diſpenſatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos, diuinæ eſſe prouidentiæ inſtrumenta, quibus Dominus ipſe ad exequenda quæ apud ſe conſtituit iudicia vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excuſationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem ſecum iniquitate Deum implicabunt, vel ſuam prauitatem illius iuſtitia operient? Neutrum poſſunt. Quo minus ſe purgent, propria conſcientia redarguuntur. quo minus Deum inſimulent, totum in ſe malum deprehendunt: penes ipſum, nonniſi legitimum malitiæ ſuæ vſum. Sed enim per ipſos operatur. Et vnde, quæſo, fœtor in cadauere, quod calore ſolis tum putrefactum, tum reſeratum fuerit? Radiis ſolis excitari omnes vident. nemo tamen illos fœtere ideo dicit. Ita quum in homine malo ſubſideat mali materia & culpa, quid eſt quòd inquinamentum aliquod contrahere putetur Deus, ſi ad ſuum arbitrium vtatur eius miniſterio? Faceſſat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iuſtitiam poteſt, ſed non attingere.

Quoad præterita, inſulſa eorũ eſt argumentatio qui ſcelera authorib. ſuis impunita eſſe volũt, eò quòd nõ niſi Dei diſpenſatione patrantur.

1. Ratio. Dei voluntati patefactæ reſiſtunt ſcelerati.

2. Propria conſcientia redarguuntur.

3. In eis ſubſidet mali materia & culpa, etiam ſi Deus vtatur eorum miniſterio.

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè diſcutiet pia ſanctáque prouidentiæ meditatio, quam nobis dictat pietatis regula, vt optimus & ſuauiſſimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Chriſtianũ pectus, quum certo certius perſuaſum ſit, omnia Dei diſpenſatione euenire, nihil fortuitò contingere: ad illum, velut pręcipuam rerum cauſam, oculos ſemper referet: cauſas tamen inferiores ſuo loco intuebitur. Deinde ſingularem Dei prouidentiam ad ſe conſeruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire paſſura ſit, quàm quod bono ac ſaluti ſibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum reliquis creaturis illi negotium eſt, vtrobique ſibi pollicebitur Dei prouidẽtiam regnare. Quantum ad homines attinet, ſiue boni ſint, ſiue mali, eorum conſilia, voluntates, conatus, facultates ſub eius manu eſſe agnoſcet, vt flectere quò libuerit, ac quoties libuerit conſtringere, in eius arbitrio ſitum ſit. Singularem Dei prouidentiam in ſalutem fidelium excubare plurimæ ſunt & luculentiſſimæ promiſſiones quæ teſtentur: Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, nec permittet vnquam fluctuari iuſtum. quoniam illi curæ ſumus. Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus aheneus: aduerſantibus tibi aduerſabor. Etiamſi mater obliuiſcatur filiorum, non tamen obliuiſcar tui. Quinetiam hic potiſſimus eſt ſcopus in hiſtoriis Biblicis, vt doceant tanta ſedulitate vias ſanctorum cuſtodiri à Domino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulo antè à nobis exploſa fuit eorum opinio qui vniuerſalem Dei prouidentiam comminiſcuntur, quæ non ſpeciatim ad curam vniuſcuiuſque creaturæ ſe demittat: in primis tamen ſpecialem hanc curam erga nos recognoſcere operæpretium eſt. Vnde Chriſtus, vbi aſſeruit ne viliſſimum quidem paſſerculum in terram decidere ſine Patris voluntate, huc ſtatim applicat, vt quo

Sancta diuinæ prouidentiæ meditatio.

1. Omnia eueniunt Dei diſpenſatione.

2. Piis omnia ſimul conſerũt ad bonum.

3. Hominum omnium corda & conatus in manu Dei ſũt.

4. In ſalutem piorum excubat Dei prouidentia.

Pſal.55.23. 1.Pet.5.9. Pſal.91.1. Zach.2.8. Ieſa.26.2. Ieſa.29.15.

5. Specialem curam ſuorum gerit Deus.

Matt.10.29.

Ibidem 30. pluris ſumus paſſeribus, eo propiore cura reputemus Deum nobis proſpicere. ac eo vſque ipſam extendit, vt confidamus capillos capitis noſtri numeratos eſſe. Quid nobis aliud optemus, ſi nec vnus è capite pilus defluere poteſt niſi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: ſed quia Deus Eccleſiam ſibi in domicilium elegit, non dubium eſt quin paternam in ea regenda curam ſingularibus documentis oſtendat.

6. Hoſtes Eccleſiæ ſuæ vel emollit, vel reprimit, vel variis modis opprimit.

7 His tum promiſſis, tum exẽplis confirmatus Dei ſeruus, adiunget teſtimonia quæ docent ſub eius poteſtate eſſe omnes homines, ſiue eorum conciliandi ſunt animi, ſiue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim eſt qui dat nobis gratiam, non apud eos modò qui nobis bene volunt, ſed etiam in oculis Ægyptiorũ: hoſtium verò noſtrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mentẽ illis adimit, nequid ſani ſobriíve capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabeam iuuenili cõſilio demẽtat, vt regno per ſuam ſtultitiam ſpolietur. Nonnunquam vbi mentem illis cõcedit, ita abſterret & exanimat, ne id quod conceperunt velint aut machinentur. Interdum etiam, vbi conari permiſit quod libido & rabies ſuadebat, impetus eorum opportunè abrumpit, nec ſinit ad finem vſque procedere quod inſtituunt. Sic cõſilium Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus diſſipauit. Sic & creaturas omnes in ſuorum bonum ac ſalutem moderari, ei curæ eſt: ac diabolum etiam ipſum, quem conſpicimus, nihil auſum fuiſſe tentare aduerſum Iob, ſine permiſſu eius ac mandato. Hanc notitiam neceſſariò ſequitur tum animi gratitudo in proſpero rerum ſucceſſu, tum in aduerſitate patientia, tum etiam in poſterum incredibilis ſecuritas. Quicquid ergo proſperè atque ex animi ſentẽtia eueniet, id totum acceptum Deo referet, ſiue per hominum miniſterium ſenſerit eius beneficentiam, ſiue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo ſuo, Certè Dominus eſt qui ad me iſtorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt ſuę erga me benignitatis inſtrumenta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum eſſe qui cęlum exaudit, vt cęlum exaudiat terram, ipſa quoque exaudiat ſuos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini ſolam eſſe qua omnia proſperentur: nec tot cauſis admonitus, ingratus eſſe ſuſtinebit.

Exo. 3. 21.
1. Reg. 22. 22.
Ibidẽ 12. 10, & 15.
2. Sam. 17. 7, & 14.

7. Creaturas omnes, & Satanam ipſum, in bonum ac ſalutẽ piorum moderatur.

Iob. 1. 12.

Vſus 6. & 7. meditationis.

8. Pios ad patientiam & ad animi moderationem aſſuefacit, exemplo Ioſephi, Iobi & Dauidis.

8 Si aduerſi quid contigerit, extemplò mentem hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiam placidámque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioſeph in recognoſcenda fratrum perfidia immoratus eſſet, nunquam fraternum potuiſſet in eos animum recipere. Sed quoniam mentem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad manſuetudinem ac clementiam inclinatus eſt, vt fratres etiam vltrò ſoletur, ac dicat, Non vos eſtis qui me vendidiſtis in Ægyptum, ſed Dei voluntate premiſſus ſum ante vos, vt vitã vobis conſeruem. Vos quidem cogitaſtis de me malum, ſed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldęos ſe conuertiſſet, à quibus vexabatur, ſtatim accenſus eſſet ad vindictam: ſed quia opus Domini ſimul recognoſcit, ſemet pulcherrima illa ſententia conſolatur, Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum. Sic Dauid conuitiis & lapidibus à Semei impetitus, ſi in hominem defixiſſet oculos, ad retaliandam iniuriam ſuos animaſſet: verùm quia non ſine Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fręno alibi doloris intemperiem cohibet, Tacui & obmutui, inquit, quia tu feciſti Iehouah. Si nullum efficacius eſt iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt poſſit eò mentem ſemper reuocare, Dominus voluit, ideo ferẽdum eſt: non modò quia reluctari non licet, ſed quia nihil vult niſi quod & iuſtũ ſit & expediat. Summa huc redit, vt iniuſtè ab hominibus læſi, omiſſa eorum improbitate (quæ nihil quàm dolorem noſtrũ exaſperaret, animóſq; acueret ad vindictam) meminerimus ad Deum conſcẽdere, ac pro certo ſtatuere diſcamus, iuſta eius diſpenſatione fuiſſe & permiſſum & immiſſum quicquid hoſtis ſceleratè in nos admiſit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compeſcat, prudenter admonet nobis non eſſe luctam cum carne & ſanguine, ſed cum hoſte ſpirituali diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed hæc ad ſedandos omnes iracundiæ impetus vtiliſſima admonitio eſt, tam diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & ſedere quaſi agonothetam vt patientiam noſtram exerceat. Quòd ſi abſque hominum opera eueniant quæ nos premunt clades & miſeriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid proſperi eſt, ex fonte benedictionis Deut. 28.

Gen. 45. 8, & 50. 20.
Iob 1. 21.
2. Sam. 16. 10.
Pſal. 38. 10.
Epheſ. 6. 12.

9. Piorum torpor m excutit, cóſ.ue ad reſi-

2.&c. Dei fluere: aduersa omnia esse eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denun- *piscentiam sollicitat.*
Leu. 26. tiatio, Si temerè inceditis contra me, ego quoque temerè incedam contra vos. Quibus
23. verbis coarguitur torpor noster, vbi pro communi carnis sensu fortuitum esse ducentes quicquid in vtramque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad resipiscentiam stimulamur. Hæc eadem ratio est cur acerbè ex-
Thren. 3. postularent Ieremias & Amos cum Iudæis, quia tam bona quàm mala fieri putarent
38. Amos 3. Deo non iubente. Eodem refertur illa Isaiæ concio, Ego Deus creans lucem, & for-
6. mans tenebras: faciens pacem, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia.

Iesa.46.7 9 Neque tamen interim ad causas inferiores vir pius conniuebit. Neque enim quia ministros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos præteribit, acsi nullam gratiam sua humanitate promeriti essent: sed illis obstrictum se ex animo sentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre studebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerebitur & prædicabit, vt pręcipuum authorem: sed homines vt eius ministros honorabit: atque, vt res est, intelliget se Dei voluntate iis esse deuinctum per quorum manum beneficus esse voluerit. Siquid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidem volente factum id apud se statuet, verùm sibi quoque imputabit. Siquis morbo absumptus sit, quem, quum ex officio curare debuisset, negligenter tractauit: tametsi non ignorabit ad terminum peruenisse quem præterire non poterat, peccatum tamen suum inde non eleuabit: sed quia non est defunctus erga eum fideliter suo munere, perinde accipiet acsi negligentiæ suæ culpa periisset. Multo minus, vbi in designando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo malitia intercesserit, eam excusabit sub prætextu diuinæ prouidentiæ: sed in eodem facinore, Dei iustitiam, hominis nequitiam, vt se vtraque manifestè prodit, distinctè contemplabitur. In futuris verò potissimùm, inferiorum huiusmodi causarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet si non destituetur subsidiis humanis, quibus ad incolumitatem suam vtatur. itaque nec in capiendis consiliis cessabit, nec torpebit in ope eorum imploranda, quibus suppetere conspiciet vnde iuuetur: sed à Domino sibi in manum offerri reputans quęcunque commodare sibi aliquid possunt creaturæ, ipsas, tanquam legitima diuinæ prouidentiæ instrumenta, ad vsum applicabit. Ac, quum incertus sit quem sint exitum habitura quę negotia aggreditur (nisi quòd in omnibus Dominum suo bono prospecturũ nouit) ad id studio aspirabit quod sibi expedire ducet, quantum intelligẽtia mentéque assequi potest. Neque tamen in capiendis consiliis proprio sensu feretur: sed Dei sapientię se commendabit ac permittet, vt eius ductu in rectum scopum dirigatur. Cæterùm non externis subsidiis ita eius fiducia subnitetur, vt si adsint, in iis securè acquiescat: si desint, perinde ac destitutus trepidet. Mentem enim in sola Dei prouidẽtia semper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præsentium rerum consideratione, abduci patietur. Sic Ioab tametsi prælij euentum in arbitrio manúq; Dei esse agnoscit, non tamen inertiæ se dedit: sed quod suæ vocationis est sedulò exequitur: Domino autem permittit euentũ moderari. Stabimus fortes, inquit, pro gente nostra, & vrbibus Dei nostri: Dominus autem faciat quod bonum est in oculis suis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos nostros bona spe fulciet, vt quę nos circunstant pericula, securè & fortiter despicere non dubitemus.

10. Causarum inferiorum rectum vsum edocet.

11. Negligentiam & imprudẽtiam in officio præstando piis demõstrat, vt suam culpã gementes agnoscant.

12. Sceleratorũ nequitiam damnat.

13. Futurorum rectam considerationem parit, prudentésque, sedulos & strenuos reddit Dei seruos.

14. Sapientiæ & omnipotentiæ Dei faciũt vt ii se committant, vocationi suæ interea diligenter incumbentes.

2.Sam.10.12.

10 Hac verò parte se prodit inæstimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera sunt quæ vitam humanam obsident mala, quæ totidem ostentant mortes. Vt extrà nõ exeamus: quum mille morborum receptaculũ sit corpus, imò intus inclusas teneat ac foueat morborum causas, seipsum homo ferre non potest quin multas exitiorum suorũ formas secum ferat, ac vitã quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas, vbi nec frigetur, nec sudatur sine periculo? Iam quocunque te vertas, quæ circa te sunt omnia, non modò ambiguæ sunt fidei, sed apertè ferè minantur, ac præsentem mortem videntur intẽtare. Conscende nauem, pede vno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis vnius vita tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot sunt in tectis tegulę, tot discriminibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuã perniciem armata sunt. Quòd si vel horto bene munito includere te studeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic serpens interdũ delitescet. Domus assiduè incẽdio subiecta, interdiu tibi paupertatem, noctu etiam oppres-

15. Tametsi malis innumeris (hîc ad viuum depictis) vita humana obsideatur, pii tuta felicitate gaudent, qui in Dei Optimi Max. prouidentia acquiescũt.

ſionem minatur. Ager grandini, pruinæ, ſiccitati, aliiſq; tempeſtatibus expoſitus quum ſit, ſterilitatem, atq; ex ea famem tibi denuntiat. Omitto veneficia, inſidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi obſident, pars peregrè cõſequuntur. Inter has anguſtias annon oportet miſerrimum eſſe hominẽ, vtpote qui in vita ſemiuiuus anxium & languidum ſpiritum ægrè trahat, non ſecus acſi imminentẽ perpetuò ceruicibus gladium haberet? Dices iſta rarò euenire, aut certè non ſemper, neq; omnibus, nunquã verò ſimul omnia. Fateor. ſed quum aliorũ exemplis admoneamur, euenire etiam nobis poſſe: nec noſtram magis, quàm eorum vitã excipi debere: fieri non poteſt vt nõ timeamus ac formidemus tãquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitoſius fingas? Adde quòd Dei cõtumelia non caret, ſi dicatur hominem, ex creaturis nobiliſſimam, proſtituiſſe ad cęcos & temerarios quoſlibet Fortunę ictus. Sed hîc de miſeria hominis tantùm loqui propoſitum eſt, quã ſenſurus ſit ſi ſub imperium Fortunę redigatur.

Præcedentium meditationum vſus, & expoſitio, quæ adu. omnia pericula pias mentes armat, inuictáſque reddit.

11 At vbi lux illa diuinę prouidentię ſemel homini pio affulſit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, ſed omni cura releuatur ac ſoluitur. Vt enim meritò Fortunam horret, ita ſecurè Deo ſeſe audet permittere. Hoc, inquam, ſolatium eſt, vt intelligat patrem cæleſtem ſic omnia ſua potentia cõtinere, ſic imperio nutúque ſuo regere, ſic ſapientia moderari: vt nihil, niſi ex eius deſtinatione, cadat. in eius porrò fidem ſe receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neq; ignis, neque ferri noxa poſſe attingi, niſi quoad locum illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Pſalmus, Quoniam ipſe liberabit te de laqueo venatoris, & à peſte noxia. Sub ala ſua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis. pro ſcuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à ſagitta volante per diem, à peſte perambulante in caligine, à noxa graſſante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in ſanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si cõſiſtant aduerſum me caſtra, ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non deſinam bene ſperare. Vnde id quæſo habent, quòd illis nunquam excutitur ſua ſecuritas, niſi quia vbi temerè mundus volutari in ſpeciem videtur, Dominum vbique operari ſciunt, cuius opus confidunt ſibi fore ſalutare? Iam ſi vel à diabolo, vel à ſceleratis hominibus impetitur eorum ſalus: hîc verò, niſi prouidentię recordatione ac meditatione confirmentur, protinus concidere neceſſe ſit. Verùm vbi in memoriam reuocant, diabolum totámque improborum cohortem ſic omnibus partibus manu Dei, tanquã fræno, cohiberi, vt nec concipere vllũ aduerſus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, ſi maximè moliantur, digitum mouere queant, niſi quantum ille permiſerit, imò niſi quantum mandarit: nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, ſed etiam ad obſequia præſtãda fræno cogi: habent vnde ſe prolixè conſolentur. Nam vt Domini eſt, eorum furorem armare, & conuertere deſtinaréque quò libuerit: ita & modũ finémque ſtatuere, ne pro ſua libidine licentioſè exultent. Qua perſuaſione ſuffultus Paulus, profectionem ſuam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuiſſe, alibi in Dei permiſſione ſtatuit. Si tãtùm dixiſſet obſtaculum fuiſſe à Satana, nimium poteſtatis viſus fuiſſet ei dare, acſi ipſa quoque Dei cõſilia euertere eſſet in eius manu: nunc verò vbi Deum arbitrum ſtatuit, à cuius permiſſione pendeant omnia itinera, ſimul oſtendit nihil niſi eius nutu conſequi Satanam poſſe, quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuerſiones quibus aſſiduè voluitur & quaſi rotatur hominum vita, in hoc aſylum ſe recipit, Tempora ſua eſſe in manu Dei. Poterat aut vitæ curſum, aut tẽpus in ſingulari numero ponere: ſed temporum nominę exprimere voluit, quantumuis inſtabilis ſit hominum conditio, quęcunque ſubinde accidunt vices diuinitus gubernari. Qua ratione Raſin & Rex Iſrael, quum viribus in exitium Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & abſumendam terram accenſæ, vocantur à Propheta titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Pharao, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarũ omnibus formidoloſus eſſet, ipſe belluæ marinæ, copię eius piſcibus comparantur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus ſe hamo ſuo capturum, & tracturum quò volet. Denique, ne hìc diutius immorer, facilè, ſi animaduertas, perſpicies, extremũ eſſe omnium miſeriarum, prouidentiæ ignorationem: ſummam beatitudinem in eiuſdem cognitione eſſe ſitam.

Pſal. 91.3. — Pſal. 118.6. & 27.3, & 56.5, & alibi. — 1. Theſſ. 2.18. — 1. Cor. 16.7. — Pſal. 31.16. — Ieſa. 7.4. — Ezech. 29.4.

Altera pars huius capitis, obiectiones

12 De prouidentia Dei, quantum ad ſolidam fidelium & eruditionem & conſolationem cõducit, (nam explendæ vanorum hominum curioſitati neque ſatis quicquam eſſę

esse potest,neq; optandum est vt satisfiat) satis dictum foret, nisi obstaret pauci quidam
loci,qui innuere videntur,contrà quàm suprà expositum est,non firmum ac stabile con
Gen.6.6. stare Deo consilium,sed pro rerum inferiorum dispositione mutabile.Primũ aliquoties
1.Sam.15. Dei pœnitẽtia cõmemoratur, vt,quòd illũ pœnituerit hominis creati:Saulis in regnum
11.
Iere.18.8. euecti:quòd eũ pœnitebit mali quod infligere populo suo statuerat,simulac conuersio-
nem eius aliquam senserit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referun-
Ion.3.4, tur. Per Ionam edixerat Niniuitis,quadraginta diebus elapsis perituram Niniuen:atqui
10.
Iesa.38.1, mox eorum pœnitentia ad clementiorem sententiam inflexus est. Ezechiæ mortem
5.
2.Reg.20 per os Iesaię pronuntiarat:ad quam differendam lachrymis eius & precibus commotus
1,5. est. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum constituisse:
sed prout sunt cuiusque merita, vel prout æquum ac iustum censet, singulos in annos,
dies & horas,hoc vel illud decernere. De pœnitentia sic habendum,non magis illam in
Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo
sciens ac volens se in pœnitentiæ necessitatem coniicit, Deo pœnitentiam non tribue-
mus quin aut ignorare dicamus quid futurum sit,aut effugere non posse,aut præcipitan
ter & inconsideratè ruere in sententiam cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest
à sensu Spiritus sancti, vt in ipsa pœnitentiæ mentione, neget Deum pœnitudine duci,
1.Sam.15. quia homo non sit quem pœnitere queat. Ac notandum est in eodem capite sic vtrun-
29. que coniungi vt comparatio speciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè
traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in Regem creati. Paulo pòst additur, Non men-
tietur fortitudo Israel, nec pœnitudine flectetur:quia homo non est, vt eum pœniteat.
Quibus verbis palàm absque figura immutabilitas asseritur. Itaque Dei ordinationem
in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentia superiorem esse
certum est. Ac ne dubia esset eius constantia, testimonium illi reddere sui quoque ad-
uersarij coacti sunt. Balaam enim, vel inuitum, in hanc vocem prorumpere oportuit,
Num.23. non esse Deum instar hominis vt mentiatur, nec quasi hominis filium vt mutetur: ac
19. fieri non posse vt non faciat quicquid dixerit,vt non impleat quicquid loquutus sit.

duas diluens: quarum prior est, Scripturam tribuere Deo cõsilii mutationem seu pœnitentiam: ideo eius prouidentiam firmam non videri.

Responsio ad priorem illam obiectionem: ex Scripturæ locis pœnitẽtiam in Deum haud cadere demonstrans.

13 Quid ergo sibi vult pœnitentiæ nomen? Nempe quod aliæ omnes loquendi for-
mulę quę Deum humanitus nobis describunt.Quia enim ad eius altitudinem non per-
tingit nostra infirmitas,quæ nobis traditur eius descriptio,ad captum nostrum submit-
tenda est,vt à nobis intelligatur.Hæc est porrò submittendi ratio,vt se talem nobis figu
ret,nõ qualis in se est,sed qualis à nobis sentitur.Extra omnem perturbationis affectum
quum sit, irasci se peccatoribus testatur. Quemadmodũ ergo quũ audimus Deum ira-
tum,imaginari non debemus aliquam in ipso motionem,sed reputare potius loquutio-
nem hanc à sensu nostro sumptam,quia faciem excandescentis iratíq; præ se ferat Deus
quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere sub pœnitentiæ vocabulo,
quàm factorum mutationem: quia soleant homines facta sua mutando, testari sibi di-
splicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines,correctio eius est quod displi
cet: correctio autem ex pœnitentia prouenit: ideo per pœnitentiæ nomen significatur
quod Deus in suis operibus mutat: interim nec consilium illi nec voluntas inuertitur,
nec affectus commutatur:sed quod ab æterno prouiderat,probauerat, decreuerat,per-
petuo tenore prosequitur,vtcunque appareat subita hominum oculis varietas.

Cur pœnitẽtia Deo tribuitur.

Ion.3.10. 14 Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quod iam promulgatum fue-
Iesa.38. rat excidium,& Ezechię vitam,denuntiatà morte,prorogatam:abrogata fuisse Dei de-
1,5. creta ostendit. Qui sic sentiunt,in denuntiationibus hallucinantur:quæ tametsi simpli-
citer affirmant, tacitam in se nihilominus conditionem cõtinere ex fine ipso intellige-
tur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat,qui ruinã vrbis prædiceret? Cur
per Iesaiam mortẽ indicabat Ezechię?Poterat enim & illos & hunc perdere,sine cladis
nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mortis suæ præscij venientẽ illam eminus cerne-
rent.Nimirũ non perditos voluit:sed,ne perderentur,emendatos. Quòd ergo Niniuen
post quadraginta dies ruiturã Ionas vaticinatur,ideo fit ne ruat.Quòd Ezechię spes vitę
longioris præciditur,ideo fit vt longiorem vitam impetret.Quis iam non videt,Domi-
num eiusmodi comminationibus voluisse ad resipiscentiam expergefacere quos terre-
bat, vt effugerent quod peccatis suis meriti erãt iudicium? Id si conuenit, natura rerum
eò nos ducit vt in simplici denũtiatione conditionẽ tacitam subaudiamus.Quod etiam
confirmatur similibus exemplis,Abimelech regem corripiens Dominus,quòd Abrahæ
suam

Posterior obiectio, decretorum Dei abrogationẽ in scripturis S. descriptã proponens: quæ abrogatio Dei prouidentiam tollere videtur.

Responsio.

Cõfirmatio ab exẽplo simili.

Gen.20.3.

ſuam vxorem ſuſtuliſſet,his verbis vtitur,Ecce,tu morieris propter mulierẽ quam accepiſti.eſt enim viro iuncta. Poſtquam autem ille excuſauit,in hũc modum loquitur,Reſtitue vxorẽ viro:eſt enim Propheta,& orabit pro te vt viuas.Sin minus,ſcito quòd moriendo morieris tu,& omnia quæ habes.Vides vt primo edicto vehemẽtius animũ eius concutiat, quò ſatisfactioni reddat intentum:altero autem volũtatem liquidè ſuam explicet? Quando ſimilis eſt aliorum locorũ ratio,ne ex illis inferas quicquam fuiſſe priori Domini conſilio derogatum,quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ ſuæ ordinationi ſternit Dominus,quum pœnam denuntiando,ad reſipiſcentiam monet eos quibus vult parcere , quàm voluntate quicquam variet , ac ne ſermone quidem : niſi quòd ſyllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum eſt. Siquidem illud Ieſaiæ manere verum oportet,Dominus exercituum deliberauit,& quis poterit diſſoluere?manus eius extenta,& quis auertet eam?

Ieſa.14.27.

CAPVT XVIII.

Deum ita impiorum opera vti,& animos flectere ad exequenda ſua iudicia,vt purus ipſe ab omni labe maneat.

Conſtat poſtremum hoc caput primi libri tribus partibus.

1 Quum paulò antea dictum ſit Deum reprobos omnes atque adeo Satanam ipſum ſuo arbitrio flectere,tres occurrunt obiectiones.Prior,Dei permiſſione,nõ voluntate,iſta fieri. Huic obiectioni duplex opponitur reſponſio,quarum altera Angelos & homines bonos malóſque nihil efficere niſi quod a Deo conſtitutum eſt : altera , arcanos omnes motus ab occulta Dei inſpiratione ad finem ſuum dirigi probatur,ſect.1.& 2.

2 Altera obiectio,duas in Deo contrarias eſſe voluntates, ſi occulto conſilio decernit quæ lege ſua palam prohibet,ſect.3.diluitur.

3 Poſtrema,Deum conſtitui ſcelerum omnium authorem, ſi non modò impiorum opera vti, ſed etiam conſilia & affectus gubernare dicatur, ac proinde impios immeritò damnari, refellitur,ſectione vltima.

Senſus carnis, origo obiectionum quæ adu. Dei prouidentiam proponuntur.

Vid.Calui.adu.libert. c.15. & 16. & Aug. lib. 1.de ordine, cap.1. &c.

EX aliis locis vbi Deus Satanam ipſum & omnes reprobos ſuo arbitrio flectere vel trahere dicitur,difficilior emergit queſtio.Quomodo enim per illos agens, nullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa ſit immunis, miniſtros autem ſuos iuſtè damnet, vix capit ſenſus carnis. hinc reperta diſtinctio inter agere & permittere:quia hic nodus multis inexplicabilis viſus eſt,ſub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita eſſe,vt eorũ malitiam in quemcunque viſum eſt finem dirigat:& ſceleribus vtatur ad exequenda ſua iudicia.Ac excuſabilis fortè eſſet eorũ modeſtia quos terret abſurditatis ſpecies,niſi quòd perperam mendacij patrocinio aſſerere tentãt Dei iuſtitiam ab omni ſiniſtra nota. Abſurdum videtur,volente ac iubente Deo excæcari hominem,qui mox cæcitatis ſuæ pœnas daturus eſt. Tergiuerſando itaq; effugiunt,Dei tantùm permiſſu, non etiam voluntate hoc fieri.ipſe verò palàm ſe facere pronuntians,effugium illud repudiat. Quòd autẽ nihil efficiant homines niſi arcano Dei nutu,nec quicquam deliberando agitent niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione conſtituat, innumeris & claris teſtimoniis probatur.Quod antè citauimus ex Pſalmo,Deum quæcunq; vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certum eſt.Si Deus bellorum & pacis certus eſt arbiter,vt illic dicitur,ídque ſine vlla exceptione,eo inſcio aut quieſcẽte homines cæco motu temerè ferri quis dicere audebit?Sed in ſpecialibus exemplis plus lucis erit.Ex primo capite Iob ſcimus Satanam ſe corã Deo ſiſtere ad excipienda iuſſa , nõ minus quàm Angelos, qui ſponte obediunt:diuerſo quidẽ id modo & fine:ſed tamen nequid aggredi poſſit,niſi volente Deo.Etſi nuda permiſſio deinde ſubiici videtur,vt ſanctum virum affligat:quia tamen vera eſt illa ſententia,Dominus dedit,Dominus abſtulit : ſicut Deo placuit,ita factum eſt:colligimus,eius probationis cuius Satã & ſceleſti latrones miniſtri fuerunt,Deum fuiſſe authorem. Molitur Satan ſanctum virum deſperatione adigere in furorem:Sabæi crudeliter & impiè in aliena bona prædando inuolant.Agnoſcit Iob diuinitus ſe exutũ eſſe omnibus fortunis,& ſe pauperẽ factum,quia ſic placuerit DEO. Ergo quicquid agitent homines,vel Satan ipſe,DEus tamen clauum tenet,vt ad exequenda ſua iudicia conuertat eorum conatus. Vult DEus perfidum regem Achab decipi:operam ſuam offert diabolus ad eam rẽ:mittitur cum certo mandato,vt ſit ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarũ.Si DEi iudicium eſt excęcatio & amentia Achab,nudę permiſſionis figmentum euaneſcit : quia ridiculum eſſet, iudicem tantùm permittere non etiam decernere quid fieri velit,& mandare executionem miniſtris.Iudęis propoſitum eſt Chriſtum extinguere:Pilatus & milites rabioſę eorum libidini morem gerũt.fatentur

Prior obiectio, Dei permiſſionem ab eius voluntate ſeparat.

Reſponſio Angeli, & homines tum boni tum mali nihil efficiunt niſi quod a Deo eſt conſtitutum.

Probatio ab exemplis expreſſis & perſpicuis.

Primum.

Iob.1.21

Alterum.

1.Reg.22. 20,21,22, 23.

Tertium.

Act.4.28.

tur tamen in solenni precatione discipuli nihil fecisse omnes impios nisi quod manus & Act.2.23. consilium Dei decreuerat. sicuti iam antè concionatus fuerat Petrus, definito cõsilio & præscientia Dei traditum fuisse vt interficeretur. acsi diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) Act.3.18. scientem & volentẽ statuisse quod Iudęi executi sunt. sicuti alibi repetit, Deus qui prænũtiauit per omnes suos Prophetas passurum esse Christum, ita impleuit. Absalon (*Quartum.*) 2.Sam.16 22. incesto coitu, patris torũ polluens, detestabile scelus perpetrat: Deus tamẽ hoc opus 2.Sam.12 12. suum esse pronuntiat. verba enim sunt, Tu fecisti occultè: ego verò palàm faciam, & coram sole hoc. Quicquid sæuitiæ exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei esse pronũtiat Ieremias. (*Quintum.*) Iere.50. 25. Qua ratione Nabucadnezer vocatur Dei seruus. Clamat passim Deus, suo sibilo, Iesa.5.26, & 10.5, & 19.25. tubæ suæ clãgore, imperio & iussu excitari impios ad bellum: Assyrium vocat virgam furoris sui, & securim quam manu sua mouet. Cladem vrbis sanctæ & Templi ruinam vocat opus suum. 2.Sam.16 10. Dauid non obstrepens Deo, sed iustum iudicẽ agnoscens, ex illius tamen (*Sextum.*) iussu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus inquit, iussit eum maledicere. Sępius (*Septimum.*) 1.Reg.11. 31. in sacra historia occurrit, quicquid accidat, proficisci à Domino, sicuti decem tribuum 1.Sam.2. 34. defectionem, interitum filiorum Heli, & eiusdem generis permulta. Qui mediocriter exercitati sunt in Scripturis, vident me ex multis pauca tantùm proferre testimonia, vt breuitati consulam, ex quibus tamen satis supérque liquet nugari eos & ineptire qui in locum prouidentiæ Dei nudam permissionem substituunt, acsi in specula sedens expectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab hominum arbitrio.

2 Quantum ad arcanos motus spectat, quod de corde Regis prædicat Solomo, flecti huc vel illuc, prout Deo visum est, ad totum certè humanum genus extenditur, tantundémq; valet acsi dixisset, quicquid animis concipimus, arcana Dei inspiratione ad suum finem dirigi. (*Altera specialis refutatio obiectionis permissionẽ a Dei voluntate separantis, qua ostenduntur arcanos motus occultos, sed iusta Dei inspiratione ad suum finem dirigi.*) Iesa.29. 14. Et certè nisi intus operaretur in mẽtibus hominum, nõ rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudẽtiam: auferre cor principibus terræ, vt errẽt per deuia. Psal.107. 40. Atq; huc pertinet quod sępe legitur, homines esse pauidos, prout eius terrore occupantur eorũ corda. Ezech.7. 26. Leuit.26. 36. Sic Dauid è castris Saulis, nemine sciente, egressus est: quia sopor Dei irruerat super omnes. 1.Sam.26 12. Sed nihil clarius potest desiderari quàm vbi toties pronuntiat se excæcare hominũ mẽtes, ac vertigine percutere, spiritu soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionẽ multi reiiciunt, acsi deserẽdo reprobos, à Satana excæcari sineret. (*Instantia prima.*) Rom.1. 26, & 11.8 Sed quũ disertè exprimat Spiritus sanctus, iusto Dei iudicio infligi cæcitatem & amẽtiam, nimis friuola est illa solutio. (*Responsio.*) Exo.8.15. Dicitur indurasse cor Pharaonis, itẽ aggrauasse, & roborasse. Eludũt insulso cauillo quidã has loquendi formas: (*Instantia 2.*) quia dũ alibi dicitur Pharao ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. Quasi verò non optimè conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominem, vbi agitur à Deo, simul tamẽ agere. (*1.Resp.*) Ego autem, quod obiiciunt in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumaciæ motus nõ erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum esset ac insipidum ita interpretari, acsi tãtùm Pharao se obdurari passus esset. Adde quòd ansam talibus cauillis præcidit Scriptura. (*2.Resp.*) Tenebo, inquit Deus, cor illius. (Ibid.4.21.) Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moses progressos fuisse in pugnam, quia roborasset Deus eorum corda. (Iosue 11.20.) Quod idem ab alio Propheta repetitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum suum. (Psal.105.25.) Similiter apud Iesaiam contra gentem fallacem missurum se Assyrios pronuntiat, ac præcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiant prædam. (Iesa.10.9.) non quia impios & pręfractos homines docere velit ad sponte parẽdum, sed quia flexurus sit ad exequenda sua iudicia, perinde acsi iussa eius animis insculpta gestarent. vnde apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidem interposita Satanæ opera sæpe Deum agere in reprobis: (*Instantia 3.*) sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quatenus datum est. (*Responsio.*) Spiritus malus turbat Saulem: sed dicitur esse à Deo: (1.Sam.16.14.) vt sciamus furorẽ Saulis à iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes: (2.Cor.4.4.) sed vnde hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendaciis credant qui renuunt parere veritati? Secundùm priorem rationem dicitur, Si Propheta quispiam loquutus fuerit mẽdaciter, ego Deus illum decepi. (Eze.14.9.) Secundùm alteram verò dicitur ipse dare homines in reprobum sensum, & proiicere in fœdas cupiditates: (Rom.1.28.) quia iustæ suæ vindictæ præcipuus est author, Satan verò tantùm minister. Cap.4. sect.3.4. Sed quia, vbi secundo libro disputabimus de libero vel seruo hominis arbitrio, iterum hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixisse videor quantũ locus postulabat. Summa hæc sit, quum Dei volũtas dicitur rerum omnium esse causa, prouidentiam eius statui (*Sũma omnium responsionum obiectionum.*)

tui moderatricem in cunctis hominum consiliis & operibus, vt non tantùm vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium cogat.

Iterum detegitur fons prioris et sequentium obiectionũ, superbiæ videlicet & blasphemiæ Spiritus.

3 Quando autem hactenus recitaui solùm quæ apertè & non ambiguè in Scriptura traduntur, viderint qui cælestibus oraculis sinistras ignominiæ notas inurere non dubitant, quodnam vsurpent censuræ genus. Nam si ex inscitiæ simulatione laudem modestię appetunt, quid superbius fingi potest, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere? Mihi secus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin apertè maledicũt, quidnã proficient cælum sputis impetendo? Nouum quidem huius petulantiæ exemplum non est: quia fuerunt omnibus seculis impij & profani homines, qui aduersus hãc doctrinæ partẽ ore rabido latrarent. *Psal.51.6.* Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient verum esse, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit Dauid hominum amentiam in hac tam effræni licentia, quòd ex suo cœno non solùm aduersus Deum litigant, sed potestatẽ sibi arrogant eius damnandi. Interea breuiter admonet, quas in cęlum euomunt blasphemias, ad Deum non pertingere, quin iustitiam suam, discussis calumniarũ nebulis illustret: fides etiam nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, superior *1.Ioh.5.4* est toto mundo) nebulas istas ex sua altitudine despiciat.

Altera obiectio, quæ duas in Deo repugnantes voluntates imaginatur.

Nam quod primò obiiciunt, si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quia occulto consilio decernat quæ Lege sua palàm vetuit: facilè diluitur. Antequam tamen respondeam, monitos iterum volo lectores, cauillum hoc non in me sed in Spiritum sanctũ torqueri,

Responsio 1.

qui certè hanc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut Deo placuit ita factum est. *Iob.1.21.* quum spoliatus esset à latronibus, in illorum iniuria & maleficio iustum Dei flagellum agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non obtemperarunt patri suo filij Eli, quia voluit Deus *1.Sam.2.25.* occidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cælo residet, quæcunq; vult facere. *Psal.115.3.*

Secunda.

Et iam satis apertè ostendi, Deum vocari eorum omnium authorem quæ isti censores volunt otioso tantũ eius permissu contingere. Testatur se creare lucem & tenebras, *Iesa.45.7.* formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipse non fecerit. *Amos 3.6.* Dicant obsecro, volénsne an nolens iudicia sua exerceat.

Tertia.

Atqui sicuti docet Moses, eum qui fortuitò securis lapsu occiditur, diuinitus traditum esse in manũ percussoris: *Deut.19.5.* ita tota Ecclesia dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conspirasse, vt facerent quæ Dei manus & cõsilium decreuerat. *Act.4.28.* Et sanè, nisi Deo volente crucifixus esset Christus, vnde nobis redemptio?

Simplex & vna Dei voluntas cur multiplex homini apparet.

Neq; tamen ideo vel secum pugnat, vel mutatur Dei voluntas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna & simplex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis nostrę imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit non capimus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit mysterium esse absconditum, paulo pòst adiungit, in ea manifestatam fuisse πολυποίκιλον sapientiam Dei. *Eph.3.10.* An quia propter hebetudinem sensus nostri multiplex apparet Dei sapiẽtia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpres) ideo somnianda nobis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium mutet, vel à seipso dissideat?

Quarta.

Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat nobis in memoriam nostra imbecillitas, & simul reputemus, lucem quam inhabitat, non frustra vocari inaccessam, quia caligine obducta est. *1.Tim.6.16.* Ergo huic Augustini sententiæ pij omnes & modesti facilè acquiescent, *Enchir. ad Laur. cap.101.* Interdum bona voluntate hominem velle aliquid

Exemplum, superiores responsiones illustrans.

quod Deus non vult. velut si bonus filius patrem vult viuere, quem Deus vult mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus. nempe ille vult quod non vult Deus, iste verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius consonat, quanuis aliud volentis, quàm huius idem volentis impietas: tantum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiusq; voluntas, vt vel approbetur, vel improbetur.

Aliud exemplum.

Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulo verò antè dixerat, sua defectione Angelos apostatas, omnésq; reprobos, quantum ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolebat: quantũ verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuisse: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates eius: *Psal.111.2.* vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec vtique nolens sinit, sed volens: nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

tertia obiectio.

4 Hoc etiã modo soluitur, imò sponte liquescit altera obiectio, Si non modò impiorum

rum opera vtitur Deus,sed etiam consilia& affectus gubernat,scelerũ omnium esse authoré:ac proinde immeritò damnari homines si exequuntur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtemperent. Perperã enim miscetur cum præcepto volũtas,quam longissimè ab illo differre innumeris exemplis cõstat.Nam etsi dum stuprauit Absalon patris vxores, voluit Deus hoc probro vlcisci Dauidis adulterium:nõ ideo tamẽ præcepit scelerato filio incestum committere,nisi fortè Dauidis respectu,sicut loquitur de cõuitiis Semei. Nam illũ Dei iussu maledicere dum fatetur,minimè cõmendat obsequium, acsi Dei imperio pareret proteruus ille canis:sed eius linguã flagellũ Dei esse agnoscens, castigari patienter sustinet. Hoc quidem tenendum est, dum per impios peragit Deus quod occulto suo iudicio decreuit, non esse excusabiles, quasi obediant eius præcepto, quod data opera pro sua libidine violãt. Iam quomodo ex Deo fit,& occulta eius prouidentia regatur quod peruersè faciunt homines,illustre documẽtum est electio regis Iarobeam,in qua seuerè damnatur populi temeritas & amentia,quòd ordinem à Deo sancitum peruerterit,ac perfidè desciuerit à familia Dauidis. & tamẽ scimus voluisse vngi: vnde & in verbis Oseæ quædam apparet repugnantiæ species, quòd vbi conquestus est Deus regnum illud se nesciente & nolente fuisse erectũ,alibi prædicat se dedisse regem Iarobeam in furore suo.Quomodo hæc cõuenient,Iarobeam nõ ex Deo regnasse,& ab eodem fuisse prefectum regem?Nempe quia nec desciscere à familia Dauidis potuit populus quin iugum sibi diuinitus impositum excuteret:neq; tamen libertas ipsi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingratitudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus,perfidiam nolendo,defectionẽ tamen alio fine iustè velit. vnde & Iarobeam prȩter spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem,qui Solomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunq; expendant lectores,quia placuerat Deo sub manu vnius Regis gubernari populum:vbi in duas partes scinditur,fieri cõtra illius voluntatem:& tamen ab eiusdem voluntate initium fuisse diuortij.Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitãtem Propheta & voce & vnctionis tessera ad spem regni solicitat,non fit hoc vel nescio vel inuito Deo,qui ita fieri mandauit:& tamen iure dãnatur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis posteris desciuerit.Hac ratione etiam subiicitur postea,quòd Rechabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factum esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum Ahihæ serui sui. Ecce vt nolente Deo laceretur sacra vnitas,& tamen vt eodem volente alienentur à filio Solomonis decem tribus. Accedat simile quoq; aliud exemplum, vbi consentiente populo,imò manus suas prȩbente,iugulantur filij regis Achab,& exterminatur tota progenies. Verè quidem refert Iehu nihil in terrã cecidisse ex Dei sermonibus,sed ipsum fecisse quicquid loquutus fuerat per manum serui sui Eliæ.Et tamen non abs re ciues Samariæ perstringit quòd operam suam cõmodassent, Iustíne estis, inquit? Si ego coniuraui cõtra dominum meum,quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò,nisi fallor,explicui quomodo in eodem opere tã se prodat hominis crimen,quàm refulgeat Dei iustitia: & modestis ingeniis semper hæc Augustini respõsio sufficiet, Quum Pater tradiderit Filium,&Christus corpus suum,& Iudas Dominũ,cur in hac traditione Deus est iustus,& homo reus, nisi quia in re vna quam fecerũt, causa non vna est ob quam fecerunt? Si quos autem magis impediat quod nũc dicimus,nullum esse Dei cum homine consensum,vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi non licet: succurrat quod alibi admonet idem Augustinus, Quis non ad ista iudicia contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult,reddens eis tamen secundum eorum merita?Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sceleris Deo adscribere, quia Filium suum & tradi voluit ipse, & tradidit in mortem:quàm redemptionis laudem ad Iudam transferre.Itaq; verè alibi idem scriptor admonet,in hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines,vel quid fecerint,sed quid voluerint,vt in rationem veniat cõsilium & voluntas. Quibus hoc asperum videtur, quàm tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitent,dum rem claris Scripturæ testimoniis testatam, quia excedat eorum captum, respuunt, ac vitio vertunt in medium proferri quæ Deus nisi sciuisset vtilia esse cognitu, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iussisset. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet quàm mansueta docilitate amplecti, & quidem sine exceptione, quicquid in sacris Scripturis traditum est. Qui verò proteruius insultant, quum satis constet eos contra Deum blaterare,longiori refutatione digni non sunt.

Margin notes: Deum esse authorẽ omnium scelerum,&c. — Responsio 1. exẽplis ex Dauidis historia depromptis cõfirmata. — 2.Sam.16 22. — 2.Sam.16 10. — 1.Reg.12. 20. — Secũda responsio,ex hist. apostasiæ Israelitarum. — Oseæ 8.4. Oseæ 13.11. — 1.Reg.11.23. — 1.Reg.12. 15. — 2.Reg.10 7. — Tertia responsio, ex Achabi & Iehu hist. — Epist. 48. ad Vincẽtium. — Augustini consensus, & ex historia mortis Christi quarta responsio superiores confirmans ac carnalis prudentiæ os occludens. — De grat. & lib. arbit. ad Valent. c.20. — Vera Christianorum sapientia.

INST

INSTITVTIONIS Christianæ Religionis

Liber Secundus.

DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS IN CHRISTO, QVÆ PATRIBVS SVB LEGE PRIMVM, deinde & nobis in Euangelio patefacta eſt.

ARGVMENTVM.

Abſoluta primæ partis Symboli Apoſtolici, de Cognitione Dei Creatoris, tractatione, ſequitur altera de Cognitione Dei Redemptoris in Chriſto, quam hic liber ſecundus explicat.

Primùm verò de Redemptionis occaſione, hoc eſt de lapſu Adæ diſſerit: Secundò, de Redemptione ipſa. Diſſertationi priori priora quinque capita, poſteriori reliqua aſſignantur.

Quòd ad Redemptionis occaſionem, non tantùm in genere de lapſu agit, ſed etiam ſpeciatim de eius effectis, id eſt de peccato Originali, de arbitrij ſeruitute, de corrupta omnium hominum natura, de Dei in hominum cordibus operatione, cap. I. II. III. IIII. *quibus ſubiungit refutationem obiectionum quæ pro defenſione liberi arbitrij afferri ſolent, c.* V.

Tractatus de Redemptione ad quinque partes præcipuas reuocari poteſt.

1 *Oſtendit quis ille ſit, in quo ſalus homini perdito quærenda eſt: nempe Chriſtus,* VI. *c.*

2 *Quomodo hic ille Chriſtus mundo patefactus ſit, nimirum duplici ratione: primùm ſub Lege (qua occaſione Decalogum explicat & alia quædam de Lege diſcutit) cap.* VII. *&* VIII. *Deinde ſub Euangelio, vbi de ſimilitudine & differentia vtriuſque Teſtamenti diſputat,* IX. X. *&* XI. *cap.*

3 *Qualis fuerit debueritq́ eſſe Chriſtus, vt Mediatoris officium præſtaret, homo videlicet & Deus in vna perſona,* XII. XIII. XIIII. *cap.*

4 *Quorſum miſſus à Patre in mundum fuerit, cap.* XV. *vbi de Prophetia, Regno & Sacerdotio Chriſti locus explanatur.*

5 *Quibus modis vel gradibus Redemptoris partes impleuerit, vt nobis ſalutem acquireret, c.* XVI. *vbi de eius crucifixione, morte, ſepultura, deſcenſu ad inferos, reſurrectione, aſcenſu in cœlum, ſeſſione ad dexteram Patris, articuli & fructus ex hac doctrina naſcentes excutiuntur: addita cap.* XVII. *quæſtionis ſolutione, An Chriſtus gratiam Dei & ſalutem nobis ſit promeritus.*

CAPVT I.

Adæ lapſu & defectione totum humanum genus maledictioni fuiſſe addictum, & à prima origine degeneraſſe. vbi de peccato originali.

Partes huius capitis.

1 Quàm neceſſaria ſit noſtri notitia: qualis eſſe debeat: quot & quibus obnoxia periculis: eius partes præcipuæ, ſect. 1. 2. 3.

2 De cauſis horrendi lapſus Adæ, ſect. 4.

3 De huius lapſus contagione, tum creata omnia, tum Adæ poſteros inuadente, à ſect. 5. ad finem capitis, vbi de peccati originalis propagatione, definitione & efficacia agitur.

Noſtri notitia res eſt neceſſaria admodum.

On ſine cauſa, prouerbio veteri tantoperè homini commendata ſemper fuit cognitio ſuiipſius. Nam ſi turpe ignorare ducitur quæcunque ad humanæ vitæ rationem pertinent: multò verò fœdior ignorantia noſtri eſt, qua fit vt in capiendo de re qualibet neceſſaria conſilio miſerè hallucinemur, atque adeò cæcutiamus. Verùm quo vtilior eſt præceptio, eo diligentius videndum eſt nobis ne ipſa præpoſterè vtamur: quod Philoſophis quibuſdam videmus accidiſſe. Illi enim dum hominem hortantur vt ſeip

Qua vt bene vtamur, exuenda eſt ſuperbia.

ſeipſum nouerit, finem ſimul proponunt, ne dignitatem excellentiámque ſuam neſciat. neque aliud ipſum in ſe contemplari volunt, quàm vnde inani fiducia intumeſcat & ſuperbia infletur. Noſtri autem cognitio primùm in eo ſita eſt, vt reputantes quid nobis in creatione datum ſit, & quàm benignè ſuam erga nos gratiam continuet Deus, ſciamus quanta ſit naturæ noſtræ excellentia, ſi quidem integra maneret: ſimul tamen cogitemus, nihil nobis ineſſe proprium, ſed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt ſemper ab ipſo pendeamus. Deinde vt nobis occurrat miſera poſt Adæ lapſum noſtra conditio, cuius ſenſus, proſtrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet. Nam ſicuti Deus ad imaginem ſuam initiò nos finxit, vt mentes noſtras tum ad virtutis ſtudium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne ſocordia noſtra obruatur tanta generis noſtri nobilitas quę nos à brutis animalibus diſcernit, cognoſcere operæpretium eſt, ideò nos ratione & intelligentia prȩditos eſſe, vt ſanctam & honeſtam vitam colendo ad propoſitum beatæ immortalitatis ſcopum tendamus. Cęterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin mox ex altera parte ſe offerat triſte fœditatis & ignominiæ noſtræ ſpectaculum, ex quo in primi hominis perſona ab origine noſtra excidimus. Vnde & noſtri odium ac diſplicentia veráque humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei ſtudium, in quo quiſque ea bona recuperet quorum prorſus inanes & vacui deprehendimur.

Induenda deiñ de vera humilitas quæ nos ad hominis lapſum conſiderandum & Dei in Chriſto miſericordiā amplectendam deducat.

2 Hoc ſanè quærendum in excutiendis nobis eſſe præſcribit Dei veritas. nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriandi materia deſtitutos, ad ſubmiſſionem adducat. Quam regulam tenere conuenit ſi ad rectam & ſapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plauſibilior ſit illa ſententia quæ ad reputanda noſtra bona potius nos inuitat, quàm ad inſpiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miſeram noſtram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil eſt quod magis appetat humanũ ingenium quàm blanditiis demulceri. atque ideò, vbi dotes ſuas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quo minus mirum eſt, hîc adeò perniciosè fuiſſe à maxima hominum parte aberratum. Nam quum ſit ingenitus vniuerſis mortalibus pluſquam cæcus ſui amor, libentiſſimè ſibi perſuadent nihil ineſſe ſibi quod meritò debeat eſſe odioſum. Ita ſine alieno patrocinio vaniſſima hæc opinio fidem paſſim obtinet, hominem ſibi abundè ſufficere ad bene beatéque viuendum. Quòd ſiqui modeſtius ſentire volunt, vtcunque aliquid Deo concedant, ne ſibi arrogare omnia videantur: ſic tamen partiuntur vt potiſſima & gloriæ & fiduciæ materia ſemper apud ſe reſideat. Iam ſi accedit oratio, quæ ſponte prurientem in hominis medullis ſuperbiam ſuis illecebris titillet, nihil eſt quod magis arrideat. Proinde vt vnuſquiſque humanæ naturæ præſtantiam benigniſſimè ſuo præconio extulit, ita magno ſeculorum propè omnium applauſu fuit exceptus. Sed enim quæcunque talis eſt humanæ excellentiæ commendatio, quę hominem in ſe acquieſcere doceat, nihil aliud quàm ſuauitate illa ſua delicias facit: & ſic quidem illudit, vt qui aſſentiuntur, eos peſſimo exitio perdat. Quorſum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, inſtituere, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac deſtitui tum ſana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen ſecurè, donec in exitium corruamus? Atqui non aliter ſuccedere iis poteſt qui ſe aliquid poſſe propria virtute confidunt. Talibus ergo magiſtris, qui reputandis tantùm bonis noſtris nos detinent, ſiquis auſcultet, non in ſui cognitionem proficiet, ſed in peſſimam ignorationem abripietur.

Tametſi autẽ plauſibilis eſt ſententia quæ nos ad noſtri admirationem incitat: altera ſanè ſola eſt recipienda quæ ad veram animi ſubmiſſionem flectit.

Superbiæ noſtræ prætextus.

Hominis peccatoris miſera vanitas.

3 Ergo quum in hoc conſentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium ſenſu, ſecundam ſapientiæ partem in noſtri cognitione repoſitam eſſe: in ipſa tamen cognoſcendi ratione magnum eſt diſſidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè ſibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate ſua confiſus, audaciam ſumit, ac ſeſe incitat ad virtutis officia: & indicto vitiis bello, ad id quod pulchrum & honeſtũ eſt toto ſtudio incumbere conatur. Qui autem ſe ad amuſſim diuini iudicij inſpicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bonam fiduciam erigat: ac quo penitius ſe excuſſit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia prorſus abdicatus, nihil ſibi ad vitam rectè inſtituendam relinquit. Neque tamen vult nos obliuiſci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri noſtro contulerat, nempe quæ nos ad iuſtitiæ bonitatíſque ſtudium meritò expergefacere debeat. Non enim poſſumus aut primã noſtram originem, aut quorſum

At in cognoſcẽdi ratione, aliter ſentiunt. Carnis prudentia.

Cõſcientia, quę ad amuſſim diuini iudicii ſeipſam expendit.

conditi ſumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendúmque Dei regnum pungamur. Sed tantum abeſt vt animos nobis faciat iſta recognitio, vt potius ſubmiſſis illis, ad humilitatem proſternat. Quę enim illa eſt origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis noſtræ finis? A quo penitus auerſi ſumus, vt miſeræ noſtræ ſortis pertæſi ingemiſcamus: ingemiſcendo, ad perditam illam dignitatem ſuſpiremus. Nos autem, quum dicimus nihil in ſe oportere hominem intueri quod ipſum animoſum reddat, intelligimus nihil eſſe penes ipſum cuius fiducia debeat ſuperbire. Quare ſi libet, quam homo ſui notitiam habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finem creatus ſit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futurę meditationem excitetur: deinde ſuas facultates, vel certè facultatum inopiam expendat: qua perſpecta, non ſecus atque in nihilum redactus, in extrema confuſione iaceat. Huc tendit prior conſideratio, vt quale ſit officium ſuum agnoſcat: altera, quid ad ipſum præſtandum valeat. De vtraque, prout ſeries docendi poſcet, à nobis diſſeretur.

Porro duæ ſunt partes huius notitiæ. Prior pars lib. 1. c. 15. diſcuſſa eſt. Poſteriorem nunc aggreditur.

In ea autem explicāda, duo occurrunt. 1. Qui factum ſit vt tam horrenda calamitate Adam ſe & totum humanum genus inuolueret.

4 Quia verò non leue delictum, ſed deteſtabile fuiſſe ſcelus oportet, quod tam ſeuerè vltus eſt Deus, ſpecies ipſa peccati in lapſu Adæ conſideranda nobis eſt, quæ horribilem Dei vindictam accendit in totum humanũ genus. Puerile eſt quod de gulæ intemperie vulgò receptum fuit. Quaſi verò ſumma & caput virtutum omnium in abſtinentia vnius tantùm fructus fuerit, quum vndique affluerent quæcunque expetibiles erant deliciæ, atque in beata illa terræ fœcunditate non tantùm copia ad lautitias ſuppeteret, ſed etiam varietas. Altius igitur ſpectandum, quia prohibitio ab arbore ſcientiæ boni & mali, obedientiæ examen fuit, vt parendo Adam ſe Dei imperio libenter ſubeſſe probaret. Nomen verò ipſum oſtendit præcepti non alium fuiſſe finē, quàm vt ſua ſorte contentus, ſe improba cupiditate altius non efferret. Promiſſio autem, qua vitam æternam ſperare iuſſus eſt quandiu ederet de arbore vitæ: rurſum horrenda mortis denuntiatio, ſimulac guſtaret de arbore ſcientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam ſpectabat. Hinc elicere non difficile eſt quibus modis in ſe prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Auguſtinus, dum ſuperbiam dicit malorum omnium fuiſſe initium: quia niſi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extuliſſet ambitio, manere poterat in ſuo gradu: plenior tamen definitio ex tētationis ſpecie, quam deſcribit Moſes, ſumenda eſt. Nam dum ſerpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet fuiſſe inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuiſſe perditos docēs. Simul tamen notandum, deſciuiſſe primum hominem ab imperio Dei, quòd non tantùm Satanæ illecebris captus fuerit, ſed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè cōtempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter cōſiſtit eius maieſtas inter nos, nec integer manet eius cultus, niſi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emerſit ambitio, & ſuperbia, quibus annexa fuit ingratitudo, quòd Adam plus appetendo quàm conceſſum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè ſpreuit. Hæc verò prodigioſa fuit impietas, terræ filio parum videri quòd ad ſimilitudinem Dei factus eſſet, niſi accedat æqualitas. Si fœdum & execrabile ſcelus eſt apoſtaſia, qua ſe homo conditoris ſui imperio ſubducit, imò petulanter excutit eius iugum, fruſtra extenuatur peccatum Adæ. Quanquam non ſimplex apoſtaſia fuit, ſed cum fœdis in Deum probris coniuncta, dum Satanæ calumniis ſubſcribunt quibus Deum & mendacij & inuidiæ & malignitatis inſimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò cōtumaciæ fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, ſeſe proiicerent quò ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam ſalutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: ſicuti illis feneſtris, dum Satanę patuerunt, mors admiſſa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio auſus fuiſſet Adam niſi eius verbo incredulus. Optimum ſcilicet hoc erat frænum ad omnes affectus ritè temperandos, nihil melius eſſe quàm Dei mandatis parendo, colere iuſtitiam: deinde vltimam fœlicis vitæ metam eſſe ab ipſo diligi. Diaboli ergo blaſphemiis abreptus, quantum in ſe erat exinaniuit totam Dei gloriam.

In Pſ. 19. cæli enarrant, &c.

Rom. 5. 19

Id non ex intemperie gulæ accidit, ſed ex infidelitate, (vnde execranda alia peccata effluxerūt) quòd per eam a Deo defecerit, in quo vno vltima felicitatis ſuæ meta erat poſita. Peccatorū illorum, ex infidelitate primi hominis prodeuntium, enumeratio.

5 Sicut ſpiritualis Adę vita erat, manere opifici ſuo coniunctum & deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum ſi genus ſuum peſſundedit ſua defectione qui totum naturæ ordinē peruertit in cælo & in terra. Ingemiſcunt omnes creaturæ, inquit

Deinde quàm late ſerpat hęc contagio.

Ro.8.22. inquit Paulus,corruptioni obnoxię,non volétes.Si causa quęritur,non dubium est quin partem sustineant eius pœnæ quam promeritus est homo,in cuius vsum cōditæ fuerát. Quú ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio,quę grassatur per omnes múdi plagas,nihil à ratione alienú si propagata fuerit ad totá eius sobolé. Postquam ergo in eo obliterata fuit cælestis imago, non solus sustinuit hanc pœná,vt in locú sapientiæ,virtutis,sanctitatis,veritatis,iustitiæ(quibus ornamétis vestitus fuerat)teterrimę cederent pestes,cæcitas,impotentia,impuritas,vanitas,iniustitia:sed iisdem quoque miseriis implicuit suam progeniem,ac immersit.Hæc est hęreditaria corruptio,quam peccatum originale veteres nuncuparunt, Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræque deprauationem. Qua de re multa fuit illis concertatio, quum à communi sensu nihil magis sit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri cōmune.Quæ videtur fuisse ratio vetustissimis Ecclesiæ doctoribus cur obscurè tantùm perstringerét hoc caput:saltem minus dilucidè quàm par erat explicarent. Neq; tamen hęc timiditas efficere potuit quin surgeret Pelagius,cuius profanum commentum fuit, Adam suo tantú damno peccasse,nihil nocuisse posteris. hac scilicet astutia Satan morbum tegendo,incurabilé reddere tentauit.Cęterùm quum euinceretur manifesto Scripturæ testimonio,peccatú à primo homine transiisse in totam posteritatem : cauillabatur transiisse per imitationé, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarút(ac præ aliis Augustinus)vt ostenderét nos non ascita nequitia corrumpi,sed ingenitam vitiositaté ab vtero matris afferre.Quod inficiari summæ impudentiæ fuit.Sed Pelagianorum & Cęlestianorum temeritatem non mirabitur qui ex illius sancti viri monumentis perspexerit quàm fuerint in aliis omnibus perditæ frontis bestiæ.Certè non ambiguum est quod confitetur Dauid, se in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptum à matre. Psal.51.7. Non arguit illic patris aut matris delicta:sed, quo Dei erga se bonitatem melius cōmendet,propriæ peruersitatis confessionem ab ipsa genitura repetit.Quum id Dauidi peculiare non fuisse constet, sequitur communem humani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur infecti : imò , antequam lucem hanc vitæ aspicimus, sumus in Dei conspectu fœdati & inquinati.Quis enim daret mundum de immundo?Ne vnus quidem,vt est in libro Iob. Iob.14.4.

1.In creaturas insontes.

2.In totam Adæ sobolem.

Hæc est hæreditaria corruptio, seu peccatum originale, & naturæ antea bonæ puræque deprauatio.

Quæ totā Adæ posteritati inuasit : secus ac Pelagiani & Cælestiani senserunt.

6 Audimus ita in filios transmitti parentum immunditiem , vt omnes citra vllam exceptionem,sua origine sint inquinati. Huius autem pollutionis non reperietur exordium,nisi ad primum omnium parentem,tanquam ad fontem,ascendimus.Ita certè habendum est, fuisse Adamum humanæ naturæ non progenitorem modò, sed quasi radicem, atque ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuisse hominum genus. Quod ex Rom.5.12 illius & Christi comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodum(inquit)per vnum hominem peccatum intrauit in vniuersum mundum, & per peccatum mors, quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerút:ita per gratiam Christi iustitia & vita nobis restituta est.Quid hîc garrient Pelagiani?peccatú Adæ imitatione propagatú? Ergóne ex Christi iustitia nihil aliud proficimus,nisi quòd exemplum nobis est ad imitationé propositú?Quis tantú sacrilegium ferat?Quòd si extra controuersiam est, Christi iustitiam communicatione nostram esse,& ex ea vitam:simul cōficitur, vtranq; ita in Adam fuisse perditam,vt in Christo recuperetur : peccatú verò & mortem ita per Adam obrepsisse,vt per Christum aboleantur. Non sunt obscura verba,iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodú per Adæ inobedientiam peccatores fuerát constituti. Ideóq; inter eos duos hanc esse relationé, quòd hic nos suo exitio inuolutos secum perdidit:ille nos sua gratia in salutem restituit.In tam perspicua luce veritatis nihil longiori vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic & in priore ad Corinthios,quum in resurrectionis fiducia vult pios confirmare,ostédit recuperari in Christo vitam,quæ in Adam perdita fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronuntiat, iam simul apertè quoq; testatur , peccati labe esse implicitos. Neq; enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerentur.Sed clarius intelligi quid velit, quàm ex alterius membri relatione,non potest, vbi spem vitæ restitutam in Christo docet. Satis autem scitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iustitiæ suæ vim in nos Christus transfundit. quemadmodum alibi scribitur , Spiritum nobis vitam esse propter iustitiam.Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur,nos in Adam mortuos esse , quàm quòd ipse peccando , non sibi tantùm cladem ac ruinam

1.Cor.15.22.

Rom.8.10.

Non tantùm per imitationē,verū etiam per propagationem : quod probatur.

1.Comparatione Adæ cum Christo.

Confirmatio prioris huius argumenti à testimonio Apostoli.

Secunda confirmatio.

asciuit,sed naturam quoque nostram in simile præcipitauit exitium.Neque id suo vnius vitio,quod nihil ad nos pertineat: sed quoniam vniuersum suum semen ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec verò aliter staret illud Pauli, natura omnes esse iræ filios,nisi iam in ipso vtero maledicti essent. Naturam verò illic notari,non qualis à Deo condita est,sed vt in Adam vitiata fuit,facilè colligitur:quia minimè consentaneum esset,Deum fieri mortis authorem.Sic ergo se corrupit Adam,vt ab eo transierit in totam sobolem contagio.Satis etiam clarè pronuntiat cælestis ipse iudex Christus omnes prauos & vitiosos nasci,vbi docet,quicquid genitum est ex carne, carnem esse,ideóque omnibus clausam esse vitæ ianuam,donec regeniti fuerint.

2. Omnium testimonio,quòd videlicet simus natura filii iræ. — Ephe.2.3.

3. Quòd caro sit quicquid ex carne genitum est. — Ioh.3.6.

Obiectio. Si propagatũ est peccatum in Adæ posteros,animæ sunt ex traduce.

Responsio.

7 Neque ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio, quæ veteres non parum torsit:an filij anima ex traduce paternæ animæ oriatur,quòd in ea potissimũ lues resideat. Eo nos esse cõtentos oportet,Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes,apud Adamum deposuisse. Ideò illum, quum acceptas perdidit, non tantùm sibi perdidisse,sed nobis omnibus.Quis de animę traduce sit sollicitus,vbi audiat Adamum nobis non minus quàm sibi ornamenta illa quæ perdidit,accepisse?non vni homini data illa fuisse,sed vniuersæ hominis naturæ attributa?Nihil ergo absurdi,si spoliato eo,natura nuda inópsque destituitur: si illo per peccatum inquinato,in naturam cõtagio serpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascentes surculos. Sic enim vitiati sunt filij in parente, vt nepotibus essent tabifici: hoc est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfundatur.Neque enim in substantia carnis aut animę causam habet contagio:sed quia à Deo ita fuit ordinatum,vt quę primo homini dona contulerat,ille tam sibi quàm suis haberet simul ac perderet. Quòd autem cauillantur Pelagiani, verisimile non esse à parentibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate sanctificari debeant, facilè refutatur. Non enim ex eorum regeneratione spirituali descendunt,sed generatione carnali. Proinde,vt ait Augustinus,siue reus infidelis,siue absolutus fidelis,non absolutos vterq; generat, sed reos:quia ex vitiosa natura generat.Porrò quòd eorum sanctitati quodammodo communicant,specialis est populi Dei benedictio,quæ non facit quominus prima illa & vniuersalis gentis humanæ maledictio præcedat.Ex natura enim,reatus:sanctificatio autem ex supernaturali gratia.

Alia obiectio. A piis parentibus liberi nõ ducunt corruptionem.

Responsio.

Lib.cont. Pelag. & Cœlest.

Peccati originalis definitio.

Vid.Calui. in decretũ primum,sess. 5. concil. trident.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint,peccatum originale definiamus.Neq; verò singulas,quę à scriptoribus positæ sunt,definitiones excutere mihi propositum est:sed vnam proferam duntaxat,quæ veritati mihi videtur optimè consentanea.Videtur ergo peccatum originale hæreditaria naturæ nostræ prauitas & corruptio, in omnes animæ partes diffusa:quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est propriè quod à Paulo sæpius peccatum nominatur.Quæ verò inde emergunt opera,qualia sunt adulteria,scortationes,furta, odia, cædes, comessationes, fructus peccati secundum hanc rationem vocat: quanquam & peccata,cum in Scripturis passim, tum etiam ab ipso nuncupantur. Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe,quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitiati peruersíque, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictíque coram Deo tenemur,cui nihil est acceptum nisi iustitia,innocẽtia,puritas. Neq; ista est alieni delicti obligatio. quod enim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios esse factos Dei iudicio:non ita est accipiendum,acsi insontes ipsi & immerentes culpam delicti eius sustineremus: sed quia per eius transgressionem maledictione induti sumus omnes, dicitur ille nos obstrinxisse.Ab illo tamen non sola in nos pœna grassata est,sed instillata ab ipso lues in nobis residet,cui iure pœna debetur. Quare Augustinus,vtcunq; alienum peccatum sępe vocet(quo clarius ostendat propagine in nos deriuari)simul tamen & proprium vnicuique asserit. Et Apostolus ipse disertissimè testatur, ideò mortem in omnes peruagatam,quòd omnes peccarint,id est,inuoluti sint originali peccato,&eius maculis inquinati. Atque ideò infantes quoq; ipsi, dum suam secum damnationẽ à matris vtero afferunt,non alieno,sed suo ipsorum vitio sunt obstricti.Nam tametsi suę iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen:imò tota eorum natura, quoddã est peccati semen:ideò nõ odiosa & abominabilis Deo esse nõ potest.Vnde sequitur,propriè corã Deo censeri peccatũ quia nõ esset reatus absque culpa. Alterũ deinde accedit,quòd hęc peruersitas nunquam in nobis cessat,sed nouos assiduè fruct

Galat.5.19.

Definitionis partes duæ.

Posterioris partis explicatio: peccatum illud omnes reddere reos iræ diuinæ.

Cum alibi sæpe,tum verò 3, de peccatorũ merit. & rem. cap.8.

Rom.5.12.

Item, opera carnis in nobis proferre.

fructus parit:ea scilicet,quæ antè descripsimus, opera carnis:non secus atq; incensa fornax flammam & scintillas efflat,aut scaturigo aquam sine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iustitiæ originalis, quam inesse nobis oportebat, quanquam id totum complectuntur quod in re est, non tamen satis significanter vim atque energiam ipsius expresserunt. Non enim natura nostra boni tantùm inops & vacua est:sed malorum omnium adeò fertilis & ferax,vt otiosa esse non possit. Qui dixerunt esse concupiscentiam, non nimis alieno verbo vsi sunt, si modò adderetur (quod minimè conceditur à plerisque) quicquid in homine est, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vsque,hac concupiscentia inquinatum refertúmq; esse.aut,vt breuius absoluatur,totum hominem non aliud ex seipso esse quàm concupiscentiam.

Vide lib. 4. cap. 15. sect. 10. 11. 12. 9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuisse possessas, ex quo à fonte iustitiæ desciuit Adam. Neq; enim appetitus tãtùm inferior eum illexit,sed arcé ipsam mẽtis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetrauit superbia:vt frigidum sit ac stultum,corruptelam,quæ inde manauit,ad sensuales tãtùm, vt vocant,motus restringere: aut fomitem vocare, qui solam partem quæ illis sensualitas est ad peccatum allíciat, excitet ac trahat. In quo crassam inscitiam detexit Petrus Lõbardus,qui sedem quærẽs & vestigans dicit in carne esse,teste Paulo,non quidem propriè, sed quia in carne magis apparet. Quasi verò tantùm partem animæ designet Paulus,ac non totam naturam quæ supernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit,corruptionem docens non in vna tantùm parte subsidere,sed nihil à mortifera eius tabe purum esse, aut sincerum. Nam de vitiosa natura disputans, non tantùm inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, sed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum esse. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud est quàm originalis peccati descriptio.Id ex renouatione clarius patet.Nam spiritus,qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel sensualis, sed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque ideò Paulus non tantùm crassos appetitus in nihilum redigi, sed nos spiritu mentis renouari iubet.sicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis.vnde sequitur,partem illam, in qua maximè refulget animæ præstantia & nobilitas, nõ modò vulneratam esse, sed ita corruptam, vt non modò sanari, sed nouam propè naturam induere opus habeat.Quatenus & mentem & cor occupet peccatum,mox videbimus.Hîc tantùm breuiter attingere volui, totum hominem quasi diluuio à capite ad pedes sic fuisse obrutum, vt nulla pars à peccato sit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. sicut dicit Paulus omnes affectus carnis,vel cogitationes,esse inimicitias aduersus Deum,& ideò mortem.

Prior pars definitionis (in omnes animæ partes diffusam esse prauitatem illam hereditariam) explicatur.

Lib. 2. distin. 31. — Rom. 7. 18. — Ephes. 4. 17. 18. — Ephes. 4. 23. Rom. 12. 2. — Cap. 2. — Rom. 8. 7.

10 Eant nunc qui Deum suis vitiis inscribere audent,quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Opus Dei perperam in sua pollutione scrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo nostræ culpa,non à Deo nostra perditio est. quando non alia ratione periimus, nisi quia degenerauimus à prima nostra conditione. Neque hîc obstrepat quispiam, potuisse Deum nostræ saluti melius prospicere si Adæ lapsui occurrisset. Nam obiectio ista cùm ob nimis audacem curiositatem piis mentibus abominanda est, tum ad prædestinationis arcanum attinet, quod suo loco postea tractabitur. Quare ruinam nostram naturæ deprauationi imputandam meminerimus, ne in Deum ipsum naturæ authorem stringamus accusationem. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert accesseritne aliunde,an ab origine insederit. Constat autem per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur nisi de nobisipsis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesiastes, Hoc scio, quòd fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæsierunt sibi adinuentiones multas. Homini tantùm suum exitium adscribendum apparet, quum Dei benignitate rectitudinem adeptus, sua ipse dementia in vanitatem delapsus sit.

Definitionis partibus explicatis, sequitur Deum non esse authorem peccati: quandoquidem naturali et propria vitiositate corruptum sit vniuersum genus hominum.

Vid. Caluin. lib. de prædest. — Eccle. 7. 30.

11 Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura non fluxerit. A natura fluxisse negamus,vt significemus aduentitiam magis esse qualitatem quæ homini acciderit,quàm substãtialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalem, nequis ab vnoquoque praua consuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuersos comprehensos teneat. Neq; id sine authore facimus.

Hæc prauitas autem à natura minimè fluxit, sed aduentitia est qualitas.

h 3 Ead

Ephes. 2.3. Eadem enim causa nos omnes esse natura filios irę docet Apostolus. Quomodo creaturæ omnium nobilissimæ infensus esset Deus, cui placent infima quæque opera sua? Sed operis sui corruptioni magis infensus est quàm operi suo. Ergo si ob vitiatam humanam naturam non inscitè dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, non etiam ineptè dicetur naturaliter prauus & vitiosus: quemadmodum non veretur Augustinus, ratione corruptæ naturæ, naturália dicere peccata quæ in carne nostra necessariò regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euanescit stultum Manichæorum nugamentum, qui quum substantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere ausi sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare.

Ideo Manichæorum delirium de duob. principiis euanescit.

CAPVT II.

Hominem arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti addictum.

Tractatione de primi hominis lapsu & corruptione humani generis priori capite absoluta, necessario quærendum videtur, An omni libertate Adæ filij spoliati sint: tum si qua libertatis particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Huic quæstioni quatuor capita proxime sequentia designantur.

Porrò, caput hoc 2. ad tres præcipuas partes reuocari potest.

1 Fundamentum totius disputationis substernit, sect. 1.
2 Aliorum refert de humana libertate & seruitute sententias, sect. 2.3.4.5.6.7.8.9.
3 Quid sit de hac controuersia statuendum ostendit, à 10. sectione ad 27.

Superioris capitis cum 4. sequentibus connexio. Vt autē disputationis de libero arbitrio fundamentum commodè ponatur, rudera sen duo præcipitia remouet, desidiam videlicet & superbiam. Fundamētum & summa totius disputationis.

Postquam visum est peccati dominatum, ex quo primum hominem sibi obligatum tenuit, non solùm in toto genere grassari, sed in solidum etiam occupare singulas animas, nunc propius excutiendum restat, ex quo in hanc seruitutem redacti sumus, an omni spoliati simus libertate: & siqua particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Sed quo facilius nobis huius quęstionis veritas eluceat, scopum obiter præfigam, quò tota summa destinanda sit. Hęc autem optima cauendi erroris erit ratio, si pericula considerentur quę vtrinq; imminent. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, statim ex eo desidiæ occasionem arripit: & quia nihil ad iustitiæ studium valere per se dicitur, illud totum, quasi iam nihil ad se pertineat, súsque déque habet. Rursum vel minutulum illi quippiam arrogari non potest quin & Deo præripiatur suus honor, & ipse temeraria confidentia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenendus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquum sibi esse edoctus, & miserrima vndique necessitate circunseptus, doceatur tamen ad bonum quo vacuus est, ad libertatem, qua priuatus est, aspirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc secundum quàm necessarium sit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuersiam posito, nihil homini de suo adimendum esse, quantopere intersit ipsum falsa gloriatione deiici, palàm constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini concessum fuit vt in se gloriaretur, quum Dei beneficentia summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob suam ingratitudinem ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus est? Pro eo, inquam, tēpore quo in summum honoris fastigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus esset ad imaginem Dei: quo scilicet insinuat, non propriis bonis sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum, (cuius beneficentię gratus esse non potuit, quũ diuitiis gratię eius afflueret) omni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quem bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc saltem propriæ paupertatis confessione glorificet? Nihilo etiam minus è re nostra est, omnem sapientiæ virtutísque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte nostro docemur contendere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox confracto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires nostræ, dum baculo arundineo comparantur. Fumus enim est quicquid de illis vani homines commenti sunt & garriunt. Quare non abs re toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari magis à suis defensoribus liberum arbitrium, quàm stabiliri. Hæc præfari necesse fuit propter nonnullos, qui, dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc disputationem pessimè oderunt quasi periculosam, nedum superuacuam: quam tamen & in religione necessariam, & nobis vtilissimam esse apparet.

Vid. Caluin. adu. Theol. Parisiens. artic. 2.

Hæc 2. præcipitia notat Augu. epist. 47. & in Iohan. cap. 12.

Huius fundamenti solida structura & firma demonstratio, ab argumento à maiori ad minus.

Item ab incommodis & absurdis quæ ex præcipitio superbiæ oriuntur.

In Euangel. Joh. tract. 81.

2 Nunc

Lib. 1. cap. 15. sect. 7. & 8.

Altera pars capitis, diuersas sententias referens. 1. Philosophorum, hac & sequenti sectione.

2 Nunc consideremus, quum paulo antè dixerimus in mente & corde sitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sanè magno consensu rationem in mente considere fingunt, quæ instar lampadis consiliis omnibus prælucеat, & instar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce diuina perfusam esse, vt optimè consulere: eo vigore præstare, vt optimè imperare queat. Sensum contrà torpere & lippitudine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis volutetur, nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitum, si rationi parere sustineat, nec sensui subigendum se permittat, ad studium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in voluntatem formari: quòd si in seruitutem sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas suprà dixi animæ facultates insideant, intellectus sensus, & appetitus, seu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepta est) intellectum ratione præditum asserunt optima ad bene beatéque viuendum moderatrice, ipse modò se in sua præstantia sustineat, ac vim sibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ sensus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abstrahitur, talem esse vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationem & sensum mediam locant, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue rationi obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

Philosophorum labyrinthi.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experientia conuicti, quanta cum difficultate rationi apud se regnum homo stabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuersum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus malisque moribus mox extingui. Vbi verò semel occuparunt in animis hominum eiusmodi morbi, impotentius grassari fatentur quàm vt facilè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui ex turbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter ac sine modo lasciuiant. Hoc tamen extra controuersiam ponunt, virtutes & vitia in nostra esse potestate. nam si nostræ (inquiunt) electionis est hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rursum si non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abstinere quibus abstinemus: ergo siquid boni agimus vbi libeat, possumus illud omittere: siquid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidam eorum proruperũt, vt iactarint deorum quidem esse munus, quòd viuimus: nostrum verò, quòd bene sanctéque viuimus. vnde & illud Ciceronis in persona Cottæ, quia sibi quisque virtutem acquirit, neminem ex sapientibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret si donum esset Dei, non à nobis. Ac paulo pòst, Iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. Hęc ergo philosophorum omnium sententiæ summa est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem illi subiacentem, à sensu quidem ad mala solicitari: sed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationem ducem per omnia sequatur.

Lib. 1. de leg.
Lib. 3. Tusc. Quæst.
Vide apud Arist. lib. 3. Ethic. cap. 5.
Seneca, passim.
3. de Nat. deorum.
Summa sententiæ omnium Philosophorum.

2. De seruo & libero arbitrio veterum Theologorum, sententiæ.

4 Inter scriptores Ecclesiasticos tametsi nemo extitit qui non agnosceret & sanitatem rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicitam esse: multi tamen eorum longè plus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc consilio vires humanas sic extulisse, ne si impotentiam disertè essent confessi, primùm philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiæ occasionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturę doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundum illud spectasse, ne desidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. Habet Chrysostomus alicubi: Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberum donauit arbitrium: & inuitos non retinet, sed volentes amplectitur. Item, Sępe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrij esse nostram naturam fecit Dominus: nec imponit necessitatem, sed congruis remediis appositis totum iacere in ægrotantis sententia finit. Item, Sicut nisi gratia Dei adiuti, nihil

Quæ partim ex philosophia, partim ex Theologia conflata sunt.
Homil. de prodi. Iudæ.
Homil. 18. in Genesin.
Homil. 52

vnq

vnquam poſſumus rectè agere: ita niſi quod noſtrum eſt attulerimus, non poterimus ſupernum acquirere fauorem. Dixerat autem prius, Vt non totum diuini ſit auxilij, ſimul nos aliquid afferre oportet. Adeóque verbum hoc illi paſſim familiare eſt, Afferamus quod eſt noſtrum, reliqua Deus ſupplebit. Cui conſentaneum quod ait Hieronymus, Noſtrum eſſe incipere, Dei autem perficere: noſtrum offerre quod poſſumus, illius implere quod non poſſumus. Vides certè iis ſententiis homini plus quàm par erat ad virtutis ſtudium illos eſſe largitos: quia putabant ſe non aliter torporem nobis ingenitum poſſe expergefacere, quàm ſi ſolo ipſo nos peccare arguerent. id autem quanta dexteritate ab illis factum ſit, poſtea videbimus. Certè, quas retulimus ſententias, eſſe falſiſſimas, paulo pòſt conſtabit. Porrò tametſi Græci præ aliis, atque inter eos ſingulariter Chryſoſtomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modum exceſſerunt, veteres tamen omnes, excepto Auguſtino, ſic in hac re aut variant, aut vacillāt, aut perplexè loquuntur, vt certi ferè nihil ex eorum ſcriptis referre liceat. Itaque enumerandis ſingulorum ſententiis exactius non inſiſtemus: ſed carptim ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumēti explicatio exigere viſa fuerit. Qui poſtea ſequuti ſunt (dum pro ſe quiſque in humanæ naturæ defenſione argutiæ laudem captat) ſenſim alij poſt alios in deterius continuò delapſi ſunt: donec eò ventum eſt vt vulgò putaretur homo, ſenſuali tantùm parte corruptus, habere prorſus incolumem rationem, voluntatem etiam maiori ex parte. Interea volitauit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia verò ablata. Sed quorſum tenderet, vix centeſimus quiſque leuiter guſtauit. Ego certè ſi dilucidè tradere velim qualis ſit naturæ corruptela, his verbis facilè ſim contentus. Sed magnoperè intereſt attentè expendi quid homo & in cunctis naturæ ſuæ partibus vitiatus, & donis ſupernaturalibus exutus valeat. Nimis ergo philoſophicè hac de re loquuti ſunt qui ſe Chriſti iactabant eſſe diſcipulos. Nam quaſi adhuc integer ſtaret homo, ſemper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius vſurpare vocabulum. ſiquidem αὐτεξούσιον dixerunt, acſi poteſtas ſuiipſius penes hominem fuiſſet. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipſum omnes hoc principio imbuti ſunt, præditum eſſe libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximij volunt videri, quovſque id extendatur neſciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tum ex Scripturæ ſimplicitate exequamur quid ſuapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid eſſet, quum in omnium ſcriptis identidem occurrat, pauci definierunt. Videtur tamen Origenes id de quo paſſim inter eos conueniebat, poſuiſſe, quum dixit, Facultatem eſſe rationis ad bonum malúmve diſcernendum: voluntatis ad vtrumvis eligēdum. Nec ab eo variat Auguſtinus, quum docet facultatem eſſe rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia aſſiſtente: malum, ea deſiſtente. Obſcurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait eſſe conſenſum, ob volūtatis inamiſſibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Nec ſatis popularis Anſelmi definitio, qui tradit eſſe poteſtatem ſeruādi rectitudinem propter ſeipſam. Itaque Petrus Lombardus & Scholaſtici Auguſtini definitionem magis amplexi ſunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: ſine qua voluntatem ſibi per ſe non ſufficere videbant. Sua tamen & ipſi afferunt, ſiue quæ meliora eſſe, ſiue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principiò conſentiunt, nomen arbitrij magis ad rationem referendum, cuius eſt diſcernere inter bona & mala: epithetum liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunq; flecti poſſit. Quare quum libertas propriè voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit ſi liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus ſitam eſſe doceant vim liberi arbitrij, in ratione ſcilicet & voluntate. nunc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum ſupereſt.

Dialog.3.cōtra Pelag.

Ideo vel falſę, vel hyperbolicæ, vel perplexæ, aut variæ & pugnantes.

Vide huius cap. ſect.12.

Philoſophiæ profanæ nimius amor in Eccleſia, Dei & noſtri notitiam obſcurauit.

Vt autem ſententię veterum melius expendantur, definitio Liberi arbitrii eſt conſtituenda: in qua illi minimè conſentiunt.

Lib. 3. de principiis.

Refertur à Lōbardo, lib. 2. diſt.24.

De grat. & lib.arb.

Dialog. de lib. arbit. cap. 12. & 13.

Lib. 2. Sentent. diſt. 24. ſect.5.

Part.1. quęſt. 83. art.3.

5 Communiter ſolent res medias, quæ ſcilicet nihil ad regnum Dei pertinent, ſub libero hominis conſilio ponere: veram autem iuſtitiam ad ſpecialem Dei gratiam & ſpiritualem regenerationem referre. Quod dum vult oſtendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primam ſenſitiuam, alteram animalem, tertiam ſpiritualem: quarum priores duas homini liberas eſſe tradit, vltimam opus eſſe Spiritus ſancti in homine. Quod an verum ſit, ſuo loco tractabitur. nunc enim recenſere breuiter aliorum ſententias, non refellere propoſitum eſt. Hinc fit vt quum de libero

Cuiuſmodi res libero arbitrio ſubiciant veteres, præcipuè verò Scholaſtici.

Lib. 1. ca. 2.

libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles seu externas actiones, sed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam posteriorem quęstionem

A sect. 12. ad 18.

sic precipuam esse fateor, vt illam arbitrer non prorsus negligendã. Cuius sentẽtię spero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in scholis distinctio, quę triplicem libertatem numerat: à necessitate primam, secundam à peccato, tertiam à miseria. quarum prima sic homini naturaliter inhæreat vt nequeat vllo modo eripi, duæ alteræ per peccatum sint amissæ. Hanc distinctionem ego libenter recipio, nisi quòd illic necessitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum sit discriminis, & quàm necessariò considerandum, alibi apparebit.

Quotuplex item, secundum eos, sit arbitrii libertas.

Lõbard. lib. 2. dist. 25.

6 Hoc si recipitur, extra controuersiam erit, non suppetere ad bona opera liberum arbitrium homini, nisi gratia adiuuetur, & gratia quidem speciali, qua electi soli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiscuè expositam esse garriunt. Sed nondum istud liquet sitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, sed pusillam & infirmam: quæ per se quidem nihil possit, opitulante verò gratia, suas ipsa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magister sententiarum, duplicem gratiam necessariam esse nobis docet, quò reddamur ad bonum opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatem sequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi displicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominem iam suapte natura, bonum quodammodo, licet inefficaciter, appetere. sicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei esse asserens, homini tamen hoc concedit, vt motu propriò bonam eiusmodi voluntatem appetat. Sed istud ab Augustini mente procul abest, à quo tamen sumpsisse partitionem videri vult Lombardus. In secundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruersam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos secundæ Dei gratiæ cooperari, quòd nostri iuris sit primam gratiam vel respuendo irritam facere, vel obedienter sequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gentium sic exprimit, Liberum esse iis qui rationis iudicio vtuntur, à gratia discedere: vt non discessisse sit pręmium, & vt quod non potest nisi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à sanioribus Scholasticis dissentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophistis differo, quanto scilicet à vetustate longius abscesserunt. Vtcunque, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lombardus, non liberi arbitrij ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum peræque polleamus: sed duntaxat quòd coactione soluti sumus. Quæ libertas non impeditur, etiamsi praui simus, & serui peccati, & nihil quàm peccare possimus.

Scholasticorũ Theologorum scrupuli in huius quæstionis explanatione.

Lõbard. lib. 2. dist. 26 sect. 7. 8.

Lib. 2. dist. 26

Vide huius lib. c. 3. sect. 10. & cap. 7. sect. 9.

De libero arbit.

Vid. sect. 27. huius capitis.

Lib. 2. cap. 4.

Lib. 2. sent. distinct. 25.

7 Liberi ergo arbitrij hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem: sed quia malè voluntate agit, non coactione. Optimè id quidem: sed quorsum attinebat rem tantulam adeò superbo titulo insignire? Egregia verò libertas, si homo quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sic tamen est ἐθελόδουλος, vt vincta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus frustra Ecclesia fatigatur: sed religiosè censeo cauendas eas voces quę absurdum aliquid sonant: præsertim vbi perniciosè erratur. Quotus autem quæso, quisque est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit illum esse & mentis suæ & voluntatis dominum, qui flectere se in vtramuis partem à seipso possit? Atqui (dicet quispiam) sublatum erit huiusmodi periculũ, si de significatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falsitatem vltrò humanum ingenium propendeat, citius errorem ex verbulo vno hauriet, quàm veritatem ex prolixa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipso vocabulo, quàm optandum sit, experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermissa, tota ferè posteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta est.

Conclusio, rem tantulã ita magnifieri nõ debuisse.

Obiectio eorũ qui voces nouas in Ecclesia retinent.

Responsio.

8 Quòd si nos Patrum authoritas mouet: illi quidem assiduè in ore habent vocabulum, sed simul declarant quanti faciant illius vsum. In primis Augustinus, qui non dubitat seruum appellare. Alicubi succenset aduersus eos qui liberum negant arbitrium: sed præcipuam rationem declarat, quum ait, Tantùm ne audeat quisquam sic negare voluntatis arbitrium, vt velit excusare peccatum. At certè alibi fatetur sine Spiritu non esse

Lib. 1. cõt. Iuliã. Homil. 53. in Ioh.

Ad Anast. epist. 144.

Altera responsio. Patres (imprimis Augustinum) etiamsi vocẽ arbitrii retinuerint, tamen hæretico-

rum, gratiam Dei tollētium, dogma de libero arbitrio damnasse.

De perf. iust. Ench. ad Laurent. cap. 30. Lib. 3. ad Bonifac. cap. 8. Lib. 3. cap. 7. Lib. 1. ad Bonifac. cap. 3. Lib. 3. cap. 7. Lib. de ver. Apost. ser. 3. Lib. de spiritu & litera. cap. 30. 2. Cor. 3. 17.

esse liberam hominis volūtatem, quum cupiditatibus vincientibus ac vincentibus subdita sit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, cœpisse carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè vsum, & se & arbitrium suum perdidisse. Item, liberum arbitrium captiuatum, nequid possit ad iustitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iustitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quasi suis viribus facit: sed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, sed à Deo liberata voluntas obsequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi scribit, hominem magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepisse: sed peccando amisisse. Itaque alibi, postquam ostendit liberum arbitrium constitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui sibi illud arrogant sine gratia. Vtquid ergo, inquit, miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur: aut de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrij vtique libertatem sonare. Vbi autē Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant velut de opere proprio? An ita liberi sunt, vt nec serui eius esse velint qui dicit, Sine me nihil potestis facere? Quid, quòd alio etiam loco videtur iocosè eludere vsum eius vocis, quum dicit, liberum quidem esse arbitrium, sed non liberatum: liberum iustitiæ, seruum peccati. Quam sententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iustitia non esse hominem, nisi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum nisi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud esse sibi testatur quàm emancipationem, vel manumissionem à iustitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaque siquis vocis huius vsum non praua intelligentia sibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: sed quia sine ingenti periculo non posse retineri censeo, magno contrà Ecclesiæ bono futurum si aboleatur: neque ipse vsurpare velim, & alios, si me consulant, abstinere optarim.

Iohan. 15. 5. De corrept. & grat. cap. 13.

Quamuis antē veteres (excepto Augustino) ita loquuti sint de libero hominis arbitrio post lapsū, vt certū quidpiam ex eorum scriptis elici nequeat: attamen in hac loquēdi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimè æstimata, totam Spiritui S. bonorū omnium laudē detulerunt.

9 Magnum mihi præiudicium attulisse forsan videar, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambiguè aut variè in hac re loquutos esse cōfessus sum, vt certum quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nonnulli interpretabuntur quasi à suffragij iure depellere ideo ipsos voluerim, quia mihi sint omnes aduersarij. Ego verò nihil aliud spectaui quàm quòd volui simpliciter ac bona fide consultum piis ingeniis: quæ si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabunt: adeò nunc hominem liberi arbitrij viribus spoliatum, ad solam gratiam confugere docent: nunc propriis ipsum armis aut instruunt, aut videntur instruere. Difficile tamen factu non est, vt appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æstimata, totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si quasdam eorum sententias huc inseram quibus id clarè docetur. Quid enim sibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriandum: quia nihil nostrum est, nisi vt homo prorsus apud se exinanitus, à Deo totus pendere discat. Quid illud Augustini & Eucherij, dum lignum vitæ Christum esse exponunt, ad quem qui manum porrexerit, viuet: lignum scientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo, qui relicta gratia Dei gustauerit, morietur? Quid illud Chrysostomi, Quòd omnis homo non modò naturaliter peccator, sed totus peccatum est? Si nihil boni nostrum est, si homo à vertice ad calcem totus est peccatum, si ne tētare quidem licet quantum valeat arbitrij facultas: quì iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possem eiusmodi formę permulta ex aliis referre: sed nequis cauilletur, me seligere sola ea quæ causæ meæ seruiunt, quæ autem aduersantur callidè præterire, ab hac recitatione abstineo. Audeo tamen hoc affirmare, vtcunque nimij interdum sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propositum fuisse scopum, vt hominem à virtutis suæ fiducia penitus auersum, in Deo vno fortitudinem suam repositam habere doceant. Nunc ad simplicem veritatis explicationem in consideranda hominis natura venio.

Lib. de præfest. sanct. Item ad Bonifacium lib. 4, & alibi. Lib. in Genesin. Homil. 1. in aduentu.

Postrema huius cap. pars, simplicem veritatis doctrinā in cōsideranda hominis naturā proponens.

10 Quod tamen initio huius capitis præfatus sum, cogor rursum hîc repetere, Vt quisque maximè suæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cognitione profecisse. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne tantillum quidem sumere vltra ius suum potest, quin & inani cōfidentia se perdat

dat,& diuinum honorem ad se traducens,immanis sacrilegij reus fiat. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incessit vt aliquid nostrum habere expetamus,quod in nobis scilicet potius quàm in Deo resideat, cogitationem hanc non ab alio cõsiliario sciamus nobis suggeri quàm qui primos parentes induxit vt diis esse similes vellēt,scientes bonum & malum. Si verbum diabolicum est, quod hominem in seipso erigit,illi ne locum demus:nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidem est,tãtum habere propriæ virtutis vt in teipso acquiescas : sed, ne ad inanem istam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues sentētiæ,quibus seuerè prosternimur:quales sunt, Maledictum esse qui confidit in homine,& ponit carnē brachium suum.Item, Non delectari Deum robore equi : tibias viri illi non placere : sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lasso vires,& virtute defecto robur auget : qui facit vt fatigentur & laborent adolescentes : iuuenes impingant : qui autem in ipso vno sperant,roborentur. Quæ omnes eò spectant,vt ne quantulacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deum volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursum veniant istæ promissiones, Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item, Omnes sitientes venite ad aquas.Quæ testãtur,ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sensu tabescētes.Nec prætereundæ eiusmodi,qualis ista est Iesaiæ,Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem,neque luna ad lucendum per noctem : sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis : sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab iis etiam quæ habentur eorum opinione excellentissima,fiduciam eorum procul auocat.

Fundamentum autem illud est, vt homo se perditum agnoscens, tum demum in sui cognitione profecisse existimet.

Id cõfirmatur. 1. Sententiis scripturæ.

Ier.17.5. Psal. 147. 10. Isai. 40. 29.30.31. Iac.4.6. Iesa.44.3. Idem 55.1. Iesa.60.19.

11 Semper sanè mihi vehementer illud Chrysostomi placuit,Fundamentum nostrę philosophiæ esse humilitatem. magis etiamnum illud Augustini, Quemadmodum,inquit,rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis:respondit pronuntiationem:quid secundum,pronuntiationem:quid tertium,pronuntiationem.ita si me interroges de religionis Christianæ præceptis, primò, secundò, & tertiò & semper respondere liberet humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, vbi homo aliquantæ virtutis sibi conscius à superbia fastúque abstinet : sed vbi talem se verè sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium,quemadmodum alibi declarat. Nemo,inquit, se palpet : de suo Satanas est:id vnde beatus est,à Deo tantùm habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum ? Tolle tibi peccatum, quod tuum est : nam iustitia Dei est. Item, Quid tantum de naturæ possibilitate pręsumitur?vulnerata,sauciata,vexata,perdita est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet. Item, Quando quisque cognoscit quòd in seipso nihil est,& adiutorium de se nullum habet : arma in ipso confracta sunt, bella sedata sunt. Necesse autem est vt conterantur omnia impietatis arma,confringantur,comburantur:remaneas inermis,nullum habeas in te adiutorium.Quantò magis in te infirmus es,tantò magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimum,iustitiæ nostræ reminisci nos vetat,quo Dei iustitiam agnoscamus:ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commendare,vt nos nihil esse sciamus. Stare tantùm Dei misericordia, quum à nobis ipsis nonnisi mali simus. Ne hîc ergo de iure nostro cum Deo contendamus, acsi saluti nostræ decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt nostra humilitas, eius est altitudo : ita confessio nostræ humilitatis, miserationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltrò cedat:& siquas facultates habet, ab iis animum auertat,quo in veram humilitatē subigatur : sed vt seposito φιλαυτίας & φιλονεικίας morbo (quo excæcatus, æquo altius de se sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

2. Testimoniis veterum Theologorum.

Hom. de perf. Euang. Epist.56. ad Diosc. De vera humilit. vide cap. 7. huius lib.sect.4 & lib.3.c. 12.sect.6. 7. Homil.in Iohan.49. Lib.de natura & gratia, c.52. In psal.45.

12 Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumpserunt ex Augustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum,supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligũt tam fidei lucem quàm iustitiam, quæ ad cælestem vitam ęternámque fœlicitatem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdicans a regno Dei,simul priuatus est spiritualibus donis,quibus in spem salutis æternæ instructus fuerat. vnde sequitur, ita exulare à regno Dei,vt quæcunque ad beatam animæ vitam spectant, in eo extincta sint, donec per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præter naturam: ideóq

Fundamēto posito,vt ostendat quãtum in homine post lapsum tribuendũ sit: cùm intellectui, tum etiam voluntati : primùm de vtroque generatim affirmat (idque secundum Augusti-

num & Scholasticos) naturalia dona corrupta esse, supernaturalia vero penitus amissa.

ideóque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis & cordis rectitudo simul fuerunt ablata. atque hæc est naturalium donorum corruptio. Nam étsi aliquid intelligentiæ & iudicij residuum manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanam dicemus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa. & prauitas voluntatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri: sed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc sensu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lucere, sed à tenebris non comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruersa & degenere hominis natura micare adhuc scintillas, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum sit: & tamen hanc lucem multa ignorantiæ densitate suffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inseparabilis est ab hominis natura, non periit: sed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hęc quidem plena est definitio, sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secundum primam illam distinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti sumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ vllo in genere rerum reliquum facias, non modò verbo Dei, sed sensus etiam communis experimento repugnat. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aspiraret nisi aliquo eius odore antè percepto. Est ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perspicientia, quòd veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit crassum absque ratione sensum. Quanquam hæc qualiscunque appetentia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tandem palata euanescat. ita veritatem quærendo, quàm sit ad ipsam quęrendam & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, sæpius non discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: ad res maximè cognitu necessarias aut non aduertit, aut contemptim & raro deflectit: studium certè suum vix vnquam seriò applicat. De qua prauitate quum passim conquerantur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Solomo, in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequutus in quibus sibi videntur homines valde sapere, inania tamen esse & friuola pronuntiat.

Iohan. 1. 5.

Deinde, vtrunque separatim explicandū sibi assumit. Intellectus primùm vires excutiēs ab hac sectione ad 26.

Generalia autem priore loco quædam profert: nēpe 1. intellectum humanum perspicientia aliqua valere.

Quæ tamē duplici vanitate laborat.

Porrò, intelligentia hæc, ad res terrenas & cęlestes extenditur.

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedunt, quin aliquid assequatur, præsertim vbi seipsam ad inferiora ista intendit. Quinetiam non ita stupida est quin exiguum quiddam & de superioribus delibet, vtcunque negligentius illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum supra vitæ præsentis spatium euehitur, tum præcipuè demum conuincitur suæ imbecillitatis. Quare, vt melius perspiciamus quovsque pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctionem nobis proponere operæpretium est. Sit ergo hæc distinctio, esse aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò cælestium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnúmque eius, ad veram iustitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingunt: sed cum vita præsenti rationem relationémque habent, & quodammodo intra eius fines continentur. Res cælestes, puram Dei notitiam, veræ iustitiæ rationem, ac regni cęlestis mysteria. In priore genere sunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæque liberales. In secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secundum eam formandæ regula. De priori autem sic fatendum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali quoque instinctu, ad fouendam conseruandámque eam societatem propendet: ideóque ciuilis cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersales impressiones inesse omnium hominum animis conspicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur qui non intelligat, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri, quíq; non earum legum principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm singulorum mortalium in leges consensus, quia insita sunt vniuersis, absque magistro aut legislatore, ipsarum semina. Neque moror dissensiones & pugnas quæ mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuersum, soluta legum repagula, libidinem solam pro iure

Quantū intellectus valeat in rerū terrenarum cognitione assequēda ostēditur hac sect. et quatuor proximis sequentibus, nempe 14. 15. 16. 17.

Ac primùm, quòd ad res illas medias siue terrenas attinet, manent adhuc in homine quędā intelligentiæ vires. Politiam enim & œconomiam ita omnes amplectuntur vt

iure grassari, vt fures & latrones: alij: (quod vitium plusquam vulgare est) iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis sancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidem illi non ideo leges oderunt quòd ignorent bonas & sanctas esse: sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur. Posterius certamen tale est vt primam illam conceptionem æquitatis non dirimat. siquidē de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quandam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certè humanę mentis arguitur, quę, etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamen illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum est, in huius vitę constitutione, nullum destitui luce rationis hominem.

non solùm intelligant, oportere quosuis hominum cætus legibus contineri: verum etiam & harum rerū principia mēte comprehendūt, atque confusionū autores ac fautores damnāt.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuarię, quibus discendis, quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non sunt omnes omnibus discendis idonei, satis tamen communis energię certum specimen est, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perspicientia non se exerat. Neque sola suppetit ad discendum energia & facilitas, sed ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperàm impulit vt traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationem: ita nos optima ratione cogit fateri, esse ingenitum humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta apertè testantur vniuersalem rationis & intelligentiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuersale est bonum, vt in eo pro se quisque peculiarem Dei gratiam agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit ipse naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræsentat quibus excellat dotibus hominis anima, nisi eius lumine perfusa: quod sic naturale inest omnibus, vt prorsus gratuitū sit erga singulos beneficentiæ eius munus. Ipsarum porrò artium inuentio aut methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidum argumentum communis perspicaciæ: quia tamen promiscuè contingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

Secundò, in artibus discendis valet humanus intellectus

Sic autem est bonum vniuersale eiusmodi facultas intelligendi, vt nihilominus varia dona singulis collata Dei gratiam satis supérque testentur.

15 Quoties ergo in profanos scriptores incidimus, illa quæ admirabilis in iis affulget veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate sua collapsam & peruersam, eximiis tamen etiamnum Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei Spiritum esse reputamus, veritatem ipsam neq; respuemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse. non enim dona Spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipēduntur. Quid autem? Veritatem affulsisse antiquis iureconsultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Philosophos cæcutisse dicemus cùm in exquisita ista naturæ contemplatione, tum artificiosa descriptione? Dicemus mentem illis defuisse, qui arte disserendi constituta, nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos insaniisse, qui medicinam excudendo, suam industriam nobis impenderunt? Quid mathemata omnia? putabimúsne amentium deliria? Imò ne sine ingenti quidem admiratione, veterum scripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autem, quia præclara, vt sunt, cogemur agnoscere. Porrò laudabiléne aliquid aut præclarum censebimus, quod non recognoscamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poetę, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta esse confessi sunt. Ergo quum homines istos, quos Scriptura ψυχικοὺς vocat, vsque eò fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatione acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus quot naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, postquam vero bono spoliata est.

Vsus huius cognitionis & intelligentiæ circa res terrenas versantis, in eo cōsistit, vt mentem hominis quantumlibet & ab integritate sua collapsam, eximiis tamen Dei donis etiamnum ornatam esse agnoscamus.

16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstantissima diuini Spiritus esse bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult dispensat. Si enim Beseleel & Oliab intelligentiam & scientiam quæ ad fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei instillari: non mirum est, si earum rerum quę sunt in vita humana pręstantissimæ, cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neque est cur roget quispiam, Quídnam cum Spiritu commercij impiis, qui sunt à Deo prorsus alieni? Nam quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligendum de Spiritu san-

Exo. 31. 2. & 35. 30.

Deinde, in commune bonū generis humani quibusdam collata sunt hæc dona.

Interdũ etiam & impiis, quibus pura & firma esse coram Deo desinunt. ꝺtificationis, per quem Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen ideò minus replet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute, idque secundùm vniuscuiusque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd si nos Dominus impiorum opera & ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne si Dei dona vltrò in ipsis oblata negligamus, demus iustas ignauiæ nostræ pœnas. At verò, ne quis hominem valde beatum putet quum sub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendę energia illi conceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidam coram Deo, vbi non subest solidum veritatis fundamentum. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus, coacti sunt Magister sententiarum & scholastici) vt gratuita homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ restabant, corrupta fuisse docet. non quòd per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiscuntur: sed quia polluto homini pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur. (Lib. 2. Dist. 25.)

In summa, aliquid naturæ humanæ reliquum est: quicquid autẽ est, id totum indulgentiæ diuinæ adscribi debet. 17 Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspici naturæ nostræ propriam esse rationem, quæ nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsa sensu differũt à rebus inanimatis. Nam quòd nascuntur moriones quidam, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat: quin potius tali spectaculo monemur, quod nobis relictum est, Dei indulgentiæ meritò debere ascribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset defectio. Quòd autem alij præstant acumine, alij iudicio superant, aliis mens agilior est ad hanc vel illam artem discendam, in hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne sibi quisquam velut proprium arroget quod ex mera illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præstantior, nisi vt in natura communi emineat specialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat? Adde quòd singulares motus pro cuiusque vocatione Deus instillat. cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induisse quos ad regendum populum vocabat. Deniq; in eximiis quibusque factis specialis est instinctus. Qua ratione Saulem sequuti sunt fortes, quorum tetigerat Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in regnum, ita loquitur Samuel, Transibit super te Spiritus Domini, & eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis cursum extenditur: sicuti postea narratur de Dauide, quòd transierit super eum Spiritus Domini à die illa in posterum. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique distribuit Iupiter, sed οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι. Et certè experientia ostendit, dum attoniti sæpe hærent qui maximè ingeniosi erant ac solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre sensum prudentibus, vt errent per inuia. Cæterùm in hac diuersitate conspicimus tamen aliquas imaginis Dei superstites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis distinguant. (Ratio 1. — 2. Exempla. — Iudic. 6.34. — 1. Sam. 10.6. — 1. Sam. 16.13. — Odyss. σ — Ratio 3. — Psal. 107.40.)

Altera pars disputationis de vi humanæ rationis seu intelligentiæ, circa res cælestes & spirituales: ab hac 18. sect. ad 26. vsque. Quum autem res spirituales ad 3. capita reuocetur, nempe diuinę notitię, adoptionis, & voluntatis intelligentiã: circa hęc tria homines cæcutire probatur rationibus firmissimis, elegãtissimis, multitudine illustratis. 18 Nunc exponendum est quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venitur & spiritualem illam perspicientiam: quæ tribus potissimum rebus constat, Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostra consistit: & formandæ secundum legis regulam, vitæ rationem. Cum in primis duobus, tum verò in secundo propriè, qui sunt hominum ingeniosissimi, talpis sunt cæciores. Equidem non inficior, sparsim quędam apud philosophos de Deo legi scitè & appositè dicta: sed quæ vertiginosam quandam imaginationem semper resipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt suprà dictum est, exiguum diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obtenderent: & eos interdum ad dicenda nonnulla impulit, quorum confessione ipsi conuincerentur: sed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent. qualiter nocturni fulgetri coruscationem, qui in medio agro est viator, longè lateq; ad momentum videt: sed adeò euanido aspectu, vt antè noctis caligine resorbeatur, quàm pedem mouere queat: tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquã fortuitò aspergunt, quot & quàm portentosis mendaciis sunt inquinatæ? Deniq; illam diuinæ erga nos beneuolentię certitudinem (sine qua hominis ingenium immensa confusione repleri necesse est) ne olfecerunt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis sit verus Deus, qualisve erga nos esse velit. (Vide lib. 3. cap. 2. sect. 14. 15. 16.)

19 Sed

Deinde scripturæ S. testimoniis, ex quibus colligitur. 1. aliqua luce donatos esse Adami filios, sed eâ Deum haud cõprehẽdere posse.

19 Sed quia falsa perspicacię nostræ opinione ebrij, ægerrimè nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cęcam prorsus esse & stupidam: satius, opinor, fuerit Scripturæ testimoniis, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citaui loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua saltem eius flamma, vel saltem scintilla destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera est caligo. Quum enim Spiritus homines appellat teñebras, eos semel spoliat omni spiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asserit. Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei est, suscipiat, nisi Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum testatus est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, quòd à Petro agnosceretur.

Iohan. 1. 4. — *Ratio prima.* — Iohan. 1. 13. — *Ratio altera.* — Matt. 16. 17.

2. Adoptio non à natura, sed à Patre celesti per regenerationis Spiritũ in electis obsignatur: ideo intelligentia quę salutis nostræ sunt ante regenerationẽ minimè apprehendit: vt ex Scripturæ S. variis locis apparet.

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse debet) naturæ nostræ deesse quicquid cælestis Pater electis suis per Spiritum regenerationis confert, hîc nulla esset hæsitãdi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen. Idem testatur Apostolus, quum ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptista, stuporem discipulorum videns, exclamat, neminem posse accipere quicquam, nisi datum illi fuerit desuper. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non communi naturæ dote, inde constat, quòd tot verbis, quibus Christum commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Video, inquit, verba nihil esse ad mentes hominum de rebus diuinis imbuendas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligentiam dederit. Quinimo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionem, simul tamen notat, non aliter ipsum posse in mysteriis Dei sapere, nisi ipsius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa portentáque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret, si nos vocaret stipites in operibus Dei considerandis? Vnde Dominus per Prophetam, singularis gratiæ loco, pollicetur se daturum Israelitis cor, vt ab illis cognoscatur: nimirum innuens, tantum hominis mentem spiritualiter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Hoc quoque sua voce dilucidè confirmauit Christus, quum diceret neminem venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. Quid? annon ipse est viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius splendor nobis exprimitur? Ergo non potuit melius ostendere qualis sit nostra ad cognoscendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis esse negat. Quid? Annon ideo in terras descendit vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fideliter defunctus est? Ita est sanè. sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & singulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Iesaiæ vaticinium citat, vbi dum Ecclesiæ instaurationem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicit Deus, constat non de eo doctrinæ genere ipsum loqui quod impiis etiam & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam, adeóq; prorsus exinaniuit, ita concludit demum, Animalem hominẽ non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicãtur. Quem vocat animalem? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in spiritualibus mysteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiamsi enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicantur. Quid istud significat? Quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: adeò vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se. quin sapientiam

Psal. 36. 10. — 1. Cor. 12. 3. — Iohan. 3. 27. — Deut. 29. 2. — Iere. 24. 7. — Iohan. 6. 44. — *Argumẽtis firmissimis idem confirmatur.* — *Primum argumentum.* — Iesa. 54. 7. — *Alterum argumentum.* — 1. Cor. 2. 1.

humanam, quasi velum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apostolus infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & cælestis regni adyta penetrare possit? Facessat à nobis tanta vecordia. 1. Cor. 1. 20.

Tertium argumentum.

Quartum argumentum. Deo soli tribuit S. Scriptura adoptionis & salutis nostrę gloriam. Cæcutit igitur in rebus cælestibus intelligentia humana nisi illuminetur.

21 Itaque quod hîc detrahit hominibus, alibi soli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapientiam & reuelationem esse Dei donum. Quid tum præterea? Illuminatos oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis cæcutiunt. sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neque hîc garriat Pelagianus quispiam, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legem, in qua quicquid sapientiæ desiderari potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi retegi postulat, vt Legis ipsius mysteria consideret. Qua certè loquutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus, Dei verbum elucet: verùm eos non multum indè consequi, donec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipse qui ideò pater luminum vocatur, quia vbicunque Spiritu suo non resplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro ritè & abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo: deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit.

Ephes. 1. 15. — *Obiectionis hæreticæ dilutio.* — Psal. 119. 18. — Iac. 1. 17. — Iohan. 14. 26.

3. Veram Legis diuinæ notitiam ignorat humana intelligentia: quod probatur testimonio Apostoli.

22 Restat tertium illud membrum, de cognoscenda vitæ probè instituendę regula, quam verè operum iustitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquãto quàm in superioribus acutior. Siquidem testatur Apostolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione prorsus cæcutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter ad rectam vitæ normam institui. Nos verò expendamus, quorsum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quousque illos ad rationis veritatísque scopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, siquis dispositionem obseruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò subiicit, suam illis conscientiam esse vice Legis: ideóque ad iustam earum damnationem sufficere. Finis ergo legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec malè hoc modo definietur, Quòd sit conscientiæ agnitio, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum suo ipsorum testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, vt in malis perpetrãdis libenter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, vt existimaret non peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis vitiis proficeret, vt mens non sibi malè conscia esset coram Deo. Sed quum subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec conniuere ita permittatur quin cogatur, velit nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur, ipsum ignorantia sola peccare.

Rom. 2. 14. — *Ratione ex eodem testimonio deprompta.* — *A cõsideratione finis & definitionis Legis naturæ.* — In Protagora. — *Vnde liquet Platonẽ falli, qui peccata omnia ignorantiæ tribuit.*

Ad veritatem autem propius accedit Themistius, qui intellectus hallucinationem circa particularia versari existimat.

23 Veriùs Themistius, qui intellectum in definitione vniuersali, seu rei essentia, rarissimè falli docet: hallucinationem esse, quum vltrà progreditur: nempe quum ad hypothesin descendit. Homicidium esse malum, si in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in suo priuatim sibi blandietur. Hæc est ignorantia, dum homo, vbi ad hypothesin ventum est, eius regulæ obliuiscitur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissimè disserit Augustinus in expositione

Paraph. in 3. lib. de anima, cap. 46.

prim

primi versus Psalmi 57. Quanquam ne istud quidem est perpetuum. sic enim interdum flagitij turpitudo conscientiam vrget, vt non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt istæ voces, --*video meliora, proboque: Deteriora sequor.* Quare mihi scitissimè Aristoteles incontinentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum seu πάθος particularem notitiam menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitentiam extemplò succedere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati sensu, sed contrà obstinatè in suscepta mali electione persistere.

Eius regulæ exceptio. Medea apud Ouidium. Lib. Eth. 7. cap. 3.

24 Porrò quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum vbique & integrum esse putes. Nam si in hunc tantùm finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantiæ excusationem prætexant, minimè necessarium est veritatem in singulis cernere: sed satis supérque est, eatenus intelligere, ne tergiuersari queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectę est iustitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minimè assequitur: qualia sunt, de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathismo. Quæ vnquam anima, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamen illuc relabuntur. Negant quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis synceritas. quo testantur aliquid se concipere de spirituali Dei cultu, quem tamen falsis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præscribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicámne præstare vlla perspicacia mentem, quę nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet? In secundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelligentiæ: quo scilicet ad ciuilis inter homines societatis conseruationem propius accedunt. Quanquam & hîc deliquium interdum pati deprehenditur. excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominationē ferre, siqua modò ratione depellere queat. Nec aliud est iudicium humanæ rationis, quàm seruilis esse abiectíque animi patienter eam ferre: rursum honesti ingenuíque pectoris excutere. Nec verò iniuriarum vltio pro vitio ducitur apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis præscribit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatione perspicientiam nostram fugit concupiscentiæ animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo vt cupiditatum suarum morbos recognoscat. Antè suffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extantes & se crassioribus signis exerentes intelligunt: quę autem placidè titillant animum praua desideria, nihili reputant.

Errat etiam in eo Themistius, quod intellectum circa generalia rarissimè falli docet. *Ratio. Si ad diuinæ legis normā reuocatur intellectus humanus, cęcitas eius apparet.* *Tum prioris tabulæ respectu.* *Tum posterioris tabulæ.* *Secunda ratio.* *Tertia.* *Quarta.*

25 Quare, vt suprà meritò reprehensus est Plato quòd omnia peccata ignorantię imputarit, ita & eorum est repudianda opinio qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradūt. Nimium enim experimur quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur, vt plurimum à certa directione absit. Quàm verò nihili sit coram Domino in cunctis vitę partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis posse quomodo ritè quippiam agendum sit. Itáne deprauata est omnis industria, perspicientia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum qui rationis acumine (quam pretiosissimam dotem reputamus) ægrè patimur spoliari, durum id nimis videtur: Spiritui autem sancto æquissimum, qui nouit omnes cogitationes sapientum vanas esse, & qui clarè pronuntiat, omne figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium nostrum concipit, agitat, instituit, molitur, semper malum est, quî in mentem nobis veniat instituere quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iustitia accepta est? Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquo se vertat, esse vanitati miserè obnoxiam.

Media igitur hęc via tenenda est, vt nec omnia peccata ignorantię imputentur, nec consultam malitiā in omnib. peccatis intercedere statuamus. *Deinde, quicquid obiiciat humana ratio, mentis nostræ vires à vera directione plurimùm abesse: imò & malum esse coram Deo quicquid in hisce reb. ingeniū nostrum concipit, agitat, & molitur.*

2. Cor. 3. 5. Psal. 94. 11. Gen. 6. 3. & 8. 21.

Tertiò, aßidua directione in singula momenta nos opus habere.

Denique, illuminationis gratiam merè esse Dei donum, nobis tam necessarium quàm oculis lux Solis. Quę omnia expreßis S. scripturæ testimoniis confirmantur.

Huius imbecillitatis sibi conscius erat Dauid, quum petebat sibi dari intellectum ad mandata Domini rectè discenda. Psal.119. 34. Innuit enim, suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. Neque id semel facit: sed in vno Psalmo decies ferè repetit eandem precationem. Qua repetitione subindicat quanta ad petendum necessitate vrgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus communiter Ecclesiis precari solet. Non cessamus, inquit, orare pro vobis & postulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia spirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Philip. 1. 4. Col.1.9. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum simul testari, non esse in hominis facultate positam. Adeò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei sunt agnouit Augustinus, vt non minus necessariam mentibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis solis lucem. Lib. 2. de pec. merit. & rem. c. 5. Nec eo contentus, correctionem subiicit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent. Neque vno tantùm die illuminari mentes nostras docet Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad continuos progressus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc disertè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquisiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Psal. 119. 10. Nam quum regenitus esset, adeóque non vulgariter profecisset in vera pietate, fatetur tamen assidua directione se opus habere in singula momenta, ne à scientia qua præditus est declinet. Itaque alibi rectum spiritum, quem sua culpa perdiderat, innouari petit: Psal.51.12 quia eiusdem Dei est, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus restituere.

Hac & sequenti sectione voluntas examinatur.

1. Ostendit naturale illud desiderium boni quo omnia imbuuntur, nihil omnino facere ad probandam arbitrii libertatem.

Ratio.

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrij libertas vertitur. quandoquidem magis huius esse electionem, quàm intellectus, antè visum est. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philosophis traditum, publico consensu receptum est, omnia naturali instinctu bonum appetere: obseruemus, liberi arbitrij vim non considerandam in eiusmodi appetitu qui magis ab essentiæ inclinatione quàm mentis deliberatione proficiscitur. Nam & scholastici fatentur nullam esse liberi arbitrij actionem nisi dum se ratio vertit ad opposita. Thomas, partis 1. quæst. 83. artic. 3. qui intelligunt, oportere appetitus obiectum tale esse quod electioni subiaceat: & deliberationem prę-ire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cum belluis esse commune. Siquidem & illæ bene sibi esse cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequuntur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonum sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio persequatur, nec rationem adhibet in consilium, nec mentem intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationem, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrij libertatem, an homo sensu naturæ ad bonum appetendum feratur: sed hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum persequatur.

Hîc autem aduertenda duplex Sophistarum fallacia: in voce Appetitus & Boni.

Ac necui scrupulus inhæreat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hîc non proprius voluntatis motus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed conditionis: vt scilicet homo bene habeat. Denique vt maximè appetat homo assequi quod bonum est, non tamẽ sequitur. sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrij libertatem facit naturale hominibus bene habendi desiderium, non magis scilicet quàm in metallis & lapidibus, ad essentiæ suæ perfectionem inclinans affectio: in aliis consideremus, sítne penitus ita omni ex parte vitiata corruptáq; voluntas, vt nihil nisi malum generet: an particulam aliquam illæsam retineat, vnde nascantur bona desideria.

2. Illud minimè probãdum est, quod Scholastici primæ Dei gratię tribuentes vt efficaciter velimus, hoc ipso innuunt, inesse quidem animę vltrò ad bonũ aspirãdi facultatẽ, sed imbecilliorẽ quàm

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, Vid. sect. 6. inesse facultatem animæ vltrò ad bonum aspirandi, sed imbecilliorem quàm quæ in solidum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibusdam sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominem in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualem describit Apostolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Rom.7.15 & 19. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperàm hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuius attingit ad Galatas) quam fideles in conflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Gal.5.17. Porrò Spiritus non à natura est, sed à regeneratioue.

Loqui

quæ in solidũ affectũ emergat, aut conatũ excitare poßit. Scholasticis autẽ opponuntur expressa totius S. Scripturæ eos refellentis testimonia.

Loqui autem Apostolum de regeneratis inde constat, quòd vbi dixerat in se bonũ nullum habitare, subnectit expositionem, quòd intelligat de carne sua. Ideóque negat se
esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitãs. Quid sibi vult ista correctio, In me,
hoc est in carne mea? Nempe acsi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipso: nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excu
Rom.7. sationis, Non facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatum. quæ solis regeneratis
22. competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iam verò quæ subiicitur conclusio totum hoc liquidò declarat. Condelector, inquit, Legi secundum interiorem ho-
Lib. ad minem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.
Bonif. 1. Quis in se tale dissidium habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ cir
c.10.& in cunfert? Proinde Augustinus, quum sermonem illum de hominis natura aliquando ha-
Retract. beri putasset, interpretationem suam, tanquam falsam & malè congruentem, retractauit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quamlibet pusillos, aliquos ta-
2.Cor.3.5 men ad bonum motus, quid respondebimus Apostolo, neganti vel ad cogitandum aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Mosen pronuntianti, omne figmentum hu-
Gen.8.21 mani cordis tantummodo malum esse? Quum ergo falsa loci vnius sententia impegerint, non est quòd eorum sentẽtiam moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit pec-
Ioh.8.34. catum, seruum esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: itaque sub peccati iugo
detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacet, ipsam certè voluntatem, quę
præcipua est eius sedes, arctissimis vinculis constringi necesse est. Nec verò aliter con-
Phil.2.13. staret illud Pauli, Deum esse qui velle in nobis operatur, siqua voluntas præcederet Spi-
Psal.119. ritus gratiam. Facessat igitur quicquid de præparatione multi nugati sunt: quia etsi in-
Psal.51.12 terdum petunt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequium (sicuti Dauid pluribus
locis) notandum tamen est hoc quoque precandi desiderium à Deo esse: quod ex eius
De verb. verbis colligere licet. nam quum optet in se cor mundum creari, certè creationis ini-
Apost. serm.10. tium sibi non arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Augustini, Præueniet te Deus
in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere ista omnia à Deo
te habere: quicquid boni habes esse ab ipso: à te, quicquid est mali. Et paulo pòst, Nostrum nihil nisi peccatum.

3. Quum totus homo peccati imperio subiaceat, sequitur ipsam voluntatem, quæ præcipua est peccati sedes arctiß. vinculis opus habere: nihilque nostrum esse nisi peccatum.

CAPVT III.

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire.

Huius capitis partes præcipuæ.

1 Ἀνακεφαλαίωσις prioris capitis, hominis intelligentiam & voluntatem, testimoniis S. Scripturæ adeo corruptam esse probans, vt in nullo iam inueniri possit aut integritas, aut notitia, aut timor Dei: sect.1. & 2.
2 Aduersus superiorem doctrinam. Obiectionum, de virtutibus quæ in nonnullis Ethnicis eluxerunt, dilutio, sect.3. & 4.
3 Qualis in homine peccati seruo voluntas maneat, sect.5. eiusdémque remedium ac sanitas, sect.6.
4 Sophistarum Neopelagianorum de humanæ voluntatis præparatione & efficacia, item de perseuerantia & gratia cooperante opiniones refelluntur, tum rationibus, tum S. Scripturæ testimoniis, sect.7.8.9.10.11.12.
5 Tandem subiiciuntur Augustini dicta, quæ huius doctrinæ veritatem confirmant, sect.13. & 14.

Totius hominis intelligentia, & voluntas corrupta est. Vocatur enim Caro.

SEd melius homo vtraque animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis
elogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura insignitur. Si totus depingitur
Ioh.3.6. his Christi verbis, Quod natum est ex carne, caro est (vt euincere promptum
est) valde miserum esse animal conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apo-
Rom.8.6 stolo, mors est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eóque Legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Itáne est peruersa caro, vt toto suo affectu simultatem aduersus
Deum exerceat? vt cum Legis diuinæ iustitia consentire nequeat? vt nihil denique parere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: &
inde quippiam, si potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad sensualem pertinet tãtùm,
Ioh.3.6. non ad superiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abundè refellitur. Argumentum est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Non secundum corpus renasci præcipit. Animo autem nõ renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque loco posita antithesis. sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non est spirituale
in

Quæ vox non tantum ad sensualem, sed etiam ad superiorem animæ partem. i. mentem pertinet.

in homine, secundum eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus, nisi per regenerationem. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verùm de ea re siqua aliàs posset esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi descripto veteri homine, quem dixerat corruptum esse concupiscentiis erroris, iubet nos renouari spiritu mentis nostræ. Vides eum nō ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte sensitiua modò, sed in ipsa etiam mente: atque ideo eius exigere renouationem. Et sanè eam humanę naturæ imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruersos esse ostenderet. Nam quòd Gentes omnes scribit ambulare in vanitate mentis suæ, obtenebratas esse intelligentia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipsis est, & cæcitatem cordis sui: minimè est dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem suæ tum sapientiæ, tum iustitiæ nondum reformauit. Quod etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd non ita didicerint Christum. Siquidem ex istis verbis colligimus, Christi gratiam vnicum esse remedium quo ab illa cæcitate & malis inde consequentibus liberemur. Nam & ita de regno Christi vaticinatus erat Iesaias, quum Dominum Ecclesiæ suæ fore in lucem sempiternam promitteret: quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum in sola Ecclesia exorituram Dei lucem testetur: extra Ecclesiam certè nonnisi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recensebo sigillatim quæ in hominis vanitatem passim, in Psalmis præsertim & Prophetis, habentur. Magnum est quod scribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipsa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultæ, friuolæ, insanæ, peruersæ, irridentur.

Quod Scripturæ S. firmissimis demonstrationibus probatur.

Eph. 4. 23. Ephes. 4. 17. 18. Iesa. 60. 2. Psal. 62. 10.

2 Nihilo leuior est cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur præ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo, contentus ero vno tantùm loco: qui tamen lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo totam naturæ nostræ imaginem intueamur. Apostolus enim, dū humani generis arrogātiam vult deiicere, his testimoniis agit, Quòd non est iustus quisquam, non est intelligēs, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agunt, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in viis quorum contritio & infœlicitas: quibus præ oculis nō est timor Dei. His fulminibus non in certos homines, sed in vniuersam filiorum Adam nationem inuehitur. Neque in vnius aut alterius seculi deprauatos mores declamat: sed accusat perpetuam naturæ corruptionem. Siquidem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo resipiscant: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppressos, è qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat nisi de clade & exitio naturæ constitisset: protulit hæc testimonia, quibus plusquam perditam esse naturam nostram conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat consuetudinis vitio tales esse homines quales hîc describuntur, sed naturæ quoq; prauitate: quando non aliter stare potest Apostoli argumentatio, Nullam esse homini salutem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Non hîc laborabo in approbanda testimoniorum applicatione, necui videantur intempestiuè vsurpata. Perinde agam acsi à Paulo primùm hæc dicta forent, non è Prophetis desumpta. Initiò adimit homini iustitiam, id est integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectū arguit apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapientiæ gradus. illud autem necesse est iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra ista in singulorum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiamsi nondum ferueat dolor, non dicetur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scatet, sana censebitur. quanquam non per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quamlibet morbido vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite immersa, non ex vitiis modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

Cor etiam ipsum eadē corruptione inuoluitur.

Adeòque in nullo prorsus iam inueniri potest vel integritas, vel notitia, vel timor Dei.

Iere. 17. 9. Ro. 3. 10. Iesa. 59. 7

3 Ead

Obiectio. Ethnici quidã fuerunt præclaris dotibus ornati. Ergo hominis natura in totum vitiosa minimè putanda est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neq; mo-ror si multi lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt nonnihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretij habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tametsi plenius edisseremus vbi agetur de operum meritis, dicendum tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quòd eius instinctu quidam non modò eximiis facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore vitæ honestissimè se gesserunt. Sed hîc succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaslibet exultare permitteret, nemo haud dubiè esset qui non reipsa fidem faceret verissimè in se competere omnia mala quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Téne eorum numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis fœdatæ, guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentę, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat. nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum est quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis, iniecto fræno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque suam magna ex parte impuritatem non dissimulent. alij, quia honestam viuendi rationem conducere ducant, ad eam vtcunque aspirant. alij supra vulgarem sortem emergunt, quo sua maiestate alios contineant in officio. Ita sua prouidentia Deus naturæ peruersitatem refrænat, ne in actum erumpat: sed non purgat intus.

Responsio. corruptio non est purgata, sed tantùm intus cohibita.

Psal. 14. 13.

Ratio huius responsionis.

Rom. 3. 13.

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillum parem Catilinę faciamus, conuenit: aut in Camillo habebimus exemplum, naturam, si studio excolatur, bonitate non prorsus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles videri, si in se æstimentur. sed quomodo naturalis probitatis erunt in ipso documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hęc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morum integritate præstitit, non deesse vtiq; naturæ ad virtutis studium facultatem. Quid autem si animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem sectatus sit? Et talem fuisse non dubium est, si animalem illum hominem concedis. Quam mihi in hac parte prædicabis humanę naturæ ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia sub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quãtisper ipsa in sua peruersitate defixa est. Quanquam hæc certissima est & facillima huius quæstionis solutio: non esse istas communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione, non formidamus in vulgari sermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrunque definimus includere sub vniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus quid specialis gratię in alterum Dominus contulerit, quo alterum non sit dignatus. Saulem præficere regno volens, quasi nouum hominem formauit. atque hæc ratio est cur Plato, ad Homericam fabulam alludens, Regum filios creari dicat aliqua singulari nota insignes: quia Deus humano generi consulere volens, sæpe quos ad imperium destinat, heroica natura instruit. atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant historiæ. Idem & de priuatis hominibus censendum est. Sed quia vt præstantissimus quisque fuit, eum semper impulit sua ambitio (qua labe fœdantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectid

Instãtia. Aut Ethnici vitio & virtute prędití confunden tur, aut qui virtute excelluerunt naturã humanam bonitate nõ vacare si excolatur, ostendunt.

Vid. Augu. lib. 4. contra Iulian.

Resp. 1. Animus mansit prauus.

Resp. 2. Non sunt ista dona communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratię.

1. Sam. 10 6.

Quæ ab ambitiosis Ethnicis polluta sunt.

rectitudinis deficit vbi nullum est illustrandæ Dei gloriæ studium, quo vacui sunt omnes quos Spiritu suo non regenuit. Nec verò frustra dicitur apud Iesaiam, super Christum requiescere spiritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Christo alieni sunt, eosdem carere timore Dei, qui sapientiæ initium est. Quantum ad virtutes quæ inani specie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cæleste verò tribunal nullius erunt pretij ad iustitiam promerendam.

Iesa.11.3. Psal.111.10.

Et quamuis corã hominibus suam habeant laudẽ, nullius sunt pretii ad iustitiam promerendam coram Deo.

5 Qua igitur peccati seruitute vincta detinetur voluntas, ad bonum commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus, conuersionis ad Deum principium est, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt se conuertat, si conuersum velit. Vnde Propheta eodem capite, spiritualem populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptum de manu fortioris. nempe significans quàm arctis compedibus alligatus est peccator, quandiu à Domino desertus, sub iugo diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propensissima affectione ad peccandum & propendeat & festinet. siquidem non voluntate priuatus est homo, quum in hanc necessitatem se addixit, sed voluntatis sanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui velle nobis omnibus inesse docet: sed velle bonum, profectus: velle malum, defectus. Ideo simpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ. Porrò quòd libertate abdicatam voluntatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est si cui videatur aspera loquutio, quæ nec absonum habet quippiam, nec à sanctorum vsu aliena est. Offendit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere nesciunt. At siquis eos interroget, Annon Deus necessariò bonus sit: annon diabolus necessariò malus: quid respondeant? Sic enim connexa est Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapsum sic à boni communione alienatus est, vt nihil quàm malè agere possit. Quòd siquis sacrilegus obganniat, Deo parum laudis ex sua bonitate deberi, ad quam seruandam cogatur: cui non erit prompta responsio, Immensa eius bonitate fieri ne malè agere possit, non violenta impulsione? Ergo si liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quòd necesse est illum bene agere: si diabolus, qui nonnisi malè agere potest, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntariè peccare dicet, quòd sit peccandi necessitati obnoxius? Hanc necessitatem quum vbique prædicet Augustinus, dum etiam inuidiosè Cælestij cauillo vrgeretur, ne tum quidem asserere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum est vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum loqui de necessaria peccati seruitute. Hæc igitur distinctionis summa obseruetur, hominem, vt vitiatus est ex lapsu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propensissima, non violenta coactione: propriæ libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen est naturæ prauitate, non posse nisi ad malum moueri & agi. Quod si verum est, peccandi certè necessitati subiacere non obscurè exprimitur. Augustino subscribens Bernardus ita scribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniente peccato, patitur quandam vim & ipse: sed à voluntate, non à natura, vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium, etiam liberum. Et paulo pòst, Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, vt nec necessitas (quum voluntaria sit) excusare valeat voluntatem, nec voluntas (quum sit illecta) excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria. Postea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: ideo pro seruitute esse miserabiles, pro voluntate inexcusabiles: quia voluntas, quum libera esset, seruam se peccati fecit. Tandem concludit, Ita anima miro quodam & malo modo sub hac voluntaria quadam ac malè libera necessitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter necessitatem: libera, propter voluntatem: &, quod magis mirum magísque miserum est, ideo rea, quòd libera: eóque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoscunt lectores nihil me nouum afferre, quod olim ex piorum omnium consensu prodidit Augustinus, & mille ferè annis postea in claustris monachorum retentum fuit. Lombardus autem quum necessitatem à coactione distinguere nesciret, pernicioso errori materiam dedit.

Ierem.31.18

Porro, quãuis post Lapsum voluntas in homine mãserit, voluntatis sanitas in eo non reperitur.

In peccati seruitutem enim necessario, sed voluntariè incidit.

Necessitas à coactione distinguenda est.

Vid. Caluin. adu. Pighiũ.

Huius necessitatis veteres Theologi quidam meminerunt.

Lib. de perf. iustit.

De nat. & grat. & alibi.

Serm. super Cantica 81.

Quorum testimonia Lombardi oscitantiam damnat.

6 Ex opposito reputare operæpretium est quale sit diuinæ gratiæ remedium, quo natur

Remedii au-

naturæ vitiositas corrigitur ac sanatur. Nam quum Dominus in ope ferenda, quod nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit in nobis illius opus, quæ sit è conuersio nostra penuria, statim elucescet. Quum dicit Apostolus Philippensibus, se confidere quòd qui cœpit in ipsis opus bonum, perfecturus sit vsque in diem Iesu Christi: non dubium quin per boni operis principium, ipsam conuersionis originem, quæ est in volútate, designet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus, iustitiæ & amorem & desiderium & studium in cordibus nostris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda nostra flectendo, formando, dirigendo in iustitiam: perficit autem, ad perseuerantiam nos confirmando. Nequis à Domino bonum inchoari tergiuersetur, quòd volútas, per se infirma, adiuuetur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi relicta. Dabo, inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis voluntatis humanæ infirmitatem dicet subsidio roborari, quò ad boni electionem efficaciter aspiret, quum transformari renouaríque totam oporteat? Siqua est in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexũ quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo imperfectum est suppleatur. Verùm si hac similitudine ostendere voluit nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriæ nostræ voluntatis: quod in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis conuersione integrum manet quod primæ est naturæ: creari etiam nouam dico, non vt voluntas esse incipiat, sed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmę voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnius gratię opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gubernatione disserit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsque Deum spiritualis vitæ authoré facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ est, commendat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quam alibi clarius explicat, vbi docet nos esse Dei facturam, creatos in Christo ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis boni sit à secunda creatione quam in Christo consequimur. Atqui siqua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verùm vt nos prorsus exinaniat, nihil promeritos esse ratiocinatur, quia in Christo conditi sumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Dei esse figmentum, ne qua fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione eum loqui, quæ principium est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuo pòst sequitur nos esse populum eius, & gregem pascuorum eius. Videmus autem vt non contentus simpliciter salutis nostræ laudem Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret ne tantillum quidem restare homini in quo glorietur, quia totum à Deo est.

[Margin: tem seu sanitas humanæ voluntatis est conuersio ad Deum.]

[Margin: Phil.1.6.]

[Margin: Non inchoata tantummodo, sed continuata etiam & absoluta: adeo vt inchoatio, perseuerantia & consummatio soli Deo tribuatur.]

[Margin: Ezech. 36.26.]

[Margin: Id similitudine cordis lapidei & carnei ex Ezechiele petita probatur: deinde Scripturæ testimoniis.]

[Margin: 2.Cor.3.5. Philip.2.13. 1.Cor.12.6. Ephes.1.1. Ephes.2.10. Psal.100.3.]

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suopte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti: sic tamen vt præparata, suas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate. quod non malè à sancto viro dictum præposterè huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citaui, quàm in aliis locis clarè duo signari contendo: quòd & prauam nostram voluntatem corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pedissequam appelles tibi permitto: sed quia reformata, opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pedissequa voluntate obsequatur. Ideo non rectè à Chrysostomo scriptum est, Nec gratiam sine

[Margin: Obiectionũ variarum adu. superiorem doctrinam dilutio.]

[Margin: 1. Volũtas quidem à Deo conuertitur: sed præparata habet suas partes.]

[Margin: Ad Bonif. epist. 106. Lib.2. senten. Dist. 25.]

[Margin: Resp. ex Augustino.]

[Margin: Serm. de]

[Margin: 2. Obiect. Nec]

gratia ſine voluntate, nec voluntas ſine gratia quicquam poteſt. Reſp. Ipſa gratia operatur voluntatē. Dominus enim præuenit nolentem vt velit: volentem ſubſequitur ne fruſtra velit. Altera reſponſio ex variis Auguſtini locis collecta.

ſine voluntate, nec voluntatem ſine gratia quicquam poſſe operari. quaſi verò non ip- inuēt. S. Crucis.
ſam quoque voluntatem operetur gratia, ſicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Auguſtini conſilium fuit, dum pediſſequam gratiæ vocat humanam voluntatem, ſecundas quaſdam à gratia partes illi aſſignare in bono opere: ſed quia hoc illi tantùm propoſitum erat refellere peſſimum Pelagij dogma, quòd primam ſalutis cauſam in hominis merito ponebat: quod ſatis erat præſenti cauſæ, contendit, gratiam omni merito eſſe priorem: altera interim quæſtione omiſſa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: volentem ſubſequi ne fruſtra velit: ipſum boni operis in ſolidum facit authorem. Quanquam clariores de hac re ſunt eius ſententiæ quàm vt longam argumentationem deſiderent. Laborant, inquit, homines inuenire in noſtra volũtate quod noſtrum ſit, & non Lib. 2. de remiſſ. peccat. cap. 18.
ex Deo: & quomodo inueniri poſſit ignoro. Libro autem contra Pelagium & Cæleſtium primo, vbi dictum illud Chriſti interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, ſic adiuuatur vt non ſolùm quid faciendum ſit ſciat: ſed Ioh. 6. 45.
quod ſciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, ſed per Spiritus gratiam, ita docet vt quod quiſque didicerit, non tantùm cognoſcendo videat, ſed etiam volendo appetat, agendóque perficiat.

Prioris reſponſionis ad 2. obiectionem confirmatio. Nulla voluntas reperietur ad bonum propenſa niſi in electis. Atqui electionis cauſa extra homines quærenda eſt. Vnde conficitur, rectam voluntatem ex Dei beneplacito, vt & electionem noſtram, fluere. Altera confirmatio. Bene volendi & agendi principium eſt ex fide. At fides eſt donum Dei. Sequitur ex mera gratia eſſe vbi velle bonum incipimus, ad malum naturâ propenſi. Tertia confirmatio, teſtim. Scripturæ.

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam verſamur: agedum, ſummam rei paucis ac apertiſſimis tantùm Scripturæ teſtimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortæ perperàm Scripturæ inſimulet) oſtendamus neque huius ſancti viri (Auguſtinum dico) teſtimonio deſtitui quam ex Scriptura deſumptam aſſerimus veritatem. Nam neque expedire cenſeo, vt quæ in ſententiæ noſtræ confirmationem adduci ex Scripturis poſſunt, ordine ſingula recenſeantur: modò ex ſelectiſſimis, quæ proferentur, via ſternatur ad reliqua omnia, quæ ſparſim leguntur, intelligenda. neque rurſum intempeſtiuè factum iri ſi palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire cui plurimum authoritatis meritò defert piorum conſenſus. Certè boni exordium non aliunde quàm à ſolo Deo eſſe facili & certa ratione liquet. neque enim voluntas reperietur ad bonum propenſa niſi in electis. Atqui electionis cauſa extra homines quærenda eſt: vnde conficitur, rectam voluntatem non eſſe homini à ſeipſo, ſed ex eodem beneplacito, quo ante mundi creationem electi ſumus, fluere. Accedit altera non abſimilis ratio. nam quum bene volendi & agendi principium ſit ex fide, videndum eſt vnde ſit ipſa fides. Quum verò gratuitum eſſe Dei donũ clamet tota Scriptura, ſequitur ex mera gratia eſſe vbi velle bonũ incipimus, qui ad malum toto animo ſumus naturaliter propenſi. Ergo Dominus, vbi in populi ſui conuerſione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, apertè teſtatur oportere aboleri quod ex nobis eſt, quo ad iuſtitiam conuertamur: quicquid autem in eius locum ſubit, à ſeipſo eſſe. Neque id vno loco pronũtiat. dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant Ierem. 32. 39.
me vniuerſis diebus. Paulo pòſt, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedant à me. Rurſum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo Ezech. 11. 19.
in viſceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non poſſet euidentius ſibi vendicare, nobis adimere, quicquid eſt in voluntate noſtra boni & recti, quàm dum conuerſionem noſtram, creationem noui Spiritus & noui cordis eſſe teſtatur. ſequitur enim ſemper, & ex voluntate noſtra nihil prodire boni donec reformata fuerit: & poſt reformationem, quatenus bona eſt, à Deo eſſe, non à nobis.

Quarta confirmatio. Precationes ſanctorũ, ex quibus tria colliguntur axiomata 1. Dominũ non ita præparare hominem, vt poſtea ex ſeipſo aliquid bonum agat: ſed vt illius tantùm cenſeatur quod recti amorem concipit voluntas, quod in

9 Sic & precationes ſanctorum compoſitę leguntur. Inclinet cor noſtrum ad ſe Do- 1. Reg. 8. 58.
minus, dicebat Solomo, vt ſeruemus mandata ſua. Peruicaciam cordis noſtri oſtendit quòd in Legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, niſi flectatur. Idem & in Pſalmo Pſ. 119. 36.
habetur, Inclina cor meum ad teſtimonia tua. Semper enim notanda eſt antitheſis inter peruerſum cordis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua in obſequium cogitur. Dauid autem quum ſe directrice gratia ad tempus orbatum fuiſſe ſentiens, Deum rogat vt cor mundum in ſe creet, Spiritum rectum innouet in ſuis vi- Pſ. 51. 12.
ſceribus, annon omnes cordis ſui partes impuritate refertas agnoſcit, & ſpiritum obliqua prauitate contortum? munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, an non totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, precationem ipſam ſignum eſſe pij ſanctíque affectus, prompta eſt ſolutio, quanuis iam aliqua ex parte reſipuiſſet Dauid, conferre tamen priorem ſtatum cum illa triſti ruina quam expertus erat. Perſonam ergo homin

eius studium inclinetur, quod ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur. 2. Quod electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt. 3. Quod homo in illis constanter pergit & ad finem vsque perseuerat.

hominis à Deo alienati suscipiens, meritò sibi dari petit quæcunque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaq; mortuo similis, optat se iterum creari, vt ex mancipio Satanæ fiat Spiritus sancti organum. Mira sanè & portentosa superbiæ nostræ libido. Nihil seuerius Dominus exigit quàm vt religiosissimè suum sabbathum obseruemus, quiescendo scilicet ab operibus nostris: à nobis verò nihil magis ægrè impetratur, quàm vt operibus nostris valere iussis, Dei operibus iustum locum cedamus. Nisi obstaret vecordia, satis luculentum testimonium reddidit gratiis suis Christus, ne malignè supprimerentur. Ego sum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. Si nõ aliter per nos fructificamus, quàm reuulsus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non est amplius quærendum quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua est ista conclusio, Sine me nihil potestis facere. Non dicit nos esse infirmiores quàm qui nobis sufficiamus: sed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatulæ opinionem excludit. Si in Christo insiti fructificamus instar vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cælesti, tum à solis fomento vegetationis ducit energiam: nihil in bono opere restare nobis video, si Deo illibatũ seruamus quod suum est. Nequicquam obtenditur friuola argutia, succum iam inclusum esse in palmite, & vim proferendi fructus: ideóque non omnia sumere à terra vel à prima radice, quia aliquid suum conferat. Neque enim aliud vult Christus, quàm nos aridum & nihili esse lignum vbi sumus ab eo separati: quia seorsum nulla sit in nobis bene agẽdi facultas, sicut alibi quoque, inquit, Omnis arbor quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apostolus totam illi summam transcribit in loco iam citato, Deus est, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, est voluntas: altera, validus in exequendo conatus: vtriusque author est Deus. Ergo Domino surripimus siquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis nonnihil relinqueretur: sed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum est locatur. Porrò quoniam carnis nostrę pondere bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: subiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus constantiam ad effectum vsque administrari. Siquidem nec aliter constare posset quod alibi docet, vnicum esse Deum qui efficit omnia in omnibus, vbi totum spiritualis vitæ cursum comprehendi antè docuimus. Qua ratione Dauid postquam vias Dei sibi patefieri precatus est, vt ambulet in eius veritate, mox adiũgit, Vnias cor meum ad timendum nomen tuum. Quibus verbis significat, etiam qui probè affecti sunt, tot esse distractionibus obnoxios vt facilè euanescant vel effluant nisi ad constantiam firmentur. Qua ratione alibi, postquam gressus suos dirigi ad seruandum Dei sermonem precatus est, robur quoque ad bellandum sibi dari postulat: Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. Hunc itaq; in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius sit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò, quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseuerat.

Ioh.15.1. — 3. Obiectio. — Responsio. — Matth.15.13. — Altera responsio. — Philip.2.13. — 2.Cor.12.6. — Sect.6. — Tertia responsio. — Psal.86.11. — Psal.119.133.

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: sed illam efficaciter afficiendo. Illud ergo toties à Chrysostomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volentem trahit: quo insinuat Dominum porrecta tantùm manu expectare an suo auxilio iuuari nobis adlubescat. Talem fuisse hominis adhuc stantis conditionem cõcedimus vt potuerit ad alterutrã partem inclinare: sed quum suo exemplo docuerit quàm miserum sit liberum arbitrium, nisi Deus in nobis & velit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulum suam gratiam nobis impertitur? Imò nos ipsi eam obscuramus & extenuamus nostra ingratitudine. Non enim docet Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam si acceptemus: sed ipsum velle in nobis efficere: quod non aliud est nisi Dominum suo Spiritu cor nostrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit se daturum electis Spiritum nouum hoc tantùm fine vt in præceptis suis ambulare possint, sed vt re ipsa ambulent. Neque secus accipi sententia Christi potest, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quàm vt efficacẽ à seipsa Dei gratiam doceat: quemadmodum & Augustinus contẽdit.

4. Obiectio. — Responsio. — 5. Obiectio. — Responsio. — Confirmatio responsionis, multiplici Scripturæ & Augustini testimonio munita. — Ezech.11.19, & 36.27. — Iohan.6.45. — Lib. de prædest.sanct.

gratiam, possit: à gratia valeat quicquid valet.

CAPVT IIII.

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

Tres sunt huius capitis præcipuæ partes.

1 An aliquid in malis actionibus & quantum Deo tribuendum sit, diabolo item & homini, sect. 1. 2. 3. 4. & 5.
2 In rebus mediis quantum Deo tribuendum, & quantum homini relinquendum sit, sect. 6.
3 Duarum obiectionum, quæ in hac disputatione occurrunt, solutio, sect. 7. & 8.

Quarti huius capitis cum tertio connexio.

Ex qua præsens quæstio oritur.

Alio respectu hæc tractauit li. 1. c. 18. vbi vide sect. 2. Itē lib. adu. Libertinos, c. 15. & 16.

Ab Augustino similitudine boni & mali sessoris illustrata.

In Psal. 31. & 33. meminit Dei sessoris.

Hominem peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessariò peccat, nihilo tamē minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat sessoris nutum expectanti: Deum ac diabolum, sessoribus. Si Deus illi insidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus sessor, compositè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compescit: petulantiam luxuriámque coercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit. quòd si eam diabolus occupauit, instar stolidi ac petulantis sessoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociámque instigat. Qua similitudine, quando melior non occurrit, in præsentia contenti erimus. Imperio igitur diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur subiacere vt inde agitetur, non significat ipsam reluctantem ac restitantem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra dominij iure cogimus) sed Satanæ præstigiis fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus deum huius seculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco, ipsum operari in filiis contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunque inde sequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet.

Responsio ad quæstionem, diaboli respectu.

2. Cor. 4. 4.

Ephes. 2. 2.

Respectu Dei, & hominum. Exemplum, in Iobi historia.

Iob. 1.

Dei opus ab opere Satanæ & hominis impii distinguitur,

1. Consilio, seu fine agendi.

2. Modo.

Quomodo Satan agat in reprobis.

Quomodo itē Deus in iisdem agat.

2 Longè est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, interemptis eius pastoribus, gregem hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palàm extat. neque in eo opere cessat Satan, à quo totum id prouenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quem dicit sibi abstulisse quæ erepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facilè, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consiliis diuersitas opus iam valde distinguit. In modo non minus est discriminis. Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequēdum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniáque membra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum suum, hoc est nequitiæ, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumentum quum sit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hìc vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari, videmus non esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iustitia reluceat, Satanæ hominísque nequitia cum suo opprobrio se prodat.

3 Veter

Obiectio, ex veteribus desumpta, ad præscientiam aut permissionem Dei non autem ad eius operationem has actiones esse referendas.

Lib. de Prædest. & gratia.

3 Veteres religiosius interdum simplicem quoque veritatis confessionem in hac parte reformidant, quòd verentur ne impietati fenestram de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minimè periculosum iudico si simpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei sed ad præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ loquutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præscientiam interuenire clarè ostendunt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianum 5, longa oratione cōtendit, non permissionis tantùm aut patientiæ diuinæ esse peccata, sed etiam potētiæ, vt sic priora peccata puniantur. Similiter quod de permissione afferunt, dilutius est quàm vt subsistat. Sæpissimè excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fusius docui. Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Siquidem quum sublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas supersit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quòd ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam, & consilia eorum destinat quò visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Sehon regem transitum non dedisse populo, quia indurauerat Deus Spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem consilij mox subiungit, Vt daret eum in manus nostras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obstinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio.

Respōsio, ostendens Deum indurare, excæcare reprobos, &c.

Lib. 1. c. 18

Idque duplici ratione. 1. eos deserendo.

2. Eos Satanæ tradendo, vt malè pereant.

Deut. 2. 30.

Scripturæ illustria dicta quę vtranque rationem confirmant, & superiorem illā de nuda Dei præscientia & permissione obiectionē diluunt.

Ezech. 7. 26. Psal. 107. 40. Iob. 12. 20 Iesa. 63. 17. Exo. 4. 21 & 7. 3. Exo. 10. 1. Exo. 3. 19. Deut. 2. 30. Psal. 105. 25.

4 Secundum priorem rationem istud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à senioribus. Aufert cor ab iis qui præsunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementasti nos Domine, indurasti cor nostrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deserendo, quàm qualiter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia quæ vltrà procedunt: qualia sunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Postea dicit se aggrauasse cor illius, & roborasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quòd obstinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit. vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiam infesti regionis incolæ. vndè excitati? Moses certè populo asserebat Dominum fuisse qui corda eorum roborasset. Propheta verò eandem historiam recitans, dicit ipsum vertisse corda eorum vt odio haberent populum suum. Iam dicere non possis destitutos Domini consilio impegisse. Nam si roborantur & vertuntur, destinatò inflectuntur ad idipsum. Adhæc, quoties in populi transgressiones vindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit? vt videas efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc sibilo suo euocaturum se illos minabatur: nunc instar sagenæ sibi fore ad irretiendos: nunc mallei instar, ad feriendos Israelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non sit otiosus in illis, dum Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua & destinata fuit & impacta. Non malè alicubi Augustinus ita definit, quòd ipsi peccant, eorum esse: quòd peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis.

Iesa. 5. 26, & 7. 18. Ezech. 12. 13, & 17. 20. Iere. 50. 23. Iesa. 10. 15

Alia confirmatio, ex Augustino sumpta.

August. de Prædest. sanct.

Necessaria superioris responsionis correctio seu explicatio, quæ ad reprobos instigādos Satanæ ministeriū, ex Saulis historia & Apostoli testimonio, semper intercedere probat: tum ab omni nequitia Deum manere immunem ostendit.

1. Sam. 16. 14, & 18. 10, & 19. 9.

2. Thess. 2. 10.

5 Porrò Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia sua eos destinat, vel ex vno loco satis constiterit. Dicitur enim sæpius in Samuele, quòd Saulem aut raptauerit aut dimiserit spiritus Domini malus, & spiritus malus à Domino. Ad Spiritum sanctum id referre nefas est. Spiritus ergo impurus, Dei spiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiámque respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quàm à seipso author. Simul addendum est quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac seductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij moliuntur. Ille, mala instrumenta, quæ sub manu habet & versare quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingenij prauitate conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impiis tergiuersationem

pertinent, in capite De prouidentia iam expoſita ſunt. Hîc enim breuiter propoſitum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare. Lib. 1. ca. 16. 17. 18.

Quo ad res medias, Deus ita operatur in cordibus hominum: vt quoties viam vult facere ſuæ prouidētiæ, voluntates noſtras pro ſuo libitu flectat & verſet.

Nec ita libera eſt in his reb. arbitrii noſtri electio, quin eius libertati arbitrium Dei dominetur.

6 In actionibus autem quæ nec iuſtæ per ſe, nec vitioſæ ſunt, & ad corpoream magis quàm ſpiritualem vitam ſpectant, quam libertatem obtineat homo, etſi ſuprà attigimus, nondum tamen explicatum eſt. Nonnulli in talibus liberam ei electionem conceſſerunt, magis, vt arbitror, quòd de re non magni momēti diſceptare nolebant, quàm quòd aſſerere pro certo vellent illud ipſum quod concedunt. Ego, etſi eos qui nullas eſſe ſibi ad iuſtitiam vires tenent, quod in primis ad ſalutem cognitu neceſſarium eſt tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partem negligendam, vt nouerimus ſpecialis eſſe gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re noſtra eſt: quoties eò voluntas inclinat: rurſum quoties & mēs & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc ſe protendit diuinæ prouidentiæ vis, non modò vt rerum euentus ſuccedant quemadmodum expedire proſpexerit: ſed vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem ſi ſenſu noſtro reputamus rerum externarum adminiſtrationem, nihil dubitabimus eatenus ſub humano arbitrio ſitas eſſe: verùm ſi aures tot teſtimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipſum ſpeciali Dei motioni ſubiicere nos cogent. Quis Ægyptiorum voluntates Iſraelitis conciliauit vt pretioſiſſima quæq; vaſa illis commodatò darent? Nunquam eò animum ipſi ſuapte ſponte induxiſſent. Ergo eorum animi Domino magis ſuberant quàm à ſeipſis regebantur. Nec ſanè Iacob niſi perſuaſus eſſet Deum, prout viſum eſt, hominibus induere diuerſos affectus, dixiſſet de filio Ioſeph (quem profanum eſſe quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus inuenire miſericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Eccleſia in Pſalmo fatetur, quum eius miſereri voluit Deus, māſuefacta ad clementiam ab ipſo fuiſſe crudelium Gētium corda. Rurſum quum exarſit in iram Saul vt ſe ad bellum accingeret, cauſa exprimitur, quòd eum impulerit ſpiritus Dei. Quis animum Abſolomi auertit ab amplexando cōſilio Achitophel, quod eſſe vice oraculi ſolebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili conſilio perſuaderetur? Quis Gentes magnæ prius audaciæ perterruit ad Iſraelis aduentum? Id quidem diuinitùs fieri confeſſa eſt meretrix Rahab. Quis rurſus metu & formidine deiecit Iſraelis corda, niſi qui in Lege minatus eſt ſe daturum illis cor pauidum?

Exo. 11. 3. Gen. 43. 14. Pſal. 106. 46. 1. Sam. 11. 6. 2. Sam. 17 14. 1. Reg. 12. 10. Ioſ. 2. 9. Leuit. 26. 36. Deut. 28. 65.

Varia exempla, quæ hanc doctrinam confirmant.

Obiectio, exempla hæc regulam non conſtituunt.

Reſponſio, experiētiæ omnium hominum teſtimonio fulta.

7 Excipiet quiſpiam, eſſe hæc ſingularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuerſa debeant. Ego verò dico, ſufficienter iis probari quod contendo, Deum, quoties viam facere vult ſuæ prouidentiæ, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & verſare, nec ità eſſe liberam ipſorum electionem quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens ſæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flacceſcit: rurſum in rebus obſcuriſſimis, expeditum ſtatim offertur conſilium: in magnis & periculoſis, animus omni difficultate ſuperior ſuppetit. Atque ita interpretor quod ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat, Dominus facit vtrunque. Non enim mihi de creatione loqui videtur, ſed peculiari functionis gratia. Quum verò ſcribit, Dominum cor Regis, quaſi riuos aquarum, in manu ſua tenere, & inclinare quocunque voluerit: ſub vna profectò ſpecie totum genus comprehendit. Sicuius enim voluntas omni ſubiectione ſoluta eſt, id iùris regiæ voluntati maximè competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet. quòd ſi illa Dei manu flectitur, neque noſtra eximetur ea conditione. Hac de re inſignis extat Auguſtini ſententia, Scriptura, ſi diligenter inſpiciatur, oſtendit non ſolùm bonas hominum voluntates, quas ipſe facit ex malis, & à ſe factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verùm illas quæ conſeruant ſeculi creaturam, ita eſſe in Dei poteſtate, vt eas quò voluerit, quando voluerit faciat inclinari vel ad præſtanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultiſſimo quidem iudicio, ſed iuſtiſſimo.

Prou. 20. 12. Prou. 21. 1 De grat. & lib. arbit. ad Valent. c. 20.

Itē perſpicuis Scripturæ teſtimoniis.

Deinde, Auguſtini dicto.

Quoniam nōnulli adu. errorem de libero arbitrio pugnantes, ab e-

8 Hîc meminerint lectores, ab euentu rerum non eſſe æſtimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præpoſterè facere ſolent. Ex eo enim pulchrè & ingenioſè ſibi videntur humanam voluntatē conuincere ſeruitutis, quòd ne ſummis quidē monarchis omnia ex ſententia fluant. Atqui facultas iſta, de qua loquimur, intra hominem

minem consideranda est,non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrij disputatione non hoc quæritur,an homini quæcunque animo deliberarit,perficere & exequi per externa impedimenta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionem, quæ vtraque si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrij AttiliusRegulus erit,angustiis dolij aculeati inclusus,quàm Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

uentu rerũ sumũt argumentum: id quomodo sit intelligendum explicat.

CAPVT V.

Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrij afferri solent.

Has obiectiones ad 3.præcipua capita refert.

1 Quatuor absurda, quæ ab aduersariis adu.orthodoxam de humani arbitrij seruitute doctrinam conficta sunt,proponit ac refellit sect.1.2.3.4.& 5.
2 Scripturæ testimonia, quibus abutuntur vt errorem confirment, ad quinque classes reuocata,explicat,a sect.6.ad 16.
3 Quinque alia singularia loca,pro liberi arbitrij defensione,citata interpretatur,sect.16.17.18.& 19.

DE humani arbitrij seruitute satis dictũ videri posset,nisi qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conātur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent ad sententiam nostrã oppugnandam. Congerunt primò absurda nonnulla,quibus eam in odium trahant,tanquam à sensu quoq; communi abhorrentem: postea scripturæ testimoniis cum ea congrediuntur. Vtrasque machinas ordine retundemus. Si peccatum,aiunt, necessitatis est,iam desinit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest.Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Augustinum:cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursum,consequi quod inferunt,euitabile esse,quia voluntarium sit. Siquis enim disceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quoniam aliter non potuerit:habet paratam responsionem quam alibi attulimus,non ex creatione esse,sed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prętexerent impotentia,nisi quòd Adam vltrò se diaboli tyrannidi addixit?Hinc ergo vitiositas,cuius vinculis tenemur constricti,quòd primus homo defecit à suo opifice.Huius defectionis si meritò rei tenentur vniuersi homines,ne se necessitate excusatos putent,in qua ipsa luculentissimam habent damnationis suæ causam. Atque hoc suprà clarè explicui:& in diabolo ipso exemplum proposui,vnde pateret non minus voluntariè peccare qui necessariò peccat: sicuti rursum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis sit à bono,non desinit tamen voluntas esse:quod idem Bernardus quoque scitè docet, nos ideo miseriores esse, quòd voluntaria est necessitas:quæ tamen nos sibi addictos ita cõstringit, vt serui simus peccati,sicuti antè retulimus. Secundum ratiocinationis membrum vitiosum est: quia à voluntario perperam transilit ad liberum:nos autem suprà euicimus,voluntariè fieri quod liberæ tamen electioni non subiaceat.

Absurda ab aduersariis cõficta primùm refellit.Deinde Scripturæ testimonia explicat.

1. Absurdum, à Pelago mutuatum.

Responsio, per negationem.

Cõfirmatio responsionis.

Ser. 81. in Cantica.

2 Subiiciunt,nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur,vel pręmium rependatur.Hoc argumentum,etsi Aristotelicum est,fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo alicubi vsurpatum. Pelagianis tamẽ fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quòd si gratia Dei in nobis agit, illa ergo,non nos qui non laboramus, coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari,à quibus peccati culpa emanat.Quid enim refert,liberóne iudicio an seruili,modò voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quum inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati? Quantum ad iustitiæ præmia,magna verò absurditas,si fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Augustinum recurrit, Non merita nostra Deum coronare,sed sua dona: præmia autem vocari, non quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratiis iam collatis retribuantur? Acutè sanè hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex liberi arbitrij fonte prodeunt: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere,quod ita nefas cõfiteri putant:quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ sunt? Quando ille non cum merc

2. Alterũ absurdum,ex Aristotele & Pelagio desumptum.

In epist. ad Ctesiphon.& Dial.1.

Responsio, per distinctionem.

Cõfirmatio respons. Augustini testimoniis munita.

In Psal.31.

mercede debita, ſed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores ſolus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? nõ tibi reddidit Deus debitam pœnam, ſed donat indebitam gratiam. Si vis eſſe alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata ſunt tua: merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum præmium venerit, ſua dona coronabit, non merita tua. Eodem ſenſu alibi non gratiam ex merito, ſed meritum ex gratia eſſe docet. Ac paulò pòſt concludit Deum ſuis donis merita omnia præcedere, vt inde eliciat ſua merita, & prorſus gratis dare, quia nihil inuenit vnde ſaluet. Sed quid longiorem catalogum texere neceſſe eſt, quum ſubinde tales ſententiæ in eius ſcriptis recurrant? Atqui melius etiamnum hoc errore liberabit eos Apoſtolus, ſi audiant quo ex principio ſanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iuſtificauit: quos iuſtificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teſte Apoſtolo, coronantur fideles? Quia Domini miſericordia, non ſua induſtria & electi ſunt & vocati & iuſtificati. Faceſſat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita ſi liberum non ſtabit arbitrium. Stultiſſimum enim eſt ab eo abſterreri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepiſti, ait, quid gloriaris, quaſi nõ acceperis? Vides ob idipſum libero arbitrio adimere eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen, vt inexhauſta & multiplex eſt Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia noſtras facit, perinde ac noſtras virtutes remuneratur.

In Pſalm. 70. — *Epiſt. 52.* — *De verb. Apoſt. Ser. 15.* — *Altera confirmatio, Apoſtoli authoritate ſuffulta.* — Rom. 8. 29. — 2. Tim. 4. 8. — 1. Cor. 4. 7

3. Tertium abſurdũ, ex Chryſoſtomi verbis collectum.

3 Addunt quod ex Chryſoſtomo ſumptum videri poteſt, Quòd ſi hæc non ſit voluntatis noſtræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiuſdem naturæ participes malos eſſe oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abeſt ab eo quicunque eſt ſcriptor ille operis, De vocatione Gentium, qui ſub Ambroſij nomine circumfertur, dum ratiocinatur, neminem vnquam à fide fuiſſe receſſurum niſi mutabilitatis cõditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum eſt tantos viros ſibi excidiſſe. Quomodo enim Chryſoſtomo in mentem non venit electionem Dei eſſe quæ inter homines ſic diſcernat? Nos quidem concedere minimè formidamus, quod Paulus magna contentione aſſerit, omnes ſimul prauos eſſe & malitiæ deditos: ſed cum illo ſubiicimus, Dei miſericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus naturaliter omnes, ſoli illi conualeſcunt quibus medicam manum admouere Domino placuit. Alij, quos iuſto iudicio prætermittit, in ſua putredine tabeſcunt, donec abſumantur. Nec aliunde eſt quòd alij ad finem perſeuerant, alij in cœpto curſu prolabuntur. Siquidem & ipſa perſeuerantia donum Dei eſt, quod non omnibus promiſcuè largitur, ſed quibus viſum eſt impertit. Si cauſa differentiæ requiritur, cur alij conſtanter perſeuerent, alij inſtabilitate deficiant, non alia nobis conſtat, niſi quòd illos ſua virtute roboratos ſuſtinet Dominus, ne pereant: his, quò ſint inconſtantiæ documenta, non eandem virtutem adminiſtrat.

Homil. 22. in Geneſ. — Lib. 4. ca. 4. — *Reſponſio, per negationem.*

4. Quartum abſurdũ, à Pelagianis olim obiectum.

4 Inſtant præterea, fruſtra exhortationes ſuſcipi, ſuperuacuum eſſe admonitionum vſum, ridiculas eſſe obiurgationes, niſi ſit penes peccatorem parêre. Similia olim quum obiectarentur Auguſtino, libellum De correptione & gratia ſcribere coactus fuit. Vbi etſi copioſè illa diluit, ad hanc tamen ſummam aduerſarios reuocat, O homo, in præceptione cognoſce quid debeas agere: in correctione cognoſce tuo te vitio non habere: in oratione cognoſce vnde accipias quod vis habere. Eiuſdem ferè argumenti eſt liber De Spiritu & litera, vbi Deum Legis ſuæ præcepta non humanis viribus metiri docet, verùm vbi iuſſit quod rectum eſt, gratis dare implendi facultatem ſuis electis. Nec verò hæc res longæ diſceptationis eſt. Primùm non ſoli ſumus in hac cauſa, ſed Chriſtus & omnes Apoſtoli. Viderint iſti quomodo ſuperiores euadant in certamine, quod cum talibus antagoniſtis ſuſcipiunt. Chriſtus, qui teſtatur nos ſine ſe nihil poſſe, an ideo minus reprehendit & caſtigat eos qui extra ſeipſum malè agebant? an ideo minus exhortatur vt quiſque bonis operibus incumbat? Paulus quàm ſeuerè in Corinthios inuehitur ob charitatis neglectum? Iiſdem tamẽ demum charitatem à Domino dari flagitat. Teſtatur in epiſtola ad Romanos, non eſſe volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei: non deſinit tamen poſtea & admonere & hortari & corripere. Cur nõ ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ ſolus ipſe dare poteſt: ea caſtigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonent vt parcat iis quorum in manu non eſt velle aut currere, niſi præeunte Dei miſericordia, quæ nunc

Reſponſio, per negationem, ex Auguſtini operibus collecta. — *Cõfirmatio reſponſionis, teſtimonio Chriſti illuſtrata.* — *Et Pauli Apoſtoli.* — Iohan. 15. 5. — Rom. 9. 16.

nunc ipsos destituit? Quasi verò non optima doctrinæ suæ ratio Domino constet, quæ in promptu se offert religiosius quærentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per se efficiant ad animum immutandum, indicat Paulus dum scribit, neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat, solum efficaciter agere. Sic Mosen, seuerè videmus Legis præcepta sancire, & Prophetas acriter instare, & minari transgressoribus: quum tamen fateantur tunc sapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse, corda circuncidere, & pro lapideis dare carnea: Legem suam inscribere visceribus: deniq; animas innouando, facere vt efficax sit doctrina.

Altera responsio, quæ vsum exhortationum demonstrat.

1.Cor.3.7

5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impiis obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futuræ sunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conscientiam verberant ac feriunt: quia, vtcunque irrideat proteruissimus quisque, improbare tamen non potest. Sed quid faciat miser homuncio, inquies, quando cordis mollities, quæ ad obedientiam necessaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuersatur, quum duritiem nulli nisi sibiipsi imputare queat? Itaque impij libenter eas eludere parati, si liceat, velint, nolint, earum virtute prosternuntur. Præcipua autem vtilitas erga fideles consideranda est: in quibus vt omnia per Spiritum suum agit Dominus, ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Stet ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundum illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis ambulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officij sui, ac non potius sinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus solicitátur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigantur siquando à via deflexerunt, quando necessaria carnis infirmitate lapsi sunt? O homo, quis es qui legem imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel sugilles? Si nihil exhortationes reprehensionésque apud pios aliud proficerent nisi vt peccati redarguerent, essent eo ipso reputandæ non prorsus inutiles. Nunc, quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni desiderium, ad discutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contrà autem, ad odium tædiúmque generãdum plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari? Siquis clariorem desiderat responsionem, sic habeat, Bifariam Deus in electis suis operatur: intus, per Spiritum: extrà, per verbum. Spiritu, mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultúmque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispensationis suæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis destinat, etsi non in eorum correctionem, in alium tamen vsum valere facit: quo & in præsens conscientiæ testimonio vrgeantur, & in iudicij diem magis reddantur inexcusabiles. Sic Christus, quanuis pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquam à Patre audierint, & didicerint: non tamen ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulò inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus nõ otiosam esse doctrinam, quia illis odor est mortis in mortem, suauis tamen odor Deo.

Tertia responsio, qua secundam fusius explicat, impiorum respectu.

Piorum respectu.

Ezech.11.19.20.

Instantia ad priores responsiones.

Solutio.

Summa superiorum responsionum.

Iohan.6.44, & 45.

1.Cor.2.16.

6 In congerendis Scripturę testimoniis valde sunt laboriosi: idque sedulò faciunt, vt quoniam pondere nequeunt: numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in prœliis, vbi ad manus ventum est, imbellis multitudo, quantumlibet pompę & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum sua turba disiicere. Quia enim in paucissimos scopos coeunt loci omnes quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint, compluribus vna responsione satisfiet: singulis dissoluẽdis incumbere necesse non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit, his pręstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percurrunt, & ex illis virium nostrarum modum metiuntur. Aut enim (inquiunt) illudit nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam, & similia interdicit: aut ea tantum requirit quæ sunt in nostra potestate. Porro omnia ferè quæ accumulant præcepta, in tres species distinguere licet. Alia, primam ad Deum conu

Prima classis argumẽtorum quæ Neopelagiani ex Scriptura colligũt pro liberi arbitrii defensione.

1. Lex à nobis integritatẽ exigit: ergo aut Deus nobis illudit, aut quæ sunt in nostra potestate requirit.

Responsio, per distinctionẽ triplicium pręce-

ptorũ, de quibus primum in genere disserit hac & sequenti sect.

conuersionem exigunt: alia simpliciter de Legis obseruatione loquuntur: alia perseuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere disseramus, tum descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu esse cœpit, & nonnullam speciem habet: sed à rudissima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis obseruationem esse impossibilem, validissimo scilicet argumẽto insistunt, frustra aliàs datam esse Legem. Perinde enim loquuntur acsi nusquam Paulus de Lege loquutus esset. Quid enim, quæso, ista sibi volunt, Legem propter transgressiones positam esse, Per Legem esse cognitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingressam esse vt abundaret delictum. an ad nostras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur? Quin potius longè supra nos positam, quò impotentiam nostram conuinceret. Certè ex eiusdem definitione finis Legis ac complementum est charitas. Atqui dum ea Thessalonicensium animos repleri optat, satis fatetur sine profectu in auribus nostris sonare Legem, nisi totam eius summam cordibus nostris Deus inspiret.

Rom.3.20. Ibid.7.7. Galat.3.19. Rom.5.20. 1.Tim.1.5. 1.Thess.3.12.

Argumentum autẽ illud de Lege in genere nihil iuuat arbitrii liberi patronos.

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ regulam, ad quã studia nostra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum sententiam descenderem. sed quum multiplicem Legis vsum diligenter ac perspicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit. Quantum præsentis causæ refert, simulac quid agendum sit nobis præscripsit, obediendi virtutẽ à Dei bonitate esse docet: ideóq; ad preces inuitat quibus eam nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium, nulla promissio, tentandæ essent vires an ad respondendum imperio sufficerent: sed quum simul promissiones connectantur quę in diuinæ gratiæ auxilio non modò subsidium, sed totam virtutem nobis esse sitam clamant, illæ satis superq; testantur nos prorsus ineptos, nedum impares obseruandæ Legi esse. Quare ne amplius ista virium nostrarum cum Legis præceptis proportio vrgeatur, acsi Dominus quam in Lege daturus erat iustitiæ regulam, ad modulum nostræ imbecillitatis exegisset, magis ex promissionibus reputandum quàm simus ipsi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) verisimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem destinasse? Neque id quispiam persuadere molitur. Non enim aut impij saxa sunt aut stipites, dum aduersari Deo suas libidines per Legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiunt: aut pij, dum suæ impotentię admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent istæ solennes Augustini sententiæ, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum vtilitas, si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat. imò ideo Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per Legem: imò fidem ipsam exigit à nobis Deus, & non inuenit quod exigat, nisi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit.

Promissiones enim præceptis connexæ, nos in Dei gratia salutem inuenire probant.

Obiectio. Lex viuis hominibus data est.

Responsio, Augustini testimonijs cõfirmata.

In Ench. ad Laurent. de gratia & lib. arbit. cap.16. Homil.29 in Iohan. Epist.24.

Specialis consideratio triplicium pręceptorũ, nihil iuuat liberi arbitrii patronos.

1. Neque præcepta, quę conuersionem ad Deum exigũt.

8 Id, recensendis tribus pręceptorum formis quas superius attigimus, clarius cernetur. Iubet sępius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis, vt ad se conuertamur. At succinit ex aduerso Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam, &c. Iubet vt pręputia cordis nostri circuncidamus. At per Mosen denuntiat, istam circuncisionem manu sua fieri. Cordis nouitatem passim requirit: sed alibi à se dari testatur. Quod autem promittit Deus, vt Augustinus ait, non facimus ipsi per arbitrium vel naturam: sed facit ipse per gratiam. Atque hæc obseruatio est quam idem ipse inter regulas Ticonij quinto loco enumerat, vt bene distinguamus inter Legem & promissiones, vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex pręceptis colligũt ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam pręcepta ipsa adimplentur. Secundi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius volũtati seruire & adhærere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumeri sunt loci qui testificentur illius esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illa constantiæ virtus petenda sit, alio loco idem Paulus tradit. Quod superest (inquit) fratres, sitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne contristemus Spiritum Dei, quo obsignati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illic exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Thessalonicensibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos habeat eos vocatione sua

Ioel.2.12. Ier.31.18. Deut.10.16. Ibid.30.6 Ezech.36 26. Ier.31.18. Lib. de doctrin. Christ.3. Act.13.43 Ephes.6.10. Ibid.4.30 2.Thess.1.11.

2. Neque pręcepta, quę simpliciter de Legis obseruatione loquuntur.

3. Neque præcepta quæ in Dei gratia nos perseuerare iubent.

sanct

ſancta,& impleat bonum omne propoſitum bonitatis ſuæ,opúſque fidei in illis.Eodem
2.Cor.11. 16. modo in ſecunda ad Corinthios epiſtola, de eleemoſynis tractans, bonam & piam eorum voluntatem ſæpius commendat: paulo pòſt tamen gratias agit Deo, qui poſuit in corde Titi vt exhortationem ſuſciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præſtare Titus potuit niſi quatenus ſuggeſſit Deus, quomodo alij ad agendum voluntarij fuiſſent,niſi Deo ipſo corda eorum dirigente?

Inſtantia adu. ſuperiorem conſiderationem.

9 Cauillantur hæc omnia teſtimonia aſtutiores: quia nihil impediat quominus ipſi conferamus noſtras vires,& infirmis conatibus Deus ſuppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis,vbi conuerſionis noſtræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari.
Zach.1.5. Sect.7.8. Conuertimini ad me,& ego conuertar ad vos.

Reſponſio.

Quales nobis ſuppetias Dominus ferat, ſuprà demonſtratum eſt, neque hic opus eſt repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, fruſtra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet:quando conſtat omnibus Dei præceptis adimplendis & neceſſariam eſſe gratiam Legiſlatoris, & nobis promiſſam, quia inde patet,ſaltem plus à nobis exigi quàm ſimus ſoluendo.

Cõfirmatio reſponſionis ex Ieremia.

Ier.31.32. Nec verò vllis cauillis dilui poteſt illud Ieremiæ,irritum fuiſſe pactum Dei percuſſum cum veteri populo, quia literale tantùm erat: non aliter autem ſanciri quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format.

Aliæ inſtantię ſolutio.

Neque eorum errori aſtipulatur ſententia illa,Conuertimini ad me,& cõuertar ad vos. Siquidem illic Dei cõuerſio notatur, non qua cor noſtrum ad reſipiſcentiam renouat,ſed qua ſe beneuolum ac propitium, rerum proſperitate teſtatur: quemadmodum rebus aduerſis offenſionem interdum indicat.Quoniam igitur multis miſeriarum & calamitatum formis vexatus populus, auerſum à ſe Deum querebatur:reſpondet non defuturam illis ſuam benignitatem ſi ad vitę rectitudinem,& ad ſeipſum,qui eſt iuſtitię exemplar,redeant. Perperam ergo detorquetur locus,dum eò trahitur vt opus conuerſionis
Vid. cap. 2.ſect.27. Cap.7.& 8.ſect.2.3. videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eo breuius perſtrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

Secũda claſſis argumẽtorum pro libero arbitrio,ex Dei promiſsionibus.

10 Secundus argumentorum ordo ſuperiori finitimus eſt. Allegant promiſſiones
Am.5.14. Ier.4.1. Iſa.1. Deut. 28. 1. Leuit.26. 3. quibus Dominus cum voluntate noſtra paciſcitur: quales ſunt, Quærite bonitatem & non malitiam,& viuetis.Si volueritis & audieritis,bona terræ comedetis:quòd ſi nolueritis,gladius deuorabit vos:quia os Domini loquutum eſt.Item,Si abſtuleris abominationes tuas à facie mea,non expellêris:ſi audieris vocem Iehouę Dei tui,& facias & cuſtodias omnia mandata eius,faciet te Dominus excelſiorem cunctis Gentibus terrę.Et reliquæ ſimiles.

2. Irritæ ſunt Dei promiſsiones, quibus beneficia nobis eum quærentibus pollicetur, ſi noſtrum non ſit illa ſtabilire vel irrita facere.

Importunè & per ludibrium,quę Dominus in promiſſionibus offert beneficia,voluntati noſtræ delegari putant,niſi noſtrum ſit illa vel ſtabilire,vel irrita facere. Et ſanè rem iſtam facundis querimoniis amplificare promptum eſt:nos crudeliter à Domino illudi,quum benignitatem ſuam à voluntate noſtra pendere denuntiat, ſi voluntas ipſa noſtri iuris non eſt. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei, ſi beneficia ſua ita nobis exponat, ne fruendi vlla ſit facultas. miram promiſſionum certitudinem, quæ vt nunquam impleantur,à re impoſſibili dependeant.De promiſſionibus eiuſmodi quæ conditionem habent appoſitam, alibi dicemus: vt palàm futurum ſit, in earum impoſſibili complemento nihil eſſe abſurdi.

Reſponſio,quæ vſum harum promiſsionũ erga pios & impios oſtẽdit,& repugnantiam ab aduerſariis confictam conciliat.

Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia ſua demerenda inuitat, quos nouit eſſe prorſus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impiis offerãtur promiſſiones, ſuum apud vtroſque vſum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conſcientias pungit Deus,ne ſuauiter nimium in peccatis delicientur,nulla iudiciorum ſuorum memoria. ita in promiſſionibus quodammodo eos atteſtatur quàm indigni ſint ſua benignitate. Quis enim æquiſſimum & conuenientiſſimum eſſe neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maieſtatis autem ſuæ contemptores pro ſua ſeueritate vlciſci? Ritè ergo & ordine agit Deus,dum impiis peccati compedibus deuinctis, hanc legem in promiſſionibus dicit, tum demùm ſua beneficia percepturos ſi à prauitate diſceſſerint: vel ob hoc ſolùm, vt intelligant ſe ab iis meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rurſum,quia modis omnibus ad implorandam ſuam gratiam fideles extimulare ſtudet,nequaquam erit abſonum,ſi quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos oſtendimus, id quoque promiſſionibus tentet. De voluntate Dei præceptis edocti, miſeriæ noſtræ admonemur, qui ſic ab illa toto pectore diſſidemus:ſimul inſtigamur ad inuocandum eius Spiritum,per quem in rectam viam dirigamur

mur. sed quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iustitiæ desiderio, eo simus ad quærendam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendíve liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

Tertiæ Classis, ex Dei exprobrationibus collecta.

11 Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat stetisse quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit. Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananæus Num.14.43.
ante vos sunt, quorum gladio corruetis: eo quòd nolueritis acquiescere Domino. Quia Iere.7.13, & 38.
vocaui vos, & non respondistis, faciam huic domui sicut feci Silo. Item, Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: ideo proiecta est à Domino. Ier.32.32.
Item, Quia indurastis cor vestrum, & noluistis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis.

3. Frustra nobis mala exprobrãtur quę effugere nostræ non fuit potestatis.

Tales exprobrationes, inquiunt, quomodo aduersus eos cõgruerent quibus extemplò respondere liceat, Nobis verò prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quòd autem illius adipiscendę, horum vitandorum causa, Domino non paruimus, nec vocem eius auscultauimus, eo factum est quia peccati dominationi obnoxiis liberum non fuit. Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit nostræ potestatis.

Responsio, Quũ peccatores conscientiæ sensu dãnati teneantur, meritò exprobrationes ex Dei ore audiunt.

Sed omisso necessitatis obtentu, in quo infirmum est ac futile patrocinium, rogo possintne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur cõuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruersitate factum esse quominus suæ clementiæ fructum sentirent. Respondeant ergo, possintne inficiari causam contumaciæ, prauam suam voluntatem fuisse. Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis causis inhiant, ne sibiipsi fuisse exitij authores videantur? Quòd si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt si obstinatè in vitiis pergant, discant in calamitatibus suam potius nequitiam accusare & detestari, quàm Deum iniquæ sæuitiæ insimulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac idipsum séria confessione agnoscant

Præterea duplex vsus harũ exprobrationũ est considerandus.

quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vsum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solenni Danielis oratione constat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vsus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miseriarum causam enarrare Ieremias iubetur: quum tamen non aliter casurum esset quàm

Ierem.7.27. Dominus prædixerat. Loquêris ad eos omnia verba hęc, & non audient te: vocabis eos, & non respondebunt tibi. Quorsum igitur canebatur surdis? vt nolentes ac inuiti intelligerent verum esse quod audiebant: nefarium esse sacrilegium si malorum suorum culpam, quæ in ipsis residebat, Deo transcriberent.

Variorũ Scripturæ locorum solutio ex prioribus responsionibus colligenda.

Paucis his solutionibus expedire te facillimè possis ab immensa testimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrij simulachrum hostes gratiæ Dei struere solent tam ex præceptis quàm ex obtestationibus aduersus Legis transgressores. Probrosè de Iudæis in Psalmo refertur, Generatio Psal.78.8.
praua quę non direxit cor suum. alio etiam Psalmo hortatur Propheta suę ætatis homi- Psal.95.8.
nes, ne obdurent corda sua: nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret. sed stultè inde colligitur, cor in vtramque partem esse flexibile, cuius præparatio à Deo est. Dicit Propheta, Inclinaui cor meum ad obseruanda præcepta tua: nem- Psal. 119.12.
pe quia libenter & hilari animi propensione Deo se addixerat: neque tamen se inclinationis authorem esse iactat, quam in eodem Psalmo fatetur Dei esse donum. Itaque te-

Philip.2.12. nenda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari salutem suam cum timore & tremore, quia Deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis assignat, ne indulgeant carnis torpori: sed metum & solicitudinem præcipiens, sic eos humiliat, vt meminerint hoc ipsum quod agere iubentur, proprium esse Dei opus. quo disertè exprimit, passiuè (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cælo suggeritur facultas, vt ni-

2.Pet.1.5. hil sibi prorsus arrogent. Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem, non concedit nobis secundas partes quasi separatim quicquam agamus, sed tantùm carnis pigritiem expergefacit, qua plerunque suffocatur ipsa fides. Eodem spe-

1.Thess.5.19. ctat illud Pauli, Spiritum ne extinguatis, quia subinde obrepit fidelibus ignauia: nisi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum esse arbitrio fouere oblatam lucem, fa-

2.Cor.7.1. cilè refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quam requirit Paulus, nonnisi à Deo est

est. Nam & sæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus sibi vni consecrãdi munus vendicet. Deniq; per concessionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex verbis Iohannis palam est, Quisquis ex Deo est, seruat seipsum. Vocem hanc arripiunt liberi arbitrij præcones, quasi partim Dei virtute, partim nostra seruemur. quasi verò hanc ipsam custodiam, cuius Apostolus meminit, non habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Christus vt nos à malo seruet. & scimus pios, dum aduersus Satanam militant, non aliis quàm Dei armis victoriam consequi. Itaq; Petrus vbi animas purificare iussit in obedientia veritatis, mox correctionis vice addit, per Spiritum. Denique quàm nihil sint omnes humanæ vires in certamine spirituali, breuiter ostendit Iohannes, quum tradit non posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semen Dei in illis manet. ac rationem alibi reddit, quòd fides nostra sit victoria quæ vincit mundum.

1. Iohan. 5. 18. Iohan. 17. 15. 1. Pet. 1. 22. 1. Iohan. 3. 9. & 5. 4.

Deut. 30. 11. 12 Citatur tamen de Lege Mosis testimonium, quod solutioni nostræ valde aduersari videtur. Nam ille populum, post Legem promulgatam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, nõ est occultum, neque procul positum, neque in cælo situm, sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam etsi eludere leuis operæ fuerit, quòd hîc non de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen scrupulum sic quoque Rom. 10. 8. forsan relinquerent. Verùm omnem nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpres, qui de Euangelij doctrina Mosen hîc loquutum esse affirmat. Quòd siquis refractarius contendat, violenter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi possent: quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamen quo præter Apostoli authoritatem redarguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moses, vanissima confidẽtia populum inflabat. Quid enim aliud quàm se præcipitassent, si Legis obseruationem aggressi forent suis viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruandæ ista tam obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præcipitium patet accessus? Proinde nihil certius est quàm Mosen his verbis misericordiæ fœdus comprehendisse, quod vnà cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis antè versibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda nostra, vt ipsum diligamus. Ergo hãc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquam nec de præceptis simpliciter intelligendus est locus, sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ adeò comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non stabiliunt vt eam prorsus euertant. Id reputans Paulus, non sub dura illa ardua & impossibili conditione salutem in Euangelio proponi, qua nobiscum Lex agit (nempe vt ipsam ij demum assequantur qui mandata omnia impleuerint) sed facili, expedita, & expositi accessus hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vendicandam humano arbitrio libertatem.

Instantiæ adu. superiorem solutionẽ, ex Mose desumptæ, dilutio, Apostoli authoritate, et firma demonstratione confirmata. Deut. 30. 8.

13 Obiectari solent & alij quidam loci quibus ostenditur Deum interdum, reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare quorsum conuertant sua studia: Ose. 5. 14. qualiter est apud Oseam, Vadam ad locum meum, donec ponant in corde suo, & quærant faciem meam. Ridiculũ (aiunt) erat, si consideraret Dominus an Israel faciem suam quæsiturus esset, nisi flexibiles fuissent animi, qui vtrouis suopte ingenio inclinare possent. Quasi verò istud non sit in Prophetis vsitatissimum, Deo speciem aspernantis ac proiicientis populum præ se ferre, donec vitam in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduersarij elicient? Si volunt, populum à Deo derelictum cõuersionem à seipso posse meditari, tota Scriptura reclamante id facient: si necessariam Dei gratiam ad conuersionem fatentur, quid nobiscum litigant? At necessariam ita concedunt vt suam homini velint seruatam facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neq; similibus. aliud est enim secedere ab homine, & respicere quid sibi permissus relictúsque agat: aliud, vires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quispiam, insinuant istæ formulæ? Respondeo, perinde valere acsi ita loqueretur Deus, Quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud contumacem hunc populum proficitur, subducam me paulisper, & eum affligtari tacitus sinam. Videbo an aliquando eum post longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abscedere autem Dominum procul, signat prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitum & quasi se dissimulantem afflictionibus

Quarta classis, ex Dei exploratione & expectatione. 4. Deus expectat an peccatores resipiscãt nec ne: ergo vtrumuis possunt. Responsio, per dilemma. Oseæ locus explicatus.

variis eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quo nos magis humiliet. citius enim con tunderemur rerum aduersarum flagellis quàm corrigeremur, nisi Spiritu suo nos ad eam docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta nostra peruicacia offensus & tanquam fatigatus, nos paulisper omittit (submoto scilicet verbo suo, in quo præsentiam quandam sui exhibere solet) & experimentum capit quid se absente facturi simus: inde falso colligitur, aliquas esse liberi arbitrij vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoscendam nostram οὐδένειαν nos adigat.

Quinta classis argumẽtorum pro libero arbitrio. ex perpetua loquẽdi ratione.

5. Bona & mala opera nostra dicuntur: ergo penes nos est vtraque facere.

Responsio, per expositionem, quæ neutram loquẽdi rationem pro liberi arbitrii patronis facere ostendit.

14 Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione, quæ tum in Scripturis, tum in hominum sermonibus obseruatur. siquidem bona opera nuncupantur nostra, & quod sanctum placitúmque Domino est, non minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quòd si peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iustitiis aliquid nobis assignandum eadem ratione erit. Neque enim consentaneum esset rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, nostram tamen operam vel secundarias tenere partes illæ loquutiones indicant. Si vnum illud vrgeretur, bona opera nostra nuncupari, ego vicissim obiicerem, panem nuncupari nostrum quem nobis dari à Deo poscimus. Quid ex possessionis titulo percipient, quàm Dei benignitate ac gratuito munere nostrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant absurditatem: aut ne pro ridiculo habeant quòd nostra vocantur bona opera in quibus nihil habemus proprium nisi ex Dei largitate. Atqui istud aliquãto est validius, quòd nos ipsos Deum colere, seruare iustitiam, obedire Legi, bonis operibus studere Scriptura sepe affirmat. Hæc quum sint propria mẽtis & voluntatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & simul nobis tribui, nisi quædam esset studij nostri cum diuina virtute communicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, si

Instantia, à simili.

ritè modum reputemus quo in sanctis agit Spiritus Domini. Extranea est illa similitudo qua nos inuidiosè grauant. quis enim ita desipit vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque verò quicquam simile cõsequitur ex nostra doctrina.

Responsio.

In naturales hominis facultates referimus, approbare, respuere: velle, nolle: eniti, resistere: nempe approbare vanitatem, respuere solidum bonum: velle malum, nolle bonum. eniti ad nequitiam, resistere iustitiæ. Quid hîc agit Dominus? Si eiusmodi prauitate vti vult tanquam iræ suæ instrumento, dirigit ac destinat quò libuerit, vt per vitiosam manum bonum suum opus exequatur. Scelestum igitur hominem, qui Dei potentię sic seruit, dum libidini tantùm suæ obsequi studet, an cum saxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec sensu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum sit discriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua est quæstio? Vbi regnum in illis suum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus sursum deorsum raptetur, pro naturæ inclinatione, per Spiritum suum cohibet: quo in sanctitatem ac iustitiam propendeat, ad iustitiæ suæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus sui virtute stabilit ac confirmat. Qua ratione Augustinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agimus. Imò agis, & ageris: & tunc bene agis, si à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus adiutor est, nomen adiutoris prǽscribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus sancti motu, quia à natura est voluntas, quæ regitur vt ad bonum aspiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxilij posse colligi nos etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere, quasi seorsum aliquid nobis tribuat: sed ne foueat in nobis ignauiam, sic Dei actionẽ cum nostra conciliat vt velle sit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Nisi Deus nos adiuuet, non modò vincere, sed neque pugnare poterimus.

Quid & quomodo Deus agat in electis.

De corrept. & grat. cap. 2.

Cõclusio responsionis ad argumenta classis postremę: Gratiam Dei omnia in nobis operari, ita tamen vt nostra duplici ratione dicantur quęcunque bona

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen sumitur vbi de regeneratione est sermo) esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari nõ potest quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis esse, vt quod nostrum est aboleatur) simul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in solidum esse omnes quæ inde emanant actiones. Interim non negamus verissimum esse quod Augustinus docet, non destrui gratia voluntatem, sed magis reparari: quia vtrunque optimè constat: vt instaurari dicatur hominis voluntas, dum correcta vitiositate & peruersitate ad veram iustitiæ regulam dirigit

rigitur: & simul noua in homine voluntas dicatur creari, quia sic vitiata corruptáque est, vt nouum penitus ingenium induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus ritè agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiamsi nihil à seipsa conferat nostra voluntas quod ab eius gratia separetur. Ideóque memoria tenendum quod alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdam satagere vt in hominis voluntate quicquam boni proprium reperiant. quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrij virtute afferre student homines ad Dei gratiam, nihil aliud quàm eius corruptio est: perinde ác si quis lutosa & amara aqua vinum dilueret. Etsi autem quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus instinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitum est velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudem sibi iure Deus vendicat. primùm; quia nostrum est eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò non à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas, nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

operamur, etiamsi nihil à seipsa conferat nostra voluntas quod ab hac Dei gratia separetur.

16 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum facessent negotij, quę superiores modò solutiones probè imbiberint. Citant ex Genesi sententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, acsi Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim superiorem peccati, si in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum. illic enim iniquitatē inuidiæ, quam in fratrem Cain conceperat, arguere propositum est Deo. id facit duplici ratione: quòd frustra meditabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quem nullus est honor nisi iustitiæ: deinde quòd nimium ingratus esset iam accepto Dei beneficio, qui ne subiectum quidem suo imperio fratrem ferre posset. Verùm ne hanc interpretationem ideo videamur amplexari quòd altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutum fuisse Deum. Si ita est, aut promittit hoc Dominus quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam inde probationē facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus: si promittit, vbi promissionis cōplementum, quando peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusam dicent tacitam conditionem, acsi diceretur victoriam reportaturum fuisse si certaret: sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat imperatiuam esse orationem, in qua non definitur quid possimus, sed quid vel supra potestatem debeamus. Quanquam & res ipsa & ratio Grammaticę postulant, comparationem fieri Cain & Abelis: qua primogenitus frater minori posthabitus non fuisset nisi proprio scelere deterior.

Tertia & vltima pars capitis, singularia quædam loca excutiens.

1. Locus ex Mose desumptus, Genes. 4.7.

Responsio 1. genuinū sensum proponens.

Altera responsio, per dilemma.

17 Vtuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec currentis, sed miserentis Dei. ex quo eliciunt, aliquid esse in voluntate & conatu, quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensitarent quę illic causa tractetur à Paulo, ista sententia non adeò incōsideratè abuterentur. Scio eos posse Originem & Hieronymum citare suę expositionis suffragatores: possem & illis vicissim Augustinum opponere: sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si constat quid voluerit Paulus. Illic docet, iis demum paratam esse salutem quos sua misericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoscunque non elegerit. Reproborum sortem sub Pharaonis exemplo demonstrauerat: gratuitæ quoq; electionis certitudinem Mosis testimonio confirmarat, Miserebor cuius miserebor. Concludit, non esse volentis aut currentis, sed miserentis Dei. Quòd si in hunc modum intelligatur, non sufficere voluntatem aut conatum quia tantæ moli sint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apage istas argutiolas, Non est volentis neque currentis: ergo est aliqua voluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli, Non est volūtas, non est cursus quæ nobis viam ad salutem cōparant: sola est hîc Domini misericordia. Nō enim aliter hîc loquitur quàm ad Titum, vbi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatē, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidē ipsi qui argutantur Paulum innuisse aliquam esse voluntatem & aliquē cursum, quia negauerit esse volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari cōcederent, aliqua nos bona opera fecisse, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatē nos assequutos. Quòd si vitium in hac argumētatione perspiciunt, aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent. Firma est etiam ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse volentis neque currentis

2. Locus, ex epist. ad Rom. c. 9.16.

Responsio.

Orige. lib. 7. in epistol. ad Romanos.

Hieronym. dial. 1. in Pelag.

Instantiæ dilutio.

Tit. 3.4.

Alia dilutio, ab absurdo.

Tertia, ex Au-

gustino, epist. 107. ad Vitalem. quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in contrariam partem retorqueri, non esse Dei misericordiæ, quia neque sola illa ageret. Quum hoc secundum sit absurdum, meritò concludit Augustinus, ideo esse hoc dictum quia nulla sit hominis voluntas bona nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrumq; Deus efficit in nobis. Non minus inscitè torquetur à quibusdam illud Pauli, Dei cooperarij sumus, quod ad solos ministros restringi minimè dubium est: cooperarios autem vocari non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorum opera vtitur Deus postquam idoneos reddidit instruxítque necessariis dotibus.

3. Locus, ex Apostolo, 1. Cor. 3. 9. Responsio.

4. Locus, ex Ecclesiast. cap. 15. 14. 18 Ecclesiasticum producunt, quem dubię authoritatis scriptorem esse non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictum esse in manu consilij sui: data illi esse præcepta, quæ si seruaret, ab illis vicissim seruaretur: ante hominem positam esse vitam & mortem, bonum & malum: quodcunque voluerit, ei datum iri. Esto acceperit homo à sua creatione facultatem adipiscendę vitę aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Solomoni qui asserit hominem rectum ab initio creatum esse, ipsum sibi asciuisse multas adinuentiones: verùm quia homo degenerando, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicunque tandem sit) respondeo. Si hominē vis instituere vt apud seipsum acquirendę salutis facultatem quęrat, tanti non est nobis tua authoritas vt vel minimi præiudicij aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem captare solet: ideóque respondes rectitudinem homini inditam fuisse quo ipsum exitij sibi causam esse appareat, libenter assentio: modò mihi rursum tecum hoc conueniat, iis ornamentis quibus eum Dominus initiò induerat, nunc sua culpa esse spoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

Responsio.

Eccles. 7. 30.

Alia responsio, per distinctionem.

5. Locus, ex Luca 10. 30. 19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolā Christi de viatore, quem semiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo, calamitatem repręsentari generis humani, scio vulgatissimum esse omnibus pene scriptoribus. Inde argumentum sumunt nostri aduersarij, nō ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem quin superstites retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuiuus. Vbi enim est illud vitę dimidium nisi rectę & rationis & voluntatis portio aliqua maneret? Primùm, si nolim locum dare ipsorū allegorię, quid obsecro facturi sunt? nam præter germanum orationis Domini sensum, à patribus excogitatū fuisse nihil dubium est. Allegorię vltra procedere non debent quàm præeuntē habent Scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatis per se sufficiant. Neq; desunt rationes quibus possim, si lubeat, totum hoc commentum conuellere: neq; enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, sed penitus interiisse docet quātum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuiuos dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redemptione: sed quum mortui essemus, suscitatos. non semiuiuos inclamat ad recipiendam Christi illuminationē, sed dormientes & sepultos: nec secus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam resurgāt. Qua fronte leuem allusionem tot claris sententiis opponerent? Valeat tamen allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamen à nobis extorquebūt? Semiuiuus est homo: habet igitur aliquid saluum: nēpe habet mentem intelligentiæ capacem, etiam si ad cælestem spiritualémq; sapientiam nō penetret: habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunq; veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt? certè non efficiunt vt nobis illud Augustini, communibus etiam scholarum suffragiis approbatum, adimatur, Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde salus dependet: naturalia verò corrupta pollutáque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quę nullis machinamentis quatefieri potest, Mentem hominis sic alienatā prorsus à Dei iustitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, moliatur: cor peccati venēno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd si quippiam interdum boni in speciem ostentant, mentem tamen semper hypocrisi & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruersitate illigatum manere.

Responsio. 1. Allegorica argumenta sunt infirma.

Altera responsio, quæ hunc locum per alia magis perspicua interpretatur.

Eph. 2. 5. & 5. 14. Iohan. 5. 25.

Tertia responsio, per concessionem.

Postrema, ex Augustin. sumpta.

Totius de libero arbitrio tractationis conclusio & summa.

CAPVT VI.

Homini perdito quærendam in Christo redemptionem esse.

Partes huius capitis.

1 Doctrinæ de Christo Redemptore, semper ab Ecclesia Dei perceptæ, vtilitas, sect. 1.
2 Christus, vtriusque fœderis Mediator, fidei piorum Israelitarum seu veteris populi fuit obiectum, vt ex sacrificiorum ritu, familiæ Abrahami electione, & Dauidis eiúsque posterorum dignitate liquet, sect. 2.
3 Inde consolatio, robur, fiducia & spes piorum sub Lege, quos ad Christum cælestis Pater variis modis inuitauit, sect. 3. & 4.

Vum in Adæ persona perierit totum humanum genus, nobis adeò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij sui vnigeniti persona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua disseruimus, cognitio, nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam fœlicitatem fieret transitus. sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quę dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Etsi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere non licet, vbi nos intus vrget conscientia, ostendítque iustam in peccato abdicationis causam esse, ne pro filiis nos censeat Deus vel reputet. Accedit & socordia & ingratitudo: quia nec mentes nostræ, vt sunt excæcatæ, quid verum sit cernunt: &, vt praui sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terrę, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapienter Deum cognoscere decebat: sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quanquam ergo humano ingenio non respondet prædicatio crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, si ad Deum opificem nostrum & fictorem, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum pater esse incipiat. Certè post lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absq; Mediatore: quia non de sua tantùm ætate loquitur Christus, sed omnia secula comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo fœdior est eorum socordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura passim docet vnicam esse ianuam qua in salutem ingredimur. Quòd siquis ad Euangelij promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in promptu refutatio est, quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non posse absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filij iræ. Huc adde quod respondit Christus mulieri Samaritanæ: Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & quaslibet Gentium religiones falsitatis damnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus Redemptor sub Lege. vnde sequitur, nullum vnquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christum respiceret. Vnde etiam affirmat Paulus, Gentes omnes absq; Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitã ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est. atque ideo Christus, quatenus est propitiator, se vitam esse asserit. Et sanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hereditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè consentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnigeniti Filij. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christum ex professo disserere mihi nondum propositum est, in transcursu attigisse satis fuerit.

Inutilis est cognitio Dei Creatoris.
Nisi succedat fides in Christũ redemptorem.
Ratio.
Ratio altera, testimonio Apostoli firmata.
1. Cor. 1. 21.
Conclusio:
Hæc doctrina ab exordio mũdi omnib. seculis locum habuit inter Dei filios.
Iohan. 17. 3.
Ideo toto cælo aberrant, qui profanis & incredulis Christum nescientibus, cælum aperiunt: horũm que prætextus scripturæ testimoniis refellun tur.
Iohan. 4. 22.
Ephes. 2. 12.
Iohan. 1. 4.
Iohan. 1. 12.

2 Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitium, nec spem gratię vnquam fecit absq; Mediatore. Omitto sacrificia Legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, quærẽdam salutem esse. Hoc tantùm dico, beatum & fœlicem Ecclesiæ statum semper in Christi

Veteri autem Israelitarũ populo Deus nun quã fuit propitius absq; Mediatore Chri-

sto. Ratio. 1. ex sacrificiorũ ritu deprompta.

Ratio altera ex familiæ Abrahami electione petita.

persona fuisse fundatum. Nam etsi Deus totam Abrahæ sobolem in fœdere suo complexus est, prudenter tamen ratiocinatur Paulus, Christum propriè esse semen illud in quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando scimus non omnes qui secundum carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Gal. 3.16. Nam vt de Ismaele & aliis taceam, quî factum est vt ex duobus filiis Isaac, nempe Esaü & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in vtero matris coniuncti essent, vno electo alter repudiaretur? Imò quî factum est vt primogenito reiecto, minor natu solus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite censeri Abrahæ semen: nec salutem promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Mosen, vulgò tamen piis omnibus fuisse notũ satis apparet. Nam antequam Rex in populo creatus esset, iam Hanna Samuelis mater de piorum fœlicitate disserens, in suo cantico sic loquitur, Dabit robur Regi suo Deus, & exaltabit cornu Messiæ sui. Quibus verbis intelligit Deum Ecclesiæ suæ benedicturum. 1. Sam. 2. 10. Cui etiam respondet oraculum quod paulo pôst subiicitur, Ambulabit sacerdos quem constituam coram Christo meo. Nec verò dubium est quin cælestis Pater in Dauide eiúsque posteris conspici voluerit viuam Christi imaginem. Ideo pios ad Dei timorem hortari volens, iubet osculari Filium: cui scilicet hęc Euangelij sententia respondet, Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Itaque licet decem tribuum defectione collapsum fuerit regnum, fœdus tamen quod pepigerat Deus in Dauide & eius successoribus, stare oportuit, sicut & per Prophetas loquutus est, Non scindam prorsus regnum propter Dauid seruum meum & propter Ierusalem quam elegi: sed filio tuo restabit tribus vna. vbi secundò & tertio idem repetitur. Disertè etiam adscribitur, Affligam semen Dauidis: sed non cunctis diebus. Aliquo postea temporis interuallo dictum est, Propter Dauid seruum suum dedit lucernam Deus in Ierusalem, vt suscitaret ei filium, & saluam tueretur Ierusalem. Iam quum res ad interitum vergeret, rursus dictum fuit, Noluit Deus dispergere Iehudah propter Dauid seruum suum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit summa, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnum fuisse electum, in quo beneplacitum Dei resideret: sicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iehudah, montẽ Sion quem dilexit: Elegit seruum suum Dauid, vt pasceret Iacob populum suum, hæreditatem suam Israel. Deniq; sic Ecclesiam suam seruare voluit Deus, vt eius incolumitas & salus à capite illo penderet. Ideóque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi sui, robur salutum Christi sui. Et mox precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: significans Ecclesiæ statum indiuiduo nexu cum Christi imperio coniunctum esse. Eodem sensu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugisse ad Dei opem, nisi quia delitescebant sub Regis præsidio, quod ex alio Psalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Iehouæ: vbi satis constat reuocari ad Christum fideles, vt se Dei manu saluos fore sperent. Eodem respicit alia precatio, vbi tota Ecclesia Dei misericordiam implorat, Sit manus tua super virum dexteræ tuæ, super filium hominis quem conseruasti (vel aptasti) tibi. Nam etsi populi totius dissipationem deplorat author Psalmi, tamen instaurationem flagitat in solo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vastata terra, & rebus in speciem perditis, Ecclesiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu spem fidelibus præcisam esse queritur. Christus, inquit, spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam satis liquet, quia non potest Deus propitius humano generi esse absque Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.

Altera ratio, ex regię dignitatis in Dauidis familia stabilitæ consideratione collecta, illustribúsque testimoniis confirmata.

Psal. 2.12.
Iohan. 5.23.
1. Reg. 11.12. 34.
Ibidem 39.
1. Reg. 15.4.
2. Reg. 8.19.
Psal. 78.60, & 67.
Psal. 28.8.
Psal. 20.10.
Ps. 118.25.26.
Psal. 80.18.
Thren. 4.20.

Nec aliunde quàm ex hoc ipso fonte in rebus afflictis aut solatium promissum est, aut fiduciæ & spei vexillum vnquam erectum.

3 Porrò vbi rebus afflictis solatium promittitur, maximè vbi describitur Ecclesiæ liberatio, fiduciæ & spei vexillũ in Christo ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutem populi sui cum Messiah suo, inquit Habacuc. Habac. 3. 13. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promissionẽ Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirũ, quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quò pertinet insigne illud respõsum Iesaię. Quũ enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosolymæ & pręsenti salute testatus fuerat, quasi ex abrupto trãsit ad

Iesa.7.14. ad Messiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium, obliquè significans quanuis Rex & populus sua prauitate reiicerent oblatam sibi promissionem, acsi data opera incumberent ad labefactandum Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin suo tempore veniret Redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem ostenderent, semper in medium proferre illud Dauidis regnum vnde pēdebat & redemptio & æterna salus. Sic Iesaias, Statuam vobiscum fœdus, misericordias Dauidis fideles. ecce testem dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo interposito, Deum sibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias vt desperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus suscitabo Dauidi germen iustum, & tūc seruabitur Iuda, & Israel tutò habitabit. Ezechiel autem, Suscitabo super oues meas pastorem vnum, nempe Dauidem seruum meum. Ego Iehoua illis in Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cum iis fœdus pacis. Item alibi, postquam de incredibili renouatione disseruit, Seruus (inquit) meus Dauid erit Rex eorum, & erit pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipsis. Pauca ex multis delibo, quia tantùm lectores volo admonitos, spem omnium piorum non alibi vnquam fuisse repositam quàm in Christo. Succinunt etiam alij omnes Prophetæ, sicuti apud Oseam dicitur, Congregabuntur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibi caput vnum. quod postea clarius explicat, Reuertentur filij Israel, & inquirent Iehouam Deum suum & Dauidem Regem suum. Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, disertè exprimit, Transibit Rex ante ipsos, & Iehoua in capite eorum. Sic Amos populi renouationem promittere volens, Suscitabo (inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod collapsum est, & sepiam interruptiones, & subuersiones erigam. nempe quia vnicum illud erat salutis vexillum, iterum in sublime emergere regiam gloriam in familia Dauidis, quod in Christo impletum est. Itaque Zacharias, sicuti eius seculum Christi manifestationi propius erat, apertius exclamat, Lætare filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & seruatus. Quod loco Psalmi antè citato respondet, Iehoua robur salutum Christi sui, serua Iehoua. vbi salus à capite ad totum corpus extenditur.

Cōfirmatio, ex variis selectisque Scripturæ dictis. Iesa.55.3. Iere.23.6. Ezech.34.23 Ezech.37.25 26. Oseæ 1.11. Oseæ 3.5. Mich.2.13. Amos 9.11. Zach.9.9. Psal.28.8.

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petendæ causa, rectâ oculos ad Christum conuerterent. Nec verò quanuis turpiter degenerassent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principij, Deum per manum Christi, sicuti Dauidi pollicitus fuerat, fore Ecclesiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos suos adoptauerat. Hinc factum est vt in ore puerorum personaret canticum illud quum Christus Hierosolymam paulò ante mortem ingressus est, Hosianna filio Dauid. Vulgo enim notum ac celebre fuisse apparet atque ex communi vsu petitum quod canebant, vnicum sibi restare misericordiæ Dei pignus in aduentu redemptoris. Hac ratione Christus ipse discipulos, vt distinctè & perfectè credant Deo, iubet in se credere, Creditis in Deum, & in me credite, inquit. Etsi enim propriè loquendo, à Christo fides ad Patrem conscendit, significat tamen eam, etiamsi Deo innititur, paulatim euanescere nisi intercedat ipse medius qui eam in solida firmitate retineat: alioqui altior quoque est Dei maiestas quàm vt ad eam penetrent mortales qui tanquam vermiculi super terram reptāt. Quare illud vulgare dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, non posse in salutem nobis innotescere. Etsi autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, non aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Christum esse finem Legis: quàm tamen verum sit ac certum, ex Lege ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nondum disssero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat, Primus ad pietatem gradus sit agnoscere Deum esse nobis patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in æternam hæreditatem regni sui: hinc palàm fieri quod nuper diximus, saluificam Dei cognitionem absque Christo non constare. ideóque ab exordio mundi ipsum fuisse propositum omnibus electis in quem respicerent, & in quo acquiescerent eorum fiducia. Hoc sensu scribit Irenæus Patrem, qui immensus est, in Filio

Sic Iudæos docuit Dominus, vt in Christum respicerent. Matth.21.9. *Quod Christi ipsius approbatione confirmatum est.* Iohan.14.1. *Ideo vulgare illud dictum, Deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet.* Colos.1.15 Rom.10.4. Lib.3.c.2. *Conclusio huius disputationis de Christo.* Lib.4.c.8. *Confirmatio.*

Irenęi testimonio.

lio esse finitum, quia se ad modulum nostrum accommodauit, ne mentes nostras immensitate suæ gloriæ absorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem sententiam ad impium phantasma detorquent, acsi portio tantùm diuinitatis à tota perfectione defluens in Christo esset: quum nihil aliud velit quàm Deum in Christo solo comprehendi. Omnino verum semper fuit illud Iohannis, Qui non habet Filium, neque Patrem habet. Nam etsi olim gloriati sunt multi summum numen, cælique & terræ opificem se colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei misericordiam verè gustarent, atque ita persuasi essent sibi patrem esse. Quia ergo caput non tenebant, hoc est Christum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factum est vt in crassas fœdásque superstitiones demum prolapsi, ignorantiam suam proderent. sicuti hodie Turcæ, quanuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem suum esse Deum, substituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Christo abhorrent.

1. Iohan. 2. 32

Sequitur, Ethnicos Deum ad salutem non cognouisse.

CAPVT VII.

Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum.

Summa & partes capitis.

1 Lex moralis & ceremonialis pædagogus fuit ad Christum, sect. 1. & 2.
2 Moralis præcipue, cuius conditionales promissiones optima de causa datæ sunt: item, quo modo Legis moralis obseruatio impossibilis esse dicatur, sect. 3. 4. 5.
3 De triplici Legis moralis officio & vsu, à sect. 6. ad 12. refutatis Antinomis, sect. 13.
4 Qualis sit Legis, tum moralis, tum ceremonialis, abrogatio, sect. 14. 15. 16. 17.

Primùm in genere ostenditur Legem, 1. vniuersam religionis formam veteri populo per manum Mosis à Deo traditã, nos multis modis ad Christum dirigere.

EX continua illa, quam retulimus, serie colligere licet, Legem non ideo post mortem Abrahæ quadringẽtis circiter annis fuisse superadditam, vt electum populum à Christo abduceret: imò vt suspensos teneret animos vsque ad eius aduentum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non solùm decem præcepta, quæ piè iustéque viuendi regulam præscribunt, intelligo, sed formam religionis per manum Mosis à Deo traditam. Neque enim datus est Moses legislator qui benedictionem generi Abrahæ promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudęis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hæredes erant: acsi ad illud renouandum missus foret. Id clarissimè ex cerꝫmoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt se Deo recõcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt sordes suas eluant, ad aquæ vel sanguinis aspersionem confugere? Denique totus legalis cultus (si per se reputetur, nec contineat vmbras & figuras quibus respondeat veritas) res erit prorsus lusoria. Quare non abs re & in concione Stephani, & in epistola ad Hebręos tam diligenter expenditur locus ille vbi Deus Mosen iubet quæcunque ad tabernaculum pertinent formare secundum exemplar quod ostensum illi fuerat in monte. Nisi enim spirituale aliquid fuisset propositum quò tenderent, non secus in illis operam lusissent Iudæi atq; Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nunquam seriò in pietatis studium incubuerunt, non absque fastidio audire sustinent tam multiplices ritus: neque solùm mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, sed despiciunt illas ac rident tanquam pueriles lusus. Nempe quia ad finem non attendunt, à quo si legales figuræ separentur, vanitatis damnari necesse est. Atqui ostendit typus ille, Deum non ideo mandasse sacrificia vt cultores suos occuparet in terrenis exercitiis, sed potius vt altius erigeret eorum mẽtes. Quod etiam ex eius natura liquidò constare potest: quia, vt spiritualis est, non alio quàm spirituali cultu oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum sententiæ, quibus Iudæos socordiæ arguunt, quòd putent vllius esse apud Deum momenti quæuis sacrificia. An quia Legi quicquam derogare consilium fit? Minimè: sed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad scopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur legem Christo non fuisse vacuam. hũc enim adoptionis finem illis prǒposuit Moses, vt essent Deo in regnum sacerdotale: quod assequi non poterant nisi maior & præstantior quàm ex sanguine pecudum reconciliatio intercederet. Quid enim minus consentaneum, quàm Adæ filios, qui hæreditaria labe nascuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei consortes, nisi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum? Ius quoque sacerdotij quomodo apud eos

Nempe per sacrificia, ablutiones, & ingentem ceremoniarum congeriem.

Act. 7. 44.
Heb. 8. 5.
Exod. 25. 40.

Cõfirmatio huius propositionis, ex Dei consilio manifesto desumpta.

Altera confirmatio, à ceremoniarum consideratione.

Tertia, à natura Dei.

Quarta, à gratia Iudæis oblata.

Exo. 19. 6

Quinta, à fa-

cerdotũ consecratione.

eos vigere potuit qui vitiorum sordibus abominabiles Deo erant, nisi consecrati essent in sancto capite? Quare eleganter Petrus illud Mosis dictum conuertit, plenitudinem gratiæ, cuius gustum sub Lege perceperant Iudæi, in Christo exhibitam esse docens. Vos estis genus electum, inquit, regale sacerdotium. Huc enim tendit vocum inuersio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euangelium, quàm illorum patres: quia omnes pręditi sint sacerdotali honore & regio, vt Mediatore suo freti, liberè in Dei conspectum prodire audeant.

1.Pet.2.9.

Sexta cõfirmatio propositionis, Legẽ fuisse piis veterib. pædagogũ ad Christum, à consideratione regni in Dauidis familia erecti.

2 Atque hìc obiter notandum est, regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, esse Legis partem, & contineri sub Mosis ministerio. vnde sequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in posteris Dauidis Christum oculis veteris populi quasi in duplici speculo fuisse obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo esse poterãt vel reges vel sacerdotes, qui & serui erãt peccati ac mortis, & sua corruptione polluti. Hinc verissimum esse patet illud Pauli, Iudæos quasi sub pędagogi custodia fuisse retentos, donec veniret semen in cuius gratiam data erat promissio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Christus, similes fuerunt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cælestium scientiam ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Christum fuerint manuducti, antè dictum est, & ex pluribus Prophetarum testimoniis melius intelligere licet. Nam etsi nouis quotidie sacrificiis ad Deum placandum accedere ipsos oportuit, vnico tamẽ sacrificio scelera omnia expiatum iri promittit Iesaias. cui concinit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui designati sanctuarium ingrediebantur: at de vnico sacerdote semel dictum fuit, iureiurando diuinitus electum esse qui sacerdos esset in perpetuum secundum ordinem Melchi-sedech. Erat tunc visibilis olei vnctio, aliam fore Daniel ex visione pronuntiat. Ac ne pluribus insistam, satis prolixè & dilucidè author epistolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimum vsque demonstrat nihili & inanes esse ceremonias donec ad Christum ventum fuerit. Quod verò ad decem præcepta spectat, tenenda similiter est Pauli admonitio, Christum esse finem Legis in salutem omni credenti: & altera, Christum esse spiritum qui literam per se mortiferam viuificat. Nam priore quidem significat frustra doceri iustitiam præceptis, donec eam Christus & gratuita imputatione & spiritu regenerationis conferat. Quare meritò Christũ vocat complemẽtum Legis, vel finem: quia nihil prodesset quid exigat Deus à nobis scire, nisi sub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppressis Christus succurreret. Alibi Legem propter transgressiones positam esse docet: nempe vt homines damnationis suæ conuictos humiliaret. Porrò quia hæc ad Christum quærendum vera & vnica est præparatio, quæcunque diuersis verbis tradit, probè inter se consentiunt. Sed quia disceptatio illi fuit cum peruersis doctoribus, qui Legis operibus iustitiam nos mereri fingebãt, vt eorum errorem refutaret, coactus est interdum nudam Legem præcisè accipere: quæ tamen gratuitæ adoptionis fœdere alioqui vestita est.

Gal.3.24.

Septima, à fine ceremoniarum.

Iesa.53.5. Dan.9.26, 27. Psal.110.4.

Rom.10.4. 2.Cor.3.6

Octaua, à Legis moralis fine.

Gal.3.19.

Postremæ confirmationis amplior expositio. Lex moralis pios ducit ad Christũ. Perfecta etenim corã Deo iustitia monstrata, nos quòd eandem assequi nequeamus procul arcet à vita, & æternæ morti adiudicat, vel sollicitat ad remedium in Christo quærendum.

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, vt nos ad veniam expetendam reatus sollicitet, breuiter cognoscere operæpretium est. Si verum est perfectionem iustitiæ in Lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cæleste tribunal censeatur ac reputetur. Quare Moses, Lege promulgata, non dubitat contestari cælum & terram quòd proposuisset Israeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iustam Legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen operæpretium est recognoscere ecquid eam obedientiam præstemus, cuius meritò concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, videre in Legis obseruantia positum vitæ æternæ præmium, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte, Legis imbecillitas se profert. nam quia in nullo nostrûm illa Legis obseruantia deprehẽditur, à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, sed quid necessarium sit. quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones, non tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum restat vt ab earum bono suam miseriam melius æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horrificę sanctiones, quę non paucos nostrûm, sed omnes ad vnum irretitos cõstringunt. instant, inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur,

Deut.30.19.

tur,vt præſentiſſimam in Lege mortem cernamus.

Promiſsiones Legis moralis, etſi conditionales, optima tamen de cauſa piis factæ ſunt.

4 Itaq; ſi Legem duntaxat intuemur, nihil aliud poſſumus quàm animum deſpondere,confundi,ac deſperare,quum ex ea damnemur omnes,ac maledicamur:à beatitudine quam ſuis cultoribus proponit,procul arceamur. Ergóne,inquies,ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abeſt,ſpem fœlicitatis oſtentare,ad eam inuitare & hortari,illam teſtari nobis expoſitam,quum interim præcluſus ſit & inacceſſus ingreſſus? Reſpondeo,Etiamſi promiſſiones Legis,quatenus conditionales ſunt, à perfecta Legis obedientia dependeant,quam nullibi reperire eſt: non tamen fruſtra datas eſſe. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces niſi gratuita ſua bonitate,citra intuitum operum,nos Deus amplexetur, atque adeò illam bonitatem,nobis per Euangelium exhibitam,fide ſimus amplexati: ne ipſis quidem deeſt ſua efficacia,etiam cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuitò confert vt hoc quoq; ad cumulum ſuæ beneficentiæ adiungat quòd ſemiplenam noſtram obedientiam non reſpuens, & quod deeſt complemento,remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promiſſionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæſtionem, quia in tractanda fidei iuſtificatione plenius diſputanda erit,non vltrà in præſens proſequemur.

Cauſæ huius explicatio.

Nec abſurdũ videri debet, quod impoßibilis eſſe Legis obſeruatio dicatur.

5 Quòd autem impoſſibilem Legis obſeruationem diximus,id eſt paucis verbis explicandum ſimul & confirmandum. ſolet enim vulgo abſurdiſſima ſententia videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid viſum ſit Hieronymo,nihil moror:nos quid verum ſit inquiramus. Non texam hîc longas ambages de variis poſſibilitatis generibus. Impoſſibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in poſterũ ſit,Dei ordinatione ac decreto impeditur.Si ab vltima memoria repetamus,neminem ſanctorum extitiſſe dico qui corpore mortis circundatus,ad eum dilectionis ſcopum pertigerit vt ex toto corde,ex tota mente,ex tota anima, ex tota potẽtia Deum amaret:neminem rurſum qui non concupiſcentia laborarit.Quis reclamet? Video quidem quales nobis ſanctos imaginetur ſtulta ſuperſtitio, quorum ſcilicet puritati vix cæleſtes Angeli reſpondeant:ſed repugnante tum Scriptura,tum experientię ratione.Dico item,neminem poſthac futurũ, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus ſit niſi corporis mole ſolutus. In hanc rem primùm ſuppetunt aperta Scripturæ teſtimonia, Non eſt homo iuſtus ſuper terram qui non peccet,dicebat Solomo. Dauid autem, Nõ iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.Iob plurimis locis idem affirmat.Clariſſimè omnium Paulus,quòd caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum,& ſpiritus aduerſus carnem. Nec alia ratione probat omnes qui ſub Lege ſunt,maledictioni ſubiectos,niſi quia ſcriptum ſit,maledictos omnes qui non permanſerint in omnibus eius mãdatis:innuens ſcilicet, imò pro confeſſo aſſumens, neminem permanere poſſe. Quicquid autem Scripturis prædictum eſt,id pro perpetuo, adeóque pro neceſſario haberi docet. Eiuſmodi argutia vexabant Auguſtinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo ſi plus iubeat quàm per eius gratiam præſtare queant fideles. Ille,vt effugeret calumniam, fatebatur poſſe quidem Dominũ, ſi vellet, hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: ſed neque feciſſe vnquam, nec facturum,quòd aliter in Scripturis aſſeruiſſet. Id neq; ego inficiór:ſed addo tamen, importunè de potentia Dei diſputari contra eius veritatem. ideo cauillis non eſſe obnoxiam ſententiam,ſiquis dicat fieri non poſſe quod non futurum Scripturæ pronuntiant. Verùm ſi de verbo diſputatur, Dominus rogantibus diſcipulis quis poſſit ſaluus eſſe,reſpondet,apud homines id quidem impoſſibile, apud Deum verò omnia poſſibilia. Validiſſima etiam ratione id contendit Auguſtinus, nunquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorẽ. Amor, inquit, notitiam ita ſequitur, vt Deum amare nemo perfectè poſſit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur,cernimus per ſpeculum & in ænigmate:ſequitur ergo imperfectum eſſe noſtrum amorem.Sit ergo extra controuerſiam,impoſſibile eſſe in hac carne Legis implementum,ſi naturæ noſtræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc oſtendetur.

Ratio, ſeu demonſtratio firmiſsima huius propoſitionis.

Vide inter opera Iuſtini quæſtionem 103. & Hieronymũ ad Cteſiphõtem adu. Pelagianos, vbi idẽ & negare & fateri videtur.

Confirmatio à Scripturæ dictis.

1.Reg.8.46.

Pſ.143.2.

Galat.5.17.

Galat.3.10.

Deut.27.26.

Alia confirmatio, ex Auguſtino.

Lib.de natura & gratia.

Matth.19.25.

De ſpiritu & litera, in fine, & ſæpe alias.

Rom.8.3.

Rom.8.3.

Ex officii vſúſque Legis moralis conſideratione apparet Legem nos ducere ad Chriſtum.

Lib.2. ca. 12. ſect.4. & lib.3.c. 4.ſect.27. & cap.11. ſect.25.

6 Sed quo tota res meliùs patefiat,officium vſúmque Legis quam moralem vocant, ſuccincto ordine recolligamus. Porrò tribus iſtis partibus,quantum intelligo,continetur:Prima eſt,vt dum iuſtitiam Dei oſtendit,id eſt,quę ſola Deo accepta eſt,ſuę vnumquenque iniuſtitiæ admoneat,certiorem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus eſt,cæcum & ebrium amore ſui hominẽ,ad notitiam ſimul & confeſſionem

ſuæ

1. Dum enim lex iustitiam Deo acceptam describit, vnumquemque conuincit esse iniustum.

ſuæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando niſi vanitas eius euidenter redarguatur, inſana virium ſuarum confidentia inflatus eſt, nec adduci vnquam poteſt vt de earũ tenuitate ſentiat, quantiſper eas arbitrij ſui modo metitur. At qui ſimulac eas comparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vtcunque enim ingentem de iis opinionem præſumpſerit, mox tamen eas ſub tanto pondere anhelare ſentit: deinde titubare ac labaſcere, tandem concidere etiam ac deficere. Sic Legis magiſterio eruditus, exuit illam, qua prius cæcutiebat arrogantiam. Similiter altero, quo ipſum laborare dictum eſt, ſuperbiæ morbo ſanandus eſt. Quandiu iudicio ſuo ſtare permittitur, hypocriſin comminiſcitur pro iuſtitia: qua contentus, factitiis neſcio quibus iuſtitiis aduerſus Dei gratiam erigitur. Poſtquam verò ad Legis trutinam examinare vitam ſuam cogitur, omiſſa commentitiæ illius iuſtitiæ præſumptione, immenſo ſpatio ſe abeſſe à ſanctitate cernit: rurſus infinitis vitiis ſe abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac ſinuoſis receſſibus abſconduntur concupiſcentiæ mala, vt hominis aſpectũ facilè fallant. Nec ſine cauſa dicit Apoſtolus, ſe concupiſcentiam ignoraſſe niſi Lex diceret, Non concupiſces: quia niſi per illam retegatur ex latebris ſuis, occultius miſerum hominem perdit quàm id exitiale eius telum ſentiatur. Rom.7.7.

Ideo lex ſpeculo appoſitè comparatur, quod miſeriam noſtram nobis detegit.

7 Ita Lex inſtar eſt ſpeculi cuiuſdam, in quo noſtram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, poſtremò ex vtraque maledictionem contemplamur: quemadmodum oris noſtri maculas ſpeculum nobis repræſentat. Quem enim ad ſequendam iuſtitiam deſtituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus neceſſe eſt. Peccatum continuò maledictio ſequitur. Ideo quo maioris tranſgreſſionis deprehenſos conuictóſque Lex tenet, eo grauioris ſimul iudicij reos agit. Huc pertinet Apoſtoli dictum, quòd per Legem eſt cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantùm notat, cuius experimentum eſt in peccatoribus nondum regeneratis. Huic coniuncta ſunt iſta, Legem eſſe ſubingreſſam vt abundaret peccatum, ac proinde eſſe adminiſtrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè creſcit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conſcientia feritur: quòd ad præuaricationem tunc aduerſus Legiſlatorem contumacia accedit. Reſtat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per ſe poteſt quàm accuſare, damnare, & perdere. Et quemadmodum ſcribit Auguſtinus, ſi deſit Spiritus gratiæ, in hoc tantùm adeſt vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentię quicquam derogatur. Sanè ſi voluntas noſtra tota in eius obedientiam formata compoſitáque foret, planè iam ad ſalutem ſufficeret ſola ipſius cognitio: at quum natura noſtra carnalis & corrupta cum ſpirituali Dei Lege hoſtiliter pugnet, nec eius diſciplina quicquam emendetur, ſupereſt vt Lex quæ in ſalutem (ſi auditores idoneos nacta fuiſſet) data erat, in peccati & mortis occaſionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius tranſgreſſores eſſe conuincimur, quo iuſtitiam Dei clarius reſerat, eo noſtram ex aduerſo iniquitatem magis detegit: quo vitæ ſalutiſque præmium iuſtitiæ repoſitum certius confirmat, eo certiorem iniquorum interitum reddit. Tantùm ergo abeſt quin Legi contumelioſa ſint iſta elogia, vt ad illuſtriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, noſtra nequitia & prauitate nos impediri quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo poſita fruamur. Vnde ſuauior redditur, quæ ſine Legis ſubſidio nobis ſuccurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, miſericordia, qua diſcimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipſum fatigari.

Rom.3.20.
Rom.5.20.
2.Cor.3.7.
Rom.4.15.

De corrept. & grat.
Vide Ambroſ.ca.1. de Iac. & vita beata, cap.6.

Nec propterea Lex ignominia afficitur, aut de excellẽtia ſua quicquam amittit.

Nec ideo deſpondere animũ debemus, quod Lex fœditates noſtras detegat: ſed potius ad Dei miſericordiam confugere.

8 Quòd autem omnium noſtrûm iniquitas & damnatio, Legis teſtimonio conſignatur, non ideo fit (ſi tamen ritè in ea proficimus) vt concidamus deſperatione, ac deſponſis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi: ſed ob animi obſtinationem. Apud filios Dei alium eſſe eruditionis finem conuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos eſſe teſtatur Apoſtolus, quo omne os obſtruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes ſub incredulitate concluſiſſe, non vt perdat, aut omnes perire ſinat, ſed vt omnium miſereatur. Nempe vt omiſſa ſuæ virtutis ſtolida opinione, ſola Dei manu ſtare ſe & conſiſtere intelligant, vt nudi & vacui ad eius miſericordiam confugiant, in hanc ſe toti reclinent, in hanc penitus ſe abdant, hanc vnam pro iuſtitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Chriſto expoſita eſt quicunque eam vera fide & expetunt & expectant. Deus enim

Rom.3.19
Rom.11.32.

Quomodo id fieri poteſt.

enim in Legis præceptis nonnisi perfectæ iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contrà autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores relucet.

Prioris huius Legis moralis vsus & officii confirmatio, ex Augustino, variis locis.

9 De profectu ad implorandam auxilij gratiam sæpe Augustinus: vt quum scribit Hilario, Iubet Lex vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus. Item Asellio, Vtilitas Legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data est Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus vestris non præsumeretis. Item, Ad hoc data est Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iustitiam vires de tuo non habere monstraret, ac sic inops, indignus ac egenus ad gratiam confugeres. Postea sermonem ad Deum dirigit. Ita fac Domine, ita fac misericors Domine: impera quod non possit impleri: imò impera quod nonnisi per gratiam tuam possit impleri: vt quum homines id implere per suas vires nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium opus scripserit sanctus ille vir, cui titulum fecit De spiritu & litera. Secundum profectum non tam significanter describit, vel quòd dependere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba non habebat quibus rectum alioqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium cessat. Quanquam enim cum filiis Dei non hucusque pergunt vt post carnis deiectionem interiore homine renouentur ac reflorescant, sed primo terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamen ad manifestandam diuini iudicij æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidem libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiuersari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conscientiæ testimonio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint.

Epist. 89. Epist. 200. Epist. 95. Lib. de corrept. & grat. In Ps. 70. In Ps. 118. Cócio. 27.

2. Alterum Legis officium est, vt peccatores coerceantur.

10 Secundum Legis officium est vt qui nulla iusti rectíque cura, nisi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coerceantur saltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non quòd interior eorum animus permoueatur aut afficiatur: sed quia, tanquam iniecto fræno, manus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, nec apud Deum iustiores. Nam tametsi vel terrore vel pudore impediti exercere non audét quod animo conceperunt, nec suæ libidinis furias palàm efflare, cor tamen non habent compositum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis sese retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere nisi hic terror Legis obstaret. Nec id solùm, sed Legem quoq; ipsam pessimè oderunt, & Deum Legislatorem execrantur, vt eum, si possent, maximè velint tollere, quem nec rectà iubentem, nec suæ maiestatis contemptores vlciscentem ferre possunt. Aliis quidem obscurius, aliis clarius, omnibus tamen nondum regeneratis hic sensus inest, vt non voluntaria submissione, sed inuiti ác restitantes, tantùm timoris violentia ad Legis studium trahantur. Sed tamen hæc coacta expressáque iustitia, necessaria est publicæ hominum communitati, cuius hîc tranquillitati consulitur, dum cauetur ne omnia permisceantur tumultu: quod fieret si omnia omnibus liceret. Quinetiam filiis Dei non est inutile hac pædagogia exerceri, quantisper ante vocationem, Spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuiunt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nondum animo domiti parum in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iustitiæ iugo assuefiunt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinam, ceu ad rem incognitam, rudes prorsus ac nouitij. Hoc officium videtur Apostolus propriè attigisse, quum tradit Legem non esse iusto positam, sed iniustis & immorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicariis, pæderastis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & siquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

Est itaque illud publicæ hominum communitati valde necessarium: nec tantùm reprobis, sed etiã electis ante regenerationem, quod Apostoli authoritate confirmatur. 1. Tim. 1. 9.

Primò, ad com

11 Ad vtrunque verò accommodari potest quod alibi dicit, Legem fuisse Iudęis pædagog Gal. 3. 24.

dagogum ad Christum. siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christum sua pędagogia manuducit. Alij (de quibus primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miseriæ suæ agnitione Lex ad humilitatem subigit, quo ita præparentur ad expetendum quod sibi antea deesse non putabant. Alij opus habent fræno quo retineantur, ne ita laxent fræna carnis suæ lasciuiæ vt ab omni iustitiæ studio prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdum libidines, vt periculum sit ne animam sibi obnoxiam in obliuionem contemptúmque Dei demergant: & fieret nisi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni sui hæreditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus suæ visitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filiis esse debet, vtili tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro suo captu erudiantur. Huius rei tot habemus documenta, vt minimè opus sit exemplo. Quicunque enim aliquandiu in ignoratione Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicunque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsum amare inciperent.

monstrandam vnicuique suã miseriam, vt ad remedium excipiendum non deplorati præparentur. Deinde ad continendum vnũquenque in suo officio.

Cõfirmatio, ab experientia et sensu vniuscuiusque.

12 Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locum habet, quorũ in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tametsi digito Dei Legem scriptam & insculptam habẽt in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Lege proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt siquis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus vt domino suo se approbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quispiam nostrûm ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetrauit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Lege capiet seruus Dei, vt frequẽti eius meditatione excitetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundùm Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendant, carnis tamen ignauia semper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum est, quo instar inertis tardíque asini, ad opus vrgeatur. imò spirituali homini, quia nondum carnis mole expeditus est, assiduus aculeus erit qui desidere illum non permittat. Nimirum in hunc vsum respiciebat Dauid, quum insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. ac innumera quæ toto illo Psalmo prosequitur. Neque verò repugnant ista Paulinis sententiis quibus ostenditur, non quem regeneratis vsum Lex præstet, sed quid homini per se conferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis suæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obsequendi promptitudinem aspirat: nec sola præcepta arripit, sed rebus annexam gratiæ promissionem, quæ sola facit vt quod amarum est dulcescat. Quid enim Lege minus amabile, si flagitando tantùm & minando metu solicitet animas, & terrore angat? Præsertim verò ostendit Dauid, se in Lege Mediatorem apprehendisse, sine quo nulla est oblectatio vel suauitas.

3. Tertius vsus (qui & pręcipuus & maximè proprius) tantùm erga Dei electos locum habet.

Primùm enim eos de voluntate Dei fideliter & in dies magis ac magis instruit.

Deinde exhortationibus excitat in obsequium.

Teste Dauide: Psal. 19. 8.

Psal. 119. 105.

Qui cum Apostolo conciliatur.

13 Quod discernere dum imperiti quidam nesciunt, totum Mosen animosè explodunt, duásque Legis tabulas valere iubent: quia scilicet Christianis alienũ esse arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis administrationem continet. Facessat longè ex animis nostris profana istæc opinio. pulchrè enim docuit Moses, Legem, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare potest, in sanctis meliorem præstantiorémque habere debere vsum. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda vestra in omnia verba quæ ego testificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis vestris, doceatísque custodire, facere & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine Legis huius, quia non incassum præcepta sunt vobis, sed vt singuli in eis viuerẽt. Quòd si absolutum in ea iustitię exemplar eminere nemo inficietur, aut nullam esse nobis rectè iustéque viuendi regulam o-

Deut. 32. 46.

Ideo profana illa opinio Antinomorum explodenda, Christianos scilicet non debere Legi adhærere, quippe quæ mortis administrationem contineat.

Ratio ex Mosis & Dauidis dicto desumpta

portet, aut ab ea nefas eſt diſcedere. Siquidem non plures, ſed vna eſt perpetua & inflexibilis viuẽdi regula. Quamobrem quòd iuſti hominis vitam in Legis meditatione continuam facit Dauid, id ne ad ſeculum vnum referamus, quia ſingulis ad finem mundi ætatibus conuenientiſſimum eſt: nec abſterreamur ideo, aut refugiamus ab eius inſtitutione quòd exactiorem multo ſanctitatem præſcribat quàm præſtaturi ſumus dum circunferemus carcerem corporis noſtri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur, cui nõ ſatisfiat niſi ſoluto penſo: ſed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demonſtrat ad quam nobis tota vita contendere non minus vtile eſt quàm officio noſtro conſentaneum. In qua contentione ſi non deficimus, bene eſt. Stadium nanque eſt tota hæc vita, cuius decurſo ſpatio, dabit Dominus vt metam illam, ad quam nunc eminus nituntur noſtra ſtudia, teneamus.

Pſal.1.2.

Poſtrema capitis pars, in qua de abrogatione Legis agitur. Primũ autem de morali.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum conſcientias maledictione liget, ſed quæ pigritiam, ſubinde inſtando excutiat, & imperfectionem vellicet: multi dum volunt ſignificare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam eſſe Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum eſt, ſed duntaxat ne ſit illis quod antea erat, hoc eſt, ne eorum conſcientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et ſanè talem Legis abrogationem non obſcurè docet Paulus. A Domino quoque fuiſſe prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à ſe diſſipanda nõ refutaſſet niſi inualuiſſet inter Iudæos. Quum autem non potuerit temerè, ſine vllo prætextu, emergere: credibile eſt, ab eius doctrinæ falſa interpretatione fuiſſe natam: qualiter cuncti ferè errores occaſionem à veritate ſumere conſueuerunt. Nos verò, ne ad eundem impingamus lapidem, accuratè diſtinguamus quid in Lege ſit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Quum teſtatur Dominus ſe non veniſſe ad Legem abolendam, ſed adimplendam: nec præteriturum, donec cælum ac terra tranſeant, apicem ex Lege quin omnia fiant: nihil de obſeruantia Legis per ſuum aduentum detractum iri ſatis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius tranſgreſſionibus mederetur. Manet igitur per Chriſtum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

Quid in ea ſit abrogatum & non abrogatũ. Mat.5.17.

Maledictio Legis quo modo abrogata.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad inſtitutionem ipſam pertinere, ſed ſolùm conſtringendæ conſcientiæ vigorem, conſtat. Non enim ſolùm docet Lex, ſed imperioſè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò ſi qua in parte ab officio ceſſetur, maledictionis fulmen ſtringit. Hac ratione dicit Apoſtolus, omnes qui ſunt ex operibus Legis, eſſe execrationi obnoxios, quia ſcriptum ſit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos autem ſub operibus Legis dicit qui in remiſſione peccatorum iuſtitiam non ſtatuunt, per quam à Legis rigore ſoluimur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, niſi volumus ſub illis miſerè perire. Sed quibus vinculis? illius auſteræ & infeſtæ exactionis quæ ex ſummo iure nihil remittit, nec tranſgreſſionem vllam impunitam ſinit. Ab hac, in quam, maledictione vt nos redimeret Chriſtus, factus eſt pro nobis maledictio. Scriptum eſt enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem ſequenti tradit, Chriſtum Legi fuiſſe ſubiectum vt eos qui ſub Lege erant redimeret: ſed eodem ſenſu. ſubdit enim continuò, Quo ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid iſtuc eſt? ne perpetua ſeruitute premeremur, quæ conſcientias noſtras anxietate mortis compreſſas teneret. Interim manet illud ſemper inconcuſſum, ex Legis authoritate nihil deceſſiſſe quin eadem ſemper veneratione obedientiáque ipſam ſuſcipi à nobis conueniat.

Galat.3.10. Deut.27.26. Galat.3.13, & 4.4. Deut.21.23.

De abrogatione Legis ceremonialis, quo ad vſum tantummodo.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, ſed vſu ſolo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu ſuo Chriſtus impoſuit, adeò nihil earum ſanctitati derogat vt eam magis commendet ac illuſtret. Nam ſicuti veteri populo inane præbuiſſent ſpectaculum niſi mortis & reſurrectionis Chriſti virtus illic monſtrata eſſet: ita niſi ceſſaſſent, diſcernere hodie non liceret quorſum fuiſſent inſtitutę. Ideo Paulus, vt earum obſeruationem non ſuperuacuam modò, ſed noxiam quoque eſſe probet, vmbras fuiſſe docet, quarum nobis extat in Chriſto corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm ſi adhuc procul & quaſi obtento velo Chriſtum qui palàm apparuit figurarent. Ideo & Chriſti morte velum templi in duas partes ſciſſum cecidit: quia iam viua & expreſſa cæleſtium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obſcuris tantùm

Coloſ.2.17. Matth.27.51

tùm lineamentis inchoata fuerat, ficuti loquitur author epiftolæ ad Hebræos. Huc per- Cap.10.1.
tinet dictum Chrifti, Legem & Prophetas fuiffe vfque ad Iohannem: ex eo regnum Dei Luc.16.16.
cœpiffe euangelizari. non quòd prædicatione quæ fpem falutis & vitæ æternę continet, priuati fuerint fancti Patres: fed quia procul & fub vmbraculis intuiti funt dűtaxat quod hodie in plena luce confpicimus. Cur autem Ecclefiam Dei ab illis rudimentis altius tranfcendere oportuerit, explicat Iohannes Baptifta, Quòd Lex per Mofen data fit, gra Ioan.1.17.
tia autem & veritas per Iefum facta. Quia etfi verè expiatio in veteribus facrificiis promiffa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbratile fuiffet, nifi in Chrifti gratia fundatum, vbi reperitur folida æternáq; ftabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quanuis feruari defierint ritus legales, ipfo tamen fine melius cognofci quanta fuerit eorum vtilitas ante Chrifti aduentum, qui vfum tollendo, vim & effectum fua morte obfignauit.

Colo.2.13 17 Paulo plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum effetis mortui per delicta & præputium carnis veftræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduerfus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipfum tulit è medio, affigens cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum vltrà dilatare, vt nihil iam nobis fit cum illius decretis. Errant enim qui fimpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis feueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius penficulantes Pauli verba, perfpiciunt in Legem ceremonialem propriè competere: & oftendunt, id non femel apud Paulum fonare vocabulum Decreti: nam ad Ephefios quoque ita loquitur, Ipfe eft pax noftra, Ephef.2.14.
qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis fitam euacuans, vt duos conderet in feipfo, in vnum nouum hominē. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interftitium vocat, quo Iudæi à Gentibus diffidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: fed ab his quoque nondum bene explicari mens Apoftoli mihi videtur. Nam illos duos locos fimul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephefios quum de fua in focietatem Ifraelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebantur olim, fublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & facrificiorum quibus Iudęi Domino confecrabantur, eos à Gentibus fegregabant. At in epiftola ad Coloffenfes fublimius myfterium attingi quis non videat? Certamen eft quidem illic de Mofaicis obferuationibus, ad quas pfeudoapoftoli Chriftianum populum adigere ftudebant: fed quemadmodum in Epiftola ad Galatas controuerfiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem fuum reuocat: ita & hoc loco. Nam fi in ritibus nihil aliud confideras quàm defungendi neceffitatem, quorfum attinebat vocari chirographum contrarium nobis? pręterea in eo totam propè redemptionis noftrę fummam ponere, vt induceretur? Quare res ipfa clamat, hìc aliquid interius reputãdum effe. Ego autem confido me germanam intelligentiam affequutum, fi tamen mihi verũ effe con
Hebr.7.9 ceditur quod alicubi veriffimè ab Auguftino fcriptum eft, imò quod ex claris Apoftoli
10. verbis haufit, in ceremoniis Iudaicis cõfeffionem magis delictorum extitiffe quàm expiationem. Quid enim facrificiis aliud agebant quàm fe mortis confcios fatebantur, qui in fuum locũ catharmata fubftituebant? Quid purificationibus, nifi quòd fe immundos teftabãtur? Ita renouabatur fubinde ab illis & piaculi & impuritatis fuæ chirographum:
Heb.9.15. folutio in illa teftificatione non erat. Qua ratione fcribit Apoftolus, morte demũ Chrifti intercedente, redemptionem præuaricationum effe peractam, quæ manebant fub veteri Teftamento. Meritò ergo chirographa vocat Apoftolus, fuis cultoribus aduerfa: quando per illa fuam damnationem ac immunditiem palàm confignabant. Nec obeft, quòd illi quoque eiufdem nobifcum gratiæ participes fuerunt. Id enim funt affequuti in Chrifto, nõ in ceremoniis quas illic à Chrifto difcernit Apoftolus: quoniam Chrifti gloriam, tum vfurpatæ, obfcurabant. Habemus ceremonias, fi per fe confiderentur, eleganter & appofitè vocari chirographa, hominum faluti contraria: quia velut folennia inftrumenta erant, quæ ipforum obligationem teftarentur. Illis quum vellent rurfum Chriftianam Ecclefiam aftringere pfeudoapoftoli, non fine caufa Paulus altius repetita earum fignificatione, Coloffenfes admonuit, quò relaberentur, fi fubiugari fe in eum modum ab ipfis paffi effent. Simul enim illis excutiebatur Chrifti beneficium: quatenus, peracta femel æterna expiatione, quotidianas illas obferuationes aboleuit: quæ ad peccata confignanda tantum validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

Ratio autem ab Apoftolo aßignata non ad Legem moralem fed ad obferuationes ceremoniales fpectat.

Quæ ideo abrogatæ funt, non folũ quod Iudæos à Gentibus feparauerint.

Sed multò magis quòd nihil effent quàm folennia quædã inftrumenta, quæ reatum et immunditiem noftram teftarentur.

Hæc quũ Chriftus morte fua deleuerit, merito chirographum, quod cõtra nos erat, fuftuliffe & cruci affixiffe dicitur.

CAPVT VIII.

Legis moralis explicatio.

Quatuor partibus constat hoc caput.

1 Præmittuntur generalia quædam dicta, intellectu necessaria, quę præfationis vice funguntur, sect.1.2.3.4.& 5.
2 Deinde tres obseruationes perpetuæ in Legis moralis vero sensu explicando & assequendo, à sect.6.ad 12.
3 Explicatio Legis moralis, seu decem Dei præceptorum, additur, à 13.sect.ad 50.
4 Postrema pars ostendit quorsum tota Lex spectet: nempe non tantùm vt rudimenta, sed etiam vt perfectionem doceat: idque à 51.sectione vsque ad finem capitis.

Primùm, Lex scripta est, vt vtilem & salutarem cùm Dei, tùm etiam nostri notitiã, qua nos tenuiter & obscurè Lex naturalis imbuerat, plenius & perfectius nos edoceret.

HIc decem Legis pręcepta, cum breui eorum explicatione, inserere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attigi, quem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis confirmatio, non solùm didicisse ex ea Iudæos quænã esset vera pietatis ratio, sed horrore iudicij, quum se obseruationi viderent impares, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traheren tur. Porrò inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc pręcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iustitiæ fiducia exuti: contrà, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius rectitudini ingenium nostrum, vt prauum est & contortum, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonum eneruata, procul iacet) tum impotentiæ nos, tum iniustitiæ arguit. Porrò hæc ipsa quæ ex duabus tabulis discenda sunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam superius dictum est. Non enim sinit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus testis sit ac monitrix eorũ quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, suíque amore excæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quo submittere se ac deiicere discat, suámque miseriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quod in lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriámque nostram, excusso torpore, viuidius feriret.

Cõnexio huius capitis cum lib.1. ca.1. & 2. item cum lib. 2. cap.1.2. 3.5.6.

Propositionis probatio, à pręcipuarum partium Legis moralis enumeratione.

Item, à dictamine Legis naturalis omniũ cordibus inscriptæ, & peccato velut obliteratæ.

Lib.2.c.2. sect.22.

Quæ de causa Lex scripta nobis posita est.

Generalia quędã dicta. 1. Ex Dei per Legem notitia discimus, Deum Patris & Domini locum erga nos iure obtinere.
Iustitiam illi gratam, iniquitatem abominationi esse.
Est igitur iniquitas fugienda, iustitia verò colenda, vtcunque simus imbecilles.

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac rectitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationi: ideóque, nisi velimus impia ingratitudine à conditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætendere excusationem licet, quòd facultas desit, &, velut exhausti debitores, soluendo non simus. Non enim cõuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate. qualescunque enim simus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infensus. Quicquid à nobis exigat, (quia non potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequendi necessitas nos manet: quòd autem non possumus, id vitij nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vincti tenemur, ne soluti simus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem pro defensione causemur, cuius malum & intra nos est & nobis imputandum.

2. Ex nostri per legem notitia fœditatem

3 Vbi hucusque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descendere oportet, vnde tandẽ duo referamus: Primùm, iustitiam Legis cum vita nostra comp

& impotentiã nostrãm intueri discimus: vt in nobis ipsis frustrati & pudefacti, aliud auxilium conquiramus.

comparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: ideóq; indignos esse qui locum nostrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios censeamur. Deinde vires nostras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas esse, sed prorsus nullas. Hinc necessariò sequitur tum propriȩ virtutis diffidentia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest conscientia, quin mox Dei iudicium obuersetur. Sentiri verò Dei iudicium non potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniustitiæ suæ merito sibi imminere videt) sensu perterrefactus, ad vnam Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suæ non esse facultatis sentiens exoluere quod legi debet, in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam respiret.

Hinc est quod Deus pręceptis promissiones ac minas subiunxit.

Quæ non tantũ res momentaneas, sed etiam cælestes & æternas cõprehendunt.

4 Sedenim non contentus Dominus iustitiæ suæ reuerentiam conciliasse: quò etiam eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mentis nostræ oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsum amandum & expetendum illectare præmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se præmia: nec operam frustra sumpturum qui præceptis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, non tantùm esse execrabilē sibi iniustitiam, sed nec impunè euasuram: quòd ipse contemptȩ suȩ maiestatis vltor sit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tam vitæ præsentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ qui mandata sua seruauerint: transgressoribus non minus præsentes calamitates,
Leui.18.5 quàm æternæ mortis supplicium minatur. Illa enim promissio, Qui fecerit hæc, viuet in
Ezech.18 4,& 20. illis: item comminatio illi respondens, Anima quȩ peccauerit, ipsa morietur: ad futuram proculdubiò & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectant. Quanquam vbicunque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa æternitas vitæ, sub
Leuit.26.4. hac æternum exitium continetur. Præsentium autem benedictionum ac maledictio-
Deut.28.1. num longus in Lege catalogus recensetur. Atque in sanctionibus quidem summa Dei puritas, quæ iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò, præter summum erga iustitiam amorem (quem præmio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quum eius maiestati cum nostris omnibus simus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit. debiti autem solutio remuneratione digna non est. Iure igitur suo decedit quum præmium proponit nostris obsequiis, quæ non vltrò ceu indebita exhibentur. Quid autem ipsæ nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit. satis in præsentia est si tenemus ac reputamus esse in Legis promissionibus non vulgarem iustitiæ commendationem: quò certius constet, quantopere Deo placeat eius obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitiæ execrationem esse positas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratum obliuiscatur.

Præterea summam Dei puritatem, iustitiæ amorem & erga nos benignitatem testantur.

3. Porro lex ostendit nihil Deo esse acceptius obedientia.

Quæ opera omnia fictitia & hypocritarũ varios cultus damnat.

Vid. Calui. lib. de vera Ecclesiæ reformãdæ ratione. 5 Porrò quòd Dominus, perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad volũtatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi acceptius obedientia. Quod eò diligentius obseruandum est, quò procliuior est humanæ mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreligiosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iustitiæ rationem præter Dei verbũ semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quæ communiter cēsentur operibus angustiorem locum tenēt Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum ferè spatium occupãte. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem cohibere studuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret? Obserua & audi omnia quȩ prȩcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito: non addas, nec minuas. Atq; antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur teipsum & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quȩ viderũt oculi tui, & ne aliquãdo excidãt è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, nõ quieturos Israelitas quin, recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi seuerè

Deut.12.28.

Deut.4.9.

Exemplum.

tudinem ad hæc capita referre quæ optimè quantum ſit in vnoquoque genere abomi-nationis repræſentant. Exempli gratia, Ira & odium non vſqueadeo execranda putantur mala quum ſuis nominibus appellantur: at quum interdicuntur nobis ſub homicidij nomine, melius intelligimus quanta ſint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrendi flagitij ordinem reiiciuntur: atque ipſi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem aſſueſcimus melius reputare.

Tertia obſeruatio ſeu regula, de legis partitione in duas tabulas.

Quarum prior Religionem, altera Charitatē erga proximos complectitur.

Earum coniunctio neceſſaria & inſeparabilis.

Ordo perpetuus.

Summa.

11 Tertio loco conſiderandum quid ſibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temerè ſolennem mentionem aliquoties factam eſſe omnes ſani iudicabunt. Et in promptu cauſa eſt quæ ambiguos nos de hac re manere non ſinit, In duas enim partes, quibus tota continetur iuſtitia, Legem ſuam ſic diuiſit Deus, vt priorē religionis officiis, quę peculiariter ad numinis ſui cultum pertinent, alteram officiis charitatis quæ in homines reſpiciunt, aſſignauerit. Primum ſanè iuſtitię fundamentum, eſt Dei cultus: quo euerſo, reliqua omnia iuſtitiæ membra, velut diuulſi collapſiq; ędificij partes, lacera & diſſipata ſunt. Qualis enim iuſtitię eſſe dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, ſi per ſceleratum ſacrilegium interim Dei maieſtatem ſua gloria ſpolias? quòd fornicatione corpus tuum non conſpurcas, ſi blaſphemiis tuis profanas nomen Dei ſacroſanctum? quòd hominem non trucidas, ſi memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Fruſtra igitur ſine religione venditatur iuſtitia: ac nihilo maiore ſpecie quàm ſi truncum abſciſſo capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò eſt præcipua ipſius pars, ſed anima quoque, qua tota ipſa ſpirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorem inter ſe homines æquitatem ac dilectionem ſeruāt. Principium ergo & fundamentum iuſtitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo ſublato, quicquid inter ſe æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane eſt ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & ſpiritum: quia ex eo diſcunt homines temperanter ac ſine maleficio inter ſe viuere, ſi Deum venerantur, tanquam recti & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maieſtas ſua colenda eſt, nos inſtituit: alterā pręſcribit quomodo propter nominis ſui timorem nos in hominum ſocietate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noſter (vt Euangeliſtæ referunt) Legem totam ſummatim in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus: vt proximum amemus ſicut noſmetipſos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus deſtinet.

Matt.22.37. Luc.10.27.

Diuiſio ſeu partitio in decem verba ſiue præcepta.

Quæ variè à nonnullis diſtinguuntur.

Sed aptius hoc modo, vt quatuor priora primæ tabulę, ſex ſequētia ſecundę tribuantur.

Origenes in Exod. lib. 3.

12 Verùm, quanquam vniuerſa Lex duobus capitibus contenta eſt: Deus tamen noſter, quo omnem excuſationis prætextum tolleret, voluit fuſius & explicatius decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem ſui ſpectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter ſeipſum nobis erga homines mandat. Nec in diuiſionem præceptorum noſcendam malè ſtudium intenditur: modò eius generis rem eſſe memineris in qua liberum cuique iudicium eſſe debeat, ob quam non ſit contentioſè cum diſſentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus neceſſariò attingendus eſt, ne, quam poſituri ſumus diuiſionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legem eſſe decem verbis diſtinctam, quia Dei ipſius authoritate ſæpius comprobatur, extra cōtrouerſiam eſt. Quare non de numero, ſed de ſecādi ratione ambigitur. Qui ſic partiūtur vt tria pręcepta dent primæ tabulę, reliqua ſeptē in ſecundam reiiciant, pręceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè ſub primo occultant: quum mandati loco haud dubiè à Domino diſtinctè poſitum ſit. decimum verò, de non concupiſcendis proximi rebus, ineptè in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore ſeculo incognitam fuiſſe, mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiſcum in prima tabula numerāt: ſed primi vice, promiſſionem ſtatuunt, ſine præcepto. Ego autem, quia, niſi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Moſen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine diſpoſita videre mihi videor: permiſſa illis ſua opinione, ſequar quod magis mihi probatur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam Legem teneat: ſequantur deinde præcepta primæ quatuor, ſecundæ tabulæ ſex, eo quo recenſebuntur ordine. Hanc diuiſionem Origenes ſine controuerſia, perinde atque paſſim ſuo ſeculo, receptam, tradidit. Suffragatur & Auguſtinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem ſeruat, Vt vni Deo religionis obſequio ſeruiatur, vt idolum non colatur, vt no-men

men Domini non in vanum accipiatur,quum antè ſeorſum de vmbratili Sabbathi prę-cepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuiſio illi arridet,ſed ob nimium leuem cauſam,quòd in numero ternario(ſi tribus præceptis conficiatur prima tabula)magis eluceat myſterium Trinitatis.Quanquam nec illic diſſimulat in cęteris noſtram ſibi magis placere.Nobiſcum prętter illos eſt author operis imperfecti in Matthęum.Ioſephus, non dubium quin ex communi ætatis ſuæ conſenſu, quina præcepta ſingulis tabulis aſſignat. Quod cùm rationi aduerſatur in eo quòd religionis & charitatis diſtinctionem confundit:tum refutatur Domini authoritate, qui apud Matthæum in catalogo ſecundæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipſum audiamus loquentem ſuis verbis.

Lib.2.quæſt. Vet.teſt.

Matth.19.19

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Ego ſum IEHOVAH,Deus tuus,qui eduxi te de terra Ægypti,de domo ſeruitutis:Non habebis deos alienos coram facie mea.

13 Partémne mandati primi facias priorem ſententiam,an ſeparatim legas,mihi in medio eſt,modò ne vice prooemij cuiuſdam eſſe in totam Legem mihi neges.Primùm in legibus ferendis curandum eſt ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne Legis quá laturus eſt,maieſtas aliquando in contemptum veniat:ad quam ſanciendam triplici argumento vtitur.Poteſtatem ac ius imperij ſibi vendicat,quo electum populum conſtringat parendi neceſſitate. Promiſſionem gratiæ proponit, cuius ſuauitate eundem alliciat ad ſanctitatis ſtudium. Beneficium commemorat, quo Iudæos redarguat ingratitudinis, niſi benignitati ſuæ reſpondeant. Sub nomine Iehouah imperium & legitima dominatio deſignatur.quòd ſi ab ipſo ſunt omnia,& in ipſo conſiſtunt, æquum eſt vt in ipſum referantur: quemadmodum ait Paulus. Abundè itaque hoc ſolo verbo ſub diuinæ maieſtatis iugum redigimur, quia portentoſum fuerit ab eius ditione velle nos ſubmouere extra quem eſſe non poſſumus.

Tertia pars capitis, decalogi pręcepta explicans. Præfixa autem eſt pręfatio, qua lex à contēptu vindicatur: idque triplici argumento.

Primùm, maieſtatis ſuę declaratione.

Rom.11.36.

14 Poſtquam ſe eum eſſe oſtendit qui ius habeat pręcipiendi,cui obedientia debeatur: ne ſola neceſſitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum ſe Eccleſiæ pronuntiando. Subeſt enim loquutioni relatio mutua, quæ in promiſſione continetur, Ero illis in Deum,ipſi erunt mihi in populum. Vnde Abrahæ,Iſaac & Iacob immortalitatem ex eo Chriſtus confirmat quòd Dominus ſe eorum Deum teſtatus ſit. Quare perinde eſt acſi ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præſenti vita benefacerem,ſed vitæ quoque futurę beatitudinem largirer.Quorſum autem iſtud ſpectet, variis locis in Lege annotatur. nam quum hac miſericordia nos dignatur Dominus vt populo ſuo in conſortio accenſeat,eligit nos,inquit Moſes,vt ſimus ſibi in populum peculiarem,in populum ſanctum,ac cuſtodiamus præcepta ſua.Vnde illa cohortatio,Sancti eſtote,quia ſanctus ſum.Porrò ex his duobus illa quę eſt apud Prophetam obteſtatio ducitur,Filius honorat patrem,& ſeruus dominum.Si ego Dominus,vbi timor?ſi ego Pater,vbi amor?

Ier.31.33.

Deinde, beneficentiæ paternæ commemoratione.

Matt.22.32.

Deut.7.6, & 14.2. & 26.18

Leuit.19.2.

Mal.1.6.

15 Sequitur commemoratio beneficij, quæ eò validior eſſe debet ad nos commouendos,quò magis deteſtabile,etiam inter homines,ingratitudinis flagitium. Recentis quidem beneficij tum Iſraelem admonebat, ſed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile,ad poſteritatem quoque valeret.Adhec conuenientiſſimum eſt præſenti cauſæ. innuit enim Dominus, eos è miſera ſeruitute ideò liberatos vt ſe libertatis authorem obedientia & obſequendi promptitudine colant. Solet etiam (quo nos in vero ſui vnius cultu retineat) certis epithetis ſeſe inſignire, quibus ſacrum ſuum numen ab omnibus idolis ac diis commētitiis diſcernit.Nam(vt antea dixi)quæ noſtra eſt ad vanitatem propenſio cum temeritate coniuncta, ſimulac nominatur Deus,mens noſtra ſibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur.Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipſe ſuam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibuſdam veluti cancellis circunſcribit, ne huc aut illuc euagemur,& temerè nobis fingamus nouum aliquem Deum, ſi derelicto Deo viuo,idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè deſignare volunt, illum veſtiunt & quaſi includunt iis notis ſub quibus ſe populo Iſraelitico manifeſtauerat. Neq; enim, quum Deus Abrahæ, vel Deus Iſraelis vocatur,quum in templo Hieroſolymitano collocatur inter

Tertio, commemoratione eductionis è terra Aegypti.

Cur Deus certis epithetis ſeſe inſigniat.

Exod.3.5.

Amos 1.2.

Hab.2.28.

Pſal.80.2, & 99.1.

Ieſa.37.16.

Cher

Cherubim, istæ & similes loquendi formulæ ipsum vni loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorum in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israele pepigit, sese ita repræsentauit vt ab eiusmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri mentionem, quo alacrius Iudæi se Deo addicant qui sibi iure eos vendicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Ægyptiacam Israelis seruitutem typum esse spiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachij sui virtute liberatos in regnum libertatis nos cęlestis vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum dissipatos olim Israelitas ad cultũ nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse profitetur, eos omnes iam ab exitiali diaboli potestate asserit, quę illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandam Legem, quam à summo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita æquum est vt finem suum vicissim in ipsum destinent ac dirigant. Nemo, inquam, est qui non rapi debeat ad amplexandum Legislatorem, ad cuius obseruanda mandata peculiariter se delectum esse docetur: à cuius benignitate, cùm bonorum omnium affluentiam, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

Cur huius redēptionis mentio fiat.

Quomodo & quatenus ad nos hodie pertineat huius beneficii recordatio.

16 Fundata & stabilita Legis suæ authoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie sua. Finis pręcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo potiri in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet. atque eadem ratione, vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id ferè sonat. siquidem habere Deum non possumus quin simul conplectamur quæ sunt ei propria. Quòd ergo vetat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, aliò transferamus. Etsi autẽ quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamen capita non ineptè referentur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, spirituale conscientiæ obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem voco venerationem ac cultum quem illi reddit quilibet nostrum, vbi se eius magnitudini submisit. Quare non immeritò eius partem facio, quòd nostras conscientias eius Legi subiicimus. Fiducia est, ex virtutũ eius recognitione, acquiescendi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, veritatẽ, bonitatem omnem reponentes, sola eius cõmunicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, sit mẽtis nostræ, quoties vrget vlla necessitas, in eius fidem atq; opem receptus, tanquam ad vnicum præsidium. Gratiarũ actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neque enim satis fuerit ab alieno abstinere Deo, nisi in hoc ipso te contineas. quod nefarij quidam cõtemptores solent, quibus summum cõpendium est religiones omnes ludibrio habere. Atqui pręcedat oportet vera religio, qua in Deum viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad suspiciendam, timendã, colendam ipsius maiestatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem vbiq; requirẽdam, ad recognoscendam laudísq; confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus vitæ actionibus, tanquam ad vnicum scopum, aspirent. tum caueatur praua superstitio, qua animi à vero Deo deflexi, huc atq; illuc, ceu in varios diducũtur deos. Proinde si vno Deo simus contenti, memoria repetamus quod antè dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quẽ vnus ille sibi vendicat. Quia ne tantillum quidẽ ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quæcunq; ei propria sunt resideant. Particula quę sequitur, Coram facie mea, indignitatem auget: quòd Deus ad zelotypiam prouocatur quoties figmenta nostra substituimus in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, producto palàm ante oculos mariti adultęro, eius animum magis vreret. Quum ergo præsenti sua virtute & gratia testatum faceret Deus se populum quẽ elegerat respicere, quo magis à scelere defectionis deterreat, non posse nouos deos asciscí admonet, quin testis sit ac spectator sacrilegij. Huic enim audaciæ plurimum impietatis accrescit, quòd in suis transfugiis Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamat Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectum suum venire. Pura sit ergo conscientia vel ab

Primi pręcepti explicatio. Finis eiusdem.

Quid sit habere Deum, & habere deos alienos.

Deo debetur adoratio. Fiducia.

Inuocatio.

Gratiarum actio, quę virtutes hoc præcepto commendantur.

Item vera religio.

Prohibetur autem superstitio, polytheia, atheismus.

Quid significẽt hæc verba, Coram facie mea.

ab occultiſſimis apoſtaſię cogitationibus,ſi religionem noſtram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis ſuæ gloriam non externa modò confeſſione requirit,ſed in oculis ſuis,qui abditiſſimas cordium latebras intuentur.

PRÆCEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi ſculptile, neque ſimilitudinem vllam eorum quæ in cælo ſunt ſurſum, vel in terra deorſum, vel in aquis quæ ſub terra ſunt. Non adorabis,neque coles.

Secundi præcepti explicatio. Finis. Summa. Partes duæ. Formarum vetitarum breuis enumeratio.

Quemadmodum proximo mandato Deum ſe vnum eſſe pronuntiauit,preter quem nulli alij dij cogitandi aut habendi ſint: ita qualis ſit,& quo cultus genere honorandus, apertius etiamnum edicit:ne quid ſibi carnale affingere audeamus.Finis ergo præcepti eſt,quòd ſuperſtitioſis ritibus legitimum ſui cultum non vult profanari. Quare in ſumma,nos à carnalibus obſeruatiunculis,quas ſtolida mens noſtra,vbi Deum pro ſua craſſitie cõcepit,comminiſci ſolet, in totum reuocat & abſtrahit:ac proinde ad legitimum ſui cultum,hoc eſt ſpiritualem & à ſe inſtitutum,format. Quod autem eſt in hac tranſgreſſione craſſiſſimum vitium notat:idololatriam externam. Ac duæ quidem ſunt mandati partes. prior licentiam noſtram coercet, ne Deum,qui incomprehenſibilis eſt,ſub ſenſus noſtros ſubiicere, aut vlla ſpecie repræſentare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas adoremus,religionis cauſa. Porrò formas omnes breuiter enumerat,quibus ſolebat à profanis & ſuperſtitioſis gentibus figurari. Per ea quæ in cælo ſunt, ſolem,lu-
Deu.4.15 nam, aliáſque ſtellas & fortaſſe aues intelligit. quemadmodum Deuteronomij quarto exprimens ſuam mentem, tam aues quàm aſtra nominat. Quod non annotaſſem, niſi quoſdam viderem ad Angelos imperitè referre.Itaque reliqua membra,quia per ſe no-
Cap.11.& 12. ta ſunt,prętermitto.ac iam lib.1.ſatis apertè docuimus,quaſcunque excogitat homo viſibiles Deì formas,pugnare ex diametro cum eius natura.ideóque,ſimulac in medium prodeunt idola,corrumpi veram religionem& adulterari.

Cur hæc ſanctio addatur.

18 Quæ additur ſanctio non parum ad excutiendam ſocordiam valere debet. Minatur

Se Iehouam eſſe, Deum noſtrum,* Deum, æmulatorem, qui viſitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen ſuum: faciat autem miſericordiam in millia iis qui diligunt ſe,ac præcepta ſua ſeruant.

* vel fortem.nam hoc Dei nomen à fortitudine ductũ eſt.

Dominũ quatuor elogiis ornatũ inducit, vt nos excitet. Fortis vocatur. Aemulator. Vindex. Miſericors. Cur Aemulator dicitur.

Hoc verò perinde eſt acſi diceret ſe ſolum eſſe in quo hęrere debeamus.Eò vt nos inducat,potentiam ſuam prædicat,quę ſe impunè contemni vel eleuari non patiatur.Ponitur hîc quidem nomen EL,quod Deum ſignificat:ſed quia à fortitudine ducitur,quo ſenſum melius exprimerem,hoc quoque reddere non dubitaui,vel contextui inſerere. Deinde æmulatorem ſe vocat, qui conſortem ferre nequeat. Tertiò, vindicem ſe futurum aſſerit ſuæ maieſtatis ac glorię,ſiqui eam ad creaturas aut ſculptilia transferant:neque id breui aut ſimplici vindicta,ſed quæ in filios,nepotes & pronepotes ſe protendat, qui ſcilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam poſteritatem iis miſericordiam ac benignitatem ſuam exhibet qui ſe dili-
2.Cor.11.2. gunt,ac Legem ſuam cuſtodiunt. Perſonam mariti erga nos induere, vſitatiſſimum eſt
Eph.5.30 Deo.ſiquidem coniunctio qua nos ſibi deuincit dum in Eccleſię ſinum recipit,ſacri cu-
Ieſa.62.5. iuſdam coniugij inſtar habet,quod mutua fide ſtare oportet.Ipſe vt omnibus fidelis ac
Oſe.2.19. veracis mariti officiis defungitur, ita viciſſim à nobis ſtipulatur amorem ac caſtitatem coniugalem: hoc eſt, ne animas noſtras ſatanæ, libidini,fœdíſque carnis cupiditatibus
Ier.3.12. ſtuprandas proſtituamus. Vnde quum Iudæorum apoſtaſiam corripit,eos proiecta pu-
Oſe.2.2. dicitia adulteriis inquinatos conqueritur. Ergo vt maritus, quò ſanctior eſt ac caſtior, eò grauius accenditur ſi vxoris animum ad riualem inclinare videt: ita Dominus, qui nos ſibi in veritate deſponſauit, ardentiſſimam zelotypiam ſuam eſſe teſtatur,quoties, neglecta ſancti ſui coniugij puritate,ſceleſtis libidinibus conſpurcamur,tum verò præſertim dum numinis ſui cultum, quem maximè illibatum eſſe decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua ſuperſtitione. Quandoquidem hoc modo non tantùm violamus

Ratio,à ſimili.

lamus datam in coniugio fidem, sed ipsum nuptialem thorum inductis adulteris, polluimus.

Comminationis additæ explicatio.

19 In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationé. Nam præterquam quòd à diuinæ iustitiæ æquitate alienum est pœnam alieni delicti ab insonte expetere, Deus ipse quoque hoc se non commissurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. At- Ezech.18 20.

Prioris partis, de visitatione iniquitatis patrum in filios.

qui sententia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auitorum scelerum in futuras generationes prorogandis. sic enim sæpius alloquitur eum Moses, Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Ieremias similiter, Qui facis misericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in sinum Num.14, 8. Ier.22.18.

Interpretatio à scopo recedens.

filiorum post eos. Nonnulli, dum in soluendo hoc nodo ægrè desudant, de pœnis duntaxat temporariis putant intelligédum: quas si filij sustinent pro parentum delictis, non est absurdum: quando sæpe in salutem infliguntur. Quod verum quidem est. nam Ezechiæ denuntiabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & Abimelech ob læsum Abrahamum affliguntur, &c. sed quum id ad quæstionis huius solutionem affertur, effugium est magis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hîc & similibus locis quàm vt intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est quòd iusta Domini maledictio mon modò in caput impij, sed in totam quoque familiam incumbat. Vbi incubuit, quid expectari potest, nisi vt pater, Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè viuat? filius ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eandem exitij sequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum detestabilium execrabile semen, præcipites post eos ruant?

Iesa.39.7. Gen.12.17, & 20.3.

Eiusdem dilutio, & genuinus comminationis sensus.

An visitatio iniquitatis patris in filios diuinã iustitiam dedeceat.

20 Primùm inspiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dedeceat. Si vniuersa hominum natura est damnabilis: quos Dominus gratiæ suæ communicatione non dignatur, iis paratum scimus esse interitum. nihilominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt. nec vlla relinquitur expostulatio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in salutem adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationem intendat? At Dominus contra pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non transituram. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu & assiduè multis calamitatibus vexarentur, prouerbium iactare cœperant, patres suos comedisse vuam acerbam, vnde dentes filiorum obstupescerent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorum pœnas ipsi, iusti alioqui & immerentes, penderent: implacabili magis Dei iracundia quàm moderata seueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita esse: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iustitiæ conuenire vt filius iustus ob scelesti patris nequitiam supplicium luat. quod neque in præsenti sanctione habetur. Nam si visitatio, de qua nunc sermo est, adimpletur quum ab impiorum familia gratiam, lumen suę veritatis, reliqua salutis adiumenta aufert Dominus: eo ipso quòd excęcati & derelicti ab ipso filij parentum vestigiis insistunt, maledictiones ob paterna scelera sustinent. Quòd verò & temporariis miseriis subiiciuntur, & æterno demum exitio, ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriam puniuntur.

Locorũ in specie pugnãtium conciliatio.

Ezech.18 20.

Posterioris partis, de misericordia Dei in mille generationes propagandã, expositio.

21 Altera ex parte offertur promissio de propaganda in mille generationes Dei misericordia: quæ etiam frequenter in scripturis occurrit, & in solenni Ecclesiæ fœdere inseritur, Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quod respiciens Solomon, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: non tantùm sanctę educationis ratione (quę & ipsa certè momentum non minimum habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, quòd Dei gratia in familiis piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingens impiis terror. nam si post mortem quoque memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in posteritatem redundet, multò magis in ipsis authorum capitibus residebit. Cęterùm nihil obstat quòd impiorum soboles interdum ad bonam frugem se recipit, fidelium soboles degenerat: quia non perpetuam hîc regulam figere voluit Legislator, quę suę lectioni derogaret. Nam ad consolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanam ipsam aut inefficacem sanctionem, tametsi non semper locum habeat. Quemadmod

Gen.17.7 Prou.20. 7.

Eius promissionis vsus.

Exceptionis reipsa & frequenter admodum occurrentis cõsideratio.

modum enim quæ paucis ſceleratis infliguntur temporales pœnæ, teſtimonia ſunt di-
uinæ aduerſus peccata irę,& futuri olim in omnes peccatores iudicij,tametſi multi im-
punè vſque ad vitę finem euadant:ita quum exemplum vnum edit Dominus iſtius be-
nedictionis, vt filium in patris gratiam miſericordia & benignitate ſua proſequatur,do
cumentum præbet conſtantis & perpetuæ in ſuos cultores gratiæ : quum patris iniqui-
tatem ſemel in filio perſequitúr,docet quale reprobos omnes iudicium ob ſcelera pro-
pria maneat.quam certitudinem potiſſimùm hîc ſpectauit. Obiter etiam miſericordiæ *Amplitudo hu-*
ſuæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum *ius beneficii.*
quatuor duntaxat generationes aſſignarit vindictæ.

PRÆCEPTVM TERTIVM.

Non vſurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

22 Finis præcepti eſt,Quòd nominis ſui maieſtatē vult nobis eſſe ſacroſanctā.Sum- *Tertii pręcepti*
ma igitur erit, ne ipſam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui inter- *expoſitio, finis & ſumma.*
dicto cohæret ex ordine præceptum, vt eam religioſa veneratione proſequi nobis ſtu-
dio & curæ ſit. Itaque ſic animis & linguis comparatos eſſe nos decet, vt nihil de ipſo *Partes tres.*
Deo eiúſq; myſteriis aut cogitemus aut loquamur niſi reuerenter & multa cum ſobrie-
tate:vt in æſtimandis eius operibus nihil niſi erga ipſum honorificum ſapiamus. Hæc,
inquam , tria obſeruare non oſcitanter conuenit, Vt quicquid mens de ipſo concipit, *Prima.*
quicquid lingua profatur,ipſius excellentiam reſipiat, & ſacræ nominis eius ſublimitati
reſpondeat:denique ad extollendam eius magnificentiam aptum ſit.Sancto eius verbo *Altera.*
& adorandis myſteriis ne temerè præpoſteréq; abutamur vel ad ambitionem,vel ad a-
uaritiam , vel ad ludicra noſtra : ſed prout impreſſam gerunt nominis eius dignitatem,
ſuum inter nos honorem ac pretium ſemper habeant. Poſtremò,eius operibus ne oblo *Tertia.*
quamur aut detrectemus, quemadmodum illi contumelioſè ſolent obſtrepere miſeri
homines:ſed quicquid ab ipſo memoramus factum,cum ſapientiæ,iuſtitię,bonitatis e-
logiis prædicemus. Id eſt nomen Dei ſanctificare. vbi ſecus fit,vano prauóq; abuſu pol- *Vſurpare no-*
luitur:quia rapitur extra legitimum vſum,cui ſoli cōſecratum erat:atque vt nihil aliud, *men Dei in va-num,quid.*
ſua tamen dignitate exutum,contemptibile paulatim redditur.Quòd ſi in hac temera- *Species huius*
ria vſurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum eſt mali : multò plus in eo, ſi *vſurpationis.*
in nefarios vſus conferatur,vt qui ipſum necromantię ſuperſtitionibus,diris deuotioni-
bus,illicitis exorciſmis,aliíſque impiis incantationibus ſeruire faciunt.Iuramentum au- *Inter alias,Iu-*
tem in mandato potiſſimùm aſſumitur, in quo peruerſus diuini nominis abuſus maxi- *ramentum.*
mè eſt deteſtabilis:quo inde melius abſterreamur ab omni in vniuerſum eius profana-
tione.Hîc autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius,non autem de æqui- *Diſtinctio hu-*
tate quæ inter homines colenda eſt, inde patet quòd deinde in ſecunda tabula periu- *ius præcepti à nono.*
rium & falſum teſtimonium damnabit,quo lęditur humana ſocietas.ſuperuacua autem
eſſet repetitio ſi hoc præceptum tractaret de officio charitatis. Iam ipſa quoque diſtin-
ctio hoc poſtulat, quia non fruſtra Deus, vt dictum eſt, duas Legi ſuæ tabulas attribuit.
Vnde colligitur hoc ius ſuum ſibi vendicare, ac tueri nominis ſui ſanctitatem, non au-
tem docere quid homines hominibus debeant.

23 Primo loco habendum eſt quid ſit iuramentum. Eſt autem Dei atteſtatio ad ve- *Iuramenti de-*
ritatem ſermonis noſtri confirmandam. Quæ enim manifeſta in Deum probra conti- *finitio.*
nent execrationes,indignæ ſunt quæ inter iuramenta cenſeantur.Eiuſmodi atteſtatio- *Eſt diuini cul-*
nem , vbi ritè peragitur, ſpeciem eſſe cultus diuini oſtenditur multis locis Scripturæ. vt *tus ſpecies.*
quum Ieſaias de Aſſyriis & Ægyptiis in fœderis ſocietatem cum Iſraele vocandis vati- Ieſa.19.18.
cinatur,Loquentur,inquit,lingua Chanaan,& in nomine Domini iurabunt. hoc eſt,Iu
rando per nomen Domini,confeſſionem religionis edent. Item quum de propagando
eius regno loquitur,Quicunq; benedicet ſibi,in Deo fideliū benedicet:&qui iurabit in Ieſa.65.16.
terra,iurabit in Deo vero. Ieremias,Si eruditi,inquit,docuerint iurare populū in nomi- Ierem.12.16.
ne meo,ſicut docuerūt iurare per Baal,ædificabuntur in medio domus meæ.Et meritò
nomen Domini in teſtimonium inuocādo,noſtrā in ipſum religionem dicimur teſtari.
Sic enim ipſum,æternam eſſe & immutabilem veritatem confitemur: quē appellamus *Ratio.*
non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis teſtem, ſed etiam ceu eius aſſertorē v-
nicum,qui abſcōdita in lucē proferre queat:deinde vt cordium cognitorem. Vbi enim
deſunt hominum teſtimonia,ad Deum teſtem refugimus:ac pręſertim vbi aſſerendum

est quod in conscientia latet. Qua ratione amarè succenset iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iurisiurandi genus, argumentum manifestæ defectionis interpretatur. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non sunt dij. Et sceleris huius grauitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Ierem. 5. 7. — Sophon. 1. 5.

Hîc verò multipliciter peccatur.

24 Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum inesse velle nominis sui cultum: eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus? iam Deus esse desinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi suffragator & approbator constituitur. Quare Iosuah, dum Achan ad confessionem veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: innuens scilicet, Dominum grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum: non enim stat per nos quin mendacium sacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vsitatam inter Iudęos fuisse, quoties ad sacramentum dicendum quispiam vocaretur, constat ex simili obtestatione qua vtuntur in Euangelio Iohannis Pharisęi. Ad hanc cautionem nos instituunt formulę quę in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animam meam: quæ insinuant Deum aduocare nos non posse orationis nostræ testem quin periurij vltorem nobis imprecemur si fallimus.

1. Si nominum ipsum attestantes, vel peieremus, atque ita contumeliam ipsi inferamus.

Leuit. 19. 12. — Iosu. 7. 19. — Iohan. 9. 24. — 1. Reg. 14. 19. 39. — 1. Sam. 3. 9. — 2. Cor. 1. 23.

25 Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur hîc quoque in vanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinere, ni simul meminerimus, iusiurandum non libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causa permissum & institutum, ideóque extra licitum illius vsum egredi qui rebus non necessariis accommodat. Porrò non alia prætendi necessitas potest quàm vbi vel religioni vel charitati est seruiendum. Qua in re nimis licentiosè hodie delinquitur, eóq; intolerabilius quòd assuetudine ipsa pro delicto imputari desiit: quod certè apud Dei tribunal non paruo æstimatur. Passim enim promiscuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionem longa & impunita audacia ventum est. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma sanctio: & effectum olim suum obtinebit, qua peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius vsurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum sanctos eius seruos in iuramentis substituimus, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Neque enim abs re est, quòd speciali mandato præcepit Dominus iurare per nomen suum: speciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apostolus idē liquidè testatur, quum scribit homines in iuramentis superiorem seipsis appellare: Deum, quia sua gloria maiorem non habebat, per seipsum iurasse.

2. Vel si iuramentis inanibus eum appellantes, vilem quodāmodo & cōtemptibilem reddamus.

Iuramentum quādo & quomodo adhibendum.

3. Si Dei seruos in eius locū iurando substituamus.

Exod. 23. 13. — Deut. 6. 13. & 10. 20. — Heb. 6. 13.

26 Hac iurisiurandi moderatione Anabaptistę non contenti, omnia sine exceptione execrantur: quoniam Christi generale sit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sit autem sermo vester, est, est: non, non: quod vltrà est, à malo est. Sed hoc modo inconsideratè in Christum impingunt: dum illum faciunt Patri aduersarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram descenderit. Siquidem Deus æternus in Lege non modò iuramentum, ceu rem legitimā, permittit: (quod ipsum abundè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem se asserit vnum esse cum Patre, se non aliud afferre quàm quod Pater mandauerit, doctrinam suam nō esse à seipso, &c. Quid ergo? Deúmne sibi contrarium facient, qui quod semel in moribus præcipiendo approbarit, postea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Christi nonnihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Hîc autem nunquam verum assequemur nisi oculos intēdamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, Legem aut laxare, aut restringere, sed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quę falsis Scribarum & Pharisęorum commentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnasse in totum iuramenta: sed ea tantùm quæ Legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc cauere solitum præter periuria, quum non iis solis, sed inanibus quoque ac superuacuis iuramentis Lex interdicat. Dominus ergo, certissimus Legis interpres, non modò peierare, sed etiam iurare, malum esse admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autem in Lege commēdantur

Anabaptistæ omnia iuramenta damnātes refelluntur.

1. Authoritate Christi, qui Patri aduersarius esse nequit.

2. Interpretatione loci quem Anabaptistæ peruertunt.

Mat. 5. 34. — Exod. 22. 11. — Iohan. 10. 30. — Ibid. 18. — Iohan. 7. 16.

iuramenta,salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulã Omnino:quę tamen non ad iurandi verbum refertur,sed ad subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erat erroris portio,quòd dum per cęlum & terram deierabant,Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipuum præuaricationis caput,omnia etiam subterfugia Dominus illis pręcidit:ne se opinentur euasisse si suppresso Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hîc quoque obiter notandum, quanuis non exprimatur nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipsum iurare: quemadmodum si per lumen vitale, per panem quo vescuntur, per baptismum suum,aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Christus eo loco per cælum & terram & Hierosolymam iurare vetans, superstitionem corrigit, vt falsò quidem putant: sed eorum potius sophisticam argutiam refellit, qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare,quasi sacro Dei nomini parcerent,quod tamen insculptum est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi vel mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sicuti apud profanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam,per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apotheosis vnius Dei gloriam obscurat & minuit. Verùm vbi nihil aliud est propositum quàm ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationem,quamuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maiestas. Licentiam hanc vano prætextu spoliat Christus,omnino iurare prohibens. Eodem & Iacobus tendit,illa Christi verba quæ citaui vsurpans: quia semper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, acsi nulla exceptione illicitum esset quoduis iusiurandum,quorsum explicatio quę mox additur: Neque per cęlum,neque per terram,&c. Quibus satis patet,cauillis occurri vnde leuari suum vitium Iudæi putabant.

Instantiæ eorundem solutio.

Cur omnino iurare Christus prohibeat hoc loco.

Iacob.5.12.

27 Itaque sanis iudiciis ambiguum iam esse nequit,Dominum illic iuramenta modò ea improbasse quæ per Legem vetita essent. Nam & ipse,qui perfectionis,quam docebat,exemplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat:& discipuli,quos magistro suo per omnia paruisse non dubitamus,idem exẽplum sequuti sunt. Quis audeat dicere iuraturum fuisse Paulum, si iusiurandum prorsus interdictum fuisset? Atqui vbi res ita tulit,sine vllo scrupulo iurat,etiam addita interdũ imprecatione. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur:qualia sunt quæ deferente exigenteq; magistratu præstamus:qualia etiam in sanciendis fœderibus vsurpare principes solent:vel populus,quum in nomen principis iurat:vel miles, quum sacramento militiæ adigitur:& quæ sunt huiusmodi. In hunc quoq; ordinem(& iure)referunt quæ extant apud Paulum,ad asserendam Euangelij dignitatem:quãdo Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè nõ inficior illa esse tutissima,quòd solidioribus Scripturę testimoniis defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille vicissim iuramento respondere. & Apostolus ait humanas controuersias hoc remedio expediri. In hoc pręcepto habet vterq; solidam officij sui approbationẽ. Quinetiam apud veteres ethnicos obseruare licet, publicum & solenne iusiurandum in magna religione habitum fuisse:vulgaria,quæ promiscuè faciebant,aut pro nihilo,aut non ita magno fuisse reputata,perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, damnare nimis periculosum fuerit:quæ ipsa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicẽ appellare licet,multò magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidię:purgare te studebis,ex charitatis officio:ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimẽ fama tua ob illius obstinatam malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifestet. Minùs est testem aduocare,si verba expenduntur. Non video igitur cur hîc illicitam afferamus attestationem. Neque desunt plurima exempla. Si Abraham & Isaac sacramentũ cum Abimelech publico nomine prætexitur:at certè Iacob & Laban priuati erant,qui mutuo iuramento fœdus inter se sanciunt. Priuatus erat Boos,qui promissum coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iustus & timens Dei, qui iuramento asseuerat quod Eliæ vult persuadere. Nullam itaque meliorem regulam habeo, nisi vt iuramenta sic moderemur ne temeraria sint,ne promiscua,

Sæpissimè,apud Euangelistas.

3. Exẽplo Christi & Pauli Apostoli.

Rom.1.9. 2.Cor.1.23.

Iuramenta publica probant nonnulli: priuata autem minimè.

Hebr.6.16.

Sed priuata etiam licita esse, tum ratione, tum exemplis ostenditur, adhibitis cancellis quos Dei verbum præscribit.

Gen.21.24, 26.31.
Gen.31.53.
Ruth 3.13.
1.Reg.18.10.

Regula in iuramentis sequẽda.

ne libidinoſa, ne friuola: ſed iuſtę neceſſitati ſeruiant, vbi ſcilicet vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio. quò Legis mandatum ſpectat.

PRÆCEPTVM QVARTVM.

Recordare vt diem ſabbathi ſanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die ſabbathum Iehouæ Dei tui eſt. Non facies vllum opus in eo, &c.

Quarti præcepti expoſitio et finis.

28 Finis præcepti eſt vt propriis affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur, atque ad eam meditationem inſtitutis ab ipſo rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuiſam à reliquis conſiderationem, paulò diuerſam interpretationis ſeriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare ſolent, quòd externam diei obſeruationem contineat quæ in Chriſti aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: ſed dimidia tantùm ex parte rem attingunt. Quare altius repetenda eſt expoſitio: & diſpiciendæ tres cauſæ, quibus cōſtare hoc mandatum obſeruaſſe mihi videor. Voluit enim cæleſtis Legiſlator ſub diei ſeptimi quiete populo Iſrael ſpiritualem requiem figurare, qua à propriis operibus feriari debent fideles, vt Deum in ſe operari ſinant. Deinde ſtatum diem eſſe voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel ſaltem quem operum ſuorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercerentur. Tertiò, ſeruis, & iis qui ſub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgendum cenſuit, quo aliquam haberent à labore remiſſionem.

Cauſæ tres. — Prima. — Altera. — Tertia.

Primæ cauſæ explicatio. Spiritualis quietis adumbratio primarium locum in hoc præcepto tenet.

29 Illam tamen ſpiritualis quietis adumbrationem primarium in ſabbatho locum tenuiſſe, multifariàm docemur. Nullius ferè ſiquidem præcepti obedientiam ſeuerius Dominus exegit. Quum ſubuerſam omnem religionem vult apud Prophetas ſignificare, polluta, violata, non cuſtodita, non ſanctificata ſua ſabbatha cōqueritur: quaſi, omiſſo hoc obſequio, nihil amplius reſtaret in quo poſſet honorari. Eius obſeruantiam eximiis encomiis proſequitur: vnde & fideles, inter alia oracula, ſabbathi reuelationem mirificè æſtimabant. Sic enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiam, in ſolenni congregatione, Oſtendiſti patribus noſtris ſabbathum tuum ſanctum, mandata & ceremonias & Legem dediſti eis per manum Moſis. Vides vt ſingulari dignatione habeatur inter pręcepta omnia Legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam myſterij dignitatem, quod à Moſe & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt ſabbathum meum cuſtodiatis, quia ſignum eſt inter me & vos, in generationibus veſtris: vt ſciatis quòd ego ſum Dominus qui ſanctifico vos. Cuſtodite ſabbathum: ſanctum eſt enim vobis. Cuſtodiant filij Iſrael ſabbathum, & celebrent illud in generationibus ſuis. pactum eſt ſempiternum inter me & filios Iſrael, ſignúmque perpetuum. Fuſius etiamnum Ezechiel: cuius tamen ſumma huc redit, eſſe in ſignum quo Iſrael cognoſceret, Deum eſſe ſuum ſanctificatorem. Si ſanctificatio noſtra propriæ voluntatis mortificatione cōſtat, iam ſe profert aptiſſima ſigni externi cum re ipſa interiori analogia. Quieſcendum omnino eſt, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate noſtra, reſignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum eſt ab omnibus proprij ingenij muniis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipſo acquieſcamus, quemadmodum Apoſtolus quoque docet.

Num. 13.22. — Eze. 20.12, & 22.8, & 23.38 — Ier. 17.21.22, & 27. — Ieſa. 56.2. — Nehem. 9.14.

Quod indicat Deum eſſe noſtrum ſanctificatorem.

Exod. 13.31, 35. — Eze. 20.12.

Vnde ſequitur, feriandum nobis eſſe ne Deum in nobis operantem impediamus.

Hebr. 3.13 & 4.9.

Si quis arcanam ſignificationē in numero requirat, ſenſus præcepti eo reſpectu aperitur, ſabbathi perpetuitas, et in vltimo die perfectio.

30 Perpetuam iſtam ceſſationem Iudęis repræſentabat vniùs diei ex ſeptenis obſeruatio: quę vt maiori religione coleretur, eam exemplo ſuo Dominus cōmendauit. Non enim ad excitandum hominis ſtudium mediocriter valet vt ſe ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in ſeptenario numero ſignificationem requirat, quando hic in Scriptura perfectionis eſt numerus, non ſine cauſa delectus eſt ad notandam perpetuitatem. Cui & illud ſuffragatur, quòd Moſes in die quo narrat requieuiſſe Dominum ab operibus ſuis, finem deſcribendę dierum ac noctium ſucceſſionis facit. Poteſt & altera probabilis afferri numeri notatio: quòd ſcilicet deſignarit Dominus nunquam abſolutum fore ſabbathum donec ventum ad vltimum diem fuerit. Noſtram enim in illo beatam quietem hìc inchoamus, in ea nouos quotidie progreſſus facimus: ſed quia aſſidua eſt adhuc cum carne militia, non prius conſummabitur quàm implebitur illud Ieſaiæ de continuanda neomenia cum neomenia, ſabbatho cum ſabbatho

Ieſa. 66.23.

batho, nempe quum erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futuram sui sabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspiraret. 1.Cor.15.28.

31 Siquis hanc numeri obseruationem ceu nimis argutam fastidiat, nihil impedio quominus simplicius accipiat: Dominum certum diem ordinasse, quo ad meditandam spiritualis quietis assiduitatem populus sub Legis pædagogia exerceretur. Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt proposita exempli sui similitudine, melius populum extimularet: vel certè admoneret non aliò spectare sabbathum nisi vt suo Creatori conformis redderetur. Parum enim interest: modò mysterium, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua nostrorum operum quiete. Ad quod contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Iesaiam, Si auerteris à sabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum & sanctum Domini gloriosi: & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonem: tūc delectaberis super Domino, &c. Ceterùm non dubium quin Domini Christi aduentu, quod ceremoniale hîc erat, abolitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figuræ omnes euanescunt: corpus cuius aspectu, vmbrę relinquuntur. Ipse, inquam, verum sabbathi complementum. Per baptismum illi consepulti, in consortium mortis eius insiti sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideò sabbathum vmbram fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substantiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die contenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismetipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstitiosa dierum obseruatio.

Si simplicius accipias, parū interest, modò mysterium maneat, de perpetua nostrorum operum quiete: ita tamen vt superstitiosa dierum obseruatio arceatur.

Iesa.58.13.

Ceremonia Christi aduentu abrogata.

Rom.6.4.

Col.2.16. & 17.

32 Enimuerò quoniam duę posteriores causę veteribus vmbris annumerari non debent, sed seculis omnibus peræquè conueniunt: abrogato sabbatho, inter nos tamen etiamnum locum istud habet, vt statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas orationes conueniamus: deinde vt seruis & operariis sua detur à labore remissio. Vtranque in sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, procul dubio est. Prior abundè testimonij, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Secundam signauit Moses in Deuteronomio, his verbis, Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memento quòd & ipse seruieris in Ægypto. Item in Exodo, Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas, ipsa vitæ experientia, nota satis est. Nisi stati sint, & suos habeant constitutos dies, quomodo haberi possunt? Omnia decenter & ordine gerenda inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest quin decorum & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissima impendeat Ecclesiæ perturbatio & ruina si dissoluatur. Quòd si eadem nobis necessitas incumbit, cuius in subsidium Iudæis Dominus sabbathum constituerat: nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentissimus & indulgentissimus Pater noster, nostræ, non minus quàm Iudæorum necessitati prospicere. Cur non quotidie, inquies, potius conuenimus, vt ita tollatur dierum discretio? vtinam illud quidem daretur: & sanè digna erat spiritualis sapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri non potest vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impositam?

Secūdę & tertię causæ explicatio, quæ duplicē habet respectum perpetuum.

Confirmatio.

Deut.5.14.

Exod.23.12.

1.Cor.14.40.

De cōuentibus sacris.

33 Paulò hîc cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam quiritantur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego autem respōdeo, citra Iudaismum dies istos à nobis obseruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniam arctissima religione celebramus, qua putemus mysterium spirituale figurari: sed suscipimus vt remedium retinendo in Ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Christianos: quia sit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit superstitiosum esse siquis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos duntaxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non enim

De diei Dominici obseruatione, adu. eos qui plebē Christianam sic in Iudaismo foueri quiritantur.

Col.2.16.

Gal.4.10. 11.

Obiectio.

Rom.14.5.

Responsio.

in finem iſtum politicum & Eccleſiaſticum ordinem reſpiciebant:ſed quum, tanquam rerum ſpiritualium vmbras retinerent, tantundem obſcurabant Chriſti gloriam & Euangelij lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd eſſent à ſacris ſtudiis & meditationibus auocamenta: ſed religione quadam, quòd feriando, myſteria olim commendata recolere ſe ſomniabant. In hanc, inquam, præpoſteram dierum diſcretionem inuehitur Apoſtolus: non in legitimum delectum, qui ſocietatis Chriſtianæ paci ſeruiat. Siquidem in Eccleſiis ab eo inſtitutis ſabbathum in hunc vſum retinebatur. Illum enim diem præſcribit Corinthiis, quo ſymbola ad ſubleuandos Hieroſolymitanos fratres colligantur. Si timetur ſuperſtitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nunc habent Chriſtiani) diebus. Nam quod ad euertendam ſuperſtitionem expediebat, ſublatus eſt Iudæis religioſus dies: quod decoro, ordini, paci, in Eccleſia retinendis neceſſarium erat, alter in eum vſum deſtinatus eſt.

1. Cor. 16. 2.

Ratio huius instituti.

34 Quanquam non ſine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum ſabbathi ſubrogarunt. Nam quum verę illius quietis, quam vetus ſabbathũ adumbrabat, in reſurrectione Domini finis ſit ac complementum, ipſo die, qui vmbris finem attulit, admonentur Chriſtiani ne vmbratili ceremoniæ inhæreant. Neque ſic tamen ſeptenarium numerum moror, vt eius ſeruituti Eccleſiam aſtringam. neque enim Eccleſias damnauero, quæ alios conuentibus ſuis ſolennes dies habeant, modò à ſuperſtitione abſint. Quod erit ſi ad ſolam obſeruationem diſciplinę & ordinis bene compoſiti referantur. Summa ſit: vt ſub figura Iudęis tradebatur veritas, ita nobis ſine vmbris commendatur: primùm, vt perpetuum tota vita ſabbathiſmum meditemur à noſtris operibus, quò Dominus in nobis per ſuum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei recognitione priuatim ſe quiſq;, quoties vacat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes ſimul legitimum Eccleſiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad ſacramentorum adminiſtrationem, ad publicas orationes conſtitutum, obſeruemus. tertiò ne nobis ſubditos inhumaniter premamus. Ita euaneſcunt nugæ pſeudoprophetarum qui Iudaica opinione populum ſuperioribus ſeculis imbuerunt, nihil aliud afferentes niſi abrogatum eſſe quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant ſua lingua diei ſeptimæ taxationem) remanere autem quod morale eſt, nempe vnius diei obſeruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud eſt quàm in Iudæorum contumeliam diem mutare, diei ſanctitatem animo eandem retinere: ſiquidem manet nobis etiamnum par myſterij in diebus ſignificatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et ſanè videmus quid tali doctrina profecerint. qui enim eorum cõſtitutionibus hęrent, craſſa carnalíq; ſabbathiſmi ſuperſtitione Iudæos ter ſuperant: vt nihilo minus hodie ipſis conueniant obiurgationes quę apud Ieſaiam leguntur, quàm iis quos ſua ætate Propheta increpabat. Cæterùm generalis doctrina præcipuè tenenda eſt: ne religio inter nos vel concidat vel langueſcat, diligenter colendos eſſe ſacros cœtus, & externis ſubſidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant operam dandam eſſe.

A quo tamen abeſſe debet ſuperſtitioſa neceſſitas.

Summa pręcepti.

De hac libertate vide Socratem hiſt. tri. lib. 9. c. 38

Ieſa. 1. 13, & 58. 13.

PRÆCEPTVM QVINTVM.

Honora patrem tuum & matrem vt ſis longæuus ſuper terram quam Iehoua Deus tuus daturus eſt tibi.

Quinti præcepti, quod eſt primum ſecundæ tabulæ expoſitio, finis, ſumma, & interdictum.

35 Finis eſt, Quoniam Domino Deo ſuæ diſpoſitionis conſeruatio cordi eſt, ordinatos ab ipſo eminentiæ gradus oportere nobis eſſe inuiolabiles. Summa igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos ſuſpiciamus, eóſque & honore & obedientia & gratitudine proſequamur. Vnde ſequitur interdictum, nequid eorũ dignitati, vel contemptu, vel contumacia, vel ingratitudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulum honoris in Scriptura. vt quum dicit Apoſtolus, Presbyteros qui bene præſunt, duplici honore dignos eſſe, non modò reuerẽtiam iis deberi intelligit, ſed quam miniſterium eorum remunerationem meretur. Quoniam autem hoc de ſubiectione præceptum cum humani ingenij prauitate valde pugnat (quod, vt eſt celſitudinis appetentia turgidum, ægrè ſe ſubiici ſuſtinet) quę naturâ maximè amabilis eſt ac minimè inuidioſa ſuperioritas, in exemplar propoſita eſt: quia facilius animos noſtros emollire & inflectere ad ſubmiſſionis conſuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam ſubiectionem ab ea quæ facillima eſt toleratu, nos paulatim aſſuefacit Dominus: quãdo eſt omnium eadem ratio

Honor parentibus exhibenbus, quàm latè pateat. 1. Tim. 5. 17.

Cur patris & matris meminit.

ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam tuendam necesse est, suum cum illis nomen communicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus, maiestatis illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat, vt sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare par est: quia diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

Cui nomen Patris conueniat.

36 Quapropter ambiguum esse non debet quin hîc vniuersalem regulam Dominus statuat: nempe prout quenque nouimus esse nobis eius ordinatione præfectum, vt ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officiis prosequamur. Nec interest dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur. nam qualescunque sint tandem, non tamen sine Dei prouidentia hunc locum assequuti sunt, cuius ratione ipse Legislator eos honorari voluit. Nominatim tamen de parentum reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam sustulerunt: ad quam natura ipsa quodammodo instituere nos debet. Monstra enim sunt, non homines, qui patriam potestatem contumelia vel peruicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorum opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verum esse quod annotauimus, tres esse honoris de quo hîc loquitur partes, reuerentiam, obedientiam, gratitudinem. Primam Dominus sancit dum interfici præcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immorigeros & rebelles pœnâ mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Matth. 15, ex præcepto Dei esse vt benefaciamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

Nec interest, dignine an indigni sint quibus honos iste deferatur.

Præcipuè autem sancitur erga parentes honor.

Cuius tres sunt partes.

Reuerentia.

Obedientia.

Gratitudo.

Exo. 21. 17. Leuit. 20. 9. Prou. 20. 20. Deut. 21. 18. Mat. 15. 4. Ephe. 6. 1. Coloss. 3. 20.

37 Subnectitur promissio, commendationis vice, quæ magis admoneat quàm grata Deo sit quæ hîc nobis imperatur submissio. Istum enim aculeum excitando torpori nostro admouet Paulus, quum dicit mandatum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula præcessit, non specialis & propria vnius mandati fuit, sed ad Legem vniuersam extendebatur. Porrò sic accipienda hæc est, Peculiariter Israelitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiserat in hæreditatem. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si Dominus testari voluerit suam gratiam, vitæ longitudinem largiendo: per quam fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficij fructus. Sensus ergo est, Honora patrem & matrem, quò per longum vitæ spatium frui tibi diu liceat ea terræ possessione quæ tibi futura est in gratiæ meæ testimonium. Cæterùm, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentem vitam inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos similiter spectat istæc promissio, quatenus scilicet diuinæ beneuolentiæ documentum nobis est præsentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promissa fuit Iudæis, quasi beatitudinem in se contineret: sed quia symbolum piis esse solet diuinæ indulgentiæ. Quare si contingat ante maturam ætatem obsequentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in suæ promissionis complemento constanter Dominus perseuerat, quàm si eum centum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc situm est vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio est: benedictionem verò esse quatenus diuinæ gratiæ est documentum: quam ipse per mortem infinito vberius & solidius seruis suis testificatur & re ipsa demonstrat.

Promissio, quorsum addita sit.

Quo sensu accipienda.

Præsens vita, diuinæ benedictionis testimonium.

Exceptionis cõsideratio & solutio.

38 Adhæc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parentes qua decet obseruatione coluerint: simul innuit, omnibus immorigeris ac inobsequentibus certissimam imminere maledictioné, cui ne desit executio, eos per Legem suam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac supplicium de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipse vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominum genere vel in præliis vel in rixis cadat: alij insolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hanc non esse vanam argumento sunt. Quòd siqui euadunt ad vltimam senectuté: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miserè languent, & maioribus in posterum pœnis reseruantur, multum abest quin benedictionis piis filiis promissæ fiant participes. Sed istud etiam obiter annotádum, quòd illis obedire nonnisi in Domino iubemur: neque id obscurum est ex iacto prius fundament

Ex aduerso, immorigeris filiis maledictio denunciatur.

Ephe. 6. 1.

Sed, quousque parentibus & iis qui paren-

tum locum obtinent sit obediendum additur necessaria instructio.

mento. præsident enim eo loco in quem euexit eos Dominus, communicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illum Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis transgressionem nos instigant, meritò tum non parentes nobis habẽdi sunt, sed extranei, qui nos à veri Patris obedientia subducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorum genere habendum. Indignum enim & absonum est vt ad deprimendam Dei celsitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

PRÆCEPTVM SEXTVM.

Non occides.

Sexti præcepti expositio, finis & summa.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominum genus vnitate quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse commendatam. In summa ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuendam proximorum vitam subsidij est, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: siquo in discrimine sunt, præbere manum auxiliarem. Si Deum Legislatorem sic loqui recordaris, simul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, iisq; præcipuè immoratur, ad veram iustitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus conseruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, sed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus fratrem possis quin noxæ libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud est quàm ira inueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidam esse qui fratrem in corde suo oderit: ore Domini Christi pronuntiatum est reum esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse concilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit fatue.

Quum Legislator sit spiritualis, homicidium cordis prohibet, & interiorem affectum conseruandæ vitæ proximi præcipit.

1. Iohan. 3. 15.
Matth. 5. 22.

Ratio duplex huius præcepti.
1. Homo est imago Dei.
2. Et caro nostra.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare, nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctum habere illum: nisi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad conseruationem eius inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reuereamur, & carnem nostram amplexemur. Non ergo euasit homicidij crimen qui à sanguinis effusione sibi temperarit. Si quid opere perpetras, si conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius saluti sit aduersum, homicidij reus teneris. Nisi rursum illam pro facultate & opportunitate tueri studes, ea quoq; immanitate Legem præuaricaris. Quòd si tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum studij & operæ saluti animæ debeatur quæ in immensum coram Domino præcellit.

Lib. 3. c. 7 sect. 4. 5. 6 7. & c. 20. sect. 38. 45 Item lib. 4. c. 1. sect. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. & c. 17 sect. 38. 40.

PRÆCEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

Septimi præcepti expositio, finis & summa.
Cur scortationem vetat.

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, facessere à nobis omnem immunditiem oportere. Summa igitur erit, vt nequa spurcitia, aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuum præceptum, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius fœditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis cuiusuis abominationem nos adducat. Quoniam hac lege conditus est homo vt solitariam vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis addictus est: quantum satis erat, Dominus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius societatem sua authoritate initam, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra coniugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam coniugalem in necessitatis remedium esse ordinatam, ne in effrænem libidinem proruamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non posse vi-

Adu. scortationem remedium.

rum

rum cum muliere, sine Dei maledictione, extra coniugium copulari.

Continentiæ donum, eximium quidem, in manu solius Dei: aliis omnino negatum: aliis ad tempus concessum est.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accensa post lapsum libidine, mulieris consortio bis obnoxij simus, nisi quos singulari gratia Deus inde exemit: videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis nonnisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonij subsidium se conferant, vt ita in suæ vocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, si non proposito concessóque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cum Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstrepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei enim auxilium nonnisi iis adest qui in viis suis ambulant: hoc est, in sua vocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidiis necessitates suas superare eluctaríque inani temeritate contendunt. Continentiam singulare esse Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in vniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primùm enim certum hominum genus facit, quod se castrauerit propter regnum cælorum, hoc est, vt solutius ac liberius vacare regni cælestis negotiis liceat. At ne talem castrationem esse in hominis sitam potestate quis putet, paulo antè ostenderat non omnes esse capaces, sed quibus peculiariter è cælo datum sit. vnde concludit, Qui potest capere capiat. Asserit etiamnum apertius Paulus, dum scribit vnumquenq; habere proprium donum à Deo: vnum sic, alterum autem sic.

Obiectionis pro cælibatu, dilutio.

Psal.91.1, 14.

Matth.19.12.

1.Cor.7.7

Tandiu igitur vnusquisque à coniugio abstinere potest, quandiu erit ad seruandum cælibatum idoneus.

43 Quando aperta denuntiatione admonemur, non esse cuiuslibet seruare castitatem in cælibatu, etiamsi studio & conatu ad id maximè aspiret: peculiarem esse gratiam quam Dominus nonnisi certis hominibus confert, quo ipsos habeat ad opus suum expeditiores: nónne Deo & naturæ ab eo institutæ repugnamus, si non vitæ nostræ genus ad facultatis nostræ modum accommodamus? Hîc scortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius seruandæ vna est ratio, vt suo quisque modulo se metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem sibi aut inutilem aut superuacuam: nemo cælibatum aliter expetat quàm si vxore carere possit. Neque in eo etiam carnis tranquillitati vel commoditati consulat, sed tantùm vt vinculo hoc solutus ad omnia pietatis officia promptior sit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium nonnisi ad tempus confertur, tandiu quisq; à coniugio abstineat quandiu erit ad seruandum cælibatum idoneus. Si ad domandam libidinem vires deficiant, intelligat iam sibi coniugij necessitatem à Domino impositam. Hoc demonstrat Apostolus quum præcipit vt ad fugiendam scortationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Vt qui non potest se continere, matrimonium in Domino contrahat. Primùm significat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio esse obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxij sunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impudicitiæ obuiam itur. Ergo qui sunt incontinentes, si hac ratione mederi negligunt suæ infirmitati, eo ipso peccant quòd huic Apostoli mandato non obtemperant. Neque sibi blandiatur qui mulierem non attingit, acsi impudicitiæ argui non posset: quum interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, coniunctam cum castitate corporis, animi puritatem. Cælebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini sunt: quomodo sancta sit corpore & spiritu. Itaque dum superius illud præceptum ratione confirmat, non tantùm dicit melius esse vxorem ducere quàm scorti societate se polluere, sed dicit melius esse nubere quàm vri.

Cælibatus quis sit verus & legitimus vsus.

1.Cor.7.2. & 9.

Qui incõtinentiæ vitio cælebs laborat, Deo & naturæ ab ipso institutæ bellum indicit.

1.Cor.7. 34.

Pudicitiæ definitio.

Maritis etiam cauendum, ne fœdis libidinibus sic fræna laxent, vt vxorum adulteri potius quàm mariti censeri debeant.

44 Porrò, si coniuges recognoscunt suam societatem esse à Domino benedictam, eo admonentur non esse intemperata & dissoluta libidine conspurcandam. Non enim si incontinentiæ turpitudinem velat matrimonij honestas, ideo eius irritamentum protinus esse debet. Quare non omnia sibi licere coniuges existiment: sed suam quisque vxorem sobriè habeat, & vicissim vxor virum: sic agentes nequid omnino indignum honestate ac temperantia matrimonij admittant. Sic enim ad modum & modestiam reuocari decet coniugium in Domino contractum, non in extremam quamque lasciuiam exundare. Hanc petulantiam Ambrosius graui quidem, sed non indigna sententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vsu coniugali nullam verecundiæ vel honestatis curam habet. Postremò reputemus quis hic Legislator scortationem damnet.

Amb. lib. de philosoph. quem citat Augustinus

nemp

libro contra Iulianum.2.

nempe is, qui quum nos totos possidere debeat, iure suo, animæ, spiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum scortari prohibet, simul vetat & lasciuo corporis ornatu, & obscœnis gesticulationibus, & impuris sermonibus alienæ pudicitię insidiari. Non enim ratione caret Archelai sententia ad adolescentem molliter & delicatè vltra modum vestitum, non referre qua parte cinædus esset: siquidem Deum respicimus, qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis nostri appareat. Ac ne dubium sit, memineris hîc pudicitiam à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduersum est damnat. Proinde si ad obedientiam adspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus lasciuiant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mentem ad similes cogitationes illiciat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiusmodi vitia veluti maculæ quædam quibus castitatis puritas conspurcatur.

Denique quicquid pudicitiæ (hîc sanitæ) repugnat hoc septimo præcepto dānatur.

PRÆCEPTVM OCTAVVM.

Non furtum facies.

Octaui præcepti expositio, finis & summa.

45 Finis, Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt reddatur vnicuique quod suum est. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi suis vnicuique conseruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandum est, vnicuique euenisse quod possidet, non fortuita sorte, sed ex distributioue summi rerum omnium Domini: non posse igitur præuerti malis artibus facultates cuiuspiam quin fraus diuinæ dispensationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnum est in violentia: quum vi quacunque & prędatoria licentia aliena diripiuntur. Alterum in malitiosa impostura: vbi fraudulenter intercipiuntur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per speciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi sub donationis prætextu emunguntur. Sed ne in generibus recensendis nimium insistamus, artes omnes, quibus proximorum possessiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à synceritate dilectionis, ad fallendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, pro furtis nouerimus esse habendas. In forensi certamine obtineant licet, à Deo tamen non secus æstimantur. Nempe videt longas captiones, quibus simpliciorem homo vafer animum incipit irretire, donec in suas tandem nassas attrahat: videt duras inhumanásque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tanquam hamis imprudentem astutior inescat. quæ omnia latent humanum iudicium, nec in cognitionem veniunt. Neque hæc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locum habet: sed in iure cuiusque. suo enim bono proximos fraudamus, si denegamus officia quibus erga eos obstringimur. Si procurator aut villicus otiosus vorat domini substantiam, nec ad rei familiaris curam intentus est: si commissas sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriosè profundit: si seruus herum ludibrio habet, si eius arcana diuulgat, si vllo modo tum vitam, tum bona eius prodit: si dominus rursum familiam immaniter vexat: furti apud Deum tenetur. Alienum enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere aliis debet.

Quatuor furtorum genera.

Quæ sint malæ artes hoc præcepto damnatæ.

Aliæ furti peculiares & obseruandæ species.

Eiusdem præcepti recta obseruatio. Prima.

46 Ritè ergo sic parebimus mandato, si nostra sorte contenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appetamus cum iniuria ditescere, nec fortunis diruere proximum moliamur, quò res nobis accrescat: si non crudeles opes, & ex aliorum sanguine expressas cumulare contendamus: si non intemperanter vndecunque per fas & nefas corradamus, quò vel expleatur nostra auaritia, vel prodigentiæ satisfiat. Verùm econuerso sit nobis perpetuus hic scopus, omnes quoad licet consilio atque ope fideliter in retinendis suis iuuare. quòd si cum perfidis ac fallacibus negotium fuerit, ex nostro potius aliquid cedere parati simus, quàm vt contẽdamus cum illis. Neque id modò: sed quos rerum difficultate viderimus premi, eorum necessitatibus communicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiam. Postremò respiciat vnusquisque quatenus ex officio aliis sit obligatus, ac quod debet, bona fide persoluat. Hac ratione populus omnes sibi præfectos in honore habeat, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iussis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre possit. Rursum illi plebis suæ curã sustineant, publicã pacẽ cõseruent, bonis sint præsidio, malos coerceant: sic omnia administrent quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationem reddituri. Ecclesiarum ministri fideliter verbi ministerio incumbant, nec salutis doctrinam adulter

Altera.

Tertia.

Quarta.

Huius obseruationis applicatio. 1. ad populum & magistratum.

2. Ad pastores & oues Ecclesiæ.

terent: sed puram & synceram populo Dei tradant. Nec doctrina solùm, sed vitæ exemplo instituant: præsint denique, vt boni pastores ouibus. Populus vicissim eos pro nuntiis & Apostolis Dei suscipiat, cum iis honorem reddat quo summus Magister eos dignatus est: quæ eorum vitæ necessaria sunt præbeat. Parentes liberos, vt sibi a Deo commissos, alendos, regendos, docendos suscipiant: nec sæuitia eorum animos exasperent, & à se auertant: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personam deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & suam illis obseruantiam à liberis deberi antè dictum est. Iuniores senilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilem esse Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem suam prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vsu moderentur, non asperis clamosísque insectationibus eos incessentes, sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem. Serui se ad obsequium sedulos & morigeros dominis præstent: neque id ad oculum, sed ex animo, tanquam Deo ipsi seruientes. Heri quoque non morosos se & intractabiles erga seruos gerant, non asperitate nimia diuexent, non contumeliosè accipiant: sed potius agnoscant sibi fratres esse, suósque sub cælesti Domino conseruos, quos mutuò amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quisque reputet quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc, referenda semper mens ad Legislatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus constitui: quò aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis studeant.

3. Ad parentes & liberos. *4. Ad Iuniores & Senes.* *5. Ad Seruos & Heros.* *6. Ad singulos.*

PRÆCEPTVM NONVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

47 Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas est) execratur, veritatem sine fuco esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calumniis falsísque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis fortunis grauemus: deniq; ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum suarum integritatē. Sensum mandati sui videtur exponere voluisse Dominus his verbis, Non suscipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modò parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac susurrones in populo: sed nequis decipiat fratrem suum. vtrunque enim distinctis mandatis cauet. Sanè dubium non est quin, vt præcedentibus mandatis cohibuit sæuitiam, impudicitiam, auaritiam, ita hîc falsitatem coerceat: cuius duo sunt membra, quę prius notauimus. Aut enim malignitate & obtrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo, interdum etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest, solenne & iudiciarium testimonium hîc nominari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Semper enim eò recurrendum est, ex singulis vitiorum generibus speciem vnam paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referantur: eam autem potissimum deligi, in qua vitij turpitudo maximè emineat. Quanquam generalius extendere conuenit ad calumnias & sinistras obtrectationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forensis testimonij falsitas nunquam periurio caret. Periuriis autem, quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio satis est obuiatum. Proinde legitima præcepti obseruatio est, vt lingua in asserenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus seruiat. Æquitas plusquam manifesta est. Nam si quibuslibet thesauris pretiosius est nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis spoliatur homo. In diripienda autem eius substantia, non minus interdum falso testimonio, quàm manuum rapacitate proficitur.

Noni præcepti expositio summa & finis. *Exod. 23. 1. 7. Leuit. 19. 16.* *Sensus mandati, mēdacii detestatio & veritatis confectatio.* *Falsitatis duo membra.* *Testimonium publicum & priuatum.* *Præcepti huius æquitas.*

48 Et tamen mirum est quàm supina securitate passim in hac re peccetur, vt rarissimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborent: adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse excusationem si sæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mendacio fratris nomen deturpari, vult etiam illibatum conseruari, quantum per veritatem licet. Siquidem vtcunque illi aduersus mendacium tantùm caueat: eo ipso tamen innuit, sibi esse commendatum. Atqui id nobis sufficere debet ad famam proximo saluam custodiend

Quàm multi aduersus hoc præceptū peccent. *1. Obtrectationibus.*

Maledicentia, à qua Christianæ charitatis officia distinguuntur et remouentur.

diendam, Deo eam curæ esse. Quare damnatur proculdubio in vniuersum maledicentia. Porrò maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit castigandi studio: non accusationem aut iudiciariam denuntiationem, qua remedium malo quæritur: non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendum cęteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos quorum salutis interest præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitentur: sed odiosam criminationem quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia nascitur. Quin huc quoque extenditur mandatum istud, ne scurrilem vrbanitatem affectemus, & amaris lædoriis intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui facetiarũ laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres sugillantur. Nunc si ad Legislatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro suo iure dominari: succurret certè & audiendarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim est siquis putet Deum odisse maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus temerè mentem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum illis suum honorem candidè seruemus.

Vrbanitate scurrili & amarulentia.

Curiositate importuna, & ad sinistra iudicia propensione.

Quid ab omnibus requiratur.

PRÆCEPTVM DECIMVM.

Non concupisces domum proximi tui, &c.

Decimi præcepti expositio, finis & summa.

49 Finis est, Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepat, quę noxia & in alterius detrimentum vergente concupiscentia, animos nostros commoueat. Cui respondet ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate sit coniunctum. Sed hîc magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè superius à nobis dictum est, sub scortationis & furti vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendíque consilium cohiberi: superuacuum fuisse videri queat, vt nobis postea seorsum alienorum bonorum concupiscentia interdiceretur. Sed nobis facilè nodum istum expediet distinctio inter consilium & concupiscentiam. Consilium enim, qualiter de eo in superioribus præceptis loquuti sumus, est deliberata voluntatis consensio, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & assensionem esse potest, quum animus vanis peruersísque obiectis pungitur modò, & titillatur. Quemadmodum ergo voluntatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hactenus Dominus iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorsum exstimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam, mendacium, vetuit, ita nunc prohibet instigari.

Quid concupiscentiæ nomine hîc intelligatur.

Distinctio inter cõsilium & concupiscentiã hoc præcepto damnatam.

Cur tantam rectitudinem Deus exigat.

50 Neque verò sine causa tantam rectitudinem exigit. Nam quis ęquum esse neget, omnes animę potentias charitate occupari? Siqua autem à charitatis scopo aberret, quis morbosam esse inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ, nisi quòd neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate esse oportet, quatenus concupiscẽtiam recipit. Obiiciet quispiam non tamen consentaneum esse vt phantasiæ, quæ temerè volutantur in mente, & tandem euanescunt, pro concupiscentiis, quarum sedes in corde est, damnentur. Respondeo, hîc quæstionem esse de eius generis phantasiis quæ dum mentibus obuersantur, simul animum cupiditate mordent ac feriunt. quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum saliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorẽ Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiscentię tricis vult impediri. Animum mirificè compositum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri cõtra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Augustinus: ne graui suffragio destitui eam putes. Etsi autem qualibet praua cupiditate interdicere consilium Domini fuit Epist. 200 & 83. quæ-

Obiectio.

Responsio.

Charitas erga proximum hîc præcipuè commendatur.

Cur domus, v-

ſtionib. ſub finē 66.quęſt. concione 8.in Pſal. 118. in Pſ. 143. Ser. 45. de tépore.Retract. lib. 1.cap.5.& lib.de cótinentia, cap.8.

fuit, ea tamen obiecta in exemplum propoſuit quæ falſa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: nequid cupiditati prorſus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potiſſimùm inſanit & exultat. En ſecunda Legis tabula, in qua ſatis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius conſideratione pendet tota charitatis ratio. Quare fruſtra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, niſi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, ſubnitatur. Qui duo præcepta quærunt in concupiſcentiæ prohibitione, peruerſa ſectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacente iudicabit. Nec obſtat quod ſecundò repetitur verbum, Non concupiſces: quia vbi domum poſuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum eſſe, ac Deum in ſumma præcipere, vt quod poſſidet quiſque, maneat ſaluum & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, ſed à minima etiam cupiditate quæ animos ſolicitet.

xoris, ſerui ancillæ, bouis, aſini, &c. meminit.

Aduerſus eos qui hoc præceptum in duo diuidunt.

51 Quorſum verò ſpectet Lex vniuerſa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iuſtitiæ complemẽtum: vt hominis vitam ad diuinę puritatis exemplar formet. Ita enim ſuum ingenium Deus illic delineauit, vt ſiquis factis quicquid illic præcipitur repręſentet, imaginem Dei quodammodo ſit in vita expreſſurus. Quamobrẽ Moſes, quum ſummam illius reducere Iſraelitis in memoriam vellet, Et nunc Iſrael (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, niſi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum, ac ſeruias ei in toto corde, & in tota anima, cuſtodiáſque mandata eius? Nec ceſſabat eadem occinere illis quoties indicãdus erat Legis ſcopus. Huc ita reſpicit Legis doctrina, vt hominem vitæ ſanctitate cum Deo ſuo coniungat, & (quemadmodum alibi Moſes loquitur) cohærere faciat. Porrò eius ſanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus ſita eſt, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, ſicut noſipſos. Ac primum quidem eſt vt Dei dilectione anima noſtra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltrò fluet proximi dilectio. Quod oſtendit Apoſtolus, dum ſcribit finem præcepti eſſe charitatem ex conſcientia pura, & fide non ſimulata. Vides, tanquam in capite collocari conſcientiam, & fidem non ſimulatam: hoc eſt, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo ſiquis autumat rudimenta quædam & primordia iuſtitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam. quando vltra illam Moſis & hanc Pauli ſententiam, ad ſupremam perfectionem nihil deſiderare queas. Quò enim quæſo, procedere volet, qui iſta inſtitutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad ſpiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad ſequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conſcientiæ, ſynceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde confirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis veſtigat & reperit. Qui enim arida ieiunáque tantùm elementa ſectantur, acſi dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teſte Apoſtolo, nequaquam tenent.

Deut.10.12. | Deut.6.5 & 11.13. | 1.Tim.1.5

Poſtrema pars huius capitis, qua oſtenditur ſcopus legis. Confirmatio.

Summa decem præceptorum.

Sequitur ex ſuperioribus dictis Legem nõ rudimẽta quædam & primordia iuſtitiæ duntaxat tradere: ſed ad puritatis diuinæ exemplar in iuſtitiæ complemẽtum ſpectare.

52 Enimuero quia in commemoranda Legis ſumma interdum Chriſtus & Apoſtoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtranque tabulam trahere volunt. Vocat Chriſtus apud Matthæum præcipua Legis, miſericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non eſt ambiguum quin veritatem erga homines deſignet. Atqui, vt ſententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: fruſtra certè. nam Chriſtus de his operibus diſſerit quibus homo ſe iuſtum approbare debet. Hãc rationem ſi obſeruemus, deſinemus etiam mirari cur alibi roganti adoleſcenti quæ ſint mandata quorum obſeruatione ad vitam ingredimur, hęc ſola reſpondeat: Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ aſſiduè incumbebant: at opera charitatis talia ſunt vt ſolidam iuſtitiam per ea teſtemur. Hoc verò ita paſſim occurrit in Prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiare eſſe debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitẽtiam, omiſſa priore tabula, fidem, iudicium, miſericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, ſed eius ſeriam probationem à ſignis exigunt. Hoc quidem notum eſt, vbi de Legis obſeruatio-

Matt.23.24. | Matt.19.18.

Cur apud Euangeliſtas et Apoſtolos poſterioris tantùm tabulę nõ prioris aliquoties mẽtio fiat.

Idem occurrit apud Prophetas.

ne differunt, plerunque insistere in secunda tabula: quia illic maximè perspicitur iustitiæ & integritatis studium. Neque opus est recensere locos: quia per se quisque facilè animaduertet quod dico.

Aduersus superiorē sectionem obiectio, & eiusdem solutio.

Psal.16.2. *Ephe.3.19.* *Rom.13.8.* *Galat.5.14.* *Matth.7.12.*

53 Ergóne, inquies, pluris est ad iustitiæ summam, cum hominibus innocenter viuere, quàm pietate Deum honorare? Minimè. sed quia non temerè quis charitatem per omnia custodit, nisi Deum seriò timeat, inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad seipsum posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legis complementum: addens, Legem perfecisse qui diligit proximum. Item, Totam Legem vno verbo comprehendi, Dilige proximum sicut teipsum. Non enim aliud docet quàm Christus ipse, dum ait, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis. hoc est enim Lex & Prophetæ. Certum est, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiore loco subsidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantùm præscribi iuris & æquitatis inter homines obseruantiam, qua ad testandum pium eius timorem, siquis in nobis est, exerceamur.

Vitæ ad Legis normam compositæ recta ratio charitatem erga proximos postulat.

Vide Augu. de Doctrin. Christiana lib.1.ca.23.& sequentib.

54 Hìc ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legísq; præscriptum compositam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuat quæ carnis suæ commodo facturus aut omissurus sit. Et sanè, quando ita nati sunt homines vt in amorem sui plus iusto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidant, eum semper retineant: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum sponte sua immodicum, magis inflammaret. Quo planè perspicuum est, non nostri ipsorum amorem, sed Dei & proximi, obseruationem mandatorum esse: optiméque ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimum fieri potest, sibi viuit ac studet: neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui sibi duntaxat viuit ac studet, suáque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensitanda est vis loquutionis. non enim (quod stolidè somniarunt sophistæ quidam) priores partes τῇ φιλαυτίᾳ concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipsos, eum ad alios transfert. Vnde Apostolus asserit, charitatem non quærere quæ sua sunt. Nec pili æstimanda est eorum ratio, Regulatum semper esse inferius sua regula Siquidem non regulam statuit in amore nostri Dominus, cui charitas erga alios subesset: sed vbi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit aliò iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad benefaciendum proximo quàm nobisipsis.

Quam euertunt qui priores partes philautiæ tribuũt. — *1.Cor.13.5*

Horum ratio euertitur.

Proximus quis.

Nō modò coniunctus sanguinis, affinitatis, patriæ, viciniæ, amicitiæ, humanitatis vinculo: sed etiam alienissimus & remotissimus quisque.

Quem vt sincero affectu amplectamur, in Deum præcipientem conuertēdi sunt oculi.

Luc.10.36

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritani demonstrarit alienissimum quenq; contineri, non est quòd dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, vt quisque ést nobis coniunctissimus, ita officiis nostris esse familiarius adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eò plura homines inter se officia communicent, quò arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniæ vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offensione, cuius prouidentia huc quodammodo adigimur. Sed dico, vniuersum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexandum: nullum hìc esse discrimen barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in seipsis considerandi sunt: à quo intuitu dum deflectimus, non mirum est si multis erroribus implicamur. Quare si veram diligendi lineam tenere libet, non in hominem primùm conuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sæpius quàm amorem exprimeret: sed in Deum, qui amorem, quem sibi deferimus, ad vniuersos homines diffundi iubet. vt sit hoc perpetuum fundamentum, Qualiscunque sit homo, diligendum tamen esse, quia diligitur Deus.

Scholastici igitur dupliciter à recto aberrarunt.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantiæ vel malitiæ fuit, quòd Scholastici ex præceptis de non appetēda vindicta, de diligendis inimicis, quę & omnibus olim Iudęis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebãtur, consilia fecerunt,

quib

1. Quod ex præceptis conſilia fecerunt, quæ monachis obſeruanda relinquere.

quibus parêre vel non parêre liberum eſſet. Eorum autem neceſſariam obedientiam ad monachos relegarunt: qui vel hoc vno ſimplicibus Chriſtianis eſſent iuſtiores, quòd vltrò ſe ſeruandis conſiliis obſtringerent. Et rationem aſſignant cur ea non recipiant pro legibus: quòd oneroſa nimium & grauia videantur, Chriſtianis præſertim, qui ſunt ſub Lege gratiæ. Itáne Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina diſcrimen extat: ac non magis paſſim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis ſeueriſſimè exigant? Quale enim eſt iſtud, quòd eſurientem iubemur inimicum paſcere? eius boues & aſinos errantes in viam dirigere, aut oneri ſuccumbentes ſubleuare? Belluíſne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipſum beneuolentia? Quid? annon æternum eſt verbum Domini, Mihi vindictam, & ego rependam? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legiſlatorem fuiſſe agnoſcant, non conſiliarium fuiſſe mentiantur.

Prou. 25. 21. Exod. 23. 4. Deut. 32. 35. Leuit. 19. 18.

Mat. 5. 44

Huius erroris refutatio, Scripturæ & veterum Theologorum teſtimoniis.

Lib. de cõpũctione cordis.

57 Et quid hæc, quæſo, ſibi volunt, quę auſi ſunt inſulſo gloſſemate illudere? Diligite inimicos veſtros: benefacite iis qui oderũt vos: orate pro perſequentibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt ſitis filij Patris veſtri qui eſt in cælis. Quis non hîc cum Chryſoſtomo ratiocinetur, ex tam neceſſaria cauſa probè conſtare non eſſe exhortationes, ſed præceptiones? Quid nobis amplius reſtat, vbi expũgimur è numero filiorum Dei? At ſecundùm eos filij Patris cæleſtis erunt ſoli monachi, ſoli Deum Patrem audebũt inuocare. Quid interim Eccleſia? Eodem iure relegabitur ad Gẽtiles & publicanos. Dicit enim Chriſtus, Si amicis veſtris eſtis beneuoli, quam inde gratiam expectatis? annon Gẽtes & publicani idẽ faciunt? Bene verò nobiſcum agetur ſi Chriſtianorum titulus nobis relinquatur, cæleſtis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum eſt Auguſtini argumentum, Quum ſcortari, inquit ille, Dominus vetat, non inimici minus quàm amici vxorem attingere prohibet: quum furtũ interdicit, nihil omnino furari permittit, ſiue ab amico, ſiue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, &, Non ſcortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet ſub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Ergo aut falſum Legis interpretẽ fuiſſe Paulum oportet, aut neceſſariò hinc conficitur, diligendos quoq; eſſe inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaq; ſe filios Satanæ eſſe produnt qui cõmune iugum filiorum Dei excutiunt adeò licẽtiosè. Dubites autẽ maioríne ſtupiditate an impudẽtia iſtud dogma euulgarint. Nemo enim veterum eſt qui non tanquam de re certa pronuntiet hæc eſſe mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuiſſe, ex ſecura eius aſſeueratione liquet. nã citra controuerſiam pro præceptis habet. Et quàm ſtolidè ratiocinãtur? Onus, inquiunt, eſſet nimis graue Chriſtianis. Quaſi verò grauius quicquam excogitari poſſit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ iſta Lege nihil nõ facile haberi debeat, ſiue diligendus inimicus, ſiue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certe noſtræ imbecillitati ardua ſunt & difficilia, vel ad minimum vſque Legis apicem. Dominus eſt in quo virtutem facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub Lege gratiæ eſſe Chriſtianos, non eſt effrænatè ſine lege vagari, ſed Chriſto inſitos eſſe, cuius gratia à Legis maledictione liberi ſint, & cuius ſpiritu Legem habeant in cordibus inſcriptam. Hanc gratiam, Legem impropriè vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionẽ eam opponebat: iſti in nomine Legis de nihilo philoſophãtur.

Matth. 5. 46. Lib. de doctrina Chri. Rom. 13. 9.

Inſtantiæ ſophiſticæ ſolutio.

Vide lib. 3. c. 4. ſect. 28.

2. Quod occultam impietatẽ & concupiſcentiam veniale peccatum nuncuparunt.

58 Eiuſdem eſt rationis quòd peccatum veniale nuncuparunt, cùm occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduerſatur, tum directam vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, eſſe cupiditatem ſine deliberato aſſenſu, quæ non diu cordi inſideat. Ego autem ne ſubire quidem poſſe dico, niſi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Vetamur alienos habere deos. Quum mens diffidentiæ machinis perculſa, aliò circunſpectat, quum ſubita cupidine aliò transferendæ ſuæ beatitudinis inceſſitur: vnde iſti quamlibet euanidi motus, niſi quia eſt aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiuſmodi tentationes? Ac ne longius argumentum protrahatur, præceptum eſt de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. niſi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorem intenduntur, iam diſceſſum eſt à Legis obedientia. quia Deo non bene ſtabilitum in conſcientia noſtra thronum arguunt qui illic inſurgunt aduerſus regnum eius hoſtes, eiúſque edicta interpellãt. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonſtratũ eſt. Pupugit nos animi aliquod deſiderium? iam concupiſcentiæ rei tene-

Huius erroris refutatio, à ſummæ totius decalogi (quæ Dei & proximi dilectionem iubet) conſideratione.

mur, ac simul constituimur Legis transgressores: quia Dominus non tantùm deliberare & machinari quod sit in iacturam alterius vetat, sed concupiscentia etiam stimulari & æstuare. Legis verò trāsgressioni maledictio Dei semper incumbit. Non est igitur quòd vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æstimandis peccatis, inquit Augustinus, non afferamus stateras dolosas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de Scripturis sanctis, tāquam de thesauris Dominicis: & in illa quid sit grauius appendamus: imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus. Quid autem Scriptura? certè dum Paulus stipendium peccati mortem vocat, sibi putidam hanc distinctionem incognitam fuisse ostendit. Quum plus iusto procliues ad hypocrisin simus, fomentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conscientias mulceret.

Libro 2. de Baptis. contra Donatist. cap. 6.

2. A testimonio Apostoli.

Ro. 6.23.

59 Vtinam reputarent quid sibi velit illud Christi dictum, Qui transgressus fuerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno cælorum. An ex eo numero non sunt, dum Legis transgressionem ita extenuare audét acsi digna morte non esset? Atqui oportuerat considerare, non simpliciter quid prçipiatur, sed quisnam sit ille qui præcipit, quia in qualicunque mandatæ ab eo Legis transgressiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum est Dei maiestatem vlla in re violari? Deinde si suam in Lege voluntatem exposuit Deus, quicquid Legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarmatam fingent vt non mortis vindicta protinus consequatur? Neque ipse obscurè pronuntiauit (si vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quàm claram veritatem insipidis suis argutationibus obturbare) Anima (inquit) quæ peccauerit, ipsa morietur. Item quod nuper citaui, Stipendium peccati, mors. Isti autem quod peccatum esse fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non esse contendunt. Sed enim quia plus satis hactenus insaniæ indulserunt, discant saltem aliquando resipiscere. Quòd si delirare perseuerant, illis valere iussis, habeant Filij Dei, omne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram necessariò prouocat: quia est Legis præuaricatio, in quam edictum est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.

3. Ab authoritate Christi.

4. A natura & maiestate Dei.

5. A sententia in peccatum pronuntiata.

Conclusio, multiplicis huius refutationis.

Mat. 5.19.

Ezech. 18 20.

Ro. 6.23.

CAPVT IX.

Christum, quamuis sub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen in Euangelio demum exhibitum fuisse.

Partes capitis tres.

1 De Christi cognitione & beneficio dicturus, appositè disputat de huius cognitionis dispensatione, quæ illustrior fuit post Christum in carne manifestatum quam sub Lege, quod sect. 1. & 2. persequitur.
2 Occurrit Serueti profano delirio, promissiones in totum abolentis, sect. 3. eos item refellit qui Legem cum Euangelio non recte conferunt, sect. 4.
3 Tandem de Iohannis Baptistæ ministerio, quod inter Legem & Euangelium interpositum est, additur necessaria & breuis explicatio, sect. vltima.

Via non frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia voluit se Patrem testari, nec frustra populum electum sibi consecrauit: iam tunc haud dubiè in eadem imagine cognitus est in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideò Malachias, postquam Iudæos ad Legem Mosis iussit attendere, & in eius studio perseuerare (quia post eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denuntiat exoriturum esse solem iustitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectatione venturi Christi contineat: eius tamen aduentu longè plus lucis sperandum esse. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuisse scíscitatos & sedulò inquisiisse de salute quæ nunc per Euangelium patefacta est: & fuisse illis reuelatū quòd non sibi vel suo seculo, sed nobis ministrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Non quòd inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipsis etiam nihil profuerit: sed quia thesauro potiti non sunt, quem nobis trāsmisit Deus per eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua testificati sunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior nobis offertur eius fruitio. Ideò Christus, qui se testimonium à Mose habere asserit, gratiæ tamē mensuram qua Iudæos superamus extollit. Nam discipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vident quę videtis: & beatæ aures quę audiu

Sancti Patres sub Lege viderunt diem Christi, sed obscurio re intuitu: nobis autem plenius reuelatus est sub Euangelio.

Ratio huius propositionis, Christi & Apostolorum testimoniis confirmata.

Mala. 4.2

1. Pet. 1.12.

Ioh. 5.46.

Mat. 13.16

audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti sunt. (Luc.10.23.) Hæc non parua est reuelationis Euangelicæ commendatio, quòd sanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui sententiæ minimè repugnat alter locus, (Iohan.8.56.) vbi dicitur Abraham vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Quia etsi obscurior fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene sperandi certitudinem defuit: vnde lætitia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem vsque comitata est. Neque vox illa Iohannis Baptistæ, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui est in sinu Patris, enarrauit nobis, (Iohan.1.18.) pios qui antè mortui fuerant excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Christi persona: sed illorum sortem cum nostra comparans, mysteria quæ sub vmbris obscurè tantùm speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmodum probè explicat author epistolæ ad Hebræos, multifariàm & multis modis loquutum (Heb.1.1.) fuisse olim per Prophetas, nunc verò per dilectum Filium. Quanuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie est splendor gloriæ & character substantiæ Dei Patris, olim Iudæis innotuerit, sicuti alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem, verum tamen est quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit è tenebris lumen splendescere, (2.Cor.4.6.) nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriæ Dei in facie Iesu Christi. quia vbi apparuit in hac sua imagine, quodammodo se fecit visibilem, præ vt obscura & vmbratilis antè fuerat eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorum ingratitudo ac prauitas, qui hîc in meridie cæcutiunt. Et ideò mentes eorum à Satana obtenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo interposito, in Euangelio refulgentem.

Quanuis vox Euangelii latè sumpta, cõprehendat testimonia quæ Deus misericordiæ suæ patribus obtulit: Euangelium tamen propriè & specialiter vocari debet promulgatio illa exhibitæ in Christo θεανθρώπῳ gratiæ.

2 Porrò Euangelium accipio pro clara mysterij Christi manifestatione. Fateor certè, quatenus Euangelium vocatur à Paulo doctrina fidei, (2.Tim.4.6.) eius partes censeri quæcunque passim in Lege occurrunt promissiones de gratuita peccatorum remissione, quibus sibi Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur conscientia, si ex operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, vocem Euangelij largè sumendo, sub ea comprehendi quæ olim testimonia Deus misericordiæ suæ paternique fauoris Patribus dedit. verùm per excellentiam aptari dico ad promulgationem exhibitæ in Christo gratiæ. idque non modò communi vsu receptum est, sed à Christi & Apostolorum authoritate pendet. (Matth.4. & 9.) Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse Euangelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Iesu Christi. (Marc.1.1.) Nec verò opus est locos colligere quibus probetur res satis superque nota. Suo igitur aduentu Christus vitam & immortalitatem illustrauit per Euangelium. (2.Tim.1.10.) Quibus verbis non intelligit Paulus demersos fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: sed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & insolitum legationis genus fuisse docet, qua Deus quæ pollicitus fuerat præstitit: vt in Filij persona extaret promissionum veritas. Nam etsi semper experti sunt fideles verum esse illud Pauli, In Christo omnes promissiones esse etiam & amen: (2.Cor.1.20.) quia eorum cordibus fuerunt obsignatæ: quia tamen omnes nostræ salutis numeros in carne sua impleuit, viua ipsa rerum exhibitio iure nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud Christi, (Iohan.1.51.) Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super Filium hominis. Etsi enim alludere videtur ad scalam in visione ostensam Patriarchæ Iacob, præstantiam tamen aduentus sui commendat hac nota, quòd ianuam cęlorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingressus.

Sequitur refutatio Serueti promißiones in totum abolentis.

3 Cauendum tamen est à diabolica imaginatione Serueti, qui dum magnitudinem gratiæ Christi extollere vult, vel saltè se velle fingit, promissiones in totum abolet, quasi finem simul cum Lege acceperint. Obtendit, fide Euangelij nobis afferri promissionum omnium complementum. Quasi verò nulla sit inter nos & Christum distinctio. Admonui quidem nuper, Christum nihil reliquum fecisse ex tota salutis nostræ summa: sed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipso partis nos iam potiri: acsi falsum illud Pauli esset, salutem nostram in spe esse absconditam. Fateor quidem nos, in Christum credẽdo, simul transire à morte in vitam. sed tenendum interea est illud Iohannis, quanuis sciamus nos esse filios Dei, nondum tamen apparuisse, donec similes ei erimus: dum scilicet eum videbimus qualis est. Quanuis ergo præsentem spiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Christus offerat, fruitio tamẽ sub custodia spei semper latet, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea

Quare in Dei promißiones sit nobis adhuc incumbẽdum.

in promissiones recumbere nos iubet Spiritus sanctus, cuius authoritas compescere a-
1.Tim.4.8. pud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teste Paulo, pietas tam futuræ
2.Tim.1.1. quàm præsentis vitæ promissionem habet: qua ratione iactat se Apostolum Christi se-
2.Cor.7.1. cundum promissionem vitæ quæ in ipso est. Et alibi nos easdem habere promissiones
admonet, quibus olim donati fuerunt sancti. Deniq; hanc fœlicitatis summam statuit,
Altera ratio. quòd obsignati simus Spiritu promissionis sancto. Nec verò aliter Christo fruimur, nisi
quatenus eum amplectimur promissionibus suis vestitum. Quo fit vt habitet ipse qui-
dem in cordibus nostris, & tamen ab ipso peregrinemur: quia per fidem ambulamus, &
Difficultatis non per aspectum. Nec malè inter se côueniunt hæc duo, nos possidere in Christo quic-
quæ in hac di- quid ad cælestis vitę perfectionem spectat, & tamen fidem esse visionem bonorum quę
sputatione oc- non videntur. Tantùm in natura promissionum vel qualitate notandum est discrimen:
currit solutio. quia Euangelium digito monstrat quod Lex sub typis adumbrauit.

Refelluntur & 4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euangelio con-
ii qui legis & ferunt, quàm operum merita gratuitæ imputationi iustitiæ. Est quidem hæc antithesis
Euangelii col- minimè repudianda: quia sæpe Paulus sub Legis nomine regulam iustè viuendi intel-
lationem non ligit, qua Deus à nobis exigit quod suum est, nullam vitæ spem faciens nisi omni ex
rectè instituũt. parte obsequimur, ac vicissim maledictione addita si vel minimùm deflectimus: nem-
pe vbi disputat gratis nos placere Deo & per veniam iustos censeri, quia nusquam in-
Cõciliatio quæ uenitur Legis obseruatio, cui merces promissa est. Aptè igitur Paulus iustitiam Legis
stionum hîc oc & Euangelij facit inter se contrarias. Sed non ita successit Euangelium toti Legi, vt di-
currentium. uersam rationem salutis afferret: quin potius vt sanciret ratúmque esse probaret quic-
quid illa promiserat, & corpus vmbris adiungeret. Neque enim Christus, vbi dicit Le-
gem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quam effu-
gere non possunt serui Legis: sed rudimentis tantùm imbutos fuisse significat, vt lon-
Rom.1.16. gè subsisterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium
appellans Dei potentiam in salutem omni credenti, mox addit habere testimonium à
Lege & Prophetis. In fine verò eiusdem epistolæ quanquam præconium Iesu Christi
reuelationem esse tradit mysterij temporibus ęternis taciti, sententiam hanc addita ex-
Collationis hu plicatione mitigat, manifestatum esse docens per Scripturas Propheticas. Vnde colligi-
ius breuis ex- mus, vbi de tota Lege agitur, Euangelium respectu dilucidæ manifestationis tantum-
plicatio. modò ab ea differre: cæterum propter inæstimabilem gratiæ affluentiam, quę nobis fuit
in Christo exposita, non abs re eius aduentu dicitur erectum fuisse in terris cæleste Dei
regnum.

Tertia pars ca 5 Iam inter Legem & Euangelium interpositus fuit Iohannes, qui medium obtinuit
pitis, de Iohan munus, & vtrique affine. Etsi enim Christum vocans agnum Dei & victimam expian-
nis Baptistæ dis peccatis, summam Euangelij protulit: quia tamen incomparabilem illam virtutem
ministerio, ad & gloriam quæ demum enituit in resurrectione, non explicuit: Christus Apostolis pa- Mat.11.11.
superiorẽ tra- rem esse negat. Hoc enim significant eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat
ctationem om- Iohannes, qui tamen minimus est in regno cælorum, maiorem illo esse. Quia non ho-
nino pertinẽs. minum personas illic commendat: sed postquam Iohannem prętulit omnibus Prophe-
tis, Euangelij prædicationem in summum gradum attollit, quam alibi vidimus notari
Iohan.1.23. per regnum cęlorum. Quòd autem se vocem tantùm esse Iohannes ipse respondet, qua-
si Prophetis esset inferior, non facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi
non mandatam esse propriam legationem, sed officio apparitoris se defungi: sicuti à
Mala.4.5. Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ
magnus & terribilis. Nec verò aliud toto ministerij sui cursu egit quàm vt Christo pa-
Iohan.5.35. raret discipulos. Sicuti etiam hoc sibi diuinitus iniunctum esse ex Iesaia probat. Hoc sen
su dictus est à Christo lucerna ardens & lucens, quia nondum illuxerat plenus dies. Nec
tamen hoc obstat quominus numeretur inter Euangelij præcones, sicuti eodem vsus
est Baptismo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exorsus est, nonnisi Christo
in cælestem gloriam recepto liberiore progressu per Apostolos completum est.

CAPVT X.

De similitudine Veteris & Noui testamenti.

Quatuor partibus constat hoc caput.

1 Summa, vtilitas, & necessitas huius tractationis, sect.1.

2 Demonst

2 Demonstratio qua in genere docetur vetus & nouum fœdus reipsa vnum esse, quamuis administratione diuersum, & tria proponuntur in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt, sect. 2.3.4.
3 In eo tertia pars versatur, vt vetus Testamentum perinde ac nouum ad spem immortalitatis & futuram vitam spectasse euincat, vnde reliquæ duæ similitudines seu conuenientiæ consequuntur: vtrunque scilicet & gratuita Dei misericordia constitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Multis argumentis, testimoniis & exemplis nititur hæc pars a sect. 5. vsque ad 23.
4 Totius capitis conclusio, vbi rursus in pleniorem confirmationem quædam Scripturæ dicta proferuntur, reiectis Sadducæorum & Iudæorum cauillis.

EX superioribus liquere iam potest, quoscunq; ab initio mūdi homines Deus in populi sui sortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiusdem quæ inter nos viget vinculo fuisse ei fœderatos. sed quia non parum interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint consortes, & eiusdem Mediatoris gratia communem salutem sperauerint, quatenus in societate hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus testimonia, palàm faciunt non aliam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatísque regulam: quia tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui testamenti disputantur, quæ scrupulum parum acuto lectori iniicere possint, huic rei melius atque exactius discutiendæ peculiarem locum iure destinabimus. Quinetiam quod vtilissimum alioqui futurum erat, necessarium nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosi nonnulli ex Anabaptistarum secta, qui non aliter de Israelitico populo sentiunt quàm de aliquo porcorum grege, vtpote quem nugantur à Domino in hac terra saginatum, citra spem vllam cælestis immortalitatis. Hunc ergo pestiferum errorem vt arceamus à piis animis, simul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ, audita diuersitatis mentione inter Vetus ac Nouum testamentum, suboriri protinus solent, obiter inspiciamus quid simile, quídve diuersum habeant, quod olim cum Israelitis fœdus ante Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifestato, percussit nobiscum. *Prior pars, in qua propter Seruetum & Anabaptistas necessariam esse probat de similitudine vtriusque fœderis tractationem.*

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque potest. Patrum omnium fœdus adeò substantia & re ipsa nihil à nostro differt, vt vnum prorsus atque idem sit: administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiorem explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterùm in similitudine vel potius vnitate ostendenda, singulas particulas, quæ iam expeditæ sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc alibi dicenda erunt, intempestiuum. In tribus autem maximè capitibus hìc insistendum est, Primùm vt teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatem, metam fuisse Iudæis propositam ad quam demum aspirarent, sed in spem immortalitatis fuisse cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuisse tum oraculis, tum Lege, tum Prophetiis certò factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuisse suffultum. Tertium, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorem Christum, per quem & Deo coniungerentur, & promissionum eius compotes forent. Ex quibus secundum, quia nondum fortè satis innotuit, suo loco fusè demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimoniis confirmabimus, à mera fuisse bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo suo benefecit ac promisit. Tertium quoque suas habuit sparsim non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus. *Altera pars, de hac similitudine in genere agens. Vnum re ipsa est vtrúque fœdus: administratio ne verò duplex. Tria autē sunt in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt.* 1. 2. 3. *Lib. 3. cap. 15. 16. 17. 18.*

3 In hoc ergo explicando (quia ad causam præsentem maximè pertinet, & de ipso plus controuersiæ nobis faciunt) intentiorem ponemus operam. sic tamen vt siquid aliorum explicationi adhuc deest, obiter sufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur. Sanè de omnibus dubitationem eximit Apostolus, quum ait Deum Patrem Euangelium, quod de Filio suo secūdùm tempus destinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis sanctis promisisse. Item, fidei iustitiam quæ per Euangelium ipsum docetur, testimonium habere à Lege & Prophetis. Euangelium siquidem hominum corda non in præsentis vitæ lætitia detinet, sed ad spem immortalitatis euehit: non terrenis deliciis affigit, sed spem in cælo repositam annuntians, illuc quodammodo transportat. Sic enim alibi definit, Posteaquam Euangelio credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitæ pos- *Rom. 1. 2. Rom. 3. 21 Eph. 1. 13.* *Prima autem illa generalis similitudo seu conuenientia est, quod VetusTestamentū, perinde acNouū, non tantùm ad præsentis vitæ promissiones, sed multò magis ad futuræ, et ad immortalitatis spē certissimā Dei electos euexerit.*

sessio

ſeſſionis. Item, Audiuimus fidem veſtram in Chriſto Ieſu & charitatem erga ſanctos: propter ſpem vobis repoſitam in cælis, de qua audiſtis per ſermonem veracem Euangelij. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vnde & verbum ſalutis & potentia Dei ad ſaluandos fideles, & regnum cælorum nuncupatur. Quòd ſi ſpiritualis eſt Euangelij doctrina, & ad vitæ incorruptibilis poſſeſſionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promiſſum ac denuntiatum fuit, præterita neglectáque animæ cura, in captandis corporis voluptatibus inſtar pecudum obſtupuiſſe. Nec cauilletur hîc quiſpiam, promiſſiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio ſunt conſignatæ, nouo populo eſſe deſtinatas. Nam paulo pòſt quàm illud poſuit de Euangelio in Lege promiſſo, ſubiicit, quæcunque Lex continet, ad eos ſine dubio propriè dirigi qui ſub Lege ſunt. In alio quidem argumento fateor. ſed non adeò erat obliuioſus, vt quum diceret ad Iudęos verè pertinere quæcunque Lex docet, non cogitaret quid paucis antè verſibus affirmaſſet de Euangelio in Lege promiſſo. Clariſſimè ergò demonſtrat Apoſtolus ad futuram vitam præcipuè ſpectaſſe teſtamentum Vetus, quum ſub eo dicit Euangelij promiſſiones contineri.

Col.1.4. 2.Theſ.2.14.

Ratio huius ſimilitudinis ſeu conuenientiæ.

Obiectio.

Reſponſio.

Rom.3.19.

Generali illa ſimilitudine probata, reliquæ duæ conſequuntur: vtrunque fœdus ſcilicet & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe, & Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum.

4 Eadem ratione ſequitur & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe, & Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum. Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iuſtificari præter ſuum meritum peccatores pronuntiat: & tota eius ſumma in Chriſto terminatur. Quis igitur expertes Chriſti Iudęos facere auſit, quibuſcum audimus fuiſſe percuſſum Euangelij fœdus, cuius vnicum fundamentum Chriſtus eſt? Quis alienos reddere à gratuitæ ſalutis beneficio, quibus adminiſtratam fuiſſe audimus iuſtitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de re liquida diſceptemus, habemus inſignem Domini ſententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt. Et quod de Abraham teſtatur illic Chriſtus, oſtendit Apoſtolus in fideli populo fuiſſe vniuerſale, quum dicit Chriſtum manere heri, hodie, & in ſecula. Neque enim de Chriſti æterna diuinitate ſimpliciter illic loquitur: ſed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. Quare & beata Virgo & Zacharias in ſuis canticis reuelatam in Chriſto ſalutem exhibitionem eſſe dicunt promiſſionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Chriſtum ſuum exhibendo, iuriſiurandi ſui veteris fidem ſoluit Dominus, dici non poteſt quin eius finis in Chriſto & vita æterna ſemper fuerit.

Iohan. 8.56. Hebr.13.8

Luc. 1. 54, & 72.

Quum autem duæ poſteriores hæ ſimilitudines ſeu conuenientiæ à priore pendeant, in ea probanda verſatur tertia pars capitis ab hac ſect. ad 23. Primum argumẽtum autem ex Apoſtolo deſumptũ eſt, qui à pari ſacramentorũ ſignificatione, parẽ veterum conditionem cum noſtra fuiſſe euincit.

5 Quin Apoſtolus non fœderis tantùm gratia pares nobis facit Iſraelitas, ſed etiam ſacramentorum ſignificatione. Nam pœnarum exemplis quibus caſtigatos olim fuiſſe illos Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in ſimilia flagitia incurrerent, à præfatione iſta orditur, Non eſſe cur vllam prærogatiuam nobis vendicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quam illi ſubierunt. quando non iiſdem modò beneficiis proſequutus ſit illos Dominus, ſed iiſdem quoque ſymbolis illuſtrem inter eos gratiam ſuam reddiderit. acſi diceret, Si confiditis vos extra periculum eſſe, quia & Baptiſmus quo inſigniti eſtis, & Cœna quam quotidie ſuſcipitis, eximias habent promiſſiones: interim contempta Dei bonitate, licentioſè laſciuitis: ſcitote nec Iudæos talibus ſymbolis caruiſſe, aduerſus quos tamen iudicia ſua Dominus ſeueriſſimè exercuit. Baptizati ſunt in tranſitu maris & nube, qua protegebantur ab ardore ſolis. Tranſitum illum Baptiſmum carnalem fuiſſe aiunt, qui ſpirituali noſtro ſecundùm quandam proportionem reſpondeat. Verùm ſi id recipitur, non procederet Apoſtoli argumentum, qui hîc vult ademptum Chriſtianis ne Baptiſmi prærogatiua Iudæos præcellere ſe putent. Nec obnoxium eſt huic cauillo quod protinus ſequitur, Illos eandem nobiſcum ſpiritualem eſcam mãducaſſe, ac eundem bibiſſe ſpiritualem potum, quem Chriſtum interpretatur.

1.Cor.10.1,11.

Obiectio. Patres manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt. Chriſtiani mãducant Chriſti carnẽ, nec moriuntur.

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli ſententiam, quod ait Chriſtus, Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt: Qui manducat carnem meam, non morietur in æternum, quæ duo inter ſe nullo negotio conciliantur. Dominus, quia ſermonem habebat ad auditores qui tantùm ventris alimento quærebant ſaturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præſertim verò comparationem mannæ & corporis ſui pro eorum ſenſu ſtatuit. Poſtulabant vt acquirendæ ſibi authoritatis gratia ſuam virtutem miraculo aliquo approbaret, quale ediderat Moſes in deſerto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant niſi carnalis inediæ, qua populus tunc affligebatur, remedium: ad myſterium illud ſublimius, quod Paulus reſpicit, non penetrabant.

Iohan. 6.31.

Reſpõſio, dicta Euãgeliſtæ ſpecie tenus pugnãtia cũ Apo

Chriſt

Christus ergo, vt demonstret quanto præstantius à se beneficium expectare debeant
quàm quod à Mose collatum patribus suis prædicarent, hanc comparationem format,
Si magnum fuit opinione vestra, & memorabile miraculum, quod Dominus per Mo-
sen populo suo, ne in deserto fame periret, cælestem cibum subministrauit, quo susten-
taretur ad modicum tempus: hinc colligite quanto excellentior sit cibus qui immorta-
litatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiserit Dominus,
infimam tantùm eius vtilitatem notarit. Nempe quoniam Iudæi, velut exprobrandi
studio, Mosen illi obiecerant, qui populi necessitati mannę remedio opitulatus esset: re-
spondet, se longè superioris gratiæ esse administrum, præ qua vilescere meritò debeat
carnalis populi educatio, quam solam tāti æstimabant. Paulus quia nouerat Dominum,
quum manna è cælo deplueret, non in ventris duntaxat pastum effudisse, sed spiritualis
quoque mysterij loco dispensasse ad figurandam quæ in Christo habetur spiritualem
viuificationem, partem istam, quæ consideratione dignissima erat, non negligit. Quare
certò claréque conficitur, non easdem modo quibus nos dignatur nunc Dominus, vitæ
æternæ ac cælestis promissiones communicatas fuisse Iudæis, sed etiam sacramentis ve-
rè spiritualibus obsignatas. Qua de re copiosè Augustinus aduersus Faustum Mani-
chæum disputat.

Stolidi dicto conciliat.

7 Quòd si testimonia ex Lege & Prophetis sibi recitari malint lectores, ex quibus
perspiciant spirituale fœdus fuisse Patribus etiam commune sicuti ex Christo & Apo-
stolis audimus: huic quoque voto obsequar, eóque libentius quòd ita certius conuin-
centur aduersarij, nequid postea tergiuersari queant. Atque ab ea quidem demonstra-
tione incipiam, quam tametsi Anabaptistarum supercilio futilem & penè ridiculam fo-
re scio, apud dociles tamen & sanos plurimùm valebit: ac pro confesso sumo, eam verbo
Dei inesse vitæ efficaciam, vt quoscunque Deus participatione eius dignatur, eorum a-
1.Pet.1.23 nimas viuificet. Valuit enim semper illud Petri, semen esse incorruptibile quod in ęter-
Iesa.40.6 num manet, sicuti etiam ex verbis Iesaiæ colligit. Iam quum hoc sacro vinculo Deus o-
lim sibi deuinxerit Iudæos, non dubium est quin eos segregauerit in spem æternæ vitæ.
Nam quum verbum fuisse amplexos dico, quod illos Deo propius adiungeret, commu
nicandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnésque
mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuersa viuificet pro suæ vnumquodque natu-
ræ modo, non tamen à corruptionis necessitate eruit) sed istam specialem qua piorum
animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiusmodi
verbi illuminatione quum adhæserint Deo Adam, Abel, Noe, Abraham, & reliqui pa-
tres, dico minimè dubium esse quin illis in regnum Dei immortale fuerit ingressus. E-
rat enim solida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum esse non potest.

Alterum argumentum, ex Lege & Prophetis, de verbi diuini piorum animas viuificantis efficacia ante Christum exhibitum. Unde necessario sequitur Iudæos fideles in spem æternæ vitæ fuisse segregatos.

8 Si tamen illud nónihil implicitum videtur: age, ad ipsam fœderis formulam trans-
eamus: quæ non placidis modò ingeniis satisfaciet, sed eorum inscitiam abundè coar-
Leuit.26.12. guet qui contradicere nituntur. Sic enim semper pepigit cum seruis suis Dominus, Ero
vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & salutem, & o-
mnem summam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere soliti sunt.
Non enim Dauid sine causa sæpius pronuntiat, beatum populum cuius Dominus est
Psal.144.15. Deus: beatam gentem quam in hæreditatem sibi elegit: nec terrenæ quidem fœlicitatis
Psal.33.12 gratia, sed quoniam à morte eripit, perpetuò conseruat, æternáque misericordia prose-
quitur quos in populum assumpsit. Quemadmodum est apud alios Prophetas, Tu Deus Habac.1.12.
noster, non moriemur. Dominus, Rex noster, Legislator noster: ipse saluabit nos. Bea- Iesa.33.21.
tus es Israel, quia in Domino Deo saluaris. Sed ne in re superuacua multum laboremus, Deut.33.29.
passim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam,
adeóque salutis certitudinem deesse, modò nobis Dominus sit in Deum: & meritò. Si
enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus, cuinam se homi-
ni in Deum manifestet, cui non salutis quoque thesauros aperiat? Hac enim conditione Leuit.26.11.
Deus noster est vt in medio nostri habitet: quemadmodum per Mosen testabatur. Ob-
tineri autem talis eius præsentia non potest, vt non simul vita possideatur. Atque vt ni-
hil vltrà exprimeretur, satis claram habebant vitæ spiritualis promissionem in his ver-
bis, Sum Deus vester. Non enim solis vtique corporibus Deum se fore denuntiabat, sed Exod.6.7.
animis præcipuè. animæ autem, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipso alienę in mor
te manent. Adsit rursum illa coniunctio: perpetuam salutem secum ducet.

Tertium argumentum, a fœderis formula, quæ vnicum re ipsa esse ostendit ante & post Christi in carne manifestationem.

9 Acced

Confirmatio superioris argumenti, ex perspicuis formulæ illius verbis desumpta.

9 Accedit eò, quòd non modò se illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat: quò spes eorum præsentibus bonis non contenta, in æternitatem protenderetur. Id porrò valuisse apud eos temporis futuri notationem ostendunt multæ voces, vbi se non in præsentibus tantùm malis, sed in posterum consolantur fideles: quòd sibi Deus nunquam defuturus esset. Iam verò (quæ pars erat secunda promissionis) ipsos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga se proroganda, clarius etiamnum confirmabat, Ero Deus seminis vestri post vos. (Gen. 17. 7.) Nam si suam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo posteris: erga ipsos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim instar hominum est Deus, qui suum ideò amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interrumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant sua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ profectò misericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. (Exod. 20. 6.) Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare, quum talem describebat quæ in totam familiam exuberaret.

Alia confirmatio illustris tum à superiore, tum à Dei natura fluens.

Huius verò promissionis veritatem tum obsignauit Dominus, & quasi complementum protulit, quum Deum se Abraham, Isaac & Iacob longè post eorum mortem appellaret. (Exod. 3. 6.) Quid enim? annon ridicula erat appellatio, si perierant? Perinde enim fuisset acsi ita foret loquutus, Ego sum Deus eorum qui non sunt. Proinde vno isto argumento Sadducæos à Christo constrictos fuisse Euangelistæ referunt, (Matt. 22. 23.) vt ne inficiari quidem possent resurrectionem mortuorum à Mose esse testatam. nempe qui ex ipso Mose didicerant, (Luc. 20. 32.) omnes sanctos esse in manu illius. (Deu. 33. 3.) Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, custodiam, protectionémque suam recepisset qui mortis & vitę est arbiter.

Quartum argumentum, ab exẽplis. Patres Adam, Abel, Noe, ante Christũ variis tentationibus agitati, ad meliorem illã vitam viua fide & spe inuicta, præsentem negligentes, aspirarũt. Illorum igitur, vt & sub Euãgelio credentium, idẽ fuit scopus.

10 Iam (qui pręcipuus est cardo in hac controuersia) dispiciamus annon ipsi quoque fideles sic instituti fuerint à Domino, vt meliorem alibi vitam sibi esse sentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primùm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, assiduum erat exercitium, quo admonerentur se omnium esse miserrimos si in hac modò vita fœlices essent. Adam, vel sola recordatione perditæ fœlicitatis infœlicissimus, (Gen. 3. 17.) anxiis laboribus egestatem suam ægrè sustentat. ac ne in solis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde solatium illi restabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eum habet superstitem cuius aspectum meritò detestetur ac horreat. Abel in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, (Gen. 4. 8.) exemplum est humanæ calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis (Gen. 6. 22.) securè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius molestiis quàm si centum mortes obeundę essent. Nam pręterquam quòd arca illi est quasi sepulchrum decem mensium, insuauius nihil esse potest quàm in animalium stercoribus penè immersum tandiu detineri. (Genes. 9. 24.) Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio se haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex diluuio receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur.

Quarti argumenti cõtinuatio, ab exemplo Abrahami, cuius vocatio & vitæ curriculum hominem ad felicitatis æternæ præmium & domicilium inter innumerabiles ærumnas toto pectore anhelantem ostendit.

11 Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse debet, si spectatur eius fides, (Gen. 12. 4.) quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt Filij Dei simus, censeri nos oportet. Quid verò absurdius quàm patrem omnium fidelium esse Abraham, & ne postremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non potest, quin aboleatur tota Ecclesia. Iam quod ad vitæ experimẽta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem esse putant: acsi illum destinato consilio omnibus vitę oblectamentis spoliare Dominus vellet. (Gen. 12. 10, &c.) Simul ac terrá ingressus est in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. (Vide Caluin. commẽtar. in Gen. cap. 12. vers. 11. 15.) Eò ad opem quęrendam refugit, vbi, quò se incolumem seruet, necesse habet vxorem prostituere: quod incertum án multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursum expellitur. Simul eodem necessitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. (Gen. 20. 1. 2.) Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, assiduis seruorum rixis compellitur nepotem, quem filij loco habebat, à se dimittere. (Genes. 13. 7, 8, 9.) Quæ discessio sine dubio non aliter ab eo accepta fuit, quàm si membri vnius sectionem passus

Gen. 14. 12,13,14. paſſus foret. Paulo pòſt captiuum ab hoſtibus abripi audit. Quocunque pergat, vicinos
reperit immanis barbariæ, qui ne ex effoſſis quidem magno labore puteis aquam bibe-
Gen. 21. 30. re ſinant. Neque enim vſum redimeret à rege Gerar, niſi antè fuiſſet prohibitus. Iam v-
bi ad effœtam ſenectutem ventum eſt, quod habet ea ætas inſuauiſſimum & acerbiſſi-
Gen. 15. 2 & 16. 15, mum, orbitate mulctatum ſe videt, donec præter ſpem Iſmaelem gignit: cuius tamen
& 21. 10. natiuitatem magno redimit, dum Sarę probris fatigatur, perinde ac ſi ancillæ contuma-
Gen. 21. 2,3,14. ciam fouendo, domeſticæ perturbationis ipſe cauſa eſſet. Naſcitur demum Iſaac, ſed ea
mercede vt exturbetur primogenitus Iſmael, ac pro derelicto penè hoſtiliter proiicia-
Gen. 22. 2 tur. Vbi ſolus relictus eſt Iſaac, in quo acquieſcat defeſſa boni viri ſenectus, paulo pòſt
mactare ipſum iubetur. Quid calamitoſius excogitet humana mens quàm patrem fieri
filij carnificem? Si morbo abſumptus foret, quis non putaſſet miſerrimum eſſe ſenem,
cui in ludibrium datus eſſet filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extra-
neo aliquo interfectus, indignitate multum eſſet aucta calamitas. Iſtud verò omnia ca-
lamitatis exempla ſuperat, patris manu trucidari. Sic deniq; toto vitæ curriculo iacta-
tus ac vexatus fuit, vt ſiquis velut in tabula exemplar calamitoſæ vitæ depingere velit,
nihil reperiat magis appoſitum. Neque obiiciat quiſpiam eum non fuiſſe prorſus infeli- *Obiectionis diluttio.*
cem, quòd à tot tantiſque tempeſtatibus proſperè tandem emerſerit. Non enim bea-
tam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum ſpatium la-
borioſè eluctetur: ſed qui, ſine malorum ſenſu, præſentibus bonis placidè fruatur.

12 Iſaac, qui minoribus malis affligatur, vix tamen minimum ſuauitatis guſtum *Item ab exemplo Iſaaci.*
Gen. 26. 35. percipit. Eas ipſe quoque vexationes experitur quę beatum eſſe hominem in terra non
ſinant. Illum fames fugat è terra Chanaan: vxor è ſinu illi eripitur: vicini illum ſubinde
Gen. 28. 1 exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi ſuæ à
nuribus multum moleſtiarum ſuſtinet: filiorum diſſidio angitur: nec mederi tanto ma-
Gen. 28. 5 lo poteſt, niſi per exilium eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ in- *Et Iacobi.*
felicitatis inſigne eſt exemplar. Pueritiam domi inquietiſſimè tranſigit inter fratris pri-
mogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parẽtibus ac na-
tali ſolo præterquam quòd acerbum eſt exulare, apud Laban auunculum nihilo mitius Gen. 29. 20.
ac humanius accipitur. Parum eſt duriſſimam atque auſteriſſimam ſeptem annis ſerui-
re ſeruitutem, niſi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam ſerui-
tutem ingrediendum eſt, vbi totum diem ſolis æſtu torreatur, noctu peruigil vrgeatur
gelu ac frigore, quemadmodum ipſe conqueritur. Tantam vitæ aſperitatem dum an-
nos viginti ſuſtinet, quotidie nouis ſoceri iniuriis affligitur. Nec domi ſuæ quietus eſt, Gen. 31. 23.
quam videt vxorum odiis, iurgiis, æmulationibus diſtractam ac penè diſſipatam. Vbi in
patriam iubetur ſe recipere, abitum captare illi neceſſe eſt ignominioſæ fugæ ſimilem:
nec tamen ſoceri iniquitatem ita poteſt effugere quin eius probris ac contumeliis in
medio itinere vexetur. Excipit mox eum multo ſæuior difficultas. Nam dum ad fra- Gen. 32. 11.
trem accedit, tot mortes habet in conſpectu, quot ab homine crudeli & inimico parari
queant. Diris ergo terroribus ſupramodum diſcruciatur ac diſcerpitur quandiu aduen-
tum eius expectat: vbi in conſpectum eius prodit: tanquam ſemimortuus ad pedes pro-
cumbit, donec placatiorem ſentit quàm ſperare auſus fuerat. Ad hęc Rachele, vnicè di- Gen. 35. 16.
lecta coniuge, primo terræ ingreſſu priuatur. Poſtea quem ab ea filium ſuſtulerat, eòque Gen. 37. 32.
præ aliis amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem ceperit,
declarat ipſe, quòd pòſt diuturnas lachrymàs ſolatiis omnibus viam obſtinatè clau-
dit, nihil ſibi reliquum faciens niſi vt deſcendat ad filium lugens in ſepulchrum. Inte- Gen. 34. 2.
rim raptus & defloratio filiæ, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere
modò fecerat apud omnes regionis incolas, ſed præſentiſſimum internecionis pericu-
lum illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædij cauſæ erant? Sequitur horrendum il- Gen. 35. 22.
lud flagitium Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter
ſumma infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum ſit vbi à proprio filio per-
petratum eſt id ſcelus? Aliquanto pòſt altero inceſtu contaminatur familia, vt conſtan- Gen. 38. 18.
tiſſimum alioqui & infractũ calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant.
Sub extremum vitę, dum ſuę ac ſuorum inediæ ſuccurrere quærit, noui infortunij nun- Gen. 42. 32.
tio percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Ben-
iamin vnicum ſuum deſiderium, permittere aliis cogitur. Quis putet in tanta malorum
congerie momentum illi datum quo ſaltem ſecurè reſpiraret? Itaque ipſe optimus de ſe
teſtis

Gen.47.9. teſtis aſſeuerat Pharaoni, dies ſuos breues ac malos fuiſſe ſuper terram. Qui per continuas miſerias vitam ſe tranſegiſſe pronuntiat, negat profectò eam proſperitatem ſe ſenſiſſe quæ illi à Domino promiſſa fuerat. Ergo aut malignus ingratúſque Dei gratię æſtimator erat Iacob, aut verè ſe miſerum fuiſſe ſuper terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio, ſequitur non habuiſſe ipſum ſpem in rebus terrenis defixam.

Concluſio probationis quarti argumẽti, S. Patres, Adamũ, Abelum, Noachum, Abrahamum, Iſaacum, Iacobum, & alios ſub Lege nõ in terris, ſed in cælo promiſsionũ Dei cõplementũ expectaſſe.

13 Si ſancti iſti Patres (quod vtique indubitatum eſt) beatam vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terreſtris vitæ beatitudinem & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrimè oſtendit Apoſtolus, Fide (inquit) demoratus eſt Abraham in terra promiſſionis, tanquam aliena, in caſulis habitando, cum Iſaac & Iacob conſortibus eiuſdem hæreditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis promiſſionibus: ſed procul eas inſpicientes, ac credentes, confitentéſque quòd hoſpites & inquilini forent ſuper terram. Quo ſignificant ſe patriam inquirere. & ſi deſiderio eius quam reliquerant tacti fuiſſent, erat facultas reuertendi: ſed meliorem appetebant, nempe cæleſtem. Vnde Deus non erubeſcit vocari eorum Deus: quando parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtuſiores fuiſſent, tam pertinaciter promiſſiones conſectando, quarum nulla ſpes in terris apparebat, niſi complementum earum alibi expectaſſent. Id verò in primis non ſine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam nuncuparunt: qualiter & Moſes refert. Si enim peregrini & inquilini ſunt in terra Chanaan, vbi promiſſio Domini qua illius conſtituti erant hæredes? Manifeſtè ergo indicat longius ſpectare quod de poſſeſſione illis Dominus promiſerat. Quare pedem in terra Chanaan non acquiſierunt niſi in ſepulchrum. quo teſtabantur ſe ſperare fructum promiſſionis nonniſi poſt mortem percepturos. Atque hæc cauſa eſt cur tanti æſtimauerit Iacob illic ſepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioſeph ad eam pollicitationem: cur Ioſeph poſt aliquot ſecula transferri oſſa ſua, iampridem in cinerem collapſa voluerit.

Heb.11.9.

Ideo vitã hanc terrenam peregrinationẽ appellarũt, & in terra Chanaan (felicitatis æternæ figura) ſepeliri voluerunt.

Gen. 47. 9.

Gen. 47. 29. 30, & 50.25.

Quintum argumentum, ex hiſtoria Iacobi primogeniturã affectantis. Id enim futurę vitæ in eis deſiderium oſtendit.

14 Denique apertè conſtat, in omnibus vitæ ſtudiis propoſitam futuræ vitæ beatitudinem habuiſſe. Quorſum enim primogenituram tantopere affectaſſet, tantóque periculo ambiiſſet Iacob, quæ exilium & tantumnon abdicationem illi conflatura erat, boni verò nihil prorſus allatura: niſi ad altiorem benedictionem reſpexiſſet? Atq; eum ſibi ſenſum fuiſſe declarauit ea voce quam inter vltimos ſpiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam ſalutem expectaſſet, quum intelligeret ſe animam expirare: niſi in morte initium nouę vitę cerneret? Et quid de ſanctis ac filiis Dei diſceptamus, quum eiuſmodi intelligentiæ guſtu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim ſibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iuſtorũ, & fiant nouiſſima mea ſimilia eorum: niſi quòd ſentiebat id quod poſtea Dauid prodidit, Pretioſam eſſe mortem ſanctorum in conſpectu Domini: mortem verò impiorum peſſimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari poſſet diſcrimen iuſti & impij. ſorte, quæ poſt mortem vtroſque diuerſa manet, inter ſe diſtinguuntur.

Gen. 49. 18.

Quo intelligentiæ guſtu Balaam non caruit.

Num. 23. 10.

Pſ.116.15.

Pſ.34.22.

Sextum argumentũ, ex Dauide, qui tanta ſibi à Domino pollicetur, & tamen hanc vitã nihil aliud eſſe vult quàm vanitatem: vnde ſequitur eũ alibi ſuam felicitatem repoſitam habuiſſe, & ſalutẽ expectaſſe quæ cum Dei æternitate coniuncta ſit.

15 Nondum vltra Moſen progreſſi ſumus: quem iſti nihil aliud officij habuiſſe dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerúmque omnium copia ad colẽdum Deum induceret: & tamen (niſi quis ſponte ſemet offerentem lucem refugiat) perſpicua iam extat ſpiritualis fœderis declaratio. Quòd ſi ad Prophetas deſcendamus, illic pleniſſimo fulgore & vita æterna & regnum Chriſti ſe profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit ſuperior, ita pro ordine diuinę diſpenſationis cæleſtia myſteria obſcurius quàm illi adumbrauit, quanta tamen perſpicuitate ac certitudine ad eum ſcopum omnia ſua dirigit? Terreſtrem habitationem qualiter æſtimarit teſtatur hæc ſententia, Aduena hìc ſum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quiſque obambulat. Et nunc quę expectatio mea, Domine? ſpes mea ad te ipſa. Sanè qui nihil eſſe in terra ſolidum aut ſtabile confeſſus, ſpei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repoſitam ſibi fœlicitatem contemplatur. Ad eam contemplationem fideles reuocare ſolet, quoties vult eos verè conſolari. Nam alibi, poſtquam de breuitate fluxáq; & euanida imagine humanæ vitæ loquutus eſt, ſubiicit, Miſericordia autem Domini vſque in æternum, ſuper timentes eum. Cui ſimile eſt quod habetur etiam Pſalmo centeſimoſecundo, Initio Domine tu fundaſti terram, & opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanes: velut veſtis veteraſcent

Pſ.39.13.

Pſal.103.17.

Pſal.102. 26. 27.28.29.

ſcent, & ſicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipſe perſtas, & anni tui non deficient. Filij ſeruorum tuorum habitabunt, & poſteri eorum coram te ſtabilientur. Si ob cæli ac terræ interitum non deſinunt pij ſtabiliri coram Domino: ſequitur eorum ſalutem cum Dei æternitate eſſe coniunctam. Atqui omnino non poteſt ſtare ſpes iſta, niſi in promiſſionem recumbat quæ apud Ieſaiam exponitur, Cæli (inquit Dominus) ſicut fumus liqueſcent: terra ſicut veſtimentum atteretur, & habitatores eius ſicut hæc interibunt: ſalus autem mea in æternum erit, & iuſtitia mea non deficiet. Vbi iuſtitiæ ac ſaluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum reſident, ſed quatenus ab hominibus ſentiuntur. Ieſa.51.6.

16 Neque verò aliter accipere liceat quę de fidelium proſpero ſucceſſu paſſim canit, niſi vt in cæleſtis gloriæ manifeſtationem conferantur. Qualia ſunt, Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia. Item, Iuſtitia pij manet in ſeculum ſeculi, cornu eius exaltabitur in gloria: deſyderium peccatorum peribit. Item, Veruntamen iuſti cōfitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum vultu tuo. Item, in memoria ęterna erit iuſtus. Item, Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum. Siquidem ſeruos ſuos Dominus impiorum libidini non vexandos modò, ſed lacerandos perdendóſque ſępè permittit. in tenebris & ſqualore languere patitur bonos, dum impij penè inter ſtellas refulgent: nec illos ita vultus ſui ſerenitate exhilarat vt diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipſe quidem diſſimulat, ſi in præſentem rerum ſtatum oculos defigant fideles, grauiſſima tentatione perculſum iri, acſi nulla eſſet innocentiæ apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas vt plurimum proſperatur ac floret, dum piorum natio ignominia, paupertate, contemptu, omníque crucis genere premitur. Parum, inquit, abfuit quin lapſus pes meus, quin effuſi fuerint greſſus mei, dum vrit me fortuna ſtultorum, dum improborum proſperitatem video. Tandem poſt narrationem concludit, Inſtituebam cogitationem ſi poſſem hæc cognoſcere: ſed tormentum eſt ſpiritui meo, donec ingrediar in ſanctuarium Domini, & intelligam nouiſſimum eorum.

Pſ.97.10. Pſal. 112. 7.9. Pſ.140.14 Pſ.112.6. Pſ.34.23. Pſ.73.17.

Septimum argumentum, ex eodem Propheta. Quæ de fidelium proſperi ſucceſſu paſſim canit, ad cęleſtis gloriæ fruitionem neceſſariò ſunt referenda: quandoquidē in hoc mundo omni malorum genere premuntur.

17 Ergo vel iſta Dauidis confeſſione diſcamus, non ignoraſſe ſanctos Patres ſub veteri Teſtamento quàm rarò vel nunquam in hoc mundo repræſentet Deus quæ ſeruis ſuis pollicetur, atque ideo animos ad Dei ſacrarium ſuſtuliſſe, in quo reconditum habebant quod in præſentis vitæ vmbra nō apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod quum oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promiſſiones implerentur. Qualiter iſtæ voces teſtantur, Ego in iuſtitia contemplabor faciem tuam, ſatiabor ſpecie tua. Item, Ego ſicut oliua viridis in domo Domini. Item, Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus Libani frondeſcet. Plantati in domo Domini, in atriis Dei noſtri florebunt. Adhuc fructificabunt: in ſenecta pingues ac virides erunt. Quum paulò antè dixiſſet, Quàm profundæ ſunt cogitationes tuæ Iehoua, dum florent impij, germinant quaſi herba, vt pereant in perpetuum. Vbi ſpecies iſta & decor fidelium, niſi vbi mundi huius facies regni Dei manifeſtatione inuerſa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent, contempta præſentium calamitatum momentanea aſperitate, ſecurè in has voces erumpebant, Non dabis in æternum vt moriatur iuſtus. Tu verò præcipitabis ſceleſtos in puteum interitus. Vbi in hoc mūdo puteus ęterni exitij qui ſceleratos abſorbeat, in quorum felicitate hoc quoque alibi numeratur quòd diem extremum in puncto ſine multo languore claudunt? Vbi tanta ſanctorū ſtabilitas, quos ipſe Dauid non modò concuti, ſed opprimi & conteri prorſus vbiq; conqueritur? Nempe ob oculos ſibi ſtatuebat, non quid ferat inſtabilis & pluſquam ęſtuaria mūdi viciſſitudo: ſed quid facturus ſit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ cōſtitutionem olim ſedebit. Quemadmodum alio loco eleganter deſcribit, Nituntur ſtulti opulentia ſua, ob diuitias multas ſuperbiunt: & tamen nemo, quantalibet excellētia polleat, redimere fratrem ſuum à morte poſſit, nemo pretium redemptionis Deo ſoluere. Quum autem videant & ſapientes mori, peruerſos pariter & ſtultos interire, & alienis relinquere diuitias ſuas, cogitant domos ſibi permanſuras in ſempiternum, habitationes in ſecula: & nomina ſua in terra celebrant. At homo in honore non permanebit: ſimilis erit pecudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorum, ſumma ſtultitia eſt: quam tamen poſteri cupidè æmulantur. Inſtar gregis apud inferos collocabuntur, mors præſidebit illis.

Pſ.17.15. Pſ.52.10. Pſal. 92. 13.14.15. Pſ.55.23.24. Iob 21.13. Pſal. 49.7.8, &c.

Octauum arg. ex communi omnium piorum ſenſu & confeſſione, qui in cælis per fidem & ſpem viuā quæſierunt quod in præſentis vitæ vmbra non apparuit.

Exorta luce recti dominabuntur illis:forma ipſorum peribit:infernus,ipſorum domicilium. Primùm illa ſtultorum irriſio, quòd in lubricis & volubilibus mundi bonis acquieſcant,oſtendit longè aliam ſapientibus quærendã eſſe felicitatem.Sed illic reſurrectionis myſterium euidentius reſerat,vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit.Quem enim,quæſo,dicemus eſſe illum lucis exortum,niſi nouę vitæ reuelationem, quæ finem præſentis ſequitur?

Superioris argumenti continuatio & confirmatio, à ſpe piorum & impiorum in mundo ridentium exitio.

18 Inde illa naſcebatur cogitatio, quam in miſeriarum ſolatium ac tolerantiæ remedium fideles vſurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius miſericordia. (Pſal. 30. 6) Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum guſtum delibabant? Si in terra hæſiſſent,nihil tale reperire poterant:ſed quia cælum intuebantur,agnoſcebãt punctum eſſe temporis quo exercentur per crucem ſancti à Domino:miſerationes ſeculi eſſe,quibus colliguntur. rurſum impiorum,qui per ſomnium beati ad diem vnum eſſent, æternum ac nunqu.m finiendum exitium præuidebant. Vnde illæ voces, Memoria iuſti in benedictione erit: nomen autem impiorum putreſcet. (Prou. 10. 7.) Pretioſa mors ſanctorum in conſpectu Domini: mors peccatorum peſſima. (Pſal. 116. 15, & 34. 22.) Item apud Samuelem, Dominus pedes ſanctorum ſeruabit, & impij in tenebris cõticeſcent, (1. Sam. 2. 9.) quæ ſignificant,illos probè cognouiſſe,vtcunque variè circunferrentur ſancti,vltimum tamen eorum exitum,vitam ac ſalutem:impiorum felicitatem amœnam eſſe viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo iſtorum mortem vocabant exitium incircunciſorum,vt quibus reſurrectionis ſpes præciſa eſſet. (Ezech. 28. 10, & 31. 18, & alibi.) Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleantur de libro vitæ,& cum iuſtis non ſcribantur. (Pſal. 69. 29.)

Nonum argumentum ex Iobo, qui omniũ apertiſsime de hac ſpe diſſeruit.

Obiectionis dilutio.

19 Præ aliis verò inſignis illa ſententia Iob,Scio quia redemptor meus viuit,& in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum:& in carne mea videbo Deum ſaluatorẽ meũm. (Iob. 19. 25) Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Qui volunt venditare ſuum acumen, cauillantur non eſſe hæc intelligenda de vltima reſurrectione,ſed de primo quoque die quo ſibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamen, velint nolint, ad eam ſpei amplitudinem non potuiſſe peruenire Iob ſi cogitatione in terra reſediſſet. Neceſſe ergo eſt fateamur,oculos in futuram immortalitatem ſuſtuliſſe, qui ſibi vel in ſepulchro iacenti redemptorem affore conſpexerit. Siquidem de præſenti tantùm vita cogitantibus mors extrema eſt deſperatio, quæ nec ipſa ſpem eius abſcindere poterat. Etiam ſi me occiderit, dicebat, in ipſo nihilominus ſperabo. (Iob. 13. 15.)

Alia obiectio.

Reſponſio.

Nec mihi obſtrepat hîc nugator quiſpiam paucorum fuiſſe iſtas voces, vnde minimè probetur talem fuiſſe inter Iudæos doctrinam. Reſponſum enim à me ſtatim accipiet, paucos iſtos non prodidiſſe talibus ſententiis arcanã aliquam ſapientiam, ad quam ſeorſum ac priuatim excellentia tãtùm ingenia admitterentur:ſed,vt erant conſtituti à Spiritu ſancto plebis doctores,quæ communiter ediſcenda eſſent Dei myſteria,& popularis religionis principia eſſe deberent,palàm promulgaſſe. Quum ergo audiamus publica Spiritus ſancti oracula, quibus de ſpirituali vita tam clarè ac dilucidè in Iudæorum Eccleſia diſſeruit,intolerabilis pertinaciç fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare,vbi ſolius terræ ac terreſtris opulentiæ fiat mentio.

Nonum argumentum, ex poſterioribus Prophetis,qui piorum felicitatẽ extra terrenæ huius vitę limites ſitam eſſe docuerunt.

20 Si ad poſteriores Prophetas deſcendam, illic verò liceat, quaſi in campo noſtro, liberè ſpatiari. Nam ſi in Dauide,Iob,Samuele fuit non difficilis victoria:illic multo eſt facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in diſpenſando miſericordiæ ſuæ fœdere tenuit Dominus, vt quo propius temporis progreſſu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illuſtraret. Proinde initiò, quum prima ſalutis promiſſio Adę data fuit,quaſi tenues ſcintillę emicarunt:poſtea facta acceſſione,maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emerſit, latiúſque fulgorem ſuum protulit:donec tandem nubibus omnibus diſcuſſis,ſol iuſtitię Chriſtus vniuerſum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non eſt ergo metuendum ne ſi ad cauſam noſtram comprobandam Prophetarum petamus ſuffragia,illa nos deficiant:ſed quia ingentem materię ſyluam fore video,in qua diutius multo immorari neceſſe ſit quàm ferat inſtituti ratio (eſſet enim opus longi voluminis) ſimúlque vel parum perſpicaci lectori viam me ſtrauiſſe ex ſuperioribus arbitror, qua inoffenſo curſu pergere queat, à prolixitate non adeò in præſens neceſſaria abſtinebo: præmonitis tamen

tamen lectoribus, vt viam sibi ea claui expedire meminerint, quam prius in manum il-
Cap. 6. sect. 3. 4. lis dedimus: Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetę commemorant (cu-
ius vix minima vestigia in præsenti vita cernuntur) ad hanc distinctionem confugiant:
Dei bonitatem quò melius Prophetæ commendarent, temporariis beneficiis, velut li-
neamentis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem quæ men-
tes extra terram, elementa mundi huius, & periturum seculum raperet, atque ad cogi-
tandam futuræ ac spiritualis vitæ fœlicitatem necessariò excitaret.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Israelitæ Babylonem deportati, suam dis- *Id vno exemplo ex Ezechiele sumpto de ossibus aridis viuificatis, dilucidè probatur.*
sipationem morti simillimam esse cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant
Ezech. 37 quin fabulosum putarent esse quod de sua restitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd
4. perinde id æstimabát acsi denuntiasset suscitatum in vitam iri putrida cadauera. Domi-
nus vt ostenderet nec ea ipsa difficultate se impediri quominus beneficio suo locum fa
ceret, Prophetæ campum aridis ossibus plenum per visionem ostendit: quibus, sola ver-
bi sui virtute, spiritum vigorémque vno mòmento reddidit. Seruiebat quidem ad præ-
sentem incredulitatem corrigendam visio: sed interim Iudæos cómonefaciebat quan-
tum vltra populi reductionem virtus Domini protenderetur, quæ arida & dispersa ossa
solo nutu, adeò facilè vegetaret. Quare sententiam illam cum altera Iesaiæ ritè compa-
Ies. 26. 19 rabis: Viuent mortui, cadauer meum, resurgent. Expergiscimini & exultate qui habita- *Confirmatio, ex dicto Iesaiæ.*
tis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam.
Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude ostia tua super te, abscondere pau-
xillum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt
visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum,
nec operiet diutius interfectos suos.

22 Quanquam siquis ad eiusmodi canonem omnia redigere tentet, absurdè fecerit: *Postremum argumentū. Extare in Prophetis aliquot locos qui apertè piorū in regno cælesti futurā immortalitatē demonstrant.*
sunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quæ in regno Dei fideles ma-
net, immortalitatem demonstrant. quales nonnullos recitauimus, & quales sunt cùm
Ies. 66. 22 alij plerique, tum præcipuè duo isti. alter apud Iesaiam, Sicut cæli noui & terra noua,
quæ facio stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mésis ex mense, sabbathum
ex sabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredien
tur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me, quòd vermis eorum non
Dan. 12. 1. morietur, & ignis non extinguetur. alter verò Danielis, In tempore illo consurget Mi-
chael princeps magnus, qui stat pro filiis populi sui: & veniet tempus angustiæ non qua-
le fuit ex quo gentes esse cœperunt. Et tunc saluabitur populus tuus omnis qui inuen-
tus fuerit scriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in
vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum.

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœderis sui pignus *Cóclusio totius tractationis de similitudine vtriusque Testamenti.*
habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam reposuisse: quia minus contro-
uersiæ & plus claritatis habent, non laborabo. Constituamus ergo securè quod nec vllis
diaboli machinis reuelli queat: vetus Testamentum seu fœdus, quod cum Israelitico po
pulo percussit Dominus, non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis æternæque
vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem omnium animis impressam opor
tuit qui in fœdus verè consentiebant. Hanc verò insanam ac perniciosam opinionem *Ad cuius pleniorem confirmationē quatuor testimonia Scripturę proferuntur.*
procul summoueamus, aut Dominum nihil aliud proposuisse Iudęis, aut illos nihil quę-
siuisse præter ventris saturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, li
Mat. 8. 11. berorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud
cælorum regnum hodie promittit suis Christus Dominus, quàm vbi recumbant cum
Act. 3. 25. Abraham, Isaac & Iacob. ac Iudæos seculi sui Petrus hæredes esse Euangelicæ gratiæ as-
serebat, quòd filij essent Prophetarum, cóprehensi in fœdere quod Dominus olim cum
Matt. 27. 52. sua gente pepigisset. Ac ne id solis verbis testatum esset, Dominus facto quoque appro-
bauit. Eo enim quo resurrexit momento multos sanctorum resurrectionis suæ consor-
tio dignatus est, ac visendos in ciuitate præbuit: certo arrhabone sic dato, quicquid fecit
ac passus est in æternæ salutis acquisitionem, ad veteris Testamenti fideles non secus
Act. 15. 8. quàm ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, te-
ste Petro, præditi fuerunt. Quum Spiritum illum, qui est veluti quædam immortalita-
tis in nobis scintilla (vnde & arrhabo hæreditatis nostræ alibi vocatur) in illis similiter
Eph. 1. 14. audimus habitasse, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis *Vnde cósequi-*

tur perspicua erroris Sadducæorum & Iudæorum, salutē æternā & spē certam Ecclesiæ Dei abolentium, refutatio.

mirum est eo stuporis olim recidisse Sadducæos, vt tum resurrectionem, tum animarum substantiam negarent: quorum vtrunq; tam illustribus Scripturæ testimoniis consignatum habebant. Nec minus prodigiosa hodie foret totius nationis stoliditas in expectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiati Euangelij pœnam daturos Scripturæ multò antè prædixissent. sic enim iusto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumen respuendo, tenebras vltrò sibi accersiuissent. Mosen ergo legunt, & assiduè reuoluunt: sed opposito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Christum conuertantur, à quo illum nunc quantum possunt, abducere ac distrahere student. 2. Cor. 3. 14.

CAPVT XI.

De differentia Vnius Testamenti ab altero.

Tres sunt præcipuæ partes huius capitis.

1 Proponit quinque Veteris & Noui Testamenti differentias, à sect. 1. ad 12.
2 Quoniam verò inter has postrema est, quod Vetus Testamentum ad Iudæos tantùm pertinuit, Nouum ad omnes, de vocatione Gentium subiungitur breuis tractatio, sect. 12.
3 Additur responsio ad duas obiectiones, quibus hæc doctrina de Veteris & Noui Testamenti discrimine grauari solet, sect. 13. & 14.

Quinque hæ vnius Testamēti ab altero differentiæ ad modum administrationis potius quàm ad substātiam fœderis pertinet.

Vid ergo? (inquies) nullúmne discrimen veteris & noui Testamenti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuersissimæ inter se conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: sed ita vt nihil constitutæ iam vnitati derogent: quemadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quantum animaduertere mihi licuit, & meminisse possum) numero quatuor præcipuæ. Quibus si quintam adiungere libeat, minimè reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostensurum me profiteor, vt ad modum administrationis potius quàm ad substantiam pertineant. Hac ratione nihil impedient quominus eædem maneant veteris ac noui Testamenti promissiones, atque idem ipsorum promissionum fundamentum, Christus. Porrò prima est, Quòd tametsi olim quoque Dominus populi sui mentes in cælestem hæreditatem volebat collimare, arrectósque esse animos: quo tamen in spe illius melius alerentur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius liquidiúsque reuelata per Euangelium futuræ vitę gratia, rectà ad eius meditationem, omisso inferiori, quem apud Israelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes nostras dirigit. Hoc consilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conscendisse quàm ad illa quæ corpori promittebantur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut insigne adeóque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiunt nihil seuerius Dominum eiusdem Legis transgressoribus interminari quàm ab eius terræ possessione expellendos, ac dispergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè summam recidere quæcunque vel benedictiones vel maledictiones à Mose denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter constituunt Iudæos non sua causa, sed aliena fuisse à cæteris populis segregatos: nempe vt imaginem haberet Chistiana Ecclesia, in cuius externa specie spiritualium rerum documenta cerneret. Sed quum aliquoties Scriptura demonstret, huc terrena quibus eos prosequebatur beneficia Deum ipsum destinasse, vt ad spem cælestium ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationem non considerare, nimiæ imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere status controuersiæ nobis est, quòd illi possessionem terræ Chanaan Israelitis pro summa atque vltima beatitudine habitam, nobis post reuelatum Christum cælestem hęreditatem figurare docent. Nos contra contendimus, in terrena qua fruebantur possessione, velut in speculo, futuram, quam sibi in cælis præparatam crederent, hæreditatem esse intuitos.

Prima differētia. In Vetere Testamēto cęlestem hæreditatem sub terrenis beneficiis contēplandam & degustandam Dominus exhibuit: sub Nouo, istiusmodi terrena subsidia omittuntur.

Probatio primę ipsius differentiæ, à simili de hęrede paruulo, cuius mētio fit apud Apostolum.

2 Id melius elucebit ex similitudine quam posuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorum gentem hæredi paruulo, qui ad se regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius custodiæ commissus est, dictum sequitur. Quòd autem eam ad ceremonias similitudinem potissimum refert, nihil obstat quominus huc quoque aptissimè applicetur. Eadem ergo illis hæreditas quæ nobis destinata fuit: sed cuius adeundæ & tractandæ nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Ecclesia: sed cuius ætas Gal. 4. 1.

adhuc

adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos cõtinuit Dominus, vt spirituales promissiones non ita nudas & apertas illis daret, sed terrenis quodammodo adumbratas. Abraham ergo, Isaac & Iacob, eorúmque posteritatem quum in spem immortalitatis cooptaret, terram Chanaan in hæreditatem illis promisit: non in qua spes suas terminarent, sed cuius aspectu in spem veræ illius, quæ nondum apparebat, hæreditatis se exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari possent, dabatur superior promissio quæ terram illam non supremum esse Dei beneficium testaretur. Sic Abraham in accepta terræ promissione torpere non sinitur: sed maiori promissione erigitur illius mens in Dominum. Audit enim, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna valde. Gen.15.1.
Hîc videmus Abrahamo proponi finem suæ mercedis in Domino, ne illam quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: sed immarcescibilem esse reputet. Subiungit deinde terræ promissionem, non alia conditione quàm vt sit diuinæ beneuolentiæ symbolum, ac cælestis hæreditatis typus, quem sanctis fuisse sensum, eorum voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad summam illam atque vltimam assurgit. Languet (inquit) tui desiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in sempiternum. Item, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: tu es qui conseruas hæreditatem meam mihi. Item, Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuorum. Qui sic loqui audent, se profectò mundum & quicquid est bonorum præsentium spe sua transcendere profitentur. Hanc tamen futuri seculi beatitudinem Prophetæ sæpius sub typo quem à Domino acceperant, describunt: qualiter intelligendæ sunt istæ sententiæ, Quòd pij hæreditate possidebunt terram: scelerati autem ex ea disperdentur. Quòd Ierusalem omne genus diuitiis abundabit, & Sion rerum omnium copia diffluet. Quæ omnia videmus non in terram peregrinationis nostræ, aut in terrestrem Ierusalem propriè competere, sed in veram patriam fidelium ac cælestem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum.

Psal. 73. 26. & 84.3. Psal.16.5. Psal.142.6. Iob 18.17. Apud Iesaiã multis locis. Psal.133.3

3 Hæc ratio est cur maioris quàm nunc deceat, æstimasse mortalem vitam eiúsque benedictiones sancti legantur sub Veteri testamento. Tametsi enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursus sui meta consistendum: quia tamen recognoscebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipsorum modulo exercendos, gratiæ suæ lineamenta Dominus impresserat, maiori eius suauitate afficiebantur quàm si ipsam per se considerassent. Quemadmodum autem Dominus, beneuolentiam suam erga fideles præsentibus bonis testando, spiritualem felicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita è conuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij sui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia analogiam ac conuenientiam (vt sic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta sæuis horrendísque suppliciis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitius & rarius multo puniat: & parum abest quin ob id diuersos Veteris & Noui testamenti deos imaginentur, quod etiam Manichæis accidit. Verùm talibus scrupulis facile expediemur, si animum referemus ad istam quam notaui Dei dispensationem, quòd tum futuræ ac æternæ fœlicitatis gratiam terrestribus beneficiis, tum spiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit quo Testamentum suum quodammodo adhuc inuolutum Israelitico populo tradebat.

Ob hanc causam S. Patres sub Lege terræ nam vitam eiúsque benedictiones admodũ æstimarũt, & pœnas exhorruerũt, quæ etiam magis erãt conspicuę.

Cur grauia & subita sub Lege supplicia extiterunt.

4 Alterum Veteris & Noui testamẽti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantùm & pro corpore vmbram ostentabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius ferè fit mentio vbicunque Veteri testamento Nouum opponitur: fusior tamen est eius tractatio in epistola ad Hebræos quàm alibi vsquam. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherẽt religionis totius ruinam. Quo hunc errorem refutet, assumit quod de Christi sacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat. nam quum æternum illi deferatur sacerdotium, certum est aboleri sacerdotium illud vbi alij aliis successores quotidie substituebãtur. Pręualere autem noui istius sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea, in ea sacerdotij translatione verti etiam Testamenti mutationem. Atqui id necessarium fuisse ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionem

Secunda differentia. Vetus ceremoniis Christum adumbrabat: Nouum præsentem veritatem & corpus solidũ exhibet.

Psal. 110. 4. Heb.7.11, 19. & 9.9. & 10.1.

nem posset. Tum deinde prosequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iustitias habuerit, quæ cultores suos non possent secundum conscientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis, nec peccata delere, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viuam

Scopus epistolæ ad Hebræos, hanc differentiam explicantis.

rerum effigiem: ideóque non aliud habuisse officij nisi vt introductio esset in spem meliorem quę in Euangelio exhibetur. Hîc videndum est qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Testamenta dissidium: sed quum status quæstionis aliò nos ducat, eò tendendum est vt verum reperiamus. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interiturum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt statum ratúmque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosen præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Christo quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hę verò tametsi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomen habent.

Veteris Testamenti definitio.

qualiter & aliis sacramentis dari solet. Proinde, in summa, Vetus testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis comprehensa. In ea quoniam nihil solidum subest, nisi vlterius transeatur, oportuisse antiquari & abrogari contendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti sponsori ac mediatori locus daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones obliteratæ, quæ sub Lege manebant. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur, ideóque temporarium fuisse, quia veluti in suspenso erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò demum nouum æternúmque factum fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitúmque fuit. Vnde calicem,

Matt.26.28.

quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui Testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obsignatur.

Hinc etiã est, quod Legis pędagogia dicimur ad Christum deduci.

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia deductos fuisse Iudęos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Conueniebat enim, sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminus adhuc & obscurè cernerent. Ideò hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obseruatiunculis, tanquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus: per quem fidelis populi cognitionem adolescere oportebat. Hanc distinctionem signa-

Galat. 3. 24. & 4.1.

Matth.11.13.

uit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ quæ olim ad liquidum manifestanda erat, & procul emicantem præmonstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, reseratum est regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientię & intelligentiæ, quibus propè ad ipsa cæli adyta penetratur.

Col.2.9.

Nec obstat quod inter veteres sub Lege quidam extiterunt in fide robustissimi cum quib. nemo ferè in Ecclesia Christiana sit conferẽdus. Ordinaria n. Dei dispẽsatio respicienda est. Deinde, excellentissimi quique sub hac pædagogia compre-

6 Nec obstat quòd nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat qui fidei pręstantia sit cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodiéque orbem vniuersum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hîc quæritur: sed quam in populo docẽdo ordinariam dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de rebus longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio. Ad hæc, vtcunque mirifica in illis notitia emineret, quum tamen ad communem populi pędagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postremò nunquam tanta vllis tunc contigit perspicientia, quæ non seculi obscuritatem aliqua ex parte resiperet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque vestri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et sanè hac

Mat.13.17 Luc. 10. 24.

præ-

prærogatiua Christi præsentiam pollere æquum fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cælestium mysteriorum reuelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patefactum, nostro maximè seculo vtilem esse eorum operam.

hensi sunt, & ceremoniis adiuti vt Christum eminus intuerentur ac salutarent.

1.Pet.1.12

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius sunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundùm pactum quod pepigi cum Patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, quanuis dominarer eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meam in visceribus eorum, cordibus eorū inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum. Omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus comparationis huius inter Legem & Euangelium statuendæ, vt illam vocaret literalem, hoc, spiritualem doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prędicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expendere satis fuerit, vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur de Lege Apostolus quàm Propheta. neque id simplici Legis respectu: sed quòd erant nebulones quidam Legis κακοζηλοι, qui peruerso ceremoniarum studio, Euangelij claritatem obscurabant: de Legis natura secundum eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obseruare operæpretium erit. Vterque verò quia Vetus ac Nouum testamentum per contentionem inter se componit, nihil in Lege considerat nisi quod proprium eius est. Exempli gratia: Lex, misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantùm tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iustitiæ, pœnam transgressoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutet aut emendet.

Iere.31.31.

Tertia differētia. Vetus est literale: nouū spirituale: illud, mortis ministerium: hoc, vitæ organum.

2.Cor.3.6

Hæc differentia ab Apostolo tradita tractatur primū in genere.

8 Nunc membratim Apostoli collationem explicemus. Vetus testamentum literale est: quia sine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum, spirituale: quod Dominus hominum cordibus spiritualiter insculpsit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuoluere vniuersum hominum genus: Nouum est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo restituit. illud damnationis ministerium est: quia reos peragit iniustitiæ omnes filios Adam. hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuámque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit. sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non conferetur. Ceremonię verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutę, causam infirmitatis intra se habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est acsi nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se cōuerso: sed per comparationem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelij prædicationem idem Legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ communionem collegit, paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi sint: qui tamen multi fuerunt, si suopte numero sine comparatione censeantur.

Deinde speciatim, membris textus Apostolici diligenter collatis, per triplicem antithesin. Vetus est literale, mortiferum, temporarium: Nouū est spirituale, viuificum, æternum.

Literæ & Spiritus differentia.

9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim testamentum Scriptura vocat seruitutis, quòd timorem in animis generet: nouum autem, libertatis, quòd in fiduciam ac securitatem eosdem erigat. Sic Paulus ad Romanos, Non accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore mentes percellat: adeò vt ipse quoque Moses expa-

Rom.8.15

Heb.12.18

Quarta differentia. Vetus testamentum est seruitutis: nouum autem libertatis. Id quod tribus Apostoli testimoniis confirmatur.

uesc

uescat, vbi vox terribilis insonat, quam audire omnes deprecētur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cælestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fusius explanat ad Galatas, Gal. 4. 22.
quum ad allegoriam trahit duos Abrahæ filios, in hunc modum, Quòd Agar serua typus sit montis Sinai, vbi Legem accepit populus Israel: Sara libera, figura sit cælestis Ierusalem, à qua fluit Euangelium? Quòd quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat, Saræ liberum, cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in seruitutem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus testamentum pauorem ac trepidationem incussisse conscientiis: noui beneficio fieri vt in lætitiam soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti.

Obiectio.

Quòd si ex populo Israelitico sancti Patres obiiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & lætitiæ fuisse participes: responde-

Responsio, per distinctionem.

mus, neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruili conditione premi, & conscientiæ inquietudine fatigari sentirent, ad Euangelij subsidium confugisse: ideóque peculiarem noui Testamenti fructum fuisse, quòd præter commūnem Veteris testamenti legem illis malis exempti fuerunt.

Altera, per negationem.

Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spiritu fuisse donatos, vt non experti sint aliqua ex parte & timorem à Lege & seruitutem. Vtcunque enim illa, quam per Euangelij gratiam assequuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamen iisdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij. Quum ergo ad eas ceremonias solicitè obseruandas adigerentur, quæ pædagogiæ seruituti similis symbola erant, & chirographa quibus se peccati reos faterentur, ab obligatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris Testamento fuisse dicuntur, dum respicitur communis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Dominus agebat.

Discrimen inter tres posteriores differentias & primā.

10 Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Legis & Euangelij. quare in illis Lex, Veteris testamenti, Euangelium, noui nomine signatur. Prima latius extenditur: comprehendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissiones. Quòd autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censendas Augustinus negauit, optimè in eo sensit. nec aliud voluit quàm quod docemus: siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli sententias respiciebat, vbi Vetus testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernitur. Lib. 3. ad Bonif. c. 4

Confirmatio superiorū dictorum, ex Augustino desumpta.

Istud quoque scitissimè eodem loco subiungit, pertinere ab initio mundi ad Nouum testamentum filios promissionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obedierunt mandatis. Idque in spe non carnalium, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, cælestium, æternorum bonorum, præcipuè credētes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum sibi administrari, vt benefacerent, & ignosci, quoties peccarent. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit, Eiusdem nobiscum benedictionis in ęternam salutem consortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo selectos Scriptura commemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hoc interest, quòd nostra (secundum illam Christi sententiam, Lex & Prophetæ vsq; ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat verbi dispensationem distinguit. altera simpliciter Legis debilitatem secer- Mat. 11. 13

Regula, de S. Patribus sub Veteri testamento.

nit ab Euangelij firmitudine. Atque hîc quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamento vixisse, vt non illic restiterint, sed aspirarint semper ad nouum, adeóque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim præsentibus vmbris contenti, mentem ad Christum non extenderunt, eos cæcitatis ac maledictionis damnat Apostolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pecude mactata peccati expiationem sperare? quàm in externa aquę irrigatione, animę purgationem quærere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valde oblectetur, velle placare? Ad istas enim omnes absurditates delabuntur qui sine Christi respectu in Legis obseruationibus hærent.

Quinta differentia. Vetus testamentū ad vnū tantū populū pertinuit: Nouum verò ad omnes.

11 Quintum, quod adiungere licet, discrimen, in eo iacet, quòd ad Christi vsque aduentum gentem vnam segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distribuebat Altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moses, Deut. 32. 8.
in possessionem illi cessit populus suus: Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi sic populum alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus Ibi. 10. 14.
tamen

tamen tuis tantummodo adhæsit,amauit eos vt eligeret semen eorum post eos:nempe
vos ipsos,è cunctis gentibus. Populum ergo illum veluti solus ad se ex hominibus perti-
neret, nominis sui cognitione dignatus est solum : fœdus suum quasi in eius sinu depo-
suit:præsentiam sui numinis illi manifestauit:omnibus prærogatiuis eum honorauit.Sed
(vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hic agitur , illum verbi sui communione
sibi deuinxit,vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea gentes alias,quasi nihil se- Act.14.16.
cum haberēt rei aut commercij,in vanitate ambulare sinebat : nec vt earum exitio me-
deretur,quod vnicum erat remedium afferebat,verbi scilicet sui prędicationem,Itaque
Israel tunc filius Domino delicatus : alij extranei. ille cognitus, & in fidem tutelámque
susceptus:alij tenebris suis relicti. ille à Deo sanctificatus : alij profani. ille Dei præsentia
honoratus:alij omni propinquitate exclusi.At vbi venit plenitudo temporis,instauran- Galat.4.4.
dis omnibus destinata, exhibitúsque est ille Dei & hominum conciliator:diruta mace- Ephes.2.14.
ria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, annuntiata
pax est iis qui procul erant,non secus atque iis qui propè coniuncti,vt Deo simul recon-
Psal.2.8. Ps. 72.8, & alibi. ciliati,in vnum populum coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi,circuncisionis Galat.6.15.
vel præputij ratio,sed omnia in omnibus Christus,cui datę sunt gentes in hæreditatem,
& termini terræ in peculium : vt sine discrimine dominetur à mari vsque ad mare , & à
fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera , qua supra Vetus testamentum Noui *Altera pars capitis, à præcedenti sectione pendens, in qua de vocatione Gentium paucis agitur.*
excellentia illustratur.Plurimis quidem & clarissimis Prophetarum oraculis testata an-
tè fuerat : sed ita vt in regnum Messiæ eius complementum reiiceretur. Ac ne Christus
quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fecit:sed eò vsque
distulit donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris, ac finito humiliationis
Phil.2.9. suæ tempore , acciperet à Patre nomen quod est supra omne nomen, coram quo omne
Matt.15.24. genu flecteretur. Vnde mulieri Chananææ, hac opportunitate nondum expleta, negat
se missum nisi ad oues perditas domus Israel : nec Apostolos in prima missione patitur
Mat.10.5. eosdem limites superare.In viam Gentium,inquit,ne abieritis,& in ciuitates Samarita-
norum ne ingrediamini:sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Vtcunque autem
tot testimoniis prodita foret , vbi tamen Apostolis auspicanda fuit , sic noua & insolens
illis visa est vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè sanè nec sine recusa- *Cur Gentium vocatio adeo noua & insolens Apostolis visa est.*
tione tandem aggressi sunt.Nec mirum:videbatur enim rationi minimè cōsentaneum,
vt Dominus,qui tot seculis Israelem à reliquis gentibus selegerat,quasi repentè mutato
consilio delectum illum tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat:sed nō poterant
vaticiniis adeò attenti esse , vt rei nouitate , quæ se oculis ingerebat , nihil mouerentur.
Neque satis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futuræ Gentium vocationis
specimina Deus ediderat. Siquidem præterquam quòd paucissimos vocauerat,illos ip-
sos inserebat quodammodo in familiam Abrahæ,vt populo suo accederent:ista verò pu
blica vocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes , sed velut in demortuorum lo-
cum subire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quos-
Col.1.26. cunque Deus antè in corpus Ecclesiæ asciuerat. Itaque non abs re Paulus mysterium
hoc tantopere prædicat absconditum à seculis & generationibus, & quod etiam Ange-
lis mirabile esse dicit.

13 His quatuor aut quinque membris totam Veteris & Noui testamenti differen- *Postrema capitis pars, quæ obiectiones diluit.*
tiam, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit, puto bene ac fideliter explica-
tam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernanda Ecclesia varietatem , diuersum in do-
cendo modum,tantam rituum ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurdita-
te iactant : iis quoque respondendum est , antequam ad alia transeamus. Fieri autem id *1. Minimè consentaneum est vt Deus immutabilis quod semel iussit postea improbet.*
breuiter potest , quia non tam firmæ sunt obiectiones vt accurata refutatione opus ha-
beant. Non est,inquiunt,consentaneum,vt Deus,qui perpetuò sibi constat,tantam mu
tationem passus sit, vt quod semel iusserat & commendauerat, postea improbaret. Re-
spondeo,non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuer-
sas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia *Respōsio, à simili, testimonio Apostolico confirmata.*
æstate familiæ suæ agricola præscribit, non propterea illum inconstantiæ arguemus,aut
deuiare putabimus à recta agriculturæ regula , quæ cùm perpetuo naturæ ordine con-
iuncta est.Similiter siquis paterfamiliâs aliter suos liberos in pueritia,aliter in adolescen
tia,aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet : non propterea dicemus ipsum leuem esse,
aut

aut à sua sententia discedere. Quid ergo inconstantiæ notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatem aptis & congruentibus notis distinxerit? Posterior similitudo penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Paulus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ętatis modulo ipsis congruebant: nos firmiore & quasi viriliore disciplina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia quòd eandem omnibus seculis doctrinam tradidit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requirendo perseuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

Galat. 4.1.2.3.&c.

2. Ab initio cũ Iudæis agere potuit quemadmodum hodie cum Christianis.

Responsio, quæ huius obiectionis absurda detegit.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas, nisi quia talem esse Deus voluit? nónne tam bene ab initio quàm post Christi aduentum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & claris sacramentis suos erudire, Spiritum sanctum largiri, gratiam suam per orbẽ vniuersum diffundere? Hoc verò perinde est acsi cum Deo litigarent quòd mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quòd alternas vices inter hyemem & æstatem, inter diem & noctem esse voluerit. Nos verò (quod sentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum est, sapienter & iustè factum ne dubitemus: etiamsi causam sæpe nesciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non concedere Deo vt consilij sui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum est (inquiunt) quòd nunc pecudum victimas, & totum illum sacerdotij Leuitici apparatum respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quasi verò Deum externa ista & caduca oblectent, aut vllo modo afficiant. Iam dictum est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro hominum salute dispensasse. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem postea iam sene alio curationis genere vtatur: num ideò dicemus ipsum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter perstet, rationem ętatis habet. Sic Christum aliis signis & absentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum repræsentari decet. Quòd ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduentu Christi sparsam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largius effusas, quis, obsecro, æquum esse neget vt in manu & arbitrio Dei sit libera gratiarum suarum dispensatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi sui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ suæ profectum & successum largiatur? nominis sui notitiam, quibus velit seculis, auferat è mundo, propter ipsius ingratitudinem: quando iterum velit, propter suam misericordiam restituat? Videmus ergo nimis indignas esse calumnias, quibus impij homines hac parte simplicium animos exagitãt, vt vel Dei iustitiam vel scripturę fidem in dubium vocent.

Instãtia. Deus improbat quod olim probauit.

Responsio, à simili.

Alia respõsio, à volũtatis diuinæ iusta æstimatione, & gratiæ eiusdẽ dispensatione.

CAPVT XII.

Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem.

Partes huius capitis.

1 Causæ propter quas Mediatorem nostrum oportuit verum Deum esse, & hominem fieri, sect. 1. 2. & 3.

2 Variarum obiectionum, à nonnullis fanaticis, tum præcipuè ab Osiandro, aduersus orthodoxam de mediatore Deo & homine doctrinam dilutio, sect. 4. 5. 6. & 7.

Necessarium fuit, non absolutè, sed ex cælesti decreto, vt Mediator Deus esset & fieret homo.

Am magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem qui Mediator noster futurus esset. De necessitate si quæritur, non simplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel absoluta fuit: sed manauit ex cælesti decreto, vnde pendebat hominum salus. Cęterùm quod nobis optimum erat statuit clementissimus Pater. Quum enim iniquitates nostræ quasi interiecta inter nos & ipsum nube nos à regno cælorum prorsus alienassent, nemo, nisi qui ad eum pertingeret, pacis restituendę interpres esse poterat. Quis autem pertigisset? quispiámne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente suo ad conspectum Dei horrebant. Angelorum aliquis? Sed enim illi quoque opus habebant capite, per cuius nexum solidè & indistractè Deo suo cohærerent. Quid igitur? deplorata certè res erat nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quando ascendere nostrũ non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id est nobiscum Deum: & hac quidẽ lege, vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominũ natura inter se coalescerent. alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tantũ erat inter nostras sordes & summam Dei munditiem dissidium. Quanuis ab omni labe integer stetisset homo, humilior tamen

Homo purus aut Angelus id non poterat: & illi capite opus habebãt.

Dei Filium igitur ad nos descendere oportuit.

Nec homo in

tamen erat eius conditio quàm vt ſine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demerſus, fœdatus tot maculis, corruptione ſua fœtidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Chriſtum proponere
1.Tim.2.5 Mediatorem volens, diſertè commemorat eſſe hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus. Poterat Deum dicere: poterat ſaltem & nomen hominis ſicut Dei omittere: ſed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem noſtram nouerat, vt tempeſtiuè occurreret, aptiſſimo remedio vſus eſt, Filium Dei tanquam vnum ex nobis familiariter in medio ſtatuens. Nequis igitur ſe torqueat vbinã ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipſum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis eſſe admonet, quandoquidem caro noſtra eſt. Idem certè
Heb.4.15 deſignat quod alibi pluribus verbis explicatur, non eſſe nobis Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, quando ſit more noſtro, ſola peccati exceptione, per omnia tentatus.

integritate permanẽs ad Deũ ſine mediatore penetrare poterat: multò minus poſt lapſum.

Mediator autẽ ille non modo Deus, ſed etiã homo nobis proponitur.

2 Id etiam clarius fiet ſi reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præſtandum erat, nempe ſic in Dei gratiam nos reſtituere, vt faceret ex filiis hominum illius filios: ex hæredibus gehennæ, regni cæleſtis hæredes. Quis hoc poterat, niſi Filius Dei fieret idem filius hominis, & ſic noſtrum acciperet vt transferret ad nos ſuum? & quod ſuum erat natura, noſtrum faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos eſſe filios Dei confidimus, quia naturalis Dei Filius ſibi corpus de corpore noſtro, carnem ex carne noſtra, oſſa ex oſſibus aptauit, vt idem nobiſcum eſſet. quod nobis proprium erat, ſuſcipere grauatus non eſt, vt viciſſim ad nos pertineret quod proprium ipſe habebat: atque ita in commune ipſe nobiſcum & filius Dei eſſet & filius hominis. Hinc ſancta illa fraternitas, quam ore ſuo commẽdat, vbi dicit, Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum, Iohan.20.17
Deum meum & Deum veſtrum. Hac ratione certa nobis eſt regni cæleſtis hæreditas, Rom.8.17.
quia vnicus Dei Filius, cuius in ſolidum propria erat, nos ſibi fratres adoptauit: quòd ſi fratres, ergo & hæreditatis conſortes. Adhæc apprimè vtile fuit hac etiam de cauſa verum eſſe Deum & hominem qui redemptor noſter futurus eſſet. Eius erat mortem abſorbere: quis hoc poterat niſi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat niſi ipſa iuſtitia? Eius erat mũdi & aeris poteſtates profligare: quis hoc poterat niſi virtus & mundo & aere ſuperior? Porrò penes quem vita eſt, aut iuſtitia, aut cæli imperium & poteſtas, niſi penes ſolum Deum? Seſe ergo clementiſſimus Deus in perſona vnigeniti Redemptorem noſtrum fecit, dum nos redemptos voluit.

Altera cauſa, ex officio à Mediatore præſtãdo deſumpta, videlicet vt nos ex filiis Adæ & hæredibus gehennæ filios Dei & regni cæleſtis hæredes efficeret.

3 Alterum hoc noſtrę cum Deo reconciliationis caput erat, vt homo, qui ſua ſe inobedientia perdiderat, remedij loco obedientiam opponeret, iudicio Dei ſatisfaceret, pœnas peccati perſolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noſter, Adæ perſonam induit, nomen aſſumpſit, vt eius vices ſubiret Patri obediendo, vt carnem noſtram in ſatisfactionis pretium iuſto Dei iudicio ſiſteret: ac in eadem carne pœnam quam meriti eramus perſolueret. Quum denique mortem nec ſolus Deus ſentire, nec ſolus homo ſuperare poſſet, humanam naturam cum diuina ſociauit, vt alterius imbecillitatem morti ſubiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luctam cum morte ſuſcipiens, nobis victoriam acquireret. Qui ergo Chriſtum ſua aut diuinitate, aut humanitate ſpoliant, eius quidem vel imminuunt maieſtatem & gloriam, vel bonitatem obſcurant. Sed non minus altera ex parte hominibus ſunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ niſi hoc fundamento nixa ſtare non poteſt. Adde quòd ſperandus fuit redemptor ille Abrahæ Dauidiſque filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiſerat. vnde alterum fructum colligunt piæ mentes, quòd ipſa originis ſpecie ad Dauidem & Abraham perductæ, certius agnoſcunt hunc eſſe Chriſtum qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper expoſui, præcipuè tenendum eſt, communem naturam pignus eſſe noſtræ cum Filio Dei ſocietatis: carne noſtra veſtitum debellaſſe mortem cum peccato, vt noſtra eſſet victoria & triumphus noſter: carnem quam à nobis accepit, obtuliſſe in ſacrificium, vt facta expiatione reatum noſtrum deleret, & placaret iuſtam Patris iram.

Tertia, vt in noſtra carne perfectam obedientiam præſtaret pro fratribus ſuis diuino iudicio ſatisfaceret, & pœnas peccati perſolueret: vt noſtra eſſet victoria & noſter triũphus.

Quarta cauſa, ad totius Eccleſiæ conſolationẽ & confirmationem ſpectans.

4 His vt par eſt conſiderandis qui ſedulò attentus erit, vagas ſpeculationes facilè negliget quæ leues ſpiritus & nouitatis cupidos ad ſe rapiunt: cuius generis eſt, Chriſtum, etiamſi ad redimendum humanum genus non fuiſſet opus remedio, futurum tamen fuiſſe hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ ſtatu
Col.1.15. præfectum Angelis & hominibus fuiſſe caput. qua ratione dicitur à Paulo primogenitus

Obiectio 1. aduerſus orthodoxam hanc doctrinam.

Reſponſio.

tus omnis creaturæ. sed quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne, vt fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimiæ temeritatis est. Quorsum ab

Confirmatio, à legalibus sacrificiis.

initio promissus fuerit Christus satis notum est: vt scilicet instauraret collapsum mundum, & perditis hominibus succurreret. Itaque sub Lege proposita fuit eius imago in sacrificiis, vt sperarent fideles Deum sibi propitium fore, postquam expiatis peccatis reconciliatus foret. Certè quum seculis omnibus, etiam Lege nondum promulgata, nunquam sine sanguine promissus fuerit Mediator, colligimus, æterno Dei consilio purgandis hominum sordibus fuisse destinatum: quia piaculi signum est sanguinem fundi. Sic

A testimonio Prophetarum.

de eo concionati sunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominum fore promitterent. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis celebre Iesaiæ testimonium, vbi prædicit percutiendum esse Dei manu propter scelera populi, vt castigatio pacis esset super eum: & Sacerdotem fore, qui se in victimam offerret: ex plagis eius fore aliis sanitatem: & quia omnes errarunt & instar ouium fuerunt dispersi, placuisse Deo illum affligere, vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad opem miseris peccatoribus ferendam Christum diuinitus propriè addici audimus, quisquis has metas transilit, stultæ curiositati nimis Iesa.53.4

A testimonio item Apostolorum & Euangelistarum, atque adeo ipsius Christi.

indulget. Iam vbi prodiit ipse, hanc aduentus sui causam esse asseruit, vt placato Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem testati sunt de eo Apostoli. Sic Iohannes, antequam Ioh.1.9. doceat Sermonem factum esse carnem, defectionem hominis narrat. Sed ipse ante omnes audiendus est de officio suo differens, Sic Deus dilexit mundum, inquit, vt Filium Ibid.10.14. suum vnigenitum daret: vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Ibid.3.16 Item, Venit hora vt mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuant. Ego Ibid.5.25. sum resurrectio & vita. qui credit in me, quanuis sit mortuus, viuet. Item, Filius hominis Ibid.11.25

Matth.18.11. venit ad seruandum quod perierat. Item, sanis non opus est medico. Nullus esset finis si

Ibid.9.12. omnia referre vellem. Vno quidem consensu ad hunc fontem nos reuocant Apostoli: & certè nisi ad reconciliandum Deum venisset, concideret honor sacerdotij, quando

Heb.5.1. ad deprecandum medius statuitur inter Deum & homines Sacerdos. non esset iustitia

2.Cor.5.19. nostra, quia pro nobis victima factus est, vt nobis peccata Deus non imputet. Denique omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, spoliabitur. Concidet etiam illud Pauli,

Rom.8.3. Quod impossibile erat Legi, Deum misisse Filium suum vt in similitudine carnis pecca-

Tit.2.11. ti pro nobis satisfaceret. Nec stabit quod alibi docet, in hoc speculo apparuisse Dei bonitatem, & immensum amorem erga homines, dum Christus datus est redemptor. Denique non alium finem vbique assignat Scriptura cur carnem nostram suscipere voluerit Dei Filius & hoc etiam mandatum à Patre acceperit, nisi vt victima fieret ad Patrem

Luc.24.26. nobis placandum. Ita scriptum est, atque ita oportuit Christum pati, & prædicari in no-

Iohan.10.17. mine eius pœnitentiam. Propterea diligit me pater, quia animam meam pono pro oui-

Ibid.3.14. bus: hoc mandatum dedit mihi, Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet

Ibi.12.27.28. exaltari Filium hominis. Alibi, Pater serua me ex hac hora: sed propterea veni in hanc horam. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem assumptæ carnis assignat, vt victima &

Luc.1.79. piaculum fiat abolendis peccatis. Eadem ratione pronuntiat Zacharias, secundùm promissionem datam patribus venisse: vt illuminet qui in vmbra mortis sedebant. Hæc o-

Coloss.2.3. mnia meminerimus de Filio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes scientiæ & sapien-

1.Cor.2.2. tiæ thesauros absconditos esse testatur, & præter quem nihil se scire gloriatur.

2. Obiectio. 5 Siquis excipiat, horum nihil obstare quominus idem Christus, qui damnatos redemit, testari etiam potuerit suum erga saluos & incolumes amorem, eorum carnem

Responsio. induendo: breuis responsio est, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta simul hæc duo fuisse, vt fieret nobis redemptor Christus, & eiusdem naturæ particeps, fas non esse longius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid sciendi cupiditas, immutabili Dei ordinatione non contentus, ostendit etiam ne hoc quidem Christo, qui no-

Confirmatio. bis in pretium redemptionis datus est, se contentum esse. Nec verò Paulus solùm recitat quorsum missus fuerit, sed ad sublime prædestinationis mysterium conscendens, o-

Ephe.1.4.5. mnem humani ingenij lasciuiam & pruritum opportunè compescit. Elegit nos in Christo Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filios secundùm propositum voluntatis suæ, & acceptos habuit in Filio dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Hîc certè non præsupponitur Adæ lapsus quasi tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostenditur, quum mederi vellet humani generis miseriæ. Si

3. Obiectio. rursum obiiciat aduersarius, consilium hoc Dei pependisse ex hominis ruina quam præuideb

uidebat: mihi satis supérque est, impia audacia ad fingendum nouum Christum prorumpere, quicunq; sibi de Christo plus inquirere permittunt vel scire appetunt, quàm Deus arcano suo decreto prædestinauit. Ac meritò Paulus, vbi de proprio Christi officio ita disseruit, precatur Ephesiis spiritum intelligentiæ, vt comprehendant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ omnem scientiam supereminet: acsi data opera cancellos mentibus nostris circundaret, ne à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare quum fidelis hic sermo sit, teste Paulo, Christum venisse vt peccatores saluos faceret: in eo libenter acquiesco. Et quum alibi doceat idem Apostolus gratiam quæ nunc per Euangelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque constanter in ea manendum statuo. Huic modestiæ iniquè obstrepit Osiander, qui hanc quæstionem à paucis antè leuiter motam, rursus hoc tempore infœliciter agitauit. Confidentiæ eos insimulat qui Filium Dei negant apparíturum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruersæ curiositati frenum non iniiciat Paulus, vbi de redemptione per Christum parta loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erupit quorundam vesania, dum præpostere acuti videri appetunt, vt quærerent an naturam asini assumere potuerit Dei filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam detestabile meritò exhorrent, hoc prętextu excusat Osiander quòd nusquam diserte in scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat. Ergo qui alibi Christum prædicat æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoscet cui nullæ redimendi partes iniunctæ sint.

Responsio. *Confirmatio.* *Ephes.3.16. 17.18.* *1.Tim.1.15.* *2.Tim.1.9.* *4. Obiectio Osiandri.* *Responsio.* *Tit.3.9.* *1.Cor.2.2.* *Ephes.1.22.*

6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginē Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret quem iam Pater carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nunquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quàm istud & nugatorium sit & contortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi. interea primū se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet non solùm in dotibus eximiis, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginem Dei Adam gestasse quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quærendam esse contendo quàm in illis præstantiæ notis quibus Adam Deus insigniuerat præ aliis animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno consensu fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ insculptum ipsi Adæ fuit, inde manasse quòd per vnigenitum filium ad opificis sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo, in quo suam gloriam creator ipse conspici quasi in speculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti filij beneficio, sed addo filium ipsum tam Angelis quàm hominibus commune fuisse caput: ita vt quę in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quàm in hominibus repræsentari suam gloriam & in vtraque natura conspicuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse tunc posthabitos hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neque enim præsenti Dei intuitu assiduè fruerentur, nisi ei essent similes. nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis socientur, vt simul inter se cohæreant sub vno capite. Denique, si Christo creditur, hæc vltima erit nostra fœlicitas, vbi in cælos erimus recepti, conformes esse Angelis. Quòd si inferre Osiandro licet, primarium imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodem iure contendet quispiam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

5. Obiectio Osiandri, quę est basis errorum quos in hanc doctrinam effutiuit. *Responsio.* *Imago Dei in Adamo quid.* *Gen.1.27.* *Christus, Angelorum & hominum caput.* *Psal.82.6.* *Colos.3.10.*

7 Non est igitur cur metuat Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnando decretū fixum & immutabile. Quia etiamsi non collapsa fuisset Adę integritas, similis fuisset Deo cum Angelis: neque tamen propterea necesse fuisset Filium Dei fieri vel hominem vel Angelum. Frustra etiam absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, nō vt redemptor, sed vt primus homo, ne à sua prærogatiua excideret: quan-

6. Obiectio Osiandri. *Responsio.* *7. Obiectio.*

do iam nonnisi per accidẽs natus esset, vt scilicet instauret perditum genus humanum:
Responsio. vt inde inferat, creatum igitur fuisse ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam
Heb.4.15. apertè docet Scriptura, similem nobis fuisse factum per omnia, excepto peccato? vnde
Luc.3.38. & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiam velim cur à Paulo
1.Cor.15.47. Christus vocetur secundus Adam, nisi quia destinata ei fuit humana conditio, vt ex rui-
8.Obiectio. na erigeret Adæ posteros. Nam si creationem ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiander, quia iam Christus homo pręcognitus erat in men
Responsio. te Dei, homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, mediam statuit defectionem, ex qua naturæ in pristinum ordinem reformandæ necessitas. vnde sequitur, eandem Filio Dei nascendi fuisse causam, vt homo fieret.
9.Obiectio. Interea malè & insulsè ratiocinatur Osiander, Adam, quandiu integer stetisset, futurum
Responsio. imaginem fuisse suiipsius, non Christi. Respondeo ex opposito, quia etsi nunquam induisset carnem Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis semper apparuit, Christum esse verè caput, & primatum tenere in o-
10.Obiectio. mnibus. Atque ita soluitur futilis argutia, quam ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite nisi Deo propositum fuisset Filium suum carne vestire, etiam citra A-
Responsio. dæ culpam. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus concedet, Christo non competere primatum in Angelos, vt fruantur eo principe, nisi quatenus est homo. At-
Colos.1.15. qui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei sermo, primogenitum esse omnis creaturæ, non quòd creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrun-
Colos.1.18. que enim vno & breui contextu considerandum proponit Apostolus, per Filium crea-
Ibidem 16. ta fuisse omnia, vt Angelis dominetur: & hominem esse factum vt redemptor esse inci-
11.Obiectio. peret. Eiusdem inscitiæ est quòd homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi homo
Responsio. fuisset. Quasi verò non potuerit constare regnum Dei, si æternus Dei Filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in societatem cælestis gloriæ suæ & vitæ collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi præstigias facit, Ecclesiam fuisse ἀκέφαλον futuram, nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina sua virtute præesse hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instar corporis sui, donec in cælum collecti eadem cum Angelis vita fruerentur. Quas hactenus refutatas nænias, pro firmissimis oraculis ducit Osiander: nempe vt suarum speculationum dul
12.Obiectio. cedine inebriatus, ridiculos pæanas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea dicit longè firmius se afferre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua conspecta dixit, Hoc nunc
Gen.2.23. os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincit? nempe
Responsio. quia eundem sermonem Christus apud Matthæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in singulis Legis præceptis quærat Osiander, quæ à Deo authore profecta esse constat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistens. Quia non de mystica vnione qua Ecclesiam dignatus est disserit, sed tantùm de fide cõiugali: ob hanc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vnam, ne insolubile illud vinculum quisquam diuortio violare tentet. Hæc simplicitas si Osiandro sordet, Christum reprehendat, quia discipulos ad mysterium non traduxerit, Patris dictum subtilius interpre-
Instantiæ solutio. tando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnem de carne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neque enim quo sensu hoc pro-
Ephes.5.30. tulerit Adam referre voluit, sed sub figura & similitudine coniugij sacram coniunctionem proponere, quæ nos vnum cum Christo facit. & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugij discernit spiritualem Christi & Ecclesiæ coniunctionem. Quare facilè euanescit hec futilitas. Nec verò mihi necesse arbitror similes quisquilias discutere: quia ex breuissima hac refutatio-
Summa superioris doctrinæ. ne deprehendetur omnium vanitas. Hæc quidem sobrietas filiis Dei solidè pascendis abundè sufficiet, quum venit plenitudo temporum, missum fuisse Filium Dei factum ex
Galat.4.4 muliere, factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant redimeret.

CAP.

CAPVT XIII.

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ de vera humanæ carnis Christi substantia multis Scripturę testimoniis confirmatio, sect. 1.

2 Marcionitarum, Manichęorum & eiusmodi hæreticorum impię obiectiones aduersus hanc doctrinam diluuntur, sect. 2. 3. & 4.

E Christi diuinitate, quę alibi claris & firmis testimoniis probata est, nunc iterum disserere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tã à Manichæis quàm à Marcionitis impugnata est: quorum hi quidem spectrum pro Christi corpore sibi fingebant, illi autem cælesti carne præditum somniabant. Sed vtrisque Scripturæ testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in cælesti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in semine Abrahæ & Iacob. neque homini aereo promittitur thronus æternus, sed Dauidis filio, & fructui ventris eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abrahæ: non ideo tantùm quòd ex Virginis vtero natus sit, in aere autem creatus: sed quia (Paulo interprete) secũdum carnem factus sit ex Dauidis semine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quamobrem Dominus ipse non contentus hominis nomine, filium quoque hominis subinde se appellat, clarius exprimere volens se hominem esse ex hominis semine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantáque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta vllos mortales impudentia fore qui offucias adhuc spargere auderent? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat. quale est illud Pauli, Deum misisse Filium suum factum ex muliere: & innumera, quibus fami, siti, frigori, aliísque naturæ nostræ infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimũ quæ animis in vera fiducia ædificandis conducere queant: vt quum dicitur Angelis nequaquam tantum honoris detulisse, vt eorum naturam assumeret: sed nostram assumpsisse, vt in carne & sanguine per mortẽ destrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius censeri. Item, debuisse fratribus similem fieri, vt misericors esset ac fidelis intercessor: nos Pontificem non habere qui non possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eódem pertinet quod paulo antè attigimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mũdi. quod à Paulo clarè asseritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Christo contulit Pater, quia caput est ex quo totum corpus per iuncturas connexum simul coalescit. Imò non aliter conueniet quod dicitur, Spiritum ei datum esse absque mensura, vt de plenitudine eius hauriamus omnes: quando nihil absurdius quàm Deum in sua essentia aduentitio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum.

Prima pars, veritatem humanæ naturæ Christi aduersus Manichęos & Marcionitas probans.

Gen. 12.3. & 18.18. & 22.18 & 26.4. Act. 3.25. Galat. 3.8. Psal. 45.7. Matth. 1.1. Rom. 1.3. Ibid. 9.5. Galat. 4.4. Heb. 2.16. Ibid. 1. 11, & 17. Ibid. 4.15. Rom. 8.3. Ephe. 4.16. Iohan. 1.16. Iohan. 17.19.

2 Quos verò in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quę iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia dicatur alicubi in similitudinem hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita minimè expẽdit quid illic agat Paulus. non enim quale sibi corpus sumpserit Christus vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exerere posset, nihil præ se tulisse nisi quod erat abiecti contemptíque hominis. Nam, vt eius exemplo nos hortetur ad submissionem, ostendit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen iure suo, & sponte seipsum exinanisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hîc certè non docet quid fuerit Christus, sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto cõtextu facilè colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuisse Christum. Quid enim hoc sibi vult, figura repertũ fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non resplenduit diuina gloria, sed tantũ in vili & abiecta conditione apparuit humana species? Nec verò aliter cõstaret illud Petri, mortuum fuisse carne, viuificatum spiritu, nisi infirmus fuisset Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clarius explicat, passum fuisse asserens pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriam

Altera pars, hæreticorum impias obiectiones diluens. *1. Obiectio, ex Apostoli loco.* Phil. 2.7. *Responsio, consilium Pauli aperiens.* *Responsionis confirmatio aliis testimoniis.* 1. Pet. 3.18. 2. Cor. 13.4.

adeptus fuisse dicitur Christus, postquam seipsum exinaniuit. quod aptè non quadraret nisi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aereum fabricatur corpus, quia vocetur Christus secundus Adam de cælo cælestis. At neq; illic essentiam corporis cælestem inducit Apostolus, sed vim spiritualem, quę à Christo diffusa nos viuificat. Porrò eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separant. Quin potius ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnam haberet nobiscum corporis naturam Christus, inanis esset ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus prosequitur, Si Christus resurrexit, nos quoq; resurrecturos: si non resurgimus, neq; Christum resurrexisse. Quibuscunq; cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recẽtes eorum discipuli, non se expediunt. Putidum est effugium, quòd nugantur Christum dici Filium hominis quatenus hominibus promissus est. siquidem palàm est, Hebraico more vocari filium hominis verũ hominẽ. Christus verò haud dubiè phrasin linguæ suæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra controuersiam esse debet. Ac (ne longius abeamus) locus Psalmi octaui, quem ad Christum Apostoli accommodant, abũdè sufficiet, Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd visitas eum? Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo tamen eius ex Adam fluxit. Nec verò aliter staret quod iam citauimus, Christum participẽ factum carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregaret ad obsequium Dei. quibus verbis apertè Christus eiusdẽ nobiscum naturæ socius & cõsors statuitur. Quo etiam sensu dicit ex vno esse authorẽ sanctitatis, & eos qui sanctificantur. Nam id referri ad naturæ societatẽ ex contextu euincitur: quia mox subiicit, Ideo non erubescit eos vocare fratres. Si enim prius dixisset fideles ex Deo esse, in tanta dignitate quęnam esset erubescentię ratio? Sed quia pro immensa gratia ad sordidos & ignobiles se aggregat Christus, ideo dicitur non erubescere. Frustra autem obiectant, impios hoc modo fore Christi fratres: quia scimus filios Dei non ex carne & sanguine, sed ex Spiritu nasci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit sola caro. Tametsi autem Apostolus hunc honorẽ assignat solis fidelibus, quòd ex vno sint cum Christo, non tamen sequitur quominus ex eodem fonte nascantur increduli secundum carnem. quemadmodum vbi dicimus Christum factum esse hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De primogeniti etiam nomine rixam inscitè mouent. Causantur Christum debuisse ex Adam nasci statim ab initio, vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatem, sed ad gradum honoris & virtutis eminentiam refertur. Nihilo etiam plus coloris habet quòd garriunt Christum hominem assumpsisse, non Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt Apostolus amplificet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis cõparat, qui posthabiti fuerunt hac in parte. Ac, si probè expẽditur Mosis testimonium, vbi semen mulieris dicit contriturum caput serpentis, litem prorsus decidet. Neq; enim de vno duntaxat Christo illic sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronuntiat Deus posteros mulieris superiores fore diabolo. Vnde sequitur, Christum ex humano genere esse progenitum: quia cõsilium Dei est, Euam quam alloquitur, bona spe erigere, ne mœrori succumbat.

2. Obiectio, ex alio Pauli loco. *1. Cor. 15. 47.* *Responsio.* *Ibid. v. 13, 14, 15.* *3. Obiectio, ex Euangelistis.* *Responsio.* *Confirmatio responsionis.* *Heb. 2. 14.* *Ibid. 2. 11.* *4. Obiectio, ab absurdo.* *Responsio.* *Ro. 8. 29.* *5. Obiectio, à voce primogeniti.* *Responsio.* *Heb. 2. 16* *6. Obiectio, ab Apostoli dicto.* *Responsio.* *Gen. 3. 15.*

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahæ & fructus ventris Dauidis vocatur, non minus stultè quàm improbè allegoriis inuoluunt. Nam si allegoricè positum esset nomen seminis, Paulus certè hoc non tacuisset, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farinę, quod obtendũt non aliter vocari Dauidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demum tempore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Dei nominauit Paulus, continuò pòst subiiciens, Secundum carnem, naturam certè designat. Sic & nono cap. Deum benedictum prædicans, seorsum ponit, Secundum carnem ex Iudæis descendere. Iam nisi verè genitus esset ex semine Dauidis, quid valebit ista loquutio, fructum esse ventris eius? Quid promissio ista? Ex lumbis tuis descendet qui manebit in solio tuo. Porrò in Christi genealogia, qualis refertur à Matthæo, sophisticè ludunt. etsi enim non recenset Mariæ parentes, sed Iosephi: quia tamen de re tunc vulgò comperta verba facit, satis habet ostendere Iosephum ex Dauidis semine ortum esse, quum satis constaret Mariam ex eadem esse familia. Magis etiam vrget Lucas, salutem à Christo allatam toti generi humano commun

7. Obiectio, ludẽs allegoriis. *Responsio.* *Gal. 3. 16.* *8. Obiectio, seu fallacia homonymiæ.* *Responsio.* *Rom. 1. 3, & 9. 5.* *Confirmatio responsionis.* *9. Obiectio, seu ignoratio elenchi.* *Responsio.* *Psal. 132. 11.*

munem esse docens: quia Christus author salutis ex Adam communi omnium patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Christum esse filium Dauidis, nisi quatenus ex Virgine progenitus est. Sed nimis superbè noui Marcionitę fucan *[10. Obiectio, ex philosophię & medicinæ consideratione desumpta.]* di erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse euincant, mulieres contendunt esse ἀσπόρους: atque ita euertunt naturæ elementa. Quoniam autem theologica non est hæc disputatio, & rationum quas adducunt ea est futilitas quæ nullo negotio refelli queat, quæ philosophiæ sunt & artis medicæ non attingam: ac diluere satis erit quæ ex Scriptura obiiciunt, nēpe Aaron & Ioiadah duxisse vxores ex tribu Iehudah, atq; ita confusam tunc fuisse tribuum discretionem, si inesset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est, quantum ad politicum ordinem spectat, censeri progeniem *[Responsio, variis rationibus ex diuino ac humano iure collectis confirmata.]* ex virili semine: neque tamen pręstantiam sexus obstare quominus in generando coeat semen mulieris. Hæc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum est eas sub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur fœminæ párere suis maritis, quia familię nomen penes masculos semper residet. Iam sicuti virilis sexus præstantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censeantur filij vel ignobiles: ita etiam in seruitute, partus ventrem sequitur, secundum Iurisconsultos. Vnde colligere licebit ex materno semine fœtum procreari. & communi gentium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei consentit, quæ *[Leuit. 18.]* perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte sua vetaret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset sororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus, ita respondeo de illis promiscuè idem prædicari quod de viris. Neq; enim Christus ipse dicitur factus *[Galat. 4. 4.]* per mulierem, sed ex muliere. Ac quidam ex eorum caterua, excusso pudore, nimis pro- *[11. Obiectio.]* teruè quærunt an dicere velimus ex semine menstruali Virginis procreatum esse Christum. quia vicissim excipiam, annon coaluerit in matris sanguine, quod fateri cogentur. *[Responsio.]* Aptè ergo ex Matthæi verbis cōficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius semine, sicuti quum dicitur Booz genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hîc Virginem quasi canalem describit, per quem fluxerit Chri *[Matth. 1. 5.]* stus: sed hunc mirificum generandi morem à vulgari discernit, quòd per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadem enim ratione qua Isaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro confesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph.

4 Absurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calumniis sunt referta. Turpe & *[12. Obiectio, ab absurdo.]* probrosum Christo esse ducunt si ex hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi lege eximi, quę totam Adę sobolem absque exceptione sub peccato includit. *[Responsio.]* Atqui hunc nodum facilè soluit antithesis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnum *[Rom. 5. 12.]* hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iustitiam vnius hominis abundauit gratia. Cui & altera respondet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secundus è cęlo *[1. Cor. 15. 47.]* cęlestis. Itaq; alibi idem Apostolus Christum in similitudine carnis peccati missum fuis- *[Rom. 8. 3.]* se docens, vt Legi satisfaceret, eum disertè à communi sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, si ab omni macula immunis est *[13. Obiectio, ab absurdo.]* Christus, ac per arcanam Spiritus operationem genitus fuit ex semine Mariæ: non esse igitur impurum semen mulieris, sed viri duntaxat. Neq; enim immunem ab omni labe *[Responsio.]* facimus Christum, quia tantùm ex matre sit genitus absque viri concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapsum. Ac omnino fixū hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere purū esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannis 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ semen, quamuis nulla ad Christum contagio peruenerit: quia hominis generatio per se immūda aut vitiosa non est, sed accidētalis ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudūt, si Sermo Dei carnem in- *[14. Obiectio, ab absurdo. Responsio.]* duit, fuisse igitur angusto terreni corporis ergastulo inclusum, mera est procacitas. quia

etsi in vnam personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è cælo descendit Filius Dei, vt cælum tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cruce pendere voluit, vt semper mundum impleret, sicut ab initio.

CAPVT XIIII.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris vnicam efficiant personam.

Duæ sunt præcipuæ partes huius capitis.

1 Doctrina de duabus in Christo naturis vnicam personam efficientibus, breuiter traditur, sect. 1.2.3.4.

2 Serueti hæreses naturarum in Christo distinctionem & diuinæ filij naturæ æternitatem tollentes, refelluntur, sect. 5.6.7.8.

Prima pars, demonstrans duas esse in Christo naturas, diuinam & humanam.

Orro quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelligendum est Iohā.1.14.
quasi vel in carnem versum, vel carni confusè permixtum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantiæ, sed vnitate personæ. Siquidem ita coniunctam vnitámque humanitati diuinitatem asserimus, vt sua vtrique naturæ solida proprietas maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus constituatur.

Confirmatio, per similitudinem, quæ sumpta est à coniunctione corporis & animæ.

Siquid in rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositissima videtur, quem ex duabus substantiis conspicimus constare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturę suę proprietatem. Neque enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quod in corpus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus, quod nulla ratione animę conueniat: de toto homine, quod nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè, accipi possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam. qui tamen iis constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulę & vnam esse in homine personam ex duobus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quæ hanc cōstituant.

Applicatio similitudinis.

Ita & de Christo Scripturæ loquuntur. attribuunt illi interdum quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ vtranque naturam complectantur, neutri seorsum satis conueniant. Atque istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religione exprimunt, vt eas quandoque inter se communicent. qui tropus veteribus ἰδιωμάτων κοινωνία dictus est.

Secunda confirmatio, à testimoniis Scripturæ desumpta, quę vtriusque naturæ, diuinæ nempe et humanæ distinctionem declarant.

2 Hæc parum firma essent nisi plurimæ & passim obuiæ Scripturæ phrases probarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum. Quod de se ipse dicebat Christus, Antequam Abraham fieret, ego sum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo Ioh.8.58.
cauillo deprauent locum hunc erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum apertè diem manifestationis ab æterna essentia distinguat, & ex professo ab antiquitate imperium sibi conciliet, quo excellat supra Abraham, sibi haud
Colos.1.15. dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quòd primogenitum Paulus asserit vni-
Iohan.17.5. uersæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia consistant: quòd etiam se
Iohan.5.17. prædicat gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum conditum, séque vnà cùm Patre
Iesa.42.1, & alijs locis. operari, nihilo magis homini competit. Hæc igitur & similia peculiariter diuinitati attribui certum est. Quòd autem seruus Patris vocatur, quòd creuisse narratur ætate & sa-
Luc.2.52. Iohan.8 50. pientia apud Deum & homines, quòd gloriam suam non quærere, nescire diem vlti-
Marc.13.32. mum, à seipso non loqui, non facere voluntatem suam, visus & palpatus fuisse dicitur, so-
Ioh.14.10,& 6.38. lius humanitatis id totum est. Siquidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, &
Luc.24.39. omnia propter se operatur, nec quicquā eum latet: agit omnia pro suę volūtatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neq; tamen hæc humanæ tantùm suæ naturæ seorsum

De communicatione proprietatum, testimonia.

adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conueniant. Communicatio autem idiomatum siue proprietatum est quod dicit Paulus, Deum suo sanguine acqui- Act.20.28.
siuisse sibi Ecclesiam, &, Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, pal- 1.Cor.2.6
patum fuisse Sermonem vitæ. Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec mani- 1.Ioh.1.1.
bus tangi potest. sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinē suū pro nobis crucifixus fudit, quę in humana eius natura peracta sunt, ad diuinitatē impropriè,

licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, vbi Iohannes docet Deum 1.Iohan.3.16
posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas cum altera natu-
ra communicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agens, neminem in
cælum ascendisse nisi Filium hominis qui in cælo erat, certè tunc secundum hominem Iohan.3.13.
& in carne quam induerat non erat in celo, sed quia ipse idem erat Deus & homo, pro-
pter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

Tertia confirmatio, a testimoniis quæ vtriusque naturæ coniunctionem ostendunt.

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtranque si-
mul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quamplurimi. si-
quidem nec deitatis singulare, nec humanitatis fuit, sed vtriusque simul quod illic legi-
tur, potestatem accepisse à Patre remittendi peccata, suscitandi quos velit, iustitiam, san
ctitatem, salutem largiendi: præfectum esse iudicem viuis & mortuis, vt honoretur Iohan.1.29, & 5.21.22.23, & 9.5.
quemadmodum & Pater. Denique quòd lux mundi, pastor bonus, vnicum ostium, vi-
tis vera nuncupatur. Huiusmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manife- Ibid.10.9.11.
status est, præditus fuit: quas etsi ipse vnà cum Patre ante mundum conditum obtine- Ibid.15.1.
bat, non tamen eodem modo vel respectu: & quæ homini qui nihil quàm homo esset,
dari non poterant. In eundem quoque sensum accipere conuenit quod apud Paulum 1.Cor.15.24.
habetur, Christum peracto iudicio redditurum esse regnum Deo & Patri. Regnum sa-
nè Filij Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum est: sed quo modo
sub carnis humilitate delituit, & seipsum exinaniuit accepta serui forma, depositáque Philip.2.8.
maiestatis specie, Patri se obedientem pręstitit, ac eiusmodi subiectione defunctus, tan-
dem gloria & honore coronatus est, atque euectus in summum imperium, vt coram i- Heb.2.6.
pso flectatur omne genu: ita tunc & nomen ipsum & coronam gloriæ, & quicquid à Pa Philip.2.10.
tre accepit Patri subiiciet, vt sit Deus omnia in omnibus. Quorsum enim data ei pote-
stas est, ac imperium, nisi vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam sensu di- 1.Cor.15.28.
citur ad Patris dexteram sedere. Hoc verò temporale est, donec præsenti diuinitatis a-
Vide Caluin. epist. ad Polonos, adu. Stancarum. spectu fruamur. Atque hîc excusari non potest veterum error, qui dum ad Mediatoris
personam non attendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, ge-
nuinum obscurant sensum, séque implicant multis laqueis. Sit igitur nobis hæc rectę in- *Regula in hac disputatione obseruatu digna.*
telligentiæ clauis, neq; de natura diuina, neque de humana simpliciter dici quæ ad Me-
diatoris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex, qua-
tenus pro infirmitatis nostræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem consortes cæle-
stis gloriæ Deum videbimus qualis est, tunc perfunctus Mediatoris officio, desinet Pa-
tris legatus esse, & ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum.
Nec alio respectu peculiariter in Christi personam competit Domini nomen, nisi qua-
tenus medium gradum statuit inter Deum & nos. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus 1.Cor.8.6.
ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à
Patre mandatum est, donec facie ad faciem conspicua sit diuina eius maiestas. cui adeò
nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tunc desi-
net caput Christi esse Deus, quia Christi ipsius deitas ex se ipsa fulgebit, quum adhuc
velo quodam sit obtecta.

Vtilitas & vsus superioris doctrinę de coniunctione et distinctione vtriusque naturæ in Christo.

4 Atque hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos non paruo vsui futu-
ra est, si eam scitè accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quosdam
etiam non prorsus indoctos torqueant eiusmodi formulę, quas vident Christo attribui,
neque diuinitati eius, neque humanitati satis aptas. quia non considerant eius personæ
in qua Deus & homo manifestatus est, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino vi-
dere est, quàm pulchrè inter se cohęreant singula, si modò sobrium habeant interpretē,
qui tanta mysteria qua decet religione examinet. Verùm nihil est quod furiosi & phre
netici spiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinita- Aug. in Enchir. ad Lau. cap.36.
tem: diuinitatis rursum, ad tollendam humanitatem. quę verò de vtraq; natura sic con-
iunctè dicta sunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtranque. Id verò quid aliud est,
quàm contendere Christum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deum, quia ho
mo est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est? Christum ergo,
vt Deus est & homo, vnitis, licet non confusis, naturis constans, Dominum nostrum ve-
rúmque Dei Filium esse constituimus, etiam secundum humanitatem: etsi non ratio- *Aduersus Nestorianos duplicem Christum fingentes.*
ne humanitatis. Procul enim abigendus est à nobis Nestorij error, qui dum naturas di-
strahere potius quàm distinguere volebat, duplicem Christum ita comminiscebatur.
quando

Luc.1.32.43. quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filij Dei nomen inditur ei

Item.adu.Eutychianos vtramque naturam confundentes ac destruentes. qui de virgine nascitur, & virgo ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauendum & ab Eutychiana insania, ne dum volumus personæ vnitatem demonstrare, vtranque naturam destruamus. Tot enim iam citauimus testimonia, vbi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulo pòst nonnulla subiiciam quæ figmentum illud melius discutiant. Nobis in præsentia satis erit locus vnus. neque enim templum Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè

Iohan.2.19. in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephesina synodo damnatus fuerat Nesto-

Vtrique meritò ab Ecclesia damnati. rius, ita & postea in Constantinopolitana ac Chalcedonensi Eutyches: quando non magis confundere duas in Christo naturas licet quàm distrahere.

Altera pars capitis, qua nominatim Serueti, Filii Dei deitatem et vtriusque naturæ in eodē veritatem perne-gantis, hæreses refelluntur. 5 Verùm nostro quoq; seculo emersit non minus exitiale monstrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei suppos uit. Ac primò quidem negat Christum alia ratione Dei Filium esse nisi quatenus in vtero Virginis genitus est ex Spiritu sancto. Huc autem tendit vafrities, vt euersa duplicis naturæ distinctione, Christus aliquid sit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo censeatur. Toto enim progressu huc incumbit, antequam patefactus fuerit Christus in carne, vmbratiles tantùm fuisse in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit esse Filius

Generalis responsio, seu summa orthodoxæ doctrinæ de Christo. Dei Sermo ille qui ad hunc honorem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus est, propriè esse Dei Filium. Nec verò speculum esset inæstimabilis Dei gratiæ homo Christus nisi in eum collata esset hæc dignitas vt sit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesiæ definitio, censeri Dei Filium, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnione hypostatica naturam huma-

Vnio hypostatica, quid. nam susceperit. Porrò vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnam constituit ex naturis duabus. quæ loquutio ad refellendum Nestorij delirium inuēta fuit: quia

1. Obiectio Serueti adu. æternā Christi deitatem. Filium Dei fingebat ita habitasse in carne, vt non idem ille esset homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonē antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: acsi aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit antequam homo fieret, ideo nouus esse Deus

Responsio. incepit. Nihilo absurdius est, in carne apparuisse Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura semper hoc habuit vt Filius esset. Quod subindicant Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei, acsi diceret Filij nomen, quod ob-

Rom.8.15. scurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim notum. Cui respondet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filij Dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque sancti Patres habiti fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus est vnigenitus Dei Filius, clarius innotuit cælestis paternitas, hoc quasi priuilegium assignat Paulus Christi regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuisse patrem nisi vnigeniti Filij respectu: præsertim homines, quos propria iniquitas Deo

2. Obiectio. exosos reddit, gratuita adoptione esse filios: quia ille est naturâ. Nec est quòd obstrepat

Responsio. Seruetus, pendere hoc à filiatione quam Deus apud se decreuerat: quia hîc non agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudum ostensa fuit: sed quum re ipsa filij Dei esse non potuerint nisi in capite fundata esset eorum adoptio, detrahere capiti quod

Psal.82.6. membris commune fuit, ratione caret. Vltra progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pendebat: Christum tamen ordine præire necesse est qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam

Coloss.1.15. Angeli quàm homines vt Deus communis vtrisque esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum fuisse caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: ritè mihi colligere videor, filium quoque Dei fuisse ante mundi creationem.

3. Obiectio. 6 Quòd si principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturæ respectu fuisse. Volunt Seruetus & similes phrenetici Christum, qui in carne apparuit, esse Dei Filium: quia extra carnem non po-

Responsio. tuit censeri hoc nomine. Respondeant nunc mihi an secundum vtranque naturam & vtriusq; respectu sit Filius. Sic quidem garriunt: sed longè aliter docet Paulus. Fatemur

quid

quidem Christum in carne humana Filium dici, non vt fideles, adoptione duntaxat & gratia, sed verum & naturalem, ideóque vnicum: vt hac nota discernatur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouam vitam sumus regeniti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni Christo defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, nisi quòd natura possidet quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris personam, vt verè & propriè sit Filius Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam Patri in cruce obtulit: sed deitatis tamen respectu, sicuti Paulus docet, dum se ait segregatum in Euangelium Dei, quod antè promiserat de Filio suo, qui genitus est ex semine Dauid secundum carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur secundum carnem distinctè nominans filium Dauidis, seorsum diceret declaratum esse Dei Filium, nisi vellet innuere aliunde hoc pendere quàm à carne ipsa? Nam quo sensu alibi dicit passum fuisse ex infirmitate carnis, resurrexisse ex virtute Spiritus, ita nunc discrimen statuit vtriusque naturæ. Certè concedant necesse est, sicuti à matre accepit cuius causa filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius causa sit Filius Dei, idque ab humana natura aliud esse ac diuersum. Duplici nomine eum insignit Scriptura, passim vocans nunc Dei, nunc hominis Filium. De secundo lis moueri non potest quin ex communi linguæ Hebraicæ vsu hominis dicatur filius, quia est ex progenie Adæ. Ex opposito contendo deitatis eternæque essentiæ ratione vocari Dei filium: quia non minus cõsentaneum est ad diuinam naturam referri quòd vocatur Dei filius, quàm ad humanam, quòd vocatur filius hominis. Denique eo quem citaui loco, non aliter intelligit Paulus eum qui secundum carnem genitus est ex semine Dauidis, declaratum esse in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Christum qui ex Iudæis descendit secundum carnem, esse Deum benedictum in secula. Quòd si vtroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei esse naturę diuinæ respectu, qui secundum carnem filius etiam est hominis?

Christus verus, naturalis & vnicus filius: qua nota à filiis adoptiuis ab omnibus Dei in eodem Christo electis discernitur.

Rom.1.1.2.3.

2.Cor.13.4.

Duplex Christi filiatio: Dei videlicet, & hominis.

Rom.9.5.

Rom. 8. 32. Luc.1.32.

7 Tumultuosè quidem illi erroris sui patrocinium vrgent, quòd dicitur Deus proprio Filio non pepercisse, quòd illum ipsum, qui è Virgine nasceretur, Filium Altissimi vocari Angelus præcepit. Verùm (ne tam futili obiectione superbiant) expendant paulisper nobiscum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpisse Dei Filium, quia qui conceptus est, filius vocatur: sequetur, esse cœpisse Verbum à sua manifestatione in carne, quia Iohannes tradit se de Verbo vitæ annuntiare, quod manus suæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in millibus Iuda: ex te mihi nascetur dux qui regat populũ meum Israel, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, si talem argumentandi modum sequi volent? Nos enim minimè Nestorio suffragari testatus sum, qui duplicem Christum commentus est: quando ex doctrina nostra iure fraternæ coniunctionis nos secum Dei filios Christus fecit: quia in carne quam à nobis sumpsit, ipse vnigenitus est Dei filius. Ac prudenter admonet Augustinus, miræ & singularis Dei gratiæ illustre esse speculum, quòd honorem adeptus est, quatenus est homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia etiam secundùm carnem ab vtero ornatus fuit Christus, vt Filius Dei esset. Neque tamen in personæ vnitate fingenda est permixtio quæ deitati quod proprium est tollat. Nec verò magis absurdum est, æternum Dei Sermonem, & Christum, vnitis in vnam personam duabus naturis, vocari diuersis modis Dei Filium, quàm secundum varios respectus nunc Filium Dei, nunc filium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia, antequam apparuit in carne Christus, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura: quia etsi obscurior fuit tunc eius descriptio, quum tamen iam clarè probatum sit, non aliter æternum fuisse Deum nisi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris personam quam suscepit, nisi quia Deus est in carne manifestatus: neque Deum Patrem ita fuisse vocatum ab initio, nisi mutua iam tunc fuisset ad filium relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas censetur in cælo & in terra: hinc colligere promptum est, sub Lege quoque & Prophetis fuisse Dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia. Quòd si de sola voce certetur, Solomo de imméſa Dei altitudine differens, tam filium eius, quàm ipsum incomprehensibilem affirmat: Dic nomen eius, si potes, inquit, aut filij eius. Nec me latet apud contentiosos non fore satis ponderis in hoc testimonio: neq; etiam eo valde nitor, nisi quòd malignè eos cauillari ostend

4. *Obiectio.*

Responsio.

1.Iohan.1.1.

Mich.5.2.

Lib. de corrept.& grat. cap.11. & lib. 10. de ciuit. Dei, cap.29.

Vid. cap. 17. sect.1.

5. *Obiectio.*

Responsio.

Ephes.3.15.

Prou.30.4.

Confirmatio, à testimoniis veterum Theologorum.

ostendit qui Filium Dei negant esse Christum, nisi quatenus homo factus est. Adde quòd vno ore & consensu vetustissimi quique scriptores hoc idem tam apertè testati sunt, vt non minus ridicula quàm detestabilis sit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obiicere nobis audent, quorum vterque inuisibilem fatetur fuisse Dei Filium, qui postea visibilis apparuit.

Conclusio, superiorũ obiectionum, consequẽs horrendum inducens, quasi ex traduce Dei humanam naturam haberet Christus.

8 Etsi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alij non subscriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoscunt nisi in carne, si propius instes, ab illis id concedi animaduertes, non alia ratione nisi quia conceptus est in vtero Virginis ex Spiritu sancto: qualiter olim nugati sunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebant Deum inspirasse Adæ vitæ spiraculum. Nam ita mordicus Gen. 2. 7. arripiunt Filij nomen, vt nullum inter naturas discrimen relinquant: sed confusè blaterent Christum hominem esse Dei Filium, quia secundum humanam naturam ex Deo genitus est. Sic æterna Sapientiæ genitura, quam prædicat Solomo, aboletur, & nulla ha- Prou. 8. betur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum spectrum supponitur. Crassio- 24. res Serueti præstigias, quibus se & quosdam fascinauit (vt hoc exemplo admoniti pij lectores se in sobrietate & modestia contineant) refellere vtile quidem esset: tamẽ superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factũ est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam, & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis Dei imago. Nec alium Dei Sermonem agnoscit nisi in externo splendore. Hanc fuisse genituram interpretatur, quòd Filij generãdi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu se extendit in ipsam creaturam. Spiritum interea miscet cum ipso Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispensauerit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locum geniture apud eum obtinet: sed qui tunc per speciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem, cui seminis partes attribuit. Vnde sequetur, porcos & canes non minus esse Dei filios, quia ex originali semine verbi Dei creati sunt. Etsi autem ex tribus increatis elemẽtis Christum conflat, vt sit genitus ex essentia Dei: sic tamen primogenitum esse fingit inter creaturas, vt eadem sit essentialis diuinitas lapidibus secundum suum gradum. Ne verò Christum videatur sua deitate exuere, asserit carnem eius Deo esse ὁμοούσιον & Sermonem fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum Christum apprehẽdere non potest Filium Dei, nisi eius caro ex Dei essentia prodierit, & in deitatem fuerit conuersa, æternam Sermonis hypostasin redigit in nihilum, & filium Dauidis, qui promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc repetit, genitum fuisse Filium à Deo, scientia & prædestinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initiò apud Deum fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mũdi, in nube & columna ignis. Porrò quàm turpiter secum ipse subinde pugnet nimis prolixum esset referre. Ex hoc compendio colligent sani lectores, versutis ambagibus impuri canis spem salutis prorsus fuisse extinctam. Nam si caro esset ipsa diuinitas, desineret esse eius templum. Iam nec redemptor nobis esse potest nisi qui ex Abrahæ Dauidísque semine progenitus, verè secũdum carnem homo factus sit. Ac perperam in verbis Iohannis insistit, Sermonem fuisse factum carnem: quia sicut Nestorij errori occurrũt, ita impium hoc commentum, cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant, quum Euangelistæ non aliud fuerit propositum quàm personæ vnitatem asserere in duabus naturis.

Alii pestilentes Serueti errores cur non refelluntur.

Summa horũ errorũ, & eorundẽ impietas breuiter perstricta.

Impuri illius hæretici scopus

CAPVT XV.

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimùm spectanda in eo esse, munus propheticum, regnum & sacerdotium.

Partes capitis.

1 De Prophetico Christi munere, eiusdémque dignitate ac vsu, sect. 1. & 2.
2 Quale sit Christi regnum, & quæ bona inde percipiamus, sect. 3. 4. & 5.
3 De Christi sacerdotio, atque eiusdem efficacia, sect. 6.

Christus, nomine tenus apud hæreticos & pseudochristianos inuenitur

Rectè Augustinus, quanuis hæretici Christi nomen prædicent, commune tamen illis cum piis fundamentum esse negat, sed manere Ecclesiæ proprium. Ench. ad Laurent. cap. 5. quia si diligenter considerentur quæ ad Christum pertinent, nomine tenus inuenitur Christus apud eos: re ipsa non est. Sic hodie Papistæ, quamuis in ore ipsorum resonet Filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti, sua virtute & dignitate eum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput Col. 2. 19.

non

non tenere. Ergo vt in Christo reperiat fides solidam salutis materiam, atque ita in ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus est, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parum prodesset, nisi accederet finis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronũtiantur, sed frigidè nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnumquodque elogium contineat. Diximus antè, quanuis Deus Prophetas continua serie alios aliis submittens populum nunquam destituerit vtili doctrina, & quæ ad salutem sufficeret: piorum tamen mentes hac persuasione semper fuisse imbutas, aduentu Messię demum plenam intelligentiæ lucem sperandam esse. adeóque eius rei opinio peruenerat vsque ad Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio. quod patet ex voce illa mulieris, Messias quum venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudæi temerè præsumpserant animis: sed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Illustris inter alias est Iesaiæ sententia, Ecce posui eum testem populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nempe quo modo iam alibi vocauerat angelum vel interpretem magni consilij. Hac ratione Apostolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ commendans, vbi dixit, variè olim & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus per Prophetas, adiungit, nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Filium. Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere suspensam Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, ideò conquestos in dissipatione fideles legimus, priuari se ordinario illo bono, Signa nostra non videmus: non est inter nos Propheta: non est cognoscens amplius. At verò quum iam non longè abesset Christus, præfixum fuit Danieli tempus ad obsignandam visionem & prophetam, non solum vt vaticinio de quo illic agitur, certa constaret authoritas: sed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophetis, quia instaret omnium reuelationum plenitudo & clausula.

A Dei electis verè ac efficaciter Propheta, Rex & Sacerdos Ecclesię agnoscitur.

Quod ad Propheticum munus, Ecclesiæ redẽptor is est à quo plenam intelligẽtiæ lucem pii omnes sub Lege sperauerunt.

Iohan. 4. 25.
Iesa. 53. 4.
Iesa. 9. 6.
Hebr. 1. 1.

Adeo vt Prophetę suis reuelationibus suspẽsam tenuerint Ecclesiam vsque ad Mediatoris aduentũ, qui omnia doceret.

Psal. 74. 9
Dan. 9. 24

2 Porrò notandum est ad hæc tria munera Christi pertinere elogium. scimus enim sub Lege sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdotes ac reges fuisse vnctos. Vnde & celebre Messiæ nomen promisso Mediatori fuit impositum. Etsi autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictum fuisse Messiam (vt etiam alibi ostendi) prophetica tamen & sacerdotalis vnctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negligendæ. Prioris expressa fit mentio apud Iesaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ super me. ideo vnxit me Iehoua vt prædicarem mansuetis, medelam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuisse vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hìc rursus notandum est, non sibi modò vnctionem accepisse, vt fungeretur docendi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euangelij prædicatione virtus Spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hac quam attulit perfectione doctrinæ finem impositum fuisse omnibus prophetiis: vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid assuunt. Nam extra omnium ordinem singulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detonuit è cælo, Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Ab ipso deinde capite ad membra diffusa est hæc vnctio: sicut à Ioele prędictum fuerat, Prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ visiones videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiam: & alibi, in eo absconditos esse thesauros omnes scientiæ & intelligentiæ, paulò diuersum sensum habet: nempe extra ipsum nihil esse vtile cognitu, & quicunque fide percipiunt qualis sit, totam bonorum cęlestium immensitatem complexos esse. Qua ratione alibi scribit, Nihil scire pretiosum duxi præter Iesum Christum, & hunc crucifixum. Quod verissimum est, quia vltra Euangelij simplicitatem progredi fas non est. Atque huc tendit prophetica dignitas in Christo, vt sciamus in summa doctrinæ quam tradidit, inclusos esse omnes perfectæ sapientiæ numeros.

Et quamuis peculiari regis dignitatis respectu vnctus fuisse dicatur: hæc vnctio tamẽ & Propheticã & Sacerdotalem dignitatem respicit.

Iesa. 61. 1.

Vnctus est igitur ratione muneris Prophetici, & quidem non tam sibi quàm nobis.

Dignitas huius vnctionis.

Matth. 3. 17.
Ioel. 2. 28.
1. Cor. 1. 30.
Coloss. 2. 3.

Necessitas.

1. Cor. 2. 2.

Vsus.

3 Venio ad regnum, de quo frustra verba fierent nisi prius admoniti essent lectores spiritualem esse eius naturam: quia inde ad quid valeat & quid nobis conferat, totáque eius vis & æternitas colligitur. Æternitas porrò, quam apud Danielem Angelus Christi personæ tribuit, meritò Angelus item apud Lucam saluti populi accommodat. Sed hæc quoque duplex, aut duobus modis statuenda est: altera enim ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem referendum est quod in Psalmo dicitur, Semel iuraui per sanctitatem meam Dauidi, non mentiar: semen eius in ætern

De regno Christi, quod est Spirituale, æternitas colligitur: eáque duplex.

Dani. 2. 44.
Luc. 1. 33.

Prior, ad totũ corpus Ecclesiæ pertinẽs, vt

Psal. 89. 36. 37. 38.

æternum manebit:solium eius ficut fol in confpectu meo:ficut luna ftabilietur in æternum, & teftis in cælo fidelis. Neque enim dubium eft quin illic promittat Deus fe per manum Filij fui æternum fore Ecclefiæ præfidem ac defenforem. Neque enim alibi quàm in Chrifto reperietur vaticinij huius veritas.quandoquidem ftatim poft mortem Solomonis concidit maiori ex parte regni dignitas,& cum ignominia familiæ Dauidicæ ad priuatum hominem tranflata eft, poftea fenfim diminuta fuit, vfquedum prorfus
Iefa.53.8. trifti & pudendo interitu deficeret. Eundem habet fenfum illa Iefaiæ exclamatio,Generationem eius quis enarrabit? Nam Chriftum ita à morte fuperftitem fore pronuntiat vt eum coniungat cum fuis membris.Ergo quoties audimus armari Chriftum ęterna poteftate,meminerimus hoc præfidio fulciri Ecclefię perpetuitatem:vt inter turbulentas agitationes,quibus affiduè vexatur,inter graues& formidabiles motus qui innu-
Pfal.2.34. meras clades minantur,falua tamen maneat.Sic vbi Dauid hoftium audaciam ridet qui iugum Dei & Chrifti eius abrumpere conantur, dicítque reges & populos fruftra tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus fatis fortis eft qui in cælis habitat:de perpetua Ecclefiæ conferuatione pios certiores reddens, ad bene fperandum animat quo-
Pfal.110.1. ties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in perfona Dei, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos fcabellum pedum tuorum: admonet, vtcunque ad oppugnandam Ecclefiam multi & validi hoftes confpirent, non tamen fuppetere illis vires quibus aduerfus decretum illud immutabile Dei præualeant, quo Filium fuum conftituit æternum Regem. Vnde fequitur fieri non poffe vt Diabolus cum toto mundi apparatu Ecclefiam vnquam deleat,quæ in æterno Chrifti folio fundata eft. Iam quod ad fpecialem cuiufque vfum fpectat, eadem illa æternitas in fpem beatę immortalitatis erigere nos debet.Quicquid enim terrenum eft atque ex mundo,temporale,imò etiam caducum effe cernimus.ergo Chriftus vt fpem in cęlos noftram attollat,regnum fuum

Vfus huius doctrinæ. Pofterior,propria cuiufque membri Ecclefiæ.

Iohan.18.36. pronuntiat non effe ex mundo. Denique vbi quifq; noftrûm fpirituale Chrifti regnum effe audit, hac voce excitatus penetret ad fpem melioris vitæ:& quod nunc protegitur Chrifti manu,plenum huius gratiæ fructum in futuro feculo expectet.

Vnde nobis cõftet Spirituale effe Chrifti regnum,& quæ bona inde hauriamus.

1. Ad vitam æternã nos attollit.

4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Chrifti non poffe aliter à nobis percipi quàm dum fpirituale effe cognofcimus, vel hinc fatis liquet,quòd dum toto vitæ curfu militandum fub cruce nobis eft, afpera & mifera eft noftra conditio. Quid igitur nobis prodeffet,collectos effe fub regis cæleftis imperium,nifi extra terrenæ vitæ ftatum con ftaret eius fructus? Ideóque fciendum eft quicquid nobis felicitatis in Chrifto promittitur,non fubfiftere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus,fecuri fimus ab omni noxa,& deliciis affluamus quas expetere folet caro: fed cæleftis vitæ effe proprium. Sicut autem in mundo profper & optabilis populi ftatus partim bonorum omnium copia & domeftica pace,partim validis pręfidiis continetur, quibus tutus fit contra externam violentiam: ita & Chriftus fuos omnibus ad æternam animarum falutem neceffariis locupletat, & virtute munit qua ftent inexpugnabiles contra quoflibet hoftium fpiritualium impetus.Vnde colligimus ipfum nobis magis regnare quàm fibi,ídque intus & extra: vt fcilicet donis Spiritus,quibus naturaliter vacui fumus,quatenus expedire nouit Deus,referti,ex iis primitiis fentiamus verè nos Deo coniunctos effe ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiufdem Spiritus virtute freti,non dubitemus contra Diabolum,mundum,& quoduis noxę genus nos femper fore victores. Huc tendit refponfum Chrifti ad Pharifæos, quia regnum Dei intra nos eft, cum obferuatione non venturum. Probabile enim eft,quia profitebatur fe regem illum effe fub quo fperanda erat fumma Dei benedictio, per ludibrium rogaffe vt proferret fua infignia. Ipfe verò,ne ftultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propenfi funt in terram)eos in fuas confcientias ingredi iubet, quia regnum Dei eft iuftitia,pax & gaudium in Spiritu fancto.His breuiter docemur quid nobis cõferat Chrifti regnum.nam quia non terrenum eft vel carnale,quod corruptioni fubiaceat,fed fpirituale,ad æternam nos vfque vitam attollit:vt patienter hanc vitam fub ærumnis,inèdia,frigore, contemptu,probris,aliífque moleftiis tranfigamus:hoc vno contenti quòd nunquam deftituet nos Rex nofter quin neceffitatibus noftris fubueniat, donec militia noftra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis eft regnandi ratio vt communicet nobifcum quicquid accepit à Patre.Iam quia nos potentia fua armat & inftruit,decore & magnificentia ornat,opibus locupletat: hinc nobis fuppetit vberrima gloriandi materia

2. Bonis omnibus ad falutẽ neceffariis nos ditat.

3. Inuictos reddit adu. hoftes fpirituales.

Luc.1.721.

Rom.14.17.

4. Ad patientiam nos animat.

5. Gloriãdi ma

teria, atque etiam fiducia ſuggeritur, vt intrepidè certemus cum diabolo, peccato & morte. Denique vt iuſtitia eius veſtiti, omnia mundi opprobria fortiter ſuperemus: & ſicut ipſe ſuis donis liberaliter nos replet, ita nos viciſſim fructus in eius gloriam proferamus.

teriam & fiduciam ſuggerit. 6. Fortitudinẽ & charitatem.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis proponitur, ſed Chriſtus Dei vocatur, quia ſuper eum requieuit Spiritus ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum eſt lætitiæ, quo Pſalmus prædicat eum tinctum præ conſortibus ſuis: quia niſi in ipſo talis eſſet præſtantia, inopes eſſemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum eſt) ipſe ſibi ditatus eſt: ſed vt ieiunos & aridos ſua abundantia perfunderet. Nam ſicuti dicitur Pater non dediſſe Filio Spiritum ad menſuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gratia. Ex quo fonte manat largitio cuius meminit Paulus, qua variè diſtribuitur gratia fidelibus, ſecundum menſuram donationis Chriſti. His ſatis ſuperque confirmatur quod dixi, Chriſti regnum in Spiritu, non terrenis deliciis vel pompis eſſe ſitum: ac proinde, vt ſimus eius participes, mundo renuntiandum eſſe. Huius ſacræ vnctionis viſibile ſymbolum in Chriſti baptiſmo oſtenſum fuit, dum ſuper eum requieuit Spiritus in ſpecie columbæ. Spiritum verò eiúſque dona vnctionis voce deſignari, neque nouum eſt, neque abſurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quòd ad cæleſtem vitã ſpectat, nulla eſt in nobis vigoris gutta, niſi quam nobis Spiritus ſanctus inſtillat, qui ſedem in Chriſto delegit, vt inde largè ad nos ſcaturirent cæleſtes diuitiæ quarum adeò ſumus egeni. Quod autem & regis ſui fortitudine inuicti ſtant fideles & ſpirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicuntur Chriſtiani. Cæterùm huic, de qua loquuti ſumus, æternitati nihil derogat Pauli ſententia, Tunc regnum tradet Deo & Patri. Item, Subiicietur Filius ipſe, vt ſit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria non talem fore regni adminiſtrationem qualis nunc eſt. Dedit enim Pater omnem poteſtatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, ſuſtentet, ſub eius tutela nos protegat, nobíſque auxilietur. Ita quandiſper à Deo peregrinamur, Chriſtus intercedit medius, qui nos paulatim ad ſolidam cum Deo coniunctionem perducat. Et certè quòd ſedet ad Patris dexteram, tantundem valet acſi vocetur Patris legatus, penes quem tota ſit imperij poteſtas: quia Deus mediatè (vt ita loquar) vult in eius perſona Eccleſiam regere ac tueri. Sicuti etiam interpretatur Paulus primo ad Epheſios, locatũ fuiſſe ad dexteram Patris, vt ſit Eccleſiæ caput, quæ eſt corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet, datum illi fuiſſe nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd ſit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Chriſti regno ordinem commendat præſenti noſtræ infirmitati neceſſarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per ſe tunc fore vnicum Eccleſiæ caput, quia impletæ erunt Chriſti partes in Eccleſiæ defenſione. Eadem ratione paſſim ſcriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis præfecit Pater vt ſuam dominationem per eum exerceat. Licet enim multa dominia celebrẽtur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus Dominus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum, inquit Paulus. Vnde ritè colligitur, eundem eſſe ipſum Deum, qui per os Ieſaiæ aſſeruit ſe regem eſſe ac legiſlatorem Eccleſię. Nam etſi vbique beneficium & donum Patris vocat quicquid habet poteſtatis: non aliud tamen ſignificat quàm ſe diuinitus regnare: quia ideo Mediatoris induit perſonam vt è ſinu Patris & incomprehẽſibili gloria deſcendens, ad nos appropinquaret. Quo iuſtius eſt nos omnes vno conſenſu ad parendum accingi, ſummáque alacritate obſequia noſtra dirigere ad eius nutum. Nam ſicuti regis & paſtoris officia coniungit erga pios qui ſe morigeros vltrò ſubiiciunt: ita ex oppoſito audimus ſceptrum ferreum geſtare, quo frangat ac conterat præfractos omnes, quaſi vaſa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem ſibi aduerſam proſternat. Cuius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenum verò documentum extabit vltimo iudicio. quod etiam propriè cenſeri poteſt extremus regni eius actus.

Cæleſtis autẽ fuit Redemptoris noſtri vnctio.

Vt nos ſua abundãtia perfunderet.

Huius vnctionis ſymbolum: & fructus ad Chriſtianos pertinens.

Conciliatio ſententiæ Apoſtolicæ cum ſuperioribus dictis de æterno Chriſti regno.

Ieſa.11.2. Pſal.45.8. Iohan.3.34. Iohã.1.16. Eph.4.7. Iohan.1.32. Luc.3.22. 1. Iohan.2.20.27. 1. Cor.15.24.28. Philip.2.9. 1.Cor.8.9. Ieſa.33.22. Pſal.2.9. Pſal.110.6.

6 Iam de ſacerdotio breuiter ſic habendum, finem & vſum eius eſſe vt ſit mediator purus omni macula, qui ſanctitate ſua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iuſta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infenſus eſt: vt nobis fauorem com-

Quod ad ſacerdotium Chriſti, vt ad nos perueniat eius

efficacia et vtilitas. parct sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, piaculum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impleret Christus, cum sacrificio in medium prodire oportuit. nam & sub Lege sacerdotij fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt sciret fideles, quamuis sacerdos interpositus esset deprecator, non posse tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos à septimo capite ferè ad finem vsque decimi. Summa tamen huc redit, nonnisi in Christum competere sacerdotij honorem, quia sacrificio mortis suæ reatum nostrum deleuit, & satisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iureiurando, Psal.110.4. quod absque pœnitentia prolatum est, monemur, Tu es sacerdos in æternum secũdum ordinem Melchisedech. Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo pręcipuum salutis nostrę cardinem verti sciebat. Neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus: nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiámque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum & vitiorum arcet immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotij eius efficacia & vtilitas. Hinc sequitur æternum esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientiis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certóque persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quum verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idem esset hostia qui sacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filium offerret. Iam sacerdotis personam sustinet Christus, non modò vt ęterna reconciliationis lege patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etiam vt nos asciscat in societatem tanti honoris. Nam qui in nobis polluti sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, cælestéque sanctuarium liberè ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atque hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quatenus nos secum Patri dicauit (qui alioqui fœtemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. Notanda enim est antithesis inter hanc vnctionem & illam vmbratilem quæ tunc in vsu fuerat: acsi diceret Angelus, discussis vmbris in Christi persona clarum fore sacerdotium. Quo magis detestabile est eorum commentum qui non contenti Christi sacerdotio, seipsos ad eum mactandum ingerere ausi sunt. quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi.

A morte Christi incipiendũ est: vnde sequitur 1. eiusdem intercessio pro nobis, 2. precandi fiducia. 3. cõscientiarũ tranquillitas.

4. Christiani per Christum fiunt sacerdotes, seipsos & sua omnia Deo accepta offerentes.

Apoc.1.6 *Iohan.17 19.* *Dan. 9. 24.*

Hinc sequitur Papistas grauiter peccare qui Christum se immolare iactitant.

CAPVT XVI.

Quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret: vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in cælum ascensu.

Huius capitis quatuor præcipuæ sunt partes.

1 De tota re in genere agit, necessariam quæstionem de Dei iustitia & misericordia in Christo coniuncta discutiens, sect.1.2.3. & 4.
2 Sigillatim ostendit quomodo Redemptoris partes Christus impleuerit, à 5. sectione ad 18. vbi de eius morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, ascensione in cælum, sessione ad dexteram Patris, & reditu eius ad iudicium.
3 Quoniam vero bonam partem symboli ea occasione enarrauit, quid sit de eo symbolo (quod Apostolis adscribitur) sentiendum exponit, sect.18.
4 Conclusio, doctrinam & vsum totius doctrinæ de Redemptore Christo proponens, sect.19.

Quæ hactenus de Christo diximus, ad vnum hunc scopum referenda sunt vt in nobis damnati, mortui & perditi, iustitiam in ipso, liberationem, vitam & salutem quæramus: quemadmodum docemur insigni illa Petri sententia, non esse aliud nomen sub celo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temerę, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio impositum illi fuit nomen Iesu, sed è cælis ab Angelo supremi decreti pręcone allatum, ratione etiam addita: quia ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum vt nobis esset saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimùm ab eo deflectimus, sensim euanescit salus, quæ solida in eo residet: vt se vltrò priuent omni gratia quicunque in eo non acquie

Adeo solida in Christo salus nobis proponitur, vt quicquid nobis ad eam conquirendam & obtinendam necessarium est in ipso abũde reperiamus.

Act.4.12. *Mat.1.21. Luc.1.31.*

Extra Christũ aut ẽm mors æterna.

Bern. in Cãt. Ser. 15.

acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem sed cibum quoque esse nomen Iesu: oleum etiam esse: sine quo aridus est omnis animæ cibus: salem esse, sine cuius conditura insipidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & simul medicinam: & quicquid disputatur insulsum esse, nisi vbi sonat hoc nomen. Sed hîc diligenter expendere conuenit quomodo nobis ab ipso parta sit salus: vt non modò ipsum eius authorem persuasi simus, sed quæ ad stabilem fidei nostræ fulturam sufficiunt amplexi, repudiemus quæcunque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quum enim nemo possit in seipsum descendere ac seriò reputare qualis sit, quin Deum sibi iratum infestúmque sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxiè expetere, quod satisfactionem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper incumbit ira Dei & maledictio, qui, vt est iustus iudex, nõ sinit impunè legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

Quomodo hæc salus a Christo nobis parta sit.

Id vt intelligatur, quæstionẽ explicat de conciliatione iustitiæ & misericordiæ Dei nobis reconciliati per Christum.

2 Verùm, antequam longius progredimur, in transcursu videndum est quomodo conueniat, Deum, qui nos misericordia sua præuenit, fuisse inimicum, donec per Christum nobis reconciliatus est. Nam quomodo in Filio vnigenito singulare amoris sui pignus nobis dedisset, nisi iam antè fuisset gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hîc emergit aliqua repugnantiæ species, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicũ, donec in gratiam Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata est eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis loquutiones ad sensum nostrum sunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm misera sit & calamitosa extra Christum nostra conditio. Nisi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei mortémque æternam nobis incubuisse, minus agnosceremus quàm miseri essemus sine Dei misericordia, & beneficium liberationis minoris æstimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te quo tempore adhuc peccator eras, odisset Deus, & te abiecisset, vt eras meritus, horribile exitium te manebat: sed quia spontè ac gratuita sua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est, eo periculo sic te liberauit: afficietur quidem & sentiet aliqua ex parte quantum debeat misericordiæ Dei. Verùm audiat rursum quod Scriptura docet, se alienatum fuisse à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, sub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio destinatum & iam implicitum: hîc Christum deprecatorem intercessisse, pœnam in se recepisse ac luisse quæ ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminebat: mala, quæ Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiasse: hoc piaculo satisfactum ac ritè litatum Deo Patri esse: hoc intercessore iram eius fuisse placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipsos contineri: his nónne eo magis permouebitur quo melius ad viuum repæsentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculsus & consternatus: sic instituimur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitium nostrum armatam, beneuolentiam eius paternámque charitatem nonnisi in Christo amplexemur.

Rom. 5. 10. Gal. 3. 10. 13. Col. 1. 21. 22.

Scriptura his loquẽdi formulis vtitur, vt melius intelligamus quàm misera sit extra Christum nostra cõditio.

Nec tamen id falso dictũ est. Deus.n. iustissimus in nobis reperit quod summo odio dignũ est, donec reatus per Christũ aboleatur: vtcunque pro bonitate sua quod suum est in nobis diligat.

3 Atque hoc tametsi pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamen falsó. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatem, quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundum corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ respectum, in offensione Dei reuerà sumus omnes in eius conspectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod suum est in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vtcunque enim peccatores vitio nostro simus, manemus tamen eius creaturę: vtcunque mortẽ nobis asciuerimus, ipse tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile dissidium est inter iustitiam & iniquitatẽ: quandiu peccatores manemus, suscipere nos totos non potest. Itaq; vt sublata omnis simul-

tatis materia, nos ſibi prorſus reconciliet, propoſita in morte Chriſti expiatione, quic-
quid in nobis mali eſt abolet, vt iuſti in eius conſpectu & ſancti appareamus, qui antea
immundi eramus ac impuri. Proinde ſua dilectione præuenit ac anteuertit Deus Pater
noſtram in Chriſto reconciliationem. Imò quia prius diligit, poſtea nos ſibi reconci- 1. Iohan. 4. 19.
liat. Sed quia in nobis, donec ſua morte ſuccurrit Chriſtus, manet iniquitas quæ Dei in-
dignationem meretur, & eſt coram eo maledicta ac damnata: non antè plenam habe-
mus firmámque cum Deo coniunctionem quàm vbi Chriſtus nos coniungit. Adeóque
ſi Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Chriſtũ ſolum oculos men
téſque defigere conuenit: vt reuera per ipſum ſolum conſequimur ne imputentur no-
bis peccata, quorum imputatio iram Dei ſecum trahit.

Confirmatio ex S. ſcripturis.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionẽ, qua nos ante mundi creationem Eph. 1. 4.
complexus eſt Deus, in Chriſto conſtitiſſe ac fuiſſe fundatã. Hæc perſpicua ſunt & Scri-
pturæ conſentanea, locóſque illos optimè inter ſe conciliant, vbi dicitur, Deũm ſuam er Iohan. 3. 16.
ga nos dilectionem in eo declaraſſe quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & ta-
men fuiſſe inimicũ, antequam morte Chriſti in gratiam reductus eſſet. Verùm quo fir- Rom. 5. 10.
miora ſint apud eos qui veteris Eccleſiæ teſtimonium requirunt, citabo locum Augu-
ſtini vbi idipſum docetur. Incomprehenſibilis (inquit) ac immutabilis eſt Dei dilectio.
Non enim ex quo ei reconciliati ſumus per ſanguinem Filij eius, cœpit nos diligere, ſed
ante mundi conſtitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiam nos filij eius eſſe-
mus, antequam omnino aliquid eſſemus. Quòd ergo reconciliati ſumus per mortẽ Chri
ſti, non ſic accipiatur quaſi ideo nos recõciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos
oderat: ſed iam nos diligenti reconciliati ſumus, cum quo propter peccatum inimici-
tias habebamus. Quod vtrum verum dicam, atteſtetur Apoſtolus. Commendat (inquit)
dilectionem ſuam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro
nobis mortuus eſt. Habebat itaq; ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias ad-
uerſus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo &
quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipſe non fecerat: & quia iniqui-
tas noſtra opus eius non omni ex parte conſumpſerat, nouerat ſimul in vnoquoque no-
ſtrûm & odiſſe quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc ſunt Auguſtini verba.

Ex Auguſtino Tract. in Euãg. Ioh. 110. *Rom. 5. 8.*

Altera pars capitis, de redemptione noſtra per Chriſtũ agens, primùm in genere. Ea autẽ ad totius obediẽtiæ Chriſti curſum referenda eſt.

5 Iam vbi quæritur quomodo abolitis peccatis diſſidium Chriſtus inter nos &
Deum ſuſtulerit, & iuſtitiam acquiſierit quæ eum nobis fauentem ac beneuolum red-
deret: generaliter reſponderi poteſt, toto obedientiæ ſuæ curſu hoc nobis præſtitiſſe.
Quod Pauli teſtimonio probatur, Quemadmodũ vnius tranſgreſſione peccatores mul Rom. 5. 19.
ti ſunt conſtituti: ſic vnius obedientia iuſti conſtituimur. Et ſanè alibi cauſam veniꝫ quꝫ
nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totam Chriſti vitam, Vbi venit plenitudo Gal. 4. 4.
tẽporis, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, ſubiectum Legi, vt eos qui ſub Le-
ge erant redimeret. Ita in ipſo quoque Baptiſmo aſſeruit impleri iuſtitiæ partem quòd Mat. 3. 15.
obedienter Patris mãdatum perageret, Deniq; ex quo induit perſonam ſerui, cœpit ad
nos redimẽdos pretium liberationis ſoluere. Scriptura tamen, quo certius definiat mo-
dum ſalutis, hoc morti Chriſti quaſi peculiare ac proprium adſcribit. Pronuntiat ipſe a- Matt. 20. 28.
nimam ſe dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuum eſſe propter pecca
ta noſtra. Clamabat Iohannes Baptiſta, ipſum veniſſe ad tollendum peccata mũdi, quia Rom. 4. 25.
agnus Dei eſſet. Alibi Paulus nos iuſtificari gratis tradit per redemptionem quæ eſt in Iohã. 1. 29
Chriſto: quia propoſitus eſt reconciliator in ſuo ſanguine. Item, nos iuſtificatos eſſe in Rom. 3. 15 Rom. 5. 9.
ſanguine ipſius & reconciliatos per mortem. Rurſum, Qui peccatum non nouerat, pro 2. Cor. 5. 21.
nobis factus eſt peccatum, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Non omnia perſequar, quia im
menſus eſſet catalogus, & multa deinde ſuo ordine citanda erunt. Quamobrem in ſym
bolo fidei quod Apoſtolicum vocant, optimo ordine ſtatim à natalibus Chriſti fit tran-
ſitus ad mortem & reſurrectionem, vbi perfectæ ſalutis ſumma conſiſtit. Neque tamen
excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus eſt in vita: ſicuti Paulus ab initio ad
finem vſq; totam comprehendit, quòd ſeipſum exinanierit, forma ſerui accepta, & Pa- Philip. 2. 7.
tri fuerit obediens vſque ad mortem: nempe mortem crucis. Et ſanè in ipſa quoque pri
mum gradum occupat voluntaria ſubiectio: quia ad iuſtitiam nihil profuiſſet ſacrifi-
cium niſi ſponte oblatum. Itaque vbi teſtatus eſt Dominus ſe animam pro ouibus po-
nere, diſertè addit, Nemo tollit eam à meipſo, Quo ſenſu Ieſaias dicit obmutuiſſe inſtar Iohan. 10. 15.
agni coram tonſore. Et hiſtoria Euangelica refert obuiam prodiiſſe militibus: & coram Ieſa. 53. 7.
Pilato

Deinde ſpeciatim modus ſalutis morti Chriſti adſcribitur.

In qua præcipuè elucet voluntaria ſubiectio Chriſti, ita tamẽ vt nõ abſque certamine proprio ſe affectu abdicarit.

Iohan.18.4. Pilato, omiſſa defenſione, ſteti ſſe ad ſubeundum iudicium. Non id quidem abſque certamine: quia & infirmitates noſtras ſuſceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri ſuo præſtabat obſequium. Matt. 27.11. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis ſpecimen, luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere ſui curam, vt nobis conſuleret. Illud quidem tenendum eſt, non potuiſſe ritè Deo aliter litari quàm dum proprio ſe affectu abdicans Chriſtus illius ſe arbitrio ſubiecit, totúmq; addixit. Quam ad rem appoſitè teſtimonium illud Pſalmi citat Apoſtolus, In libro Legis ſcriptum eſt de me vt faciam voluntatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tunc dixi, Ecce venio. Hebr.10.5. Pſal.40.9. Cæterùm quia nonniſi in ſacrificio & ablutione, quibus expiantur peccata, quietem reperiunt trepidæ conſcientię: illuc meritò dirigimur, & in morte Chriſti ſtatuitur nobis vitæ materia. Porrò quia nos maledictio ex reatu manebat ad cæleſte Dei tribunal, primo loco refertur damnatio coram præſide Iudææ Pontio Pilato: vt ſciamus, pœnam, cui eramus obſtricti, fuiſſe iuſto inflictam. *Deinde conſideranda damnatio coram Pilato præſide.* Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Chriſtus coram homine mortali, imò etiam ſceleſto & profano damnari ſuſtinuit. Neq; enim ſolùm ad aſtruendam hiſtoriæ fidem exprimitur nomen præfecti, ſed vt diſcamus quod docet Ieſaias, caſtigationem pacis noſtræ fuiſſe ſuper eum, eiúſque liuore nos fuiſſe ſanatos. Ieſa.53.5. Neque enim tollendę damnationis noſtrę cauſa ſatis erat quamlibet obire mortem: ſed, quo redemptioni noſtræ ſatisfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad ſe traducens, & piaculum in ſe recipiens, vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuiſſet, vel tumultuariè cæſus per ſeditionem vulgi, in eiuſmodi morte nulla ſatisfactionis ſpecies extitiſſet. Verùm vbi reus ad tribunal ſiſtitur, teſtimoniis arguitur & premitur, ipſius iudicis ore morte addicitur: his documẽtis intelligimus ipſum perſonam ſontis & malefici ſuſtinere. Atque hîc duo notanda ſunt quæ & Prophetarum vaticiniis prædicta erant, & eximiam fidei conſolationem & confirmationem afferunt. *In qua damnatione duo ſunt obſeruanda.* Quum enim Chriſtrum audimus à iudicis ſolio ad mortem dimiſſum, inter latrones eſſe ſuſpenſum: habemus cõplementum eius prophetiæ quæ ab Euangeliſta citatur, Inter iniquos reputatus eſt. *1. Chriſtum inter iniquos reputatum.* Ieſ.53.11. Marc. 15.18. Cur iſtud? nempe vt peccatoris, non iuſti aut inſontis vices obiret: quia non innocentię, ſed peccati cauſa mortem oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo damnatus fuit ore abſolutum (nam eius innocentiæ non ſemel teſtimonium palàm reddere coactus eſt Pilatus) in mẽtem veniat quod eſt apud alterum Prophetam, Quæ non rapuerat exoluiſſe. *2. Iudicis ore abſolutum.* Pſal.69.5. Atque ita & peccatoris ſceleratíque perſonam in Chriſto repræſentatam intuebimur, & relucente innocentia, conſpicuum ſimul fiet alieno potius quàm proprio ſcelere grauatum. Paſſus ergo eſt ſub Pontio Pilato, ſolenni præſidis ſententia in ſceleſtorum numerum ita relatus: neque ſic tamen quin iuſtus ab ipſo ſimul pronuntietur, dum affirmat nullam ſe in eo inuenire cauſam. Iohan.18.38. Hæc noſtra abſolutio eſt quòd in caput filij Dei tranſlatus eſt reatus, qui nos tenebat pœnæ obnoxios. *Fructus & vſus huius doctrinæ.* Nam hæc compenſatio in primis tenenda eſt, ne trepidemus atque anxij ſimus tota vita: acſi nobis inſtaret iuſta Dei vltio, quam in ſe tranſtulit Dei Filius.

6 Iam & ipſa mortis ſpecies inſigni myſterio non caret. Maledicta crux erat, non humana tantùm opinione, ſed diuinæ Legis decreto. *Cur Chriſtus cruci affixus ſit.* In eam ergo dum tollitur Chriſtus, maledictioni ſe obnoxium facit. Atque ita factum oportuit, vt omni execratione, quæ propter iniquitates noſtras nos manebat, vel potius nobis incumbebat, eximeremur, dum in eum traducitur. Quod etiam in Lege adumbratũ fuit. Siquidem אשמות (quo vocabulo peccatum ipſum propriè deſignatur) vocabantur oblatæ pro peccatis victimę & expiatrices. *Myſterium illud in Lege adumbratum.* Qua nominis tranſlatione innuere Spiritus voluit, inſtar καθαρμάτων ipſas eſſe: quæ debitam ſceleribus execrationem ſuſciperent ac ſuſtinerent. Quod autem in Moſaicis ſacrificiis figuratè repræſentatum fuit, id in Chriſto figurarum archetypo exhibetur. Quare, vt iuſta expiatione defungeretur, animam ſuam אשם impẽdit, hoc eſt ſatisfactoriam peccati hoſtiam (vt inquit Propheta) in quam reiecta quodammodo macula & pœna, nobis deſinat imputari. *A Prophetis & Apoſtolis detectum.* Ieſ.53.5, & 11. Apertius idipſum teſtatur Apoſtolus, quum docet, eum qui peccatum non nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iuſtitia Dei efficeremur in illo. 2.Cor.5.21. Nam Filius Dei, omni vitio puriſſimus, iniquitatum tamen noſtrarum probrum ac ignominiam induit, ac ſua viciſſim puritate nos operuit. Eódem videtur reſpexiſſe, quum tradit de peccato, damnatum fuiſſe peccatum in eius carne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater, quum in Chriſti carnem tranſlata fuit eius maledictio. Rom.8.3.

Indicatur itaque hac voce, Christum Patri fuisse in morte pro victima satisfactoria im-
molatum, vt peracta per eius sacrificium litatione, iram Dei iam horrere desinamus.
Iesa.53.6. Nunc liquidum est quid sibi velit illud Prophetæ, positas fuisse in eo nostras omnium
iniquitates: nempe quòd sordes earum abstersurus, iisdem per translatitiam imputatio-
Galat.3.13. nem obtectus fuit. Eius rei symbolum fuit crux, cui affixus est, teste Apostolo. Christus,
Deut.27.26. inquit, redemit nos ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio. Scriptum
est enim, Execrabilis omnis qui pẽdet in ligno. vt in gentes benedictio Abrahæ in Chri
1.Pet.2.24. sto perueniret. Eódem respexit Petrus, vbi docet peccata nostra portasse in ligno: quia
ex ipso maledictionis symbolo clarius intelligimus, onus quo eramus oppressi, fuisse illi
Christus quo sensu maledictio factus pro nobis. impositum. Neque tamen eam subiisse maledictionem intelligendus est qua obrutus
ipse fuerit: quin subeundo potius, vim eius vniuersam depressit, infregit, dissipauit. Pro-
inde fides in Christi damnatione absolutionem, benedictionem in maledictione appre
hendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem sibi in cruce peperit Christus, ma-
gnificè prædicat, acsi crux, quæ plena erat dedecoris, conuersa esset in currum trium-
Coloss.2.19. phalem. Dicit enim affixum fuisse cruci chirographum quod erat contrarium nobis, &
expoliatos principatus, ac palàm traductos. Nec mirum, quia per Spiritum æternum (te-
Hebr.9.17. ste altero Apostolo) seipsum obtulit Christus. vnde illa naturæ rerum conuersio. Sed
Crux Christi cum effusione sanguinis eiusdem coiuncta. hæc vt firmam radicem agant in cordibus nostris, & penitus insideant, semper nobis in
mentem veniant sacrificium & ablutio. Neque enim certò confidere possemus Chri-
stum esse ἀπολύτρωσιν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἱλαστήριον, nisi victima fuisset. Ideóque toties fit san-
guinis mentio, vbi modum redemptionis ostendit Scriptura. Quanquam non modò
ad litationem valuit effusus Christi sanguis, sed lauacri etiam vice fuit, ad sordes nostras
purgandas.

De morte Christi. 7 Sequitur in symbolo, mortuum fuisse & sepultum. vbi rursum videre est quomo-
do in vicem nostram vbique se supposuerit ad soluendum nostræ redemptionis pre-
tium. Mors iugo suo nos obligatos tenebat, in illius se potestatem loco nostro tradidit,
Hebr.2.9. quò nos inde eximeret. Hoc intelligit Apostolus, quum scribit eum mortem gustasse
Cur sit mortuus. pro omnibus. Moriendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem est) morte sua vi-
tam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuersum habuit, quòd morti se velut deglutien
dum permisit, non vt eius gurgitibus absorberetur, sed magis vt eam absorberet, à qua
mox eramus absorbendi: quòd subigendum ei se permisit, non vt eius potestate oppri-
meretur, sed magis vt eam prosterneret, quæ nobis imminebat ac iam depressis insulta-
Ibidem 15. bat. Denique vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Dia-
bolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti.
Fructus. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quòd participatione
sui membra nostra terrena mortificat, ne suas in posterũ actiones exerceant: veterém-
De Christi sepultura. que nostrum hominem enecat, ne posthac vigeat ac fructificet. Quò etiam sepultura e-
ius pertinet: nempe cuius consortes, peccato & ipsi sepeliamur. Non enim dum nos in
Galat. 2.19. & 6.14. similitudinem mortis Christi insitos esse Apostolus docet, & cum eo sepultos in pec-
Coloss.3.3. cati mortem, per eius crucem nobis crucifixum esse mundum, & nos mundo: nos illi
commortuos esse, ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat nos adhortatur:
sed hanc illi inesse efficaciam declarat quæ in Christianis omnibus apparere debeat, nisi
Fructus. velint mortem ipsam inutilem reddere & infructuosam. Proinde duplex in morte se-
pulturáque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui man
cipati eramus, & carnis nostræ mortificatio.

De descensu Christi ad inferos. 8 Nec verò descensum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effe-
ctum non parum est momenti. Quanquam enim ex veterum scriptis, particulam quæ
legitur in symbolo apparet non adeo fuisse olim in Ecclesiis vsitatam: in tractanda ta-
men doctrinæ summa locum ei dari necesse est: vtpote quæ rei maximæ vtile ac mini-
Hic articulus autem nõ protinus sed sensim Ecclesiis insueuit. mè spernendum mysterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam
non prætermittant. Vnde coniicere licet, post aliquantum temporis insertam, non pro-
tinus, sed sensim Ecclesiis insueuisse. Id certè extra cõtrouersiam est, ex communi pio-
rum omnium sensu fuisse desumptam: quando nemo est Patrum qui non in suis scriptis
descẽsum Christi ad inferos commemoret, tametsi interpretatione diuersa. Verùm aut
à quibus, aut quo primùm tempore inserta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in
Neque tamen est repudiandus symbolo animaduertendum vt plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis
const

constet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petitum. Siquos porrò impedit morositas ne in symbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti interesse ad redemptionis nostræ summam vt ea præterita multum ex mortis Christi fructu deperеat. Sunt etiam rursum qui opinentur, non aliquid nouum hîc dici, sed aliis verbis repeti quod prius de sepultura dictum fuerat: quandoquidem inferni vocabulum sæpius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatione obtendunt, verum esse concedo, non rarò pro sepulchro accipi infernum: sed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facilè adducor vt ab illis dissentiam. Quantæ enim oscitantiæ fuisset, rem minimè difficilem verbis expeditis & claris demonstratam, obscuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties loquutiones duæ rem eandem exprimentes simul connectuntur, posteriorem esse prioris exegesin conuenit. At verò qualis erit ista exegesis siquis ita loquatur, Quòd Christus sepultus esse dicitur, significat ad inferos descendisse? Deinde non est verisimile, irrepere potuisse superfluam eiusmodi battologiam in compendium hoc, vbi summatim, quàm fieri potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facilè assentiantur quicunque rem ipsam paulò diligentius expenderint.

Aut cum superiore articulo de sepultura coniungendus.

9 Alij secus interpretantur, quòd Christus descenderit ad animas Patrum qui sub Lege mortui erant, vt nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi inclusę tenebantur: & huc perperam trahunt testimonia ex Psalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verùm, quum Psalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula coniiciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abysso comparet cladē Babylonicam in qua demersus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exitum à profundis inferis: nescio qui factum sit vt posteritas locum putaret esse subterraneum, cui affinxit nomen limbi. sed hæc fabula tametsi magnos authores habet, & hodie quoq; à multis seriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula est. Nam concludere in carcere mortuorum animas puerile est: Christi autem animam illuc descendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidem fateor, Christum ipsis illuxisse virtute sui Spiritus: vt gratiam, quam spe gustauerant duntaxat, mundo fuisse tunc exhibitam agnoscerēt. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christum venisse, ac prædicasse spiritibus qui in specula erant. (carcerem vertunt communiter) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant, consortes fuisse eiusdem nobiscum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vsque penetrauerit, dum piæ animæ eius visitationis, quam sollicitè expectauerant præsenti aspectu sunt potitæ: contrà, reprobis clarius patuit se excludi ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, non ita accipiendum est quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantùm docere vult communem vtrisque fuisse mortis Christi sensum.

Absurda expositio de limbo patrum, ad quos Christum descendisse quidam volunt. — Psal. 107. 16. — Zach. 9. 11. — *Huius fabulæ refutatio.* — Vid. Augu. epist. 99. — 1. Pet. 3. 19.

10 Verùm de Christi descensu ad inferos seposita ratione symboli, certior expositio quærenda est: & nobis ex Dei verbo constat non modò sancta & pia, sed plena quoque eximiæ consolationis. Nihil actum erat si corporea tantū morte defunctus fuisset Christus: sed operæ simul pretium erat vt diuinæ vltionis seueritatem sentiret: quo & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copiis æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus, luctari. Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper retulimus, fuisse propter scelera nostra à Patre percussum, attritum propter nostras infirmitates. Quibus significat, in locum sceleratorum sponsorem, vadem, adeóque instar rei submissum, qui dependeret ac persolueret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quum eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeóque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc modo peruerti ordinem: quia absurdū est sepulturæ subiici quod præcessit. vbi enim quæ in hominum conspectu passus est Christus exposita fuerunt, opportunè subiicitur inuisibile illud & incomprehensibile iudicium quod coram Deo sustinuit: vt sciamus non modò corpus Christi in pretium redemptionis fuisse traditum: sed aliud maius & excellentius pretium fuisse quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit.

Articuli descensus ad inferos certior expositio, & plena eximiæ consolationis. — Iesa 53.5. — Act. 2. 24. — *Exceptio.* — *Responsio.*

11 Hoc

Cōfirmatio huius expositionis, testimoniis Scripturæ & veterum Theologorum munita.

11 Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Nō simpliciter nominat mortem: sed Filium Dei implicitum fuisse doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. Quantulum enim fuisset, securè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensæ misericordiæ verum fuit specimen, mortem quam tantoperè horrebat, nō refugere. Nec dubium est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebræos, vbi scribit, Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerētiam alij vertunt vel pietatem, sed quàm parū aptè, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquendi forma.) Christus ergo cum lachrymis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeatur vt peccator: quia illic personam nostrā gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sentire te à Deo derelictum & alienatum: & quum inuocaueris non exaudiri: perinde acsi in tuam perniciem ipse conspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectum vt coactus fuerit, vrgente angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus, vtquid me dereliquisti? Quod enim nonnulli volunt, ex aliorum potius opinione quàm ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quum ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen innuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, irasceretur? aut quomodo Christus Patrem aliis sua intercessione placaret, quem infensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis grauitatem eum sustinuisse: quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descensu hoc nos esse consequutos ratiocinatur, vt mors perempta sit. Nec aliis locis à nostra sententia abludit: vt quum ait, Crux, mors, inferi, nostra vita sunt. Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cęlum. Et quid priuati hominis testimonium cito, quum idem Apostolus asserat, hunc victorię fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales assiduè angit ac vrget: quod fieri non potuit nisi pugnando. Porrò fuisse non vulgarem aut leui de causa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conserendo, factum est vt & referret de illis victoriā, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.

Act. 2. 24. Heb. 5. 7.

Obiectionis adu. superiorē cōfirmationem dilutio.

Psal. 22. 2. Matt. 27. 46. Vide Cyril. lib. 2. de recta fide ad Reginas.

Lib. 4. 2. & 3. de Trinit.

Heb. 2. 15.

Fructus descēsus Christi.

Alia obiectio. Christo fieri iniuriam, & desperationē adscribi, si metuisse eum dicamus.

12 Hic nebulones quidam, licet indocti, malitia tamen magis quàm inscitia impulsi, clamitant me atrocem facere Christo iniuriam: quia minimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calumniam durius exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, quæ fidei contraria sit. Primùm de metu pauoréque Christi, quem tam apertè prædicant Euangelistæ, controuersia ab his improbè mouetur. Nam antequam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in ipso vero congressu cœpit expauescere vehemētius. Simulationem si fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidenter ergo (vt verè docet Ambrosius) profiteri Christi tristitiam conuenit, nisi nos crucis pudeat. Et sanè nisi pœnæ fuisset particeps anima, corporibus tantùm fuisset redemptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: adeóque nihil inde cœlesti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam satis laudata, quòd infirmitates nostras in se suscipere grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apostolus, Mediatorem hunc expertum esse nostras infirmitates, vt ad succurrendum miseris propensior sit. Obtendunt, quod vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra Spiritum Dei sapiant, qui hæc duo simul conciliat, Christum fuisse tentatum per omnia sicut nos, & tamen absque peccato. Non est igitur cur nos terreat infirmitas Christi, cui vt se subiiceret, non violentia aut necessitate coactus, sed mero amore nostri, misericordiáque inductus est. Quicquid autem sponte passus est pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem falluntur isti obtrectatores, quòd infirmitatem in Christo omni vitio labéque puram & vacuam non agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines continuit. Nam quia moderatio in naturæ nostræ deprauatione conspici non potest, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer esset, in cunctis eius affectibus viguit moderatio, quæ excessum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine similis esse potuit, vt tamen hac nota differret.

Resp. ex Euangelistis apparet, Christum verè timuisse, turbatū fuisse Spiritu, expauisse, tentatum fuisse per omnia sicut nos: attamen absque peccato.

Heb. 4. 15.

Instantiæ dilutio.

Cur Christus infirmus fieri voluit.

Metus Christi sine peccato.

Conuict

Alius instantiæ dilutio, qua quæstio explicatur, An & cur Christus mortem timuerit.

Conuicti ad aliud tandem cauillum transiliunt, quanuis mortem timuerit Christus, maledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, non timuisse. Sed expendant pij lectores quàm honorificum hoc sit Christo, molliorem ac magis meticulosum fuisse quàm plerosque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant latrones alíique malefici: eam multi alto animo despiciunt: alij placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuisse perculsum & propè attonitum, cuius fuisset constantiæ vel magnitudinis? Quod enim prodigiosum censeri vulgò posset, de eo refertur, præ vehementia cruciatus guttas sanguinis ex eius facie fluxisse. Neq; verò spectaculũ hoc præbuit aliorum oculis, quum in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quòd Angelos, qui insolita consolatione eum erigerent, è cælo descendere necesse fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuisset hæc mollities, eovsq; torqueri ob communis mortis formidinem, vt sanguineo sudore diffluerет, neque posset recreari nisi Angelorum conspectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater, si fieri potest, tráseat à me calix iste, annon Matt.26.39. ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduũ fuisse Christo certamen quàm cum morte communi? Vnde apparet nugatores istos, cum quibus disputo, audacter garrire de rebus incognitis: quia nũquam seriò reputarunt quid sit aut valeat nos redemptos esse à Dei iudicio. Atqui hæc nostra sapientia est, probè sentire quanti constiterit Dei Filio nostra salus. Si nunc roget quispiam an tunc descenderit Christus ad inferos quum mortem deprecatus est: respondeo hoc fuisse exordium, vnde colligi potest quàm diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, quum se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quanquam autem sese ad momẽtum occultauit diuina vis spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: sciendum tamen est talem fuisse tentationem ex doloris & metus sensu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuisse eum teneri à doloribus mortis: quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit, Deus meus, Deus meus, vtquid dereliquisti me? Nam etsi supra modum angitur, non tamen desinit vocare Deum suum, à quo se derelictum exclamat. Porrò hinc refellitur tam Apollinaris error, quàm eorum qui Monothelitæ dicti sunt. Ille Christo fingebat spiritum æternum fuisse animæ vice, vt tantùm esset dimidius homo. Quasi verò expiare peccata nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ nisi in anima? quam ideo turbatam fuisse scimus vt nostræ, trepidatione discussa, pacem & quietem obtineant. Adhæc contra Monothelitas, videmus vt nunc secundum hominem noluerit quod volebat secũdum diuinam naturam. Omitto quòd metum, de quo loquuti sumus, contrario affectu subigat. neque enim obscura est illa repugnantiæ species, Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domandos.

Quando Christus descenderit ad inferos. — *Quomodo.* — Act.2.24. — Matt.27.47. — *Ex supradictis refellitur error Apollinaris.* — *Et Monothelitarum.* — Iohan.12.27.28.

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilum esset quod hactenus diximus. Quando enim in cruce, morte, & sepultura Christi nonnisi infirmitas apparet, transiliенda sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruatur. Proinde tametsi in eius morte habemus solidum salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactum, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamẽ non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem viuam. quia vt ille resurgendo victor mortis emersit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum consistit resurrectione. Quale hoc sit, melius Pauli verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem. acsi diceret, morte eius sublatum peccatum, resurrectione instauratam restitutámque iustitiam. Quomodo enim moriendo liberare nos à morte poterat, si morti ipse succubuisset? quomodo comparasset nobis victoriam, si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem & resurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iustitia reparata, & erecta vita: sic tamen vt huius beneficio vim efficaciámq; suam illa nobis proferat. Itaq; Paulus in ipsa resurrectione declaratum fuisse Filium Dei asserit: quia tunc demum exeruit cælestem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius speculum est, & stabilis fidei nostræ fultura. sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro infirmitate carnis, resurrexisse autem ex virtute spiritus. Eodem sensu alibi de perfectione

De resurrectione Christi. — *Huius multiplex fructus.* — 1.Pet.1.3. — Ro.4.25. — *1. Instaurata restitutáque nobis est corã Deo iustitia.* — Rom.1.4. — 2.Cor.13.4.

Philip.3.10. ne differens, Vt cognoſcam illum (inquit) & potentiam reſurrectionis illius. Continuo
1.Pet.1.21. tamen pòſt ſocietatem cum morte annectit. Cui aptiſſimè congruit illud Petri, Deum
ſuſcitaſſe eum à mortuis, & dediſſe illi gloriam : vt fides & ſpes noſtra eſſet in Deo. non
quòd fides morte ſuffulta vacillet, ſed quia virtus Dei quæ ſub fide nos cuſtodit, in ipſa
maximè reſurrectione ſeſe aperit. Proinde meminerimus, quoties ſolius mortis fit men
tio, ſimul comprehendi quod proprium eſt reſurrectionis: parem quoque ſynecdochen
eſſe in voce reſurrectionis, quoties ſeorſum à morte ponitur : vt ſecum trahat quod pe-
2. Eius vita eſt fidei ac ſpei noſtræ baſis: item nouæ vitæ in nobis cauſa efficax.
culiariter morti conuenit. Sed quia reſurgẽdo palmam adeptus eſt, vt fieret reſurrectio
& vita: meritò contẽdit Paulus abolitam eſſe fidem, & inane falláxque Euangelium, niſi 1. Cor.15.
Chriſti reſurrectio cordibus noſtris ſit infixa. Ideo alibi, poſtquam in Chriſti morte ad- 17.
uerſus damnationis terrores gloriatus eſt, amplificandi cauſa addit, Imò idem qui mor- Ro.8.34.
tuus eſt reſurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet mediator. Deinde, quemad-
modum antea expoſuimus ex communicatione crucis pendêre carnis noſtræ mortifi-
cationem : ſic & alterum ex eius reſurrectione fructum nos obtinere illi reſpondentem
intelligendum eſt. Ideo enim, inquit Apoſtolus, ſimilitudini mortis eius inſiti ſumus, vt Ro.6.4.
participes reſurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi, vt argumentum ex Colo.3.5.
eo quòd Chriſto ſumus cõmortui, deducit, mortificanda eſſe membra noſtra ſuper ter-
ram : ita etiam, quia cum Chriſto ſurreximus, ex eo infert, quæ ſurſum ſunt nobis eſſe Coloſ.3.1.
quærenda, non quæ ſuper terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat, exemplo ſuſ-
citati Chriſti, ad ſectandam vitæ nouitatem : ſed eius fieri virtute docemur vt regene-
3. Eſt pignus futuræ reſurrectionis corporũ noſtrorum.
remur in iuſtitiam. Tertium quoq; ex ea fructum conſequimur, quòd veluti accepta ar-
rha, ſecuri reddimur de noſtra ipſorum reſurrectione, cuius illam eſſe certiſſimam hy-
poſtaſin conſtat, qua de re prolixius diſputat 1. Corin.15. Obiter autem annotandum eſt,
quòd dicitur ex mortuis reſurrexiſſe: qua voce & mortis & reſurrectionis veritas expri-
mitur, acſi diceretur, & eandem qua cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem
obiiſſe, & in eadem quam mortalem ſuſceperat carne, immortalitatem recepiſſe.

De Chriſti aſcenſu in cælũ.
14 Reſurrectioni non abs re annectitur in cælum aſcenſus. Etſi enim gloriam virtu-
témque ſuam Chriſtus reſurgendo plenius illuſtrare cœpit, depoſita iam ſcilicet abiecta
& ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia : ſua tamen demum in cælum
Cur in cælum aſcenderit.
aſcenſione regnũ ſuum verè auſpicatus eſt. Quod Apoſtolus oſtendit quum docet illum Eph.4.10
aſcendiſſe vt impleret omnia, vbi in ſpecie repugnãtię admonet pulchrum eſſe conſen-
ſum: quia ſic à nobis diſceſſit, vt præſentia eſſet vtilior, quæ in humili carnis domicilio ſe
continebat quantiſper in terris verſatus eſt. Itaque Iohannes, vbi præclaram illam inui- Ioh.7.37.
tationem retulit, Siquis ſitit, veniat ad me, &c. ſubiicit nondum fuiſſe tunc fidelibus da-
tum Spiritum: quia nondũ glorificatus erat Ieſus. Quod etiam teſtatus eſt diſcipulis ipſe
Dominus, Expedit vobis vt abeam: niſi enim abiero, Spiritus ſanctus non veniet. Corpo Ioh.16.7.
ralis verò abſentiæ ſolatium proponit, quòd non deſeret pupillos, ſed iterum ad eos ve-
niet, inuiſibili quidem modo, ſed magis optabili : quia tunc certiore experientia edocti
ſunt, imperium quo potitur, & quam exercet potentiam non modò ad beatè viuẽdum,
Huius aſcenſionis fructus.
ſed feliciter quoque moriendum fidelibus ſufficere. Et ſanè videmus quanto maiorem
Spiritus ſui abundantiam tum effuderit, quanto magnificentius regnum ſuum promo-
uerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuuandis ſuis, tum in hoſtibus deiiciendis,
extulerit. In cælum ergo ſublatus, corporis ſui præſentiam è conſpectu noſtro ſuſtulit:
non vt adeſſe fidelibus deſineret qui adhuc in terris peregrinarentur, ſed vt præſentiore
virtute & cælum & terram regeret. Quin potius quod pollicitus eſt, ſe futurũ nobiſcum
vſq; ad conſummationem ſeculi, id ſua hac aſcẽſione præſtitit : qua vt corpus ſupra om-
nes cælos eleuatum eſt, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffuſa pro-
Tract. in Euang. Iohan. 109. pagatáq; eſt. Hoc Auguſtini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortẽ
erat Chriſtus ad dexterã Patris, vnde venturus eſt ad viuos & mortuos iudicandos: præ-
ſentia itidem corporali, ſecundum ſanam doctrinam fideique regulam. Nam præſentia
ſpirituali cum eis erat venturus poſt aſcenſionem ſuam. Et alibi fuſius ac clarius, Secun-
Matt.28.20. dum ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictũ eſt, Ecce vobiſcum
ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi. Secundum carnem verò quam
Verbum aſſumpſit, ſecundum id quòd de Virgine natus eſt, ſecundum id quòd à Iudæis
comprehenſus eſt, quòd ligno cõfixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus,
quòd in ſepulchro cõditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus, nõ ſemper habebitis me
vobiſc

vobiſcum.Quare?Quoniam conuerſatus eſt ſecundum corporis pręſentiam quadragin- Act.1.3.& 9.
ta diebus cum diſcipulis ſuis, & eis deducentibus videndo, non ſequendo, aſcendit in
cælum, & non eſt hic: ibi enim ſedet ad dexteram Patris, & hic eſt: non enim receſſit
præſentia maieſtatis. Ergo ſecundum præſentiam maieſtatis, ſemper habemus Chri-
ſtum: ſecundum præſentiam carnis, rectè dictum eſt diſcipulis, Me autem non ſemper
habebitis.Habuit enim illum Eccleſia ſecundum præſentiam carnis paucis diebus:mo-
dò fide tenet,oculis non videt.

Marc.16. 15 Quare mox ſubiicitur, conſediſſe ad Patris dexteram:ſimilitudine ſcilicet à prin- *De ſeſſione*
19. cipibus ſumpta,qui ſuos habent aſſeſſores, quibus regendi imperandique vices deman- *Christi ad Pa*
Heb.1.3. dant.Ita Chriſtus,in quo exaltari,& per cuius manum regnare vult Pater,in eius dexte- *tris dexteram.*
ram receptus dicitur, acſi diceretur cæli ac terræ dominio inauguratus, commiſſæ ſibi
adminiſtrationis poſſeſſionem ſoléniter adiiſſe:nec ſemel adiiſſe tantùm, ſed in ea per-
Eph.1.20 ſtare, donec ad iudicium deſcendat. Sic enim Apoſtolus interpretatur quum ita loqui- *Quid ſit, ſede-*
Phil.2.9. 1.Cor.15. tur,Cōſtituit illum Pater ad dexteram ſuam ſupra omnem principatum,& poteſtatem, *re ad dexterā*
27. & virtutem,& dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolùm in hoc ſe- *Patris.*
Eph.4.15 Act.1.30, culo,ſed in futuro. &,Omnia ſubiecit ſub pedibus eius,& ipſum dedit caput Eccleſiæ ſu-
& 3.21. pra omnia,&c. Vides quorſum pertineat illa ſeſſio, nempe vt eius maieſtatem tum cæ-
Heb.1.4. leſtes tum terrenæ creaturæ ſuſpiciant, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti
ſubiectæ ſint. Neque aliud volunt Apoſtoli quum illam toties commemorant,quàm vt
eius arbitrio permiſſa eſſe vniuerſa doceant. Quare non rectè illi qui beatitudinem ſim-
Act.7.56. pliciter deſignari putant.Porrò nihil refert quòd in Actis Stephanus eum ſtantem ſe vi-
dere teſtatur, quia non de corporis conſtitutione, ſed imperij maieſtate hìc agitur: vt
Sedere nihil aliud ſit quàm cæleſti tribunali præſidere.

Auguſt. 16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominum ſuo in *Fructus mul-*
de fide & cælum aſcenſu aditum regni cæleſtis,qui per Adam præcluſus fuerat,aperuiſſe.Quando *tiplex aſcenſus*
ſymb.c.8. Ephe.2.5 enim in carne noſtra quaſi noſtro nomine eò ingreſſus eſt, inde ſequitur quod ait Apo- *Christi.* *1. Aditum re-*
ſtolus,nos quodammodo in cæleſtibus iam in ipſo conſidere,vtpote qui cęlum non ſpe *gni qui per A-*
nuda expectemus,ſed in capite noſtro poſſideamus.Deinde agnoſcit illum non ſine ma- *dam pręcluſus* *fuerat apue-*
gno noſtro bono apud Patrem reſidere.Sanctuarium enim non manufactum ingreſſus, *rit.*
Heb.7.25 & 9.11. coram facie Patris aſſiduus pro nobis aduocatus & interceſſor apparet: eius oculos in
ſuam iuſtitiam ita conuertit vt à peccatis noſtris auertat: eius animum ita nobis recon- *2. Intercedit*
Ro.8.34. ciliat,vt viam & acceſſum nobis ſternat ad eius thronum ſua interceſſione,ipſum gratia *pro nobis apud* *Patrem.*
& clementia replens,qui alioqui miſeris peccatoribus plenus horroris futurus erat.Ter- *3.Trāsfuſa in-*
tiò potentiam eius apprehēdit, in qua ſitum eſt noſtrum robur, virtus,opes,& aduerſus *de ad nos ſua* *virtute multa*
Ephe.4.6 inferos gloriatio.Nam aſcēdens in cælum,captiuam duxit captiuitatem:& ſpoliatis ho- *ad ſalutē præ-*
ſtibus,locupletauit populum ſuum, ac quotidie ſpiritualibus diuitiis cumulat. In excel- *clarè in nobis*
ſis ergo ſedet, vt transfuſa inde ad nos ſua virtute, in vitam ſpiritualem nos viuificet, vt *operatur.*
Spiritu ſuo ſanctificet, vt variis gratiarum dotibus Eccleſiam ſuam exornet, vt prote-
ctione ſua tutam aduerſus omnes noxas conſeruet, vt ferocientes crucis ſuæ ac noſtræ
Pſ.110.1. ſalutis hoſtes manus ſuæ fortitudine coerceat,denique vt omnem teneat poteſtatem in
cęlo & in terra:donec inimicos omnes ſuos,qui etiam noſtri ſunt,proſtrauerit,ac Eccle-
ſiæ ſuæ ædificationem conſummarit. Atque hic verus eſt regni eius ſtatus, hæc poteſtas
quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudi-
cium aduenien compleat.

17 Non obſcura quidem præſentiſſimę virtutis documenta prębet ſuis Chriſtus:ſed *De reditu Chri*
quia ſub carnis humilitate quodammodo in terris deliteſcit eius regnum, optimo iure *ſti ad iudiciū.*
vocatur fides ad cogitandam viſibilem illam præſentiam quam ſupremo die manifeſta-
Act.1.11. bit.Viſibili enim forma è cælo deſcendet qualis aſcendere viſus eſt:ac omnibus appare- *Qualis erit.*
Matt.24. bit cum ineffabili regni ſui maieſtate, cum immortalitatis fulgore, cum immenſa diui-
30. nitatis potētia,cum Angelorum ſatellitio.Inde igitur illum iubemur redemptorem ex-
Mat.25.31 pectare ad diem illum quo agnos ſegregabit ab hœdis,electos à reprobis: nec erit quiſ-
1.Theſſ.4. 16. quam aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat.Ab extremis enim orbis
angulis exaudietur tubæ clangor, quo ad ipſius tribunal accerſentur omnes, tum quos
dies ille ſuperſtites deprehendet,tum quos iam antea è viuorum conſortio mors ſuſtu-
lerit. Sunt qui ſecus Viuorum & Mortuorum vocabula hìc accipiant: & ſanè videmus *Qui ſint Viui*
quoſdam veterum in particulæ iſtius expoſitione hæſitaſſe: ſed ille ſenſus, vt planus eſt *illi & mortui* *iudicandi,*

&

& dilucidus, ita symbolo longè conuenientior est, quod populariter scriptum esse constat. Neque repugnat quod Apostolus asserit, omnibus hominibus constitutum semel mori. Nam etsi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali supererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia instar mortis erit, non impropriè mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum est, sed immutabuntur omnes. Quid istud est? Interibit & absorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis nemo negauerit mortem esse: manet tamen interim verum, quòd viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde qui reliqui erunt & superstites, obuiam Domino cum illis rapientur in aera. Et certè verisimile est hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas desumptam fuisse, & solenni Pauli ad Timotheum obtestatione.

Conciliatio locorum specie tenus pugnantium. *Modus iudicii.* Heb. 9. 27. 1. Cor. 15. 5. Ibid. 5. 1. 1. Thess. 4. 16. Act. 10. 42. 2. Tim. 4. 1.

Fructus doctrinæ de Christi reditu ad iudicium.

18 Hinc egregia exoritur cõsolatio, quòd penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantum abest vt in cõdemnationem nostram tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populũ suum clementissimus princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus condemnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente nullum prodire posse qui condemnet, multo verius est, Christum ipsum intercessorem non condemnaturum eos quos in fidẽ clientelámq; suam recepit. Non modica certè securitas quòd non ad aliud tribunal sistemur quàm redemptoris nostri, à quo salus sit expectanda: præterea, quòd ille qui per Euangelium nunc æternam beatitudinem promittit, tunc ratam promissionem iudicando facturus est. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudicium illi deferendo, vt ita conscientiis suorum, terrore iudicij trepidis, consuluerit. Hactenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perstringit, vice tabulę nobis esse potest, in qua distinctè & sigillatim perspicimus quæ in Christo attẽtione digna sunt. Apostolicum autem nuncupo, de authore interim minimè solicitus. Apostolis certè magno veterum scriptorũ consensu adscribitur: siue quòd ab illis in commune conscriptum ac editũ existimabant, siue quòd compendium istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectũ tali elogio confirmandum censuerunt. Neque verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiæ origine adeóque ab ipso Apostolorum seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ confessionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse conscriptum verisimile est quum ab vltima vsque memoria sacrosanctæ inter pios omnes authoritatis fuisse constet. Quod vnicè curandum est id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostræ historiam succinctè distinctóque ordine recenseri, nihil autem contineri quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum. Quo intellecto, de authore vel anxiè laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet: nisi cui fortè non sufficiat certam habere Spiritus sancti veritatem, vt non simul intelligat aut cuius ore enuntiata, aut cuius manu descripta fuerit.

Ro. 8. 33. Vid. Ambros. lib. 1. de iac. c. 6. Ioh. 5. 22. *Tertia pars capitis, quæ de Symbolo Apostolico sentiendum sit explicans.* *Summa Symboli Apostolici.*

Postrema pars, seu conclusio totius capitis, quæ in Christo omniũ Dei electorum salutem & singulas salutis partes comprehensas esse demonstrat.

19 Quando autem totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauendum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si salus quæritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: si Spiritus alia quęlibet dona, in eius vnctione reperientur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas, in eius conceptione: si indulgentia, in eius natiuitate se profert, qua factus est nobis per omnia similis, vt condolescere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas, in eâdem: si hæreditas regni cælestis, in cæli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si secura iudicij expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quum sint, inde ad satietatem hauriantur, nõ aliunde. Nam qui vno ipso non contenti feruntur huc atque illuc in spes varias, etiamsi in illum præcipuè respiciunt, eo tamen ipso rectam viam non tenent quòd aliquam suæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quanquam irrepere diffidentia ista non potest vbi semel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Act. 4. 12. 1. Cor. 1. 30. Heb. 2. 17. Gala. 3. 13

CAP

CAPVT XVII.

Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem.

Partes capitis.

1 Variis rationibus & testimoniis probatur gratiam Dei & meritum Christi (qui salutis nostræ princeps & author est) rectè consistere posse, sect. 1. & 2.
2 Christum sua obedientia (per mortem, quæ fuit precium redemptionis nostræ) verè nobis gratiam apud Patrem esse promeritum, sect. 3. 4. & 5.
3 Scholasticorum curiosa temeritas in huius doctrinæ tractatione retunditur, sect. 6.

ÆC etiam quæstio vice auctarij expedienda est. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etsi fatentur salutem nos per Christum consequi, nomen tamen meriti audire non sustinent, quo putant obscurari Dei gratiam: atque ita Christum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministrum, non authorem vitæ vel ducem & principem, sicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, siquis simpliciter & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promereri: imò, vt verissimè Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit. Respondeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundum vniuscuiusque mensuram per cuncta eius membra se diffundit. Ea gratia quisque ab initio fidei suæ fit Christianus, qua homo ille ab initio suo factus est Christus. Item alibi, Nullum illustrius est prædestinationis exemplum quàm ipse Mediator. Qui enim hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum qui nunquam esset iniustus, sine vllo merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos qui membra sunt illius capitis. & quæ sequuntur. Quum ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: sed conscendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia mero beneplacito Mediatorem statuit qui nobis salutem acquireret. Atque ita inscitè opponitur Christi meritum misericordiæ Dei. Regula enim vulgaris est, quæ subalterna sunt, non pugnare. ideóque nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritum, quod Dei misericordiæ subiicitur. Nostris autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor quàm Christi obedientia: suo ordine vtrunque. Nam Christus nonnisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: sed quia ad hoc destinatus erat vt iram Dei sacrificio suo placaret, suáque obedientia deleret transgressiones nostras. In summa quando ex sola Dei gratia (quæ hunc nobis constituit salutis modum) dependet meritum Christi, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iustitiis opponitur.

Christus non est duntaxat minister salutis. — Act. 3. 11. — *Sed author & princeps.* — Lib. 1. de prædest. Sanct. ca. 15. — De bono perseuer. cap. vlt. — *Neque ita loquendo obscuratur Dei gratia.* — *Quia Christi meritum non opponitur misericordiæ Dei,* — *Sed ab ea dependet.*

2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei dilectio, tanquam summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tanquam causa secunda & propior. Siquis excipiat, Christum nonnisi formalem esse causam, magis extenuat eius virtutem quàm ferant verba. Nam si fide quę in ipsum recumbit iustitiam consequimur, salutis nostræ materia in eo quærenda, quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit ἱλασμὸν pro peccatis nostris. Clarè his verbis demonstratur, Deum, nequid suo erga nos amori obstaret, reconciliandi modum statuisse in Christo. Ac magnum pondus habet nomen placationis: quia Deus ineffabili quodam modo, quo tempore nos amabat, simul tamen erat infensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quò pertinent omnes istæ sententiæ, Ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipsum omnia erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per ipsum, &c. Item, Erat Deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius mysterij ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquam docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in eodem gratiam esse adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore suo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia amorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi sanguine? Nā quia Deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quandiu

Ioh. 3. 16. — *Hæc duo autē rectè consistere posse probatur variis testimoniis, quę vtrunque simul connectunt.* — 1. Ioh. 4. 10. — 1. Iohan. 2. 2. — Colos. 1. 20. — 2. Cor. 5. 19. — Ephe. 2. 16. — Ephes. 1. 6.

peccator eſt, illum habeat hoſtem & iudicem. Quare principium amoris eſt iuſtitia,
qualis à Paulo deſcribitur, Eum qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in ipſo. *2.Cor.5.21.* Significat enim, gratuitam iuſtitiam adeptos Chriſti ſacrificio, vt Deo placeamus, qui natura ſumus filij iræ, & per peccatum alienati. Cæterùm hæc diſtinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Chriſti gratia, vnde ſequitur, eum de ſuo quod acquiſiuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret ſeorſum à Patre ei adſcribi hanc laudem, quòd gratia eius ſit, & ab ipſo proueniat.

Altera pars, & præcipua quidem, huius capitis, probãs Christum ſua obedientia verè nobis apud Patrem gratiam eſſe promeritum.

3 Quòd autem verè Chriſtus ſua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquiſierit ac promeritus ſit, ex pluribus ſcripturæ locis certò & ſolidè colligitur. Nam hoc pro confeſſo ſumo, ſi pro peccatis noſtris Chriſtus ſatisfecit, ſi pœnam nobis debitam perſoluit, ſi obedientia ſua Deum placauit, denique ſi iuſtus pro iniuſtis paſſus eſt: iuſtitia eius partam nobis ſalutem: quod tantundem valet ac promereri. Atqui teſte Paulo, re- Rom.5.11
conciliati ſumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet niſi vbi offenſio præceſſit. Senſus ergo eſt, Deum cui propter peccatum eramus exoſi, morte Filij ſui placatum fuiſſe, vt nobis ſit propitius. Ac diligenter notanda eſt quæ paulo pòſt ſequitur antitheſis. Sicut per tranſgreſſionẽ vnius peccato- Rom.5.19
res conſtituti ſunt multi: ſic & per obedientiam iuſti conſtituuntur multi. Senſus enim eſt, Sicut Adæ peccato alienati à Deo ſumus & deſtinati ad interitum, ita Chriſti obedientia, nos in fauorem recipi tanquam iuſtos. Nec futurum verbi tempus præſentem iuſtitiam excludit: ſicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat χάρισμα ex multis delictis eſſe in iuſtificationem.

Gratia hæc nobis contigit per ſanguinis Chriſti effuſionem & mortem.

4 Cæterùm quum dicimus Chriſti merito partam nobis eſſe gratiam, hoc intelligimus, ſanguine eius nos fuiſſe mundatos, & eius mortem expiationem fuiſſe pro pecca- 1.Ioh.1.5.
tis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic ſanguis eſt qui effunditur in remiſſionem Luc. 22. 20.
peccatorum. Si hic effectus eſt fuſi ſanguinis vt non imputentur nobis peccata, ſequitur Iohan. 1.
eo pretio ſatisfactum eſſe iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptiſtæ, Ecce agnus Dei qui 29.
tollit peccatum mũdi. Nam omnibus Legis ſacrificiis Chriſtum opponit, vt impletum in eo ſolo doceat quod figuræ illæ monſtrarunt. Scimus autem quid paſſim dicat Moſes, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur quæ ſit mortis Chriſti vis & efficacia. Et hanc rem Apoſtolus, dextrè
Heb.9.22. ſumpto hoc principio, in Epiſtola ad Hebræos explicat, quòd remiſſio abſque ſanguinis effuſione non fiat. Vnde colligit, Chriſtum in abolitionem peccati per ſuum ſacrifi-
Ibidem,12. cium ſemel apparuiſſe. Item, Oblatum eſſe vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius, non per ſanguinem hircorum aut vitulorum, ſed per ſanguinem proprium
Ibidem,13. ſemel intraſſe in ſancta, æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc modum ratiocinatur, Si ſanguis vitulæ ſanctificat ſecundum carnis puritatem, multò magis ſanguine Chriſti purificari conſcientias ab operibus mortuis: facilè patet, nimis extenuari Chriſti gratiam niſi eius ſacrificio vim expiandi, placãdi, & ſatisfaciendi cõcedimus: quemadmodum paulo pòſt addit, Mediator hic eſt Noui teſtamenti, vt morte interueniente
Ibidem,15. in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant ſub Lege, promiſſionem æternæ hæreditatis accipiant qui vocati ſunt. Præſertim verò expendere conuenit ana-
Galat.3.13. logiam quæ à Paulo deſcribitur, quòd pro nobis factus ſit maledictio, &c. Superuacuum enim, adeóque abſurdum fuit, onerari Chriſtum maledictione, niſi vt quod alij debe-
Ieſa.53.5. bant perſoluens, iuſtitiam illis acquireret. Clarum eſt etiam Ieſaiæ teſtimonium, Quòd caſtigatio pacis noſtræ Chriſto impoſita fuit, & liuore eius nobis obtigit ſanitas. Niſi enim ſatisfeciſſet pro peccatis noſtris Chriſtus, non diceretur placaſſe Deum pœna cui eramus obnoxij, in ſe recepta, cui reſpondet quod ibidem ſequitur, Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relin-
1.Pet.2.24. quet, quòd peccata noſtra portauerit ſuper lignum. Onus enim damnationis, quo leuati ſumus, dicit in Chriſtum eſſe reiectum.

Et ita quidem vt ipſe pretium perſoluerit, quo nos à mortis reatu redimeret.

5 Nec obſcurè pronuntiant Apoſtoli pretium ſoluiſſe quo nos à reatu mortis redimeret Iuſtificati gratia ipſius per redemptionem quæ eſt in Chriſto, quem poſuit Deus Rom. 3.
ἱλαστήριον per fidem quæ eſt in ſanguine eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, 24.
quia redemptionis pretium dedit in Chriſti morte: deinde iubet nos confugere ad eius ſanguinem, vt iuſtitiam adepti coram Dei iudicio ſecuri ſtemus. Idem valet iſtud Petri, 1. Petr. 1.
Redempti non auro & argento, ſed pretioſo ſanguine agni immaculati. Neque enim 18.

cong

1.Cor.6.20. congrueret antithesis nisi pro peccatis satisfactum esset hoc pretio, qua ratione Paulus
1.Tim.2.5.6. dicit nos pretiosè emptos esse. Non staret etiam alterum eius dictum, Vnus mediator
qui se dedit ἀντίλυτρον, nisi reiecta in eum esset pœna quam meriti eramus. Ideo idem A-
Col.1.14. postolus redemptionem in sanguine Christi definit remissionem peccatorum, acsi di-
ceret, iustificari nos vel absolui coram Deo, quia sanguis ille in satisfactionem respon- Colos.2.14.
det. Cui & alter locus consonat, deletum fuisse in cruce chirographum quod erat con-
trarium nobis. Solutio enim vel compēsatio notatur quæ nos à reatu absoluit. Magnum
& his verbis Pauli subest pondus, Si iustificamur ex operibus Legis, ergo gratis Christus Galat.2.21.
mortuus est. Nam hinc colligimus, à Christo petendum esse quod lex conferret siquis
eam impleat: vel (quod idem est) nos consequi per Christi gratiam quod Deus operibus Leuit.18.5.
nostris in Lege promisit, Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Quod non minus clarè in con- Act.13.38.
cione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Christum iustificari nos asserens ab o-
mnibus à quibus non potuimus in lege Mosis iustificari. Nam si obseruatio Legis iusti-
tia est, quis neget Christum, dum hoc onere in se suscepto nos Deo perinde cōciliat acsi
essemus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eódem spectat quod postea
ad Galatas tradit, Deus filium suum misit Legi subiectum, vt eos qui sub Lege erant re- Galat.4.4.
dimeret. Quorsum enim subiectio ista, nisi quòd iustitiam nobis peperit, suscipiens præ-
standum cui nos soluēdo non eramus? Hinc illa iustitiæ imputatio sine operibus, de qua
Paulus disserit: quia scilicet accepta nobis fertur quæ in solo Christo reperta fuit iustitia. Rom.4.5.
Nec certè alia de causa vocatur caro Christi cibus noster, nisi quia in eo reperimus vitæ Iohan.6.55.
substantiam. Ea porrò vis non aliunde prouenit nisi quia in iustitiæ nostræ pretium cru-
cifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quòd seipsum tradiderit sacrificium in odorem Ephes.5.2.
bonæ fragrantiæ. Et alibi, Mortuus est propter peccata nostra: resurrexit propter iustifi- Rom.4.25.
cationem nostram. Inde conficitur, non modò per Christum salutem nobis datam esse,
sed Patrem nobis eius gratia nūc esse propitium. Nam solidè in eo impleri non dubium
est, quod per Iesaiam sub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Daui- Iesa.37.35.
dem seruum meum. Cuius rei optimus testis est Apostolus quum dicit, Remittuntur vo- 1.Ioh.2.12.
bis peccata propter nomen eius. Nam etsi non exprimitur Christi nomen, Iohannes ta-
men suo more sub pronomine αὐτοῦ eum designat. Quo etiam sensu pronuntiat Domi-
nus. Sicuti ego viuo propter Patrem, ita & vos viuetis propter me. Cui respondet quòd Ioh.6.57.
dicit Paulus, Vobis datum est propter Christum, ὑπὲρ Χριστοῦ, non solùm vt in eum creda- Philip.1.29.
tis, sed etiam vt pro eo patiamini.

Lib.3.Senten. dist. 18. 6 Quærere verò an sibi ipse meruerit (quod faciunt Lombardus & scholastici) non *Scholasticorū curiosa temeritas in hac disputatione refellitur.*
minus stulta est curiositas quàm temeraria definitio vbi hoc idem asserunt, Quid enim
opus fuit descēdere vnicum Dei Filium vt sibi acquireret quicquam noui? Et consilium
suum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filij vtilitati consuluis-
se dicitur Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse: quia Rom.8.32.
mundum diligeret. Et notandę sunt loquutiones propheticę, Puer natus est nobis. Item, Iesa.9.6.
Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amo- Zach.9.9.
ris, quam Paulus commendat, quòd Christus pro inimicis mortem subierit. Inde enim Rom.5.10.
colligimus rationem sui non habuisse: ídque clarè affirmat, dicens, Pro illis sanctifico Iohan.17.19.
meipsum. Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ in alios trans-
fert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu quòd Christus, vt se totum addiceret in
salutem nostram, quodammodo sui oblitus est. Præpostere verò huc trahunt Pauli te- Philip.2.9.
stimonium, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim me-
ritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur
summo Dei imperio, atque in eo resideret maiestas illa cuius millesimam partem cun-
ctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio
est, Paulum illic non disserere de causa exaltationis Christi: sed consequentiam dunta-
xat ostendere vt nobis esset exemplo. nec omnino aliud voluit quàm quod alibi dici- Luc.24.26.
tur, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam Patris.

INSTITVTIONIS
Christianæ Religionis
Liber Tertius.
DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIÆ,
ET QVI INDE FRVCTVS NOBIS PROVENIANT, & qui effectus consequantur.

ARGVMENTVM.

De Deo Creatore & Redemptore prioribus libris duobus actum est. Hic autem de Deo sanctificatore, seu de Spiritus Sancti effectis ad salutem nostram disserit, tertiam Apostolici Symboli partem accuratè explicans.

Præcipui loci totius tractationis sunt septem, qui eundem fermè finem, fidei nempe doctrinam, spectant.

1 *Quoniam arcana & speciali operatione Spiritus Sancti fit, vt Christo bonísque eius omnibus fruamur, de hac operatione, quæ fidei, nouæ vitæ, & Sanctorum omnium exercitiorum est fundamentum, agitur cap.* I.

2 *Deinde, quum fides sit veluti manus qua Christum redemptorem à Spiritu Sancto nobis oblatum amplectimur, iustam fidei tractationem subiungit cap.* II.

3 *Vt salutaris ista fides melius innotescat, ostensurus qui inde fructus necessariò proueniant, contendit veram pœnitentiam à vera fide semper promanare. Primùm autem in genere doctrinam de Pœnitentia proponit, cap.* III. *deinde de pœnitentia Papistica eiúsque partibus, cap.* IIII. *de Indulgentiis & purgatorio igne, cap.* V. *Speciatim verò de veræ Pœnitentiæ partibus tractationem instituit, videlicet de mortificatione carnis & viuificatione Spiritus, seu de vita hominis Christiani, quam egregiè admodum describit, cap.* VI. VII. VIII. IX. *&* X.

4 *Quò clarius ostendat quæ sit huius fidei vtilitas, & qui effectus consequantur, primùm de iustificatione fidei agit c.* XI. *deinde consequentes quæstiones explanat, c.* XII. XIII. XIIII. XV. XVI. XVII. *&* XVIII. *Tandem, de libertate Christiana, quæ est veluti appendix iustificationis, disserit, cap.* XIX.

5 *Sequitur oratio, præcipuum fidei exercitium ac veluti medium vel instrumentum quo Dei beneficia quotidie percipimus, cap.* XX.

6 *Quum autem non omnes promiscuè amplectantur Christi communionem per Euangelium oblatam, sed ij tantùm quos Spiritus sui efficacia & peculiari gratia dignatus est Dominus, ne cui absurdum hoc videatur, necessariam & appositam de Dei electione disputationem subnectit, cap.* XXI. XXII. XXIII. XXIIII.

7 *Postremò, quoniam molestum nobis multis modis esse potest, sub hac dura militia exerceri quæ vitam hominis Christiani semper comitatur, contendit eam leniri posse vltimæ resurrectionis meditatione: ob quam causam de ea resurrectione tractationem subiungit cap.* XXV.

CAPVT I.

Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana operatione Spiritus.

Partes capitis.

1 Arcana illa Spiritus Sancti salutem nostram obsignantis operatio, in mediatore Christo primùm, tanquam in nostro capite, consideranda, sect. 1. & 2.

2 Elogia Spiritui S. tributa docent nos membra Christi fieri eiusdem Spiritus gratia & virtute, sect. 3.

3 Vis autem præcipua Spiritus S. quum in fidei donis eluceat, meritò huius tractationem aggreditur, & viam sibi munit ad caput secundum, sect. 4.

Spiritus S. (de cuius essentia & deitate primo libro actũ est) vinculum est nostræ cum Christo coniunctionis.

NVnc videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vsum, sed vt inopes egenósque locupletaret. Ac primò habendum est, quandiu extra nos est Christus, & ab eo sumus separati, quicquid in salutem humani generis passus est ac fecit, nobis esse inutile nulliúsque momenti. Ergo vt nobiscum quæ à Patre accepit communicet, nostrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput nostrum vocatur, & primogenitus inter multos fratres: nos Eph. 4. 15 Ro. 8. 29.

etiam

Ro.11.17. etiam viciſſim dicimur in ipſum inſeri,& eum induere:quia nihil ad nos(vt dixi)quęcun
Gala.3.17 que poſſidet,donec cum ipſo in vnum coaleſcimus. Etſi autem verum eſt,hoc fide nos *Quæ fide fit.*
conſequi: quando tamen videmus non omnes promiſcuè ampleći Chriſti communica
tionem quæ per Euangelium offertur, altius conſcendere ipſa ratio nos docet, ac de ar-
cana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Chriſto boniſq; eius omnibus fruamur. Diſ- *Sed tamen arcana Spiritus S. operatione.*
Lib.1.c.13 ſect.14.15. ſerui antè de ęterna Spiritus deitate& eſſentia:nunc ſpeciali hoc capite contenti ſimus,
Chriſtum ita in aqua & ſanguine veniſſe, vt de eo teſtificetur Spiritus,ne ſalus per hunc
1.Ioh.5.7. parta nobis effluat. Quemadmodum enim tres citantur in cælo teſtes, Pater, Sermo & *Vt ex ſequentibus teſtimoniis apparet.*
8. Spiritus:ita etiam tres in terra,aqua,ſanguis & Spiritus. Neque fruſtra repetitur Spiritus
teſtimonium,quod ſentimus cordibus noſtris ſigilli vice inſculptū eſſe. Vnde fit vt ablu
1.Pet.1.2. tionem & ſacrificium Chriſti obſignet. Qua ratione etiam dicit Petrus fideles electos
eſſe in ſanctificatione Spiritus,in obediētiam & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Quibus
verbis admonet,ne irrita ſit ſacri illius ſanguinis effuſio, arcana Spiritus irrigatione ani-
1.Cor.6. mas noſtras eo purgari. Qua ratione etiam Paulus,de purgatione & iuſtificatione verba
11. faciens, dicit nos fieri vtriuſque compotes in nomine Ieſu Chriſti & Spiritu Dei noſtri.
Huc ſumma redit,Spiritum ſanctum vinculū eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chri-
ſtus.Quò etiam pertinent quæ proximo libro de eius vnctione docuimus.

2 Verùm, quo res apprime digna cognitu certius liqueat, tenendum eſt Chriſtum *In Chriſto autem mediatore plenitudo donorum Spiritus Sancti conſideranda,et quorſum.*
peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructum:nempe vt à mundo nos ſegregaret,ac
in ſpē colligeret æternæ hæreditatis.Hinc Spiritus ſanctificationis dicitur:quia non vir-
tute tantùm generali,quę conſpicitur tam in humano genere quàm in reliquis animan-
tibus,nos vegetat & fouet,ſed radix ac ſemen eſt cæleſtis vitæ in nobis. Itaq; hoc maxi-
mè elogio Chriſti regnum cōmendant Prophetæ,quòd vberior Spiritus affluentia tunc
floreret. Inſignis præ aliis eſt Ioelis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo ſuper o- Ioel.2.28.
mnem carnem. Etſi enim videtur dona Spiritus reſtringere Propheta ad munus prophe
tandi,ſub figura tamen ſignificat, Deum illuſtratione Spiritus ſui facturum ſibi diſcipu-
los qui prius expertes & vacui fuerant cæleſtis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter *Cur Spiritus S. vocatur Spiritus Patris & Filii.*
Filium ſuum Spiritu ſancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem depo-
ſuit,vt ſuæ liberalitatis miniſter eſſet ac diſpenſator: nunc Patris,nunc Filij Spiritus vo-
catur. Vos(inquit Paulus) nō eſtis in carne,ſed in Spiritu:ſi quidem Spiritus Dei habitat Rom.8.9.
in vobis. quòd ſiquis Spiritum Chriſti non habet,hic non eſt eius. Inde verò ſpem facit
plenæ renouationis,quòd is qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis,viuificabit mortalia cor- Ibid.11.
pora noſtra propter Spiritum eius habitātem in nobis. Nihil enim abſurdi eſt,Patri ad-
ſcribi donorum ſuorum laudem quorum eſt author: & tamen Chriſto,apud quem de- Iohan.7.37.
poſita ſunt Spiritus dona quę ſuis largitur,eaſdem adſcribi partes.Ideo cunctos ſitientes Epheſ.4.7.
ad ſe inuitat vt bibant. Et Paulus docet ſingulis diſtribui Spiritum pro mēſura donatio-
nis Chriſti. Ac ſciendum eſt, Spiritum Chriſti dici,non modò quatenus æternus ſermo *Quo reſpectu Spiritus Filii dicitur.*
Dei eſt eodem Spiritu cum Patre coniunctus:ſed ſecundum Mediatoris quoque perſo-
nam:quia niſi hac virtute præditus, fruſtra ad nos veniſſet. Quo ſenſu vocatur ſecundus 1.Cor.15.45.
Adam è cælo datus in Spiritum viuificantem. vbi Paulus ſingularem quam ſuis vitam
inſpirat Filius Dei,vt ſecum vnum ſint,comparat cum vita animali quæ reprobis etiam 2.Cor.13.1.
communis eſt. Similiter vbi optat Chriſti gratiam & Dei charitatem fidelibus, ſimul
annectit communicationem Spiritus,ſine qua nec paternum Dei fauorem, nec Chriſti
beneficentiam quiſquam guſtabit.Sicut etiam alibi dicit,Charitas Dei effuſa eſt in cor- Rom.5.5.
da noſtra per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

3 Atq; hîc notare expediet quibus elogiis Spiritum inſigniat Scriptura,vbi de exor- *Elogia eiuſdem.*
Ro.8.15. dio totáque inſtauratione ſalutis noſtræ agitur. Primò vocatur Spiritus adoptionis:quia *1. Spiritus adoptionis.*
nobis teſtis eſt gratuitæ Dei beneuolētiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito com
plexus eſt,vt nobis eſſet in Patrem, nóſque ad precandi fiduciam animat,imò verba di-
Gal.4.6. ctat,vt intrepidè clamemus Abba Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & ſigillum no- *2. Arrhabo et ſigillum.*
ſtræ hæreditatis:quia in mundo peregrinantes, & mortuis ſimiles è cælo ita viuificat vt
certi ſimus ſub fideli Dei cuſtodia ſalutem noſtram in tuto eſſe. vnde & vita eſſe dicitur *3. Vita.*
Ro.8.10. propter iuſtitiam.Quoniam verò arcana ſua irrigatione ad germina iuſtitiæ proferenda
Ieſa.55.1. nos fœcundat, vocatur ſæpius aqua, vt apud Ieſaiam, Omnes ſitientes venite ad aquas. *4. Aqua.*
Ieſa.44.3 Ioh.7.37. Item,Effundā Spiritum meum ſuper ſitientē,& flumina ſuper aridam. Quibus reſpon-
det Chriſti ſententia quam nuper adduxi, Siquis ſitit, veniat ad me. Quanquam inter-

dum à purgandi mundandíque energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielem, vbi Dominus aquas mundas promittit quibus populum suum à sordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore perfusos in vitæ vigorem restituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vnctionis. Rursum quia concupiscentiæ nostræ vitia assiduè excoquendo & exurẽdo, corda nostra incendit amore Dei & studio pietatis, ab hoc quoque effectu meritò ignis appellatur. Denique nobis describitur quasi fons, vnde ad nos manant cælestes omnes diuitiæ: vel Dei manus, qua suam potentiam exercet: quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt non iam agamur ipsi à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt siqua sunt in nobis bona, fructus sint gratiæ ipsius: nostræ verò sine ipso dotes, mentis sint tenebræ cordísq; peruersitas. Hoc quidem iam clarè expositum est, donec intentæ sint in Spiritum mentes nostræ, Christum iacere quodammodo otiosum: quia frigidè eum extra nos, adeóque procul à nobis speculamur. Scimus autem non aliis prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit sola hæc cõiunctio, ne inutiliter, quoad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò spectat sacrum illud cõiugium quo efficimur caro de carne eius, & ossa ex ossibus, adeóque vnum cum ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus gratia & virtute efficimur illius membra, vt nos sub se contineat, vicissímq; illum possideamus.

5. Oleum & vnctio. 6. Ignis. 7. Fons. 8. Manus Dei. Vsus horum elogiorum.

Ezech.36.25. 1. Iohã.2.20. Luc.3.16. Ioh.4.14. Act.11.21. Eph.4.15. Ro.8.29. Gal.3.27. Eph.5.30

4 Verùm quia fides præcipuum est eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimendam passim occurrunt: quia nonnisi per eam nos in Euangelij lumen adducit, sicuti docet Iohannes, datam esse prærogatiuam credentibus in Christum vt sint Filij Dei, qui nõ ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt. vbi Deum opponens carni & sanguini, supernaturale esse donum asserit, quòd fide recipiant Christum qui alioqui suæ incredulitati dediti manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud Pauli, Obsignatos fuisse Ephesios Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse doctorem, cuius opera in mẽtes nostras penetrat salutis promissio, quę alioqui aerem duntaxat vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thessalonicenses dicit electos à Deo in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo contextu breuiter admonet fidem ipsam non aliunde prodire quàm à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos scimus quòd manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere, & ipsum in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu suo. Itaque discipulis suis, vt capaces essent cælestis sapientiæ, promisit Christus Spiritum veritatis, quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, suggerere quæ ipse ore docuerat. quia frustra cæcis lux se offerret nisi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis oculos: vt rite clauem vocare queas qua cælestis regni thesauri nobis reserantur, eiúsque illuminationem mentis nostræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commendat ministerium Spiritus: quia sine profectu clamarent doctores nisi Christus ipse interior magister suo Spiritu ad se traheret qui dati sunt à Patre. Ergo sicut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, vt fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu sancto & igni, illuminans nos in Euangelij sui fidem, atque ita regenerans vt simus nouæ creaturæ: & prophanis sordibus purgatos in sancta Deo templa consecrat.

Quum fides sit præcipuum opus Spiritus S. propterea ad eam magna ex parte referuntur quæ passim in Scriptura referuntur ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam.

Ioh.1.12. Mat.16.17 Ephe.1.13 2. Thess.2.13. 1. Iohã.3.24, & 4.13 Ioh.14.17. 2. Cor.3.6. Iohan.6.44. Luc.3.16.

CAPVT II.

De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.

Huius capitis tres præcipuæ sunt partes.

1 Quædam ad disputationem de fide pertinẽtia breuiter explicantur à prima sectione ad decimamquartam. Et primùm de fidei obiecto, sect.1. deinde de fide implicita, sect.2.3.4.5.6. Tertiò definitio fidei proponitur, sect.7. Quartò, de multiplici significatione huius vocis, sect.8.9.10.11.12.13.

2 Partium huius definitionis, septima sectione propositæ, prolixa expositio à sect.14. ad 40.

3 Breuis confirmatio eiusdem definitionis Apostoli authoritate: eáque occasione ostenditur relatio quam ad se inuicem habent fides, spes, & charitas, sect.41.42. & 43.

Erum hęc omnia cognitu facilia erunt vbi posita fuerit clarior fidei definitio: vt vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præscribat quid agendum sit, siqua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rursum, quia non modò arduum sed prorsus supra vires

Breuis repetitio præcipuorũ quorundam capitum totius tractationis lib.2.

vires extráque omnem noſtram facultatem eſt Legem implere vt exigit: ſi nos duntaxat ipſos intuemur,& quæ meritis noſtris digna ſit conditio reputamus,nihil bonæ ſpei eſſe reliquum,ſed à Deo abiectos ſub æterno interitu iacere.Hoc tertio explicatum fuit vnam eſſe liberationis rationem quæ nos à tam miſera calamitate eruat: vbi apparet Chriſtus redemptor,per cuius manum cæleſtis Pater,pro ſua immenſa bonitate & clementia noſtri miſertus,ſuccurrere nobis voluit: ſiquidem & ſolida fide miſericordiam hanc amplectimur,& in ipſa conſtanti ſpe acquieſcimus.Hoc verò nunc expẽdere conuenit,qualis eſſe hæc fides debeat,per quam regni cæleſtis poſſeſſionem adeunt quicunque adoptati ſunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam perſuaſionem parem eſſe conſtat.

Scopus huius capitis.

Atque eo maiore cura & ſtudio diſpicienda eſt nobis & diſquirenda germana fidei proprietas, quo pernicioſior hodie eſt in hac parte multorum hallucinatio.

Neceßitas doctrinæ de fide.

Siquidem bona pars orbis,audito eius nomine, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum. imò quum in ſcholis de fide diſputãt, Deum eius obiectum ſimpliciter vocando,euanida ſpeculatione (vt alibi diximus) miſeras animas rapiunt tranſuerſum magis quàm ad ſcopum dirigant.

Quam obſcurant Scholaſtici, Deum fidei obiectum (omiſſo Chriſto) conſtituentes. Hi autem variis teſtimoniis refelluntur.

1. Tim.6.16. Nam quum Deus lucem inacceſſam habitet,Chriſtum medium occurrere neceſſe eſt.
Ioh.8.12. Vnde & ſe lumen mundi vocat:& alibi,viam,veritatem & vitam:quia ad Patrem
Ioh.14.6. (qui fons eſt vitæ) niſi per ipſum nemo venit:quia ſolus Patrem cognoſcit, deinde fide-
Luc.10.22. les quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil ſe cognitu
1.Cor.2.2 eximium ducere aſſerit præter Chriſtum: & Actorum vigeſimo ſe prædicaſſe refert fi-
Act.26.17.18. dem in Chriſtum. & alibi Chriſtum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remiſſionem peccatorum & ſortem inter ſanctos,per fidem quæ eſt in me. Et Paulus in eius perſona nobis viſibilem eſſe Dei gloriam teſtatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem eſt in vnum Deum fidem reſpicere:ſed illud quoque addendum eſt, vt agnoſcat quem ille miſit Ieſum Chriſtum.Quia Deus ipſe procul abſcõditus lateret niſi nos irradiaret fulgor Chri-
2.Cor.4.6. ſti. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum depoſuit,vt in eo ſe patefaceret: vt ipſa bonorum communicatione exprimeret veram gloriæ ſuæ imaginem. Siquidem vt dictum eſt Spiritu nos trahi oportere vt ad Chriſtum quærendum incitemur: ita viciſſim monendi ſumus inuiſibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine
Lib.11. de ciui.Dei, cap.2. quærendum eſſe. Qua de re elegãter Auguſtinus,qui de fidei ſcopo diſſerens,ſciendum eſſe tradit quò ſit eundum &quà:tum continuo pòſt colligit,munitiſſimam aduerſus omnes errores viam eſſe eundem Deum & hominem. Deum enim eſſe quò tendimus, hominem quà imus:vtrunq; autem nonniſi in Chriſto inueniri. Nec verò Paulus,dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ
1.Pet.1.21 totam ſuam ſtabilitatem habet in Chriſto. Petrus verò aptiſſimè vtrunque connectit, dicens per ipſum nos in Deum credere.

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera, ſcholaſticis acceptum referri par eſt, qui velut obducto velo Chriſtum texerunt, in cuius intuitum niſi rectà intenti ſimus,per multos labyrinthos ſemper vagari continget.

Dogma eorundem de fide implicita impugnatur.

Præterquam verò quòd caliginoſa ſua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fi-
vid.Chryſoſto. in Iohan.homil.16. dei,quo nomine craſſiſſimam ignorantiam ornãtes,miſeræ plebeculæ cum magna pernicie illudunt.Imò(vt verius & apertius dicam quod res eſt)commentum hoc veram fidem non modò ſepelit, ſed penitus deſtruit. Hoccine credere eſt,nihil intelligere, modò ſenſum tuum obedienter Eccleſiæ ſubmittas? Non in ignoratione,ſed in cognitione ſita eſt fides:atq; illa quidem non Dei modò,ſed diuinæ voluntatis.

Fidem enim destruit, quæ in cognitione diuinæ voluntatis ſita eſt.

Nec enim ex eo ſalutem conſequimur,vel quòd parati ſumus pro vero amplecti quicquid Eccleſia preſcripſerit,vel quòd inquirendi cognoſcendíque prouinciam ad ipſam relegamus:ſed quando Deum agnoſcimus nobis eſſe propitium Patrem, reconciliatione per Chriſtum facta:Chriſtum verò in iuſtitiam,ſanctificationem,&vitam nobis eſſe datũ.Hac(inquam) cognitione, non ſenſus noſtri ſubmiſſione, ingreſſum in regnum cælorum obtinemus.

Quæ ſit hæc voluntas, & quàm neceſſaria eiuſdem cognitio.

Ro.10.10. Nam quum dicit Apoſtolus, corde credi ad iuſtitiam, ore cõfeſſionem fieri ad ſalutem, non ſatis eſſe indicat ſiquis implicitè credat quod non intelligat,nec etiam inquirat:ſed explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem,in qua conſiſtit noſtra iuſtitia.

3 Equidem non inficior (qua ſumus ignorantia circunſepti) quin plurima nobis implicita nũc ſint,& etiam ſint futura,donec depoſita carnis mole propius ad Dei præſentiam

Multa quidẽ ſunt et erũt nobis implicita.

tiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quàm iudicium suspendere, animum autem offirmare ad tenendam cum Ecclesia vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obtruditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur, interdum etiam prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, quum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab iis tamen excusatur: quia definitè nihil credat, sed apposita conditione, si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipsa cum nostris conferat. ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur an implicita sit fides multis ignorantiæ reliquiis, sed definiunt, rite credere qui in sua inscitia stupent, adeóque sibi indulgent, modò Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim non doceat cum fide coniunctam esse intelligentiam.

At tamen fides in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Iohan. 17. 3.

Alia refutatio, ab absurdis quæ hoc dogma consequuntur.

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus, non solùm quia nos multa adhuc latent: sed quia multis errorum nebulis circundati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placidáque docilitate longius eniti. Itaque fideles hortatur Paulus vt siqua de re alij ab aliis dissentiant, expectét reuelationem. Et sanè experientia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quàm optandum esset. ac quotidie legendo in multos obscuros locos incidimus, qui nos ignorantiæ coarguunt. Atque hoc fræno in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, vt optimus etiam quisque doctor ad discendum paratus sit. Ac insignia huius fidei implicitæ exempla in Christi discipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti essent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipsa gustent, vt hæsitent in minimis quibusque, vt à magistri ore pendentes, non tamen multum promoueant. quinetiam, dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, resurrectio magistri illis instar somnij est. Quum illis fidei testimonium antè reddiderit Christus, ea prorsus fuisse vacuos dicere fas non est: imò, nisi persuasi fuissent Christum resurrecturum esse, concidisset in illis omne studium. Nec verò superstitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent de cuius vita nulla spes foret: sed quanuis fidem haberent eius verbis, quem sciebât veracem esse: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt essent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidisse, vbi re ipsa ab ipsis comperta fuit sermonum Christi veritas: non quòd credere inceperint, sed quia occultæ fidei semen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emersit. Vera ergo in illis fuit, sed implicita fides: quia reuerenter Christum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipso edocti, statuebant sibi esse authorem salutis. denique credebant è cælo venisse, vt per gratiam Patris discipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda est quàm quòd in cunctis semper mixta est fidei incredulitas.

Quo sensu nostra fides agnoscenda sit implicita. Philip. 3. 15.

Exêpla in Apostolis.

In omnibus credentibus.

5 Vocare etiam fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud est quàm fidei præparatio. Plerosque credidisse Euangelistæ referunt qui tantùm miraculis in admirationem rapti, non vltrà progressi sunt quàm Christum esse Messiam qui promissus fuerat: quanuis ne tenui quidem Euangelij doctrina imbuti essent. Talis obseruantia, quæ eos subegit vt Christo libéter se subiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen nonnisi initium fuit. Sic aulicus ille qui de filij sanatione promissioni Christi credidit, domum reuersus, teste Euangelista, denuò credidit. nempe quia primò instar oraculi habuit quod audierat ex ore Christi: deinde eius authoritati se addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam sciendum est, ita fuisse docilem & paratum ad discendum, vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, secundo loco eum numeret inter discipulos qui nomen Christo dederant. Non absimile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris sermoni crediderunt vt feruidè ad Christum accurrerent, qui tamen eo audito sic loquuntur, Iam nõ credimus ob sermonem tuum, sed cum audiuimus, & scimus quòd seruator sit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis

Est item implicita fides, seu fidei præparatio in quibusdam. Iohan. 4. 53. Iohan. 4. 42.

mis elementis nondum ſunt imbuti, modò ad obediendum ferãtur, vocari fideles, non
quidem propriè, ſed quatenus Deus pro ſua indulgentia pium illum affectum tanto ho
nore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi deſiderio longè diſtat à craſſa igno-

Sed hæc docilitas longe diſtat à fide implicita ſcholaſticorum.

2. Tim. 3. 7. rantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papiſtis) contenti ſunt. Nam
ſi Paulus ſeuerè eos damnat qui ſemper diſcentes, nunquam ad ſcientiam veritatis per-
ueniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil ſcire?

Eiuſmodi autẽ eſt verbi Dei relatio ad fidẽ: vt verbum ſit fons ac baſis fidei, ac veluti ſpeculũ in quo Deum intuetur.

6 Hęc igitur vera eſt Chriſti cognitio, ſi eum qualis offertur à Patre ſuſcipimus, nem
pe Euãgelio ſuo veſtitum: quia ſicuti in ſcopum fidei noſtræ ipſe deſtinatus eſt, ita non-
niſi prçeunte Euangelio rectà ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur theſau-
ri gratiæ: quibus clauſis, parum nobis Chriſtus prodeſſet. Sic Paulus fidem doctrinę indi
Epheſ. 4. 20. uiduam comitem addit his verbis, Non ita didiciſtis Chriſtum: ſiquidem edocti eſtis
quæ ſit veritas in Chriſto. Neque ſic tamen ad Euangelium reſtringo fidem quin fatear
à Moſe & Prophetis traditum fuiſſe quod ad eam ædificandam ſufficeret: ſed quia ple-
Rom. 10. 4. nior Chriſti manifeſtatio in Euangelio exhibita eſt, meritò vocatur à Paulo doctrina fi-
dei. Qua etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuiſſe: hac voce com-
prehendens nouum & inſolitum docendi genus, quo Patris miſericordiam magis illu-
ſtrauit, & de ſalute noſtra certius teſtatus eſt Chriſtus ex quo apparuit magiſter. Quan-
quam facilior erit & aptior methodus, ſi gradatim à genere ad ſpeciem deſcendimus.

Cõfirmatio, variis Scripturæ teſtimoniis.

Principio admonendi ſumus, perpetuam eſſe fidei relationem cum Verbo, nec magis
Ieſa. 55. 3. ab eo poſſe diuelli, quàm radios à ſole, vnde oriuntur. Ideo apud Ieſaiam clamat Deus,
Iohan. 20 31. Audite me, & viuet anima veſtra. Et hunc eundem fidei fontem demonſtrat Iohannes
Pſal. 95. 8. his verbis, Hæc ſcripta ſunt vt credatis. Propheta quoque hortari volens populum ad fi-
dem, Hodie (inquit) ſi vocem eius audieritis. & audire paſſim accipitur pro credere. De-
Ieſa. 53. 13 niq; non fruſtra Deus apud Ieſaiam hac nota diſcernit filios Eccleſiæ ab extraneis, quòd
omnes erudiet, vt ſint ab ipſo edocti. quia ſi promiſcuum eſſet beneficium, cur ad pau-
cos dirigeret ſermonem? Cui reſpondet quòd paſſim Euangeliſtæ fideles & diſcipulos
Act. 6. 1. 2. 7, & 9. 1. 10. 19. 25. 26. 38, & 11. 26. 29, & 13. 52, & 14. 15. 16. 18. 19. 20. 21. ponunt tanquam ſynonyma, ac præſertim Lucas in Actis Apoſtolorum ſæpius. quin-
etiam hoc epitheton ad mulierem vſq; extendit, Act. 9. Quare ſi ab hoc ſcopo in quem
collimare debet, vel minimùm deflectit fides, naturam ſuam non retinet, ſed incerta

Denique, abſque verbi cognitione nulla poteſt eſſe fides.

eſt credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum baſis eſt, qua fulcitur & ſuſtinetur:
vnde ſi declinat, corruit. Tolle igitur verbum, & nulla iam reſtabit fides. Non hîc diſpu
tamus an ad ſeminandum Dei ſermonem, vnde fides concipiatur, neceſſarium ſit ho-
minis miniſterium, quod alibi tractabimus: ſed verbum ipſum, vtcunque ad nos defe-
ratur, inſtar ſpeculi eſſe dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis ope-
ram in hoc Deus adhibeat, ſiue ſola ſua virtute operetur, ſemper tamen iis quos ad ſe
trahere vult, per verbum ſuum ſe repræſentat. Vnde & fidem definit Paulus obedien-
Rom. 1. 5. Philip. 2. 17. tiam quæ præſtatur Euangelio, & obſequium fidei laudat in Philippenſibus. Neque e-
nim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum eſſe nouerimus, ſed etiam, imò hoc

Summa diſputationis adu. dogma ſcholaſticorum de fide implicita.

præcipuè, vt qua ſit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim ſcire quis in ſe ſit:
tantùm noſtra refert, ſed qualis eſſe nobis velit. Iam ergo habemus fidem eſſe diuinæ er
ga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum eſt,
præſumpta de veritate Dei perſuaſio. De cuius certitudine, quãdiu ſecum animus tuus
diſceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam
ſufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri poſſit, niſi conſtituas pro-
culdubio, quicquid ab ipſo prodit, ſacroſanctam eſſe & inuiolabilem veritatem.

Quid propriè fides in verbo Dei reſpiciat.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inqui-
Gen. 2. 17 rendum adhuc eſt, quid proprie fides in verbo reſpiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morte
Ibid. 4. 10 morieris: Vox Dei ad Cain, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: ſed quæ nihil per
ſe, niſi fidem quatefacere queant: tantum abeſt vt ſtabiliendæ ſint idoneæ. Non nega-
mus interim quin fidei officium ſit veritati Dei ſubſcribere, quoties & quidquid &
quocunque modo loquitur: ſed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides,
quo nitatur & recumbat. Vbi ſolam indignationem & vindictam conſcientia noſtra
conſpicit, quomodo non trepidabit & exhorreſcet? Deum autem quem exhorreſcit,
quomodo non refugeret? atqui Deum quærere fides debet, non refugere. Conſtat ergo
nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualem-
cunque noſſe, pro fide cenſendum non eſt. Quid ſi in locum voluntatis, cuius ſæpe tri-
ſtis

ſtis eſt nuntius & formidabile præconium, beneuolentiam ſeu miſericordiam ſubiiciamus? Ita certè ad fidei ingenium propius acceſſerimus. tum enim ad Deum quærẽdum allicimur poſtquam didicimus ſalutem nobis apud eum eſſe repoſitam: quod ipſum nobis confirmatur vbi ſibi curæ ſtudióque eam eſſe declarat. Proinde gratiæ promiſſione opus eſt, qua nobis teſtificetur ſe propitium eſſe Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare poſſumus, & in eam ſolam reclinare cor hominis poteſt. Hac ratione in Pſalmis paſſim iunguntur hæc duo ſicuti inter ſe cohęrent, miſericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret ſcire Deum eſſe veracem, niſi clementer nos ad ſe alliceret: nec eius miſericordiam amplecti noſtrum eſſet niſi eam ſua voce offerret. Veritatem tuam & ſalutẽ pręd icaui: non celaui bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas cuſtodiant me. Alibi, Miſericordia tua ad cęlos, veritas tua vſque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas cuſtodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata eſt ſuper nos miſericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo ſuper miſericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem ſententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem eſſe & fidelem in promiſſis. Temere enim ſtatuemus Deum nobis propitium, niſi de ſe teſtetur ipſe, nóſque ſua inuitatione præueniat, ne dubia vel obſcura ſit voluntas. Iam autem viſum eſt vnicum amoris pignus eſſe Chriſtum: ſine quo ſurſum & deorſum apparent odij & iræ ſigna. Iam quum non multum habitura ſit momenti diuinæ bonitatis notitia, niſi in ea nos acquieſcere faciat, excludenda eſt dubitatione mixta intelligentia, quę non ſolidè ſibi conſtet, ſed ipſa ſecum diſceptet. At verò plurimum abeſt quin mens hominis, vt cæca eſt & obtenebrata, ad percipiendam vſque Dei voluntatem penetret ac conſcendat, atque etiam cor, vt perpetua hæſitatione fluctuatur, ſecurum in ea perſuaſione reſideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iuſta fidei definitio nobis conſtabit ſi dicamus eſſe diuinę erga nos beneuolentiæ firmam certámque cognitionem, quæ gratuitæ in Chriſto promiſſionis veritate fundata, per Spiritum ſanctum & reuelatur mentibus noſtris & cordibus obſignatur.

Gratiæ videlicet promiſſionem. — Pſal.40.11. — Pſal.36.6. — Pſal.25.10. — Pſal.117.2. — Pſal.138.2. — *Quæ in Chriſto nobis offertur.* — *Modo cum fide amplectamur.* — *Cuius fidei iuſta proponitur definitio.*

8 Verùm antequam vltrà progrediar, quædam procemia neceſſaria erunt ad nodos explicandos, qui obſtaculum alioqui afferre poſſent lectoribus. Ac primò refutanda eſt quę in ſcholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis diſtinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu neceſſarium eſt ad ſalutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis ſenſu tanguntur. Quaſi verò Spiritus ſanctus corda noſtra in fidem illuminando, non ſit nobis adoptionis noſtræ teſtis. Supercilioſè tamen, tota Scriptura reclamante, perſuaſionem illam timore Dei vacuam, fidei nomine dignantur. Cum eorum definitione longius conflictari opus non eſt, quàm fidei naturam ſimpliciter enarrãdo, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & inſulsè de ipſa ſtrideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua ſuo loco deinde ſubiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento poſſe fingi abſurdius. Fidem aſſenſum eſſe volunt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndum erat, ſibíne quiſque proprio marte fidem accerſat: an Spiritus ſanctus per eam teſtis ſit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, quærendo an eadem ſit fides quam ſuperueniens qualitas format: an verò diuerſa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de ſingulari Spiritus dono nunquam cogitaſſe: quia initium credendi iam in ſe reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd ſi expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iuſtitiam: fingere deſinerent frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis ſuppeteret ratio, valere deberet ad litem finiendam: aſſenſionem ſcilicet ipſam, ſicuti ex parte attigi, & fuſius iterum repetam, cordis eſſe magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud obſequium præfert Dominus. & meritò, quando illi ſua veritate nihil eſt pretioſius: quam à credentibus, quaſi ſubſcriptione facta, obſignari Iohannes Baptiſta eſt teſtis. Quoniam res minimè dubia eſt, vno verbo ſtatuimus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt, acceſſione pię affectionis ad aſſenſum facta: quum aſſenſus quoque pia affectione conſtet: qualis ſaltem in Scripturis demonſtratur. Sed alterum multo clarius argumentum ſe etiamnum offert. Quum enim fides Chriſtum amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille verò non in iuſtitiam modò, peccatorum remiſſionem & pacem offeratur, ſed in ſanctific

Scholaſticorũ nugatoria diſtinctio de fide formata & informi refellitur. — Lõbard. libr.3. diſtinct.23. — *A cõſideratione naturæ fidei, quæ Spiritus Dei donum eſt quod à pio affectu nullo modo poteſt diſtrahi.* — Rom.10.10. — Rom.1.5. — Iohan.3.25.

ctificationem quoq; & fontem aquæ viuæ: cum haud dubiè ritè cognoſcere nunquam
poterit quin ſanctificationem Spiritus ſimul apprehēdat. Aut ſiquis apertius id dictum
cupiat, Fides in Chriſti notitia ſita eſt. Chriſtus niſi cum Spiritus ſui ſanctificatione co-
gnoſci nequit. Conſequitur, fidem à pio affectu nullo modo eſſe diſtrahendam.

1. Cor. 13. 2. 9 Quod ſolent obtrudere quod ait Paulus. Siquis ſcilicet omnem fidem habeat, vt *Obiectio ex Pauli dicto.*
montes transferat, charitatem verò non habeat, eum nihil eſſe, quò fidem charitate ſpo-
1. Cor. 12. 10. liatam deforment: non animaduertunt quid eo loco ſit Apoſtolo fides. Quum enim *Reſponſio.*
proximo capite diſſeruiſſet de variis donis Spiritus, in quibus repoſuerat genera lingua-
Ibid. 31. rum, virtutes, prophetiam, & hortatus eſſet Corinthios ad ſectanda ex iis meliora, hoc
eſt, vnde plus fructus & emolumenti rediret ad totum Eccleſiæ corpus: ſubiicit, excel-
lentiorem adhuc ſe viam demōſtraturum. Eiuſmodi dona omnia, vtcunque per ſe ex-
cellentia ſint, nihili tamen æſtimanda eſſe niſi charitati ſeruiant. Eſſe enim in Eccleſiæ
ædificationem data: in eam niſi conferantur, perdere ſuam gratiam. Ad id probandum
diſtributione vtitur, repetens eadem illa quæ ſuperius recenſuerat dona, ſed aliis nomi-
nibus. Pro eodem autem vſurpat virtutes, & fidem, nempe pro edendorum miraculo-
rum facultate. Quum ergo hæc ſiue virtus ſiue fides particulare ſit donum Dei, quo im-
pius quiſpiam & pollere queat & abuti, vt dono linguarum, vt prophetia, vt aliis chariſ-
matibus: non mirum ſi à charitate ſeparetur. Totus autem iſtorum error in eo eſt, quòd *Error ſcholaſticorum in eo eſt, quod vocem multiplicis ſignificationis, ſynonymã eſſe ſomniant.*
quum vocabulum fidei ſit πολύσημον ſignificati diuerſitate non obſeruata, perinde pu-
Infra, c. 17. ſect. 11. gnant acſi eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiuſdem erroris patro-
cinium accerſunt, alibi diſcutietur. Quanquam verò plures eſſe fidei formas, docendi
cauſa concedimus, dum volumus oſtendere qualis ſit in impiis Dei notitia: vnicam ta-
men piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoſcimus & prædicamus. Credunt certè plu-
rimi Deum eſſe, Euāgelicam hiſtoriam ac reliquas Scripturę partes veras eſſe arbitran-
tur: (quale ferè iudicium eſſe ſolet de iis quæ vel olim geſta narrantur, vel ipſi præſentes
ſpectauimus) ſunt etiam qui vltrà procedunt: nam & Dei ſermonem pro certiſſimo ha-
bent oraculo, nec eius præcepta prorſus negligunt, & minis & promiſſionibus vtcun-
que commouētur. Talibus quidem fidei teſtimonium tribuitur, ſed per κατάχρησιν quo- *Fidei teſtimonium abuſiuè duobus hominum generibus tribuitur.*
niam Dei verbum non impugnant manifeſta impietate, vel reiiciunt, vel contemnunt:
ſed quandam potius obedientiæ ſpeciem præ ſe ferunt.

10 Verùm hæc fidei ſeu vmbra, ſeu imago, vt nullius eſt momenti, ita indigna eſt fi- *Quid de hac attributione ſit ſentiendum.*
dei appellatione: à cuius ſolida veritate quàm procul abſit, tametſi mox fuſius videbi-
Act. 8. 13. 18. tur, nihil tamen impedit nunc obiter indicari. Credidiſſe dicitur Simon Magus, qui ta-
men ſuam incredulitatem paulo pòſt prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus
cum quibuſdam, ſimulaſſe verbis quam in corde nullam haberet: ſed potius arbitra-
mur, Euangelij maieſtate victum, qualemcunque fidem adhibuiſſe, atque ita Chriſtum,
vitæ & ſalutis authorem agnouiſſe, vt libenter illi nomen daret. Eodem modo credere
Luc. 8. 7. 13. ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in quibus verbi ſemen, antequam fructificet, *Credentes ad tempus, qui.*
præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus areſcit mox & deperit. Tales non du-
bitamus quodam verbi guſtu affectos ipſum auidè arripere, & diuinam eius virtutem
perſentiſcere: vt fallaci fidei ſimulatione non hominum oculis modò imponāt, ſed ſuis
ipſorum animis. Ipſiſſimam enim pietatem eſſe ſibi perſuadent illam quam Dei verbo
deferunt reuerentiam, quia nullam eſſe impietatem reputant, niſi manifeſtum & con-
feſſum eius vel probrum vel contemptum. Qualiſcunque autem illa eſt aſſenſio, ad cor *Hypocritarum fides.*
ipſum vſque minimè penetrat, vt illic defixa reſideat. & quanquam radices egiſſe inter-
dum videtur, viuæ tamen illæ non ſunt. Tot vanitatis receſſus habet, tot mendacij late-
bris ſcatet cor humanum, tam fraudulenta hypocriſi obtectum eſt, vt ſeipſum ſæpe fal-
lat. At verò qui talibus fidei ſimulachris gloriantur, intelligant Diabolis nihilo ſe in hac
Iac. 2. 19. parte præcellere. Priores certè illi ſunt multo inferiores, qui ſtupidi audiunt & intelli- *Cum quib. cõferendi ſint.*
gunt, quorum notitia Diaboli contremiſcunt: alij in hoc pares ſunt, quòd qualiſcunque
ſenſus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & conſternationem.

1. Theſſ. 1. 4. 5. 11 Scio quibuſdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fru- *Fides cur reprobis tribuatur.*
ctum electionis eſſe aſſerat, qui tamen nodus facilè ſoluitur: quia etſi in fidem non illu-
minantur, nec Euangelij efficaciam verè ſentiunt niſi qui præordinati ſunt ad ſalutem:
experientia tamen oſtendit reprobos interdum ſimili ferè ſenſu atque electos affici, vt
ne ſuo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil abſurdi eſt quòd cæ-

leſtium

lestium donorum gustus ab Apostolo,& temporalis fides à Christo illis adscribitur:non quòd vim spiritualis gratię solidè percipiant ac certum fidei lumen:sed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcusabiles reddat, se insinuat in eorum mentes,quatenus sine

Obiectio. adoptionis Spiritu gustari potest eius bonitas. Siquis obiiciat, nihil igitur amplius restare fidelibus vnde certò adoptionem suam æstiment: respondeo, quanuis magna sit

Responsio. similitudo & affinitas inter Dei electos,&qui fide caduca ad tẽpus donantur,vigere tamen in solis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, vt pleno ore clament, Abba, Pater. *Gal.4.6.* Ergo, vt solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam dispereat semen vitę eorum cordibus insitum:ita solidè in illis obsignat adoptionis suæ gratiam,vt stabilis ac rata sit. Sed hoc minimè obstat quin illa inferior Spiritus operatio cursum suum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles,solicitè

Quem gratiæ sensum reprobi percipiunt. & humiliter seipsos excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis securitas. Adde quòd reprobi nunquam sensum gratię nisi confusum percipiunt,vt vmbram potius apprehendant quàm solidum corpus: quia peccatorum remissionem Spiritus propriè in solis electis obsignat,vt eam speciali fide in vsum suum applicent.Meritò tamen dicuntur reprobi Deum credere sibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confusè nec satis distinctè,suscipiunt: non quòd eiusdem vel fidei,vel regenerationis participes sint cum filiis Dei:sed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, sub integumento hypocriseos. Nec verò nego quin hucusque eorum mẽtes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoscant:sed sensum illum à peculiari testimonio quod reddit suis electis,ita distinguit,vt ad solidum effectum & fruitionem nõ perueniant.Non enim ideo se propitium illis demonstrat, quia verè ex morte ereptos in custodiam suam recipiat,

Electi quomodo à reprobis discernantur. sed tantùm illis manifestat præsentem misericordiam. Viua autem fidei radice solos electos dignatur,vt in finem vsque perseuerent. Ita diluitur obiectio illa, si verè gratiam suam demonstrat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia nihil obstat quominus præsenti gratiæ suæ sensu,qui postea euanescit,Deus aliquos illustret.

Cur fides temporaria sit in reprobis. 12 Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolentiæ notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirum tamen est diuini amoris sensum in temporariis euanescere,qui licet fidei sit affinis,ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis est, fateor, & semper eius veritas sibi constat. atqui nego hucusque progredi reprobos,vt in arcanam illam reuelationem penetrent,quam solis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt est immutabilis,capere,vel eius veritatem constanter amplecti:quia in sensu euanido subsidunt. sicuti arbor non satis altè plantata,vt viuas radices agat, temporis successu arescit: licet per aliquot annos non flores tantùm & folia emittat,sed etiam fructus. Deniq; sicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non est si quibusdam gratiæ suæ radiis reprobis illuceat,quos postea extingui patitur.Nec verò quicquam impedit quominus

Cur firma & perpetua in electis. leuiter alios tingat Euangelij sui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam:reprobos verò tali luce aspergi quæ postea dispereat. Neq; tamen fallacem esse Spiritum:quia semen quod iacit in eorum cordibus,non viuificat,vt semper maneat in-

Ratio, respectu reproborum. corruptibile,sicuti in electis. Vltrà procedo,nam quum ex Scripturæ doctrina,& quotidiano vsu constet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ sensu,quoddam mutui amo-

Exemplum. ris desiderium in illorũ cordibus excitari necesse est. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur.At quemadmodum radicitus non hæret in reprobis de paterno Dei amore persuasio:ita non solidè eum redamant vt filij, sed mercenario quodã affectu ducuntur. Nam soli Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, vt eum membris suis

Rom.5.5. instillet. nec certè longius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis,nempe charitas quę illam,quam

Cur Deus irascitur filiis suis supra attigi,inuocationis fiduciam generat.Sicuti ex opposito videmus,Deum mirabiliter irasci filiis suis quos amare non desinit: non quòd apud se eos oderit, sed quia terrere eos vult irę suę sensu,vt superbiam carnis humiliet,torporem excutiat,& ad pœnitentiam solicitet. Itaque eodem tempore & iratum sibi,vel peccatis suis, & propitium concipiunt:quia non fictè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fidu-

cia

cia confugiunt. His quidem constat, quosdam non simulare fidem, qui tamen vera fide
carent: sed dum subito zeli impetu feruntur, seipsos falsa opinione decipiunt. Nec du-
bium est quin ipsos occupet socordia, ne cor suum probè, vt par erat, examinent. Tales Iohan.2.24.
fuisse probabile est quibus (teste Iohanne) Christus seipsum non credebat, quum tamen
in ipsum crederent: quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quòd nisi à *Quo sensu à*
communi fide multi exciderent (communem appello, quia magna est similitudo & af- *fide multi ex-*
Ioh.8.31. finitas fidei tēporalis cum viua & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si vos man *cidere dicātur.*
seritis in sermone meo, verè discipuli mei estis: & cognoscetis veritatem: & veritas vos
liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad
Tit.1.1. profectum fidei, ne torpore suo lumen quod datum est, extinguant. Ideo Paulus fidem
electis peculiariter vendicat, significans multos euanescere, quia viuam radicem non
Mat.15.13 traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non
plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassius est mendacium, quos Deo & homi-
nibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fallaci prętextu impiè fidem pro-
fanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non fictam, nisi quia Iacob.2.14.
multi sibi audacter arrogant quod non habent, & inani fuco vel alios vel interdum se- 1.Tim.1.5.
ipsos fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat, in qua custoditur fides: quia Ibid.19.
multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

13 Tenenda etiam est ambigua verbi significatio. sæpe enim fides tantundem valet *Fidei variæ si-*
ac sana pietatis doctrina, sicut eo quē nuper citauimus loco, & eadem epistola vbi Pau- *gnificationes.*
1.Tim.3.9 lus diaconos tenere vult mysterium fidei in pura conscientia: Item, vbi denuntiat quo- *1. Sumitur pro*
1. Tim.4.1, & 6. rundam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timotheum ver *sana pietatis doctrina.*
2. Tim.2.16. bis fidei. Item, vbi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò nominatæ scientiæ, in
causa esse vt multi à fide discedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rursum
Tit.1.13, & 2.2. vbi Tito præcipit, Admone eos vt sani sint in fide: sanitatis voce nihil aliud intelligit
quam doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate facilè corrumpitur & degenerat.
Col.2.3. Nempe quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri scientię &
sapientiæ: meritò extenditur ad totam cælestis doctrinæ summam, à qua non potest se-
parari. Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur. sicuti quum di- *2. Aliquando*
Matt.9.2. cit Matthæus Christum fidem eorum vidisse qui per tegulas paralyticum demiserant: *restringitur ad*
Mat.8.10. & ipse clamat se non inuenisse tantam fidem in Israel quantam Centurio attulerat. At- *particulare aliquod obiectū.*
qui probabile est intentum prorsus fuisse ad filij sanationem, cuius cura occupauerat to
tum eius animum. sed quia solo Christi nutu & responso contentus corporalem præ-
sentiam non flagitat, huius circunstantiæ causa tantopere extollitur eius fides. Et nuper
docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum. quo pollent qui nec Spiritu
Dei sunt regeniti, nec eum seriò colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fi-
1. Cor.13.10. de instituimur. Nam quum scribit fidem abolendam, non dubium est id referri ad Ec- *3. Significat etiam*
clesiæ ministerium, quod infirmitati nostrę hodie vtile est. In his quidem loquendi for- *Ecclesiæ ministerium,*
mis constat analogia. Cæterùm vbi impropriè transfertur nomen fidei ad falsam pro- *seu doctrinam*
fessionem vel mendacem titulum, nihilo asperior videri debet κατάχρησις, quàm vbi ti- *qua in fide in-*
mor Dei ponitur pro vitioso & peruerso cultu. sicuti quum sæpius dicitur in sacra histo- *stituimur.*
ria, Gentes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerant, timuisse deos fi-
ctitios & Deum Israel. quod tantundem valet, ac cælum terræ miscere. Sed nunc quęri-
mus quid sit fides quæ filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus pa-
trem, qua transimus à morte in vitam, & qua Christus (æterna salus & vita) in nobis ha-
bitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuisse videor.

14 Nunc singulas partes definitionis eius de integro persequamur: quibus diligen- *Variis signifi-*
ter excussis, nihil (vt opinor) dubium restabit. Cognitionem dum vocamus, non intelli- *cationibus ex-*
gimus comprehensionem, qualis esse solet earum rerum quę sub humanum sensum ca- *positis, singu-*
dunt. Adeò enim superior est, vt mentem hominis seipsam excedere & superare opor- *las definitionis*
teat, quò ad illā pertingat. Neq; etiam vbi pertigit, quod sentit assequitur: sed dum per- *(sect. 7. circa finem proposi-*
suasum habet quod nō capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si huma- *tæ) partes explicaturus, sex*
Eph.3.18. num aliquid sua capacitate perciperet. Quare elegāter Paulus, qui id vocat comprehen *præcipua membra seligit.*
dere quę sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminen- *1. Qualis sit Co*
tem cognitioni dilectionem Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infini- *gnitio, cuius*
tum esse quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intel- *meminit in definitione.*

ligentia longè ſublimius. Quia tamen arcanum voluntatis ſuę, quod à ſeculis & generationibus abſcõditum erat, Dominus ſanctis patefecit, optima ratione fides inde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò ſcientia: quum fideles teſtatur ſcire ſe eſſe filios Dei. Et ſanè certò ſciunt: ſed diuinę veritatis perſuaſione confirmati magis quàm rationali demonſtratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aſpectum: quibus oſtendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abeſſe, & aſpectum noſtrum latere. Vnde ſtatuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehenſione contineri.

Col.1.26. & 2.2. 1. Iohan. 3.2. 2. Cor. 5. 6.

2. Cur certa & firma cognitio requiratur.

15 Addimus, certam ac firmam, quo ſolidior perſuaſionis conſtantia exprimatur. Nam vt dubia & verſatili opinione non eſt contenta fides, ita nec obſcura perplexáque conceptione: ſed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis eſſe ſolet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus noſtris incredulitas, & ita ad eam ſumus propẽſi, vt quod ore fatentur omnes, Deum eſſe fidelem, non abſque arduo certamine quiſquam ſibi perſuadeat. Præſertim vbi ad rem ventum eſt, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. Nec verò fruſtra tam inſignibus elogiis verbo Dei authoritatem aſſerit Spiritus ſanctus: ſed morbo quem dixi mederi vult, vt Deus in ſuis promiſſis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fuſum in eximio catino terræ, purgatum ſepties. Item, Sermo Iehouæ excoctus, clypeus eſt omnibus confidentibus in ipſo. Solomo autem idem confirmans & ferè iiſdem verbis, Omnis ſermo Dei excoctus. Sed quia in hoc ferè argumento Pſalmus centeſimus decimus nonus conſumitur, plura recitare ſuperuacuum eſſet. Certè quoties ita ſuum ſermonem commẽdat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobrat: quia non aliò tendit niſi vt peruerſas dubitationes è cordibus noſtris eradicet. Sunt etiam permulti qui Dei miſericordiam ſic cõcipiunt, vt quamminimùm conſolationis inde recipiant. Simul enim miſera anxietate conſtringuntur, dum dubitant an miſericors ſibi ſit futurus: quia illam ipſam, de qua perſuaſiſſimi ſibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita ſecum reputant, magnam quidem eam eſſe & copioſam, effuſam in multos, obuiam omnibus & paratam: ſed incertum eſſe an ad ſe quoque peruentura ſit, vel potius an ſint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio curſu reſiſtat, dimidia tantùm eſt. Itaque non tam ſecura ſpiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæſitatione ſollicitat. Longè eſt alius ſenſus πληροφορίας, quæ fidei ſemper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perſpicuè nobis propoſitam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius ſuauitatem verè ſentiamus, & experiamur in nobis ipſis. Quare Apoſtolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rurſum audaciam. Sic enim loquitur, per Chriſtum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ eſt per fidem illius. Quibus ſanè verbis oſtendit, non eſſe rectam fidem, niſi quum tranquillis animis audemus nos in conſpectum Dei ſiſtere. Quæ audacia nonniſi ex diuinæ beneuolentiæ ſalutíſq; certa fiducia naſcitur. Quod adeò verum eſt vt ſæpiuſculè pro fiducia nomen fidei vſurpetur.

Ratio, à conſideratione noſtrę infirmitatis.

Pſal. 12. 7. & 18.31. Prou.30.5.

Altera ratio, à conſideratione certitudinis promiſſionum Dei.

Eph.3.12.

Huius certitudinis cardo.

16 Hîc præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert miſericordiæ promiſſiones, extrà nos tãtùm veras eſſe arbitremur, in nobis minimè: ſed vt potius eas intus cõplectendo noſtras faciamus. Hinc demum naſcitur fiducia illa quàm alibi pacem idem vocat: niſi quis pacem deriuare inde malit. Eſt autem ſecuritas quæ conſcientiam coram Dei iudicio ſedat & ſerenat: ſine qua, tumultuoſa trepidatione ipſam vexari & penè dilaniari neceſſe eſt, niſi fortè Dei & ſui oblita, ad momẽtum obdormiſcat. Et verè ad momentũ. neq; enim diu fruitur miſera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij ſubinde recurrẽte, acerrimè lancinetur. In ſumma, verè fidelis non eſt niſi qui ſolida perſuaſione Deum ſibi propitium beneuolúmq; patrẽ eſſe perſuaſus, de eius benignitate omnia ſibi pollicetur: niſi qui diuinæ erga ſe beneuolẽtiæ promiſſionibus fretus, indubitatam ſalutis expectationem præſumit: vt Apoſtolus his verbis demonſtrat, Si fiduciam & gloriationem ſpei ad finem vſq; firmam tenuerimus. Sic enim non bene ſperare in Domino exiſtimat niſi qui confidẽter ſe regni cæleſtis hæredem glorietur. Fidelis (inquam) non eſt niſi qui ſuę ſalutis ſecuritati innixus, Diabolo & morti confidenter inſultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confiſus ſum (inquit) quod neq; mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque poteſtates, neque præſentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur

Fructus.

Rom.5.1.

Verè credẽtis deſcriptio.

Hebr.3.14.

Rom.8.38.

in

in Christo Iesu. Sic idem Apostolus non aliter existimat bene illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hereditatis, ad quam vocati sumus. Et vbique sic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendi nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus. Ephes.1.18.

De fidei imperfectione, cõfirmatione & incremẽto, vid. lib. 4. sect. 7. 8.

17 Atqui (dicet quispiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoscenda erga se Dei gratia non modò inquietudine tentantur (quod sæpe illis contingit) sed grauissimis etiam terroribus interdum quatefiunt. tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia: id quod non satis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic soluẽdus est si superiorem illam doctrinam stare volumus. Nos certè, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatem quæ nulla solicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia. tantum abest vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursum tamen, qualemcunque in modum affli ctentur, decidere ac desciscere negamus à certa illa, quam de misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illustrius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scri ptura quàm in Dauide, præsertim si continuum vitæ cursum spectes. Ille tamen quàm non semper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declarat, ex quibus paucas eligere sufficiet. Dum animæ suæ turbulentos motus exprobrat, quid aliud quàm suæ incredulitati succenset? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuaris intra me? spera in Deum. Et certè consternatio illa apertum diffidentiæ signum fuit, acsi destitui se à Deo putaret. Amplior etiam alibi cõfessio legitur, Dixi in mea præcipitatione, Proiectus sum à conspectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & misera perplexitate secum disceptat, imò de ipsa Dei natura litem mouet. An oblitus est misereri Deus? an in secula repellet? Durius quod sequitur, Atqui dixi, Occidere meum est: mutationes dextræ excelsi. Nam quasi desperatus seipsum exitio adiudicat: nec tantùm agitari se dubitatione fatetur, sed (quasi in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuum: quia Deus ipsum deseruerit, & manum, quæ olim auxiliaris erat, conuerterit ad ipsum perdẽdum. Quare non abs re animam suam hortatur vt ad quietem suam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas concussiones piorum corda fides sustentat: veréque palmæ vicem obtinet, vt contra quælibet onera nitatur, sursúmque se attollat: sicuti Dauid, quum obrutus videri posset, se tamen increpando, ad Deum surgere non destitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in suis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sentẽtia & similibus colligere licet, Expecta Iehouá: fortis esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipsum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, se multis agitationibus subinde obnoxium fatetur esse. Interim non tantùm sibi displicet in his vitiis: sed enixè ad correctionem aspirat. Certè si propius iusto examine conferre eum libeat cum Achaz, reperietur magnum discrimen. Mittitur Iesaias qui remedium afferat impij Regis & hypocritę anxietati. his verbis eum alloquitur, Sis in custodia, & quiesce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictum fuerat cor eius fuisse cõmotum, sicuti quatiuntur arbores syluæ à vento, licet audita promissione expauescere non destitit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contremiscere vt in tentatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: contrà autem fideles, quos incuruat & ferè opprimit tentationum moles, constanter, quanuis non sine molestia & difficultate emergunt. Et quia sibi propriæ imbecillitatis sunt conscij, cum Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbum veritatis vsquequaque. Quibus verbis docemur, interdum ipsos obmutescere, acsi prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamen suum persequi, & suam segnitiem precando acuere, ne saltem ex indul gentia stuporem contrahant.

Obiectio adu. hanc certitudinem. *Responsio.* *Cõfirmatio responsionis à Dauidis exemplo.* Psal.42.6, & 43.5. Psal.31.23. Vid. Caluin. adu. Pighiũ, paulò post initium. Psal.77.10. Psal.116.7. Psal.27.14. Iesa.7.4. *Amplificatio ab opposito Achazi exemplo.* *Item à perpetua fideliũ experientia & precatione.* Psal. 119. 43.

18 Id quo intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidissimè se profert. Sentit ergo in se diuisionem pium pectus, quod partim ob diuinæ bonitatis agnitionem suauitate perfunditur, partim ob suæ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euangelij promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quan-

Hac de causa conflictus carnis & Spiritus in anima fideli describitur.

do nunquam tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc cōflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam quæ intus concepta est fidem insurgit. Verùm si in fideli mente certitudo permixta est dubitatione, annon eò semper recidimus

Cuiuscōflictus finis est fidei victoria.

vt fides non certa & liquida, sed obscura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia constet? Minimè verò. Neque enim, si variis cogitationibus distrahimur, ideo protinus à fide diuellimur. nec si sursum deorsum diffidentiæ agitatione vexamur, ideo in eius abyssum demergimur: neque si concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem istius certaminis semper hic finis est, quòd fides eas difficultates, quibus ita circuncessa videtur periclitari, tandem eluctatur.

Summa, fides electorum Dei est indubitata & certa.

19 Summa hæc sit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobísque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, vt sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos assiduè proficere decet) quasi progressu facto, in propiorem eius conspectum eóque certiorem venimus, & ipsa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quędam ignorando, aut obscurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga se volunta-

Confirmatio à simili.

tis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tęnet. Quemadmodum enim siquis carcere inclusus, ex angustiore fenestra obliquè tantùm & quasi dimidiatim emicantes habeat solis radios, libero quidem priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiúsque vsum recipit: sic terrei corporis compedibus vincti, vtcunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad exerendam eius misericordiam irradiante, quantum satis est ad solidam securitatem illuminamur.

Altera, ab Apostoli testimonio, ex quo apparet fidem etsi imperfectam admodū in Dei electis, firmam nihilominus et certam esse.

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet. Quum enim ex parte nos co 1. Cor. 13. 9.
gnoscere, & ex parte prophetare, videreq; in ænigmate per speculum tradit, quàm tenuis in presenti vita illius verè diuinæ sapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Etsi enim non simpliciter indicant verba illa imperfectam esse fidem quantisper gemimus sub carnis onere, sed quòd necesse est nobis assiduè discendo exerceri, ex imperfectione nostra contingere: innuit tamen modulo nostro & angustiis quod immensum est non posse comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Ecclesia prædicat: cuique autem nostrum sua ruditas obstaculum & remora est, ne tam propè accedat quàm optandum esset. At quàm certo & minimè fallaci sui gustu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi ostendit, quum affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nullóque obiecto ve- 2. Cor. 3. 18.
lamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantię inuolucris plurimum simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: quum præsertim cor nostrum suo quodam naturali instinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitę numero & genere variæ magno identidem impetu insiliunt. Ipsa pręcipuè conscientia incumbente peccatorum mole oppressa, nunc secum querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei prę se ferunt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuò destinantur vt Deum nobis aduersum & infensum esse putantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus ceu ab hoste capitali.

Naturæ fidei vberior explicatio.

21 Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Domini armat & munit. Atque vbi insultat huiusmodi tentatio, Deum esse inimicum, quia sit infestus: contrà excipit, esse quoque, dum affligit, misericordem: quia castigatio à dilectione potius quàm ira proue-

1. Quum formidine concutitur fidelis in Dei misericordis sinum se recipit.

niat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum esse iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator se confert. Ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quęcunq; disceptationes eam exercent & fatigant, in istius fiducię certitudinem exeunt. Huius rei argumento est, quòd sancti, dum vltione Dei maximè vrgeri sibi videntur, apud ipsum tamen querimonias suas deponunt, & dum se minimè exauditū iri

appar

apparet, eum nihilominus inuocant. Quorsum enim attineret apud eum deplorare à
Mat.8.25. quo solatium nullum sperarent? cum verò inuocare nunquam inducerent in animum,
nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli, in quibus fidei pusillitatem
Christus reprehendit, se quidem perire querebātur, eius tamen auxilium implorabant.
Nec verò dum eos ob pusillam fidem castigat, reiicit à suorum ordine, vel annumerat
incredulis, sed ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam superius dictum est, rursum asserimus, fidei radicem nunquam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa
hæreat, vtcunque decussa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin saltem velut sub fauilla delitescat. atq; hoc documento patefieri, verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui similem producere, cuius germen nunquam arescit ac perit in totum. Siquidem quum hæc sit sanctis extrema desperationis materia, manum Dei in suum exitium, secundum præsentium rerum æstimationem, sentire: eo vsque tamen progressuram spem suam Iob affirmat, vt si ab eo occi-
Iob.13.15. datur, non sit propterea desiturus in eum sperare. Ita est sanè. non intus in cordibus piorum regnat incredulitas, sed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat suis telis, sed infe-
Eph.6.16 stat, aut certè sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro scuto est: ea telis opposita, corū vim sic excipit vt prorsus depellat, vel saltem frangat, ne ad vitalia penetret. Quum ergo concutitur fides, perinde est acsi violento ictu iaculi miles alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulùm cedere: quum autem sauciatur fides ipsa, perinde est acsi clypeus fractionem aliquam ex impressione recipiat, sic tamen vt
Psal.23.4. non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cū Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis est terrificum: nec fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorrescāt. Sed quoniam illa cogitatio superat, quòd Deum habeant præsentem, & suæ saluti consulentem, simul vincitur timor securitate. Quantaslibet autem machinas (vt Augustinus ait) aduersum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus est foras. Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantùm ab omni pugna salui euadūt fideles, vt paulo pòst recepto vigore rursus in arenam descen-
1.Iohan. 5.4. dere sint parati: sed impletur quod dicit Iohannes in sua canonica, Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Neque enim tantùm in prælio vno, vel paucis, vel contra aliquem insultum affirmat fore victricem, sed superiorem toto mundo quanuis millies impetatur.

2. Deum persequentem minime fugit, sed in eum sperat.

3. Incredulitatē in corde suo regnare nō patitur.

4. Imò eam oppugnat, nec perit fidelis in æternum.

5. Victrix tandem euadit fides, quanuis millies impetatur.

22 Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeo nihil decedit fidei securitati, vt solidius inde stabiliatur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ vltionis aduersus impios edita documentorum vice sibi esse cogitantes, ne iisdem flagitiis iram Dei in se prouocare sibi contingat, solicitè cauent: vel quum miseriam suam secum recognoscentes, à Domino toti pendêre discunt, sine quo se quolibet vento fluxos magis
1.Cor.10.11. & euanidos esse vident. Nam Apostolus, dum propositis flagellis, quibus in Israeliticum
Ibid.12. populum olim Dominus vindicarat, terrorem Corinthiis incutit ne similibus malis seipsos obstringant, eo fiduciam ipsorū nihil labefactat, sed torporem carnis modò excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari solet. Nec dum à Iudæorum casu argumen-
Rom. 11.20. tum exhortandi sumit, vt qui stat videat ne cadat, nos vacillare iubet, acsi nostræ stabilitatis parum certi essemus: sed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præfidētiam adimit, ne depulsis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ, ferocius insultent. Quanquam non fideles tantùm illic alloquitur, sed oratione sua hypocritas etiam comprehendit, qui externa duntaxat specie gloriabantur. Neque enim singulos homines admonet, sed comparatione inter Iudæos & Gentes posita, postquam illos ostēderat iustas incredulitatis & ingratitudinis suæ in eo pœnas dare quòd reiecti essent, has etiam hortatur ne superbiendo ac sese efferendo gratiam adoptionis nuper ad se translatam amittant. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione supererant aliqui ex ipsis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui sine vera fide, tantùm stulta carnis confidentia inflarentur; atque ita abuterentur in suam perniciem Dei benignitate. Verùm etiamsi electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo sequetur incommodi. Aliud enim est temeritatem, quæ ex carnis reliquiis interdum sanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia lasciuiat, aliud conscientiam timore percellere, ne plena securitate in Dei misericordia acquiescat.

Est & altera timoris species, ex iudiciorum Dei adu. impios consideratione procedēs, quam fides etiam superat.

Eiusmodi exēpla ob oculos fidelium posita carnis confidentiam reprimūt & fidem in Deum stabiliunt.

Nec obstat Apostol. dictum, qui nihil aliud exigit, nisi vt domini virtutem cum multa nostri deiectione suspicere assuescamus.

23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur salutem nostram, non aliud exigit nisi vt in Domini virtutem, cum multa nostri deiectione, suspicere assuescamus. Philip. 2. 12. Enimuero nihil tam nos ad fiduciam certitudinémq; animi in Dominum reiiciendam expergefacit quàm nostri diffidentia, & concepta ex conscientia nostrę calamitatis anxietas. In quem sensum accipiendum est quod est apud Prophetam, In multitudine bonitatis tuę ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Psal. 5. 8. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei misericordiæ innititur, cum religioso timore coniungit, quo nos affici necesse est quoties in conspectũ diuinę maiestatis prodeuntes, ex eius splendore, quanta sit nostra obscœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo, dum beatum hominem pronuntiat qui terret assiduè cor suum: quoniam induratione in malũ corruitur. Prou. 28. 14. At terrorem intelligit qui nos cautiores reddat, non autem quo afflicti concidamus: dum scilicet animus in se confusus, in Deo se recolligit: in illo erigitur, apud seipsum deiectus: diffisus sibi, illius fiducia respirat.

Et sanè conueniunt mutuóque nexu copulãtur timor & fides, quod ex oppositis liquet

Proinde nihil obstat quin simul & terreantur fideles, & securissima consolatione potiantur: prout nunc in suam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatem animi cogitationem referunt. Quomodo (dicet quispiam) in eodem animo sedem habebunt pauor & fides? Nempe sicuti ex opposito torpor & anxietas. Nam quum impij indolentiam sibi accersant, nequis timor Dei eos solicitet, vrget tamen eos Dei iudicium ne assequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quominus suos exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, sub fræno modestiæ se cohibeant. Atq; hoc fuisse Apostoli consilium liquet ex cõtextu, vbi metus & tremoris causam assignat Dei beneplacitum, quo dat suis & bene velle & strenuè prosequi.

Confirmatio, à dicto Prophetæ.

In hunc sensum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebunt filij Israel ad Deum & ad bonitatem eius: Ose. 3. 5. quia non solùm pietas reuerentiam Dei gignit, sed ipsa dulcedo & suauitas gratiæ hominem in seipso deiectum timore simul & admiratione imbuit vt à Deo pendeat, séque humiliter subiiciat eius potentiæ.

Nec etiam fauet hęc doctrina errori eorũ qui fiduciam incredulitate mixtam somniant.

24 Neque tamen sic locum facimus pestilentissimę philosophię, quam nonnulli semipapistæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim crassam illam dubitationem, quæ in scholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud cõmentum, vt fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Christum respicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene sperandi materiam: sed quia semper indigni sumus illis omnibus bonis quæ in Christo nobis offeruntur, volunt indignitatis nostræ intuitu nos fluctuari & hæsitare. In summa, conscientiam sic statuunt inter spem & metum, vt per interualla & vices huc atque illuc alternet: spem verò & metum sic inter se conferunt, vt illa exoriente, hic opprimatur: hoc resurgente, illa rursum concidat. Ita Satan, vbi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem destruere antea solitus erat, nunc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur.

Huius erroris refutatio, à cõsideratione dignitatis Christi in nobis habitantis.

Qualis autem erit illa fiducia quæ subinde desperationi cedet? Si Christum (inquiunt) consideras, certa salus: si ad teipsum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonã spem in animo tuo regnare necesse est. Quasi verò Christum, veluti procul stantem, & non potius in nobis habitantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipso salutem expectamus, non quia eminus nobis appareat: sed quia nos corpori suo insitos, non modò suorum omnium bonorum participes faciat, sed sui quoq; ipsius.

Retorquetur argumentum.

Proinde hoc ipsorum argumentum sic retorqueo, Si teipsum consideras, certa damnatio: sed quoniam Christus tibi cum omnibus suis bonis sic communicatus est, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrum, adeóq; vnum cum ipso: iustitia eius tua peccata obruit, salus eius tuam damnationem abolet, ipse sua dignitate intercedit ne in conspectũ Dei veniat tua indignitas. Sic est sanè: Christum à nobis separare, aut nos ab ipso minimè cõuenit: sed vtraq; manu fortiter retinere oportet eam qua se nobis agglutinauit societatẽ.

Et cõfirmatur refutatio, Apostoli authoritate.

Ita nos Apostolus instituit. Corpus quidem (inquit) mortuum est propter peccatũ: sed Spiritus Christi qui in vobis habitat, vita est propter iustitiam. Rom. 8. 10. Secundum istorum nugamentum dicere debuerat, Christus quidem vitam apud se habet: sed vos, vt estis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur damnationem, Christi salute absorptam esse: atq; ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solùm indiuiduo societatis nexu nobis adhæret, sed mirabili quadam communione in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiscum fiat. Neque tamen inficior,

Quid de hac

quod

quod nuper dixi, quaſdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in denſa caligine tentationum ſuffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat, à quærendi Dei ſtudio non deſiſtit.

quæſtione ſtatuendum ſit.

25 Nec aliter diſſerit Bernardus, quum hoc argumentum ex profeſſo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædam contraria inuenire. ſi ipſam, prout in ſe eſt & ex ſe, intueor: de ea nihil verius dicere poſſum quàm ad nihilum eſſe redactam. Quid modò neceſſe eſt ſingulas eius miſerias numerare, quàm ſit onerata peccatis, offuſa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiſcentiis, obnoxia paſſionibus, impleta illuſionibus, prona ſemper ad malum, in vitium omne procliuis, poſtremò ignominiæ & confuſionis plena? Nimirum ſi ipſæ quoque iuſtitiæ omnes ad lumen veritatis inſpectæ, velut pannus menſtruatæ inueniuntur, iniuſtitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? ſine dubio vanitati ſimilis factus eſt homo: in nihilum redactus eſt homo: nihil eſt homo. Quomodo tamen penitus nihil eſt quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appoſitum eſt cor diuinum? Reſpiremus fratres. Etſi nihil ſumus in cordibus noſtris, fortè in corde Dei poteſt aliquid latere de nobis. O Pater miſericordiarum, ô Pater miſerorum, quomodo apponis erga nos cor tuum? Cor enim tuum vbi eſt theſaurus tuus. Quomodo autem theſaurus tuus ſumus, ſi nihil ſumus? Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non intra te: ſic in iudicio veritatis tuæ, ſed non ſic in affectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non ſunt, tãquam ſint. & non ſunt ergo, quia quæ non ſunt, vocas: & ſunt, quia vocas. Licet enim non ſint, quantum ad ſe: apud te tamen ſunt, iuxta illud Pauli, Non ex operibus iuſtitiæ, ſed ex vocante. Deinde mirificam eſſe hanc connexionem dicit vtriuſque conſiderationis. Certè quæ inter ſe connexa ſunt, ſe inuicem non deſtruunt. Quod etiam in concluſione apertius declarat his verbis: Iam ſi vtraque conſideratione diligenter inſpexerimus nos quid ſumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio noſtra: ſed forſan magis aucta eſt, ſolidata quidem, vt non in nobis ſed in Domino gloriemur. Nimirum ſi cogitamus, ſi decreuerit ſaluare nos, ſtatim liberabimur: iam in hoc reſpirare licet. Sed in altiorem ſpeculam aſcendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus ſponſam. Non oblitus ſum: ſed cum metu & reuerentia dico, Nos inquam ſumus: ſed in corde Dei. Nos ſumus: ſed illius dignatione, non noſtra dignitate.

Cõcluſionis pręcedentis confirmatio, ex Bernardo deſumpta.

Ieſa.64.6.
Matt.6.23.
Rom.9.18.

26 Porrò timor Domini, cuius teſtimonium paſſim defertur ſanctis omnibus, & qui aliàs initium ſapientiæ, aliàs ſapientia ipſa nuncupatur, tametſi vnus eſt, gemino tamen ex ſenſu emanat. Habet enim in ſe Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum rite volet colere, & obedientem illi filium ſe præſtare & obſequentem ſeruum ſtudebit. Obedientiam quæ ſibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obſequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & ſeruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtcunque autem diſtinguat, vides vt confundat vtrunque ſimul. Timor ergo Domini, ſit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum ſi vtrunq; affectum idem animus recipiat. nam qui ſecum reputat qualis ſit nobis Pater Deus, ſatis habet cauſæ, etiamſi nulli ſint inferi, cur eius offenſionem qualibet morte grauius perhorreſcat. Sed etiam (quæ eſt ad peccandi licentiam carnis noſtræ laſciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda ſimul eſt hæc cogitatio: Domino, ſub cuius poteſtate degimus, eſſe abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitioſè viuendo eius iram aduerſum ſe prouocarint.

Pſ.111.10.
Prou.1.7.
Prou.15.23.
Ioh.8.31.
Mala.1.7.

Verus timor autem ex gemino ſenſu emanat: quum ſcilicet Deum vt Patrem revereri, vt Dominum timere doceamur.

1.Ioh.4.15 27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non eſſe in charitate, ſed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniam timor pœnam habet, nihil iſtis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo longè differt iſte fidelium timor. Neq; enim Deum timent impij, quòd in eius offenſionem incurrere vereantur, ſiquidem impunè id poſſent: ſed quia vindictæ potentia eſſe armatum ſciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque ſic timent, quia ſibi imminere arbitrantur, quia ſingulis momentis expectant dum in caput ſuum corruat. Fideles autem (vt dictum eſt) & offenſam pluſquàm pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, acſi ceruicibus ſuis impend

Obiectio, ex dicto Iohannis Apoſtoli.

Reſponſio, per diſtinctionem timoris filialis & ſeruilis.

penderet: sed cautiores redduntur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Non minatur in ipsos descensuram: sed admonet, vt impiis ob ea quæ recensuerat flagitia iram Domini præparatam cogitent: ne & ipsi eam experiri velint. Quanquam rarò contingit vt solis & simplicibus minis expergefiant reprobi: quin potius iam sua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussi, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò seruilem vocant, & ingenuo voluntarióque opponunt, qui filios decet. Alij mediam speciem subtiliter interserunt: quia seruilis ille & coactus affectus animos interdum subigit vt ad timorem Dei sponte accedant. Eph.5.6. Colos.3.6

Absoluto secundo definitionis membro (cuius consideratio à sect. 15. ad hanc extenditur) de certitudine fidei, tertium excutit, nẽpe quod fides dicitur respicere diuinam beneuolentiam.

28 Iam in diuina beneuolentia, quam respicere dicitur fides, intelligimus salutis ac vitæ æternæ possessionem obtineri. Nam si, Deo propitio, nihil boni deesse potest: abundè nobis sufficit, ad salutis certitudinem, vbi suæ dilectionis ipse nos certiores facit. Ostendat faciem suam, inquit Propheta, & salui erimus. Vnde hanc salutis nostræ summã statuunt Scripturæ, quòd abolitis inimicitiis omnibus in gratiam nos recepit. Quo scilicet innuunt, Deo nobis reconciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene succedant. Quare fides, dilectione Dei apprehensa, promissiones habet vitæ præsentis & futuræ, solidámque bonorum omnium securitatem: sed qualis è verbo percipi potest. Neque enim vitæ huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes sibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis esse constitutum voluit Dominus) sed hac certitudine contenta est, vtcunq; nos multa deficiant quæ ad vitę huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius securitas in futuræ vitæ expectatione residet, quæ extra dubium per Dei verbum posita est. Quæcunque tamen in terra miseriæ & calamitates eos maneant quos sua dilectione complexus est Deus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia, plena sit fœlicitas. Proinde, quum summam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam posuimus: è qua scaturigine vniuersæ bonorum species nobis profluunt. Atque id passim obseruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de æterna modò salute, sed quolibet bono nostro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde sentitur, vita ipsa esse suauiorem & optabiliorem. Denique, si nobis affluant omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti simus, maledicta erit ac proinde misera nostra fœlicitas. Quòd si affulgeat paterna Dei facies, ipsæ quoque miseriæ beatæ erunt, quia vertentur in salutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduersas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non disiungi: & in suis precationibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos conturbant, opponit solum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vmbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacem suam in ea quærunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Iehoua est Deus, & gens quam elegit in hæreditatem sibi.

Ps.80.4,8 20. Eph.2.14. Ps.63.4. Ro.8.35. Ps.23.4. Ps.33.12.

Quid hæc beneuolentia comprehendat. *Cõfirmatio, ex Dauide et Paulo.*

Quartũ membrum definitionis, gratuita promissio, quæ est fidei fundamẽtum.

29 Fidei fundamentum facimus gratuitam promissionem, quòd in ipsa propriè fides consistat. Tametsi enim Deum per omnia veracem esse statuat, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat, siue minetur: iussa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promissione incipit, in ipsa constat, in ipsam desinit. Vitam enim in Deo quærit, quæ non in mandatis, aut pœnarum edictis, sed misericordię promissione reperitur, eáque nonnisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittimur, non aliter vitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitam. Ergo, nisi fidem tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino vltrò ac liberaliter, potiúsque miseriæ nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare Apostolus hoc Euangelio testimonium defert, quòd sit verbum fidei: Legis tum præceptis, tũ promissionibus adimit: quando nihil est quod fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi Deus mundum recõciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euãgelij correlatio, dum Euangelij ministerium sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum. siquidem, quum Euangelium sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinæ erga nos beneuolentiæ

Ratio. *Confirmatio.*

Rom.1.5. & 16.17. 2.Cor.5.18.

tiæ

tiæ teſtimonium extat,cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidẽ gratuitæ promiſſioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbum omni ex parte amplectantur & ſuſcipiant fideles: ſed miſericordiæ promiſſionem fidei in proprium ſcopum deſtinamus. Quemadmodum iudicem & vltorem ſcelerum Deum debent quidem agnoſcere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis
Pſ. 86.5. & 103.8. & 145.8. conſiderandus illis deſcribitur qui beneuolus ſit & miſericors, procul ira, multus bonitate,ſuauis vniuerſis,ſuper omnia opera ſua miſericordiam ſuam effundens.

Nec inde ſequitur fidem lacerari, quæ gratuitam promiſſionem in Euãgelio quærit.

30 Nec verò Pighij aut ſimilium canum latratus moror, dum hanc reſtrictionem exagitant,quaſi fidem lacerando,fruſtum vnum arripiat. Fateor,vt iam dixi,generale ſidei obiectum (vt loquuntur) eſſe Dei veritatem: ſiue minetur, ſiue ſpem faciat gratiæ. Quare Apoſtolus fidei hoc adſcribit,quòd Noe mundi interitum,quum nondum videbatur,timuerit.Si timor imminentis pœnæ,fidei fuit opus,non debent minę ab eius definitione excludi.Hoc quidem verum eſt.ſed nos immeritò grauant calumniatores,acſi negaremus,fidem habere reſpectum ad omnes verbi Dei partes.Tantùm enim indicare hęc duo volumus,nunquam ſcilicet ipſam conſiſtere,donec ad gratuitam promiſſionem peruenerit: deinde non aliter nos per ipſam conciliari Deo, niſi quia nos Chriſto copulat. Vtrunque notatu dignum. *Ratio.* Fidem quærimus quæ Dei filios à reprobis diſcernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iuſtè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat,an propterea fidelis vocabitur?Nihil minus. *Concluſio, alia ratione confirmata.* Firmus ergo fidei ſtatus non erit,niſi in Dei miſericordia ſiſtatur. Iam quorſum de fide diſputamus? nónne vt teneamus viam ſalutis? Quomodo autem fides ſaluifica niſi quatenus nos in Chriſti corpus inſerit?Nihil ergo abſurdi ſi in definitione præcipuum eius effectum ita vrgemus,& loco differentiæ ſubiicimus generi notam illam quæ fideles ab incredulis ſeparat. Deni-
Ro.10.8. que nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpant quin Paulum nobiſcum inuoluant in eandem reprehenſionem,qui Euangelium propriè appellat fidei ſermonem.

Verbum Dei, eſt fidei fulcrũ & radix: ſed verbum quod Dei [illegible]tatem & miſericordia nob[illegible]teſtatur.

31 Hinc verò rurſum colligimus quod antè expoſitum fuit, non minus verbo opus
Pſal.9.11. habere fidem quàm fructum viua radice arboris: quia non alij, teſte Dauide, ſperare in Deo poſſunt,niſi qui nouerunt nomen eius.Hæc autem cognitio ex cuiuſque imagina-
Pſ.119.43 tione non eſt:ſed quatenus Deus ipſe ſuæ bonitatis teſtis eſt.Quod idem Propheta alibi confirmat,Salus tua ſecundum eloquium tuum: Item,Speraui in verbo tuo,ſaluum me fac.Vbi notanda eſt fidei ad verbum relatio,deinde ſalutis conſequentia.Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu niſi ſe fides ſuſtentet, nunquam Deo
Ro.4.21. tribuet ſuum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddam aut vulgare referre de Abra-
2.Tim.1.12. ham:quòd crediderit, Deum,qui benedictum ſemen ei promiſerat,potẽtem eſſe. Item alibi de ſeipſo,Scio cui crediderim,& certus ſum quòd potens ſit depoſitum meum ſeruare in diem illum. *Quo ſenſu fides piorum potentiam Dei reſpicit.* Verùm ſi quiſque ſecum expendat quot identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, ſatis agnoſcet qui eam magnifaciunt vt digna eſt, non paruos feciſſe progreſſus in fide. Fatebimur omnes Deum poſſe quicquid vult:ſed dum nos metu conſternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palam eſt nos derogare potentiæ Dei cui præferimus quæ contra eius promiſſiones minatur Satan. Hęc ratio eſt cur Ieſaias,dum ſalutis certitudinem vult imprimere cordibus populi,tam magnificè de immenſa Dei virtute diſſerat. *Ieſaiæ varii loci ad Dei potẽtiam intuendam pios inuitantes explicantur.* Videtur ſæpe, vbi ſermonem exorſus eſt de ſpe veniæ & reconciliationis,aliò digredi,& vagari per longas & ſuperuacuas ambages, commemorans quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamen eſt quod non circunſtantiæ præſenti ſeruiat: quia niſi virtus Dei,qua poteſt omnia,oculis noſtris occurrat, verbum aures malignè admittẽt, vel non æſtimabunt iuſto pretio. Adde quòd effectualis potentia hîc notatur:quia pietas,vt alibi viſum fuit,Dei potentiam ſemper ad vſum & opus accommodat:preſertim opera Dei ſibi proponit quibus ſe patrem eſſe teſtatus eſt. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria,ex qua diſcere poterant Iſraelitæ, Deum,qui ſemel author fuerat ſalutis,æternum fore eius cuſtodem. *Alii loci, ex Dauide.* Suo etiam exemplo nos admonet Dauid,quę priuatim ſingulis beneficia contulit Deus,ad confirmationem fidei eius in poſterum valere: imò vbi deſeruiſſe nos videtur,ſenſus noſtros longius extendere conuenit, vt vetuſta eius be-
Pſ.143.5. neficia nos erigant,ſicuti alio Pſalmo dicitur,Memor fui dierum antiquorum: medita-
Pſ.77.11. tus ſum in cunctis operibus tuis,&c. Item, Recordabor operum Domini,& mirabilium eius ab initio. Sed quia ſine verbo euanidum eſt quicquid concepimus de potentia Dei

&

& operibus: non temere asserimus nullam esse fidem donec gratiæ suæ testimonio prę-
Sed cauẽdum ne transgrediamur verbi fines, ne fidei zelus vltra metas in vitium aliquod impellat, vt Saram, Rebeccam & Isaacum.
luceat Deus. Posset hîc tamen moueri quęstio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit,
quarum vtraque fidei zelo (vt videtur) impulsa, extra verbi fines egressa est. Sara quum Gen.16.5
arderet desiderio promissæ sobolis, ancillam suam marito supposuit. Quin multis modis peccauerit negãdum non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamẽ est, desiderium illud à fide profectum
esse. Rebecca oraculo certior facta de electione filij sui Iacob, eius benedictionem malo Gen. 27.
artificio procurat: maritum suum gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum 9.&c.
cogit mentiri: variis fraudibus & imposturis corrumpit Dei veritatem. Denique ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se est eam abolet. Neque tamen hoc opus, quamlibet vitiosum & reprehensione dignum, fide vacuum fuit: quia superare multa offendicula necesse fuit vt tantopere appeteret quod sine spe terrenæ vtilitatis ingentibus molestiis & periculis refertum erat. Sicuti sanctum Patriarcham Isaac non omnino fide priuabimus, eo quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau.

Eiusmodi defectus fidem obscurat, non extinguit.

Docent certè hæc exempla, errores sæpe fidei esse permixtos: sic tamen vt primatum semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti enim Rebeccæ particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, sic neque fidem, quæ generaliter dominata est in eius animo, principiúmque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quàm lubricus sit humanæ mentis flexus simul ac vel tantillum sibi permittit. Etsi autem defectus & imbecillitas fidem obscurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quàm

Admonet autem ne tantillũ à Dei verbo recedamus.

solicitè pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quod docuimus, fidem nisi verbo suffultam effluere: sicuti & Saræ & Isaac & Rebeccæ euanuissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti essent.

Quintũ membrum definitionis, In Christo promißiones omnes includi.

32 Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & Rom.1.3.
eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt 1.Cor.2.2. 2.Cor.1.
Dei promissiones, in ipso esse etiam & Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Siquid e- 20.
nim pollicetur Deus, eo beneuolẽtiam suam testatur: vt nulla sit eius promissio quæ non sit dilectionis testimonium.

Obiectio 1.
Responsio.

Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impij cumulantur, eò grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoscant, aut siquando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputent: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt.

Obiectio 2.
Responsio.

Nihilo magis obstat quòd destinatas plærunque sibi promissiones respuendo, vltionem hac occasione maiorem sibi accersunt. Quanquam enim tum se demum profert promissionum efficacia vbi fidem apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietas earum nostra infidelitate aut ingratitudine nunquam extinguitur. Ergo quum Dominus, suis promissionibus, non ad percipiendos modò suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est, promissionem quamlibet, esse di-
Matt.3.17. & 17.5.
uinæ erga nos dilectionis testificationem. Atqui extra controuersiam est, neminem à Deo extra Christum diligi. ille est Filius dilectus in quo residet & acquiescit amor Pa-
Ephes.1.6.
tris, & ad nos deinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiam adeptos esse in
Ephe.2.14. Rom.8.3.
dilecto. Ipso igitur intercedente, ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apostolus alibi pacem nostram ipsum vocat, alibi ceu vinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobiscum deuinciatur. Consequitur, in illum coniiciendos esse oculos, quoties vlla promissio nobis offertur: nec absurdè à Paulo doceri, in ipso confirmari & adim-

Obiectio 3. ab exemplis.
Respõsio, Naamanis, Cornelii, Eunuchi si dem expẽdens.

pleri quæcunque sunt Dei promissiones. Repugnant exempla quædam: neque enim vel Ro.15.8.
Naaman Syrum, quum de modo rite colendi Dei sciscitaretur ex Propheta, de Media-
tore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis Act.10.31
& Romanus vix tenere potuit quod non omnibus Iudæis cognitum erat, & quidem
obscurè: eleemosynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & sacrificia Naaman, 2.Reg.5.
Prophetę responso probata, quod neuter potuit consequi nisi fide. Similis eunuchi ratio 17.18.19.
ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua præditus non sumpsisset longi ac dif- Act.8.27.
ficilis itineris laborem & sumptus adorandi causa. Videmus tamen vt interrogatus à Act.8.31.
Philippo suam de Mediatore inscitiam prodat. Et quidem fateor aliqua ex parte implicitam

citam fuisse eorum fidem, non modò quoad Christi personam, sed quoad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum est, principiis fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properasset Ierosolymam: & Cornelius, Iudaicam religionem semel amplexus, tantum temporis non transegit quin rudimentis veræ doctrinæ assuesceret. Quod ad Naaman spectat, nimis absurdum fuisset, quum de rebus minutis ei præciperet Elisæus, tacuisse de pręcipuo capite. Quanuis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullam tamen fuisse consentaneum non est: quia legis sacrificiis se exercebant, quæ à fine ipso, hoc est Christo, discerni oportuit ab adulterinis Gentium sacrificiis.

33 Atque hæc quidem nuda externáque verbi Dei demonstratio abundè ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas peruicaciáque nostra impediret. Verùm (quæ mentis nostræ ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adhærere potest: quæ hebetudo est, ad eius lucem semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiam liquet fidem humana intelligētia multo superiorem esse. Nec satis fuerit mentem esse Dei Spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra scholastici aberrant, qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiunt, præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donum vtroque modo est fides, & quòd mens hominis ad degustandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in ea stabilitur. Neque enim fidei tantum inchoator est Spiritus, sed per gradus eam auget, donec ea nos in regnum cæleste perducat. Egregium, inquit Paulus, depositum seruato, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Quomodo autem Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paulus, nullo negotio expedire licet. Si vnum dūtaxat esset Spiritus donum, absurdè Spiritum effectum fidei dixisset, qui author est & causa: sed quum dona prędicet quibus ornat Deus Ecclesiam suam, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum est si ea fidei ascribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidē paradoxotaton, quum dicitur, neminem, nisi cui donatum sit, posse in Christum credere: sed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita sit ac sublimis cælestis sapientia, vel quanta sit in percipiendis Dei mysteriis humana hebetudo: partim quòd ad firmam illam stabilémque cordis constantiam, hoc est, præcipuam fidei partem, non respiciunt.

Sextum & vltimum membrum, fides nō alia ratione quam per Spiritū Sanctū reuelatur mentibus nostris et cordibus obsignatur.

Bipartitum est hoc membrū. 1. Primus enim mens hominis ad gustādam Dei veritatem purgatur. 2. Deinde animus in ea stabilitur: idque Spiritus S. virtute.

2. Tim. 1. 14.

Gal. 5. 5.

34 Atqui si humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo est testis nisi spiritus hominis qui in ipso est, diuinæ voluntatis quî certus esset homo? Et si Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præsenti intuemur, quî firma stabilísque foret, vbi Dominus ea pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeo autem hic consternatur & deficit humana perspicacia, vt primus in Domini schola proficiendi gradus sit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto velamine, impedimur quominus assequamur Dei mysteria, quę non reuelantur nisi paruulis. Neque enim caro & sanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ sunt Spiritus. quin potius stultitia est illi Dei doctrina: quia spiritualiter diiudicanda est. Necessarię ergo sunt Spiritus sancti suppetię, vel potius vis eius sola hîc viget. Nemo est hominum qui sensum Dei nouerit, aut consiliarius eius fuerit: sed Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit vt mentem Christi teneamus. Nemo potest venire ad me (inquit) nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patrê, & didicit, venit. Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à Deo missus. Quemadmodum ergo nisi Spiritu Dei tracti, accedere ad Christum nequaquam possumus: ita vbi trahimur, mente & animo euehimur supra nostram ipsorum intelligentiam. Nam ab eo illustrata anima nouam quasi aciem sumit, qua cælestia mysteria contempletur, quorum splendore antè in seipsa perstringebatur. Atque ita quidem Spiritus sancti lumine irradiatus hominis intellectus, tum verè demum ea quæ ad regnum Dei pertinent gustare incipit: antea prorsus ad ea delibanda fatuus & insipidus. Quamobrem Christus regni sui mysteria duobus discipulis præclarè edisserens, nihil tamen proficit, donec sensum illis aperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apostolis Spiritus tamen veritatis mittendus est, qui ipsorum mentibus eandem instillet doctrinam quam auribus vsurpauerant. Verbum quidem Dei instar Solis est omnibus affulgentis quibus prędicatur: sed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci sumus omnes hac in parte: proinde in mentem penetr

1. Cor. 2. 11.

Prioris membri probatio. 1. Rationibus.

Matt. 11. 25

Luc. 10. 21

Matt. 16. 17.

1. Cor. 2. 14.

Ro. 11. 34.

1. Cor. 2. 10.

Ioh. 6. 44

2. Testimoniis Scripturæ.

Luc. 24. 27. & 45.

Ioh. 16. 13

3. Exemplis.

4. Similitudine apposita.

netr

netrare nequit, niſi interiore illo magiſtro Spiritu per ſuam illuminationem aditum faciente.

5. Attributis eximiis fidei.

35 Alibi, quum de naturæ corruptione tractandum fuit, plenius oſtendimus quàm non ſint idonei homines ad credendum. Itaque non fatigabo lectores eadem repetendo. Sufficiat Spiritum fidei vocari à Paulo fidem ipſam, qua donamur à Spiritu, non autem quam naturaliter habeamus. Ideo precatur vt in Theſſalonicenſibus impleat Deus omne beneplacitum ſuum & opus fidei in virtute. Vbi fidem vocans opus Dei, & loco epitheti inſigniens, appoſitiuè vocans beneplacitum, negat eſſe ex proprio hominis motu: neque eo contẽtus, adiungit, ſpecimen eſſe virtutis diuinę. Ad Corinthios, vbi fidem non pendere ex ſapientia hominum dicit, ſed fundatam eſſe in potentia Spiritus, loquitur quidem de externis miraculis: ſed quia ad eorum aſpectum cęcutiunt reprobi, comprehendit etiam interius illud ſigillum, cuius alibi meminit. Ac quò magis in tam præclaro dono ſuam liberalitatem illuſtret Deus, non omnes eo promiſcuè dignatur: ſed ſingulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus teſtimonia. quorum fidus interpres Auguſtinus exclamat, vt Seruator doceret ipſum quoque credere doni eſſe, non meriti, Nemo (inquit) venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum eſt quòd duo audiunt: vnus contemnit, alter aſcendit. Qui contemnit, imputet ſibi: qui aſcendit, non arroget ſibi. Alio loco, Quare vni datum eſt, non alteri? Non me piget dicere, Hoc eſt profundum crucis. De profundo neſcio quo iudiciorum Dei, quæ perſcrutari non poſſumus, procedit omne quod poſſumus. Quod poſſum, video: vnde poſſum, non video: niſi quia hactenus video, à Deo eſſe. Quare autem illum, & non illum? multum eſt ad me: abyſſus eſt: profundum crucis. Admiratione exclamare poſſum: non diſputatione monſtrare. Huc redit ſumma, Chriſtum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus ſui virtute, ſimul inſerere in corpus ſuum, vt fiamus bonorum omnium participes.

Lib. 2. c. 2. & 3. — *2. Cor. 4. 13.* — *2. Theſſ. 1. 11.* — *1. Cor. 2. 4* — *6. Auguſtini præclaro teſtimonio.* — *Augu. de verbis Apoſt. lib. 2* — *Ioh. 6. 44*

Poſterioris membri explicatio, cuius cõfirmatio deducitur à priori tanquam à minore ad maius.

36 Reſtat deinde vt quod mens hauſit, in cor ipſum transfundatur. neque enim ſi in ſummo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum eſt: ſed vbi in imo corde radices egit, vt ad ſuſtinendas repellendáſque omnes tentationum machinas inuictum ſit [illegible]pugnaculum. Quòd ſi veram mentis intelligẽtiam, eius illuminationem eſſe verum [illegible]ſt: in tali cordis confirmatione multo euidentius eius virtus apparet: quo ſcilicet & ma[illegible]or eſt cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum ſecuritate inſtrui quàm mentem cognitione imbui difficilius eſt. Proinde Spiritus ſigilli vice fungitur, ad eas ipſas promiſſiones in cordibus noſtris obſignandas, quarum certitudinem prius mentibus impreſſit: atque ad confirmandas & conſtituendas arrhę locum tenet. Poſtquam credidiſtis (inquit Apoſtolus) obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ. Vides vt Spiritu, velut ſigillo, corda fidelium inſculpi doceat? vt hac ratione appellet promiſſionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & ſignauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus noſtris. Et alibi, quum de fiducia audaciáque ſperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham.

Ob hanc cauſam Spiritus S. dicitur ſigillum, arrha, & Spiritus promiſſionis. — *Eph. 1. 13.* — *2. Cor. 1. 22.* — *Ibid. 5. 5*

Ita tamen vt fidelium animi interdum agitentur, non vt pereant, ſed vt ex tẽtationum gurgite emergant, & in ſtatione ſua permaneant.

37 Neque verò oblitus ſum quod antè dixi, & cuius memoriam aſſiduè renouat experientia, fidem ſcilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò ſedatæ ſint piorum mẽtes, ſaltem non ſemper fruantur tranquillo ſtatu: ſed, quibuſcunque machinis quatiantur, vel ex ipſo tentationum gurgite emergunt, vel in ſtatione ſua permanẽt. Securitas quidem hæc ſola fouet ac tuetur fidẽ, vbi ſtatuimus quod in Pſalmo dicitur, Dominus protectio noſtra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiſcet terra, & tranſilient montes in cor maris. Hæc etiam ſuauiſſima quies alibi celebratur, Decubui, & ſomnum cepi, & ſurrexi: quia Dominus ſuſcepit me. Non quòd æquabili tenore ſemper ad lætam hilaritatem compoſitus fuerit Dauid: ſed quatenus Dei gratiam pro modo fidei guſtabat, gloriatur ſe intrepidè deſpicere quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quieſcere iubet. Apud Ieſaiam, In ſpe & ſilentio erit fortitudo veſtra. In Pſalmo, Sile Iehouæ, & expecta illum. Quibus reſpondet illud Apoſtoli ad Hebræos, Patientia opus eſt, &c.

Pſ. 46. 3. — *Pſal. 3. 6.* — *Teſtimonia.* — *Ieſa. 30. 15* — *Pſ. 37. 7.* — *Heb. 10. 36.*

Obiectio Scholaſticorũ adu. ſuperiorem doctrinam.

38 Hinc iudicare licet quàm pernicioſum ſit ſcholaſticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter ſtatuere poſſe quàm ex coniectura morali prout ſe vnuſquiſque non indignum ea reputat. Equidem ſi ab operibus æſtimandum ſit qualiter affectus

ſit

sit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura posse nos assequi fateor: sed quum simplici & gratuitę promissioni respondere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac conditione ratiocinemur, Deum esse nobis propitium, modò ita vitæ nostræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinauimus, longius non prosequemur in præsens: quum præsertim abundè liqueat, fidei nihil esse magis aduersum quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquent Ecclesiastæ testimonium, quod identidé in ore habent, Nemo scit vtrum odio dignus sit an amore. Nam, vt præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendosè redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi verbis sibi velit Solomo: nempe, siquis à præsenti rerum statu censere velit quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur, eum frustra laborare ac nullo operæpretio torqueri: quum omnia pariter eueniant iusto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde sequitur, Deum non testari perpetuò amorem suum quibus omnia succedere prosperè facit: neq; odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idq; facit ad vanitatem humani ingenij arguendam: quum in rebus scitu maximè necessariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulo antè scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Siquis inde inferre velit, sola coniectura niti quam de animorum immortalitate sententiam tenemus, annon insanus meritò habeatur? An igitur sani sunt isti qui nullam esse gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præsentium aspectu comprehendi possit?

[Margin: Responsio. — Eccle.9.1. — Obiectionis huius defensio ex Ecclesiaste petita. — Vid. Bernar. Ser. 2 in die ascẽsionis, & Serm. 2. in octaua Paschæ. — Responsio, mentem Solomonis aperiens. — Ibid.3.9.]

39 Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur, indubitatam voluntatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus vt ingenij nostri tenuitati subiicere vellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed vbi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse non spiritum huius mundi, sed Spiritum qui ex Deo est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contrà obgannire possunt, quin Spiritum Dei contumeliosè incessant? Quòd si ab ipso profectam reuelationem vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamát, quòd de Christi Spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem qui orbis magistri haberi volunt, vt in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non esset, nisi testarentur quę extant eorum scripta. Paulus eos demum filios Dei esse pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio spiritu, diuino autem vacuos esse volunt qui sint filij Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictáte, qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quòd filij Dei sumus: hi tametsi à Dei inuocatione nõ arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat qui non agantur Spiritu Christi: hi Christianismum confingunt Spiritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit nisi Spiritum in nobis residentem sentiamus: hi spem tali sensu vacuam confingunt. Sed respondebunt forsan, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, cæterùm modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum iubet Corinthios tentare an sint in fide, semet probare an Christum habeant, quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autem quem dedit nobis, inquit Iohánnes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se denuntiauit? Quid, quòd Spiritui sancto iniurij sumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipso separamus? Hæc quum prima sint pietatis tyrocinia, miserrimæ est cæcitatis arrogantiæ notari Christianos qui Spiritus sancti præsentia gloriari ausint: sine qua gloriatione Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarant quàm verè dixerit Christus Spiritum suum mundo incognitum esse: ab ipsis modò agnosci apud quos manet.

[Margin: Altera obiectio, temerariæ præsumptionis electos in Christo insimulans. — 1.Cor.2.12. — Responsio. — Instantia. — Responsio. — Ro.8.14. — Ibid.16. — Responsionis cõfirmatio, variis Apostoli Pauli testimoniis munita. — Ro.8.11. — 2.Cor.13.5. — 1.Ioh.3.24. — Item Iohannis & Iesaiæ. — Iesa.34.3.]

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipsam adoriuntur: nempe, etiamsi secundum præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseuerantiæ notitiam. Egregia verò salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum nescimus. Longè aliter

[Margin: Tertia obiectio, perseuerantiam electorum Dei in fide impugnans.]

Responsio, ex Apostolo petita. Apostolus: Certò, inquit, persuasus sum, quòd neque Angeli, nec potestates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque pręsentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo complectitur. *Instantiæ solutio.* Euadere conantur friuola solutione, id habuisse Apostolum ex speciali reuelatione garrientes: sed pressius constringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuersis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, non quæ specialiter ipse experiatur. *Alia instãtia diluitur.* Atqui idem nos alibi nostræ imbecillitatis & inconstantiæ mentione deterret. Qui bene stat (inquit) videat ne cadat. Verum est: at non terrore quo consternemur, sed quo discamus nos sub potenti manu Dei humiliare, quemadmodum Petrus explicat. Deinde quàm pręposterum est, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium est, superatis huius vitæ spatiis, ad futuram immortalitatem protendi? *Summa totius refutationis.* Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cælestis vitæ cõtemplatione per fidem fruuntur: adeò procul abest ab arrogantia talis gloriatio, vt si quem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè supprimendo, quàm modestiam aut submissionem testetur. Ro.8.38. 1.Cor.10.12. 1.Pet.5.6.

Definitione fidei explicata, ostenditur eam non pugnare sed conuenire cum illa quam Apostolus tradit. 41 Quoniam non aliunde melius aut magis perspicuè fidei natura declarari posse videbatur quàm à promissionis substantia, qua velut proprio fundamento sic nititur, vt ea sublata protinus corruat, vel potius euanescat: ideo nostram definitionem inde sumpsimus, quæ tamen ab illa Apostoli vel definitione vel descriptione potius, quàm suæ disputationi accommodat, minimè aliena est: vbi docet esse rerum sperandarum subsistentiam, indicem non apparentium. Heb.11.1. Nam per ὑπόστασιν (quo vocabulo vtitur) quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acsi diceret fidẽ ipsam certam quandam esse ac securam possessionem eorum quæ nobis à Deo promissa sunt. nisi quis ὑπόστασιν pro fiducia accipere malit. quod non displicet: quanquam illud quod receptius est amplector. *Huius definitionis seu descriptionis explicatio.* Rursum vt significaret ad supremum vsque diem quo libri aperientur, sublimiora esse, quàm quæ sensu nostro percipi, aut oculis spectari, manúve contrectari possint: eáque non aliter interim possideri à nobis, quàm si captum omnem ingenij nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt aciem nostram intendamus, nos denique ipsos superemus: addidit securitatem hanc possidẽdi, esse rerum quæ in spe iacent, ideóque non videntur. Dan.7.10. Siquidem euidentia, (vt Paulus scribit) spes non est: nec ea quæ videmus, speramus. dum verò indicem, aut probationem, aut (vt sæpe reddidit Augustinus) conuictionem appellat rerum non præsentium: (nam Græcè est ἔλεγχος) perinde loquitur acsi diceret euidentiam non apparentium rerum, visionem earum quæ non videntur, perspicuitatem obscurarum, præsentiam absentium, demõstrationem occultarum. Rom.8.24. Hom.in Iohan.79.95. De peccat. meri.& rem. lib.2.cap.31. Mysteria Dei enim, cuiusmodi sunt quæ ad salutem nostram pertinent, in se, suáque (vt dicitur) natura cerni non possunt: verùm ipsa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas sic persuasa esse nobis debet, vt pro facto impletóque habendum sit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinę bonitatis gustum percipiendum quomodo se attollat animus, quin simul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognosci illa suauitatis affluentia non potest, quam Deus timentibus se recondidit, vt non simul vehementer afficiat. Quem autem semel affecit, penitus ad se rapit & effert. Proinde mirum non est si peruersum cor & obliquum nunquam subit hic affectus: quo in cælum ipsum traducti, ad reconditissimos Dei thesauros admittitur, & ad sacratissima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingressu non decet. *Refutatio erroris Scholasticorum, charitatem fide ac spe priorem esse docentium.* Quòd enim tradunt Scholastici, charitatem fide ac spe priorem esse, merum est deliramẽtum: quandoquidem sola est fides quæ in nobis charitatem primùm generat. Lõbard. lib.3.Sen. dist.25. & sæpius. Quanto rectius Bernardus: Testimonium, inquit, conscientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus consistere credo. Serm.1.in Annũtiatione. Necesse enim primò omnium est, credere quòd remissionem peccatorum habere nõ possis nisi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni nisi & hoc dederit ipse: postremò quòd vitam ęternam nullis potes operibus promereri nisi gratis detur & illa. 2.Cor.1.12. Paulo pòst subiicit, hæc non sufficere, sed esse quoddam fidei initium: quia credendo peccata non posse remitti nisi à Deo, simul tenere oporteat remissa nobis esse donec etiam Spiritus sancti testimonio persuasi simus salutem nobis esse repositam: quia Deus peccata condonat, merita ipse donat, & præmia idem redonat, non posse gradum in illo principio figere. Verùm hæc & alia suis locis tractanda erunt: nunc tantùm quid fides ipsa sit, habere sufficiat.

42 Iam

42 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin ſpem æternę ſalutis comitem ſecum habeat indiuiduam, vel potius ex ſe gignat & exerat: qua ſublata, quamlibet diſertè atque ornatè de fide diſſeramus, nullam habere conuincimur. Nam ſi fides (vt auditum eſt) certa eſt de veritate Dei perſuaſio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita eſſe queat: qui hanc certitudinem conceperunt, ſimul profectò expectant fore vt promiſſiones ſuas Deus præſtet, quæ eorum perſuaſione nonniſi veræ eſſe poſſunt: vt in ſumma, nihil aliud ſit ſpes quàm eorum expectatio quæ verè à Deo promiſſa fides credidit. Ita fides Deum veracem credit: ſpes expectat, vt in temporis occaſione veritatem ſuam exhibeat. fides credit nobis eſſe patrem: ſpes expectat vt ſe talẽ erga nos ſemper gerat. fides datam nobis vitam æternam credit: ſpes expectat vt aliquando reueletur. fides fundamentum eſt, cui ſpes incumbit: ſpes fidem alit ac ſuſtinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam poteſt niſi qui prius eius promiſſis crediderit: ita rurſus fidei noſtræ imbecillitatem, ne velut feſſa concidat, ſuſtineri ac foueri patienter ſperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus rite ſalutem noſtram in ſpe collocat. Rom.8.24. Nam ea dum in ſilentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis feſtinando præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promiſſionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimam illam metam, ne in medio curſu aut etiam in carceribus deficiat. Denique aſſiduè renouando & inſtaurando, facit vt ſeipſa ſubinde ad perſeuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quod nominibus neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam, melius patebit ſi cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi ſunt. Primùm Dominus, promiſſiones ſuas differendo, diutius ſæpe quàm pro votis noſtris, ſuſpenſos animi nos tenet. hîc officium eſt ſpei, præſtare quod iubet Propheta: vt ſi moram illæ fecerint, expectemus tamen. Interdum non modò languere nos ſinit, ſed apertam indignationem præ ſe fert. hîc ſpem multo magis ſuccurrere neceſſe eſt, quo, ſecundum alterius Prophetæ dictum, poſſimus expectare Dominum, qui abſcõderit faciem ſuam à Iacob. Inſurgunt etiam illuſores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi eſt promiſſio aduentus eius? quando, ex quo patres dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio creationis. Imò eadem hæc nobis inſuſurrant caro & mundus. Hîc fidem ſpei tolerantia ſuffultam, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, inſtar diei vnius reputet.

Spes indiuidua comes viuæ fidei.

Ratio.

Connexio fidei & ſpei, mutuúmque auxilium.

Ex variis tentationũ formis conſtat neceſſaria eſſe ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam.

Habac.2.3. Ieſa.8.17. 2. Pet.3.4 Pſ.90.4. 2.Pet.3.8.

43 Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem cuſtodiri vſque ad ſalutis reuelationem: quod ſpei magis quadrabat fidei tribuit: neque immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud ſpem eſſe quàm fidei alimentum & robur. Interdum ſimul iunguntur, ſicuti eadem epiſtola, quo fides veſtra & ſpes eſſet in Deo. Paulus verò ad Philippenſes ex ſpe deducit expectationem: quia ſperando patienter, vota noſtra ſuſpendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citaui. Paulus alibi, quanuis impropriè loquatur, hoc ipſum tamen intelligit, his verbis, Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus: nempe quia Euangelij teſtimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dum palàm oſtendat Deus quod nunc ſub ſpe eſt abſconditum. Neque iam obſcurum eſt quàm inſulsè Petrus Lombardus duplex ſpei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius ſcopus quàm fidei eſſe poteſt. fidei autem iam clariſſimè expoſuimus vnicum eſſe ſcopum, Dei miſericordiam: in quam vtroque (vt ita loquar) oculo reſpicere debeat. Sed operæpretium eſt auſcultare quàm viuidam afferat rationem. Si quippiam (inquit) ſine meritis ſperare audeas, non ſpes illa, ſed pręſumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice lector, tales beſtias execretur, quę temerè & pręſumptuosè fieri pronuntiant ſiquis Deum veracem eſſe confidat? Nam quum Dominus nihil non à ſua bonitate expectari velit, præſumptionem eſſe dicunt in ea recumbere & acquieſcere. O magiſtrum talibus dignum diſcipulis quales in inſanis rabularum ſcholis nactus eſt! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores ſpem ſalutis concipere, libenter tantum præſumamus de veritate eius, vt ſola eius miſericordia freti, abiecta operum fiducia, bene ſperare audeamus. Non fallet ipſe, qui dixit, Secundum fidem veſtram fiat vobis.

1.Pet.1.5. Phil.1.20 21. Gal.5.5. Mat.9.29

Interdum quidem fidei & ſpei vocabula confunduntur.

Refutatio erroris Scholaſticorum, qui duplex ſpei fundamentum, Dei gratiam, & meritum operũ, cõſtituunt.

CAPVT III.

Fide nos regenerari. Vbi de pœnitentia.

Partes capitis.

1 Titulus videtur de fide tractationem polliceri: tamen de Pœnitentia tantùm, indiuidua fidei comite, nunc agitur. Et primùm variæ aliorum de Pœnitentia referuntur opiniones, sect. 1. 2. 3. 4.
2 Orthodoxæ doctrinæ de Pœnitentia expositio, à sect. 5. ad 10.
3 Causæ propter quas in vltimum vsque vitæ terminum Pœnitentia extendi debeat, sect. 10. 11. 12. 13. 14.
4 De fructibus Pœnitentiæ, vel quorsum & in quem finem tendit, à sect. 15. ad 21. vsque.
5 Vnde Pœnitentia nobis proueniat, sect. 21. 22. 23. 24. & 25. vbi de peccato in Spiritum sanctum & de reproborum impœnitentia.

Huius capitis cum præcedenti & sequentibus coniunctio.

Tsi iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re summa Euangelij statuitur in pœnitentia & remissione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omissis, ieiuna & mutila erit adeóq; propè inutilis quælibet de fide disputatio. Iam quum vtrunque nobis conferat Christus, & vtrunque fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi series postulat vt de vtroq; hoc loco disserere incipiam. *Fidem sequitur pœnitentia, ex eáque nascitur.* Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separetur realis (vt ita loquar) vitę sanctitas. Pœnitentiam verò non modò fidem continuò subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiam esse debet. *Ratio.* Quum enim venia & remissio per Euangelij prędicationem ideo offeratur, vt à tyrānide Satanæ, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat: certè Euangelij gratiam nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totúmque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. *Qui cōtrà sentiunt, falluntur.* Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

I. Obiectio eorum. 2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad resipiscentiam Matt.3.2.
primùm hortantur: deinde regnum cælorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædican Mat.4.17. Act.20.21
di mandatum accipiunt Apostoli: talem ordinem sequutus est Paulus, quemadmodum Lucas refert. *Responsio.* Atqui dum in syllabarum contextu superstitiosè hærent, non animaduertunt quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionantur Christus Dominus & Iohannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum: annon resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Matt.3.2. Perinde ergo valent eorum verba acsi dicerent, Quoniam appropinquauit regnum cælorū, ideo resipiscite. Nam Matthæus, vbi sic prędicasse Iohannem narrauit, impletum in ipso fuisse Iesaiæ vaticinium docet de voce in deserto clamante, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Iesa.40.3 Verùm apud Prophetam illa vox iubetur à consolatione & læto nuntio inchoare. *Quo sensu pœnitentiæ seu resipiscentiæ origo ad fidem refertur.* Neque tamen, quum resipiscentiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod tēporis somniamus quo ipsam parturiat: sed ostendere volumus, non posse hominem pœnitentiæ seriò studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu edisserentur. Fefellit eos fortè quòd multi cōscientię pauoribus antè domantur, vel formantur ad obsequium, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ, imò eam gustauerint. *Vnde eorū error manarit, qui fidem à pœnitentia oriri putant, atque eiusdem refutatio.* Atque hic est initialis timor, quem inter virtutes quidam recensent, quia verę & iustæ obedientiæ propinquum esse cernunt. Sed non hîc agitur quàm variè nos Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studium. tantùm dico, nullam rectitudinem posse inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accepit vt eum membris suis communicaret. Deinde, secundum illud Psalmi, Apud te est propitiatio vt timearis: Psal.130.4. nemo vnquam Deum reuerebitur, nisi qui sibi propitium cōfidet: nemo se ad Legis obseruationem libenter accinget nisi qui persuasus erit ei placere sua obsequia. quæ in ignoscendo & tolerandis vitiis indulgētia, signum est paterni fauoris. Quod etiam demonstrat illa Oseæ exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouā: quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit nos: Ose.6.1. quia spes veniæ tāquam stimulus additur, ne in suis peccatis torpeant.

Omni

Anabaptistarum & Iesuitarum, pœnitentiæ limites figentium hypocrisis detegitur.

Omni autem rationis specie caret eorum deliramentum, qui vt à pœnitentia exordiantur, certos dies suis neophytis præscribunt per quos se in pœnitentiam exerceant: quibus demum transactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: iis præsertim qui spirituales haberi mirè gaudent, eorúmque sodalibus Iesuitis, & similibus quisquiliis. Tales scilicet fructus profert spiritus ille vertiginis, vt pœnitentiam, quæ in totam vitam proroganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

Prima hac de pænitentia opinione excussa, secunda consideratur quæ duas pænitentiæ partes constituens, posteriorem non rectè explicat.

3 Cæterùm de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempora, quum iuxta Scripturæ regulam simpliciter & sincerè loqui vellent, dixerunt constare duabus partibus, mortificatione & viuificatione. Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & sensu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse & execrari incipit: tum sibiipsi ex animo displicet, miserum se & perditum fatetur, & alium se esse optat. Adhæc vbi sensu aliquo iudicij Dei tactus est (alterum enim ex altero protinus sequitur) tum verò perculsus ac cõsternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur consolationem quæ ex fide nascitur: vbi scilicet homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore perculsus, postea in Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutem, quæ est per Christum, respiciens, sese erigit, respirat, animum colligit, & velut è morte in vitam redit. Ac voces quidem istæ, si modò recta constet interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè exprimunt: sed quòd viuificationem accipiunt pro lętitia quam recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non assentior: quum potius sanctè piéque viuendi studium significet, quod oritur ex renascentia: quasi diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere incipiat.

Ratio.

Tertia opinio, eorũ qui duas pænitentiæ formas, legalem & Euangelicã, cõstituunt.

4 Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua distinguerent, alteram legalem dixerũt, qua peccator peccati cauterio vulneratus & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus hęret, nec se explicare potest. Euangelicam alteram, qua peccator grauiter quidem apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum, vulneris sui medicinã, terroris consolationẽ, miseriæ portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla esse volunt, Cain, Saul, Iudam: quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis cõmemorat, intelligit, peccati sui grauitate agnita, iram Dei timuisse: sed Deum duntaxat vltorem & iudicem cogitantes, in eo sensu defecisse. Ergo eorũ pœnitentia non aliud fuit quàm quoddã inferorum atrium, quò iam in hac vita ingressi, cœperunt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam videmus in omnibus qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiduciá autem misericordię Dei erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nuntio: sed flens orauit, & in bonitatẽ Dei intuitus, fiduciam recepit. Conturbati sunt Niniuitæ horribili denũtiatione excidij: sed induti sacco & cinere orarunt, sperantes quòd conuerti posset Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Confessus est Dauid se nimium peccasse in recẽsendo populo: sed adiecit, Aufer Domine iniquitatem serui tui. Agnouit adulterij crimen, obiurgante Nathan, & se coram Domino prostrauit: sed veniam simul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad prædicationem Petri compuncti sunt corde: sed Dei bonitate confisi, addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit quidem amarè, sed sperare non desiit.

Gen. 4.13. 1. Sam. 15. 30. Mat. 23. 7. *Exempla legalis.* *Harum formarum consideratio.* *Exempla Euangelicæ.* 2. Reg. 20. 2. Iesa. 38. 1. Ion. 3. 5. 2. Sam. 24. 10. 2. Sam. 12. 13, & 16. Act. 2. 37. Mat. 26. 75. Luc. 22. 62.

Altera pars capitis, ab hac sectione ad 10. de pænitentia orthodoxam doctrinam continens.

5 Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendum est. Nam quòd fidem sub pœnitẽtia complectuntur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem consistere potest? Minimè. Verùm etsi separari non possunt, distingui tamen debent. Quemadmodum sine spe fides non est, & tamen fides ac spes varia sunt: ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter se vinculo cohærent, magis tamen cõiungi volunt quàm confundi. Equidem nec me latet, sub pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuersionem comprehendi, cuius pars non postrema fides est: sed quo sensu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitẽtiæ nomen Hebræis à conuersione vel reditu, Græcis à mentis consiliique mutatione deductum est: nec vtrique etymologiæ

Act. 20. 21. *1. Distinguendæ fides & pænitentia, nõ confundendæ vel separandæ.* *2. Nominis consideratio.*

res ipsa malè respondet: cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristina mente, nouam induamus. Quamobrem nō malè, meo quidem

3. Rei definitio, seu, quid sit pœnitentia. iudicio, sic pœnitentia definiri poterit, Esse veram ad Deum vitæ nostrę conuersionem, à sincero serióque Dei timore profectam, quæ carnis nostræ veterísque hominis mortificatione, & spiritus viuificatione constet. In eum sensum accipiendæ sunt conciones omnes quibus vel Prophetę quondam, vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœ-

A Prophetis & Apostolis tradita. nitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnum, vt peccatis suis confusi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo prociderent & humiliarentur in quem deliquerant, ac vera resipiscentia in rectam eius viam se reciperent. Ideo hæc promiscuè vsurpantur apud ipsos eodem significatu, Conuerti seu reuerti ad Dominum, Resipiscere, Matt.3.2. & pœnitentiam agere. Vnde etiam & Sacra historia pœnitentiam dicit agi post Deum, 1.Sam.7.2. vbi homines qui in suis cupiditatibus, eo posthabito, lasciuiebant, incipiunt verbo eius obsequi: & duci suo præsto sunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentia di- Luc.3.8. gnos proferre dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiusmodi resipiscen- Ro.6.4. Act.26. tiam in cunctis actionibus referat ac testetur. 20.

Definitionis explanatio. Hæc tribus partibus constat. 6 Sed antequam vltrà procedamus, definitionem à nobis positam dilucidius enarrare conducet. In qua tria sunt præcipuè capita consideranda. Primū, quum vitę ad Deum conuersionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tātùm ex-

1. Pœnitentia est vitæ nostræ ad Deum conuersio. ternis, sed in anima ipsa: quę vbi vetustatem suam exuerit, tum demum operum fructus renouationi suæ respondentes ex se pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet Ezech.18 31. vt cor nouum sibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moses sæpius ostensurus quomodo rite ad Dominum conuerterentur Israelitę pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionem videmus à Prophetis subinde repetitam) & cordis circuncisionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere liceat quæ sit germana pœnitentiæ proprietas, quàm

Huius descriptio. ex cap.4. Ieremiæ, Si reuerteris Israel, inquit Dominus, ad me reuertere. Arate vobis ar- Iere.4.1. uum, & nolite serere super spinas. Circūcidimini Domino, & auferte præputia cordium 3.4. vestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in studio iustitiæ capescendo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit. Et quo penitus eos afficiat, monet cum Deo esse negotium, apud quem tergiuersando nihil proficitur: quia cor duplex

Amplificatio à contrariis. odio habet. Eam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Iesaias, qui exter- Iesa.58.6. nam in ceremoniis resipiscentiam strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, dissoluere non curabant. Vbi etiam pulchrè ostendit, in quibus propriè sita sit officiis pœnitentia non ficta.

2. Ex serio Dei timore profecta. 7 Secundum caput erat, quòd ex serio Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim quàm ad resipiscentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autē hæc cogitatio penitus insederit, Deum aliquando tribunal conscensurum ad exigendam omnium dictorum factorúmque rationem: miserum hominem interquiescere non sinet, nec punctum temporis respirare quin perpetuò ad meditandum aliud vitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere securè queat.

Ideo iudicii mentio apud Prophetas & Apostolos. Quare Scriptura sæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit, vt apud Ieremiam, Ne forte egrediatur vt ignis furor meus, & non sit qui extinguat, pro- Iere.4.4. pter malitiam operum vestrorum. In concione Pauli ad Athenienses, Et tempora qui- Act.17. dem huius ignorantię quum hactenus dissimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt 30. omnes vbiq; pœnitentiam agant: eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate. & aliis compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum esse iudicē declarat: quo peccatores secum reputent, peiora sibi imminere nisi maturè re-

Exemplum. sipuerint. Exemplū habes Deuteronomij vigesimonono. Quoniam verò à peccati horrore & odio conuersio inchoatur, ideo tristitiam quæ secundum Deum est, pœnitentiæ

Explicatio secundi huius membri definitionis, ex Paulo desumpta. causam facit Apostolus. Tristitiam autem secundū Deum appellat, vbi non pœnā modò 2.Cor.7. exhorremus, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo intelligimus, odimus & exe- 10. cramur. nec mirum, quia nisi acriter pungamur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò non sufficerent eius stupori & socordię punctiones, nisi ferulas exerendo altius penetraret Deus. Accedit etiam contumacia, quam velut malleis contundi necesse est. Ergo seueritatem, qua Deus vtitur minando, ingenij nostri prauitas ab eo extorquet: quia dormientes frustra blandè alliceret. Testimonia non recito quæ passim occurrunt.

Alia

Ratio, cur serius Dei timor pœnitētiæ pars sit & principium.

Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium est: quia etsi omnibus virtutum numeris absoluta sit hominis vita, nisi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: sed in cælo mera abominatio erit: quando præcipua iustitiæ pars est, suum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propositum non est subiicere nos eius imperio.

3. Constās mortificatione carnis & Spiritus viuificatione.

Vtramque exigunt Prophetæ.

8 Tertio loco explicandum restat quale sit istud quod dicimus, pœnitentiam duabus partibus constare: mortificatione scilicet carnis, & spiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu simplicius & rudius, liquidò tamen exprimunt, quum
Psal.34.15. dicunt, Desine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mundi estote, auferte malum
Iesa.1.16. operum vestrorum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, &c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruersitate referta est. Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda
Rom.8.4 est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuersus carnis affectus simultas sit aduersus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renouationem designant à fructibus qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Siquidem non satis fuerit talibus officiis rite defungi, nisi mens primum ipsa & cor iustitiæ, iudicij, misericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctas sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter sumus auersi à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam ad id quod rectum est tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mundo & carni: concupiscentiis nostris valere iussis, renouari spiritu mentis nostræ. Nomen porrò ipsum mortificationis admonet quàm difficile sit obliuisci prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia discere nisi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quasi pronuntiaret Deus, vt censeamur inter suos filios, opus esse communis naturæ interitu.

Ambo etiam sigillatim explicantur.

Vnde oriātur.

Hinc sequitur Pœnitentiam nihil aliud esse quàm reformationem imaginis Dei in nobis.

Rom.6.6 9 Vtrunque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morti eius communicamus, eius virtute crucifigitur vetus noster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in vitæ nouitatem, quæ Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo verbo pœnitentiam interpretor, regenerationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressionem fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic
2. Cor. 3. 18. docet Apostolus, quum ait, Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræsentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu.
Ephe.4.23 Item, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum
Col.3.10. Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde ista re-
1. Cor. 7. 12. generatione in Dei iustitiam, Christi beneficio instauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere placet Domino quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem instauratio non vno momento, vel die, vel anno impletur, sed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis suis carnis corruptelas: repurgat eos sordibus, sibíque in templa consecrat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo se tota vita exerceant in pœnitentia: sciántque huic militiæ nullum nisi in morte esse finem. Quo maior est impuri rabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam improbitas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cælesti à me
2. Cor. 4. 4. confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatē & iustitiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, non quærenda sit ipsa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quatenus ad Dei similitudinem propius quisque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, stadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus assignat.

Quæ breui aliquo momento nō absoluitur, sed vsque in vltimum vitæ terminum extenditur.

Tertia pars. Causæ, propter quas pœnitentia in vltimum vsque terminū vitæ debeat extendi.

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modò, sed infirmitatem quoque suam melius discant. Atque in ea re omnes sanioris iudicij scriptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali fomitem,

vnde

vnde perpetuò scateant cupiditates quæ ipsum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiam, sanctos illo cócupiscendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obstare nequeant quin subinde vel ad libidinem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus est multum inuestigando laborare quid hic veteres senserint: quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnáque diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant lectores, siquid de sensu antiquitatis habere certi volent. Porrò inter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd ipse quidem quum fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri concupiscentiis vt non possint non concupiscere, eum tamen morbum peccatum vocare non audet: sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel consensus ad conceptionem vel apprehensionem accedit. hoc est, quando primæ appetitioni cedit voluntas. nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titillatur: imò ipsam prauitatem, quę eiusmodi cupiditates nobis generat, asserimus esse peccatum. Docemus itaque in sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne residet illa concupiscendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen semper à peccati nomine abstinet: sicuti quum dicit, Hoc peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata in carnalem concupiscentiam. Hoc quantum ad sanctos pertinet, regnum admittit in terra, perit in cœlo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij sunt fideles concupiscentiis carnis, peccati esse reos.

Lib. ad Boni. 4. Lib. 1. & 2. cótra Iulianum.

Augustini sententia de concupiscentia in renatis excutitur.

Sermo. 6. de verb. Apost.

11 Quòd autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur, & in electis suis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipsam peccati materiam. Præstat hoc quidem Deus, suos regenerando, vt peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtutem enim Spiritus subministrat, qua superiores in certamine victorésque fiant) sed regnare tantùm, non etiam habitare desinit. Proinde sic dicimus veterem hominem crucifixum esse, legem peccati sic abolitam esse in filiis Dei, vt reliquiæ tamen supersint: non vt dominentur, sed vt eos suæ infirmitatis conscientia humilient. Et illas quidem fatemur non imputari, acsi non essent: sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberentur sancti, qui meritò aliàs peccatores & rei coram Deo forent. Neque verò hanc sententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eam rem clara Scripturæ testimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Rom. 7. clamat Paulus? Primùm, illic eum in hominis regenerati persona loqui, cum nos alibi ostendimus, tum Augustinus firmis rationibus euincit. Taceo quòd mali & peccati vocabulis vtitur. vt voces illas cauillari possint qui reclamare nobis volent: quis tamen repugnantiam aduersus Legem Dei, malum esse neget? quis impedimentum iustitię neget esse peccatum? quis denique non concedat culpá inesse, vbi est spiritualis miseria? Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certam à Lege demonstrationem, qua breuiter tota hæc quæstio expediri potest. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animæ nostræ partes Dei amore occupari deceat, certum est eos præcepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere, vel vllam omnino cogitationem animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatem abducat. Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates, subitis motionibus affici, sensu appreh endere, mente concipere? Istæ igitur quum vanis & prauis cogitationibus aditum ad se patefaciunt, annon ostendunt se tantundem ab amore Dei esse vacuas? Quare qui nó fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò concupiscendi morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatum esse neget necesse est.

Locus, ex Paulo, qui Augustini sentétiam confirmare videtur. Eph. 5. 26 27.

Responsio. Rom. 6. 6

Cósirmatio responsionis, ex ipso Apostolo. Rom. 7. 6

Altera confirmatio, ex Legis præcepto.

Conclusio.

12 Si cui absurdum videtur, ita in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ sint naturæ authore: respondemus, nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari nisi cum ipsa humanitate non possint: sed tantùm insolentes effrænésque motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeò vitiatæ sint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt

Exceptio: tantùm dãnari cupiditates quæ cum Dei ordinatione pugnant.

Nõ quatenus sunt naturales, sed quatenus inordinatæ damnantur: vt sensit etiam Augustinus.

queunt appetitiones, ideo vitiosas esse cõtendimus. Aut (si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec synceri prodire potest. Neque verò ab hac doctrina tantum discedit Augustinus quantum in speciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, qua eum grauare studebant Pelagiani, à peccati nomine interdum abstinet: quum tamen scribit, manente in sanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, satis indicat se non adeò à sensu nostro abhorrere.

Ad Bonif.

Cuius multa testimonia proferuntur, quæ eius mentem aperiunt.

13 Afferemus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria, cõtra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tanti quoque Apostoli membris erat) remittitur in baptismate, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis solutus est in baptismo reatus, Ambrosius vocauit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus spiritum. Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepulturæ perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. quinto etiamnum apertius: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & causa peccati quum aliquid ceci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedientia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis: & causa peccati defectione consentientis, vel contagione nascentis. Vocat hìc sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore, & confirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homi. 41. vbi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideriis eius. Non ait, non sit: sed, non regnet. Quandiu viuis peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non esse peccatum defendunt, illud Iacobi obiicere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiscentię partus vocat, atque iis ipsis peccati nomen tribuit, non protinus sequitur quin concupiscere, res mala sit, & coram Deo damnabilis.

Rom. 6. 12.

Obiectio, ex Iacobi dicto.

Iacob. 1. 15.

Responsio.

Alia obiectio, Anabaptistarum & Libertinorum, adu. perpetuam filiorum Dei in hac vita pœnitentiam.

Vid. Caluin. adu. Libertinos, cap. 18.

14 Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem pro spirituali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentiæ restitutos Dei filios, iam non oportere solicitos esse de libidine carnis refręnanda: Spiritum ducem sequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem eò vesaniæ prolabi, nisi palàm & fastuosè suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei in mendacium vertere animum induxerunt. Itáne delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniusti, boni & mali, virtutis & vitij tolletur? Tale, inquiunt, discrimen est ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, synceritatem & astutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hec prodigia non obstupescat? Popularis tamen est philosophia apud eos, qui libidinum amentia excæcati, sensum communem exuerunt. Sed quem obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem Spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnũ Spiritum recognoscimus quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non est homicidij, scortationis, ebrietatis, superbiæ, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed author dilectionis, pudicitiæ, sobrietatis, modestiæ, pacis, moderationis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui præceps per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentiæ, qua rite inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrænémque licentiam: sed prout licitum ab illicito discriminat, modum moderationémque seruare docet. Quid tam

Responsio, horrendam istiusmodi monstrorũ impietatem detegens.

Altera responsio, ab absurdis quæ hæc obiectio parit.

Tertia responsio, sincerã de pœnitentia & vita Christiana doctrinam istorum errori opponens.

tamen diutius in refellenda beluina ista rabie laboremus? Christianis Spiritus Domini
non turbulentum est phãtasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis con-
fictum acceperint: sed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso
traduntur, nobis in sanctificationem datum esse, quo ab immunditiis & inquinamen-
tis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit
nisi domitis subactísque concupiscentiis, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic
nos eius sanctificatione purgari, vt multis vitiis multáq; infirmitate obsideamur quan-
diu inclusi sumus mole corporis nostri. Quo fit vt longo interuallo à perfectione dissiti,
proficere semper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari necesse habeamus.
Vnde etiam consequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse,

Cõfirmatio, ab Apostoli exemplo & dicto.

ne carnis nostræ insidiis incauti circunueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores
progressus fecisse quàm Apostolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo vir- 2.Cor.12.15.
tus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & spiritus diuisionem in sua carne Rom.7.6
non fictè repræsentabat.

Quarta pars capitis de pœnitẽtiæ fructibus, qui causæ, vel effectus, aut partes, siue affectiones dici possunt.

15 Quòd autem Apostolus in descriptione pœnitentiæ septem eius vel causas, vel 1. Cor. 7.11.
effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit. sunt autem studium aut solicitudo,
excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Neque absurdum videri debet,
quòd statuere non audeo causæne an effectus censeri debeant. vtrunque enim disputari
potest. Possunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ. sed quia omissis il-
lis quæstionibus, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione contenti eri-

Solicitudo.

mus. Dicit ergo ex tristitia quæ secundum Deum est, excitari solicitudinem. Nam qui
serio displicentiæ sensu tangitur quod in Deum suum peccarit, simul extimulatur ad di
ligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus se explicet, vt ab eius insidiis
melius sibi caueat, ne à Spiritus sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate op-

Excusatio.

primatur. Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat qua pecca-
tor ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet: sed pur-
gationem, quæ in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Qualiter filij non
reprobi dum errata sua agnoscunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent. atq;
vt ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abiecisse eam quam pa-
rentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non vt se iustos esse ac innocentes

Indignatio.

probent, sed tantùm vt veniam obtineant. Sequitur indignatio, qua peccator secum
intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam peruersitatem suámq; in Deum

Timor.

ingratitudinem recognoscit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quę men-
tibus nostris incutitur, quoties cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis
sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari ne-
cesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiores in posterum reddit. Quòd
si oritur ex timore solicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se co-

Desiderium.

hæreant. Desiderium videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio & obsequendi ala-
critate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc

Zelus.

quoque pertinet zelus quem continuò subiungit. ardorem enim significat quo accen-

Vindicta.

dimur vbi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quò me præcipitaueram, nisi mihi
Dei misericordia subueniret? Postrema est vindicta. quo enim seueriores in nos sumus,
& acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis
propitium ac misericordem Deum. Et certè fieri non potest quin anima diuini iudicij
horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet. Sentiunt sanè pij qua-
les pœnæ sint pudor, confusio, gemitus, displicentia sui, & reliqui affectus qui ex seria

Modus autem tenẽdus, idque sanctissimo Bernardi consilio, ne eiusmodi tristitia nos absorbeat.

delictorum recognitione nascuntur. Meminerimus tamen modum esse tenendum, ne
tristitia nos absorbeat: quia nihil magis procliue est trepidis conscientiis quàm in despe
rationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoscunque videt metu Dei prostratos,
in profundum illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam assur-
gant. Non potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem desinit, neque discedit
à spe veniæ. Semper tamen ex Apostoli præcepto cauendum, ne peccator, dum se ad di- Heb.12.3.
splicẽtiam solicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus,
qui per pœnitentiam nos ad se vocat. Qua de re vtilis etiam est admonitio Bernardi,
Necessarius dolor pro peccatis si non sit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum Serm. 11.
à molesta & anxia recordatione viarum vestrarum, & euadere ad planitiem serenę me- in Cant.
mor

moriæ beneficiorum Dei. Miſceamus abſynthio mel, vt ſalubris amaritudo ſalutem dare queat: cum immiſto dulcore temperata bibetur: & ſi de vobis in humilitate ſentitis, ſentite & de Domino in bonitate.

Quales ſint hi pœnitentiæ fructus.

Interni.

1. Pietas erga Deum.

2. Charitas erga homines.

3. Vitæ puritas.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales ſint, intelligi poteſt: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, adhæc in tota vita ſanctimonia ac puritas. Deniq; quo maiore quiſque ſtudio vitam ſuam exigit ad normam Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ ſuæ ſigna edit. Itaque Spiritus ſæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad ſingula Legis præcepta, nunc ad officia ſecundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis poſtquàm immunditiem damnauit in ipſo fonte cordis, deinde ad externa teſtimonia deſcendit quæ ſinceram reſipiſcentiam commendant. Cuius rei tabulam in deſcriptione vitæ Chriſtianæ mox ſubiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis teſtimonia quibus partim ſubſannant eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placare, oſtendúntque mera eſſe ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non eſſe caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quiſquis mediocriter in Scriptura verſatus fuerit, per ſe, abſque alterius monitu intelliget, vbi cum Deo negotium eſt, nihil agi niſi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit, Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Vtrunque etiam breuiter expreſſum eſt his Iacobi verbis, Mundate ſcelerati manus, purgate corda duplices. vbi priori quidem membro acceſſio ponitur, fons tamen & principium deinde monſtratur, nempe abſtergendas eſſe occultas ſordes, vt altare in ipſo corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem noſtram vtimur: publicè verò ad reſipiſcentiæ teſtificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. ſiquidem hæc afflicti animi ſunt propria, in ſqualore, gemitu, lachrymis eſſe: fugere ſplendorem & quemlibet apparatum, omnibus deliciis ſe abdicare. Deinde is qui ſentit quantum malum ſit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Pręterea qui bene cogitat quàm graue ſit violaſſe Dei iuſtitiam, quieſcere non poteſt donec in ſua humilitate gloriam dederit Deo. Eiuſmodi exercitia ſæpe commemorant vetuſti ſcriptores, quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores ſi dixero quod ſentio. plus æquo certè inſiſtere in his mihi videntur. Ac ſiquis prudenter expendat, mihi (vt ſpero) aſſentietur, dupliciter eos modum exceſſiſſe. Nam quum tantopere vrgerét, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam diſciplinam, hoc quidem conſequebantur vt plebs eam maiore ſtudio amplecteretur: ſed, quod longè maioris momenti eſſe debet, quodammodo obſcurabant. Deinde in exigendis caſtigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Eccleſiaſtica manſuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

Lib.3.c.6. &c.

Quàm ſedulò hi fructus à Prophetis commendentur.

Ioel.2.13.

Iacob.4.8.

Externi.

4. Corporis exercitia.

1. Cor. 7. H.

A vetuſtis ſcriptorib. nimium commendata.

Dupliciter enim modũ exceſſerunt.

Hæc exercitia quum à nõnullis præcipua pœnitẽtiæ pars conſtituantur, eiuſmodi hallucinatio tollitur.

Ioel.2.12.

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cum alibi frequenter, tum præſertim apud Ioelem commemorari audiunt, præcipuam recipiſcentiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda eſt eorum hallucinatio. Quod de conuerſione totius cordis ad Dominum, déque ſciſſione non veſtimentorum ſed cordis illic dicitur, reſipiſcentiæ proprium eſt: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut neceſſaria eius effecta ſubnectuntur, ſed ſpecialem habent circunſtantiam. Quoniam grauiſſimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei ſuadet anteuertere, non tantùm reſipiſcendo, ſed mœroris indicia præ ſe ferendo. Qualiter enim promiſſa barba, impexo capillo, pulla veſte, ſuppliciter ſe demittere ſolet reus ad conciliandam iudicis miſericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius ſeueritatem miſerabili habitu deprecari oportebat. Quanquam autem cinis & ſaccus illis fortè temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunij valde opportunum fore inter nos vſum cõſtat quoties cladem aliquam aut calamitatem nobis minari viſus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui ſuos ad fletum & ieiunium, hoc eſt ad reorum mœſtitiam, cohortatur, de quorum flagitiis conſtitutam quæſtionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Eccleſiaſtici paſtores, ſi dum impendentem ſuorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod eſt præcipuum maiore & intentiore cura & opera ſemper vrgeant, ſcindenda

Cur in Iudaica Eccleſia recepta ſint.

Horum exercitiorum legitimus vſus in Eccleſia Chriſtiana.

denda scilicet esse corda, non vestimenta. Extra dubium est, non semper pœnitentiæ

De ieiunio. cohærere ieiunium, sed calamitosis temporibus peculiariter destinari. vnde & cum luctu coniungitur à Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbati mœrore conficerentur. (Mat.9.15.) de solenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quædam ieiunij species continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiæ disciplina agetur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur. (Libr.4.c.12.)

Sed præcipua pœnitentiæ pars in conuersione ad Deum consistit.

18 Hoc tamen adhuc inseram, quum ad hanc externam professionem transfertur nomen pœnitentiæ, impropriè à genuino illo sensu quem posui deflecti. Neque enim tam est conuersio ad Deum quàm culpæ confessio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Sic pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est quàm testari displicentiam, vbi Deus ob graues offensas nobis irascitur. (Mat.11.21; Luc.10.13) *Vsus horum exercitiorum.* Atque hæc quidem confessionis species publica est, qua nos damnantes coram Angelis & mũdo, pręuenimus iudicium Dei. Nam eorum segnitiem coarguens Paulus qui peccatis suis indulgẽt, Si iudicaremus nosipsos (inquit) non à Deo iudicaremur. (1.Cor.11.31.) Sed homines facere palàm conscios & testes nostrę resipiscentiæ, non semper est necessarium: priuatim autem Deo confiteri, pars est veræ pœnitentiæ quæ omitti non potest. Nihil enim minus consentaneum quàm vt peccata ignoscat Deus, in quibus nobis ipsi blandimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocrisin. *Peccatorũ confessio & agnitio qualis esse debeat.* Nec tantùm quæ quotidie admittimus peccata fateri conuenit: verùm grauiores lapsus longius trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quæ videntur pridem sepulta: quod exemplo suo nobis præscribit Dauid. Tactus enim recentis flagitij pudore, seipsum examinat vsque ad matris vterum, & agnoscit iam tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe. (Psal.51.7) neque id vt culpam suam extenuet: sicuti multi in turba se occultant, & alios secum inuoluendo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non desierit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examen suscipit, vt adolescentiæ suæ peccatis misericordiam Dei imploret. (Psal.25.7.) Et certè tunc demum soporem nobis esse excussum probabimus si gemendo sub onere, maláque nostra deflendo, leuationem à Deo petemus. *Pœnitentiæ ordinariæ & specialis distinctio.* Notandum præterea est, pœnitentiam, cui assiduè incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effræni licentia se proiecerant ad peccandum, vel quadam defectionis specie excusserant iugum Dei. Nam Scriptura sæpe dum hortatur ad pœnitentiam, quasi transitum & resurrectionem à morte in vitam significat: & dum refert populum egisse pœnitentiam, ab idololatria aliisque crassis sceleribus conuersum fuisse intelligit. Qua ratione Paulus luctum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiam non egerunt super lasciuiis scortatione & impudicitia. (2.Cor.12.21.) *Huius distinctionis vsus.* hoc discrimen diligenter obseruandum est, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiam citari, nobis supina obrepat securitas, quasi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curam remittere non permittunt quę nos semper titillant prauę cupiditates, & quæ subinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentia quæ à quibusdam tantùm exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitialibus laqueis implicuit, ordinariam non tollit, cui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

Finis pœnitentiæ.

19 Porrò si verum est quod clarissimè constat, totam Euangelij summam duobus istis capitibus contineri, pœnitentia, & peccatorum remissione: ánnon videmus, Dominum ideo gratis suos iustificare, quo eos simul Spiritus sui sanctificatione, in verá iustitiam instauret? *Ex Iohannis, Christi & Apostolorum prędicationis forma, quis sit ostenditur.* Iohannes angelus ante faciem Christi missus ad vias eius præparandas, (Mat.11.10) prædicabat, Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. (Matt.3.2.) Ad pœnitentiam inuitando, monebat vt se peccatores agnoscerẽt, suáq; omnia corá Domino damnata, quo carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiando, ad fidem vocabat. siquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat. quare apud alios Euágelistas legitur, Venit Iohannes prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. (Marc.1.4. Luc.3.3.) Quod quid aliud est, quàm vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspicatus est, *Huius prędicationis summa.* Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiam agite, & credite Euangelio. (Marc.1.15) Primùm de-

clar

clarat, thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiam exigit: tum postre-
Luc. 24. 26, & 46. mò fiduciam erga Dei promissiones. Itaque quum totam Euangelij summam breuiter complecti voluit, dixit se oportuisse pati, resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiam, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli post eius resurrectionem prę-
Act. 5. 31. dicarunt, excitatum à Deo, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Christi, quum per Euãgelij doctrinam audiunt homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta & vitiosa esse: pro-
Rom. 1. 30. pterea necesse esse vt renascantur, si volunt ingredi in regnum Dei. Remissio peccatorũ prædicatur, quum docentur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiam, salutem, & vitam: cuius nomine, gratis in Dei conspectu iusti habeantur & innocentes. Vtraque gratia quum fide apprehendatur (vt alibi demonstratum est) quia tamen proprium fidei obiectum est Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter distingui operæpretium fuit.

Pœnitentiæ Christianæ terminus, vitæ nostræ finis.

Iesa. 61. 1. Matt. 11. 5. Luc. 4. 18. 20 Porrò vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium est, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui nullis se exhibet nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescunt: ita in pœnitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum prosequi
Mat. 9. 13. Act. 3. 26, & 5. 31. nos oportet, si in Christo consistere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, sed ad pœnitentiam. Missus est ad benedicendum indignis: sed quo se conuertat vnusquisque à nequitia sua. Plena est Scriptura eiusmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remissionem offert Deus, resipiscentiam vicissim stipulari ferè solet: innuens suam mise-

Hoc modo remissionem peccatorũ in Christo oblatam, et resipiscentię causam adipiscimur.

Iesa. 56. 1, & 59. 20. ricordiam, resipiscendi causam hominibus esse debere. Facite, inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob resi-
Iesa. 55. 6. piscunt à peccatis. Item, Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniquitatem cogitationum suarum, & ad
Act. 2. 38. Dominum conuertatur: & miserebitur eius. Item, Conuertimini, & resipiscite, vt deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emerendæ veniæ fundamentum sit nostra resipiscentia: quin potius (quia in hunc finem hominum misereri statuit Dominus vt resipiscant) quò sit tendendum indicat, si gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis nostri habitabimus, assiduè nobis cum naturæ nostræ corruptæ vitiis luctandum est, adeóque cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi, meditationem esse mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuum esse studium & exercitationem mortificãdæ carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimum displicere didicit: non vt in hoc luto hæreat, nec vltra progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspiret: quò morti vitæque Christi insertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè non aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiæ amore captus. Hęc sententia, vt erat simplicissima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè consentire visa est.

Id cum alibi, tum in Phędone multis disputat.

Postrema pars vnde sit Pœnitentia docens, videlicet à Dei gratia.

21 Porrò singulare esse Dei donum Pœnitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm vt longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei lau-
Act. 11. 18. 2. Tim. 2. 25. 26. dat, & miratur Ecclesia, quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquãdo, inquit, Deus illis det pœnitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes cõmuniter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio

Electis communicata, quos Deus eripere vult ab interitu.

Ephes. 2. 10. marte induere præstantiorem naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentũ creati ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoscunq; eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd pœnitentia propriè sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabilẽ esse à fide & miseri-
Ies. 50. 20. cordia Dei: quãdo, teste Iesaia, venit Sioni redẽptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidẽ hoc firmum, vbicunq; viget Dei timor, Spiritũ in salutẽ hominis o-
Ies. 63. 17. Hebr. 6. 6 peratũ esse. Itaq; fideles apud Iesaiam, dũ querũtur & deplorãt à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signũ ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, rationẽ asserit, esse impossibile eos renouari

Reprobis autẽ obduratio & impœnitẽtia e-

Cõfirmatio, ab exemplo Esaui. num exitium perrexit. Idem videre est in Esau. Etsi enim repulsam passus est, temporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis. Sed quia spiritualis hæreditas ex Dei oraculo nonnisi penes vnum ex fratribus residere poterat, dum præterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatium hoc quasi homini belluino fuit residuum, vt pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atq; id est quod nuper dixi ad exemplum aliorũ referri debere, quo alacrius ad sinceram pœnitentiam adiicere animos & studia nostra discamus: quia minimè dubitandum est verè & ex animo cõuersis Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsq; extẽdit, dum aliquid displicentiæ præ se ferunt. Eadem etiam opera docemur quàm horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba frõte non minus quàm corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hunc modum sæpe filiis Israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quamuis simulati essent eorum clamores, duplexq; & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo cõqueritur, statim ad ingenium fuisse reuersos. atq; ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersionẽ eos adducere, vel reddere inexcusabiles. Neque tamen, pœnas ad tempus remittendo, perpetuam sibi legem imponit: quin potius seuerius interdum contra hypocritas insurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantopere ei displiceat fictio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert suæ ad dandam veniam propensionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum superbia qui proteruè aduersus stimulum calcitrant.

Gen. 27. 18.19.

Cur Deus impios ficto corde pœnitentes ferat ad tempus.

Psal.78.36. 37.

Exceptio.

CAPVT IIII.

Quàm procul absit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt Sophistæ in suis scholis. Vbi de confeßione & satisfactione agitur.

Partes huius capitis.

1 Exposita orthodoxa doctrina de Pœnitentia, falsa hoc capite refellitur: Scholasticorum doctrina in genere & summatim perstricta, sect. 1.

2 Singulæ partes eius deinde examinantur: Contritio, sect. 2. & 3. Confessio à 4. sect. ad 24. Satisfactio à 25. ad finem capitis.

Scholasticorũ errores in tradenda doctrina de pœnitentia.

NVnc venio ad excutienda ea quę de pœnitentia scholastici sophistę tradiderunt, quæ quàm paucissimis fieri poterit percurram. quia omnia persequi animus non est: ne hic liber, quem ad docendi compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus sit facilis exitus si te paulùm in eorum fæces immerseris. Principio, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid esset, pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicta, quæ vim pœnitentiæ minimè exprimunt: Quòd pœnitere sit anteacta peccata deflere, & flenda non committere. Item, quòd sit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd sit quædam dolens vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Item, quòd sit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commisit, vel quibus consensit. Hæc enim vt à Patribus bene dicta cõcedamus (quod inficiari tamen contentioso difficilè non esset) non tamen in eam partem dicebantur vt pœnitentiam describerent, sed tantùm vt suos hortarentur ne in eadem delicta rursum inciderent à quibus extracti erant. Quòd si elogia istiusmodi omnia in definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure assuenda erant. Quale est hoc Chrysostomi, Pœnitentia est medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum superans. Adde quod doctrina, quam postea tradunt, istis definitionibus est aliquanto deterior. Sic enim sunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immensis voluminibus colligas quàm pœnitentiam esse disciplinam & austeritatem, quæ partim domandæ carni, partim castigandis puniendísque vitiis seruiat: de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem secum trahit, mirum silentium. De contritione quidẽ & attritione multus apud eos sermo: multis scrupulis animas torquent: & plurimũ molestię & anxietatis ingerunt: sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ceremoniarum aspersione totam amaritudinem sanant. Pœnitentiam tam argutè definitam, in contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definierũt: etsi videri volunt totã ætatem in syllogismis contexendis detriuisse. Verùm siquis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos valet) posse aliquem anteacta peccata deflere

1. Malè definiunt.

Prima definitio.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Harum definitionum examẽ.

2. Ineptè diuidunt.

Pri. est Gre. & refer. lib. 4. Sent. dist. 14. cap. 1. Sec. Ambro. refer. illic, & in Decr. distin. 3. de pœnit. c. Pœnit. priore. Tert. August. refert. ea distinct. c. Pœnit. post. Quart. Ambros. refer. dist. 1. de pœn. c. Vera pœnit.

Li. 4. Sẽt. 16. c. 1. de pœnit. distin. 1. c. Perfecta pœnit.

flere,& flenda non committere: posse præterita mala plangere, & plangenda non committere: posse punire, quod doleret commisisse, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo suam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitens non confitetur, pœnitentia sine confessione esse potest. Quòd si respondeant, hanc partitionem ad pœnitentiam referri quatenus est sacramentum, vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quam suis definitionibus non comprehẽdunt, non est vnde accuser: sibi ipsi imputent, qui non purius ac dilucidius definiunt. Ego certè pro mea crassitie, quum de re aliqua disputatur, ad ipsam definitionem omnia refero, quæ est totius disputationis cardo ac fundamentũ. Sed sit illa magistralis licentia. iam partes ipsas ordine perlustremus. Quòd neglectim quasi friuola transilio quæ ipsi graui supercilio pro mysteriis venditant, non facio inscitia: (neque enim mihi valde laboriosum esset excutere quæcunque argutè & subtiliter ipsi existimant à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talibus ineptiis lectores absque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrire, ex quæstionibus quas mouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facile est. qualis illa est. An vnius peccati pœnitentia Deo placeat, vbi in aliis durat obstinatio. Item, an pœnæ diuinitus inflictæ ad satisfactionem valeant. Item, an sæpius iterari possit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impiè definiunt nonnisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter crasso errore valde se torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium. in quo ostendunt se nunquam à bruto stupore euigilasse, vt millesimam vitiorum suorum partem vel procul sentirent.

Respõsionis eorum dilutio.

3. Sunt vaniloqui & spinosis quæstionibus impediunt animos legentium.

4. Seipsos implicant & inuertunt.

2 Velim autem animaduertant lectores, non hîc de asini vmbra rixam esse, sed rem omnium maximè seriam tractari: nempe de peccatorum remissione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compunctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrãdam peccatorum remissionem necessaria esse docent. Siquid autem in tota religione scire nostra refert, id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nisi perspicua certáq; constat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut securitatem habere potest conscientia: sed assiduè trepidat, fluctuatur, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conspectũ Dei. Quòd si ab his conditionibus pendet peccatorum remissio quibus eam ipsi alligant: nihil nobis miserius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt, eámque debitam exigunt, hoc est iustam & plenam: sed interim non constituunt quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Equidem sedulò & acriter instãdum esse fateor, vt quisque amarè deflendo sua peccata, se ad eorum displicentiam & odium magis acuat. Hæc enim est non pœnitenda tristitia, quæ pœnitentiam gignit in salutem, sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini respondeat, & quæ in tutrina appendatur cum fiducia veniæ: hîc verò miseræ conscientiæ miris modis torquentur, & exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint, se persoluisse quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis est, eódem semper reuoluimur. quando enim audebit sibi promittere quispiam, omnes se vires contulisse ad lugenda peccata? Vbi ergo diu secum luctatæ, & longis certaminibus exercitæ conscientiæ, portum tandem in quo resideant non inueniunt: vt se aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquent, & lachrymas exprimunt, quibus suam contritionem perficiant.

Quàm necessaria sit falsæ scholasticorum doctrinæ refutatio.

De Cõtritione, eorundem sententia.

Examen illius sententiæ.

3 Quòd si me calumniari aiunt: prodeant sanè, & vnum aliquem ostendant qui huiusmodi contritionis doctrina vel non sit ad desperationem adactus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, non opposuerit. Diximus & nos quodã loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem, quòd nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare sincerè possunt: sed simul adiecimus, pœnitentiam non esse causam remissionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quòd debita præstanda sit. Peccatorẽ docuimus non in suam compunctionem neque in suas lachrymas intueri, sed vtrunq; oculum in solam Domini misericordiam defigere. Tantùm admonuimus, vocari à Christo laborantes & oneratos, quando missus sit ad euangelizandum pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædicandum captiuis remissionem, ad educendos vinctos, consolandos lugentes.

Falsæ & veræ cõtritionis consideratio.

Matth.11.28.
Iesa.61.1.
Luc.4.18.

Quo excluderentur & Pharisæi, qui sua iustitia saturi, paupertatem suam non agnoscunt:& contemptores, qui securi iræ Dei, malo suo remedium non quærunt. Tales enim non laborant, nec onerati sunt, nec contriti corde, nec vincti, nec captiui. Multum verò interest doceásne emereri peccatorum remissionem iusta & plena cõtritione (qua nunquam defungi possit peccator) an eum instituas ad esuriendam & sitiendam Dei misericordiam, quo per miseriæ suæ agnitionem, suum æstum, lassitudinem, captiuitatem illi ostendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique doceas in sua humilitate dare Deo gloriam.

De confessione auriculari, An sit necne de iure diuino.

4 De confessione semper ingens fuit pugna inter Canonistas & Theologos scholasticos: his contendentibus mandari diuino pręcepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorserunt, quot in rem suam citabant. Et quando ne sic quidem obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapsi sunt confessionem à iure diuino profectam, quantum ad substantiam: sed formam postea accepisse à iure positiuo.

Canonistarum & Scholasticorũ argumenta.

Nempe sic qui inter leguleios sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quam dedisti mihi, &c. vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Gen. 3.9. 12. Sed videamus quibus argumentis confessionem hanc vel formatam vel informem Dei esse mandatum probant.

1. Primum, quod est allegoricum, & Iudaismum inducens.

Misit (inquiunt) leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid? misítne ad confessionem? quis vnquam fando audiuit, audiendis confessionibus pręfectos Leuiticos sacerdotes? Matt. 8.4. Luc. 5.14. & 17.14. Confugiunt ergo ad allegorias: Sancitum erat Lege Mosaica vt sacerdotes discernerent inter lepram & lepram: peccatum, spiritualis est lepra: de hac pronuntiare, Sacerdotum est. Deut. 17. 8.9. Antequam respondeo, quæro obiter si hic locus spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet hoc non est Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis. hanc nobis vsurpemus. Peccatum est lepra spiritualis. simus & peccati cognitores.

Responsio 1.

Nunc respondeo: Translato sacerdotio, necesse est Legis translationem fieri. Heb. 7.12. Omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnum ius omne & honos sacerdotij translatus est. Si tantopere amant allegorias sectari, vnicum Sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent: facilè id feremus.

Resp. 2. quæ causam reddit cur leprosi ad sacerdotes missi sint a Christo.

Adhæc importuna est ipsorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes, leprosos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes, ipsum Legem violare, qui iubebat coram Sacerdote repræsentari à lepra curatum, & oblato sacrificio expiari: iubet mundatos leprosos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, ostendite vos Sacerdotibus. & offerte munus quod præcepit Moses in Lege, vt sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc: pronuntiauerant eos leprosos, nunc curatos pronuntiant. Nónne velint, nolint, coguntur fieri testes miraculorum Christi? Explorandum illis Christus suum miraculum permittit, diffiteri non possunt: quia autem adhuc tergiuersantur, est illis hoc opus in testimonium. Matt. 24.14. Sic alibi, Prędicabitur Euangelium hoc in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Matth. 10.18. Item, Ante Reges & Præsides ducemini, in testimonium ipsis. Id est, quò in iudicio Dei fortius cõuincantur. Homil. 12. de muliere Chananæa. Quòd si Chrysostomo acquiescere malunt, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, ne Legis præuaricator haberetur. Quanquam in re tam clara suffragium vllius hominis accersere pudet: vbi Christus pronuntiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam professis Euangelij hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare vt hanc possessionem retineant papales sacrifici, palàm concedant in eorum partes quos necesse est vi compesci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

2. Argumentum, allegoricum.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria. quasi multum valeant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant sanè, nisi eas ipsas ostendero speciosius à me obtendi, quàm ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus discipulis præcepit, vt suscitatum Lazarum fasciis soluerent & expedirent. Ioh. 11.44

Responsio 1.

Hoc primùm mentiuntur: nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, éstque multò verisimilius dixisse Iudæis astantibus: quo citra vllam fraudis suspicionem euidétius fieret mirac

miraculum,& maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola voce mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor, Dominum, quo omnem sinistram suspicionem Iudæis tolleret,voluisse illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere,certa mortis signa spectare,sola verbi virtute surgentem videre, viuentem primos attrectare. Atque hæc Chrysostomi sententia est. Sed demus hoc dictum discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem. quanto aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deum voluisse fideles suos instituere, vt soluerent à se suscitatos: hoc est,ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset:ne ceu peccatores damnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent quæ ipse condonasset:ne vbi misericors ipse esset,& ad parcendum facilis,ipsi ad puniendum seueri & morosi essent?Certè nihil ad ignoscentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui se nimiùm rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent.

Serm.cótra Iudæos,Gétiles & hæret. — *Responsio 2.*

6 Iam propius manus conserunt, dum apertis (vt sibi videntur) sententiis pugnant, Qui ad Iohannis baptismum veniebant,confitebantur peccata sua:&Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si confitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim antè est, Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizasset,nisi qui se peccatores cófessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum:& qui ad hoc symbolum admitterentur,nisi peccatores,& qui se tales agnoscunt? Confitebátur itaque peccata sua,vt baptizarentur.Nec sine causa præcipit Iacobus vt alij aliis confiteamur. Verùm si animaduerterent quod proximè sequitur intelligerent, parum etiam hoc sibi suffragari. Confitemini,inquit,alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit.Si solis sacrificulis confitendum est:ergo & pro illis solis orandum. Quid, quòd sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse? siquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint. ἀλλήλοις, inquit, mutuò, inuicem, vicissim, aut si malunt,reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt nisi qui sunt audiendis cófessionibus idonei. Qua prærogatiua quando solos sacrificulos dignantur nos quoque confitendi munus ad eos solos ablegamus. Facessant igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mentem accipiamus:quæ simplex est & aperta,nempe vt nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinum deponamus, mutuum consilium, mutuam compassionem, mutuam inter nos consolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò conscij,pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordiæ Dei vrgemus? Confiteri autem Dei misericordiam nemo potest nisi miseriam suam prius confessus. Quin potius anathema esse pronuntiamus,quicunque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominibus peccatorem confessus fuerit. Omnia enim conclusit Dominus sub peccatum,vt omne os obstruatur,& humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exaltetur.

Matt.3.6. Iaco.5.16 — *3. Argumentum, à duobus Scripturæ locis.* — *Prioris loci expositio.* — *Posterioris expositio.* — *Gal.3.22. Rom.3.9. & 19.*

7 Miror autem qua fronte ausint contendere confessionem,de qua loquuntur,iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse vsum fatemur: sed quem facilè euincere possumus olim fuisse liberum. Certè nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentij tertij tempora, eorum quoque annales narrant. Certè si lex illis fuisset antiquior, potius eam arripuissent quàm contenti Lateranensis concilij decreto, pueris quoque ipsis ridiculos se fecissent. Non dubitant in aliis rebus excudere fictitia decreta, quæ vetustissimis conciliis ascribunt, vt ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringant.In hoc capite talem fallaciam obiicere non venit illis in mentem. Itaque(ipsis testibus)nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas. Atque vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres,omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc precepto teneri solos hermaphroditos,ad neminem verò spectare qui sit vel mas vel fœmina. Crassior deinde insulsitas in discipulis se prodidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos.Quicquid blaterent omnes conductitij Papæ rabulæ, tenemus neque Christum huius legis authoré esse quæ ad enumeranda peccata

Confessionem hanc non esse iuris diuini probatur, quod vsus eius fuerit liber per annos circiter 1200. à Christo. — *Fuit ille Papa 183.* — *Qualis antè, & quàm inepta lex, cum lata fuerit, ostenditur.*

cata homines cogit: imò fluxisse annos mille & ducentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum inuectam quum extincta pietate & doctrina, sine delectu quiduis licentię sibi iam sumpsissent laruæ Pastorum.

Propositionis confirmatio, petita ex historia Ecclesiæ.

Deinde luculenta testimonia extant tum in historiis, tum apud antiquos alios scriptores, quæ doceant hanc fuisse politicam disciplinam, ab Episcopis institutam, non legem à Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod nō obscurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuisse hanc Episcoporum constitutionem diligenter obseruatam in Ecclesiis occidētalibus, præsertim verò Romę. Quo significat non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum institutum: vnum autem è Presbyteris peculiariter destinatum fuisse dicit qui huic muneri præesset. Quo abundè confutat quod isti de clauibus vniuerso sacerdotali ordini in hunc vsum promiscuè datis mentiuntur. siquidem non omnium Sacerdotum communis erat functio, sed singulares vnius partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est quem hodie quoque in singulis cathedralibus Ecclesiis pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoque morem Cōstantinopoli fuisse donec matrona quædam, confitentem simulans, ea specie consuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sanctitate & eruditione clarus, illius Ecclesię Episcopus, confitendi ritum abrogauit. Hîc, hîc aures asini isti arrigant. Si Lex Dei erat auricularis confessio, quî ausus esset Nectarius eam refigere ac conuellere? Nectarium sanctum Dei hominem, omnibus veterum suffragiis probatum, hæreseos & schismatis accusabunt? Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo dissimulatum fuisse, sed ad suam vsque memoriam obsoleuisse affirmat Sozomenus. Imò non Constantinopolitanam, sed Orientales omnes Ecclesias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem (si verum dicunt) legem, & Christianis omnibus mandatam neglexerunt.

Eccl. suæ hist. lib. 7. cap. 17.

Veteris confessionis auricularis simulachrum inter Pontificios, in iudicium illis.

In Ecclesia Cōstantinopolitana, deinde sublatus, istius cōfessionis vsus.

Quod ex Chrysostomi variis testimoniis etiam colligere licet: cui hoc genus confessionis admodū displicuit.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chrysostomus testatur, Constantinopolitanæ & ipse Ecclesiæ præsul, vt mirum sit istos audere contrà mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. si confunderis alicui dicere quæ peccasti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conseruo tuo, qui exprobret: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua super stratum confitere, vt vbi sua mala quotidie conscientia tua recognoscat. Item, Nunc autem neque necessarium est præsentibus testibus confiteri. cogitatione tua fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te confitentem videat. Item, Non te in conseruorum tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conscientiam tuam, & explica. Ostende Domino, præstantissimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: ostende ei qui nihil opprobret, sed humanissimè curet. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobret. neque enim conseruo est confitendum, qui in publicum proferat: sed Domino (qui tui curam gerit, & qui humanus est, & medicus) ostende vulnera. Postea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum tuum priuatim, vt sanem vlcus. Dicemúsne Chrysostomum eò progredi temeritatis, quum hæc & similia scribit, vt conscientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege constringuntur? Minimè verò. sed quod Dei verbo intelligit nequaquam esse præscriptum, exigere ceu necessarium non audet.

Homil. 2. in Ps. 50.

Serm. de Pœnit. & confess.

Homil. de incomprehens. Dei natura, cōtra Anomœos.

Homil. de Lazaro.

Falsa confessione remota, confessionis verbo Dei traditæ cōsideratio subiungitur.

9 Verùm, vt res tota planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus confessionis verbo Dei nobis traditum sit: deinde & eorum commenta subiiciemus, non quidem omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret?) sed ea dūtaxat quibus summam arcanæ suæ confessionis complectuntur.

Primum autē error veteris interpretis homonymia decepti refellitur.

Hic commemorare piget quàm frequenter vetus interpres verbum confiteri reddiderit pro laudare, quod rudissimis idiotis vulgatum est: nisi quod eorum audaciam traduci expedit, dum ad tyrannicum suum edictum transferunt quod de laudibus Dei scriptum erat. Vt confessionem probent valere ad exhilarandas mentes, obtrudunt illud Psalmi, In voce exultationis & confessionis. Atqui si talis metamorphosis valeat, quodlibet nobis ex quolibet nascetur. Verùm quando ita illos depuduit, meminerint pij lectores iusta Dei vindicta in reprobam mentem fuisse coniectos, quo magis detestabilis esset eorum audacia. Quòd si nobis in simplici Scripturæ doctrina acquiescere libet, periculum non erit ne quis talibus

Ps. 42. 5.

fucis

fucis nobis illudat. Illic enim vna præscribitur confitendi ratio, nempe, quando Dominus est qui peccata remittit, obliuiscitur, delet: huic peccata nostra vt confiteamur, veniæ obtinendæ causa. Ille medicus est: vulnera igitur nostra illi exponamus. Ille læsus est & offensus: ab illo pacem petamus. Ille est cordium cognitor, & cogitationum omnium conscius: coram ipso corda nostra effundere properemus. Ille est denique qui peccatores vocat, ad ipsum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit Dauid, cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Talis est altera ipsius Dauidis confessio, Miserere mei Deus, secũdum magnam misericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauimus Domine, peruersè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mandatis tuis. Et aliæ quæ passim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen ferè impleret. Si confitemur peccata nostra (inquit Iohannes) fidelis est Dominus, vt remittat nobis peccata nostra. Cui confiteamur? ipsi scilicet. hoc est, si afflicto & humiliato corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes, bonitate eius & misericordia absolui petamus.

Deinde Scripturæ testimoniis probatur peccatorũ confessionem ad Deum solum dirigi.

Psal.51.5. Ibid.1. Dan.9.5. 1.Ioh.1.9.

10 Qui animo & coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit, habebit haud dubiè & linguam ad confessionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam prædicare: neque tantùm vt vni & semel & in aurem cordis secretum insusurret: sed sæpius, sed palàm, sed toto orbe audiente, ingenuè & suam ignominiam, & Dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum, quum Dauid à Nathan argueretur, conscientiæ aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram hominibus confitetur. Peccaui, inquit, Domino. hoc est, Iam nihil excuso, non tergiuersor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis patefiat. Arcanam ergo illam confessionem, quæ Deo fit, sequitur voluntaria apud homines confessio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis nostræ interest. Hac ratione instituit Dominus olim in populo Israelitico, vt præeunte verbo à Sacerdote, populus suas iniquitates palàm in templo confiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse prouidebat, quo vnusquisq; melius adduceretur ad iustam sui recognitionem. Et æquum est vt miseriæ nostrę confessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostri inter nos & coram toto mundo illustremus.

Arcanę huius cõfessionis quę soli Deo fit effectus.

2.Sam.12 13. Leuit.16. 21.

Alterum genus confessionis, quæ fit hominibus.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Ecclesia conuenit, & tunc extra ordinem singulari modo vsurpari, siquando populum communi aliquo delicto obstringi contigerit. Huius secundi generis exemplum habemus in solenni illa cõfessione, qua populus vniuersus auspiciis ductúque Esdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ac templi excidium, religionis dissipatio, communis omnium defectionis fuisset pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoscere, nisi se antè reos peragerent. Neque refert si in vna congregatione pauci aliqui interdum sint insontes. quando enim membra sunt languidi ac malè affecti corporis, non debent sanitatem iactare. Imò fieri non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam culpæ sustineant. Ergo quoties vel peste vel bello, vel sterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: si officij nostri est, ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus signa confugere: ipsa confessio, ex qua alia omnia dependent, minimè est negligẽda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore Domini commendata est, nemo sanus, expensa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omnì sacro cõuentu sistamus nos in conspectum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis nostræ, quàm indignitatis nostræ recognitio? Atqui illa, inquies, fit qualibet precatione. quoties enim precamur veniam, peccata nostra confitemur. Fateor. At si consideres quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socordia, concedes mihi salutare fore institutum, si solenni aliquo confitendi ritu Christiana plebs ad humiliationem exerceatur. Tametsi enim ceremonia quam Dominus Israelitis præcepit, ex Legis pædagogia erat: res tamen ipsa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et sanè videmus hunc morem in Ecclesiis bene moratis cum fructu obseruari, vt singulis diebus Dominicis minister formulam confessionis suo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino comprecatur. Denique hac claue tam singulis priuatim, quàm omnibus publicè aperitur ad precandum ianua.

Huius duæ species, publica et priuata.

Nehem. 1.7.

Publica, aut ordinaria, aut extraordinaria.

Extraordinariæ vsus.

Ordinariæ vsus.

Obiectio adu. confessiones et preces publicas.

Responsio.

12 Duas præterea priuatæ confessionis formas Scriptura probat. Vnam quæ nostra causa

Priuata con-

fessio duplex. 1. Nostrâ causâ. 2. Proximi causâ. Prioris vsus.

causa fiat. quò pertinet illud Iacobi, vt alter alteri peccata cõfiteamur. sentit enim vt nostras infirmitates alter alteri detegentes, consilio & consolatione mutua nos iuuemus. Alteram, quæ in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconciliandum, siqua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobus neminem nominatim assignãdo, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, vt ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen pastores præ aliis vt plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis eligẽdi erunt. Dico autem ideo præ aliis appositos, quòd ipsa ministerij vocatione nobis à Domino designantur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum consolationem ex veniæ fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutuæ admonitionis & correptionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamen specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuò nos debeamus consolari, & in fiducia diuinæ misericordiæ confirmare, videmus tamen ministros ipsos, vt de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores constitui. adeò vt ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Quum audis hoc illis tribui, in vsum tuum esse cogita. Ergo id officij sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur & afflictatur peccatorum sensu vt se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina consolari. Verùm ea moderatione semper vtendum est, ne vbi Deus nihil certum præscribit, conscientiæ certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eiusmodi confessionem liberam esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed iis tantùm commendetur qui ea se opus habere intelligent. Deinde ne hi ipsi qui illa vtuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, vt solidum consolationis fructum referant. Hanc Ecclesiis libertatem non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidi Pastores, si volunt & tyrannidem abesse à suo ministerio, & à populo superstitionem.

Qui multum à fidis Ecclesiæ pastoribus promouetur & iuuatur. — Iac.5.16. Mat.16.19. Mat.18.18. Ioh.3.23.

Quid hîc cauendum sit, & obseruandum.

13 De altera autem loquitur Christus apud Matthæum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priùsq; reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim sarcienda est charitas quæ nostra culpa dissilierit, culpam quam admisimus agnoscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehẽditur eorum confessio qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tanti priuatam vnius hominis offensam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam: quanto maior est ratio vt qui Ecclesiam læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus est Corinthius ille in communionem, quum se obsequentem correptioni præbuisset. Hæc etiam forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit, Pœnitentiam, inquit, agũt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus seuerissimè vetat. Interim quin sistant se Pastori oues, quoties sacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc vbique obseruari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locum ita præbent, modò semper absit tyrannis & superstitio.

Posterioris à Christo commendatæ vsus. — Mat.5.23

Quid comprehendat.

2.Cor.2.6.

Aliam cõfitendi rationem, Scriptura prorsus ignorat.

14 In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam suam testatur: vel quum is qui ob conscientiæ inquietudinem ope ministri indiget, suam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia etsi tunc quoque conscientiæ paci consulitur, præcipuus tamen finis est vt sublato odio inter se vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi, minimè spernendus est, quo libentius cõfiteamur peccata nostra. Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstat,

Potestas clauium in his tribus confessionum generibus locum habet.

ream

ream ſe confitetur, vnum refugium habet in Dei miſericordia: non vulgare aut leue ſolatium eſt habere illic pręſentem Chriſti legatum, reconciliationis mandato prȩditum, à quo denuntiari ſibi abſolutionem audiat. Hic vtilitas clauium meritò commendatur, quum rite, quo ordine & qua religione decet, iſta peragitur legatio. Similiter quum is qui ſe ab Eccleſia quodammodo alienauerat, reſtituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium eſt quòd ſibi ab iis ignoſci intelligit quibus dixit Chriſtus, Quibuſcunque remiſeritis peccata in terris, remiſſa in cælo erunt? Nec minoris efficaciæ aut fructus eſt priuata abſolutio, vbi ab iis petitur qui ſingulari remedio ad infirmitatem ſuam ſubleuandam opus habét. Accidit enim non rarò vt qui generales promiſſiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem deſtinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remiſſione nondũ impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem ſi paſtori ſuo ſecretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vocem peculiariter ad ſe directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, cõfide: animum confirmabit ad ſecuritatem, illáque qua prius æſtuabat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur, ſemper cauendum eſt ne facultatem aliquam ſomniemus ab Euangelij prædicatione ſeparatam. Alio iterum loco plenius hæc res explicanda erit, vbi de Eccleſiæ regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum eſſe quicquid iuris ad ligandum vel ſoluendum Chriſtus Eccleſiæ ſuæ contulit. Hoc tamen in miniſterio clauium maximè verum eſt, cuius tota vis in eo poſita eſt vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obſignetur: quod fieri, niſi ſola prædicatione, nequit.

Huius poteſtatis vtilitas, reſpectu confeſſionis & abſolutionis publicæ. — Mat.18.19 Ioh.20.23. — *Et priuatæ.* — Matt.9.2. — *Cautio obſeruanda.* — Lib. 4 c. 11. & 12.

15 Quid Romanenſes theologi? Statuunt vt omnes vtriuſque ſexus, ſtatim atque ad diſcretionis annos peruenerint, ſemel ad minimum quotannis confiteantur omnia ſua peccata proprio ſacerdoti: nec peccatum dimitti niſi confitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum niſi oblata facultate perſolutum fuerit, iam nullum patere paradiſi ingreſſum. Sacerdotem verò poteſtatem habere clauium, quibus peccatorem ſoluat ac liget. quia non ſit irritum Chriſti verbum, Quodcunque ligaueritis, &c. De hac verò poteſtate pugnaciter inter ſe belligerantur. Alij dicunt, vnicam eſſe clauem in eſſentia, ſcilicet poteſtatem ligandi & ſoluẽdi: ſcientiam ad bonum quidem vſum requiri, ſed tantùm inſtar acceſſorij eſſe, non eſſentialiter cohærere. Alij, quia videbant hanc nimium effrænatam licentiam, duas claues recenſuerunt, diſcretionem & poteſtatem. Alij rurſum, quum tali moderatione cohiberi ſacerdotum improbitatem viderent, alias claues excuderunt, authoritatem diſcernendi, qua in definiendo vterentur: & poteſtatem, quam executione ſuæ ſententiæ exercerent: ſcientiam accedere velut cõſiliarium. Iſtud autem ligare & ſoluere non audent interpretari ſimpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego ſum, & non alius prȩter me. ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas Iſrael. Sed dicũt Sacerdotis eſſe pronuntiare qui ligati ſint aut ſoluti, & declarare quorum remiſſa aut retenta ſint peccata: declarare autem, vel per confeſſionem, quum abſoluit, & peccata retinet: vel per ſententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum quum intelligunt nõdum ſe hoc nodo explicari, quin ſemper obiici poſſit, indignos ſæpe ligari & ſolui à ſuis Sacerdotibus, qui propterea non ligentur aut ſoluantur in cælo: quod vltimum refugium eſt, reſpondent, collationem clauium cum limitatione accipiendam eſſe: quòd Chriſtus promiſerit, apud tribunal ſuum approbatum iri ſacerdotis ſententiam, quæ iuſtè prolata fuerit, ſecundum quod merita ligati aut ſoluti poſtulabát. Porrò has claues omnibus ſacerdotibus à Chriſto datas eſſe, quæ illis ab Epiſcopis in promotione cõferuntur: ſed liberum vſum penes eos duntaxat eſſe qui muneribus Eccleſiaſticis funguntur: apud excommunicatos & ſuſpenſos manere quidem ipſas claues, ſed rubiginoſas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modeſti ac ſobrij iure videri poſſint præ aliis, qui ſub noua incude nouas claues fabricati ſunt quibus theſaurum Eccleſiæ obſerari tradunt: quas poſtea ſuo loco excutiemus.

C. Omnis vtriuſque ſexus. De ſumma Trin. & fide catho. decretũ eſt Inno. in cõcil. Lateran. Et refert lib.4. ſent. diſt.14. c. 2, & diſt. 18.c.2. — *Papiſtici errores de confeſſione.* — *1. Neceſſitas confitendi omnia peccata omnibus prȩſcripta.* — *2. Claues fictitiæ.* — Mat.18. 19. — *3. Ligandi & ſoluendi mandatum incognitum.* — Ieſa.43.11 25. — *4. Quibus illud munus ligandi & ſoluendi ſit commiſſum.* — Ca.5. lib. 3. ſect.2.

16 Ad ſingula paucis reſpondebo. Taceo autem ad præſens quo iure quáve iniuria fidelium animas ſuis legibus obſtringant: quando id ſuo loco diſpicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatum dimitti negant niſi ſub conditione, ſi votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nullum ſupereſſe ingreſſum Paradiſi garriunt, ſi facultas confitendi neglecta fuerit: iſtud verò nullo

Primi erroris refutatio.

Ab impossibili, testimonio Dauidis. nullo modo ferendum est. Omniáne peccata enumeranda sunt? At Dauid, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confessionem, tamen exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ transierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauatæ sunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ scelerum facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obrutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circundederunt me, immersum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nunc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non posse?

Psal. 19. 13. *Psal. 38. 5.*

Testimonio itē conscientiæ, quæ nullo modo huic seuerissimæ obligationi satisfacere potest. 17 Hac carnificina plusquam crudeliter diuexatæ sunt eorum animæ qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principiò sese vocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorum formulas dissecabant. tum appendebant qualitates, quantitates, circunstantias. atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progressi fuerant, cælum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla statio. quo plura transmiserant, maior semper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altæ moles assurgebant: nec spes vlla, vel saltem post longas ambages, euadēdi apparebat. Hærebant itaque inter sacrum & saxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm desperatio. Ibi sæui isti carnifices, vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerunt: vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed nouæ rursum curæ obstrepebant, imò noui cruciatus excoriabant miseras animas: Non satis temporis impendi, non iusta opera incubui, multa per negligētiam præterij, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiusmodi dolores demulcebant: Age negligentiæ tuæ pœnitentiam, modò supina non sit, condonabitur. Verùm omnia ista cicatricem obducere non possunt: nec tam mali sunt leuamēta quàm venena melle oblita, ne sua acerbitate primum gustum offendant: sed in intima penetrēt, antequam sentiantur. Vrget ergo semper terribilis illa vox, & auribus insonat, Confitere omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari nisi certo solatio. Hîc cogitent lectores quàm possibile sit ad rationem vocare totius anni acta, & quid singulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque cōuincit, vbi ad vesperam excutienda sunt vnius tantùm diei delicta, memoriam confundi: tanta se turba & varietas ingerit. Neque enim de crassis & stupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduersis, defunctos se putant, sed de veris Dei cultoribus, qui postquam se examine peracto obrui vident, addunt etiam illud Iohannis, Si cor nostrum arguit nos, maior est Deus corde nostro, itáque expauescunt ad iudicis illius conspectum, cuius cognitio sensum nostrum longè superat.

Deinde, quod in desperationem aut stuporem ruere necesse sit. *Confirmatio precedentium, à conscientiæ appellatione.* *1. Ioh. 3. 20.*

A duplici similitudine altera primi erroris refutatio ducta. 18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum est quòd Deo satisfactū crederet, aut sibi etiam planè satisfaceret: sed vt, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret à nauigatione, vel quasi fessus & fatiscens viator, in via decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quisque testis apud se esse potest. Dicam in summa qualis lex illa fuerit. Primùm simpliciter est impossibilis. itaque nonnisi perdere, damnare, confundere, in ruinam & desperationem cōiicere potest. Deinde peccatores, à vero peccatorum suorum sensu abductos, hypocritas facit, Deíque ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiscuntur latentem illam vitiorum lernam, occultas suas iniquitates, & interiores sordes, quarū potissimum notitia miseriam suam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tantam mali nostri abyssum agnoscere ac fateri, quæ sensum quoque nostrum superet. Hac regula videmus compositam Publicani cōfessionem, Domine, propitius esto mihi peccatori. Luc. 18. 13 Quasi diceret, Quantus quantus sum, totus sum peccator, nec ipsam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua assequi possum: abyssus misericordiæ tuę hanc peccati abyssum absorbeat. Quid, inquies, ergóne confitenda non sunt singula delicta? ergo nulla confessio Deo accepta, nisi duobus istis verbis conclusa, Peccator sum? Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis est totum cor effundamus corā Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, sed vt tales nos verè & ex animo agnosc

Summa totius refutationis. *Tertia refutatio, ab opposito, certissimam confessionis regulam proponens.* *Huius regulæ explicatio.*

agnoſcamus: quanta ſit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoſcamus: non modò nos immundos, ſed qualis ſit & quanta, quámque in multis partibus noſtra immundities: non modò debitores, ſed quantis debitis grauati, & quot nominibus obſtricti: non modò vulneratos, ſed quàm multis & lethalibus plagis ſaucij ſimus. Hac tamen recognitione quum ſe totum peccator coram Deo effuderit, ſeriò ac ſinceré cogitet plura adhuc reſtare, ac profundiores eſſe malorum ſuorum receſſus quàm quos penitus excutere poſſit. Atque adeò exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, niſi voto confitendi firmiter concepto, & clauſam eſſe paradiſi portam ei qui facultatem confitendi ſibi oblatam neglexerit, abſit vt iſtud eis concedamus. Non enim alia nunc eſt peccatorum remiſſio quàm ſemper fuit. Quotquot remiſſionem peccatorum à Chriſto obtinuiſſe leguntur, non leguntur in aurem ſacrificuli cuiuſpiam confeſſi. Nec ſanè confiteri poterant, vbi nec ſacrificuli confeſſionarij erant, nec ipſa etiam confeſſio. Et multis poſtea ſeculis inaudita fuit hæc confeſſio, quibus ſine hac cõditione remittebantur peccata. Sed ne quaſi de re dubia longius diſceptemus, verbum Dei apertum eſt, quod ęternum manet: Quotieſcunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audet adiicere, non peccata ligat, ſed Domini miſericordiam. Nam quòd contẽdunt non poſſe ferri iudicium niſi cauſa cognita, in promptu eſt ſolutio, temere hoc ſibi arrogare qui ſunt à ſeipſis iudices creati. Ac mirum eſt tam ſecurè ſibi fabricare principia quæ nemo ſanæ mẽtis admittet. Iactant ſibi ligandi & ſoluendi munus eſſe mandatum, acſi quædam eſſet iuriſdictio quæſtioni adiuncta. Porrò hoc ius Apoſtolis fuiſſe incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò ſcire ſoluatúrne peccator, ad ſacerdotẽ pertinet, ſed ad eum à quo petitur abſolutio: quando nunquam ſcire poteſt qui audit, ſítne iuſta & integra enumeratio. Ita nulla eſſet abſolutio, niſi ad verba eius qui iudicandus eſt reſtricta. Adde quòd tota ſoluendi ratio ex fide & pœnitentia conſtat: quæ duæ res cognitionem hominis fugiunt, vbi de altero ferenda eſt ſententia. Sequitur ergo ligandi & ſoluendi certitudinem non ſubiici terreni iudicis arbitrio: quia miniſter verbi, vbi partes ſuas rite exequitur, non poteſt niſi conditionaliter abſoluere: ſed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiſeritis peccata: ne dubitent veniam, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.

Pſ.19.13. — *1. Obiectio: Reſponſio.* — *Confirmatio.* — *Ezech.18 21.* — *2. Obiectio. Reſponſio.* — *3. Obiectio. Reſponſio 1.* — *Reſp. 2.*

19 Nihil itaque mirum ſi auricularem iſtam confeſſionem, rem adeò peſtilentem tótque nominibus Eccleſiæ noxiam, damnamus, ac ſublatam è medio cupimus. Quòd ſi per ſe res eſſet indifferens, quando tamen nulli vſui eſt nec fructui, tot autem impietatibus, ſacrilegiis, erroribus cauſam dedit: quis non protinus abolendam cenſeat? Recenſent quidem aliquot vſus, quos vt valde fructuoſos venditant: ſed illos aut emẽtitos, aut nullius prorſus momenti. Vnum tantùm ſingulari prærogatiua commẽdant, erubeſcentiam confitentis grauem eſſe pœnam, qua & peccator fit in poſterum cautior, & Dei vindictam anteuertit, ſeipſum puniens. Quaſi non ſatis magna verecundia hominem humiliemus, dum ad ſummum illud tribunal cæleſte, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. Egregiè verò profectum eſt ſi vnius hominis pudore peccare deſinimus, Deum non erubeſcimus habere malæ conſcientiæ noſtrę teſtem. Quanquam id quoque ipſum falſiſſimum eſt. nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam paſſim videre eſt, quàm dum, confeſſione ſacerdoti facta, homines exiſtimant ſe poſſe tergere os, & dicere, non feci. Nec toto ſolùm anno fiunt ad peccandum audaciores: ſed in reliquum anni tempus de confeſſione ſecuri, nunquam ad Deum ſuſpirant, nunquam ad ſe redeunt, ſed peccata peccatis accumulant: donec omnia, vt opinantur, ſimul euomant. Vbi autem euomuerunt, ſarcina ſua exonerati ſibi videntur, iudiciúmque à Deo tranſtuliſſe, quod ſacerdoti detulerunt: Deo obliuionem induxiſſe, vbi conſcium ſacerdotem fecerunt. Porrò quis confeſſionis diem lætus inſtare videt? quis ad confitendum alacri animo pergit? ac non potius, quaſi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac reluctanti ſimilis venit? niſi fortè ipſi ſacrificuli, qui mutuis facinorum ſuorum narrationibus, quaſi iocoſis fabulis, ſe delicatè oblectant. Non multas chartas inficiam referendis prodigioſis abominationibus, quibus ſcatet auricularis confeſsio. Tantùm dico, ſi non inconſultè fecit ſanctus ille vir, qui ob vnum ſcortationis rumorem, confeſsionem ex eccleſia ſua, vel potius à ſuorum memoria ſuſtulit: infinitis hodie ſtupris, adulteriis, inceſtis, lenociniis, quid facto opus ſit admonemur.

4. Obiectio, confeſsionem auricularem eſſe rem indifferentem, & etiam vtilem. — *Reſponſio, quæ patronorũ huius erroris hypocriſin, mendacium, impietatem, & prodigioſas abominationes detegit.* — *Nectarius, de quo ſect. 7.*

Secundi erroris refutatio.

20 Quod huc obtendunt poteſtatem clauium, & in ea regni ſui proram (vt aiunt) & puppim confeſſionarij locant, vidẽdum quantũ valere debet. Ergo ſine cauſa (inquiunt) datæ ſunt claues? ergo ſine cauſa dictum eſt, Quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis? Fruſtramur ergo verbum Chriſti? Reſpõdeo, grauem fuiſſe cauſam cur darentur claues: quemadmodum & nuper expoſui, & vbi de excommunicatione agetur, explicatius iterum docebo. *Mat.18.18* *Li.4.c.12.*

1. Sacrificuli non ſunt Apoſtolorum ſucceſſores.

Sed quid, ſi vno gladio eiuſmodi omnibus eorum poſtulatis anſam præcidam, ſacrificulos non eſſe Apoſtolorũ vicarios nec ſucceſſores? Verùm iſtud quoque alibi tractandum erit. *Lib.4.c.6* nunc, vnde ſe munire maximè volũt, arietẽ erigunt quo molitiones omnes ſuæ deiiciantur. Chriſtus enim non antè Apoſtolis ligandi & ſoluendi poteſtatem fecit quàm eos Spiritu ſancto donauit. Nego igitur vllis competere clauium poteſtatem, qui non prius acceperint Spiritum ſanctum.

2. Non habent Spiritũ S. qui ſolus eſt clauiũ moderator & arbiter.

Nego quenquam clauibus vti poſſe niſi præeunte docentéque Spiritu ſancto, & dictante quid agendum ſit. Spiritum ſanctum habere ſe illi nugantur: ſed re ipſa negant. niſi fortè Spiritum ſanctum rem eſſe vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: ſed illis non credetur. Atque hac quidem machina in vniuerſum ſubuertuntur, vt cuiuſcunq; oſtij clauem ſe habere iactent, ſemper interrogandi ſint habeántne Spiritum ſanctum, qui clauium eſt arbiter & moderator.

Ratio.

Si habere ſe reſpondeant, rurſum interpellandi ſunt an errare poſſit Spiritus ſanctus? Iſtud diſertè profari non audebunt, tametſi obliquè ſua doctrina inſinuant. Inferendum ergo erit, nullos ſacrificulos habere clauium poteſtatem, qui paſſim ſine delectu ſoluunt quæ ligari Dominus voluerat, ligant quæ ſolui iuſſerat.

Tertii erroris refutatio.

21 Quando clariſſimis experimentis euinci ſe vident, quòd dignos & indignos promiſcuè ſoluant & ligent, poteſtatẽ vſurpant ſine ſcientia. Et quanquam negare non audent ad bonum vſum requiri ſcientiam, poteſtatem tamen ipſam malis diſpenſatoribus traditam ſcribunt.

1. Mandatum & promiſſum Christi ignorant.

Atqui hæc poteſtas eſt, Quodcunq; ligaueris aut ſolueris in terra, erit in cęlis ligatum aut ſolutum. Aut promiſſum Chriſti mentiri oportet, aut bene ligant & ſoluunt qui ſunt hac poteſtate prędIti. Nec eſt quòd tergiuerſentur, Chriſti dictum limitari ſecundum eius merita qui ligatur aut ſoluitur.

Obiectionis dilutio.

Et nos etiam fatemur nec ligari nec ſolui poſſe niſi dignos qui ligentur aut ſoluantur. Sed habent Euangelij nuntij & Eccleſia verbum quo dignitatem hanc metiantur. In hoc verbo nuntij Euangelij poſſunt omnibus remiſſionem peccatorũ in Chriſto polliceri per fidem: poſſunt damnationem edicere in omnes & ſuper omnes qui Chriſtum non amplectuntur. In hoc verbo Eccleſia pronuntiat, ſcortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos partem in regno Dei non habere: taléſque certiſſimis vinculis ligat. *1.Cor.6.9.* Eodem verbo ſoluit quos reſipiſcentes conſolatur.

2. In abſurda innumera incurrent, à Dei verbo (quod eſt certa ligandi & ſoluendi regula) recedentes.

Sed quæ erit iſthæc poteſtas, neſcire quid ligandum ſit aut ſoluendum? ligare autem non poſſe aut ſoluere, niſi ſcias? Cur ergo dicunt ſe abſoluere authoritate ſibi data, quum incerta ſit abſolutio? quò nobis imaginaria hæc poteſtas, ſi nullus ſit vſus? Iam autem habeo, aut nullum eſſe, aut tam incertũ eſſe vt pro nullo habẽdus ſit. Quum enim fateantur bonam eſſe ſacerdotum partem qui non rite vtantur clauibus, poteſtatem verò ſine legitimo vſu inefficacem: quis mihi fidẽ faciet, eum à quo ſoluor bonum eſſe clauium diſpenſatorem? quòd ſi malus eſt, quid aliud habet quàm friuolam iſtam diſpenſationem? Quid in te ligandum ſit aut ſoluendum, neſcio, quando iuſto clauium vſu careo: ſed ſi mereris, te abſoluo. Ac tantundem poſſet, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) ſed Turca, aut diabolus. Id enim eſt dicere, Verbum Dei non habeo, certam ſoluendi regulam: ſed authoritas mihi data eſt te abſoluendi, ſi ita ſunt tua merita. Videmus igitur quorſum ſpectarint, quum diffinierunt, claues eſſe authoritatem diſcernendi, & executionis poteſtatem: ſcientiam accẽdere conſiliarium, & inſtar conſiliarij ad bonum vſum eſſe. *Vid. ſect. 15.* Nempe libidinosè, licenter, ſine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

Exceptio adu. hanc 3. erroris refutationem.

22 Si excipiat quiſpiam, legitimos Chriſti miniſtros nõ minus perplexos fore in ſuo officio, quia abſolutio quæ à fide pendet ſemper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidum ſolatium fore quia miniſter ipſe qui idoneus iudex nõ eſt eorum fidei, de eorum abſolutione certus non eſt: in promptu eſt ſolutio.

Reſp. 1. ad abſurda varia pontificios deducens, ſeu ſacrificulum, ſeu confitentem ſpectes.

Dicunt enim illi, non remitti à ſacerdote peccata niſi quorum ipſe eſt cognitor. ita ſecundum eos remiſſio ex ſacerdotis iudicio pendet. qui niſi prudenter diſcernat quinã venia digni ſint, tota actio caſſa eſt ac irrita. Denique poteſtas de qua loquuntur, iuriſdictio eſt examini annexa, ad quod reſtringitur venia & abſolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda eſt

est abyssus:quia vbi integra non est confessio,mutila etiam est spes veniæ. deinde sacerdos ipse suspensus hæreat necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala : postremò(quæ inscitia & ruditas sacerdotum est)maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior est quàm sutor ad agros colendos : alij ferè omnes sibi meritò suspecti esse debent.Hinc igitur perplexitas & dubitatio de absolutione papali,quòd eam fundatam esse volunt à sacerdotis persona:neque id modò,sed à cognitione, vt tantùm de rebus delatis,quæsitis & compertis iudicet.Iam siquis à bonis istis doctoribus quærat, reconcilietúrne Deo peccator,peccatis quibusdam remissis,nõ video quid respõdeant: nisi quòd fateri cogentur infructuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis,quàm perniciosa anxietas cõscientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dum recumbit in sacerdotis discretionem,vt loquuntur,nihil ex verbo Dei statuere potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. Conditionalis enim est absolutio vt confidat peccator sibi propitium esse Deum , modò syncerè in Christi sacrificio expiationem quærat,& acquiescat oblatæ sibi gratiæ. Ita errare non potest qui pro officio præconis,quod sibi ex Dei verbo dictatum est,promulgat. Peccator verò certam & liquidam absolutionem amplecti potest,vbi simplex illa conditio apponitur de amplexanda Christi gratia,secundum generalem illam magistri ipsius regulam,quæ impiè spreta in papatu fuit,Secundum fidem tuam fiat tibi.

Resp. 2. exceptioni abundè satisfaciens.

Mat.9.29

23 Quàm insulsè misceant quæ de clauium potestate docet Scriptura,promisi me alibi dicturum:& locus erit opportunior in tractando regimine Ecclesiæ. Meminerint tamen lectores præpostere ad auricularem & secretam cõfessionem torqueri quæ partim de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione à Christo dicta sunt. Quare dum obiiciunt, ius soluendi datum esse Apostolis, quod sacerdotes exerceant, peccata sibi agnita remittendo , falsum & friuolum principium sumi palàm est : quia absolutio quæ fidei seruit, nihil aliud est quàm testimonium veniæ ex gratuita Euangelij promissione sumptum. altera autem quæ ex disciplina Ecclesiæ pẽdet,nihil ad secreta peccata, sed ad exemplum magis pertinet,vt tollatur publica Ecclesiæ offensio. Quòd autẽ hinc inde testimonia corradunt quibus probent non sufficere vel soli Deo vel laicis confiteri peccata,nisi sacerdos sit cognitor,putida ac pudenda est eorum diligentia. Nam siquando peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerent apud suum pastorem , de recitatione accipi non potest quæ tunc in vsu non fuit. Deinde,vt sinistri fuerunt Lombardus & similes, videntur data opera libris adulterinis fuisse addicti, quorum prætextu deciperent simplices. Rectè quidem fatentur,quia pœnitentiam semper comitatur solutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus est,quanuis nondum confessus fuerit : ideóque tunc sacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remissa esse. Quanquam in verbo, declarandi,crassum errorem insinuant, ceremoniam subrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem attexunt, in facie Ecclesiæ absolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestiuè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum,quod iam diximus communi disciplinæ esse destinatum vbi tollenda est grauioris & notæ culpæ offensio. Sed paulo pòst moderationem peruertunt & corrumpunt,addentes alium modum remittendi:nempe cum iniunctione pœnæ & satisfactionis. in quo suis sacrificiis ius arrogant dimidiandi quod Deus vbique in solidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet acsi sacerdos,tribuni personam sustinens, Deo intercederet nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi qui ad tribunitium subsellium prostratus iacuerit,illícque sit mulctatus.

Li.4.c.12.

Quarti erroris(ius Soluendi sacrificulis concedentis)refutatio.

1.Petitio principii & ignoratio elenchi.

2.Ecclesiasticæ disciplinæ inuersio.

Obiectio 1.

Responsio 1.

2.

3.

Obiectio 2.

Responsio.

Obiectio 3.

Responsio.

24 Tota huc summa redit. si Deum facere velint cõfessionis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui : sicuti monstraui falsarios in paucis quos citant locis. Quum verò palàm sit legem esse ab hominibus impositam, dico & tyrãnicam esse & cum Dei iniuria latam, qui verbo suo conscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quum ad obtinendam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus voluit esse liberã,dico sacrilegium esse minimè tolerabile.quia nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere , in quo nobis sita est salus. Adhæc ostendi inuectam demum fuisse hanc tyrannidem , quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea legem esse pestiferam qua vel in desperationem præcipitat miseras animas, vbicunque

Conclusio totius disputationis aduersus cõfessionẽ hãc fictitiam,cuius ortum, tyrannidẽ, blasphemiam,sacrilegium & multiplicem impietatẽ depingit.

viget Dei timor: vel, vbi est securitas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Postremò exposui quascunque afferunt mitigationes non aliò tendere nisi vt inuoluant, obscurent ac deprauent puram doctrinam, fucosis autem coloribus impietates tegant.

De satisfactione, cui tertium locũ assignant sophistæ in pœnitentia, errores & mendacia.

25 Tertium locum satisfactioni in pœnitentia assignant, de qua quicquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius commutare, nisi de iis quæ facta sunt satisfaciat Deo. Esse autẽ multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propitiandum, iis debita iustitiæ Dei persoluenda, iis compensanda delicta, iis veniam emerendam. quanuis enim largitate misericordiæ culpam remiserit, pœnam tamen retinere disciplina iustitiæ. hanc esse pœnam quæ satisfactionibus redimenda sit. In hanc tamen summam recidunt omnia, nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, sed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compensetur, quo debita iustitiæ Dei satisfactio persoluatur. Talibus mendaciis oppono gratuitam peccatorum remissionem, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primùm, quid est remissio nisi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, vltrò sua beneficentia nomen expungit. Cur deinde gratis additur, nisi ad tollẽdam omnem satisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine prosternuntur? Quid autem? quum Dominus per Iesaiam clamat, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non ero memor: ánnon apertè denuntiat, causam & fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere? Præterea quum Scriptura vniuersa testimonium Christo deferat, quòd per nomẽ eius sit accipienda peccatorum remissio, nónne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docent? Neque verò hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipsæ intercedant quasi subsidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Christi, intelligit nihil nos afferre, nihil nostrum prætendere, sed sola Christi commendatione niti. quemadmodum Paulus asserens, quòd Deus erat mundum sibi in Christo reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum rationémque mox subiicit, quia pro nobis factus est peccatum qui peccati expers erat.

(Margin: Li.4.sen. dist.10.c. 10. c. non sufficit. de Pont. c.med. eadem dist. C.nullus. ead.dist. — *His opponitur vox. 1. Remissionis.* — Iesa.52.3. Rom.5.8. Col.2.14. — *2. Gratuitæ.* Tit.3.5. — *3. Dei iniquitates delentis.* Iesa.43.25. — *4. Per & propter Christum.* Act.10.43 — *Nihil ergo opus est satisfactione nostra.* — 2.Cor.5.19.)

1. Obiectio, Christi gratiã & efficaciam angustis limitibus includens.

26 Verùm qua sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconciliationem fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgẽdum esse per satisfactiones. sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per claues Ecclesiæ dispẽsatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam ipsorum magister, postquam Christum in ligno pœnam peccatorum soluisse, iuxta Petri doctrinam, confessus est: subiuncta illico exceptione sententiam illam corrigit, quòd in Baptismo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longè aliter Iohannes, Siquis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Patrem, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostẽdit qua offensus Deus propitiari placaríve posit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes quærite: sed perpetuum facit aduocatum, qui sua intercessione in Patris gratiam nos semper restituat: perpetuam propitiationem, qua peccata expientur. Est enim illud perpetuò verũ, quod alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse, non alius. hoc est, quando ipse solus est Agnus Dei, solus quoq; oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscẽdi propriè competat in Patrem, vbi à Filio distinguitur vt iam visum est: in altero gradu Christus hîc locatur, quod pœnam nobis debitam in se transferens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille, quem sibi rapiunt qui Deum placare tentant suis compensationibus.

(Margin: Li.3.sent. dist.9. — 1.Pet.2.24. 2.Tim.1.9. — *Resp. 1. ex Iohanne Euangelista.* 1.Ioh.2.1.12. — *Resp. 2. ex Iohanne Baptista.* Ioh.1.36. — *Responsionum harum consequens.*)

Duo quæ hîc obseruanda erant, satisfactionis cõmento violantur.

27 Ac duo hîc perpendere conuenit: vt integer & illibatus suus honor Christo seruetur: vt conscientiæ de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant. Iesaias ait, Patrem posuisse in Filium nostras omnium iniquitates, vt liuore eius sanemur. Quod aliis (Iesa.53.4.6.)

verb

1.Pet.2. 24. verbis repetens Petrus ait, Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Rom.8.3. Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum Gal.3.13. factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, quum in hostiam datus est, in quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cum horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reiiceretur. Hic nequaquam audiuntur nugamenta illa: quòd post initialem purgationem, passionis Christi efficaciam non aliter nostrûm vnusquisq; sentiat quàm pro satisfactoriæ pœnitentiæ modo: sed ad vnicam Christi satisfactionem, quoties lapsi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilẽtes eorum nænias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Hæc si locum habeant, ánne quæ Christo superius sunt attributa, illi salua manent? Immanè quantum hæc differũt, iniquitates nostras positas esse in Christo vt in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Christum esse propitiationẽ pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandum. Quòd si de pacificanda conscientia agitur: quæ istæc erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satisfactionis modus constare poterit? Ergo semper dubitabit an Deum habeat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant: & parum reputant quanta sit peccati grauitas: vt alibi dicemus. Et vt ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centum vitę, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quòd loci omnes quibus asseritur peccatorũ remissio, non ad catechumenos pertinent, sed ad regenitos Dei filios, & qui in Ecclesię si-

Primũ, videlicet Christi hono rem illibatũ seruari debere, probatur sigillatim.

Alterum, de pacificãda conscientia, probatur stare non posse si detur locus huic satisfactioni.

2. Obiectio, quæ peccatorũ remissionẽ ad Catechumenos restringunt, diluitur.

2.Cor.5. 20. nu fuerũt diu nutriti. Legatio illa quam tã splendidè extollit Paulus, Obsecro vos Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, sed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iussis, ad Christi crucem eos ablegat. Sic quum Col.1.20. scribit Colossensibus Christum pacificasse per sanguinem crucis quæ sunt in cælo vel in terra, non restringit hoc ad momentum quo recipimur in Ecclesiam, sed ad totum cursum extendit. Quod facilè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionem per sanguinem Christi, nempe remissionem peccatorum. Quanquam plures locos congerere superuacuum est qui subinde occurrunt.

28 Hic in asylum confugiunt ineptæ distinctionis, Peccata quædam venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus grauem satisfactionem deberi: venialia facilioribus remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ aspersione, absolutione Missæ. Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen assiduè peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterum ab altero discernere potuerunt, nisi quòd impietatem & immunditiem cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iusti & Ro.6.23. iniusti regula docet) peccati stipendium pronuntiamus esse mortem: & Animam, quæ Ezech.18 20. peccauerit, morte dignam. Cæterùm fidelium peccata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordia, nulla est cõdemnatio iis qui sunt in Christo Rom.8.1. Iesu: quia non imputantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostram calumnientur. dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro enim, annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoscant. Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipẽdium peccati mortem esse: Legis obedientiam, esse vitæ viam: transgressionem, mortem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem ergo satisfaciendi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? si vnius diei est satisfactio peccati vnius: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diem nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Prou.24.16. Ad eorum verò satisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia. quid morantur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

3. Obiectio, peccata venialia & mortalia pro suo arbitrio fabricans, 1. cum Deo ludens & Scripturæ repugnans.

Resp. peccati venialis & mortalis verã distinctionem aperiens.

Instantia ex superiore obiectione nata.

Responsio.

29 Conantur quidem se expedire: sed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fingunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia: sed culpa remissa, pœnam restare quam persolui Dei iustitia postulat. Ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones. Quę ista bone Deus, desultoria leuitas? culpę remissionẽ nũc gratuitam prostare confitentur, quam precibus & lachrymis, aliísque omne genus præ-

4. Obiectio, pœnæ & culpę distinctionẽ inducens, vt satisfactionis figmẽtũ stabiliat.

Responsio 1.

Eadem enim ratione hæreditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt scimus, in
Respõsio, ostendens cur suos Deus in hac vita grauißimis plagis feriat.
æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis consilium vel affectum, sed
ad vehementem doloris sensum refertur, quo afficiuntur qui vel qualemcunque eius
seueritatem sustinent. Atqui fideles suos non mediocri tantùm austeritate pungit, sed
interdum ita vulnerat vt sibi non longè ab inferorum exitio distare videantur. Sic quidem testatur iram suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant,
Dei placandi maiore cura tangantur, & solicitè ad veniam petendam festinent: sed in
Ita tamẽ vt misericordiã suã non auferat ab eis.
eo ipso luculentius interim clementiæ quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim
fœdus in vero nostro Solomone nobiscũ percussum, cuius fidem nunquam fore irritam
is qui fallere non potest affirmauit. Si dereliquerint, inquit, filij eius Legem meam, & in Psal. 89.
iudiciis meis non ambulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non cu- 31.
stodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Cuius misericordiæ quo nos certiores faceret, virgam, qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorum, & verbera filio- 2. Sam. 7.
Cõfirmatio ab eius promißione.
rum hominum. Quibus particulis dum moderationem & lenitatem significat, simul 14.
innuit non posse nisi extremo lethalíque horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Israele suo castigando,
A testimonio & exẽplo, perpetua Ecclesiæ Dei experientia illustrato.
ostendit apud Prophetam, In igne repurgaui te, inquit, sed non velut argentum. nam & Ies. 48. 10.
ipse totus absumptus esses. Quanquam purgationis loco castigationes illi esse docet: eas
tamen ipsas addit ita se temperare, ne plus iusto per eas deteratur. Idque omnino necesse est. quia vt quisque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem se addicit,
sic tenerior est ad ferendam eius iram. Reprobi enim, quanuis sub flagellis gemãt, quia
tamen non expẽdunt causam, quin potius tam suis peccatis quàm Dei iudicio tergum
Reproborum & electorum dum castigantur discrimen.
obuertunt, ex socordia illa contrahunt duritiem. vel quia fremunt & calcitrant, adeóq;
tumultuantur contra suum iudicem, furiosus ille impetus amentia & furore eos obstupefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, statim descendunt ad reputanda peccata,
& metu horroréque perculsi, ad deprecationem supplices confugiunt. Hos dolores,
quibus se cruciant miseræ animæ, nisi leniret Deus, succumberent centies etiam in mediocribus iræ eius signis.

Posterior distinctio. Dum flagellãtur reprobi, pœnas æternas quodammodo pendere incipiunt: Castigationes piorũ eos ad resipiscẽtiam & Dei gratiã amplectendã inuitant: quod & S. Patrum & Scripturæ testimoniis confirmatur.

33 Sit deinde hæc altera distinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam
pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt. & quanquam illis non impune
cedet talibus iræ diuinæ documentis non auscultasse, non tamen ideo plectuntur quo
ad meliorem mentem redeant: sed tantùm vt Deum magno suo malo iudicem & vltorem experiantur. Ferulis autem verberantur filij, non vt mulctam delictorum Deo persoluant, sed vt inde ad resipiscentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius quàm
in præteritum tempus respicere intelligimus. Id Chrysostomi verbis malim quàm meis In serm.
exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens suppli- de Pœn. & confessione.
cium, sed ad futura nos corrigens. Sic & Augustinus, Quod pateris, vnde plangis, medi-
cina est tibi, non pœna: castigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis re- Expos. in
pelli ab hereditate, &c. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mundus, noueri- Psal. 102. circa fin.
tis fratres quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis, &c. Has sententias ideo citare placuit, ne cui videretur noua aut minus vsitata loquutio quam posui. Atque huc
pertinent querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitudine
expostulat, quòd peruicaciter contempserit omnes pœnas. Apud Iesaiam, Ad quid per- Iesa. 1. 5.
cuterem vos vltra? à planta pedis ad verticem non est sanitas. Sed quia talibus sententiis
abundant Prophetę, breuitèr indicasse satis fuerit, non alio consilio Deum punire suam
1. Sam. 5. 23. Ecclesiam nisi vt subacta resipiscat. Ergo quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vin-
2. Sam. 12. 18. dictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc
1. Cor. 11. 32. sententiam accipiendum est quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur,
ne cum hoc mundo damnemur. Hoc est, dum nos filij Dei manu cælestis Patris affligimur, non hæc pœna est qua confundamur: sed castigatio duntaxat qua erudiamur. Qua
Lib. de Peccato. meritis ac remiss. 2. c. 33. & 34. in re planè nobiscum est Augustinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter castigantur à Deo, variè considerandas esse: quia sanctis sunt, post peccatorum remissionem,
certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas
Dauidi aliisque piis inflictas commemorat, & eò spectasse dicit vt eorum pietas huiusmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Iesaias, remissam Iesa. 40. 2.

esse populo Iudaico iniquitatem, quòd plenam accepisset castigationem de manu Domini, à pœnę solutione pendère delictorum veniam arguit: sed perinde est ac si diceret, Satis iam pœnarum exactum est: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuistis, tempus est vt accepto plenæ misericordiæ nuntio, animi vestri in lętitiam diffusi me patrem sentiant. Nam illic Deus patris induit personam, quem iustæ quoque seueritatis pœnitet, vbi coactus est asperius in filium animaduertere.

1. Petr. 4. 17. Ier. 25. 29

Doctrinæ quæ hac distinctione cotinetur duplex vsus, fidelis animę respectu.

34 His cogitationibus fidelem instrui necesse est in afflictionum acerbitate. Tempus est vt iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filij Dei si seueritatem quam sentiunt, vltionem eius esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem, detestari. denique se à Deo diligi nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitiis irascentem, sibi autem propitium ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertum conqueritur, Super me transierunt furores tui Deus: terrores tui oppresserunt me. Item quod scribit Moses, Quoniam defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies nostri recesserunt in ira tua: consumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Contrà verò Dauid de paternis castigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quem tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt prȩstes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum scelera dissimulans rigidior erga suos apparet. Ideóque solatij causam addit Legis admonitionem, qua discat saluti suæ consuli dum reuocantur in viam, impij verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert sítne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilentiæ, morbi, maledictiones Dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, vt sint aduersus reprobos iræ vindictæque Domini instrumenta.

Prior, vt in afflictione Deum sibi beneuolū, vitiis suis etsi irascentem, credat.

Psal. 88. 17. Ps. 90. 7. Ps. 94. 12.

Alter, reprobis tēporarias pœnas maledictionis æternæ esse præludia.

35 Perspiciunt nunc omnes (ni fallor) quò spectet illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe vt documentum esset, grauiter Deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tantam offensionem in dilecto & fideli seruo declarasset: vt erudiretur ipse Dauid ne postea tale facinus auderet: non autem vt pœna esset qua compensationem quandam Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehementi peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati quidem noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus nō impunitum manere: ipsum flagello suo asperrimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti nostro indictæ fuerant, miserias: talibus exercitamentis admoneri nos sentimus quàm grauiter Deo Legis suæ transgressio displiceat: quò miseræ nostræ sortis conscientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aspiremus. Stultissimus verò fuerit siquis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perseuerantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare, provt vniuscuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicum, exprobrat duro & obstinato populo quòd percussus non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur Ephraim esse quasi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabant in animos ferulæ, vt vitiis excoctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simulac quisque resipuerit, se mox fore placabilem, sibíque nostra peruicacia exprimi quem exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visum est prudentissimo Patri omnes sine except

Duplici distinctione de iudicio Dei explicata, responsio subiicitur ad 5. obiectionis primum mēbrum.

2. Sam. 24. 15.

De animaduersione in Dauidem, quæ castigatio fuit non pœna.

Hypotheseos reuocatio ad thesin, confirmata testimoniis & exemplis.

Homil. 3. de prouid. ad Stagirium.

Ierem. 5. 3. Oseæ. 7. 8.

Cur omnes cōmuni flagello Dei per totā vitam exercētur.

exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem est cur sic in vnum Dauidis exemplum oculos coniiciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuitam peccatorum remissionem licebat contemplari. Legitur publicanus descendisse è templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambrosius, legimus: satisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge, remittuntur tibi peccata tua. pœna non imponitur. Omnes quę in Scriptura commemorantur absolutiones, gratuitæ describuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius pèti debuerat, quàm ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet.

Luc. 17. 14. Luc. 22. 61. Matth. 9. 2. Serm. 46. de Pœnitét. Petri.

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnezer vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas miseratione pauperum: non voluit significare iustitiam & misericordiam esse Dei propitiationem & pœnarum redēptionem: (absit enim vt alia vnquam fuerit ἀπολύτρωσις quàm sanguis Christi) sed illud redimere, ad homines potius quàm ad Deum retulit. acsi dixisset, Exercuisti, ô rex, iniustam & violētam dominationem, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populum tuum: pro iniustis exactionibus, pro violentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomon charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer versus, Odium excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo versu, more suo, per antithesin, mala quæ ex odiis nascuntur, cum fructibus charitatis confert, in hunc sensum, Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vitio vertunt: at verò qui se diligunt, multa inter se mutuò dissimulāt, ad multa conniuent, multa vicissim condonant: non quòd alter alterius vitia probet, sed tolerat, & admonendo medetur, potius quàm insectando exulceret. Eodem sensu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum est: nisi deprauatæ vafréque detortæ scripturæ insimulare eum volumus. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactione pacatus Deus, pœnam, quam alioqui erat expetiturus, remittat: sed familiari Scripturæ more indicat quòd ipsum sibi propitium reperturi sint qui vitiis ac nequitiis prioribus valere iussis, per pietatem & veritatē ad ipsum conuertuntur. acsi diceret iram Domini residere, acquiescere eius iudicium vbi à flagitiis nostris quiescimus. Nec verò causam veniæ, sed potius modum veræ conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetę frustra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author epistolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans, eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Pharisæos subsannans quòd purgandis tantùm catinis intenti, cordis munditiem negligerent, iubet eos, quo omnia munda sint, dare eleemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantùm docet qualis probetur Deo munditiES. De qua loquutione alibi tractatum est.

Ad alterum mēbrum 5. distinctionis de iustitia redimente peccata responsio. Dan. 4. 24.

Respōsio ad tertiū membrū, de charitate multitudinem peccatorū operiente. Prou. 10. 11. 1. Pet. 4. 8. Prou. 16. 6.

Ad quartum mēbrum de misericordia peccatum expiante, responsio.

Item, ad quintum, de eleemosynis omnia mundantibus. Hebr. 13. 14. Matt. 23. 25. Luc. 11. 41 Vid. Cal. in harm. Euang. Luc. 11. 41

37 Quantum attinet ad locum Lucę, nemo, qui parabolam illic à Domino propositam sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Pharisęus apud se cogitabat, non cognosci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim nō fuisse admissurum, si peccatricem, qualis erat cognouisset. Atq; ex eo colligebat non esse Prophetam, qui eum in modum falli posset. Dominus, vt peccatricem non esse ostenderet cui iam remissa essent peccata, parabolam proposuit: Duo debitores erant vni fœneratori. alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtriq; remissum est debitum. vter maiorem gratiam habet? Respondet Pharisæus, Is vtiq; cui plus donatum est. Subiicit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multū. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris, cui remissa erāt quingenta, cui non dixit ideo remissa quia multum dilexisset: sed ideo multum diligere, quia remissa sint. Atque huc eam similitudinem applicari conuenit, in hanc formam. Putas mulierem hanc esse peccatricem. atqui talem non esse, agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorum remissionem illa obtinuerit, palàm Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam testamur.

Et ad postremum, de peccatis multis mulieri condonatis, quòd multum dilexisset. Luc. 7. 36.

Dilectio mulieris non causa remissionis peccatorū, sed probatio.

Argumentum à posteriori.

38 Par

6. Obiectio pro satisfactione, ex veterum scriptis.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè loquutos: sed non concedam eos ipsos adeò fuisse rudes & imperitos, vt eo sensu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis leguntur. Chrysostomus alicubi ita scribit, Vbi misericordia flagitatur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudicium non sæuit: vbi misericordia petitur, pœnæ locus non est: vbi misericordia, quæstio nulla: vbi misericordia, condonata responsio est. Quæ verba vtcunque torqueantur, cum dogmatibus tamen scholasticis conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Ecclesiasticis qui Augustino inscribitur, sic legis, Pœnitentiæ satisfactio est, causas peccatorum excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque seculis irrisam passim fuisse satisfactionis doctrinam, quæ pro admissis delictis rependi diceretur: quum omnem satisfactionem ad cautionem referat se in posterum à peccatis abstinendi. Nolo citare quod tradit idem Chrysostomus, eum nihil à nobis vltrà requirere quàm vt delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sententię subinde in eius & aliorum scriptis recurrunt. Augustinus quidem alicubi opera misericordię remedia nuncupat obtinendę peccatorum remissionis: sed ne in verbulo isto quis impingat, ipse alio loco occurrit. Caro Christi, inquit, verum est & vnicum pro peccatis sacrificium, non modò iis quæ vniuersa in baptismate delentur, sed quæ postea ex infirmitate subrepunt: propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra. Et remittuntur per singulare illud sacrificium.

Homil. 2. in Psal. 50 — Cap. 54. — Hom. 10. in Genes. — Enchir. ad Laurent. — Mat. 6. 12.

Horum nonnulli etsi hac in parte aut lapsi sunt, aut nimis asperè ac duriter locuti, tamẽ cum scholasticis non conueniunt, vt ex Augustini & Chrysostomi testimoniis constat.

39 Vocarunt autem vt plurimum satisfactionem, non compensationem quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerãt quum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua pœnitẽtia certiorem. Indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus se prioris vitæ verè & ex animo pertæsos esse approbarent, vel potius priorum memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo sed Ecclesiæ satisfacere. Quod etiam his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu sumpserunt originem confessiones & satisfactiones quæ hodie in vsu sunt. Viperei sanè partus, quibus factum est, vt ne vmbra quidem melioris illius formæ supersit. Scio veteres interdum duriusculè loqui: nec, vt nuper dixi, forsan lapsos esse nego. sed quę pauculis nęuis aspersa erant, dum illotis istorum manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et si veterum authoritate pugnandum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones suos contexuit, ex insulsis quorundam monachorum deliriis quæ sub Ambrosij, Hieronymi, Augustini & Chrysostomi nomine feruntur, decerpta est. vt in præsenti argumento omnia ferè sumit è libro Augustini De pœnitentia, qui à rhapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus consarcinatus, Augustini quidem nomen præfert, sed quem nemo, vel mediocriter doctus, agnoscere pro suo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam argutè exquiro, ignoscant lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certè nec valde laboriosum, & tamen plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysteriis iactarunt: sed quia fructuosè docere propositum est, supersedeo.

De satisfactionibus enim ita locuti sunt, vt appareat eo tẽpore satisfactiones Ecclesiæ pacem non Dei thronum respexisse.

Cap. 65. Citatur in Decr. c. in act. pœnit. dist. 1.

Scholastici autem, quod obscurè à nonnullis, insulsè ab ignotis monachis prolatum est, pessimè sunt interpretati.

CAPVT V.

De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.

Partes capitis.

1 Indulgentiarum papisticarum summa, descriptio & refutatio, sect. 1. & 2.
2 Earundem confutatio ex Leone & Augustino collecta, simúlque additur ad duas obiectiones quæ hunc errorem fulciunt responsio, sect. 3. & 4. Papæ item hac in parte profana turpis lucri cupiditas, & indulgentiarum origo, detegitur, sect. 5.
3 Purgatorij Papistici examen necessarium, impietas, horrenda. sect. 6. explicatio quinque locorum Scripturæ, quibus somnium illud Sophistæ confirmare nituntur, sect. 7. 8. 9. Deinde quid veteres Theologi de hoc purgatorio senserint, differitur, sect. 10.

EX hac porrò satisfactionis doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, istis suffici nugantur: atque eo prosiliunt insaniæ vt dispensationem esse definiant meritorum Christi & martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Etsi autem helleboro magis quàm argumentis digni sunt, vt non magnum operæpretium sit tam friuolis erroribus refellendis

Satisfactionis doctrina indulgentiarum mater.

Harum definitio.

Ac vanitas. incumbere, qui multis arietibus percussi sua sponte consenescere & ad inclinationem spectare incipiunt: quia tamẽ imperitis quibusdam vtilis erit breuis refutatio, eam non omittam. Et sanè quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furiosa lasciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id verò documento esse potest quàm alta errorum nocte immersi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis belligerulis palàm nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretium taxari, nihil gratuitum prostare: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta, in lenones, in comessationes turpiter absumerentur: summos indulgentiarum buccinatores, summos esse contemptores: monstrum istud maiori in dies licentia grassari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum semper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen summa veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutius, existimabant tamen pias esse fraudes, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem vbi orbis aliquantum sibi sapere permisit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelascunt, donec planè euanescant.

Tamen diu inualuerunt, & qua de causa.

Testes sunt autem impiæ auaritiæ Pontificis & Cleri Romani: horrẽdæ item cæcitatis quo Christianus orbis olim percussus est.

Harum descriptio, ex Sophistarum sententia.

2 Verùm quoniam plurimi, qui sordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus luserunt hactenus, & nos ludificati sunt indulgentiarij) vident, fontem ipsum impietatis non conspiciunt: operæpretium est indicare non solùm quales sint indulgẽtiæ, sed quid omnino sint omni macula abstersæ. Thesaurum Ecclesiæ vocant, Christi & sanctorum Apostolorum Martyrúmque merita. Huius horrei radicalem custodiam (vt attigi) Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, vt & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Episcopis, quadraginta. Sunt autem illæ (vt genuinè describam) sanguinis Christi profanatio, Satanæque ludibrium, quo Christianum populum à Dei gratia, à vita quæ est in Christo abducãt, & à vera salutis via auertant. Quî enim poterat fœdius profanari Christi sanguis, quàm dum negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem nisi velut arescentis & exhausti defectus aliunde suppleatur & sufficiatur? Christo Lex & Prophetæ omnes (inquit Petrus) testimonium perhibent, quòd per ipsum accipienda sit remissio peccatorum. indulgentię remissionem peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Christi emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ sanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem. Christus (inquit Paulus) qui peccatum nòn nouerat, factus pro nobis est peccatum (id est peccati satisfactio) vt iustitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum satisfactionem in sanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis testificabatur, solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum esse: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Christum acquisiuisse Ecclesiam suo sanguine: indulgentiæ aliud pretium acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione Christus consummauit in perpetuum sanctificatos, ait Apostolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici sanctificationem, quæ alioqui non sufficeret. Iohannes dicit sanctos omnes lauisse stolas in sanguine Agni: indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum.

Re vera quid sint, & tantæ impietatis refutatio, sptẽ Scripturæ locis cõfirmata.

Act.10.43. 1.Iohan.1.7. 2.Cor.5.21. 1.Cor.1.13. Act.20.28. Heb.10.14. Apoc.7.14.

Item luculento Leonis, Rom. Episcopi testimonio.

3 Præclarè aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Palæstinos, Quàuis (inquit) multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientię, non dona iustitiæ. singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitum suo fine persoluit: quum vnus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati. Quam sententiam, vt erat memorabilis, alibi quoq; repetiit. Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus appositè Augustinus in eandem sententiam, Etsi fratres (inquit) pro fratribus morimur, nullius tamen sanguis Martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: neque in hoc quod imitaremur, sed quod gratularemur contulit nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum tota eorum doctrina ex horrendis sacrilegiis & blasph

Epist.81. Psal. 116. 15. Epist.95. Tract. in Iohan.84 Lib. 4. ad Bonif.c.4

Cui Augustinus suffragatur.

Nihilominus tamẽ Papisti-

blaſphemiis conſuta ſit, hæc tamen præ aliis prodigioſa eſt blaſphemia. Agnoſcant an non hæc ſint ſua placita, Martyres plus morte ſua Deo præſtitiſſe ac meritos eſſe quàm ſibi opus eſſet: tantámque illis meritorum largitatem ſuperfuiſſe quæ in alios redundaret. Ne igitur ſuperuacuum ſit tantum bonum, commiſceri eorum ſanguinem ſanguini Chriſti, & ex vtroque theſaurum Eccleſiæ confici, ad remiſſionem & ſatisfa-

ci doctores prodigioſam hanc indulgẽtiarum blaſphemiam tueri, & quidem Apoſtoli authoritate, conantur.

Col.1.24. ctionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti pro corpore eius, quod eſt Eccleſia. Quid hoc eſt, niſi Chriſto nomen relinquere, cæterùm vulgarem ſanctulum facere, qui in turba vix dignoſcatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum reſpici quum de obtinenda peccatorum remiſſione, expiatione, ſanctificatione agitur. Sed audiamus eorũ enthymemata. Ne ſine fructu effuſus ſit ſanguis Martyrum, in commune Eccleſiæ bonum conferatur. Itáne? an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius ſuo ſanguine ſubſcribere? teſtificari præſentis vitæ contemptu, meliorem ſe vitam quærere? fidem Eccleſiæ ſua conſtantia cõfirmare, hoſtium autem pertinaciam frangere? Sed hoc eſt ſcilicet, nullum fructum agnoſcunt, ſi ſolus Chriſtus eſt propitiator, ſi ſolus mortuus eſt propter peccata noſtra, ſi ſolus eſt oblatus pro noſtra redemptione. Nihilominus (inquiunt) coronam victoriæ adepti eſſent Petrus & Paulus ſi in lectulis defuncti eſſent ſua morte. Quòd autem ad ſanguinem vſque certarunt, id ſterile & infructuoſum relinquere, iuſtitiæ Dei non quadraret. Quaſi verò pro donorum ſuorum menſura gloriam in ſeruis ſuis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem ſatis magna in commune ab Eccleſia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

Reſponſio 1.

Obiectionis diſſolutio.

Col.1.24. 4 Quàm verò malitioſè Pauli locum detorquent, vbi dicit ſe ſupplere in corpore ſuo ea quæ deerant paſſionum Chriſti! Non enim defectum illum ſupplementúmve illud ad redemptionis, ſatisfactionis, expiationis opus refert, ſed ad eas afflictiones quibus Chriſti membra, nempe fideles omnes, exerceri oportet, quandiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc reſtare paſſionum Chriſti, quod in ſeipſo ſemel paſſus, quotidie in membris ſuis patitur. Eo nos honore dignatur Chriſtus, vt noſtras afflictiones ſuas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, pro Eccleſia: non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro ſatisfactione Eccleſię: ſed pro ædificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, ſe ſuſtinere omnia propter electos, vt ſalutem cõſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Et Corinthiis ſcribebat, pro eorum conſolatione & ſalute ſe perferre quaſcunque tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem ſeipſum explicat, quum addit ſe factum Eccleſiæ miniſtrum, non ad redemptionem, ſed ſecundum diſpenſationem quæ illi commiſſa erat, ad prædicandum Chriſti Euangelium. Quòd ſi alium quoque interpretem requirunt, audiant Auguſtinum. Paſſiones (inquit) Chriſti in ſolo Chriſto, vt in capite: in Chriſto & Eccleſia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deeſt paſſionibus Chriſti. Si ergo in mẽbris Chriſti es, quiſquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non ſunt Chriſti membra, deerat paſſionibus Chriſti. Paſſiones verò Apoſtolorum pro Eccleſia ſuſceptæ quorſum tendant, alibi exponit, Chriſtus mihi ianua eſt ad vos. quia oues Chriſti eſtis, ſanguine eius comparatæ: agnoſcite pretium veſtrum, quod à me non datur, ſed per me prædicatur. Deinde ſubnectit, Quo modo ipſe animam ſuam poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificãdam pacem, ad fidem aſſerendam. Hęc Auguſtinus. Abſit autem vt deeſſe aliquid putauerit Paulus paſſionibus Chriſti quantum ad omnem iuſtitiæ, ſalutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui adeò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Chriſtum tanta largitate effuſam, vt omnem vim peccati longè ſupergreſſa fuerit. Hac ſola ſancti omnes ſalui facti ſunt, non vitæ aut mortis ſuę merito, quẽadmodum Petrus diſertè teſtatur: vt in Deum & Chriſtum eius contumelioſus fuerit qui vllius ſancti dignitatem alibi quàm in ſola Dei miſericordia repoſuerit. Sed quid hîc diutius, perinde atque in re adhuc obſcura, moror, quum talia prodigia traducere, vincere ſit?

Reſp. 2. ad Apoſtoli locum, quẽ indulgentiarii malitioſè detorquent.

Cõfirmatio reſpõſionis, à collatione aliorũ locorum.

Ab Auguſtini, Paulũ interpretãtis, teſtimonio.

Ab aliis Apoſtoli locis, qui conſilium ſerui Dei aperiunt.

Margin references: 2.Tim.2.10. — 2.Cor.1.6 — In Pſ.16. — Tract. in Iohan.47 — Rom.5.15 — Act.15.11.

5 Porrò, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Ieſu Chriſti includere, quam Dominus verbo Euangelij diſpenſari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangelium eſſe oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euãgelio Chriſtum, cum omni affluentia bonorum cęleſtium, cum omnibus ſuis meri-

Profana turpis lucri cupiditas pontificis Romani refellitur.

tis, omni sua iustitia, sapientia, gratia, nulla exceptione, nobis offerri testis est Paulus, 2. Cor. 5. 18.
quum dicit depositum esse apud ministros verbum reconciliationis, quo hac legationis forma fungantur, ceu Christo per ipsos hortante, Obsecramus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Christi κοινωνία, quę (eodem Apostolo teste) fruenda nobis in Euan- 1. Cor. 1. 17.
gelio offertur, norunt fideles. Contra indulgentiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ reclusum, plumbo, membranæ, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt. Si-

Indulgentiarũ origo.

quis autem originem requirat, hinc videtur hic abusus emanasse, quòd quum iniungerentur olim seueriores satisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri possent, qui pœnitentia sibi imposita grauari se vltra modum sentiebant, petebant ab Ecclesia relaxationem. Remissio, quæ talibus fiebat, indulgentia vocabatur. Vbi autem satisfactiones ad Deum transtulerunt, ac compensationes esse dixerunt quibus se rediмant homines à iudicio Dei, simul etiam indulgentias eò traxerunt vt essent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blasphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.

Purgatorii à papistis cõficti examen quàm sit necessarium.

6 Iam nec de suo Purgatorio molesti nobis sint: quod hac securi fractum, dirutum, & à fundamentis prorsus euersum est. Neque enim quibusdam assentior qui dissimulandum hac in parte censent, & mentionem Purgatorij omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnæ oriuntur, minimum ædificationis referri potest. Equidem & ipse tales nu-

Ratio 1. à rei ipsius consideratione.

gas negligendas consulerem, nisi seria ducerent. Sed quum ex multis blasphemiis constructum sit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offensiones suscitet: profectò conniuendum non est. Illud fortè vtcunque ad tempus dissimulari poterat, quòd sine Dei verbo curiosa audacique temeritate excogitatum erat: quòd de ipso creditum erat nescio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipsius

2. A Dei authoritate.

confirmationem aliquot Scripturæ loci inscitè detorti erant. Quanquam non fert Dominus humanam audaciam sic in abditos iudiciorum suorum recessus perrumpere: & Deu. 18. 11
seuerè prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari à mortuis veritatē: nec verbum suum tam irreligiosè contaminari permittit. Demus tamen, illa omnia tolerari aliquantisper po-

3. A consideratione meriti Christi, quod hoc commento aboletur.

tuisse vt res non magni momenti. at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Christi sanguine quęritur, vbi satisfactio aliò transfertur, periculosissimum silentium. Clamandum ergo non modò vocis sed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanæ esse commentum, quod Christi crucem euacuat, quod contumeliam Dei misericor-

Purgatorium quid.

diæ non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit & euertit. Quid enim illis est Purgatorium nisi quę post mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis satisfactio? vt diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuum est, Christi sanguinem vnicam esse pro fidelium peccatis satisfactionem, expiationem, purgationem: quid superest ni-

4. Ratio, ab impietatib. ex hoc fonte scaturientibus.

si Purgatorium meram esse eámque horribilem in Christum blasphemiam? Prætereo sacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliáque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodiisse conspicimus.

Locorum Scripturæ pro Purgatorio citatorum explicatio.

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam solent, illis è manibus excutere operæpretium est. Quum Dominus (inquiunt) peccatũ in Spiritum sanctum, Matt. 12. 32.
neque in hoc neq; in futuro seculo remittendum asseuerat, ex eo simul innuit, quorundam esse in futuro seculo peccatorum remissionem. Verùm quis nõ videat, Dominum Marc. 3. 28.

1. De peccato quod neque in hoc neque in futuro seculo cõdonatur: vnde inferũt, quorundam esse in futuro seculo peccatorũ remissionem.

illic de peccati culpa loqui? Quòd si ita est, quid ad eorum Purgatorium, vtpote quorum illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpam in præsenti vita remissam esse non Luc. 12. 10
inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obstrepant, planiorem habebũt solutionem. Quum Dominus spem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitiosæ nequitiæ, non satis habuit dicere, nunquam remissum iri: sed quò magis amplificaret, partitione vsus est, qua & iudicium complexus est quod sentit in hac vita vniuscuiusque conscientia, & postremum illud quod palàm in resurrectione feretur. acsi diceret, Vos à malitiosa rebellione, non secus ac præsentissimo exitio, cauete. Nam qui oblatam Spiritus lucem destinatò extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuersionem data est, veniam consequetur, neque vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hœdis segre-

2. De vltimo quadrante persoluendo.

gabuntur, & regnum cæleste omnibus scandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthęo parabolam, Concordiam habe cum aduersario tuo: nequando te ille iudici Mat. 5. 25.

trad

tradat, iudex lictori, lictor carceri: vnde non exeas donec persolueris vltimum quadrantem. Si iudex hoc loco Deum significat, litigator Diabolum, lictor Angelum, carcer Purgatorium, libenter dabo manus. Verùm si nulli non constat, voluisse illic Christum ostendere quot periculis ac malis se obiiciant qui summum ius obstinatè pertentare malunt quàm ex æquo & bono agere, quò vehementius ad æquam concordiam suos exhortaretur: vbi, quæso, reperietur Purgatorium?

Phil.2.10 8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cælestium, terrestrium & infernorum genua Christo flecti affirmat. Infernos enim non posse intelligi, qui æternæ damnationi addicti sunt, pro confesso assumunt. Proinde superest vt sint animæ in Purgatorio laborantes. Non pessimè ratiocinarentur si Apostolus verum pietatis cultum per geniculationem designaret: sed quum simpliciter doceat, delatam esse Christo dominationem qua subiugandæ sint vniuersæ creaturæ: quid obstat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui sanè ad Domini tribunal sistentur, iudicem suum agnituri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandē prophetiam Paulus ipse alibi interpretatur, Omnes (inquit) sistemur ad tribunal Christi. Scriptum est enim, Viuo ego, mihi flectetur omne genu, &c. Atqui in eum modum interpretari non licet, quod in Apocalypsi habetur, Omnem creaturam, quæ in cælo, & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in mari, & quę in ipsis sunt, omnia audiui dicentia, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum. Id quidem facilè concedo. sed quales hîc creaturas recenseri putant? Certo enim certius est, & ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo non aliud affirmatur quàm singulas orbis partes, à summo cælorum vertice ad vsque terræ centrum, suo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabæorum historia proferunt, responsione non dignabor, ne opus illud videar in sacrorum librorum catalogū referre. At Augustinus pro canonico recepit. Primùm quàm certa fide? Scripturam (inquit) Machabæorum non habent Iudæi sicut Legem, Prophetas, & Psalmos, quibus testimonium perhibet Dominus tanquam testibus suis, dicens, Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, & Psalmis, & Prophetis de me. Sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, &c. Hieronymus autem sine dubitatione, minimè valere eius authoritatē ad asserēda dogmata docet. Et ex libello illo vetusto qui sub nomine Cypriani de expositione Symboli inscribitur, apertè constat locum nullum in veteri Ecclesia habuisse. Et quid frustra hîc contendo? Quasi author ipse non satis ostendat quantum sibi deferendum sit, quum veniam in fine precatur, siquid minus bene dixerit. Certè qui scripta sua indigere veniā fatetur, Spiritus sancti oracula non esse clamat. Adde quòd non alio nomine laudatur Iudæ pietas, nisi quia spem firmam de vltima resurrectione habuerit, vbi oblationem misit pro mortuis Hierosolymam. Neque enim ad pretium redemptionis trahit scriptor historię quod ille egit: sed vt consortes æternæ vitæ essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superstitione quidem & præpostero zelo non caruit hoc factum: sed plusquam fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsque trahunt: quando aduentu Christi scimus cessare quæ in vsu tunc fuerunt.

[Margin: 3. De genuflexione infernorum. — Rom.14.10. — Apoc.5.13. — 4. De exemplo Iudæ Machabæi, oblationē pro mortuis Hierosolymam mittentis. — 2.Macha. 12.43. — Cōtra 2. Gaudēt. epist.c.23 — Luc. 24.44. — 2. Mach. 15.36.]

1. Cor. 3. 12. 9 Verùm habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Siquis superædificat, inquit, super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus quale sit, dies Domini manifestabit: quòd in igne reuelabitur. & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. ipse autem saluus erit: sed quasi per ignem. Quis (inquiunt) ille ignis esse potest nisi purgatorius, per quem peccatorum sordes absterguntur, quo puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium esse senserunt veterum plerique, nempe tribulationem seu crucem, per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant: idq; multo probabilius quàm purgatorium confingendo. Quanquam nec illis assentior: quia mihi videor certiorem multo & lucidiorem eius loci intelligentiam assequutus. Antequam tamen eam profero, velim mihi respondeant putétne Apostolis ac Sanctis omnibus per hunc ignem purgatorium transeundum fuisse. Negabunt, scio. nimis enim absonum foret eos purgari oportuisse quorū merita vltra mensuram ad vniuersa Ecclesiæ membra redūdare somniant. Verùm Apostolus hoc affirmat. neq; enim dicit, quorundam opus probatum iri, sed omnium. Neq; hoc meum argumentum est, sed Augustini, qui sic interpretationem illam oppugnat. Et (quod magis absurdum est)

[Margin: 5. De igne vniuscuiusque opus probante. — Chrysost. August. & alij. — Veterū Theologorum sententia. — Responsio, ad absurda deducens aduersarios. — Enchi. ad Laur. c. 68. — Augustini testim. cōfirmata]

non dicit transituros ob quælibet opera: sed si Ecclesiam summa fidelitate ædificarint, mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum.

Sensus Apostoli.

Principiò, videmus Apostolum metaphora vsum esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignum, fœnum, & stipulam vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta est: nempe quòd velut lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neq; illæ perdurare poterunt, quum eas examinari cõtigerit. Porrò eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci neminem latet. Quo igitur filum metaphoræ prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit examen Spiritus Sancti.

Ignis, eo loco, quid.

Perinde enim atque aurum & argentum, quo propius ad ignem admouentur, eo certiorem probitatis puritatísque probationem referunt: ita Domini veritas, quo exactius spirituali examine expenditur, eo maiorem sumit authoritatis confirmationem.

Metaphoræ expositio perspicua.

Quemadmodum fœnum, lignum, stipula igni admota, corripiuntur in subitam consumptionem: ita hominum inuenta, Domini verbo non stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & dispereant. Denique si commentitiæ doctrinę, ligno, fœno, stipulæ comparantur, quòd instar ligni, fœni, stipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur nisi à Domini Spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur. cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturę vsu.

Dies Domini.

Dies enim Domini esse dicitur quoties suam pręsentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verò potissimum facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam euictum est, non alium esse ignem Paulo, quàm Spiritus sancti examen.

Quomodo per ignẽ salui fiunt qui operis iacturam patiuntur.

Quomodo autẽ per ignem illum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Idipsum intelligere non erit difficile, si consideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Ecclesiæ architectos notat qui retento legitimo fundamento, disparem materiam superstruunt: hoc est, qui non deflectentes à præcipuis & necessariis fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallucinantur, commenta sua Dei verbo admiscentes. Tales, inquam, operis iacturam facere oportet, abolitis eorum commentis: ipsi autem salui fiunt, sed quasi per ignem, hoc est, non quòd eorum ignorantia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicunque auream diuini verbi puritatem isto purgatorij stercore infecerunt, operis iacturam facere necesse est.

6. Vetusta quidem est hæc opinio, quam vetustior Apostolus refellit.

10 At vetustissima fuit Ecclesiæ obseruatio. Hanc obiectionem soluit Paulus, dum suam quoque ætatem in ea sententia comprehendit, vbi denuntiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesiæ structura aliquid fundamento minus consentaneum posuerint. Quum ergo mihi obiiciunt aduersarij, ante mille & trecentos annos vsu receptum fuisse vt precationes fierẽt pro defunctis, eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum sit. Neque enim hîc Scripturæ testimonia desunt tantùm: sed quæcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de precibus ne minimum quidẽ apicem videas.

Nec firmis testimoniis aut argumentis à veteribus suffulta est.

Atqui quo maioris momẽti res est, eo magis debuerat commemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebant pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hîc se destitui videbant. Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani passos esse: ideóq; ad imitationem trahendum non esse contendo quod fecerunt. Nam quum nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa conscientia, vt Paulus præcipit, in oratione potissimum requiritur hæc certitudo.

Rom. 14. 23.

Credibile tamen est aliqua ratione ad id impulsos: nempe solatium quærebant quo subleuarent suum mœrorem: & inhumanum videbatur non edere coram Deo aliquod suæ erga mortuos dilectionis testimonium. Ad hunc affectum quàm sit propensum hominis ingenium, omnes experiuntur.

Immò verò recepta consuetudine & non moderato ad regulam verbi Dei zelo nitebatur.

Fuit etiam instar facis recepta consuetudo, quæ ardorem multorum animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Etsi autem his præstigiis stultos mortales delusit Satan, fallendi tamen occasionem ex recto principio sumpsit: mortem non esse interitum, sed transitum ex hac vita in alteram. Nec dubium est quin gentiles etiam ipsa superstitio conuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam se credere profitebantur, curam negligerent. Iam ne deteriores essent profanis hominibus Christiani, puduit eos nullum mortuis officium præstare, acsi penitus extincti forent. Hinc malè consulta sedulitas: quia si pigri essent in curandis funeribus, in epulis & oblat

Sed ex peruersa æmulatione fluxit quæ tandem in superstitionem impiam à Spiritu Dei, Apoc. 14. 13. refutatam conuersa est.

oblationibus,putabant se magno probro expositum iri.Quod autem ex peruersa ęmulatione fluxerat,nouis subinde incrementis sic auctum est,vt pręcipua sanctitas Papatus sit mortuis laborantibus opem afferre. Verùm aliud solatium longè melius ac solidius suppeditat Scriptura,quum beatos mortuos testatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus suis. Amori autem nostro non debemus eovsque indulgere,vt peruersum orandi morem in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudentia pollet,facilè agnoscit,quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitię fuisse datum. Abrepti etiam ipsi,fateor,in errorem fuerunt:nempe vt inconsiderata credulitas priuare iudicio solet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commendent lectio ipsa demonstrat. Monicam matrem suam in libris confessionum Augustinus narrat vehementer rogasse vt sui memoria in peragendis mysteriis fieret ad altare. Anile scilicet votum quod filius non exegit ad normam Scripturæ: sed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem de cura pro mortuis agenda,ab eo compositus tot hæsitationes continet, vt suo frigore meritò debeat stulti zeli calorem extinguere, siquis mortuorum patronus esse appetat. frigidis certè verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant soliciti. Hæc enim vna est fultura, quia inualuit consuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non esse spernendum hoc officium. Cæterùm vt concedam vetustis Ecclesiæ scriptoribus pium esse visum suffragari mortuis, regula quæ fallere nequit semper tenenda est, fas non esse in precibus nostris quicquam afferre proprium, sed vota nostra Dei verbo subiicienda esse:quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem syllaba libertatem suggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei est tentare plusquam nobis præcipiat. Verùm ne glorientur aduersarij nostri quasi veterem Ecclesiam erroris sui sociam habeant,dico esse lõgum discrimen. Agebant illi memoriam mortuorum,ne viderentur omnem de ipsis curam abiecisse: sed simul fatebantur se dubitare de ipsorum statu. de purgatorio certè adeò nihil asserebant, vt pro re incerta haberent. Isti quod de purgatorio somniarunt, pro fidei dogmate haberi sine quęstione postulant. Illi parcè & tantùm vt defungerentur,in communione sacræ Cœnæ suos mortuos Deo commendabant. Hi mortuorum curam assiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile esset,quæ totas illas pro mortuis preces,quæ tunc vsitatæ erant,manifestè euertunt. Quale est hoc Augustini:quum resurrectionem carnis & ęternam gloriam expectari docet ab omnibus:requiem verò,quæ post mortem sequitur,tunc vnumquemque accipere,si dignus est,quum moritur. Itaq; pios omnes non minus quàm Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte,beata quiete frui testatur. Si talis est eorum conditio,quid illis,obsecro, conferent nostræ preces? Crassiores illas superstitiones, quibus simplicium animos fascinarunt, omitto: quæ tamen sunt innumeræ, & pleræque adeò portentosæ, vt nullo honesto colore prætexere ipsas possint. Illas quoque turpissimas nundinationes taceo,quas in tanto mundi stupore sua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus esset finis,& sine commemoratione satis habebunt hîc pij lectores vnde conscientias suas stabiliant.

Pariores aũt, vt Augustinus, dubitãter preces pro mortuis commendant.

Quicquid sit, regula verbi Dei tenẽda est, quæ eiusmodi cõmenta reiicit

Cæterùm ingẽs est discrimẽ inter veteres illos, & recentiores Purgatorii architectos: vt ex hac breui collatione constat.

Homil. in Iohan. 49. c. Vide eund. lib. 24. de Ciuit. Dei, cap. 13. 16.

CAPVT VI.

De vita hominis Christiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.

Quæ hoc sexto capite & quatuor sequentibus de Vita hominis Christiani disputantur,eo ordine videntur esse congesta, vt omnia ad duo præcipua capita referri possint. Primum, vt hoc vnum apud omnes pro confesso habeatur, Neminem Christianum esse qui non afficitur singulari quodam iustitiæ amore,cap. 6.

Deinde,quod ad normam attinet,qua quisque vitam suam formare debet,& si ea 7. caput tantùm occupare videatur,reliqua tamen tria quę sequuntur ad eam spectant. Nam quę duo homini Christiano præstanda esse docet,quum tam ardua deprehendantur,vt in iis præstandis summa patientia sit opus:huius rei gratia & vtilitatem crucis ex professo describit,cap. 8. & ad futuræ vitæ meditationem reuocat, cap. 9. deinde (quod ad hanc rem non parum conducit) quomodo hac vita eiúsque adiumentis vtendum sit, nequid ex vlla parte in eo peccetur,perspicuè ostendit,cap. 10.

Porrò huius 6. capitis partes sunt duæ.

1 Tractationis de vita Christiana cum doctrina de regeneratione seu pœnitentia, connexio eiusdémque methodus & partes,sect. 1. 2. 3.

2 Quæ extrema sint fugienda. 1. Pseudo Christiani Christum factis abnegantes damnantur, sect. 4. Christianis autem non est desperandum, etiam si perfectionis metam nondum attigerint:modo in stadio pietatis & iustitiæ aliquos progressus in dies faciant,sect. 5.

Cōnexio huius capitis cum doctrina de regeneratione.

SCopum regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iustitiam & eorum obsequium symmetria & consensus: atque ita adoptionem confirment qua recepti sunt in filios. Etsi autem nouitatem illam qua imago Dei in nobis instauratur, lex ipsius in se continet, quia tamen tarditas nostra multis tam stimulis quàm adminiculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ

Necessitas doctrinæ de vita hominis Christiani.

locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in studio suo aberrent quibus resipiscentia cordi est. Porrò dum vitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumen explere possit, si numeris suis omnibus ipsum absoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum parænESes de singulis tantùm virtutibus com-

Breuitas huius tractationis, quæ tamē absolutissima videtur.

positæ. Neque id loquacitate nimia. siquidem quamcunque virtutem commendare oratione propositum sit, vltro stylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt rite disseruisse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quam me traditurum nunc profiteor vitę institutionem eousque extendere, vt & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes exspatietur. Ex aliorum scriptis, præsertim

Methodus.

verò ex veterum homiliis, hęc petantur. Mihi abundè erit si methodum ostendero qua vir pius ad rectum constituendę vitæ scopum deducatur, ac regulam quandam vniuersalem breuiter finiero, ad quam officia sua non malè exigat. Declamationibus suum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo sum idoneus relinquam. Amo natura breuitatem: & fortè, si copiosius loqui vellem, non succederet. Quòd si maximè plausibilis esset prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præsentis autem operis ratio postulat vt simplicem doctrinam quanta licebit breuitate perstrin-

Scripturę sanctę in informandis morib. præstans œconomia, non fucata, sed aperta & simplex.

gamus. Quemadmodum autem certos recti & honesti fines habent philosophi, vnde particularia officia totúmque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multo certiorem. Hoc tantùm interest quòd illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenij dexteritatem ostentarent, sedulò affectarunt: Spiritus verò Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obseruauit. quam tamen dum alicubi ponit, satis innuit non esse à nobis negligendam.

Partes generales huius methodi duæ.

2 Porrò duabus potissimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturę institutio. Prior est, vt iustitiæ amor, ad quem alioqui natura minimè propensi sumus, animis nostris instilletur ac inferatur: altera, vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iusti- Hæc 2. pars tractatur cap.7.

Prioris partis commendatio duplex.

tiæ stadio aberrare non sinat. Commendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas suprà diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter

Prior. A sanctificatione nostra: 1. quia Deus noster sanctus est.

hîc attingemus. A quo fundamento melius exordiatur quàm dum admonet nos sanctificari oportere, quia Deus noster sanctus est? Siquidem quum instar disiectarum o- Leu.19.1. 1.Pet.1.16
uium dispersi essemus, ac per mūdi labyrinthū dissipati, ipse nos recollegit, vt sibi aggregaret. Quum nostræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus sanctitatem oportere eius esse copulam: non quia sanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quum potius adhærere primò illi oporteat, vt eius sanctitate perfusi sequamur quò vocat) sed quoniam ad eius gloriam magnopere pertinet, non esse illi

2. Nos cum eo coniungimur, seu in populo eius censemur: ideo sanctos esse conuenit.

consortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis nostræ finem esse docet in quem respicere semper conuenit, si vocanti Deo velimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demersi eramus, nos erui attinebat, si nobis permittimus tota vita in illis volutari? Adhæc simul etiam admonet Iesa.35.8, & alibi.
nos, vt in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare: quam vt ipse sibi consecrauit, ita incolarum impuritate nefas est profanari. vnde sunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt sine macula, & iu- Psal.15.2, & 24.
stitiæ student, &c. quia sanctuarium in quo habitat, minimè decet instar stabuli sordibus esse refertum.

Posterior à redemptione nostra.

3 Ac, quo melius nos expergefaciat, ostendit Deum Patrem, quemadmodum nos sibi in Christo suo conciliauit, ita in eo nobis imaginem signasse ad quam nos cōformari velit. Age, præstantiorem œconomiam mihi apud philosophos reperiant qui apud Rom. 6, 18.
eos solos ritè atque ordine dispositam putant philosophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregiè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ cōuenienter viua-

mus

Vnde liquet eximiam methodũ in Scriptura S. contineri, quæ morum ſinceram philoſophiam nobis tradit.

mus: Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum nõ modò vitam noſtram ad Deum authorem cui obſtricta eſt, referre præcipit: ſed, poſtquam degeneraſſe nos docuit à vera creationis noſtræ origine ac lege, ſubiungit, Chriſtũ, per quem in gratiam cum Deo rediimus, nobis propoſitum eſſe exemplar cuius formam in vita noſtra exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim conditione ſi adoptamur in filios à Domino, vt Chriſtum, noſtræ adoptionis vinculum, vita noſtra repræſentet: niſi nos iuſtitiæ addicimus ac deuouemus, non modò à Creatore noſtro deficimus peſſima perfidia, ſed ipſum quoque ſeruatorem eiuramus.

Speciales rationes ſeu exhortationes ad vitam Chriſtianam inſtituendam.

Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac ſingulis ſalutis noſtræ
Mala.1.6. partibus ſumit exhortandi materiam. Ex quo ſe nobis Patrem Deus exhibuit, extremæ
Eph.5.1. ingratitudinis nos eſſe arguendos, niſi viciſſim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Chri-
1.Ioh.3.1. Eph.5.26 ſtus ſanguinis ſui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptiſmum commu-
Heb.10. nicauit, non decere vt nouis ſordibus inquinemur. Ex quo nos ſuo corpori inſeruit, ſo- *Prima.*
10. 1.Cor.6. licitè cauendum ne nobis, qui ſumus eius membra, maculam aut labem vllam aſperga- *Secunda.*
11. mus. Ex quo ipſe idem, qui caput eſt noſtrum, in cælum aſcendit, conuenire vt depoſi- *Tertia.*
1. Pet.1.15 & 19. to terræ affectu, illuc toto pectore aſpiremus. Ex quo nos Spiritus ſanctus templa Deo *Quarta.* *Quinta.*
1.Cor.6. dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illuſtretur: nec verò eſſe committen-
15. dum vt peccati ſpurcitia profanemur. Ex quo & anima noſtra & corpus cæleſti incor- *Sexta.*
Ioh.15.3. Eph.5.23. ruptioni & immarceſſibili coronæ deſtinata ſunt, ſtrenuè enitendum eſſe vt pura & in-
Col.3.1. corrupta in diem Domini conſeruentur. Hæc, inquam, auſpicatiſſima ſunt bene conſti-
1.Cor.3. 16, & 6.19 tuendæ vitæ fundamenta, quibus nequaquam ſimilia deprehendas apud philoſophos:
2.Cor.6. qui in commendatione virtutis, nunquam ſupra hominis naturalem dignitatem con-
16. 1. Theſ. 5. 23. ſcendunt.

Huius de vita Chriſtiana doctrinæ hoſtes pſeudoChriſtiani increpãtur.

4 Atque hic locus eſt compellandi eos qui nihil habentes Chriſti præter titulum ac ſymbolum, Chriſtiani tamen nominari volunt. Qua tandem fronte ſacro eius nomine gloriantur? Siquidem nihil eſt commercij cum Chriſto niſi his qui rectam eius cogni-
Eph.4.22 tionem ex verbo Euangelij perceperunt. Atqui eos omnes Chriſtum rectè didiciſſe negat Apoſtolus, qui non edocti ſunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, ipſum eſſe induendum. *1. Quod Chriſtum non rectè didicerint.* Falsò igitur atque etiam iniuriâ Chriſti cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet diſertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim linguæ eſt doctrina, ſed vitæ: nec intellectu memoriáque duntaxat apprehenditur, vt reliquæ diſciplinę, ſed tum recipitur demum vbi animam totam poſſidet, ſedémque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. *2. Quod Euangelium linguæ doctrinam non vitæ faciant.* Aut ergo deſinant cum Dei contumelia iactare id quod non ſunt, aut ſe non indignos Chriſto magiſtro diſcipulos præſtent. *3. Quòd magiſtrũ Chriſtum non imitentur.* Doctrinæ, qua religio noſtra continetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea ſalus noſtra inchoatur. verùm ea in pectus transfundatur atque in mores tranſeat oportet, adeóque nos in ſe transformet vt ſit nobis non infructuoſa. Si iure in eos philoſophi excandeſcunt, eóſque probroſè à grege ſuo abigunt, qui quum artem profiteantur quæ magiſtra vitæ eſſe debeat, eam in ſophiſticam loquacitatem conuertunt: quanto meliori ratione nugaces iſtos ſophiſtas deteſtabimur, qui Euangelium in ſummis labris volutare contenti ſunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigidæ philoſophorum parænеſes, in effectus cordis intimos penetrare, animæ inſidere, ac totum hominem afficere debuerat? *4. Quòd Dei Spiritum ab eius verbo ſeparare velint.*

Nec tamen Chriſtiani animum deſpondere debent.

5 Neque requiro vt nihil quàm abſolutũm Euangelium Chriſtiani hominis mores ſpirent. quod tamen ipſum & optandum eſt & conari neceſſe eſt. Sed non ita ſeuerè requiro Euangelicam perfectionem, vt non ſim pro Chriſtiano agniturus qui nondum ad eam pertigerit. ſic enim ab Eccleſia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non ſit longo adhuc interuallo diſſitus: multi verò parum adhuc progreſſi ſunt, qui tamen immeritò abiicerentur. Quid ergo? ſcopus ille ante oculos præfigatur, ad quem ſolum dirigatur ſtudium noſtrum. Præſtituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. *1. Modo verbũ Dei pro ſcopo habeant.* Non enim ita partiri cum Deo fas eſt vt ex iis quæ tibi eius verbo præſcribuntur partem ſuſcipias, partem arbitrio tuo prætereas. Primo enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus ſui partem, vbique commendat. *2. Integritatem ex animo colant.* quo nomine ſynceram animi ſimplicitatem intelligit, quæ fuco & fictione careat: cui cor duplex opponitur. acſi diceretur ſpirituale eſſe rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus ſine fictione ad ſanctitatem & iuſtitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tantum ſup- *3. In viis Do-*

petit

mini pro suo modulo incedant. petit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cursus alacritate festinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamus quisque pro facultatulæ suæ modo, & incœptum iter prosequamur. Nemo tam infeliciter incedit, quin aliquantum saltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non desinamus, vt aliquid assiduè in via Domini proficiamus: neque successus tenuitatem desperemus. vtcunque enim successus voto nō respondeat, non tamen perdita est opera vbi hodiernus dies hesternum vincit: syncera modò simplicitate in scopum nostrum respiciamus, & ad metam aspiremus, non assentatoriè blandientes nobis ipsis, nec malis nostris indulgētes, sed perpetuo conatu in hoc incumbentes vt meliores nobis ipsis euadamus, donec ad ipsam peruentum fuerit bonitatē: quam quidem toto vitæ spatio quærimus ac sequimur, tum apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius consortium recepti fuerimus.

4. Aliquos progressus in ea faciant.

5. Perseuerent in pio hoc proposito.

CAPVT VII.

Summa vitæ Christianæ: vbi de abnegatione nostri.

Partes capitis.

1 Norma quæ nos in iustitiæ stadio non finit aberrare duo postulat, videlicet vt homo à se discedens se totum dedat Dei obsequio: vnde consequitur non quæ nostra sed quæ Dei sunt esse quærenda, sect. 1. & 2.

2 Ex Apostolo ad Titum huius renouationis seu vitæ Christianæ descriptio desumpta, quæ in speciales quasdam partes distributa accuratè explicatur a 3. sect. ad postremam.

Posterioris partis generalis de institutione vitæ Christianæ consideratio.

ETsi optimam & aptissimè dispositam constituendæ vitæ methodum habet lex Domini, visum tamen est cælesti magistro, accuratiore etiamnum ratione ad ipsam quam in Lege præscripserat regulam suos formare. Atque huius quidē rationis principium hoc est: quòd fidelium officium est, præbere Deo sua corpora hostiam viuentem, sanctam, & illi acceptam: atque in eo situm esse legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figuram seculi huius, sed transformentur renouatione mentis suæ, vt probent quæ sit voluntas Dei. Iam hoc magnum est, nos esse Deo consecratos, ac dedicatos: nequid posthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus, nisi in eius gloriam. Sacrum enim non fine insigni in eum iniuria ad profanos vsus applicatur. Quòd si nostri non sumus, sed Domini: & quis error sit fugiendus, & quorsum dirigendæ sint vitæ nostræ actiones vniuersæ, apparet. Nostri non sumus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in consiliis nostris factísque dominetur. Nostri non sumus: ergo ne statuamus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis secundum carnem expediat. Nostri non sumus: ergo quoad licet obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra omnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei sumus: cunctis ergo nostris actionibus præsideat sapientia eius & voluntas. Dei sumus: ad illum igitur, tanquam solum legitimum finem, contendant omnes vitæ nostræ partes. O quantum ille profecit qui se non suum esse edoctus, dominium regiménque sui propriæ rationi abrogauit, vt Deo asserat! Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis, vbi sibiipsis obtemperant, ita vnicus est salutis portus, nihil nec sapere, nec velle per seipsum, sed Dominum præeuntem duntaxat sequi. Sit hic itaque primus gradus, hominem à seipso discedere, quo totam ingenij vim applicet ad Domini obsequium. Obsequium dico nō modò quod in verbi obedientia iacet, sed quo mens hominis, proprio carnis sensu vacua, se ad Spiritus Dei nutum tota cōuertit. Hanc transformationem (quam renouationem mentis Paulus appellat) quum primus sit ad vitam ingressus, philosophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini moderatricem præficiunt, hanc solam putant audiendam, huic denique vni morum imperium deferunt ac permittunt. at Christiana philosophia illam loco cedere, Spiritui sancto subiici ac subiugari iubet: vt homo iam non ipse viuat, sed Christum in se ferat viuentem ac regnantem.

Prior pars explicata est 2. vers. cap. 6. Rom. 12. 1

Ad hoc caput & tria sequentia cōfer Augustini librum de moribus Ecclesiæ catholicæ. Vide & Calu. de scandalis.

Huius principium & summa.

Duplex respectus.

1. Nostri enim non sumus.

2. Dei sumus.

Respectus vtriusque fructus & vsus. Ro. 14. 8.

Omnibus Philosophis incognitus qui rationem in Spiritus S. throno collocarunt. Eph. 4. 23. Gal. 2. 20

2 Inde consequitur & illud alterum, Vt ne quæramus quæ nostra sunt, sed quæ & ex Domini sint voluntate, & faciant ad gloriam eius promouendam. Magni & hoc profectus, vt nostri penè obliti, certè ratione nostri posthabita, Deo eiúsque mandatis fideliter studium nostrum impendere conemur. Quum enim nos priuatam nostri rationem omittere iubet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentiæ affectationem, hominum gratiam ex animis nostris eradit: sed ambitionem quoque & omnem gloriæ hum

Quid ex hac consideratione consequatur: videlicet quū nostri non simus, Dei gloriam quæramus, & eius

humanæ appetitum, aliásque secretiores pestes eradicat. Ita sanè compositum & comparatum esse conuenit hominem Christianum, vt sibi in tota vita negotium cum Deo esse reputet. Hac ratione, vt omnia sua ad arbitrium calculúmque eius reuocabit, ita totam mentis intentionem religiosè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa est nostri abnegatio, quam discipulis suis à primo tyrocinio mandat tanta diligentia Christus: quæ vbi semel in animo obtinuit, primum neque fastui, neque ostentationi, deinde neque auaritiæ, neque libidini, neque luxuriæ, neque mollitiæ, neque aliis quæ ex amore nostri generantur malis locum vllum relinquit. Contrà vbicunque non regnat, illic vel spurcissima vitia sine pudore peruagantur: vel si qua est virtutis species, praua gloriæ cupidine vitiatur. Ostende enim hominem, si potes, qui nisi sibi, iuxta Domini mandatum, renuntiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. Nam quicunque non fuerunt hoc sensu occupati, laudis saltem gratia virtutem sequuti sunt. Qui autem vnquam ex philosophis virtutem propter se expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetiisse, nisi vt superbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo suam recepisse mercedem, his propiores regno cælorum faciat meretrices & publicanos. Necdum tamen ad liquidum exposuimus quot & quantis obstaculis impediatur homo à recti studio quandiu seipsum non abnegauerit. Verè enim dictum est olim, Mundum vitiorum esse reconditum in hominis anima. Nec aliud remedium inuenias, quàm si te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantum quærenda quia illi placent.

voluntati pareamus.

Hæc est abnegatio nostri Christi discipulis comendata.

Cuius multiplex fructus in toto vitæ curriculo.

A qua quisquis aberrat, aut hypocrisi vel superbia deceptus ruit in æternum exitium.

3 Alibi distinctius idem Paulus singulas vitæ bene compositæ partes, quanuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos vt ablegata impietate & mundanis concupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in præsenti seculo, expectantes beatam spem, & manifestationem gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi: qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi populum peculiarem, studiosum bonorum operum. Postquam enim ad nos animandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum verè colẽdum viam sternat, duo tollit obstacula quæ maximè impediunt, impietatem scilicet, ad quam natura sumus nimium procliues, deinde mundanas cupiditates quæ se longius extendunt. Ac sub impietate quidem non modò superstitiones notat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat cum serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atque carnis affectus. Ita quo ad vtranque Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dictat. Iam omnes vitæ actiones ad tria membra restringit, sobrietatem, iustitiam, & pietatem. ex quibus sobrietas haud dubiè tam castitatem & temperantiam quàm purum & frugalem temporalium bonorum vsum, & inopiæ tolerantiam denotat. Iustitia autem omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicuique quod suum est. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamentis segregatos vera sanctitate cum Deo cõiungit. Hæc vbi insolubili vinculo inter se connexa sunt, solidam efficiunt perfectionem. Verùm quia nihil magis difficile est, quàm ratione carnis valere iussa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ sordibus meditari: Paulus, vt animos nostros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad spem beatæ immortalitatis: non frustra nos certare admonens: quia vt semel apparuit Christus redemptor, ita vltimo suo aduentu fructum salutis à se partæ ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quæ nos obnubilant, ne aspiremus, vt decet, ad cælestem gloriam: imò docet peregrinandum esse in mundo, ne pereat vel excidat nobis cælestis hæreditas.

Tit.2.11.

Eiusdem considerationis distinctio, quæ duo fugienda & tria sequenda esse in vitæ nostræ stadio iubet.

Fugienda impietas.

Mundanarum item cupiditatum caterua.

Sequenda sobrietas.

Iustitia.

Pietas.

Stimulus ad vitam rectè instituendam.

4 Porrò in his verbis perspicimus abnegationem nostri partim quidem in homines respicere, partim verò (idque præcipuè) in Deum. Quum enim sic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mãdata quorum minimè capax est animus noster, nisi antè naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se efferendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendum, eo freti statim, anim

Ro.12.10.
Phil.2.3.

Sententiæ Pauli summa est abnegatio nostri.

Hæc abnegatio, hominum respectu, quando honore nobis sunt anteferẽdi admodũ est difficilis.

Quia sumus superbi. Hypocritæ.

animos tollimus: nec tantùm intumescimus, sed penè rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulò apud alios, & nobis ipsis leuia minutáque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eædem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparent, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra ma-

Maligni. Inuidi. Insolentes.

lignitate deterimus ac carpimus: siqua sunt vitia, seuera acrique animaduersione ea obseruare non contenti, odiosè amplificamus. Hinc illa insolentia, vt quisque nostrûm, ceu communi lege exemptus, supra reliquos velit eminere: neminem verò mortalium non

Feroces. Philauti.

securè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebeij nobilibus, serui dominis, literatis indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiæ opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam ge-

Contentiosi.

runt in pectore. sibi enim arrogantes quo sibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus censuram agunt: si verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi sanè nonnullam mansuetudinem præ se ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem seruet modestię tenorem vbi pungitur & irritatur,

Tot animæ morborum remedia.

quotusquisque est? Nec aliud remedium est quàm vt reuellatur ex imis visceribus hæc noxiosissima τῆς φιλονεικίας καὶ φιλαυτίας pestis: quemadmodum etiam Scripturæ doctrina

1. Ambitio remouenda.

reuellitur. Sic enim instituimur, vt quas Deus nobis largitus est dotes, meminerimus non nostra esse bona, sed gratuita Dei dona: quibus siqui superbiant, ingratitudinẽ suam

1. Cor. 4. 7.

produnt. Quis te pręstantiorem reddit? inquit Paulus. quòd si acceperis omnia, quid glo-

2. Humilitas amplectenda.

riaris acsi tibi data non essent? Deinde assidua vitiorum nostrorum recognitione ad humilitatẽ nos reuocemus. Ita nihil in nobis restabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rursum iubemur, quęcunque in aliis respicimus Dei dona, sic reuere-

3. Candor magnifaciendus. 4. Charitas mutua conseruanda.

ri ac suspicere vt eos quoque honoremus penes quos resident. Nam, quo ipsos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. Ad vitia autem docemur conniuere, non equidem vt adulando foueamus, sed ne illorum causa insultemus iis quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortalium negotium nobis sit, non tantùm moderatè nos & modestè, sed comi-

5. Modestia sincera colenda.

ter & amicè etiam geramus. Quemadmodum ad veram mansuetudinem nunquam alia via peruenies quàm si & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

Quum autem quærenda est proximi vtilitas, abnegatio nostri prorsus est necessaria, & admodum difficilis: propter philautiã nobis ingenitam.

5 Iam in quærenda proximi vtilitate officium præstare, quantum habet difficultatis? Nisi à tui consideratione discedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis esse Paulus docet, nisi tibi renuntiaueris, vt aliis totum te addicas? Charitas (inquit) patiens est, benigna, non procax, non fastidiosa, non inuidet, non inflatur, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc vnum si exigatur, ne quæramus quæ nostra sunt, non tamen minima vis erit afferenda naturæ: quæ sic in solam nostri dilectionem nos inclinat, vt non tam facilè patiatur nos ac nostra negligen-

1. Cor. 13. 4.

Huic malo duplex remediũ oppositum.

ter transire, quò alienis commodis inuigilemus: imò iure nostro sponte cedere, quod alteri resignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino

1. Beneficia nobis collata esse vt in commune Ecclesiæ bonum conferantur.

gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concreditum vt in commune Ecclesiæ bonum conferatur. ideóque legitimum gratiarum omnium vsum esse, liberalem ac benignam cum aliis communicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenẽdam exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei esse deposita, ea lege fidei nostræ commissa vt in proximorum bonum dispen-

2. Quicquid possumus, proximis posse debemus: quod comparatione membrorũ corporis humani illustratur.

sentur. Sed vlterius etiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita sunt humani corporis membra. Nullum membrum suam facultatem sibi habet, nec in priuatum vsum applicat: sed ad socia membra transfundit: nec vllam inde vtilitatẽ capit nisi quæ ex cõmuni corporis totius cõmoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratribus debet posse: sibi nõ aliter priuatim consulendo quàm vt ad cõmunem Ecclesiæ ædificationem intentus sit animus. Hæc itaq; sit nobis ad benignitatem beneficentiámque methodus: quicquid in nos Deus contulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos esse œconomos, qui ad reddendã dispensationis rationẽ astringimur. Eam porrò demum rectam esse dispẽsationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet vt non modò alieni commodi studium cum propriæ vtilitatis cura semper coniun-

Huius erga proximos officii ratio,

gamus, sed hâc illi subiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam esse legem ritè administrandi quæcunque à Deo dona suscipimus, in minimis quoque benignitatis suæ muneribus eam

à mãdato Dei charitatem erga illos cõmendantis, petita.

Exod. 22. 29, & 23. 19. eam olim posuit. Primitias enim frugum offerri sibi mandauit, quibus testaretur populus nefas sibi esse aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè consecratis. Quòd si ita demum sanctificantur nobis Dei dona postquam ipsi authori manu nostra ea dedicauimus: impurum esse abusum constat qui non eiusmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum frustra rerum tuarum communicatione locupletare contendas. ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga sanctos eius qui in terra sunt exercenda est. ideóque sacris oblationibus comparantur eleemosynæ, vt legalibus illis nunc respondeant. Psal. 16. 3. Heb. 13. 16. 1. Cor. 13. 4.

Charitatis huius comites esse debent Patientia & Benignitas.

6 Porrò ne benefaciendo fatiscamus (quod protinus fieri alioqui necesse foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apostolus, Patientem esse charitatē, nec irritari. Omnibus in vniuersum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio merito æstimentur: sed hìc optima ratione subuenit Scriptura, quum docet non esse respiciendum quid ex seipsis mereantur homines, sed imaginem Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domesticis autem fidei illam eandem diligentius obseruandam, quatenus per Christi Spiritum renouata est & instaurata.

Imago enim Dei in proximis, præcipuè in fidei domesticis, consideranda.

Gal. 6. 10. Ergo quisquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, causam non habes cur illi te impendere detrectes. Iesa. 58. 7. Dic extraneum esse. at Dominus notam illi impressit quæ familiaris esse tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam despicere. Dic contemptibilem ac nihili. at eum Dominus esse demonstrat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. Dic nullis eius officiis te esse obęratum. at eum velut in vicem suam substituit Deus, erga quem tot ac tanta recognoscas beneficia quibus te sibi deuinxit. Dic indignum esse cuius causa vel minimum labores. at digna est imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas.

Vnde quadruplex emergit consideratio, quæ obiectiones omnes refellit.

Mat. 6. 14 & 18. 35. Quòd si non modò nihil boni promeritus est, sed iniuriis quoque ac maleficiis te prouocauit, ne hæc quidem iusta causa est cur illum & dilectione complecti & dilectionis officiis prosequi desinas. Luc. 17. 3. Longè aliter (inquies) de me promeritus est. At quid meritus est Dominus? qui dum illi iubet remitti quicquid in te peccauit, sibi certè vult imputari. Mat. 5. 44. Hac profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorsus aduersum est, nedum difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala pensemus, probris benedictiones referamus: si meminerimus non hominum malitiam reputandam esse, sed inspiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliteratis eorum delictis, ad eos amandos amplexandósque sua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

Communis obiectionis dilutio imprimis obseruanda.

Ex superioribus liquet sine charitate, i. sincero cordis affectu, nullam in homine agnoscēdam esse vitæ Christianæ regulam.

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, si charitatis numeros impleamus. Ille autem implet nō qui omnibus charitatis officiis solummodo defungitur, etiamsi nullum prætermittat: sed qui ex syncero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quantum attinet ad externa officia: interim tamen longè absit à vera exoluendi ratione. Quosdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exprobrent. Atq; huc calamitatis hoc infœlici seculo deuentum est, vt nullæ propè eleemosynæ, saltem à maxima parte hominum, sine contumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis esse debuerat. nam à Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatem in vultu prę se ferát, & verborum comitate amabilia reddant sua officia.

Vitiorum, quę huic charitati aduersantur, remedia.

1. Misericordia

2. Humilitas.

3. Modestia.

Primùm, eius quem ope sua indigere conspiciunt personam suscipiant oportet, ac fortunæ perinde misereantur acsi eam sentirent ipsi ac sustinerent: vt misericordiæ atque humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias non aliter quàm sibi, ferantur. Qui sic animatus ad operam fratribus suis dandam accedet, non modò nulla vel arrogátia vel exprobratione officia sua contaminabit: sed nec fratrem, cui benefacit, vel tanquam opis egenum despiciet, vel tanquam sibi obligatum subiugabit. non magis scilicet quàm vel ægro membro insultamus, cui refocillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris putamus specialiter obligatum, quia plus operæ ad se traxerit quàm rependerit. Siquidem officiorum inter membra communicatio nihil gratuitum habere creditur, sed potius solutio esse eius quod naturæ lege debitum negare prodigiósum esset.

4. Alacritas.

5. Perseuerantia.

Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum se putet qui vno genere officij defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri solet vt diues, postquam aliquid de suo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad se pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius secum quisque cogitabit, se, quantus quantus est, proxim

ximis debitorem sui esse: nec alium exercendæ erga ipsos beneficentiæ statuendum esse finem nisi quum facultates deficiunt: quæ, quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

Abnegationis nostri, respectu Dei consideratio nos ad æquanimitatē tolerantiámque format.

1. Vt Deo semper subditi simus.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem, quam diximus in Deum spectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidem de ea iam dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerantiámque nos format. Principiò igitur in quærēda vitæ præsentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos nostráque omnia resignantes, domandos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honoréſque expetēdos, ad ambiendam potentiam, ad cumulandas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompámque facere videntur, congerendas, furiosa est nostra libido, infinita cupiditas.

2. Ambitionē & auaritiam fugiamus.

Rursum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amolienda stimulamur. Hinc videre est quàm irrequieto sint ingenio, quot tentent artes, quibus studiis se fatigent quicunq; vitam proprio consilio componunt: quò scilicet adipiscantur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rursum quò pauperiem humilitatémque defugiant. Piis ergo hominibus, ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda est via.

3. A sola Dei benedictione prospera omnia expectemus, & toti pendeamus.

Principiò non aliunde prosperandi rationem vel appetant, vel sperent, vel cogitent quàm ex Domini benedictione: ideóque in eam se tutò ac confidenter reiiciant ac reclinent. Nam vtcunque sibi pulchrè sufficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores opésque contendit, vel studio enititur, vel adiuuatur hominum gratia: certum est tamen omnia hæc nihil esse, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, nisi quatenus vtrunque Dominus prosperabit. At è conuerso sola ipsius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in lætum faustúmque exitum succedere omnia faciat: deinde vt maximè sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minimam quidem felicitatis particulam degustant quibus incumbit Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malè nobis vertat consequemur. Porrò nequaquam appetendum quod homines magis miseros facit.

4. Opes & honores extra hanc minimè cupiamus.

9 Ergo si omnem prosperi successus atque optabilis rationem in sola Dei benedictione credimus esse positam, qua absente miseriæ nos omne genus & calamitatis maneant: restat etiam vt ne propria vel ingenij dexteritate vel sedulitate freti, nec hominum fauore subnixi, vel inani fortunæ imaginatione confisi, ad opes honoréſque cupidè contendamus: sed in Dominum semper respiciamus, vt eius auspiciis ad quamcunque

5. Impiorū artes haud sequamur.

ille prouiderit sortem deducamur. Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantùm fortunas sequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliásque nequitiæ artes, auxilium? Nam vt illa nisi purè cogitantem ac rectè agentem non sequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauísque facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cupiditate ardeamus, néve honoribus ambitiosè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea consequenda quæ contra eius verbum desiderat? Absit enim vt quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur.

6. Vocatione nostra contēti, successuum omnium onus & curam in Dei sinum deponamus.

Postremò, si pro voto ac spe non succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detestatione: quòd sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores dispensantur. In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furiosè expeti ab hominibus solent, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prosperè acciderit, sibi imputabit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ: sed Deo authori acceptum feret.

7. Aliorū prosperitati nunquam inuideamus, sed Dei cōsilio acquiescamus.

Quòd si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocrem successum, qui voto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo tranquillius acquiescat quàm in summo vel opulentiæ vel potentiæ fastigio: quia vt saluti suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat. Sic Dauidem fuisse affectum videmus, qui dum sequitur Deum, séque ei regendum tradit, Psal.131.1.

simil

similem se testatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus supra se.

10 Neque in hac tantùm parte constare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verùm ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est præsens vita, extendatur necesse est. Ergo nemo se rite abnegauit, nisi qui se totũ ita resignauit Domino vt omnes vitæ suæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò sic animo compositus erit, quicquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei inuidia conqueretur. Quàm verò necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti simus. Alij atque alij morbi nos identidem infestant: nunc sæuit pestilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu aut grando, spe anni deuorata, sterilitatem inducit, quæ nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio absumitur domus: hæc sunt quorum euentu, vitæ suę maledicũt homines, suum natalem detestantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (vt sunt facundi ad blasphęmias) iniquitatis eum & sęuitię accusant. Fidelem verò in his quoque oportet Dei clementiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, siue suas ædes, sublatis propinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem se conuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adustis pruina segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despondebit animum, nec Deo inuidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini sumus, & oues in pascuis eius educatæ: ille igitur alimenta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expostulet: sed iustitiam ac lenitatem in Dei ferula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gratóque animo suscipiet, ne contumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suáque omnia semel permisit. Facessat imprimis à pectore Christiani hominis stulta illa & miserrima ethnicorum consolatio, qui vt animum contra res aduersas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quòd ἄσκοπος esset ac temeraria, quæ cæcis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret. Hæc enim è conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunæ arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non ruere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

8. Omnes vitæ nostræ partes Dei arbitrio cõmittamus.

Huius doctrinę necessitas.

Multiplex vsus in variis afflictionibus.

Psal. 79. 13.

Abusus & corruptela ethnica.

Quam pietatis regula tollit.

CAPVT VIII.

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.

Partes huius capitis.

1 Crux quid sit: huius necessitas & dignitas, sect. 1. & 2.
2 Multiplex crucis vtilitas describitur, sect. 3. 4. 5. & 6.
3 Crucis species omnium aliarum præstantissima, quæ tamen omnem doloris sensum minimè tollit, sect. 7. & 8.
4 Conflictus sub cruce descriptio, & ad Christi exemplum veræ patientiæ (à Philosophica distinctæ) effigies, sect. 9. 10. & 11.

Vin altius etiamnum conscendere piam mentem decet. nempe quò discipulos suos vocat Christus, vt suam vnusquisque crucem tollat. Quoscunq; enim Dominus cooptauit, ac suorum consortio dignatus est, ij se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimísque ac variis malorum generibus refertam vitam pręparare debent. Sic est cælestis Patris voluntas, vt certum de suis experimentum capiat, eos talem in modũ exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem prosequitur. nam quum esset ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitã nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obedientiam discere oportuerit ex iis quæ passus est. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: præsertim quum nostra causa subierit, vt nobis in seipso patientiæ exẽplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filiis Dei hunc esse destinatũ finem docet, vt conformes eius fiant.

Matt. 16. 24.

Crux quid sit.

A quo impp[o]sita.

Mat. 3. 17. & 17. 5.

Quibus.

Qua de causa, vnde constat eius necessitas.

Ro. 8. 29.

Et dignitas, ex qua insignis consolatio in aduersis. Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ malæque existimantur, nos Christi passionibus communicare: vt quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quòd dum cõmunionem discimus afflictionum eius, simul apprehendimus potẽtiam resurrectionis: ac dum conformes reddimur morti eius, ita pręparamur ad gloriosæ resurrectionis consortium. Act.14.22. Phil.3.10. *Quæ sit hæc dignitas.* Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quo magis rebus aduersis affligamur, eo certius confirmatur nostra cũ Christo societas? cuius communione passiones ipsæ non modò benedictæ nobis fiunt, sed ad promouendam quoq; nostram salutem multum afferunt adiumenti.

Crux nobis necessaria. 2 Adde quòd Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandam approbandámque Patri suam obedientiam. nobis verò multis rationibus *1. Vt superbia nostra retundatur.* necesse est sub assidua cruce vitam degere. Primùm (vt natura nimium propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuenda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demõstrata fuerit, facilè virtutem nostram supra iustum modum æstimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, contra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in stolidam & inanem carnis confidentiam euehimur: qua freti, contumaciter deinde superbimus in Deum ipsum, perinde acsi proprię nobis facultates citra eius gratiam sufficerẽt. Hanc arrogantiam melius retundere non potest quàm dum experimento nobis comprobat quanta non modò imbecillitate, sed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus susti- *2. Vt humiliati discamus inuocare Dei auxilium.* nendis longè impares, quantum ad nos attinet, mox succumbimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutem: quę sola sub pondere afflictionũ consistere nos facit. Quinetiam sanctissimi, vtcunque Dei gratia non propriis viribus stare se nouerint, de sua tamen fortitudine & constantia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in peni- Psal.30.7. tiorem sui notitiam adducat. Hæc socordia Dauidi quoque obrepsit, Ego dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehoua stabilieras in beneplacito tuo monti meo robur, *Cõfirmatio ab exemplo Dauidis.* abscõdisti faciem tuam: fui perculsus. Fatetur enim torpore in rebus prosperis obstupefactos fuisse suos sensus, vt posthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, sibi innixus fuerit vt perpetuitatem sibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis nostrûm non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris constantię & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis humiliati, hypocrisin fuisse discunt. Talibus, inquam, documentis admoniti suorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem: *3. Vt eius præsentiam experiamur.* vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam se conferant. Porrò vbi se contulerunt, diuinæ virtutis præsentiam, in qua satis superque præsidij inest, experiuntur.

Crucis vtilitas multiplex. 3 Atq; id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Rom.5.3. Nam quòd Deus promisit fidelibus se adfuturũ in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subsistunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam *1. Patientia vnde oritur.* possent. Patientia igitur experimentum affert sanctis, quòd Deus, quam pollicitus est opem, re ipsa dum opus est exhibeat. *Spei confirmatio.* Inde spes quoque eorum confirmatur: quando ingratitudinis nimiæ foret, non expectare in posterum quam constantem ac firmam ex- *In Deum firma & sincera fiducia.* perti sint Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim quam falsò de propria virtute præsumimus opinionem euertens, nostrámque hypocrisin, quæ delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit. sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur, nec suc- *Victoria.* cumbamus. Victoriam autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promisit præstando, suam in futurum veritatem stabilit. Sanè vt solæ sint istæ rationes, apparet quàm necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti est cæcum tui amorem abstergi: vt imbecillitatis tuæ conscius probè fias. Imbecillitatis propriæ sensu *Perseuerãtia.* affici, vt diffidere tibi discas. Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipsius auxilio fretus ad vltimum inuictus perseueres. Consi- *Fides inuictã.* stere ipsius gratia, vt veracem esse in suis promissis intelligas. Certitudinem promissionum eius habere compertam, vt spes tua inde roboretur.

7. Exploratio patientiæ & eruditio ad obedientiam. 4 Alium quoque finem habet Dominus affligendi suos, vt ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd possint illi obedientiam præstare, nisi quam ipse dederit: sed ita placet ei præclaris documẽtis testatas facere ac illu-

stres

ſtres quas in ſanctos contulit gratias:ne intus otioſæ lateant.Ergo tolerandi virtutem ac conſtantiam,qua ſeruos ſuos inſtruxit,in apertum proferẽdo,dicitur eorum patientiam explorare. Vnde illæ ſunt loquutiones, quòd tentauerit Deus Abraham,& pietatem eius compertam habuerit ex eo quòd non detrectaſſet proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus nõ ſecus fidem noſtram tribulationibus docet probari,quàm aurum in fornace igni examinatur.Quis autem non expedire dicat vt præſtãtiſſimum patientiæ donum,quod à Deo ſuo fidelis accepit, in vſum producatur, vt certum manifeſtúmque fiat?Neque enim aliter vnquam homines ipſum pro merito æſtimabũt. Quòd ſi Deus ipſe, ne in obſcuro lateant, imò inutiles iaceant ac depereant quas fidelibus ſuis virtutes contulit iure facit,dum illis excitãdis materiam ſuppeditat:optimam rationem habẽt ſanctorum afflictiones,ſine quibus nulla foret eorum patientia.

Gen. 22. 1.12. — 1.Pet.1.7.

Cõfirmatio, ab exemplo Abrahami, & Petri teſtimonio.

Ad obediendum quoque erudiri cruce dico : quia ſic non ad proprium votum , ſed Dei arbitrium viuere docentur.Sanè,ſi omnia illis ex ſententia fluerent,neſcirent quid eſſet Deum ſequi. Atque illud Seneca commemorat fuiſſe vetus prouerbium,quum ad res aduerſas tolerandas quempiam hortarentur, Deum ſequere. Quo ſcilicet innuebant,tum verè demum iugum Dei ſubire hominem,quum eius ferulæ manum ac tergum prẹberet.Quod ſi æquiſſimum eſt vt cẹleſti Patri nos per omnia obſequentes eſſe approbemus,non eſt certè detrectandum,vt ad reddendam ſibi obedientiam modis omnibus nos aſſuefaciat.

Eruditio ad obedientiam quàm vtilis.

De vita beata, c. 15.

5 Necdum tamẽ perſpicimus quàm neceſſaria ſit nobis iſthæc obedientia,niſi ſimul reputamus quanta ſit ad excutiendum Dei iugum carnis noſtræ laſciuia,ſimulátq; mollius aliquantiſper atq; indulgentius habita eſt.Idem enim prorſus accidit illi quod equis refractariis,qui ſi aliquot dies otioſi ſaginantur,prẹ ferocitate domari poſtea nequeunt: nec ſeſſorem recognoſcunt,cuius imperio vtcunque antea obtemperabant.Atque omnino illud in nobis perpetuum eſt quod fuiſſe in populo Iſraelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduerſus eum qui nos aluit & enutriuit. Debebat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamandam eius bonitatem allicere: ſed quando ea eſt noſtra malignitas vt perpetuò eius indulgẽtia potius corrumpamur, pluſquam neceſſarium eſt nos aliqua diſciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus.

Neceſſaria itẽ ad domandam carnis noſtræ laſciuiam,quẹ appoſita ſimilitudine depingitur.

Deut. 33. 15.

Sic,ne immodica opum abundantia ferociamus,ne honoribus elati ſuperbiamus , ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis inſoleſcamus, Dominus ipſe,prout prouidet expedire,occurrit,& carnis noſtræ ferociam crucis remedio ſubigit ac refrænat.idque variis modis : quantum ſcilicet vnicuique ſalubre eſt. Neque enim aut iiſdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes , aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre eſt vt alij alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios lenius tractet , alios aſperioribus remediis purget cæleſtis medicus , dum vult omnium ſanitati conſulere:neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit eſſe morbidos.

Inde variæ crucis ſpecies, quibus pii premuntur.

6 Adde quòd non modò infirmitatem noſtram præuenire,ſed præterita etiam delicta ſæpe corrigere neceſſe habet clementiſſimus Pater : vt nos in legitima erga ſe obedientia contineat. Proinde quoties affligimur,ſubire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio. ita proculdubio reperiemus,nos admiſiſſe quod dignum eiuſmodi caſtigatione eſſet.Neq; tamen à peccati agnitione præcipuè ſumenda eſt ad patientiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè conſiderationem ſuppeditat , quum dicit rebus aduerſis nos à Domino corripi,ne cum hoc mundo damnemur.Ergo in ipſa quoque tribulationum acerbitate Patris noſtri clemẽtiam erga nos ac benignitatem recognoſcere conuenit:quando ne tum quidem deſinit ſalutem noſtram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat,ſed potius vt à mundi damnatione liberet.

3. Infirmitates noſtras præuenit Deus , & præterita delicta corrigit,vt nos in obedientia contineat.

1. Cor.11. 8,32.

Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura,Fili mi,ne reſpuas correctionem Domini,neque afficiaris tædio quum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus,corripit : & eum velut Pater filium amplectitur.Vbi ferulam Patris agnoſcimus,an noſtrum non eſt obedientes potius docileſque filios exhibere , quàm contumacia deſperatos homines imitari,qui maleficiis indurueruntPerdit nos Deus niſi à ſe delapſos correptione reuocat.vt rectè ille dicat,nos ſpurios eſſe,nõ filios,ſi extra diſciplinam ſumus. Peruerſiſſimi ergo ſumus ſi ipſum ferre nõ poſſumus dum ſuam nobis beneuolentiam & quam habet de ſalute noſtra curã declarat.Hoc inter incredulos & fideles intereſſe docet Scriptura, quòd illi,velut inueteratæ recoctæque nequitiæ mancipia, flagellis deteriores modo ac

Prou.3.11 — Heb.12.8.

Confirmatio, à teſtimonio Solomonis.

Ab Apoſtoli dicto.

obſtinatiore fiunt: hi,ceu filij ingenuitate prædíti, ad pœnitentiam proficiunt. Eligendum nunc vtro in numero eſſe malis.Sed quoniam de hac re alibi dictum eſt,contentus breuiter attigiſſe,finem faciam.

Singularis autem ſub cruce conſolatio, eſt vbi pro iuſtitia (quæ longè pa tet)perſecutionem patimur.

7 Porrò ſingularis illa eſt conſolatio,vbi pro iuſtitia perſecutionem patimur.Succurrere enim tum debet quanto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militiæ ſuæ nota inſignit. Perſecutionem pati pro iuſtitia dico, non tantum qui pro Euangelij defenſione,ſed qui pro quolibet iuſtitiæ patrocinio laborant.Siue ergo in aſſerenda aduerſus Satanæ mendacia Dei veritate, ſiue in ſuſcipienda bonorum atque innocentium contra improborum iniurias tutela, neceſſe eſt incurrere in mundi offenſiones & odia, vnde aut vitæ noſtræ, aut fortunis, aut honori periculum immineat: ne graue ſit nobis aut moleſtum eatenus impendere nos Deo, aut ne miſeros in iis nos putemus, in quibus ipſe ſuo ore nos beatos pronuntiauit. Paupertas quidem,ſi in ſe ipſa æſtimetur,miſeria eſt:ſimiliter exilium,contemptus,carcer,ignominia:mors denique ipſa extremum eſt omnium calamitatum. Verùm vbi aſpirat fauor Dei noſtri,nihil eſt iſtorũ quod non in fœlicitatem nobis cedat. Contenti ergo potius ſimus Chriſti teſtimonio quàm falſa carnis ęſtimatione.Ita fiet vt Apoſtolorum exemplo gaudeamus,quoties nos reputabit dignos qui pro ſuo nomine contumeliam patiamur. Quid enim? ſi innocentes ac nobis bene conſcij impiorum ſcelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines:ſed verè apud Deum in cælis diuitiæ ita nobis accreſcunt.ſi penatibus noſtris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam. ſi vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Chriſto radices. ſi probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco ſumus in regno Dei.ſi trucidamur,ita nobis ingreſſus patefit ad beatam vitam.Pudeat nos minoris æſtimare, quibus tantum pretium Dominus ſtatuit, quàm vmbratiles & euanidas vitæ præſentis illecebras.

Matth.5.10. *Act.5.41.* *Partes quædã huius conſolationis.*

Hæc crucis ſpecies fideliũ maximè propria libenter ac hilariter è manu Dei ſuſcipienda eſt.

8 Quum ergo his & ſimilibus monitis abundè ſoletur Scriptura quas pro iuſtitię defenſione ſuſtinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati ſumus niſi libẽter atque hilariter eas è manu Domini ſuſcipimus. præſertim quum ſit hæc crucis ſpecies fidelium maximè propria, qua vult Chriſtus in nobis glorificari:quemadmodũ & Petrus docet.Quia verò ingenuis naturis acerbius eſt contumeliam quàm centum mortes pati,nominatim admonet Paulus non modò perſecutiones nos manere,ſed etiam probra, quia ſperamus in Deum viuũ. Sicut alibi ſuo exẽplo ambulare nos iubet per infamiam & bonam famam.Neq; verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitatis dolorīſque ſenſum tollat.alioqui nulla in cruce eſſet ſanctorum patientia,niſi & dolore torquerentur, & angerentur moleſtia. Si nulla eſſet in egeſtate aſperitas, nullus in morbis cruciatus,nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea ſúſque déque habere? At quum vnumquodque ipſorum ingenita ſibi amaritudine noſtros omnium animos naturaliter mordeat, in eo ſe profert fidelis hominis fortitudo, ſi eiuſmodi amaritudinis ſenſu tentatus, vtcunque grauiter laboret,fortiter tamen obſiſtendo eluctatur. in eo ſe exerit patientia,ſi acriter exſtimulatus,timore tamen Dei refrænatur,ne in aliquam intemperiem erumpat. in eo elucet alacritas ſi triſtitia & mœrore vulneratus,in ſpirituali Dei conſolatione acquieſcit.

1.Pet.4.11 *1. Tim. 4.10.* *2. Cor. 6.8.*

Hilaritas autẽ ſtupida non requiritur, ſed quæ ſub onere gemat & patienter expectet dominum.

Huius conflictus deſcriptio ex Apoſtoli verbis deſumpta.

9 Hunc conflictum,quem aduerſus naturalem doloris ſenſum ſuſtinent fideles,dum patientiæ ac moderationi ſtudent,elegãter deſcripſit Paulus his verbis,In omnibus premimur,at non anxij reddimur:laboramus,at non deſtituimur:perſecutionem patimur, at in ea non deſerimur:deiicimur,at non perimus. Vides vt patienter ferre crucem,non ſit prorſus obſtupeſcere, & omni doloris ſenſu priuari. quemadmodum Stoici magnanimum hominem ſtultè olim deſcripſerunt qui exuta humanitate, rebus aduerſis perinde ac proſperis:triſtibus perinde ac lętis afficeretur.imò qui inſtar lapidis nulla re afficeretur. Et quid iſta ſublimi ſapientia profecerunt?nempe ſimulachrum patientiæ depinxerunt,quod neq; repertum eſt vnquam inter homines,neq; extare poteſt.Quin potius dum nimis exactam ac præciſam patientiam habere volunt, eius vim ſuſtulerunt è vita humana. Nunc quoque ſunt inter Chriſtianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere,ſed triſtari quoque & ſolicitum eſſe vitioſum eſt. Atque hæc quidem paradoxa ferè ab otioſis hominibus procedunt, qui ſpeculando magis quàm agendo ſe exercentes, nihil quàm talia paradoxa parere nobis queunt. At nihil nobis cum ferrea iſta philoſophia,quam magiſter ac dominus noſter non verbo tantùm, ſed exemplo etiam ſuo damn

2.Cor.4.8.

Stoicorum vanitati oppoſita.

Chriſti authoritate & exemplo illuſtrata.

damnauit. Nam & suis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit: nec aliter discipulos suos instituit. Mundus, inquit, gaudebit: vos autem lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edicto beatos pronuntiauit qui lugent. nec mirum. Nam si improbantur omnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius è corpore sanguineę lachrymæ distillarunt? Si quælibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorem illum quo non leuiter consternatum fuisse legimus? si omnis tristitia displicet, quomodo placebit quòd animam suam fatetur esse tristem vsque ad mortem?

Iohā.17. 20. Matt.5.4. Luc.22. 44.

10 Hæc eo dicere volui vt pios animos à desperatione reuocarem, ne studio patientiæ ideo protinus renuntient quòd naturalem doloris affectum exuere non possunt. Quod necesse est euenire iis qui ex patientia stuporem, ex homine forti & constanti stipitem faciunt. Sanctis enim tolerantiæ laudem defert Scriptura, dum ita malorũ duritia afflictantur vt non frangantur nec concidant: ita amaritudine punguntur, vt simul perfundantur spirituali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respirent. Interim versatur in eorum cordibus illa repugnantia, quòd naturę sensus, quę sibi sentit aduersa refugit atque horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expressit Dominus quum ita loqueretur Petro, Quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò libebat. Quum autem senueris, præcinget te alius, & ducet quò nõ voles. Non est sanè verisimile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deum per mortem, inuitum ac restitãtem eò tractum esse. alioqui parum haberet laudis eius martyrium. Verùm vtcunq; cordis summa alacritate diuinæ ordinationi parêret, quia tamen humanitatem non exuerat, duplici volũtate distringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quam erat obiturus, per se reputabat, eius horrore perculsus, libẽter effugisset. Rursum dum succurrebat Dei imperio se ad eam vocari, euicto ac proculcato timore, libenter atque adeò hilariter eam subibat. Hoc ergo studendum est, si Christi discipuli esse volumus, vt tanta Dei obseruantia atque obedientia imbuantur animi nostri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac subiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in summis etiam animi angustiis patientiam constanter retineamus. Res enim ipsę aduersæ habebunt suam asperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiscemus, & inquietabimur, & sanitatem expetemus: sic egestate pressi, solicitudinis & tristitię aculeis perstringemur: sic ignominiæ, contemptus, iniuriæ dolore feriemur: sic in funeribus nostrorum debitas naturæ lachrymas exoluemus. sed hæc semper erit clausula, Atqui Dominus ita voluit. ergo eius voluntatem sequamur. Imò inter ipsas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipsa quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

Electorũ Dei perpetua experientia & testimonio comprobata.

Iohan.21.18.

Item speciali exemplo Petri Apostoli.

Qualis sit patientia quæ à nobis requiritur.

11 Quoniam autem præcipuam crucis tolerandę rationem à diuinæ voluntatis consideratione sumpsimus, paucis definiendum est quid inter philosophicam ac Christianam patientiam intersit. Equidem paucissimi ex philosophis eò rationis conscenderunt vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtemperandum censerent. sed illi quoque ipsi non aliam afferunt rationem, nisi quia ita necesse sit. Quid autem istud est dicere nisi cedendum esse Deo, quia frustra cõtendas obluctari? Nam si Deo tantũ paremus quia necesse est: si euadere liceat, parêre desinemus. Scriptura autem longè aliud in voluntate Dei considerare iubet, nempe iustitiam primùm & æquitatem: deinde salutis nostræ curam. Huiusmodi ergo ad patientiam sunt Christianæ exhortationes. Siue paupertas, siue exilium, siue carcer, siue contumelia, siue morbus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogitãdum nihil istorum accidere nisi nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere. Quid enim? annon innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis castigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon ęquissimum est carnem nostram domari, & veluti iugo assuefieri, ne libidinosè pro suo ingenio ferociat? annon digna est iustitia & veritas Dei cuius causa laboremus? Quòd si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non possumus sine iniquitate vel obmurmurare vel obluctari. Non audimus iam illam frigidã cantionem, Cedendum quia necesse est: sed viuidam ac plenam efficaciæ pręceptionem. Obtemperandum, quia resistere nefas est. Patienter ferendũ, quoniam impatientia sit aduersus Dei iustitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis est quod saluti ac bono esse nobis agnoscimus, hác etiam parte

Philosophicæ ac Christianæ patientiæ discrimen.

Philosophica necessitatẽ obtendit, cui non possis resistere.

Christiana, iustitiã Dei proponit & salutis nostræ curam.

Huius discriminis diffusior explicatio.

consolatur nos optimus Pater, dum asserit, se eo ipso quòd nos cruce affligit, saluti nostræ consulere. Quòd si salutares nobis tribulationes esse constat, cur non grato placidóque animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferendo non succumbimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Istæ, inquam, cogitationes faciunt, vt quantum animi nostri contrahuntur in cruce, naturali acerbitatis sensu, tantum spirituali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio sequitur, quę nulla sine gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarum actio nonnisi ab hilari lętóque pectore emanare potest: nihil autem est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spirituali gaudio temperari.

CAPVT IX.

De meditatione futuræ vitæ.

Partes capitis.

1 Præcipua crucis vtilitas ea est, quòd nos variis modis tum ad præsentis vitæ contemptum assuefacit, tum ad futuræ meditationem excitat, sect.1.2.

2 Necesse est nos ita vi abstrahi ex præsenti vita, vt illam neq; fugiamus neq; odio prosequamur: sed futuræ desiderio præsentem alacriter in morte deseramus, cum bona summi nostri Imperatoris venia, sect.3.4.

3 Infirmitatis nostræ mortem formidantis descriptio, correctio, & tuta remedia, sect.5.6.

Dei suos affligentis consilium.

Vocunque autem tribulationis genere premamur, respiciendus semper est hic finis, vt assuescamus ad præsentis vitæ contemptum, indéque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniam enim optimè nouit Deus quantoperè in belluinum mundi huius amorem simus naturâ inclinati, aptissimam rationem adhibet ad nos retrahendos & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhærescamus. Nemo quidem est nostrum qui non videri cupiat ad cælestem immortalitatem toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarum conditio nihilo nostra inferior futura esset nisi spes æternitatis post mortem nobis superfit. Verùm si consilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quàm terram. Inde autem stupiditas, quòd mens nostra fulgore inani opum, potentiæ, honorum, perstricta hebetatur, ne longius cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine occupatum degrauatur, ne altius assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatē in terra suam quærit. Huic malo vt occurrat Dominus, assiduis miseriarum documentis suos de præsentis vitæ vanitate edocet. Ergo, ne altam sibi & securam pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis, vel aliis iniuriis inquietari sæpe infestaríque permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terræ, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiam eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij delicientur: aut vxorum improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd si in his omnibus indulgentior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescant, vel cōfidentia exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quæcunque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se æstimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miseram, nulla ex parte planè beatam esse: omnia quæ æstimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multísque admixtis malis vitiata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil hîc quærendum aut sperandum quàm certamen: attollendos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habēdum est, nunquam seriò ad futuræ vitæ desiderium ac meditationem erigi animum, nisi præsentis contemptu antè imbutus fuerit.

1. Vult assuescamus ad præsentis vitæ contemptum.

Cuius amore insanimus.

Quem amorē variis afflictionum variarū pharmacis extinguit.

2. In cælum attollamus oculos ad coronam immortalem.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui vinctos nos detineat. Proinde si qua æternitatis cura est, huc diligenter incumbendum vt malis istis compedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet præsens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, suauitatis speciem qua nos demulceat: magnopere nostra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac fœlicitatis concursu hîc frueremur: quum assiduis malorum stimulis non possimus satis expergefieri ad reputandam eius miseriam? Vitam humanam fumi vel vmbræ instar esse, non modò eruditis notum est, sed vulgus quoque hominum prouerbium nullum mag

Qui præsentis vitę amore detinetur, futuram meditari haud facilè potest.

Id confirmant prosperitatis incommoda.

magis tritum habet. & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilem, multis insignibus sententiis commendarunt. Verùm nulla ferè res est quam vel negligentius expendamus vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atq; immortalitatem nobis in terra constituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuersatur mortis simulachrum, egregiè, fateor, de vitæ huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiunt ista omnia. Verùm vbi accidit, momentanea est philosophia, quæ, simul atque terga vertimus, euanescit, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tãtùm, sed mortalitatis quoque ipsius obliti, acsi nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenæ immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal esse ἐφήμερον, fatemur id quidem: sed adeò nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis insideat. Quis ergo neget, nobis omnibus summum operæpretium esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimentis conuinci de misera terrestris vitæ conditione: quando vix conuicti etiam desinimus praua stultáque eius admiratione obstupescere, acsi vltimam bonorum metam in se contineret? Quòd si necesse habet Deus nos erudire: nostri vicissim officij est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellicanti: vt contempto mundo, ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

Humani iudicii cæcitas.

Momentanea etiam eorũ philosophia qui melioris vitæ desiderio tenentur.

Conclusio, necessariam esse crucẽ, qua pii ad futuræ vitæ meditationẽ & amorem excitantur.

3 Sed enim ad talem præsentis vitæ contemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratitudinem. Siquidem hæc vita, vtcunque infinitis miseriis referta sit, censetur tamen meritò inter non aspernandas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficij, rei iam sumus non paruæ in Deum ipsum ingratitudinis. Præsertim verò fidelibus testimonium esse debet diuinę beneuolentiæ: quando ad salutem eorum promouendam tota est destinata. Prius enim quàm æternæ gloriæ hęreditatem nobis palàm exhibeat, minoribus documentis se nobis Patrem vult declarare. ea sunt quæ quotidie ab ipso nobis conferuntur bona. Quum ergo nobis seruiat vita hæc ad intelligendam Dei bonitatem, fastidiemúsne eam quasi nullam boni micam in se haberet? Hunc igitur sensum atque affectum induere nos oportet, vt ipsam reponamus inter minimè respuenda diuinæ benignitatis dona. Nam si deessent Scripturæ testimonia (quæ plurima sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddendam Domino gratiarum actionem quòd in eius lucem nos protulit, quòd vsuram nobis concedit, quòd omnia ad eam conseruandam necessaria præsidia largitur. Et multo illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriam regni cælestis quodammodo præparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi sunt in cælo, certamina prius in terris obeant, ne triumphent nisi superatis belli difficultatibus, & parta victoria. Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis suauitatem delibare in ea incipimus: quò spes ac desiderium nostrum acuatur ad plenam eius reuelationem expetendam. Vbi constitutum illud fuerit, diuinæ clementiæ munus esse quòd terrenam vitam viuimus, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores gratósque esse oportere: tum opportunè descendemus ad considerandam miserrimam eius conditionem: quo scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro natura propendemus.

Verumtamen præsens vita, nõ est detestanda, quum sit diuinæ beneuolẽtiæ erga pios testimonium.

Præterea, nos ad gratiarum actionum Deo Opt. Max. reddẽdam hortatur & impellit.

Post certamina enim in terris victoriam & coronam electis in cælo reposuit.

4 Porrò quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ desiderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus visum est optimum nõ nasci: proximum, quàmcitissime aboleri. siquidem Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterant non infaustum ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorum mœrore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequebãtur. sed id faciebant sine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, non videbant quomodo piis in bonum cedat quod per se nec beatum nec desiderabile est. itaque iudicium suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in æstimanda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per se quàm miseriam esse, eo alacriores & magis expediti totos se ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem ventum est, tum verò illa non modò securè negligi potest, sed præ hac penitus contemnenda est ac fastidienda. Nam si cælum patria est, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mundo est in vitam

Tædium vitæ præsentis quomodo tẽperandum.

Scopus fideliũ in ea æstimanda.

Præsentis & futuræ collatio.

tam ingreſſus, quid aliud mundus quàm ſepulchrum? in ipſo manere quid aliud quàm in morte demerſum eſſe? Si liberari à corpore, eſt aſſeri in ſolidam libertatem, quid aliud eſt corpus quàm carcer? Si Dei præſentia frui ſuprema fœlicitatis ſumma eſt, nónne ea carere miſerum? Atqui donec è mundo euaſerimus, peregrinamur à Domino. Ergo ſi cum cæleſti vita terrena comparetur, non dubium quin facilè & contemnenda & proculcanda ſit. Odio certè habenda nunquam eſt, niſi quatenus nos peccato tenet obnoxios. quanquam ne illud quidem odium propriè in ipſam conuertendum eſt. Vtcunque ſit, nos tamen ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finem eius deſiderantes, parati quoque ſimus ad arbitrium Domini in ea manere. quò ſcilicet tædium noſtrum ſit procul ab omni murmure & impatientia. Eſt enim inſtar ſtationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conſeruanda quoad ille reuocarit. Deflet quidem ſortem ſuam Paulus, quòd voto ſuo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & ſuſpirat ardenti redemptionis deſiderio: nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum ſe ad vtrunque profitebatur: quia ſe id Deo debere agnoſcit vt nomen eius vel per mortem vel vitam glorificet. ipſius autem eſt ſtatuere quid maximè ad gloriam ſuam expediat. Itaque ſi Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque noſtræ terminum: ſed ita, vt & illius ſtudio flagremus, & in meditatione ſimus aſſidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati ſeruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

2.Cor.5.6. — *Quatenus præſens vita odio eſt habenda.* — *Stationi aſſimilata.* — Rom.7.24. — Philip.1.23. — *Ex qua non ſine Dei arbitrio exire licet.*

5 Hoc verò portenti ſimile, quòd pro illo mortis deſiderio, tanta eius formidine tenentur multi, qui ſe Chriſtianos eſſe iactant, vt ad quamlibet eius mentionem contremiſcant, velut rei penitus ominoſæ & infauſtæ. Equidem non eſt mirum ſi naturalis ſenſus in nobis exhorreſcat, audita noſtri diſſolutione. At iſtud nullo modo ferendum, non eſſe in pectore Chriſtiano pietatis lumen, quod maiori conſolatione qualemcunque illum timorem ſuperet ac ſupprimat. Nam ſi cogitemus hoc inſtabile, vitioſum, corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis noſtri tabernaculum ideo diſſolui vt in firmam, perfectam, incorruptibilem, cæleſtem denique gloriam mox inſtauretur: an non ardenter fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortem ab exilio nos reuocari vt patriam, & cæleſtem patriam incolamus, an nihil inde ſolatij conſequemur? At nihil eſt quod non permanere appetat. Fateor ſanè. atque ideo ad futuram immortalitatem reſpiciendum nobis contendo, vbi ſtata conditio obtingat, quæ in terra nuſquam apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortem pergere docet, non quia velint exui, ſed quia ſuperindui cupiant. An verò bruta animalia, atque adeò inanimæ ipſæ creaturæ vſque ad ligna & lapides, præſentis ſuæ vanitatis ſibi conſciæ, in vltimum reſurrectionis diem intentæ erunt vt cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenij luce præditi, & ſupra ingenium, Dei ſpiritu illuminati, quum de eſſentia noſtra agitur, non attollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verùm non eſt huius inſtituti aut loci contra tantam hanc peruerſitatem agere. Et iam initio profeſſus ſum me locorum communium fuſiorem tractationem hîc minimè velle ſuſcipere. Ego huiuſmodi timidulis animis ſuaderem vt Cypriani libellum de mortalitate legerent, niſi digni eſſent qui ad Philoſophos ablegarentur: vt inſpecto quem illi præ ſe ferunt mortis contemptu, erubeſcere incipiant. Hoc tamen habeamus cõſtitutum, neminem bene in Chriſti ſchola profeciſſe, niſi qui & mortis & vltimæ reſurrectionis diem cum gaudio expectet. Nam & hac nota fideles vniuerſos deſcribit Paulus, & Scripturæ familiare eſt quoties ſolidæ lætitiæ argumentum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita veſtra. appropinquat enim redemptio veſtra. An rationabile, quæſo, eſt vt quod ille tantùm valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quàm triſtitiam ac conſternationem pariat? Si ita eſt, quid adhuc eo quaſi magiſtro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & ſtupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, ſed gemitu etiam ac ſuſpiriis, velut rem omnium fauſtiſſimam, expetere. Adueniet enim nobis redemptor, qui ab hoc immenſo malorum & miſeriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ ſuæ hæreditatem inducat.

Cõtrà, damnantur Chriſtiani qui ad mortis nomen trepidant. — *1. Ratio.* — *2. Altera.* — *Obiectio.* — *Reſponſio.* — 2.Cor.5.2 — *3. Tertia ratio à comparatis, & à minori ad maius.* — Rom. 8.19. — *4. Quarta, à teſtimoniis.* — *5. Quinta, à vocatione & ſpe noſtra.* — Tit.2.13. — Luc.21.28 — *6. Sexta, à redemptionis fine.*

6 Sic eſt ſanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitàt, oportet eſſe tanquam oues mactationi deſtinatas, quo Chriſto capiti ſuo conformentur. Deploratiſſimi ergo eſſent, niſi in cælum mente erecta, ſuperarent quicquid in mundo eſt, & præſentem

7. Septima, à vitæ præſentis conſideratione. — Ro.8.36. — 1.Cor.15.19.

tem rerum faciem traiicerent. Contrà, vbi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiamsi videant florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splendore ac luxu superbire, si deliciis omnibus affluere cernant: si præterea eorum improbitate pulsentur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si auaritia expilentur, si alia quauis libidine vexentur: non difficulter se in talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorum oculis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitię ipsos induet, deliciarum suarum inenarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis societatem euehet, denique fœlicitatis suæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremam ignominiam proiiciet: eorum delicias cruciatibus, risum & lætitiam fletu stridoréque dentium permutabit, pacem diro conscientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subiiciet. Hęc enim est iustitia (teste Paulo) dare miseris & iniustè afflictis relaxationem, reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Hæc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit despondere animum, aut vanis mundi solatiis in exitium nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes confitetur, dum in pręsenti impiorum prosperitate reputanda nimium immoratur: neque potuisse aliter consistere quàm dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, carne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

[Margin: 8. Octaua, à vitæ futuræ meditatione. — Ies. 25. 18. Apoc. 7. 17. — 9. Postrema, ab impiorum exitus horrendi descriptione ducta. — 2. Thess. 1. 6. — Psal. 73. 2. — Conclusio.]

CAPVT X.

Quomodo vtendum præsenti vita, eiúsque adiumentis.

Partes huius capitis.

1 Huius doctrinæ necessitas ac vtilitas: quæ extrema item nobis fugienda, si præsenti vita eiúsque adiumentis rectè vti cupimus, sect. 1. & 2.

2 Horum extremorum alterum, nempe carnis intemperies diligenter est compescenda, idque quatuor modis ordine descriptis, sect. 3. 4. 5. & 6.

Alibus rudimentis probè nos simul instituit Scriptura quis rectus sit bonorum terrestrium vsus: res in componenda vitæ ratione minimè negligenda. Nam si viuendum est, vtendum quoque necessariis vitæ adminiculis. nec fugere ea quoque possumus quæ videntur oblectationi magis quàm necessitati inseruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura conscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum vtamur. Eum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, vitam præsentem quandam peregrinationem suis esse, qua in cæleste regnum contendunt. Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potius quàm morentur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita vtendum esse quasi non vtamur: eodem animo emendas esse possessiones quo venduntur. Verùm quia lubricus est hic locus, & vtranque in partem procliuis ad lapsum, studeamus pedem figere vbi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem ac luxuriam effręni libidine perpetuò euagari nisi seuerius coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset. Pium quidem consilium, sed impendiò austeriores fuerunt. Nam (quod est valde periculosum) arctiores laqueos induerunt conscientiis quàm quibus verbo Domini stringerentur. Necessitas porrò illis est, ab omnibus abstinere quibus carere possis. ita secundum eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior austeritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab illis iri putabat. Multi autem hodie, dum prætextum quærunt quo in rerum externarum vsu carnis intemperies excusetur, & interim lasciuienti viam sternere volunt: pro confesso assumunt quod minimè illis concedo, nulla modificatione restringendam esse hanc libertatem: sed permittendum cuiusque conscientiæ vt vsurpet quantum sibi licere videat. Equidem fateor nec debere nec posse conscientias statis præcisísque legum formulis hic alligari: sed quum Scriptura generales legitimi vsus tradat regulas, secundum illas certè limitandus nobis est.

[Margin: Quàm necessaria sit hæc doctrina. Ratio. — Vsus bonorum vitæ præsentis. — 1. Cor. 7. 3 — Extrema fugienda. — 1. Nimia austeritas. — Plutarch. lib. de vitando ære ali. Philostr. in vita Apoll. — 2. Carnis intemperies & lascivia.]

Porro tres præcipuæ sunt partes huius capitis.
1 De loquutionibus, quæ in hac tractatione occurrunt, disputat, sect. 1. 2. 3. & 4.
2 Osiandri delirium de Essentiali iustitia impugnat, a 5. sect. ad 13.
3 A sect. 13. ad finem capitis contra iustitiam operum fidei iustitiam erigit.

Doctrinæ de regeneratione Iustificationis locus coniunctus explicatur.

IAm mihi satis diligenter exposuisse suprà videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicum recuperandæ salutis restet in fide subsidium. Rursum quid fides ipsa sit, & quæ in hominum Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus edat. Summa autem hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participatione duplicem potissimùm gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propitium habeamus in cælis Patrem: deinde vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam puritatémque vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ secũda est gratia, dictum fuit quantum sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuius ideo attacta est, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm & quàm otiosa non sit à bonis operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam, Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum bona opera, in quibus pars huius quæstionis versatur. Ea ergo nunc penitus discutienda: & ita discutienda vt meminerimus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quo maiorem attentionem curámque afferamus. Nisi enim primum omnium, quo sis apud Deum loco, & quale de te sit illius iudicium, tenes: vt nullum habes stabiliendæ salutis fundamentum, ita nec erigendę in Deum pietatis. Sed necessitas cognoscendi melius ex cognitione ipsa elucescet. Lib. 2. c. 6 & 7. Lib. 3. ab initio vsque ad hunc locum.

Huius autem notitia duplici nomine admodum est necessaria.

Quam vt facilius assequamur, traduntur definitio vocũ.

2 Porrò ne impingamus in ipso limine (quod fieret si de re incognita disputationẽ ingrederemur) primùm explicemus quid sibi velint istæ loquutiones, Hominem coram Deo iustificari, Fide iustificari vel operibus. Iustificari coram Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidem vt Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam, quatenus est peccator & quandiu talis censetur. Proinde vbicunque peccatum est, illic etiam se profert ira & vltio Dei. Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eóque nomine consistit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmodum si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secundum innocentiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicetur in cuius vita reperietur ea puritas ac sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contrà iustificabitur ille fide, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non vt peccator, sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet. Eámque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

1. Iustificari coram Deo.

2. Iustificari operibus.

3. Iustificari fide.

Definitio rei.

Vocis (Iustificari) multiplex significatio.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ testimonia. Principiò hanc esse propriam & vsitatissimam verbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, satis sit lectores monuisse: per se enim facilè obseruabunt. Paucos tantùm producam, vbi hęc, de qua loquimur, iustificatio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & vbi pronuntiat Christus sapientiam iustificari à filiis suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quanuis totus mundus eripere conetur: neque hic etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se hoc habet: sed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiúsque doctrinę tribuere quam merentur. Rursum quum Pharisæis exprobrat Christus quòd seipsos iustificent, non intelligit acquirere iustitiam rectè agendo, sed ambitiosè captare iustitiæ qua vacui sunt famam. Hunc sensum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam scelesti vocantur non modò qui sibi conscij sunt sceleris, sed qui iudicium damnationis subeunt. Neque enim Bersabe, dum se & Solomonem dicit fore scelestos, crimen agnoscit: sed probro se & filium expositum iri conqueritur, vt numerentur inter reprobos & damnatos. Ex contextu tamen facilè patet, verbum hoc, etiam dum Latinè legitur, non posse aliter accipi, nempe relatiuè, non autem vt qualitatem aliquam denotet

Prima, laudẽ Deo & veritati tribuere. Luc. 7. 21. Ibid. 37.

2. Inanem iustitiam ostentare. Luc. 16. 15

1. Reg. 1. 21.

Gal.3.8. notet. Quod verò ad causam præsentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam præuidisse quòd ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iustitiam ex fide *3. Iustitiam ex fide imputare.*
Rom. 3. 26. imputare? Item, quum dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipsorum impietas merebatur?
Rom. 8. 33. Apertius etiamnum in conclusione, dum sic exclamat, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. quis condemnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nũc interpellat pro nobis. Perinde enim est acsi diceret, Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nihil aliud est, quàm eum qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia à reatu absoluere. Quum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriæ innocentiæ approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis non sumus. *Per & propter Christum.*
Act.13.38. Sic Actorum 13. in concione Pauli, Per hunc vobis annuntiatur remisso peccatorum, & ab omnibus iis à quibus non potuistis iustificari in Lege Mosis, omnis qui credit in eum, iustificatur. Vides post remissionem peccatorum iustificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro absolutione sumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Christi beneficium esse: vides fide percipi: vides denique interponi satisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iustificari per Christum. *Prima confirmatio à dicto Pauli.*
Luc.18.14 Sic quum publicanus dicitur iustificatus è templo descendisse, non possumus dicere aliquo operum merito consequutum esse iustitiam. Hoc ergo dicitur, post impetratam peccatorum veniam, pro iusto esse coram Deo habitum. Iustus ergo fuit non operum approbatione, sed gratuita Dei absolutione. Quare eleganter Ambrosius, qui peccatorum confessionem vocat iustificationem legitimam. *Et Christi.*
In Psal.118. Serm.10.

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsam si intuemur qualiter nobis describitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iustificationem designat, quum dicit ad Ephesios 1. 5. Destinati sumus in adoptionem per Christum, secundum beneplacitum Dei in laudem gloriosæ ipsius gratię, qua nos acceptos vel gratiosos habuit. Id enim ipsum vult quod alibi dicere solet, Deum nos gratuitò iustificare. *Altera confirmatio, ex collatione aliarum vocum, quę nomine iustificationis gratuitā coram Deo iustitiam per fidem in Christū intelligunt.*
Rom. 3. 24. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iustitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remissione collocare.
Rom.4.6 Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iustitiam sine operibus: sicut scriptum est, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè non de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porrò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. *1. Acceptio. 2. Iustitiæ imputatio. 3. Beatitudo. 4. Remissio peccatorum.*
2. Cor. 5. 18. Sed ad hanc rem locus ille est omnium optimus vbi hanc esse summam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expendant lectores totum contextum. nam paulò post exegeticè addens, Christum, qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatum: vt modum recõciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. *5. Reconciliatio cum Deo. 6. Iustitia per obedientiam Christi.*
Rom. 5. 19. Nec sanè quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

5 Verùm quia Osiander monstrum nescio quod essentialis iustitiæ inuexit, quo etsi noluit abolere gratuitam iustitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas serio gratiæ Christi sensu priuet: antequam ad alia transeo, hoc delirium refellere operæpretium est. Primò hæc speculatio meræ est ieiunæque curiositatis. Multa quidem Scripturæ testimonia accumulat, quibus Christum probet vnum esse nobiscum, & nos vicissim cum ipso, quod probatione non indiget: sed quia non obseruat huius vnitatis vinculum, seipsum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile est, qui tenemus nos cum Christo vniri arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt essentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commẽtum, Adam fuisse formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapsum destinatus erat Christus exemplar humanæ naturę. *Altera pars capitis, Osiandri deliria de essentiali iustitia refellens. 1. Argumentum Osiandri. Responsio.*
Sed quia breuitati studeo, in præsenti causa insistam. Dicit nos vnum esse cum Christo. Fatemur: interea negamus misceri Christi essentiam cum nostra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præstigias: Christum nobis esse iustitiam, quia Deus est æternus, fons iustitiæ, ipsáque Dei iustitia. Ignoscent lectores si nunc tantùm attingo quæ ratio docendi in alium *2. Argumentum. Responsio 1. Altera.*

3. Argumentum. locum differri postulat. Quanuis autem excuset se voce iustitiæ essentialis non aliud intendere quàm vt huic sententiæ occurrat, nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non ea iustitia cõtentum, quę nobis obedientia & sacrificio mortis Christi parta est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quàm qualitate infusa. Hæc enim ratio est cur tam vehementer contendat, non solùm Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etsi verum esse fateor, peruersè
Responsio 1. tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidemus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliò
Responsio 2. tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixtionem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nam virtute Spiritus sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobísque sit caput & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis misceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola Mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiam simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitiæ diuinæ consortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

Quam necessaria sit hęc resistatio. 6 Si tantùm diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solum quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque naturę essentiam in nos diffundi: minore noxa deliciis se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tanta esset excitanda contentio: sed quum principium hoc sit instar sepiæ, quæ egestione atri turbidíque sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volentes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter
A cõsideratione falsæ interpretationis vocum præcipuarũ, & ab ignoratione elenchi resistere necesse est. Nam in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbum iustificandi ad duas partes extendit, vt iustificari sit non solùm reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quam Dei essentia in nobis residens inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostram, sed vt
4. Argumentum. est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primum, Deum non tantùm ignoscendo sed regenerando iustificare, quęrit an quos iustificat, relinquat quales erant natura, nihil ex
Responsio. vitiis mutando. Responsio perquàm facilis est: sicut non potest discerpi Christus in partes, ita inseparabilia esse hæc duo, quæ simul & cõiunctim in ipso percipimus, iustitiam & sanctificationem. Quoscunque ergo in gratiam recipit Deus, simul spiritu adoptio-
Similitudine confirmata. nis donat, cuius virtute eos reformat ad suam imaginem. Verùm si solis claritas non potest à calore separari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari? Hac similitudine nihil ad rem præsentem magis accommodum. sol calore suo terram vegetat ac fœcundat, radiis suis illustrat & illuminat. hîc mutua est ac indiuidua connexio:
Secũda responsio, ducta ab absurdo. transferre tamen quod vnius peculiare est ad alterum, ratio ipsa prohibet. In hac duplicis gratiæ confusione, quam obtrudit Osiander, similis est absurditas: quia enim re ipsa ad colendam iustitiam renouat Deus quos pro iustis gratis censet, illud regenerationis donum miscet cum hac gratuita acceptatione, vnúmque & idem esse contendit. Atqui Scriptura vtrunque coniungens distinctè tamen enumerat, quo multiplex Dei gratia
1. Cor. 1. 30. melius nobis pateat. Neque enim superuacuum est illud Pauli, datum fuisse nobis Christum in iustitiam & sanctificationem. Et quoties à salute nobis parta, à paterno amore Dei, à Christi gratia ratiocinatur nos ad sanctitatem & munditiem vocatos esse, a-
5. Argumentum. pertè indicat aliud esse iustificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam
Responsio. ventum est, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iustitiam non operanti, sed credenti in eum qui iustificat impium, exponit iustum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem fuco inficere quod nuper citaui, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. vbi de reatu & absolutione simpliciter agi palam est, ac ex antithesi pendere Apostoli sensum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ suffragiis nimium
6. Argumentum. futilis deprehenditur. Nihilo etiam rectiùs de nomine iustitiæ differit, quòd scilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iustitiam, postquam amplexus Christum (qui Dei iustitia
Responsio. est, & Deus ipse) eximiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipso vitiosè fieri vnum corruptum. neque enim iustitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis cursum pertinet: quin potius testatur Spiritus, quanuis eximia esset præstan-

tia

tia virtutum Abrahæ, diúque perſeuerando tandem auxiſſet,non tamen aliter placuiſſe Deo,niſi quòd gratiam in promiſſione oblatam fide recepit. Vnde ſequitur in iuſtificatione nullum operibus eſſe locum,ſicuti Paulus ſcitè contendit.

7 Quod obiicit, vim iuſtificandi non ineſſe fidei ex ſeipſa, ſed quatenus Chriſtum recipit, libenter admitto. nam ſi per ſe, vel intrinſeca, vt loquuntur, virtute iuſtificaret fides,vt eſt ſemper debilis & imperfecta,non efficeret hoc niſi ex parte. ſic manca eſſet iuſtitia quæ fruſtulum ſalutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, ſed propriè loquendo Deum vnum iuſtificare dicimus: deinde hoc idem transferimus ad Chriſtum, quia datus eſt nobis in iuſtitiam. fidem verò quaſi vaſi conferimus, quia niſi exinaniti ad expetendá Chriſti gratiam aperto animæ ore accedimus,non ſumus Chriſti capaces. Vnde colligitur,non detrahere nos Chriſto vim iuſtificandi,dum prius eum fide recipi docemus quàm illius iuſtitiam. Neque tamen interea tortuoſas huius ſophiſtæ figuras admitto, quum dicit fidem eſſe Chriſtum. quaſi verò olla fictilis ſit theſaurus,quòd in ea reconditum ſit aurum. Neque enim diuerſa ratio eſt quin fides,etiamſi nullius per ſe dignitatis ſit vel pretij,nos iuſtificet, Chriſtum afferendo, ſicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inſcitè ergo fidem, quæ inſtrumentum eſt duntaxat percipiendæ iuſtitiæ,dico miſceri cum Chriſto, qui materialis eſt cauſa,tantíque beneficij author ſimul & miniſter. Iam expeditus eſt ille quoque nodus,quomodo intelligi debeat vocabulum fidei,vbi de iuſtificatione agitur.

7. Argumentum. Reſponſio. *8. Argumentum. Reſponſio.*

8 In Chriſti receptione lógius prouehitur:nempe verbi externi miniſterio verbum internum recipi, quo nos à ſacerdotio Chriſti & Mediatoris perſona ad externam eius diuinitatem traducat. Nos quidem Chriſtum non diuidimus,ſed eundem,qui in carne ſua nos Patri reconcilians iuſtitia donauit, eſſe æternum ſermonem Dei:nec verò ab eo potuiſſe aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iuſtitiam nobis acquiri, niſi eſſet Deus eternus.Sed hoc Oſiandri placitum eſt, quum Deus&homo ſit Chriſtus,reſpectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis eſſe iuſtitiam. Atqui ſi propriè hoc in diuinitatem competit,peculiare non erit Chriſto, ſed commune cum Patre & Spiritu:quando non alia eſt vnius quàm alterius iuſtitia. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, 2.
non congrueret dici nobis eſſe factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum eſſe iu- 3.
ſtitiam,quî illud quod interpoſitum eſt conueniet factum eſſe à Deo? Hoc certè peculiare eſt Mediatoris perſonæ: quæ etſi in ſe continet diuinam naturam,hîc tamen inſignitur proprio elogio,quo ſeorſum à Patre & Spiritu diſcernitur. Ridiculè verò in ver-
Ier. 23. 6. & 33. 14. bo vno Ieremiæ triumphat,vbi promittit Iehouam fore noſtram iuſtitiam. Atqui nihil inde aliud eliciet niſi Chriſtum,qui noſtra eſt iuſtitia, eſſe Deum manifeſtatum in car-
Act. 20. 28. ne. Alibi retulimus ex cócione Pauli,Deum ſibi acquiſiiſſe Eccleſiam ſuo ſanguine. Siquis inde inferat, ſanguinem quo expiata ſunt peccata eſſe diuinum, & diuinæ naturæ, 2.
quis tam fœdum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo ſe omnia adeptum eſſe putat Oſiander,tumet,exultat,multáſq; paginas farcit ſuis ampullis. quum tamen ſimplex ſit, & expedita ſolutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Dauidis, fore piorum iuſtitiam:ſed quo ſenſu, docet Ieſaias, Cognitione ſui iuſtificabit multos iuſtus
Ieſa. 53. 11 ſeruus meus. Notemus Patrem loqui:Filio attribuere iuſtificandi partes:cauſam addere, quòd iuſtus ſit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Chriſtus cognoſcitur. Nam vocem דעת paſſiuè accipere commodius eſt. Hinc colligo Chriſtum eſſe factum iuſtitiam quando ſerui ſpeciem induit: ſecúdò nos iuſtificare quatenus obſequentem ſe Patri præbuit: ac proinde non ſecundum diuinam naturam hoc nobis præſtare, ſed pro diſpenſationis ſibi iniunctæ ratione. Etſi enim ſolus Deus fons eſt iuſtitiæ, nec aliter quàm eius participatione ſumus iuſti: quia tamen infœlici diſſidio ab eius iuſtitia alienati ſumus, neceſſe eſt deſcendere ad hoc inferius remedium, vt nos Chriſtus mortis & reſurrectionis ſuæ virtute iuſtificet.

9. Argumentum. Reſponſio. Inſtantia. Reſponſio 1. 2. Inſtantia. Reſponſio 1. 3. Confirmatio. Cóclusio reſponſionū ad 9. argumentum.

9 Si obiiciat,opus hoc ſua præſtantia ſuperare hominis naturam,ideóque non poſſe niſi diuinæ naturæ adſcribi,prius concedo:in hoc ſecundo dico eum inſcite hallucinari. Nam etſi neq; ſanguine ſuo animas noſtras purgare, neq; Patrem ſuo ſacrificio placare, neque à reatu abſoluere nos poterat Chriſtus, nec denique munus ſacerdotis peragere, niſi verus fuiſſet Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas:certum tamen eſt his omnibus perfunctum eſſe ſecundum humanam naturam. Quomodo enim iuſtificati ſumus ſi quæritur,reſpondet Paulus,Chriſti obedientia. An verò aliter obediuit quàm

10. Argumentum. Reſponſio.

 aſſu

assumpta serui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis esse iustitiam. Si- Rom. 5. 19.
militer in aliis verbis (quę sæpius citare quomodo Osiandrum non pudeat valde miror)
non alibi statuit iustitiæ fontem quàm in carne Christi. Eum qui peccatum non noue-
Instantia 1. rat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Iustitiam Dei inflatis buccis
attollit Osiander, & triumphum canit, quasi euicerit esse spectrum illud suum essentia-
lis iustitiæ: quum longè aliud verba sonēt, iustos nos esse expiatione per Christum facta.
Iustitiam Dei accipi pro ea quę Deo probatur, notum esse debuerat elementariis: sicuti
Responsio. apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iu- Iohan. 12. 43.
Instantia 2. stitiam, cuius est ipse author, & qua nos donat: sed hoc loco nihil aliud intelligi quàm
Responsio. nos mortis Christi piaculo suffultos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente a-
gnoscunt. Neque in voce tantum est momenti, modò nobiscum de hoc consentiat O-
siander, nos in Christo iustificari quatenus pro nobis factus est expiatrix victima: quod
à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iustitiam & salutem quam nobis
Instantia 3. attulit, obsignare vult Christus, certum eius pignus in carne sua proponit. Vocat qui-
Responsio. dem se panem viuum: sed modum explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, &
sanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in sacramentis perspicitur: quæ etsi fidem
nostram ad totum Christum non dimidium dirigunt, simul tamen iustitiæ & salutis
materiam in eius carne residere docent. non quòd à seipso iustificet aut viuificet merus
homo, sed quia Deo placuit, quod in se abscōditum & incomprehensibile erat, in Me-
diatore palàm facere. Vnde soleo dicere Christum esse nobis quasi expositum fontem,
Vnde hauriamus quod alioqui sine fructu lateret in occulta illa & profunda scaturigi-
Instantia 4. ne, quæ in Mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu non inficior Chri-
stum, vt est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam hoc opus Patris & Spi-
Responsio. ritus sancti, denique iustitiam, cuius nos consortes facit Christus, æternam esse Dei æ-
terni iustitiam, modò firmis & apertis quas citaui rationibus cedat.

Quo sensu Christus dicatur nostra iustitia. 10 Porrò ne suis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono
nos priuari donec Christus noster fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, ha
bitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique vnio à nobis in summo gradu sta-
tuitur: vt Christus noster factus, donorum quibus prędictus est nos faciat consortes. Non
ergo eum extra nos procul speculamur, in nobis imputetur eius iustitia: sed quia ipsum
induimus, & insiti sumus in eius corpus, vnum denique nos secum efficere dignatus est:
ideo iustitiæ societatem nobis cum eo esse gloriamur. Ita refellitur Osiandri calumnia,
fidem à nobis censeri iustitiam: quasi Christum spoliemus iure suo, quum dicimus fide
nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locum demus, quo nos ipse solus impleat.
11. Argumentum. Sed Osiander hac spirituali coniunctione spreta, crassam mixturam Christi cum fideli-
bus vrget: atque ideo Zuinglianos odiosè nominat quicunque non subscribunt fanati-
co errori de essentiali iustitia: quia non sentiant Christum in Cœna substantialiter co-
Responsio 1. medi. Mihi verò probrum hoc audire ab homine superbo suísq; præstigiis dedito sum-
ma gloria est. Quanquam non me solum, sed quos modestè venerari debuerat scripto-
res orbi satis cognitos perstringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam causam non ago.
Altera. quo sincerius hanc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quòd ergo essen-
tialem iustitiam & essentialem in nobis Christi habitatīonem tam importunè exigit,
huc spectat, primùm vt crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicuti in Cœna car-
nalis manducatio ab ipso fingitur, deinde vt iustitiam suam nobis inspiret, qua realiter
simus cum ipso iusti: quandoquidem secundum ipsum iustitia hæc tam est Deus ipse
12. Argumentum. quàm probitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multum operę impendam diluen-
dis quæ adducit testimoniis, quæ perperam à cælesti vita ad statum præsentem detor-
quet. Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis pretiosa & maxima promissa, vt 1. Pet. 1. 4.
Responsio. consortes efficeremur diuinæ naturæ. Quasi verò nunc simus quales Euangelium fore
promittit vltimo Christi aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum visuros si- 1. Iohan. 3. 2.
cuti est, quia similes ei erimus. Tantùm exilem gustum dare volui lectoribus, data ope-
ra me supersedere ab his nugis, non quòd difficile sit eas diluere, sed quia nolo molestus
esse in labore superuacuo.

13. Argumentum, de duplici iustitia. 11 Cæterùm in secundo membro plus veneni latet, vbi nos vna cum Deo iustos esse
docet. Satis iam me probasse arbitror, quanuis non tam pestiferū esset hoc dogma, quia
tamen frigidum & ieiunum est, suáque vanitate diffluit, sanis & piis lectoribus meritò
deb

debere esse insipidum. Verùm hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplicis iustitiæ labefactare salutis fiduciam, & nos raptare supra nubes, ne gratiam expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Osiander qui iustificari docent esse verbum forense: quia oporteat nos re ipsa esse iustos. nihil etiam magis respuit quàm nos iustificari gratuita imputatione. Agedum, si nos Deus non iustificat absoluendo & ignoscendo, quid sibi vult illud Pauli? Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum nõ fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primùm obtineo, iustos censeri qui Deo reconciliantur. modus inseritur, quòd Deus ignoscendo iustificet: sicuti alio loco iustificatio accusationi opponitur. quæ antithesis clarè demonstrat sumptam esse loquendi formam à forensi vsu. Nec verò quisquam mediocriter in lingua Hebraica versatus (modò idem sedato sit cerebro) inde ortam esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum tendat & quid valeat. Iam verò mihi respõdeat Osiander, vbi dicit Paulus describi à Dauide iustitiam sine operibus in his verbis, Beati quorũ remissæ sunt iniquitates: sít ne plena hæc definitio, an dimidia. Certè Prophetam non adducit testem, acsi doceret partem iustitiæ esse veniam peccatorum, vel ad hominem iustificandum concurrere: sed totam iustitiam in gratuita remissione includit, beatum hominem pronuntians cuius tecta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates, & cui transgressiones non imputat: fœlicitatem eius inde æstimat & censet, quia hoc modo iustus est non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osiander, contumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, si iustificet qui re ipsa impij manent. Atqui tenendum memoria est quod iam dixi, nõ separari iustificandi gratiam à regeneratione, licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati, necesse est lõgè aliter iustificari quàm reformantur in vitæ nouitatem. Nam hoc secundum sic inchoat Deus in electis suis, totóque vitæ curriculo paulatim, & interdum lentè in eo progreditur, vt semper obnoxij sint apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autem nõ ex parte, sed vt liberè, quasi Christi puritate induti, in cælis compareant. Neque enim conscientias pacaret aliqua iustitiæ portio, donec statutum sit nos Deo placere: quia sine exceptione iusti coram ipso sumus. Vnde sequitur peruerti & funditus euerti iustificationis doctrinam vbi animis iniicitur dubitatio, cõcutitur fiducia salutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur: imò vbi non stabilitur quies & tranquillitas cum spirituali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæreditatẽ non esse ex Lege: quia hoc modo exinanita esset fides, quæ si operum respectum habeat, labascit: quando nemo ex sanctissimis illic reperiet in quo confidat. Hoc discrimen iustificandi & regenerandi (quæ duo confundẽs Osiander, duplicem iustitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de reali sua iustitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Osiander titulum imponit essentialis iustitiæ) flebiliter exclamat, Miser ego, quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iustitiam verò cõfugiens quæ in sola Dei misericordia fundata est, magnificè & vitæ & morti, & probris, & inediæ, & gladio rebúsq; omnibus aduersis insultat. Quis accusabit contra electos Dei, quos ipse iustificat? Certò enim persuasus sum quòd nihil nos separabit ab amore eius in Christo. Iustitiam sibi esse clarè prædicat quę sola ad salutem in solidum sufficiat coram Deo, vt gloriandi fiduciæ nõ deroget ac nihil remorę iniiciat misera illa seruitus, cuius sibi conscius sortem suam paulo antè deflebat. Hæc diuersitas satis nota est adeóq; familiaris sanctis omnibus qui sub onere iniquitatũ gemunt, & interea victrice fiducia emergũt supra omnes metus. Quod autem obiectat Osiander, dissentaneum esse à natura Dei, in eum recidit. nam etsi duplici iustitia tanquam pellita veste sanctos vestit, fateri tamen cogitur, sine peccatorum remissione neminem placere Deo. Quod si verum est, saltem concedat secundum ratam partem imputationis (vt loquuntur) iustos censeri qui re ipsa non sunt. Quousque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitam, quæ subrogatur in locum iustitiæ? ex deunce, an ex vncia? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia non licebit quantũ ad fiduciam necessarium erit iustitiæ sibi sumere. Bene est quòd huius causæ nõ est arbitrer, qui Deo legem vellet præscribere. Ceterùm illud stabit fixum, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autẽ arrogantiæ est damnare summum iudicem quum gratis absoluit, ne valeat illud respõsum, Miserebor cuius miserebor? Et tamen Mosis intercessio, quam hac voce compescuit Deus, non eò

Margin notes: *Responsio.* (line 1) — 14. *Argumentum.* (line 4) — *Responsio 1.* (line 6) — 2. Cor. 5. 21. (line 7) — Rom. 4. 7; Psal. 32. 1. (line 14) — *Responsio 2.* (line 14) — *Osiandri exceptio.* (line 23) — *Responsio 3.* (line 25) — *Iustitia imputata & inchoata distinguendæ.* (line 27) — Galat. 3. 18. (line 35) — *Ab Osiandro confunduntur.* (line 38) — Rom. 7. 24. (line 41) — Rom. 8. 33. (line 44) — *Osiandri obiectio.* (line 50) — *Responsio.* (line 52) — Psal. 51. 6. (line 60) — Exod. 21. 19. (line 61)

tendebat ne cui parceret, sed vt omnes pariter, abolito reatu, quanuis obnoxij culpæ essent, absolueret. Ac nos quidem dicimus ideo sepultis peccatis iustificari coram Deo perditos: quia (vt peccatum odio habet) non potest amare nisi quos iustificat. Sed hæc est mirabilis iustificandi ratio, vt Christi iustitia tecti non exhorreant iudicium quo digni sunt, & dum seipsos meritò damnant, iusti extra se censeantur.

15. Argumentum seu delirium Osiandri. 12 Monendi tamen sunt lectores, vt ad mysterium, quod se illos celare nolle iactat, sedulò aduertant. Postquam enim diu & prolixè contendit non sola imputatione iustitiæ Christi nos fauorem consequi apud Deum, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiam: & quanuis hæc nonnisi in persona Mediatoris reperiri queat, esse tamen non hominis sed Dei iustitiam. Non colligat nũc suum funiculum ex duabus iustitiis, sed planè iustificandi officium adimit humanæ Christi naturæ. Operæpretium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapientiam: quod non cõuenit nisi æterno sermoni. Ergo nec Christus homo iustitia est. *Responsio.* Respondeo, vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuisse eius sapientiam, sed diuerso modo nomen hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. (Coloss.2.3.) Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifestauit: & ita non ad essentiam Filij Dei, sed ad vsum nostrum refertur quod dicit Paulus, & humanæ Christi naturæ rite aptatur: quia etsi lux in tenebris lucebat antequam carnem indueret, erat tamen lux abscondita, donec prodiit idem Christus in natura hominis, sol iustitiæ: qui se ideo lucem mũdi appellat. (Iohan.8.12.) *16. Argumentum.* Stultè etiam ab eo obiicitur, iustificandi virtutem tam Angelis quàm hominibus longè superiorem esse: *Responsio.* quãdo hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam, sed ex Dei ordinatione pendet, Si Angelis libeat Deo satisfacere, nihil proficient: quia non sunt ad hoc destinati. homini autem Christo hoc singulare fuit, qui Legi subiectus est vt nos à maledictione Legis redimeret. (Galat.3.13.) *17. Argumentum.* Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Christum secundum diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnam tantùm partem de Christo, & (quod deterius est) facere duos Deos: quia etsi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iustitia Dei. *Responsio.* Neque enim si Christum, quatenus mortem subiit vt destrueret eum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, protinus totum ipsum, vt est Deus in carne manifestatus, fraudamus hoc honore: (Hebr.2.14.) sed tantùm distinguimus quomodo ad nos perueniat iustitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis fœdè lapsus est Osiander. Neq; verò negamus, quod nobis in Christo palàm est exhibitum, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo pugnamus quin iustitia, quam nobis Christus confert, iustitia Dei sit, quę ab ipso proficiscitur: sed constanter illud tenemus nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & vitam. *18. Argumentum.* Omitto pudendam illam locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine communi sensu onerauit lectores, vbicunque fit iustitiæ mentio, debere hanc essentialem intelligi. *Responsio.* sicuti vbi Dauid Dei iustitiam ad ferendas sibi suppetias implorat, quum id faciat plus centies, tot sententias corrumpere non dubitat Osiander. *19. Argumentum.* Nihilo etiam firmius est quod obiectat, iustitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agẽdum mouemur, solum verò Deum operari in nobis & velle & perficere. (Philip.2.13.) *Responsio.* Neq; enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed primò videndum est faciátne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filij sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinem deposuit, vt sua abundantia membrorum inopiæ subueniret. Deinde quanuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non tamen sequitur, Christum, qui in carne se propter nos sanctificauit, secundum diuinam naturam nobis iustitiam esse. (Iohan.17.19.) *20. Argumentum.* Non minus friuolum est quod adducit, Christum ipsum diuina iustitia fuisse iustum: quia nisi eum voluntas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. *Responsio.* Nam etsi alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex mero Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad phantasma quo suos & simplicium oculos fascinat Osiander. Quis enim colligere permittat, quia fons & principium iustitiæ nostræ Deus est, essentialiter nos esse iustos, & essentiam iustitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Ecclesia (inquit Iesaias) Deus iustitiam suam induit quasi loricam. (Iesa.59.17.) an vt Christum armis spoliaret, quæ dederat ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta, quàm Deum extra se nihil mutuatum esse, neque fuisse vllo subsidio adiutum ad nos redimendos. Quod aliis

verbis

verbis breuiter ſignauit Paulus, ſalutem nobis dediſſe in oſtenſionem ſuæ iuſtitiæ. Sed hoc minimè euertit quod alibi docet, nos vnius hominis obedientia iuſtos eſſe. Denique quiſquis duplicem iuſtitiam inuoluit, ne quieſcant miſeræ animæ in mera & vnica Dei miſericordia, Chriſtum implexis ſpinis per ludibrium coronat.

Rom.3.25. *Rom.5.19.* *Concluſio refutationis errorum Oſiandri.*

13 Sed quoniam bona pars hominum iuſtitiam ex fide & operibus compoſitam imaginatur, præmonſtremus id quoque, ſic inter ſe differre fidei operúmque iuſtitiam, vt altera ſtante neceſſariò altera euertatur. Dicit Apoſtolus ſe omnia pro ſtercoribus repu taſſe vt Chriſtũ lucrifaceret, & in illo reperiretur non habens ſuam iuſtitiam quæ eſt ex Lege, ſed quæ eſt ex fide Ieſu Chriſti, iuſtitiam quæ eſt ex Deo per fidem. Vides & contrariorum eſſe hìc comparationem, & indicari propriam iuſtitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Chriſti iuſtitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ cauſam fuiſſe tradit, quòd ſuam volentes iuſtitiam ſtabilire, iuſtitiæ Dei non fuerunt ſubiecti. Si propriam iuſtitiam ſtabiliendo, Dei iuſtitiam excutimus: vt hanc conſequamur, oportet profectò illam penitus aboleri. Idipſum quoque oſtendit quum negat per Legem excludi gloriationem noſtram, ſed per fidem. Vnde ſequitur, quantiſper manet quantulacunque operum iuſtitia, manere nobis nonnullam gloriandi materiam. Iam ſi fides omnem gloriationem excludit, cum iuſtitia fidei ſociari nullo pacto iuſtitia operum poteſt. In hunc ſenſum tam clarè loquitur quarto capite ad Rom. vt nullum cauillis aut tergiuerſationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iuſtificatus eſt Abraham, habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Conſequens ergo eſt, non iuſtificatum eſſe operibus. Ponit deinde alterum argumentum à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, non ex gratia. Fidei autem tribuitur iuſtitia ſecundum gratiam. Ergo id non eſt ex meritis operum. Valeat igitur eorum ſomnium qui iuſtitiam ex fide & operibus conflatam comminiſcuntur.

Phil.3.8. *Ro.10.3.* *Ro.3.27.* *Ro.4.2.*

Poſtrema pars capitis, Sophiſtas fingentes iuſtitiam ex fide & operibus compoſitã refellens.

Ratio. Ita differunt inter ſe fidei & operũ iuſtitia, vt altera ſtante altera neceſſariò euertatur.

14 Subtile effugium habere ſe putant ſophiſtæ, qui ſibi ex Scripturę deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt. nam opera exponunt, quæ literaliter tantùm & liberi arbitrij conatu extra Chriſti gratiam faciunt homines nondum regeniti. id verò ad opera ſpiritualia ſpectare negant. Ita ſecundum eos tam fide quàm operibus iuſtificatur homo, modò ne ſint propria ipſius opera, ſed dona Chriſti & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de cauſa ita loquutum, niſi vt Iudæos viribus ſuis fretos conuinceret ſtultè ſibi arrogaſſe iuſtitiam, quum ſolus Chriſti Spiritus eam nobis conferat, non ſtudium ex proprio naturæ motu. Atqui non obſeruant in antitheſi legalis & Euangelicæ iuſtitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet enim iuſtitiam Legis hanc eſſe, vt ſalutem obtineat qui præſtitit quod Lex iubet: iuſtitiam verò fidei, ſi credimus Chriſtum eſſe mortuum, & reſurrexiſſe. Adhæc videbimus poſtea ſuo loco, diuerſa eſſe Chriſti beneficia, ſanctificationem & iuſtitiam. Vnde ſequitur ne ſpiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iuſtificandi fidei adſcribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper citaui) Abraham habere cur glorietur apud Deum, quia operibus iuſtus non eſt, reſtringi hoc debet ad literalem & externam virtutum ſpeciem, vel liberi arbitrij conatum: ſed quanuis ſpiritualis & fere Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen ſuppetere operum merita, quæ illi iuſtitiam coram Deo acquirant.

Effugium ſophiſtarum homonymia ludentium. *Reſpõſio prior.* *Galat.3.11.12.* *Altera.*

15 Craſſius paulò ſcholaſtici, qui præparationes ſuas miſcent: hi tamen non minus prauo dogmate ſimplices & incautos imbuunt, ſub prætextu Spiritus & gratiæ miſericordiam Dei, quæ ſola trepidas animas placare poteſt, tegentes. Nos vero fatemur cum Paulo, iuſtificari apud Deum legis factores: ſed quia à Legis obſeruatione longè omnes abſumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iuſtitiam valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis deſtituimur. Quod ad vulgares Papiſtas pertinet vel ſcholaſticos, dupliciter hìc falluntur: & quòd fidem appellant cõſcientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei non gratuitæ iuſtitiæ imputationem, ſed Spiritum ad ſtudium ſanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apoſtolum, Accedentem ad Deum oportet primùm credere quòd Deus ſit, deinde quòd remunerator ſit quærentibus ſe. Sed non animaduertunt quis ſit quærendi modus. In nomine verò gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum ſcriptis. Lombardus enim iuſtificationem per Chriſtum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Chriſti nos iuſtificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus noſtris, qua iuſti effic

Secundum effugium ſeu ſophiſma. *Reſponſio, duplicẽ fallaciam aperiens.* *Heb.11.6.* *Lib.3. Sent. diſt.16.c.1.*

efficimur: deinde quòd per eandem extinctum est peccatum: quo nos captiuos distinebat diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atq; etiam à recta imitatione multum deflectit: quia & obscurat siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeo impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deterius semper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendam Pelagianismum. Ac nec Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio per omnia recipienda est. Tametsi enim egregiè hominem omni iustitiæ laude spoliat, ac totam Dei gratiæ transcribit: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Huius sophismatis fructus pessimus.

Respon. 2. quæ quid sit fidei iustitia ex Scripturis aperit.

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectioné tantùm respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitáque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à seipso causam petens cur illi benefaciat, quòd peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, qui de propriis operibus diffisus, totam salutis suæ summam in ipsius misericordiam reiiciat. Hîc est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatum: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat. Hęc vbi sigillatim expensa fuerint, perspicuam sententiæ nostræ explicationem reddent. Quanquam alio quàm proposita sint ordine melius digerentur. Sed parum interest, modò inter se ita cohæreant vt rem totam ritè expositam certóque confirmatam habeamus.

Id vt melius appareat, duo loci ex Apostolo [illegible]muntur.

17 Hic memoria repetere conuenit quam prius relationem constituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iustificare dicitur fides, quòd oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum consideratio. Quod quum aliàs sæpe, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter se cóferens, Iustitia, inquit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. quæ autem fidei est iustitia salutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater illum suscitauit à mortuis. Vidésne vt Legis & Euangelij discrimen hoc faciat, quòd illa operibus iustitiam tribuat, hoc citra operum subsidium gratuitam largiatur? Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iustitiam, Legis conditionibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugnantiæ specie promissionem Legi non semel opponat: Si ex Lege est hæreditas, iam non est ex promissione, & quæ eodem capite in hanc sententiam habétur. Certè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euágelicis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri ineptam esse collationem. Quale autem istud erit, nisi quòd gratuitæ sunt, ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum conditione pendeant. Neque hîc obganniat quispiam, repudiari quam ex proprio marte & libero arbitrio iustitiam obtrudere Deo volunt homines. quando sine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodesse: quia nemo est qui impleat, non tantùm ex vulgo, sed ex perfectissimis quibusque. Dilectio certè præcipuum est caput Legis: quum ad eam nos formet Spiritus Dei: Cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quòd in sanctis etiam mutila est, ideóque per se nihil pretij meretur?

Prior, ex epistol. ad Rom. cap. 10. 5.

Galat. 3. 18.

Rom. 8. 2.

Alter locus ex Abacuc, c. 2. 4 & epistola ad Galatas, c. 3. 2

18 Secundus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est. Quia iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argumentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus separanda esse? Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare? Propterea quod ad illius iustitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri. Ex ista relatione apparet, citra operum meritum, imò extra operum meritum iustificari qui fide iustificantur, quia fides eam quam Euangelium largitur iustitiam accipit. Euangelium

gelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iuſtitiam, ſed in ſola Dei miſericordia collocat. Simile eſt quod ad Romanos contendit, Abraham non habere glo- Rom.4.2.
riandi materiam, quia fides illi in iuſtitiam ſit imputata. ac confirmationẽ ſubiicit, quòd tum fidei iuſtitiæ locus eſt vbi nulla ſunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit) ſunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum eſt. ſiquidem & verborum, quibus illic vtitur, ſenſus huc quoque pertinet. Quod ſubnectit aliquanto pòſt, ideo ex fide nos obtinere hæreditatem, vt ſecundum gratiam: hinc colligit gratuitam eſſe hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, niſi quia fides ſine operum adminiculo, tota in Dei miſericordiam recumbit? Atque eodem ſenſu haud dubiè alibi Rom.3.21.
docet iuſtitiam Dei abſque Lege manifeſtatam eſſe, quanuis teſtimonium habeat à Lege & Prophetis: quia excluſa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam conſequi, ſed vacuos accedere vt eam recipiamus.

19 Iam perſpicit lector quanta æquitate doctrinam noſtram hodie Sophiſtæ cauillentur, quum dicimus hominem ſola fide iuſtificari. Fide iuſtificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non audent: ſed quum nuſquam exprimatur Sola, hanc adiectionem fieri non ſuſtinent. *Tertiũ ſophiſma Papiſtarũ, excluſiuam particulam (Sola) repudiantium.* Itáne? ſed quid ad hæc Pauli verba reſpondebunt, vbi
Ro.4.2. contendit non eſſe ex fide iuſtitiam, niſi ſit gratuita? Quomodo gratuitum cum operi- *Reſponſio 1.*
Rom.1.17 bus conueniet? Quibus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iu- *Secunda.*
ſtitiam manifeſtari? Si manifeſtatur in Euangelio iuſtitia, certè non lacera nec dimidia, ſed plena & abſoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falſa modò, ſed planè ridicula tergiuerſatione in excluſiua particula conſiſtunt. Annon enim ſatis ſo
Ro.3.21, & 24. lidè ſoli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid ſibi, amàbo, volunt iſtæ loqu- *Tertia.*
tiones, Sine Lege manifeſtatam eſſe iuſtitiam, Iuſtificari gratis hominem, & ſine operibus Legis? Hìc ingenioſum ſubterfugium habent: quod tametſi non excogitarunt ipſi, ſed ab Origene & quibuſdam veterum ſumpſerunt, ineptiſſimum tamen eſt. Opera Le *Quartum ſophiſma, ſeu fallacia dictionis.*
gis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt aſſiduè rixando vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apoſtolum dum ad eius ſententiæ probationem locos iſtos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. Et, Ma *Reſponſio 1.*
Gal.3.10, 12. ledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ ſcripta ſunt in volumine Legis. Niſi inſaniant, non dicent promiſſam vitam ceremoniarum cultoribus, nec denuntiatam maledictionem ſolis earum tranſgreſſoribus. Si ſunt de Lege morali intelligendi: non dubium quin à iuſtificandi poteſtate moralia quoque opera excludantur. Eòdem ſpectant
Ro.3.20, & 4.15. iſtæ ratiocinationes quibus vtitur, Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo non iu- *Secunda.*
ſtitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iuſtitiam. Quia Lex certam non poteſt reddere conſcientiam, ideo nec iuſtitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iuſtitiam, ergo non eſt operis merces iuſtitia, ſed indebita donatur. Quia ex fide iuſtificamur, abſciſ-
Gal.3.21. ſa eſt gloriatio. Si data eſſet Lex quæ poſſet viuificare, verè ex Lege eſſet iuſtitia: ſed *Tertia.*
Deus concluſit omnia ſub peccato, vt promiſſio daretur credentibus. Nugentur, ſi audeant, in ceremonias iſta competere, non in mores. atqui pueri quoq; ipſi exploderent tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iuſtificandi facultas.

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vſus ſit Apoſtolus, non contentus opera nominaſſe: in promptu eſt ratio. *Quintum ſophiſma, bona opera iuſtitiæ titulo & mercede digna haberi.* Siquidem vt tanti æſtimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quàm à propria dignitate illud habent. Quis enim operum iuſtitiam Deo venditare audeat, niſi quam ipſe approbarit? quis tanquam illis debitam repoſcere mercedem, niſi quam ille promiſerit? Habent ergo id ex Dei beneficentia, quòd & *Reſponſio, firmiß. Pauli argumento munita.* iuſtitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeo hac vna ratione valent, dum per
Gal.3.17. ipſa propoſitum eſt obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apoſtolus, Abraham iuſtificari ex operibus non potuiſſe, allegat, ferme quadringentis demum & triginta annis poſt percuſſum fœdus latam eſſe Legem. Riderent huiuſmodi argumentũ imperiti, quòd ante promulgationem Legis potuerint eſſe iuſta opera: ſed quia operibus nonniſi ex Dei teſtimonio ac dignatione tantum ineſſe momenti nouerat, pro confeſſo aſſumpſit, ante Legem vim iuſtificandi non habuiſſe. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrahere iuſtificationem: quia ſcilicet de illis ſolis controuerſia moueri poteſt. Quanquam & ſine adiectione quælibet interdum opera exci-
Ro.4.6. pit, vt quum Dauidis teſtimonio beatitudinem homini aſſignari dicit cui Deus ſine operib

peribus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possunt quin generalem exclusi-
Sextum sophisma. uam obtineamus. Ac frustra etiam friuolam subtilitatem captant, iustificari nos sola fi-
Responsio. de quæ per dilectionem operatur, vt nitatur charitate iustitia. Fatemur quidem cũ Pau- Gal.5.6.
lo, non aliam fidem iustificare quàm illam charitate efficacem: sed ab illa charitatis effi-
cacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communi-
cationem iustitiæ Christi nos inducit. Alioqui excideret id totum quod tanta conten-
tione Apostolus vrget. Ei qui operatur (ait) non imputatur merces secundum gratiam, Ro.4.4.
sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat im-
pium, imputatur sua fides ad iustitiam. Poterátne euidentius loqui quàm sic agendo?
nullam esse fidei iustitiam, nisi vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces: ac tum de-
mum fidem imputari in iustitiam, vbi per indebitam gratiam iustitia confertur.

Osiandro & Sophistis refutatis definitio iustitiæ fidei probatur.
21 Nunc illud quàm verum sit excutiamus, quod in finitione dictum est, iustitiam fi-
dei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constet. Semper Supra, circa finem 2. sect.
ad illud axioma redeundum est, vniuersis iram Dei incumbere, quandiu peccatores esse
perseuerant. Id eleganter significauit Iesaias his verbis, Non est abbreuiata manus Do- Iesa.59.7.
mini, vt seruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates ve
stræ dissidium fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt fa-
ciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse diuisionem inter hominem &
Deum, vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidem alie-
Rom.5.8. num est ab eius iustitia quicquam commercij habere cum peccato. Vnde Apostolus ini-
micum esse Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quem
ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in
gratiam, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciat. Istud addimus fieri
per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus re-
conciliauit, reperientur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos pu-
rósque esse oportet. Constat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi
quòd absterfis peccatorum remissione maculis purificantur: vt talis iustitia vno verbo
appellari queat peccatorum remissio.

Cõfirmatio huius probationis.
22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex istis Pauli verbis quæ iam recitaui, Erat 2.Cor.5.
Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & de- 19.
posuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum Ibid.21.
qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo.
1. Testimoniis Scripturæ. Iustitiam & reconciliationem hîc promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim
contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet, dum nobis de-
licta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum
Rom.4.6. audis reconciliare nos sibi, non imputãdo delicta. Sic ad Romanos, Dauidis testimonio
probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronuntiat hominem
cuius remissæ sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit de-
licta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit. eam quum asserat in remissione
Luc.1.77. peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater
Iohannis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorum positam canit. Quam
regulam sequutus Paulus in concione quam de salutis summa apud Antiochenos ha-
Act.13.38. buit, conclusisse in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remissio peccatorum vobis
annuntiatur: & ab omnibus iis à quibus non potuistis iustificari in Lege Mosis, in hunc
omnis qui credit, iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cum
iustitia vt idem prorsus esse ostendat. vnde meritò ratiocinatur, gratuitam esse nobis
2. Veterum iustitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inusitata videri debet loquutio, iu-
Theologorum. stos non operibus, sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties oc-
currat in Scriptura, & veteres etiam interdum sic loquantur. Sic enim alicubi Augusti-
Lib. de ciuit. Dei, cap.27. nus, Sanctorum iustitia in hoc mundo magis peccatorum remissione cõstat quàm per-
Serm.23. in fectione virtutum. Cui respondent præclaræ Bernardi sententiæ, Non peccare, Dei iu-
Cant. stitia est: hominis autem iustitia, Dei indulgentia. Antè autem asseruerat Christum no-
Serm.22. bis esse iustitiam in absolutione, ideóque solos esse iustos qui veniam ex misericordia
consequuti sunt.

Sequitur, non id hominem fide iustificari,
23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram
Deo iustificemur. Quod perinde valet acsi diceretur, hominem non in seipso iustum
esse

esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduersione dignum est. Siquidem euanescit nugamentum illud, ideo iustificari hominem fide, quoniam illa Spiritum Dei participat quo iustus redditur, quod magis est contrarium superiori doctrinæ quàm vt conciliari vnquam queat. Neq; enim dubium quin sit inops propriæ iustitiæ qui iustitiam extra seipsum quærere docetur. Id autem clarissimè asserit Apostolus, quum scribit eum qui peccatum non nouerat, pro nobis hostiam peccati expiatricem esse factum, vt efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram: nobis tantùm eo iure competere quia Christi sumus participes. siquidem omnes eius diuitias cum ipso possidemus. Nec obstat quod alibi docet, damnatum esse de peccato peccatum in Christi carne, vt iustitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum designat quàm quod imputatione consequimur. Eo enim iure communicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, vt mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non sensisse abundè liquet ex altera sententia, quam paulo antè posuerat, Quemadmodum per vnius inobedientiam cõstituti sumus peccatores, ita per obedientiam vnius iustificari. Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostram iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, acsi nostra esset? Quare mihi elegantissimè videtur Ambrosius huius iustitiæ paradigma in benedictione Iacob statuisse. nempe quemadmodum ille primogenitura à seipso non meritus, habitu fratris occultatus, eiúsque veste indutus, quæ optimum odorem spirabat, seipsum insinuauit patri, vt suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet: ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, vt testimonium iustitię à conspectu Dei referamus. Verba Ambrosij sunt, Quòd Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide. quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et sanè ita res habet. nam quò in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri.

[Margin: quoniam illa Spiritum Dei participat, quo iustus redditur: sed quia Christi iustitiam fide apprehendit. — 2.Cor.5.21. — Exceptionis solutio. — Rom.8.3. — Ro.5.19. — Iustitiæ fidei paradigma ex Ambrosio. — Lib. de Iacob & vita beata, cap.2.]

CAPVT XII.

Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes.

Partes huius capitis.

1 Iustitiæ Dei meditatio operum iustitiam imaginariam euertit, vt patet ex testimoniis Scripturæ & piorum confessionibus ac exemplis, sect.1.2.3.
2 Conscientiæ item serium examen, & ad cæleste tribunal perpetua citatio, sect.4.& 5.
3 Vnde non hypocrisis & meriti operum vana opinio, sed vera humilitas in cordibus piorum nascitur, quod authoritate Scripturæ & publicani exemplo illustratur, sect.6.7.
4 Conclusio, abiiciendam esse arrogantiam & securitatem: quia tantum quisque obiicit impedimenti diuinæ beneficentiæ, quantum in seipso acquiescit, sect.8.

HÆc omnia tametsi luculentis testimoniis verissima esse patet, tamen quàm necessaria sint, non prius nobis clarè constiterit, quàm ea nobis ob oculos posuerimus quæ totius disputationis fundamenta esse debent. Principiò ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia sed cælestis tribunalis, sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio satisfiat. Atqui mirum est quanta temeritate & audacia id vulgò definiatur. Quinetiam videre est vt nulli confidentius & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iustitia garriant, quàm qui palpabilibus morbis prodigiosè laborant, vel intercutibus crepant vitiis. Id fit quia Dei iustitiam non cogitant, cuius vel si minimo sensu afficerentur nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè vltra modum floccipenditur, si talis támque perfecta non agnoscitur vt nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nulláque sorde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum vmbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed vbi in conspectum Dei ventum est, facessant tales deliciæ oportet. quia res illic agitur seriò, non ludicra λογομαχία exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo cælesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis

[Margin: Fons errorum de operum iustitia. — Putarunt sophistæ de tribunali quodã humano quæstionem institui. — Agitur autem de Dei maiestate & iustitia. — Coram qua nihil acceptũ est, nisi omni ex parte integrũ & absolutum.]

bis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrãtur stellę, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iustitiæ nec Angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quisquis est. Imò verò facit illa responsio nequis prodeat. Ex aduerso enim terribilis vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox sit omnibus, vt alibi scribitur, Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur: aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur coram tinea? A mane vsque ad vesperam succidentur. Item, Ecce, inter sanctos eius nemo est fidelis: & cæli non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob mentionem fieri iustitiæ quę excelsior est obseruatione Legis. atque hanc distinctionem tenere operæpretium est: quia etiam si quis Legi satisfaceret, ne sic quidem staret ad examen illius iustitiæ quæ sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Iob bene sibi conscius sit, attonitus tamen obmutescit: quia videt ne Angelica quidem sanctitate posse Deum placari, si ad summam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iustitiam illam quam attigi, quia incomprehensibilis est, nunc omitto: sed tantùm dico, si exigitur vita nostra ad normam scriptæ Legis, nos esse plusquam socordes nisi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergefieri voluit Deus: atque inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in hoc libro. Denique insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisque reum sistat coram cælesti iudice, & de sua absolutione solicitus vltrò se prosternat ac exinaniat.

Vide præcipuè Iobi librũ. *Testimonia hanc doctrinã confirmantia.* *Iesaiæ.* *Iesa.33.14* *Dauidis.* *Iobi.* *Psal.130.3.* *Iob.4.17.* *Iob.15.15.* *Immo verò si ad Legis iustitiam descendatur, maledictio quamprimùm apparet.* *Deut.27.26.*

2 Huc huc attollẽdi erant oculi, vt trepidare potius disceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem est, dum in hominibus subsistit comparatio, vt se quisque habere reputet quod alij contemnere non debeant: sed vbi ad Deum assurgimus, corruit dicto citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animæ nostrę erga Deum vsu venit, quod erga visibile cęlum corpori. acies enim oculi, quantisper rebus adiacentibus perlustrandis insistit, perspicentiæ suæ documenta capit: si in solem dirigitur, nimio eius fulgore perstricta & obstupefacta, non minorem in eius intuitu debilitatem sentit, quàm in rerum inferiorum aspectu robur. Ne fallamus ergo nos vana fiducia, etiamsi reliquis hominibus vel pares vel superiores nos esse ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocanda est ista cognitio. Quòd si domari ferocia nostra monitionibus istis nequit, respõdebit nobis quod Pharisæis dicebat, Vos estis qui vos iustificatis coram hominibus. At quod hominibus altum est, abominabile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter homines glorieris, dum illam Deus è cælo abominetur. Quid autem serui Dei, verè eruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Alter verò, quanquam sensu paulùm diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si voluerit contendere cum eo, non poterit respõdere vnum pro mille. Hîc iam ad liquidũ audimus, qualis sit Dei iustitia cui scilicet nullis humanis operibus satisfiet: cui mille scelerum nos interroganti, vnius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iustitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Paulus, quum profiteretur se nihil sibi conscium esse, sed non in hoc iustificari.

Fiduciæ hypocritarum origo. *Simili apposito explicata.* *Item exhortatione.* *Luc.16.15* *Deinde, testimonio Dauidis, Iobi & Pauli.* *Psal.143.2.* *Iob.9.2.* *1.Cor.4.4.*

3 Nec in sacris modò literis extant talia exempla: sed omnes pij scriptores hunc sibi sensum fuisse demonstrãt. Sic Augustinus, Omnium, inquit, piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmitate gementium vna spes est, quòd Mediatorem vnum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si vnica hæc illis spes est, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmáque infirmis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris? tanto illic securior habito, quanto potentior est ad saluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur. Non cado, quia fundatus sum supra firmam petram. Peccaui peccatum graue. Turbatur conscientia: sed non perturb

Postremò, Augustini & Bernardi confessione. *Li. ad Bonif.3.c.5.* *Super cãtic.Serm.61.*

turbabitur, quia vulnerum Domini recordabor. Postea ex iis concludit, Meritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miserationum. Quòd si misericordiæ Domini multæ, multus ergo peræquè sum in meritis. Nunquid iustitias meas cantabo? Domine, meminero iustitiæ tuæ solius. Ipsa enim est & mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totũ hominis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum facit. Similiter vbi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo. Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abiuro gloriam prorsus: ne si vsurpauero quod meum non est, perdam & oblatum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid solicita sit Ecclesia? cui de proposito Dei firmior suppetit securiórque gloriandi ratio? Sic non est quod quæras, quibus meritis speremus bona: præsertim quum audias apud Prophetam, Non propter vos faciam, sed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritum scire quòd nõ sufficiant merita: sed vt ad meritum satis est de meritis non præsumere, sic carere meritis satis ad iudicium est. Quòd merita liberè vsurpat pro bonis operibus ignoscendum est consuetudini. In fine verò consilium eius fuit terrere hypocritas, qui peccandi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: sicuti mox se explicat, Felix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet vnde præsumat, sed non merita. Habet merita, sed ad promerendum non præsumendum. Ipsum non præsumere nónne promereri est? Ergo eo præsumit securius quo non præsumit, cui ampla materies gloriandi est, misericordiæ Domini multæ.

In Psal. Qui habit. ser. 15. Serm. 13. in Cant.

Serm. 68.

Ezech. 36. 22. 32.

4 Ita est sanè. Hoc vnicum salutis asylum, in quo respirare tutò possint, sentiunt exercitatæ conscientiæ, vbi cum Dei iudicio negotium est. nam si, quæ lucidissimæ videbantur noctu stellæ, splendorem suum perdunt solis aspectu, quid putamus vel rarissimæ hominis innocentiæ futurum, vbi ad Dei puritatem composita fuerit? Erit enim seuerissimũ illud examen, quod in abditissimas quasq; cordis cogitationes penetrabit: &, quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abscondita cordium reteget: quod latitantem & restitantem conscientiam proferre coget omnia quę nunc è memoria quoque nóstra elapsa sunt. Vrgebit accusator diabolus, cõscius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externæ bonorũ operum pompæ, quæ solæ nunc æstimantur: sola postulabitur voluntatis synceritas. Quare hypocrisis, non modò qua homo coram Deo sibi malè conscius, ostẽtare se apud homines affectat, sed qua sibi quisque coram Deo imponit (vt sumus ad nos palpandos adulandósq; procliues) confusa concidet, vtcunque nunc plusquam temulẽta audacia superbiat. Ad eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulatæ, expergefactis euanescunt. Qui autem seriò, tanquam sub Dei conspectu, de vera iustitiæ regula quęrent, illi certò comperient, omnia hominum opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta esse & sordes: & quæ iustitia vulgò habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatem: quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

1. Cor. 4. 5

Altera machina, operum iustitiam euertens, conscientiæ videlicet examẽ serium, & ad Dei perfectionem imperfectionis humanæ comparatio.

Hypocritæ contra sibiipsis plaudunt.

Simile.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditiis cæcóue amoris affectu respiciendos descendere ne pigeat. Mirum enim non est si tãtopere cæcutiamus in hac parte, quum à pestilenti erga se indulgẽtia nemo nostrûm caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hærere clamat Scriptura. Cuique viro, inquit Solomo, recta est via in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis eius. Quid autem an ista hallucinatione absoluitur? imo verò (quemadmodum ibidem subiungit) Dominus ponderat corda. hoc est, dum homo ob externam quam præ se fert iustitiæ laruam se demulcet, interim Dominus latẽtem cordis impuritatem trutina sua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in nostram perniciem. Quo autem nos probè excutiamus, necessariò ad Dei tribunal reuocanda est nostra conscientia. Illius enim luce omnino opus est ad detegenda, quæ alioqui nimis profundè latent, prauitatis nostræ inuolucra. tum dilucidè demum perspiciemus quid ista valeant: longè abesse quin iustificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquam aquas iniquitatem. Nam quis poneret mundum, de immundo conceptũ semine? ne vnus quidem. Tum & idipsum experiemur, quod de se Iob dicebat, Si innocentẽ me ostendere voluero, os meum condemnabit me: si iustum,

Prou. 21. 2 & 16. 2.

Iob. 15. 16 Iob. 14. 4.

Iob. 9. 20.

Qui fit, vt tantopere imaginariæ huius iustitiæ operum opinione detineamur.

Huius mali remedium: summæ Dei maiestatis, & miseriæ nostræ consideratio.

Miseriæ nostræ viua descriptio.

prauum comprobabit. Neq; enim ad seculum vnum sed ad omnia pertinet, quod Propheta de Israele olim querebatur, omnes quasi oues errasse, vnumquenque declinasse in viam suam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura esset redemptionis gratia. Atque eousque procedere debet istius examinis rigor, donec in plenam consternationem nos subegerit, eóque modo ad recipiendam Christi gratiam compararit. Fallitur enim qui putat se huius fruendæ esse capacem, nisi omnem prius animi altitudinem deiecerit. Notum est illud, Deum superbos confundere, humilibus dare gratiam. Iesa.53.6. 1. Pet.5.5.

Hæc demũ vera est humilitas Christiana, si deposita omni imaginariæ iustitiæ nostræ fiducia in Dei misericordiam per Christum fide apprehensum acquiescamus.

6 Quæ autem humiliandi nostri ratio nisi vt toti inopes ac vacui Dei misericordiæ locum demus? Non enim humilitatem voco, si quid nobis residuum esse putamus. Et hactenus perniciosam hypocrisin docuerunt qui hæc simul duo iunxêre, humiliter de nobis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim contrà quàm sentimus confitemur coram Deo, improbè illi mentimur. sentire autem non possumus vt decet, quin prorsus quicquid videtur in nobis esse gloriosum conteratur. Quum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem oculis superborum: primùm cogita, ad salutem non patêre accessum nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquam, qua Domino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocantur coram hominibus qui nec se fastuosè efferunt, nec aliis insultant, quum tamen nonnulla excellentiæ conscientia nitantur) sed submissionem non simulatam animi serio miseriæ inopiæque suæ sensu cõsternati. sic enim vbique verbo Dei describitur. Quum Dominus apud Sophoniam sic loquitur, Auferam de te exultantem, residuum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & sperabunt in Domino: annon apertè demonstrat qui sint humiles? Nempe qui suæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contrà superbos vocat exultantes, quòd rebus prosperis læti homines soleant exultare. Humilibus verò, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi vt sperent in Domino. Sic & apud Iesaiam, Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum & contritum spiritu, ac trementem sermones meos? Item, Excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctum nomen eius, in excelso & in sancto habitans, & cum contrito humiliq; spiritu: vt viuificet spiritum humilium, & cor contritorum. Quum audis toties contritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominem humi prostratum attolli non sinat. Tali contritione vulneratum esse cor tuum decet, si velis cum humilibus, iuxta Dei sententiam, exaltari. Id si non fit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus. Psal.18.28. Soph.3.11 Iesa.66.2 & 57.15

Humilitas illa describitur.

Testimoniis Scripturæ comprobatur.

Publicani parabolâ repræsentatur.

7 Ac verbis non contentus optimus Magister, in parabola, velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginem nobis repræsentauit. Publicanum enim profert, qui procul stans, nec oculos audens in cælum erigere, cum multo plãctu orat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestiæ signa, quòd cælum non audet intueri, nec propius accedere, quòd pectus plangendo peccatorẽ se fatetur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerso Pharisæum opponit, qui gratias agit Deo quòd non sit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in sabbato, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta confessione agnoscit esse Dei donum quam habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit, discedit à facie Dei ingratus & odiosus. Publicanus suæ iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quanta sit humiliationis nostræ gratia coram Domino: vt non pateat suscipiendæ eius misericordiæ pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione prorsus vacuum. Hæc vbi occupauit, illi claudit aditum. Quod ne cui dubium foret, cũ hoc mandato dimissus est Christus à Patre in terram, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatem, clausis apertionem, cõsolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundum istud mandatum, nonnisi laborantes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iustos vocandos, sed peccatores. Luc.18.13. Iesa.61.1. Mat.11.28 & 9.1.

Propriis suis & veris elogiis commendatur.

Hinc sequitur abiiciendã esse arrogantiã & securitatem.

8 Ergo si Christi vocationi locum dare libet, facessat procul omnis à nobis tum arrogantia, tum securitas. Illa ex stulta propriæ iustitię persuasione nascitur, vbi homo habere se aliquid putat cuius merito apud Deum commendetur. hæc etiam sine vlla operum persuasione esse potest. Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitant, tanquam veterno quodam obstupefacti iacent, ne aspirent ad oblatam sibi misericordiam. At verò non minus excutiendus talis torpor quàm abiiciend

ciend

cienda quæuis nostri confidentia, quo expediti ad Christum festinemus, quo vacui & ieiuni impleri ipsius bonis queamus. Nunquam enim illi satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi: nunquam in ipso satis animos erigemus, nisi prius in nobis deiectos: nunquam in ipso nos satis solabimur, nisi in nobis desolati. Gratię ergo Dei apprehendendę ac obtinendæ, abiecta quidem prorsus nostri fiducia, freti verò sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus, dum (vt ait Augustinus) nostra merita obliti, Christi dona amplectimur. quia si in nobis merita quæreret, non veniremus ad eius dona. Cui pulchrè succinit Bernardus, seruis infidis comparans superbos, qui meritis suis vel minimum arrogant: quia laudem gratię per se transeuntis improbè retinent, perinde acsi paries radium se parturire dicat quem suscipit per fenestram. Ne longius hîc immoremur, habeamus breuem sed generalem certámque regulam, eum ad participandos diuinę misericordię fructus comparatum, qui seipsum non dico iustitia (quæ nulla est) sed vana ventosáque iustitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantum quisque obiicit impedimenti Dei beneficentiæ quantum in seipso acquiescit.

Deinde nostri confidentiam. *Si modò Dei Gratiam apprehendere ac obtinere percupimus.* *Regula, seu summa superioris doctrinæ.*

De verb. Apostoli, cap. 8. Serm. 13. in Cant.

CAPVT XIII.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.

Partes capitis.

1 Gloria Dei & conscientiæ tranquillitas in iustificatione gratuita obseruandæ occurrunt. In gloriam Dei peccant qui in se gloriantur & extra Christum (cuius iustitia fide apprehensa coram Deo electis omnibus ad reconciliationem & salutem æternam obtinendam imputatur) iustitiam quærunt, sect. 1. & 2.

2 Conscientiæ tranquillitas nulla alia ratione quàm iustificatione gratuita acquiri potest: quod abundè probatur, sect. 3. 4. & 5.

Atque omnino quidem duo hîc præcipuè spectanda sunt, nempe vt Domino illibata constet ac veluti sarta tecta sua gloria, conscientiis verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena tranquillitas. Videmus quoties ac quam solicitè Scriptura nos hortetur ad reddendam soli Deo laudis confessionem, vbi de iustitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuisse testatur Apostolus conferendæ nobis in Christo iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit demonstratio subiungit: nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustificás eum qui est ex fide Iesu Christi. Vides iustitiam Dei non satis illustrari nisi & solus censeatur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiam communicet? Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium sibi reddi vniuersum mundum: quia quantisper habet homo quod in suam defensionem loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quantopere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium scelerum quibus polluti estis: & displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitiis quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non secundum scelera vestra pessima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tentamus vel vllam particulam ex ista gratuitæ benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, Ne glorietur sapiens in sapientia sua, aut diues in diuitiis suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. annon innuit de gloria Dei nonnihil deperire si in semetipso homo gloriatur? In hunc certè vsum Paulus verba illa accommodat, quum omnes salutis nostrę partes apud Christum depositas esse tradit, vt nonnisi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum insurgere & tenebras obducere gloriæ eius quisquis vel tantillum de suo se habere putat.

Dei gloria sarta tecta manet, vbi solus ipse iustus agnoscitur. Ro. 3. 25. *Confirmatio, è testimonis.* Ezech. 20. 42. *Ezechielis.* Iere. 9. 23. *Ieremiæ.* *Pauli.* 1. Cor. 1. 30.

2 Ita est sanè: nunquam in ipso verè gloriamur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum est catholicum theorema, aduersus Deum gloriari quicunque in se gloriantur. Siquidem ita demũ reddi obnoxium Deo mundum censet Paulus dum prorsus adempta est hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Iesaias, quum iustificationem Israel in Deo fore denuntiat, addit simul & laudẽ: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos vt in ipso non alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuerat. nempe vt iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinem nostram. Obserua non exigi simplicem confessionem, sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate defungẽdum putes. Neque

Qui igitur in se gloriantur, aduersus Deum gloriantur. Ro. 2. 19. Iesa. 45. 25. *Obiectio.*

Resp. Apostolorum Pauli & Petri authoritate firmata. hîc causetur quispiam se nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit. talis enim æstimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iustitię disputatione finem hunc esse spectandum, vt illius laus penes Dominum solida integráque maneat. Quandoquidem in demonstrationem iustitiæ suæ gratiam suam, teste Apostolo, in nos effudit, quo sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset Dominum nobis salutem contulisse, quo nominis sui gloriam illustraret: postea, quasi idem repetens, subiicit, Gratia estis saluati, ac Dei dono, non operibus, ne quis glorietur. Et Petrus, dum admonet nos in spem salutis vocatos esse, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum, haud dubiè vult ita personare in aure fidelium solas Dei laudes, vt alto silentio obruant omnem carnis arrogantiam. Summa hæc est, non posse hominem sibi vllam iustitiæ micam sine sacrilegio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur. Ro.3.26. Ephe.1.6 Ephe.2.8 1.Pet.2.8.

Conscientiæ tranquillitas ex sola iustificatione gratuita nascitur. Teste Solomone. 3 Iam si quęrimus qua ratione serenari queat coram Deo conscientia, non aliam reperiemus quàm si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis, Quis dicet, Mũdaui cor meum, purificatus sum à peccato meo? Nemo est certè qui non infinita colluuie obruatur. In suam ergo conscientiam descẽdat vel perfectissimus quisq;, & facta sua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conquiescet, ac nõ potius diris tormentis lacerabitur quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimetur, residere sentiet? Prou.20.9. *Conscientiã ipsã.* Conscientiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficimus de iustitia disserẽdo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. *Et Apostolo, qui fidem exinanitam esse contendit, si iustitiæ promissio ex Legis obseruatione pendeat.* Vbi habebit anima nostra quo & intrepida coram Dei vultu appareat, & incõcussa eius iudicium excipiat: tum sciamus demum nos non fictitiam iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tantopere hac parte insistit Apostolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promissio hæreditatis, exinanita est fides, abolita est promissio. Prius infert, exinanitam & euacuatam esse fidem, si iustitię promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquam enim in ea securè acquiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est vt certò apud se quisquam statuat se Legi satisfecisse, vt certè nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Cuius rei ne longè petantur testimonia, sibi quisque testis esse potest, qui se recto oculo intueri volet. Atque hinc appa ret in quàm profundos recessus & tenebricosos hominum mentes defodiat hypocrisis, dum tam securè sibi indulgent vt opponere suas blanditias non dubitent Dei iudicio: quasi iustitium quoddam illi indicerent. Fideles autem, qui sincerè seipsos excutiunt, longè alia solicitudo angit & excruciat. Igitur in omnium animos subiret primùm hæsitatio, demũ & desperatio: dum pro se quisque subduceret quanta debiti mole adhuc premeretur, quámque longè distaret ab imposita sibi cõditione. En iam oppressam extinctámque fidem. non enim fluctuari, variare, sursum deorsum ferri, hæsitare, suspensum teneri, vacillare, desperare denique, fidere est: sed constanti certitudine ac solida securitate animum obfirmare, haberéque vbi recumbas ac pedem figas. Ro.4.14.

Deinde & promissionem. 4 Alterum quoque adiungit, irritam & euanidam fore promissionem. Si enim eius complementum à nostro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam secundum istud membrum ex priore consequitur. siquidem non implebitur promissio nisi iis qui fidem illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla vis promissionis residua erit. *Quæ sine fide planè corruit.* Ideo ex fide hæreditas, vt secundum gratiam ad stabiliendam promissionem. Abundè enim cõfirmata est dum sola Dei misericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ sunt inter se misericordia & veritas, hoc est, quęcunque Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoque præstat. Sic Dauid, antequam salutem sibi ex Dei eloquio postulet, causam primùm statuit in eius misericordia. Veniant, inquit, ad me misericordiæ tuæ, salus tua secundum eloquium tuum. Et meritò: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus nisi ex mera misericordia. Ps.119.76 *Fide autem in Dei sola misericordia per Christum stante, promissio abundè confir-* Itaque hîc spem totam sistere conuenit & velut profundè figere, non respectare ad nostra opera, quò ex illis subsidium aliquod petatur. Sic & Augustinus agendum præcipit: ne hic nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Christus in seruis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus. si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non In Ps.88. tract.1.

secund

secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo *mata est: quod*
Sermo. 5. in dedic. templi. debet cum trepidatione prædicare de quo non potest dubitare. Bernardus quoq;, Quis *ex Augustino & Bernardo*
poterit saluus esse? dicūt discipuli Christi. At ille, Apud homines impossibile hoc est, sed *probatur.*
non apud Deum. Hæc tota fiducia nostra, hæc vnica consolatio, hæc tota ratio spei no-
Eccle. 9. 1. stræ. Sed de possibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis scit an odio vel amore di
1. Cor. 2. 16. gnus sit? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hic iam planè fi-
dem nobis subuenire necesse est: hìc opportet succurrere veritatem: vt quod de nobis la-
tet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius testificans persuadeat cordi-
bus nostris quòd filij Dei sumus. Persuadeat autem vocando & iustificando gratis per
fidem: in quibus nimirum velut medius quidam transitus est ab æterna prędestinatione
ad futuram gloriam. Breuiter sic colligamus, Scriptura non esse firmas Dei promissiones *Deinde firmissimo argumēto*
indicat, nisi certa conscientię fiducia arripiantur. vbicunque est dubitatio aut incertitu- *ex supra dictis*
do, irritas fieri pronuntiat. rursum nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat si operi- *concinnato, &*
bus nostris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est, aut ne veniant in con- *Prophetarum*
siderationem opera, sed sola fides locum habeat, cuius isthæc natura est, aures arrigere, *perspicuis prædictionibus il-*
oculos claudere: hoc est, vni promissioni intentam esse, cogitationem auertere ab omni *lustrato.*
Zach. 3. 9 hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium,
Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum suum subter vineam, & sub-
ter ficum suum. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace frui fideles, quàm post impe-
tratam peccatorum remissionem. Tenenda enim est analogia hæc in Prophetis vbi de
Christi regno disserunt, externas Dei benedictiones quasi Spiritualium bonorum figu-
Iesa. 9. 6. ras proponere. Vnde & Christus rex pacis & pax nostra vocatur: quia omnes conscien-
Eph. 2. 14 tiæ agitationes sedat. Modus si quæritur, ad sacrificium, quo pacatus est Deus, venire
necesse est: quia trepidare nunquam desinet quisquis non statuet sola illa expiatione
propitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quàm in Christi
redemptoris nostri terroribus pax nobis quærenda.

Rom. 5. 1. 5 Sed quid obscuriore testimonio vtor? Negat vbiq; Paulus pacem vel tranquillum *Tertiò, aperta*
gaudium relinqui conscientiis, nisi statutum sit iustificari nos fide. Vnde autem illa cer- *Apostoli demonstratione.*
titudo, simul declarat, quum scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per Spiritum
sanctum: ac si diceret nō posse aliter sedari animas nostras nisi certò persuasi simus Deo
Ibid. 5. nos placere. Vnde etiam alibi exclamat ex piorū omnium persona, Quis nos separabit
ab amore Dei, qui est in Christo? quia ad minimam quanq; auram trepidabimus donec
Ps. 23. 4. appulerimus ad portū illum: securi autē erimus in caligine mortis, quandiu se nobis pa-
storem Deus ostendet. Ergo quicunque garriunt nos fide iustificari, quia regeniti, spiri- *Postremo, ab*
tualiter viuendo iusti sumus, nunquam gustarunt gratię dulcedinem, vt Deum sibi pro- *oppositi sophis-*
pitium fore confiderent. Vnde etiam sequitur, ritè orandi modum nihilo magis eos sci- *matis refutatione, nempe*
Gal. 4. 6. re quàm Turcas & profanas alias quaslibet Gentes. Neq; enim, teste Paulo, vera est fides *non ideo iustos*
Eph. 3. 16. nisi dictet & suggerat suauissimum illud Patris nomen, imò nisi os nobis aperiat profe- *esse, quia rege-*
rēdo libero clamori, Abba Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Christo nos habere au- *niti spiritualiter viuimus.*
daciam & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certè non contingit regenerationis do *Ratio.*
no: quod vt mutilum semper est in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiam in se
continet. Quare ad remedium illud venire necesse est, vt statuant fideles non alio iure
sperandam sibi esse hæreditatem regni cælestis, nisi quia insiti in Christi corpus, iusti
gratis reputantur. Nam quoad iustificationem res est merè passiua fides, nihil afferens
nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

CAPVT XIIII.

Quale initium iustificationis & continui progressus.

Partes huius capitis.

Vt facilius quæ dicta sunt percipiantur, qualis esse possit toto vitæ decursu hominis iustitia discutiendum suscipit, omnésque homines in quatuor classes tribuit.

1 Prima classis lustratur, sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
2 Secunda & tertia coniunctim, sect. 7. & 8.
3 Quarta, sect. 9. & inde ad finem capitis.

Vo res dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitæ decursu hominis iustitia, ex- *Homines toto vitæ decursu.*
cutiamus. quadruplicem verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei
agnitione præditi, in idololatria demersi sunt: aut sacramentis initiati, vitę im- *aut { Idololatræ. Impii. Hypocritæ*
puritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt

Christi: aut hypocritæ ſunt, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei
Aut regenerati.
regenerati, verá ſanctimoniam meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus cen-
ſendi ſunt, à vertice capitis ad plantam vſque pedis ſcintilla boni non reperietur: niſi for
1. Idololatræ ſunt omni iuſtitia exuti.
tè volumus inſimulare falſi Scripturam, dum hiſce elogiis vniuerſos filios Adam com- Iere.17.9.
mendat, quòd prauo ſint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum ma Gen.8.21
lum ſit à primis annis, quòd vanæ ſint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præ ocu- Pſ. 94.11, & 14.2.
lis non habeant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro Gen.6.3.
Impietate & iniuſtitia obruti.
ſint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, Gal.5.19.
immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones,
æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis &
abominationis excogitari poteſt. Hæc eſt dignitas ſcilicet cuius fiducia ſuperbire de-
beant. Quòd ſiqui inter eos ea morum honeſtate pollent quę ſpeciem aliquam ſanctita-
Prorſus miſeri & perditi coram Deo.
tis habeat inter homines: quia tamen ſcimus Deum non morari externum ſplendorem,
ad fontem ipſum operum penetrandum eſt, ſiquid ipſa valere velimus ad iuſtitiam. In-
ſpiciendum, inquam, penitus eſt ex quo affectu cordis opera iſta prodeant. Quanquam
autem latiſſimus hìc dicendi campus patet, quia tamen pauciſſimis verbis poteſt res ex-
pediri, ſequar quantum licebit in docendo compendium.

Multũ tamen intereſt inter quoſdam virtute præditos & deploratiſſimos. Quod diſcrimen 1. in Dei donis, 2. Diſtinctione inter honeſta & turpia, 3. vitæ pręſentis benedictionibus elucet.

2 Principiò, non inficior eſſe Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ
dotes. Neque verò ſic à ſenſu communi diſſideo, nihil vt intereſſe contendam inter Ti-
ti & Traiani iuſtitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domi-
tiani rabiem, intemperiem, ſæuitiam: inter obſcœnas Tiberij libidines, & Veſpaſiani hac
in parte continentiam: ac (ne in ſingularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter
iuris legúmque obſeruationem ac contemptum. Tantum enim eſt iuſti & iniuſti diſcri
mẽ vt vel in mortuo illius ſimulachro appareat. Quid enim ordinatum reſtabit in mun-
do ſi hæc inter ſe confundamus? Itaque eiuſmodi diſtinctionem inter honeſta & turpia
facinora non modò ſingulorum mentibus Dominus inſculpſit, ſed prouidentię quoque
ſuæ diſpenſatione ſæpe confirmat. Videmus enim vt multis præſentis vitæ benedictio-
nibus proſequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtu-
tis imago minimum eius beneficium mereatur: ſed ita placet illi approbare quantopere
cordi ſit ſibi vera iuſtitia, dum externam quoq; & ſimulatam temporali remuneratione
carere non patitur. Vnde ſequitur quod nuper confeſſi ſumus, Dei eſſe dona qualeſcun-
que iſtas virtutes aut virtutum potius imagines: quando nihil eſt vllo modo laudabile
quod non ab ipſo proficiſcatur.

Verùm quicquid ab huiuſmodi virtute humana præditis fit, quantumuis laudabile videatur, corruptum eſt.

3 Atqui nihilominus verum eſt quod Auguſtinus ſcribit, omnes à Dei vnius religio- Lib.4.cõtra Iulianum.
ne alienos, vtcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla re-
muneratione dignos, ſed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis ſui pollutione
contaminant. Etſi enim Dei inſtrumenta ſunt ad conſeruandam, iuſtitia, continentia,
amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum ſocietatem: bona tamen hæc
Dei opera peſſimè exequuntur: quia non ſyncero boni ſtudio, ſed vel ſola ambitione,
1. Cordis impuritate.
vel amore ſui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo
ab ipſa cordis impuritate, velut à ſua origine, corrupta ſint, non magis inter virtutes po-
nenda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac ſimilitudinem virtutis imponere ſolent.
2. Recti finis deſertione.
Denique quum perpetuum eſſe meminerimus recti finem, vt Deo ſeruiatur: quicquid
aliò contendit, iam meritò amittit recti nomẽ. Quia ergo ſcopum non reſpiciunt quem
Dei ſapientia præſcribit: tametſi officio bonum videtur quod agunt, fine tamen peruer-
ſo peccatum eſt. Conſtituit igitur, omnes Fabritios, Scipiones & Catones in illis ſuis pręclaris facinoribus hoc peccaſſe quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipſa
retulerunt ad quem referre debuerunt. non fuiſſe ergo in illis veram iuſtitiam: quia non
actibus ſed finibus penſantur officia.

3. Chriſti (extra quem non eſt vita) priuatione.

4 Præterea ſi verum eſt quod Iohannes ait non eſſe vitam extra filium Dei: qui par- 1.Ioh.5.12
tem in Chriſto non habẽt, quales quales ſint, quicquid agant, vel moliantur, in exitium
tamen æternæq; mortis iudicium toto curſu pergunt. Secundum hanc rationem illud
ab Auguſtino dictum eſt, Religio noſtra iuſtos ab iniuſtis nõ operum, ſed ipſa fidei lege Lib.3. ad
diſcernit: ſine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè Bon.c.5.
idem ipſe alibi, dum talium hominũ ſtudium erroneo curſui comparat. Quo enim ma- Præf. in
gis ſtrenuè currit quis extra viam, eo longius à ſcopo recedit, ideóq; fit miſerior. Quare Pſal.
melius

Quod Augustini pronunciatis cõfirmatur.

melius eſſe contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Poſtremò malas eſſe arbores conſtat, quando ſine Chriſti communicatione nulla eſt ſanctificatio. pulchros ergo & aſpectu ſpecioſos, guſtu etiam ſuaues fructus generare poſſunt: bonos nequaquam. Hinc facilè cernimus eſſe maledictum, nec modò nullius ad iuſtitiam pretij, ſed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequam
Heb.11.6. Deo per fidem reconcilietur. Et quid tanquam de re dubia diſputamus, quum iam probatum ſit teſtimonio Apoſtoli, impoſſibile eſſe vt ſine fide quiſpiam placeat Deo?

4. Naturalis hominis conditione, Scripturæ variis deſcripta, quæ hominẽ ante regenerationem in peccatis mortuum eſſe teſtantur, in regeneratione vnicam Dei gratiam prædicãt.

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit ſi naturali hominis conditioni Dei gratia è regione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad benefaciendum illi incitetur, ſed gratuita ſua benignitate illum præuenire.
Ioh.5.25. Quid enim ad vitam poſſit mortuus? Atqui dum ſui cognitione nos illuminat, dicitur à
Eph.2.4. morte ſuſcitare, ac nouam creaturam facere. Hoc ſiquidem titulo (præſertim apud Apoſtolum) videmus ſæpe Dei erga nos benignitatem commendari. Deus (inquit) qui diues eſt in miſericordia, propter multam charitatẽ qua dilexit nos, etiam quum eſſemus
Rom. 4.17. mortui peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto, &c. Alibi dum ſub typo Abrahæ generalem fidelium vocationem tractat, Deus eſt, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt tanquam ſint. Si nihil ſumus, quid quæſo poſſumus? Quare arrogantiam
Iob.41.2. iſtam validè retundit Dominus in hiſtoria Iob, in his verbis, Quis præuenit me, & re-
Rom.11.3 tribuam ei? omnia enim mea ſunt. Quam ſententiam explicans Paulus eò confert, ne putemus nos aliquid ad Dominum afferre præter meram inopiæ & vacuitatis ignomi-
Eph.2.10. niam. Quare loco ſuprà citato, vt probet ſola eius gratia, non operibus, in ſpem ſalutis nos perueniſſe, allegat nos illius eſſe creaturas, quoniam regenerati ſumus in Chriſto Ieſu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Acſi diceret, Quis noſtrûm iactet ſe ſua iuſtitia Deum prouocaſſe, quum prima noſtra ad bene agendum potentia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi ſumus, citius ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonum exprimetur. Mirum profectò ſi homo, tantæ ignominiæ damnatus, audet ſibi adhuc reliquum aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro iſto Dei organo, nos à Domino vocatos vocatione ſancta: nõ ſecũdum opera noſtra, ſed ſecundum 1.Tim.1.9.
propoſitum ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionémque erga nos Saluatoris no- Tit.3.4.
ſtri Dei apparuiſſe: quia non ex operibus iuſtitiæ quæ fecerimus nos, ſed ſecũdum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit: vt iuſtificati illius gratia, hæredes efficeremur vitæ æternæ. Hac confeſſione, omni iuſtitia vſq; ad minimam particulam hominem ſpoliamus, donec ſola miſericordia in ſpem vitæ æternæ regeneratus fuerit: quando, ſi aliquid operum iuſtitia ad nos iuſtificandos confert, falsò dicimur gratia iuſtificari. Non exciderat ſanè ſibi Apoſtolus quum gratuitam aſſeruit iuſtificationem, qui alio loco argumenta- Rom.11.6.
tur, gratiam iam non eſſe gratiam ſi quid opera valeant. Et quid aliud ſibi vult Dominus, quum negat ſe veniſſe ad vocandos iuſtos, ſed peccatores? Si ſoli peccatores admit- Matth.9.13.
tuntur, quid per fictitias iuſtitias aditum quæramus?

5. Ieſaiæ Prophetæ teſtimonio.

6 Redit eadem mihi ſubinde cogitatio, periculum eſſe ne Dei miſericordiæ ſim iniurius, qui tanta anxietate in ea aſſerenda laborem, perinde acſi dubia obſcuráve foret. Sed quoniam ea eſt noſtra malignitas, quæ nunquam niſi validiſſimè depulſa concedat Deo quod ſuum eſt, cogor paulo longius inſiſtere. Quia tamen ſatis perſpicua eſt in hac
Ieſa.59.15 re Scriptura, eius potius verbis quàm meis pugnabo. Ieſaias, vbi deſcripſit vniuerſale generis humani exitium, pulchrè ordinem reſtitutionis ſubtexit, Vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius. Et vidit quia non eſt vir: & admiratus eſt, quia non eſt qui intercedat: & ſalutem poſuit in brachio ſuo, & iuſtitia ſua ſe confirmauit. Vbi ſunt noſtræ iuſtitiæ, ſi verum eſt quod ait Propheta, neminem eſſe qui in recuperanda ſua ſalute Domino opituletur? Sic alius Propheta, vbi Dominum de reconciliandis ſibi pecca-

Cui ſuffragatur Oſeas.

Oſe.2.19, & 23. toribus agentem inducit, Deſponſabo, inquit, te mihi in perpetuum in iuſtitia, iudicio, gratia, & miſericordia. Dicam miſericordiam non conſequutæ, Miſericordiam conſequuta. Eiuſmodi fœdus, quod primam nobis eſſe cum Deo coniunctionem conſtat, ſi miſericordia Dei nititur, nullum relinquitur iuſtitiæ noſtræ fundamentum. Et verò intelligere ex iis qui hominem cum aliqua operum iuſtitia Deo obuiam procedere fingunt cupiam, an omnino vllam iuſtitiam eſſe putent niſi quæ ſit accepta Deo. Id cogitare ſi inſanum eſt: quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus ſuis factis auerſatur? Omnes, inquam, nos eſſe capitales ac profeſſos inimicos Dei noſtri teſtat

Paulus itē & Iohannes.

testatur veritas, donec iustificati, in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis est Rom.5.6.
iustificatio, quæ operum iustitiæ illam præcedent? Ita, vt pestilentem illam arrogantiam Col.1.21.
auertat Iohannes, diligenter nos monet quomodo non priores eum dilexerimus. Et id- 1. Iohan.
ipsum iam olim per Prophetam suum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos sponta- 4.10. Ose.14.5.
nea dilectione: quia conuersus est furor meus. Operibus certè non instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed rude hominum vulgus nihil id aliud esse putat nisi quòd vt redemptionem nostram perageret Christus nemo promeritus fuerit: vt autem redemptionis possessionem adeamus, operibus nostris adiuuari. Imò verò, vtcunque à Christo redempti simus, donec tamen vocatione Patris inserimur in illius communionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei aduersarij sumus. Non enim ab immunditiis nostris purgari nos & ablui Paulus docet Christi sanguine, nisi dum purga- 1. Cor. 6. 11.
tionem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiri- 1. Pet.1.2.
tus sanctificationem valere in obedientiam, & aspersionem sanguinis Christi. Si Christi sanguine in purificationem per Spiritum aspergimur, ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quàm est sine Christo peccator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quandam velut à morte in vitam resurrectionem: quia vbi propter Christum nobis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

6. Validissima ratione, quæ vulgi suorum operum iustitiam cū redemptione per Christum nobis acquisita confundentis errorem tollit.

Secunda classis impios nomine tenus Christianos & hypocritas cōprehendit, a quibus nihil nisi prorsus dānabile prodit.

7 Sub hac ratione, qui secundus & tertius in diuisione suprà posita notatus fuit hominum ordo, comprehenditur. Conscientiæ enim impuritas vtrosque nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursum autem, regenerationem in eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondum reconciliatos, nondum in eius conspectu iustificatos: quando ad hæc bona nisi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolida confidentia cum impij omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quòd vtcunque totum cor suum obscœnitate scatere norint: siqua tamen edunt speciosa opera, digna æstimant quæ Deus non aspernetur. Hinc perniciosus ille error, quòd sceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt vt se iustitia vacuos fateantur: sed iniustos se agno-

Teste Haggeo Propheta.

scentes, quia inficiando non sunt, iustitiam tamen nonnullam sibi arrogant. Hanc vani- Hagg. 2. 12.
tatem egregiè Dominus refutat per Prophetam, Interroga, inquit, Sacerdotes, dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctificabitur? Responderunt autem sacerdotes, Non. Et dixit Haggeus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nónne contaminabitur? Responderũt sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggeus, Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc sententia vel plenam fidem posset obtinere apud nos, vel memoriæ probè insidere. Nemo enim est quamlibet alioqui tota vita flagitiosus, qui persuadere sibi sustineat quod hîc Dominus clarè pronuntiat. Simul ac nequissimus quisque vno vel altero Legis officio perfunctus est, non dubitat sibi iustitiæ loco acceptum ferri. at Dominus reclamat, nullam inde acquiri sanctificationem nisi corde prius bene purgato. Neque eo contentus, contaminari cordis impuritate, quæcunque à peccatoribus prodeunt opera, asseuerat. Facessat ergo nomen iustitiæ ab his operibus quæ pollutionis, ore Domini damnantur. Et quàm eleganti similitudine illud demonstrat? *Obiectio.* poterat enim obiectari, sanctum inuiolabiliter esse quod Dominus præcepisset. *Responsio.* Ipse verò contrà opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcitia contaminantur: quum sacrum attrectando, immunda manus profanet.

Deinde Iesaia.

8 Eandem enim causam egregiè apud Iesaiam persequitur, Ne offeratis, inquit, sa- Iesa.1.13.
crificium frustra: incensum abominatio est mihi: Calendas & solennitates vestras odit Vid. cap. 58. eiusdē
anima mea: facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. Quum extenderitis manus ve- Prophetæ.
stras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum. Quid istuc sibi vult quòd Dominus ita nauseat ad obsequium suæ Legis? Imò verò nihil hîc respuit quod sit ex germana Legis obseruatione: cuius initium esse vbique docet, syncerum sui nominis timorem. Illo sublato, non modò nugæ sunt quæcunque illi offeruntur, sed fœtidæ abominandæque sordes. Eant nunc hypocritæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, Deum operibus studeant demereri.

Atqui

Prou.15.8 Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi sunt impiorum victimæ: sola rectorum oratio accepta est illi. Constituimus ergo extra dubium, quod vulgatissimum esse debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel summo splendore cōspicua sunt opera in hominibus nondum verè sanctificatis, tam procul abesse à iustitia coram Domino, vt peccata censeantur. Ac proinde verissimè illi qui non conciliari personæ apud Deum gratiam per opera tradiderūt: sed è conuerso tum placere demum opera vbi persona gratiam prius in Dei conspectu inuenerit. Religiosèque est obseruandus hic ordo ad quem Scriptura nos manu ducit. Respexisse Dominum ad Abel, scribit Moses, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propitium designet antequam ad eorum opera respiciat? Quare significationem cordis præcedere oportet, vt quę à nobis prodeunt opera, benignè à Deo excipiantur. quia semper viget illa Ieremiæ sententia, oculos Dei respicere veritatem. Porrò solam fidem esse qua corda hominum purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit. vnde constat primum esse in vera viuáque fide fundamentum.

Solomone. — August. lib. de pœni. & Gregor. cuius verba referutūr 3. quæst. 7. — Augustino item & Gregorio. — Gen. 4. 4. — Act. 15. 6. — Ierem. 5. 3

9 Inspiciamus nunc quid habeant iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur, dum nos intercedente Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remissione donatos pro iustis habet: cum eiusmodi misericordia coniunctam simul esse hanc eius beneficentiam, quòd per Spiritum suum sanctum in nobis habitat, cuius virtute concupiscentiæ carnis nostræ magis ac magis in dies mortificantur: nos verò sanctificamur, hoc est consecramur Domino in veram vitæ puritatem, cordibus nostris in Legis obsequium formatis. Vt hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere. Enimuero etiam dum sancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamen nostri obliti animos tollamus, remanent imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant. Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iustitiam ex suis operibus etiamnum obtinebunt? Primùm dico, quod optimum ab illis proferri potest, aliqua tamen semper carnis impuritate respersum & corruptum esse, ac tanquam aliquid fæcis admixtū habere. Seligat, inquam, ex tota sua vita sanctus Dei seruus quod in eius cursu maximè eximium se putabit edidisse, bene reuoluat singulas partes: deprehendet proculdubio alicubi quod carnis putredinem sapiat: quando nunquam ea est nostra alacritas ad bene agendum quæ esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas. Quanquam non obscuras esse maculas videmus quibus respersa sint opera sanctorum, fac tamen minutissimos esse næuos duntaxat: sed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne stellæ quidem puræ sunt? Habemus, nec vnum à sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustam opprobrij mercedem.

Quarta classis, id est Regeneratorum. — Hi etsi Spiritus S. ductu recta viâ incedant. — 1. Reg. 8. 46. — Quicquid tamen optimum proferunt carnis impuritate respersum & corruptum est. — Præsertim quum ad Dei tribunal accedunt.

Ezech. 18. 24. 10 Deinde etiamsi fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutáque opera, vnum tamen peccatum satis est ad delendam extinguendámque omnem memoriam prioris iustitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus consentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus est omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit aut vacua, quicquid iustitiæ à nobis comparatum foret, id sequentibus identidem peccatis corruptum, oppressum, & perditum, in conspectum Dei non veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur Deniq; vbi de operum agitur iustitia, non opus Legis respiciendum est, sed mādatum. Ideo si ex Lege iustitia quæritur, frustra vnum aut alterum opus proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti sumus, peccatorum remissionem non semel (vt multi stolidè opinantur) nobis in iustitiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, postea in Lege iustitiam quæramus: quòd nihil quàm in spem falsam inductos rideret ac luderet. Quum enim perfectio nulla obtingere nobis possit quandiu hac carne induti sumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iustitiam opere præstiterint: habebit semper quo nos accuset reósque agat, nisi contrà occurreret Dei misericordia, quæ assidua peccatorum remissione nos subinde absolueret. Quare id semper constat quod principiò diximus, Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamen cum omnibus nostris conatibus & studiis morte & interitu dignos esse.

Iac. 2. 10. — Præterea, vnicū delictum vel satis est ad delēdam omnē prioris iustitiæ memoriam. — Ideo operibus nullo modo iustificari possunt.

11 Duobus his fortiter insistendum, nullum vnquam extitisse pij hominis opus quod si seuero Dei iudicio examinaretur, non esset damnabile. Adhæc si tale aliquod detur (quod

Superioribus duabus rationibus breuiter

repetitis tertia additur adu. Sophistas, Scripturam perspicuè docere vtcunque bonis operibus polleant regenerati, sola tamen fide & gratuita iustitię Christi imputatione iustificatos esse.

(quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipsum certum est, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere. atque hic præcipuus est nostræ disputationis cardo. Nam de principio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugnæ est, quin peccator gratuitò à damnatione liberatus iustitiam obtineat, idque per remissionem peccatorum. nisi quòd illi sub vocabulo iustificationis renouationē comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam. iustitiam verò hominis regenerati sic describunt, quòd homo per Christi fidem Deo semel reconciliatus, bonis operibus iustus censeatur apud Deum, & eorum merito sit acceptus. Verùm Dominus contrà, se fidem imputasse Abrahæ in iustitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc seruiebat, sed quum multis iam annis vitę sanctitate excelluisset. Rom. 4. 13. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præstiterat quæ ab homine mortali præstari potest: habet tamen adhuc repositam in fide iustitiam. Vnde colligimus, secundum Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter
Haba. 2. 4. quum apud Prophetam dicitur, Iustus ex fide viuet: non de impiis & profanis habetur sermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad fideles dirigitur,
Rom. 4. 7. & iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnem scrupulum soluit, quum pro con-
Psal. 32. 1. firmatione illius sententiæ istum Dauidis versiculum sumit, Beati quorum remissę sunt iniquitates. Certum est verò Dauidem non de impiis, sed de fidelibus loqui, qualis ipse erat: quia ex conscientiæ suæ sensu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem non se-
2. Cor. 5. 18. mel habere, sed tota vita tenere nos oportet. Postremò legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Proinde non aliam iustitiam ad finem vsq; vitæ habent fideles quàm quæ illic describitur. Manet enim perpetuò mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliet. ac perpetua est mortis eius efficacia: nempe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes nostræ conteguntur. Nec Paulus ad
Ephes. 2. 8. Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gratia, sed per gratiam saluatos esse, non ex operibus, ne quis glorietur.

Scholasticorũ Sophismata adu. superiorem doctrinam de 4. hominũ classe.

12 Quæ ad euadendum subterfugia quærunt hîc scholastici, eos non expediunt. Aiunt non tanti, esse intrinseca dignitate bona opera vt ad iustitiam comparandam sufficiant: sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantum valent. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hic semper esse imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur: sed delicta quę

Responsio.

committuntur, operibus supererogationis compensari. Acceptantem enim quam vocant gratiam, non aliam esse respondeo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur Pater: dum innocentia Christi nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quæ vt vna perfecta est, ita sola Dei conspectum sustinere potest) pro nobis sisti oportet, ac iudicio repræsentari velut sponsorem. Hac nos instructi assiduam peccatorum remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ nostræ sordes & imperfectionum immunditiæ, non imputantur: sed velut sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora aduenjat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cælestis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

Huius responsionis explicatio.

13 Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiosósq; reddere queunt: ac ne ipsa quidē placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet. Non enim certis operibus promisit Deus vitæ mercedem: sed tātùm pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem Leu. 18. 5. illam celebrem opponens contra omnes eos qui non perstiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commentum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cælis quàm integra Legis obseruatio. Neque verò solidius est quod garrire solent de sufficienda per supererogationis opera compensatione. Quid enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi? eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicij concesserit, nimis impudenter pro confesso assumunt. Toties testificatur Dominus nullam se agnoscere operum iustitiam nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quum ea deficiamur, ne videamur omni gloria

Quę commentum partialis iustitiæ & de sufficienda per supererogationis opera compensatione refellit.

spol

spoliati, hoc est prorsus Deo cessisse, nescio quibus paucorum operum frustulis nos iactare,& quod deest: redimere per alias satisfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dirutæ supra fuerunt,vt ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tantùm dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis peccatum.intelligerent enim profectò,totam hominum iustitiam in vnum cumu-

Gen.3.17 lum coactam,vnius compensationi parem esse non posse. Videmus nanque hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatum,vt simul omnem recuperandę salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui sibi blandiuntur,nunquam certè Deo satisfacient:cui nihil gratum acceptúmve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitam esse peccatorum remissioné: quam scelerate blasphemant qui satisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo,exemplo Apostoli,quæ retrò sunt obliuiscentes,ad ea autem pergentes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro,tendentes ad palmam supernæ vocationis.

Primò, quod satisfactionibus sublatis, eiusmodi figmenta corruere necesse est.

Philip.3.13.

14 Iactare verò supererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis

Luc. 17.10. præceptum est,vt quum fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis,dicamus nos seruos esse inutiles,nec plus fecisse quàm quod debuimus? Dicere coram Deo,non est simulare aut mentiri: sed quod pro certo habeas apud te constituere. Iubet itaque Dominus nos synceré sentire,&nobiscum reputare,nulla sibi pręstare gratuita officia,sed debitas operas reddere. Et meritò:serui enim sumus tot obsequiis defœnerati quot defungi nõ possumus,etiamsi omnes nostræ cogitationes omniáque membra in Legis officia, verterentur. Ideóque quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet acsi plusquam omnes hominum iustitiæ vnius forent. Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustam mensuram? Nec est quod excipiat quispiam,nihil obstare quominus vltra necessaria officia prodeat eius studium qui à necessariis aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum,nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat in mentem venire posse, quod non sub Dei Lege comprehendatur. Quòd si pars est Legis,ne voluntariam liberalitatem iactemus,vbi astringimur necessitate.

Deinde, quod lõgè aliud innuat præceptũ illud Christi, Quum feceritis omnia, &c.

1.Cor.9.1 15 Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quod inter Corinthios iure suo sponte cesserit,quod licebat alioqui,si libuisset,vsurpare: nec illis tantùm impenderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operam vltra officij finem largitus

Ibid.12. sit. Atqui animum aduertere conueniebat ad rationem illic signatam, hoc fecisse ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentíque operarij, quo & fauorem sonticis suis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio:vt necesse Paulo fuerit,vel in periculum accersere Christi doctrinam,vel eiusmodi artibus obuiare. Agedum,si res est homini Christiano media,offendiculum incurrere,quum abstinere liceat,fateor Apostolum aliquid Domino supererogasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudenti Euangelij dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiamsi talis causa non apparet, verum tamen semper est illud Chrysostomi,nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum peculiis, quæ

Obiectio, ex Pauli gloriatione arrepta.

Responsio 1. sensum Apostoli ostendens.

Altera, generalem doctrinam proponẽs ex Chrysostomo.

Luc.17.9. iure ipso deberi domino constat. Neque id dissimulauit Christus in parabola. interrogat enim quam gratiam habituri simus seruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos vesperi redierit. Atqui fieri potest vt maiori industria incubuerit quàm ausi fuissemus exigere. Esto: nihil tamen fecit quod non ex conditione seruitutis deberet: quia cum tota sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt. nugæ enim sunt quas neque ipse vnquam imperauit, neque approbat, nec quum reddenda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demum significatione concede-

Tertia, supererogationes istorũ nihil esse quàm nugas vanissimas.

Iesa.1.12. mus esse supererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetam dictum est, Quis

Idem, 55.2. quæsiuit hæc de manibus vestris? Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, Quare appenditis argentum vestrum, & non in panibus? laborem vestrum insumitis, & non in saturitate? Non est quidem valde laboriosum otiosis istis rabbinis hæc sub vmbra in mollibus cathedris disputare. at quum summus ille iudex pro tribunali sederit,euanescere ventosa huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciam afferre,non quid in scholis & angulis fabulari possumus.

16 Duæ

Quarta, Scripturas à fiducia qualibet in operũ iustitia nos depellere.

Psal.143.2.

Iob 10.15.

16 Duæ sunt potissimum nobis abigendæ hac parte ex animis pestes: nequid in operum iustitia fiduciæ ponant, nequid illis gloriæ adscribant. Fiducia qualibet nos passim depellunt Scripturæ, quum docent iustitias omnes nostras fœtere in Dei conspectu, nisi à Christi innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem posse, nisi misericordiæ eius indulgentia sustineantur. Ita porrò nihil reliquum nobis faciunt, nisi vt iudicem nostrum deprecemur, cum illa Dauidis confessione, Neminem iustificatum iri coram ipso, si rationem à seruis suis reposcat. Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: si autem iustè, nec sic erigam caput: quanquam respicit ad summam illam Dei iustitiam, cui ne Angeli quidem respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei iudicium venitur, nihil restare cunctis mortalibus nisi vt obmutescant. Non enim eò tantùm pertinet quòd cedere vltrò malit quàm cum rigiditate Dei periculosè certare: sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quàm quæ primo momento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum confidentia trepidet à Dei conspectu? Veniendum ergo quò nos vocat Iesaias, vt in Deo laudetur ac glorietur omne semen Israel: quia verissimum est quod alibi dicit, nos plantationem esse gloriæ Dei. Ritè ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fiducia operum vlla ex parte recumbet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autem & mendacis istius fiduciæ flatum stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant.

Quinta, gloriatione quoque à nobis procul remouere.

Iesa.46.20.

Iesa.61.3.

Sexta respõsio, è quatuor generibus causarũ nullum operibus in constituenda nostra salute conuenire sigillatim demonstrans.

17 Verùm, si quatuor causarum genera respicimus, quæ in rerum effectu considerare præcipiunt Philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in constituenda salute nostra conuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis comparandæ causam vbique Scriptura prædicat Patris cælestis misericordiam, & gratuitam erga nos dilectionem: materialem verò, Christum cum sua obedientia, per quam nobis iustitiam acquisiuit. formalem quoque vel instrumentalem quam esse dicemus nisi fidem? Atque tres simul istas vna sententia comprehendit Iohannes, quum dicit, Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Porrò finalem testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demonstrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres disertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. iustificantur autem gratis ipsius gratia: hic habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia complexus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hîc habes veluti materiam qua nobis iustitia conficitur: Per fidem in sanguine ipsius: hîc causa instrumentalis ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit, In demonstrationem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc reconciliatione constare) nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiam in mera misericordia: id fieri Christi intercessione: fide apprehendi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucum faciunt, quasi dimidiatum cum fide Christíque iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante: quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bonum sola fide possideri.

Iohan. 3. 16.

Rom. 3. 23.

1. Efficiens est gratuita Dei Patris erga nos dilectio.

2. Materialis, Christus iustitiam nobis acquirens.

3. Instrumentalis, fides.

4. Finalis, diuinæ iustitiæ demõstratio & bonitatis laus.

Secunda obiectio, à piorum sancta gloriatione.

Responsio, has loquendi formas explicans & distinguẽs.

Vid. cap. 17. sect. 14 & cap. 20. sect. 10.

18 Quòd autem innocentiæ integritatísque suæ memoria sæpiuscule sancti se confirmant ac consolantur, nec etiam ab ea prędicanda interdum abstinent, id fit bifariam: vel quòd bonam suam causam cum mala impiorum causa comparando, securitatem inde victoriæ concipiunt, non tam suæ iustitiæ commendatione quàm iusta meritáque aduersariorum damnatione: vel quòd etiam sine aliena comparatione dum se coram Deo recognoscunt, nonnullam illis & consolationem & fiduciam affert propriæ conscientiæ puritas. De priore ratione postea videbimus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quomodo cum eo conueniat quod suprà diximus, nulla esse in Dei iudicio operum fiducia subnitẽdum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porrò conuenien-

Quomodo af-

tia

tia est, quòd sancti, quum de fundanda constituendáque salute sua agitur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt. Neq; ad eam modò ante omnia tanquam ad beatitudinis principium, se conuertũt: sed tanquam in complemento conquiescunt. Sic fundata, erecta, stabilita conscientia operum quoque consideratione stabilitur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando igitur isthæc operum fiducia locum non habet, nisi totam prius animi fiduciam in misericordiam Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum operum fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidium, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione. Non vetamus autem ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem fulciat & confirmet. Nam si dum memoria repetuntur quæcunque in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar radiorum diuini vultus, quibus illuminemur ad summam illam bonitatis lucem contemplandam: multo magis bonorum operum gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonstrat.

fecti sint sancti, quum de certitudine suę salutis agitur.

Quid de suis operibus corã Deo cogitent.

19 Quum igitur à conscientię innocentia fidem suam confirmant sancti, & exultandi materiam sumũt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis se in filiorum locum à Domino cooptatos esse reputant. Quod ergo à Solomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatem: quòd interdum hác obtestationem sancti vsurpant quo exaudiantur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: locum in iaciendo firmandæ conscientiæ fundamento nullum habent: sed tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille qui securitatem plenam offirmare queat: & sancti sibi talis integritatis conscij sunt cui multæ carnis reliquiæ adhuc sunt permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti argumentum capiunt, inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem possunt, nisi primùm Dei bonitatem, nulla alia quàm promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint. Nam si illam ęstimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum. quandoquidẽ si per se opera ęstimentur, non minus iram Dei sua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuolentiam testantur. Denique sic Dei beneficia prædicant vt tamen non deflectant à gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem sitam esse. quasi diceret, quocunque se vertant piorum sensus, quantumuis altè conscendant, quantumuis longè & latè se extendant, non debere tamen à Christi dilectione egredi quin se in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimensiones in se comprehendit. Ideóque dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum agnoscimus quantopere nos Christus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei. Sicut alibi dum gloriatur pios in omni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Prou. 14. 26. — Gen. 24. 40. — 2.Reg. 20. 3. — Eph. 3. 18. — Eph. 3. 19. — Rom. 8. 37.

Altera responsio, Dei electos huiusmodi gloriatione nihil aliud quàm à vocationis suæ fructibus se à Patre cælesti adoptatos esse reputare.

Huius gloriationis ordo.

Fundamẽtum, structura & partes.

20 Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operum esse quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoscant, non aliter quàm vocationis signa vnde electionem reputent) vel quippiam deroget gratuitæ, quam in Christo consequimur, iustitiæ: quando ab ea dependet, nec sine ea subsistit. Hoc ipsum Augustinus paucis verbis, sed eleganter significat, quum scribit, Non dico Domino, Opera manuum mearum ne despicias. Exquisiui Dominum manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera manuum mearum non commendo: timeo enim ne quum inspexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc solum dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuum videris, coronas. Quia & quæcunque mihi sunt opera bona, abs te sunt. Duas causas ponit cur non ausit sua opera Deo venditare, quia siquid bonorum operum habet, illic nihil videt suum: deinde quia id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & consternationis sentiat conscientia, quàm securitatis. Ergo non aliter Deum intueri vult sua rectè facta quàm vt vocationis suæ gratiam in illis recognoscens, opus quod inchoauit perficiat.

In Ps. 137.

Conclusio, sanctos nec operũ meritis quicquã tribuere, nec quippiam derogare iustitiæ quam in Christo consequuntur.

Confirmatio, à dicto Augustini, duas causas proponẽtis, propter quas nemo piorũ ausit sua opera Deo venditare.

21 Quòd autem præterea bona fidelium opera, Scriptura causas esse ostendit cur illis Dominus benefaciat, id sic intelligendum est, vt stet inconcussum quod antea po-

Tertia obiectio, bona fideliũ opera sunt

D suim

causæ beneficiorum Dei.

fuimus, effectum nostræ salutis in Dei Patris dilectione situm esse: materiam, in Filij obedientia: instrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc est fide: finem esse tantæ Dei benignitatis gloriam. Istis nihil obstat quominus opera Dominus, tanquam causas inferiores amplectatur. sed vnde id? nempe quos sua misericordia, æternæ vitæ hæreditati destinauit, eos ordinaria sua dispensatione per bona opera inducit in eius possessionem. Quod in ordine dispensationis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternam deducit. non quòd illis referenda sit accepta: sed quia quos elegit, iustificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus est ad sequentem, causam quodammodo facit. At quoties assignanda est vera causa, non ad opera iubet confugere, sed in sola misericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim istud est quod per Apostolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitā morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim ritè constatura erat antithesis, quę ista variatione nonnihil abrumpitur Sed Apostolus, id quod erat, exprimere ista comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam nonnisi in sola Dei misericordia esse repositam. Denique istis loquutionibus series magis notatur quàm causa: quia Deus gratias gratiis cumulando, ex prioribus causam sumit secundas addendi, nequid ad locupletandos seruos suos omittat: atque ita liberalitatem suam prosequitur, vt tamen gratuitam electionem, quæ fons & initium est, respicere nos semper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: nostrum tamen est, gratuitam illam acceptionem tenere, quæ sola fulcire animas nostras potest. quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ vt ei nihil derogent.

Resp. 1. Sunt causæ inferiores. — *A gratuita iustificatione pendent, quæ est sola vera causa cur Deus nobis benefacit.* — Rom. 8. 30. — *Ei minimè aduersantur.* — Rom. 6. 23. — *Resp. 2. Istis loquutionib. series magis notatur quàm causa.*

CAPVT XV.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere.

Partes huius capitis.

1 Doctrinæ de gratuita iustificatione opponitur quæstio, an apud Deum opera gratiam mereantur, nec ne sect. 1. Cui respondetur sect. 2. & 3.
2 Explicantur deinde testimonia Scripturæ quæ in confirmationem erroris de merito proferuntur, sect. 4. 5.
3 Postremò, Scholasticorum Semipelagianorum Sophismata refelluntur, 6. & 7. sect.
4 Additur conclusio quæ orthodoxæ doctrinæ sufficientem vsum detegit. sectione vltima.

Eorū quę ante dicta sunt breui repetitioni subiicitur quæstio. — A cap. 11. huc vsq;.

Am quod præcipuum est in hac causa expediuimus: quia si operibus fulciatur iustitia, corruere protinus à conspectu Dei necesse sit: sola Dei misericordia, sola Christi communicatione, ideóque sola fide contineri. Præcipuum autem hunc esse causæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modo, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim atque quæritur de fidei operúmque iustificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritum coram Deo tribuere videntur: perinde verò acsi euicta foret operum iustificatio, si probatum fuerit alicuius esse apud Deum pretij. Enimuero supra clarè ostendimus, in perfecta tantummodo, absolutáque Legis obseruatione consistere operum iustitiam. Vnde sequitur, non iustificari operibus hominem nisi qui ad summum perfectionis euectus, nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Altera igitur & separata est quæstio, Vtcunque ad iustificandum hominem minimè sufficiant opera, ánnon tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

An opera apud Deum gratiam mereantur, nec ne.

Prior respōsio, Meriti vocem expendens.

2 Primum de meriti nomine id mihi præfari necesse est: quicunque primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei synceritati pessimè consuluisse. Equidem à logomachiis libens abstineo, sed cuperem eam seruatam fuisse semper inter Christianos scriptores sobrietatem, ne vsurpare, quum nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animum induxissent quæ multum parerent offendiculi, fructus minimum. Quorsum enim obsecro, opus fuit inuehi nomen meriti, quum pretium bonorum operum significanter alio nomine citra offendiculum explicari posset? Quantum autem ipsum offensionis in se contineat, magno cum orbis detrimento patet. Certè vt est fastuosissimum, nihil quàm obscurare Dei gratiam, & homines praua superbia imbuere potest. Vsi sunt (fateor) passim, vetusti Ecclesiæ scriptores, atq; vtinam voculæ vnius abusu erroris materiam posteris non præbuissent. Quanquam nonnullis

Quæ vox operibus perperā est imposita.

De Præ-dest.sāct. ipsi quoque locis testantur, quam non præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Augustinus, Humana merita hìc conticescant, quæ perierunt per Adam: & regnet Dei gratia, per Iesum Christum. Item, Meritis suis nihil tribuunt sancti: totú non- nisi misericordiæ tuæ tribuent ô Deus. Alibi, Et quum viderit homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo, videt id totum quod in eo laudatur, non de suis meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides vt adempta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatem prosternat. Chrysostomus autem, Nostra siqua sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo. Omisso tamen nomine, rem potius cernamus. citaui quidem antea ex Bernardo sententiam, Vt ad meritum satis est de meritis non præsumere: sic carere meritis, satis est ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis satis emollit, quum dicit, Proinde merita habere cures: habita, data noueris: fructum speres Dei misericordiam: & omne periculum euasisti, paupertatis, ingratitudinis, præsumptionis. Fœlix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio sine meritis deest. Et paulo antè abundè ostenderat quàm pio sensu vteretur. Nam de meritis, inquit, quid solicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmior securiórque existit gloriandi ratio? Non potest seipsum negare Deus: faciet quod promisit. Si non est quod quæras, quibus meritis speremus bona? præsertim quum audias, Non propter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quod non sufficiant merita.

Marginal notes (left): In Ps.139. — In Ps.88. — Homi.33. in Genes. — In Cant. Serm.97. — Ezech.36 22,32.

Marginal notes (right): Pium tamen sensum habuit. Teste Augustino. — Chrys. Homi. — Bernardo.

3 Quid promereantur omnia opera nostra, Scriptura ostendit quum Dei conspectum ferre posse negat quia immunditiæ sint plena. quid deinde promeritura sit perfecta Legis obseruatio, (siqua reperiri posset) quum pręcipit vt nos inutiles seruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus Domino, sed debitis obsequiis tantùm defuncti simus, quibus non est habenda gratia. Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantùm accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animósque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubium est quicquid in operibus est quod laudem meretur. nullam esse guttam quam propriè nobis adscribere debeamus: id si re vera serióque agnoscimus, euanescit quælibet meriti non fiducia tantùm, sed opinio. Bonorum, inquam, operum laudem non (vt sophistæ faciunt) inter Deum & hominē partimur: sed totam, integram ac illibatam Domino seruamus. Tantùm hoc homini assignamus, quòd ea ipsa quæ bona erant, sua impuritate polluit & contaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non sit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscet, hominis verò dedecus & probrum. Placent itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt infructuosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia diuina benignitas hoc illis ex seipsa pretium statuit. Quæ autem ista est malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, sacrilega ambitione vltrà contendere, vt operum meritis videatur rependi quod diuinæ totum est munificentiæ? Hìc sensum communem vniuscuiusque appello. Si is qui vsumfructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vendicet: annon huiusmodi ingratitudine eam ipsam quam tenebat possessionem amittere meretur? Similiter si manumissus à domino seruus, dissimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo se venditet: annon dignus est qui in pristinam redigatur seruitutem? Hic enim legitimus demum est fruendi beneficij vsus, si nec plus arrogamus nobis quàm datum est, nec boni authorem sua laude fraudamus: quin potius sic nos gerimus vt residere quodammodo apud eum videatur quod in nos transtulit. Hæc moderatio si erga homines præstanda est, videant singuli & reputent qualis Deo debeatur.

Marginal notes (left): Luc.17.10

Marginal notes (right): Altera responsio per, ssi ina ad quæstionē. primum per negationem. — Deinde, per concessionem. — Quid in operū remuneratione Deo tribuendum sit. — Quid homini. — Bona opera quare Deo placēt & operantibus sunt fructuosa. — In operibus iustitiam quærentium ingratitudo duplici similitudine aperta.

4 Scio sophistas abuti locis quibusdam, vnde probent meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Ecclesiastico sententiam, Misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum. Ex Epistola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In repudianda Ecclesiastici authoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod scripsit Ecclesiasticus, quicunque fuerit ille scriptor. sic enim habet Græcum

Marginal notes (left): Eccl. 16. 14. — Heb.13.2.

Marginal notes (right): Obiectio I. ex Ecclesiastico. — Altera, ex epist. ad Hebr. — Responsio duplex. ad primā.

exemplar, πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Omni misericordiæ faciet locum. vnusquisque enim secundum opera sua inueniet. Atq; hanc esse germanam lectionem quæ in Latina versione deprauata sit, cum ex solo verborum istorum complexu, tum ex longiore superioris orationis cōtextu liquet. *Resp. ad secundam obiectionem.* In Epistola ad Hebræos non est cur decipulas in verbulo vno nobis tendant. quando in Græcis Apostoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hostias placere acceptásque esse Deo. Id vnum abundè sufficere debeat ad compescendam retundendámq; nostræ superbiæ insolentiam, ne quam operibus dignitatem vltra Scripturæ formulam affingamus. *2. Responsio.* Porrò Scripturæ doctrina est, aspersa esse perpetuò sordibus multis bona nostra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis succenseat. tantum abest vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro sua indulgentia non iure summo examinat, perinde accipere acsi purissima essent, ideóque licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum præsentis vitæ, tum etiam futuræ. *Distinctionis infirmæ refutatio.* Non enim à doctis alioqui ac piis viris positam distinctionem recipio, meritoria esse bona opera earum quę nobis in hac vita conferuntur gratiarum: solius fidei præmium esse æternam salutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operum merito sic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd aliis super alias gratiis à Domino cumulamur, est contra Scripturæ doctrinam. Tametsi enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa constitutum iri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit incrementa fidelium esse gratuitæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, venite, emite absque argento & absque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculum piis confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modò nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur.

Matt. 25.21, & 29.
Iesa. 55 1.

Tertia responsio firmissima, ad Christi salutis fundamentum, id est piorum iustitiam vnicam, nos reuocans.

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestáque essent anteactis seculis, nunquam tantum turbarum ac dissensionum ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, 1. Cor. 3. 11
præter quod nullum aliud poni queat: id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est? an quod initium nobis salutis fuit, vt complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantùm per quam ipsi nostro marte pergeremus? Minimè verò, sed quomodo paulo ante posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus missum esse quo ad iustitiam consequendam nos iuuet: sed vt ipse sit nostra iustitia. Nimirum quòd in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuini beneplaciti propositum: quòd eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quòd per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quòd illi in custodiam dati, pereundi excidendíque periculo eximimur: quòd illi ita inserti, iam vitæ æternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Necdum finis: quòd talem eius participationem adepti, vtcunque simus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: vt peccatores simus, ipse nobis iustitia: vt immundi simus, ipse nobis puritas: vt infirmi simus, vt inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiscum circunferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quòd omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, si volumus in templum Domino sanctum crescere.

Quomodo sit iustitia nostra. *1. Cor. 1. 30. Eph. 1. 4. Col. 1. 14, 20. Ioh. 10. 28*

Vnde liquidò constat, nos in Christo (cuius omnia nostra sunt) omnia habere, in nobis nihil. *Matt. 28. 28.*

Ideo detestandi sophistæ.

6 At longè aliter iampridem institutus est orbis. reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddantur homines antequam Christo inserantur. Quasi verò mentiatur Scriptura quum dicit, in morte esse omnes qui Filium non possederint. Si in morte sunt, quomodo vitę materiam generarent? Quasi nihil illud valeat, peccatum esse quicquid fit extra fidem. quasi arboris malæ possint extare boni fructus. Christo verò vbi suam virtutem exerat quid pestilentissimi sophistę reliquerunt? Aiunt mer

1. Iohan. 5. 12. Rom. 14. 23.

Qui Christi meritum abo-

meruisse nobis primam gratiam,hoc est occasionem merendi:esse iam nostrarum par- *leuerunt,vt hu-*
tium, occasioni oblatæ non deesse. O proiectam impietatis impudentiam. quis expe- *manum stabi-*
ctasset vt Christi nomen professi,illum ita denudatum sua virtute, tantùm non procul- *lirent.*
care auderent? Hoc testimonium illi passim redditur,quòd iustificati sint quicunque in
eum credunt : isti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docent nisi vt singulis ad seipsos
1.Iohan.5. 12. iustificandos aperta sit via. Vtinam verò gustarent quid sibi velint istæ sententię,Vitam *Horum autem*
Ioh.5.24. habere quicunque Filium Dei habeant : Quicunque credit,transiisse à morte in vitam: *impietas illu-*
Rom. 3. 24. Iustificatos esse nos illius gratia,vt hæredes efficeremur vitæ æternæ. Fideles Christum *stribus Scriptu*
1.Ioh.3.23 habere in se manentem,per quem Deo adhæreant:participes vitæ eius,sedere cum ipso *ræ sententiis re-*
Eph.2.6. in cęlestibus:traductos esse in regnum Dei,& salutem consequutos:& similes innume- *fellitur.*
Col.1.13. ræ. Non enim aut comparandæ iustitiæ, aut salutis tantùm acquirendæ facultatem fide
Christi obtingere significant,sed vtrunq; nobis donari. Proinde simulatque per fidem
insertus es Christo,iam filius Dei factus es,cælorum hæres, iustitiæ particeps, vitæ pos-
sessor:ac(quo melius eorum mendacia coarguantur) non adeptus merendi opportuni-
tatem,sed omnia Christi merita:siquidem tibi communicantur.

7 Ita Sorbonicæ scholæ,errorum omnium matres,iustificationem fidei,quæ pieta- *Iuniorum So-*
tis est totius summa,nobis sustulerunt. Fatentur quidem verbo iustificari fide formata *phistarum er-*
hominem, sed id postea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iusti- *rores. Prior.*
tiam valeant : vt penè per ludibrium videantur nominare fidem,quia sine ingenti inui-
dia sileri non poterat, quum toties à Scriptura repetatur. Nec dum etiam contenti, in *Alter.*
laude bonorum operum Deo suffurantur quod ad hominem transferant. Quia vident
parum valere ad hominem attollendum bona opera,ac ne merita quidem propriè vo-
cari, si diuinæ gratiæ fructus censeantur : ex vi liberi arbitrij ea eliciunt, oleum scilicet
ex lapide. Ac principalem quidem causam in gratia esse non negant:sed eo tamen con-
Lib.2.sententiarum dist. 28. tendunt non excludi liberum arbitrium,per quod sit omne meritum. Neq; id tradunt *Ex Lombardi*
posteriores modò Sophistæ,sed eorum Pythagoras Lombardus:quem si cum istis com *lacunis hau-*
pares,sanum & sobrium esse dicas. Miræ profectò cæcitatis fuit,quum Augustinum to- *sti. Ab Augusti-*
ties in ore haberet, non vidisse quanta solicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis ope- *no refutati.*
ribus glorię particula in hominem deriuaretur. Suprà,quum de libero arbitrio disputa-
In Psal.144 Epist.105 tio esset,recitauimus aliquot in hanc rem ipsius testimonia,quibus similia identidem in
eius scriptis recurrunt. vt quum vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa
Dei dona sunt:& quum scribit,omne meritum nostrum nonnisi à gratia esse,non para-
ri per nostram sufficientiam, sed per gratiam totum fieri,&c. Ad Scripturæ lucem cæ- *Item à Scriptu-*
cutisse,minus mirum : in qua non ita feliciter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen *ra S.*
desiderari possit aduersus eum & eius discipulos clarius isto Apostoli verbo. interdicta
Eph.2.10 enim Christianis omni gloriatione,rationem cur gloriari nefas sit,subiungit, Quia Dei
factura sumus,creati ad bona opera,quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quum ergo
nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autem nostra,
tota citra exceptionem,Dei sit:non est cur vnciam nostris operibus vēdicemus. Postre *Tertius error.*
mò dum assiduè inculcant bona opera,sic interim conscientias instituunt,vt confidere
nunquam ausint Deum se propitium ac fauentem suis operibus habere. Nos autem *Refutatur.*
contrà, nulla meriti mentione, singulari tamen consolatione fidelium animos nostra
doctrina erigimus, dum eos docemus in suis operibus Deo placere, indubiéque acce-
ptos esse. Quinetiam hîc exigimus vt nullum quisquam opus tentet aut aggrediatur si-
ne fide:hoc est nisi certa animi fiducia prius definiat Deo placiturum.

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum qui- *Conclusio,fun-*
dem vnguem patiamur : quo iacto, sapientes deinde architecti rectè atque ordine su- *damentum quod*
1.Ioh.3.8. perædificant. Nam siue doctrina & exhortatione opus est,admonent quòd in hoc Dei *positum est, a-*
1.Pet.4.3. Filius apparuit vt dissoluat opera Diaboli:ne peccent qui ex Deo sunt,sufficere preteri- *bundè sufficere,*
2. Tim.2. 20. tum tempus implendis Gentium desideriis : electos Dei vasa esse misericordiæ selecta *ad doctrinam & exhortatio-*
Luc.9.23. in honorem,quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel dicuntur,quum osten *nem.*
ditur quòd tales velit Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, i-
psum sequantur. Qui seipsum abnegauit, malorum omnium radicem exsecuit,ne am-
plius quærat quę sua sunt. Qui crucem suam sustulit,ad omnem patientiam ac mansue-
tudinem se cōparauit. At Christi exemplum & hæc & alia omnia pietatis ac sanctitatis
officia complectitur. Ille se Patri obedientem præstitit ad mortem vsq;.ille totus fuit in

operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore spirauit. ille animam suam pro fratribus posuit. ille hostibus suis bene & fecit & precatus est. Quòd si consolatione opus fuerit, mirificam afferent consolationem: quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deiicimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circunferentes, vt vita Iesu manifestetur in nobis. quòd si commortui sumus, & conuiuemus: si compatimur, & conregnabimus. quòd ita configuramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinem: quando Pater prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui, quos in ipso elegit, vt sit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præsentia, neque futura separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo: quin potius in bonum ac salutem cedent omnia. Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, transeant in regnum iustitiæ, atque hoc testimonio certam facere suam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari.

Tum etiam ad consolationem. 2. Cor. 4. 8. 2. Tim. 2. 11. Philip. 3. 20. Rom. 8. 29, & 39. *Summa orthodoxæ doctrinæ de iustificatione.* 2. Petr. 1. 10.

CAPVT XVI.

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papistæ.

Partes huius capitis.

1 Propositis Papistarum adu. orthodoxam de iustificatione doctrinam calumniis, has ad duas classes reuocat, quarum prior cum sua appendice, sect. 1. 2. & 3. refellitur.

2 Ad alteram calumniam, quæ à priori dependet, postrema sectione respondetur.

Calumniæ Papistarum. 1. Nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines. 2. Eosdem ad peccandum allicere.

HOc vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines, quum dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. deinde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratuita peccatotum remissione ipsam iacêre docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio procliues, ad peccandum allicere. Hæ, inquam, calumniæ vno illo verbo satis refutantur. breuiter tamen respondebo ad vtranque. Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Supersedeo dicere quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtrectant. Liceat illis tam impune conuiciari quàm licentiosè vitæ suæ obscœnitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excidere suo gradu. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidem somniamus bonis operibus vacuam, aut iustificationem quæ sine iis constet. hoc tantùm interest, quòd quum fidem & bona opera necessariò inter se cohærere fateamur, in fide tamen non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione fiat, explicare promptum est si ad Christum modò conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & sanctificationem simul apprehendas. Datus est enim nobis in iustitiam, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantùm quæstio est, in iis insistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabiliter tamen vtranque Christus in se continet. Vis ergo iustitiam in Christo adipisci? Christum antè possideas oportet. possidere autem non potes quin fias sanctificationis eius particeps. quia in frusta discerpi non potest. Quum ergo hæc beneficia, nonnisi seipsum erogando, fruenda nobis Dominus concedat, vtrunque simul largitur: alterum nunquam sine altero. Ita liquet quàm verum sit nos non sine operibus, neque tamen per opera iustificari: quoniam in Christi participatione, qua iustificamur, non minus sanctificatio continetur quàm iustitia.

Prioris calumniæ refutatio. 1. Qui sint censores isti. 2. Iustificatio per fidem doctrinam de bonis operibus erigit & stabilit. *Ratio. Sanctificatio & iustificatio cohærent, quamuis sint distinctæ.* 1. Cor. 1, 30.

2 Illud quoque falsissimum est, abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hîc monendi sunt lectores, insulsè eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt postea clarius explicabo: quia scilicet principium illud ignorant, non minus liberalem esse Deum vbi mercedem operibus assignat, quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in suum locum differre malo. Nunc quàm infirma sit eorum obiectio attingere satis erit, quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullam fore curam bene instituendæ vitæ nisi spe mercedis proposita,

Duobus modis hâc & sequenti sectione refellitur prioris calumniæ appendix, nempe abduci homines a bene agẽdo si merendi opinionẽ tollimus.

tota

Primus modus refutationis, variis & quidem firmissimis argumentis cōfirmatus.

tota via errant. Si enim hoc tantùm agitur vt homines mercedem spectent quum Deo seruiunt, & illi suas operas locent aut vendant, parum proficitur. gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præcisa omni spe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non desinat. Porrò si incitandi sunt homines, nemo possit acriores admouere stimulos quàm à redēptionis ac vocationis nostræ fine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam esse ingratitudinem nō mutuò redamare eum qui
nos prior dilexit: sanguine Christi emundari ab operibus mortuis conscientias nostras, Heb.9.14.
ad seruiendum Deo viuenti: indignum esse sacrilegium si semel mūdati, nouis sordibus
nos inquinantes, sacrum illum sanguinem profanamus. Liberatos esse nos è manu ho- Luc.1.74.
stium nostrorum, vt sine timore seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omni-
bus diebus vitæ nostræ: nos à peccato emancipatos esse, vt libero spiritu iustitiam cola- Rom.6.18.
mus: crucifixum esse veterem nostrum hominem, vt in vitę nouitatē resurgamus. Item, Ibid.6. Colos.3.1.
si mortui simus cum Christo (vt decet eius membra) quærenda esse quæ sursum sunt, &
in mundo peregrinandum, vt in cælos adspiremus vbi est thesaurus noster. In hoc appa- Tit.2.11.
ruisse gratiam Domini vt abnegata omni impietate, & mundanis desideriis, sobriè, sanctè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem glorię ma
gni Dei & Saluatoris. Quare nos non esse constitutos vt iram nobis concitemus, sed vt 1.Thes.5.9.
salutem consequamur per Christum. nos esse templa Spiritus sancti quæ profanari sit 1.Cor.3.16.
nefas. nos tenebras non esse, sed lucem in Domino, quos vt filios lucis ambulare opor- Ephes. 2. 21, & 5.8.
teat. nos non ad immunditiem vocatos, sed ad sanctitatem. quia hæc sit voluntas Dei, 2.Cor.16.
sanctificatio nostra, vt nos abstineamus ab illicitis desideriis: vocationem nostram esse 1. Thes. 4. 7, & 3.
sanctam, ei non responderi nisi vitæ puritate. in hoc nos esse liberatos à peccato, vt iusti- 2.Tim.1.9.
tiæ obediamus. An incitari ad charitatem vllo viuaciori argumento possimus quàm illo Rom.6.18. Iohan.13.10.
Iohannis, vt mutuò inter nos diligamus, quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc dif- 1.Ioh.2.11.
ferre eius filios à filiis diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent?
Illo item Pauli, Nos, si Christo adhæremus, vnius esse corporis membra, quæ inuicem 1.Cor.6.17, & 12.12.
adiuuari mutuis officiis conueniat? An ad sanctitatem fortius prouocari, quàm dum rur 1.Ioh.3.3.
sum ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc spem, sanctificare seipsos, quoniam
Deus eorum sanctus est? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promissione freti mundemus 2.Cor.7.1.
nos ab omni inquinamento carnis & spiritus? quàm dum Christum audimus se nobis exemplar proponentem vt sua vestigia sequamur?

Meriti nulla mentio apud Apostolos, qui ad bona opera fideles adhortantur: quin potius meritis hominum exclusis, ad vnicam Dei misericordiam nos reuocant.

3 Atque hæc quidem paucula tantùm in gustum proposui. Nam si singula persequi esset animus, longum volumen contexendum foret. Toti parenesibus, adhortationibus, castigationibus pleni sunt Apostoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum instituant, ídque citra meriti mentionem. Quin potius inde potissimas ducunt exhortationes, quòd nullo nostro merito, sola Dei misericordia stet nostra salus. Quemadmodum
Rom.12.1 Paulus, vbi tota epistola disseruit nullam esse nobis spem vitæ nisi in Christi iustitia, vbi
ad paræneses descendit, per illam Dei miserationem qua nos dignatus est obsecrat. Et
Mat.5.16. sanè hæc nobis vna causa satis esse debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quòd siqui
Dei gloria non adeò vehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius suffi-
Chrysostom. homil. in Genes. cientissima est, quę tales ad benefaciendum incitet. Verùm isti quia seruilia fortè aliqua
coactáque Legis obsequia ingerendis meritis extundunt, mentiuntur nos nihil habere *Exceptio.*
quo ad bona opera exhortemur, quia nō eadem ingredimur via. Quasi verò talibus ob- *Responsio.*
2. Cor. 9. 7. sequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur se hilarem datorem diligere, & quicquam
dari quasi ex tristitia aut necessitate vetat. Neque id dico quòd id vel respuam vel negli- *Alter modus*
gam adhortationis genus quod Scriptura sæpenumero vsurpat, ne vllam omittat nos vn *refutationis, quadruplex.*
dique animandi rationem. Commemorat enim mercedem quam Deus redditurus sit 1.
vnicuique secundum opera sua: sed illud vnicum atque etiam in multis præcipuum esse
nego. Deinde exordium inde sumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda 2.
qualia isti prædicant merita contendo: quemadmodum postea videbimus. Postremò 3.
neque vsui esse nisi doctrina illa præoccupauerit: Solo Christi merito, quod per fidem 4.
apprehenditur, nos iustificari, nullis autem operum nostrorum meritis. quia nulli ad sanctitatis studium apti esse possunt nisi qui doctrinam hāc prius imbiberint. Quod & Pro-
pheta pulchrè innuit, dum sic Deum alloquitur, Apud te est propitiatio Domine, vt ti- Psal.130.4.
mearis. nullum enim esse Dei cultum ostendit nisi agnita eius misericordia, qua sola & fundatur & stabilitur. Quod apprime notatu dignum est, vt sciamus non modò princi-

pium Dei rite colendi esse fiduciam misericordiæ eius,sed timorem Dei(quem meritorium esse volunt Papistæ) ideo non posse meriti nomine censeri quia fundatus est in peccatorum venia & remissione.

Posterioris calumniæ refutatio.

4 Longè verò futilissima calumnia, inuitari ad peccandum homines quum gratuitam peccatorum remissionem,in qua collocatam dicimus iustitiam,affirmamus. Tanti
1. enim esse dicimus vt nullo nostro bono pensari possit: ideóque nunquam impetrãdam,
2. nisi gratuita foret. Porrò nobis quidẽ esse gratuitam, Christo non item,cui tam magno constitit: nempe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullum satis dignum pretium
3. fuit quod Dei iudicio solueretur. Hæc quum docentur homines,admonentur per ipsos
4. non stare quominus toties sacratissimus ille sanguis effundatur quoties peccãt. Ad hoc, discimus eam esse nostram fœditatem quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nũquam
5. eluatur.Hæc qui audiunt annon maiorem debent concipere horrorem peccati,quàm si
6. bonorum operum aspersione abstergi diceretur? Et si quid Dei habent, quomodo non horreant semel purificati, denuò se in lutum prouoluere, quò huius fontis puritatem quantum in se est conturbent & inficiant? Laui pedes meos, (inquit fidelis anima apud Solomonem)quomodo rursum inquinabo illos?Nunc palàm est vtri & viliorem peccatorum remissionem faciant,& iustitiæ dignitatem magis prostituant.Illi Deum friuolis suis satisfactionibus,hoc est stercoribus, placari nugantur.nos grauiorem asserimus esse peccati noxam quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei offensam quàm quæ his nihili satisfactionibus remittatur. proinde hanc solius sanguinis Christi prærogatiuam esse.Illi iustitiam,sicubi deficiat,instaurari dicunt ac reparari satisfactoriis operibus:nos pretiosiorem esse putamus quàm vt ęquari vlla operum compẽsatione queat. ideo vt restituatur, ad solam Dei misericordiam confugiendum esse. Cætera quæ ad peccatorum remissionem pertinent,ex capite proximo petantur.

Cant.5.3.

Refellitur huius calumniæ appẽdix,nimis facile iter ad iustitiam sterni, quũ in gratuita peccatorum remissione cõstituitur.

CAPVT XVII.

Promissionum Legis & Euangelij conciliatio.

Partes huius capitis,in quibus Sophistarum fidei iustificationem diruere aut deterere studentium argumenta reuocantur ad duas classes,quarum prior est generalis,posterior specialis & quædam argumenta præcipua continet.

1 Prima classis,quæ generalis est,& omnium argumentorum veluti fundamentum, continet argumentum a legalibus promissionibus petitum,quod sect.1.2.& 3.expenditur.
2 Altera,à priori fluens,& specialia argumenta proponens:secundum autem,ex Cornelij historia haustum,explicatur sect.4.& 5.
3 Hac occasione additur luculenta expositio locorum Scripturæ qui clemẽtem ac propitium iustitiæ cultoribus Deum affirmant,sect.6.
4 Tertium argumentum ex locis qui bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis asserunt iustificari,sect.7. & 8.diluitur.
5 Deinde firmo dilemmate vrgentur aduersarij, tollitúrque partialis eorum iustitia, sect.9. & 10.
6 Quartum argumentum, Apostolum Iacobum cum Paulo committens consideratur, sect. 11.& 12.
7 Ad quintum argumentum ex Apostoli loco, factores Legis non auditores iustificari, responsio,sect.13.
8 Sexti argumenti,ex locis quibus fideles suam iustitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt,ac secundum eam de se statui cupiunt,consideratio, sect.14.
9 Postremum,a testimoniis quę iustitiam & vitam viis fidelium adscribunt,sect.15.excutitur.

Breuis summa, cap.15.& 16.

Quomodo & cur operibus iustificatio detrahitur.

NVnc persequamur alia quoque argumenta quibus Satan per suos satellites fidei iustificationem aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excussum esse puto calumniatoribus, ne nobiscum perinde agant atq; bonorum operum inimicis. siquidem operibus detrahitur iustificatio, non vt nulla bona fiant opera,aut bona esse negentur quæ fiunt:sed ne illis fidamus,ne gloriemur,ne salutem adscribamus.Fiducia enim hæc nostra est,hęc gloria,& vnica salutis anchora,quòd Christus filius Dei noster est,ac nos in ipso vicissim filij Dei regníque cælestis hæredes, Dei benignitate,non nostra dignitate, in spem æternæ beatitudinis vocati. Sed quia aliis præterea machinis,vt dictum est,nos impetunt: age, in illis quoq; propulsandis pergamus. Primùm redeunt ad legales promissiones,quas Legis suæ cultoribus edidit Dominus:& rogant velimúsne irritas esse prorsus an efficaces.Irritas dicere quoniam absonum ac ridiculum fuerit,pro confesso assumunt,alicuius esse efficacię.Hinc ratiocinantur,non sola fide nos iustificari. Sic enim Dominus loquitur, Eritq; si audieris præcepta & iudicia hæc, custodierísq; ea & feceris, custodiet etiam tibi Dominus pactum & miseric

1. Argumentum, a legalibus promissionibus petitũ.

Deut.7.12.

Iere.7.3.&23

ſericordiam quam iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Item, Si bene direxeritis vias veſtras & ſtudia veſtra, non ambulaueritis poſt deos alienos, iudicium feceritis inter virum & virum, nec in malitiam receſſeritis, ambulabo in medio veſtri. Nolo mille eiuſdem formæ fruſtra recitare, quæ quando nihil ſenſu differunt, iſtarum ſolutione explicabuntur. Summa, propoſitam teſtatur Moſes in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentantur, aut benedictionem iſtam otioſam infructuoſámque fieri, aut nõ ſolius eſſe fidei iuſtificationem. Iam ſuprà oſtendimus quomodo ſi in Lege hæreamus, omni benedictione defectis ſola nobis maledictio imminet, quę vniuerſis tranſgreſſoribus edicta eſt. Non enim promittit Dominus quippiam niſi perfectis Legis ſuæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt ſoluantur, è poteſtate Legis exire neceſſe eſt, & velut ab eius ſeruitute in libertatem aſſeri: non carnalem quidem illam, quæ ab obſeruatione Legis nos ſubducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiſcentiam noſtram, velut ruptis repagulis, aut effuſis habenis laſciuire permittat: ſed ſpiritualem, quæ perculſam & conſternatam conſcientiam ſoletur & erigat, liberam illam oſtendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vinctam ac conſtrictam premebat. Hanc à ſubiectione Legis liberationem, &, vt ita dicam, manumiſſionem aſſequimur quum per fidem, miſericordiam Dei in Chriſto apprehendimus, qua ſecuri certíque reddimur de peccatorum remiſſione, quorum ſenſu pungebat nos Lex ac mordebat.

Deut.11.26.
Huius argumenti ſumma.
Reſp. Quicunque iuſtificari coram Deo cupiunt, è poteſtate Legis eos exire neceſſe eſt.
Quo pacto id fiat.

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebantur promiſſiones, inefficaces forent omnes & irritæ, niſi Dei bonitas per Euangelium ſuccurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipſæ pendent, & à qua demum præſtandæ ſunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iuſtitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex ſua indulgentia ſufficiendo: ſed dum vnicum Chriſtum pro iuſtitiæ complemento aſſignat. Nam Apoſtolus præfatus ſe alióſque Iudæos, ſcientes quòd ex Legis operibus non iuſtificatur homo, in Ieſum Chriſtum crediddiſſe: rationem ſubiicit, non vt adiuuarentur ad iuſtitiæ ſummam, ex fide Chriſti: ſed vt illa iuſtificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrant, vt in hac iuſtitiam inueniant, quam abeſſe ab illa vident: certè iuſtitiæ Legis renuntiant. Itaque amplificet nunc qui volet retributiones quæ Legis obſeruatorem manere dicuntur, modò ſimul animaduertat noſtra prauitate fieri ne fructum inde vllum ſentiamus donec aliam ex fide iuſtitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, vbi retributionis meminit, quam præparauit ſeruis ſuis Dominus, ſtatim ad peccatorum recognitionem deſcendit, quibus illa exinanitur. Pſalmo etiam 19. 12, magnificè Legis beneficia deprædicat: ſed continuo exclamat, Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Prorſus hic locus cum ſuperiore congruit: vbi quum dixiſſet, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem timentibus eum: ſubnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa eſt enim. Sic & nos recognoſcere debemus, expoſitam quidem eſſe nobis in Lege Dei beneuolentiam, ſi operibus eam demereri liceat: ſed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

Confirmatio reſponſionis, ducta: Ab impoſsibili.
Galat.2.16.
Ab Apoſtoli teſtimonio.
Item & Dauidis, Pſal.25.10.& 11.

3 Quid ergo? an datæ ſunt vt ſine fructu euaneſcerent? Iam nuper teſtatus ſum non eſſe id meæ ſententiæ. dico ſanè efficaciam ſuam ad nos non proferre quandiu ad operum merita reſpiciunt. quare ſi in ſe conſiderētur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promiſſionē, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit, viuet in ipſis: nullius momenti eſſe Apoſtolus docet ſi in ea re ſiſtamus, nec pilo plus profuturam quàm ſi data non eſſet: quia ne ſanctiſſimis quidem Dei ſeruis competit: qui procul omnes abſunt à Legis complemento, multis verò tranſgreſſionibus ſunt circundati. Sed dum promiſſiones Euangelicæ ſubſtituuntur, quæ gratuitam peccatorum remiſsionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipſi Deo accepti ſimus, ſed vt operibus quoque noſtris ſit ſua gratia. neque hoc tantùm, vt ea Dominus grata habeat, ſed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebantur Legis ſuæ obſeruationi, proſequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iuſtitiæ & ſanctitatis cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: verùm in hac retributione, conſideranda ſemper eſt cauſa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porrò triplicem eſſe cernimus. Prima eſt, quòd Deus auerſo à ſeruorum ſuorum operibus intuitu, quæ probrum magis quàm laudē perpetuò merentur, ipſos in Chriſto complect

Leuit. 18. 5. Ezech. 20.11. Ro.10.5.
Occurrit obiectioni, & ad quid hæ promiſsiones datæ ſint oſtendit: videlicet ſi in ſe cōſiderētur, vel ad operum noſtrorum merita reſpiciāt, efficaciam ſuā non proferre, & quodam modo aboleri: ſed dum Euangelicæ promiſſiones ſubſtituuntur, non modò efficere vt ipſi Deo accepti ſimus, ſed

vt operibus quoque nostris sit sua gratia: idque ex triplici causa diuinæ liberalitatis, qua fit vt accepta sint fidelium opera.

plectitur,ac sola fide intercedente,citra operum subsidium reconciliat sibi. Altera quòd opera,non æstimata eorum dignitate,paterna benignitate atque indulgentia,huc honoris attollit vt alicuius pretij habeat. Tertia,quod ea ipsa cum venia suscipit,non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere delusi sint sophistæ, qui bellè se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerent, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerēdam,sed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate sua tanti æstimauit.

Distinctionis sophisticæ de operum dignitate ex pacto, & intrinseca, refutatio.

Atqui non obseruabant interim, quæ meritoria opera esse volebant, quantum abessent à promissionum conditione, nisi & iustificatio sola fide subnixa, & peccatorum remissio,per quam à maculis bona quoque opera abstergi necesse habent,præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus fit vt accepta sint fidelium opera,vnam tantùm annotabant:duas,& eas quidem præcipuas,supprimebant.

2. Argumentum,ex Cornelij historia.

4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quòd Act.10.34
non sit personarum acceptor Deus:sed in omni gēte,qui facit iustitiam,acceptus est illi. 35.
Atque hinc, quod minimè dubium esse videtur, colligunt, si rectis studiis conciliat sibi homo Deum,non solius esse Dei beneficium quòd salutem consequitur.Imò sic pro sua misericordia Deum peccatori succurrere,vt operibus ad misericordiam flectatur. Verū Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicē hominis apud Deum acceptionem obserues.

Responsio, per distinctionem duplicis acceptionis. Prior.

Qualis enim naturâ est homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinetur,præter vnicam miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni,omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem si constat esse, vbi primùm à Deo suscipitur:quam ob dotem,quæso,dignum illum cælesti vocatione dicemus? Facessat ergo inanis meritorum imaginatio vbi clementiam Deus tam euidenter commendat.

Exceptionis sophistarum dilutio.

Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur,orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei conspectum:pessimè detorquetur ab iis,præparari hominē ad recipiendam Dei gratiam, bonorum operum studio. Iam enim Spiritu sapientiæ illuminatum fuisse Cornelium oportuit,qui vera sapientia,timore scilicet Dei,præditus erat:eodem Spiritu sanctificatum,qui iustitię cultor erat:quam illius certissimum esse fructum Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur,habebat ab illius gratia:tantum abest vt ad eam recipiendam illis suo marte se præpararet. Nulla sanè Scripturę syllaba proferetur quæ non huic doctrinæ consentiat: non esse aliam Deo causam hominis ad se recipiendi nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia non vult,suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus vt ista acceptio non hominis iustitiam spectet,sed purum sit diuinę erga miseros,tantóque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum.

Galat.5.5.

Posterior.

5 Postquam verò Dominus hominem ex abysso perditionis reductum, sibi per gratiam adoptionis segregauit:quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam vt nouam creaturam,cum Spiritus sui donis amplectitur. Hęc illa est acceptio cuius meminit Petrus, qua post suam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque respectu:quia Dominus non amare & osculari non potest quæ per Spiritū suum in illis efficit bona.

Ex hac distinctione liquet Corneliū prius gratuitò fuisse acceptū quam bona opera eius accepta esse possent.

Verùm id semper memoria repetendum est, non aliter operum ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorū causa & in gratiam, quicquid bonorū operum cōtulit, liberalitatem suam augendo,sua quoq; acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera,nisi quòd Dominus illos,quemadmodū vasa in honorem elegit,ita vult vera puritate exornare? Vnde etiam bona reputātur acsi nihil illis deesset:nisi quòd næuis & maculis, quæ illis adhærescunt, veniam benignus Pater indulget? In summa nihil aliud significat hoc loco quàm gratos esse Deo & amabiles suos filios in quibus notas & lineamēta vultus sui videt. Regenerationem enim alibi,imaginis diuinæ reparationē in nobis esse docuimus. Quoniam ergo vbicunq; faciem suam Deus contemplatur,& meritò amat,&in honore habet:nō sine causa dicitur illi placere fidelium vita,ad sanctitatem & iustitiam composita. Sed quia pij mortali carne circundati, adhuc sunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neque illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quàm in se ipsis amplexetur.

Atque hic est sensus similiū locorum qui clementem & propitium iustitię

In hunc modum accipiendi sunt loci qui clementem ac misericordē iustitiæ cultoribus,Deum testantur. Dicebat Moses Israelitis,Dominus Deus tuus custodiens pactum ac misericordiam diligentibus se,& custodientibus præcepta sua,in mille generationes. quæ sentētia in frequentem Deut.7.9

tem formulam vſurpata poſtea à populo fuit. Sic Solomo in ſolenni precatione, Domi- *cultoribus Deũ teſtantur.*
1.Reg.8.23. ne Deus Iſrael, qui cuſtodis pactum & miſericordiam ſeruis tuis qui ambulant coram
Nehe.1.5. te in toto corde ſuo. Eadem verba & à Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus
Deut.29.18. miſericordiæ ſuæ pactis integritatem ac ſanctimoniam vitæ viciſſim à ſeruis ſuis Deus
ſtipulatur ne ludibrio ſit ſua bonitas, néve quis inani ob eam exultatione turgidus, be-
nedicat animæ ſuæ, ambulans interim in prauitate cordis ſui: ita in fœderis communio-
nem admiſſos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minus fœdus ipſum & gra
tuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundum hanc rationem Dauid quanuis
prædicet ſibi redditam fuiſſe mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum
2.Sam.22.2. quem notaui præterit, quòd extractus fuerit ab vtero, quia Deus eum dilexit: vbi ita
commendat cauſæ ſuæ bonitatem, vt nihil deroget gratuitæ miſericordiæ, quæ dona o-
mnia, quorum origo eſt, præuenit.

6 Atque hîc obiter notare profuerit quid diſtent iſtæ loquendi formæ à Legalibus *Expoſitio horũ locorũ, qui vt melius intelligantur, animaduertendum, ſit promiſſio Legalis an Euangelica.*
promiſſionibus. Legales promiſſiones appello, non quæ vbique ſparſæ ſunt in libris Mo
ſaicis: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt:) ſed quæ propriè ad Legis
miniſterium pertinent. Eiuſmodi promiſſiones, quocunque nomine vocare libeat, ſub
conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratam eſſe remunerationem denuntiant.
At quum dicitur, Dominum cuſtodire pactum miſericordiæ iis qui ſe diligunt, magis
demonſtratur quales ſunt illius ſerui, qui bona fide eius fœdus ſuſceperint, quàm expri-
matur cauſa cur illis Dominus benefaciat. Hæc porrò demonſtrationis ratio: Quemad- *Legalis enim ſemper ſub cõditione à nobis poſtulatur, ſi fecerimus: Euangelica verò, quanuis conditionẽ adhibet, ſi crediderimus, & Deum diligamus, tamen ad ſolam Dei miſericordiã nos deducit, cuius complemẽtum ab operibus noſtris minimè pendet.*
modum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, co-
latur à nobis: ita quæcunque miſericordiæ in Scriptura promiſſiones habentur, meritò
ad hunc diriguntur finem, vt reuereamur & colamus beneficiorum authorem. Quoties
ergo audimus ipſum benefacere iis qui Legem ſuam obſeruant, meminerimus Dei fi-
lios ab officio deſignari quod in illis perpetuum eſſe debet: hac ratione nos eſſe adopta-
tos vt ipſum patris loco veneremur. Ne ergo ipſi adoptionis iure nos abdicemus, huc
ſemper enitendum quò tendit noſtra vocatio. Id tamen rurſum teneamus, non pende-
re ab operibus fidelium complementum miſericordiæ Domini: ſed ipſum ideo ſalutis
promiſſionem adimplere iis qui vitæ rectitudine ſuæ vocationi reſpondent, quia in illis
germana demum filiorum inſignia agnoſcit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc
referatur quod eſt in Pſalmo 15.1, de ciuibus Eccleſiæ, Domine quis habitabit in taberna
culo tuo, & quis requieſcet in monte tuo ſancto? Innocens manibus & mundo corde,
Ieſa.33.14 &c. Item apud Ieſaiam, Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iuſtitiam, qui lo-
quitur recta, &c. Non enim firmamẽtum quo fideles coram Domino ſubſiſtant, deſcri-
bitur: ſed modus quo in ſuum conſortium eos clementiſsimus Pater introducit, & in i-
pſo tuetur & confirmat. Quia enim peccatum deteſtatur, iuſtitiam amat: quos ſibi con-
iungit, eos Spiritu ſuo purificat, vt ſibi regnóque ſuo reddat conformes. Ergo ſi prima
cauſa quæratur vnde pateat ſanctis acceſſus in Dei regnum, vnde habeant vt conſiſtant
in eo ac permaneant, prompta eſt reſponſio, Quia Dominus eos ſua miſericordia & a-
doptauit ſemel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quæſtio eſt, tum ad regeneratio-
nem eſt deſcendendum, eiúſque fructus qui Pſalmo illo recenſentur.

7 At verò plus longè difficultatis eſſe videtur in his locis qui & bona opera iuſtitiæ *3. Argumẽtũ, ex locis qui bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari.*
titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari. Plurimi ſunt prioris generis, vbi
mandatorum obſeruationes, iuſtificationes vocantur ſeu iuſtitię. Alterius generis exem
Deu.6.25 plum eſt quod apud Moſen habetur, Erit hæc iuſtitia noſtra, ſi cuſtodierimus præcepta
iſta omnia. At ſi promiſsionem eſſe legalem excipias, quæ adnexa conditioni impoſsi-
Deut.24.13. bili, nihil probet, ſunt alia de quibus idem reſpondere non poſsis, quale eſt illud, Erítque
tibi id pro iuſtitia coram DOMINO, reddere pauperi depoſitum, &c. Item quod Prophe-
Pſ.106.30 ta dicit, zelum in vindicando Iſraelis probro, imputatum fuiſſe Phinees in iuſtitiam. Ita-
que Phariſæi noſtri temporis amplam inſultandi materiam hîc ſe habere putant. Nam
quum dicamus, erecta fidei iuſtitia cedere operum iuſtificationem, eodem iure argu-
mentantur, Si ex operibus iuſtitia, ergo falſum eſt nos ſola fide iuſtificari. Vt dem legis *Reſponſio ad priorem partẽ huius argumẽti, de bonorum operũ nomine.*
precepta vocari iuſtitias, nihil mirum. ſunt enim re vera. Quanquam monendi ſunt Le-
ctores, Græcos parum aptè vocem Hebraicam HVCIM vertiſſe δικαιώματα pro edictis. DE
voce tamen facilè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi DEI quin perfectam
iuſtitiam contineat. Tametſi enim, quia debitores ſumus omnium quæ præcipit, etiam
plena

plena eius obedientia defuncti, serui inutiles sumus: quia tamen eam honore iustitię Dominus dignatus est, non detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, absolutam Legis obedientiam esse iustitiam: mandati vniuscuiusque obseruationem, esse iustitiæ partem: siquidem in reliquis etiam partibus tota iustitiæ summa constet. Sed extare vsquam talem iustitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quòd manca per se sit ac mutila: sed quòd ob carnis nostræ debilitatem, nusquam compareat.

Cur Sanctorũ opera vocãtur iustitiæ.

Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque sanctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulasse in iustitiis Domini. (Luc. 1. 6.) sanè dum ita loquitur, opera magis ex Legis natura æstimat quàm propria ipsorum conditione. Etsi rursus hîc obseruandum quod nuper dixi, ex incuria Græci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta versione nihil mutare voluit, neque ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continentur mandauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam non exequimur nisi totam Legem obseruando. qualibet enim transgressione corrumpitur.

Distinctio obseruanda.

Quum ergo Lex nihil nisi iustitiam præscribat, si in ipsam respicimus, iustitiæ sunt singula eius mandata: si homines spectamus à quibus fiunt, iustitiæ laudem minimè consequuntur ex vno opere, in multis transgressores, & ex eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est.

Ad secundam partem tertii arg. hominem operibus iustificari.

8 Sed venio ad secũdum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam fidei iustitiam, quàm quod de Abraham scribitur, fidem illi suam pro iustitia imputatam fuisse. (Gal. 4. 4.) Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuisse ad iustitiam dicatur: (Psal. 106. 31.) quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduersarij nostri, quasi re euicta, constituunt nos quidem sine fide non iustificari: sed neque per eam iustificari solam. opera esse quæ iustitiam nostram impleant.

Responsio.

Ego hîc pios obtestor, vt si veram iustitiæ regulam ex sola Scriptura petendam norunt, mecum religiosè & seriò expendant quomodo Scriptura secum ipsa sine cauillis ritè conciliari possit. Quum sciret Paulus, fidei iustificationem suffugium esse iis qui propria iustitia deficiuntur: audacter infert, iustitia operum exclusos quicunque fide iustificantur. Quoniam verò constat omnium illam esse fidelium communem, ex eo pari fiducia constituit operibus neminem iustificari: quin magis contrà, nullo operum adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud quo loco

Opera per se nihil valent, fidéque sola iustificamur.

post stabilitam fidei iustitiam habenda sint. Si operibus statuendum est pro dignitate sua pretium, indigna esse dicimus quæ in conspectum Dei prodeant. ideo nihil operum habere hominem quo apud Deum glorietur. inde omni operum adminiculo exutum, sola fide iustificari.

Huius iustitiæ definitio.

Eam porrò iustitiam definimus, quòd in Christi communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius sanguine purgatus peccatorum remissionem obtinet: & iustitia non secus ac propria vestitus, coram cælesti tribunali securus subsistit.

Bonorum operum æstimatio vnde.

Præposita peccatorum remissione, quæ iam sequuntur bona opera aliam quàm à suo merito æstimationem habent: quia quicquid in illis est imperfectum, Christi perfectione contegitur: quicquid næuorum est aut sordium, eiusdem puritate abstergitur, ne in iudicij diuini quæstionem veniat. Obliterata igitur omnium transgressionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum proferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare solet: quæ fiunt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod idem est) in iustitiam imputantur.

Responsionis confirmatio, dilemmate firmiss. munita. Bona opera vel in iustitiã imputantur per se: vel singula & omnia simul: quod falsum est.

9 Nunc mihi siquis istud obiectet ad impugnandam fidei iustitiam, primùm interrogabo num homo iustus censeatur ob vnum aut alterum sanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis transgressor. Plusquam absurdum quidem est. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, si quidem præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidem contendere audebit, reclamante Legis sanctione, maledictósque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. (Deut. 27. 26.) Adhęc vltrà progrediar, sítne vllum opus quod nullius impuritatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo esset coram iis oculis quibus nec stellæ satis mundæ sunt, nec Angeli satis iusti? (Iob. 4. 18.) Ita nullum extare bonum opus cõcedere cogetur quod non & appositis sibi transgressionibus, & sua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitiæ honorem teneat.

Vel in iustitiam imputan

Quòd si constat à iustificatione fidei proficisci vt opera impura alioqui, immunda, dimidiata indigna

ligna Dei conſpectu,nedum amore,iuſtitiæ imputentur:quid huius iactatione deſtruere illam moliuntur quæ ſi non eſſet, hanc fruſtra iactarent? Vipereúmne partum facere volunt?Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iuſtificationem principium,fundamentum,cauſam,argumentum, ſubſtantiam operum iuſtitiæ eſſe non poſſunt inficiari:concludunt tamen fide non iuſtificari hominem, quòd bona quoque opera in iuſtitiam reputentur. Omittamus ergo iſtas ineptias,& quod res eſt fateamur. ſi à fidei iuſtificatione dependet qualiſcunque tandem cenſetur operum iuſtitia, non modò per hanc nihil imminui, ſed potius confirmari. quo nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam ſic putemus commendari poſt gratuitam iuſtificationem opera, vt & ipſa in locum iuſtificandi hominis poſtea ſuccedant,aut eiuſmodi officium cum fide partiantur. Niſi enim perpetuò maneat ſolida fidei iuſtificatio,illorum immundities detegetur. Nihil autem abſonum eſt,ſic fide hominem iuſtificari vt nó ipſe modò iuſtus ſit, ſed opera quoque eius ſupra dignitatem iuſta cenſeantur.

tur per fidem & propter iuſtitiam fidei, et ſingula & omnia ſimul.

Ergo ſola fides iuſtificat & totum hominem & omnia eius bona opera.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iuſtitiam (quod ipſi aduerſarij volunt)ſed perinde approbari Deo acſi perfecta abſolutáque foret.Sed ſi meminerimus quo fundamento fulciatur,ſoluta erit omnis difficultas. Gratum enim opus tunc demum eſſe incipit vbi cum venia ſuſcipitur.Porrò vnde venia,niſi quia Deus nos & noſtra omnia in Chriſto intuetur? Quemadmodum ergo nos ipſi, vbi in Chriſtum inſiti ſumus,ideo iuſti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur noſtræ iniquitates: ſic opera noſtra iuſta ſunt & habentur, quia quicquid aliàs vitij in ipſis eſt, Chriſti puritate ſepultum,non imputatur. Ita meritò dicere poſſumus,ſola fide non tantùm nos ſed opera etiam noſtra iuſtificari. Iam ſi iſta qualiſcunque operum iuſtitia à fide & gratuita iuſtificatione pendet,& ab ea efficitur:debet ſub eam includi,& tanquam effectus cauſæ ſuæ (vt ita loquar) ſubordinari. tantùm abeſt vt erigi debeat ad illam vel deſtruendam vel obſcurandam. Sic Paulus, vt extorqueat, beatitudinem noſtram Dei miſericordia non operibus conſtare, vrget maximè illud Dauidis,Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contrà obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari:qualia ſunt,Beatus vir qui timet Dominum,qui miſeretur pauperis,qui non ambulauit in conſilio impiorum,qui ſuffert tentationem: beati qui cuſtodiunt iudicium,immaculati pauperes ſpiritu, mites, miſericordes, &c. non efficient quominus verum ſit quod ait Paulus. Quoniam enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam ſic ſunt in homine vt Deo propterea id approbetur,conficitur, miſerum ſemper eſſe hominem niſi à miſeria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuerſa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remiſſione adeptus fuerit,quæ deinde illis locum faciat: ſequitur hanc eſſe nón modò ſummam & præcipuam,ſed vnicam: niſi fortè velis ab illis eneruari quæ in ea ſola conſiſtunt. Multò iam minus rationis eſt cur nos conturbare debeat appellatio iuſtorum, quæ fidelibus plærunque tribuitur. Iuſtos certè à vitæ ſanctimonia nuncupari fateor: ſed quum in iuſtitiæ ſtudium magis incumbant quàm iuſtitiam ipſam impleant, qualemcunque hanc iuſtitiam, fidei iuſtificationi cedere par eſt, vnde habet id quod eſt.

Eo ſenſu fidelium partialis iuſtitia, id eſt imperfecta, accepta eſt: non illa autẽ quã aduerſarij gratuitæ iuſtitiæ per fidem ſomniant.

Rom.4.7. Pſal.32.1. Pſal.112.1. Prou.14.21. Pſal.1.1. Iacob.1.12. Pſal. 106. 3. & 119.1. Matth.5.3.

Concluſio refutationum tertii argumenti.

Iac.2.21. 11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis reſtare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuiſſe iuſtificatum, & nos quoque omnes operibus iuſtificari, non ſola fide. Quid igitur? pertrahéntne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Chriſti miniſtro habent, ſic accipienda eſt eius ſententia, ne à Chriſto per os Pauli loquente diſſentiat. Spiritus per os Pauli aſſerit, Abraham fide,non operibus iuſtitiam fuiſſe conſequutum: nos quoque fide docemus omnes ſine operibus Legis iuſtificari.Idem Spiritus per Iacobum tradit,& Abrahæ & noſtram iuſtitiam operibus,non fide tantùm conſtare.Spiritum ſecũ non pugnare,certum eſt. Quæ erit ergo iſtorum concordia? aduerſariis abundè eſt ſi conuellerint quam nos altiſſimis radicibus ſtabilitam volumus fidei iuſtitiam: ſuam autem cõſcientiis tranquillitatem reddere,non magnæ curæ eſt. Vnde videas quidem eos fidei iuſtificationem arrodere,ſed nullam interim conſtituere iuſtitiæ metam vbi cõſcientiæ ſiſtantur. Triumphent ergo vt libet, modò non aliam iactare victoriam poſſint quàm omnem iuſtitiæ certitudinem ſe ſuſtuliſſe. Ac miſeram quidem hanc victoriam obtinebũt, vbi extincta

4. Argumentum, ex Epiſt. catholica Iacobi Apoſtoli.

Reſp.1. Apoſtolum cum Apoſtolo non eſſe committẽdum.

Reſp.2. aduerſariis, de conſcientiæ trãquillitate parũ ſolicitis, ſatis eſſe

si iustitiam fidei arrodere possint.

Resp. 3. sumpta ex scopo Iacobi.

veritatis luce, mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunq; autem stabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaque Iacobi sententiam, quam assiduè tanquam Achillis clypeum nobis obtẽdunt, illis vel tantillum suffragari. Id quo planum fiat, intuendus primùm erit Apostoli scopus: deinde obseruandum vbi hallucinentur. Quoniam tum erant plerique (quod malum in Ecclesia perpetuum esse solet) qui infidelitatem suam manifestè prodebant, quæcunq; propria sunt fidelium opera negligendo ac omittendo, falsò tamen fidei nomine gloriari non desinebant: stolidam talium fiduciam hic eludit Iacobus. Nõ est ergo illi propositum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostendere quàm ineptè nugatores isti vacuæ eius imagini tãtum arrogarent, vt hac contenti, securè diffluerent in omnem vitiorum licentiam. Hoc statu concepto, facile erit animaduertere vbi peccent nostri aduersarij. Incidunt enim in duplicem paralogismum: alterum in fidei vocabulo, alterum in verbo iustificandi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionẽ procul à fidei veritate dissitam, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demõstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, siquis fidem dicat se habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat sine operibus: sed, Si iactet. Clarius etiam paulo pòst, vbi deteriorẽ diabolica notitia per ludibrium facit: postremò vbi mortuam vocat. Sed à definitione sufficienter deprehendas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus est. sanè si nihil in ista fide continetur nisi vt credatur Deum esse, iam nihil mirum est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Christianæ, cuius longè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dum nos Christo conglutinat, vt vnum cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur? non ergo eo iustificat quòd diuinæ essentiæ notitiam concipiat: sed quòd in misericordiæ certitudine recumbit.

Qui duplicem aduersariorũ paralogismum detegit.

1. In fidei vocabulo, fides enim hic est inanis opinio, per concessionẽ: apud Paulum, instrumentum est quo Christum iustitiam nostram apprehendimus.

2. Alter paralogismus in verbo iustificandi. Paulus de causa, Iacobus de effectis iustificationis loquitur, agens de Abrahamo. Paulus de iustitiæ imputatione: Iacobus de iustitiæ cognitione & declaratione.

12 Nondum scopum attigimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. siquidem iustificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibiipsi consentaneum Iacobum facere velis, necessarium est, Iustificandi verbum alio significatu accipere quàm apud Paulum. Iustificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iniustitiæ nostræ memoria, iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præposterè citasset illud ex Mose, Credidit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit, Abraham operibus consequutus est iustitiam quòd filium immolare, iubente Deo, non dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quæ dicit illum credidisse Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum esse sua causa priorẽ, aut falsò testatur Moses eo loco, imputatam fuisse Abrahæ fidem in iustitiam, aut ex ea quam in Isaac offerendo præstitit obedientia, iustitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Ismaele, qui iam adoleuerat antequam Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu pòst sequuta iustitiam sibi comparasse? Quare aut perperam ordinẽ inuertit Iacobus (quod cogitare est nefas) aut iustificatum noluit dicere, quasi promeritus sit vt iustus censeretur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione, nõ autem imputatione ipsum loqui apparet. acsi diceret, Qui vera fide iusti sunt, ij suam iustitiam obedientia bonisque operibus probant non nuda & imaginaria fidei larua. In summa, non disputat qua ratione iustificemur: sed iustitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iustificari contendit: ita hîc iustos haberi non patitur qui bonis careant operibus. Huius scopi consideratio nos omni scrupulo extricabit. nam hinc præcipuè falluntur nostri aduersarij, quòd putant Iacobum iustificationis rationem definire: quum nihil aliud studeat quàm prauam eorum securitatẽ diruere qui excusando bonorum operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas sententias expriment, Inane fidei spectrum non iustificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis suam iustitiam declarare.

Summa disputationis Apostoli Iacobi.

5. Argumentũ, ex Paulo.

Responsio, sensum Apostoli explicans.

13 Quod autem ex Paulo in eundem sensum citant, minimum eos iuuat, Factores Legis, nõ auditores iustificari. Nolo solutione Ambrosij euadere, ideo esse illud dictum quia complementũ Legis sit in Christum fides. Video enim merum esse effugium, quo nihil opus est vbi aperta patet via. Illic stolida confidentia Iudæos deiicit Apostolus, qui sola Legis agnitione se venditabant, quum interim summi essent eius cõtemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere sibi placerent: admonet, si ex Lege quæratur iustitia, non eius notitiam sed obseruationem quæri. Nos certè istud in dubium non vocamus Rom. 2. 13

quin

quin Legis iustitia consistat in operibus: ac ne illud quidem, quin consistat in operũ dignitate & meritis iustitia. Sed nondum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum aliquem proferant qui Legem impleuerit. Non aliud autem sensisse Paulum erit satis amplo testimonio orationis contextus. Postquam Gentes ac Iudæos in commune iniustitiæ damnauerat, tum ad distributionem descendit, ac dicit eos qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum est. Porrò quoniam illi suis præuaricationibus conniuentes, sola Lege superbiebant: adiungit quod optimè congruebat, non ideo latam esse Legem vt audita solummodo eius voce iusti redderentur: sed tum demum si obedirent. ac si diceret, In Lege quæris iustitiam? ne auditum eius prætexas, qui parui est per se ponderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebantur omnes, sequebatur, Legis gloriatione esse spoliatos. Itaq; contrarium potius ex mente Pauli argumentum formandum est, Iustitia Legis in operum perfectione sita est. nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse. nulla ergo est à Lege iustitia.

Altera, aduersarios ad impoßibile deducens.

Cur hoc vsus est argumento Paulus.

Tertia, argumentum retorquens.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quę sunt in me. Item, Exaudi Deus iustitiam meam. Probasti cor meum & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Item, Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea ambulaui. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impiis animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulaui.

6. Argumentum ex locis quibus fideles suam iustitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt.

Psal. 7. 9. — Psal. 17. 1. — Ps. 18. 21. — Psal. 26. 1, & 9.

Dixi suprà de fiducia quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere videntur. Quę autem huc adduximus testimonia nos non valde impedient si secũdum suam περίστασιν, hoc est complexum, vel, (vt vulgo loquuntur) circunstantiam, accipiantur. Ea porrò duplex est. nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelestorum comparatione iustitiam sibi arrogant. Primùm, quum de homine iustificando agitur, non tantùm quæritur vt bonam in re aliqua particulari causam habeat: sed perpetuam quandã tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiam Dei iudicium implorant, non seipsos omni noxa solutos & omni ex parte inculpatos offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confisi tamen esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò causam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant.

Responsio, per duplicis circunstantiæ considerationem.

1. Specialẽ causam tantùm in iudicium afferunt.

Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura sit si seuerè conquiratur: sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia, nequitia, synceritatem, iustitiam, simplicitatẽ, puritatémque suam Deo compertam gratámque esse norunt: non reformidant, inter se & illos iudicem inuocare. Sic quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicuique secundum iustitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per se examinaret ac muneraretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocentia præ vt erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidẽ, quum hac gloriatione se iactat quòd bonum habeat conscientiæ testimonium, se cum simplicitate & integritate versatum esse in Ecclesia Dei, vult eiusmodi gloriatione apud Deum niti: sed coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem suam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersus quamlibet hominum maledicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi malè conscium, sed non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè transcendere. Vtcunque ergo pij contra impiorum hypocrisin suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant: vbi tamen cum solo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item, Ne ingrediaris in iudicium cum seruis tuis: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. suísque operibus diffisi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

2. Ex improborum comparatione iustitiam sibi arrogant.

1. Sam. 26. 23. — 2. Cor. 1. 12. — 1. Cor. 4. 4.

Ita tamen vt coram Deo suppliciter misericordiam petãt

Ps. 130. 3, & 43. 2. — Ps. 63. 4.

 15 Sunt

Postremũ argumentum, à testimoniis quæ iustitiam & vitam viis fidelium adscribunt.

15 Sunt & alij non absimiles superioribus loci, in quibus subsistere etiamnum quis possit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate sua, iustum esse. Item, In semita iustitię esse vitam, ac in ea ipsa non esse mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iustitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur, vel obscuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam çum tali integritate. Si nemo est, aut pereant à conspectu Dei oportet, aut ad misericordiæ asylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus sua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id, nisi quoniam quos in fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur? Quo non tãtùm intelligimus quod tradunt Scholastici, à gratia acceptante habere opera suum valorem. Illi enim sentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto saluti comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, ea, tum aliis transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud valere nisi quòd Dominus veniam vtrisque indulget. quod est, gratuitam homini iustitiam largiri. Neque tempestiuè hîc obtruduntur illę Apostoli precationes, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt sint inculpati & irreprehensibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cælestini valde olim exagitabant, ad perfectionem iustitiæ in hac vita asserendã. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinum respondemus: ad hanc quidem metam aspirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. sed quia optima & præstantissima vitæ præsentis ratio nihil aliud est quàm profectus, ad eam metã nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulum sanctis tribuere volet: modò eam quoque Augustini ipsius verbis definiat. Perfectam, inquit, sanctorum virtutem quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

Responsio, id ex paterna Dei benignitate procedit: non quod fidelium opera, vt Scholastici tradũt, in pretium æqualitatis Dei acceptione eue hantur.

Perfectio sanctorum.

Prou. 20. 7. & 12. 28. Ezech. 18. 9. 21. & 33. 15. — Eph. 1. 4. 1. Thess. 3. 13. & alibi. — Lib. 3. ad Bon. c. 7.

CAPVT XVIII.

Ex mercede malè colligi operum iustitiam.

Partes huius capitis.

1 Solutio duarum generalium obiectionum quæ ad operum iustitiam stabiliendam proferuntur. 1. Deum vnicuique redditurum secũdum opera sua. 2. Vitam æternam operum mercedem appellari, à prima sectione ad sextam.

2 Ad alias speciales obiectiones inde deductas, & ex Scripturæ deprauatis testimoniis desumptas, responsio, sect. 6. 7. 8. 9.

3 Sophismatis, fidem opus vocari, ideo nos opere iustificari asserentis, dilutio, postrema sectione.

Prima generalis obiectio.

Ranseamus nunc ad eas sententias quæ affirmant Deum vnicuique redditurum secundum opera sua. cuiusmodi sunt, vnusquisque referet quod gessit in corpore, siue bonum siue malum. Gloria & honor operanti bonum. tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum. Et, Ibunt qui bona egerint, in resurrectionem vitæ: qui malè fecerint, in resurrectionem iudicij. Venite benedicti Patris mei: esuriui, & dedistis mihi cibum: sitiui, & potum tribuistis, &c. Atq; illis quoque eas cõiungamus quæ mercedem operũ appellant vitam æternã: quo in genere sunt, Retributio manuum hominis restituetur ei. Qui timet mãdatum, remunerabitur. Gaudete & exultate: ecce merces vestra copiosa est in cælis. Vnusquisq; mercedem accipiet secundum laborem. Quòd vnicuiq; dicitur redditurus Deus secundum opera, paruo negotio dissoluitur. Ordinem enim consequentiæ magis quàm causam indicat loquutio. Extra dubium autem est, Dominum his misericordiæ suæ gradibus salutem nostrã consummare dũ electos ad se vocat, vocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia suos in vitam suscipiat: quia tamen in eius possessionem ipsos deducit, per bonorum operũ stadium, vt quo destinauit ordine suum in illis opus impleat: nihil mirũ si secundum opera sua dicuntur coronari: quibus haud dubiè ad recipiendam immortalitatis coronam præparantur. Quin hac ratione appositè dicuntur salutem suam operari, dũ bonis operibus incũbendo, vitam æternam meditantur. nempe sicut alibi iubentur operari cibum qui non perit, dum in Christum credẽdo sibi vitam acquirunt: & tamen mox additur, Quem filius hominis daturus est vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratiæ, sed referri ad studium: ac proinde non sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suę authores, vel ab ipsorum operibus eam emanare. Quid ergo? simul

Altera.

Primæ obiectionis solutio.

Eiusdem explicatio.

Operandi verbum quid significet.

Matt. 16. 27. 2. Cor. 5. 10. Rom. 2. 6. Ioh. 5. 29. Matt. 25. 34. — Prou. 12. 14. & 13. 13. Mat. 5. 12. Luc. 6. 23. 2. Cor. 3. 8. — Ro. 2. 6. & 8. 30. — Phil. 2. 12. Ioh. 6. 27.

ſimul atque per Euangelij notitiam,& Spiritus ſancti illuminationé adſciti ſunt in Christi conſortium, inchoata eſt in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfici oportet vſque in diem Domini Ieſu. (Phil.1.6.) Perficitur porrò, quum iuſtitia & ſanctitate Patrem cæleſtem referentes, ſe filios eius non degeneres eſſe probant.

Secundæ obiectionis generalis ſolutio.

1. Opera ſalutis cauſam non facere, ab hæreditatis nomine & natura oſtenditur.

2 Ex mercedis nomine non eſt cur opera noſtra ratiocinemur cauſam eſſe ſalutis. Principio iſtud ſancitum ſit in cordibus noſtris, regnum cælorum non ſeruorum ſtipendium, ſed filiorum eſſe hæreditatem: (Eph.1.18.) qua ſoli potientur qui à Domino in filios cooptati fuerint: neque vllam aliam ob cauſam quàm ob hanc adoptionem. (Gal.4.30.) Non enim erit hęres filius ancillæ, ſed filius liberę. Adeóque in iis ipſis locis quibus gloriam æternam mercedem operibus fore pollicetur Spiritus ſanctus, hæreditatem nominatim exprimendo, aliunde nobis prouenire demonſtrat. (Matt.25.34.) Sic Chriſtus opera recenſet, quæ cæli remuneratione compenſat dum in eius poſſeſſionem electos vocat: ſed ſimul adiungit, hæreditatis iure poſſidendum. (Col.3.24.) Sic Paulus iubet ſeruos, fideliter agentes quod officij ſui eſt, ſperare retributionem à Domino: ſed addit hæreditatis. Videmus vt quaſi præſcriptis verbis diligenter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beatitudinem, ſed Dei adoptioni. Cur ergo ſimul operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exemplo iſta quæſtio eluceſcet. (Gen.15.5. & 17.1.) Ante natiuitatem Iſaac, promiſſum erat Abrahę ſemen in quo benedicendæ erant omnes terræ nationes: ſeminis propagatio quæ æquatura eſſet ſtellas cæli, & arenas maris, aliáque ſimilia. (Gen.22.3 17.) Multis pòſt annis, vt erat oraculo iuſſus, Abraham ad filium immolandum ſe accingit. Iſta obedientia defunctus, recipit promiſſionem. Per memetipſum iuraui, dicit Dominus, quia feciſti hanc rem, & non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli & arenas maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ. Quid audimus? an obedientia ſua promeritus eſt benedictionem Abraham, cuius promiſſionem receperat antequam ederetur præceptum? Hîc profecto citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum cauſæ habens cur ipſis benefaceret niſi ſuam miſericordiam.

2. Inſignique exemplo confirmatur, iis bonis dominum remunerari fidelium opera, quæ illis ante cogitata opere dederat.

Prima cauſa cur vita æterna dicatur merces operũ: videlicet vt per ſanctæ vitæ ſtudium ad æternæ gratuita præmia alacrius contendamus.

3 Neque tamen fruſtratur aut ludit nos Dominus quùm ait ſe operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ promiſit exhibitionem vel fruitioné, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt contendamus ad beatam ſpem nobis propoſitam in cælis, ritè & illis aſſignatur promiſſionum fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expreſſit vtrunque Apoſtolus, (Col.1.4.) quum diceret officiis charitatis ſtudere Coloſſenſes, propter ſpem in cęlis ſibi repoſitam, de qua antè audierant per ſermonem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouiſſe ſpem ſibi in cælis repoſitam, declarat ſolo Chriſto, nullis autem ſuffultam operibus. (1.Pet.1.5.) cui concinit illud Petri, Cuſtodiri pios Dei virtute per fidem, in ſalutem quæ parata eſt manifeſtari ſuo tempore. Dum ipſos ait eius cauſa laborare, ſignificat currendum eſſe fidelibus toto vitæ ſpatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modũ redigi quam nobis Dominus mercedé pollicetur, (Mat.20.1) parabolam propoſuit, in qua ſe fecit patremfamiliâs, qui quoſcunque habet obuios, mittit in vineæ ſuæ culturam: alios quidem hora diei prima, alios ſecunda, alios tertia, quoſdam etiam vndecima: veſperi rependit omnibus æquale pretium. Cuius interpretationem breuiter & verè complexus eſt quicunque ſit ille tandem vetuſtus ſcriptor, cuius liber de vocatione Gentium ſub Ambroſij nomine fertur. (Lib.1.c.3.) Eius verbis potius quàm meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem adſtruxit: vbi ſine dubio qui hora vndecima intromiſſi in vineam totius diei operariis exæquantur, eorum præferunt ſortem quos ad commendandam gratiæ excellentiam, in defectu diei, & concluſione vitæ, diuina indulgẽtia munerauit: non labori pretium ſoluens, ſed diuitias bonitatis ſuæ in eos, quos ſine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore ſudarunt, nec amplius quàm nouiſſimi acceperunt, intelligant donum ſe gratiæ non operum accepiſſe mercedem. Poſtremò hoc quoq; notatu dignum eſt, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non ſimpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paterna beneuolẽtia in Chriſto amplectitur: ſed pro beatitudinis poſſeſſione vel fruitione, vt vocant, ſicut etiam ſonant ipſa Chriſti verba, In futuro vitam æternam.

Teſtimoniis Scripturæ confirmatur.

Conſenſu Ambroſii.

Regulâ obſeruandâ.

Et alibi, Venite, poſſidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in reſurrectione fiet: ac poſtea interpretatur, redemptionem corporis noſtri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo æterna mors eſt, ſic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnúmq; cum eo fiat, transfertur à morte ad vitam. id quod fit ſolius adoptionis beneficio. Et ſi more ſuo pertinaciter vrgeant operum mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æternam fidei eſſe mercedem.

Marc. 10. 30. *Matt. 25. 34.* *Ro. 8. 18.* *1. Pet. 1. 9.*

Apoſtoli authoritate.

Secunda cauſa, Deum noſtræ imbecillitati ſic occurrere, ne animis fatiſcamus.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum ſanctum huiuſmodi promiſſione commendare operum noſtrorum dignitatem, acſi talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in conſpectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc eſt vt arrogantiam noſtram retundat, nos humiliet, deiiciat, & prorſus conterat. Verùm noſtræ imbecillitati ſic occurritur: quæ ſtatim alioqui collaberetur ac concideret, niſi hac ſe expectatione ſuſtineret ac ſolatio leniret ſua tædia. Primùm quàm durum ſit, non modò ſua omnia, ſed ſe quoque ipſum relinquere & abnegare, reputent pro ſe quiſque ſinguli. Et tamen hoc tyrocinio diſcipulos ſuos, hoc eſt pios omnes, Chriſtus initiat. Deinde ſic per omnem vitam ſub crucis diſciplina erudit, ne cor adiiciant ad bonorum præſentium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter ſic ferè tractat, vt quocunque flectant oculos quàm longè hic mundus patet, nonniſi deſperationem ſibi vbique obuerſantem habeant. vt Paulus dicat, miſerabiliores eſſe nos omnibus hominibus, ſi in hoc mundo duntaxat ſperemus. In his tantis anguſtiis ne deficiant, adeſt illis Dominus, qui monet vt altius caput exerant, & longius oculos coniiciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud ſe reperturos. hanc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem vocat: non operum æſtimans meritum, ſed compenſationem eſſe ſignificans eorum preſſuris, paſſionibus, contumeliis, &c. Quamobrem nihil obeſt quominus vitam æternam remunerationem, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus ſuos ex laboribus in quietem, ex afflictione in proſperum & optabilem ſtatum, ex mœſtitia in gaudium, ex paupertate in affluentiam, ex ignominia in gloriam recipiat. omnia deniq; quæ perpeſſi ſunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incommodi ſi vitæ ſanctitatem, exiſtimemus eſſe viam, non quidem quæ aditum aperiat in gloriam cæleſtis regni, ſed qua electi à Deo ſuo in eius manifeſtationem ducantur: quando hæc bona eius voluntas eſt, glorificare quos ſanctificauit. Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent Sophiſtæ, quia iſtum quem exponimus finem non conſiderant. Quàm autem præpoſterum eſt, vbi in vnum finem vocat nos Dominus, alio rſum reſpicere? Nihil clarius eſt quàm ad ſubleuandam aliquo ſolatio carnis noſtræ debilitatem, nõ autem ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mercede, à recto Dei ſcopo longiſſimè aberrat.

Huius ſolatii prima neceſſitas. *Altera.* *Tertia.* *1. Cor. 15. 19.* *Quarta.* *Sanctitas via regni, non cauſa regnandi.* *Rom. 8. 30.* *Sophiſtarum elenchus.*

Obiectio. Deus opera ſuorum coronat. *Reſp. 1. ex Auguſtino.*

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iuſtum iudicem redditurum olim ſuis iuſtitiæ coronam, non tantùm cum Auguſtino excipio, Cui redderet iuſtus iudex coronam, ſi non donaſſet gratiam miſericors Pater? & quomodo eſſet iuſtitia niſi præceſſiſſet gratia quæ iuſtificat impium? quomodo iſta debita redderentur, niſi prius illa indebita darentur? ſed aliud etiam addo, Quomodo iuſtitiam imputaret noſtris operibus, niſi quod iniuſtitiæ in illis eſt, abſconderet ſua indulgentia? Quomodo cenſeret digna mercede, niſi quod in illis pœna dignum eſt, immenſa benignitate aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltrà humiliat & ſimul erigit. Nam præterquam quòd in operibus gloriari vetat, quia ſunt gratuita Dei dona, ſimul fæcibus quibuſdam ſemper inquinata eſſe docet: vt Deo ſatisfacere non poſſint ſi ad iudicij eius regulam examinentur: ſed, ne concidat nobis alacritas, mera venia placere. Etſi autem paulo aliter Auguſtinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita diſſentire conſtabit ex eius verbis, libro ad Bonifacium tertio, cap. 5. Vbi quum inter ſe duos contuliſſet homines, alterum vitæ vſque ad miraculum ſanctæ & abſolutæ: alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeò perfectum quin deſiderari in eo multum queat: tandẽ infert, Nempe iſte qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidẽ ex qua viuit & ſecundũ quam in omnibus delictis ſuis ſe accuſat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, ſibi tribuens ignominiam, illi gloriam: atque ab ipſo ſumens & indulgentiam peccat

2. Tim. 4. 8. *Augu. ad Valẽt. de gratia, & lib. arbit.* *Altera, quæ Auguſtini mẽtem aperit.* *Tertia, ex Scriptura.* *Quarta, ex eodem Auguſtino ſeipſum interpretante.*

peccatorum & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberandus, in consortium Christi migrat. Quare, nisi propter fidem? quæ licet sine operibus neminem saluat (ipsa enim est non reproba fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipsam etiam peccata soluuntur, quia iustus ex fide viuit. *Habac. 2. 4.* sine ipsa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hic certè non obscurè fatetur quod tantopere contendimus, inde pendêre bonorum operum iustitiam quòd per veniam Deo approbantur.

Prima specialis obiectio. In cælis thesaurizare iubemur.

Luc. 16. 9. 6 Superioribus locis proximum sensum habent isti: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus *1. Tim. 6. 17.* huius seculi præcipe non superbè sapere, neque sperare in incertis diuitiis, sed in Deo viuo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi fundamētum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Respondeo, nos ad veram eorum intelligentiam nunquam accessuros nisi oculos in scopum conuertamus quò sua verba Spiritus dirigit. *Matth. 6. 21.* Si verum est quod ait Christus, Ibi animum nostrum residere vbi est thesaurus noster: quemadmodum filij seculi intenti esse solent ad ea comparanda quæ ad præsentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndum est, postquam hanc vitā instar somnij mox euanituram didicerunt, vt ea quibus verè frui volunt, eò transmittant vbi solidam vitam sunt habituri. Quod ergo faciunt qui dimigrare instituunt in locum aliquem, vbi perpetuam vitæ sedem elegerunt, nobis imitandum est. præmittunt illi suas facultates, neque illis ad tempus ægrè carent: quia se beatiores eo putant quo plus habent bonorum vbi diu sunt futuri. Nobis si cælum patriam esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras conuenit, quàm hîc retinere vbi subita migratione peritura nobis sint.

Responsio. Nihil aliud significant hi loci, quàm vt nostrum esse doceant, si cælum patriam esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras, quam hic retinere, vbi subita migratione amittendæ sunt.

Quomodo id fieri potest.

Quomodo autem transmittemus? nempe si pauperum necessitatibus communicamus: *Matt. 25. 40.* quibus quicquid erogatur, sibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa promissio: *Prou. 19. 17.* Qui largitur pauperi, Domino fœneratur. Item, *2. Cor. 9. 6.* Qui benignè seminat, benignè metet. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impenduntur. Ille, vt est bonæ fidei depositarius, olim restituet cum copioso fœnore. Ergóne tanti sunt apud Deum nostra officia vt sint in eius manu quasi reconditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quum toties ac tam apertè id testetur Scriptura? Cæterùm siquis à mera Dei benignitate transilire velit ad operum dignitatem, his testimoniis ad errorem astruendum nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas nisi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propensionem: quandoquidem quo nos ad benefaciendum animet, quamlibet vel solo eius intuitu indigna sint quæ illi exhibemus obsequia, nullum tamen perditum sinit.

Summa totius responsionis.

Secunda obiectio. Per afflictiones pii qui iustitiā & charitatem exercuerunt digni habētur regno Dei.

2. Thess. 1. 5. 7 Sed magis vrgent Apostoli verba: qui dum Thessalonicenses in tribulationibus consolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iustum est apud Deum, reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxationem nobiscum, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Author verò *Heb. 6. 10* epistolæ ad Hebræos, Non est, inquit, iniustus Deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, quòd ministrastis sanctis. Ad priorem locum *Rom. 8. 29.* respōdeo, Nullam illic meriti dignitatem significari: sed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Christo primogenito conformari: sicut oportuit illum primò pati, & tum *Luc. 24. 26.* demum intrare in gloriam sibi destinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet *Act. 14. 22* ingredi in regnum cælorum. Tribulationes ergo dum patimur pro Christi nomine, quædam veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis sui Deus signare solet. Hac *Gal. 6. 17.* ergo ratione digni habemur regno Dei, quia stigmata Domini nostri & magistri portamus in corpore, quæ sunt filiorum Dei signa. Huc & illæ sententiæ pertinent, Nos cir- *2. Cor. 4. 10.* cunferre mortificationem Iesu Christi in corpore nostro: vt vita ipsius manifestetur in *Philip. 3. 29.* nobis. Nos passionibus eius conformari, vt perueniamus ad similitudinem resurrectionis ex mortuis. Quę subiicitur ratio, non ad probandam vllam dignitatem, sed spem regni Dei confirmandam pertinet: acsi diceret, Vt iusto Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis vestris expetere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui sic iustitiam Dei decere tradit suorum obsequia obliuioni non mandare, vt propè iniustum fore innuat si obliuiscatur, hác rationem habet: Deus, quo segnitiem nostram acueret, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. Semper meminer

Responsio ad priorē locum.

Digni, qui & quo.

Resp. ad alterum locum ex epist. ad Hebr. desumptum.

minerimus, hanc promissionem, vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam nisi præcederet gratuitum misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ certitudo incumberet. Eo autem freti, confidere securè debemus, obsequiis etiam nostris quamlibet indignis non defuturum à Dei liberalitate præmium. In ea expectatione vt nos confirmet Apostolus, Deum asserit non esse iniustum, quin constaturus sit fidei semel datę. Iustitia igitur ista magis ad diuinæ promissionis veritatem, quàm ad reddendam debiti ęquitatem refertur. In quem sensum insigne est dictum Augustini: quod vt vir sanctus repetere sæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignum iudico quod assiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui se nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, sed omnia promittendo.

Iustitia quid.

In Psalm. 32. 109, & alibi sæpe.

Tertia obiectio ex tribus Apostoli locis collecta.

1. Cor. 13. 2, & 13.

Col. 3. 14.

8 Adducuntur & illæ Pauli sententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Item, Nunc manent spes, fides, charitas: sed maxima in his charitas. Item, Super omnia habete charitatem, quę est vinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt nostri Pharisæi charitate nos iustificari potius quàm fide: virtute nimirum, vt ipsi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutatio. Exposuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide interpretamur, qua maiorem esse charitatem dicit: non tanquam sit magis meritoria, sed quia magis fructuosa est, quia latius patet, quia pluribus seruit, quia semper viget: quum fidei vsus ad tempus consistat. Si excellentiam spectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hîc sermo Paulo non est. Siquidem vnum istud vrget vt mutua charitate nos in Domino vicissim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamē sano iudicio, imò quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iustificare? Vis iustificandi quæ penes fidem est, non in dignitate operis locatur. Sola Dei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interroges quo sensu iustificationem charitati assignent: respondebunt, Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iustitam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentum sit quo Christi iustitiam gratis obtinemus. Isti, prætermissa Dei misericordia, Christóque præterito (vbi summa iustitię est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra fidem excellat. Perinde ac siquis aptiorem esse Regem disputet conficiendo calceo quàm sutorem, quia sit infinito præstantior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholas omnes Sorbonicas ne summis quidem labris degustare quid sit fidei iustificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomen tantulo interuallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi constat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subsint, quia ad cognitionē Dei spectant, ea omnia κατ' ἀνακεφαλαίωσιν sub nomine fidei & spei complectitur. acsi diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopum vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem nonnisi per spem & fidem in hac vita agnoscimus. Quum ergo fidem & spem nomino, hæc omnia simul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc est, quantacunque sit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua est charitas, &c. Ex tertio loco inferunt, Si perfectionis vinculum est charitas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ membra inter se bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem istam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus. indéque inferam, quum omnes à charitatis complemento sint remotissimi, spem omnem illis perfectionis abscissam esse.

Resp. primus locus nō loquitur de fide iustificante: sed de fide miraculorum.

Secūdus locus, transfert quæstionis statum. de iustificatione agitur, quæ fidei est: quoniam illa tanqua instrumento Christi iustitiam apprehēdimus & gratis obtinemus, non autem charitate, cuius officium illud nō est, etiam si magis fructuosa sit.

Confirmatio à simili.

Item ab explicatione mentis Apostoli.

Tertius locus alio sensu perfectionis vinculum charitati tribuit: & vtcunque accipiant, nihil tamen horum errorem iuuat.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonistæ arrepta ex Scripturis temere (vt quodque primum obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec cōmemorare ipse possim, nisi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modum sibi placent. Respondet enim Legisconsulto roganti quid esset ad salutem necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltrà, inquiunt, volumus, quum ab ipso gratiæ

Quarta obiectio. Christus iussit quēdam per mandatorū obseruationem regnū Dei acquirere.

Matt. 19. 17.

auth

authore per mandatorum obseruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quasi verò non constet, Christum iis responsa sua attemperasse quibuscum negotium esse sibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominum inducebat vt sic responderet. Ille persuasione legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus comparetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mandata, si in operibus vita quęritur. Atque hęc doctrina cognitu necessaria est Christianis. quomodo enim ad Christum confugerent, nisi se agnoscerent à via vitæ in mortis præcipitium excidisse? Quomodo autem intelligerent quàm procul aberrarint à via vitæ, nisi prius qualis sit illa intelligant? Tum igitur demum recuperandæ salutis asylum in Christo esse admonentur, dum cernunt quantum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ Legis obseruatione continetur, dissidium. Summa hæc est. si in operibus salus quæritur, seruanda esse mandata quibus instituimur ad perfectam iustitiam. Sed non est hîc hærendum nisi velimus in medio cursu deficere. nemo enim nostrum seruandis mandatis par est. Quoniam ergo Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus necesse est: nempe ad fidem Christi. Quamobrem vt hîc Dominus quem vana operum confidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde discat se esse peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium Sic alios qui eiusmodi sui notitia iam humiliati sunt, alibi omissa Legis mentione, gratiæ promissione solatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus vestris.

Responsio ex verbis ipsius interrogantis.

Summa expositionis horum Christi verborum.

Matth. 11. 29.

10 Tandem, postquam Scripturam inuertendo defatigati sunt, ad argutias & sophismata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quasi verò fides, quatenus obedientia est diuinæ voluntatis, suo merito iustitiam nobis conciliet: ac non potius, quòd Dei misericordiam amplectendo Christi iustitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prędicatione, cordibus nostris obsignat. Talibus ineptiis diluendis si nõ immoror, veniam dabunt lectores. ipsæ enim, sine alieno impetu, suapte debilitate satis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ speciem habet aliquam rationis, obiter discutere libet, ne quibus non adeò exercitatis negotium faciat. Quum eandem esse contrariorum regulam dictet sensus cõmunis, ac peccata singula iniustitiæ nobis vertantur, consentaneum esse aiunt, singulis quoque bonis operibus iustitiæ laudem tribui. Qui respondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciunt. Equidem illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem esse. Est enim prima à Deo defectio, quam sequuntur deinde particulares contra Legem transgressiones. Sed quòd videntur eandem statuere bonorum & malorum operum rationem in æstimanda iustitia vel iniustitia, in eo cogor ab ipsis dissentire. Iustitia enim operum est perfecta Legis obedientia. Itaq; iustus operibus esse non potes nisi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore sequeris. Ab ea vbi primùm deflexisti, in iniustitiam prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, sed ex inflexibili indefessáque obseruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniustitiæ multo diuersissima est ratio. Qui enim scortatus est, aut furatus, vno delicto, mortis est reus: quia in Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo nostri isti argutatores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam esse: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iustum esse vniuscuiusque peccati stipendium: quia iusta Dei indignatione ac vltione digna sunt singula. Sed insulsus eris ratiocinator si ex aduerso inferas, vno opere bono conciliari posse hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

Postrema obiectio, ex eo quod Iohan. 6. 29. fides dicitur opus.

Resp. fides non iustificat quatenus est opus.

Instantia, eandem esse cõtrariorum regulam.

Responsio 1.

Resp. 2. per distinctionem horum contrariorum, quorũ diuersissima est ratio.

Iacob. 2. 10.

CAPVT XIX.

De libertate Christiana.

Partes huius capitis.

1 Necessitas doctrinæ de libertate Christiana, sect. 1. eiusdémque libertatis præcipuæ partes explicantur, sect. 2. vsque ad 9.

2 Huius libertatis natura & efficacia, aduersus Epicureos, & alios qui infirmorum rationem minime habent, sect. 9. & 10.

3 De scandalo, dato & accepto: eorúmque consideratio prolixa nec non necessaria, à sect. 11. ad capitis finem.

Cōnexio huius capitis cū prioribus de iustificatione, & quam vtilis ac necessaria sit libertatis Christianæ vera cognitio.

1. Conscientias pacat.

Ractandum nunc de Christiana libertate: cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propositum sit. Est enim res apprime necessaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggredi conscientiæ audent: in multis hęsitant & resiliunt, semper variant & trepidant. præsertim verò appendix est iustificationis, & ad vim eius intelligendam non parum valet. Imò qui Deum seriò timent, hinc fructum incomparabilem percipient eius doctrinæ quam impij & Lucianici homines lepidè suis dicteriis exagitant: quia in spirituali ebrietate, qua correpti sunt, quæuis proteruia illis est licita. Quare nunc opportunè in medium prodibit: deinde planiorem eius disputationem (nam leuiter aliquoties suprà à nobis attacta est) in hunc locū reiicere vtile fuit: quia simulatque iniecta est aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut insani motus surgunt, nisi maturè obuiam eatur lasciuis ingeniis istis, quæ alioqui optima quæque pessimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prętextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effrænatam licentiam se proripiunt: partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem, rerúmque delectum tolli. Quid hìc agamus, talibus angustiis circunsepti? An Christiana libertate valere iussa, huiusmodi periculis opportunitatem pręcidamus? Atqui, vt dictum est, nisi ea tenetur, nec Christus, nec Euangelij veritas, neque interior pax animæ rectè cognoscitur. Danda potius opera ne adeò necessaria doctrinæ pars supprimatur, & occurratur tamen interim absurdis illis obiectionibus quæ inde enasci solent.

2. Lasciua ingenia coercet.

3. Christi meritum. Euāgelii veritatem, animę pacem tuetur.

Partes tres huius libertatis.

1. Prima est, vt legis iustitia omissa, fideles vnū Christum intueantur.

2 Christiana libertas in tribus (vt ego quidem sentio) partibus sita est. Prima, vt fidelium conscientiæ, dum fiducia suæ coram Deo iustificationis quærenda est, sese supra Legem erigant atq; efferant, totámque Legis iustitiam obliuiscantur. Nam quum Lex (vt alibi iam demonstratum est) neminem iustum relinquat: aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac sic quidem, vt nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinendam iustitiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere: sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione seposita, vnam Dei misericordiam amplecti conuenit quum de iustificatione agitur: & auerso à nobis aspectu, vnum Christum intueri. Nō enim illic quæritur quomodo iusti simus: sed quomodo, iniusti licet ac indigni, pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinem aliquam assequi volunt conscientiæ, nullum Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus superuacaneam esse, quos non ideo docere & exhortari & stimulare ad bonum desinit, tametsi apud Dei tribunal in eorum conscientiis locum non habet. Hæc enim duo vt multo diuersissima sunt, ita probè diligentérque sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum vita, quædam pietatis meditatio esse debet: quoniam in sanctificationem vocati sunt. In hoc situm est Legis officium, vt eos officij sui admonendo, ad sanctitatis & innocentiæ studium excitet. At vbi conscientię solicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid Lex requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat.

Obiectio.

Responsio, per distinctionem iustitiæ legalis & Euangelicæ.

Eph. 1. 4. 1. Thess. 4. 5.

Primam hanc partē tota ad Galatas epistola comprobari, ex tribus illis præcipuis capitibus, in quib. versatur, manifestum est.

3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolæ ad Galatas vertitur. Nam insulsos esse interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantùm libertate pugnare, ex locis argumentorum probari potest. Quales isti sunt, Quòd Christus factus sit pro nobis execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Christus vos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circunciditur, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicunque per Legem iustificamini: à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublimius cōtinetur quàm ceremoniarum libertas. Equidem fateor Paulum illic de ceremoniis tractare: quia illi cum pseudoapostolis pugna est, qui veteres Legis vmbras, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiam moliebantur. Verùm ad hanc quęstionem expediendam disputandi erant altiores loci, in quibus tota controuersia posita erat. Primùm, quia vmbris illis Iudaicis obscurabat

Gal. 3. 13. & 5. 1.

Primū caput.

rabat

rabatur Euangelij claritas, oſtendit in Chriſto nos ſolidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Moſaicis ceremoniis adumbrabantur. Deinde quia illi impoſtores *Secundum.* peſſima opinione imbuebant plebem, quòd hæc ſcilicet obedientia valeret ad promerendam Dei gratiam: hic plurimum inſiſtit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis *Gal. 4. 30.* elementis, iuſtitiam ſe conſequi poſſe coram Deo exiſtiment fideles. Et ſimul docet damnatione Legis, quæ vniuerſis hominibus aliâs impendet, eſſe per crucem Chriſti liberos: vt plena ſecuritate in vno Chriſto acquieſcant. Qui locus huc propriè pertinet. Poſtremò conſcientiis fidelium ſuam aſſerit libertatem, ne qua religione in rebus non *Tertium.* neceſſariis obſtringantur.

2. Altera pars libertatis Christianæ, vt conſcientiæ à Legis iugo liberæ voluntati Dei vltrò obediant.

4 Altera, quæ ex ſuperiore illa pendet, vt conſcientiæ non quaſi Legis neceſſitate coactæ, Legi obſequantur: ſed Legis ipſius iugo liberæ, voluntati Dei vltrò obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus verſantur quandiu ſub Legis dominio ſunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compoſitæ erunt niſi huiuſmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuius & magis perſpicuè aſſequemur quò hæc pertineant. *Deut. 6. 5* Legis præceptum eſt vt diligamus Deum noſtrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio ſenſu & cogitatione eſt euacuanda, cor omnibus deſideriis expurgandum, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ aliis multum progreſſi ſunt in via Domini, longiſſimè abſunt ab hac meta. Nam etſi Deum ex animo diligunt, & ſyncero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animę partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & ſiſtuntur quominus citato ad Deum curſu pergant. Multo quidem conatu contendunt: ſed caro partim eorum vires debilitat, partim ad ſeſe applicat. Quid hîc faciant, dum *Id fieri non poteſt, quandiu ſub Lege ſumus.* ſentiunt nihil ſe minus quàm Legem præſtare? Volunt, aſpirant, conantur: ſed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum eſſe vident. Nec eſt quòd ſe quiſque fallat, colligens opus eo ipſo non omnino malum eſſe quia imperfectum, & ideo quod in eo boni eſt Deo nihilominus acceptum eſſe. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem dam- *Ratio.* nat, niſi rigore mitigato. Opus igitur ſuum conſideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipſo tranſgreſſionem Legis eſſe inueniet quia imperfectum eſt.

Vbi vero ab hac ſeuera Legis exactione (quæ perfectã obedientiam poſtulat) liberamur, hilares & magna alacritate Deo vocanti reſpondere poſſumus.

5 En quomodo omnia noſtra opera Legis maledictioni ſubiacent ſi ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum ſe alacriter accingerent ad opus infœlices animæ, pro quo nonniſi maledictionem ſe referre poſſe confiderent? Rurſum ſi ab hac ſeuera Legis exactione, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate ſe à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti reſpõdebunt, & ducentem ſequentur. In ſumma, qui Legis iugo aſtringuntur, ſeruis ſunt ſimiles quibus certæ in ſingulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conſpectum dominorum venire audent, niſi exactus operarum modus conſtiterit. Filij verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam vitij habẽtia offerre, confiſi ſuam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiamſi minus exactè effecerint quod volebant. Tales nos eſſe oportet qui certò confidamus, obſequia noſtra indulgentiſſimo Patri probatum iri, quantulacunque ſint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis confirmat, Parcam eis, inquit, ſicut ſolet Pater Filio parcere ſeruienti *Mala. 3. 17.* ſibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia conniuere poſitum cõſtat, quum ſimul obſequi meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis neceſſaria eſt, ſine qua fruſtra omnia conabimur. ſiquidem nullo noſtro opere ſe coli reputat Deus, niſi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autem quî poſſit inter illos terrores, vbi dubitatur offendatúrne Deus, an colatur noſtro opere?

Probatio huius ſecũdæ partis, ex Apoſtolo.

6 Atque ea cauſa eſt cur author Epiſtolæ ad Hebræos quicquid in ſanctis Patribus *Heb. 11. 2.* bonorum operum fuiſſe legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide ęſtimet. De hac *Rom. 6. 12.* libertate illuſtris eſt locus in Epiſtola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia. Quum enim fideles hortatus eſſet ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, néve exhiberent membra ſua arma iniquitatis peccato, ſed Deo ſe deuouerent tanquam ex mortuis viuentes, & membra ſua arma iuſtitię Deo: illi verò contrà obiicere poſſent, ſe adhuc carnem ſecum ferre, plenam concupiſcentiis, & peccatum in ſe habitare: ſubiicit eam con- *Finis eius eſt, hac libertate non ad malum*

ſolat

accedi, sed ad bonū animari.

solationem à Legis libertate. acsi diceret, Tametsi nondum extinctum peccatum, necdum iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo deiiciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quādo per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non simus sub Lege, hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

3. Tertia pars, rerum indifferentium liber vsus.

Huius partis cognitio necessaria, ad desperationē & superstitionē tollendam.

Superstitionis descriptio.

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt ἀδιάφορα, religione coram Deo teneamur quin eas nunc vsurpare nunc omittere indifferēter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio perquàm nobis necessaria est. quæ si aberit, nulla conscientiis nostris futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur hodie plerisque inepti qui disceptationem mouemus de libero esu carnium, de libero feriarum vestiúmque vsu, & similibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgo creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Siquis dubitare inceperit an sibi in linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio. secum enim volutabit annon sine mantilibus cœnare possit, annon sudariis carere. Sicui paulo delicatior cibus illicitus visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mētem venit, se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientiæ pace bibet. postremò nec dulciorem mundiorémque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super transuersam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Non enim hîc leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas consiliis nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in confusam voraginem abripi necesse est: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubitatione impliciti sunt, quoquò se vertant, præsentem vbique conscientiæ offensionem vident.

Probatio huius tertiæ partis ex Apostolo ad Romanos.

Rom. 14. 14.

Rom. 14. 22.

Hanc qui non obseruant, tandem euadunt, 1. Dei contemptores. 2. Desperabundi. 3. Ingrati.

1. Tim. 4. 5.

Finis huius tertiæ partis.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipiens) nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subiicit: modò eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verùm siquā superstitiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura erant, nobis contaminantur. Quare subiicit, Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. At qui diiudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porrò quod est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias qui omnia securè nihilominus audendo, se animosiores ostendunt, nónne se tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere auersante conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen sola nobis omnia in vsum nostrum sanctificari testatur Paulus. Intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum Dei bona esse intelligunt quibus vtuntur, & Deum in operibus suis laudant: sed quum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hęc tendat libertas, nempe vt Dei donis nullo conscientiæ scrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos largitatem agnoscant. Hîc enim comprehenduntur omnes liberæ obseruationis ceremoniæ, ne qua necessitate ad eas obseruandas conscientiæ astringantur: sed earum vsum Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

Altera pars capitis, de natura & efficacia libertatis Christianæ. 1. Aduersus Epicureos.

9 Est autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualem esse: cuius tota vis in formidolosis conscientiis coram Deo pacificandis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac solicitæ, siue anxiæ sint vtrum opera imperfecta & vitiis carnis nostræ inquinata Deo placeant, siue de rerum indifferentium vsu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: vel qui nullam esse putant nisi coram hominibus vsurpatam: ideóque in ea vtenda nullam infirmorum

frat

fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur. Nullus ferè est cui sumptuoso esse per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxuriosus splendor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res esse indifferentes. fateor: modò iis indifferenter quis vtatur. Cæterùm vbi nimis cupidè appetuntur, vbi superbè iactantur, vbi luxuriosè effunduntur, quæ per se licita alioqui erant, his vitiis fœdari certum est. Inter res indifferentes optimè distinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta est eorum mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suam habent, qui saturati sunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturę sunt, hominum vsibus permissę: imò Dei prouidentia destinatæ. nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibitum est. Verum istud quidem. sed vbi rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se ingurgitare, mentem & animum inebriare præsentibus voluptatibus, nouísque semper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vsu longissimè absunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam: vt pura conscientia, Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi vsus regulam. Desit rursum hæc moderatio, plebeię communésque deliciæ nimiæ sunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno sæpe animum purpureum habitare: interdum sub bysso & purpura simplicem humilitatem latere. Ita in suo quisque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel splendidè viuat: vt meminerint omnes se à Deo ali vt viuant, non vt luxurientur. ac legem hanc Christianę libertatis putent si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, iis contenti esse: si norint & humiles esse & excellere: si docti sint vbique & in omnibus & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati.

Quorum ingenium describitur. *Prætextus item & allegatio, quibus satisfit, & de vsu ἀδιαφόρων agitur.* Tit.1.15. Luc.6.24 Amos 6.1. Iesa.5.8. *Abusus item detegitur.* *Quomodo sit corrigendus.* Philip.4.12.

10 Errant & in eo plerique, quòd perinde acsi sua libertas incolumis ac salua non esset nisi testes haberet homines, promiscuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importuna vsurpatione infirmos fratres sępenumero offendunt. Videas hodie quosdam, quibus sua libertas non videtur consistere nisi per esum carnium die Veneris in eius possessionem venerint. Quòd edunt non reprehendo: sed exigenda est ex animis falsa isthæc opinio. siquidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum consequi in hominum conspectu, sed apud Deum: & tam in abstinendo constitutam esse, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt vescatúrne carnibus an ouis, rubrísne an nigris vestibus induantur: satis supérque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiamsi posthac carnibus tota vita abstineant, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi sunt. Imò ideo quia liberi sunt, libera conscientia abstinent. Perniciosissimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius pensi habent, quam sic sustineri à nobis decet ne quid temere admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoque interest, coram hominibus asseri nostram libertatem. Et hoc fateor. modus tamen summa cautione tenendus est: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

2. Aduersus eos qui rationem infirmorum nullam habent. *Eiusmodi hominum error refellitur.* *Lapsus perniciosissimus detegitur.* *Obiectio.* *Responsio.*

11 Dicam hîc itaque de scandalis nonnihil, quo in discrimine habenda sint, quæ cauenda, quæ item negligenda: vnde postea statuere liceat quis sit inter homines libertati nostræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quę scandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ testimonium habet, nec ineptè exprimit quod significat. Siquid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, non ordine, nec suo loco facias quo imperiti imbecilléSque offendantur, scandalum abs te datum dicetur: quoniam tua culpa factum fuerit vt eiusmodi offensio suscitaretur. Ac omnino scandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipsius profecta est. Scandalum acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admissa, maleuolentia aut sinistra quadam animi malignitate in offensionis occasionem rapitur. Non enim hîc datum erat scandalum: sed sinistri illi interpretes sine causa accipiunt. Priore illo scandali genere nonnisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo

Reuocatio commoda & aptissima theseos ad hypothesin seu locum doctrinę de libertate Christiana oppositum, videlicet de scandalis: quorũ duo sunt genera. *Scandalum datum.*

Acceptum. acerba ingenia & Pharisaica supercilia. Quare alterum vocabimus scandalum infirmorum, alterum Pharisæorum: ac sic libertatis nostræ vsum temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantiæ cedere debeat: Pharisæorum austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abundè multis locis ostendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius alium iudicemus: verùm illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. & multa in eum sensum, quæ ex eo loco peti satius est quàm hic referri. Summa est, vt nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium sufferamus, nec placeamus nobis ipsis: sed vnusquisq; nostrûm proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi, Sed videte ne quo modo facultas vestra offendiculo sit iis qui infirmi sunt. Item, Omnia quę in macello venduntur edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Porrò conscientiam non vestram dico, sed alterius. Denique tales estote vt nullum præbeatis offendiculum neque Iudæis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei. Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tantùm ne libertatem vestram detis in occasionem carni, sed per charitatem seruite vobis inuicem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacatè etiam inter homines viuamus. Pharisæorum autem offensio quanti sit facienda, discimus ex verbis Domini, quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos, nec curandam esse eorum offensionem.

De scandalo dato, à Paulo compre hensa. — Rom. 14. 1, & 13. — Rom. 15. 1 — 1. Cor. 8. 9, & 10. 25 — Gal. 5. 13. — *De scandalo Pharisaico siu accepto.* — Matth. 15. 14.

Quinam sint habendi infirmi & Pharisæi. 12 Res tamen adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habendi infirmi, & qui Pharisæi. quo discrimine sublato, non video quis prorsus restet inter offensiones libertatis vsus, qui nunquam sine summo periculo foret. Verùm mihi clarissimè definiisse videtur Paulus tum doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda sit libertas nostra, vel offendiculis redimenda. Timotheum quum in consortium suum assumeret, circuncidit: Titum vt circuncideret non adduci potuit. Diuersa facta: nulla consilij nec animi mutatio. nempe in circuncidendo Timotheo, quum liber esset ab omnibus, omnibus semetipsum seruum fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæus, vt Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erant, quasi esset sub Lege, vt eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, vt multos seruaret, quemadmodum alibi scribit. Habemus iustam libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid responderit quum Titum circuncidere fortiter abnuit, ipse testatur, sic scribens, Sed neque Titus, qui mecum erat, quum esset Græcus, compulsus fuit circuncidi: propter obiter ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandum libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent, quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, vt Euangelij veritas maneret apud vos. Habemus & necessitatem vindicādæ libertatis, si per iniquas exactiones pseudoapostolorum, ea infirmis in conscientiis periclitatur. Vbiq; studendum charitati, & spectanda proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at non omnia expediunt. omnia mihi licent: at nō omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Nihil iam hac regula expeditius, quàm vtendū libertate nostra, si in proximi nostri ædificationem cedat: sin ita proximo non expediat, ea tunc abstinendum. Sunt qui Paulinam prudentiam simulant in abstinētia libertatis, nihil minus quàm in officia charitatis eam cōferentes. Suæ enim quieti vt consulant, omnem libertatis mentionē sepultam optant: quum non minus intersit proximorum libertatē in eorum bonum & ędificationē interdum vsurpare, quàm pro ipsorum cōmodo, eam loco moderari. Pij autem hominis est cogitare, sibi liberā in reb. externis potestatē ideo esse concesā quò sit ad omnia charitatis officia expeditior.

Exemplis & doctrina Pauli probatur. — Act. 16. 3. Gal. 2. 3. — 1. Cor. 9. 19. — Ibid. 22. — *Vnde constat iusta Christianæ libertatis moderatio.* — *Quæ necessario est vindicāda. Tum hypocritas negligendo.* — 1. Cor. 10. 23. — *Tum infirmorum & proximorum ædificationem curādo.*

Ita tamen vt hæc doctrina ad res indifferentes referatur. 13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmodū enim charitati subiicienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hîc charitatis rationem haberi decet, sed vsque ad aras: hoc est ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est probanda eorum intemperies qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm dissuere. Ac nec audiendi sunt qui quum in mille impietatis formas duces se prębent, sic sibi agendum fingunt ne proximis sint offendiculo. quasi non interim proximorum conscientias in malum ædificent: pręsertim vbi nulla spe exitus in eodem semper

per hærent luto. Et suaues homines, seu doctrina, seu vitę exemplo sit instituendus proximus, aiunt lacte pascendum esse, quem pessimis exitialibúsque opinionibus imbuunt. Lactis potu se aluisse Corinthios Paulus commemorat: sed si tum inter eos fuisset Papalis missa, an sacrificasset, ad præbendum ipsis lactis potum? Minimè: nam lac venenum non est. Mentiuntur ergo se alere quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. Atque vt demus probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem: quousque tandem pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grandescunt, vt vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte fuisse vnquam educatos certum est. Cur nunc acrius cum illis non congrediar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes sanos meritò sordeant: deinde quia peculiaribus scriptis hoc abundè præstiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores, quibuscunque scandalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præscribit, strenuè nihilominus pergendum esse: deinde quicquid discriminum impendeat, non tamen liberum esse vel latum vnguem deflectere ab eiusdem Dei imperio, nec vllo prætextu fas esse quicquam tentare nisi quod permittit.

1.Cor.3.2.

Vide epist. de fugiendis impiorũ illicitis sacris. Item epist. de abiiciendis vel administrãdis sacerdotiis. Itẽ libellum de vitandis superstit.

Nam quæ necessaria sunt facta, nullius offendiculi timore omittenda sunt.

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descripsimus, donatæ fideles conscientiæ id Christi beneficio consequutę sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur in quibus eas esse liberas Dominus voluit: omnium hominum potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire aut conscientiis ipsis fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quam videmus tanti Christo constitisse: vtpote quam non auro aut argento, sed proprio sanguine ęstimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quàm Christum nobis obscurari, vel potius extingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt hominum arbitrio legum ac constitutionum vinculis illaqueari. Verùm, vt res est cognitu dignissima, ita longiori magísque perspicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum constitutionum abrogatione verbum factum est, ingentes turbæ partim à seditiosis, partim à calumniatoribus commouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia.

Refutatis iis qui in libertatis Christianæ naturam & efficaciam peccant: conscientias piorũ, indifferentiũ rerum respectu, traditionũ humanarum laqueis liberas esse docetur.

1.Pet.1.18.
Gal.5.1.4

15 Ad eum ergo lapidem nequis impingat, primùm animaduertamus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & ad cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quę inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdictio spiritualis & temporalis, non impropriis nominibus. quibus significatur, priorem illá regiminis speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ sunt versari: non quidem in pascendo tantùm aut vestiendo, sed in pręscribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè modestéque exigat. Nam illa in animo interiori sedem habet: hęc autem externos mores duntaxat componit. Alterum vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendíque ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & variæ leges præesse possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: acsi minus secũdum externum regimen humanis legibus subiicerẽtur Christiani, quia solutæ sunt coram Deo ipsorum conscientiæ: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundum spiritum liberi sunt. Deinde quia in iis etiam cõstitutionibus quæ ad spirituale regnum videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiam ipsas discernere oportet quæ legitimæ habendæ sint, vt Dei verbo consentaneæ: quæ rursus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia supersedeo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Ecclesię potestate agetur. Huius autẽ disputationis hæc sit clausula. Quæstio (vt dixi) per se non adeo obscura vel perplexa, plerosq; ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientię forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum esse magistratui præcipit, non pœnę solùm metu,

Quod ita est intelligẽdum, vt regimen spirituale à politico discernatur.

Leges itẽ quæ prius illud spectant considerãdæ sunt, nec perperã ad posterius pertrahendæ.

Vidẽdum item an sint consentaneæ verbo Dei, necne.

Libr. 4. cap. 20.

Conclusio disputationis.

Rom.13.1,& 5.

 sed

sed propter conſcientiam. Vnde ſequitur, politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quòd ſi ita eſſet, caderet quicquid paulo antè diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia. ac definitio quidem ex etymo vocis petenda eſt. Nam ſicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomen ducitur: ita quum ſenſum habent diuini iudicij, quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia. Eſt enim quiddã inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit, ſed eouſque perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt quod intelligit Paulus, quum tradit, conſcientiam ſimul teſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium, eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur, nequid in tenebris ſepultũ maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interrogationem poſuit pro tranquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius conſcientiam peccati: pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum nos amplius non arguat.

Porrò vt clarius liqueat, quatenus [illegible] intelligentia: primum traditur conſcientiæ definitio.

Rom. 2. 15.

Apoſtolicis teſtimoniis explicata.

1.Pet.3.21

Heb.10.2.

16 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur. vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus ſcribit complementum Legis eſſe charitatem ex pura conſcientia & fide non ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum eſſe colendi Dei affectum, ſincerúmque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operam dediſſe vt bona conſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt, quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſcientiam lex dicatur, quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine, Deus præcipit, ſed quamlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita qui ſe intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſiquod pariant offendiculum: ſed libera conſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur. Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter conſcientiam. Dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria illi ſit abſtinentia, vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat.

Deinde oſtenditur quã relationem habeat ad externã obedientiam: primum in iis rebus quæ per ſe aut [illegible] ſunt, aut mala: ſecundo, in mediis & indifferentibus.

1.Tim.1.5.

Act. 24. 16.

1.Cor.10.28.

CAPVT XX.

De Oratione, quæ præcipuum eſt fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.

Partes huius capitis præcipuæ.

1 Tractationis de oratione cum ſuperioribus connexio, quid item, & quàm neceſſarium ſit illud Chriſtianorum exercitium, ſect.1. & 2.
2 Quis ſit orandus, addita obiectionis quæ nimium frequenter animis occurrit neceſſaria refutatione, ſect.3.
3 Leges quæ inter inuocandum ſunt obſeruandæ à piis hominibus, ſect.4. vſque ad 17.
4 Per quem eſt inuocandus, ſect.17.18. & 19.
5 Error aduerſus doctrinam de vnico Mediatore & interceſſore erectus excutitur, additis reſponſionibus ad præcipua argumenta quæ pro ſanctorum interceſſione proponuntur, a 20. ſect. ad 28.
6 Orationis ſpecies, & accidentia quædam, ſect.28.29.30.31.32. & 33.
7 Perfectæ inuocationis formula, ſeu Dominicæ orationis enarratio, à 34. ſect. ad 50. vſque.
8 Nonnullæ circa orationem obſeruandæ rationes de tempore, de perſeuerantia, de animi affectu & certa fidei perſuaſione, ſect.50.51.52.

Ex

I. Summa eorum quæ exposita sunt ab operis initio, & transitio ad doctrinā de Dei inuocatione.

X his quæ hactenus disputata sunt, non obscurè perspicimus, quàm sit homo bonorum omnium egenus ac inanis: vtque illi omnia desint salutis adiumenta. Quare si præsidia quærit quibus inopiæ suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet. Hoc postea nobis explicatum est, Dominum sese vltrò ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem fœlicitatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cælestes thesauros nobis aperit, vt dilectum Filium suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pendeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hæc quidem secreta est absconditáq; philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, vt in suo lumine lumen videant. Postquam verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobísque apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro Iesu Christo: in quo scilicet omnē suæ largitatis plenitudinem Pater residere voluit, vt inde (velut ex vberrimo fōte) hauriamus omnes: superest vt in ipso quæramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. *Huius cum tractatu de fide connexio.* Alioqui scire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad se poscendum inuitet: ipsum verò nec adire, nec poscere adeò non prodesset, vt perinde id futurum sit acsi quis indicatum thesaurum, humi sepultum ac defossum, negligat. *Vsus.* Proinde Apostolus, vt ostenderet otiosam à Dei inuocatione esse non posse veram fidem, hunc ordinem posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides, sic per eam ad inuocandum Dei nomen corda nostra formari. Rom.10.14. Atque hoc ipsum est quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testimonium Euangelij cordibus nostris obsignat, erigere spiritus nostros vt vota sua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Rom.8.26. Hoc ergo postremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quasi leuiter attactum est, nunc fusius tractari conuenit.

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quę nobis apud cęlestem Patrem repositę sunt opes penetremus. *Orationis definitio.* Est enim quędam hominum cum Deo communicatio: qua sanctuarium cæli ingressi, de suis promissis illum coràm appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuisse vanum, vbi necessitas ita postulat experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur postulare. adeo verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini indicatos fides nostra intuita fuerit. *Necessitas.* Iam verò quàm necessaria sit & quot modis vtilis sit precandi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Non abs re est profectò quòd cælestis Pater vnicum in sui nominis inuocatione salutis præsidium esse testatur, qua scilicet præsentiam & prouidentiæ eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipsum, vt se nobis præsentem exhibeat accersimus. *Vtilitas.* Hinc eximia conscientiis nostris requies ac tranquillitas nascitur. siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abundè quiescimus, quòd illum nihil malorum nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi simus.

II. Obiectio. Exercitiū illud inutile videtur: quādoquidem Deus sapiens & bonus nouit qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat. Responsio, ab orationis institutione & fine.

3 Sed enim, dicet quispiam, annon sine monitore etiam nouit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat: vt superuacuum quodammodo videri queat ipsum precibus nostris solicitari, perinde atque conniuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit? Verùm qui sic ratiocinantur, quem in finem suos ad orandum instituerit Dominus non animaduertunt. neque enim id tam sua ipsius, quàm nostra potius causa ordinauit. Vult quidem, vt æquum est, sibi ius suum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & sentiunt ad suam vtilitatem facere, ídq; votis testatum faciunt. Sed huius quoq; sacrificij quo ipse colitur vtilitas ad nos redit. Itaq; sancti patres quò Dei beneficia apud se & alios confidentius iactarunt, eò acrius ad precandum fuerunt incitati. *Cōfirmatio ab exemplo.* Vnum Eliæ exemplum nobis satis erit, qui de consilio Dei certus, postquam regi Achab pluuiam non temere pollicitus est, anxiè tamen inter genua precatur, famulúmq; septem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, sed quòd officij sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud Deum deponere. 1.Reg.18.42. *A necessario.* Quare tametsi nobis ad miserias nostras stupidis & hebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque succurrit non rogatus: nostra tamen plurimum interest assiduè ipsum à nobis implorari, vt serio ardentíque eius

ſemper quærendi, amandi, colendi deſiderio cor noſtrum inflammetur, dum aſſueſcimus ad ipſum, velut ad ſacram anchoram in omni neceſſitate confugere.

Ab honeſto.

Deinde vt nulla cupiditas, nullúmque omnino votum animum noſtrum ſubeat, cuius ipſum teſtem facere pudeat: dum vota noſtra omnia coram eius oculis ſiſtere, adeóque totum cor effundere diſcimus.

Ab officii noſtri perpetua recordatione.

Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire noſtra precatione admonemur. Adhæc quod petebamus conſequuti, votis noſtris ipſum reſpondiſſe perſuaſi, hinc ad meditandam eius benignitatem ardentius feramur: & ſimul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoſcimus fuiſſe impetrata.

A diuinæ prouidentię meditatione.

Poſtremò vt eius prouidentiam animis noſtris pro imbecillitatis noſtrę modo vſus ipſe & experimentum confirmet, dum intelligimus ipſum non modò polliceri, ſe nunquam nobis defuturum, & aditum vltrò ad ſe appellandum in ipſo neceſſitatis articulo patefacere: ſed manum ſemper habere extentam ad ſuos iuuandos: nec lactare eos verbis, ſed præſenti ope tueri. Eas ob res clementiſſimus Pater, vtcunque nunquam vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpentíſque ſpeciem plærunque præbet, quo ita ad ſe petendum, rogandum, flagitandum magno noſtro bono nos, alioqui deſides & ignauos, exerceat.

Concluſio, vtiliſsimũ eſſe inuocationis Dei exercitium, tribus teſtimoniis confirmata.

Nimium ergo inſulsè illi qui vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium cuſtodię excubantem, fruſtra noſtris interpellationibus fatigari garriunt: quum non fruſtrà Dominus contrà teſtetur ſe propinquum eſſe omnibus inuocantibus nomen ſuum in veritate. Pſal. 145. 18. Nihilo ſecius eſt quod alij nugantur, ſuperfluam eſſe eorum petitionem quæ vltrò largiri paratus ſit Dominus: quum ea ipſa quæ à ſpontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus noſtris conceſſa velit agnoſci. Quod teſtatur memorabilis illa ſententia Pſalmi, cui multæ ſimiles reſpondent, Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. Pſal. 34. 18. quæ Dei prouidentiam ſua ſponte curandæ piorum ſaluti intentam ſic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abſtergitur ſocordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cęcorum neceſſitati ſubueniat: ſed vult ipſe viciſſim audire noſtros gemitus, quo ſuum erga nos amorem melius probet. Atque ita vtrunque verum eſt, non dormire neque dormitare cuſtodem Iſraelis, & tamen ceſſare quaſi noſtri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt. Pſal. 121. 4.

III.

Leges orationis Chriſtianę.

Prima, vt Deũ reuereamur.

4 Porrò rite probéque inſtituendæ orationis eſto hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animóque compoſiti ſimus. Quod ſcilicet quantum ad mentem conſequemur, ſi carnalibus curis cogitationibúſq; expedita, quibus à recto puróque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat ſe in precationem, ſed etiam quoad fieri potuerit ſupra ſeipſam eleuetur ac feratur.

Qualis eſſe debeat mentis Chriſtianæ cõpoſitio.

Neque verò mentem hîc requiro ita explicitam vt nulla ſolicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi (qualiter ſanctos Dei ſeruos, ingentes cruciatus nedum ſolicitudines videmus teſtari, quum è profunda abyſſo atque è mediis mortis faucibus querulam ſe ad Dominum efferre vocem dicunt) ſed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc vaga ipſa mens circunferatur, & è cælo detracta in terram deprimatur. Supra ſe verò ipſam eleuari oportere intelligo, nequid eorum quæ cæca & ſtolida noſtra ratio commentari ſolet, in Dei conſpectum proferat, nec ſe intra vanitatis ſuę modulum conſtrictam teneat, ſed ad puritatem Deo dignam aſſurgat.

Hic igitur videndum, 1. Vt leuitate omni depoſita, ſtudia ſenſúſque noſtros ſeriò ad orandum applicemus.

5 Vtrunque notatu apprime dignum, vt quiſquis ſe ad orandum comparat, illuc ſuos ſenſus ſtudiáque applicet, neque (vt fieri ſolet) diſtrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas illa teſtis licentiæ nimium laſciuientis & ab omni metu ſolutæ. Qua in re tanto enixius laborandũ eſt quanto magis difficilem experimur. nemo enim ſic intentus eſt ad precandum quin multas obliquas cogitationes obrepere ſentiat, quę orationis curſum vel abrumpát vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hîc verò nobis ſuccurrat quàm indignum ſit, vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, ſacra profanis miſcendo, dum eius reuerentia mentes noſtras ſibi deuinctas non tenet: ſed perinde acſi nobis ſermo eſſet cũ homine vulgari inter orandum, omiſſo illo, huc vel illuc tranſuolamus. Sciamus ergo non alios rite probéque ſe accingere ad orandum, niſi quos afficit Dei maieſtas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atq; id ſibi vult ceremonia

eleuat

Quod eleuationis manuum ceremonia confirmatur.

eleuationis manuum, vt meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus Psal.25.1. suos in sublime tollant. Sicut etiam dicitur in Psalmo, Ad te leuaui animam meam. Et sæpius hanc loquendi formam vsurpat Scriptura, orationem tollere: ne in suis fæcibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc summa sit, quo liberalius nobiscum Deus agit, comiter nos inuitans vt in sinum suum curas nostras exoneremus, minus nos esse excusabiles nisi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nósque ad se trahit, vt studia sensúsque nostros seriò ad orádum applicemus. quod fieri non potest nisi mens cum impedimentis fortiter luctando sur- Psal.62.9 sum emergat. Alterum proposuimus, ne petamus nisi quantum nobis Deus permittit. Etsi enim iubet nos effundere corda nostra, non tamen stultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit se facturum secundum piorum voluntatem, non eousque procedit indulgétia, vt eorum arbitrio se submittat. Atqui in vtroque passim grauiter delinquitur: neque enim modò temere sine fronte, sine reuerentia Deum plerique de suis ineptiis interpellare audent, & quicquid per somnium adlibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: sed tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet, vt spurcissimas quasque cupiditates obtrudere Deo ausint, quarum conscios facere homines vehementer pudeat. Audaciam hanc riserunt atque etiam detestati sunt quidam profani homines, vitium tamen ipsum semper regnauit: atque hinc factum est vt ambitiosi Iouem sibi patronum asciscerent, auari Mercurium, Apollinem & Mineruam doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Venerem libidinosi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis suis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quàm si pares cum 1.Ioh.5.14 paribus iocosè fabularentur. Atqui non patitur Deus suam facilitatem ita haberi ludibrio, sed ius suum sibi vendicans, vota nostra sub imperio subiicit & fræno coercet. ideo tenendum est illud Iohannis, Hæc est fiducia nostra, quòd siquid petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Cæterum quia tantæ perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, quærendum est remedium quod subueniat. Quemadmodum mentis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eódem sequi necesse est. Vtrunque verò longè infra subsistit, imò verius fatiscunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo vt huic imbecillitati succurat Deus, spiritum in precibus nobis dat magistrum, qui dictet quod rectum est, atque affectus nostros moderetur. Quia enim quid orádum Ro.8.26. sit quemadmodùm oportet nescimus, in subsidium ille subit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipse reuera vel precetur vel ingemiscat: sed fiduciam, vota, suspiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam sufficerent naturæ vires. Neque abs re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittunt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæsitant. vnde sequitur singulare esse rectè orandi donum. Hæc non eo dicuntur quo nos ipsi propriæ desidiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quam plus satis sumus procliues: (qualiter impiæ quorundam voces audiuntur, oscitanter esse expectandum donec ille mentes nostras alibi occupatas præueniat) sed potius vt nostram ignauiam socordiámque pertæsi, 1.Cor.14.16. tale Spiritus adminiculum expetamus. Nec verò Paulus quum iubet orare in Spiritu, ideo desinit ad vigilantiam hortari: significans ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrum minimè impediat vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

2. Ne petamus nisi quantū nobis Deus permittit.

Hæc quia non possumus, vt nostræ imbecillitati Deus opem ferat, Spiritū suum in precibus nobis dedit magistrum.

Quale sit illius magisterium.

Non tamen vt ipsi interim officium precandi corde & ore negligamus.

6 Esto & altera lex, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, serium imò ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipsa precatione. Multi enim defunctoriè preces ex formula recitant, acsi pensum Deo soluerent: & quanquam fatētur necessarium suis malis remedium hoc esse, quia Dei ope quam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia interim frigent animi, neque expendunt quid postulent. Generalis quidem & confusus necessitatis suæ sensus illuc eos ducit: sed non eos solicitat quasi in re præsenti, vt egestatis suæ leuamen petant. Porrò quid odiosius aut etiam Deo magis execrádum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorum postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitans, aut certè peccatorem esse non cogitans? nempe qua Deus ipse planè ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum est

Secunda Lex, inopiæ nostræ sensus.

1. In eam peccant defunctoriè & ex formula garrientes.

2. Hypocritæ qui peccatorū suorum sensu nullo modo tanguntur.

eſt hominum genus, vt defungendi cauſa permulta ſæpe flagitent à Deo quæ citra eius beneficentiam aut ſibi aliunde euenire, aut iam apud ſe reſidere pro certo iudicant. A-

3. Oſcitantes, qui nihil inter precandum cogitant.

liorum leuius delictum eſſe videtur, ſed neque ipſum tolerabile: vt preces ſine meditatione demurmurent qui tantùm hoc principio imbuti ſunt, votis litádum eſſe Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquam prodeant in conſpectum Dei quicquam poſtulaturi, niſi quod & ſerio animi affectu exardeſcunt, & ab ipſo ſimul obtinere cupiunt.

Remedia.

Quinetiam tametſi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu neceſſitati noſtræ conſulere, ea tamen non minori deſiderij feruore & vehementia peti conuenit. Vt quum poſcimus nomen eius ſanctificari, ardenter (vt ita dicam) eſurienda & ſitienda eſt illa ſanctificatio.

Obiectio. Non ſemper æquali neceſſitate vrgemur ad precandum.

7 Si quis obiiciat, non ſemper æquali neceſſitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidem: atque hæc diſtinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Triſtatur quis inter vos? (Iac.5.13.) oret. qui lætus eſt, canat. Ergo dictat ipſe communis ſenſus, quia nimium pigri ſumus, prout res exigit, nos acrius à Deo pungi ad ſtrenuè orandum. Et hoc tempus opportunum (Pſal.32.6)

Reſponſio, ſemper eſt orandũ.

nominat Dauid: quia (ſicuti pluribus aliis locis docet) quo nos durius premunt moleſtię, incommoda, timores, alięque ſpecies tentationum, acſi nos Deus ad ſe accerſeret, liberior patet acceſſus. Interea non minus verum eſt illud Pauli, omni tempore orádum (Eph.6.18) eſſe: quia vtcunque ex animi noſtri ſententia res proſperè fluant, & vndique nos circundet lætitiæ materia, nullum tamen eſt punctum temporis quo nos ad precandum inopia noſtra non hortetur.

Huius reſponſionis confirmatio, ab enumeratione periculorum quæ ſingulis momẽtis vitæ & ſaluti noſtræ imminent.

Abundat quiſpiam vino & tritico: quando buccella panis niſi aſſidua Dei gratia frui non poteſt, non impedient cellæ vel horrea quominus panem quotidianũ poſtulet. Iam ſi reputemus quot ſingulis momentis diſcrimina immineant, nullum ab orando immune nobis eſſe tempus docebit metus ipſe. Hoc tamen in ſpiritualibus melius licet cognoſcere. Quando enim tot peccata, quorum nobis ſumus conſcij, nos ſecuros ceſſare ſinent quin ſuppliciter & culpam & pœnam deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt quin ad auxilium properemus? Adhæc regni Dei & glorię ſtudium non per interualla, ſed aſſiduè nos rapere ad ſe ita debet vt eadem ſemper nos maneat opportunitas. Ergo non fruſtra toties nobis præcipitur orandi aſſi-

A Dei mandato.

duitas. Nondum de perſeuerantia loquor, cuius poſtea fiet mentio: ſed Scriptura aſſiduè orandum admonens, ſocordiam noſtram coarguit: quia non ſentimus quàm neceſſaria ſit nobis hæc cura & ſedulitas. Hac regula hypocriſis & Deo mentiendi calliditas ab o-

Ab eiuſdem promiſſione.

ratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus ſe propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæſierint in toto corde. eò minimè aſpirant qui ſibi placent in ſuis ſordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio

A veræ pœnitentiæ natura, & impœnitentiæ conſideratione.

poſtulat. Vnde illud tritum in ſcripturis, Deum ſceleratos non exaudire, & preces eorum eſſe execrabiles, ſicuti & ſacrificia: quia æquum eſt vt Dei aures clauſas inueniant qui obſerant corda ſua, nec Deum flexibilem ſentiant qui ſua duritie prouocant eius rigorem. Apud Ieſaiam minatur in hunc modum, Quum multiplicaueritis preces veſtras, (Ieſa.1.15.) non exaudiam: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Item apud Ieremiam, Clamaui, & renuerunt audire: clamabunt ipſi viciſſim, & non audiam. (Iere.11.7.8,& 11.) quia ſummi probri loco ducit, iactari fœdus ſuum ab improbis, qui ſacrum eius nomen tota vita polluunt. Vnde apud Ieſaiam conqueritur, quum labiis ad ſe Iudæi accedant, cor eorum eſſe longè remotum. (Ieſa.29.13) Non reſtringit quidem hoc ad ſolas preces: ſed fictionem in ſingulis cultus ſui partibus ſe abominari aſſerit. Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & non accipitis: quia malè (Iac.4.3.) petitis, vt in voluptates veſtras inſumatis. Verum quidẽ eſt (vt paulo pòſt iterum videbimus) non inniti dignitati piorum quas fundunt preces: non tamen ſuperuacua eſt Iohannis admonitio, Siquid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius ſeruamus: (1.Ioh.3.22.)

Concluſio.

quandoquidem mala conſcientia ianuam nobis claudit. Vnde ſequitur nec ritè precari, nec exaudiri niſi ſinceros Dei cultores. Diſpliceat igitur ſibi in ſuis malis quiſquis ſe ad orandum comparat: & (quod ſine pœnitentia fieri non poteſt) induat mendici perſonam & affectum.

Tertia Lex, Omnis ſuperbiæ abdicatio.

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione ſe abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omni denique ſui fiducia decedat quiſquis ſe coram Deo ſiſtit precandi cauſa, dans in abiectione ſui gloriam Deo in ſolidum. ne ſiquid, vel mini-

Exempla.

mum, arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione ab eius facie concidamus. Huius ſummiſſionis, quæ omnem altitudinem proſternit, frequentia exempla in Dei ſeruis

habem

habemus:quorum vt quiſque eſt ſanctiſſimus,ita quum in Domini conſpectum prodit,
Dan.9.18 plurimum proſternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipſe commendauit, *Daniel.*
20. Non in iuſtitiis noſtris,dicebat,coram te fundimus preces:ſed in miſericordiis tuis magnis. Exaudi nos Domine,Domine propitius ſis nobis. Exaudi nos,& fac quæ petimus, propter temetipſum: quia inuocatum eſt nomen tuum ſuper populum tuum, & ſuper locum ſanctum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri ſolet, quaſi vnus e populo ſe turbæ permiſcet,quin potius ſeorſum reatum fatetur,ſuppléxque ad veniæ aſylum confugit: ſicuti diſertè pronuntiat, Quum ego confeſſus eſſem peccata mea & populi mei.
Pſ.143.2. Hanc quoque humilitatem ſuo exemplo præſcribit Dauid, Ne intres in iudicium cum *Dauid.*
ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur
Ieſa.64.5 Ieſaias,Ecce tu iratus es,quia peccauimus: in viis tuis fundatum eſt ſeculum,ideo ſeruabimur. *Ieſaias.* Et fuimus omnes repleti immunditia: & quaſi pannus fœdatus, omnes iuſtitiæ noſtræ.& emarcuimus nos omnes quaſi folium,& iniquitates noſtrę quaſi vẽtus diſpergunt nos. Et nón eſt qui inuocet nomen tuum:qui ſe excitet vt apprehẽdat te.Quoniam abſcõdiſti faciem tuam à nobis,& tabeſcere nos feciſti in manu iniquitatis noſtrę Nunc igitur Domine,tu es pater noſter,nos ſumus lutum: tu es formator noſter,& nos ſumus opus manus tuæ. Ne iraſcaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En reſpice,agedum,nos omnes ſumus populus tuus.Vide vt nulla prorſus fiducia nitantur ni-
Iere.14.7 ſi hac vna quòd ſe Dei eſſe cogitantes, illi ſe fore curæ non deſperant. Non ſecus Ieremias, *Ieremias.* Si iniquitates noſtræ reſponderint contra nos,fac propter nomen tuum.Veriſſimè enim ſimul ac ſanctiſſimè ſcriptum eſt(à quocunque tandem ſit)quod ab incerto autho
Baruch.2 re ſcriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima triſtis & deſolata ſuper magnitudine *Baruch.*
18. mali,curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non ſecundum iuſtitias patrum fundimus preces in conſpectu tuo, & coram facie tua petimus miſericordiam, Domine Deus noſter. ſed quia tu es miſericors, miſerere noſtri,quia peccauimus coram te.

9 Denique rite precandi initium atque etiam præparatio eſt veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confeſſione. Neque enim ſperandum eſt vt quicquam à Deo impetret vel ſanctiſſimus quiſque,donec gratis reconciliatus ei ſit: nec fieri poteſt vt aliis Deus ſit propitius niſi quibus ignoſcit. Vnde non mirum ſi hac claue ianuam ſibi fideles aperiunt ad orandum. quod ex compluribus Pſalmorum locis diſcimus. Dauid e-
Pſal.25.6 & 18. nim aliud poſtulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & tranſgreſſionum mearum ne memineris. ſecundum miſericordiam tuam reminiſcere mei propter bonitatem tuam Domine.Item,Reſpice afflictionem meam & laborem meum,& remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus non ſatis eſſe ſi in ſingulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, niſi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta
Pſal.51.7. videri poterat.Nam & idem Propheta alibi ſcelus vnum graue confeſſus,hac occaſione vſque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem contraxerat: non vt culpam ex naturæ corruptela extenuet, ſed vt totius vitæ peccata accumulans, quo ſeuerior eſt in ſe damnando,magis exorabilem Deum reperiat. Etſi autem non ſemper expreſſis verbis peccatorum remiſſionẽ poſtulant ſancti, ſi tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facilè quod dico occurret, orandi animum ſumpſiſſe ex ſola Dei miſericordia, atque ita ſemper exordium feciſſe ab eo placando:quia ſi quiſq; ſuam conſcientiam interroget,tantum abeſt vt audeat familiariter curas ſuas apud Deum deponere,vt ad omnem acceſſum trepidet,niſi miſericordia & venia fretus.Eſt quidem & alia ſpecialis confeſſio, vbi pœnarum leuationem optant, vt ſimul orent peccata ſibi ignoſci:quia abſurdum eſſet effectum tolli velle,manente cauſa.Cauendum enim eſt ne ſtultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantùm accidentibus ſoliciti, radicem ipſam morbi negligunt. Quin prius danda opera eſt vt nobis propitius ſit Deus quàm vt fauorem ſuum externis ſignis teſtetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipſe,& parum nobis prodeſſet eum habere beneficum, niſi conſcientia placatum ſentiens, penitus amabilem nobis redderet.Quod etiam monemur Chriſti reſponſo:nam quum paralyticum
Mat.9.2. ſanare decretum eſſet, Remittuntur(inquit)tibi peccata tua: erigens animos ſcilicet ad id quod præcipuè optandum eſt,vt nos in gratiam recipiat Deus:deinde fructum reconciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterùm præter ſpecialem illam præſentis reatus confeſſionem, qua fideles pro impetranda cuiuſque culpæ & pœnæ venia ſupplicant

Huius abdicationis vtilitas, veniæ ſcilicet deprecatio cũ humili confeſſione & certa miſericordiæ fiducia coniuncta, Dauide teste.

Quæ non ſemper expreſſis verbis concepta fuit.

Eſt præterea ſpecialis piorũ pœnitentium.

Generalis item præfatio quæ precibus fauo-

rem conciliat nunquam est omittenda.

cant, generalis illa præfatio, quæ conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda est: quia nisi in gratuita misericordia fundatæ nunquam Deum exorabunt. Quo referri potest illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus vt nobis remittat, 1.Ioh.1.9.
& nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces sub Lege sanguinis expiatione consecrari oportuit, vt acceptæ essent, atque ita commonefieret populus se tanta honoris prærogatiua indignum esse, donec à suis inquinamentis purgatus, ex sola Dei misericordia conciperet precandi fiduciam.

Obiectio aduersus tertiam rectæ inuocationis Legem. De gloriatione sanctorum.

Responsio.

10 Quòd autem propriæ iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum citare sancti videntur (vt quum Dauid dicit, Custodi animam meam, quia bonus sum. Item E- Psal.86.2.
zechias, Recordare Domine obsecro, quòd ambulaui coram te in veritate, fecíque in o- 2.Reg.20
culis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil sibi aliud volunt quàm ex ipsa regene- 4.
ratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitium recipit. Per Prophe- Ps.34.16.
tam docet (vt iam visum est) oculos suos super iustos esse, aures suas in preces eorũ. Rursus per Apostolum, nos impetraturos quicquid petierimus, si mandata sua obseruemus. 1.Ioh.3.
22.

Eiusdẽ responsionis ratio seu confirmatio.

Quibus sententiis pretium orationi non statuit ab operum meritis: sed ita stabilire vult eorum fiduciam qui sibi non fucatæ integritatis & innocentiæ probè conscij sunt, quales oportet esse fideles vniuersos. Siquidem ex ipsa Dei veritate sumptum est quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, nõ exaudiri à Deo peccatores: si peccatores mo- Ioh.9.31.

A contrario.

dò recepto Scripturæ vsu intelligimus, qui citra iustitiæ desiderium toti suis peccatis indormiunt & acquiescunt: quando nullum cor in sinceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non simul ad pietatem aspiret. Talibus ergo promissis respondent sanctorum obtestationes, quibus suæ vel puritatis vel innocentiæ mentionem iniiciunt,

A comparatione piorum cum impiis.

quò sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expectandum. Deinde tum fere vsi reperiuntur hoc precationis genere dum se coram Domino cum suis hostibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non est si iustitiam suam & cordis simplicitatem protulerunt, quo ex causæ ipsius æquitate magis ad ferendas sibi suppetias Dominum permouerent. Id ergo bono pio pectori non præripimus, quin suæ puritatis conscientia coram Domino fruatur ad se confirmandum in promissionibus quibus veros suos cultores Dominus solatur & fulcit: sed impetrandi fiduciam, deposita proprij meriti cogitatione, sola Dei clementia subniti volumus.

Quarta Lex siue conditio, certa fiducia exauditionis nos ad precandum animans.

11 Quarta demum, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum animemur. Res quidem in speciem contrariæ, cum sensu iustę vltionis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè conueniunt, si propriis malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem socias esse inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamen altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atq; hunc
Psalm.5.8. consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo Sanctitatis tuæ cum timore. Sub Dei bonitate fidem complectitur timorem interea non excludens: quia non tantùm eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiæ & securitatis

Qualis fiducia a nobis requiratur: miseriæ nostræ videlicet serius sensus cum certa spe coniunctus.

oblitos sub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quæ solutam omni anxietudinis sensu mentem suaui & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio vruntur, nullo timore ęstuant. Optimus autem ad inuocationem Dei stimulus sanctis est, dum necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantum non examinantur in seipsis, donec opportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget Dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemãt, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantiæ difficultatem subleuent

Inde pii hominis oratio emergit.

ac solentur, & exitum liberationémque sperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pij hominis oratio conuenit, vtrunque etiam cóntineat & repræsentet: nempe vt malis pręsentibus ingemat, & à nouis sibi anxiè timeat: tamen confugiat simul ad Deum, minimè

Quàm obscura sit nostra diffidentia.

dubitans quin auxiliarem ille manum porrigere sit paratus. Mirũ enim quàm diffidẽtia nostra irritetur Deus, si poscamus à se quam non expectamus beneficentiam. Itaq; nihil magis consentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temere prorumpant, sed fidem præeuntem sequantur. Ad hoc principium nos omnes

Christ

Christus vocat, hac sententia, Dico vobis, quæcunque petitis, credite vos accepturos, & euenient vobis. Idem & alibi confirmat, Quicquid petieritis in oratione credentes, &c. Cui concinit Iacobus, Si quis indiget sapientia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autem in fide, nihil hæsitans. Vbi hæsitationi fidem opponens, vim eius aptissimè exprimit. Non minus etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubij inuocant, nec statuunt in animis suis exaudiendi sint necne. Quos etiam fluctibus comparat qui variè mouentur à vento & circunferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus secúdum suam cuique fidem se daturum toties affirmet, citra fidem nihil cósequi nos posse innuit. Denique fides est quæ impetrat quicquid orando conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam insipidi homines parum attendunt, Quomodo inuocabit quispiam in quem non credidit? quis autem credet nisi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertè contendit non posse Deum ab aliis syncerè inuocari, nisi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita.

Matth.11.24. Matth.21.22. Iacob.1.5. Iacob.5.15. *In summa, fides requiritur.* Rom.10.14.

12 Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarij nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere, Deum sibi propitium esse ac beneuolú, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atqui si vllum veræ precationis vsum haberent, intelligerent profectò, sine firmo illo diuinæ beneuolentiæ sensu, non posse Deum rite inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experiméto eam in corde suo sentit: quid cum eiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertè ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quàm necessaria sit illa, quam requirimus certitudo, ex inuocatione potissimum discitur. quod qui non videt, valde stupidam habere se cóscientiam prodit. Nos igitur, omisso hoc cæcorum genere, defixi in illa Pauli sententia hæreamus, nó posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam sibi paratam esse certò persuasi sunt. Qualis enim erit ista oratio? O Domine, ego quidem an exaudire me velis dubius sum: sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurras. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cælestem cum fiducia, vt gratiam consequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi. Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem (quam & sua voce Dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent) vtraque manu tenere nos oportet, si cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo est oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præsumptione fidei nascitur, & intrepida spei certitudine fundata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modò fiduciam addidit, sed eam quoque instruxit libertate vel audacia, vt hac nota discerneret à nobis incredulos, qui Deum promiscuè quidem nobiscum orant, sed fortuitò. Qua ratione tota Ecclesia in Psalmo orat: sit misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiam códitio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero, hoc scio quòd Deus mecum. Item, Mane dispona tibi, & speculabor. Ex his enim verbis elicimus preces in aerem frustra proiici, nisi spes sit annexa, vnde velut è specula Deum quieti expectemus. Quibus conuenit series Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in spiritu solicitet omni tempore cum vigilantia & assiduitate, in primis iubet assumere scutum fidei, galeam salutis, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei. Memoria porrò hîc repetant lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miseriæ, egestatis, sordiúmque nostrarum agnitione connectitur. Quantumuis enim graui scelerum mole premi se vel laborare sentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud Deum queant, sed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamen desinunt se offerre, neq; terret eos hic sensus quominus ad ipsum se conferant: quando non alius est ad eum ingressus. Neque enim instituta est oratio qua nos arroganter coram Deo efferamus, aut quicquam nostrum magno æstimemus, sed qua reatum nostrum confessi, ærumnas nostras apud eum deploremus: quemadmodum filij apud parentes familiariter querelas suas deponunt. Quin potius immensa malorum nostrorum congeries calcaribus vel stimulis referta esse debet quæ nos ad precandum incitent. qualiter etiam nos suo exemplo docet Propheta, Sana anim

Hæc fidem & spem certam exorandi pro absurdissima habent aduersarii. *Quorú error depingitur & refellitur variis Scripturæ testimoniis.* Heb.4.16 Eph.3.12. *Orationé Deo acceptam certa fiducia & spe intrepida comitatam describentibus.* Psal.33.22. Psal.56.10. Psal.5.5. Eph.6.16 *Nec cum hac doctrina pugnat quòd istæc certitudo cum miseriæ, egestatis sordiúmque nostrarum agnitione connectitur.* Psal.41.5.

animam meam,quia peccaui tibi. Fateor quidem in iis aculeis mortiferas fore punctiones nisi Deus succurreret:verùm pro incomparabili sua indulgentia optimus Pater tem pestiuum remedium addidit,quo perturbationem omnem sedans,curas leniens,metus abstergens,comiter nos ad se alliceret, imò scrupulos omnes tollens, nedum obstacula, facilem viam sterneret.

Huic nostræ indignitati opponimus.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipso præcepto nos coarguit impiæ contumaciæ,nisi obsequimur. Nihil magis præcisè mandari poterat quàm quod habetur in Psalmo, Inuoca me in Die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequentius commendant Scripturæ,non est quòd longius hìc immorer. Petite (inquit magister) & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quanquam hìc præcepto adiungitur etiam promissio,vt necesse est. etsi enim præcepto esse obediendum fatētur omnes,maior tamen pars refugeret Deum vocantem, nisi se exorabilem adeóque obuium fore promitteret. His quidem duobus positis, certum est quicunque tergiuersantur ne rectâ ad Deum veniant, non modò esse rebelles & immorigeros, sed etiam incredulitatis conuinci: quia promissionibus diffidunt. Quod eo magis notandum est,quia hypocritæ,humilitatis & modestiæ prætextu, tam superbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ inuitationi abrogāt:imò eum fraudant præcipua cultus sui parte. Nam vbi sacrificia repudiauit in quibus tunc videbatur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ aliis pretiosum declarat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit, & ad parendi alacritatem nos animat, nulli sunt tam speciosi dubitādi colores qui nos excusent.Quæcunque ergo passim occurrunt in Scripturis testimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante oculos nostros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inspirent. Temeritatis esset prorumpere in Dei conspectum, nisi ipse anteuerteret nos vocando.itaq; viam nobis sua voce patefacit:Dicam illis, Populus meus vos:dicent mihi,Tu Deus noster. Videmus vt cultores suos præueniat,velítque subsequi, ideóque timendum non esse ne parum suauis sit hæc melodia quam ipse dictat. Insigne præsertim illud Dei elogium nobis in mentem veniat,quo freti omnia obstacula nullo negotio superabimus,Tu Deus exaudiens precationem : ad te vsq; omnis caro veniet. Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis esse naturę eius proprium quàm supplicum votis annuere?Hinc ianuam patere colligit Propheta nō paucis sed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hac voce compellat,Inuoca me in die afflictionis: eruam te,& glorificabis me. Secundum hanc regulam Dauid promissionem sibi datam obiicit, vt obtineat quod petit. Tu Deus reuelasti in aurem serui tui:propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret.Vnde colligimus pauidū fuisse nisi quatenus eum promissio erexerat. Sic alibi generali doctrina se instruit, Voluntatem timentium se faciet. Imò hæc in Psalmis animaduertere licet, quasi abrupto orandi contexu transitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promissionum. Videri posset intempestiuè Dauid sententias illas inserens,preces mutilas reddere: sed vsu & experientia compertum habent fideles languescere ardorem nisi adhibeant noua fomenta:ideóque minimè inter precandum superuacua est tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inserere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

1. Dei præceptum. *2. Promissionem.* *Quod rebelles & hypocritas satis superque damnat.* *Testimonia Scripturæ præceptum de inuocatione confirmantia.*

Ps.50.15. Mat.7.7. Zach. 13. 9. Psal.65.3. Psal.50.15. 2.Sam.7.27. Psal.145.19.

Alia testimonia de promissionibus quæ ad pios Deum inuocantes pertinent.

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigidè vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit relicto aquarum viuentium fonte sibi fodere aridas cisternas, quàm Dei liberalitatem vltro sibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomen Domini,(inquit Solomo)ad eam confugiet iustus,& seruabitur.Ioel verò,postquam de horribili quę instabat clade vaticinatus est,memorabilem illam sententiam subiicit, Quisquis inuocauerit nomen Domini,saluus erit:quam scimus propriè ad cursum Euangelij spectare. Vix centesimus quisque mouetur,vt in occursum Deo prodeat.Clamat ipse per Iesaiam,Inuocabitis me,& exaudiam vos.Imò antequam clametis respondebo vobis.Hoc quoque eodem honore alibi totam Ecclesiam communiter dignatur:sicuti ad omnia Christi membra pertinet.Clamauit ad me,exaudiam eum:cum ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes numerare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis constricta sit nostra ingratitudo, vbi inter tam acres stimulos adhuc pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris

Prou. 18. 10. Ioel.2.32. Iesa.65.24. Psal.91.15.

semp

ſemper reſonent hæ voces, Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus ſe, inuocantibus Pſal.145.18.
in veritate. Item quas ex Ieſaia & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus ſe intentum eſſe ad exaudiendas preces, adeóque oblectari quaſi grati odoris ſacrificio, vbi curas noſtras in ipſum conicimus. Hunc ſingularem percipimus promiſſionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces: ſed eius verbo freti cuius nos alioqui terreret maieſtas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc ſuauiſſimũ nomen ſuggerere nobis dignatur. Reſtat vt talibus inuitamentis prædidi, ſciamus inde ſatis eſſe nobis materiæ ad exorandum: quando preces noſtrę nullo merito nituntur, ſed tota earum dignitas & ſpes impetrandi fundata eſt in Dei promiſſionibus, atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia fultura, neque ſurſum huc vel illuc circunſpiciat. Itaque cum animis noſtris ſtatuendum eſt, etiamſi non excellimus pari ſanctitate quę laudatur in ſanctis patribus, Prophetis & Apoſtolis, quia tamen commune eſt nobis orandi præceptum & communis fides, ſi verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorũ eſſe ſocios. Deus enim (vt antè viſum eſt) ſe facilem ac propitium omnibus fore denuntians, miſerrimis quibuſque ſpem obtinendi quod petierint, facit. atque ideo notandæ ſunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantùm adſit cordis ſynceritas, diſplicentia noſtri, humilitas, & fides: ne hypocriſis noſtra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non reſpuet optimus Pater, quos non modò ad ſe venire hortatur, ſed quibuſcunque poteſt modis ſolicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitaui,

Nec obſtat, quod nõ excellimus pari ſanctitate quæ in eximiis aliis Dei ſeruis commendatur, modo inani fiducia vacui ad Dei miſericordiam ſincero animo confugiamus.

2. Sam.7.27. En pollicitus es Domine ſeruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie ſeruus tuus,
& inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua vera erunt. Loquutus es ſeruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicut etiam alibi,
Pſ.119.76 Pręſta ſeruo tuo ſecundum eloquium tuum. Et omnes ſimul Iſraelitę, quoties ſe fœderis recordatione muniunt, ſatis declarant non eſſe timidè orandum, vbi Deus ita præſcribit.
Gen.32.10. atque in hoc imitati ſunt Patrum exempla, præſertim Iacobi, qui poſtquam cõfeſſus eſt ſe minorem eſſe tot miſericordiis quas ſuſceperat è manu Dei, ad maiora tamen poſtulanda ſe animari dicit, quia Deus ſe facturum promiſerat. Quoſcunque verò colores obtendant increduli, vbi ad Deum non confugiunt quoties vrget neceſſitas, ipſum non requirunt, nec eius opem implorant, nõ aliter defraudant eum legitimo honore, quàm ſi fabricarent ſibi nouos Deos & idola: ſiquidem hoc modo Deum ſibi bonorum omnium authorem eſſe negant. Contrà nihil validius ad pios omni ſcrupulo liberãdos, quàm armari hac cogitatione, non eſſe cur vlla remora impediat dum morem gerunt Dei mandato, qui obedientia nihil ſibi gratius eſſe pronuntiat.

Ex aduerſo idololatræ ſunt quicũq; Deũ, vrgente neceſſitate, non inuocant.

Hinc rurſus quod prius dixi clarius eluceſcit. probè cum metu, reuerentia, ſolicitudine quadrare intrepidum precandi ſpiritum, neque verò abſurdum eſſe ſi proſtratos Deus erigat. Hoc modo bellè inter ſe conſentiunt quæ in ſpeciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel ſe
Iere.42.9 proſternere preces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio noſtra in conſpectu Dei, vt
Dan.9.18 miſereatur reſiduæ plebis ſuæ. Rurſus ſępe fideles dicuntur orationem leuare. Sic loqui-
Iere.42.2 2.Reg.20 10. tur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices ſuſcipiat. Et Dauid precem ſuam
Pſ.141.2. aſcendere cupit ſicuti incenſum. Nempe quanuis de paterno Dei amore perſuaſi in eius fidem ſe alacriter conferant, nec dubitent quam vltrò opem promittit implorare: non tamen ſupina eos quaſi proiecta fronte ſecuritas attollit, ſed ita per gradus promiſſionum ſurſum aſcendunt, vt tamen ſupplices maneant in ſui deiectione.

Denique, quod metus & fiducia in recta inuocatione concurrant, bene conueniunt hæ loquutiones, pios ſuas corã Deo preces proſternere & leuare.

15 Hîc non vna obiicitur quæſtio: nam Scriptura refert votis quibuſdam Deum morem geſſiſſe, quæ tamen ex animo minimè ſedato vel compoſito eruperant. Iuſta quidem de cauſa Ioathan incolas Sichẽ cladi quæ poſtea ſuperuenit deuouerat: ſed tamen
Iud.9.20. feruore iracundiæ & vltionis accenſus: morem execrationi gerens Deus, videtur impetus malè ordinatos probare. Talis etiam feruor Samſonem rapuit, quum diceret, Robo-
Iud.16.28. ra me Deus vt ſumam vltionẽ de incircũciſis. Etſi enim aliquid fuit probi zeli admixtũ, feruida tamen atque ideo vitioſa cupiditas vindictæ illic dominata eſt. Annuit Deus. Vnde colligi poſſe videtur, quanuis ad verbi præſcriptum formatæ non ſint preces, effectum tamen conſequi.

Obiectio, à quibuſdam exemplis petita. Effectũ conſequutæ ſunt preces quorũdã, quãuis ad verbi præſcriptũ non eſſent formatæ.

Reſpondeo, ſingularibus exemplis non aboleri perpetuam legem: deinde ſpeciales interdum motus inditos paucis hominibus fuiſſe, quibus factũ eſt
Luc.9.55. vt diſſimilis illorum eſſet atque vulgi ratio. Notandum eſt enim reſponſum illud Chriſti, quum diſcipuli exemplum Elię inconſideratè æmulari cuperent, eos neſcire quo ſpiritu eſſent prædidi. Cæterùm vltrà progredi neceſſe eſt, non ſemper placere Deo vota

Reſponſio 1. 2. 3.

Quamuis ad imitationē nobis propositā non sint eiusmodi exēpla, amplissimus tamen fructus inde ad nos procedit, nēpe inuocatio ex fide nascens, orandi feruor, exauditio, gratitudo, &c.

quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis palàm fieri quod Scriptura docet, cum scilicet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniustè afflicti opem eius implorant: ideo exequi sua iudicia, dum ad eum surgũt inopum querimoniæ, quanuis indignæ quæ tãtillum impetrent. Quoties enim de impiorum sæuitia, rapinis, violentia, libidine aliisque sceleribus pœnas sumens, compescens audaciam & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen incertum numen orando aerem verberabant? Et Psalmus vnus clarè docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cælum non penetrant. Colligit enim quas incredulis non minus quàm piis necessitas extorquet preces ex naturæ sensu: quibus tamē Deum propitium esse ex euentu demonstrat. An quia tali facilitate gratas sibi esse testetur? imò vt suam misericordiam amplificet vel illustret hac circunstantia, quòd ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident profanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamen est cur fideles deflectant à lege sibi diuinitus imposita, vel inuideant incredulis, quasi magnum lucrum fecerint, vbi adepti sunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuisse Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera affertur conuersio. Ideóque in Psalmo cum Iudæis expostulat, quòd experti ipsum votis suis facilem, ad ingenij sui peruicaciam paulo pòst reuersi sint. Quod etiam ex Iudicũ historia liquidò patet, quoties scilicet fleuerunt, etsi fallaces erant eorum lachrymæ, fuisse tamen ereptos ex hostium manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solē suum producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ærumnę. Interea non magis hos in salutem exaudit, quàm bonitatis suæ contemptoribus alimēta suppeditat. Difficilior videtur esse quæstio de Abrahamo & Samuele: quorum alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem pro Saule orauit. Eadem ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium deprecatus est. quanuis enim repulsam passi fuerint, durum tamen videtur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lectoribus, vt spero, satisfaciet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque misericordia prosequi, non prorsus fide caruisse, quanuis in ipsa specie frustrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Augustinus, Quomodo (inquit) fide orant sancti, vt petant à Deo contrà quàm decreuit? nempe quia secundum voluntatem eius orant, non illam absconditam & incommutabilem, sed quam illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo: sicut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incomprehēsibili consilio sic temperat rerum euentus, vt non irritæ sint sanctorum preces quæ fide & errore simul implicitæ sunt. Neque tamen hoc ad imitationem magis valere debet quàm sanctos ipsos excusat: quos non inficior modum excessisse. Quare vbi non extat certa promissio, conditione interposita rogandus est Deus. Quò pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandasti: quia ad petendum temporale beneficium speciali oraculo se instructum esse admonet.

Psal.107.

1.Reg.21.29.
Psal.106.43.

Obiect. 2. Effectum non fuit cōsequutæ preces quorundam piorum.

Gen.18.23.
1.Sam.15.11, & 16.1.
Iere.32.16.

Responsio, Augustini præclaro dicto confirmata.

Lib.22. de ciuit. Dei cap.2.

Regula rectè orandi.

Psal.7.7.

Quatuor autē illas ritè precandi leges nō ita rigide exigi, vt preces quæ in eas regulas nōnihil peccant Deus repudiet ostenditur exēplis. 1. Dauidis.

16 Hoc etiam notare operæpretium est, quæ de quatuor rectè orandi legibus disserui, non ita exigi summo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inueniet perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votisque rectè compositis. Diximus, quanuis oratio familiare sit piorum cum Deo colloquium, seruandam tamen esse reuerentiam & modestiam, ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupiscamus nisi quantum Deus permittit. deinde, ne vilescat nobis Dei maiestas, tollendas esse sursum mētes ad puram castámque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuisset integritate vnquam præstitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intemperiem sapiunt! non quòd consultò vel expostulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obstrepere: sed quia prę infirmitate fatiscens nō aliud inuenit melius solatium quàm si dolores suos in illius sinum coniiciat. Quinetiam toleratur à Deo nostra balbuties, & inscitię datur venia, quoties inconsideratè aliquid nobis excidit: vt certè sine hac indulgentia nulla esset precandi libertas. Cæterùm quanuis Dauidi animus esset Dei se arbitrio totum subiicere, nec minore patientia quàm impetrandi studio oraret, emergunt tamen, imò interdum ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam posuimus lege non parum distant. Maximè ex clausula Psalmi tricesimi noni conspicere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modum statueret. Desine (inquit) à me

Exemplum ex prima Lege precādi, de qua sect.4.

Psal.39.14.

à me,donec abeam,& non ſim.Diceres hominem deſperatum nihil aliud expetere niſi vt ceſſante Dei manu in ſuis malis putreſcat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem,aut,vt ſolent reprobi,velit Deum faceſſere:ſed tantùm conqueritur irã Dei ſibi eſſe intolerabilem. In illis etiam tentationibus ſæpe effluunt vota non ſatis bene formata ad regulam verbi Dei,& in quibus non ſatis expendunt ſancti quid fas ſit & expediat.His quidem vitiis quæcunque maculatæ ſunt preces repudiari merentur:modò tamen ingemiſcant ſancti,caſtigẽt ſeipſos,& ſtatim ad ſe redeant,ignoſcit Deus.Sic etiam in ſecunda lege peccant:quia & cum frigore ſuo illis ſæpe luctandum eſt,neque ſua illos egeſtas & miſeria ſatis acriter pungit ad ſeriò precandum.Iam ſæpe contingit eorũ mentes dilabi & propè euaneſcere. venia igitur hac quoq; in parte opus eſt, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulſam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus,legitimas non eſſe preces niſi mentibus ſurſum ſublatis.Hinc ceremonia eleuationis manuum,vt antè diximus,quę omnibus ſeculis & gentibus trita fuit, ſicuti adhuc viget:ſed quotuſquiſque,dum manus leuat, non ſibi conſcius eſt tarditatis? quia cor in terra ſubſidit. Quod ad petendam peccatorum remiſſionem ſpectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, ſentiunt tamen qui verè ſunt in precibus exercitati, vix decimam eius ſacrificij partem ſe afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum , ſpiritus afflictus. cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Ita ſemper duplex petenda eſt venia, quòd & ſibi conſcij ſint multorum delictorum, quorum tamen ſenſu non ita tanguntur vt ſibi quantum oportet diſpliceant:& quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datum eſt, iuſto mœrore ob ſuas offenſas proſtrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat niſi ſuccurreret Dei indulgentia:ſed nihil mirum eſt hunc defectum à Deo ignoſci,qui aſperis documẽtis ſæpe ſuos exercet,acſi data opera fidem eorum vellet extinguere. Duriſſima eſt hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quouſque iraſceris ſuper oratione ſerui tui? acſi preces ipſæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excluſit Deus orationem meam,non dubium eſt violenta perturbatione fuiſſe concuſſum.Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis,ex quibus patet fidem ſanctorum ſępe mixtam fuiſſe dubitationibus& agitatam,vt credendo & ſperando aliquid tamen infidelitatis proderent: ſed quia non perueniunt quò optandum eſt,eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea ſentire in quanta malorum profunditate ſint demerſi qui in ipſis remediis nouos ſibi morbos accerſunt. quando nulla eſt oratio quam non meritò faſtidiat Deus,niſi ad maculas conniueat quibus omnes aſperſæ ſunt. Hæc non ideo commemoro vt ſibi quicquam fideles ſecurè condonent, ſed vt ſeipſos ſeuerè caſtigando contendant ſuperare hęc obſtacula:& quanuis omnes vias obſtruere conetur Satan vt eos ab orãdo prohibeat,nihilominus perrumpant, certò perſuaſi, vtcunque non omnibus remoris expediti ſint,conatus tamen ſuos Deo placere,votáque ſua probari,modò contendant & nitantur quò non ſtatim pertingunt.

Exemplum ex ſecunda Lege, de qua ſect.6.

Exemplum ex tertia, de qua ſect.8.

Pſ.51.19.

Exemplum ex quarta,de qua ſect.11.

Pſ.80.5.

Thren.3.8.

2.Ieremiæ.

3.Piorum multorum.

Concluſio ſiue ſumma huius ſectionis.

17 Quando verò nemo eſt hominum dignus qui ſe Deo repræſentet,ac in eius conſpectum prodeat:ipſe cæleſtis Pater,vt nos pudore ſimul & metu eximeret,qui noſtros omnium animos deiicere debebant, Filium nobis ſuum donauit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum : qui apud ipſum nobis ſit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipſum ſecurè accedamus. tali interceſſione confiſi , nihil , quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri:vt illi à Patre nihil denegari poteſt. Atque huc omnino referri neceſſe eſt quicquid antèhac de fide docuimus: quia ſicuti promiſſio Chriſtum mediatorem nobis commendat, ita niſi ſpes impetrandi eo ſubnixa ſit, orandi beneficio ſe priuat. Nam ſimulac in mentem venit hórribilis Dei maieſtas, fieri non poteſt quin expaueſcamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Chriſtus, qui ſolium formidabilis gloriæ in ſolium gratiæ commutet:ſicuti etiam docet Apoſtolus vt cum omni fiducia apparere audeamus,miſericordiam cõſequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo poſita eſt,vt promiſſio data, exauditum iri qui inuocauerint:ita in nomine Chriſti inuocare peculiariter iubemur:& promiſſionem habemus propoſitam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus,inquit,non petiiſtis quicquam in nomine meo:petite,& accipietis. In illo die in nomine meo petetis:& quicquid petieritis, faciam,vt glorificetur Pater in

IIII.
Per quẽ Deus ſit inuocãdus: ſeu,quis noſter apud Patrem cæleſtem mediator: nempe Ieſus Chriſtus, filius dilectus.

1.Tim.2.5. 1.Ioh.2.1.

Ratio,à conſideratione diuinæ maieſtatis.

Heb.4.16

A Dei ipſius præcepto & promiſſione.

Ioh.14.13 & 16.24.

Ideo non alio quam Christi nomine Deus est innocādus.

Filio. Hinc sine cōtrouersia clarum est, eos qui in alio quàm Christi nomine Deum inuocant, illius iussa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promissionem habere quicquam impetrandi. Siquidem, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiam & amen: id est confirmantur & implentur. 2.Cor.1, 20.

Et si fideles omnes, ab initio, per hunc solum exauditi sunt, tamen hęc gratia ad tempus quod ascensionem Christi in cælos est sequutũ potissimùm restringitur.

18 Ac diligenter notanda est circunstantia temporis, dum Christus discipulos ad suam intercessionē iubet confugere, postquam in cælum ascenderit, In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Ioh.16. 26. Certum quidem est ab initio non fuisse exauditos quicunque precati sunt, nisi Mediatoris gratia. Hac ratione instituerat in Lege Deus vt solus sacerdos sanctuarium ingrediens gestaret in humeris nomina tribuum Israel, & totidem ante pectus lapides pretiosos: populus autem procul staret in atrio, atq; inde vota sua coniungeret cum sacerdote. Exo.28.9 & 12.21. Quinetiam huc valebat sacrificium vt ratæ essent ac firmę preces. Ergo illa vmbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideóque mediatore opus esse, qui nomine nostro appareat, nósque gestet in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius persona exaudiamur: deinde sanguinis aspersione preces mundari, quas alioqui nunquam sordibus vacuas esse dictum est. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, spem suam in sacrificiis fundasse: quia sciebant votorum omnium esse sanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocaustum tuum pingue reddat. Psal.20.4. Hinc colligitur, Deum ab initio Christi deprecatione fuisse placatum, vt piorum vota susciperet.

Ratio huius restrictionis.

Cur ergo nouam horam assignat Christus qua in suo nomine orare incipient discipuli, nisi quia hæc gratia, vt est hodie illustrior, ita plus commendationis apud nos meretur? Et hoc eodem sensu paulo antè dixerat, Hactenus non petistis quicquam in nomine meo: petite. Non quòd de Mediatoris officio nihil prorsus tenerent (quum his rudimentis imbuti essent omnes Iudæi) sed quia nondum liquidò cognouerant, Christum suo in cælum ascensu certiorem quàm antè fore Ecclesiæ patronum. Ergo absentiæ suæ dolorem vt aliquo non vulgari fructu soletur, munus aduocati sibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruisse, quo frui illis dabitur dum eius patrocinio fulti liberius Deum inuocabunt. sicut dicit Apostolus, viam eius recentem eius sanguine dicatam esse. Heb.10, 20. Quo minus excusabilis est nostra prauitas, nisi tam inæstimabile beneficium, quod nobis propriè destinatum est, vtroque, (vt aiunt) brachio amplectimur.

Ira Dei manet super eos qui Christum vnicum mediatorē deserunt.

19 Porrò, quum sit ipse vnica via, ac vnus accessus quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hunc accessum deserunt, iis neque via vlla neque accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum fit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce pater nobis signauerit, qui ab eo vllo modo declinant vel obliquant, conantur quantum in se est notam à Deo impressam delere & adulterare. Ita vnus statuitur Mediator Christus, cuius intercessione propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & suę sanctis intercessiones relinquuntur, quibus alij aliorum salutem mutuò inter se Deo commendant, de quibus meminit Apostolus: 1.Tim.2.1 sed tales quæ ab vnica illa dependeant: tantum abest vt delibent ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu scaturiunt, quo nos vltro citróque amplectimur, ceu vnius corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quoque in Christi nomine fiunt, quid aliud quàm testantur, neminem vllis omnino precibus, nisi Christo intercedente, posse adiuuari?

Hac tamen ratione mutua sanctorum in terris intercessio non excluditur.

Atque vt non obstat sua intercessione Christus quominus in Ecclesia precibus alter alteri vicissim patrocinemur: ita fixũ maneat, omnes totius Ecclesiæ intercessiones in illam vnicam esse dirigēdas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitudo est, quòd Deus indignitati nostræ ignoscens, non tantùm singulis pro se orare permittit, sed etiam alios pro aliis admittit deprecatores. Cuius enim superbiæ esset, vbi Deus Ecclesiæ suæ patronos constituit qui meritò repudiari merentur, si pro se quisque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Christi honorem obscurent?

V. Errorũ, Christi intercessionem obscurantium refutatio.

I. Christus est mediator redēptionis: sancti intercessionis.

20 Porrò merum est nugamentum quod balbutiunt Sophistę, Christum esse redemptionis Mediatorem, fideles autem intercessionis. Quasi verò Christus temporaria mediatione defunctus, æternam & nunquam intermorituram ad seruos suos reiecerit. Benignè scilicet illum tractant, qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longè aliter Scriptura, cuius simplicitate, omissis istis impostoribus, contentum esse pium hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Siquis peccauerit, aduocatum nos 1.Ioh.2.1.

hab

Responsio, clarissima authoritate Scripturæ, & Augustini testimonio firmata.

Ro.8.32. 1.Tim.2.5

habere apud Patrem, Christum Iesum: an patronum olim nobis fuisse intelligit, ac non potius perpetuam illi intercessionem assignat? Quid, quòd Paulus sedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quum verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nuncupat, annon ad precationes respicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendum præfatus, in eius sententiæ confirmationem mox subnectit, vnum esse omnium Deum, & vnum mediatorem.

Lib.2.cótra Parmen.c.8.

Neque verò aliter interpretatur Augustinus, quum sic loquitur, Homines Christiani inuicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verúsque Mediator est. Paulus Apostolus, quanquam sub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum sed per expressam & firmam veritatem in interiorā cæli ad sanctitatem non imaginariam sed æternam intrasse maximum & verissimum Sacerdotem Ecclesiæ, se orationibus fidelium ipse quoque commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deum: sed rogat vt omnia corporis Christi membra inuicem pro se orent: quoniam inuicem solicita sunt membra, & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic membrorum omnium adhuc in terra laborantium mutuæ pro se inuicem orationes ascendant ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & reliqui Apostoli. ac sic multi mediatores essent, nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Christus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò Sacerdotem si requiras, super cælos est, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduolutum, suppliciter pro nobis deprecari: verùm cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere corā facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen vt sanctuarium cæli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminus in atrio residentis vota ad Deum deferat.

Rom.15.30. Ephes.6.19. Col.4.3. 1.Cor.12.25. 1.Tim.2.5. Ephes.4.3. In Psal.94.

Qualis sit Christi intercessio.

2.De sanctorũ in cælis cum Christo viuentium, intercessione.

21 Quantum ad Sanctos attinet, qui carne mortui, in Christo viuunt, siquam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipsis somniemus aliam esse rogandi Dei viam, quàm Christum, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorum preces. Itaq; postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christum vnum reuocat, postquam cælestis Pater vult omnia in ipso recolligere: nimij stuporis fuit, ne dicam insaniæ, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatum quis neget, hodiéque vbicunque Papismus viget, factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorum merita subinde obtruduntur: atque vtplurimum, Christo præterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annon hoc, quæso, est, munus vnicæ illius intercessionis quam Christo suprà asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiusmodi quam fingunt ipsorum intercessione syllabam vnquam renuntiauit? in Scriptura enim nihil extat. Quę ergo eius comminiscendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelletur qui sanctorum intercesione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde acsi hîc Christus deficeret, aut nimium seuerus foret. Qua primùm perplexitate Christum inhonorant, & solius Mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod planè abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quo nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. Ipse, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur: oculus noster, per quem Patrem videmus: dextera nostra, per quam nos Patri offerimus. Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, friuolum

Qualis fingatur sub Papismo.

Refutatur primùm ab absurdo.

Deinde, ab eo quod huius Scriptura nunquã meminit.

Tertiò, ab appellatione conscientię superstitiosorum.

Quartò, à blasphemiis, quibus redemptionis nostræ mysteria, Dei benignitatẽ, Christi charitatem & officium obruunt.

Lib. de Isaac & anima.

Exceptio.

Responsio 1.

effugium eſt: quia non minus profanatur Chriſti interceſſio, dum mortuorum precibus
2. & meritis miſcetur, quàm ſi ea penitus omiſſa ſoli mortui in ore eſſent. Deinde in ſuis
omnibus litaniis, hymnis & proſis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla
Chriſti mentio.

3. Errorum portenta, ex prioribus enata. 22 Eò autem vſque progreſſa eſt ſtoliditas, vt hîc expreſſum habeamus ſuperſtitio-
nis ingenium, quæ vbi ſemel frænum excuſſit, nullum laſciuiendi finẽ facere ſolet. Nam
1. poſtquam cœptum fuerat in ſanctorum interceſſionem reſpicere, ſenſim ſua cuiq; pro-
curatio eſt attributa, vt pro negotij diuerſitate nunc hic nunc ille aduocaretur interceſ-
2. ſor: tum ſinguli peculiares ſibi diuos aſciuerunt, in quorum, non ſecus atque tutelarium
deorum, fidem ſe contulerunt. Neque modò (quod olim Iſraeli exprobrabat Propheta) Iere. 2. 28,
3. ſecundum vrbium numerum dij ſunt erecti, ſed ſecundum capitum multitudinem. At- & 11. 13.
Refelluntur. qui, quum in vnam Dei voluntatem deſideria ſua omnia referant, hanc intueantur, in
ea acquieſcant: ſtolidè & carnaliter atque etiam contumelioſè de iis cogitat, qui aliam
ipſis orationem aſſignat, quàm qua Dei regnum aduenire expetant. à quo longiſſimè
abeſt quod illis affingunt, vnumquenque priuato affectu in ſuos cultores eſſe propen-
4. ſiorem. Tandem nec ab horrendo ſacrilegio abſtinuerunt plurimi, non vt ſuffragatores
iam, verùm vt ſalutis ſuæ præſides, inuocando. En quò recidant miſeri homines, dum à
5. legitima ſua ſtatione, hoc eſt Dei verbo, euagantur. Omitto craſſiora impietatis mon-
ſtra, in quibus tametſi Deo, Angelis & hominibus ſunt deteſtabiles, eorum tamen non-
dum ipſos pudet vel piget. Proſtrati ad ſtatuam aut picturam Barbaræ, Catharinæ, & ſi-
milium demurmurant Pater noſter. Hunc furorem tantum abeſt vt Paſtores ſanandum
Exceptio patronorum tam impiæ ſuperſtitionis. vel cohibendum curent, vt quæſtus odore allecti, plauſu ſuo comprobẽt. Verùm vt tam
fœdi criminis inuidiam à ſe deriuent, hoc tamen quo colore defendent, rogari Eligium
vel Medardum vt ſeruos ſuos reſpiciant & iuuent è cælo? ſanctam Virginem vt Filium
Reſponſio. facere iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthaginenſi, ne ad altare di
recta fieret precatio ad ſanctos: ac probabile eſt, quum ſancti viri impetum prauæ con-
ſuetudinis non poſſent in totum compeſcere, hanc ſaltem moderationem adhibuiſſe
ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quanto autem
longius euaſit diabolica eorum importunitas qui ad mortuos transferre non dubitant
quod Dei & Chriſti proprium erat?

Papiſtarũ argumenta pro interceßione ſanctorum. 23 Quòd autem efficere ſtudent vt Scripturæ authoritate videatur ſubniti eiuſmo-
di interceſſio, fruſtra in eo laborant. Angelorum, inquiunt, orationes leguntur ſæpius.
neque id modò: ſed in Dei conſpectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium
1. preces. Verùm ſi Angelis ſanctos præſenti vitæ defunctos conferre libet, probandum Heb. 1. 14.
Ab officio & munere Angelorum. fuerit eſſe adminiſtratorios Spiritus, quibus delegatũ ſit miniſterium curandæ noſtrę ſa- Pſ. 91. 11.
lutis, quibus demandata ſit prouincia cuſtodiendi nos in omnibus viis noſtris, qui nos Pſal. 34. 8.
Reſponſio. circumeant, qui moneant & conſolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis
deferuntur: his autẽ minimè. Quàm præpoſterè Angelis ſanctos mortuos inuoluant, ſa-
tis ſupérq; ex tot diuerſis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura diſtinguit. Cau
ſidici partibus apud terrenũ iudicem fungi nemo audebit niſi admiſſus: Vnde ergo ver-
mibus tanta licentia vt Deo patronos obtrudant quibus munus iniunctum non legitur?
Voluit Deus Angelos curãdæ noſtræ ſaluti pręficere. vnde & ſacros cœtus frequentant,
& Eccleſia illis theatrum eſt, in quo mirantur variam & multiplicem Dei ſapientiam.
Quod illis peculiare eſt, ad alios qui transferunt, certè ordinẽ à Deo poſitum, qui inuio-
2. labilis eſſe debebat, confundunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citãdis a-
A Ieremiæ dicto, de Moſe et Samuele. liis teſtimoniis. Ieremiæ dicebat Deus, Si ſteterint Moſes & Samuel coram me, non eſt Iere. 15. 1.
anima mea ad populũ iſtum. Quomodo ſic de mortuis (inquiunt) loquutus foret, niſi pro
viuis intercedere illos nouiſſet? Ego verò contrà ſic colligo: quum inde appareat neque
Moſen neque Samuelem interceſſiſſe pro populo Iſraelitico, tunc nullam fuiſſe prorſus
Reſponſio, quæ argumentũ validiſſimè torquet in aduerſarios. mortuorum interceſſionem. Quis enim ſanctorum de populi ſalute laborare credendus
ſit, ceſſante Moſe, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, ſuperauit?
Ergo ſi minutulas iſtas argutias ſectantur, Mortui pro viuentibus intercedunt, quoniam
dixit Dominus, Si interceſſerint: ego longè ſpecioſius argumentabor in hunc modum,
In extrema populi neceſſitate Moſes non intercedebat, de quo dicitur, Si interceſſe-
rit. Ergo neminem alium intercedere veriſimile ſit, quum omnes à Moſis humanita-
te, bonitate & paterna ſolicitudine procul abſint. Id ſcilicet cauillando conſequuntur,
vt iis

vt iis armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculum est: quia tantùm pronuntiat Dominus populi flagitiis se non parciturum, etiamsi Moses aliquis patronus illis cõtingeret, aut Samuel, quorum precibus se tantopere indulgentem præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, isti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabunt in sua iustitia: sed animas tantùm suas liberabunt. Vbi dubium non est quin indicare voluerit, si reuiuiscere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolescentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quum de Dauide loquitur, non docet precibus ipsum iuuare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruiisse.

Sensus Prophetæ.

Ezech.14 14.

Simili Ezechielis loco confirmatus.

Item, Apostoli testimonio.

Act.13.36

24 Excipiunt rursum, Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitę decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt? Equidem, vt curiosius excutere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam est probabile variis & particularibus votis huc illuc circunferri: sed potius stata atque immota voluntate in Dei regnum aspirare. quod non minus impiorum interitu quàm fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum quoque charitatem in communione corporis Christi non dubium est contineri, nec latius patere quàm fert communionis illius natura. Iam verò tametsi in hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt vt distrahantur in terrenas curas: ac multo minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex eo consequitur quòd qui in terris degunt homines, vicissim alij aliorum precibus commendare se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati officium seruit dum suas inter se necessitates veluti partiuntur, & mutuò suscipiunt. Atque id quidẽ faciunt ex Domini præcepto, neque promissione destituuntur: quę duo semper in oratione primas tenent. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt: quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantum assequi licet coniecturis. Quòd si quis causetur, fieri non posse quin eandem erga nos charitatem retineant, vt sunt vna nobiscum fide coniuncti: quis tamen eousque longas illis esse aures reuelauit quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces qui necessitatibus nostris aduigilent? Nugantur quidem in suis vmbris nescio quid de fulgore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant. verùm id affirmare, qua præsertim confidentia illi audent, quid est nisi per temulenta cerebri nostri somnia velle in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicam esse pronuntiat: vanitatem sensus nostri in vniuersum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vult spectari.

3. A charitatis natura, quæ in sanctis cũ Christo viuentibus est perfectior.

Responsio 1.

2.

Instantia.

Responsio.

Eccl.9.5. 6.

Secũda instantia.

Responsio.

Tertia, de Trinitatis speculo.

Responsio.

Rom.8.6

25 Quæ verò alia Scripturę testimonia propugnando huic suo mendacio asciscunt, pessimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt suum patrúmque Abraham & Isaac nomen super suam posteritatem inuocetur rogat. Primùm videamus qualis ista sit inuocationis forma inter Israelitas. non enim patres suos ad ferendas sibi suppetias implorant: sed Deum obtestantur quo seruorum suorum, Abraham, Isaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad sanctos ipsos sermonem habuerint. Verùm quia stipites isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum sit capiunt: non mirum si in ipsa quoque forma sic pueriliter titubant. Loquutio hæc non semel in Scripturis occurrit. Iesaias enim virorum nomen inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham super Israelitas, in hoc sita est dum generis sui originem ad eum referunt, eúmque pro authore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id facit Iacob quòd sit de propaganda nominis sui celebritate sollicitus: sed quum totam posterorum beatitudinem constare nouerit hæreditate fœderis quod secum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium summum fore videt, comprecatur vt genere suo censeantur. id enim aliud non est quàm fœderis successionem ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis inducunt, non ad intercessiones mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationem

4. A Mosis testimonio, de Patriarcharũ nomine super posteros inuocando.

Gen. 48. 16.

Responsio, per interpretationem loci illius cum Iesaiæ simili dicto collati.

Iesa.4.1.

obiic

obiiciunt, quo clementiſſimus Pater illis ſe propitium ac beneficum fore, in Abrahæ,
Secunda resp. ex publica Ecclesiæ voce petita. Iſaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quàm parum in Patrum merita ſancti reclinauerint, teſtatur publica vox Eccleſiæ apud Prophetam, Tu Pater noſter, & Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos. Tu Domine Pater noſter, & redemptor noſter. Ac dum ſic quidem loquuntur, ſimul addunt, Conuertere Domine propter ſeruos tuos. nullam tamen cogitantes interceſſionem, ſed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Ieſum habeamus, in cuius manu non percuſſum modò, ſed confirmatum ſit nobis æternum miſericordiæ fœdus: cuius potius nomen in precibus noſtris prætendamus? Et quoniam boni iſti magiſtri his verbis Patriarchas volunt ſtatui interceſſores, ſcire ex ipſis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham, Eccleſiæ pater. Ex qua colluuie ſibi aduocatos ſumant minimè ignotum eſt. Abraham, quem Deus aliis omnibus prętulit, & quem euexit in ſummum honoris gradum, negligi ac ſupprimi quàm conſentaneum ſit mihi reſpondeant. Nempe quum palam eſſet talem vſum veteri Eccleſiæ fuiſſe incognitum, placuit, occultandæ nouitatis cauſa, de antiquis Patribus ſilere: acſi nominum diuerſitas recentem & adulterinum morem excuſaret. Quòd autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi miſereatur, adeo non ſuffragatur eorum errori, vt ad eius refutationem maximè ſit efficax. Nam ſi expendimus quam perſonam ſuſtinuerit Dauid: ſegregatur ab omni ſanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, ſtabiliat. Ita & fœderis potius quàm hominis habetur ratio, & ſub figura Chriſti interceſſio vnica aſſeritur. Nam quod ſingulare fuit Dauidi, quatenus Chriſti imago fuit, in alios non competere certum eſt. Ieſa. 63. 16.

Tertia, quæ sit regerendo.

Obiectio.

Responsio.

5. Ab exauditis precibus quæ a sanctis fiunt. 26 Sed hoc quoſdam ſcilicet mouet quòd ſanctorum orationes ſępe leguntur exauditæ. Cur? Nempe quia orarunt. In te ſperauerunt (inquit Propheta) & ſalui facti ſunt: clamauerunt, & non ſunt confuſi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum inſtar exaudiamur. Hi verò, contrà quàm decet, pręposterè ratiocinantur, non exauditum iri niſi qui ſemel exauditi ſunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis ſimilis: & precatione precatus eſt, ne plueret, & non pluit ſuper terram annos tres & menſes ſex. Rurſum orauit, & cęlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum. Quid? An ſingularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam ſit nobis confugiendum? Minimè verò. ſed vim pię puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad ſimiliter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, niſi talibus experimentis confirmamur in certiorem promiſſionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem ſuam pollicetur, ſed omnibus qui nomen ſuum inuocauerint. Atque eo minus excuſabilis eſt inſcitia hæc quòd tot Scripturæ admonitiones videntur quaſi ex profeſſo contemnere. Liberatus eſt ſæpius Dauid Dei virtute. an vt eam ad ſe traheret vt eius ſuffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipſe, Me expectant iuſti donec rependas mihi. Item, Videbunt iuſti, & gaudebunt, & ſperabunt in Domino. Ecce pauper iſte clamauit ad Deum, & reſpondit ei. Multæ in Pſalmis ſunt eiuſmodi preces, quibus ad precãdum quod poſtulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iuſti, ſed ſuo exemplo erigantur ad bene ſperandum. Vno iam contenti ſimus, Propterea orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Quem locum eo libentius citaui quòd non puduit rabulas, qui operam linguæ meritoriæ ad defenſionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum interceſſionem. Quaſi verò aliud velit Dauid quàm fructum oſtendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum eſt, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare eſſe adminiculum ad confirmandam promiſſionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia ſibi proponit in fiduciæ materiam, quia Pſalmorum lectoribus ſponte occurrent. Hoc idem ſuo exemplo prius docuerat Iacob, Minor ſum cunctis miſerationibus tuis & veritate quam præſtitiſti ſeruo tuo. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum: & nunc cum duabus turmis egredior. Promiſſionem quidem allegat, ſed non ſolam: quin ſimul effectum coniungit, quo animoſius in futurum confidat eundem erga ſe Deum fore. Neque enim ſimilis eſt mortalibus, quos liberalitatis ſuæ tædet, vel quorum exhauritur facultas: ſed à propria natura ęſtimandus eſt, ſicut prudenter facit Dauid, Redemiſti me (inquit) Deus verax. Poſtquam ſalutis ſuæ laudem Deo tribuit

Responsio. Pſal. 22. 5. Iac. 5. 17.

Cõfirmatio responsionis, authoritate Scripturæ munita. Pſ. 142. 8. Pſal. 52. 8. Pſal. 34. 7. Pſal. 32. 6.

Et illustrata exemplis Iacobi. Gen. 32. 10.

Dauidis. Pſal. 31. 6.

tribuit, adiungit veracem esse: quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudefiat, vel nos frustretur.

Conclusio, sanctorum inuocatione esse rem impiam.

1. Quia Deo suam gloriam eripit.

2. Fidem euertit.

3. Christi intercessionem abolet.

4. Verbo Dei repugnat.

27 Summa hæc sit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendet vt eum inuocemus (sicuti posthabitis omnibus sacrificiis à nobis hoc pietatis officium exigit) non sine manifesto sacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde etiam in Psalmo dicitur, Si expandimus manus nostras ad deum alienum, nónne Deus requiret ista? (Psal. 44. 21.) Deinde quum Deus nonnisi ex fide velit inuocari, & discertè ad amussim verbi sui orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, sit rectæ orationis mater: simulac à verbo deflectitur, orationem adulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota Scriptura, illic hunc honorem soli Deo vendicari. Quod ad intercessionis munus pertinet, etiam vidimus Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse precationem nisi quam Mediator ille sanctificat. Ac tametsi fideles vltro citróque preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnicæ Christi intercessioni derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam se quàm alios Deo commendant. Adhæc docuimus inscitè hoc trahi ad mortuos, quibus nusquam legimus mandatum esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officij vices: de mortuis ne syllaba quidem. imò Iacobus hæc duo coniungens, vt confiteamur peccata nostra inter nos, & vicissim alij pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. (Iac.5.16.) Proinde ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium rite orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulla fictitiæ intercessionis mentio: quia temere patronos sibi asciuit superstitio, qui diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi formis referta sit Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocationis, sine qua in Papatu nulla creditur esse oratio. Adhæc superstitionem hanc constat ex diffidentia natam esse: quia vel Christo deprecatore contenti non fuerint, vel eum omnino spoliauerint hac laude. Atque hoc posterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia non alio validiore argumento pugnant, opus nobis esse sanctorum patrocinio, quàm dum obiiciunt nos esse indignos familiari ad Deum accessu. Quod nos verissimum quidem esse fatemur, sed inde colligimus nihil eos Christo reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hippolytus, aut similes laruæ.

5. Ritè precandi regulæ aduersatur.

6. Exẽplis probatis caret.

7. Ex diffidentia orta est.

Postrema obiectio.

Responsio.

VI. Orationis species.

Vota.

Preces.

Petiones.

Gratiarum actiones.

28 Etsi autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, tanta est tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè sub nomine vno comprehendi queant. Nam quas Paulus enumerat species, sub prius membrum huius partitionis recidunt. Rogando & precando desideria nostra apud Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illustrandum eius nomen, quàm beneficia quæ vsui nostro conducunt. Gratias agendo, benefacta eius erga nos iusta laude celebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas partes simul complexus est Dauid, Inuoca me in die necessitatis: eruam te, & glorificabis me. (Psal.50.15.) Vtrunque nobis continenter in vsu esse non abs re præcipit Scriptura. tantam enim nostram esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgeri ac premi, vt satis sit causæ omnibus cur assiduè gemant & suspirent ad Deum, supplicésque eum implorent. Nam etsi à rebus aduersis sint immunes, sanctissimos tamen quosque stimulare debet scelerum suorum culpa, deinde innumeri tentationum insultus ad expetendum remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effusa benefactorum eius largitas nos penè obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauersum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarúmque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hęc planius aliquanto explicentur, quum sit in Deo spes omnes opésque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque nostra omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assiduè nos ei nostráque omnia oportet commendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxilij eius deliberemus, loquamur, agamus. (Iac.4.14. Iesa.30.1, & 31.1.) Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui sui alteriusve cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius voluntatem,

Harum connexio, perpetuus vsus, & necessitas.

Accuratior explicatio, rationibus, testimoniis & exemplis cõfirmata.

ipsóq

ipſóque non inuocato, quicquam moliuntur, aut inchoare tentant. Et quum iam ali-
quoties dictum ſit, iuſto cum honore affici vbi bonorum omnium author agnoſcitur:
inde conſequitur, ſic ex manu eius ſuſcipienda eſſe illa omnia vt aſſidua gratiarum a-
ctione proſequamur: nullámque eſſe iuſtam rationem qua eius beneficia vſurpemus,
quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, niſi etiam in laude e-
1.Tim.4.5. ius confitenda & gratiis agendis aſſidui ſimus. Paulus enim, dum teſtatur per verbum
& orationem ſanctificari, ſimul innuit, ſine verbo & oratione minimè ſancta & pura no
Pſal.40.4. bis eſſe. per verbum ſcilicet fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid,
dum percepta Domini liberalitate, datum ſibi in os canticum nouum prædicat. quo ſci-
licet innuit, malignum eſſe ſilentium, ſiquod eius beneficium ſine laude præterimus:
Ieſa.2.10. quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam Ie-
ſaias, ſingularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur
Pſal.50.17. fideles. Quo ſenſu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit lau-
Ieſa.38.20. dem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc ſibi liberationis finē teſtantur fore, vt can-
Ionæ 2.10. Pſal.116.12. ticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem legem Dauid generaliter piis
omnibus preſcribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit?
Calicem ſalutum accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam ſequitur Eccleſia alio
Pſal.106.47. Pſalmo, Saluos fac nos Deus noſter, vt confiteamur nomini tuo, & gloriemur in laude
Pſal.102.18. tua. Item, Reſpexit ad precem ſolitarij, & non contempſit preces eorum. Scribetur hoc
ad generationem poſteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in
Sion nomen eius, & laudem eius in Ieruſalem. Imò quoties obſecrant Deum fideles vt
faciat propter nomen ſuum: ſicuti indignos ſe profitētur qui obtineant quicquam pro-
prio nomine, ita ſe obligant ad gratias agendas: & hunc ſibi rectum beneficentiæ Dei
Oſeæ 14.3. vſum fore promittunt, vt eius ſint præcones. Sic Oſeas, de futura Eccleſiæ redemptione
loquens, Aufer (inquit) iniquitatem ô Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labio-
rum ſoluemus. Nec modò linguæ præconium ſibi vendicāt Dei beneficia, ſed amorem
Pſal.116.1. ſibi naturaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocem depre-
Pſal.18.1. cationis meæ. Item alibi quæ ſenſerat auxilia recitans, Diligam te Deus fortitudo mea.
Nec verò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris.
Regula de hac preci & gratiarum actione. Quinetiam tenēdum eſt illud Pauli, vota omnia peruerſa & vitioſa eſſe quibus non an-
nexa eſt gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obſecratione Philip. 4.6.
cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Nam quia multos
impellit moroſitas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmur-
murent, iubet ita temperari affectus, vt fideles antequam adepti ſint quod cupiunt, hi-
lariter nihilominus benedicant Deo. Quòd ſi hæc copula in rebus ferè contrariis vigere
debet, eo ſanctiore vinculo nos obſtringit Deus ad canendas ſuas laudes, quoties nos vo
Quæ Christi interceßione Deo conſecrantur. torum compotes facit. Sicuti autem docuimus Chriſti interceſſione conſecrari noſtras
preces, quæ alioqui pollutæ eſſent, ita Apoſtolus, iubens nos per Chriſtum offerre ho- Hebr. 13.
ſtiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os non ſatis purum eſſe admonet, niſi 12.
intercedat Chriſti ſacerdotium. Vnde colligimus prodigioſè faſcinatos fuiſſe homines
in Papatu, vbi maior pars Chriſtum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio eſt cur præ- 1.Theſſ.5.
cipiat Paulus ſine intermiſſione & orare & gratias agere: volens ſcilicet quanta fieri po- 13.
teſt aſſiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta eſſe ad
Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant,
ſicuti perpetua laudandi orandíque argumenta nobis offert.

Orationis accidētia. Priuata videlicet & publica, aſsidua, ſtatis horis, &c. 29 Hæc autem orandi aſſiduitas, etſi præſertim proprias ac priuatas cuiuſque reſpi-
cit, nonnihil tamen ad publicas quoque Eccleſiæ orationes pertinet. Atqui nec aſſi-
duę eſſe poſſunt, nec aliter etiam fieri debent quàm ex politia quę communi inter om-
nes conſenſu conuenerit. Fateor ſanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præſti-
tuuntur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vſibus neceſſariæ, quo ſit omnium
commóditati proſpectum, & omnia decenter & compoſitè, iuxta Pauli ſententiam, in 1.Cor.14.
Exceptio, temporis necesſitatis. Eccleſia adminiſtrentur. Sed enim iſtud nihil obſtat quominus vnaquæque Eccleſia, 40.
cum ſubinde ad frequentiorem precationum vſum ſe extimulare, tum maiore aliqua
neceſſitate admonita acriore ſtudio flagrare debeat. De perſeuerantia autem, quę mul-
Qualis debeat eſſe orationis aſsiduitas, aduerſus tam cum aſſiduitate affinitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porrò hæc nihil Sect.51.52
ad βαττολογίαν qua interdictum nobis Chriſtus voluit. non enim diu, nec ſępe, nec multo Mat.6.7.
cum

eum affectu inſiſtere precibus vetat: ſed ne aliquid à Deo extorquere nos poſſe confidamus, garrula loquacitate eius aures obtundendo, acſi humano more perſuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant ſibi negotium eſſe cum Deo, non ſecus pompas ſuas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Phariſæus ille qui gratias Deo agebat quòd non eſſet aliis ſimilis, ſibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis, ac ſi vellet ex precatione captare ſanctitatis famam. Hinc βαττολογία illa quę hodie ſimili de cauſa graſſatur in Papatu, dum alij preculas eaſdem iterando tempus fruſtra terunt, alij longa verborum congerie apud vulgus ſe venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum eſt ab Eccleſia prohiberi, nequid illic perſonet niſi ſerium & profectum ex corde intimo. Huic corruptelę vicina eſt & ſimilis altera, quam ſimul damnat Chriſtus: quòd ſcilicet hypocritæ oſtentationis cauſa venantur multos teſtes, ac forum potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipſorum preces. Quando verò hunc eſſe orationis ſcopum iam prius dictum eſt, vt erecti in Deum animi ferantur, tum ad confeſſionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mēte & animo poſitas eſſe. vel potius orationem ipſam, eſſe propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cordium ſcrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem (vt iam dictum eſt) cæleſtis magiſter, quum optimam orandi legem ferre vellet, iuſſit intrare in cubiculum, ibíque oſtio clauſo orare Patrem noſtrum in abſcondito, vt Pater noſter qui eſt in abſcondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarum exemplo abſtraxit, qui ambitioſa precum oſtentatione hominum fauorem captabant, ſimul adiicit quod ſit melius: intrare ſcilicet cubiculum, & clauſo oſtio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor) ſeceſſum, qui nos eò iuuet vt tota cogitatione in cor noſtrum deſcendamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa eſſe debent corpora noſtra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: ſed eſſe quiddam ſecretum oſtendit orationem, quæ & in animo potiſſimùm locata ſit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis, requirat. Non ergo ſine cauſa ipſe quoque Dominus, quum precibus incumbere vehemētius vellet, in ſeceſſum procul hominum tumultu ſe conferebat: ſed vt ſuo nos exemplo commonefaceret, non eſſe negligenda iſtæc adminicula, quibus animus noſter per ſe nimium lubricus magis ad ſerium orationis ſtudium intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, ſiquando ita tulerat occaſio, à precando abſtinebat: ſic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò ſic habendum eſt, quiſquis in ſacro piorum conuentu orare detrectat, neſcire quid ſit orare ſeorſum, vel in receſſu, vel domi. Rurſus qui ſolus & priuatim orare negligit, quantumuis ſedulò frequentet cœtus publicos, ventoſas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui eſſent communes Eccleſię preces, eas ſplendidis elogiis olim Deus ornauit: præſertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuam cultus ſui partem hac voce docuit eſſe precandi officium: atque vt in eo ſe fideles vno conſenſu exercerent, inſtar vexilli erectum illis fuiſſe templum. Addita etiam fuit inſignis promiſſio, Te expectat, Deus, laus in Sion: & tibi votum reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nūquam irritas eſſe Eccleſiæ preces: quia Deus populo ſuo ſemper canendi materiam cum gaudio ſuppeditat. Etſi autem ceſſarunt legales vmbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promiſſio, quam & Chriſtus ore ſuo ſanciuit, & Paulus perpetui vigoris eſſe docet.

Marginal notes: Luc. 18. — *garrulam loquacitatē, Papiſtis etiamnū hodie familiarem.* — *Garrulitatis & hypocriſeos Phariſaicæ refutatio.* — *Orationis ſcopus & partes.* — *Deſcriptio.* — Matth. 6. 6. — *Orare clauſo oſtio, quid.* — *Orare omnibus in locis.* — 1. Tim. 2. 8. — *Orare priuatim.* — *Precum publicarū elogium.* — Ieſa. 56. 7. — Pſal. 65. 2.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo ſuo edicit, ſic & templa publica ipſis peragendis deſtinata eſſe oportet. vbi qui orationem cum Dei populo communicare reſpuunt, non eſt quòd iſto prętextu abutantur, cubiculum ſe ingredi, quo Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur ſe facturum quicquid duo aut tres petierint in nomine ſuo congregati, palàm conceptas preces ſe minimè aſpernari teſtatur: modò faceſſat oſtentatio & humanæ gloriolæ aucupium, modò adſit ſyncera veráque affectio quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus eſt templorum vſus (vt certè eſt) cauendum eſt rurſum ne aut (quemadmodum ſeculis aliquot haberi cœperunt) propria eſſe Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut ſecretam neſcio quam illis affingamus ſanctitatem, quæ ſacratiorem apud Deum orationem reddat. Vera en

Marginal notes: *De locis publicis ſeu templis, vbi communes preces concipi debent.* — Matt. 18. 20. — *Templorum legitimus vſus.*

ra enim Dei templa quum simus ipsi, in nobis oremus oportet, si in sancto templo suo
Abusus. Deum volumus inuocare. Illam verò crassitiem Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui Iohan.4.
præceptum habemus de inuocando, citra loci discretionem, in spiritu & veritate Do- 23.
mino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis offeren-
dis: sed quo tempore veritas sub talibus vmbris figurata delitescebat, quæ nũc ad viuum
nobis expressa in nullo materiali templo hærere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea
conditione commendatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus include-
rent, sed quo ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter ab
Iesaia & Stephano reprehensi sunt qui Deum in templis manufactis habitare vllo mo- Iesa.66.1
do putarent. Act.7.48.

De voce & cantu, quæ in oratione nullius sunt momenti, nisi ex sincero cordis affectu proficiscantur.

31 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cantum (si in oratione
intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, nisi ex alto
cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersus nos prouocant si è summis duntaxat
labris & gutture exeunt: quando id est sacrosancto eius nomine abuti, ac eius maiesta-
tem derisui habere. sicuti ex Iesaiæ verbis elicimus, quæ etsi latius patent, ad hoc quo-
Iesa.29.13. que vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, &
Matth.15.8. labiis suis me honorat: cor autem eorum longè est à me: & timuerunt me mandato &
doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupen
dum. peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorum euanescet. Ne-
que tamen vocem aut cantum hìc damnamus: quin potius valde commendamus, mo-
dò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & in-
tentam retinent: quæ, vt lubrica est & versatilis, facilè remittitur, & in varia distrahitur,
nisi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri
partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præsertim linguam huic ministerio
addictam esse ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarran-
dam prædicandámque Dei laudem, condita est. Potissimus tamen linguæ vsus est in o-
rationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum,
quem vno spiritu eadémque fide colimus, communi vna voce & veluti eodem omnes
ore pariter glorificemus, ídque palàm, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre, confes-
sionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuitentur & incitentur.

Vox autem, eiusdémque vsus ad publicas preces magis quam ad priuatas pertinere videtur.

Canendi ritus est quid in vetustissimus.

32 Canendi verò in Ecclesiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetustis-
simum esse constat, sed Apostolis quoque in vsu fuisse, ex illis Pauli verbis colligere li- 1.Cor.14.13.
cet, Canam spiritu, canam & mente. Item ad Colossenses, Docentes & commonefa- Col.3.16.
cientes vos mutuò in hymnis, psalmis & canticis spiritualibus, canentes cum gratia in
cordibus vestris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum esse præcipit: al-
tero cantilenas spirituales commẽdat, quibus se mutuò pij ædificent. Id tamen vniuer-
Non tamen fuit vniuersalis. sale non fuisse testatur Augustinus, qui refert sub Ambrosio demum cœpisse canere Ec Confess. lib.9.c.7.
clesiam Mediolanensem: quum sæuiente aduersus fidem orthodoxam Iustina Valenti-
niani matre, populus solito magis assiduus in vigiliis esset: reliquas deinde occidentales
Ecclesias sequutas. Paulo enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuisse hunc mo-
rem. Indicat etiam lib. Retractationum 2, sua ætate fuisse in Aphrica receptum. Hilarius
quidam, inquit, vir tribunitius, morem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat, vt
hymni ad altare dicerentur de Psalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum distri-
bueretur populo quod fuisset oblatum, maledica reprehensione vbicunque poterat la-
cerabat. Huic respondi, iubentibus fratribus. Et certè si ad eam, quæ Dei & Angelorum
conspectum decet, grauitatem attemperatus sit cantus, cum dignitatem & gratiam sa-
cris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi studium ardorémque
Quomodo sit componendus. animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intentio-
res sint aures quàm animi ad spiritualem verborum sensum. Quo periculo se permo-
Confess. lib. 10.cap.33. tum fatetur alicubi idem Augustinus, vt interdum optarit institui morem ab Athana-
sio obseruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat sonare, vt pronuntianti
vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminisceretur quantam sibi vtilitatem can
tus attulissent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione, nihil du-
bium quin sanctissimum sit ac saluberrimum institutum. Quemadmodum rursus, qui-
cunque ad suauitatem duntaxat auriúmque oblectationem compositi sunt cantus, nec
Ecclesiæ maiestatem decent, nec Deo non summoperè displicere possunt.

33 Quo

33 Quo etiam planè constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus passim factitatum est) sed populari sermone concipiendas esse publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi possit. quandoquidem in totius Ecclesię ędificationem fieri conuenit: ad quam ex sono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla est nec charitatis nec humanitatis ratio, ii saltem Pauli authoritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua sunt. Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionē respondebit Amen, quandoquidem quid dicas nescit? nam tu quidem gratias agis, sed alius non ædificatur. Quis ergo effrænem Papistarum licentiam satis miretur, qui Apostolo palàm sic reclamante, exotica lingua verbosissimas preces reboare non formidant, in quibus nec syllabam vnam ipsi interdum assequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò secus agendum præscribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quo nonnulli præditi abutebantur, quum à mente, hoc est intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino sentiendum, nulla ratione fieri posse: nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summopere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem esse debere incitatam, quo totum longè superet quod lingua enuntiando exprimere potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipsi ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem secum rapit. Nam etsi optimæ interdum orationes voce carent, sæpe tamen vsu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in gesticulationem sine ambitione erumpant. Inde scilicet incertum istud Hannæ murmur, cuius simile quiddam sancti omnes perpetuò in se experiuntur, dum in abruptas & concisas voces prosiliunt. Corporis autem gestus in precatione obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

Populari, non exotico, sermone concipiendæ sunt preces publicæ.
1. Ratio, ab Ecclesię consideratione.
2. Ratio, ab Apostoli authoritate.
Adu. Papistas
1. Cor. 14. 16.
1. Cor. 14. 15.
Animi sincerus affectus semper & in omnibus precibus requiritur.
Nō semper autem necessaria est lingua.
1. Sam. 1. 13.
Geniculatio & capitis detectio qualia exercitia.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa discenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cælestis Pater tradidit: vbi immensam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quod nos monet atque hortatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate affligantur, confugere solent) quoniam videbat ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid ęquum postulare, quid è re nostra esset, huic etiam nostrę ignorantiæ occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac suffecit. Præscripsit enim nobis formulam, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram conducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus concessis pessimè illis sæpius consultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse pronuntiat, è veteri Poeta sumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus, nisi ad rectam orandi normam nos Spiritus instituat. Quo maiore in pretio censeri apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei filius verba nobis in os suggerit quæ mentem nostram omni hæsitatione expediant.

VII.
Forma orādi à Christo proposita duplici ratione immēsam cęlestis Patris bonitatem nobis depingit.
Mat. 6. 9.
Luc. 11. 2.
Magnúsque consolationis fructus à nobis inde percipitur.
In Alcib. 2. vel de voto.
Rom. 8. 26.

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne iis accedam qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersatiua dictione interiecta videtur Euangelista duo illa membra voluisse inter se colligere: acsi dixisset, Ne tentatione opprimi nos sinas, quin potius nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesiæ scriptores. vt iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referendum sit. Tametsi autem eiusmodi est tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda sit: priores tamen tres petitiones Dei glorię peculiariter destinatæ sunt: quam solam in illis intueri nos oportet, nullo commodi nostri (vt aiunt) respectu. Tres reliquæ

Orationis dominicæ diuisio in sex petitiones.
Vide finē sect. 43.
August. in Enchiri. ad Laurent. cap. 116. Chrysost. in opere imperf.
Subdiuisio in duas præcipuas partes: quarum prior

Dei gloriam, posterior salutem nostram respiciunt.

Partium istarum ordo.

nostri curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vsu nostro sunt postulandi sunt assignatæ. Vt quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratísne an spe mercedis ametur à nobis & colatur, nihil tum de nostro commodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est, quam intentis oculis vnam intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atq; hoc quidem ipsum nobis in magnum commodum cedit, quòd dum ita vt petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi vtilitatem oculi nostri (vt dictum est) cōniuere ac quodammodo cæcutire debent, ne in ipsam omnino respiciant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisa esset, hæc tamen sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus postulari non desinant. Vt in exemplis Mosis & Pauli spectatur, quibus graue non fuit mentes & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensóque zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rursum quum panem nostrum quotidianum nobis dari petimus: tametsi optemus quod est nostri commodi: tamen hîc quoque Dei gloriam quærere præsertim debemus. vt ne petituri quidem simus nisi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipsam orationis enarrationem aggrediamur.

Exod.32.32. Rom.9.3.

Pater noster, qui es in cælis.

Patris nomen exigit 1. vt in vnius Christi nomine Deum precemur.

36 Primùm, in ipso limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomine: vt nullo alio nomine illi commendari potest. Nam ex quo Patrem vocamus Deum, nomen certè Christi prætendimus. qua enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vsurparet honorem filij Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quum verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrum fiat, si tantam beneficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait datam esse potestatem iis qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac tanta nominis suauitate, omni nos diffidētia eximens, quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in Patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento immensam suam erga nos charitatē testificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipsius verò charitas tanto erga nos maior prętantiórque est omni parentum nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericordia superat. vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sensu exuti, filios destituerent: ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam seipsum negare non potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quum mali sitis, nostis bona dare filiis vestris: quanto magis Pater vester qui in cælis est? Item apud Prophetam, Potéstne mater obliuisci filiorum? Etsi obliuiscatur, ego tamen non obliuiscar tui. Quòd si filij eius sumus, vt filius in fidem extranei alieníque hominis se conferre non potest nisi simul de patris vel sæuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso quærere non possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatum inopia, vel sæuitia nimiáque austeritate.

Suprà, sect.17.18.19.

2. Vt diffidentiam omnem exuamus.

Ioh.1.12.

3. Vt ab ipso bona omnia expectemus, nisi eum egestatis ac facultatum inopiæ, vel nimię austeritatis accusare velimus.

1. Iohan. 3.1. Psal.27.10. Ies.63.16. 1. Tim. 2.13. Matt.7.11 Ies.49.15.

Obiectio. Peccata nos arcēt à conspectu eius quem iudicem non Patrem reddidimus.

Respōsio, à natura Dei, quæ ab Apostolo describitur.

37 Nec causemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conscientia, quæ Patrem, quanuis clementem ac mansuetum, tamen nobis offensum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suam apud patrem filius agere potest, nullo meliore interprete perditam eius gratiam sibi conciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnoscens, patris misericordiam imploret (non enim tum se paterna viscera dissimulare possunt quin ad tales preces commoueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis? annon potius filiorū pro se deprecantium lachrymas & gemitus exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quæuis aliorum patrocinia? ad quorum subsidium ideo pauidi suffugiunt, non sine aliqua desperationis specie, quia de patris sui mansuetudine ac clementia diffidunt. Hanc paternæ mansuetudinis exuberantiam nobis in parabola pingit ac repræsentat: vbi pater filium, qui ab eo se alienauerat, qui substantiam eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus grauiter in eum deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat donec verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit, redeuntem eminus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in homine

2.Cor.1.3

Ab exemplo, seu parabola illustri.

Luc. 15.20.

mine ſpectandum proponens, docere nos voluit quàm effuſiorem expectare debeamus à ſe, non modò Patre, ſed patrum omnium longè optimo ac clementiſſimo: quanuis ingrati, rebelles ac improbi filij: modò tamen in eius miſericordiam nos coniiciamus. Ac quo certiorem fidem faceret ſe huiuſmodi Patrem nobis eſſe, ſi Chriſtiani ſumus, non modò Pater, ſed nominatim noſter dici voluit: acſi in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoſcendum facilitate, nos filij tui te appellamus, ac poſcimus, ſecuri ac planè perſuaſi non alio te eſſe erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immenſitatem non capiunt cordis noſtri anguſtiæ, non modò adoptionis pignus & arrha nobis Chriſtus eſt, ſed eiuſdem adoptionis teſtem nobis dat Spiritum, per quem libera & Gal.4.6. ſonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obſtabit aliqua cunctatio, petere ab ipſo meminerimus vt correcta noſtra timiditate, ſpiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

Poſtremò, ab eo quod Noſter dici voluit

Cuius adoptionis Chriſtus eſt arrha, & teſtis Spiritus S.

38 Quòd autem non ita inſtituimur vt ſuum quiſque patrem peculiariter nominet, ſed potius vt noſtrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem miſericordiæ & gratuitæ liberalitatis iure, pariter ſumus filij. Nam ſi vnus omnibus nobis communis eſt pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis poteſt: nihil inter nos diuiſum eſſe decet quod non magna animi alacritate parati ſimus alter alteri communicare, quantum vſus poſtulat. Iam ſi ita vt par eſt, viciſſim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non eſt in quo magis commodare fratribus poſſimus quàm ſi optimi Patris curæ ac prouidentiæ commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino deſiderari poteſt. Et ſanè hoc ipſum Patri etiam noſtro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiàs verè & ex animo diligit, totam ſimul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo ſimus in hunc cæleſtem Patrem ſtudio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem oſtendere conuenit: quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij ſui vocauerit. Ad hanc igitur legem Chriſtianus homo preces ſuas exigat, vt communes ſint, ac omnes complectantur qui illi ſunt in Chriſto fratres. Neq; ſolùm quos tales ad præſens videt atque cognoſcit, ſed omnes qui ſuper terram agunt homines: de quibus quid ſtatuerit Deus, extra notitiam eſt: niſi quòd illis optima optare & ſperare non minus pium quàm humanum eſt. Etſi præ aliis in domeſticos fidei ſingulari quodam affectu propenſos eſſe decet: quos Apoſtolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In ſumma, ſic debent omnes eſſe orationes, vt in eam ſpectent communitatem quam Dominus noſter in regno ſuo ac domo ſua conſtituit.

Cur Noſter in commune dicatur.

Matth. 23.9.

Simile, rationem ſuperiorē de charitate fraterna confirmans.

Epheſ.1.24.

Galat.6.10.

39 Neque id tamen obeſt quominus & pro nobis & pro certis aliis orare ſpecialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non diſcedat, nec deflectat quidem, ſed omnia iſtuc referat. Nam quanuis ſingulariter concipiantur, quia tamen ad eum ſcopum diriguntur, communes eſſe non deſinunt. Id totum ſimilitudine facilè intelligi poteſt. Generale eſt Dei mandatum de ſubleuanda pauperum omnium egeſtate, & huic tamen obediunt qui in eum finem eorum inopiæ ſuccurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiamſi multos prętereunt qui non leuiori neceſſitate premuntur: vel quia non omnes noſſe, vel quia non omnibus ſufficere poſſint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc ſocietatem Eccleſiæ ſpectantes & cogitantes, huiuſmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo ſingularibus verbis ſe aut alios Deo commendant, quorum neceſſitatem propius ipſis innoteſcere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione ſunt ſimilia. nam benignitas largiendi exerceri nonniſi erga eos poteſt quorum perſpecta eſt nobis inopia: iuuare autem oratione vel alieniſſimos & ignotiſſimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis diſſiti ſint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi ſunt. Huc referre licet quod Paulus ſuæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant abſque contentione: quia diſſidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimes vota ſua in commune vult conferre.

Licet etiã pro nobis & pro certis aliis ſpecialiter orare, modò animus ad hanc cõmunitatem per omnia ſeſe referat. quod ſimilitudine, ab eleemoſynis ad preces deducta, confirmatur.

1.Tim.2.8.

40 Adſcribitur, Ipſum eſſe in cælis. Ex quo non protinus ratiocinandum eſt, ipſum cæli circunferentia, quaſi cancellis quibuſdam, incluſum & circunſcriptum alligari.

Quo ſenſu dicatur Deus eſſe in cælis.

tiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum consensum cum eius voluntate. in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed vt Spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docente discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur vt quicunque eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precationis, in quibus poscẽdis solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omissa nostri ratione, nec spectata vlla nostra vtilitate quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hîc tamen à nobis quærenda non est. Hæc autem omnia quanuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, suo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino patríque debetur) quantum in nobis est studentes, veréque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac studio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei sanctificetur, vt eius regnum adueniat, vt fiat voluntas eius: ij neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confusionem illis cedent ac interitum.

Cõclusio trium priorum petitionum. vide supra sect. 35.

44 Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras vtilitates descendimus: non quidem vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectanda est) tátùm quęramus quod nobis expedit: sed hoc discrimen esse admonuimus, quòd Deus peculiariter tria vota sibi vendicans, nos ad se totos rapit, vt pietatem nostram hoc modo probet. Deínde concedit etiam commodis nostris prospicere, hac tamen lege nequid nobis expetamus nisi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illustrent, quia nihil æquius est quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hac in genere omnia, quibus corporis vsus sub elemẽtis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modo quo alamur ac vestiamur, verùm etiam quicquid omnino nobis conducere ipse prospicit, vt panem nostrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentiæ committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. Non enim dedignatur optimus Pater corpus etiam nostrum in fidem ac custodiam suam suscipere, vt fidem nostram minutis istis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vsque ad micam panis, & guttam aquę, expectamus. Nam quum sit nescio qua nostra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ solicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, sunt tamen adhuc de carne soliciti, adhuc hæsitant quid edant, quid vestiantur: & nisi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis est huius momentaneæ vitæ vmbra, quàm æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confisi, illam de carnis cura anxietatem semel abiecerunt, simul statim quæ maiora sunt, etiam salutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue est fidei exercitium, ea de Deo sperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neq; parum profectum est, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum ossibus mordicus hęret, infidelitatem exuimus. Quod porrò de pane supersubstantiali quidam philosophantur, mihi videtur Christi sententię perparum conuenire, imò nisi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritij partes, mutila esset precatio. Ratio quam afferunt nimis est profana: non esse consentaneum vt filij Dei, qui spirituales esse debent, non modò adiiciant animum ad terrenas curas, sed Deum quoque illis secum implicent. Quasi verò non refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo scriptum sit pietatem habere promissiones non tantùm futuræ vitæ sed etiam præsentis. Etsi autem peccatorum remissio longè pluris est quàm alimenta corporis, quod tamen inferius erat priore loco posuit Christus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ sunt cælestis vitę: in quo tarditati nostræ consuluit. Iubemur autem petere panem nostrum, vt contenti simus demenso quod nobis erogare dignatur cælestis Pater, neque artibus illicitis lucrum captemus. Interea tenendũ est nostrum fieri donationis titulo, quia nec industria nec labor nec manus nostræ (vt dicitur apud Mosen) nobis per se quicquam acquirunt nisi adsit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillum proficeret nisi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quàm egenis necessaria est hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent nisi per eius gratiam pane suo fruerentur. Particula Hodie vel quotidie, vt est apud alterum Euangelistam: item epitheton quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua solemus præter modum

Secũdæ partis dominicæ orationis summa.

1. Cor. 10. 31.

Tres petitiones. Prima, quid contineat.

Nobis testatur Dei summam benignitatem.

Diffidentiam nostram.

Panis, quid.

1. Tim. 4. 8.

Cur panis petitio remissionẽ peccatorũ præcedat.

Noster, quare dicitur.

Leuit. 26. 20.

Hodie, vel quotidie, cur petendus.

modum ardere,& cui accedunt alia mala:quia si largior suppetit abundantia,ambitiosè in voluptatem,delicias, ostentationem, aliásque luxus species profundimus. Itaque petere iubemur dúntaxat quantum necessitati nostræ satis est, & velut in diem, hac fiducia,vbi nos hodie nutrierit cælestis Pater,neque crastino defuturum.Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria:semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certò tenẽdum est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusa sua benedictione Dominus eam continuo progressu fœcundat:quę etiam in manu nostra est,ne eam quidem nostram esse,nisi quatenus in singulas horas portiunculam nobis largitur,vsúmque permittit.Id quia ęgerrimè sibi persuaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documentum se

Doctrina quæ ex hac petitione fluit.

Exemplo illustrata.

Deut.8.3. Matt.4.4 præbuisse testatur Dominus, quum manna in deserto populum suum educauit, vt nos commonefaceret, non in solo pane viuere hominem, sed in verbo potius quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur,solam eius virtutẽ esse qua sustentantur vita & vires:tametsi eam sub corporeis instrumentis nobis administrat. Quemadmodum & contrario

Et documentis oppositis.

Leuit.26. 26. documento nos erudire solet,quum robur panis(&vt ipse vocat,baculum)quoties libet confringit,quo scilicet edentes tabescant fame,& bibentes siti arescant. Qui verò pane quotidiano non contenti, sed effræni cupiditate infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua saturi,& diuitiarum suarum cumulo securi,hac nihilominus precatione Deo supplicant, nihil quàm ipsum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur,nempe panem quotidianum duntaxat: quantúmque possunt auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio totam ipsam mentem & quicquid intus latet,apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo expectant,nempe quod sibi apud se esse arbitrantur.In eo quod noster dicitur,magis quidem,vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur.Neque tamen repudiandum est quod etiam attigi,ita designari iusto labore & innoxio partum, non autem imposturis quæsitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vndecunque nobis adueniat:etiam vbi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus. quando sola eius benedictione efficitur vt laboribus nostris rectè succedat.

Duo hominum genera in hanc precationis partē peccantes.

Noster, quo sensu panis dicatur.

Cur eum nobis dari petimus.

45 Sequitur, Remitte nobis debita nostra: qua petitione & proxima breuiter amplexus est Christus quicquid ad cælestem vitam facit.quemadmodum his tantùm duo-

Affinitas & coniunctio huius quintæ petitionis cum sequente.

Iere.31.33 & 33.8. bus membris constat spirituale fœdus quod Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepigit, Leges meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hîc à remissionę peccatorum Christus incipit,deinde mox ądiunget secundam gratiam,vt nos Spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat,vt inuicti stemus contra omnes tentationes.Peccata verò debita nuncupat quòd eorum pœnam debemus,nec satisfacere vllo modo possemus,nisi hac remissione solueremur.quæ venia est gratuitæ misericordiæ eius, quum ipse liberaliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: sed

Peccata cur debita dicuntur.

Ro.3.24. sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo,qui semel in compẽsationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt,hísque satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi,huic gratuitæ condonationi minimè communicant:ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in suam accusationem subscribunt,adeóque damnationem obsignant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiunt sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtrudunt. sic enim non eius

In hanc petitionem peccāt. 1. Qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri credunt.

Vid.Calui. in Daniel. c. 9. 20. misericordiam implorant,sed iudicium appellát. Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendę necessitatem tollat,discipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò ereptos esse Christo constet quoscunque sibi acquirunt. quando omnes ille ad fatendum reatum instituens nullos admittit nisi peccatores: non quòd blanditiis foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè exui carnis suæ vitiis sciebat, quin semper maneant Dei iudicio obnoxij. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum vt omnibus officij nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula.sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem refingere,vt semper aliquid contagionis in carne nostra resideat,remedium minimè negligendum fuit.Quòd si Christus pro authoritate sibi à Patre data iubet nos to-

2. Qui sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat.

Cur electi in hac vita perfectionis metam non attingunt.

Libertini isti, perfectionis somniatores, refelluntur.

to vitæ cursu ad reatus deprecationem confugere, quibus tolerabiles erunt noui magistri, qui perfectæ innocentiæ spectro, simplicium oculos perstringere conantur, vt se ab omni culpa reddi posse immunes confidant? Quod, teste Iohanne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. (1.Ioh.1.10) Eadem etiam opera nebulones isti fœdus Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantùm in eo sacrilegi quòd separant res adeo coniunctas, sed etiam impij & crudeles quòd miseras animas obruunt desperatione: in seipsos quidem & sibi similes per-

Eorundem obiectio diluitur.

fidi, quòd socordiam sibi accersunt Dei misericordiæ ex diametro aduersam. Quòd autem obiiciunt, regni Dei aduentum optando simul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile est: quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio, hîc autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se conueniunt vt aspirando ad metam, quę ne-

Quo sensu dicamur nos aliis remittere qui in nos peccarunt.

cessitas nostra remedia exigit non negligamus. Petimus demum remissioné nobis fieri, vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut facto iniquè tractati, aut dicto contumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit, quod solius Dei est: (Iesa.43.25.) verùm hæc nostra est remissio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel sunt vel fuerunt. Siqua verò odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam ipsósque omni officiorum genere demereri, nobísque conciliare nitimur: hac precatione Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim vt nobis faciat, quam aliis facimus. Hoc verò est petere ne nobis faciat nisi ipsi fa-

Hæc conditio quo sensu accipienda.

cimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid cõsequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremò obseruandum est, non hanc conditionem ideo adiici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quòd nostra quam alij facimus, remissione, eius remissionem mereamur, ac si notata esset causa: verùm hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem. addidit enim hoc tanquam signum quo confirmemur tam certò nobis factam à se remissionem peccatorum, quàm certò conscij sumus aliis eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatúsque est: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscẽdum præcipites, ad remittẽdum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro Patre inuocare ausint. quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

Sextæ petitionis sensus, ad tres articulos reuocatus.

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia durísque & arduis certaminibus Deo paremus, hîc petimus nos armis instrui & presidio defendi, vt pares simus ad victoriam: quo monemur non tãtùm nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra intus emolliat, flectat & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam insidias quàm violentos conflictus. Iam verò multæ sunt ac

1. Variæ tentationum formæ.
A prauis animi conceptionibus.
A Satana, vel à dextris, vel à sinistris.

variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis transgressionem nos prouocantes, quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit, vel diabolus excitat, tentationes sunt: (Iac.1.2,& 14.) & quæ suapte natura mala non sunt, diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. (Mat.4.1.3 2.Thess.3.5.) Et hæ quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quæ plerunque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominum aciem perstringunt, & blanditiis suis inescant, vt talibus præstigiis capti, vt tali dulcedine ebrij, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultatéque offensi animos

2. Quid sit induci in tentationem.

despondeant, fiduciam ac spem abiiciant, demum à Deo prorsus alienentur. His tentationibus vtrisque, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensæ, vel Satanæ vafritia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat, à Deo Patre nostro precamur: verùm vt potius manu sua nos sustentet ac erigat: quò eius virtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus firmi stare possimus, quascunque cogitationes animis nostris immittat: deinde quicquid nobis in vtranq; partem proponitur, in bonum vertamus. hoc est, ne inflemur prosperis, nec aduersis deiiciamur. Neque tamen hic postulamus

lamus ne vllas omnino tẽtationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellicari, magnopere nobis opus est, ne nimium resides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tẽtari optabat: nec citra causam electos suos quotidie tẽtāt Dominus: eos per ignominiã, paupertatem, tribulationem, & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus vero, vt suos probãdo, experimentum de eorum sinceritate sumat, & exercẽdo robur cõfirmet: eorum carnem mortificet, excoquat, adurat, quæ nisi in hunc modum coerceretur, lasciuiret, & supra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt sufferre sui patienter possint quicquid illis immittit. Maligni nomine diabolum an peccatum intelligamus quàm minimũ refert. Satan quidem ipse hostis est qui vitæ nostræ insidiatur: peccato autem armatus est in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tentationibus vincamur ac obruamur, sed Domini virtute cõtra omnes aduersas virtutes, quibus oppugnamur, fortes stemus, quod est non succumbere tentationibus: vt in eius custodiam ac fidem suscepti, ac protectione eius securi, supra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum diaboli regnum inuicti duremus: quod est à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum est, non nostrarum esse virium cum diabolo tanto bellatore congredi, nec vim eius atque impetum ferre. Alioqui frustra aut per ludibrium à Deo posceretur quod domi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad talem se pugnam comparant, non satis intelligunt cum quàm pugnaci atque instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquam ab ore insani ac rabidi alicuius leonis, statim eius dẽtibus ac vnguibus discerpendi, eius faucibus deglutiendi, nisi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen simul scientes quòd si Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus virtutem. Confidant alij vt volent propriis liberi arbitrij (quas à se habere sibi videntur) facultatibus ac viribus: nobis satis sit, quòd vna Dei virtute stamus ac valemus. Plus autem ista precatio complectitur quàm prima specie præ se ferat. nam si Dei Spiritus virtus nostra est ad certamen cum Satana depugnãdum, victoriam referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis nostræ infirmitatem exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incremẽtis locupletari subinde expetimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & asperum videtur quibusdam, peti à Deo ne in tentationem nos inducat, quando eius naturæ cõtrarium est nos tentare, teste Iacobo. Sed iam ex parte soluta quæstio est, quòd omnium tentationum quibus vincimur, concupiscentia nostra propriè causa est, ideóque culpam sustinet. Neque aliud vult Iacobus quàm frustra & iniustè in Deum vitia transcribi quæ nobis imputare cogimur: quia sumus eorum nobis conscij. Cæterùm hoc non obstat quominus nos Deus vbi ita visum est Satanæ mancipet, proiiciat in sensum reprobum fœdásque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iusto quidem iudicio, sæpe tamen occulto: quia sæpe hominibus abscondita est causa quæ tamen apud eum certa est. Vnde colligitur non esse impropriam loquutionem, si persuasi sumus non absque ratione ipsum toties minari, quum percutientur cæcitate & obduratione cordis reprobi, hæc certa fore vindictæ suæ documenta.

Psal.16.2. Gen.22.1. Deut.8.2. & 13.3. 1.Cor.10.13. 2.Pet.2.9. 1.Pet.5.8. Psal.60.14. Iaco.1.13. & 14.

Non postulamus non tentari. A Deo. Sed petimus ne nos inuadat in Satanæ tentationes. 3. Malignus, quis. Summa huius petitionis. Quam necessaria sit. Superbiam superstitiosorum damnat. Multa egregia complectitur. Quo sensu Deus in tentationem inducere dicatur.

47 Tres istę precationes, quibus peculiariter nos ac nostra omnia Deo commendamus, euidenter ostendunt quod antea diximus, Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam Ecclesiæ ædificationem communionísque fidelium profectum spectare. Nõ enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verùm omnes in commune, panem nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, vt à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen appositè hìc quadrat quàm vt omittenda videatur. nempe quòd eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum. Hæc solida tranquilláque est fidei nostræ requies. nam si nostra dignitate nostræ Deo orationes commendandę essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nunc, vt miserrimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamen orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria eripi potest. Ad finem additur, Amen: quo ardor desiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri:

Sect.38. & 39. Vide supra sect. 11. 12. 13. 14. 36. 37.

Porro tres istę postremæ petitiones ostẽdunt Christianorũ preces publicas esse debere. Appendix orationis dominicę petendi audaciam & obtinẽdi fiduciam parit. Quo sensu additur Amen.

quando à Deo promiſſa ſunt, qui fallere non poteſt. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iuſtitiam noſtram: qua non tantùm finem votorum ſuorum exprimunt ſancti, ſed fatentur indignos ſe eſſe qui impetrent, niſi Deus cauſam à ſeipſo petat: ac ſibi exorandi eſſe fiduciam ex ſola Dei natura.

Quicquid à Deo petere debemus ac poſſumus hac formula deſcriptum eſt.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam poſſumus, deſcriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magiſtro Chriſto tradita: quem nobis Doctorem Pater præfecit, & quem vnum auſcultari voluit. Mat.17.5. Nam & æterna eius ſapientia ſemper fuit: & homo factus, Angelus magni conſilij hominibus datus eſt. Ieſa.11.2. Atque adeo numeris omnibus abſoluta eſt hæc oratio, vt quicquid illi extraneum alienúmque additur, quod ad eam referri non poſſit, impium ſit & indignum quod à Deo probetur. Hac enim ſumma preſcripſit quid ſe dignum, quid ſibi acceptum, quid neceſſarium nobis ſit, quid denique cócedere ipſe velit. (Vid. Auguſt. de orat. ad Probam.)

Qui vltra progrediuntur tripliciter peccant.

Quamobrem qui vltrà progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo poſtulare, primùm quidem ſapientiæ Dei ex ſuo addere volunt (quod ſine inſana blaſphemia eſſe non poteſt) deinde ſub voluntate Dei non ſe continent: ſed ea contempta, longius cupiditate euagantur. Poſtremò nihil vnquam aſſequentur, quum ſine fide orent. Quin verò omnes eiuſmodi orationes citra fidem fiant nihil eſt dubium: quia hîc abeſt verbum Dei, quo niſi fides ſemper nititur, ſtare nullo modo poteſt. Qui verò poſthabita magiſtri regula ſuis votis indulgent, non modò verbo Dei carent, ſed quantum omni conatu valent aduerſantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes ex leges & illicitas eſſe tacitè indicans. (De fuga in perſecutione.)

Poſſumus tamen aliis verbis preces concipere, aliorũ ſanctorũ exemplo. Modò quoad ſenſum nulla fuerit diſcrepantia.

49 Hæc ita nolumus accipi quaſi hac precandi formula aſtringamur, vt nec verbum aut ſyllabam mutare liceat. Multæ enim paſſim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab iſta longè diuerſæ, eodem tamen Spiritu conſcriptæ, & quarum vſus valde vtilis nobis eſt. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus aſſiduè ſuggeruntur, quæ verborum ſimilitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat ſic docendo agimus, nequis omnino aliud quærat, expectet, aut poſtulet, quàm quod hac oratione ſummatim comprehenſum eſt: & verbis licet diuerſiſſimis, ſenſu tamen non variet. Quo modo omnes & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hanc conferri certum eſt. nullam ſanè reperire vſquam liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum ſuperare poſſit. Nihil hîc omiſſum eſt quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro ſuis commodis in mentem venire debeat. & adeo quidem exactè, vt omnibus meritò ſpes ablata ſit melius aliquid tentandi. In ſumma, meminerimus hanc diuinæ ſapientiæ eſſe doctrinam: quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod neceſſe fuit.

VIII.

Circunſtantiæ quædam obſeruandæ.

1. De peculiarib. horis ad precandũ conſtituendis.

Quid tunc cauendum & curandum.

50 Quanquam autem ſuprà iam dictum eſt, ſublatis ad Deum animis ſemper ſuſpirandum, & ſine intermiſſione orandum: quando tamen ea noſtra eſt imbecillitas quæ multis adminiculis ſuſtentari, is noſter torpor qui calcaribus excitari opus habeat: conuenit vt ſibi quiſque noſtrum exercitationis cauſa peculiares horas conſtituat quæ non ſine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe dum mane ſurgimus, antequam diurnam operam aggredimur, dum ad paſtum diſcumbimus, dum Dei benedictione paſti ſumus, dum ad quietem nos recipimus. Hęc modò ſit non ſuperſtitioſa horarum obſeruatio, quibus, ceu penſum Deo ſoluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: ſed imbecillitatis noſtrę pędagogia, qua ſic exer-
1. ceatur, & ſubinde ſtimuletur. Pręſertim ſolicitè curandum eſt, quoties aliqua rerum an-
2. guſtia aut ipſi premimur, aut premi alios videmus, vt ad eum ſtatim citatis non pedibus
ſed animis recurramus: deinde ne quam aut noſtram aut aliorum proſperitaté præter-
3. ire ſinamus, quin laude ac gratiarum actione manum eius agnoſcere nos teſtemur. Poſtremò, hoc in omni oratione diligenter obſeruandum eſt, ne certis circúſtantiis Deum alligare velimus, nec illi præſcribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus

Voluntas Dei votorũ noſtrorum regula.

ſit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: ſed eius arbitrio permittere, vt quæ facturus eſt, qua ſibi ratione, quo tempore, quo loco viſum fuerit, faciat. Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, pręfamur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati noſtram ſubiicimus. quo non ſecus ac iniecto fræno coercita, Deum in ordinem cogere ne præſumat, ſed eum votorum omnium ſuorum arbitrum ac moderatorem ſtatuat.

51 Si

51 Si animis in hanc obedientiam compositis, prouidentiæ diuinæ legibus nos regi patimur, facilè discemus in oratione perseuerare, ac suspensis desideriis patienter expectare Dominum: certi, etiamsi minimè apparet, nobis tamē semper adesse, suóque tempore declaraturum quàm non habuerit surdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ videbantur. Erit verò istæc præsentissima consolatio, ne deficiamus, ac desperatione concidamus, siquando ad prima nostra vota Deus non respondeat. Quemadmodum solent qui dum suo tantùm ardore feruntur, sic Deum inuocant, vt nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentem opem attulerit, statim iratum sibi infensúmque fingant, & omni spe exorandi abiecta, inuocare desinant. Quin potius spem nostram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perseuerantiam insistamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Psalmis frequenter videre licet vt Dauid & reliqui fideles, dum precando fere lassi videntur aerem verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei authoritas non asseritur, nisi locatur eius fides supra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tētemus, & nostra improbitate fatigatum, aduersum nos prouocemus. quod multis solenne est, qui nonnisi certa cōditione cum Deo paciscuntur, & perinde acsi suarum cupiditatum seruus esset, stipulationis suæ legibus adstringunt. quibus nisi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo sæpe in furore suo iratus concedit quod aliis in misericordia propitius denegat. Documento sunt filij Israel, quibus satius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare.

2. De perseuerantia in precibus.

Nobis maximopere commendata, præceptis & exemplis Scripturæ.

Cui opponitur eorum fremitus qui Deo tēpus & modum exaudiendi præscribunt.

Num. 11. 18, & 33.

52 Quòd si demum nec post longam expectationem assequatur sensus noster quid orando profectum sit, nec fructum inde vllum sentiat: fides tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuisse quod expediebat. quando toties ac tam certò sibi curæ fore molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum depositæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione consolationem possideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos destituet, qui expectationem ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in se complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicij, quo regnū suum planè manifestabit. Adde quòd etiamsi nobis annuat Deus, non tamē semper ad disertam voti formulam respondet: sed in speciem nos suspēdens, modo tamen incognito preces nostras non vanas fuisse ostēdit. Hoc sibi volunt Iohannis verba, Si nouimus quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta videtur hæc verborum superfluitas: sed apprimè vtilis est declaratio, quòd scilicet Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen nostris facilis est ac propitius, vt spes verbo eius innixa nunquam nos frustretur. Hac verò patientia sustentari eousque opus habēt fideles, vt non diu constaturi sint nisi in eam recumberent. Non enim leuibus experimentis suos probat Dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæque sæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærere sinit, antequam gustum suæ dulcedinis aliquem illis prębeat. Atque, vt ait Hanna, Mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hìc possent nisi linqui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam semimortuos hæc cogitatio erigeret, se à Deo respici, & finem præsentibus malis affore? Vtcunque tamen eius spei securitate consistant, orare interea non desinunt. quandoquidem, nisi adsit in oratione perseuerandi constantia, nihil orando agimus.

3. De fidei dignitate, qua precibus nostris semper obtinemus quicquid maximè expedit.

1. Iohan. 5. 15.

Quod quidem cognitu valde necessariū est, ne pii impatiētia & desperatione obruantur.

1. Sam. 2. 6.

CAPVT XXI.

De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.

Partes huius capitis.

1 Necessitate & vtilitate huius de electione æterna doctrinæ aperta, curiosis frenum iniicitur, sect. 1. & 2.
2 Deinde nonnullis perperam modestis, qui tractationem de prædestinatione fugiunt, satisfit, sect. 3. 4.
3 Postremò, orthodoxa doctrina traditur, sect. 5. 6. & 7.

IAm verò quòd non apud omnes peræquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicij altitudo se profert. Nec enim dubium quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas seruiat

Doctrina de electione ac prædestinatione.

Est necessaria. uiat. Quòd si palàm est Dei nutu fieri vt aliis vltrò offeratur salus, alij ab eius aditu arceantur: hìc magnæ & arduæ protinus emergunt quæstiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm si de electione ac prædestinatione constitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæstio: quia nihil minus consentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad salutem, alios ad interitum prædestinari. Vt autem perperam se ipsi impediant, ex contextu postea liquebit. *Vtilis item & suauissima.* Adde quòd in ipsa quæ terret caligine, non modò vtilitas huius doctrinæ, sed suauissimus quoq; fructus se profert. Nunquam liquidò vt decet persuasi erimus salutem nostrã ex fonte gratuitæ misericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed dat aliis quod aliis negat. *Multiplex illa vtilitas, cuius ignorantia gloriam Dei imminuit.* Huius principij ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palàm est. Atqui quod ita cognitu necessarium est, cognosci posse negat Paulus, nisi Deus, omisso prorsus operum respectu, quos apud se decreuit eligat. *Rom.11.5.* In hoc (inquit) tempore reliquiæ secundum electionem gratuitam saluæ fuerunt. Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam nõ esset gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus nõ esset opus. Si ad electionis originem reuocandi sumus, vt constet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis salutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantum in se est obscurant quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat, & ipsam humilitatis radicem euellunt. *Humilitatis radicem euellit.* Clarè testatur Paulus, vbi residui populi salus electioni gratuitæ ascribitur, tunc demum cognosci, Deum mero beneplacito seruare quos vult, non autem mercedem rependere, quæ nulla deberi potest. *Et superbiam gignit ac fouet in mentibus hominum.* Qui fores occludunt, nequis ad gustum huius doctrinę accedere audeat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt par est humiliandos quicquam aliud sufficiet, nec quàm simus obstricti Deo, ex animo sentiemus. *Contra, inde oritur certitudo salutis. Pax conscientiæ.* Nec verò alibi solidæ fiduciæ fultura, etiam Christo authore: qui vt nos inter tot discrimina, insidias & lethales conflictus omni metu liberet, inuictósque reddat, saluum fore promittit quicquid à patre accepit in custodiam. Ioh.10.29 Ex quo elicimus continua trepidatione miseros fore quicunque se peculium Dei esse ignorant: ac proinde eos pessimè & sibi & cunctis fidelibus consulere qui ad tres quas notauimus vtilitates excutiendo, salutis nostræ fundamentum è medio sublatum cuperent. Quid quòd nobis inde emergit Ecclesia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non posset inueniri, nec inter creaturas agnosci? *Ecclesiæ natiuitas.* Serm. in cant.78. quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædestinationis, & intra massam miseræ damnationis. Sed antequam rem ipsam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum est. *Duplici autem hominum generi primum occurrit.* Disputationem de prædestinatione, quum per se sit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeò periculosam reddit hominum curiositas: *1. Curiosis.* quæ nullis repagulis cohiberi potest quin & in vetitas ambages euagetur, & in sublime se proripiat: nihil, si liceat, arcani, quod non scrutetur atque euoluat, Deo relictura. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus passim ruere, & in iis quosdam alioqui non malos: opportunè admonendi sunt quis sit in hac parte officij sui modus. *Quorum hac in parte officium.* Primùm ergo meminerint, in prædestinationem dum inquirunt, se in diuinæ sapientiæ adyta penetrare, quò siquis securè ac confidenter prorumpat, nec quo suam curiositatem satiet assequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum est vt quæ in seipso abscondita esse voluit Dominus, impune homo excutiat: & sapientiæ sublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipsam quoque admirabilis nobis foret) ab ipsa ęternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda censuit voluntatis suæ arcana, ea verbo suo prodidit. Censuit autem, quatenus nostra interesse nobísque conducere prouidebat.

Confirmatur sententia Augustini. 2 Peruenimus in viam fidei, inquit Augustinus, eam constanter teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum Regis, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ absconditi. Homil.35 in Iohan. Nõ enim ipse Dominus Christus suis magnis & selectissimis discipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicenda: sed non potestis portare nunc. *Admonitione Christi.* Ioh.8.26. Ambulandum est, proficiendum est, crescendum est: vt sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modò non possumus. Quòd si nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Hæc cogitatio si apud nos valeat, verbum Domini vnicam esse viam quę ad inuestigandũ quicquid de eo teneri fas est nos deducat, vnicum esse lumen quod ad perspiciendum quicquid de ipso cõspici oportet nobis præluceat: facilè nos ab omni

omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim, vbi primùm verbi fines excesserimus, nobis extra viam & in tenebris esse cursum, in quo errare, labi, impingere identidem, necesse sit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædestinationis notitiam appetere quàm quæ verbo Dei explicatur, non minoris esse insaniæ, quàm siquis vel per inuium incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re nescire vbi est aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius scientiæ inquisitione abstineamus, cuius est cum stulta tum periculosa, atque adeò exitialis affectatio. Quòd si nos solicitat ingenij lasciuia, semper illud, quo retundatur, opponere expediet, sicut nimium mellis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ non cedere curiosis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia absterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos potest.

Prou. 25. 27. — *Dicto Solomonis.*

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubent omnem prædestinationis mentionem. sanè à qualibet eius quæstione, non secus atque à scopulo, refugere docent. Quorum tametsi iure in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibanda censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parũ proficiunt apud humanũ ingenium, quod se coerceri non temerè patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligẽtiæ regulam. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermissum est scitu & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quod scire conducat. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgarit quę vtile sit vllo modo supprimi. Permittamus, inquam, Christiano homini cunctis qui ad eum dirigũtur, Dei sermonibus mentem aurésque reserare, modò cum hac temperãtia, vt quum primùm Dominus sacrum os clauserit, ille quoque viam sibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tanti est quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriam esse Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non intelligi & pietas & sensus communis dictet: quærenda nobis distinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta inscitia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis nostris hæc manifestauit. Videmus enim vt studium doctrinæ Legis populo commẽdet tantùm à cælesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cancellis, hac sola ratione quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere.

2. Occurrit aliis, perperam modestis, qui hanc doctrinã nullo modo attingi volunt. — *Quorum simul latæ moderationis adhibetur correctio prima.* — *Altera.* — *Tertia.* — Prou. 25. 2. — *Et obiectio ex Solomone petita diluitur Mosis testimonio.* — Deut. 29. 29.

4 Arripiunt subitò, fateor, profani homines in prædestinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrent, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refractarium ingenium non minus insolenter se efferet quum audierit tres in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec abstinebunt à cachinnis quum intellexerint paulùm supra quinque annorum millia effluxisse à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otiosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil deniq; proferetur quod non ludibriis suis impetãt. Quo hæc sacrilegia compescamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum? an silendo transmittenda mundi creatio? Imò verò potentior est & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodũ & Augustinus in opusculo de bono perseuerantiæ validè contendit. Videmus enim pseudoapostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipsius puderet. Quod autem piis quoq; mentibus periculosam esse dicunt totam hanc disputationem, quia sit exhortationibus aduersa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipsum conturbet atq; exanimet: inane est. Has ob causas redargui se solitum non dissimulat Augustinus quòd prædestinationem nimium liberè prædicaret. sed, quod illi promptum erat abundè refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur absurditates, vnamquanq; suo loco diluendam seruare maluimus. Tantũ illud in vniuersum obtinere apud eos cupio vt quæ in occulto recõdita Dominus reliquit, ne scrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimiæ curiosit

Secunda eorundem obiectio, profanos homines impingere in hanc doctrinam. — *1. Responsio, in multis aliis orthod. fidei capitib. idem facerent impii.* — *2. Dei veritas se ipsam satis superque tuetur.* — Cap. 15. vsque ad 20. — *Tertia obiectio, periculosam esse hanc disputationem.* — De bono perseuerantiæ, cap. 14. — *1. Responsio, id Augustino obiectum est.* — *2. Quæ Deus aperuit nõ contemnamus.*

curiositatis: aut ex altera, ingratitudinis damnemur. Nam & illud scitè ab Augustino dictum est, nos tutò Scripturam sequi posse, quæ velut materno incessu submissius graditur, ne infirmitatem nostram deserat. Qui verò tam cauti sunt vel timidi vt prædestinationem obrutam cupiant, ne debiles animas conturbet: quonam obsecro colore tegent suam arrogantiam, quum obliquè Deum insimulent stultæ incogitantiæ, quasi periculum, cui prudenter occurrere sibi videntur, non præuiderit? Quisquis igitur prædestinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: acsi inconsideratè ei elapsum foret quod est Ecclesiæ noxium.

Lib. 5. de Genes. ad liter.

3. Arrogantes esse huiusmodi obiectores, & in Deum blasphemos.

Quod ad rem ipsam attinet, ab omnibus receptam, à quibusdam cauillis inuoluitur. 1. Præscientiæ nomine, quam Prædestinationis causam constituunt. Ideo quid sit Præscientia et Prædestinatio ostenditur: nec præscientiam sed Dei beneplacitum prædestinationis esse causam. Id primùm ex gratuita electione sobolis Abrahæ, & aliorũ omnium reprobatione apparet.

5 Prædestinationem, qua Deus alios in spem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius censeri, simpliciter negare audet: sed eam multis cauillis inuoluunt, præsertim verò qui præscientiam faciunt eius causam. Ac nos quidem vtranque in Deo statuimus: sed præposterè dicimus alterá alteri subiici. Præscientiam quum tribuimus Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuò manere sub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, sed omnia sint præsentia. & sic quidem præsentia, vt non ex ideis tantùm imaginetur (qualiter nobis obuersantur ea quorum memoriam mens nostra retinet) sed tanquam ante se posita verè intueatur ac cernat. Atq; hæc præscientia ad vniuersum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Prædestinationem vocamus ęternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita æterna, aliis damnatio ęterna pręordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. Hanc verò Deus non modò in singulis personis testatus est, sed specimen eius in tota Abrahæ sobole edidit, vnde palàm fieret, in eius arbitrio esse qualis cuiusque gentis futura sit conditio. Quum diuideret Altissimus gentes, & separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israel, funiculus hæreditatis eius. Ante omnium oculos est segregatio: in Abrahæ persona, quasi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: causa verò non apparet, nisi quòd Moses, vt posteris ansam gloriandi præcidat, gratuito tantùm Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc assignat causam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit semen eorũ post eos. Expressius alio capite, Non quia reliquas gentes superastis numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: sed quia dilexit vos. Sæpius eadem apud ipsum admonitio repetitur, En Domini Dei tui cælum est, terra, & quęcunque in ea sunt: & tantummodo complacuit sibi in patribus tuis, & amauit eos, elegítque vos semen eorum. Item illis alibi sanctificatio præcipitur, quòd electi sint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio asseritur esse protectionis causa. Quod etiam fideles vna voce pręedicát, Elegit nobis hęreditatem nostram, gloriam Iacob quem dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem transcribunt: non modò quia sciebant nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Patriarcham ea fuisse virtute præditum vt sibi & posteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quo validius conterat omnem superbiam, exprobrat nihil tale fuisse promeritos, quum populus sit contumax ac durę ceruicis. Sępe etiam odiosè & probri loco hác electionem Prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter desciuerant. Quicquid sit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt astringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnam aliis omnibus præferri, audiant nullo respectu adductum fuisse Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immorigeros esset propensior: cum eóne litigabunt, quia tale misericordię documentum proferre voluit? Atqui neque obstreperis suis vocibus opus eius impedient, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iustitiam eius ferient aut lædent: quin potius in eorum capita recident. Ad hoc etiam principium gratuiti fœderis reuocantur Israelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ sunt, vel spes in futurum tempus erigenda. Ipse fecit nos, & non ipsi nos (inquit Propheta) populus eius, & oues pascuorum eius. Non est superuacua negatio, quę ad nos excludẽdos adiicitur, vt sciant bonorũ omnium, quibus excellunt, Deum non modò esse authorem, sed à seipso causam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignum. Mero etiam Dei beneplacito contentos esse iubet, his verbis, Semen Abrahæ, serui eius: filij Iacob, electi eius. Et postquam continua Dei beneficia recensuit tanquam electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia recordatus est fœderis sui. Cui doctrinæ respondet totius Ecclesiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus

Deut. 32. 8. *Deut. 4. 37.* *Deut. 7. 8.* *Deut. 10. 14.* *Deut. 23. 5.* *Psal. 47. 5.* *Deut. 9. 6.* *Psal. 95. 7.* *Psal. 105. 6.* *Psal. 44. 4.*

tus tui Patribus nostris dedit terram: quia complacitum tibi est in illis. Notandum verò est, vbi fit terræ mentio, symbolum esse visibile arcanæ segregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hortatur alibi Dauid, Beata gens cuius Iehoua est Deus, populus quem elegit in hæreditatem sibi. *Psal.33.12.* Ad bonam spem verò animat Samuel, Non deseret vos Deus propter magnum nomen suum: quando placuit ei vos sibi creare in populum. *1. Sam.12.22.* Quomodo & seipsum Dauid, dū impetitur eius fides, ad pugnam armat: Beatus quem elegisti, habitabit in atriis tuis. *Psal.65.5.* Quia autem electio, in Deo abscondita, tam liberatione prima quam secunda aliisque intermediis beneficiis sancita fuit, illuc transfertur verbum eligendi apud Iesaiam. Miserebitur Deus Iacob, & eliget adhuc de Israel. *Iesa.14.1.* quia futurum tempus designans, collectionem residui populi, quem visus fuerat abdicasse, signum fore dicit stabilis firmæque electionis, quę simul excidisse visa fuerat. Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: *Iesa.41.9.* continuum insignis liberalitatis paternæ beneuolentiæ cursum commendat. Apertius apud Zachariam Angelus, Eliget adhuc Deus Ierusalem. *Zach.2.12.* quasi eam durius castigando reprobasset, vel exilium fuisset electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non semper appareant signa.

Deinde, quod ex Abrahæ secundū carnem filiis quosdam repudiauit, quosdam speciali gratia Deus dignatus est.

6 Addendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua fuit Dei gratia magis specialis: quando ex eodem genere Abrahæ alios repudiauit Deus, alios in Ecclesia fouendo, se inter filios retinere ostendit. Ismael parem initiò gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spirituale fœdus in eo non minus obsignatum fuerat symbolo Circuncisionis. Exciditur ille: deinde Esau: postremò innumera multitudo & totus ferè Israel. In Isaac vocatum fuit semen: eadem vocatio in Iacob durauit. Simile exemplum edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Psalmo magnificè prędicatur, Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda. *Psal.78.69.* Quod aliquoties sacra historia repetit, quo melius in ista mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vitio suo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Ismael, Esau, & similes: quia apposita erat conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarunt. Fuit tamen hoc singulare Dei beneficium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo, Non ita fecit aliis nationibus, nec iudicia sua manifestauit eis. *Psal.47.20.* Cæterùm hîc duos gradus notandos esse non temere dixi: quia iam in totius gentis electione ostendit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astrictum: sed liberum esse, vt minimè ab eo exigenda sit æqualis gratię partitio: cuius inęqualitas ipsam verè esse gratuitam demonstrat. Ideo Malachias Israelis ingratitudinem amplificat, quòd non tantùm ex toto genere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculium segregati, perfidè & impiè Deum tam beneficum Patrem spernant. Nónne frater erat Esau Iacob? inquit. *Malac.1.2.* Atqui Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sumit enim Deus pro confesso, quum vterque esset progenitus ex sancto patre, & fœderis successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob nō fuisse vulgariter obstrictos, qui in illam dignitatem asciti fuerant. sed quum reiecto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus esset, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuisse retentos.

Postremò, quod in Christianis quoque hoc ipsum factum esse Apostolus ostēdat, vsque ad singulas personas.

7 Quanquam satis iam liquet Deum occulto consilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis, nondum tamē nisi dimidia ex parte exposita est gratuita eius electio, donec ad singulas personas ventum fuerit, *Ro.9.8. Gal.3.16. 19.20.* quibus Deus non modò salutem offert, sed ita assignat vt suspensa vel dubia non sit effectus certitudo. Hi in semine illo vnico censentur cuius meminit Paulus. nam etsi adoptio in manu Abrahæ fuit deposita, quia tamen multi ex posteris quasi putrida membra resecti sunt: vt efficax & verè stabilis sit electio, necesse est ascendere ad caput in quo electos suos cælestis Pater inter se colligauit, & sibi insolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahæ enituit quidem liberalis Dei fauor, quem aliis negauit. in Christi tamē mēbris longè præstantior eminet vis gratiæ: quia capiti suo insiti nunquam à salute excidunt. Scitè itaq; Paulus ex Malachię loco quem nuper citaui ratiocinatur, *Malach.1.2.* vbi Deus, interposito vitæ æternæ pacto, populum quempiam ad se inuitat, *Rom.9.27* specialem electionis modum in parte subesse, vt non omnes promiscua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolē Patriarchę, quam Propheta illic opponit posteris Esau. Hoc tamen non obstat quominus in persona vnius hominis specimen electionis propositum nobis fuerit, quæ effluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hos Paulus vocari reliquias non frustra obseruat: quia experientia ostendit ex magna multitudine plerosque dilabi & euanescere, vt sæpius maneat *Rom.11.5.*

Cur generalis electio Israelis non semper firma & rata sit.

exigua tantùm portio. Quòd autem generalis electio populi non semper firma & rata sit, in promptu se offert ratio: quia cum quibus paciscitur Deus, non protinus eos donat spiritu regenerationis, cuius virtute vsque in finem in fœdere perseuerent: sed externa mutatio absque interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida esset, medium quiddam est inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorum numeri. Hæreditas Dei vocatus est totus populus Israel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia non de nihilo pepigerat Deus se patrem & redemptorem illius fore, gratuitum suum fauorem potius respicit quàm perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi sibi residuum aliquid seruauit, vocationem eius apparuit esse absque pœnitentia. Nam quòd sibi Deus Ecclesiam subinde ex filiis Abrahæ potius quàm ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis sui: quod ab ipsa multitudine violatum ad paucos restrinxit, ne prorsus intercideret. Denique communis illa adoptio seminis Abrahæ, visibilis quædã imago fuit maioris beneficij quo Deus aliquos ex multis dignatus est. Hæc ratio est cur tam sedulò discernat Paulus filios Abrahæ secundum carnem à spiritualibus, qui exemplo Isaac vocati sunt: non quòd simpliciter esse Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuosa (quod non sine fœderis contumelia diceretur) sed quia immutabile Dei consilium, quo sibi prædestinauit quos voluit, efficax demum per se his solis posterioribus in salutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid sentiendum sit liqueat, ne in vtranuis partem sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè ostendit dicimus, æterno & immutabili consilio Deum semel cõstituisse quos olim semel assumere vellet in salutem, quos rursum exitio deuouere. Hoc cõsilium quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo humanæ dignitatis respectu. quos verò damnationi addicit, his iusto quidem & irreprehensibili, sed incomprehensibili ipsius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem statuimus, electionis testimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandæ symbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum extat peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Dominus signat, ita reprobos vel à notitia sui nominis, vel à Spiritus sui sanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium istis veluti notis aperit. Multa hîc prætereibo figmenta, quæ ad euertendam prædestinationem commenti sunt stulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ simulac proferuntur, suam ipsa falsitatem abundè redarguunt. In iis tantùm immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ difficultatem simplicibus adferre possint, vel quæ speciosè ad suggillandam Dei iustitiam prætendit impietas.

Communis illa adoptio maioris beneficij imago.

Ex supradictis sequitur, Deum immutabili consilio de gratuita quorũdam hominum electione & aliorum iusta reiectione semel constituisse.

Sũma huius capitis & trium sequentium.

CAPVT XXII.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ, aduersus duplex hominum genus, confirmatio, ex Pauli & Christi testimoniis, diligenter expositis, collecta, sect. 1.2.3.4.5.6.& 7.
2 Quarundam obiectionum ex veteribus, Thoma Aquinate, & recentioribus, repetitarum, dilutio, sect. 8.9.& 10.
3 De reprobatione, cuius fundamentum in Dei iusta voluntate prorsus situm est, sect. vlt.

Nonnulli existimãt Deum, prout cuiusque merita fore prouidet, alios eligere, alios reprobare.

HÆc omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non potest. Vulgò enim existimant Deum, prout cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere. quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic interposito præscientiæ velo electionem non modò obscurant, sed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, nequis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat si eorum nomina contra opponantur. Certior est enim hîc Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum authoritate. Alij verò neque in Scriptura exercitati, neque vllo suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis sit eorum proteruia. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam alios præterit, litem ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non

Alii litem Deo intendũt quod quosdã eligens alios præterеat.

sit

ſit, Deo quibus vult gratiam ſuam erogare liberum ſemper fuiſſe. Non quærã vnde aliis poſteritas Abrahæ præcelluerit, niſi ex illa dignatione cuius extra Deum cauſa non inuenitur. Reſpondeant cur homines ſint magis quàm boues aut aſini. quum in manu Dei eſſet canes ipſos fingere, ad imaginem ſuam formauit. Concedéntne brutis animalibus de ſua ſorte cum Deo expoſtulare, quaſi iniuſtum ſit diſcrimẽ? Certè prærogatiua quam nullis meritis adepti ſunt, eos potiri nihilo æquius eſt quàm Deum ſua beneficia pro iudicij ſui menſura variè diſtribuere. Si ad perſonas tranſiliant, vbi magis odioſa illis eſt inęqualitas, ſaltem ad Chriſti exemplum debebunt expaueſcere, ne de ſublimi hoc myſterio tam ſecurè garriant. Cõcipitur ex ſemine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuiſſe dicẽt vt in ipſo vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iuſtitia & ſalus mundi? Hoc prudenter animaduertit Auguſtinus, in ipſo Eccleſiæ capite lucidiſſimum eſſe gratuitæ electionis ſpeculũ, ne in membris nos conturbet, nec iuſtè viuendo factum eſſe Filium Dei, ſed gratis tanto honore fuiſſe donatum, vt alios poſtea faceret donorum ſuorũ conſortes. Hic ſiquis quærat cur non alij quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo diſtemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modò veſaniam ſuam, ſed impudentiam ſuam quoque ſimul prodet. Quòd ſi pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobandi eripere, ſimul etiam quod datum eſt Chriſto auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet ſcriptura operępretium eſt attendere. Paulus quum docet nos in Chriſto electos fuiſſe ante mundi creationem, omnem certè dignitatis noſtræ reſpectum tollit. perinde enim eſt acſi diceret, quoniam in vniuerſo Adæ ſemine nihil electione ſua dignum reperiebat cæleſtis pater, in Chriſtum ſuum oculos conuertiſſe: vt tanquam ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ conſortium ſumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Chriſto fuiſſe in cæleſtem hereditatem adoptatos, quia in nobis ipſis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Coloſſenſes, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam ſortem ſanctorum. Si gratiam iſtam Dei, vt idonei ad gloriam futuræ vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipſe quo ad nos eligendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius ſententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, ſecundum beneplacitum voluntatis ſuæ, vt eſſemus ſancti & immaculati, & irreprehenſibiles in conſpectu ipſius. Vbi Dei beneplacitum quibuſlibet noſtris meritis opponit.

Vtrique refelluntur. 1. firmiſsimis rationibus.

2. Auguſtini teſtimonio. Aug. de cor. & gratia ad Valent. c. 15. Item, De bono perſeuerantiæ, c. vlt. Et de verbis Apo. Serm. 8

3. Apoſtoli authoritate. Epheſ. 1. 4.

Coloſ. 1. 12.

Epheſ. 1. 4.

2 Quo ſolidior ſit probatio, ſingulas eius loci partes notare operæpretium eſt, quæ ſimul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominãs, minimè dubium eſt quin fideles compellet, ſicuti etiam mox aſſerit. quare nimis fœdo commento deprauant nomen illud qui ad ętatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuiſſe dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis reſpectum tollit. Quę enim diſcriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erãt? Iam ſi electi in Chriſto, ſequitur non modò vnumquenque extra ſe, ſed etiam alios ab aliis ſegregatos. quando videmus non omnes eſſe Chriſti membra. Quod additur, fuiſſe electos, vt eſſent ſancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præſcientia deducit. quando reclamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis eſſe effectum. Iam ſi cauſa ſuperior quæritur, reſpondet Paulus Deum ita prædeſtinaſſe, & quidem pro voluntatis ſuæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in ſeipſis imaginantur homines electionis ſuæ media. nam & quæcunque ad ſpiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, &, antequam nati eſſent, gratiam qua dignari eos volebat, ſeorſum illis repoſitam habuit.

Qui electi.

Quando.

In quo.

Ad quid.

Qua de cauſa.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in conſiderationem veniunt opera. Antitheſin quidem hîc non proſequitur, ſed ſubaudienda eſt, qualis alibi explicatur ab ipſomet. Vocauit nos, inquit, vocatione ſancta, non ſecundũ opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum, & gratiam quæ data eſt nobis à Chriſto ante tempora ſecularia. Et iam oſtendimus in eo quod ſequitur; Vt eſſemus ſancti & immaculati, ſcrupulum omnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit ſanctos, ideo elegit: & ordinẽ Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt ſancti eſſemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnãt enim inter ſe hæc duo, habere pios ab electione vt ſancti ſint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hîc cauillum quò ſubinde confugiunt

2. Tim. 1. 9.

Hæc cauſa. 1. Dei beneplacitum, ita in electione regnat, vt nulla in conſiderationem veniant opera, nec præterita, nec futura, quod probatur Pauli & Chriſti præclaris teſtimoniis.

giunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam, futuris tamen cōcedere. Quum enim dicitur electos fuiſſe fideles vt ſancti eſſent: ſimul innuitur, quæ in ipſis futura erat ſanctitas, ab electione habuiſſe exordium. Et quomodo quadrabit iſtud verbum, quæ ab electione deriuantur, electioni cauſam dediſſe? Idipſum quod dixerat, videtur magis poſtea confirmare, vbi ait, Secundum propoſitum volūtatis ſuæ, quod propoſuerat in ſemetipſo. ſiquidem Deum in ſemetipſo propoſuiſſe, perinde valet acſi diceretur nihil extra ſe conſideraſſe, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus ſubiicit huc pertinere totam electionis noſtræ ſummam, vt ſimus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non ſola prædicari in electione noſtra meretur, niſi hæc gratuita ſit. Porrò hęc gratuita nō erit, ſi in ſuis eligēdis Deus ipſe qualia ſint futura cuiuſq; opera reputat. Proinde quod ſuis diſcipulis dicebat Chriſtus, in vniuerſum valere inter omnes fideles comperitur, Non vos me elegiſtis: ſed ego elegi vos. Vbi nō præterita tantùm merita excludit, ſed nihil habuiſſe in ſeipſis ſignificat cur eligerentur, niſi ſua miſericordia anteuertiſſet. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem oſtendere vult ſic Dei bonitatem homines pręuenire, vt nihil apud ipſos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipſis concilietur.

Epheſ.1.5. *Iohan.15.16.* *Rom.11.35.*

Deinde illuſtri diſputatione Apoſtoli ad Romanos.

4 Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit altius, & fuſius proſequitur, negat omnes eſſe Iſraelitas qui progeniti ſunt ab Iſraele: quia etſi iure hæreditario omnes eſſent benedicti, ſucceſſio tamē non ad omnes peræquè tranſibat. Origo huius diſputationis erat ex ſuperbia fallaciq; gloriatione Iudaici populi. nam quum ſibi Eccleſiæ nomen aſſererent, volebant à ſuo arbitrio pendere fidem Euangelij. Sicuti hodie libenter Papiſtæ fictitio hoc colore ſe in Dei locum ſubſtituerent. Paulus, quanuis concedat ſanctam eſſe Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamē extraneos eſſe in ea pleroſque: neque id modò quia degenerent, vt fiant ex legitimis adulterini: ſed quia in ſummo faſtigio emineat ac regnet ſpecialis Dei electio, quæ ſola ratam illius adoptionem facit. Si alios ſua pietas ſtabiliret in ſpe ſalutis, alios abdicaret ſola ſua defectio: ſtultè profectò & abſurdè Paulus ad arcanam vſque electionem lectores eueheret. Iam ſi Dei voluntas (cuius cauſa extra ipſum neq; apparet neq; quærenda eſt) alios ab aliis diſcernit, vt non omnes filij Iſrael ſint veri Iſraelitæ, fruſtra cuiuſque cōditio in ſeipſo initium habere fingitur. Lōgius deinde rem proſequitur ſub exemplo Iacob & Eſau. nam quum ambo eſſent filij Abrahę, pariter incluſi in vtero matris, primogeniturę honorem transferri ad Iacob, portento ſimilis fuit mutatio qua tamen Paulus contendit teſtatam fuiſſe electionem vnius, & alterius reprobationē. Quæritur origo & cauſa quam pręſcientię doctores in hominū virtutibus & vitiis expoſitā eſſe volunt. Hoc enim illis facile compendium eſt, Deum mōſtraſſe in perſona Iacob, ſe gratia ſua dignos eligere: in perſona Eſau, ſe repudiare quos præuidet indignos: ſiquidē audacter illi. Paulus autē quid? quum nondū nati eſſent, nec quippiam boni aut mali feciſſent, vt ſecundum electionē propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictū eſt, Maior ſeruiet minori: ſicut ſcriptū eſt, Iacob dilexi, Eſau autē odio habui. Si quid valeret pręſcientia in hoc fratrū diſcrimine, importuna certè fieret tēporis mētio. Demus Iacob fuiſſe electū, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorſum diceret Paulus nondū fuiſſe natū? Iam hoc inconſideratè additum foret, nihil dū boni feciſſe: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atq; ita pietatem Iacob coram ipſo fuiſſe præſentem. Si opera conciliant gratiam, ſuum illis pretium meritò iam tunc conſtare debuit ante natum Iacob, perinde acſi adoleuiſſet. Atqui in expediendo nodo pergit Apoſtolus, docétq; adoptionem Iacob, nō ex operibus profectam eſſe, ſed ex vocatione Dei. In operibus futurum vel præteritū tempus non interponit: deinde præciſè ea opponit Dei vocationi, vno poſito alterū diſertè euertere volens. acſi diceret: conſiderandum eſſe quid Deo placuerit, nō quid attulerint ex ſeipſis homines. Poſtremò certum eſt electionis & propoſiti vocibus, quaſcunq; comminiſci homines ſolent cauſas extra arcanum Dei conſilium, ab hac cauſa remoueri.

Ro.9.6.11

Cuius ſcopus & methodus aperitur.

Hanc autē impugnant præſcientiæ doctores, quos Apoſtolus refellit, electionem ſpecialem & prorſus gratuitam aſſerens.

Iſtorum doctorum effugium.

5 Quidnam ad hæc obſcuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione aſſignant? Hoc enim eſt prorſus eludere quod contendit Apoſtolus, non ex aliqua operum ratione, ſed ex mera Dei vocatione pendêre fratrum diſcrimen: quia inter nondum natos conſtitutū fuerit. Neque verò eum latuiſſet iſtorum argutia, ſi quid ſolidi habuiſſet: ſed quia optimè nouerat in homine Deum præuidere nihil boni poſſe, niſi quod electionis ſuę beneficio iam prius largiri ſtatuerit: non confugit

Reſponſio.

ad

ad præposterum illum ordinem, vt opera bona causæ suæ præferat. Habemus ex verbis Apostoli, solius diuinæ electionis arbitrio fundatam esse fidelium salutem. neque illum fauorem operibus conciliari, sed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propositam quasi ὑποτύπωσιν. *Summa disputationis Apostolicæ, eiusdemque analysis.* Fratres sunt Esau & Iacob, iisdem geniti parētibus, eodem adhuc vtero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim assumit, alterum reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque prætérita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque destinato consilio primogenituram videtur semper contempsisse Deus, vt omnem gloriandi materiam carni prçcideret. Repudiato Ismaele animum ad Isaac adiicit. Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

6 Quòd si quispiam interpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficiis non statuendum esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatem cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienum sensum Scripturam detorserit in his testimoniis citandis) *Exceptio.* Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsum fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimoniis sponte fuisse abusum. *Responsio 1.* Sed videbat (quod ipsi considerare non sustinent) voluisse Deum spiritualem Iacobo electionem, quæ apud inaccessum eius tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. *2.* Nisi enim concessam illi primogenituram ad futurum seculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incommoda, triste exilium multásque tristitiæ & curarum acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum cerneret quam in regno suo spiritualem & minimè caducam seruo suo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terræ Chanaan annexum fuisse cælestis domicilij pignus: *3.* vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insitum fuisse in Christi corpus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis differebat. Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mosi dictum sit, Miserebor cuius miserebor: & miseratione dignabor quemcunque miseratione dignabor. *Rom.9.15.* Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempè clarissimè Dominus pronūtiat, nullam hominibus benefaciendi rationem in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere. ideóque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuat, cur ad teipsum descendes? Quum vnam tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitationem in sua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? *Efficacia autē electionis gratuitæ pertinet tantùm ad fideles, qui populus præcogniti appellantur.* Itaque ad minorem illum populum venire necesse est, quem Paulus alibi præcognitum fuisse Deo scribit: non, qualiter isti imaginantur, præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu sæpe legitur. *Rom.11.2.* Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Christum definito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non speculantem Deum inducit, sed salutis nostræ authorem. *Act.2.23.* *1.Petr.1.2.* Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, propriè exprimit arcanam illam prædestinationem, qua Deus filios sibi quos voluit signauit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quum vbique fixam (vt vulgò loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum author est nostræ salutis, nō egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodem capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quàm Deum è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? *Porro hæc Dei prçcognitio vel præscientia, nō est speculatiua, sed actiua.* Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantùm obtecti, primas inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abrahæ: alterum verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum conspectum latet. *2.Tim.2.19.* Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde ac si diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obstare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem & arbitrum facere se volens, præcisè negat se vni potius quàm alteri fore miser

misericordem nisi quia ita libuerit. quia vbi quærenti misericordia occurrit, etsi repulsam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem sibi vendicat Deus, aut præuenit, aut ex parte sibi acquirit.

Postremò, hoc ipsum ex ipsius Christi verbis probatur.

7 Nunc de re tota pronuntiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt medeatur huic scandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hæc enim est voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione fieri initium, vt in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hîc forte quispiam circulum, atque excipiet, censeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantùm laborat Christus, etiamsi defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cęlisque ipsis stabilius fore consilium Dei ne vnquam labascat electio. Electi dicuntur antè fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo suos facit. Maior inest Christi verbis claritas quàm vt tergiuersando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiscuè omnes coram Christo genu flecterent, communis esset electio: nunc in paucitate credentium manifesta apparet diuersitas. Itaque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei patris peculium, paulo pòst addit, Non pro mūdo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Vnde fit vt totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna nō multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis se medium Christus inserat, sibi tamen ius eligendi communiter vendicat cum Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: scio quos elegerim. Si quis roget vnde elegerit, alibi respōdet, Ex mundo, quem à precibus suis excludit vbi discipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendùm est, vbi affirmat se scire quos elegerit, speciem aliquam notari in genere humano: deinde non distingui qualitate suarum virtutum, sed cælesti decreto. Vnde sequitur, nullos proprio marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabolus esset, hoc tantùm refertur ad munus Apostolicum, quod etsi illustre speculum est fauoris Dei, (sicuti in sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se continet æternę salutis. Potuit ergo Iudas, quum perfidè Apostolatum gereret, Diabolo esse deterior: sed quos inseruit semel Christus in corpus suum, eorum neminem perire sinet: quia in conseruanda eorum salute quod pollicitus est præstabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus est. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dedisti mihi nemo periit nisi filius perditionis, etsi κατάχρησικὴ est loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa est, Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios: eius verò intrinsecam esse in ipso causam: quia arcano suo beneplacito contentus est.

Iohan. 6. 37. — *Exceptio.* — *Responsio.* — *Iohan. 6. 44.* — *Iohan. 17. 9.* — *Iohan. 13. 18.* — *Iohan. 15. 19.* — *Cōclusio responsionis, & instantiæ de Iuda solutio.* — *Iohan. 10. 28.* — *Iohan. 17. 12.*

I. Obiectio ex veteribus Patribus.

8 At Ambrosius, Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suam gratiam inter homines dispensare provt ea quenque bene vsum præuiderit. Adde & Augustinum in ea fuisse aliquando sententia: sed quum melius in Scripturæ cognitione profecisset, non retractauit modò vt euidenter falsam, sed fortiter confutauit. Quin & post retractationem, Pelagianos pręstringens, quòd in eo errore persisterent: Quis istum, inquit, acutissimum sensum Apostolo defuisse non miretur? Nam quum rem stupendam proposuisset de illis nondum natis, & deinde sibi quæstionem obiiceret: Quid ergo? nunquid est iniquitas apud Deum? erat locus vt responderet Deum præuidisse vtriusque merita: non tamen hoc dicit, sed ad Dei iudicia & misericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante electionem merita sustulisset: Hîc certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præscientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non seipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros præsciuerat: simul etiam præsciuisset quòd eramus eum electuri, & quæ in eam rem sequuntur. Valet Augustini testimonium apud eos qui libenter in patrum authoritate acquiescunt. Quanquam non patitur Augustinus se à reliquis disiungi: sed claris testimoniis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (lib. de Præd. sanct. cap

Lib. 1. Retract. cap. 11. — *Responsio ex Augustino melius edocto.* — *Epist. 106 ad Sixtū.* — *Homil. in Iohan. 8.* — *Iohan. 15. 16.* — *Ex Ambrosio quē citat Augustinus.*

cap.19.)Christus quem miseratur vocat.Item,Si voluisset,ex indeuotis fecisset deuotos. sed Deus quos dignatur vocat:&quem vult,religiosum facit.Si ex Augustino integrum volumen contexere libeat,lectoribus ostendere promptum esset,mihi nonnisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed agè, fingamus ipsos non loqui: ad rem ipsam intendamus. Difficilis quæstio mota erat,Num iustè faceret Deus, qui certos homines sua gratia dignaretur.qua se vno verbo expedire Paulus poterat,si operum respectum obtendisset. Cur ergo id non facit: quin sermonem potius continuat qui in eadem difficultate versetur? Cur,nisi quia non debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus respondet, Ideo suis electis fauere Deum,quia velit: ideo misereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miserebor,cuius miserebor: & miseratione complectar,quem miseratione complectar: acsi diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augustini, Gratiam Dei non inuenire eligendos,sed facere.

Ex firmissima ratione Apostoli. — Exod.33.19. — *Cuius summa additur.*

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præscientiam meritorum non ex parte quidem actus prædestinantis esse prædestinationis causam:ex parte autem nostra, quodammodo sic vocari posse, nempe secundum particularem prædestinationis æstimationem.vt quum dicitur Deus prędestinare homini gloriam ex meritis,quia gratiam ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione nisi meram bonitatem velit nos intueri Dominus,siquis plus aliquid prospicere hîc cupiat,prępostera erit affectatio. Quòd si certare subtilitate libeat, non deest quo istam Thomæ argutiolam retundamus.Ipse contendit,gloriam electis quodammodo prædestinari ex meritis:quia gratiam illis prædestinat Deus qua gloriam mereantur. Quid si contrà excipiam,prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subseruire,esséque eius veluti pedissequam?gratiam iis prædestinari quibus gloriæ possessio iam diu assignata sit:quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat?Inde enim sequetur, prædestinationem gloriæ causam potius esse prædestinationis gratiæ, quàm è conuerso. Sed valeant hæc certamina,vt sunt superuacua inter eos qui satis sapientiæ sibi in verbo Dei esse ducent. Verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictum fuit,qui Dei electionem meritis assignant,eos plusquam oportet sapere.

In 1. Sét. Tract. 25. quæst.23. — *2. Obiectio ex Thoma Aquinate.* — *Responsio 1.* — 2. — 3. — Ambr.de Vocat. gent. lib. 1.cap.2.

10 Obiiciunt nonnulli, Deum sibi fore contrarium si vniuersaliter omnes ad se inuitet,paucos verò electos admittat.Sic promissionum vniuersitas discretionem specialis gratiæ,secúdum eos,tollit. atque ita loquuntur moderati quidam homines,non tam opprimendæ veritatis causa, quàm vt spinosas quæstiones arceant, ac frænent multorum curiositatem. Laudabilis voluntas: sed consilium minimè probandum:quia nunquam excusabilis est tergiuersatio.Eorum verò qui proteruius insultant,nimis certè putidum cauillum,vel nimis pudendus error. Quomodo Scriptura hæc duo conciliet,externa prędicatione vocari omnes ad pœnitentiam & fidem,neque tamen omnibus dari resipiscentiæ & fidei spiritum, alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod postulant illis nego,vt duobus modis falsum est. nam qui minatur, dum super vrbem vnam pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi denuntiat, non obstringit se certa lege vt æqualiter vocet omnes.Et qui Paulum vetans in Asia verbum facere,&eundem à Bithynia auertens in Macedoniam trahit,sui iuris esse demonstrat,thesaurum hunc quibus visum est distribuere.Per Iesaiam tamen apertius demonstrat quomodo electis peculiariter salutis promissiones destinet. nam de illis tantùm, non autem indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos. Vnde constat perperam quibuslibet prostitui salutis doctrinam vt efficaciter profit, quæ solis Ecclesiæ filiis seorsum reposita esse dicitur.Hoc in præsentia sufficiat,quanuis generaliter omnes compellet vox Euangelij, rarum esse tamen fidei donum. Causam assignat Iesaias, quòd non omnibus patefiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruersè contemni, quia audire pertinaciter multi recusant: valeret fortè hic color de vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ consilium est extenuare hominum culpam, vbi cæcitatis fontem esse tradit quòd Deus non dignetur illis brachium suum patefacere: tantùm admonet,quia fides singulare donum est,externa doctrina aures frustra verberari. Scire autem ex doctoribus istis velim solàne prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicunque credunt in Filium Dei vnigenit

3. Obiectio recentiorum. — *Responsio.* — *Conciliatio locorũ specie tenus pugnantium.* — Amos 4.7,& 8.11. — Act.16.6. — Iesa.8.16. — *Cur multi vocati,pauci sint electi.* — Iesa.53.1. — Iohan.1.12.

genitum, filios Dei ipsos quoque fieri, non confusa illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis neque ex voluntate viri sed ex Deo nati sunt. At fidei (inquiunt) mutuus est cum verbo consensus. Nempe vbicunque est fides. sed semen inter spinas cadere, vel in locis lapidosis, nouum non est: non solùm quia maior pars contumax reipsa apparet aduersus Deum, sed quia non omnes oculis & auribus sunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad se vocare quos scit non venturos? Respondeat pro me Augustinus. Disputare vis mecum? Mirare mecum, & exclama, O altitudo. Ambo consentiamus in pauore, ne in errore pereamus. Adde quòd si electio, teste Paulo, fidei mater est, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo non esse generalem fidem, quia specialis est electio. Nam à serie causarum & effectuum facilè colligitur, vbi dicit Paulus nos esse refertos omni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus ante mundi creationem: ideo non omnibus esse communes has diuitias, quia elegit Deus tantùm quos voluit. Hæc ratio est cur alibi fidem electorum commendet, ne quisquam putetur fidem sibi proprio motu acquirere, sed penes Deum resideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) seorsum audiunt, quibus & loquitur, Nolite timere pusille grex: quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini Filij sui. Magnum secretúmq; innotuit consilium, Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus: nec alios sanè dignatur tanti participatione mysterij, nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinauit. Paulo pòst concludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternum super timentes eum: ab æterno, ob prædestinationem: in ęternum, ob beatificationẽ: altera principium, altera finem nesciens. Sed quid Bernardum citare testem opus est, quando ex magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo? Quibus verbis significat, eos omnes qui ex Deo non sunt regeniti, ad splendorem vultus eius obstupescere. Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò secundum gradum teneat. Quem ordinem clarè exprimunt alibi Christi verba, Hæc est voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet saluos, custodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus sacro fidei vinculo insereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filiis quos adoptauit reconditum. Ideò Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius: alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. Vnde autem ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures? Nemo enim se ouem facit, sed formatur cælesti gratia. Vnde & salutem nostram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. Proinde concludit, incredulos non esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Iesaiam pollicitus est fore discipulos. Porrò quia testimoniis quæ citaui exprimitur perseuerantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

[Margin: 1. Exceptionis de mutuo consensu fidei cum verbo solutio. 2. Ad quam satisfit verbis Augustini, Pauli, & Bernardi. — August. de verb. Apost. Serm. 11. — Epes. 1. 3. — Tit. 1. 1. — Ad Thomã præpositum Beuerlæ, epist. 107. — Item, Christi aperto testimonio. — Iohan. 6. 46. — Ibid. 39. — Iohan. 10. 4. — Ibid. 29. — Ibid. 26.]

11 Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. Vt enim Iacob, nihildum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam irrogamus Apostolo, quasi idipsum quod nobis perspicuum est non viderit. Porrò non vidisse conuincitur, quando hoc nominatim vrget, quum nihildum boni aut mali designassent, alterũ electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædestinationis fundamentum in operibus non esse. Deinde vbi obiectionem nouit num iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuisset iustitiæ eius patrocinium, non vsurpat, Deum rependisse Esau secundum suam malitiam: sed diuersa solutione contentus est, quòd in hunc finem excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illustretur. Demum subnectit clausulam, Deum cuius vult misereri, & quem vult indurare. Vides vt in solum Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo si non possumus rationem assignare cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel misericordia prosequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil causæ quærere extra eius voluntatem.

[Margin: Rom. 9. 13. — De Reprobatione, quid sit statuendum. — Ibid. 18. — Cuius fundamentum in Dei iusta voluntate situm.]

CAP

CAPVT XXIII.

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.

Constat hoc caput quatuor partibus, quæ pręcipuas obiectiones variásque aduersariorum instantias & exceptiones ab his obiectionibus pendentes, refellunt. His præmittitur 1. sect. refutatio eorum qui electionem fatentur, reprobationem negant.

1 Primæ obiectionis adu. doctrinam de electione & reprobatione consideratio, sect. 2.3.4.& 5.
2 Ad secundam obiectionem responsio, sect. 6.7.8.& 9.
3 Obiectionem tertiam, eiusdémque confirmationem diluit sect. 10.& 11.
4 Quarta refellitur sect. 12.& 13. addita sect. 14. vtili & necessaria cautione.

Vid. Bernard. in die ascens. Serm. 2. HÆc verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad cáticum classici, variè & supra modum tumultuetur. Ac multi quidem, acsi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quenquam reprobari. sed inscitè nimis & pueriliter: quando ipsa electio nisi reprobationi opposita non staret. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutem: fortuitò alios adipisci, vel sua industria acquirere, quod sola electio paucis confert, plusquam insulsè dicetur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neque alia de causa nisi quòd ab hæreditate quam filiis suis prędestinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis est hominum proteruia, si Dei verbo frænari se non sustinet, vbi agitur de incomprehensibili eius consilio quod Angeli ipsi adorant. Atqui nunc audiuimus indurationem non minus in manu Dei & arbitrio esse quàm misericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxiè laborat vt mendacij patrocinio Deum excuset: tantùm admonet figmento nefas esse cum fictore suo rixari. Iam qui non admittunt, vllos à Deo reprobari, quomodo se expedient ab illa Christi sententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè exitio addici & deuoueri audiunt quoscunque cælestis Pater dignatus non est quasi sacras arbores in agro suo plantare. Si hoc reprobationis signum esse negant, nihil est tam liquidum quod illis queat probari. Quòd si obstrepere non desinunt, contenta sit fidei sobrietas hac Pauli admonitione, non esse causam litigandi cum Deo, si ab vna parte volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in multa tolerantia & lenitate vasa iræ apparata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordię quæ præparauit in gloriam. Obseruent lectores, vt ansam susurris & obtrectationibus præcîdat Paulus, summum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquum est calculo nostro subiici profunda illa iudicia quæ sensus omnes nostros absorbét. Quod respondent aduersarij friuolum est, Deum non prorsus reiicere quos in lenitate tolerat: sed suspenso manere erga eos animo, si fortè resipiscant. Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interitum. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, vbi potentia tolerantiæ adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addunt etiam non abs re vasa iræ dici apparata ad interitum, vasa autem misericordiæ Deum pręparasse: quia hoc modo salutis laudem Deo adscribit & vendicat: perditionis culpam reiicit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi accersunt. Sed vt illis concedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem lenire prioris membri: minimè tamen consentaneum est, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanum cõsilium Dei: quod etiam paulò antè in contextu asseritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum Dei consilium obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities. proinde obstinatos ideo non conuertit quia potentiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

Margin notes (left): Rom. 9. 20. — Mat. 15.13 — Rom. 9. 22. — Lib. 5. cõtra Iul. cap. 5. — Lib. 1. de prædest. Sanct. ca. 8.

Margin notes (right): Falluntur qui reprobationem negant. — 1. Electio enim nisi reprobationi opposita non stat. — 2. Proteruè agũt cum Deo, cuius consilia Angeli ipsi adorant. — 3. Expressis Scripturæ testimoniis refellun tur. — 4. Deo obstrepunt, per Apostolum consilia sua aperiente. — Exceptio 1. — Responsio. — Exceptio 2. — Responsio. — Augustini voce confirmata.

2 Hæc quidem piis & modestis abundè sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnam speciem virulenti isti canes euomunt contra Deum, ad singulas, pro vt res feret, respondebimus. Multis modis cum Deo litigant stulti homines, quasi eum teneant suis criminationibus obnoxium. Primùm ergo interrogant quo iure suis creaturis irascatur Dominus, à quibus nulla antè offensa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitimæ iudicis sententię conuenire. Esse igitur cur cum Deo expostulét homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes si quando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulsus, vel hoc vno satis

Margin notes (right): 1. Obiectio. Deũ immeritò irasci iis quos exitio, citra proprium meritũ, deuouet. — Respõsio 1. à cõsideratione diuinę volũtatis.

armab

nec effugere possit, & Dei voluntate constringatur. Ergo videamus quomodo rite nodus expediri debeat. Primum omnium constare inter omnes debet quod ait Solomon, Deum omnia propter semetipsum condidisse, impium quoque ad diem malum. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutúque suo ita ordinat, vt inter homines nascantur, ab vtero certæ morti deuoti, qui suo exitio ipsius nomen glorificent. Siquis causetur, nullam eis inferri necessitatem ex Dei prouidentia, sed potius ea conditione ab ipso esse creatos, quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque totum. Solent quidem interdum hac solutione vti veteres, sed quasi dubitanter. Scholastici verò in ea quiescunt, acsi nihil contrà opponi posset. Equidem præscientiam solam nullam inferre necessitatem creaturis libenter concessero, tametsi non omnes assentiantur. sunt enim qui ipsam quoque causam rerum esse volunt. Verùm mihi acutius ac prudentius videtur perspexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodum exercitatus, qui superuacuam esse hanc contentionem ostendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præscientiæ sint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam suo arbitrio disponeret ac ordinaret, tum non abs re agitaretur quæstio, ecquid ad eorum necessitatem valeat ipsius prçuidentia. sed quum non alia ratione quç futura sunt præuideat, nisi quia ita vt fierent decreuit: frustra de præscientia lis mouetur, vbi constat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

Prou. 16. 4.

Secunda responsio, etiam diluta.

Tertia responsio, quam Valla proposuit, probata.

7 Disertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo vt sua defectione periret Adam. Quasi verò idem ille Deus, quem Scriptura prçdicat facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimam ex suis creaturis. Liberi arbitrij fuisse dicunt vt fortunam ipse sibi fingeret: Deum verò nihil destinasse nisi vt pro merito eum tractaret. Tam frigidum commentum si recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua secundum arcanum consilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prçdestinatio, velint nolint, in posteris se profert. Neque enim factum est naturaliter vt à salute exciderent omnes, vnius parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiuersando luderent operam? Cunctos mortales in vnius hominis persona morti æternæ mancipatos fuisse Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adscribi nequeat, ab admirabili Dei consilio profectum esse minimè obscurum est. Bonos istos iustitiæ Dei patronos perplexos hærere in festuca, altas verò trabes superare nimis absurdum est. Iterum quæro, Vnde factum est vt tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia Deo ita visum est? Hîc obmutescere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideo præsciuerit quia decreto suo sic ordinarat. In præscientiam Dei siquis hîc inuehatur, temere & inconsultè impingit. Quid enim, quçso, est cur reus agatur cælestis iudex quia non ignorauerit quod futurum erat? In prædestinationem competit siquid est vel iustæ vel speciosæ querimoniæ. Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam prçuidisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse. Vt enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præscium, sic ad potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque quæstionem Augustinus, vt aliàs, scitè expedit, Saluberrimè confitemur quod rectissimè credimus, Deum Dominúmque rerum omnium, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere etiam de malis bene facere quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

1. Exceptio, decretū non fuisse à Deo vt Adam sua defectione periret diluitur multiplici ratione, à fine creationis, Dei omnipotētia, sapientia, & iustitia incomprehensibili.

Vid. Caluin. libr. de præd. plurib. in locis.

Item Augustini præclaro testimonio.

Enchir. ad Laurent.

8 Hic ad distinctionem voluntatis & permissionis recurritur, secundum quam obtinere volunt, permittente modò non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere dicemus nisi quia ita vult? Quanquam nec ipsum quidem per se probabile est, sola Dei permissione, nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Quasi verò non constituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis suis esse vellet. Non dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atq; id necessariò futurum esse quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura sunt quæ

2. Exceptio. Permittēte nō volente Deo perire impios.

Responsio.

Lib. 6. de Genes. ad literam, c. 15.

quæ præuiderit. Nunc verò si pro sua & impiorum excusatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptistæ, vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negotium est) necessitatem, qua ex Dei prædestinatione constringuntur, obiiciant: nihil afferunt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quàm diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpatæ, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, æquè certum est. Ad hoc, sic ex Dei prædestinatione pédet eorum perditio, vt causa & materia in ipsis reperiatur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat. cur censuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter censuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde meritò illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustum enim esse oportet quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinante: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulo antè Dominus, omnia quæ fecerat esse valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, elogio suo approbauerat Deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit, sua ruina totam posteritatem in exitium secum attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidentem damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contemplemur, quàm absconditam ac penitus incomprehensibilem inquiramus in Dei prædestinatione. Neque immensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingenium pigeat, vt in multis eius arcanis succumbat. Eorum enim quæ scire nec datur, nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, insaniæ species.

Instantia.

Resp. 1. à prædestinationis descriptione.

Resp. 2. à voluntari lapsus Adami & gloriæ Dei consideratione.

Gen. 1. 31.

Pia exhortatio.

9 Dicet fortè quispiam me nondum attulisse quod sacrilegam illam excusationem compesceret. Ego verò ne id quidem effici posse fateor quin semper fremat impietas & obmurmuret. mihi tamen dixisse videor quod ad obloquẽdi non rationem tantùm, sed prætextum quoque adimendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim quum ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus rite excusari, quandoquidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constet æquitas: nobis quidem incognita, sed illa certissima. Vnde constituimus, nihil illos sustinere mali quod non iustissimo Dei iudicio infligatur. Deinde præposterè docemus agere ipsos, qui ad quærendam suæ damnationis originem, in recondita diuini consilij adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè scaturit, conniueant. Hanc autem imputare ne Deo possint obstat quòd suæ creationi testimonium reddat. Tametsi enim æterna Dei prouidentia, in eam cui subiacet calamitatem conditus est homo: à seipso tamen eius materiam, non à Deo sumpsit. quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura Dei creatione in vitiosam & impuram peruersitatem degenerauit.

3. Exceptio. *Responsio 1.* 2.

10 Iam & tertia absurditate Dei prædestinationem infamant eius aduersarij. quum enim non aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuersali exitio eximantur quos in regni sui hæredes Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarum: quod vbique Scriptura negat. Ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneam, vel in electione Dei esse meritorũ respectum. Primùm, alio sensu negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quàm quo ipsi iudicant, siquidẽ Personæ vocabulo non hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem conciliare, vel odium, contemptum, dedecus conflare solent. Qualia sunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magistratus, patria, formę elegantia, & cętera eiusmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, contemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem non esse Dominum docent, quia non discernat inter Iudæum & Græcum, quo solius gentis ratione alterum respuat, amplectatur alterum. Sic Iacobus iisdem verbis vtitur, dum vult asserere Deum in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo sic loquitur, quòd libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationem. Proinde nihil repugnátiæ erit, si dicemus, Deum secundum beneplaciti sui arbitrium eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamen sic explicari potest, vt plenius satisfiat. Quærunt quî fiat vt ex duobus quos nullum meritum discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterum assumat Deus. Ego vicissim rogo, puténtne in eo qui assumitur esse aliquid quod Dei animum ad ipsum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod necesse est)

Obiectio. Ex prædestinationis doctrina sequi Deum esse personarũ acceptorem.

Resp. quid sit personarũ acceptio.

Act. 10. 34. Rom. 2. 10. Gal. 3. 28. Iaco. 2. 5.

Col. 3. 25. Ephes. 6. 9.

Vide Augustin. epist. 105.

Resp. 2. ostendens [illegible] ignorantiæ [illegible] inesse.

Vide Augu. lib. ad Bonif. 2. cap. 7.

ſequetur Deum non hominem intueri, ſed à ſua bonitate rationem petere cur illi benefaciat. Quòd igitur hominem vnum eligit Deus, altero reiecto, id non prouenit ab hominis reſpectu, ſed à ſola eius miſericordia: cui liberum eſſe debet proferre ſe & exerere vbi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuiſſe nobiles, vel ſapientes, vel ſplendidos, vt Deus humiliaret carnis ſuperbiam. tantum abeſt vt perſonis deuinctus fuerit eius fauor.

1. Cor. 1. 26.

Exceptio. Peccatores peræque ſunt puniendi: aut inæqualis eſt Dei iuſtitia.

Reſponſio.

11 Quare falsò & peſſimè Deum inæqualis iuſtitiæ inſimulant nonnulli quòd non eundem erga omnes tenorem in ſua prædeſtinatione ſeruat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, peræque omnes puniat: ſi inſontes, ab omnibus iudicij rigorem abſtineat. Atqui perinde cũ ipſo agunt acſi vel interdicta illi foret miſericordia, vel, dum vult miſereri, cogatur in totum iudicio renũtiare. Quid eſt quod flagitant? ſi omnes ſunt noxij, vt ſimul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: ſed dicimus quibuſdã ſuccurrere Dei miſericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, ęquum eſſe vt puniendo ſe quoque ęquum iudicem oſtendat. Id dum non ſuſtinent, quid aliud quàm vel miſerandi facultate Deum ſpoliare conantur, vel hac ſaltẽ lege ipſam permittere vt iudicio ſe prorſus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant iſtæ Auguſtini ſententiæ, Quum in primo homine vniuerſa generis maſſa in cõdemnationem defluxerit, quę fiunt ex ea vaſa in honorem, non propriæ iuſtitiæ, ſed Dei miſericordiæ vaſa eſſe. Quòd verò alia fiunt in contumeliam, non iniquitati, ſed iudicio deputãdum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat, debitam pœnã rependit: iis quos vocat, immeritam gratiam largitur: ab omni accuſatione liberari, ſimilitudine creditoris, cuius in poteſtate eſt, alteri remittere, ab altero exigere. Poteſt igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia miſericors eſt: non omnibus dare, quia iuſtus iudex. Dando quibuſdã quod non merentur, gratuitã ſuam oſtendere gratiam: non omnibus dãdo, quid mereantur omnes declarare. Nã quum Deum ſcribit Paulus clauſiſſe omnia ſub peccato vt omnium miſereatur, ſimul addẽdum eſt nemini eſſe debitorẽ: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat.

Inſtantię dilutio, teſtimoniis Auguſtini firmata.

Epiſt. 106. De prædeſt. & gratia. De bono perſeu. cap. 12.

Rom. 11. 32.

4. *Obiectio. hæc doctrina ſecuritatem & impietatẽ parit.*

12 Hoc quoque ad euertendam prædeſtinationem exagitant, quòd ipſa ſtante concidat omnis ſolicitudo, & bene agendi ſtudium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto ſibi fixam eſſe aut vitam aut mortem, quin protinus in mentem veniat, nihil intereſſe quomodo ſe gerat: quando ſuo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædeſtinatio? Ita omnes proiicient ſe, & deploratum in morem, quocunque libido tulerit præcipites ibunt. Et ſanè non in vniuerſum mentiuntur. ſunt enim plærique porci qui prædeſtinationis doctrinam impuris iſtis blaſphemiis conſpurcant, atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaſlibet eludunt, Scit Deus quid de nobis agere ſemel ſtatuerit. ſi ſalutem decreuit, adducet nos ad eam ſuo tempore: ſi mortem deſtinauit, fruſtra contrà tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia & religione ſit de tanto myſterio cogitandum, tum pios in longè diuerſum ſenſum inſtituit, tum ſceleſtam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædeſtinationem eo commemorat vt in audaciam erigamur, & inacceſſa Dei ſecreta excutere nefaria temeritate tentemus: ſed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudicium eius tremere, miſericordiam ſuſpicere diſcamus. Ad hunc ſcopum fideles collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnitus à Paulo ritè compeſcitur. Securos ſe in vitiis pergere dicunt: quia ſi ſint è numero electorum, nihil obfutura ſint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hunc finem electos eſſe nos Paulus admonet, vt ſanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si electionis ſcopus eſt vitæ ſanctimonia, magis ad eam alacriter meditandam expergefacere & ſtimulare nos debet, quàm ad deſidiæ prætextum valere. Quantopere enim hæc inter ſe diſſident, à bene agendo ceſſare, quia electio ad ſalutem ſufficiat, & electioni propoſitum eſſe finem vt in bonorum ſtudium incumbamus? Faceſſant ergo eiuſmodi ſacrilegia quæ totum electionis ordinem perperam inuertunt. Quòd autem ſuas blaſphemias longius extendunt, dum eum qui ſit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt ſi innocentia & probitate vitæ ſe illi approbare ſtudeat: in eo verò impudentiſſimi mendacij conuincuntur. Vnde enim tale ſtudium oriri poſſit niſi ex electione? Nam quicunque ſunt ex reproborum numero, vt ſunt vaſa in contumeliam formata, ita non deſinunt perpetuis flagitiis iram Dei in ſe prouocare, & euidentibus ſignis confirmare quod iam in ſe latum eſt Dei iudicium. tantùm abeſt vt cum ipſo fruſtra contendant.

Reſp. 1. per conceſſionem, reproborũ quorundam reſpectu.

2. A fine Scripturę hanc doctrinam proponentis.

3. Ab authoritate Apoſtoli.

Epheſ. 1. 4.

4. Ab electionis ſcopo.

Inſtantia impia.

Reſponſio.

13 Mal

Postrema obiectio ex superiori pendens.

1. Responsio, ex scriptis Augustini Pauli methodũ & Christi doctrinam quæ refellit huiusmodi obiectionem, collecta.

13 Malignè tamen atq; impudenter hãc doctrinam calumniatur alij, acsi omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam sustinuit Augustinus, quam absterfit libro De correptione & gratia ad Valẽtinum: cuius lectio pios omnes & dociles facilè placabit. pauca tamen hìc libabo, quæ (vt spero) probis & non contentiosis satisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuitæ fuerit Paulus, antè visum est: an ideo monendo & hortando frigidus? Conferant boni isti zelotæ eius vehementiam cum sua, glacies in ipsis reperietur præ incredibili illius feruore. Et
1.Thess.4.7. certè principium illud scrupulos omnes tollit, non esse nos vocatos ad immunditiem,
Ephes. 2.10. sed vt quisque vas suum possideat in honore, &c. deinde nos esse Dei figmentum, creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In summa qui mediocriter exercitati sunt in Paulo, absque longa demonstratione intelligent quàm aptè conciliet quæ isti fingunt inter se pugnare. Præcipit Christus vt in se credatur: neque tamen vel
Iohan. 6.61. falsa est eius definitio, vel præcepto contraria, vbi dicit, Nemo potest venire ad me nisi cui datum fuerit à Patre meo. Cursum igitur suum habeat prædicatio, quę adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perseuerantia contineat. Neque tamen impediatur prædestinationis cognitio, vt qui obediunt non tanquam de suo superbiant, sed
Mat.13.9. in Domino glorientur. Non abs re dicit Christus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prędicamus, qui auribus prędíti sunt, libenter obediunt: qui verò
Iesa.6.9. carent, in illis impletur quod scriptum est, Vt audientes non audiant. Cur autem (inquit Augustinus) illi habeant, illi non? quis cognouit sensum Domini? nunquid ideo negandum est quod apertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est? Hæc
Libr. de bono perseu. cap. 15. fideliter ex Augustino retuli. sed quia plus fortè authoritatis habebũt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipsum leguntur. Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitiémque vertantur, & à labore procliues ad libidinem post concupiscentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est quod dictum est? Nónne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur. &, si malos fore præsciuit, mali erunt, in quãtalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de pręscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt vel tacenda? tunc scilicet quando, si non dicantur, in alios itur errores? Alia,

2. Resp. Augustinum ipsum, calumniatores huius doctrinæ refelletem, inducens.

Cap.16. inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes quærere: quarum tamen est hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non potest: nobis autem tacentibus, ille qui potest: quid putamus faciendum? nónne potius est dicẽdum verum, vt qui potest capere, capiat: quàm tacendũ, vt non solùm id ambo non capiant, verumetiam qui est intelligentior, ille fit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent? Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timemus ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiam breuius tandem perstringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem si Apostoli & qui eos sequuti sunt Ecclesiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè differerent, & sub piæ vitæ disciplina continerent fideles: quid est, quòd inuicta conclusi violentia veritatis illi nostri se rectè dicere existimant, non esse populo prędicandum, etsi verum sit, quod de prędestinatione dicitur? Imò prædicandum est prorsus: vt qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat, dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædestinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se glorietur.

Causa verum tacendi.

Prædestinationis doctrina cur non tacenda, sed prædicanda.

Eiusdem lib. cap.20.

Cõfirmatio, ab Apostolorũ & Apostolic. virorum exemplo

Quomodo prędicanda sit & populo tradenda: ita videlicet vt ædificatio Ecclesiæ quæratur, & prudenter caueatur, quoad licet, offensio.

14 Et tamen vt singulare ædificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offensio. Nam quę verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem cõpellet, Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quòd non sint crediturí qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quam doctrina. Tales itaq; Augustinus non immeritò tãquam vel insulsos doctores, vel sinistros & ominosos

K 3 Prop

Prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo quum miseretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: absit vt dicamus iudicium luti esse non figuli. Item postea, Quum homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui volenti saluum facere nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cælo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item, quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eósque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuò subiicit, minimè omitti debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet vt quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios patris requiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & seuera instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præsciuit & prædestinauit.

Summa orthodoxæ doctrinæ de prędestinatione, ab Augustino tradita.

CAPVT XXIIII.

Electionem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum.

Huius capitis duas esse partes vel ipsum argumentum ostendit.

1 De electis, a prima sectione ad duodecimam agitur.
2 De Reprobis a 12. ad finem capitis.

Dei arcana quidem est electio.

Sed vt res melius elucescat, tum de electorum vocatione, tum de excęcatione & induratione impiorum agendum est. Et de priore quidem iam aliquid disserui, eorum errorem refellens quibus generalitas promissionum videtur æquare totum humanum genus. Atqui non absque delectu electionem, quam in seipso alioqui abscōditam habet, vocatione demum sua Deus manifestat. quam ideo appellare propriè licet eius testificationem. Nam quos præsciuit, eos & præfiniuit conformes fieri imaginis Filij sui: quos autem pręfiniuit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligendo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem non veniant, nisi dum vocantur: contrà vt vocati, quadam iam fruantur electionis suæ communicatione. Qua ratione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & sigillum, & arrhabonem hæreditatis futuræ vocat Paulus. quia scilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem suo testimonio stabilit & obsignat. Nam etsi Euangelij prædicatio ex fonte electionis scaturit, quia tamen reprobis etiam communis est, nō esset per se solida illius probatio. Deus autem efficaciter electos suos docet vt ad fidem adducat: sicuti citauimus antè ex verbis Christi. Qui ex Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Quum alibi dicat, Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Augustinus: cuius verba sunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit: quisquis nō venit, profectò nec didicit. Non est igitur consequens vt qui potest venire etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solùm potest venire, sed etiam venit. vbi iā & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adest. Alibi etiam clarius, Quid est, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: nisi, nullus est qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre nec didicit. nam si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hęc schola, in qua Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulo pòst, Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet

Cap. 22 sect. 10. & 11.

Sed vocatione efficaci demū manifestatur.

Rom. 8. 29.

Quæ sit huius vocationis efficacitas.

Rom. 8. 15. Ephes. 1. 13. & alibi.

Iohan. 6. 46.
Iohan. 17. 6.
Iohan. 6. 44.
Lib. 1. De gratia Christi cōtra Pelag. & Cœlest. c. 14, & 31.
Lib. De prædest. sanctorum. cap. 8.

docet:quos autem non docet,iudicio nō docet? quoniam cuius vult miseretur,& quem vult obdurat.Filios ergo sibi designat,ac Patrem se iis destinat Deus quos elegit. Vocando porrò,in familiam eos suam asciscit,ac seipsum iis coadunat,vt simul vnū sint.Quum autem electioni vocatio subnectitur, in eum modum Scriptura satis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitam Dei misericordiam. Si enim quærimus quos vocet, & qua ratione:respondet,quos elegerat. Ad electionem autem dum venitur,sola illic misericordia vndecunque apparet. Atque adeo verè hîc locum habet illud Pauli, Non esse

Quemadmodum autem electio ita & vocatio efficax in gratuita misericordia Dei fundata est.

Ro.9.16. volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Neq; id,quemadmodum vulgo accipiunt qui inter Dei gratiam,voluntatem,cursúmque hominis partiuntur. Exponūt enim,desiderium hominis ac conatum nihil per se quidem habere momēti, nisi Dei gratia prosperentur:sed quum adiuuantur illius benedictione, habere suas quoque partes in comparanda salute contendunt. Quorum cauillum Augustini verbis refellere quàm meis malo. Si nihil aliud voluit Apostolus,nisi non esse solius volentis aut currentis, nisi adsit misericors Dominus:retorquere è conuerso licebit,non solius esse misericordię,nisi adsit voluntas & cursus.Quod si apertè impium est,non dubitemus Apostolum omnia misericordię Domini dare,nostris autem voluntatibus aut studiis nihil relinquere.In hanc sententiam ille sanctus vir.

Cauillū quorundam interpretum, refellitur August. verbis.

Enchir. ad Lauren.c.31.

Nec pili æstimo quam inducunt argutiolam,non fuisse id dicturum Paulum nisi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Non enim quid esset in homine reputauit: sed quum videret quosdam salutis partem hominum industriæ assignare,simpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam salutis summam Dei misericordiæ vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam Dei vocationem perpetuò deprædicent?

Exceptionis eorundem dilutio.

2 Adhęc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demonstrat:quę nō sola verbi prædicatione,sed & Spiritus illuminatione cōstat. Quibus offerat verbum

Vocationē esse gratuitam probat, 1. eius natura & dispensatio.

Iesa.65.1. suum Deus,habemus apud Prophetam,Repertus sum à non quęrentibus me:palam apparui iis qui me non interrogabant.Populo qui non inuocauit nomen meum,dixi,Ecce adsum.

2. Dei ipsius vox.

Ac ne Iudęi ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerent,ipsis quoque in memoriam reducit vnde assumpserit patrem eorum Abraham,quum ipsum sibi conciliare dignatus est. nimirum ex media idololatria, in qua cum suis omnibus demersus

Iosue 24.3. erat. Verbi sui luce dum immerentibus primùm affulget,eo gratuitæ bonitatis suæ specimen satis luculentum exhibet. Hîc ergo iam se exerit immensa Dei bonitas, sed non omnibus in salutem:quia reprobos manet grauius iudicium,quòd testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suæ causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest.

3. Abrahæ patris credētium vocatio.

1.Ioh.5.24. Quò pertinet illud Iohannis,Inde agnoscimus nos esse eius filios,ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne glorietur caro quòd vocanti & vltro se offerenti saltem responderit,nullas ad audiendum esse aures,nullos ad videndum oculos affirmat,nisi quos ipse fecerit. Facere autem non secundum cuiusque gratitudinem,sed pro sua electione. Cuius rei insi-

4. Iohannis testimonium.

5. Et exemplū vocatorum.

Act.13.14 gne habes exemplum apud Lucam,vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narrantur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam esse vocationem negemus,in qua ad vltimam vsque partem sola regnat electio?

3 Duo autem errores hîc cauendi sunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt hominem,vt suffragio suo ratam electionem faciat. ita secundum eos voluntas hominis superior est Dei consilio. Quasi verò Scriptura doceat tantum nobis dari vt credere possimus,ac non potius fidem ipsam. Alij,quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus sancti: nescio tamen qua ratione inducti electionem à posteriori suspendunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obscurum est: elucescere etiam arcanum Dei consilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitū erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tūc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suúmque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petēda. quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus,profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit Deus, altius conscendere oportet,ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum,quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros

Porrò in sinceram vocationis electorum doctrinam impingunt.

1. Qui nimium voluntati humanæ tribuūt.

2. Qui electionem à fide suspendunt, quorum error multis argumentis retunditur.

nostros perstringi, vt attendere ad electionem recusent? Neque interea inficior, vt certi de salute nostra simus, initium à verbo fieri debere, eóque debere fiduciam nostram esse contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidam vt de cõsilio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, vt Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in externo verbo, modò ne impediat canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorem obtineat.

Deut. 30. 14.

Ea de causa, sectione hac et quinque sequentibus agitur de electionis certitudine adu. Satanæ insultus. Huius præcipua argumenta. 1. Vocatio efficax. 2. Christus fide apprehensus. 3. Protectio Christi electos custodientis. Non autē in abditos diuinæ sapientiæ recessus perrumpendum est, vt intelligamus quid sit de nobis cõstitutum apud Dei tribunal.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem si in quærẽda electionis nostræ certitudine, in iis signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculosius fideles percellit Satan, quàm dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendę cupiditate solicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ sapientiæ recessus perrumpere homuncio conatur, &, quo intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abysso se adobruit. Sic enim æquum est horribili ruina ingenij humani stoliditatem puniri, vbi suopte marte assurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eóque exitialior est hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propensiores simus ferè omnes. Rarissimus enim est cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur, Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ si apud quempiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia. siquidem nullo pestilentiori errore infici mens possit quàm qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, solicitè ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquam sine exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores, æternum Dei consilium sine verbo percontantur: ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo continetur, eximium inde referunt consolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirẽdi via, vt exordium sumamus à Dei vocatione, & in ipsam desinamus. Quanquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recondita illa adoptione descendere: sicuti loquuntur apud Iesaiam, Fecisti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles. quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re appositè Bernardus. postquam enim de reprobis loquutus est, Stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit, sic est quasi non fuerit. Et paulo pòst, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Visio ista non terret, sed mulcet: inquietam curiositatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hîc verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere quiescere est.

Sed à Dei vocatione exordiũ sumendum est, & in ea desinendum.

Iesa. 25. 1.

Quod Bernardi apposito dicto confirmatur.

Serm. 23. super cant.

Vocationis autem huius vt & electionis fundamentum est Christus.

5 Primùm, si paternam Dei clementiam propitiúmque animum quærimus, ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regni cælestis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum est: quando ipse vnus & vitę fons est, & salutis anchora, & regni cęlorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooptati, eius fauore salutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimum tamẽ eius scopum non vltrà tendere intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, non in ipsis eos dicitur

Mat. 3. 17.

Ephe. 1. 4

citur

citur elegisse, sed in Christo suo: quia nonnisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hæ-
reditate honorare nisi eius consortes antè factos. Quòd si in eo sumus electi, non in no- *In quem vnũ*
bisipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidẽ Patre, si nudum *qui non recumbit, de electio-*
illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculum est in quo electionem nostram *ne sua certus*
contemplari conuenit, & sine fraude licet. Quum enim is sit cuius corpori inserere de- *esse non potest.*
stinauit Pater quos ab æterno voluit esse suos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius
membra recognoscit, satis perspicuum firmúmque testimonium habemus, nos in libro
vitæ scriptos esse si cum Christo communicamus. Porrò ille certa sui communione nos
donauit, quum per Euangelij prędicationem testatus est se nobis à Patre datum, vt cum
suis omnibus bonis noster esset. Illum induere dicimur, in ipsum coalescere vt viuamus:
quia ipse viuit. Toties repetitur hęc doctrina, Filio vnigenito nõ pepercit Pater, vt quis- Rom.8.32.
quis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, dicitur transiisse à morte in vi- Iohan.3.15.
tam. Quo sensu vocat se panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Iohan.5.24. Iohan.6.35.
Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cælesti omnes à quibus
fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios censeamur & hære-
des, supra Christum conscendamus licet. Si hęc suprema nobis est meta, quantopere in-
sanimus, extra ipsum quærendo quod & in ipso iam cõsequuti sumus, & in solo ipso in-
ueniri potest? Præterea quum sit æterna Patris sapientia, immutabilis veritas, fixum con- *Est enim æter-*
silium, non est timendum ne quod suo sermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus *ni consilii de sa-*
Patris voluntate vel minimum variet: quin potius eam fideliter nobis aperit qualis ab *lute nostra fi-*
initio fuit, ac semper futura est. Huius doctrinę praxis in precibus quoque vigere debet. *dus interpres.*
Nam etsi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamẽ vota concipimus,
eam obtrudere Deo præposterum esset, vel hac conditione pacisci, Domine, si electus
sum, me exaudias. quando suis promissionibus vult nos esse contentos, neque alibi quæ-
rere an futurus sit nobis exorabilis. Hęc prudentia nos à multis laqueis expediet si in re-
ctum vsum accommodare scimus quod rectè scriptum est: non autem inconsideratè
huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione nostra coniungi di- *Alia firmitu-*
ximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ *do electionis*
suæ sinum Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelámque suam recipere. Quoscun- *nostræ, Christi*
que autem recipit, ei à Patre commissi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam cu- *pastoris nostri* *protectio.*
Ioh.6.37. stodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos esse
39. & 17. velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si rescire libet an Deo curæ sit nostra sa-
6.12. lus, quæramus an Christo commendauerit: quem constituit vnicum suorum omnium
saluatorem. Iam si dubitamus an simus à Christo in fidem custodiámque recepti, ille du- *Quomodo no-*
Ioh.10.3. bitationi occurrit, dum se pastorem sponte offert, ac in ouium suarum numero nos fore *bis patefit.*
pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis expositum, & ob-
uiam prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege suo recensebit, & inter sua se-
Ro.8.30. pta cõclusos tenebit. At subit futuri status anxietas. nam vt Paulus vocari docet qui ele- *Obiectio 1. de*
Matt.22. 14. cti antè fuerint: ita Christus ostẽdit multos esse vocatos, paucos verò electos. Quinetiam *statu futuro.*
1.Cor.10. ipse quoque Paulus alibi à securitate dehortatur, Qui bene stat, inquit, videat ne cadat.
12. Ro.11.20. Item, Insertus es in populũ Dei? noli superbire, sed time. potest enim Deus rursum suc-
cidere, vt alios inserat. Denique ipsa experientia satis docemur, parui esse vocationem *2. De perseue-*
ac fidem, nisi accedat perseuerantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim ista sollicitu- *rantia.*
dine liberauit nos Christus. nam in posterum certè respiciunt istæ promissiones, Omne *Solutio prioris obiectionis.*
Ioh.6.37 quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venerit ad me non eiiciam foras. Item,
40. Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, nequid perdam ex omnibus quæ dedit mihi:
Ioh.10. sed resuscitem ea in nouissimo die. Item, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequun-
27. tur me. Ego cognosco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in ęternum, neque ra-
piet eas quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo po-
Mat.15.13 test rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis arbor quam non plantauit *Posterioris so-*
Pater meus eradicabitur: ex opposito innuit nunquam posse à salute euelli qui radicem *lutio.*
1.Ioh.2. in Deo habent. Cui consentit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exiissent vtique à
19. Ro.8.38. nobis. Hinc etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præsentia & futu
ra: quam in dono perseuerantiæ fundatam esse oportet. Nec dubium est quin ad electos
Phil.1.6. omnes sententiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum,
perfic

perficiet vsque in diem Christi. Sicuti etiam Dauid, quum labasceret eius fides, in hanc Psal.138.8.
fulturam recubuit, Opus manuum tuarum non deseres. Iam verò neque hoc dubium
est, quum orat Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt Luc.22.
nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum defectionis esse, quia 32.
eorum pietati constantiam postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos
discere voluit Christus, nisi vt confidamus perpetuò nos fore saluos, quia illius semel fa-
cti sumus?

Instantia, in responsione obiectione, qui videntur electi, aliquoties deficiunt. Responsio. Exceptionis dilutio.

7 At quotidie accidit, vt qui videbantur esse Christi, rursum deficiant ab eo, & corruant. Imò eo ipso loco, vbi asserit neminé periisse ex iis qui sibi à Patre dati fuerant, excipit tamen filium perditionis. Verũ est id quidem: sed æquè etiam certum, nũquam ea (Ioh.17.12) cordis fiducia tales Christo adhæsisse qua nobis electionis certitudinem stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, sed è nobis nõ erant. Si fuissent enim è nobis, perman (1.Ioh.2. 19.) sissent vtiq; nobiscum. Nec inficior quin habeant vocationis similia cũ electis signa: sed illud certum electionis stabilimẽtum, quod fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis minimè concedo. Quamobrẽ eiusmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promissionem tranquilli recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos esse (Ioh. 3.16. & 6.39.) sibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorũ nemo, se custode ac pastore, periturus sit.

Locus Pauli à securitate dehortantis explicatus, & qualis timor requiratur ab electis.

De Iuda mox dicetur. Paulus non simplicem securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutam carnis securitaté, quæ fastum, arrogantiam, aliorum contemptũ secum trahat, humilitaté extinguat, ac reuerẽtiam Dei, acceptæq; gratiæ obliuionem inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, non esse Iudęis superbè & inhumaniter insultandum ideo quia ipsis abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoq; requirit, non quo consternati vacillent, sed qui ad suspiciendam humiliter Dei gratiam nos instituens, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum est. Adde quòd non singulos, sed generatim sectas ipsas alloquitur. Nam quum diuisa esset Ecclesia in duas partes, & ęmulatio dissidium pareret, admonet Paulus Gẽtiles, quòd subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, timoris & modestiæ debere illis esse causam. Atqui inter eos multi erant ventosi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Ceterùm alibi vidimus, spem nostram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrarium esse eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum sit.

Explicatio dicti, de multis vocatis & paucis electis.

8 Illa Christi sententia de multis vocatis, paucis autem electis, pessimè in eum mo- (Matt. 22. 14.) dum accipitur. Nihil erit ambiguum si tenemus quod debet ex superioribus liquere, duplicem esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad se inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiam proponit. Est altera specialis, qua vtplurimum

Duplex vocatio.

solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus insideat: Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde suæ ingratitudinis merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longéque publicari, à plurimis (Matth.22.2.) contemptui haberi, apud paucos iusto in pretio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui cõuiuium solenne instituens, vocatores suos circunquaq; mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impetrare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur. vt tandem recusantibus illis cogatur è triuiis obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligẽdam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospites comiter excipiendos. Quòd siquem reperiat veste nuptiali nõ ornatum, minimè passurum vt conuiuij festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrũ fateor intelligendum de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur: sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta, & velut καρκινώματα non sustinebit perpetuò Deus: sed prout meretur eorũ turpitudo, extra proiiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æstimãdam suam electionem. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritum regenerationis, qui est arrhabo & sigillum futurę hęreditatis, quo in diem (Ephes.1.13. 14.) Domini obsignantur corda nostra. In summa, quum hypocritæ nõ secus ac veri Dei cul- (Psal.15.1.) tores, pietatem iactent, pronuntiat Christus eiectum tãdem iri ex loco quem male oc- (Psal.24.6.) cupant. sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens manib

manibus,& puro corde. Item alibi, Hæc eſt generatio quærentium Deum, quærentium
faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant
Iſmaelitas ſibi miſceri in Eccleſia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eii-
cientur.

9 Eadem eſt ratio exceptionis nuper adductę, vbi ait Chriſtus neminem periiſſe niſi *Explicatio a-*
Ioh.17.12 filium perditionis. eſt quidem impropria loquutio, ſed minimè obſcura. ille enim non *liûs dicti, nemi*
reputabatur inter oues Chriſti, quia verè eſſet: ſed quia locum tenebat. Quod porrò ip- *nẽ periiſſe niſi filium perditio*
ſum alibi electum cum Apoſtolis à ſe fuiſſe aſſerit Dominus, id dũtaxat ad miniſterium *nis.*
Ioh.6.70 refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus eſt. Nempe in Apoſtoli munus
eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in ſalutem, eum procul ab electorum
Ioh.13.18. numero arcet, Non de omnibus loquor: ego ſcio quos elegerim. Siquis vocabulum ele-
ctionis vtrobique confundat, miſerè ſe implicabit: ſi diſtinguat, nihil eſt expeditius. Peſ-
Homi.38 ſimè ergo & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantùm noſtræ conſcios eſſe nos *Exceptionis*
tradit, electionis incertos. vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc *adu. certitudi-nem de electio*
etiam rationem vſurpans, quia etiamſi quales hodie ſimus ſciamus, quales tamen ſimus *ne refutatio.*
futuri, neſcimus. Verùm eo loco ſatis declarat quomodo in hunc ſcopum impegerit.
Quoniam enim ab operum meritis electionem ſuſpendebat, deiiciendis animis plus ſa-
tis illi ſuppetebat cauſæ: confirmare non poterat, qui à ſeipſis ad diuinæ bonitatis fidu-
ciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio poſuimus, guſtum habent
fideles: prædeſtinationem, ſi ritè cogitetur, non fidei cõuulſionem, ſed optimam potius
confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritum ad modulum ſenſus noſtri in-
terdum accommodare ſermonem. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, Ezech.13.9.
& in catalogo ſeruorum meorum non ſcribentur. Acſi Deus ſcribere inciperet in libro
vitæ quos recenſet in numero ſuorum: quum tamen ſciamus vel teſte Chriſto, ſcripta Philip.4.3.
eſſe filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed ſimpliciter his verbis eorum abdi-
catio notatur qui viſi ſunt inter electos præcipui. ſicut dicitur in Pſalmo, Deleantur è li- Pſal.69.29.
bro vitæ, & cum iuſtis non ſcribantur.

10 Enimuero electi, nec ſtatim ab vtero, nec eodem omnes tempore, ſed prout viſum *Explicatis lo-*
eſt Deo ſuam illis gratiam diſpenſare, in ouile Chriſti per vocationem aggregãtur. An- *cis quæ adu. e-*
te verò quàm ad ſummum illum Paſtorem colligantur, in cõmuni deſerto diſſipati aber *lectionis certi-tudinem profe*
rant: nec ab aliis quicquam differunt, niſi quòd ſingulari Dei miſericordia proteguntur, *runtur, de vo-cationis præ-*
ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipſos ergo ſi reſpicias, videbis Adæ proge- *ſtantia agitur*
niem, quæ communem maſſæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & de- *hac ſect. & ſe-quenti.*
ſperatam vſque impietatem feruntur, id non fit aliqua illis ingenita bonitate: ſed quia in
ipſorum ſalutem excubat Dei oculus, & manus extenta eſt. Nam qui ab ipſa natiuitate
inſitum eſſe eorum cordibus ſemen neſcio quod electionis ſomniant, cuius virtute ſem
per ad pietatem timorémque Dei ſint inclinati, nec Scripturæ authoritate adiuuantur,
& ipſa redarguuntur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, vnde probent, e- *Exẽpla, quib.*
Phil.3.5. lectos ante illuminationem quoque, non fuiſſe à religione alienos: Paulum in ſuo Phari- *quidam proba*
Act.10.2. ſaiſmo vixiſſe irreprehenſibilẽ: Cornelium eleemoſynis & orationibus fuiſſe acceptum *re conantur, electionis ſe-*
Deo, & ſiqua ſunt ſimilia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari. *men ab ipſa na*
iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuiſſe apparet, vt nihil illi deeſſet præter *tiuitate, electo rum cordibus*
perſpicuam Euangelij reuelationem. Sed enim quid pauculis iſtis exemplis tandem ex- *inſitum eſſe.*
torquebunt? electóſne omnes pietatis ſpiritu ſemper eſſe præditos? Nõn magis quàm ſi- *1. Reſponſio, exemplũ vnũ*
quis demonſtrata Ariſtidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & aliorum *aut alterũ non*
integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deferuntur, ſanctimoniæ & *conſtituit regu lam: quod con-*
probitatis fuiſſe ſtudioſos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palàm reclamat. *firmatur ab op*
Ephef.2.1 Qui enim deſcribitur à Paulo Epheſiorum ſtatus ante regenerationem, granum huius *poſito exẽplo.*
ſeminis nullum oſtendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulaſtis *2. Scriptura re clamat huic*
iuxta ſeculum mundi huius, iuxta principem aeris, qui nunc agit in filiis contumacibus: *errori.*
inter quos & nos omnes verſabamur aliquando in concupiſcentiis carnis noſtræ, facien
Ibid.11. tes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filij iræ, ſicut & cęteri. Item, Memen-
Ephef.5.8 tote quòd ſine ſpe aliquandò fueritis, & Deo carueritis in mũdo. Item, Eratis aliquando
Eph.4.18 tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. At ea fortè referri volent ad *Exceptionis*
ignorantiam veri Dei qua electos antequam vocentur, detineri non negãt. Quanquam *dilutio.*
hoc eſſet impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius eſſe vel men-

tiend

tiendum, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Co- 1.Cor.6.
riuthios, vbi quum denuntiasset, neque scortatores, neque idololatras, neque adulteros, 9.11.
neque molles, neque pædicatores, neque fures, neque auaros regni Dei fore hæredes: continuo subiungit, illos iisdem flagitiis fuisse, ante Christum cognitum, implicitos: nũc
vero & sanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Item alter ad Romanos, Quemadmo- Ro.6.19.
dum præbuistis membra vestra serua immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc addicite illa in seruitutem iustitiæ. Quem enim fructum ex illis habuistis, in quibus nunc meritò erubescitis? &c.

11 Quale tunc, amabò, electionis semen in iis germinabat, qui tota vita multifariam contaminati, quasi desperata nequitia, volutabantur in flagitio omnium maximè nefando & execrabili? Secundum eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per quam conseruati essent ne in tantas fœditates prolaberentur. Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum.
1.Pet.4.3. Contrà autem admonet, suffecisse præteritum tempus Gentium libidinibus consummandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitię germen in Rahab meretrice ante fi-
2.Reg.21.16. dem? in Menasse, quum Ierusalem intingeretur, & propè immergeretur sanguine Pro-
Luc.23.42. phetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem spiritus, de resipiscentia cogitauit? Facessant ergo hæc argumenta, quę sibiipsis homines curiosuli temere sine Scriptura exco-
Esa.53.6. gitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum instar aberrasse, vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquando eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatem differt: tantùm conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

12 Quemadmodum suę erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quam eos æterno cõsilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus consilium de illis suum exequatur. Quos ergo in vitę contumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla: eos, vt in finem suum perueniant, nunc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obstupefacit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quod est præ aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduentum effluxerunt, quibus salutiferæ doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Siquis respondeat, tanti beneficij compotes ideo non fecisse quia indignos iudicarit: nihilo e-
Malac.4.1. runt digniores posteri. cuius rei præter experientiam testis locuples est Malachias, qui incredulitatem crassis blasphemiis permistam coarguens, venturum tamen redemptorem denuntiat. Cur ergo his potius quàm illis datur? frustra se torqueat qui hîc causam requirat arcano & inscrutabili Dei consilio altiorem. Nec est timendũ ne quis Porphyrij discipulus Dei iustitiam impunè arrodat, nobis pro ea nihil respondentibus. Quum enim asserimus nullos perire immerentes, gratuitæ esse beneficentię Dei quòd nonnulli liberantur, abundè pro illustranda eius gloria dictum est, vt nostra tergiuersatione nequaquam indigeat. Prædestinationi igitur suæ viam facit summus ille arbiter, vbi quos semel reprobauit, lucis suæ communicatione orbatos deserit in cæcitate. Alterius membri cùm extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud centum eadem ferè habetur concio, viginti prompta fidei obedientia suscipiunt: alij vel nullius pensi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. Siquis respondeat, diuersitatem ex eorum prouenire malitia & peruersitate, nondum satisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadẽ malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate corrigeret. Ideó-
1.Cor.4.7. que semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis te discernit? Quo significat non propria virtute, sed sola Dei gratia alios aliis præcellere.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermittit? De illis causam reddit Lucas,
Quia ad vitam sunt ordinati. De iis ergo quid sentiemus, nisi quia sunt vasa iræ in contu- Act.13.48
meliam? Quare ne cum Augustino loqui nos pigeat, Posset (inquit ille) Deus malorum Li. de Genesi ad literam, c.
voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotens est. Posset planè. Cur ergo non fa- 10.
cit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quàm oportet. multóque id satius est, quàm tergiuersari cum Chrysostomo, Quòd volentem Homil.
trahat & manum porrigentem, ne discrimen in Dei iudicio, sed solo hominum arbitrio de con-
situm videatur. Adeò quidem non situm est in proprio hominis motu accedere, vt piis uer. Pauli.
quoque & Deum timentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpu- Act.16.14
raria

taria Deum timebat,& tamen cor eius aperiri oportuit,vt attenderet doctrinæ Pauli &
in ea proficeret.Hoc non de vna muliere dictum est,sed vt sciamus profectum cuiusque *1. Confirmatio*
in pietate, opus esse arcanum Spiritus. Istud quidem in quæstionem trahi non potest, *ab oppositis electorũ exemplis.*
multis verbum suum Dominum mittere,quorum cæcitatẽ magis velit aggrauari.Quorsum enim tot mandata deferri iubet ad Pharaonem? an quia sæpius repetitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imò antequam inciperet exitum & nouerat & prædixerat.
Exo.4.21. Ito(dicebat Mosi)& expone illi voluntatem meam.ego autem indurabo cor eius ne ob- *2. Ab exemplo apposito Pharaonis.*
Ezec.2.3, & 12.2. temperet.Sic quum Ezechielem suscitat,præmonet se mittere ad populum rebellem &
Iere.1.10. contumacem:ne terreatur si surdis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius
Iesa.6.9. doctrinam in ignem,vt populum instar stipulæ perdat & dissipet. Sed magis etiamnum
premit Iesaiæ prophetia.sic enim à Domino dimittitur,Vade,& dic filiis Israel,Audien- *Et populi Iudaici ante & post Christum in carne exhibitum.*
do audite, & ne intelligatis. Videndo videte, & nesciatis. Obstina cor populi huius, &
aures eius aggraua,& oculos eius obline: vt ne fortè videat oculis suis, & audiat auribus
suis,& corde intelligat,quo conuersus sanetur. Ecce,vocem ad eos dirigit, sed vt magis
obsurdescant:lucem accendit,sed vt reddantur cæciores:doctrinam profert,sed qua ma
Ioh.12.39 gis obstupescant:remedium adhibet, sed ne sanetur. Atque hanc prophetiam adducens
Iohannes, Iudæos Christi doctrinæ non potuisse credere asserit quia in eos incumberet
hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque cõtrouerti potest,quos Deus illuminatos non
vult,illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere:nequid inde proficiat,nisi vt
Mat.13.11 in maiorem hebetudinem tradantur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat:quia his datum sit nosse mysteria regni Dei,vulgo non item. Quid,inquies,sibi vult Dominus eos docendo,à quibus ne intelligatur curat?Considera vnde vitium,& desines interrogare.In verbo enim qualiscunque sit obscuritas, satis tamen semper est lucis ad conuincendam impiorum conscientiam.

14 Restat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm est.Si re- *Quæstio. Cur Deus reprobos excæcat.*
spondeatur,sic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitudine sua meriti sunt homines:
bene id quidem & verè dicetur:sed quia nondum patet istius varietatis ratio,cur aliis in *Respons.1.*
obedientiam flexis,isti obdurati persistant:in ea excutienda,necessariò ad illud quod ex
Ro.9.17. Mose annotauit Paulus transeundum erit:nempe quòd ab initio eos excitarit Dominus *Resp.2. ad quã necessario est transeundum.*
vt ostenderet nomen suum in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non
obtemperãt reprobi,probè id in malitiam prauitatémque cordis eorum reiicietur,modò simul adiiciatur, ideo in hanc prauitatem addictos quia iusto,sed inscrutabili Dei iudicio suscitati sunt, ad gloriam eius sua damnatione illustrandam. Similiter quum de fi- *Confirmatio, à perspicuo dicto & testimonio ex historia sacra.*
1.Sam.2.25. liis Heli narratur,quòd non auscultarũt salutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipsorum nequitia profectam esse: verùm simul notatur cur in contumacia deserti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum.
Ioh.12.38 Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta signa fecisset,nemo credidit in eum:vt ser *Ex Euangelicis testimoniis.*
mo Iesaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? Etsi enim à culpa non liberat peruicaces,contentus est tamen illa ratione, quòd insipida sit hominibus Dei gra-
Ioh.6.45. tia,donec Spiritus sanctus saporem afferat. Et Christus Iesaiæ vaticinium citans, Erunt
omnes docti à Deo, non aliò tendit nisi Iudæos esse reprobos & ab Ecclesia extraneos:
quia sunt indociles. nec aliam causam affert nisi quòd ad eos non pertineat Dei promis-
1.Cor.1.23. sio. Quod confirmat illud Pauli, Christum, qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stul- *Ex Pauli dicto.*
titia, esse vocatis virtutem & sapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nempe vt alios exasperet, ab aliis spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pretio. Paulò antè quidem nominauerat credentes,sed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit,noluit gradum suum negare:quin potius hoc secundum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulo pòst docet à Deo electos esse. Hæc dum impij audiunt, *Reproborum obiectio.*
quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in sæuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus vt de *Responsio.*
mille interrogati ne in vno quidem satisfacere queant, confitemur nihil pati reprobos
quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum non assequimur,aliquid nescire non recusemus,vbi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit.

L 15 At

Aduersus hæc de iusta reproborum reiectione doctrinam obiectiones. Prima, ex Ezechiele. Responsio.

15 At quoniam obiici solent pauci Scripturæ loci, quibus videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quo ad se reclamãte ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstremus nihil superiori sententiæ aduersari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad resipiscentiam non sollicitat, quorum animi ad obedientiam magis sunt flexibiles quàm eorũ qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdurescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas teste Christo, Euangelij prædicatio & miracula plus fructus attulissent quàm in Iudæa. Qui fit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam paratiores essent, ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, si Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nunc si quæritur genuinus Prophetæ sensus, tantùm spem veniæ resipiscentibus facere vult. Atque hęc summa est, non esse dubitãdum quin Deus paratus sit ignoscere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortẽ non vult, quatenus vult pœnitentiam. Experientia autem docet, ita velle resipiscere quos ad se inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vox externa tantùm inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur, verè tamen censetur testimonium gratiæ Dei quo sibi recõciliat homines. Teneamus ergo Prophetæ consilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt confidant pij, simulac pœnitentia tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum veniam: impij verò sentiant duplicari crimen suum, quòd tantæ Dei clementię & facilitati non respondent. Pœnitentiæ igitur semper obuia Dei misericordia occurret: sed pœnitentia quibus detur tam omnes Prophetæ quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent.

Ezec. 34. 11. *Mat. 13. 23.* *Propheta locus explicatur.*

Secunda, ex Paulo. Responsio.

16 Adducitur secũdò Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes saluos fieri: cuius etsi diuersa est quàm superioris ratio, aliquid tamen est commune. Respondeo, primùm ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc ęterno Dei consilio fixum esse volunt, vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Mosis, Quæ gens est tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Quî factum est vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebantur? Quî factum est vt nunquam pura doctrinæ pietatis cognitio ad quosdam peruenerit, alij vix obscura quædam rudimenta gustauerint? Hinc iam elicere promptum erit quorsum tendat Paulus. Præceperat Timotheo solennes in Ecclesia precationes pro regibus & principibus cõcipere. quum autem absurdum nonnihil videretur orationes ad Deum fundi pro genere hominũ propè deplorato (quia non tantùm à Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimẽdum totis viribus enitebantur) subiicit, acceptum id esse Deo, qui velit omnes homines saluos fieri. Quo nihil aliud profectò significat quàm nulli hominum ordini viam ad salutem præclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudisse vt nullum eius expertem esse velit. Aliæ sententiæ non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò se ad eam requirendam conuertunt. Nam si tenacius vrgeant quòd dicitur velle misereri omnium, ego contrà excipiam quod alibi scribitur, Deum nostrum esse in cælo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commiserabor quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non omnibus impertitur. Sed vbi clarè apparet non de singulis hominibus, sed de hominum ordinibus illic agi, facessat longior disputatio. Quanquam simul notandum est, Paulum non asserere quid semper & vbique & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere vt reges tandem & magistratus participes faciat cælestis doctrinæ, quanuis aduersus eam pro cæcitate sua insaniant. Videntur fortius vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam. Verùm nodi solutio iam mox in secundo verbo occurrit: quia voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi potest nisi quæ passim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est. an velit omnes conuertere, interrogetur ipse: dum paucis quibusdam se daturum promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipere paratus esset qui eius misericordiam implorant, concideret illam sententiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. sed dico neminem mortalium ad Deum

1. Tim. 2. 4. *Deut. 4. 7.* *Sensus Apostoli.* *Tertia, ex Scripturæ dictis, Deum velle omnium misereri. Responsio.* *Psal. 115. 3.* *Exod. 33. 19.* *Quarta, ex Petro. Responsio.* *Ezec. 36. 26.* *Zach. 1. 3.*

Deum accedere nisi qui diuinitus præuenitur. Ac, si in hominis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiam. imò nisi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam. 2.Tim.2.25. Iere.31.18.

17 Sed enim (inquies) si ita est, parũ erit fidei promissionibus Euangelicis, quæ quum de voluntate Dei testantur, eum velle afferũt quod inuiolabili eius decreto aduersetur. Minimè verò. quamlibet enim vniuersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reproborum prædestinatione discrepant: modò in earum effectum mentẽ dirigamus. Efficaces nobis tum esse demum promissiones scimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exinanita est fides, simul abolita est promissio. Ea si est natura ipsarum, videamus iam nunquid inter se hæc dissideant, quòd dicitur ab æterno Deus ordinasse quos amore complecti, in quos iram exercere velit: & quòd salutem omnibus indiscriminatim denũtiat. Equidem dico optimè conuenire. sic enim promittẽdo, nihil aliud vult quàm omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expetũt atque implorant. quod non alij faciunt nisi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prędestinauit ad salutẽ. His (inquam) constat certa & inconcussa promissionum veritas, vt dici nequeat aliquid esse dissensionis inter æternam Dei electionem, & quod fidelibus offert gratiæ suę testimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quo tutius piorum conscientiæ acquiescant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differentiam, modò adsit fides: impij autem non causentur sibi deesse asylum, quò se à peccati seruitute recipiant, dum oblatum sibi ingratitudine sua respuunt. Ergo quum vtrisque Dei misericordia per Euangelium offeratur: fides est, hoc est Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: vt Euangelij efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructum consequantur. Illuminatio quoque ipsa electionem Dei æternam pro regula habet. Querimonia Christi quam citant, Ierusalem, Ierusalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluisti? nihil illis suffragatur. Fateor Christum non tantùm in persona hominis loqui, sed exprobrare quòd seculis omnibus repudiauerint suam gratiam. Sed definienda est illa Dei voluntas de qua agitur. neque enim obscurum est quàm sedulò incubuerit Deus ad retinẽdum illum populum, & quanta peruicacia à primis ad vltimos vagis suis cupiditatibus dediti collectionẽ respuerint: sed inde non sequitur irritum fuisse consilium Dei hominum malitia. Excipiunt, nihil minus esse consentaneum Dei naturæ quàm vt sit duplex in eo voluntas. Quod ego illis concedo, modò dextri sint interpretes. Sed cur non cõsiderant tot testimonia, vbi Deus humanos affectus induens, infra suam maiestatem descendit? Dicit se protẽsis brachiis rebellem populum vocasse. manè & serò dedisse operam vt eum ad se reduceret. Hæc omnia si Deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ superuacuæ contentiones emergent: quas vna hæc solutio componit, quod humanum est ad Deum transferri. Quanquam solutio alibi à nobis adducta abũdè sufficit, quanuis multiplex sit Dei voluntas quo ad sensum nostrum, non tamen eum hoc & illud in se velle, sed pro sapientia sua variè multiplici (vt eam Paulus vocat) attonitos reddere sensus nostros, dõnec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur esse voluntati eius aduersum. Cauillis etiam ludunt, quum Deus omnium sit pater, iniustũ esse vt quenquam abdicet nisi qui sua culpa pœnam hanc antè fuerit promeritus. Quasi verò non vsque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quòd si de humano genere agitur, respondeant cur Deus sese deuinxerit vni populo, vt eius esset pater: cur etiam exiguum inde numerum quasi florem decerpserit. Sed conuitiatores istos impedit sua maledicendi libido ne considerent Deum ita solem suum producere super bonos & malos vt paucis reposita sit hęreditas, quibus olim dicetur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, &c. Obiiciunt etiam, Deum nihil odisse eorum quę fecit. quod vt illis concedam, saluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exosos esse, & quidẽ optimo iure: quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quàm maledictionis causam. Addunt non esse discrimen Iudęi & Gentilis, ideóq; indiscriminatim omnibus proponi Dei gratiam: nempe modò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro suo beneplacito vocare, ita vt nemini sit obstrictus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtendunt diluitur, Deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium misereatur: nempe quia omnium qui salui fiunt salutem misericordiæ suæ vult adscribi: quanuis

Marginalia: Quinta obiectio, duplicem voluntatem in Deo videri. — Responsio. — Exceptio 1. Salus omnib. offertur. — Responsio. — Matt. 23. 37. — Exceptio 2. — Responsio. — Exceptio 3. — Resp. 1. — Iesa. 65. 2. — Lib. 1. c. 18 sect. 3. & lib. 3. c. 20 sect. 43. — Resp. 2. — Eph. 3. 10. — Exceptio 4. — Resp. 1. — 2. — 3. — Mat. 5. 45 — Matt. 25. 34. — Sexta obiectio. — Resp. — Septima obiectio. — Ro. 9. 24. — Resp. — Ro. 11. 32. — Octaua. — Resp.

Conclusio, breuissima, verissima, firmissima, sanctissima.

non omnibus sit commune hoc beneficium. Porrò vbi multa vltrò citróque adducta fuerint, sit hæc nobis clausula, ad tantam profunditatem cum Paulo expauescere: quòd si obstrepant petulantes linguæ, non pudefieri in hac eius exclamatione, O homo, tu quis es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contendit qui iustitiæ humanæ modo diuinam metiuntur. Ro.9.20. De præd. & grat. c.2.

CAPVT XXV.

De resurrectione vltima.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ de resurrectione vltima philosophis ignota vtilitas, necessitas, veritas, adminicula immota proponuntur, sect. 1. 2. 3. & 4.

2 Atheorum, Sadducæorum, Chiliastarum, & aliorum fanaticorum sinceram hanc doctrinam impugnantium blasphemiæ refelluntur, sect. 5. 6. & 7.

3 Explicatur resurrectionis vltimæ modus, sect. 8. & 9.

4 De æterna tandem electorum felicitate, & sempiterna reproborum miseria, sect. 10. 11. & 12. agitur.

Vt inuicti sub cruce in vocatione nostra perseueremus, beata spes nobis expectanda est, & aduentus gloriæ magni Dei.

ETsi Christus, sol iustitiæ, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur transiisse à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici Dei, qui nos cum ipso vnigenito sedere fecit in cælestibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil desit: ne tamen molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nullus victoriæ à Christo partæ fructus constaret, tenendum est quod alibi docetur de spei natura. Quoniam enim speramus quæ non apparent, atque, vt alibi dicitur, fides est demonstratio rerum inuisibilium: quandiu carnis ergastulo sumus inclusi, peregrinamur à Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos esse mortuos, & vitam nostram cum Christo absconditam esse in Deo: & quum ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tunc & nos cum ipso apparituros in gloria. Hæc igitur nostra conditio est, vt sobriè & iustè & piè viuendo in hoc seculo, expectemus beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi. Hîc patientia non vulgari opus est, ne defatigati vel retroflectamus cursum, vel stationem nostram deseramus. Itaque quicquid hactenus de salute nostra expositum fuit, mentes in cælum erectas flagitat, vt Christum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & gloriosa, donec reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus fidem & charitatem piorum respicere dicit ad spem quæ in cælo est reposita. Quum ita oculis in Christum defixis è cælo pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad promissam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor nostrum esse vbi est thesaurus noster. Hinc tam rata in mundo fides, quòd tarditati nostræ nihil magis difficile est quàm per innumera obstacula transcendere pergendo ad palmam supernæ vocationis. Ad ingentem miseriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur nostra simplicitas: dum bonorum præsentium illecebris sponte renuntiantes, videmur beatitudinem, quæ nos latet, quasi fugitantem vmbram captare. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos tentationes obsident, quibus sustinendis longè essent animi nostri impares, nisi expliciti rebus terrenis, cælesti vitæ, quæ in speciem procul remota est, deuincti essent. Quare ille demum solidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem assuefactus est.

2. Tim.1.10. Ioh.5.24. Eph.2.6. & 19. Ro.8.26. Heb.11.1. 2.Cor.5.6. Col.3.3. Tit.2.12. 1. Pet.1.8. Col.1.5. Mat.6.21.

Idque ornatu eximia quadã patientia.

Non obstantibus tarditatis nostræ dilationibus.

Profanorum ludibriis.

Violentis tentationibus.

Perfecta autẽ illa felicitas, philosophis ignota.

Dei electis in vltima resurrectione proponitur.

2 De summo fine bonorum anxiè disputarunt olim philosophi, atque etiam inter se certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit summum hominis bonum esse eius coniunctionem cum Deo. qualis autem hæc esset, ne obscuro quidem gustu sentire potuit. nec mirum, vt qui de sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoque terrena peregrinatione nota est: sed quę sui desiderio corda nostra magis ac magis quotidie accendit, donec plena fruitio nos satiet. Ideo dixi ex Christi beneficiis fructum non percipere nisi qui ad resurrectionẽ animos attollũt. Sicuti hunc scopum præfigit Paulus fidelibus, ad quem se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eò perueniat. Quo nos quoque alacrius contendere oportet, ne si mundus hic nos occupet tristes desidiæ nostræ pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac nota, quòd eorum cõuersatio in cælis sit, vnde & seruatorẽ suum expectant. Ac ne flaccescant animis in hoc cursu, idem illis omnes creaturas adiungit socias. Nam quia vbique deformes

Ad quem attollendi sunt animi.

Phil.3.8. Ibid.20.

conſpiciuntur ruinæ, dicit quęcunque in cęlo & terra ſunt eniti ad renouationem. Nam
Ro.8.19. quum Adam ſuo lapſu diſſipauerit integrum naturæ ordinem, ſua creaturis ſeruitus, cui propter hominis peccatum ſubiectæ ſunt, moleſta & grauis eſt: non quòd præditæ ſint aliquo ſenſu, ſed quia integrum ſtatum à quo exciderunt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolorem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati ſumus, pudeat in noſtra corruptione tabeſcere, ac non imitari ſaltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam ſuſtinent. Quo autem acrius nos pungat, vltimum Chriſti aduentum vocat noſtram redemptionem. Verum quidem eſt, iam completos
Heb.10.12. eſſe omnes reſurrectionis noſtræ numeros: ſed quia Chriſtus ſemel oblatus eſt pro peccatis, iterum abſque peccato conſpicietur in ſalutem. Quibuſlibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad ſuum vſque effectum ſuſtineat.

Maximè, quũ & omnes creaturæ ſuo quodam modo & more tantum bonum appetere videantur.

1.Cor.15.14. 3 Studium noſtrum acuet ipſum rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, niſi mortui reſurgant, totum Euangelium inane & fallax eſſe: quia miſerior eſſet noſtra quam aliorum mortalium conditio, vtpote qui multorum odiis & probris expoſiti, in ſingulas horas periclitamur, imò ſumus quaſi oues mactationi deſtinatæ. ac proinde concideret eius authoritas non vna in parte duntaxat, ſed in tota ſumma, quam & adoptio & ſalutis noſtræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximè omnium ſeriam ſimus attenti vt nulla diuturnitas laſſitudinem afferat. Quo conſilio etiam in hunc locum diſtuli quod de ea breuiter tractãdum erat, vt diſcant lectores, vbi Chriſtum receperint perfectæ ſalutis authorem, altius aſſurgere, ſciántque cæleſti immortalitate & gloria veſtitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius perſona Spiritus ſanctus reſurrectionis exemplum ſubinde proponit. Res eſt creditu difficilis, vbi putredine conſumpta fuerint corpora, tandem ſuo tempore reſurrectura eſſe. Itaque quum multi ex philoſophis aſſeruerint immortales eſſe animas, carnis reſurrectio à paucis probata fuit. in quo etſi nulla fuit excuſatio, inde tamen monemur rem eſſe magis arduam quàm vt hominum ſenſus ad ſe trahat. Quo tantum obſtaculum ſuperet fides, duo adminicula Scriptura ſuppeditat: alterum eſt in Chriſti ſimilitudine, alterum
2.Cor.4.10. verò in Dei omnipotẽtia. Iam quoties de reſurrectione agitur, occurrat Chriſti imago, qui in natura quam à nobis ſumpſerat ſic peregit curſum mortalis vitæ vt nunc immortalitatem adeptus, ſit nobis pignus futuræ reſurrectionis. Nam in miſeriis quibus obſidemur mortificationem eius circunferimus in carne noſtra, vt vita eius manifeſtetur in nobis. Et ſeparare eum à nobis non licet, ac ne poſſibile quidem eſt quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit: quia ſcili-
1.Cor.15.13. cet confeſſum illud principium ſumit, Chriſtum non ſibi priuatim morti fuiſſe ſubiectum, vel de morte adeptum eſſe victoriam reſurgendo, ſed inchoatum fuiſſe in capite quod impleri in omnibus membris neceſſe eſt, ſecundum cuiuſque gradum & ordinem.
Pſ.16.10. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem eſſet. Dicitur in Pſalmo, Non permittes manſuetum tuum videre corruptionem. Huius fiduciæ portio etſi ad nos pertinet ſecundum menſuram donationis, ſolidus tamen effectus nonniſi in Chriſto apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrũ corpus recepit. Iam ne ambigua ſit nobis beatæ cum
Phil.3.21. Chriſto reſurrectionis ſocietas, vt hoc pignore ſimus contenti, diſertè affirmat Paulus ideo ſedere in cælis & venturum vltimo die iudicem, vt corpus noſtrum humile & abiectum configuret corpori ſuo glorioſo. Alibi etiam docet, Deum non ſuſcitaſſe Filium à morte, vt ſpecimen vnum ederet ſuæ virtutis: ſed vt eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem datus eſt vt quod in nobis mortale eſt viuificet. Compendio perſtringo quæ & vberius tractari poſſent, & merentur ſplendidius ornari: & tamen in paucis verbis ſatis materiæ pios lectores reperturos confido quod ad fidem eorum ædificandam ſufficiat. Reſurrexit ergo Chriſtus vt nos haberet ſocios futuræ vitæ. Suſcitatus eſt à Patre, quatenus erat Eccleſiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suſcitatus eſt virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis eſt. Denique ſuſcitatus eſt vt eſſet reſurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc ſpeculo conſpicuam nobis eſſe viuam reſurrectionis imaginẽ, ita ſit nobis ad fulciendos animos noſtros firma hypoſtaſis, modò ne longioris moræ nos tædeat vel pigeat: quia noſtrũ nõ eſt proprio arbitrio temporũ articulos metiri, ſed patienter quieſcere, dum pro ſua opportunitate Deus regnum ſuum inſtauret. Quò ſpe-
1.Cor.15.23. ctat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Chriſtus: deinde qui Chriſti ſunt: quiſq; ſuo ordine.

Præcipuè verò huius doctrinæ veritas & neceſſitas erigere nos debet: quum ni reſurgan. mortui toti Euangelium fallax & inane ſit.

Et quoniã hæc reſurrectio eſt creditu difficilis, duo adminicula nobis ſuppeditãtur.

1. Chriſti ſimilitudo.

2. Dei omnipotentia.

Primi adminiculi demõſtratio prima noſtra cum Chriſto, excitato è mortuis, inſeparabilis coniunctio. Caput reſurrexit: ergo membra reſurgent.

Altera. electorum corpora conformia debent eſſe capitis ſui glorioſæ carni. Eſt illa in cælis euecta. Ergo electorum corpora reſurgẽt & reſumptis animabus cũ Chriſto regnabunt in cælis.

Tertia. Resurrectio Christi variis modis testata fidem futuræ nostræ nobis facit.

Cæterùm nequa de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omnium, moueretur quæstio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis testatam fecerit. Ridebunt nasuti homines quasi puerile ludicrum, quæ ab Euangelistis refertur historiam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt, & deinde confirmant discipuli ferè exanimes? Cur non potius in medio templo & foro illustria victoriæ suæ trophæa Christus statuit? Cur non formidabilis prodit in conspectum Pilati? Cur non etiam rediuiuum se sacerdotibus & toti Hierosolymæ probat? Testes verò quos seligit vix idoneos esse concedent homines profani. Respondeo, quanquam in illis exordiis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuisse gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantùm vt oculati essent rei testes, sed vt audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo suspecta erit nobis eorum fides qui fabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem præsentem sunt adducti? Totum verò populum, & ipsum præsidem, postquam satis superque conuicti fuerant, nihil mirum est tam Christi aspectu quàm aliis signis fuisse priuatos. Obsignatur sepulchrum, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem spargunt fuisse à discipulis subreptum. Quasi verò vel turmæ cogendæ facultas esset, vel arma suppeterent, vel etiam ad tale facinus audendum exercitati essent. Quòd si militibus satis non erat animi ad illos abigendos, cur non persequuti sunt, vt ope plebis adiuti aliquos deprehenderent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectionem obsignauit: & qui appositi fuerunt ad sepulchrum custodes, tacendo vel mentiendo eiusdem resurrectionis præcones facti sunt. Interea personuit vox Angelorum, Surrexit: non est hîc. Splendor cælestis non homines sed Angelos esse palàm ostendit. Postea Christus ipse siquid dubitationis adhuc hærebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem nostram profuit. Disseruit inter eos de mysteriis regni Dei, tandem ipsis videntibus ascendit in cælum: nec vndecim modò Apostolis exhibitum fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul visus est. Iam misso Spiritu sancto certum documentum edidit non tantùm vitæ, sed etiam summi imperij: sicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alioqui Spiritus sanctus non veniet. Iam verò Paulus non mortui virtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potentia pollere sensit. Stephano apparuit in alium finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentiæ est, sed prauæ adeóque furiosæ obstinationis.

Et quamuis quasdam circunstantias rideant profani, admirabilis tamen ibi lucet Dei prouidentia, quæ tot testibus & tam variis nostræ salutis complementum, reclamantibus inferorum portis, obsignauit.

Matt. 27. 66, & 28. 11. — *Luc. 24. 6.* — *Ibid. 38.* — *Act. 1. 3, & 9.* — *1. Cor. 15. 6.* — *Iohan. 16. 7.* — *Act. 9. 4.* — *Act. 7. 55.*

Secundi adminiculi demonstratio prima. Deus est omnipotens. Potest ergo mortuos excitare. *Altera. Ordo naturæ id nos edocet.*

4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oportere dirigi ad immensam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus, Vt corpus nostrum abiectũ (inquit) conforme reddat corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minus consentaneum quàm hîc respicere quid naturaliter fieri possit, vbi inæstimabile miraculum nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen, proposito naturæ documento, socordiam eorum coarguit qui resurrectionem negant. Stulte (inquit) quod seminas non vegetatur, nisi prius moriatur, &c. In semente resurrectionis speciem cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec verò res tam difficilis esset creditu si ad miracula quæ se per omnes mundi plagas oculis nostris ingerunt, attenti vt par est essemus. Cæterũ meminerimus, neminem de futura resurrectione verè esse persuasum nisi qui in admirationem raptus, Dei virtuti suam dat gloriam. Hac fiducia elatus Iesaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meum resurget. Expergiscimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deum vitę authorẽ, penes quem sunt exitus mortis, vt dicitur in Psalmo. Iob etiam cadaueri similior quàm homini, fretus Dei potentia, non dubitat quasi integer ad diem illum se attollere, Scio quod redemptor meus viuit: & in nouissimo die surget super puluerem (nẽpe vt suam potentiam illic exerat) & rursum, circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, visurus sum ipse, & non alius. nam etsi quidã subtilius detorquent locos istos, acsi de resurrectione exponi non deberẽt, confirmãt tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sancti viri solatium petunt in suis malis quàm ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum

Tertia. Plorũ omnium fides ante & post Christum exhibitum, hãc gloriam Dei omnipotentiæ tribuit.

Phil. 3. 21. — *Iesa. 26. 19.* — *Psal. 68. 21.* — *Iob. 19. 25.* — *Eze. 37. 8.*

prom

promiſſionem reditus Iudæi reſpuerent, ac obiicerent, nihilo magis eſſe probabile ſibi aperiri viam quàm mortuos exire è ſepulchro, viſio Prophetæ offertur campi pleni oſſibus aridis: ea iubet Deus carnem & neruos recipere. Quanquam ſub figura illa populum ad ſpem reditus erigit, materiam tamen ſperandi ſumit ex reſurrectione: ſicuti nobis præcipuum eſt exemplar liberationum omnium quas ſentiunt fideles in hoc mundo. Sic Chriſtus, poſtquam vocem Euangelij viuificam eſſe docuit: quia hoc non recipiebant Iudæi, mox addit, Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui ſunt in monumentis, audient vocem Filij Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quòd potens ſit qui nobis promiſit futuram vitam, ſeruare depoſitum: atque ita gloriemur repoſitam eſſe nobis coronam iuſtitiæ, quam reddet nobis iuſtus iudex. Sic fiet vt quicquid moleſtiarum perpetimur, oſtenſio nobis ſit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniuſtè affligimur, requiem, in manifeſtatione Chriſti cum Angelis potentiæ ſuæ, in flamma ignis. Sed tenendum eſt quod paulo pòſt adiungit, venturum vt glorificetur in ſanctis ſuis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Quarta. hanc potentem gratiam Deus viſibili ſymbolo teſtatus eſt.

Iohan. 5. 28.

Chriſtus eandem propoſuit.

Paulus reſpexit, & nos idē facere docuit.

2.Tim. 4. 8.

2.Theſſ.1. 6.

5 Etſi autem hominum mentes in hoc ſtudio aſſiduè occupari decebat: quaſi tamen data opera abolere vellent omnem reſurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerum omnium, & interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo, quum dicit canem viuum meliorem eſſe mortuo leone. Et alibi, Quis ſcit an hominis anima aſcendat ſurſum, & anima iumenti deſcendat deorſum? Omnibus autem ſeculis graſſatus eſt hic brutus ſtupor, adeóque in ipſam Eccleſiam perrupit: quia palàm auſi ſunt profiteri Sadducæi nullam eſſe reſurrectionem, imò animas eſſe mortales. Sed nequem leuaret craſſa hæc ignorantia, ipſo naturæ inſtinctu increduli ſemper effigiem reſurrectionis habuerunt ante oculos. Quorſum enim ſacer & inuiolabilis mos ſepeliendi, niſi vt arrha eſſet nouæ vitæ? Neque excipere licet, ex errore hoc eſſe natum: quia & ſepulturæ religio apud ſanctos Patres ſemper viguit, & Deus apud Gentes manere voluit eundem morem, vt obiecta reſurrectionis effigies, earum torporem expergefaceret. Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen nobis eſt ſi prudenter finem ſpectamus: quia non leuis eſt incredulitatis refutatio, omnes ſimul profeſſos eſſe quod nemo credebat. Atqui non modò obſtupefecit Satan hominum ſenſus, vt ſepelirent vnà cum corporibus reſurrectionis memoriam: ſed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere molitus eſt, vt tandem intercideret. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: ſed paulo pòſt ſequuti ſunt Chiliaſtæ, qui mille annis finierunt Chriſti regnum. Ac eorum quidem commentum puerilius eſt quàm vt refutatione vel indigeat, vel dignum ſit. Nec illis ſuffragatur Apocalypſis, ex qua errori ſuo colorem induxiſſe certum eſt: quando in millenario numero non agitur de æterna Eccleſiæ beatitudine, ſed tantùm de variis agitationibus quæ Eccleſiam adhuc in terris laborantem manebant. Cæterùm tota Scriptura clamat finem nullum fore nec electorum beatitudini nec reproborum ſupplicio. Omnium porrò rerum quæ & conſpectum noſtrum fugiunt, & mentis captum longè ſuperant, aut fides ex certis Dei oraculis petenda eſt, aut prorſus abiicienda. Qui mille annos aſſignant filiis Dei, ad futuræ vitæ hæreditatem fruendam, non animaduertunt quantam contumeliam inurant & Chriſto & eius regno. Nam ſi immortalitate non induentur, ergo nec Chriſtus ipſe, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus eſt. ſi aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Chriſti, cuius ſoliditati innititur, temporarium eſt. Denique aut imperitiſſimi ſunt rerum omnium diuinarum, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Chriſtíque virtutem labefactare moliuntur: quarum complementum non aliter conſtat niſi obliterato peccato, & abſorpta morte, vita æterna ad plenum inſtauretur. Quàm verò ſtolidè ineptiant qui timét nimiam Deo ſæuitiam adſcribere ſi æternis pœnis reprobi addicátur, vel cæcis perſpicuum eſt. Scilicet iniurius erit Dominus, ſi regno ſuo priuauerit qui eo ſe indignos per ingratitudinem reddiderint. At peccata eorum temporaria ſunt. Fateor. ſed Dei maieſtas atque etiam iuſtitia, quam peccando violarunt, æterna eſt. Meritò igitur non perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò eſt non ferenda blaſphemia, dum tam paruo æſtimatur Dei maieſtas, dum non pluris fit eius con-

Secunda pars, qua reuelluntur huius doctrinæ hoſtes.

1. Athei.

Eccl.9.4.

Eccl.3.21.

2. Sadducæi.

Mar.12.18 Luc. 20. 27. Act.2.8.

Exceptio.

Reſponſio.

3. Chiliaſtæ.

Apoc. 20 4.

Eorū effugium

Reſp.1.

2.

3.

4.

5.

4. Reproborum patroni.

Exceptio 1.

Reſp.

Exceptio 2.

Reſp.

temp

temptus quàm animæ vnius exitium. Sed omittamus nugatores istos, ne contrà quàm præfati sumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

5. Curiosi quidam morte totũ hominẽ interire, & tandem animas cum corporib. resurrecturas somniantes.

6 Duo præter hæc deliria inuecta sunt ab hominibus perperam curiosis. Alij putarunt, quasi totus homo intereat, animas resurrecturas cum corporibus: alij, quum immortales esse spiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis resurrectionem. De priore quoniam aliquid attigi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterum lectores quàm belluinus sit error, ex spiritu ad imaginem Dei formato flatum euanidum facere, qui in hac tantùm caduca vita corpus vegetet: & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri, in qua maximè refulget diuinitas, & insignes sunt immortalitatis notæ, hac dote spoliare: vt melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ.

Variis Scripturæ S. testimoniis refellitur, quæ animas post corporum interitum superesse ad beatos spiritus & ad Christum ipsum aggregari tradunt.

Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit quum morimur: quia ab ea parte nos æstimat
quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venis- 2. Petr. 1. 14.
se quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, postquam dixit, 2. Cor. 5. 1
Vbi terrestris domus nostra dissoluta fuerit, nobis esse ædificium in cælis: adiungit nos peregrinari à Domino quandiu manemus in corpore, sed expetere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstites essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum
præsentem vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus, dum tra- Hebr. 12. 23.
dit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum. quibus verbis intelligit, nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colunt, vt non possimus esse Christi membra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ corporibus exutæ retinerent suam essentiam, ac beatæ gloriæ capaces essent, non dixisset Christus latroni, Ho
die mecum eris in paradiso. Tam claris testimoniis freti, ne dubitemus, Christi exem- Luc. 23. 43.
plo, morientes Deo commendare animas nostras: vel, exemplo Stephani, tradere Chri- Ibid. 46.
sto in custodiam, qui non temere vocatur fidelis earum pastor & episcopus. Porrò de Act. 7. 59.
intermedio earum statu curiosius inquirere neque fas est, neque expedit. Valde se tor- 1. Pet. 2. 25.

Quis sit animarum status & locus a morte ad diem vltimum.

quent multi disputando quem locum occupent, & an cælesti gloria iam fruantur néc-ne. Atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis altius inquirere quàm Deus
nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit Christum illis præsentem esse, & eas recipere Matt. 5. 8.
in paradisum, vt consolationem percipiant, reproborum verò animas cruciatus quales 26. Iohan. 12.
meritæ sunt perpeti, non vltrà progreditur. quis iam doctor aut magister quod Deus 32.

De sinu Abrahæ.

celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & futilis est quæstio: quando scimus non eam esse animæ dimensionem quam corporis. Quòd sinus Abrahæ dicitur beata sanctorum spirituum collectio, nobis abũdè est ex hac peregrinatione excipi à cõmuni fidelium Patre, vt nobiscum fidei suæ fructum communicet. Interea quum Scriptura vbique iubeat pendere ab expectatione aduentus Christi, & gloriæ coronam eousque differat, contenti simus his finibus diuinitus nobis præscriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum felici lætitia fruitionem promissæ gloriæ expectant: atque ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat re-
demptor. Reprobis verò eandem esse sortem dubium non est quam Iudas Diabolis as- Iud. 6.
signat, vinctos catenis teneri, donec ad supplicium cui addicti sunt trahantur.

6. Vaniloqui nonnulli & Manichæi, noua corpora fingentes, refellitur variis argumẽtis e Scriptura depromptis.

7 Æquè prodigiosus est eorum error qui animas non recepturas quibus nunc indutæ sunt corpora, sed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidem perquàm futilis ratio fuit, minimè consentaneum esse vt caro quæ immunda est, resurgat. Quasi verò nulla sit animarum immundities: quas tamen à spe cælestis vitæ non arcebant. Perinde igitur fuit acsi dicerent, purgari diuinitus non posse quod peccati labe infectum est. nam illud delirium, quòd naturaliter immunda esset caro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantùm ostendo, quicquid nunc cælo indignum in

1. Corpora mundãda sunt, & iudicabuntur.

nobis est, resurrectioni non obstare. Atqui primò quum iubeat Paulus fideles se mun- 2. Cor. 7. 1
dare ab omni inquinamento carnis & spiritus, inde sequitur quod alibi denuntiat iudi- 2. Cor. 5. 10.
cium, vt reportet vnusquisque per corpus siue bonum siue malum. Cui consentit quod

2. Vita Christi in iis manifestabitur.

scribit ad Corinthios, vt vita Iesu Christi manifestetur in carne nostra mortali. Qua- 2. Cor. 4. 10.
ratione alibi non minus precatur vt Deus integra corpora conseruet vsque ad diem 1. Thess. 5.
Christi, quàm animas & spiritus. Nec mirum: quia corpora quæ sibi in templa dicauit 23.

3. Sunt membra Christi.

Deus, in putredinem sine spe resurrectionis decidere, absurdissimum esset. Quid quòd 1. Cor. 3. 16
etiam membra sunt Christi? Quid quòd singulas eorum partes sibi Deus sanctificari 1. Cor. 6. 15.

præ

1.Tim.2.8 præcipit? quòd vult linguis nomen suum celebrari, tolli ad se puras manus, sacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur cælestis iudex, cuius amentiæ est ab homine mortali in puluerem redigi absque vlla spe instaurationis? Si- 4. Ferunt Dominum.
1. Cor. 6. 20. militer Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hortatur tam in corpore, quàm in anima, quia vtrunque Dei est: non patitur certè quod Deo tanquam sacrum vendicat, æternæ putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior suppetit Scripturæ definitio,
1.Cor. 15. 53. quàm de carnis quam gestamus resurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc 5. Induent incorruptioné & immortalitaté.
induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictum esset, oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occasionem cauillo dedisset: nunc vbi corpora, quibus sumus circundati, digito monstrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari satis apertè
Lib. de resurr. carnis. negat. Imò magis expressè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, nisi cutem suam manibus teneret. Nec vllo cauillo effugient quod alibi Christum fore mundi iudicem 6. Coram tribunali Christi sistentur.
Rom. 14. 11. dicens, Iesaiæ testimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne ge-
Ies. 49. 18. nu: quando apertè obnoxios ad rationem vitę reddendam quos alloquitur fore denun-
Dan. 12. 2 tiat. Quod non quadraret si noua corpora ad tribunal sisterentur. Porrò in verbis Danielis nihil est perplexum, Multíque dormientium in terra pulueris expergiscentur, hi 7. E terra pulueris suscitabuntur.
ad vitam æternam, & illi ad opprobria, & ad contemptum sempiternum: quando non ex quatuor elementis nouam materiam ad conflandos homines, sed ex sepulchris mortuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam si mors, quæ originem habet à lapsu 8. Instauratio per Christum ad corpora pertinet.
hominis, accidentalis est: instauratio, quam attulit Christus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale esse cœpit. Et sanè quòd rident Athenienses dum asseritur à Paulo resurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino risus ille non parum ad confirmandam fidem nostram valet. Digna etiam obseruatu est Christi sen- 9. Hæc corporũ resurrectio ab Epicureis irrisa est.
Matt. 10. 28. tentia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere nõ possunt: sed eum metuite qui potest & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi causa, nisi supplicio obnoxium esset quod nunc gestamus corpus. Nec vero ob- 10. A Christo asseritur.
Iohan. 5. 28. scurior est altera eiusdem Christi sententia, Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. An dicemus animas in sepulchris quiescere, vt illinc Christum exaudiant? ac non potius ad eius imperium corpora in vi-
Iohan. 2. 19. gorem à quo exciderant reditura? Adhæc si nouis corporibus donandi sumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Resurrexit Christus: an nouum sibi corpus fingendo? 11. Conformia erunt corpori Christi, quod verè resurrexit: & si aliud corpus recepisset, Christus rueret salus nostra.
imò, vt prædixerat, Destruite templum hoc, & triduo erigam illud. Quod prius gestauerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuisset, subrogato nouo corpore, aboleri illud quod in sacrificium expiationis oblatum fuerat. Tenenda
1. Cor. 15. 12. est etiam illa societas quam prædicat Apostolus, Nos resurgere, quia Christus resurrexit. quia nihil minus probabile quàm vt priuetur Christi resurrectione caro nostra, in
Matt. 27. 52. qua circunferimus mortificationem ipsius Christi. Quod quidem illustri documento patuit, dum resurgente Christo multa corpora Sanctorum exierunt è sepulchris. Ne- 12. Resurgent hæc nostra, nõ noua, corpora, vt Christi corpus mortuum in cruce, resurrexit, & sanctorũ itẽ quorundã corpora.
Lib. de resurr. carnis. que enim negari potest, hoc vltimæ quam speramus resurrectionis præludium fuisse, vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus æternitatis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei custodiam recepti fuerint.

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum consumere: sed hanc molestiam placidè mecum vorabunt lectores, ne qua rima ad decipiendos simplices peruersis & audacibus ingeniis pateat. Cerebri sui commentum proferunt volatici spiritus quibuscum nunc disputo: in resurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impulsi ita sentiunt, nisi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine consumptum posse in pristinum statum redire? Ergo sola illis incredulitas huius sententiæ est mater. Nos contra Spiritus Dei ad sperandam carnis nostræ resurrectionem in 13. Sacramẽta, corporibus nostris percepta, sunt nobis symbola resurrectionis. quod non essent si ipsa corpora nõ resurgerent.
Col. 2. 12. Scriptura passim hortatur. Hac ratione Baptismus, teste Paulo, sigillum nobis est futuræ resurrectionis: nec minus sacra Cœna ad eius fiduciam nos inuitat, dum symbola
2. Cor. 6. 4. 7. Spiritualis gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio, Vt membra nostra 14. Viuificabuntur, quanuis sint mortalia.
Rom. 8. 11 exhibeamus arma in obedientiam iustitiæ, frigeret, nisi accederet quod postea subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra. Quid

enim

enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos & linguas in obsequium Dei, nisi fructus
1. Cor. 6. 13, 15. 19. & mercedis essent participes? Quod suis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus non
15. *Virtute Christi suscitabuntur.* scortationi, sed Domino: & Dominus corpori. Qui verò suscitauit Christum, & nos
suscitabit per virtutem suam. Clariora sunt quæ sequuntur, ea esse templa Spiritus san-
cti & membra Christi. Interea videmus vt resurrectionem cum castitate & sanctimo-
Gal. 6. 17. nia coniungat: sicuti paulo pòst pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam ratio-
16. *Abiecta, & supplicio affecta cõformia corpori glorioso seruatoris nostri reddentur.* ni consentaneum non esset, Pauli corpus, in quo stigmata Christi portauit, & in quo
magnificè Christum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa gloriatio, Expe- Phil. 3. 21
ctamus redemptorem è cælis, qui corpus nostrum abiectum, conforme reddet corpo-
ri claritatis suæ. Ac si verum est illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in
Act. 14. 22. regnum Dei, ab hoc ingressu corpora prohibere nulla ratio sustinet, quæ & sub crucis
vexillo exercet Deus, & victoriæ laude ornat. Itaque nulla eius rei dubitatio inter San-
ctos orta est quin se Christi comites fore sperarent: qui omnes quibus probamur affli-
ctiones in personam suam transfert, vt viuificas esse doceat. Imò & sanctos Patres sub
17. *Externâ ceremoniâ sub Lege fideles de corporum suorũ resurrectione edocti sunt, vt ex exemplis Abrahami & Iacobi, ipsiusque Christi dicto colligi potest.* Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorsum enim sepeliendi ritus,
sicuti ante visum est, nisi vt reconditis corporibus scirent paratam esse nouam vitam?
Huc aromata quoque, aliáque immortalitatis symbola spectarunt, quibus sub Lege
adiuta fuit non aliter quàm sacrificiis, doctrinæ obscuritas. Nec morem illum peperit
superstitio: quando videmus Spiritum in narrandis sepulturis non minus diligenter
insistere quàm in præcipuis fidei mysteriis. Et Christus officium hoc tanquam non Matt. 26.
vulgare commendat, non alia certè de causa nisi quia à sepulchri, quod omnia corrum- 10.
pit & abolet, intuitu in spectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedu-
la obseruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus, satis comprobat rarum illis fuisse
& pretiosum fidei adminiculum. Neque enim adeò solicitè curasset Abraham vxo- Gen. 23.
ris sepulchrum, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & vtilitas mundo superior, 4. 19.
nempe vt mortuum vxoris corpus insignibus resurrectionis exornans, suam & fami-
liæ fidem confirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui Gen. 47.
vt posteris testetur ne morte quidem spem terræ promissæ animo suo excidisse, iubet 30.
ossa sua illuc referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nónne ridiculum dedis-
18. *Scripturæ authoritas, resurrectionis vox, & dormiẽdi verbũ superiora argumenta confirmant.* set mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare si qua apud nos viget Scriptu-
ræ authoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior desiderari potest probatio. Hoc i-
psum pueris sonant resurrectionis & suscitandi voces. neque enim resurgere dicemus
quod nunc primùm creatur: nec staret illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater non Iohan. 6.
peribit, sed suscitabo illud in nouissimo die. Eódem tendit dormiendi verbum, quod 39.
De resurrectionis modo. nonnisi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impositum. Superest vt de
resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus mysterium vocans, 1. Cor. 15.
ad sobrietatem nos hortatur, & liberius argutiúsque philosophandi licentiam frænat. 51.
Qualitas corporum alia erit, non substantia. Primò tenendum est quod diximus, nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos
quoad substantiam: sed qualitatem aliam fore. sicuti quum eadem Christi caro quæ in
victimam oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamen dotibus excelluit acsi alia prorsus fo
ret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nam sicut humanæ & belluinæ car- Ibid. 39.
nis eadem est substantia, non qualitas: stellis omnibus eadem est materia, claritas diuer-
sa: ita quanquam retinebimus substantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè
Id est, corpora integra, induẽt incorruptionẽ. præstantior sit conditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitemur, non peribit nec eua-
nescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionem. Quoniam verò elementa
Deus omnia præsto habet ad suum nutum, nulla eum difficultas impediet quominus &
Suscitabuntur autem virtute Dei omnipotentis. terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum reddant. Quod e- Ies. 26. 21.
tiam, licet non absque figura, Iesaias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt
visitet iniquitatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, neque teget amplius
interfectos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, &
At qui die resurrectionis viui in terris reperientur in puncto tẽporis immutabuntur. quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teste Paulo) sed om- 1. Cor. 15.
nes immutabimur: hoc est, necesse non erit distantiam temporis inter mortem & ini- 51.
tium secundæ vitę intercedere: quia in puncto temporis & nictu oculi penetrabit clan-
gor tubæ qui mortuos excitet incorruptibiles, & viuos subita mutatione reformet in
eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda est consolatur: quia non preue- 1. Thes. 4.
nient mortuos qui tunc erunt superstites, quin potius resurgent priores qui dormie- 15.
runt

Hebr. 9. 27. runt in Christo. Siquis obiiciat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori: facilis solutio est. vbi mutatur naturę status, speciem esse mortis, & apposite sic nominari: ac proinde hæc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent mortale corpus: non fore tamen necessarium corporis & animæ dissidium vbi erit subita immutatio.

9 Sed hic difficilior quæstio exoritur, Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficium. Scimus omnes in Adam morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicij, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hœdis. *Quæstio, An impii resurgé, quum resurrectio sit singulare Christi beneficium?* Iohan. 11. 25. Matt. 25. 32.

Respondeo, non debere videri tam insolitum, cuius similitudinem in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis communibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitę. Vnde igitur fit vt Deus non solùm oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, inæstimabilis eius liberalitas larga copia assiduè profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima sit possessio, sed quo magis reddantur inexcusabiles. Sic Deum impij sæpe experiuntur beneficum, non vulgaribus documentis, sed quæ omnes piorum benedictiones interdum obscurent, illis tamen cedant in maiorem damnationem. *Responsio 1.* Mat. 5. 45.

Siquis excipiat, caducis & terrenis beneficiis resurrectionem non aptè conferri: hîc quoque respondeo, vbi primùm alienati sunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerentur: admirabili tamen Dei consilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. *Exceptio.* *Responsio 1.*

2. Nihilo absurdius videri debet, si accidentalis est impiis resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas suę contumaciæ daturi coram iudice sisterentur, cuius in se vindictam sine fine & modo prouocarunt. *Cur impii resurgent.*

Act. 24. 15 3. Cæterùm quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confessio apud Felicem continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorum: sæpius tamen Scriptura resurrectionem solis Dei filiis vnà cum cælesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mundi exitium, sed in salutem. Ideo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ. *Cur resurrectio solis electis proposita.*

Ose. 13. 14 1. Cor. 15. 54. 10 Quoniam autem tum demum implebitur Prophetia de absorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. *Postrema pars capitis, de æterna felicitate.*

1. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi ęnigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipse facie ad faciem conspiciendá exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autem similes ei erimus, videbimus eum qualis est. *1. Huius excellentia captum nostrum longè superat.* 1. Iohan. 3. 2.

Quamobrem Prophetæ, quia spiritualem illam beatitudinem in seipsa nullis verbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam ferè delinearunt. Quia tamen rursum aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderij feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur, Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons quidam inexhaustus, in se continet: nihil vltra eum expetendum iis qui ad summum bonum & omnes fœlicitatis numeros contendunt. sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui sententiæ succinit Dauid, Portio mea Iehoua: sors mihi præclarè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant consortes naturæ: Quomodo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iustitiam suam cum electis participabit, imò seipsum illis fruendum dabit, & quod præstantius, quodammodo in vnum cum ipsis coalescet: meminerimus sub hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Gen. 15. 2. Psal. 16. 6. Psal. 17. 15. 2. Petr. 1. 4.

Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamen nos in imis adhuc radicibus subsidere, si mentis nostræ conceptio cum mysterij huius sublimitate conferatur. Quo nobis in hac parte magis colenda est sobrietas, ne moduli nostri immemores, quo maiore audacia in sublime *Regula obseruanda.*

lime transuolabimus, fulgor cælestis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido plusquam fas est sciendi nos titillet. vnde subinde & friuolæ & noxiæ quæstiones scaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla potest elici vtilitas. Sed hoc secundum deterius, quòd qui sibi in illis indulgent, perniciosis speculationibus sese implicant. quamobrem voco noxias. Quod scripturæ docent, ab omni controuersia exemptum apud nos esse debet: nempe sicuti variè Deus sua dona Sanctis in hoc mundo distribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona sua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos estis gloria mea & corona in die Christi. Et illud Christi ad Apostolos, Sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel. Sed Paulus (qui sciebat, prout sanctos locupletat Deus spiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem sibi coronam pro laborum ratione repositam esse non dubitat. Christus autem, vt Apostolis dignitatem muneris quo prædití erant commendet, fructum eius admonet in cælo esse reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt splendor firmamenti: & iustificantes multos, tanquam stellæ in seculum & in æternum. Ac si quis attentè Scripturas consideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, sed specialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promissio Christi confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique sicuti corporis sui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Christus in mundo, & amplificat per suos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

2. Non æqualis omnib. Dei filiis gloriæ modus futurus est.

1. Thess. 2. 19. Matt. 19. 28. Dan. 12. 3. 2. Tim. 4. 14. Matt. 19. 29.

11 Quemadmodum autem hoc vno consensu recipient omnes pij, quia verbo Dei satis testatum est: sic rursum spinosis quæstionibus, quas sibi obstaculo esse cognoscent, valere iussis, metas sibi propositas non transilient. Quantum ad me spectat, non solùm priuatim mihi à superuacua rerum inutilium inuestigatione tempero: sed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem respondendo foueam. Sciscitantur vanæ scientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apostolos, rursus inter Apostolos & Martyres futura sit distantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde subit illis in mentem quorsum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filij Dei: sed erunt similes Angelis, quorum inedia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respondeo, in ipso aspectu tantam fore amœnitatem, tantam sine vsu suauitatem in sola notitia, vt hæc felicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula longè exuperet. Fingamus in opulentissima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quem non sui morbi ab vsu beneficiorum Dei subinde impediunt ac prohibent? cui non sua intemperies cursum sæpe abrumpit? Vnde consequitur liquidam & puram ab omni vitio fruitionem, quamuis nullus sit corruptibilis vitæ vsus, felicitatis esse cumulum. Alij se transferunt longius, & quærunt annon scoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à restitutione absint, & ab ea dissideant. Quod vt illis aliquatenus concedam, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ initium sumpserunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longius iterum progrediuntur, quænam melior conditio maneat genus humanum, quum sobolis benedictio finem tunc sumptura sit. Facilis est illius quoque nodi solutio. Quòd tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus assiduè naturæ ordinem prouehit ad suam metam: in perfectione verò ipsa aliam rationem esse notum est. Sed quia incautos statim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, vbi sua cuique placita arrident, nullus est concertationum modus: hoc sit nobis viæ compendium, contentos esse speculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quà in cælos eundum sit curant: omnes autem quid illic agatur scire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios sibi iam depingunt.

Spinosis quæstionibus explosis, ad quasdã no inutiles additur respõsio.

Prima, quorsum orbis reparatio, quando nullius rei erũt indigni fideles.

Secũda, de restitutione rerũ creatarum.

Rom. 8. 22.

Tertia, quænã melior conditio nos maneat, quum sobolis benedictio finem tunc sumptura sit.

Pia admodum & necessaria admonitio.

12 Porrò quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla descriptio æquare potest, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & stridorem dentium, ignem inextinguibilem, vermem sine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum est Spiritum sanctum voluisse sensus omnes horrore cõturbare: vt quum dicitur præparatam esse ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius esse ignem & ligna multa: flatum Domini, ceu torrentem sulphuris

A felicitate electorum Dei ad miseriam reproborũ apposita digressio

Mat. 8. 12, & 22. Ibid. 3. 12. Mar. 9. 43. Ies. 66. 24. Ies. 30. 33.

phuris

phuris, eam succendere. Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miseram sortem: ita nos in eo potissimum defigere cogitationem oportet, quam sit calamitosum alienari ab omni Dei societate. neque id modò: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, vt effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primùm eius indignatio instar ignis est violentissimi, cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Deinde illi ad exercendum iudicium sic seruiunt omnes creaturæ, vt cælum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata & in perniciem suam armata sensuri sint: quibus iram suam ita Dominus palàm faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apostolus, quum dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metũ corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate nostra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiscent futuri iudicij in sole & luna totóque mundi opificio. Quare nullam requiem inueniunt infelices conscientiæ, quin diro turbine vexentur ac dissipentur, quin ab infesto Deo se discerpi sentiant, & confixę mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expauescant, & conterantur onere manus eius: vt abyssos & voragines quaslibet subire leuius sit quàm in illis terroribus stare ad momentum. quale hoc & quantum est, æterna & nusquam desitura illius obsidione vrgeri? Qua de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiam. quanuis solo aspectu cunctos mortales dissipet ac in nihilum redigat, cultores tamen suos, quo magis sunt timidi in hoc mundo, vrgere, vt cruce oneratos ad properandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus.

Quæ miseria erit summa & sempiterna.

1. Thess. 1. 9.

Eiusdem variæ descriptiones.

Huius doctrinæ vsus.

*

INSTITVTIONIS Christianæ Religionis Liber Quartus.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS, QVIBVS DEVS IN CHRISTI SOCIETATEM nos inuitat, & in ea retinet.

ARGVMENTVM.

Prioribus libris Symbolici Apostolici de Deo creatore, redemptore, sanctificatore, tres partes explicatæ sunt. Quarta superest, de sancta Ecclesia Catholica & sanctorum communione, quæ postremo hoc libro absoluitur.

Ad tres autem præcipuos locos viginti illa, quibus constat, capita commodè reuocabimus.

I. De Ecclesia.
II. De Sacramentis.
III. De Politica administratione.

Primus locus, qui vsque ad finem decimitertij capitis extenditur, multa continet: quæ tamen omnia ad quatuor præcipua capita referri possunt.

1 *De Notis Ecclesiæ, seu de ratione qua Ecclesia dignosci potest, quoniam vnitas cum ea necessariò colenda nobis est, agitur cap.*I.*&* II.

2 *De regimine vel gubernatione Ecclesiæ, cap.*III.IIII.V.VI.VII.
*Quis sit ordo gubernandæ Ecclesiæ, cap.*3.
*Quæ forma apud veteres in vsu fuerit, cap.*4.
*Qualis sit quæ sub Papatu hodie viget, cap.*5. *& de Papæ primatu, cap.*6. *& quibus gradibus se in hanc tyrannidem extulit, cap.*7.

3 *De potestate Ecclesiæ, cap.*VIII.IX.X.XI.
Quo ad dogmata fidei, quæ vel in singulis, cap. 8. *vel in vniuersis, vtpote Conciliis, residet, cap.*9.
*Deinde in legibus ferendis, cap.*10.
*Postremò in Ecclesiastica iurisdictione, cap.*11.

4 *De disciplina Ecclesiæ, cap.*XII.*&* XIII.
*De huius præcipuo vsu, cap.*12.
*De eiusdem abusu, cap.*13.

Secundus locus de Sacramentis res partes continet.

1 *De Sacramentis in genere, cap.*XIIII.

2 *De vtroque sigillatim, cap.*XV.XVI.XVII.XVIII.
*De Baptismo, cap.*15. *qua occasione de Pædobaptismo seorsim, cap.*16.
Deinde de Cæna Domini, cap. 17. *& eiusdem profanatione, cap.*18.

3 *De illis quinque quæ Sacramenta falsò habita sunt, cap.*XIX.

Tertius

Tertius locus de politica administratione, cap. XX.

De hac primum in genere.	*Eodem capite.*
Deinde de singulis eius partibus,	
Magistratu,	
Legibus,	
Populo.	

CAPVT I.

De vera Ecclesia cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est.

Partes huius capitis.

1 Articulus Symboli, de sancta Ecclesia Catholica & sanctorum cōmunione, breuiter explicatur, simúlq; ostenditur quibus nominib. nobis cōmendata sit Ecclesia, sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
2 De Notis Ecclesiæ, sect. 7. 8. & 9.
3 A sancta Ecclesia Catholica & sanctorum cōmunione non est vllo modo discedendum: eapropter Nouatianorum, Anabaptistarum, ac eiusmodi Schismaticorum & malè feriatorum hominum circa hanc doctrinam errores à sect. 10. ad fin. cap. abundè refelluntur.

FIDE Euangelij Christum fieri nostrum, & allatę ab eo salutis æternæq; beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expositum fuit. Quia autem ruditas nostra & segnities (addo etiam ingenij vanitatem) externis subsidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augescat, & suos faciat progressus vsque ad metam: ea quoque Deus addidit, quo infirmitati nostræ consuleret. atque vt vigeret Euangelij prædicatio, thesaurum hunc apud Ecclesiam deposuit. Pastores instituit ac doctores, quorū ore suos doceret: eos authoritate instruxit. nihil denique omisit quod ad sanctum fidei consensum & rectum ordinem faceret. In primis sacramenta instituit, quæ nos experimento sentimus plusquam vtilia esse adiumenta ad fouendam & confirmandam fidem. Nam quia ergastulo carnis nostrę inclusi ad gradum Angelicum nondum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accommodans, pro admirabili sua prouidentia modum præscripsit quo procul disiuncti ad eum accederemus. Quare postulat docendi ratio vt nunc de Ecclesia eiúsque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tractemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in salutem nostram destinauerat. Incipiam autem ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modò vt eius opera & ministerio alantur quandiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiam materna regātur donec adolescant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit separari fas non est, vt quibus ipse est Pater, Ecclesia etiam mater sit: neque id sub Lege modò, sed etiam post Christi aduentum, teste Paulo, qui nouæ & cælestis Hierosolymæ nos esse filios docet.

De Ecclesia nunc necessariò agendum est. *Apud eam enim Deus deposuit quicquid ad fidē & rectum ordinem necessariū fuit.* Ephes. 4. 11. *Sūma & partes huius libri.* *Cur ab Ecclesia incipiat.* Marc. 10. 9. Gal. 4. 26.

2 In symbolo, vbi profitemur nos credere Ecclesiam, id non solùm ad visibilem, de qua nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & credendi verbum ponitur: quia nullum sæpe discrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari potest. Nam quod particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem esse vsitatius, & vetustatis etiam suffragio non destitui: quando & symbolum Nicenum, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex scriptis veterum animaduertere licet, fuisse olim citra controuersiam receptum vt dicerent se Ecclesiam credere, non in Ecclesiam. Non enim sic modò loquuntur Augustinus & quisquis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, De symboli expositione: sed disertè quoque annotant loquutionem fore impropriam si præpositio attexatur: ac suam sententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quòd & in ipsum vt veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit. quod in Ecclesiam non ita conueniret, quemadmodum nec In remissionē peccatorum, aut carnis resurrectionem.

Quo sensu articulus symboli de Ecclesia sit accipiendus. *Cur dicimus, Credo Ecclesiam, non in Ecclesiam.*

Itaq; tametſi nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem ſequi, quæ aptior ſit rei exprimendæ, quàm formulas affectare quibus res ſine cauſa obſcuretur. Finis autem eſt, vt ſciamus, quanuis ad diruendam Chriſti gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eodem etiam ferantur veſano impetu Dei hoſtes: non poſſe tamen extingui, nec ſterilem poſſe reddi Chriſti ſanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio ſpectanda eſt: quia ſolus nouit qui ſui ſint, & ſub ſignaculo (vt loquitur Paulus) incluſos tenet: niſi quòd inſignia eius geſtant, quibus dignoſcantur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet ſub ingẽti turba, & grana tritici pauca teguntur paleę congerie, ſoli Deo permittenda eſt cognitio ſuę Eccleſiæ, cuius fundamentum eſt arcana illius electio. Nec verò ſatis eſt electorum turbam cogitatione animóq; complecti, niſi talem Eccleſiæ vnitatem cogitemus in quam nos eſſe inſitos verè ſimus perſuaſi. Niſi enim ſub capite noſtro Chriſto coadunati ſimus reliquis omnibus mẽbris, nulla nos manet ſpes hæreditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, ſeu vniuerſalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin diſcerpatur Chriſtus: quod fieri nõ poteſt. Quin ſic electi Dei omnes in Chriſto ſunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pẽdent, ita in vnũ velut corpus coaleſcant, ea inter ſe cõpage cohęrentes quo eiuſdem corporis mẽbra: verè vnum facti, qui vna fide, ſpe, charitate, eodem Dei Spiritu ſimul viuunt, non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem, ſed in vnius Dei ac Chriſti participationem etiam vocati. Quanuis ergo triſtis vaſtitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Eccleſiæ reſiduum eſſe clamet, ſciamus fructuoſam eſſe Chriſti mortem, Deúmque mirabiliter Eccleſiam ſuam quaſi in latebris ſeruare. Sicuti Eliæ dictum eſt, Seruaui mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal.

Finis huius articuli. — Epheſ. 1. 13. — *Catholica, ſeu vniuerſalis, cur dicta.* — 1. Reg. 19. 18.

Sanctorũ communio quid ſit.

3 Quanquam articulus ſymboli ad externam quoque Eccleſiam aliquatenus pertinet, vt ſe quiſque noſtrûm in fraterno conſenſu cum omnibus Dei filiis contineat: Eccleſiæ deferat quam meretur authoritatem. denique ſe ita gerat vt ouis ex grege. Atque ideo adiungitur ſanctorum communicatio. quæ particula licet à veteribus ferè prætermiſſa ſit, non tamen negligenda eſt: quia Eccleſiæ qualitatem optimè exprimit. quaſi dictum eſſet hac lege aggregari ſanctos in ſocietatem Chriſti, vt quæcunque in eos beneficia Deus confert, inter ſe mutuò communicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuerſitas: ſicuti ſcimus variè diſtribui Spiritus dona: neq; etiam cõuellitur ordo politicus, quo ſuas vnicuiq; facultates priuatim poſſidere licet, vt neceſſe eſt, pacis inter homines conſeruandæ cauſa, rerũ dominia inter ipſos propria & diſtincta eſſe. Sed aſſeritur communitas qualem Lucas deſcribit, quòd multitudinis credentium eſſet cor vnum & anima vna: & Paulus, quum hortatur Epheſios vt ſint vnum corpus, vnus ſpiritus, ſicuti vocati ſunt in vna ſpe. Neque enim fieri poteſt, ſi verè perſuaſi ſint Deum communem ſibi omnibus patrem eſſe, & Chriſtum cõmune caput, quin fraterno inter ſe amore coniuncti, vltrò citróque ſua communicent. Iam plurimum noſtra intereſt ſcire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Eccleſiam, vt certò perſuaſi ſimus nos eſſe eius membra. Hoc enim modo nititur ſalus noſtra certis ſolidíſq; fulcris, vt etiamſi
1. tota orbis machina labefactetur, corruere ipſa & concidere nequeat. Primùm ſtat cum
2. Dei electione, nec niſi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere poteſt. Deinde quodammodo coniuncta eſt cum firmitudine Chriſti: qui non magis patietur à ſe di-
3. uelli ſuos fideles, quàm membra ſua diſcerpi ac dilaniari. Accedit quòd veritatem, dum
4. in Eccleſiæ ſinu continemur, ſemper nobis conſtaturam ſecuri ſumus. Poſtremò quòd promiſſiones iſtas ſentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ieruſalem, ne vnquam cõmoueatur. Tantum poteſt Eccleſiæ participatio vt nos in Dei ſocietate contineat. In ipſo quoq; nomine communionis plurimum eſt conſolationis: quòd dum ad nos pertinere fixum eſt quicquid membris ſuis ac noſtris largitur Dominus: omnibus eorum bonis ſpes noſtra confirmatur. Cæterùm ad amplexandam eo modo Eccleſiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus eſt Eccleſiam ipſam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide ſita eſt, admonemur nihilo minus cogitandam eſſe, dum intelligentiam noſtram præterit, quàm ſi palàm appareat. Neque ideo deterior eſt fides noſtra quòd incognitam apprehendit: quando hîc non iubemur reprobos ab electis diſcernere (quod Dei eſt ſolius non noſtrum) ſed certò ſtatuere in animis noſtris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritus ſancti efficaciam in Chriſti participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam poſſeſſion

An tollat varia dona ſanctis collata, aut ordinem politicum. — Act. 4. 32. — Epheſ. 4. 4. — *Quis fructus articuli de Eccleſia & ſanctorum communione.* — Ioel. 2. 32. — Abd. 17. — Pſal. 46. 6. — *Fructus. Communionis ſanctorum.* — *An Eccleſiam oporteat eſſe viſibilem vt vnitatẽ eius amplectamur.*

ſionem ſegregatos,ac,quum ſimus in eorum numero,tantæ gratiæ nos eſſe conſortes.

4 Verum quia nunc de viſibili Eccleſia diſſerere propoſitum eſt, diſcamus vel vno matris elogio quam vtilis ſit nobis eius cognitio, imò neceſſaria: quando non alius eſt in vitam ingreſſus niſi nos ipſa concipiat in vtero, niſi pariat, niſi nos alat ſuis vberibus, denique ſub cuſtodia & gubernatione ſua nos tueatur,donec exuti carne mortali,ſimiles erimus Angelis. Neque enim patitur noſtra infirmitas à ſchola nos dimitti donec toto vitæ curſu diſcipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla eſt ſperanda peccatorum remiſſio, nec vlla ſalus, teſte Ieſaia & Ioele. quibus ſubſcribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cæleſti vita abdicat. Sicuti ex oppoſito dicuntur nomen ſuum inſcribere inter ciues Hieroſolymæ, qui ſe ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione & alio Pſalmo dicitur, Memento mei Iehoua in beneplacito populi tui: viſita me in ſalute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare ſpiritualis vitæ teſtimonium ad gregem eius reſtringitur: vt ſemper exitialis ſit ab Eccleſia diſceſſio.

Porrò quum de viſibili Eccleſia ſit ſermo, matris nomen oſtendit quam neceſſaria ſit Eccleſiæ cognitio: extra eam enim non eſt ſalus.

Matt.22.30. Ieſa.37.32. Ioel.2.32. Ezech.13.9. Pſal.106.4.

Eph.4.11. 5 Cæterùm quod huius loci proprium eſt exequi pergamus. Scribit Paulus Chriſtum, vt impleret omnia, dediſſe alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios autem paſtores ac doctores, ad inſtaurationem ſanctorum in opus adminiſtrationis, in ædificationem corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenè adultæ Chriſti. Videmus vt Deus, qui poſſet momento ſuos perficere, nolit tamen eos adoleſcere in virilem ætatem niſi educatione Eccleſiæ. Videmus modum exprimi: quia paſtoribus iniuncta eſt cæleſtis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt manſueto & docili ſpiritu regendos ſe doctoribus in hunc vſum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Chriſti inſignierat Ieſaias, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo, nunquam diſcedent neque ex ore tuo, neque ex ore ſeminis tui & nepotum. Vnde ſequitur dignos eſſe qui fame & inedia pereant, quicunq; ſpiritualem animæ cibum diuinitus ſibi per manus Eccleſiæ porrectum reſpuunt. Fidem nobis Deus inſpirat, ſed Euangelij ſui organo. ſicuti admonet Paulus fidem eſſe ex auditu. Sicuti etiam penes Deum ſua reſidet potentia ad ſeruandum: ſed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teſte) depromit atque explicat. Hoc conſilio voluit olim ſacros haberi conuentus ad ſanctuarium, vt fidei conſenſum aleret doctrina per os ſacerdotis prolata. Nec aliò ſpectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, ſanctuarium eius domicilium, vbi dicitur ſedere inter Cherubim: quàm vt pretium, amorem, reuerentiam ac dignitatẽ cæleſtis doctrinæ miniſterio concilient: quibus alioqui non parum derogaret mortalis & contempti hominis aſpectus. Ergo vt ſciamus ex vaſis teſtaceis nobis proferri inęſtimabilem theſaurum, Deus ipſe in medium prodit, & quatenus huius ordinis author eſt, vult ſe præſentem in ſua inſtitutione agnoſci. Itaq; poſtquam auguriis, diuinationibus, artibus magicis, necromantię aliiſq; ſuperſtitionibus ſuos vetuit dare operam, ſubiicit ſe daturũ quod pro omnibus ſufficere debeat, nempe Prophetis nunquam deſtitutum iri. Sicuti autem veterem populum non ablegauit ad Angelos, ſed doctores excitauit è terra, qui verè præſtarẽt munus Angelicũ: ita & nos hodie humanitus vult docere. Ac ſicut olim non contentus fuit ſola Lege, ſed ſacerdotes addidit interpretes, ex quorum labiis populus inquireret verum illius ſenſum: ita hodie non tantùm vult nos eſſe lectioni attentos, ſed magiſtros etiam præficit quorum opera adiuuemur. Cuius rei duplex eſt vtilitas. nam ab vna parte optimo examine obedientiam noſtrã probat, vbi eius miniſtros, nõ ſecus atq; ipſum, loquentes audimus: ex oppoſito etiam noſtræ infirmitati cõſulit, dum per interpretes humano more nos mauult alloqui, vt ad ſe alliciat, quàm tonando à ſe abigere. Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docendi ratio, ſentiunt omnes pij ex formidine qua meritò illos conſternat Dei maieſtas. Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati ſunt, cõtemptu exinaniri doctrinæ authoritas, hi ingratitudinem ſuam produnt: quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua ſingularis eſt, quòd dignatur ora & linguas hominum ſibi conſecrare, vt in illis ſua vox perſonet. Quare ne viciſſim & nos obedienter amplecti pigeat ſalutis doctrinam eius mandato & ore propoſitam: quia etſi externis mediis alligata non eſt Dei virtus, nos

Mater autem nobis cõſtituitur, quatenus miniſterium ſacrũ apud eam Dominus depoſuit, quod nobis abundè eſt, donec eius educatione in virilem ætatem adoleſcamus.

Ieſa.59.21. Rom.10.17. Pſal.132.14. Pſal.80.2. 2.Cor.4.7. Leu.19.31.

Nec hic educationis modus eſt contemnendus.

Imo duplici ratione nobis eſt vtilis.

Quã vtilitatem tollũt qui Eccleſiæ contemnunt paſtores & doctores.

 tam

tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum recuſant tenere fanatici homines, multis ſe exitialibus laqueis inuoluunt.

Horum contemptorum protervia retunditur, rationibus & Scripturæ Testimoniis.

Multos impellit vel ſuperbia, vel faſtidium, vel æmulatio, vt ſibi perſuadeant priuatim legendo & meditando ſe poſſe ſatis proficere, atque ita contemnant publicos cœtus, & prædicationem ſuperuacuam ducant. Quoniam autem ſacrum vnitatis vinculum quantum in ſe eſt ſoluunt vel abrumpunt: nemo iuſtam impij huius diuortij pœnam effugit quin ſe peſtiferis erroribus ac teterrimis deliriis faſcinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei ſimplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis ſua inſtitutione monſtrauit eſſe neceſſarium, & tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudendas eſſe nemo vnquam vel ex petulantiſſimis canibus inuentus eſt: ſed omnibus ſeculis difficile fuit certamen Prophetis & piis doctoribus contra impios, quorum peruicacia nunquam iugum hoc ſubire poteſt vt ore & miniſterio hominum doceantur. Quod perinde eſt ac Dei faciem, quæ nobis in doctrina affulget, delere.

Pſal.105.4.

Neque enim fideles olim alia de cauſa faciem Dei in ſanctuario quærere iuſſi ſunt, idque toties repetitur in Lege, niſi quia Legis doctrina & Propheticæ exhortationes erant illis viua Dei imago. ſicuti Paulus in ſua prædicatione lucere aſſerit gloriam Dei in facie Chriſti.

2.Cor.4.6.

Quo magis deteſtabiles ſunt apoſtatæ, qui ſcindendis Eccleſiis inhiant, perinde ac ſi oues abigerent à caulis, ac proiicerent in fauces luporum. Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenendum eſt, Eccleſiam non aliter ædificari quàm externa prædicatione, nec alio vinculo inter ſe retineri ſanctos, niſi dum vno conſenſu diſcendo & proficiendo ordinem Eccleſiæ à Deo præſcriptum colunt.

In hunc finem, educationis ſci licet filiorum Eccleſiæ, iuſſi ſunt olim confluere ad ſanctuarium.

In hunc præcipuè finem, vt dixi, iuſſi ſunt olim fideles ſub Lege confluere ad ſanctuarium: quia dum Moſes de habitaculo Dei loquitur, ſimul locum nominis Dei appellat vbi Deus memoriam nominis ſui poſuit. Exod.20.24. Quo apertè docet nullum ſine pietatis doctrina eſſe illius vſum. Nec dubium eſt quin eadem etiam ratione Dauid ingenti Pſal.84.1. ſpiritus amaritudine queratur ſe tyrannica hoſtium ſæuitia prohiberi tabernaculi ingreſſu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quòd minimum iacturę fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò ſuppeterent aliæ deliciæ. Hac tamen vna moleſtia, anxietate & mœſtitia ſe vri & cruciari & propè abſumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil pluris eſt hoc adminiculo, quo Deus ſuos gradatim in ſublime attollit.

Pſal.132.7.
Pſal.99.5.
1.Paral.28.2.

Nam & hoc notandum eſt, Deum in ſpeculo ſuæ doctrinæ ita ſemper ſe oſtendiſſe ſanctis Patribus, vt ſpiritualis eſſet cognitio. Vnde & templum non modò facies eius, ſed (omnis ſuperſtitionis tollendæ cauſa) ſcabellum pedum vocatur. Atque hic eſt felix ille occurſus in vnitatem fidei, dum à ſummo vſque ad infimum omnes ad caput adſpirant.

Templorũ ante & poſt Chriſtum exhibitũ abuſus, & legitimus vſus.

Quicquid templorum alio conſilio ædificarunt Deo Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etſi non pari craſſitie, aliquatenus tamen prolapſi ſunt Iudæi. quod illis ex ore Ieſaiæ Stephanus exprobrat, Deum ſcilicet non habitare in templis manufactis, &c. Act.7.48. Quia ſolus Deus templa ſibi ſuo ſermone in legitimum vſum ſanctificat. Et ſiquid temere tentamus eius iniuſſu, protinus malo principio adhæreſcunt aduentitia figmenta, quibus malum ſine modo propagatur. Inconſideratè tamen Xerxes, dum conſilio magorum omnia Græciæ templa exuſſit, vel diruit: quòd abſurdum putaret deos, quibus omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Cic.lib.2 de legib. Strabo, lib.14. Quaſi verò non ſit in Dei poteſtate, vt nobis propinquus ſit, quodammodo ad nos deſcendere: & tamen neque mutare locum, neque nos affigere terrenis mediis: ſed potius vehiculis quibuſdam nos ſurſum efferre ad cæleſtem ſuam gloriam, quæ ſua immenſitate omnia replet, tum verò cælos altitudine ſuperat.

Miniſterium ſiquidem efficax eſt, non tamen à Spiritu Dei ſeparatũ.

6 Porrò quia hoc tempore magna fuit concertatio de efficacia miniſterij, dum eius dignitatem hyperbolicè amplificant alij, alij contendunt perperam transferri ad hominem mortalem quod proprium eſt Spiritus, ſi miniſtros & doctores cenſemus penetrare ad mentes & corda, vt tam illarum cæcitatem quàm horum duritiem corrigant: recta huius controuerſiæ definitio tradenda eſt.

Teſtimonia.

Quod vtrinque diſceptant, nullo negotio facilè tranſigetur, locos diſertè obſeruando, vbi Deus author prædicationis Spiritum ſuum cum ea cõiungens, fructum inde promittit. vel rurſum vbi ſe ab externis ſubſidiis ſeparans, tam initia fidei quàm totum curſum ſibi vni vendicat.

Malach.4.6.
Iohan.15.16.
1.Petr.1.23.

Officium ſecundi Eliæ fuit, teſte Malachia, illuminare mẽtes, & conuertere corda patrum ad filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum. Chriſtus ſe Apoſtolos mittere pronuntiat, vt fructum afferant ex labore ſuo. quis autem ſit fructus ille breuiter definit Petrus, nos regigni dicens ſemine

ſemine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus ſe per Euangelium genuiſſe Corinthios, eóſque apoſtolatus ſui ſigillum eſſe: imò ſe non eſſe literalem miniſtrum, qui tátùm ſonitu vocis aures percuſſerit, ſed datam ſibi efficaciam Spiritus, ne inutilis ſit doctrina. Quo ſenſu etiam alibi Euangelium ſuum fuiſſe negat tantùm in ſermone, ſed in virtute. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepiſſe. Denique pluribus locis non modò ſe cooperarium Dei facit, ſed partes ſibi aſſignat conferendæ ſalutis. Hæc certè omnia nunquam eo protulit vt vel tantillum ſibi ſeorſum à Deo tribueret. ſicuti breuiter alibi exponit, Labor noſter non fuit inutilis in Domino ſecundum potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circunciſionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm quàm nihil ſeparatim miniſtris reſiduum faciat, ex aliis locis patet, Qui plantat nihil eſt, & qui rigat nihil eſt: ſed Deus qui dat incrementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, ſed gratia Dei quæ mihi aderat. Et certè retinere ſententias illas oportet, vbi Deus ſibi aſcribens mentis illuminationem & renouationem cordis, ſacrilegium eſſe admonet ſiquam vtriuſque partem homo ſibi arrogat. Interim ſi miniſtris, quos Deus præficit, ſe quiſque docilem offerat, ex fructu cognoſcet non fruſtra placuiſſe Deo hunc docendi modum, nec fruſtra etiam fidelibus iugum hoc modeſtiæ impoſitum eſſe.

1.Cor.4.15. 1.Cor.9.2. 2.Cor.3.6. 1.Cor.2.4. Galat.3.2. 1.Cor.3.9. 1.Theſſ.3.5. Galat.2.8. 1.Cor.3.7.

Altera pars cap. de notis Eccleſiæ. Quæ eſt inuiſibilis, & quo reſpectu.

7 Enimuero de Eccleſia viſibili, & quæ ſub cognitionem noſtram cadit, quale iudicium facere conueniat, ex ſuperioribus iam liquere exiſtimo. Diximus enim bifariam de Eccleſia ſacras literas loqui. Interdum quum Eccleſiam nominant, eam intelligunt quæ re vera eſt coram Deo, in quam nulli recipiuntur niſi qui & adoptionis gratia filij Dei ſunt, & Spiritus ſanctificatione, vera Chriſti membra. Ac tunc quidem non tantùm ſanctos qui in terra habitant comprehendit, ſed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Eccleſiæ nomine vniuerſam hominum multitudinem in orbe diffuſam deſignat, quæ vnum ſe Deum & Chriſtum colere profitetur: Baptiſmo initiatur in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate teſtatur: conſenſionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem miniſterium conſeruat à Chriſto inſtitutum. In hac autem plurimi ſunt permixti hypocritę, qui nihil Chriſti habent præter titulum & ſpeciem: plurimi ambitioſi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurioris vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt, vel quia non ſemper ea viget diſciplinæ ſeueritas quæ debebat. Quemadmodum ergo nobis inuiſibilem, ſolius Dei oculis conſpicuam Eccleſiam credere neceſſe eſt, ita hanc, quæ reſpectu hominum Eccleſia dicitur, obſeruare eiúſque communionem colere iubemur.

Et viſibilis.

Viſibilis Eccleſiæ ſtatus.

Deus ſolus nouit qui ſui ſint.

8 Proinde, quatenus eam agnoſcere noſtra intererat, Dominus certis notis & quaſi ſymbolis nobis deſignauit. Hæc quidem ſingularis eſt Dei ipſius prærogatiua, noſſe qui ſui ſint, vt ſuprà citauimus ex Paulo. Et certè ne hominũ temeritas eò ſe proriperet prouiſum eſt, ipſo quotidie euentu admonente quàm longè ſenſum noſtrum ſuperét arcana illius iudicia. Nam & qui perditiſſimi videbantur, planéque deplorati fuerant, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis ſtare videbantur, ſæpe corruunt. Itaque, ſecundum occultam Dei prædeſtinationem (vt inquit Auguſtinus) plurimæ ſunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac ſignatos habet qui nec eum nec ſe norunt. Ex iis autem qui palàm eius ferunt ſignũ, ipſius vnius oculi vident qui & ſine fictione ſancti ſint, & in finem vſque perſeueraturi: quod demum eſt ſalutis caput. Rurſum tamen, quia aliquatenus expedire prouidebat vt ſciremus qui nobis habendi pro ipſius filiis eſſent, hac in parte ſe captui noſtro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo neceſſaria nõ erat, quoddam charitatis iudicium eius loco ſubſtituit: quo pro Eccleſiæ membris agnoſcamus qui & fidei confeſſione, & vitæ exemplo, & ſacramentorum participatione eundem nobiſcum Deum ac Chriſtum profitentur. Ipſius autem corporis notitiam quo magis ſaluti noſtræ neceſſariam eſſe nouerat, eo certioribus notis commendauit.

2.Tim.2.19. Hom.45. in Iohan.

Attamen nobis deſignauit qui ſint pro filiis habendi.

Idque certis notis.

Hæ notæ ſunt, miniſteriũ verbi Dei & ſacramentorũ à Chriſto inſtitutorum adminiſtratio.

9 Hinc naſcitur nobis & emergit conſpicua oculis noſtris Eccleſiæ facies. Vbicunq; enim Dei verbum ſyncerè prædicari atque audiri, vbi ſacramenta ex Chriſti inſtituto adminiſtrari videmus, illic aliquam eſſe Dei Eccleſiam nullo modo ambigédum eſt: quando eius promiſſio fallere non poteſt; Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum ſum. Sed vt ſummam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum eſt: Eccleſiam vniuerſalem, eſſe collectam ex quibuſcunq

Matt.18.20.

Gradus in agnoscenda Ecclesia.

cunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum dissita & dispersa, in vnam tamen diuinæ doctrinæ veritatem consentit, & eiusdem religionis vinculo colligata est. Sub hac ita comprehendi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis humanæ ratione dispositæ sunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Ecclesiæ iure obtineat. singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censentur, etiamsi ab Ecclesia sint reuera extranei, ad ipsam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulò diuersa est in priuatis hominibus atque in Ecclesiis æstimandis ratio. Vsu enim venire potest vt quos non omnino putabimus dignos esse piorum consortio, tractare tamen instar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter communem Ecclesię consensum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales suffragio nostro non approbamus esse Ecclesiæ membra: sed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipsa multitudine aliter sentiendum est: quę si ministerium habet verbi, & honorat, si sacramentorum administrationem: Ecclesia proculdubio haberi & censeri meretur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesiæ vniuersali suam seruamus vnitatem, quam dissecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua authoritate fraudamus.

Nec tamē eadem est in singulis hominibus, atque in Ecclesiis æstimandis ratio.

Tertia pars, ostēdens ab Ecclesia his notis insignita nullo modo esse discedendum.

10 Symbola Ecclesiæ dignoscendæ, verbi prædicationem, sacramentorúmque obseruationem posuimus. Nam hæc nusquam esse possunt quin fructificent, & Dei benedictione prosperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructū mox exoriri: sed nullibi recipi & statam habere sedem, nisi vt suam efficaciam proferat. Vtcunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesiæ apparet facies: cuius vel authoritatem spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tāti enim Ecclesiæ suæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis habeat, quicunque se à qualibet Christiana societate, quæ modò verum verbi ac sacramentorum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius authoritatem commendat, vt dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momēti est, quòd vocatur columna & firmamentū veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam eius custodē: quia eius ministerio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem conseruari, & se nobis ostendere patremfamiliâs, dum nos Spiritualibus alimentis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quòd electa segregatáque dicitur à Christo in sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse: quo magis à tam scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterendos toto iræ suæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

Qui secus faciunt, sunt Apostatæ.

Veritatis & domus Dei desertores.

1. Tim. 3. 15.

Eph. 1. 23, & 5. 27.

Dei & Christi abnegatores.

Coniugii sacri violatores.

11 Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio ęstimemus. Nihil est enim quod magis Satan moliatur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis istis abolitis & deletis, veram germanámque tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc vt iniecto earum contemptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatio aliquot seculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, vt illo sublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculosa, imò quàm exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessionem facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tesserę quibus sufficienter Ecclesiam descriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad Lydium lapidem, exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non fallet: securè illi honorem Ecclesiis debitum deferamus. rursum verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus prestigiis non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte temeritas superbiáque fugienda.

Eò diligentius hæ notæ retinendæ sunt, quod eas Satan molitur aut tollere, aut defectione nos ab Ecclesia eripere.

Duo errores.

1. Spernere veram Ecclesiam.

2. Recipere falsam.

12 Quòd

Nec satis causæ est, vt quispiam ab Ecclesia visibili deficiat, etiamsi vel communis professio quibusdam corruptelis inquinetur.

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis
ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrun-
que extiterit, pro Ecclesia amplexari, vsque eò valet vt nusquam abiicienda sit quandiu
in illis perstiterit, etiamsi multis alioqui vitiis scateat. Quinetiam poterit vel in doctrinę
vel in sacramentorum administratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab
eius communione non debeat. Non enim vnius sunt formæ omnia veræ doctrinæ capi-
ta. Sunt quædam ita necessaria cognitu vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu
propria religionis placita. qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei
Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ec-
clesias controuersa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Eccle
siæ dissideant, si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam asserendi, animas
à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil ausit definire de loco,
Phil.3.15. cæterùm viuere tamen Domino certò statuat? Verba sunt Apostoli, Quicunque perfe-
cti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit.
Annon satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessariis, dissidij materiam es-
se non debere inter Christianos? Primum quidem est vt per omnia consentiamus: sed
quoniam nemo est qui non aliqua ignorantiæ nubecula obuolutus sit: aut nullam relin-
quamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem condonemus in iis rebus, quę & inuio-
lata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hîc autem patrocinari
erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiendo & conniuendo censeam fouendos: sed
dico, non temere ob quaslibet dissentiunculas deserendam nobis Ecclesiam, in qua dun
taxat ea salua & illibata doctrina retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacra-
mentorum vsus à Domino institutus custodiatur. Interim si nitimur emendare quod
1.Cor.14.30. displicet, facimus id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedenti
reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singulis Ecclesiæ membris demandatum
publicæ ædificationis studium pro mensurá gratię suę, modò decenter & secundum or-
dinem: hoc est, ne vel Ecclesię communionem renuntiemus, vel in ea permanentes pa-
cem & disciplinam rite compositam turbemus.

Quæ possunt esse eiusmodi corruptelæ.

Ratio huius obseruationis.

Cautio necessaria.

Membrorum Ecclesiæ officium.

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multò longius procedere indulgentia no
stra debet. hîc enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinamentis hîc Sa-
tan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimoniæ persuasione
imbuti, tanquam aerij quidam dæmones iam facti essent, omnium hominum consor-
tium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim
erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ. Tales hodie sunt ex
Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse. Alij sunt qui inconside-
rato magis iustitiæ zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus
Euangelium annuntiatur, eius doctrinæ non respondere vitę fructum vident, nullam il-
lic esse Ecclesiam statim iudicant. Iustissima quidem est offensio, & cui plus satis occa-
sionis hoc miserrimo seculo præbemus. nec excusare licet maledictam nostram igna-
uiam, quam Dominus impunitam non sinet: vt iam grauibus flagellis castigare incipit.
Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vul-
nerentur imbecilles conscientiæ. Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quòd of-
fensioni suæ modum statuere nesciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omissa
illa, totos se immoderatæ seueritati tradunt. Quia enim non putant esse Ecclesiam vbi
non est solida vitæ puritas & integritas, scelerum odio à legitima Ecclesia discedūt, dum
à factione improborum declinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctam esse.
Matt.13.47. Verùm, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi para-
bolam audiant, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque seli-
guntur donec in litore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona fruge consitus,
zizaniis, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aduecta fuerit
Ibid.24. messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea deli-
Mat.3.12. tescat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc
malo ad diem vsque iudicij laboraturam Ecclesiam pronuntiat Dominus, vt improbo-
rum permixtione oneretur, frustra nullo næuo inspersam quærunt.

Nec recedendū est ab Ecclesia, etiamsi quorundā vita plurimis vitiis referta sit.

In hanc regulam peccant veteres & recentes Cathari.

Ratio.

Horum obiectio prima. Resp. ex tribus Christi parabolis.

14 Sedenim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim graf-
satur. Quid si Apostoli sententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi er-
rauer

Obiectio secunda.

Respõsio, à consideratione status Ecclesiæ Corinthiacæ.

rauerant, sed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati species, sed plurimæ: neque leuia erant errata, sed horrenda quędam flagitia: non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid hîc sanctus Apostolus: hoc est, cælestis Spiritus organum, cuius testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis quęrit? an eos à Christi regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horum agit: sed Ecclesiam Christi sanctorúmque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, vbi feruent contentiones, sectę, ęmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur scelus quod Gentibus ipsis foret execrabile: vbi petulanter proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euangelium: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati seruiunt: vbi permulta indecenter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd ministerium verbi & sacramentorum illic non repudiatur: quis audeat Ecclesiæ titulum eripere iis quibus decima pars istorum criminum impingi nequeat? Qui tanta morositate sæuiunt in præsentes Ecclesias, quid quęso Galatis fecissent tantum non Euangelij desertoribus: apud quos tamen idem Apostolus Ecclesias reperiebat?

1.Cor.1.11, & 3.3, & 5.1, & 6.7, & 9.1, & 15.12.

Et Ecclesiarũ Galatiæ. — *In principio epist.*

Tertia obiectio. — *1.Cor.5.2*

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitiosum hominem in suo contubernio ferant: deinde generalem sententiam ponit, qua nefas esse pronuntiat cum homine probrosæ vitæ vel panem comedere. Hîc exclamant, Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere quî liceat? Fateor certè magnum probrum esse si inter filios Dei locum habeant porci & canes: multo etiam maius si illis prostituatur sacrosanctum Christi corpus. Neque verò, si bene moratæ erunt Ecclesiæ, sceleratos in sinu suo ferent: nec ad sacrum illud epulum dignos simul ac indignos promiscuè admittent. Verùm quia non ita sedulò semper aduigilant pastores, interdum etiam indulgentiores sunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quam vellent seueritatem exercere possint: fit vt non semper submoueantur etiam palàm mali à sanctorum cõtubernio. Hoc vitium esse fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiamsi Ecclesia in officio cesset, non ideo protinus vniuscuiusque priuati erit iudicium separationis sibi sumere. Nõ equidem nego quin pij hominis sit ab omni priuata improborum consuetudine se subducere, nulla se voluntaria cum ipsis necessitudine implicare. sed aliud est malorum fugere contubernium: aliud, ipsorum odio, Ecclesiæ communionem renuntiare. Quòd autem sacrilegium esse putát participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multò sunt quàm Paulus. Nam quum ad sanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnusquisque totam Ecclesiam: sed vt singuli se probent. Si cum indigno communicare nefas esset, iuberet certè Paulus nos circunspicere annon aliquis in multitudine esset cuius immunditia pollueremur. nunc quum probationem suiipsorum solùm à singulis requirit, ostendit minimè nobis obesse si qui indigni se nobiscum ingerant. Nec aliò spectat quod postea subiicit, Qui indignè mãducat, iudicium sibi manducat & bibit. Non dicit aliis, sed sibi. Et meritò: neque enim in singulorum arbitrio situm esse debet qui recipiendi & qui repellendi sint. Totius Ecclesiæ hæc cognitio est, quæ exerceri sine legitimo ordine non potest, vt fusius postea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accessu nec potest nec debet.

Respõsio 1. per concessionem.

Resp. 2. per distinctionem.

Instantiæ dilutio. — *Vid. Calui. libellũ de cœna Domini: & instru. adu. Anabaptistas*

1.Cor.11.28.

Ibidem, 29.

Harum obiectionum origo, & schismaticorum pictura.

16 Quanquam autem ex inconsiderato iustitiæ zelo hęc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam morositatem ex superbia magis & fastu falsáque sanctitatis opinione, quàm ex vera sanctitate veróque eius studio nasci. Itaque qui ad faciendam ab Ecclesia defectionem sunt aliis audaciores, & quasi antesignani, ij vtplurimum nihil aliud causæ habent nisi vt omnium contemptu ostentent se aliis esse meliores. Bene ergo & prudenter Augustinus, Quum pia (inquit) ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinę vnitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apostolus sufferendo inuicem præcipit custodiri, &, quo non custodito, medicinæ vindicta non tantùm superflua, sed etiam perniciosa, & propterea iam nec medicina esse conuincitur: illi filij mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio contentionum suarum infirmas plebes, iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, superbia tumidi, peruicacia vesani, calũniis insidiosi, seditionibus turbulẽti, ne luce

Lib. 3. contra Parm. cap. 1.

Ab Augustino olim [illegible]

luce veritatis carere ostendantur, vmbram rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia, moderatiori curatione fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis, & occasionem præcisionis vsurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc consilium dat, vt misericorditer corripiant quod possunt: quod non possunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in messe eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pij omnes studeant, ne, dũ strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videntur, à regno cælorum, (quod est vnicum iustitiæ regnum) desciscant. Nam quia in hac externa societate, Ecclesię suæ communionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit, viam ingreditur qua procliuis est à sanctorum communione lapsus. Cogitent, in magna multitudine complures esse verè sanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aspectum suum fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos esse qui in vitiis suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed serio timore Domini identidem expergefacti, ad integritatem maiorem adspirant. Cogitent non ferendum esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi interdum grauissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendam Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi, quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa tota euanescere queat. Postremò reputent, in censenda Ecclesia pluris esse diuinum quàm humanum iudicium.

Eiusdem libri cap. 2. *Pium aduersus hæc scandala consilium ac unum remedium, idque multiplex.* 1. 2. 3. 4. 5.

17 Quod etiam obtendunt non abs re sanctam vocari Ecclesiam, perpendere conuenit qua excellat sanctitate: ne, si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verum quidem est quod ait Paulus, Christum seipsum tradidisse pro Ecclesia, vt illam sanctificaret: mundasse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habẽtem maculam aut rugam, &c. Nihilo tamen & istud verius est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatem. Sic ergo sancta est Ecclesia vt quotidie proficiat, nondum perfecta sit: quotidie procedat, nondum peruenerit ad sanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fusius explicabitur. Quòd ergo sanctam fore Ierusalem vaticinantur Prophetæ, per quam alieni non sint transituri: sacrosanctum templum, quò impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde acsi nullus in Ecclesiæ membris næuus resideret. sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatem adspirant, mundities illis quam nondum plenè consequuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquam rara sæpius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines, statuendum tamen est, nullum fuisse ab orbe condito tempus quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationem vsque seculi, quo non sit habiturus. Nam etsi statim à principio vniuersum genus hominum Adæ peccato corruptum ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat: ne vlla sit ætas quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testatum fecit, quales sunt istæ, Ordinaui testamentum electis meis: iuraui Dauid seruo meo, Vsque in æternum propagabo semen tuum: in generatione & generatione ædificabo sedem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. hæc requies mea in seculum seculi, &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.

Quarta obiectio. Eph. 5. 25. *Responsio 1.* 1. *Instantia.* Iocl. 3. 17. Iesa. 35. 8. *Responsio 1.* 2. *Confirmatio, à Dei promissionibus.* Psal. 89. 4. Psal. 132. 13. Iere. 31. 35.

18 Huius rei Christus ipse, Apostoli, & fere omnes Prophetæ exemplum nobis præbuerunt. Horrendæ sunt illæ descriptiones quibus Iesaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij Ecclesiæ Ierosolymitanæ morbos deplorant. In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsqueadeo corrupta erant, vt non dubitet Iesaias æquare Ierosolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus passim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes, & similia scelera. Neque tamen propterea aut nouas sibi Ecclesias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetę, in quibus separata sacrificia haberent: sed qualescunque essent homines, quia tamen reputabant Dominum apud eos verbum suum deposuisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè si putassent aliquid inde contagionis se contrahere, centies potius mortui fuissent quàm passi fuissent illuc se

Cõfirmatio altera, ab exemplis Christi & fidelium Dei seruorum. Iesa. 1. 10. *Ecclesię facies, Prophetarum seculo.*

ſe pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus diſceſſionem facerent; quàm ſeruandæ vnitatis ſtudium. Quòd ſi religio ſanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima ſcelera non vnius aut alterius hominis, ſed propemodum totius populi, ſe ab Eccleſia alienare: nimium nobis arrogamus, ſi protinus audemus ab Eccleſiæ communione deficere vbi non omnium mores vel noſtro iudicio vel Chriſtianæ etiam profeſſioni ſatisfaciunt.

Chriſti ac Apoſtolorum ætate.

19 Iam Chriſti & Apoſtolorum ſeculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit deſperata illa Phariſæorum impietas, & quæ tunc paſſim regnabat diſſoluta viuendi licentia, quin iiſdem ſacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, niſi quia ſciebant malorum ſocietate minimè pollui qui pura conſcientia iiſdem ſacris communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apoſtoli, ille ſaltem Chriſti authoritati acquieſcat. Bene ergo Cyprianus, Etſi videntur (inquit) in Eccleſia zizania, aut vaſa impura, non eſt tamen cur ipſi de Eccleſia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum eſſe poſſimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum ſimus. Cæterùm fictilia vaſa confringere, ſolius Domini eſt, cui & virga ferrea data eſt: nec quiſquam ſibi quod proprium eſt ſoli Filio vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam ſufficiat, zizaniáque omnia humano iudicio ſegreganda. Superba eſt iſta obſtinatio, & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furor prauus aſſumit, &c. Fixum igitur vtrũque iſtorum maneat, nihil excuſationis eum habere qui externam Eccleſiæ communionem ſponte deſerit, vbi Dei verbum prædicatur, & ſacramenta adminiſtrantur: deinde nihil obſtare vel paucorum vel multorum vitia quominus illic rite ceremoniis à Deo inſtitutis fidem noſtram profiteamur: quia nec alterius ſiue paſtoris ſiue priuati indignitate læditur pia conſcientia, nec minus pura ſunt ac ſalutaria myſteria homini ſancto & recto, quia ſimul ab impuris attrectentur.

Lib.3.Epi.5.

Et Apoſtolicorum virorum.

Qui tamen externam Eccleſiæ communionem non deſeruerunt.

Quinta obiectio.

20 Vltrà etiam progreditur eorum moroſitas & faſtus: quia Eccleſiam non agnoſcunt niſi minimis quibuſque neuis puram, imò probis doctoribus ſuccenſent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita ſub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidé in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minus ceſſandum eſſe: ſed eius fiducia, dum adhuc in curſu ſumus, imbuere animos, diabolicum eſſe commẽtum dico. Itaque in ſymbolo Eccleſiæ peccatorum remiſſio appoſitè ſubnectitur. hanc enim non conſequuntur niſi ſoli illius ciues ac domeſtici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cæleſtis Ieruſalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei locum habeat, vt quicunque ad eam cõceſſerint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportere, nõ quòd Eccleſia ſine peccatorũ remiſſione vlla eſſe queat: ſed quia miſericordiam ſuam Dominus non promiſit niſi in ſanctorum communione. Eſt ergo primus nobis in Eccleſiam ac regnum Dei ingreſſus, peccatorum remiſſio: ſine qua nihil eſt nobis cum Deo fœderis aut cõiunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum beſtia agri, cum volucre cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra, & dormire faciam homines abſque terrore. Deſponſabo vos mihi in ſempiternum. Deſponſabo (inquam) in iuſtitia, in iudicio, in miſericordia & miſerationibus. Videmus qualiter per ſuam miſericordiam nos ſibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicit recolligendum populum, quem in ira diſſipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccarũt mihi. Quare in Eccleſię ſocietatem ablutionis ſigno initiamur: quo doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum niſi primùm eius bonitate ſordes noſtræ abſtergantur.

Reſponſio obſeruanda aduerſus veteres ac nouos Catharos & Nouatianos, de peccatorum remiſſione.

Ieſa.33.14.

Oſeæ 2.18.

Iere.33.8.

Reſpõſionis ad quintam obiectionem continuatio, per remiſſionem peccatorum perpetuã reddi manſionem piorum in Eccleſia.

21 Neque verò per peccatorum remiſſionem nos in Eccleſiam modò ſemel recipit & cooptat Dominus, ſed per eandem nos in ipſa conſeruat ac tuetur. Quorſum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vſui futura eſſet? Irritam autem & deluſoriam fore Domini miſericordiam, ſi ſemel duntaxat obtingeret, vnuſquiſque piorum ſibi teſtis eſt: quia nemo non ſibi conſcius eſt per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei miſericordia indigent. Et ſanè non fruſtra ſuis domeſticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec fruſtra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, niſi aſſidua in remittendis delictis Domini gratia ſuſtentemur, momentum vnum in Eccleſia vix perſiſtemus. Vocauit autem ſuos Dominus in æternam ſalutẽ. ſuis ergo illi peccatis veniam ſemper

paratam

paratam eſſe cogitare debent. Quare certò ſtatuendum, diuina liberalitate, interceden-te Chriſti merito, per Spiritus ſanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam eſſe ac quotidie fieri, qui in Eccleſiæ corpus aſciti & inſerti ſumus.

Matt. 16. 19, & 18. 18. Iohã. 20. 23. 2. Cor. 5. 20.

22 Ad hoc bonum nobis impartiendum claues Eccleſiæ datæ ſunt. Nõ enim quum Apoſtolis mandatum dedit Chriſtus, & poteſtatem contulit remittẽdi peccata, hoc tantùm voluit vt eos ſoluerent à peccatis qui ab impietate ad Chriſti fidem conuerterentur: ſed magis vt hoc officio fungerẽtur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quũ ſcribit legationem reconciliationis depoſitam eſſe apud Eccleſiæ miniſtros, quo ſubinde populum nomine Chriſti exhortentur ad ſe recõciliandum Deo. Ergo in ſanctorum communione, ipſius Eccleſiæ miniſterio nobis aſſiduè remittuntur peccata, quum Preſbyteri vel Epiſcopi, quibus hoc munus cõmiſſum eſt, pias conſcientias Euangelicis promiſſionibus in ſpe veniæ & remiſſionis confirmant. idque tam publicè quàm priuatim, provt neceſſitas poſtulat. Sunt enim permulti, qui pro ſua infirmitate, ſingulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantùm pro communi concione, ſed etiam per domos teſtificatum ſe refert fidem in Chriſtum, & vnumquenque ſigillatim admonuiſſe de ſalutis doctrina. Tria igitur hìc nobis obſeruanda ſunt: Primùm, quantalibet ſanctitate polleant filij Dei, hac tamen conditione ſemper eſſe, quandiu in mortali corpore habitant, vt ſine peccatorum remiſſione conſiſtere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficium ſic eſſe Eccleſiæ proprium, vt nõ aliter eo fruamur quàm ſi permaneamus in illius communione. Tertiò, per Eccleſiæ miniſtros & paſtores nobis diſpenſari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorum adminiſtratione. atque hac in parte maximè eminere clauium poteſtatem quam Dominus fidelium ſocietati contulit. Proinde vnuſquiſq; noſtrum hoc officij ſui eſſe cogitet, non alibi quærere remiſſionem peccatorum quàm vbi Dominus eam poſuit. De publica reconciliatione, quæ ad diſciplinam ſpectat, ſuo loco dicetur.

Id vel ex hoc vno ſatis liquet, quod claues Eccleſiæ in hunc finem præcipuè datæ ſint, vt quotidiè hoc bonum nobis impertiant.

Act. 20. 20.

Sũma reſponſionũ ad quintam obiectionem, & breuis refutatio Catharorum.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi ſpiritus hanc vnicam ſalutis anchoram eripere Eccleſiæ conantur: aduerſus tam peſtilentem opinionem fortius roborandæ ſunt conſcientiæ. Nouatiani olim iſto dogmate Eccleſias exagitarunt: ſed Nouatianis non multum diſſimiles noſtrum quoque ſeculum habet quoſdam ex Anabaptiſtis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptiſmo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis ſordibus vitietur. Quòd ſi poſt Baptiſma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori poſt acceptam gratiam lapſo ſpem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoſcunt peccatorum remiſſionem niſi qua primùm regeneramur. Etſi autem mendacium nullum à Scriptura clarius refutatur: quia tamen reperiunt iſti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit ſectatores) breuiter oſtendamus quantopere in ſuam aliorúmque perniciem inſaniant. Principiò, quum Domini iuſſu quotidie ſancti repetant hanc precem, Remitte nobis debita noſtra, ſe nimirum debitores confitentur. Neque fruſtra petunt. quia Dominus non aliud vbique petendum præſcripſit quàm quod ipſe daturus eſſet. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre ſit teſtatus, hanc tamen abſolutionem peculiari etiamnum promiſſione obſignauit. Quid vltrà volumus? peccatorum confeſſionem à ſanctis, & eam quidem aſſiduam, tota vita requirit Dominus, & veniam pollicetur. Quæ audacia eſt aut à peccato illos eximere: aut, ſi impegerint, à gratia prorſus excludere? Iam quibus vult nos condonare ſeptuageſies ſepties? annon fratribus? Quorſum præcepit niſi vt ſuam clementiam imitemur? Condonat igitur non ſemel aut bis: ſed quoties delictorum agnitione conſternati, ad eum ſuſpirant.

Sexta obiectio.

A Nouatianis olim propoſita, ab Anabaptiſtis renouata.

Reſponſio 1. forma precandi à Domino inſtituta hunc errorem manifeſtè conuellit.

Matth. 6. 12.

Matth. 18. 22.

Gen. 37. 18, & 28. Gen. 34. 25, & 35. 22, & 38. 16.

24 Atque (vt ab ipſis penè incunabulis Eccleſiæ ordiamur) Patriarchæ circuncisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iuſtitiam & integritatem, quum in fratricidium conſpirarunt. ſcelus erat vel perditiſſimis latronibus abominandum. Tandem manſuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt. hæc quoque intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas ſæuierunt. Ruben cubile paternum ſpurciſſima libidine contaminauit. Iudas dum ſcortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantum abeſt quin expungantur è populo electo, vt potius in capita erigantur. Quid porrò Dauid? quum præſes eſſet iuſtitiæ, quanto cum flagitio, per in-

Reſp. 2. exemplis quibuſd. ex vetere Teſtamẽto deſumptis, Moſis itẽ & Dauidis teſtimonio comprobata.

Ibid.12.13. nocentis ſanguinis effuſionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter regeneratos inſignibus elogiis Domini ornatus. quod tamen vel inter Gentes horribile eſt flagitium perpetrauit: & veniam tamẽ eſt cõſequutus. Et (ne ſingularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prophetis erga Iſraelitas extant diuinæ miſericordiæ promiſſiones, toties comprobatur Dominus ſe placabilem exhibere populi ſui offenſis. Quid enim Moſes promittit fore vbi populus in apoſtaſiam prolapſus redierit ad Dominum? Deut.30.3. Reducet te Deus è captiuitate, & miſerebitur tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris diſperſus. Si ad cardines cæli fueris diſſipatus, inde ego te recolligam.

Reſp. 3. teſtimoniis perſpicuis Ieremiæ, Ezechielis, Salomonis firmata.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quę nunquam finienda eſſet. pleni enim ſunt Prophetæ eiuſmodi promiſſionibus, quę populo infinitis ſceleribus cooperto miſericordiam tamẽ offerãt. Quod grauius eſt flagitium rebellione? diuortium enim inter Deum & Eccleſiam vocatur. at hoc Dei bonitate ſuperatur. Quis eſt vir (inquit per Ieremiam) Iere.3.1, & 12 cuius ſi vxor corpus ſuum adulteris proſtituerit, cum ea redire in gratiam ſuſtineat? Tuis autẽ ſcortationibus omnes viæ pollutæ ſunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamen ad me, & ego te ſuſcipiam. Reuertere auerſatrix, non auertam à te faciem meam: quia ſanctus ſum, & non iraſcor in perpetuum. Et ſanè nõ alius eſſe affectus eius poteſt, qui affirmat ſe nolle mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur, & viuat. Ezech.18.23, & 32. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoq; vſum deſtinabat, vt orationes 1.Reg.8.46. pro impetranda peccatorum venia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (non eſt enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis ſuis, & egerint pœnitentiam in corde ſuo & conuerſi deprecati te fuerint in captiuitate ſua, dicentes, Peccauimus, iniquè egimus: & orauerint verſus terram quam dediſti patribus eorum, & verſus templum hoc ſanctum: exaudies in cœlo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati ſunt in te. Reſp.4. à ſacrificiis petita, Num.28.3. Nec fruſtra in Lege, quotidiana pro peccatis ſacrificia Dominus ordinauit. niſi enim aſſiduis peccatorum morbis populum ſuum laborare Dominus præuidiſſet, nunquam illi conſtituiſſet hæc remedia.

Reſp.5. ex Nouo teſtamento. Ratione.

26 An aduentu Chriſti, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum eſt fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant ſupplicare? ne, ſi Dominum offenderint, vllam miſericordiam conſequantur? Quid hoc erit aliud quàm Chriſtum dicere in ſuorum perniciem veniſſe, non ſalutem, ſi quæ in Veteri teſtamento aſſiduè ſanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio ſublata dicitur? Teſtimoniis. Tit.1.9, & 3.4. Quòd ſi Scripturis fidem habemus, diſertè clamantibus, in Chriſto demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuiſſe, 2.Tim.1.9. effuſam miſericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: Matt.10.33. ne dubitemus quin multo benignior nobis clementia cæleſtis Patris exuberet potius quàm abſciſſa aut decurtata fuerit. Mar.6.38. Matt.26.39. Neque verò deſunt illius documenta. 2.Theſ.3.6. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui Act.8.22. apud homines nomen Chriſti non eſſet confeſſus, ter vna nocte, nec ſine execratione, Exemplis ſpecialibus. abnegauit: non tamen à venia depellitur. Qui inordinatè viuebant apud Theſſalonicenſes, ſic caſtigantur vt inuitentur ad pœnitentiam. Ne ipſi quidem Simoni mago deſperatio iniicitur, quin potius iubetur bene ſperare, quum ad preces confugere ſuadet illi Petrus.

Generalibus item.

27 Quid quòd totas interdum Eccleſias grauiſſima peccata occuparunt, à quibus tamen eas Paulus clementer potius extricauit quàm earum capita deuoueret? Gal.1.6, & 3.1, & 4.9. Galatarum defectio non mediocre erat delictum: 1.Cor.12.21. Corinthij eo minus illis erant excuſabiles, quòd pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à miſericordia Domini excluduntur. Imò illi ipſi qui prę aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, Inſigni teſtimonio. nominatim inuitantur ad pœnitentiam. Manet enim ęternúmque manebit inuiolabile pactum Domini, quod ſolenniter cum Chriſto vero Solomone, eiúſque membris ſanciuit his verbis, Pſal.89.31. Si dereliquerint filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: ſi iuſtitias meas profanarint, mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: miſericordiam autem meam non auferam ab eo. Et diſpoſitione Symboli. Denique ipſa ſymboli diſpoſitione admonemur perpetuam reſidere in Eccleſia Chriſti delictorum gratiam: quòd Eccleſia velut conſtituta remiſſio peccatorum adhuc ſubiungitur.

Aliorum obie-

28 Quidam aliquanto prudentiores, vbi vident tanta Scripturę perſpicuitate Nouati dogm

ti dogma refutari, non quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed voluntariam Legis transgressionem, in quam sciens quis ac volẽs impegerit. Porrò sic loquentes peccatum nullum venia dignantur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantiis redimendis mandarit offerri sacrificia: quantæ est improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius quàm vnicum Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tantopere constat fuisse in Lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerant Corinthij, vt lasciuiam, impuritatem, scortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti esset magistrum eiurare? Ergo Dei misericordiæ tam benignè se exerenti viam nostra malignitate ne præcludamus.

...ctio, voluntariam transgressionem peccatores ex Ecclesia eiicere.
Responsio 1. sumpta à sacrificiorum consideratione.
Leuit.4.
2. A summa Euangelii.
3. Ab exemplis Dauidis.
Patriarcharum.
Corinthiorum.
Petri.

29 Equidem non me latet veteres scriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: pœnitentiam verò solennem, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quàm Baptismum. quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipitare in desperationem voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidissent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate sæpius titubare sanctos, iuramenta superuacua illis interdum excidere, in iram nonnunquam efferuere, imò prorumpere ad manifesta vsque conuitia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: sed ita vocabant, vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Ecclesiæ cognitionem veniebant. Quòd autem adeò difficulter ignoscebant iis qui dignum aliquid animaduersione Ecclesiastica perpetrarant, non ideò fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putarent: sed hac seueritate volebant alios deterrere ne temere proruerent in flagitia, quorum merito ab Ecclesiæ communione alienarentur. Quanquam verbum Domini, quod hîc pro vnica regula nobis esse debet, maiorem certè moderationem præscribit. Siquidem eousque intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorbeatur à tristitia is cui præcipuè consultum oportet: vt fusius suprà disseruimus.

Postrema obiectio Nouatianorũ, ex Patribus, pœnitentiam solennem iterari nolentibus.
Respon.1. quæ hanc seueritatem interpretatur.
Respon.2. quæ moderationem laudatã huic seueritati opponit.

CAPVT II.

Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.

Partes capitis.

1 Falsæ Ecclesiæ descriptio, accommodata ad Papismum, successione personali tumentem, cuius refutatio subiicitur, sect.1.2.3.& 4.

2 Ad criminationes Papistarum de schismate & hæresi Orthodoxarum Ecclesiarum nomine responsio, & quales hodie habendæ sint Ecclesiæ sub Papatu degentes, a quinta sectione ad finem capitis.

Vanti apud nos valere verbi & sacramentorum ministerium, & quousque procedere eius reuerentia debeat, vt sit nobis perpetua tessera dignoscendæ Ecclesię, explicatum est. Nempe vbicunque integrum extat & illibatum, nullis morum vitiis aut morbis impediri quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde, illud ipsum leuiusculis erroribus non vitiari quominus legitimum æstimetur. Porrò errores quibus talis debeatur venia, eos esse indicatũ est quibus præcipua religionis doctrina non læditur, quibus non opprimantur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in sacramẽtis verò, qui legitimam authoris institutionem non aboleant nec labefactent. Atqui, simul ac in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariæ doctrinæ inuersa est, sacramentorum vsus corruit: certe Ecclesiæ interitus consequitur. perinde atq; de vita hominis actum est, iugulo transfixo, vel præcordiis lethaliter sauciatis. Atque id ex Pauli verbis liquidò euincitur, quum docet Ecclesiam fundatam esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarũ, ipso Christo summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Prophetarum & Apostolorum doctrina, qua salutem suam in vno Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercidit illa

Ἀνακεφαλαίωσις eorũ quæ superiori capite dicta sunt.
Sũma huius, vbi regnant falsitas et mendacium, illic non est Ecclesia.
Ephes.2.20.
Falsitas, vbi sincera doctrina de Christo non viget.

1. Tim. 3. 15.

religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentum veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occupauit mendacium & falsitas.

Vide c. 1. sect. 1. & infra sect. 10. & c. 8. sect. 12.

Ea autem falsitas regnat sub Papismo. Vnde sequitur Papismum nó esse Ecclesiam, quod à partiũ enumeratione probatur.

Vid. sect. 11. & 12.

2 In eum modum quum res habeat sub Papismo, intelligere licet quid Ecclesiæ illic supersit. Pro verbi ministerio peruersa & mendaciis cõflata illic regnat gubernatio, quę puram lucem partim extinguit, partim suffocat. In locum Cœnæ Domini, fœdissimum sacrilegium subiit: cultus Dei varia & non fereda superstitionum congerie deformatus: doctrina (citra quam Christianismus non constat) tota sepulta & explosa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliisque malorum generibus irretiamur: sed potius, quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem suam nobis Ecclesiam commẽdant, ne qua alia in mundo esse videatur: postea, quasi re confecta, omnes schismaticos esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana doctrina fundarunt excitaruntque Ecclesias, doctrinamque ipsam & Ecclesię ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originem ducere. Ecclesiam verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione conseruatam fuisse ne intercideret. Cõmemorant quanti hanc successionem fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Augustinus, & alij. Quam friuola sint ista & planè ludicra, faciam vt nullo negotio intelligant ij qui mecum ea paululum expendere volent. Equidem eos quoque hortarer vt huc animum seriò aduerterent, si quid docendo proficere me apud eos posse confiderem. sed quando illis, omissa veritatis ratione, hoc vnum propositum est quacunq; possunt via rem suam agere, pauca tantùm dicam quibus sese boni viri & veri studiosi ab eorum captionibus expedire queant. Primùm ab illis quæro cur non Aphricam citent, Ægyptum, & totam Asiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus desiit sacra hæc Episcoporum successio, cuius beneficio se Ecclesias retinuisse gloriantur. Eò igitur recidũt, se ideo veram habere Ecclesiam, quia ex quo esse cæpit, non fuerit Episcopis destituta: perpetua enim serie alios aliis successisse. Sed quid si Gręciam illis regeram? Quæro igitur iterum ab ipsis cur apud Græcos periisse Ecclesiam dicant, apud quos nunquam interrupta fuit illa Episcoporum successio, vnica, eorum opinione, Ecclesiæ custos & conseruatrix. Græcos faciunt schismaticos. quo iure? quia à sede Apostolica desciscendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multo magis perdere merentur qui à Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euanidum esse prætextum successionis, nisi Christi veritatem, quam à patribus per manum acceperint, saluam & incorruptam posteri retineant, ac in ea permaneant.

Papistæ tamẽ suam Ecclesiã magnificè commendant, ac se eius sentientes schismaticos et hæreticos constituunt.

vid. sect. 5

Hinc commendationem successionis personalis nomine tueri conantur.

Sed nullius esse momenti probatur ista successio, quæ à Christi veritate recedit.

Cõfirmatio huius probationis.

3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenses quàm Iudæos olim obtendisse apparet, quum cæcitatis, impietatis, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriosè iactabant, quibus rebus Ecclesiam, magno, vt sibi videbantur, argumento metiebantur: ita pro Ecclesia externæ quædam laruæ ab his opponuntur, quæ longè sæpe absunt ab Ecclesia, & citra quas Ecclesia optimè constare potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quàm quo aduersus stultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne glorientur in verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quando nihil Dominus vspiam suum agnoscit nisi vbi verbum suum auditur, ac religiosè obseruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario sederet, eámq; sedem sibi statam fore pollicitus esset ipsis: vbi cultum eius prauis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transmigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuæ Dei habitationi consecratum, derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deum ita personis aut locis alligatum, & affixum externis obseruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & speciem Ecclesiæ habent. Atque hæc est contentio quam habet Paulus in Epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum viderentur esse populus Dei, Euangelij doctrinam non modò

1. Exemplis & testimoniis petitis ex Ieremia.

Iere. 7. 4. 4.

Ezech. 10. 4.

Ex Apostolo.

modò respuebant, sed etiam persequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit, hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos, veritatis hostes, esse Ecclesiam: vtcunque nihil eis deesset quod posset ad externam Ecclesiæ formam aliàs desiderari. Ideóq; negat, quia Christum non amplecterentur. Aliquanto etiam expressius in Epistola ad Galatas: vbi Ismaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locũ ad quos non pertinet hæreditas; quia progeniti non sunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sina Lex est lata, Euangelium verò ex Ierusalem prodiit: sic multi seruiliter nati & educati, filios Dei & Ecclesię se esse non dubitanter iactant: imò superbè despiciunt genuinos Dei filios, quum sint ipsi degeneres. Nos quoq; ex opposito, dum audimus semel è cælo pronuntiatum esse, Eiice ancillam & filium eius, hoc inuiolabili decreto freti fortiter spernamus insipidas eorum iactantias. Nam si externa professione superbiunt, Ismael quoq; circuncisus erat: si antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si causa quæritur, eam Paulus assignat, non censeri inter filios nisi qui geniti sunt ex puro & legitimo doctrinæ semine. Secundum hanc rationem negat se Deus impiis Sacerdotibus obstrictum esse, quia pepigerit cum patre eorum Leui ipsum sibi Angelum vel interpretẽ fore: imò in eos retorquet falsam eorum gloriationem, qua solebant insurgere cõtra Prophetas: quòd scilicet dignitas sacerdotij in singulari pretio habẽda foret. Hoc ipse libenter admittit, & hac conditione cum ipsis disceptat, quia pactum seruare paratus sit. dum autem ipsi mutuò non respondent, repudiari merẽtur. En quid valeat successio, nisi imitatio etiam coniuncta sit atque æquabilis tenor: nempe vt posteri, simulac conuicti fuerint desciuisse à sua origine, omni honore priuẽtur. Nisi fortè quia Caiaphas multis piis Sacerdotibus successit (imò ab Aarone vsque ad illum continua fuit series) ideò sceleratus ille cœtus Ecclesiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc ferri posset, vt verus Reipublicæ status dicatur tyrannis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & similium, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis successerint. Præsertim verò in Ecclesiæ regimine nihil magis friuolum, quàm omissa doctrina successionem in ipsis personis locare. Nec verò quicquam minus Sanctis doctoribus, quos falsò nobis obtrudunt, propositum fuit, quàm præcisè quasi hęreditario iure probare, esse Ecclesias vbicunque Episcopi alij aliis subrogati fuerant. Sed quum extra controuersiam esset, nihil à principio vsq; ad illam ætatem mutatum fuisse in doctrina, sumebant quod omnibus nouis erroribus conficiendis sufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipsis vsque Apostolis constanter & vnanimi consensu retentam. Non est igitur cur fucum amplius facere pergant ex Ecclesiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus: sed vbi ad definitionem vẽtum est, non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, sed hærent in suo luto: quia fœtidam meretricem substituunt pro sacra Christi sponsa. Quæ suppositio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Augustini nobis succurrat. nam de Ecclesia loquens, Ipsa est, inquit, quę aliquando obscuratur, & tanquam obnubilatur multitudine scandalorum: aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd sæpius firmissimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latitarent.

Galat.4.22. *Gen.21.10.* *Rom.9.6.* *Malach.2.* *Ex Malachia.* *Ex Iohanne Euangelista.* *2. Ratione à pari, de imperiis ducta.* *3. Augustini authoritate. Ad Vincen. epist.48.*

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenses, ac imperitos terrefaciunt Ecclesię nomine, quum capitales sint Christi aduersarij. Quanuis igitur templũ, sacerdotium, & reliquas huiusmodi laruas obtẽdant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo simplicium oculi perstringũtur, vt Ecclesiam esse recipiamus vbi verbum Dei non apparet. Hæc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster, Qui est ex veritate, inquit, audit vocẽ meam. Item, Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Paulo autem antè dixerat, Oues pastorem suum sequi, quia nouerunt vocẽ eius: alienum autẽ non sequi, sed effugere ab eo, quia non nouerunt vocem alienoru m. Quid igitur sponte in censenda Ecclesia insanimus, quum eam minimè dubio symbolo designarit Christus, quod vbicunque spectatur, fallere non potest quin illic Ecclesiam certò ostendat: vbi verò abest, nihil restat quod veram Ecclesiæ significationem dare possit? Non enim super hominum iudicia, non super sacerdotia fundatam esse Ecclesiam, sed super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ierusalem à Babylone, Christi Ecclesia à Satanæ coniuratione hoc discrimine dignoscẽda

Quicquid igitur obtendant Papistæ nulla est Ecclesia vbi verbũ Dei non apparet. *Iohan.18.37.* *Iohan.10.14.* *Ibidem,4.* *Ratio, ex dictis Christi & Pauli.* *Ephes.2.20.* *Iohan.8.47.*

eſt quo eas inter ſe Chriſtus diſtinxit: Qui ex Deo eſt, inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non eſtis. In ſumma, quum Eccleſia regnum ſit Chriſti, regnet autem ille nonniſi per verbum ſuum: an vllis iam obſcurum erit quin illa mendacij verba ſint, quibus Chriſti regnum abſque eius ſceptro (id eſt ſacroſancto ipſius verbo) eſſe fingitur?

Refutata obiectione ſucceſſionis perſonalis, altera de criminatione ſchiſmatis & hæreſeos, argumento à definitione ducto, tàm ex Auguſtino quàm ex Scripturis S. diluitur.

5 Iam verò quòd reos ſchiſmatis & hæreſeos nos agunt quia & diſſimilem prædicemus doctrinam, & ſuis legibus non pareamus, & ſeorſum cõuentus ad preces, ad Baptiſmum, ad Cœnæ adminiſtrationem, aliáſque ſacras actiones habeamus: grauiſſima quidem eſt accuſatio, ſed quæ nequaquam longa aut laborioſa defenſione opus habet. Hæretici & ſchiſmatici vocantur, qui diſſidio facto Eccleſię communionem dirimunt. Hęc porrò duobus vinculis continetur, ſanæ doctrinę conſenſione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & ſchiſmaticos hoc diſcriminis ponit Auguſtinus, quòd illi quidem falſis dogmatibus fidei ſynceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei ſimilitudine, ſocietatis vinculum diſrumpant. Verùm id quoque notandum eſt, hanc charitatis coniunctionem ſic à fidei vnitate pendere, vt hæc illius initium, finis, vnica denique regula eſſe debeat. Meminerimus ergo, quoties Eccleſiaſtica vnitas nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Chriſto conſentiunt, voluntates etiam noſtræ mutua in Chriſto beneuolentia inter ſe coniunctæ ſint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento ſumit, vnum eſſe Deum, vnam fidem, & vnum Baptiſmum. Imò vbicunque nos idem ſentire & idem velle docet, continuò addit, In Chriſto, vel, ſecundum Chriſtum: ſignificans impiorum eſſe factionem, non cõſpirationem fidelium, quæ fit extra verbum Domini.

Li. quæſt. Euang. ſec. Matt.

Epheſ. 4. 5.
Phil. 2. 2. & 5

Idipſum Cypriani authoritate confirmatur.

6 Paulum quoque ſequutus Cyprianus totius Eccleſiaſticæ concordiæ fontem ab vnico Chriſti epiſcopatu ducit, poſtea ſubiicit, Eccleſia vna eſt, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur: quo modo ſolis radij multi, ſed lumen vnum: & rami arboris multi, ſed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riui plurimi defluunt, numeroſitas licet diffuſa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium ſolis à corpore, diuiſionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcîde riuum, præciſus areſcit. Sic & Eccleſia Domini luce perfuſa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen eſt quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habent inter ſe omnia Chriſti membra. Vidźemus vt ad caput ipſum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreſes & ſchiſmata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cæleſtis magiſtri doctrina ſeruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos eſſe qui ab ipſorum Eccleſia receſſerimus: quum nulla alienationis cauſa fuerit niſi hæc vna, quòd puram veritatis profeſſionem nullo modo ferre poſſunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipſum ſatis ſupérque nos abſoluit, niſi Apoſtolos quoq; ſchiſmatis damnare velint, quibuſcum ſimilem habemus cauſam. Prędixit, inquam, Chriſtus Apoſtolis ſuis, fore vt à ſynagogis propter nomen ſuum eiicerentur. Illæ porrò ſynagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Eccleſiæ. Quum ergo eiectos eſſe nos conſtet, ídque propter Chriſti nomen fuiſſe factum parati ſimus oſtendere, de cauſa certè prius quærendum eſt quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, ſi ita volunt, ſponte remitto. abundè enim mihi eſt, oportuiſſe nos ab ipſis recedere vt ad Chriſtum accederemus.

De ſimplicitate Prælatorum.

Vnde apparet anathemata papiſtica nullius eſſe momenti.

Ratio.
Iohan. 16. 2.

Eo enim loco habendæ ſunt Eccleſiæ Papiſticæ quo Iſraeliticæ quæ ad ſuperſtitionem & idololatriam ſub Iaroboamo defecerunt.

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis eſſe debeant Eccleſię omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, ſi cum Iſraelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata eſt, conferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Iſraelitas Eccleſia, quum in fœderis legibus perſtarent: ea ſcilicet obtinentes Dei beneficio quibus Eccleſia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius miniſterium penes ſacerdotes erat & Prophetas: Circunciſionis ſymbolo in religionem initiabãtur, aliis ſacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competerent in eorum ſocietatem elogia quibus Eccleſiam Dominus honorauit. Poſtquam deſerta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & ſuperſtitionem, illa prærogatiua pro parte exciderũt. Quis enim auſit Eccleſiæ titulũ iis præripere apud quos verbi ſui prædicationem, & myſteriorum obſeruationẽ depoſuit Deus? Rurſum, quis auſit eum cœtũ nulla cum

excep

exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbum Domini palam & impunè conculcatur? vbi eius ministerium, præcipuus neruus, atque adeo anima Ecclesiæ, dissipatur?

Quales fuerunt tunc Ecclesiæ Israeliticæ.

8 Quid ergo? (dicet quispiam) nullàne igitur reliqua erat in Iudęis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responsio. Primùm dico in ipsa defectione fuisse gradus quosdam, neq; enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israelis, quo primùm tempore vterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam, quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem prorsus corrupit, Iudæi prius se impiis moribus & superstitiosis inquinarunt quàm statum in externa religionis forma perperam mutarét. Quanquam enim sub Rechabeam multas iam peruersas ceremonias vulgò sibi asciuerant, quia tamen Ierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pij tolerabilem Ecclesiæ statum. Apud Israelitas, vsq; ad regnum Achab res minimè in melius restitutæ, tunc verò etiam in deterius prolapsæ sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquando meliores esse vellent) exemplum Iarobeam sequûti sunt, omnes autem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variæ subinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falsis & commentitiis superstitionibus peruertunt, alij dissipatam religionem instaurant: donec ipsi quoque sacerdotes templum Dei profanis abominandísque ritibus polluerunt.

Vide lib. 1. & 2. historiæ Regum.

Inde liquet, Papistas inique facere, dū ad Ecclesię suę communionem adigere nos volunt.

9 Age nunc, negent Papistæ si possunt, vt sua vitia maximè extenuent, religionis statum ita apud se corruptum vitiatúmque esse vt fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiorem: neque in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi forte in hac quoque ipsa magis sint impuri. Deus, imò quicunque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erunt testes, & res etiam ipsa declarat quàm nihil hîc amplificem. Iam quum ad Ecclesiæ suæ communionem adigere nos volunt, duo postulant à nobis: primùm vt precibus, sacrísque, & ceremoniis suis omnibus communicemus: deinde vt quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesiæ suæ tribuit Christus, id Ecclesiæ suę deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerunt, quum res illic essent admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatos habuisse ab aliis ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum, quo in templum Solomonis conuenire iubebantur: sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrorum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput est totius quæstionis, ad nullum superstitiosum cultum adigebantur: imò nihil suscipiebant quod non esset à Deo institutum. Apud hos autem, Papistas dico, quid simile? Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo non aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque id meritò an temerè à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum sacris interessent; nullas ceremonias vel spectare vel vsurpare cogebátur nisi à Deo institutas. Ac, si exemplum omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secundum institum Iarobeam manebat circumcisio, fiebant sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: sed propter commentitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac damnabat. Cedò mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrum fecerit. Nouerant enim se id non facturos quin aliquo sacrilegio se contaminarent. Habemus ergo, non eousque valere apud pios debere Ecclesiæ communionem, vt si illa ad profanos pollutósque ritus degeneraret, sequi protinus necesse sit.

Duo postulant à Christianis.

Ad primum, responsio.

Exod. 29. 9.

Caput quæstionis.

Cur externo cultui Papistico interesse non possimus.

Cap. 18. huius 4. libri.

1. Reg. 12. 31.

Ad secundum postulatū Papistarū, responsio, An eorum synagoga sit Ecclesia nec ne.

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. nam si Ecclesia secundum eum modum consideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parêre, cuius castigationibus commoueri, cuius communionem religiosè in omnibus colere oporteat: Ecclesiam illis concedere non possumus quin subiectionis & obedientię necessitas nos maneat. Libenter tamen eis concedemus quod Iudæis & Israelitis sui seculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari statu aut etiam meliore illic essent. Videmus autem vt passim clament profana esse conuenticula, quibus non magis consentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè si illæ Ecclesiæ fuerunt, sequit

Iesa. 1. 14.

quitur ab Ecclesia Dei alienos fuisse, in Israele quidem Heliam, Micheam, & similes: in Iuda autem Iesaiam, Ieremiam, Oseam, & reliquos eius notæ, quos peius quibusuis incircuncisis oderant & execrabantur sui seculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illę Ecclesiæ, ergo Ecclesia non columna veritatis, sed firmamentum mendacij: non tabernaculum Dei viuentis, sed idolorum receptaculum. Necesse igitur habebant ab eorum cœtuum consensione desciscere, quę nihil aliud erat quàm impia aduersus Deum conspiratio. Eadem ratione siquis præsentes cœtus idololatria, superstitione, impia doctrina contaminatos pro Ecclesiis agnoscat, in quarum plena communione perstandum sit homini Christiano vsque ad doctrinæ consensionem, valde errabit. Nam si Ecclesiæ sunt, potestas clauium penes ipsas est. atqui claues indiuiduum habent nexum cum verbo, quod illinc profligatum est. Deinde si Ecclesiæ sunt, valet apud eas Christi promissio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contrà autem, abdicant à sua communione quicunque se Christi seruos non fictè profitentur. Ergo aut euanida est Christi promissio, aut non sunt, hoc saltem intuitu, Ecclesiæ. Denique pro verbi ministerio habent scholas impietatis & errorum omne genus sentinam. Proinde aut Ecclesiæ, secundum hanc rationem, non sunt: aut nullum restabit symbolum quo legitimi fidelium cœtus à Turcarum conuentibus discernantur.

1. Tim. 3. 15. — Matt. 16. 19, & 18. 18. — Iohan. 20. 23

Et si Papatus proprie non potest dici Ecclesia, mansit tamen, inuito ipso antichristo, in Papatu aliquod Ecclesiæ vestigium.

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiares quædam Ecclesiæ prærogatiuæ, ita nec hodie Papistis adimimus quæ superesse ex dissipatione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus suum semel pepigerat Deus, id sua magis ipsius firmitate subnixum contra eorum impietatem eluctando persistebat, quàm ab illis conseruabatur. Quæ itaque certitudo est ac constantia diuinæ bonitatis, residebat illic fœdus Domini: nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita circuncisio poterat, quin simul verum esset signum & sacramentum eius fœderis. Vnde liberos qui illis nascebantur, suos Dominus vocabat: qui nisi speciali benedictione, nihil ad eum pertinerent. Sic quum fœdus suum in Gallia, Italia, Germania, Hispania, Anglia deposuerit: vbi illæ prouinciæ Antichristi tyrannide oppressæ sunt, quo tamen fœdus suum inuiolabile maneret, Baptismum primò illic conseruauit, fœderis testimonium, qui eius ore consecratus, inuita humana impietate vim suam retinet: deinde sua prouidentia effecit vt aliæ quoque reliquię extarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodum ita sæpe diruuntur ædificia vt fundamenta & & ruinæ maneant, ita non passus est Ecclesiam suam ab Antichristo vel à fundamento subuerti, vel solo æquari (vtcunque ad puniendam hominum ingratitudinem, qui verbum suum contempserant, horribilem quassationem ac disiectionem fieri permiserit) sed ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium superesse voluit.

Ezech. 16. 20

Vt Baptismus, & aliæ quædam reliquiæ.

Et ita impleta est Pauli prophetia, Antichristum sessurum in templo Dei.

Ecclesiæ nomẽ Papatui non cõceditur: quãuis sub eius tyrannide fuerint Ecclesiæ quædam.

12 Quum ergo Ecclesiæ titulum non simpliciter volumus concedere Papistis, non ideo Ecclesias apud eos esse inficiamur: sed tantùm litigamus de vera & legitima Ecclesiæ constitutione, quæ in communione cùm sacrorum, quæ signa sint professionis, tum verò potissimùm doctrinæ requiritur. Antichristum in templo Dei sessurum prędixerunt Daniel & Paulus: Illius scelerati & abominandi regni ducem & antesignanum apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin sub eius quoque tyrannide Ecclesiæ maneant: sed quas sacrilega impietate profanarit, quas immani dominatione afflixerit, quas malis & exitialibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit, & propemodum enecarit: in quibus semisepultus lateat Christus, obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia sic sint conturbata, vt Babylonis potius quàm ciuitatis Dei sanctæ facies illic appareat. In summa, Ecclesias esse dico quatenus populi sui reliquias, vtcunque miserè dispersas ac disiectas, illic mirabiliter Dominus conseruat, quatenus permanent aliquot Ecclesiæ symbola: atque ea præsertim quorum efficaciam nec Diaboli astutia nec humana prauitas destruere potest. Sed quia è conuerso deletæ sunt illic notæ quas præcipuè in hac disputatione respicere debemus, dico vnumquenque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesiæ forma.

Dan. 9. 27. — 2. Thess. 2. 4.

Quàm deplorandus status ad viuum depingitur.

Summa huius capitis.

CAP

CAPVT III.

De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio.

Partes huius capitis.

1 In genere quædam de ordine Ecclesiæ, & de ministerij Ecclesiastici fine, vtilitate, necessitate, dignitate, præmittuntur, sect. 1.2.3.
2 Seorsim deinde agitur de personis ministerio Ecclesiastico fungentibus, à sect. 4. ad 10.
3 A decima sectione ad finem capitis de ordinatione vel vocatione ministrorum Ecclesiæ.

IAm de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Dominus. Tametsi enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præesse vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet: quia tamen visibili pręsentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis suam ore coràm declaret, hominum ministerium in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operam, non ad eos ius suum honorémque transferendo, sed tantùm vt per os ipsorum suum ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum instrumento vtitur artifex. Quæ iam antè exposui, iterum repetere cogor. Posset id quidem vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures sunt causæ cur per homines malit. Hoc enim modo primùm dignationem erga nos suam declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungantur, qui arcanæ suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam repræsentent. Sicque experimento comprobat non vanum esse quòd passim nos vocat templa sua, dum ex ore hominum, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac vtilissimum ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo assuefacit, vtcũque per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiorȩs, prædicetur. Si de cælo ipse loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter sine mora exciperentur. Quis enim præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis non immenso illo fulgore cõfunderetur? Verùm vbi homuncio quispiam ex puluere emersus in nomine Dei loquitur, hic nostram erga Deum ipsum pietatem & obseruantiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam causa cælestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac luteis abscondit, quo certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat quàm hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat: qui verò discipuli esse iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret, nec indigeret alterius opera (quæ superbia est humani ingenij) contemneret quisque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suam adstrinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, quum Ephesiis scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodum & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quum ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui descendit, idem ille est qui ascendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ: vt non amplius simus pueri, qui circunferamur omni vento doctrinæ: sed veritatẽ sectantes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est caput, nempe Christum, in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commissuram subministrationi, iuxta actum in mensura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem suiipsius per charitatem.

[Margin: *Summa dicendorum.* — Matt. 26. 11. — *Rationes cur Deus in Ecclesia gubernanda ministerio hominum vtitur.* — Capit. 1. sect. 5. — *1. Vt dignationem erga nos suam declaret.* — Lege August. lib. 1. de doctr. Christ. — *2. Vt ad humilitatem & obedientiam nos assuefaciat, nostræ infirmitati apposito remedio consulens.* — 2. Cor. 4. 7. — *3. Vt homines hoc vinculo constricti mutuã charitatẽ melius inter se fouere discant.* — Eph. 4. 4. — *Cõfirmatio harum rationũ, ex præclaro Apostoli testimonio desumpta.*]

2 His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia vtitur, præcipuum esse neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem seruari Ecclesiam posse quàm si his pręsidiis fulcia-

[Margin: *Quo testimonio apparet, hominũ illud ministerium esse*]

tur

vtilissimum to ti Ecclesiæ. tur in quibus salutem eius reponere Domino placuit. Ascendit Christus in altum (inquit) vt omnia impleret. Hæc autem implẽdi ratio, quòd per ministros, quibus officium hoc mandauit, & muneris obeundi gratiam contulit, sua dona dispensat ac distribuit Ecclesiæ: séque adeo ipsum præsentem quodammodo exhibet, Spiritus sui virtutem in sua hac institutione exerendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instauratio sanctorum peragitur: sic ædificatur corpus Christi: sic adolescimus per omnia in eum qui est caput, & inter nos coalescimus: sic redigimur omnes in vnitatem Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratam non aspernamur. Ecclesiæ ergo dissipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel abolere studet, vel quasi minus necessarium eleuat. Neque enim vel solis lumen ac calor, vel cibus ac potus tam sunt præsenti vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quàm est conseruandæ in terris Ecclesiæ Apostolicum ac pastorale munus. Eph. 4.10 Ratio ab enumeratione commodorum. Eph. 4.12. A simili.

In hunc finem ministerii dignitas præclaris elogiis insignitur. 3 Proinde suprà admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis sæpe commendasse: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros esse pedes, & beatum aduentum annuntiantium pacem: quum Apostolos lucem mundi & salem terræ nominat. Nec splendidius ornari poterat hoc officium quàm quum dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quàm apud Paulum in secunda ad Corinthios, vbi hanc quæstionem velut ex professo tractat. Contendit ergo nihil Euangelij ministerio in Ecclesia magis præclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitæ æternæ. Hæc & similia eò pertinent ne illa gubernendæ ac retinendæ per ministros Ecclesiæ ratio, quam Dominus in perpetuum sanciuit, apud nos vilescat, ac ipso tandem contemptu obsolescat. Ac eius quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis suæ luce, Angelum è cælo misit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam sui vocare, ac in Ecclesiam inserere vellet, non sua ipsius voce alloquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutis doctrinam & Baptismi sanctificationem percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinet, hominem verò iubet accersiri qui eam enarret: quòd Christus vnicus fidelium magister, hominis magisterio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium cælum rapere & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari constituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi superuacuum præterire, cuius vsum talibus documentis testatum facere Deus voluit? Iesa. 52.7. Matt. 5.13.14. Luc. 10.16. 1. Cor. 4.6. 2. Cor. 3.9. Einsdemque necessitas multis exemplis à Deo commendatur. Act. 10.3. Act. 9.6. 2. Cor. 12.2.

Altera pars capitis, de ministris Ecclesiasticis speciatim. Horum alii, vt Apostoli, Prophetæ, Euangelistæ ad tempus fuerũt instituti. 4 Qui Ecclesiæ regimini secundum Christi institutionem præsunt, nominantur à Paulo primùm Apostoli, deinde Prophetæ, tertiò Euangelistæ, quartò Pastores, postremo Doctores. Ex quibus duo tantùm vltimi ordinarium in Ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Dominus excitauit: & suscitat etiam interdum, prout tẽporum necessitas postulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat, Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: sed totus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi: vt Euangelium vbicunque gentium poterunt spargendo, regnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum suum Apostolatum approbare vellet, se non vnam aliquam vrbem Christo acquisiuisse, sed longè latéque propagasse Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed vbi inauditum fuerat Domini nomen, Ecclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnúmque eius vbique Euangelij prædicatione constituerent: vel, si mauis, qui tanquam primi Ecclesiæ architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excellebant: quales nunc vel nulli extant, vel minus sunt conspicui. Per Euangelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, adeóque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundum hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea videtur) tres illæ functiones non ideò institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ forent, sed ad id modò tempus Eph. 4.11. Marc. 16. 15. Apostoli. Rom. 15. 9.20. Ephes. 4.11. Prophetæ. Euangelistæ. Luc. 10.1.

quo

quo erigendæ erant Eccleſiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Moſe ad Chriſtum traducendæ. Quanquam non nego quin Apoſtolos poſtea quoque, vel ſaltem eorum loco Euangeliſtas interdum excitarit Deus, vt noſtro tempore factum eſt. Talibus enim qui Eccleſiam ab Antichriſti defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipſum nihilominus extraordinarium appello, quia in Eccleſiis ritè conſtitutis locum non habet. Sequuntur paſtores ac doctores, quibus carere nunquam poteſt Eccleſia: inter quos hoc diſcriminis eſſe puto quòd doctores nec diſciplinæ, nec ſacramentorum adminiſtrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præſunt, ſed Scripturę tantùm interpretationem: vt ſyncera ſanáque doctrina inter fideles retineatur. Paſtorale autem munus hæc omnia in ſe continet.

Exceptio.

Alii autem, vt Paſtores & doctores functiones perpetuas retinent, nec iis vnquã carere poteſt Eccleſia.

5 Habemus quæ in Eccleſiæ regimine temporaria miniſteria fuerint, & quæ ideo inſtituta vt perpetuò durent. Quòd ſi Euangeliſtas Apoſtolis iungamus, reſtabunt nobis duo paria quodammodo inter ſe reſpondentia. Quam enim ſimilitudinem habent noſtri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apoſtolis paſtores. Excellentius fuit propheticum munus, propter ſingulare reuelationis donum quo pollebant: ſed doctorum officium ſimilem ferè rationem & vnum prorſus finem habet. Ita duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouam Euangelij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros anteceſſerunt. Tametſi enim ex ratione & etymo verbi ritè Apoſtoli poſſunt vocari omnes miniſtri Eccleſiaſtici, quia à Domino omnes mittuntur, eiúſque ſunt nuntij: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum miſſione notitiam, qui rem nouam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero poſtea acceſſit Paulus) peculiari titulo ante alios inſigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipſe Andronico & Iuniæ, quos dicit fuiſſe inſignes inter Apoſtolos: ſed quum propriè loqui vult, nonniſi ad primarium illum ordinem refert. Atque hic eſt communis Scripturæ vſus. Paſtores tamen (excepto quòd certas ſinguli Eccleſias ſibi attributas regunt) eandem ſuſtinent cum Apoſtolis prouinciam. Porrò quale illud ſit, clarius adhuc audiamus.

Euangeliſtæ ſi Apoſtolis iungantur reſtãt duo paria. Paſtores cum Apoſtolis: doctores cum Prophetis.

Luc. 6.13. Galat. 1.1.

Cur ſpeciali Apoſtolorũ nomine duodecim illi ſunt inſigniti.

Rom. 16.7. Matth. 10.1.

Mat. 28.9 Luc. 22.19.

6 Dominus, quum Apoſtolos mitteret, mandatum illis dedit (ſicut dictum eſt nuper) de prędicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remiſſionem peccatorum. Antea autem mãdauerat vt ſacra ſymbola corporis & ſanguinis ſui ad exemplum ſuum diſtribuerent. En ſanctam, inuiolabilem, perpetuámque legem impoſitam iis qui in Apoſtolorum locum ſuccedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione & ſacramentorum adminiſtratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunque iſtorum negligunt, falsò prætexere Apoſtolorum perſonam. Quid autem paſtores? Paulus non de ſeipſo tantùm, ſed de omnibus illis loquitur, quum inquit, Sic nos æſtimet homo vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei. Item alibi, Oportet Epiſcopum tenacem eſſe eius qui ſecundum doctrinam eſt fidelis ſermonis: vt potens ſit exhortari per doctrinam ſanam, & contradicentes refellere. Ex his & ſimilibus locis qui paſſim occurrunt, colligere licet, in paſtorum quoque functione has eſſe duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & ſacramenta adminiſtrare. Docendi autem ratio non in publicis tãtùm concionibus conſiſtit, ſed ad priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus teſtes citat Epheſios, quòd nihil ſuffugerit eorum quæ in rem ipſorum erãt, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per ſingulas domos, teſtificans Iudæis ſimul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Chriſtum. Item paulo pòſt, Quòd non deſtiterit cum lachrymis monere vnumquenque eorum. Neque tamen præſentis inſtituti eſt ſingulas boni paſtoris dotes perſequi, ſed tantùm indicare quid profiteantur qui ſe paſtores appellant: nempe ita ſe præeſſe Eccleſiæ non vt otioſam habeant dignitatem, ſed vt Chriſti doctrina populum ad veram pietatem inſtituant, ſacra myſteria adminiſtrẽt, rectam diſciplinam conſeruent atque exerceant. Quicunque enim ſpeculatores poſiti ſunt in Eccleſia, illis Dominus annuntiat, ſiquis per ignorantiam, eorum negligentia pereat, ſanguinem ſe de ipſorum manibus requiſiturum. In eos quoque omnes competit quod de ſe ait Paulus, Væ mihi, niſi euangelizem, quum diſpenſatio mihi ſit commiſſa. Denique, quod orbi vniuerſo præſtiterunt Apoſtoli, id gregi ſuo, cui deſtinatus eſt, debet paſtor vnuſquiſque.

Sicut Apoſtolis, ita & Paſtoribus verbi prædicatio & ſacramẽtorum adminiſtratio commiſſa eſt.

1. Cor. 4.1. Tit. 1.9.

Verbi prędicatio, qualis eſſe debeat.

Act. 20. 20, & 31.

Ezech. 13.17.

1. Cor. 9.16.

7 Etſi dum ſingulis aſſignamus ſuas Eccleſias, interim non negamus quin alias Eccleſias iuuare is poſſit qui vni eſt alligatus, ſiue quid inciderit turbarum, quod eius præſent

Ordo autem poſtulat, vt paſtoribus ſingulis

suæ assignētur Ecclesiæ. non adeo tamen vnumquemque alligatū esse, quin & alias iuuare possit, publica authoritate ita postulante, modo ritè & ordine id publica authoritate fiat.

sentiam requirat: siue ab ipso petatur de re aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesiæ pacem necessaria est ista politia, vnicuique esse propositum quod agat, ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deserant, qui de sua commoditate magis quàm de Ecclesiæ ædificatione sunt soliciti: hęc distributio quoad licet obseruari communiter debet, vt suis quisque finibus contentus in alienam prouinciam non irrumpat. Nec humanum est inuentum, sed Dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensium, Antiochenorum, Iconium Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit vt oppidatim Presbyteros constituat. Sic alibi Philippensium Episcopos, & alibi Archippum Colossensium Episcopum commemorat. Et extat insignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesię Ephesinę. Quisquis ergo Ecclesiæ vnius regimen ac curam susceperit, huic diuinæ vocationis legi obligatum se esse sciat: non quòd veluti glebæ addictus (vt Iurisconsulti dicunt) id est mancipatus & quasi affixus, pedem inde mouere nequeat, si ita publica vtilitas postularit, modò id rite & ordine fiat. sed is qui in vnum locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi commodum putarit, quærere liberationem. Deinde, si quem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam authoritatem.

Act. 14. 22. Tit. 1. 5. Philip. 1. 1 Col. 4. 17. Act. 20. 18.

Episcopi, presbyteri, pastores & ministri apud Apostolos vnum idem que sunt.

8 Cæterùm quòd Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocaui qui Ecclesias regunt: id feci ex Scripturæ vsu, quæ vocabula ista confundit. quicunque enim verbi ministerio funguntur, iis titulum Episcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est Titus constituere Presbyteros oppidatim, continuò subiicitur, Oportet enim Episcopum esse inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Ecclesia Episcopos salutat. Et in Actis refertur conuocasse Presbyteros Ephesinos, quos ipse Episcopos sua oratione nominat. Hîc iam obseruandum est, nos hactenus nonnisi ea officia recensuisse, quæ in verbi ministerio consistunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verùm in epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt potestates, donum sanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operępretium est in iis immorari. Duo autem sunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperum. Gubernatores fuisse existimo seniores è plebe delectos, qui censuræ morum & exercendæ disciplinæ vnà cum Episcopis præessent. Neque enim secus interpretari queas quod dicit, Qui præest, id faciat in solicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Ecclesia suum Senatum, conscriptum ex viris piis, grauibus & sanctis: penes quem erat illa, de qua postea loquemur, iurisdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiusmodi ordinem non vnius seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur & hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium.

Tit. 1. 5. Philip. 1. 1. Act. 20. 17. Rom. 12. 7. 1. Cor. 12. 28.

Aliæ functiones, temporariæ, omittuntur. Duæ autē Seniorum videlicet & Diaconorum vtpote ad ministeriū verbi pertinentes (& de quibus postea) retinentur.

Rom. 12. 8.

Diaconorū gradus distincti ab Apostolo.

9 Cura pauperum diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in simplicitate: qui miseretur, in hilaritate, quum de publicis Ecclesiæ muneribus eum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iudicium, priore membro diaconos designat, qui eleemosynas administrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ęgrotis curandis sese dedicauerant. quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad Timotheum. Nullum enim aliud publicum officium obire mulieres poterant, quàm si in obsequium pauperum se darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curandis Ecclesiæ seruient. Tametsi autem nomen ipsum διακονίας latius patet, hos specialiter tamen diaconos Scriptura nuncupat quos eleemosynis dispensandis gerendæque pauperum curæ præficit Ecclesia & velut publici pauperum ærarij œconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in Actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum esset, quòd in pauperum ministerio eorum viduæ negligerentur, Apostoli excusantes se non posse sufficere vtrique muneri, & prædicationi verbi & mensarum ministerio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi septem, quibus id operæ demandarent. En quales habuerit diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat.

Rom. 12. 8. 1. Tim. 5. 10.

Alteri eleemosynarii. alteri pauperum infirmorum curam gerentes.

Act. 6. 3.

Tertia pars capitis, de ordi-

10 Iam verò quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerenda sint, nihil est in quo

1. Cor. 14. 40.

quo id seruari diligentius oporteat, quàm in constituenda gubernatione: quia nusquam maius periculum est siquid inordinatè geritur. Itaque, ne homines inquieti ac turbulenti (quod alias futurum erat) temere se ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum est nequis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo vt quis censeatur verus Ecclesiæ minister, primò rite vocatus sit oportet: deinde vt suæ vocationi respondeat, id est iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sæpius licet: qui vbi suum Apostolatum vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister authoritatem sibi arrogare non audet vt in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortalium, vtroque vel altero istorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet? Verùm quia de obeundi muneris necessitate superius attigimus, nunc de vocatione tantùm agamus. *natione seu vocatione ministrorum Ecclesiæ.*

11 Eius autem tractatio in quatuor versatur: vt sciamus quales & qualiter & à quibus instituendi sint ministri, & quo ritu quáve ceremonia initiandi. De externa & solenni vocatione loquor quæ ad publicum Ecclesiæ ordinem spectat: arcanam verò illam, cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, Ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quòd neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, sed syncero Dei timore, & ædificandæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiamus. Id quidem vnicuique nostrûm (vt dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram Ecclesia tamen ritè nihilo minus vocatus est qui mala conscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solent etiam dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædam sit ad ipsum præparatio. Quos enim tanto muneri destinauit Dominus, eos prius iis armis instruit quæ ad id implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsis officiis vellet disputare, dona prius recensuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc est primum ex quatuor capitibus quæ posui, eò iam pergamus. *Huius tractationis partes quatuor.* *Duplex vocatio, externa & interna: quomodo itē vtraque consideranda.* 1.Cor.12.7.

12 Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exequitur. summa tamen huc redit, non esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ, & sanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. Videndum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum impares sint aut inepti, hoc est vt instructi sint iis facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessariæ. Sic Christus, quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Episcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo seipsum contaminet. Particulam Qualiter non ad ritum eligēdi, verùm ad religiosum timorem, qui in electione seruandus est, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent se rem agere omnium maximè seriam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & solicitudine. Potissimùm verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilij & discretionis à Deo peterent. Tit.1.9. *1. Quales ministri Ecclesiæ sint eligendi.* 2.Tim.3.1. Luc.21.15 & 24.49. Marc.16.15. Act.1.8. 1.Tim.5.22. *2. Qualiter eligendi sint.*

13 Tertium quod in partitione posuimus, erat, A quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ nonnihil habuit à communi reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & constitui oportuit qui ipso fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerunt. Hinc est quòd quum alium substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in medium producunt, vt Dominus sorte declaret vtrum ex iis velit succedere. In hunc quoque modum accipere conuenit, quòd negat Paulus se ab hominibus vel per hominem creatum fuisse Apostolum, sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministris commune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem rite sustinere nisi qui esset à Deo vocatus. Alterum autem proprium & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tātùm se *3. A quibus.* *Apostoli cur à Christo solo electi.* Act.1.23. Gal.1.12. *De S.Pauli vocatione & electione.*

se habere iactat quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus profert. Quum enim essent apud Galatas qui eius authoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à primariis Apostolis subrogatum: quo saluam prædicationi suę dignitatem vendicaret, cui insidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se reliquis Apostolis inferiorem ostendere necesse habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnius Episcopi, delectum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

Pastores ordinarii autē ab aliis pastoribus designantur.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitimę vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamat illud Pauli, vt dictum est, se non ab hominibus neq; per homines fuisse missum: quum de ordinaria ministrorum electione illic non loquatur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quanquam sic Paulum quoque singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apostolis, dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod selegi eos. Quorsum isthæc segregatio & manuum impositio, postquam suam electionē testatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiastica disciplina in designandis per homines ministris conseruaretur? Nullo igitur illustriore documento eiusmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, eum tamen ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthię electione cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apostolicum vt vnum aliquem suo iudicio in eum gradum cooptare nō ausint, duos in medio constituunt, quorum in alterum sors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.

Gal. 1. 1.

Act. 13. 2.

Cur aliquoties, quidam ex Apostolis ab hominibus etiam sint designati.

Act. 1. 23.

Porrò, ista electio non ad vnū quempiam pertinet: sed præesse huic debent alii pastores, & accedere populi consensus ac approbatio, quod variis argumentis & testimoniis confirmatur.

15 Quæritur nunc à totáne Ecclesia eligi debeat minister, an à collegis tantùm & senioribus qui censuræ præsunt, an verò vnius authoritate constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quod ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Creta, vt constituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini citò imposueris. Sed falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnum exercuisse, vt suo vterque arbitrio omnia disponeret. Pręfuerunt enim tantùm vt bonis & salutaribus consiliis populo præirent: non vt soli, exclusis aliis omnibus, agerēt quod placeret. Ac nequid fingere videar, planum id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum simul notat, quum dicit factum id esse suffragiis. χειροτονήσαντες, inquit, πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Creabant ergo ipsi duo: sed tota multitudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus sublatis declarabat quem habere vellet. Nempe sic Romani historici non rarò loquuntur, Consulem, qui comitia habuerit, creasse nouos magistratus, non aliam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit in eligēdo. Non est certè credibile Paulum plus concessisse Timotheo & Tito quàm sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsum ex populi suffragiis Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligendi sunt superiores loci, nequid de communi Ecclesiæ iure ac libertate imminuant. Bene ergo Cyprianus, dum contendit ex diuina authoritate descendere vt sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iussu Domini in sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt ante consecrationem in conspectum populi producerentur. Non aliter ascribitur Matthias Apostolorum collegio, nec aliter septem Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, ostendunt sacerdotis ordinationem nonnisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: vt sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium testimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electione debere alios pastores, nequid per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultum à multitudine peccetur.

Tit. 1. 5.

1. Tim. 5. 22.

Act. 14. 23

Lib. 1. epist. 3.

Leuit. 8. 6.

Num. 20. 26.

Act. 1. 15, & 6. 2.

4. Quo ritu ministri Ecclesiæ sint ordinandi.

16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Constat autem Apostolos non alia ceremonia vsos esse, quum aliquem ministerio admouebant, quàm manuum impositione. Hunc autem ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac consecratum volebant, manuum impositione Deo quasi

repr

repræſentabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manaſſe, eorum capitibus manus impoſuit. Quod ſequutus eſt Dominus noſter, quum ſuper infantes precationem faceret. Eodem (vt arbitror) ſignificatu Iudæi ex Legis præſcripto ſuis ſacrificiis manus imponebant. Quare Apoſtoli per manuum impoſitionem eum ſe Deo offerre ſignificabant, quem initiabant in miniſterium. Quanquam vſi ſunt etiam ſuper eos quibus viſibiles Spiritus gratias conferebant. Vtcunque ſit, fuit hic ſolennis ritus, quoties ad miniſterium Eccleſiaſticum aliquem vocabant. Sic paſtores & doctores, ſic diaconos conſecrabant. Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impoſitione: quia tamen fuiſſe in perpetuo vſu Apoſtolis videmus, illa tam accurata eorum obſeruatio præcepti vice nobis eſſe debet. Et certè vtile eſt eiuſmodi ſymbolo cum miniſterij dignitatem populo commendari, tum eum qui ordinatur admoneri, ipſum iam non eſſe ſui iuris, ſed Deo & Eccleſiæ in ſeruitutem addictum. Præterea non erit inane ſignum, ſi in germanam ſuam originem reſtitutum fuerit. Nam ſi nihil fruſtra Spiritus Dei in Eccleſia inſtituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta ſit, ſentiemus non eſſe inutilem, modò in ſuperſtitioſum abuſum non vertatur. Hoc poſtremò habendum eſt, non vniuerſam multitudinem manus impoſuiſſe ſuis miniſtris ſed ſolos paſtores. Quáquam incertum eſt an plures ſemper manus impoſuerint néc ne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibuſdam aliis factum fuiſſe conſtat. Sed Paulus ipſe alibi ſe, non alios complures, Timotheo manus impoſuiſſe commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam ſuſcites quæ in te eſt per impoſitionem manuum mearum. Nam quod in altera Epiſtola de impoſitione manuum presbyterij dicitur, non ita accipio quaſi Paulus de ſeniorum collegio loquatur: ſed hoc nomine ordinationem ipſam intelligo: quaſi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impoſitionem recepiſti, quum te Presbyterum crearem, non ſit irrita.

Gen.48.14. Matth.19.15. Act.19.6.

Huius ritus nullum extat præceptum, ſed vſus eum nobis commendauit.

A quibus imponebatur manus ordinato.

Act. 6.6, & 13.5. 2.Tim.1.6. 1.Tim.4.14.

CAPVT IIII.

De ſtatu veteris Eccleſiæ & ratione gubernandi quæ in vſu fuit ante Papatum.

Partes capitis.

1 Qualis fuerit hæc veteris Eccleſiæ gubernandi ratio, à ſect. 1. ad 10.
2 De ſolenni Epiſcoporum & Miniſtrorum veteris Eccleſiæ ordinatione, à decima ſect. ad finem capitis.

HActenus de ordine gubernandæ Eccleſiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus eſt, & de miniſteriis, vt ſunt à Chriſto inſtituta, diſſeruimus. Nunc quò iſta omnia clarius ac familiarius pateſiant, ac melius etiam in animis noſtris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Eccleſiæ formam recognoſcere, quæ nobis diuinæ inſtitutionis imaginem quandam oculis repræſentabit. Tametſi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Epiſcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expreſſum eſſet: ea tamen cautione totam ſuam œconomiam compoſuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuiſſe à verbo Dei alienum. Verùm etiam ſiquid poſſit in ipſorum inſtitutis deſiderari, quia tamen ſincero ſtudio conati ſunt Dei inſtitutionem conſeruare, & ab ea non multum aberrarunt, plurimum conducet hîc breuiter colligere qualem obſeruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices miniſtros nobis commendari in Scriptura, ita quicquid miniſtrorum habuit vetus Eccleſia, in tres ordines diſtinxit. nam ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Paſtores ac Doctores: reliqua pars cenſuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commiſſa erat cura pauperum & eleemoſynarum diſpenſatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerum: verùm quos clericos vocabant, eos ab adoleſcentia certis exercitiis aſſuefaciebant ad ſeruiendum Eccleſiæ, quo melius intelligerent quorſum eſſent deſtinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copioſius mox oſtendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque propoſuit Eccleſiæ ordines, enumerat Epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

Veteris Eccleſiæ ratio gubernandi.

Non omni ex parte ad verbi Dei normam compoſita.

Miniſtros in tres ordines diſtinctos habuit: quorum duo explicantur: ſecundus, qui eſt ſenioris omittitur, & de Eccleſiæ diſciplina agitur cap.11.

In Ieſaiam. cap.9.

2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex ſuo numero in ſingulis ciuitatibus vnum eligebant, cui ſpecialiter dabant titulum Epiſcopi: ne ex æqualitate, vt fieri ſolet, diſſidia naſcerentur. Neque tamen ſic ho-

1. Presbyteri, ſeu paſtores, quib. (ordinis conſeruãdi gratia) Epiſcopus præerat.

nore & dignitate superior erat Episcopus vt dominium in collegas haberet: sed quas partes habet Consul in senatu, vt referat de negotiis, sententias roget, consulendo, monendo, hortando, aliis praeat, authoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi cōsilio fuerit exequatur: id muneris sustinebat Episcopus in Presbyterorum

Episcopi munus.

coetu. Atque idipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum fatentur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui Episcopus. Et antequam diaboli instinctu dissidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephae, communi consilio Presbyterorum Ecclesiae gubernabantur. Postea, vt dissensionum semina euellerentur, ad vnum omnis solicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex Ecclesiae consuetudine, ei qui praeest subiectos: ita Episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominicae dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere. Alibi tamen docet quàm fuerit antiquum institutum. dicit enim Alexandriae, à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium, Presbyteros semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocasse, quem Episcopum nominabant. Habebant ergo singulae ciuitates Presbyterorum collegium, qui Pastores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi & corrigēdi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: &, quo semen post se relinquerent, iunioribus qui sacrae militiae nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quae Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesiae illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politiae tantùm & pacis conseruandae gratia vni Episcopo suberant: qui sic alios dignitate antecedebat vt fratrum coetui subiiceretur. Quòd si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi muniis vbique posset, per ipsum agrum designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiscopos, quòd per ipsam prouinciam Episcopum repraesentabant.

Presbyter & Episcopus, idē. — Cōment. in epist. ad Tit. c. 1. — *Huius ordinis institutum, antiquum.* — Ad Euagrium. — Tit. 1. 9.

Episcopi & Presbyterorū officium.

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Episcopū quàm Presbyteros verbi & sacramentorum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandriae tantùm (quoniam illic Arrius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9. Tripertitae historiae. Quod tamen ipsum Hieronymus sibi displicere non dissimulat. Certè instar portenti habitum esset, siquis se pro Episcopo venditasset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum Episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnius tantùm aetatis morem refero: siquidem ne Gregorij quidem tempore, quo Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multum ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopū aliquē à concionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiatur, quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu praedicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundum esse à sanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos constringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quae propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm conueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisse putas siquis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primae Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu aedificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

Epist. ad Euagrium. — *In vetere Ecclesia rigide conseruatum.* — Epist. 24. — Homil. in Ezech. 11. — Act. 20. 16.

De Archiepiscopis & Patriarchis: quorum rariss. vsus.

4 Quòd autem singulae prouinciae vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchae, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinae conseruationem pertinebat. Quanquam in hac disputatione praeteriri non potest quod rarissimi erat vsus. Ob hanc igitur causam potissimum instituti sunt illi gradus, vt siquid in Ecclesia qualibet incideret quod nō posset bene à paucis expediri, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causae maiorem quoque discussionem postularet, adhibebantur Patriarchae vnà cum synodis, à quibus non esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus nequis principatum aut dominationem somniaret, quum de Ecclesiae gubernatione agitur.

In quem finem instituti. — *Hierarchia, nomē improprium, & Scripturis inusitatum.*

Verùm

Verùm si rem omisso vocabulo intuemur, reperiemus veteres Episcopos non aliam regendæ Ecclesiæ formam voluisse fingere ab ea quam Deus verbo suo præscripsit.

Vid. cap. 3. sect. 9.

Diaconi, secundus ordo ministrorum veteris Ecclesiæ: horumque munus proprium.

5 Nec alia tunc fuit Diaconorum ratio quàm sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesiæ prouentus recipiebant, vt cōferrent in veros vsus, id est, partim ministris, partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamen arbitrio, cui & œconomiæ suæ rationes quotannis reddebant. Nam quod Canones Episcopum vbique faciunt bonorum omnium Ecclesię dispensatorem, non ita intelligendum est quasi ipse per se eam solicitudinem gesserit: sed quia ipsius erat præscribere Diacono qui in publicam Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij sui esset. sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribunt, legitur, Præcipimus vt in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Si enim animæ hominum pretiosiores illi creditæ sunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius potestate omnia pauperibus dispensentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni solicitudine ministrentur. Et in concilio Antiocheno decretum est vt coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorum & Diaconorum conscientia res Ecclesiæ pertractant. Sed de eo non est longius disputandum, quum ex plurimis Gregorij epistolis constet, illo quoque tēpore quo aliàs Ecclesiasticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, vt Diaconi sub Episcopo pauperum essent œconomi. Hypodiaconos verisimile est fuisse initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creari tunc cœperunt quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem administrandi rationem postularet: quanquam Hieronymus iam ętate sua fuisse commemorat. Erat autem penes eos summa redituum, possessionum, supellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat reatu constrictum teneri ipsum, siquid ex bonis Ecclesiæ vel negligentia vel vllius fraude deperierit. Quòd autem Euangelij ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quòd item ad porrigendum in sacra Cœna calicem adhibebantur: id muneris ornandi causa fiebat, quo maiori religione ipsum obirent, quum admonerentur talibus symbolis non esse profanam aliquam villicationem quam gererent, sed spiritualem & Deo dicatam functionem.

Inspectorē habebant Episcopum.

Cap. 35.

Hypodiaconos itē adiutores: & Archidiaconos præfectos.

Epist. ad Nepotianum.

Epist. 10. li. 1.

Euāgelii lectio Diaconorū munus aduentitium, honoris gratia.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum vsus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tum in synodorum decretis, tum apud vetustos scriptores reperias, quicquid possidet Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimonium. Itaque subinde illic hæc cantilena Episcopis & Diaconis canitur, vt meminerint se non proprias opes sed pauperum necessitati destinatas attrectare: quas si mala fide supprimant aut dilapident, rei sanguinis futuri sint. Vnde admonentur cum summo tremore & reuerentia, velut in conspectu Dei, sine personarum acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chrysostomum, Ambrosium, Augustinum, & alios similes Episcopos, graues obtestationes, quibus suam integritatem apud populum asseuerant. Quum autem æquum sit, & Domini etiam Lege sancitum, vt qui suam Ecclesiæ operam impendunt, publicis Ecclesiæ sumptibus alantur, & nonnulli etiam eo seculo Presbyteri patrimoniis suis Deo consecratis, voluntarij pauperes facti essent: talis erat distributio vt nec ministris deessent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: sed duntaxat quo suam inopiam sustinerent. Qui enim bonis parentum sustentari possunt clerici, inquit Hieronymus, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt: & per abusionem eiusmodi iudicium sibi manducant & bibunt.

Bonorum autē Ecclesię dispensatio hæc fuit olim.

1. Vt inde pauperes fideliter alerentur.

2. Ministris Ecclesiæ iusta alimenta non deessent.

Refert, cap. Clericos. 1. & 2.

7 Principiò libera & voluntaria fuit administratio, quum sponte fideles essent Episcopi ac Diaconi, & conscientiæ integritas vitæq; innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis studiis nascerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compositi sunt Canones, qui Ecclesiæ reditus in quatuor partes diuiserunt, quarum vnam assignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris ædibus & aliis ędificiis sartis tectis tuendis, quartam verò aduenis pauperibus. Nam quòd hanc postremam Episcopo attribuunt alij Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione.

Porro libera & voluntaria primùm fuit.

Deinde Ecclesiæ reditus in 4. partes diuisi.

Neq; enim propriam eius esse volunt, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quo libuerit profundat, sed vt hospitalitati, quam ab ordine ille Paulus exigit, sufficiat. Atque ita interpretantur Gelasius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelasius cur sibi quicquã Episcopus vẽdicet, nisi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clarius etiamnum loquitur Gregorius, Mos est, inquit, Apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, vt de omni stipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Episcopo & familiæ eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo Episcopo in suum vsum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalémque victum ac vestitum satis esset. Quod siquis insolescere cœpisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim à collegis reprimebatur: nisi paruisset, honore abdicabatur.

1.Tim.3.2.
Cap. Præsulũ.16. quæst. 3. Refert. ca. Mos est, 12. quæst.12.

Et si tertia pars horũ redituum inornatum sacrorum conferretur: ea tamen, quoties opus fuit, cessit pauperibus.

8 Porrò quod in ornatum sacrorum conferebant, perquam exiguum primò erat: deinde quum paulo ditior Ecclesia facta esset, seruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, saluum pauperibus manebat, siqua maior necessitas incidisset. Ita Cyrillus, quum fames Hierosolymorum prouinciam occupasset, nec posset aliter inopiæ subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Episcopus, quum magna Persarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vasa conflauit vnde miseris & cibum & redemptionis pretium cõficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum splendorẽ inuehitur, honoris causa Exuperium Tholosæ Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullum verò pauperem esurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambrosius de seipso recitat. nam quum illum grauarent Arriani, quòd in redemptionem captiuorum sacra vasa confregisset, pulcherrima hac excusatione vsus est, Qui sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrij sustulerint? Nónne melius conflat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportat hostis? Nónne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes famẽ emori? & certè habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuentium seruares quàm metallorum. His non poteris responsum dare. quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idem alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset.

Vide lib. 1. cap. 11. sect. 7. 13. & lib.3.c. 20. sect. 30. & inf. ca.5. sect. 18.
Tripart. hist. lib.5. & 11.
Ad Nepotian.
Præclara ad hanc rẽ dicta, testimonia & exempla ex Cyrillo, Acatio, Hieronymo, Exuperio, Ambrosio.
De offic. lib.2.c.28
Lib.5. epist. cap. 31.& 33.

Clerici autem, inter quos Ostiarii & Acoluthi, exercitiorũ nomina ac veluti tyronũ rudimenta fuerunt.

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesiæ ministeria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, vt Ecclesiæ seminarium post se relinquerent, adolescentes, qui ex parentum consensu & authoritate, militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suam fidem ac tutelam, atque etiam disciplinam: eósque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundũ munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrociniis imbuebãtur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem quidem aliud nomẽ magis proprium inditum illis fuisse. hac enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia clerus, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipsum tamen institutũ sanctum ac salutare imprimis fuit, vt qui se ac suam operam Ecclesiæ consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarẽtur, nequis nisi bene præformatus, Ecclesiæ ministraret, & qui à prima adolescentia tum sanctá doctrinam imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sanctiorísq; vitæ habitũ quendam induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curísq; ac studiis spiritualibus assuefactus. Quemadmodum autẽ militiæ tyrones vmbratilibus pugnis instituuntur ad verum seriúmq; certamen, sic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendíque templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabant Acoluthos, qui

1.Petr.5.3.

Episc

Episcopo in domesticis obsequiis adessent, eúmque perpetuò comitarentur, primùm honoris causa, deinde nequa suspicio nasceretur. Præterea vt sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul vt discerent ferre omnium conspectum, & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore confunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt suam sedulitatem in singulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantùm volo, fuisse hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Ecclesiæ ministeriis accenserentur.

Cap.3. sect.11.12.

Altera pars capitis, de vocatione ministrorum agens.

10 Quod primum & secundum in ministrorum vocatione esse diximus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla vetus Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cum summa reuerentia ac solicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hęc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amussim exigebant. Tantùm peccarunt hîc nonnihil immodica seueritate, quòd plus requirere voluerūt in Episcopo quàm Paulus requirat: ac præsertim successu temporis cælibatum. Verùm in cęteris consentanea fuit ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio loco posuimus, quinam scilicet ministros instituere debeant, nō vnum semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cętum recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis, vt Cyprianus diligenter excuset quòd Aurelium quendam inconsulta Ecclesia lectorem constituerit: quia id præter morem, tametsi non sine ratione factum fuerat. Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Verùm quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quòd ad diuturnam probationem & non magnam functionem assumerentur, rogari consensus plebis desiit. Postea in reliquis quoque ordinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac Presbyteris iudicium delectúmque ferè permisit, vt cognoscerent quinam idonei ac digni forent: nisi fortè quum parochiis noui Presbyteri destinabantur. tunc enim loci multitudinem nominatim consentire oportuit. Nec mirum est quòd retinendo suo iure populus hac in parte minus solicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non lōgum sui experimentum in clericatu, sub ea quæ tunc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo gradu probatus fuerat, diaconus constituebatur: inde ad presbyterij honorem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum esset sub populi oculis examen. Et erāt multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Ecclesia malis Presbyteris aut Diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quanquam in Presbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus. quod etiam testatur Canon primus distin. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo statis anni temporibus fiebant, nequis clanculum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testibus promoueretur.

1.Tim.3.2

Nonnihil hîc immodica seueritate, successu temporis, cælibatus respectu, peccatum est.

Lib.2.epist.5.

In tertio capite ordinationis ministrorum, quoad consensum populi, non eadē semper fuit obseruatio veteris Ecclesiæ: & cur populus minus sollicitus fuerit in retinendo suo iure.

Quo tempore ordinationes fierent.

11 In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit conseruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in cōcilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc istæ sententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus postularint. Item, Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, necesse est vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cum metropolitani iudicio consecretur. Adeò autem cauerunt sancti patres ne vllo pacto imminueretur hæc populi libertas, vt quum synodus vniuersalis Constantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit sine totius cleri & populi approbatione: vt sua ad synodum Romanam epistola testata est. Proinde quum Episcopus quispiam successorem sibi designaret, non aliter ratum erat quàm si totus populus scisceret. Cuius rei non modò exemplum, sed formulam quoque habes apud Augustinum in nominatione Eradij. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanasio successorem nominatum, continuò adiungit, sacerdotalem ordinem ratum id habuisse, magistratum & primores populúmque vniuersum sua acclamatione approbasse.

At in ordinandis Episcopis populo diu sua libertas seruata.

Epist.90. cap.2.

Notatu digniss. narratio.

Epist.110.

Lib.4.c.20.

Cap.13.

Post verò cancellis quibusdam inclusa

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitum in Laodicensi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit tot capita vno sensu rem aliquam bene

est, ne inconsideratæ multitudinis arbitrio res permitteretur. bene componant. & ferè illud verum est, Incertum scindi studia in contraria vulgus. Verùm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primùm enim soli clerici eligebant. quem elegerant, offerebát magistratui, vel senatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionē, si iusta videbatur, consignabant: sin minus, eligebant alium quem magis probarent, tum ad multitudinem res deferebatur, quæ tametsi præiudiciis illis non alligaretur, minus tamen tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantùm id fiebat vt sciretur quem potissimum expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præficere, nec tamen stultis populi desyderiis obsequi necesse habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, *Epist. 87.* Expectanda sunt vota ciuium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis. aliter (inquit) fieri nulla ratio sinit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicensis, quàm ne ab inconsiderata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potius sua prudentia & grauitate stultas eius cupiditates, siquando opus fuerit, reprimant.

Hæc eligendi ratio diu postea durauit. 13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & verisimile est diu postea durasse. Extant apud eum plurimæ epistolæ quæ luculentum huius rei testimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Episcopo agitur, scribere solet ad clerum, ordinem & plebem, interdum etiam ad ducem, prout est regimen ciuitatis constitutum. Quòd si ob incompositum Ecclesię statum vicino alicui Episcopo inspectionem in electione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium subscriptionibus roboratum. *Teste Gregorio. Lib. 2. epist. 69.* Quinetiam quum creatus Mediolani Episcopus esset Constantius quidam, & ob incursiones barbarorum multi Mediolanensium Genuam confugissent: non aliter fore legitimam electionem putat quàm si ipsi quoque in commune conuocati assensi fuerint. *Dist. 23. cap. In nomine.* Imò nondū anni quingenti effluxerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardinales Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine *Et Nicolao.* recitat illud quod nuper citaui Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quòd si ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogantur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Ecclesiis requirebatur, Romana & Constantinopolitana: quòd illic duæ imperij sedes essent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium *Epist. 5. lib. 1.* fuit. Romæ autem tantum olim valuit Imperatoris authoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutum esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem designassent ordo clerus ac populus, ad Imperatorem statim referret ille, vt vel scisceret electionem sua approbatione, vel improbando abrogaret. *Nec huic repugnant Gratiani decreta.* Neque huic consuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum esse vt sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopum constituat, & à Metropolitis non esse consecrandum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua authoritate legitimam electionem confirmet.

Ritus huius ordinationis in vetere Ecclesia. 14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesię ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem vel consecrationem, Græci χειροτονίαν interdum etiam χειροθεσίαν vocarunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur suffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni concilij, vt Metropolites cum omnibus prouinciæ Episcopis conueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris lōgitudine, aut valetudine, aut alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. Atque hic Canon quum desuetudine obsolesceret, pluribus deinde synodis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicunque excusationem non haberent, ideo adesse iubebantur quo grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim sine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post

post electionem vocari, sed electioni interesse olim solitos: atque in eum finem vt essent quasi moderatores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi esse potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: aliquanto pòst subiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina atque Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuersas tenetur) vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui præpositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quiq; conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsente. Sed quum tardius interdum cogerentur, & periculum esset ne illa mora abuterentur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si designatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum consecrarent. Epist. 4. lib. 1.

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi concederent. Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factum est, quàm bona aliqua ratione. Nec multo pòst, aucta iam Romanæ sedis authoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, vt totius ferè Italiæ Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epistolis Gregorij. Paucis tantùm ciuitatibus, quæ non ita facilè cesserant, antiquum ius seruatum erat. vt de Mediolano exemplum illic habetur. Fortassis solæ metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi conuenire in ipsam primariam ciuitatem. Cæterùm ritus erat manuum impositio. Nihil enim præterea ceremoniarũ adhibitum lego: nisi quòd aliquem ornatum in solenni cœtu habebant Episcopi, quo à reliquis presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos sola manuum impositione ordinabant: sed suos presbyteros quisque Episcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamen præibat Episcopus, & quasi eius auspiciis res gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe habent, non differre alia re ab Episcopo presbyterum nisi quia ordinandi potestatem non habeat.

Qui paulatim immutatus est. *Lib. 2. Epist. 69, & 76.* *Qualis fuerit ille ritus.*

CAPVT V.

Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus.

Capitis huius duæ sunt partes.

1 Qui, quales, & qua ratione sub Papatu vocentur ad ministerium Ecclesiasticum, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7.

2 Quàm fideliter munus suam adimpleant, à sect. 8. ad finem capitis.

NVnc ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana sedes ac omnes eius satellites, totámque hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium est, ac cum illo quem descripsimus, primæ ac veteris Ecclesiæ conferre: quo ex comparatione eluceat qualem Ecclesiam habeant qui hoc solo titulo ad nos grauandos vel potius obruendos ferociunt. Præstat autem à vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quàm fideliter munus suum impleant. Dabimus autem primum locum Episcopis: quibus vtinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminero in quo scripti genere nunc verser: nec orationem meam, quæ ad simplicem doctrinam composita esse debet, vltra suas metas diffluere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdiderunt, quales hodie Episcopi passim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obsoletum est. quòd siquis habetur doctrinæ respectus, iurisconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimum quenq; fuisse electum qui sacræ doctrinæ aliquid teneret. Superioribus seculis nõ ideo parco, quòd multo meliora fuerint, sed quòd de pręsenti modò Ecclesia nobis quæstio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut propemodum nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres Canones iudicassent. Qui non fuit ebriosus, fuit scortator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quę secundum vetustos Canones hominem ab Episcopatu excludunt. Hoc verò longè absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ concessione, Episcopi

Qui & quales Episcopi passim eligantur in Papatu. *Nullum examen de doctrina habetur.* *2. Quod ad mores, eliguntur vel indocti. Vel dissoluti.* *Aut pueri.*

Aut prodigiosè flagitiosi.

copi sunt facti. Eò impudentiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigiosum flagitium horrerent, quod ab ipso naturæ sensu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religiosæ fuerint electiones, vbi tam supina negligentia fuit.

3. Ius populi in eligendo sublatum est, Leone, Cypriano & synodis reclamantibus.

2 Iam in eligendo totum illud ius populi sublatum est. Vota, assensus, subscriptiones & omnia eiusmodi euanuerunt. Ad solos Canonicos integra potestas translata est. Illi in quem volunt, conferunt Episcopatum, eum mox in conspectum plebis producunt: sed adorandum, non examinandum. Atqui reclamat Leo, nullam rationem id sinere, ac violentam impositionem esse pronuntiat. Cyprianus quum fluere ex iure diuino testatur ne fiat nisi ex consensu populi, pugnare diuersum morem cum verbo Dei ostendit. Tot synodorum decreta ne secus fiat seuerissimè prohibent: ac, si factum sit, iubent esse irritum. Si hæc vera sunt, nulla hodie neque diuino neque Ecclesiastico iure Canonica electio in toto Papatu superest. Verùm etiamsi nihil aliud mali foret, quî tamen hoc excusare poterunt quod ita spoliauerint suo iure Ecclesiam? Atqui ita, inquiunt, exigebat temporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magistratus plus valebant odia & studia in assumendis Episcopis, quàm rectum sanúmque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit sanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo succurritur? Sed est, inquiunt, ipsis Canonicis exactè præscriptum quid sequi in electione debeant. Sed an dubitamus quin sanctissimis legibus olim plebs se astringi intelligeret, quum videret sibi regulam è verbo Dei propositam, dum ad Episcopum eligẽdum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua describit veram Episcopi effigiem, meritò pluris esse debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, pessimo affectu corrupta, nullam habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etsi optimæ scriptæ sunt leges, manent tamen in chartis sepultæ. Interim vt plurimum moribus receptum est, & (quasi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebriosi, scortatores, aleones passim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Episcopatus adulteriorum & lenociniorum sint præmia. Nam quum venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidisse existimanda est. Tantam indignitatem vllo modo excusare, nimis improbum est. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præscribebat Dei verbum, oportere Episcopum esse irreprehensibilem, doctorem, non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à Paulo ad istos translata est? Quia scilicet inter populi tumultus & factiones verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab istis rursum non transferatur, qui non modò leges omnes violant, sed abiecto pudore, libidinosè, auarè, ambitiosè humana diuinis commiscent & confundunt?

Margin notes to paragraph 2: *Exceptio 1.* — *Responsio.* — *Exceptio 2.* — *Responsio.* — *Electiones Papisticæ quales, & qui eligantur.* — 1. Tim. 1. 1. — Epist. 90. cap. 2. — Lib. 1. epist. 5.

Responsionis ad priorem exceptione plenior explicatio, quæ populi, Episcoporum (præcipuè Romanorum) & principum errata detegit.

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuisse inuentum. Sæpe in Episcopis eligendis tumultuatas olim fuisse vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare ausus est. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarent his vitiis, vel iam admissa corrigerent. Verùm dicam quid sit. Quum populus in delectu habendo negligentior esse cœpisset, & hanc curam, quasi minus sibi congruentem, in presbyteros reiiceret, illi hac occasione ad tyrannidem sibi vsurpandam abusi sunt: quam postea nouis canonibus editis stabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud est quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic ostentant, adeò inanis est & ieiuna, vt omni etiam fuco careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipsi Episcopos, in eo nihil noui damni fecit Ecclesia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta est. Est hoc sanè fœdissimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Episcopi ad occupandas Ecclesias, & piorum principum esset à tali corruptela abstinere. Est enim impia Ecclesiæ spoliatio, quoties alicui populo ingeritur Episcopus quem non petierit, vel saltem libera voce approbarit. Verùm inordinatus ille mos qui in Ecclesiis iampridem fuit, occasionem principibus dedit vt præsentationem Episcoporum sibi sumerẽt. Maluerunt enim suum esse beneficium, quàm eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minus perperam eo abutebantur.

Electio presbyterorũ & Diaconorũ in Papatu nulla. 1 Quia in aliũ finé ordinãtur.

4 En præclara vocatio, cuius causa Episcopi Apostolorum successores se esse iactant. Presbyteros autem creandi ius sibi solis competere dicunt. Sed in hoc pessimè corrumpunt vetus institutum, quòd non Presbyteros sua ordinatione creant qui populum regant ac pascant, sed Sacerdotes qui sacrificẽt. Similiter quum Diaconos cõsecrant, nihil

agunt

agunt de vero ac proprio ipſorum officio:ſed ad certas modò ceremonias circa calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonenſi contrà ſancitum eſt,ne fiant abſolutæ ordinationes, hoc eſt, quin locus ſimul aſſignetur ordinatis vbi munus ſuum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtiliſſimum eſt, Ne onerentur Eccleſiæ ſuperuacuo ſumptu,& in homines otioſos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ij qui ordinantur,cogitent non ſe ad honorem promoueri, ſed munus ſibi mádari ad quod obeundum ſolenni teſtificatione obligentur. At Romanenſes magiſtri (qui nihil in religione curandum putant præter ventrem) primò titulum interpretantur reditum qui ad alimoniam ſufficiat:ſiue ex patrimonio ſit,ſiue ex ſacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant,nihil ſoliciti vbi debeant miniſtrare,ordiné illis conferunt,ſi modò ſatis diuites ſint ad ſe alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat,vt titulus quem requirit concilij decretum , ſit annuus prouentus ad alimoniam ? Iam verò quia recentiores Canones epiſcopos damnabant eorum alimonia, quos ſine idoneo titulo ordinaſſent, quo ſic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata eſt qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicunque titulo promittit eo ſe fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quę hîc fiunt.vt quum alij inanes ſacerdotiorum titulos mentiuntur,vnde quinque aſſes annuatim conficere nequeant. alij ſub arcana ſtipulatione ſacerdotia commodatò accipiunt,quæ ſtatim reddituros ſe pollicentur, ſed interdum non reddunt. Et alia eius generis myſteria.

Diſt.70.c.2.

2. Contra inſtitutũ verbi Dei & ſynodi Chalcedonenſis nulli loco aſſignantur.

3. Mille fraudibus nomen & rem ipſam coinquinant.

5 Verùm etiamſi illi abuſus craſſiores tollerentur,annon illud ſemper abſurdum eſt, Presbyterum conſtituere cui locum nullum aſſignes ? neminem enim ordinant niſi ad ſacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio eſt,ad Eccleſiæ gubernationé: Diaconi,ad eleemoſynæ procurationem vocari. Multis quidem pompis adumbrãt id quod agunt:quo ſpecie ipſa venerationem apud ſimplices habeat. ſed apud ſanos quid valere poſſunt iſtæ laruæ, vbi nihil ſolidi aut veri ſubeſt ? Nam ceremonias adhibent vel ex Iudaiſmo accerſitas, vel ex ſeipſis confictas : quibus abſtinere ſatius foret. De vero autem examine (vmbram enim illam quam retinent nihil moror) de populi conſenſu , de aliis rebus neceſſariis,nulla métio. Vmbram voco ridiculas illas geſticulationes,ad ineptam ac frigidam vetuſtatis imitationem compoſitas. Habent Epiſcopi ſuos vicarios,qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere ſuas miſſas poſſint:an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurret,declinare,an coniugare verbum,an vocis vnius ſignificationem, nouerint. neq; enim neceſſe eſt vt vel vnius verſiculi ſenſum reddere ſciant. Neque tamen adhuc ſacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt,modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendationem attulerint. Eiuſdem farinæ eſt quòd quum ad altare admouentur ordinandi , quæritur ter voce non intellecta,síntne digni honore. Reſpondet vnus(qui eos nunquam vidit,ſed nequid formulæ deſit, has partes habet in fabula) Digni ſunt. Quid in venerandis iſtis Patribus accuſes , niſi quòd in tam apertis ſacrilegiis ludendo , Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei poſſeſſione ſunt, putant id ſibi iam licere. Quiſquis enim contra hæc tam clara támque atrocia flagitia hiſcere audet , quaſi qui ſacra Cereris in apertum olim protulerat , ad capitale iudicium ab ipſis rapitur. An hoc facerent ſi quem putarent eſſe Deum?

Iſtarum corruptelarum refutatio.

Primæ, de ordinationis recto fine.

De examine, & aliis rebus neceſſariis.

Quibus vaniſſimam põpam & deplorandã cæcitatem opposuerunt impii & ſanguinarii homines.

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione,nunc prorſus eſt ſeparata)quanto melius ſe gerunt? Eſt autem apud eos multiplex ratio.neque enim ſoli Epiſcopi conferunt ſacerdotia.& in his etiam quorum vocãtur collatores,non ſemper plenum ius habent:ſed alij præſentationem habent, ipſi autem collationis titulum retinent,honoris cauſa. Accedunt etiam nominationes ex ſcholis, reſignationes,vel ſimplices,vel permutationis cauſa factę:reſcripta commendatitia,pręuentiones,& quicquid tale eſt. Verùm ita ſe omnes gerunt vt nullus eorũ poſſit alteri quippiam exprobrare. Sic contendo:vix centeſimum quodque beneficium hodie in Papatu ſine ſimonia conferri:qualiter ſimoniam veteres definierunt. Non dico omnes numerato pretio emere : ſed cedo mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad ſacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet,alios parentum authoritas:alij obſequiis fauorem ſibi conciliant. Denique in hunc finem conferuntur ſacerdotia,non vt Eccleſiis ſit proſpectum,ſed iis qui accipiunt. Itaque beneficia appellant, quo

Secundæ corruptelæ refutatio, de locorum aſſignatione, quam beneficiorum collationẽ nominant vbi multiplices abuſus paucis verbis exhibentur.

Sacerdotia cur Beneficia dicantur in Papatu.

nomin

nomine satis declarant se non alio loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel conciliant fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in tonsores, coquos, muliones, atque eius fæcis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perstrepũt iudicia quàm ob sacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam esse canibus obiectam ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile est, Pastores vocari qui in Ecclesiæ possessionem, quasi in hostile prædium irruperint? qui forensibus iurgiis euicerint? qui pretio redemerint? qui sordidis obsequiis emeruerint? qui pueri vix dum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patruis & cognatis, interdũ etiam à patribus spurij creuerint?

Deinde, quod vnus quinque aut sex Ecclesiis gubernandis præficitur.

7 An vnquam eò progressa esset populi, quantumuis corrupti & ex legis, licẽtia? Sed hoc quoque maius portentum est, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui seipsum regere non potest) quinque aut sex Ecclesiis gubernandis pręficitur. Videre est hodie in aulis Principum adulescentes ter Abbates, bis Episcopos, semel Archiepiscopos. Passim verò sunt Canonici, quinque, sex, septem sacerdotiis onusti: quorum nullam prorsus nisi in recipiendo prouentu curam habent. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iampridem desiit apud eos habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas seuerissimas sanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem esse factas. nam has quoque quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque esse prodigiosum flagitium, quod Deo, naturæ, & Ecclesiastico regimini prorsus aduersetur, vt vnus predo pluribus simul Ecclesiis incubet: vt Pastor nominetur, qui gregi suo adesse, etiamsi velit, nequeat: & tamen (qua sunt impudentia) tam abominandas fœditates Ecclesiæ nomine prætexunt, quo ab omni reprehensione eximant. Quinetiam, si Deo placet, in istis nequitiis continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectum esse iactant ne Ecclesia periret.

Quæ corruptela fœdissima seuerissimis multorum Conciliorum sanctionibus damnatur.

Altera pars capitis. Quam fideliter munus suum exerceant.

1. Monachi, nullum inter Presbyteros locum habentes.

8 Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) videamus quàm fideliter munus suum exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic creantur, alij sunt Monachi, alij quos vocant Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Ecclesiæ. & habere talem in Ecclesia locum, adeò cum monastica professione pugnat, vt quum olim ex monasteriis in clerum cooptarentur, monachi esse desinerent. Atque adeò Gregorius, cuius tempus Epist. 11. multum fæcis habuit, hanc tamen confusionem fieri passus non est. Vult enim clericatu lib. 3. abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus simul esse & clericus ritè nemo queat: quum alterum alteri sit impedimento. Nunc si interrogem quomodo munus suum bene impleat quem Canones non esse idoneum declarant: quid, obsecro, responsuri sunt? Citabunt mihi scilicet abortiua illa decreta Innocentij & Bonifacij, quibus monachi ad sacerdotij honorem & potestatem sic recipiuntur, vt in monasteriis suis maneant. Sed quæ ista est ratio, vt indoctus quiuis asinus, simulac Romanam sedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verùm de hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitum esse in Ecclesia puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nã Hieronymus se officium sacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: seq; vnum ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verũ vt hoc illis demus, quid tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Missas in suis latibulis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut muneris natura patiatur. Quum scriptura palàm testetur, Presbyteri esse propriam Ecclesiam regere, annon impia est profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinantur, nominatim vetantur facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præsumat. Negent, si poterunt, apertũ esse Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri, vt à verò & germano officio abstineat, & eum qui nomen habet, rem non posse habere.

Exceptio.

Responsio 1.

Altera.

Act. 20. 28.

Tertia.

2. Presbyteri: quorum alii beneficiarii, alii mercenarii.

Beneficiarii.

Episcopi.

Parochi.

Canonici.

9 Venio ad seculares: qui partim beneficiarij sunt (vt loquuntur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant missando vel canendo, & quasi collecta inde stipe victitant. Beneficiarij aut curam animarum habẽt, vt Episcopatus & parochiæ: aut stipendia sunt hominum delicatorum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellaniæ, & similia. Quanquam, rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatiæ & Prioratus non tantùm secularibus

Presb

Presbyteris,sed pueris quoque (priuilegio,id est vulgari & vsitata consuetudine) confe- *Capellani. Abbates. Priores.*
runtur. Quantum ad mercenarios attinet,qui in diem victum quærunt,quid aliud face-
rent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituant ad quæ-
stum:præsertim in tanta multitudine quanta nunc orbis scatet.Itaq; quum palam men- *Mercenarii.*
dicare non audeant,vel hac via reputent se parum profecturos, velut canes famelici cir-
cumeunt, & sua importunitate non secus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus
quod in aridum ventrem ingerant. Hic si verbis persequi coner quantum sit dedecus
Ecclesiæ,eò rediisse honorem & munus Presbyterij,nullus erit finis.Non est igitur cur à
me expectent lectores orationem quæ tam flagitiosæ indignitati respondeat. Breuiter
dico, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei præscribit,& vetusti Canones re- 1.Cor.4.1.
quirunt) Ecclesiam pascere, & spirituale Christi regnum administrare : tales omnes sa- *A verbo Dei isti presbyteri damnantur.*
crifici qui nullum nisi in Missarum nundinatione opus aut stipendium habent, non mo
dò cessant in officio, sed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus e-
nim docendi illis nullus datur:nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil
illis reliquum est præter altare in quo Christum sacrificent. quod non est Deo, sed dæ-
Cap.18. moniis litare,vt alibi videbimus.

sect.3.9. 14. 10 Non attingo hìc extranea vitia, sed duntaxat intestinum malum, quod in ipso- *Beneficiarios autē illos qui otiosis sacerdotiis aluntur nullo Ecclesiæ ministerio fungi probatur.*
rum institutione radicitus hæret. Addam vocem, quæ malè sonabit in eorum auribus:
sed quia vera est, dicere oportet, eodem loco habendos esse Canonicos, Decanos, Ca-
pellanos,Præpositos,& quicunque otiosis sacerdotiis aluntur.Quale enim Ecclesiæ mi-
nisterium præstare queunt? Nam verbi prædicationem,curam disciplinæ,& sacramen-
torum administrationem,tanquam onera nimis molesta à se depulerunt. Quid ergo ha
bent reliquum quo se veros Presbyteros esse iactent?Cantum scilicet & ceremoniarum
pompam.At quid hoc ad rem?Si consuetudinem,si vsum,si longi temporis prescriptio- *Exceptio.*
nem allegant : ego contrà Christi definitionem regero,qua & veros Presbyteros nobis *Resp.1.*
expressit,& quid habere debeant qui tales haberi volunt.Quòd si tam duram legē ferre 2.
nequeunt vt se Christi regulæ subiiciant, patiantur saltem hanc causam ex authoritate
primæ Ecclesiæ decidi. At nihilo melior erit ipsorum conditio,si ex vetustis Canonibus 3.
de eorum statu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Presbyteri esse debuerant, *Canonicos quales esse oportuit.*
vt fuerunt olim, qui Ecclesiam cum Episcopo in commune regerent, & veluti collegæ
eius essent in munere pastorali.Dignitates illæ capitulares quas vocant,nihil prorsus spe
ctant ad veram Ecclesię gubernationem:multo minus Capellanię,& reliqua fęx talium
nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus?Certè & verbum Christi, & veteris
Ecclesiæ obseruatio eos à presbyterij honore excludit. Presbyteros tamen se esse con- *Altera exceptio.*
tendunt : sed detrahenda est larua : sic reperiemus,totam eorum professionem alienissi- *Responsio.*
mam esse ac remotissimam ab illo munere Presbyterorum quod & Apostoli nobis de-
scribunt,& in prima Ecclesia requisitum fuit.Omnes ergo eiusmodi ordines quibuscun *Conclusio,istos beneficiarios, non presbyteros esse, immo vero veneficiarios.*
que titulis insigniantur,nouitij quum sint, certè nec Dei institutione,nec antiqua Eccle
siæ obseruatione suffulti, locum nullum habere debent in descriptione regiminis spiri-
tualis,quod ore Domini ipsius cōsecratum Ecclesia recepit. Aut(si rudius ac crassius me
loqui malunt)quando Capellani, Canonici,Decani,Præpositi,& eius farinæ otiosi ven-
tres ne minimo quidem digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presby-
teris necessariò requiritur, non est ferendum vt falsò sibi honorem vsurpando, sanctam
Christi institutionem violent.

11 Supersunt Episcopi & parochiarum rectores:qui vtinam de retinēdo officio con- *Episcopi, & Parochiarum rectores, Ecclesias deserētes, earúmque regimen abiicientes, vano nomine gloriantur.*
tenderent. Libenter enim illis concederemus, eos habere pium & eximium munus, si
quidem eo defungerentur:sed quum Ecclesias sibi cōmissas deserendo,earúmq; curam
in alios reiiciendo haberi pastores volunt,perinde faciunt acsi munus pastoris esset nihil
agere.Siquis fœnerator,qui nunquam pedem vrbe moueret,aratorem se aut vinitorem
esse profiteretur:si miles,qui assiduus fuisset in acie & castris,forum aut libros nunquam
vidisset,pro iurisconsulto se venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquan-
to absurdius isti faciunt,qui videri volunt & nominari legitimi Ecclesiæ pastores, & ta-
men esse nolūt. Quotus enim quisq; est qui vel in speciem Ecclesiæ suæ regimen obeat?
plurimi Ecclesiarum reditus tota vita deuorant, ad quas ne inspiciendi quidem causa
vnquam accedunt. Alij semel quotannis aut veniunt ipsi, aut œconomū mittūt,nequid
in locatione depereat. Quum hæc corruptela primùm obreperet, priuilegiis se exime-

bant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum est vt quis in Ecclesia sua resideat. æstimant enim non secus ac villas, quibus vicarios suos tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipse quoque naturæ sensus repudiat, pastorem esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

Huius mali semina, ætate Gregorii, in mercenarios inuehentis.

12 Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali semina extitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauiter alicubi conqueritur. Hom. 17. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in messe rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus. Item, Quia charitatis viscera non habent, domini videri volunt: patres se minimè recognoscunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos, ô Pastores, quid agimus, qui mercedem consequimur, & operarij non sumus? Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministerium prædicationis relinquimus: & ad pœnam nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui tantùm erant in officio minus assidui vel seduli, quid, quæso, dicturus esset si videret ex Episcopis ferè nullum, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimum quenque suggestum semel tota vita conscendere? Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimetur res Episcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem: quem tamen credibile est fuisse tunc non paulo integriorem quàm nunc sit.

Et Bernardi, acerbius eos obiurgantis.

Summa Papisticæ administrationis descriptio.

13 Quòd siquis totam hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papismo est, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum esse spoliarium, in quo licentiosius sine lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione adeò dissimilia sunt, imò aliena, adeò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt, adeò cũ natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo fieri iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionem tam ordinati regiminis obtendunt. Nos (inquiunt) sumus Ecclesiæ columnæ, religionis antistites, Christi vicarij, fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, istis ineptiis perpetuò superbiunt. Quoties verò istuc iactabunt, quæram ab iis vicissim quid habeant cum Apostolis commune. Nõ enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnum tyrannidem Antichristi esse asserimus, continuò excipiunt, esse venerabilem illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimen, vt ipsis per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenum chaos somniarent, vbi Episcopi vel rudes vtplurimum asini sunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimenta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & siqui doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant quàm splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm sutor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissipatione sic confusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

Ridicula istorum Ecclesiæ pseudoministrorum allegatio.

Responsio.

Eorundem exceptio.

Responsio.

Mores autem eorum sunt longè omnium turpissimi.

14 Quid si ad mores descendamus? vbi erit illa lux mundi quam Christus requirit? vbi sal terræ? vbi illa sanctitas quæ velut perpetua censura esse possit? Mat. 5. 14. Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni deniq; genere libidinum. nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, proditionis, perfidiæ magistri. nusquam tantum ad nocendum vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo fastum, superbiam, rapacitatem, sæuitiam. Taceo dissolutam in omnibus vitę partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus vt verendum non sit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico quod inficiari ne ipsi quidem poterunt. Ex Episcopis ferè nullum: ex parochiarum præfectis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secundum veteres Canones sententia, non sit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò prisca illa disciplina, quæ exactiorem censuram de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet. Eant nunc qui sub Romanæ sedis vexillis & auspiciis militant, & de sacerdotali apud se ordin

Nec vllus ferè reperietur, qui ex veterũ Canonum sententia non sit vel excommunicandus, vel minimũ à munere abdicandus.

ordin

ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

Vide ca. 19. sect. 32

Quo ad Diaconiam, nulla prorsus in Papatu extat, licet quandam vmbram illius obtineant.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorum distributio. Quanquam Diaconos suos ad eam rē minimè iam creant. nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de eleemosynis, nihil de cura pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor. nam si spectemus quod faciunt, re ipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in Missa tenēt, inane simulachrum antiquitatis repræsentant. recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem se mutuò oscularentur fideles, & eleemosynas ad altare offerrēt: ita symbolo prius, deinde ipsa beneficentia charitatē suam declarabāt. Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribueret. Nūc ex illis eleemosynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendacij diaconatu. Certè in eo nec cū Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habent. Ipsam verò bonorum dispensationem aliò transtulerunt: & ita composuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus, prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prædæ ac direptioni quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit.

Mos veteris Ecclesiæ à Diaconis Papisticis corruptus.

Simile appositum.

16 Hìc totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, non tantū conturbatæ, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites, versi sunt in canonicos, inter se diripuerunt. Partitionem tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia saltem ex parte fuerant. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: alteram verò quartam, ideo destinant Episcopis, vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam conferre debuerint. nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnam timoris Dei in corde haberent, sustinerēntne hanc conscientiam, quòd quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltem cogitarent homines esse, sensu & ratione prēditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter, an Diaconia sit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant, fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam deprædationem palàm conuersa est.

Bona Ecclesiastica quæ à veris Diaconis olim administrabantur, Episcopi & Canonici inter se diripuerunt, pauperibus defraudatis.

17 Sed hìc vtuntur pulcherrimo colore. dicunt enim Ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palàm iactare, sic demū adimpleri vaticinia illa quibus splendorē regni Christi describunt veteres Prophetæ vbi regius ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Non frustra, inquiunt, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabūt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Cōsurge consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar cōgregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insistam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere nō libet. Quæro tamē, Siquis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturi essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cęlestem Dei gloriam, quę lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorū verba, nunquam minus abundauit Ecclesia, quàm sub Apostolis: & tamen vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatentur. Quid ergo sibi volunt illæ sentētiæ? Quicquid vspiam est pretiosum, sublime, præclarum, id oportere Domino subiici. Quod autem nominatim

Prædonū istorum blasphema exceptio.

Psal. 72. 10.
Iesa. 52. 1, & 60. 6.

Responsio 1.

Resp. 2. testimoniis allatis lucem faciens.

Reges Christũ adorantes. de Regibus dicitur, fasces submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pe-
des, opes suas consecraturos Ecclesię, quando verius ac plenius exhibitum fuisse dicent,
Theodosius. quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relictis imperij insignibus, tãquam vnus qui-
libet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennẽ pœnitentiam submisit? quàm quum
ipse & alij similes pij Principes sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam
conseruandam, ad fouendos & protegendos sanos Doctores contulerũt? At verò quàm
non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis,
Ambrosii vox Prædonũ Papisticorum insaniã arguẽs. cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Ha-
bebant certè tunc Episcopi nonnullas facultates, quibus cõspicuum Ecclesiæ decus red-
dere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesiæ ornamenta. Sed quum scirent Pasto-
rum officio nihil esse magis aduersum, quàm mensarum deliciis, vestium nitore, magno
famulitio, magnificis palatiis splendere ac superbire, humilitatem ac modestiam, imò
paupertatem ipsam quam Christus inter suos ministros consecrauit, sequebantur & co-
lebant.

Altera istorũ exceptio, de tẽplorũ ornatu. 18 Verùm ne hîc simus longiores, iterum in breuem summã colligamus, quàm pro-
cul absit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarũ vel dispensatio, vel dissipatio, à vera Dia-
Resp. 1. conia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Ecclesia obseruauit. Quod in *Vide lib. 1. cap. 11. sect. 7. 13. & lib. 3. cap. 20. & sup. cap. 4 sect. 8.*
templorum ornatum confertur, perperam collocari dico, si non adhibeatur is modus
quem & ipsa natura sacrorum præscribit, & Apostoli aliíque sancti Patres, tum doctrina
2. tum exemplis præscripserunt. At quid tale hodie in templis conspicitur? Quicquid, non
dico ad priscam illam frugalitatem, sed ad honestam aliquam mediocritatem est com-
3. positum, respuitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporum corruptelam
sapiat. Interim tantum abest vt viuorum templorum iustam habeant curam, vt potius
multa pauperum millia fame perire passuri sint, quàm minimum calicem aut vrceolum
4. confringant ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius à meipso pronuntiem,
hoc tantùm pios lectores cogitare velim, si nunc Exuperium illũ Tholosæ Episcopum,
quem retulimus, si Acatium, si Ambrosium, aut similem quempiam excitari à mortuis
contingat, quidnam sint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate,
quasi superfluas opes aliò transferri. Vt taceam, hos vsus quibus impenduntur (etiamsi
5. nulli sint pauperes) multis modis noxios: vtiles verò nulla ex parte esse. Sed homines o-
mitto. Bona hæc Christo sunt dicata. eius itaque arbitrio dispensanda sunt. Frustra au-
tem partem hanc impensam Christo ferent, quam præter eius mandatum profuderunt.
6. Quanquam (vt verum fatear) non multum de ordinario Ecclesiæ reditu his sumptibus
7. deciditur. Nulli enim sunt tam opulenti Episcopatus, nullæ tam opimæ Abbatiæ, nulla
denique neque tam multa neque tam ampla sacerdotia, quæ ad explendam sacerdotum
ingluuiem sufficiant. Verùm dum sibi volunt parcere, populum superstitione inducunt
vt quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas statuas, ad e-
menda vasa, ad pretiosas vestes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ
eleemosynæ absumuntur.

Postrema responsio, quæ prorsus euersam Ecclesiasticorum bonorũ Diaconiam ab impuris istis prædonibus, ventri suo seruientibus, fuisse ostendit. 19 De reditu quem ex agris & possessionibus percipiunt, quid aliud dicã quàm quod
iam dixi, & est ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide admini-
strent qui Episcopi vocantur & Abbates. Quæ insania est Ecclesiasticum ordinem hîc
quærere? An in satellitij numero, ædium splendore, vestitus & epularum deliciis, princi-
pum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat singulare frugalitatis, mo
destiæ, continentiæ, humilitatis esse exemplar? Quantum & hoc ab eorũ officio abhor- *Tit. 1. 7.*
rebat quos æternum inuiolabiléque Dei edictũ turpis lucri appetentes esse vetat, & sim
plici victu contentos esse iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, sed in am-
plissimas satrapias inuolare, demum imperia ipsa occupare? Si verbum Dei contemnũt,
Concil. Carthag. 4. c. 14. & 15. quid respondebunt ad vetusta illa Synodorum decreta? quibus statuitur vt Episcopus
non procul ab Ecclesia hospitiolum habeat, vilem mensam, & supellectilem. Quid ad il-
lud Synodi Aquileiensis elogium, quo in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas præ-
dicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt mensulam eius pau
peres & peregrini & cum illis Christus conuiuia nouerit, tanquam nimis austerum repu
diabunt. Verùm quod statim subiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam esse Episcopi, paupe
rum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Hoc
autem recipere nequeunt quin se omnes ignominiæ condamnent. Sed non est necesse
durius

durius hîc eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonstrare sublatum esse iampridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commendationem superbiant. Quod me abunde fecisse existimo.

Summa & scopus huius tractationis de diaconatu.

CAPVT VI.

De primatu Romanæ sedis.

Partes huius capitis.

1 Statu quæstionis proposito, argumenti pro primatu Pontificis Rom. ex veteri Testamento desumpti refutatio additur, sect. 1. & 2.

2 Ad varia argumenta quæ ex noui Testamenti verbis, *Tu es Petrus*, &c. ad fulciendum hunc primatum proferuntur, responsiones a sectione 3. vsque ad capitis finem.

HActenus eos recensuimus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiati, nunc in Ecclesia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud sunt quàm laruæ. vt ex comparatione iudicaret pius lector qualem habeant Ecclesiam Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanæ sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiam, non attigimus. quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumpsit originem, vt illæ superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, vt temporum vitio prorsus degenerauerint, imò prorsus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac propè vnicum Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanæ sedi adhæreamus, ac in eius obedientia perseueremus. Hac, inquam, fultura potissimùm nituntur, quum nobis Ecclesiam adimere & sibi vendicare volunt, quòd retinent caput ex quo pendet Ecclesiæ vnitas, & sine quo dissilire eam ac disrumpi necesse est. Sic enim existimant, Ecclesiam corpus esse quodammodo mutilum ac truncum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit subiecta. Itaque quum de hierarchia sua disputant, ab hoc semper axiomate sumunt exordium: Romanum pontificem (tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ, vicarium) eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliter bene constitutam Ecclesiam, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale sit excutiendum est: nequid omittamus quod ad iustum Ecclesiæ regimen pertineat.

Vid. Caluin. adu. côcil. Trident. & Theologos Parisienses.

Breuis ἀνακεφαλαίωσις capitis 4. & 5.

Cur de primatu ibi nulla mentio.

Quem tamen Papistæ vnitatis Ecclesiasticæ fingunt esse vinculum.

Et ab hoc axiomate de sua hierarchia disputantes exordium sumunt.

2 . Hic igitur sit quæstionis status, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) seu Ecclesiastici ordinis rationem necesse sit sedem vnam inter alias & dignitate & potestate eminere, vt sit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus subiicimus Ecclesiam, si hanc ei necessitatem sine verbo Dei iniicimus. Ergo si volunt euincere aduersarij quod postulant, ostendere eos primùm oportet œconomiam hanc à Christo esse institutam. In hanc rem citant ex Lege summum sacerdotium, summum item iudicium, quod Deus Hierosolymis instituit. At facilis est solutio, eáque multiplex, si quidem vna illis non satisfaciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuersum orbem extendere nulla ratio cogit. imò gentis vnius & totius orbis longè diuersa erit ratio. Quia vndique ab idololatris septi erant Iudæi, ne religionum varietate distraherentur, cultus sui sedem in medio terræ sinu Deus collocauit: illic vnum antistitem præfecit, quem omnes respicerent, quo melius in vnitate continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffusa est, vni dari Orientis & Occidentis moderationem, quis non videat esse prorsus absurdum? Perinde enim est ac siquis contendat totum mũdum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed est altera etiamnum ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificẽ typum fuisse Christi nemo ignorat. nunc translato sacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porrò translatum est? Non ad Papam sanè (vt ipse impudenter iactare audet) quum hoc ad se elogium trahit: sed ad Christum, qui vt solus munus ipsum sine vicario aut successore sustinet, ita honorem alteri nemini resignat. Non enim in doctrina modò, sed in propitiatione Dei, quam morte sua peregit Christus, & illa intercessione qua nunc apud Patrem fungitur, consistit hoc sacerdotium.

Status quæstionis ascriptus.

Cuius affirmatiuam partem aduersarii ex summi sacerdotii consideratione probare contendunt.

Responsio, quæ huius institutionis sub lege causas aperit.

Secunda resp. quæ summum sacerdotiũ ad Põtificẽ Rom. transferri non posse demonstrat.

Heb. 7. 11.

3 Non est igitur quòd exemplo isto, quod temporarium fuisse videmus, quasi perpetua lege, nos obstringant. Ex Nouo testamento nihil habent quod in sententię suæ con-

Argumẽta prõ Primatu Ro. Pont. ex nouo Testamento.

firmationem proferant nisi quòd vni dictum est, Tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Item, Petre amas me? pasce oues meas. Verum vt firmæ sint istæ probationes, ostendant in primis oportet, ei mãdari potestatem in omnes Ecclesias qui pascere Christi gregem iubetur: nec aliud esse ligare & soluere, quàm toti mundo præsidere. Atqui vt mãdatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascant Ecclesiam. Hinc colligere licet aut illa Christi voce nihil præ aliis datum esse Petro: aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicasse. Verùm, ne frustra litigemus, habemus alibi claram ex ore Christi expositionem, quid sit ligare & soluere: nempe retinere & remittere peccata. Modum verò ligandi & soluendi cùm Scriptura tota passim ostendit, tum Paulus optimè declarat, quum dicit Euangelij ministros habere mandatum reconciliandi homines Deo, & simul potestatem habere exercendæ vindictæ in eos qui beneficium hoc respuerint.

Resp. 1. in genere. — Matt. 16. 18. — Ioh. 21. 16. — 1. Pet. 5. 2. — *Resp. 2.* — Iohan. 20. 23 — 2. Cor. 5. 18, & 10. 16.

Resp. 3 fundamẽtum quo potissimum nituntur, vera ac genuina interpretatione promissionis Christi de clauibus, euertitur.

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi mentionem faciunt, cum alibi perstrinxi, tum fusius paulo pòst explicandum erit. Nunc tantùm quid ex celebri illo Christi ad Petrum responso eliciant, videre operæpretium est. Promisit ei claues regni cælorum: dixit, quodcunq; ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce & ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio. Nam & Papa libenter iniunctam Apostolis prouinciam omittet, quæ laboris & molestiæ plena suas ei delicias absque lucro excuteret. Quoniam Euangelij doctrina nobis cæli aperiuntur, eleganti metaphora insignitur clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur homines nisi dum fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas magis constringit. Si hoc tantùm sibi sumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc successio laboriosa & minimè lucrosa nequaquam Papæ arridet, iam inde nascitur litis principium, quid Petro Christus promiserit. Ego ex reipsa colligo nonnisi muneris Apostolici dignitatem notari, quæ ab onere disiungi non potest. Nam si recipitur illa quam posui definitio (quæ nonnisi impudenter reiici potest) nihil Petro hîc datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia alioqui non modò personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa doctrinæ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem impingere? Neque enim efficient quin sicuti omnibus Apostolis eiusdem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter ligandi & soluendi potestate instructi fuerint. Christus (inquiunt) Petrum Ecclesiæ vniuersæ principem constituit, quum daturum se illi promisit claues. Atqui quòd vni tunc promisit, alibi reliquis simul omnibus confert, & quasi in manum tradit. Si idem iuris concessum est omnibus quod vni promissum, qua in re erit ille collegis superior? In eo, inquiunt, excellit, quòd & communiter & seorsum accipit: quod aliis non datur nisi in commune. Quid si cum Cypriano & Augustino respondeam, non ideo id fecisse Christum vt hominem vnum aliis præferret, sed vt Ecclesiæ vnitatem sic commendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In persona vnius hominis Dominum dedisse omnibus claues, vt omnium vnitatem denotaret. hoc itaque fuisse reliquos quod erat Petrus: pari consortio præditos & honoris & potestatis: sed exordium ab vnitate fieri, vt Ecclesia Christi vna monstretur. Augustinus verò, Si in Petro non esset Ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo claues. si enim hoc Petro dictum est, non habet Ecclesia: si autem Ecclesia habet, Petrus quando claues accepit, Ecclesiam totam designauit. Et alibi, Quum interrogati essent omnes, solus Petrus respondet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo claues, quasi ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus.

Matt. 16. 19. — *Quæ claues aliis Apostolis, vt & Petro, promissæ et datæ sunt.* — *2. Argumentum.* — *Resp.* — Matt. 18. 20. — Ioh. 20. 23. — *3. Argumentũ.* — *Resp. ex verbis Cypriani & Augustini, superiorem interpretatione cõfirmans.* — De simpl. Prælat. — Homi. in Ioh. 50. — Homi. 11. Repet. — Homil. 124.

4. Argumentum. *Responsio.*

5 At illud, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, nusquam alteri dictum legitur. Quasi verò aliud de Petro illic Christus prædicet quàm quod Paulus & Petrus ipse de omnibus Christianis. Ille enim Christum lapidem summum & angularem facit, in quo superstruantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati, hac iunctura & compagine cum Deo nostro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiunt) præ aliis: quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in ædificio Ecclesiæ inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium

Matt. 16. 18. — Eph. 2. 20. — 1. Pet. 2. 5. — *Instantia.* — *Resp. 1. per concessionem.*

fidelium

fidelium: verùm vt primatum in alios eum habere ex eo deducat, non permittam. Quę enim est isthæc ratio colligendi? Alios feruore studij, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo potestatem in eos habet. Quasi verò non meliori prætextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem Petro, quia tempore ipsum antecessit, & Christo adduxit. sed hoc omitto. Priores sanè habeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse vt in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, monendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

Iohan. 1. 40. & 41.

Resp. 2. per distinctionem ordinis & potestatis.

6 Quanquam nondum in ea disputatione sumus, tantùm hoc in præsentia habere volo, nimis futiliter eos argumentari, quum ex solo Petri nomine imperium in Ecclesiam vniuersam struere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum initiò facere tentarunt, relatu quoque, nedum refutatione, indignæ sunt, In Petro fundatam esse Ecclesiam: quia dictum sit, Super hanc Petram, &c. At nonnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum authoritas aduersus Deum prætenditur? Imò quid de verborum istorum sensu, quasi obscurus sit aut ambiguus, certamus: quum nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confessus erat Petrus suo & fratrum nomine Christum esse Filium Dei. Super hanc petram ædificat suam Ecclesiam Christus: quia vnicum est, vt ait Paulus, fundamentum, præter quod statui aliud non potest. Neque hîc Patrum authoritatem ideo repudio quia eorum testimoniis destituar ad probandum quod dico, si citare libeat: sed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: præsertim quum hęc res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

5. Argumentum, in Petro fundata est Ecclesia, quia dicitur super hanc petram ædificabo Ecclesiam.

Responsio, sensum verborum aperiens.

Matt. 16. 16.

1. Cor. 3. 11.

7 Et tamen reuera nullus quæstionem hanc soluere melius potest quàm Scriptura ipsa, si locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & potestatis habuerit Petrus inter Apostolos, qualiter se gesserit, qualiter etiam fuerit ab ipsis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quàm fuisse vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & socium, non dominum. Refert quidem ad concilium siquid faciendum est, & quid factu opus sit admonet: sed alios simul audit, nec locum tantùm concedit dicendæ sententiæ, sed arbitrium illis permitrit: vbi statuerunt, sequitur & obtemperat. Quum ad Pastores scribit, non mandat ex imperio, quasi superior: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri solet. Quum accusatur quòd ad Gentes ingressus fuerit, etiamsi id fit immeritò, respondet tamen & sese purgat. Iussus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quòd eum mittunt Apostoli, eo declarant se minimè eum habere pro superiori: quòd obsequitur & legationem sibi mandatam suscipit, eo fatetur sibi cum illis esse societatem, non aduersus eos imperium. Quòd si nihil istorum extaret, vna tamen epistola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facilè potest: vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm se honore Apostolatus Petro esse parem. Hinc commemorat se ad Petrum venisse, non vt subiectionem profiteretur, sed tantùm vt testatam omnibus faceret doctrinę consensionem. Petrum quoque ipsum nihil tale postulasse, sed dedisse sibi dexteram societatis, vt communiter in vinea Domini laborarent. Sibi non minorem gratiam collatam esse inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter ageret Petrus, fuisse à se correctum, & reprehensioni paruisse. Hæc omnia palàm faciunt aut fuisse æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus potestatis fuisse Petro in reliquos quàm ipsi in illum habuerint. Atqui id, sicuti iam dixi, ex professo agit Paulus, nequis sibi in Apostolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini.

Huius responsionis confirmatio, multis Scripturæ testimoniis, quę euincant Petrum fuisse aliorum Apostolorũ parem et socium, non dominum.

Act. 15. 5.

1. Petr. 5. 1.

Act. 11. 3.

Ibid. 8. 14.

Gal. 1. 18. & 2. 8.

8 Verùm vt de Petro illis concedam quod petunt, fuisse scilicet Apostolorum principem, & dignitate reliquos antecelluisse: non est tamen causa cur est singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuersa sit ratio. Vnus inter Apostolos summus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea consequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter se qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium postulat, vt in quouis cœtu, etiamsi æquales sint omnes potestate, vnus tamen sit veluti moderator, in quem alij respiciant. Nulla est curia sine consule, nullus consessus iudicum sine prætore seu quæsitore, collegium nullum sine præfecto, nulla sine magistro socie-

Et quamuis aliqua dignitate reliquos Apostolos Petrus antecelluisset, id tamen Rom. Pontificis primatum in omnes orbis Ecclesias & Pastores minimè iuuat.

tas

tas. Sic nihil absurdi esset si fateremur Apostolos detulisse Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum est ad vniuersum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus sufficit. Atqui illud (inquiunt) non minus in naturę vniuersitate quam in singulis partibus locum habet, vt sit vnum summum omnium caput. Et huius rei, si Deo placet, probationem sumunt à gruibus & apibus, quæ sibi ducem vnum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quæ proferunt exempla: sed an ex toto orbe confluunt apes vt regem vnum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. Ita in gruibus vnaquæq; caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincét quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocát. citant Homericum illud, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη & quæ eodem sensu in monarchiæ commendationem leguntur apud profanos scriptores. Facilis est responsio. non enim hoc sensu vel ab Homerico Vlysse vel ab aliis laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere: & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.

6. Argumentum à simili seu exemplo.

Respons. exemplum non posite apposite torquens.

7. Arg. à ciuilibus exemplis.

Responsio 1.

Lucan. lib. 1.

9 Verum sit sanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia contineri: quod est tamen absurdissimum. sed ita sit: non tamen propterea concedam, idipsum in Ecclesiæ gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput, sub cuius principatu omnes inter nos cohæremus, secundum eum ordinem & eam politiæ formam quam ipse præscripsit. Insignem itaque iniuriam Christo faciunt quum eo prætextu volunt hominem vnum præesse Ecclesiæ vniuersæ, quia hæc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensura cuiusq; membri, augmentum corporis facit. Vides vt omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides vt singulis membris tribuat certam mensuram, & finitam ac limitatam functionem: quo tum gratiæ perfectio tum summa gubernandi potestas penes Christum vnum resideat? Nec me latet quid cauillari soleant quum hoc illis obiicitur, Christum scilicet propriè vocari vnicum caput, quia sua authoritate suóque nomine solus regnet: sed istud nihil obstare quominus sub ipso sit alterum caput ministeriale (vt loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderint hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo cælesti capere fluere. Aut, si quid volunt apertius, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet, in alium transferri nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. Atqui non modò id nusquam legitur, sed refelli abundè ex multis locis potest.

Resp. 2. gubernationem politicam ab Ecclesiastica distinguens. In Ecclesia enim Christus vnicum caput viget & viuit, cuius politiæ disertis verbis præscriptæ omnes nos acquiescere par est.

Eph. 4. 15.

3. Arg. de capite ministeriali.

Responsio 1.

Ephes. 1. 22, & 4. 15, & 5. 23. Col. 1. 18, & 2. 10.

10 Aliquotiès viuam Ecclesię imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Christus ascensu suo visibilem sui præsentiam nobis abstulit: ascendit tamen vt impleret omnia. nunc igitur ipsum adhuc præsentem habet Ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secundum mensuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo constituit alios quidem Apostolos, alios verò Pastores, alios Euangelistas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnum omnibus præfecisse qui vices suas gereret? Id enim locus maximè postulabat, nec vllo modo debuit omitti, si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernandæ Ecclesiæ præfecit. Cur non potius, per caput ministeriale, cui vices suas mandauit? Vnitatem nominat: sed in Deo & in Christi fide. Hominibus nihil tribuit nisi commune ministerium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam spem vocationis, vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptisma, non etiam continuò addidit, vnum summum Pontificem, qui Ecclesiam in vnitate contineat? Nihil enim aptius dici poterat, si quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræsentare illic penitus voluerit sacrum & spirituale Ecclesiæ regimen, quod posteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter ministros non modò nullam ponit, sed etiam indicat nullam esse. Non dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Christo capite cohærent. Illic non modò nullum ministeriale

Resp. 2 Paulum in depingenda Ecclesiæ imagine capitis humani ministerialis nullam fecisse mentionem.

Eph. 4. 10

Ephes. 4. 7. & 11.

Eph. 4. 4.

Apostolum incogitantiæ & inscitiæ labe aspergunt Pontificii.

riale

riale caput commemorat, ſed operationem ſingulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique diſtributæ. Nec eſt quòd de comparatione cæleſtis & terrenæ hierarchiæ ſubtiliter philoſophentur. nam nec de illa tutum eſt vltra modum ſapere: & in hac conſtituenda non alium typum ſequi oportet quàm Dominus ipſe ſuo verbo delineauit.

Reſp. 3. Non conſequi Rom. Pontificem eſſe caput miniſteriale, etiam ſi Petro nomen hoc concederetur.

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud ſanos homines obtinebunt, ſic conſtitutum in Petro Eccleſiæ primatum, vt perpetua ſucceſſione ſemper maneret: vnde tamen euincent, ſedem Romæ ita collocatam, vt quicunque ſit vrbis illius Epiſcopus, orbi vniuerſo præſideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quę ſine loci mentione data eſt? Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus eſt. Quid Chriſtus ipſe? nónne Hieroſolymis functus eſt Epiſcopatu dum vixit, & moriendo ſacerdotij munus impleuit? Princeps paſtorum, ſummus Epiſcopus, caput Eccleſiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longe ipſo inferior potuit? Nónne ſunt ineptiæ iſtæ magis quàm pueriles? Chriſtus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ ſedit: Ergo illic collocauit ſedem primatus. Nempe hac ratione ſedem primatus debuerunt olim Iſraelitæ conſtituere in deſerto, vbi Moſes ſummus doctor & princeps Prophetarum miniſterio ſuo functus erat, & mortuus.

Exceptio, Petrus Romæ vixit & mortuus eſt. Ergo Romana Eccl. Petri priuilegio gaudet, diluitur.

Deut.34.5.

Inſtantia.

Reſp. quæ ex aduerſariorum hypotheſi Antiochenæ Eccleſiæ primatum deferendum eſſe probat.

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus, inquiunt, principatum habuit inter Apoſtolos. Ergo Eccleſia in qua ſedit hoc priuilegij habere debet. Vbi autem primùm ſedit? Antiochiæ, inquiunt. Ergo Antiochena Eccleſia primatum ſibi iure vendicat. Fatentur fuiſſe olim primam: ſed Petrum, inde migrando, Romam tranſtuliſſe quem ſecum honorem attulerat. Extat enim ſub nomine Marcelli Papæ ad presbyteros Antiochenos epiſtola, vbi ſic loquitur, Petri ſedes initio apud vos fuit, quę poſtea, iubente Domino, huc tranſlata eſt. Sic Antiochena Eccleſia, quæ olim prima erat, Romanæ ceſſit ſedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominũ ſic iuſſiſſe? Nam ſi iure definienda ſit hæc cauſa, neceſſe eſt reſpondeant, velintne priuilegium hoc perſonale eſſe, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus eſſe oportet. Si dixerint perſonale, nihil igitur ad locum: ſin reale, ergo vbi ſemel datum eſt loco, non adimitur propter perſonæ vel mortem, vel diſceſſum. Supereſt igitur vt mixtum eſſe dicant. tunc autem non ſimplex erit loci conſideratio, niſi perſona ſimul reſpondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facilè euincam, Romam nulla ratione primatum ſibi arrogare.

12.quæſt.1.cap.Rogamus.

Altera reſp. dilemmatica.

Tertia reſponſio, Pontificios ad abſurda deducens.

13 Eſto tamen: tranſlatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia ſecundum locum? Nam ſi ideo primas habet Roma, quòd illic vſq; ad extremum vitæ ſedit Petrus: cui ſecundæ potius dabuntur quàm vbi ſedem primam habuerat? Quî factum eſt igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Quî conuenit diſcipuli vnius Eccleſiam ſuperiorem eſſe ſede Petri? Si cuique Eccleſiæ pro fundatoris ſui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Eccleſiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ eſſe, Iacobum, Petrum & Iohannem. ſi in honorem Petri Romanæ ſedi primus locus tribuitur, nónne proximum & tertium merentur Epheſina & Hieroſolymitana, vbi ſederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchias vltimum locum habuit olim Hieroſolyma. Epheſus ne vltimo quidem angulo hærere potuit. Præteritæ ſunt & aliæ Eccleſiæ, tum quaſcunque fundauit Paulus, tum quibus alij Apoſtoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tantùm ex diſcipulis fuit, honorem adepta eſt. Aut præpoſterum illum ordinem fateantur fuiſſe: aut nobis concedant, non eſſe hoc perpetuum, vt cuique Eccleſiæ debeatur honoris gradus quem quiſque fundator habuit.

Galat.2.9.

Quarta reſpõſio, Petrũ non fuiſſe Epiſcopum Romanũ euincens.

14 Quanquam quod de ſeſſione Petri in Romana Eccleſia referũt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod eſt apud Euſebium, præfuiſſe illic 25. annos, nullo negotio refellitur. Conſtat enim ex primo & ſecundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Chriſti morte fuiſſe Hieroſolymis, veniſſe deinde Antiochiam: vbi quandiu fuerit incertum eſt. Gregorius ſeptem. Euſebius autem 25. annos numerat. Atqui à morte Chriſti vſque ad finem imperij Neronis (ſub quo ipſum cæſum fuiſſe memorant) reperientur tantùm triginta ſeptem anni. Paſſus enim eſt Dominus ſub Tiberio, anno imperij eius decimo octauo. Si viginti annos decidas, quibus habitaſſe Petrum Hieroſolymis teſtis eſt Paulus, reſtabunt ſeptemdecim ad ſummum: quos nũc inter duos Epiſcopatus

ſuas mandauit. Quorſum iſtud mandatum, niſi vt quouis modo nomen ſum in prima ſede hæreret? Sedent enim eius legati loco inferiore, ſententiam inter alios rogantur, ſuo ordine ſubſcribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius ſuo admiſcet. Quid dicam de concilio Epheſino ſecundo: vbi quum adeſſent Leonis Legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioſcorus velut ſuo iure præſidebat? Excipient non fuiſſe orthodoxum Concilium à quo & ſanctus vir Flauianus damnatus, & Eutyches abſolutus, eiúſque impietas improbata. At quum Synodus cogeretur, quum ſeſſiones inter ſe Epiſcopi diſtribuerent: illic certè inter alios Romanæ Eccleſiæ legati non aliter quàm in ſancto & legitimo Concilio ſedebant. Non contendunt tamen de primo loco, ſed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi ſi ſuum iure eſſe crederent. Nunquam enim puduit Romanos Epiſcopos maximas quaſque contentiones pro ſuis honoribus ſuſcipere, & hanc ſolam ob cauſam multis ſæpe & pernicioſis certaminibus vexare & turbare Eccleſiam. ſed quia videbat Leo nimis improbum fore poſtulatum ſi legatis ſuis primam ſedem ambiret, eo ſuperſedit.

Exceptionis diluio.

Nec tñ de prima ſede litem mouere auſi ſunt.

2 Sequutum eſt Chalcedonenſe concilium, in quo primâm ſedem Imperatoris conceſſione occuparunt Romanæ Eccleſiæ legati. Sed hoc fuiſſe extraordinarium priuilegium Leo ipſe confitetur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Auguſta, non contendit ſibi deberi, ſed tantùm prætexit, Orientales, qui Epheſino concilio præfuerant, turbaſſe tunc omnia, & ſua poteſtate malè abuſos. Quum itaque graui moderatore opus eſſet, nec eſſet veriſimile, eos qui tam leues & tumultuarij ſemel fuiſſent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad ſe transferantur. Quod ſingulari priuilegio & extra ordinem petitur, non eſt certè ex communi lege. Vbi hoc tantùm prætexitur, opus eſſe nouo alio præſide, quia ſe malè geſſerant priores: conſtat neque antè fuiſſe factum, neque perpetuum eſſe debere: ſed præſentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi concilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia Synodus graui & apto moderatore deſtituitur, dum ij quos præeſſe decuerat, per ſuam intemperiem & libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam Synodum Conſtantinopolitanam, quę longo pòſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennam Patriarcham Conſtantinopolitanum præſidere facilè paſſus eſt. Ita in concilio Carthaginenſi, cui interfuit Auguſtinus, videmus non legatos Rom. ſedis, ſed Aurelium loci Archiepiſcopum præfuiſſe: quum tamen lis eſſet de Rom. Pontificis authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit concilium vniuerſale, cui Rom. Epiſcopus non interfuit. Præerat Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarem. nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambroſij dignitate factum eſt vt illuſtrior eſſet Mediolanenſis ſedes quàm Romana.

Etſi autem in Chalcedonenſi primum locum occuparunt, id extraordinaria ratione factum eſt.

Nec à ſucceſſoribus in aliis Conciliis eſt impetratum.

Aquileienſe concilium.

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbię titulos, quibus nunc mirabiliter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quando & qualiter obrepſerint. Cyprianus ſæpe meminit Cornelij. non alio nomine ipſum inſignit quam fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelij ſucceſſorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiam, nunc inſcitiam ei obiiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re cenſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim concilium Carthaginenſe nequis Princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epiſcopus: ſed tãtùm primę ſedis Epiſcopus. Quòd ſi vetuſtiora monumenta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentum tunc fuiſſe Rom. Epiſcopum. Certè quãdiu durauit Eccleſiæ vera & pura & facies, iſta omnia ſuperbię nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, prorſus erant inaudita quid eſſet ſummus Pontifex, & vnicum Eccleſiæ in terris caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Romanus Epiſcopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiam reprimerent. Hieronymus, quum Romanus eſſet Presbyter, non malignus fuit in prędicanda Eccleſiæ ſuæ dignitate, quantum res & temporum ſtatus patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis cõſuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum eſt ſupercilium, in leges Eccleſię vindicas? Vbicunque fuerit Epiſcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubij, ſiue Conſtantinopoli, ſiue Rhegij, eiuſdem meriti eſt & eiuſdem ſacerd

Nec eiuſmodi titulo Rom. Epiſcop. dignati ſunt antiqui patres.

Lib. epiſt. 2. epiſt. 2. & lib. 4. epiſt. 6.

Cap. 47.

In epiſt. ad Euagrium.

cerdotij. Potentia diuitiarum,& paupertatis humilitas ſuperiorem vel inferiorem Epiſcopum non facit.

Contrà, Gregorius, cognomine Magnus, hunc titulum fortiter impugnauit, quum Epiſcopus Conſtantinop. eum ambiret: nec eum ſibimetipſi, propriæ ſedis iure, vendicauit.

Lib. 4. epiſt. 76. Mauric. Auguſt.

Coſtant. Auguſt. epiſt. 78. eiuſd. lib.

Eiuſ. lib. epiſt. 80.

4 De titulo vniuerſalis Epiſcopi, Gregorij demum tempore exorta eſt contentio: cui occaſionem præbuit ambitio Iohannis Conſtantinopolitani. Ille enim(quod nemo vnquam alius tentauerat)ſeſe volebat facere vniuerſalem. In ea contentione non cauſatur Gregorius ſibi ius adimi quod in ſe cōpeteret: ſed fortiter reclamat, appellationem eſſe profanam, imò ſacrilegam, imò Antichriſti prænuntiam. Corruit vniuerſa Eccleſia à ſtatu ſuo(inquit)ſi is qui vniuerſalis dicitur cadit. Alibi, Triſte valde eſt patienter ferre, vt omnibus deſpectis, frater & coepiſcopus noſter ſolus nominetur Epiſcopus. Sed in hac eius ſuperbia quid aliud niſi propinqua iam eſſe Antichriſti tempora deſignatur? Quia illum videlicet imitatur qui ſpreta Angelorum ſocietate, aſcendere conatus eſt culmen ſingularitatis. Alibi Eulogio Alexandrino, & Anaſtaſio Antiocheno, Nullus vnquam deceſſorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet ſi vnus Patriarcha vniuerſalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed abſit hoc à Chriſtiana mente, id ſibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum ſuorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In iſto ſceleſto vocabulo conſentire, nihil aliud quàm fidem perdere eſt. Aliud eſt, inquit, quod conſeruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quiſquis ſe vniuerſalem Sacerdotem vocat, vel vocari deſiderat, in elatione ſua Antichriſtum præcurrit: quia ſuperbiendo ſe cæteris præponit. Item, rurſum Anaſtaſio Alexandrino, Dixi pacem nobiſcum habere non poſſe, niſi elationem ſuperſtitioſi ac ſuperbi vocabuli corrigeret, quam primus apoſtata inuenit. atque(vt de honoris veſtri iniuria taceam)ſi vnus Epiſcopus vocatur vniuerſalis vniuerſa Eccleſia corruit vbi ille vniuerſus cadit. Quòd autem ſcribit, oblatum fuiſſe Leoni hunc honorem in ſynodo Chalcedonenſi, nullam habet veri ſpeciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipſe, qui multis epiſtolis decretum illic in honorem Conſtantinopolitanæ ſedis factum impugnat, non præteriſſet proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plauſibile, ſi verum fuiſſet ipſum repudiaſſe quod ſibi dabatur: & homo alioqui honoris plus ſatis cupidus non libenter omiſiſſet quod ad ſuam laudem faceret. Falſus eſt igitur in eo Gregorius quòd titulum illū putauit ſedi Romanæ fuiſſe delatum à Synodo Chalcedonenſi. vt taceam ridiculum eſſe quod à ſancta Synodo profectū teſtatur, & ſimul ſceleſtum, profanum, nefandum, ſuperbum & ſacrilegum nuncupat: imò à diabolo excogitatum, & ab Antichriſti præcone publicatum. Et tamen ſubiungit, præceſſorem ſuum recuſaſſe, ne dum priuatim aliquid daretur vni, ſacerdotes honore debito priuarētur vniuerſi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus ſibi hoc temerarium nomen arripuit: ne ſi in Pontificatus gradu ſibi gloriam ſingularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegaſſe videretur.

AuianoDia. epi. 78. eiuſdem lib.

Mauricio Augu. epiſt. 194. lib. 7.

Lib. 6. epiſt. 188.

Quanuis Conſtantinopolitanum eiecisse videtur, vt Romanis ſedē con ſortis impatientem pararet, non ſine horrendo Dei iudicio in Occidētis Eccleſias.

Lib. 4. epiſt. 76. ad Maur. Eulogio, ſuprà. & epiſt. 76. lib. 7. Euſeb. Epiſt. Theſſaloni.

Pars ſecunda ambitionē Romanæ ſedis, vt Primatum ſibi acquireret, aperiens.

5 Venio nunc ad iuriſdictionem quam ſine controuerſia ſe habere in omnes Eccleſias Pontifex Romanus aſſerit. Scio quantæ fuerint olim de hac diſceptationes. nullum enim fuit tempus quo non Romana ſedes imperium in alias Eccleſias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intempeſtiuum, quibus modis ſenſim tunc emerſerit ad aliquam potentiam, inueſtigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem ſibi arripuit. nam id in ſuum locū differemus. verùm hîc paucis indicare operæpretium eſt qualiter olim & quibus rationibus ſeſe extulerit, vt aliquid iuris ſibi in alias Eccleſias ſumeret. Quum Orientales Eccleſiæ diuiſæ eſſent ac turbatæ Arrianorum factionibus, ſub Conſtantio & Conſtante Cęſaribus Conſtantini magni filiis, ac ſede ſua pulſus eſſet Athanaſius fidei orthodoxæ præcipuus illic defenſor: eiuſmodi calamitas ipſum Romam venire coegit, vt Romanæ ſedis authoritate tum hoſtium ſuorum rabiem vtcunq; reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Suſceptus eſt ipſe honorifice à Iulio tunc Epiſcopo, ac obtinuit vt cauſæ ſuæ defenſionem Occidentales ſuſciperent. Quum ergo pij externo præſidio magnopere indigerent, in Romana autem Eccleſia cernerent ſibi optimum eſſe pręſidium, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant authoritatis. Verùm id totum nihil aliud erat niſi vt magni æſtimaretur eius cōmunio, ab ea autem excommunicari ignominioſum duceretur. Poſtea mali & improbi multum ipſi quoq; addiderunt, nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc aſylum ſe conferebant. Itaque ſiquis Presbyter à ſuo Epiſcopo, ſiquis Epiſcopus à Synodo ſuæ prouinciæ damnatus

Pios exules honorificè excipiendo.

Horum prouocationes & hereticorum e-

Q erat

tiam querelas audiendo.

erat, statim prouocabant Romã. Et has appellationes Romani Episcopi cupidius quàm par erat recipiebant: quòd videbatur esse species extraordinariæ potestatis, se longè latéque ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Constantinopolitano damnatus esset, apud Leonem conquestus est factam sibi esse iniuriam. Ille nihil moratus, patrocinium malę causæ non minus temere quàm subitò suscepit. in Flauianum grauiter inuectus est, quasi in cognita causa hominem innoxium damnasset. atque hac sua ambitione effecit vt Eutychiana impietas spatio temporis se confirmaret. In Africa id sæpius accidisse constat. simul enim ac nebulo quispiam in ordinario iudicio succubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis suos grauabat: Romana autem sedes interponere se semper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Episcopos sancire ne quis sub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

Quam ambitionem Ecclesię Africanę olfecerunt.

Interim potestate Ecclesiastica in ordinandis Episcopis, indicendis Conciliis, decidendis controuersiis, castigandis contradicentibus, Episcopi Romani nisi in sua patriarchia fruebantur.

6 Quicquid tamen fuerit, inspiciamus quid iuris aut potestatis habuerit tunc Romana sedes. Continetur autem potestas Ecclesiastica his quatuor capitibus, Ordinatione Episcoporum, Conciliorum indictióne, Audiendis appellationibus, aut iurisdictione, Monitionibus castigatoriis, aut censuris. Ordinari Episcopos à suis Metropolitis iubent omnes veteres Synodi. nusquam aduocari Romanum Episcopum iubent nisi in sua Patriarchia. Sensim autem mos obtinuit vt Italici Episcopi ad petendam consecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitis, qui se in hanc seruitutem redigi passi non sunt: sed quum ordinandus erat aliquis Metropolita, mittebat illuc vnum ex suis presbyteris Romanus Episcopus, qui tantùm adesset, non autem præesset. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in consecratione Constantij Mediolanensis, post Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuisse vetustissimum institutum: sed quum honoris & beneuolentiæ causa initiò mitteret̃ & vltro & citro legatós, qui testes forent ordinationis, ad communionem testandam: quod voluntarium erat, pro necessario haberi postea cœpit. Vtcunque sit, constat ordinandi potestatem non fuisse olim Romano Episcopo nisi in prouincia suæ Patriarchiæ, hoc est in Ecclesiis suburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistolæ synodicæ missio, in qua nihilo superior erat aliis. Solebant Patriarchæ statim post suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare, quo profitebantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita, reddita fidei suæ ratione, mutuò se alij aliis approbabant. Si hanc confessionem recepisset ab aliis Romanus Episcopus, non dedisset, eo fuisset agnitus superior, sed quum oportuerit non minus dare quàm ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum: certè societatis signum id fuit, non dominij. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorij ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & alibi ad omnes simul Patriarchas.

Lib. 6. epist. 68. & 70.

Libr. 1. epist. 24. & 25. itē lib. 6. epist. 169.

Si quos enim castigarũt admonitionibus, ab iisdem aut aliis coepiscopis grauiter correpti sunt.

7 Sequuntur admonitiones vel censuræ, quibus vt olim vsi sunt Romani Episcopi erga alios, sic eas vicissim pertulerunt. Irenæus Victorem grauiter corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioso dissidio turbaret Ecclesiam. Paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vsitata fuit sanctis Episcopis, vt fraterno iure vterentur in Romanum Pręsulem, admonendo & castigando, si quando peccaret. Ille vicissim, vbi res postulabat, alios admonebat officij, & siquid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur vt moneat Galliæ Episcopos, non sumit argumentum ex ampliori potestate, sed ex communi iure quod habent inter se sacerdotes. Quæso, si Galliæ tunc præfuisset Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas istos, quia tui sunt? sed longè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, vt mutuò moneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui mansueti ingenij in ipsum Stephanum inuehatur, vbi nimis eum insolescere existimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iurisdictione præditum fuisse Romanum Episcopum aduersus eos qui suæ prouinciæ non essent.

Epist. 13. lib. 3

Ad Põpeiũ cõtra epi. Stephani.

Neque ius conuocãdi prouinciales Synodos obtinuerũt, prę terquã in suis finibus. Concilii vniuersalis indictio ad solum Imperatorẽ pertinebat.

8 Quantum ad synodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ cuiusque officium, vt prouincialem synodum statis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Episcopus. vniuersale autem concilium indicere solus imperator poterat. Siquis enim Episcoporum hoc tentasset, non modò vocationi non paruissent qui extra prouinciam erant, sed tumultus statim exortus esset. Ergo imperator omnibus ex æquo vt adessent denuntiabat. Refert quidem Socrates Iulium cum Orientalibus Episcopis expostulasse quòd se ad Synodum Antiochenam non vocassent, quum vetitum esset canonibus sine

Tripart. hist. lib. 4

Rom

Romani Pontificis conſcientia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum quæ vniuerſam Eccleſiam obſtringunt? Porrò nihil mirum ſi cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum ſedis dignitati id datur, ne abſente Romano Epiſcopo vniuerſale de religione decretum fiat, ſi quidem intereſſe non recuſet. Verùm quid hoc ad totius Eccleſiæ dominium? Neque enim vnum ex præcipuis fuiſſe negamus: ſed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenſes, habuiſſe in omnes imperium.

9 Supereſt quarta ſpecies poteſtatis, quæ appellationibus conſtat. Summum imperium penes eum eſſe conſtat ad cuius tribunal prouocatur. Multi ſępe Romanum Pontificem appellarunt. ipſe quoque cauſarum cognitionem ad ſe trahere conatus eſt: ſed ſemper fuit deriſus, quoties ſuos fines exceſſit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: ſed conſtat Galliæ Epiſcopos fortiter reſtitiſſe quum ſibi imperium in eos ſumere videretur. In Africa diu fuit de ea re diſceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Auguſtinus, excommunicati eſſent qui prouocarent vltra mare, conatus eſt Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos miſit qui id priuilegij ſibi à Niceno Concilio datum eſſe oſtenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilij, quæ ex Eccleſiæ ſuæ armario ſumpſerant. Reſtiterunt Africani, negarúntque fidem Romano Epiſcopo habendam eſſe in cauſa propria: proinde ſe Conſtantinopolim miſſuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus ſuſpecta haberentur. Compertum eſt nihil illic tale ſcriptum quale obtenderant Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici ſummam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitioſa ipſius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicenſem Synodum pro Nicena ſuppoſuiſſet, turpiter in manifeſta falſitate deprehenſus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiam epiſtolam ad Concilium addiderunt, qua neſcio quis Epiſcopus Carthaginenſis, Aurelij deceſſoris ſui arrogantiam damnans quòd à ſedis Apoſtolicæ obedientia ſubducere ſe auſus eſſet, ac ſui ſuæque Eccleſiæ deditionem faciens, ſuppliciter veniam precatur. Hæc ſunt egregia vetuſtatis monumenta, quibus fundata eſt Romanæ ſedis maieſtas: dum ita pueriliter ſub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & cõtumacia elatus, Chriſto & ſancto Petro rebellis fuit. proinde anathemate damnandus. Quid Auguſtinus? quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus eſt inſulſum illud ſcriptum multis verbis refellere, quod ne ipſi quidem Romanenſes, ſi quid frontis habent reliquum, ſine magno pudore inſpicere poſſint? Sic Gratianus, malitiáne an inſcitia neſcio, vbi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Niſi fortè Romanam ſedem appellarint. Quid facias iſtis beſtiis, quæ adeò ſenſu communi carent, vt illud vnum à lege excipiant cuius cauſa legem eſſe poſitam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum tranſmarinas appellationes damnat, hoc tantùm prohibet ne quis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

Nec Romanũ tribunal alii Epiſcopi agnouerunt.

Immò ei fortiter Galliæ Epiſcopi reſtiterunt.

Vid. 1. volum. Concil.

Reſtiterunt & Africani.

Detectâ Rom. Pontificis impudẽtia & repetitâ falſitate.

2. quęſt. 4 cap. Placuit.

Gratiani, item inſulsâ exceptione.

10 Verùm (vt ſemel quæſtionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Epiſcopi iuriſdictio, vna hiſtoria palàm faciet. Accuſauerat Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum Donatus à caſis nigris. Damnatus fuerat reus indicta cauſa. Nam quum ſciret coniurationem contra ſe ab Epiſcopis factam, comparere noluit. Ventum inde eſt ad Conſtantinum Imperatorem. Ille quum vellet cauſam Eccleſiaſtico iudicio finiri, cognitionem mandauit Melciadi Romano Epiſcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hiſpania Epiſcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ ſedis iuriſdictione, audire appellationẽ in cauſa Eccleſiaſtica, cur alios ſibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio? imò cur ipſe iuſſu magis Imperatoris quàm ex officio ſuo ſuſcipit iudicium? Sed audiamus quid poſtea cõtigerit. Vincit illic Cęcilianus, Donatus à caſis nigris cadit actione calumnioſa. prouocat. Conſtantinus appellationis iudicium demãdat Epiſcopo Arelatenſi. ſedet ille iudex, vt poſt Rom. Pontificem quod viſum fuerit pronuntiet. Si Romana ſedes ſummã habet poteſtatem ſine prouocatione: cur ſibi tã inſignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt ſibi Epiſcopus Arelatẽſis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Conſtantinus ſcilicet, quẽ iactant non modò omne ſuum ſtudium, ſed omnes ferè Imperij opes contuliſſe ad amplificandã ſedis ſuæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa ſuprema

Iuriſdictionem porrò in alias Eccleſias aut cauſas Epiſcopum Rom. minime habuiſſe ex probata hiſtoria liquet.

Aug. epi. 162 in breui. collat. cõtra Donat. & alibi.

dominatione quam sibi in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis consensu obtinuisse mentitur.

Nec Papatus vsurpatam in alias Ecclesias hac in parte tyrannidem iuuat Rom. Pontificum decretalis epistolæ, quarum vanitas & ambitio detegitur.

11 Scio quàm multæ sint epistolę, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, sciunt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationem, quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephas sit caput? (Dist. 22. capit. Sacrosancta.) Plurimis eius farinæ nugis, quas sine iudicio consarcinauit Gratianus, Romanenses hodie contra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiam insulsitatem palàm refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quæritur. (Vide epist. 85. Epist. 83.) Apparet autem multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vices suas Thessalonicensi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi Arelatensi, aut alteri cuipiam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispalensem vicarium suum per Hispanias constituit: sed vbique excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata vt salua & integra maneant antiqua priuilegia Metropolitis. Atqui hoc vnum esse ex illis priuilegiis declarat Leo ipse, (Epist. 89.) vt si qua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco consulatur. Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quispiam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolita in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in constituendis Ecclesiis impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere, duntaxat quantum fert lex & natura Ecclesiasticæ communionis?

Et licet Gregorii seculo aucta esset Rom. Episcopi authoritas, ea tamē non alio tendebat quàm vt alios Episcopos iuuaret, & quidem Imperatoris mandato, ac Episcopis ipsis assentientibus.

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hispaniæ multis subinde acceptis cladibus afflictæ essent, vastatū Illyricum, vexata esset Italia, Africa verò assiduis calamitatibus ferè perdita: quo in tanta rerum ciuilium conuulsione fidei saltem integritas maneret, aut certè non prorsus interiret, omnes vndiq; Episcopi se ad Romanum Pontificem magis adiunxerunt. Eo factum est vt sedis non modò dignitas, sed etiam potentia vehementer cresceret. Quanquam non adeò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effrænis dominatio, vt imperare vnus aliis pro sua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat sedes Romana vt improbos & contumaces, qui à suis collegis in officio contineri non poterant, sua authoritate compesceret ac reprimeret. siquidem hoc diligenter subinde testatur Gregorius: se nō minus fideliter seruare aliis eorum iura, quàm ab aliis ipse sua requirat. (Ad Mediola. clerū, epist. 68. lib. 2.) Nec vllis, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimulante derogo: sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, qua superbius iactet primatus sui amplitudinem quàm ista, (Ad Dominicum Carthag. Episcopum, epist. vlt. lib. 2. Epist. 64. lib. 7.) Nescio quis Episcopus non subiectus sit sedi Apostolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuò tamen subiungit, Vbi culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis ęquales sunt. Tribuit sibi ius corrigendi eos qui peccarunt: si omnes faciunt officiūm, aliis se parem facit. Atque ipse quidem id iuris sibi tribuit. assentiebantur autem qui volebant: aliis autem quibus non placebat, licebat impune reclamare. quod fecisse etiam plerosque notum est. Adde quod illic de Primate Byzanceno loquitur: qui quum esset à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem esse voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iurisdictionem, & idipsum quod facit, vt aliis sit subsidio, non nisi mandato Imperatoris facere.

Præterea, quamuis Rom. Episcopus alios vt fratres alloqueretur, nec eos solus iudi-

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Episcopi potestas, opponere se præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Episcopos, non impediret. Itaque nihilo sibi plus in alios sumit quàm omnibus in se alibi concedit, quum fatetur se paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. (Lib. 2. epist. 37. epist. 16.)

Sic

caret, horúmque subiret iudicium, ita totū Gregorio valde displicuisse constat, quod talib. curis ita distraheretur, vt ad meliora animum applicare nō posset.

Sic alibi Aquileiensem Episcopum iubet quidem Romam venire, ad causam dicendam in controuersia fidei quæ inter ipsum & alios exorta erat: non tamen ex sua potestate iubet, sed quia id Imperator mandauerat. Neque se solum iudicem fore denuntiat: sed Synodum se coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autem ea adhuc erat moderatio, vt suos certos fines haberet potestas Romanæ sedis, quos excedere non liceret, atque ipse Romanus Episcopus non magis præesset aliis, quàm subesset: apparet tamen quantopere Gregorio displicuerit eiusmodi status: subinde enim conqueritur, se sub colore Episcopatus ad seculum fuisse reductum: séque magis implicitum esse curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuisset: premi se in illo honore tumultu secularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quatior: & post illa quietis otia, tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor: ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Hinc collige quid dicturus fuerit si in hæc tempora incidisset. Officium Pastoris si non explebat, faciebat tamen. Ab imperij ciuilis gubernatione abstinebat: ac se vnà cum aliis fatebatur Imperatori subiectum. In curam aliarum Ecclesiarum non se ingerebat nisi necessitate coactus. Et tamen sibi in labyrintho videtur esse, quia simpliciter Episcopi officio totus vacare nequit.

Theotistæ, epist. 5. lib. 1.

Anast. Antioch. epist. 7. & 25. lib. 1.

14 Litigabat eo tempore de primatu Constantinopolitanus Episcopus cum Romano, vt iam dictum est. Postquam enim Imperij sedes Constantinopoli firmata fuit, id postulare visa est imperij maiestas, vt Ecclesia quoque illa secundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferēdum, nisi quòd tunc illic erat Imperij caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitæ & Primates pręsidere debeant, quàm ex ratione ciuilis gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In iis vrbibus quæ olim primos flamines habuerant, fuisse constitutos Patriarchas. Quod tametsi vanum est, tamen ex vero est sumptum. Constat enim, quo minimum fieret mutationis, pro statu rerum qui tunc erat, distributas fuisse prouincias, Primatésq; & Metropolitas in iis vrbib. collocatos quę honoribus & potestate reliquas antecedebant. Itaque in Concilio Taurinensi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes essent cuiusque prouinciæ, primæ essent Episcoporum sedes. Quòd si honorem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigisset, vt ius Metropoleos vnà illuc transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex: quum antiquam vrbis dignitatem obsolescere videret ex quo sedes Imperij Constantinopolim translata erat, sedi suæ metuens, contrariam legem sanciuit: in qua negat necesse esse Metropoles Ecclesiasticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verùm meritò Synodi authoritas, vnius hominis sententiæ præferenda est. tum suspectus esse nobis debet Innocentius ipse in propria causa. Vtcunque sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, vt secundum externum Imperij ordinem Metropoles disponerentur.

Tertia pars capitis, quæ Primatus Rom. incrementum aperit, in Metropolitanorū definiendis limitibus.

Distinct. 80.

Cap. 1.

Vnde sequutū est Cōcilij Taurinensis decretum.

Ab Innocentio ambitiosè abrogatum.

15 Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, vt ciuitatis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanū Pontificem, eo quòd esset noua Roma. Atqui longo pòst tempore, quum simile decretum Chalcedone factum esset, Leo acriter reclamauit. Nec modò sibi permisit pro nihilo ducere quod sexcenti Episcopi aut suprà decreuerant: sed grauibus etiam conuitiis eos exagitauit, quòd aliis sedibus derogassent id honoris quod in Constantinopolitanam Ecclesiam conferre ausi essent. Obsecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quod semel sanciuit Nicena Synodus. Quasi verò periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distinctæ illic essent Patriarchiæ quàm politiæ causa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quod obtendit Leo, non esse deferendum honorem Constātinopolitanæ sedi qui Synodi Nicenæ authoritate, Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dictat communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quod pro temporum ratione tolli posset. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certè Proterius, quē Alexandriæ in locum Dioscori pręfecerant: aderant alij Patriarchæ, quorum honor

Socrat. hist. tripart. lib. 9. cap. 13. Itē in Decret. 22. dist. cap. Constantinopol.

Hinc ingēs certamen de priore & secundo loco inter Episcopos Constantinopolitanum & Romanum.

Et superba Romanorū ambitio detecta, quæ nec superiorem nec socium passa est.

imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit: promptum est iudicare quidnam eum moueat: scilicet prouidebat quod non multo pòst accidit, decrescente veteris Romę gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilij decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa prouincia placidè destiterunt. tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

Nihilominus tamen Constantinopolitanus multa molitus est vt Romanum de gradu deiiceret.

16 Verùm paulò pòst eousque erupit Iohannes, qui Gregorij tempore Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalem Patriarcham diceret. Hîc Gregorius, ne in optima causa, sedis suæ defensioni deesset, constanter se opposuit. Et erat certè intolerabilis cum superbia tum insania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperij finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibi ipsi vendicat: sed vocem illam à quocunque tandem vsurpetur, vt scelestam, & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulogio Alexandrino Episcopo alicubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epistolæ, quam ad meipsum, qui prohibui, direxistis, superbæ appellationis verbum, Papam me vniuersalem appellando, imprimere curastis. Quod peto, sanctitas vestra vlterius non faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plusquam exigit ratio datur. Ego honorem non deputo, in quo fratrum meorum honorem minui video. Meus enim honor est honor vniuersalis Ecclesiæ, fratrúmque meorum solidus vigor. Si autem vniuersalem me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod me fatetur vniuersum. Bona quidem erat & honesta Gregorij causa: sed Iohannes, Mauritij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito non potuit. Cyriacus quoque eius successor nunquam de ea re passus est se exorari.

Lib. 7. epist. 30.

Qui astutè antagonistam euertit.

Et tandem, interfecto Constantinopolitani patrono, à latrone Phoca nomen tamdiu affectatum adeptus est.

17 Tandem Phocas, qui cæso Mauritio in eius locum suffectus est (nescio qua de causa Romanis amicior, imò quia illic absque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio concessit quod minime postulabat Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In hunc modum dirempta est controuersia. Neque tamen adeò profuisset hoc Imperatoris beneficium sedi Romanæ, nisi alia deinde accessissent. Nam Græcia, & tota Asia paulo pòst ab eius communione abscissæ sunt. Gallia sic ipsum reuerebatur, vt non parêret nisi quoad libebat. Tunc verò primùm in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuisset ad perfidiam ac latrocinium, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædæ expositum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Ecclesias Gallicanas iurisdictionem haberet Romana sedes. Quemadmodum prædones commune spolium solent partiendo diripere, ita boni isti viri inter se compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, spoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Episcoporum, ac spiritualem potestatem haberet: quæ quum initio infirma foret, (vt solet vsu venire in rebus nouis) Caroli inde authoritate confirmata fuit, simili ferè de causa. erat enim ipse quoque Romano Pontifici obnoxius, quòd eius studio ad honorem Imperij peruenerat. Quanquam autẽ credibile est, prius valde deformatas fuisse vbiq; Ecclesias, constat tamen veterem Ecclesiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus obliteratam. Extant adhuc in archiuis Curię Parisiensis breues illorum temporum commentarij, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactionum faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

Quod nullius fere momenti fuisset, nisi malis artibus in Gallicanã Ecclesiam Rom. Pontifices manus iniecissent.

Postea, paulatim stabilita est tyrannis pontificia, quã Bernardus suo tempore acerbis deflet querelis.

18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberētur, stabilita quoque subinde & aucta est Romanæ sedis tyrannis: idque Episcoporum partim inscitia, partim ignauia. Nam quum vnus omnia sibi sumeret, ac sine modo se contra ius & fas extollere magis magísque pergeret: nec zelo quo debuerant, incubuerunt Episcopi ad arcendam eius libidinem: atque vt animus non debuisset, destituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam essent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigiosa Romæ omnium sacrorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dissipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitiosos, auaros, simoniacos, sacrilegos, concubinarios, incestuosos, & quæque istiusmodi monstra, vt Apostolica authoritate vel obtinerent honores Ecclesiasticos, vel retinerent: fraudem, & circunuentionem, & violentiam inualuisse. Eum iudicandi modum

Lib. 1. De cõsider. ad Eugenium. Circa finem libri 4.

qui

qui tunc vſitatus erat, execrabilem eſſe dicit: nec modò Eccleſiæ, ſed foro indecorum. Clamat plenam eſſe ambitioſis Eccleſiam: nec eſſe qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in ſpelunca quum ſpolia viatorum diſtribuunt. Pauci (inquit) ad os legiſlatoris:ad manus omnes reſpiciunt. Non immeritò tamẽ. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale eſt quòd de ſpoliis Eccleſiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge,euge? Pauperum vita in plateis diuitum ſeminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique:tollit illud non pauperior,ſed fortior:aut qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iſte, vel potius mors iſta, non venit. vtinam in te deſinat. Inter hæc tu paſtor procedis, multo & pretioſo circundatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quàm ouium paſcua hæc.Scilicet ſic factitabat Petrus:ſic Paulus ludebat.Curia tua recipere bonos magis quàm facere conſueuit. Mali enim illic non proficiunt, ſed boni deficiunt. Iam quos appellationum abuſus refert, nemo pius ſine magno horrore legat. Tandem ſic de effræni illa Romanæ ſedis cupiditate in iuriſdictione vſurpanda concludit, Murmur loquor & querimoniam communem Eccleſiarum. Truncari ſe clamitant ac demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum ſunt quæ plagam iſtam aut non doleant, aut non timeant. Quæris quam? ſubtrahuntur Abbates Epiſcopis,Epiſcopi Archiepiſcopis, &c. Mirum ſi excuſari hoc queat. Sic factitando,probatis vos habere plenitudinem poteſtatis: ſed iuſtitiæ non ita. Facitis hoc quia poteſtis,ſed vtrum etiam debeatis quæſtio eſt.Ad honorem quibuſque ſuum gradúmque conſeruandum poſiti eſtis,non inuidendum. Hæc pauca ex multis referre libuit,vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Eccleſia concidiſſet, partim etiam vt agnoſcant quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit iſtæc calamitas.

Summa querelarum tanti viri, quæ a ſequentib. Pontificibus non exauditæ, imò ludibrio habita ſunt.

Lib.5.

Piorũ in Bernardo cogitationes ſub ſpirituali Babylone.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iuriſdictionis amplitudinem quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorij, habuit hæc ſedes:quid hoc ad præſentem Papatum? Nondum loquor de terreno dominio,nec de ciuili poteſtate,de quibus poſtea ſuo loco videbimus: ſed ipſum ſpirituale regimen quod iactant, quid ſimile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm ſummum in terris Eccleſiæ caput, & vniuerſalem totius orbis Epiſcopum. Ipſi verò Pontifices, quum de ſua authoritate loquuntur, magno ſupercilio pronuntiant penes ſe eſſe imperandi poteſtatem,alios manere obediendi neceſſitatem: ſic ſanctiones omnes ſuas habendas eſſe quaſi diuina Petri voce firmatas: prouinciales ſynodos,quia Papæ non habeant præſentiam, vigore carere: ſe poſſe de qualibet Eccleſia clericos ordinare:& qui alibi fuerint ordinati,eos poſſe ad ſedem ſuam vocare.Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani,quæ non recenſeo,ne nimis moleſtus ſim lectoribus. Summa tamẽ huc redit, penes vnum Pontificem Romanum eſſe ſupremam Eccleſiaſticarum omnium cauſarum cognitionem, ſiue in diiudicandis definiendiſque doctrinis, ſiue in ferendis legibus, ſiue in conſtituenda diſciplina, ſiue in exercendis iudiciis.Priuilegia quoque quæ ſibi ſumunt in reſeruationibus(vt vocant)& longum eſſet recenſere & ſuperuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile eſt, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refrænandæ ſuæ libidini, ſi tam immenſa poteſtate abutantur. Nemini(inquiunt)iudicium ſedis huius liceat retractare,propter Romanæ Eccleſiæ primatum. Item, Neque ab Auguſto, neque à Regibus, neque ab omni clero,neque à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus ſatis imperioſè,quòd vnus homo omnium ſe iudicem conſtituit,nullius autem iudicio parêre ſuſtinet. Sed quid ſi tyrannidem in populum Dei exerceat? ſi diſſipet ac vaſtet regnum Chriſti? ſi totam Eccleſiam conturbet? ſi munus paſtorale in latrocinium conuertat? Imò vt ſit ſceleratiſſimus,ſe ad reddendam rationem aſtringi negat.Sunt enim iſtæ Pontificum voces,Aliorum hominum cauſas voluit Deus per homines terminare, ſed ſedis huius Præſulem ſuo ſine quæſtione ſeruauit arbitrio. Item, Facta ſubditorum iudicantur à nobis: noſtra autem à ſolo Deo.

Quarta capitis pars. Et ſi dignitas & eminentia hæc Gregoriani ſeculi Rom. Eccleſiæ concederetur, nihil tamen ad hodiernum primatũ facit.

Capita enim huius tyrannidis aliam prorſus faciem oſtentant.

Nicolaus,cuius ſententia hæc in Decretis 17.q.3. c. Nemini.

Innocẽtij 9. q.3.c.Nemo.

Symmach.9 q.3. c. Aliorum.

Antherius ibid. c. Facta.

20 Ac quo eiuſmodi edicta plus haberent ponderis,falsò ſuppoſuerũt veterum Pontificũ nomina,quaſi res à primordio ſic fuiſſent inſtitutæ:quum certo certius ſit nouum eſſe & nuper fabricatũ quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetuſtis Conciliis datum fuiſſe retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt reſcriptum ediderint ſub nomine Anaſtaſij Patriarchæ Conſtantinopolitani, in quo teſtatur antiquis regulis fuiſſe ſancitum, nequid vel in remotiſſimis prouinciis ageretur quod non ad Romanam

Nec ea quæ poſtulant, a veteribus (vt ipſi mentiuntur) ſibi conceſſa ſunt.

Ibid.cap. Antiquis

manam ſedem prius relatum foret. Pręterquam quod vaniſſimum id eſſe conſtat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ ſedis elogium ab aduerſario & honoris dignitatíſque æmulo profectum eſſe? Sed oportuit ſcilicet eò dementiæ ac cæcitatis prouehi iſtos Antichriſtos, vt omnibus ſanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conſpicua eſſet ipſorum nequitia. Decretales autem epiſtolæ à Gregorio nono congeſtæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti Barbarorum regum tyrannidem vbique ſpirant. Atqui hæc ſunt oracula ex quibus volunt Romanenſes Papatum ſuum æſtimari. Hinc orta ſunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum paſſim hodie in Papatu obtinent, Papam errare non poſſe, Papam eſſe ſuperiorem Cõciliis, Papam eſſe vniuerſalem omnium Eccleſiarum Epiſcopum, & ſummum in terris Eccleſiæ caput. Taceo ineptias multo abſurdiores, quas ſtulti canoniſtæ in ſcholis ſuis deblaterant: quibus tamen Romanenſes theologi non modò aſſentiuntur, ſed etiam applaudunt vt idolo ſuo adulentur.

Res iis acquiuerũt Gregorius IX. Martinus & alii, qui alia prorſus indigna & intolerada confinxerunt.

Quorum inſolentiæ etſi opponi poſſet Cyprianus, conciliorum item, hiſtoriarũ ac veterum Theologorum probata fides: hoc vno ſatis refelluntur, quod à Gregorio ſuo verbis expreſſis damnati ſunt.

21 Non agam cum illis ſummo iure. Hic tantæ inſolentiæ opponeret quiſpiam alius Cypriani ſententiam, qua vſus eſt apud Epiſcopos quorum concilio præſidebat, Nemo noſtrûm Epiſcopum ſe Epiſcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obſequendi neceſſitatem adigit. Obiiceret quod aliquanto pòſt Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Epiſcopus. Colligeret ex hiſtoriis multa teſtimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas ſententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego iſtis ſuperſedeo, ne videar nimis præciſè eos vrgere. Reſpondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ ſedis: qua fronte titulum vniuerſalis Epiſcopi defendere audeant: quem vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorij teſtimonium, eo declarant Antichriſtum eſſe ſuum Pontificem quòd eum vniuerſalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vſitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen ſub vno capite membra Eccleſiæ ſunt. imò ſancti ante Legem, ſancti ſub Lege, ſancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris ſunt conſtituti: & nemo ſe vnquam vniuerſalem dici voluit. Quòd autem iubendi poteſtatem ſibi arrogat Pontifex, parum conſentaneum eſt cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulogius Alexandrinus Epiſcopus ſe ab eo iuſſum dixiſſet, reſpondet in hunc modum, Hoc verbum iuſſionis, peto, à meo auditu remouete. ſcio enim qui ſim, & qui ſitis: loco mihi fratres eſtis, moribus patres. Non ergo iuſſi: ſed quæ vtilia viſa ſunt, indicare curaui. Quod iuriſdictionem ſuam ita ſine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantùm reliquis Epiſcopis, ſed etiam ſingulis Eccleſiis: quas eo modo diſcerpit ac lacerat, vt ex eaرũ ruinis ſedem ſuam ædificet. Quòd autem omnibus ſe iudiciis eximit, ac tyrannico more ſic vult regnare, vt ſuam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum eſt, & alienum ab Eccleſiaſtica ratione quàm vt ſuſtineri vllo modo queat. Prorſus enim abhorret non modò à ſenſu pietatis, ſed etiam humanitatis.

Epiſt. 92. lib. 4. ad Iohan. Conſtantinopol.

Lib. 7. epiſt. 28.

Ad ſummũ autem impudentiæ Papatus patronos perueniſſe oportet: quum Gregorius & Bernardus admodum flebiliter conqueſti ſint de ſuæ ætatis malitia, quam centuplo nunc ſuperatã eſſe & totis viribus foueri ac augeri à Rom. Pontifice, conſtat.

22 Verùm ne ſingula perſequi & excutere cogar, iterum iſtos appello qui hodie Romanæ ſedis patroni & optimi & fideliſſimi haberi volunt, ecquid pudeat ipſos præſentem ſtatum Papatus defendere: quem conſtat centuplo corruptiorem eſſe quàm Gregorij & Bernardi ſeculis fuerit: qui tamen tunc ſanctis illis viris tantopere diſplicebat. Conqueritur paſſim Gregorius, ſe alienis occupationibus ſupramodum diſtrahi: ſe ſub colore Epiſcopatus ad ſeculum eſſe reductum: vbi tantis terrę curis inſeruiret quantis ſe nunquã in vita laica deſeruiiſſe reminiſceretur: ſe premi tumultu ſecularium negotiorum, vt ad ſuperna animus nullatenus erigatur: ſe multis cauſarum fluctibus quati, & tumultuoſæ vitæ tempeſtatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Eccleſiam ordinare, collegis dare conſiliũm, eóſque ad officium hortari: ſuper hæc, reſtabat aliquid temporis ad ſcribendũ: & tamen calamitatem ſuam deplorat, quòd ſit in profundiſſimo mari demerſus. Si adminiſtratio illius temporis mare fuit: quid de præſenti Papatu dicendum erit? Quid enim ſimile inter ſe habent? Hîc nullæ ſunt conciones, nulla diſciplinæ cura, nullum Eccleſiarum ſtudium, nulla ſpiritualis functio: nihil denique niſi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quaſi nihil inueniri queat magis ordinatum ac diſpoſitum. Bernardus verò

Epiſt. 5. li. 1. ad Theotiſt. Epiſt. ad Anaſtaſ. item 25. & alibi.

quas

quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, si hoc nostrum ferreum seculum, & siquid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, non modò pertinaciter tueri velut sacrosanctum ac diuinum, quod vno ore sancti omnes semper improbarunt: sed eorum quoq; testimonio abuti ad defensionem Papatus, quem constat fuisse illis prorsus incognitum? Quanquam de tempore Bernardi fateor tantam fuisse tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multum nostro dissimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorij & similium, prętextum aliquem petunt. perinde enim faciunt acsi quis ad stabiliendam Cæsarum monarchiam, antiquum Romani Imperij statum laudaret: hoc est libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

Quinta & postrema pars capitis, quæ præcipuam continet responsionem. Papam videlicet non esse Episcopum in Dei Ecclesia.

23 Postremò, etiamsi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum de integro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopum qui hæc dignitatis priuilegia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorsimus) Petrum voce Christi constitutum fuisse vniuersæ Ecclesiæ caput: ipsúmque honorem sibi collatum in Romana sede deposuisse: id veteris Ecclesiæ authoritate fuisse sancitum, longo vsu confirmatum: Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper vno consensu ab omnibus delatam: ipsum fuisse omnium & causarum, & hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse. habeant etiam plura si velint: respondeo tamen vno verbo, nihil istorum valere nisi Romę sit Ecclesia & Episcopus. Hoc mihi concedant necesse est, non posse Ecclesiarum matrem esse, quæ ipsa non sit Ecclesia: non posse Episcoporum esse principem, qui ipse non sit Episcopus. Volunt igitur sedem Apostolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimum Apostolatum. Volunt habere summum Pontificem? Dent mihi Episcopum. Quid autem? vbi vllam Ecclesiæ faciem nobis ostendent? Nominant quidem, & subinde in ore habent. Certè Ecclesia suis certis notis cognoscitur: & Episcopatus, nomen officij est. Hìc non de populo loquor: sed de ipso regimine, quod lucere in Ecclesia perpetuò debet. Vbi illic ministerium, quale requirit Christi institutio? Meminerimus quod de Presbyterorum & Episcopi officio antè dictum est. Si ad regulam illam exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus esse quàm Presbyteros. Ipse verò Pontifex quid omnino habeat Episcopale scire velim. Primùm in munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere: Alterum & proximum huic sacraméta administrare: Tertium, monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere. Quid istorum facit: imò quid facere se simulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Episcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel in speciem saltem attingit.

Responsionis huius explicatio.

Cõfirmatio ab enumeratione partium essentialium episcopalis muneris.

Altera confirmatio, ab autoritate institutionis Christi.

24 Non ita de Episcopo est vt de Rege. Ille enim, etsi non exequatur quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Episcopo diiudicando respicitur Christi mandatum, quod semper in Ecclesia valere debet. Hunc ergo nodum mihi soluant Romanéses. Nego ipsorum Pontificem, esse Episcoporum principem, quum non sit episcopus. Istud proximum necesse est probét falsum esse, si vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet episcopi proprium, sed omnia potius contraria? Sed hic, ô Deus, vnde incipiam? à doctrináne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi desinam? Hoc dico: quum mundus hodie tot peruersis impiísque doctrinis refertus sit: tot superstitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus, in tanta idolatria demersus: nihil vspiam istorum esse quod non illinc vel emanarit, vel saltem fuerit confirmatum. Nec alia est causa cur tanta rabie ferantur Pontifices in renascentem Euangelij doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes suos intendant, Reges omnes ac principes ad sæuitiam accendant, nisi quòd collabi ac corruere totum suum regnum vident vbi primum Christi Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: sanguinarius Clemens: truculentus est Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ suæ potentię. Salui igitur quum esse non possint nisi profligato Christo, non aliter laborant in hac causa quàm si pro aris ac focis, suisque ipsorum capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit sedes Apostolica vbi nihil cernimus nisi horrendam apostasiam? Erit Christi vicarius, qui furiosis conatibus Euangelium persequendo, Antichristum se esse palàm profitetur? Erit Petri successor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni grassatur? Erit

Tertia, à contrariis: quod in doctrina & moribus ab Episcopi veri munere tota via distet Pontifex Romanus.

Conclusio, Romam non esse hodie sedem Apostolicam, sed Apostaticam: nõ esse Ecclesiarũ sed erroris matrẽ, & Antichristi thronũ.

cap

caput Ecclesiæ, qui Ecclesiam à Christo solo vero capite resciſſam ac truncatam, in seipsa discerpit ac lacerat? Fuerit ſanè olim Roma omnium Ecclesiarum mater: verùm ex quo Antichristi ſedes fieri cœpit, desiit eſſe id quod erat.

Probatio huius conclusionis, Papam videlicet eſſe Antichristum, ex Paulo & Daniele.
2. Theſſ. 2. 4.
Dan. 7. 25.
Quorum (præcipuè verò Apostol.) sententia explicatur.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichristum. Sed qui hoc ſentiunt, non intelligunt ſe Paulum immodestiæ insimulare, poſt quem nos loquimur: imò ex cuius ore ſic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter oſtendam non aliter quàm de Papatu poſſe intelligi. Antichristum in templo Dei ſeſſurum Paulus ſcribit. Alibi quoque Spiritus deſcribens eius imaginem in Antiochi perſona, oſtendit regnum eius in magniloquentia & Dei blaſphemiis ſitum fore. Hinc colligimus tyrannidem eſſe in animas magis quàm in corpora: quæ aduerſus ſpirituale Christi regnum erigatur. Deinde talem eſſe quæ nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat: ſed potius Christi prætextu abutatur, & ſub Ecclesiæ titulo velut larua deliteſcat. Tametſi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreſes ac ſectę ad regnum Antichristi pertineant: quum tamen prædicit Paulus venturam defectionem, hac deſcriptione ſignificat, ſedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuerſalis quædam defectio Ecclesiam occuparit: vtcunque multa Ecclesiæ membra in vera fidei vnitate ſparſim perſeuerent. Quum verò addit ſuo tempore cœpiſſe moliri in myſterio opus iniquitatis, quod poſtea palàm facturus eſſet: ex eo intelligimus, calamitatem hác, neque per vnum hominem fuiſſe inferendam, neque in vno homine finiendam. Porrò quum hac nota deſignet Antichristum, quòd ſuum Deo honorem prærepturus ſit vt ſibi ſumat: hoc præcipuum indicium eſt quod ſequi debemus in quęrendo Antichristo: prȩſertim vbi eiuſmodi ſuperbia ad publicam vſque Ecclesiæ diſſipationem procedit. Quum ergo conſtet, Pontificem Romanum impudenter ad ſe tranſtuliſſe quod Dei vnius & Christi maximè proprium erat, dubitandum non eſt quin impij & abominandi regni dux ſit & anteſignanus.

Cõſequens ſententiæ Pauli.

Nõ igitur Romę alligandus eſt primatus, etſi olim hæc ſedes prima omnium fuerit.

26 Eant nunc Romanenſes, & antiquitatem nobis opponant. Quaſi in tanta rerum omnium cõuerſione ſedis honor ſtare poſſit vbi nulla eſt ſedes. Narrat Euſebius, Deum, vt vindictæ ſuæ locus fieret, Ecclesiam quę Hieroſolymis erat, Pellam tranſtuliſſe. Quod ſemel factum fuiſſe audimus, fieri ſæpius potuit. Proinde ſic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infeſtiſſimus eſt hoſtis Christi, ſummus Euangelij aduerſarius, maximus Ecclesiæ vaſtator ac diſſipator, crudeliſſimus ſanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri ſucceſſor, primus Ecclesiæ antiſtes habeatur, tantummodo quia ſedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum eſt ac ineptum. Taceo quantum ſit diſcriminis inter Papæ cancellariam, & bene compoſitum Ecclesiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæſtione dubitationem poteſt optimè tollere. Nemo enim ſanæ mentis Epiſcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionum omnium ac circunſcriptionum magiſterio, quibus rebus cenſetur ſpirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum eſt, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuerſam fuiſſe in curiam, quæ ſola nunc Romæ viſitur. Neque hic accuſo hominum vitia: ſed Papatum ipſum ex diametro cum Ecclesiaſtica ratione pugnare demonſtro. Lib. 3. c. 5.

Maximè quia Ecclesia Romana iampridem in Cancellaria & turpem negotiationem verſa ſit.

De re ipſa hactenus. Nunc ad perſonas. Et primùm, quod ad religionem attinet, Pontifices Ro. nullum eſſe Deum, Euangelium & doctrinam de vita æterna meras eſſe fabulas iampridem profeſſi ſunt.

27 Ad homines autem ſi veniamus, ſatis ſcitur quales reperturi ſimus Christi vicarios: Iulius ſcilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, primíque religionis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerunt niſi quod didicerant in ſchola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quaſi verò dubium ſit qualem religionis ſpeciem profeſſi ſint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primùm enim arcanæ illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput eſt, Nullum eſſe Deum. Alterum, Quæcunque de Christo ſcripta ſunt ac docentur, mendacia eſſe & impoſturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima reſurrectione, meras eſſe fabulas. Non omnes ita ſentiunt, & pauci ita loquuntur. fateor. iampridem tamen hæc ordinaria eſſe cœpit Pontificum religio. hoc quum ſit notiſſimum omnibus qui Romam nouerunt, non ceſſant tamen Romanenſes theologi iactare, Christi priuilegio cautum eſſe ne Papa errare poſſit, quia Petro dictum ſit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Quid obſecro, tam impudenter ludendo proficiunt, niſi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis veniſſe, vt neque Deum timeant, neque

Luc. 22. 32.

neque homines reuereantur?

Tũ etiam Iohannes 22. teste Gersone qui tunc viuebat, nominatim errauit in doctrina de immortalitate animarum.

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quòd eam neque concionibus neque scriptis publicarint: sed in mensa duntaxat, & cubiculo, aut saltem inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegium quod obtendunt, ratum esse velint, expungant è numero Pontificum oportet Iohannem vicesimum secundum, qui palàm asseruit, animas esse mortales, vnáque cum corporibus interire vsq; ad diem resurrectionis. Atque vt videas totam sedem cum præcipuis suis fulturis tunc prorsus cõcidisse: nemo Cardinalium huic se tantæ insaniæ opposuit, sed schola Parisiensis Regem Galliæ impulit vt ad palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret: idque de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis amplius de eo disputare quod dicunt, sedem Romanam eiúsque Pontifices labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Certè ille tam fœdo lapsus genere à recta fide excidit, vt sit insigne posteris documentum, non omnes esse Petros qui Petro in Episcopatum succedunt. Quanquam istud quoque magis per se puerile est quàm vt responsione egeat. nam si volunt ad Petri successores trahere quicquid Petro dictum est, sequetur omnes illos esse satanas, quum istud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quàm illis alterum obiicere.

Ac proinde expungendus est ex Pontificum catalogo, vel potius ineptũ est quod citant de firmitudine fidei sedis Romanæ.

Luc. 22. 32.

Matt. 16. 23.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus eram. Sic alligare locum & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, vt quicunque illic præsideat, etiam si sit diabolus, Christi tamen vicarius & caput Ecclesiæ censeatur, quia fuerit olim Petri sedes: non modò impium & Christo contumeliosum, sed nimis absurdum, & à sensu communi alienum esse dico. Iam pridem Romani Põtifices aut omni prorsus carent religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihilo igitur magis fiunt, ob sedem quam occupant, Christi vicarij, quàm idolum, vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. Iam si de moribus fiat censura: ipsi pro se Pontifices respondeant quid omnino sit in quo Episcopi agnosci queant. Primùm, quòd Romę sic viuitur, ipsis non modo conniuentibus, ac tacentibus, sed tacito etiam quasi nutu approbantibus, id prorsus indignum est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam disciplinæ seueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipsos grauem. Quòd autem ipsi cum sua familia, cum toto ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri sui grege, ad omnem nequitiam, obscœnitatem, spurcitiam, ad omne scelerum & flagitiorum genus adeò sunt prostituti, vt monstra referant magis quàm homines: in eo sanè produnt se nihil minus esse quàm Episcopos. Neque tamen vereri debent ne suam turpitudinem vlterius detegam. Nam & in tam putido cœno versari piget: & parcendum est pudicis auribus: & mihi videor satis ac super demonstrasse quod volebam: etiam si caput Ecclesiarum olim fuisset Roma, non tamen hodie esse dignam quæ in minimis pedum digitis censeatur.

Deinde, quo ad mores, Romani Pontifices, athei, aut religionis hostes coniurati, & suo & aliorũ scelere sunt turpissimi.

2. Thes. 2. 4.

Cardinaliũ & cleri Rom. pictura.

30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, nescio quid factum sit vt ita subitò in tantam amplitudinem emerserint. Hic titulus Gregorij ætate in solos Episcopos competebat. nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Ecclesiæ, sed aliis quibuslibet eos attribuit. vt in summa, nihil aliud sit Sacerdos Cardinalis, quàm Episcopus. Apud superioris seculi scriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuisse tunc Episcopis minores, quos nunc longè antecellũt. Notum est illud Augustini, Quanquam secundum honorum vocabula, quæ iam Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus Presbyterio maior sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. Hìc certè Romanæ Ecclesiæ Presbyterum ab aliis minimè discernit: sed omnes ex æquo postponit Episcopis. Idque eousque fuit obseruatum, vt in Concilio Carthaginensi, quum duo adessent Legati Romanæ sedis, vnus Episcopus, secundus Presbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera persequamur, extat Concilium sub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco sedent, & seorsum subscribunt: Diaconi locum nullum in subscriptione habent. Et sanè nihil officij tunc habebant, nisi vt in doctrinæ & sacramentorum administratione Episcopo adessent ac subessent. Nunc adeò mutata sors est, vt facti sint Regum & Cæsarum cognati. Nec dubium est quin vnà cum suo capite sensim creuerint, donec ad hoc dignitatis fastigium euecti fuerunt. Verùm hoc quoq

Cardinales antè nihil aliud quàm Presbyteri Romanæ Ecclesiæ olim fuerunt, ac Episcopis longè inferiores.

Epist. 15. & 77. & 79. Lib. 2. Epist. 6. 25. & multis aliis.

Epist. 19. ad Hieronym.

Lib. 4. regist.

Vt vero nunc sunt nihil habent veri &

Legitimi muneris in Ecclesia.

quoque paucis verbis quasi obiter attingere placuit, quo melius intelligerent lectores, sedem Romanam, qualis hodie est, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc se tuetur ac defendit. Verùm qualescunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Ecclesia muneris, fucum duntaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, necesse fuit illis euenire quod tam sæpe scribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos recessistis de via, & offendere fecistis in Lege plurimos. Itaq; irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos cõtemptibiles ac viles omni populo. Iam relinquo piis omnibus cogitandum quale supremum sit Romanę hierarchiæ fastigium: cui ipsum quoque Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac sacrosanctum esse oportuerat, subiicere nefaria impudentia Papistæ non dubitant.

Lib. 4. epist. 25, & 55. Lib. 5. Epist. 7, & alibi. Malac. 2. 8.

Conclusio huius tractationis.

CAPVT VIII.

De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu.

Duabus præcipuis partibus constat hoc caput.

1 Nouem prioribus sectionibus, quinam termini sint, quos Ecclesia sibi debet in huiusmodi rebus constituere ostenditur.

2 Deinde, coarguitur Ecclesia Romana quod hos limites transgredi ausa sit, à sectione decima vsque ad finem capitis.

De Notis & regimine Ecclesię actũ est, 7. prioribus capitibus. Nũc de eiusdem potestate disseritur: cuius partes tres, nempe doctrina, legũlatio, iurisdictio, quas admonitio necessaria præcedit de fine totius disputationis de hac potestate.

Equitur nunc tertius locus, de Ecclesiæ potestate, quæ partim in Episcopis singulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus spectatur. De spirituali tantùm potestate loquar, quæ propria est Ecclesiæ. Ea autẽ consistit vel in doctrina, vel in iurisdictione, vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes: authoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequam incipimus de singulis in specie disserere, pios lectores volumus admonitos, vt quicquid de Ecclesiæ potestate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificationem, & non in destructionem: qua qui legitimè vtuntur, nihil plus se esse existimant quàm ministros Christi, simúlque ministros populi in Christo. Porrò ædificandæ Ecclesiæ vna hęc ratio est, si ministri ipsi suam Christo authoritatem conseruare student, quæ salua aliter esse non potest quàm si id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesiæ magister. Non enim de alio quopiam, sed de ipso solo scriptum est, Ipsum audite. Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ornanda, sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis describatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam sumere ipsis visum fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quàm sit procliuis in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

2. Cor. 10. 8, & 13. 10. Mat. 17. 5.

Prima pars huius potestatis est doctrina, in cuius cõsideratione illud primũ occurrit, authoritatẽ & dignitatem à Scriptura S. ministris Ecclesiæ delatam, non hominibus ipsis, sed ministerio cui prefecti sunt tribui. Id ostenditur primum in Mose & Sacerdotibus.

2 Proinde hîc meminisse oportet, quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, siue Sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus defert, id totum non propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt dari: vel (vt expeditius loquamur) verbo, cuius ministerium illis est commissum. Vt enim ordine omnes persequamur, non reperiemus, vlla docendi aut respondendi authoritate fuisse præditos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur nequid afferant ex seipsis: sed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipse in medium vt à populo audiantur, quàm præceperit quidnã loqui debeant: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarũ omnium princeps, audiendus præ aliis fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus, in Deum & in eius seruum Mosen dicitur credidisse. Sacerdotum quoque authoritas ne contemptui foret, grauissimis pœnis sancita est. Verùm simul ostendit Dominus qua lege audiendi essent, quum dicit se percussisse fœdus suum cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulo pòst addit, Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos, præstet se Dei nuntium: id est, mandata quæ ab authore suo accepit, fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim

Exod. 3. 4. Ibi. 14. 31. Deu. 17. 9. Malach. 2. 4. & 6. Deut. 17. 10.

minatim hoc ponitur, Vt secundum Legem Dei respondeant.
Ezec.3.17 3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud Ezechielem de- *Deinde in Prophetis.*
scribitur: Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel. audies igitur ex
ore meo verbum, & annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nónne
quicquam ex se comminisci prohibetur? Quid verò est, nuntiare à Domino nisi sic lo-
qui vt confidenter iactare ausit, non suum esse sed Domini verbum quod attulerit? Tan
tundem est apud Ieremiam aliis verbis. Propheta, inquit, apud quem est somnium, nar- Ierem.23.28.
ret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum. Certè illis
vniuersis legem dicit. Est autem eiusmodi, quòd non patitur quempiam plus docere
quàm iussus fuerit. Et postea paleam vocat quicquid à se vno profectum non est. Itaque
nemo ex ipsis Prophetis os aperuit, nisi Domino verba præeunte. Vnde illa toties apud
eos occurrunt, Verbum Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquutum Iesa.6.5.
est. Et meritò: exclamabat enim Iesaias, polluta sibi esse labia: Ieremias se nescire loqui Ierem.1.6.
fatebatur, quia puer esset. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat nisi
immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta verò & pura illis
labia fuerunt quum Spiritus sancti cœperũt esse organa. Vbi hac religione obstricti sunt
Prophetæ nequid tradant nisi quod acceperint, tunc insigni potestate ac eximiis titulis
ornantur. Nam quum Dominus testatur se præfecisse illos Gentibus ac regnis, vt euel- Ibidem,10.
lant & extirpent, perdant & destruant, ædificent ac plantent: continuò subiungit cau-
sam, Quia verba sua in eorum ore posuerit.
Mat.5.13. 4 Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commẽdantur, *Postremò in*
Luc.10.16. quòd lux sint mundi, & sal terræ: quòd pro Christo audiendi: quòd quæcunque in terra *Apostolis, & Christo ipso.*
Ioh.20.23. ligauerint aut soluerint ligata erunt aut soluta in cælo. Verùm suo nomine præ se ferunt
quantum sibi in suo munere permissum sit: nẽpe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid
collibitum fuerit: sed mandata eius à quo missi sunt, bona fide perferãt. Et satis clara sunt
Christi verba, quibus eorum legationem terminauit: quum mandauit illis vt irent ac Matth.28.19
docerent omnes gentes, quæcunque præceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem
(necui eam detrectare fas esset) recepit, sibíque imposuit. Doctrina, inquit, mea non est Iohan.7.16.
mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris conciliarius semper
fuit, quique Dominus ac Magister omnium est constitutus à Patre, quia tamen docendi
ministerio fungitur ministris omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regu-
lam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini,
& in eo quasi inclusa.
5 Atqui quum hoc ab initio in Ecclesia valuerit, hodiéque valere debeat nequid do *Vnde sequitur, Ecclesiam verbo Dei scripto esse alligatam.*
ceant serui Dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas ha
buerunt discendi rationes. Ea verò quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Prin-
Mat.11.17 cipiò, si verum est quod ait Christus, quòd nemo Patrem viderit nisi Filius, & cui volue-
rit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa Sapientia semper dirigi qui ad Dei noti- *Ratio. Christus est vnicus doctor Ecclesiæ, à cuius ore ministri haurire tenentur quicquid aliis ad salutẽ proponunt.*
tiam peruenire vellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo comprehẽdissent, aut
eloquuti essent, nisi docente eo cui soli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter co-
gnouerũt olim sancti homines, quàm ipsum in Filio, velut in speculo, intuiti. Hoc quum
dico, intelligo Deum non alia se vnquam ratione manifestasse hominibus quàm per Fi-
lium, hoc est vnicam suam sapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauserunt A-
dam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob & alij, quicquid habuerunt cælestis doctrinæ. Ex eo- *Variis equidẽ modis illam docuit, quæ tamẽ pios ad eundẽ doctorem semper deduxerunt.*
dem Prophetæ omnes hauserunt & ipsi quoque quicquid cælestium oraculorum edi-
derunt. Enimuero hæc Sapientia non vno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas ar
canis reuelationibus est vsus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, vt
minimè dubium illis esse posset, Deum esse qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperãt,
ad posteros per manus transmiserunt. ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus vt ita *Primum, per reuelationes, eas verò minimè dubias.*
propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus dictante, sciebant è cælo esse, non ex terra,
quod audiebant.
6 Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formam excitare, verbum suum *Deinde per Legem & Prophetas.*
mandari scripto ac consignari voluit, vt inde peterẽt Sacerdotes quod populo traderẽt,
vtque ad eam regulam omnis quæ traderetur doctrina exigeretur. Itaque post Legis
promulgationem quum iubentur Sacerdotes docere ex ore Domini, sensus est, nequid Malac.2.7.
extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege compre-

henderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Legem adderentur: non sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino placebat illustriorem extare doctrinam & ampliorem, quo melius infirmis conscientiis satisfieret: Prophetias quoque scriptis mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. His simul accesserunt Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarum sunt lucubrationes, sed dictante Spiritu sancto compositæ. Psalmos Prophetiis adnumero: quando his commune est quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Psalmis, & Historiis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vsque ad Christi aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere: quia totum ipsorum munus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo responderent. Quod ex insigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis, & ad eam attendere vsque ad Euangelij prædicationem. Nam ita eos arcet ab omnibus aduentitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Moses fideliter illis monstrauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiam, tótque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset.

Qui Prophetæ, quo ad doctrinam, fuerunt Legis interpretes.

Horum scriptis historiæ sacræ & Psalmi accesserunt.

Malac.4.4.

7 Verùm vbi demum in carne manifestata est Dei Sapientia, quicquid humana mente de Patre cælesti comprehendi potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinę veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas esse solet, quum antè subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apostolus, quum scripsit, Deum olim multifariam multísque modis Patribus loquutũ esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectũ Filium loqui cœpisse. significat enim, imò apertè declarat, Deum non posthac, vt antea, per alios subinde atque alios loquuturum. nec prophetias additurum prophetiis, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docendi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimum æternúmque ab eo habendum sit testimonium. Qua ratione totum hoc Noui testamenti tempus, ex quo cum Euangelij sui prædicatione nobis apparuit Christus ad diem vsque iudicij, per Horam nouissimam, Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quo scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam vltrà nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictam admittere. Itaq; non temere Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddam ponderis ac energiæ quàm vulgò existimetur. perinde enim est acsi ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nos sisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendêre, in vno hærere: denique (quod verba sonant) vnius voci auscultare. Et sanè quid iam ab homine aut expectari aut expeti debeat, vbi Verbum ipsum vitæ familiariter se nobis ac coràm explicauit? Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiam (quæ nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil aliis dicendum reliquerit.

Postremò, per seipsum in carne manifestatum.

Heb.1.1.

Quę dispensatio hora nouissima, &c. nominatur, vt aliã perfectionẽ extra verbũ Dei scriptum nemo pius somniet.

Matth.17.5.

Coloss.2.3.
Iohan.4.25.

8 Esto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod Lege primùm & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur: nec alium esse rite docendi in Ecclesia modum nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus: non aliud permissum fuisse Apostolis quàm quod olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: idipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, præeunte & verba quodammodo dictante Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Christus, quum iussit vt irent ac docerent, non quæ temere ipsi essent fabricati, sed quæcunque ipsis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus enim magister vester, Christus.

Vnde certissimè sequitur, Nemini licere aliud in Ecclesia docere quã quod in Propheticis ac Apostolicis scriptis, à Christi Spiritu dictatis continetur.

Matt.28.20.
Matth.23.8.

Deinde

Deinde quo altius hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magiſtri, capere pro ſua ruditate non poterant, Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim reſtrictio attentè notanda, vbi partes Spiritui ſancto aſſignat, ſuggerere quæcunque antè ore docuit.

Iohan.14,26 & 16.13.

1.Pet.4.11 9 Proinde nihil aliud vel ſibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magiſtro edoctus quantum ſibi liceret, niſi vt traditam à Deo doctrinam diſpenſet. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam ſermones Dei. hoc eſt, non dubitanter, vt trepidare ſolent ſibi malè conſcij, ſed alta confidentia, quæ ſeruum Dei certis mandatis inſtructum decet. Quid hoc aliud eſt quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ ſint) arcere, vt purus Dei ſermo in fidelium Eccleſia doceatur ac diſcatur? omnium hominum (cuiuſcunque ſint ordinis) placita vel potius figmenta tollere, vt ſolius Dei decreta rata maneant? Hæc ſunt arma illa ſpiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum: quibus conſilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celſitudinem quæ extollitur aduerſus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cognitionem ad obediendum Chriſto. En ſummam poteſtatem, qua Eccleſiæ Paſtores, quocunque demum nomine vocentur, præditos eſſe conuenit, nempe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maieſtati omnem mundi virtutem, gloriam, ſapientiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia fulti, omnibus à ſummo vſque ad nouiſſimum imperent: Chriſti domum ædificent, Satanę ſubuertant: oues paſcant, lupos profligent: dociles inſtituant & exhortentur: rebelles & peruicaces arguant, increpent, ſubigant: ligent ac ſoluant: fulgurent denique, ſi opus eſt, ac fulminent: ſed omnia in verbo Dei. Quanquam inter Apoſtolos & eorum ſucceſſores hoc, vt dixi, intereſt, quòd illi fuerunt certi & authentici Spiritus ſancti amanuenſes: & ideo eorum ſcripta pro Dei oraculis habenda ſunt: alij autem non aliud habent officij niſi vt doceant quod ſacris Scripturis proditum eſt ac conſignatum. Conſtituimus igitur, non eſſe iam fidelibus miniſtris relictum vt nouum aliquod dogma excludant, ſed ſimpliciter inhærendum eſſe doctrinæ cui Deus omnes ſine exceptione ſubiecit. Hoc quum dico, non tantùm oſtendere volo quid ſingulis hominibus liceat, ſed quid etiam vniuerſæ Eccleſiæ. Quantum ad ſingulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Apoſtolus: fidei tamen eorum dominari ſe negat. Quis iam dominium ſibi arrogare audeat quod ſibi non competere teſtatur Paulus? Quod ſi hanc docendi licentiam agnouiſſet, vt quicquid tradiderit Paſtor, in eo certam ſibi fidem haberi iure poſtulet: nunquam hanc diſciplinam tradidiſſet iiſdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus, cæteri diiudicarent: quòd ſi alicui ſedenti reuelatum eſſet, primus taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius authoritatem, verbi Dei cenſuræ non ſubiiceret. At de vniuerſa Eccleſia, dicet quiſpiam, alia ratio eſt. Reſpondeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem eſſe ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Sci licet ſi à ſolo Dei verbo pendet fides, ſi in illud ſolum reſpicit & recumbit. quis iam totius mundi verbo locus relinquitur? Neque hìc hæſitare poterit quicunque bene nouerit quid ſit fides. ea enim firmitudine ſubnixam eſſe oportet, qua aduerſus Satanam & omnes inferorum machinas, totúmque mundum inuicta & intrepida conſiſtat. Hanc firmitudinem nonniſi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde vniuerſalis eſt ratio, quam hìc reſpicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis facultatem, vt ſolus ipſe nobis ſit in ſpirituali doctrina magiſter: vt ſolus eſt verax qui nec mentiri nec fallere poteſt. Hæc ratio non minus ad totam Eccleſiam, quàm ad vnumquenque fidelium pertinet.

Nec Apoſtolis, nec Apoſtolicis viris licuiſſe, nec vniuerſæ Eccleſię licere has metas träſgredi.

2.Cor.10.4.

1. Confirmatio à Petri & Pauli teſtimoniis.

2. Ab argumẽto, à maiori ad minus. Apoſtoli verbo Dei alligati ſunt: quanto magis alios Eccleſiæ miniſtros ab eodem verbo ſcripto pendere oportet?

2.Cor.1.24.

1. Cor.14.19.

Rom.10.17.

Immò verò & vniuerſam Eccleſiam, expreſſo ipſius Pauli teſtimonio.

3. Ab authoritate ſummi magiſtri, i. Dei.

10 Iſthæc verò quam diximus Eccleſiæ poteſtas, ſi cum ea conferatur qua ſe aliquot iam ſeculis in populo Dei venditarunt Spirituales tyranni, qui Epiſcopos ſe & religionis Præſules falsò vocarunt, nihilo melior erit conſenſus quàm Chriſto cum Belial. Neque hìc mihi propoſitum eſt exponere qualiter & quàm indignis modis ſuam tyrannidem exercuerint: tantùm referam doctrinam, quam ſcriptis primùm, deinde ferro & igni hodie tuentur. Quoniam pro confeſſo ſumunt, vniuerſale Concilium eſſe veram Eccleſiæ imaginem, hoc principio ſumpto, ſimul abſque dubio ſtatuunt, regi immediatè à Spiritu ſancto eiuſmodi Concilia, ideóq; errare non poſſe. Quum verò ipſi Concilia regant, imò conſtituant, re vera ſibi vendicant quicquid contendunt deberi Conciliis. Fidem

Contrà, Pontifices Romani, aliam doctrinã tradiderunt.

Sua Concilia errare non poſſe.

Ideo sibi esse permissum noua dogmata cudere, negatiua & affirmatiua, quæ Christiani omnes, tanquam fidei articulos amplecti teneantur.

igitur nostram suo arbitrio stare volunt & cadere, vt quicquid ipsi vtranque in partem constituerint, firmum animis nostris statúmque sit: vt siue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidine contemptóque Dei verbo, cudunt dogmata, quibus postea fidem hac ratione haberi postulant. Nec enim Christianum esse, nisi qui in omnia sua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certò consentiat: si non explicita fide, tamen implicita: quia penes Ecclesiam sit, condere nouos fidei articulos.

Ad Papistarum argumenta pro Ecclesiæ authoritate.

1. Ecclesia ducitur in omnẽ veritatem.

Resp. 1. Non modò vniuersæ Ecclesiæ sed singulis fidelibus hæc promissio facta est.

11 Primum audiamus quibus argumentis hanc Ecclesiæ datam authoritatem confirment: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Ecclesia allegant. Præclaras, inquiunt, promissiones habet Ecclesia, quòd nunquam à sponso suo Christo sit deserenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, multæ non minus fidelibus singulis, quàm toti Ecclesiæ datæ sunt. Nam tametsi duodecim Apostolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi. Item, Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum scilicet veritatis, non tantùm numero duodenario id promittebat, sed illis quoq; singulis: imò aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea accessuri erant. Quum autem eiusmodi promissiones, eximiæ consolationis plenas sic interpretantur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed vniuersæ simul Ecclesiæ: quid aliud quàm Christianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipsos animandos redire debuerat? Neq; hîc nego quin tota fidelium societas multiplici donorum varietate instructa, longè ampliori & vberiori cælestis sapientiæ thesauro prędita sit, quàm seorsum singuli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum esse volo quasi Spiritu intelligentię & doctrinæ ex æquo omnes polleant: sed quia concedendum non est aduersariis Christi, vt ad defensionem malæ causæ Scripturam in alienum sensum detorqueant. Verùm hoc omisso, simpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò suis adesse, & eos Spiritu suo regere. Hunc Spiritum non esse erroris, ignorantiæ, mendacij aut tenebrarum: sed certæ reuelationis, sapientiæ, veritatis, ac lucis, à quo non fallaciter discant quæ sibi donata sint: hoc est, quæ sit spes vocationis suæ, & quę diuitiæ glorię hęreditatis Dei in sanctis. Verum quum primitias, & quendam duntaxat gustum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati sunt: nihil illis potius restat quàm imbecillitatis suæ conscios, sese intra verbi Dei fines solicitè continere: ne si proprio sensu longius euagentur, à recta via protinus aberrent, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc vacui sunt, quo solo docente, verum à falso discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se nondum ad metam pertigisse. Itaq; ad quotidianum profectum magis contendunt quàm perfectione gloriantur.

Matt. 28. 20. *Ioh. 14. 16*

Respon. 2. quæ consilium aduersariorũ inuertit. Spiritus Dei non docet errores, verbo Dei scripto oppositos.

Resp. 3. veritas in quam pii ducuntur inclusa est in verbo Dei scripto.

1. Cor. 2. 12. *Eph. 1. 18.* *Phil. 3. 12.*

Exceptio adu. primam responsionem, per negationem diluta.

12 Sed excipient, quicquid partim sanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipsam Ecclesiam. Hoc tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego. Sic quidem singulis membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mensuram, vt corpori vniuerso nihil desit necessarium, vbi dona ipsa in commune conferuntur. Verùm tales sunt semper Ecclesiæ diuitiæ, vt multum desit ad summam illam perfectionem quam aduersarij nostri iactant. Nec ideo vlla in parte destituitur Ecclesia quin semper habeat quantum satis sit: nouit enim Dominus quid eius necessitas requirat. Verùm vt eam sub humilitate & pia modestia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. Scio quid hîc quoque obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatam esse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt esset sine ruga & macula: & ideo alibi vocari columnam & firmamentum veritatis. Verùm priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Christus, quàm quid iam perfecerit. Nam si omnes suos in dies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certè adhuc næuis ac rugis quibusdam aspersos esse, eorúmque sanctificationi deesse nonnihil constat. Ecclesiam verò sanctã & immaculatam iam penitus ac omni ex parte censere, cuius membra omnia maculosa & nonnihil impura sint, quàm inane ac fabulosum est? Verum est igitur, sanctificatã esse Ecclesiam à Christo. at eius sanctificationis initium hîc duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum implebit. Verum est etiam deletas esse eius maculas & rugas: sed ita vt quotidie adhuc deleantur, donec suo aduentu Christus quicquid residuũ est, penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit vt cum Pelagianis asseramus, perfectam esse fidelium iustit

2. & 3. Argumentũ ex Pauli locis.

Eph. 5. 26. *1. Tim. 3. 15.*

Ad 2. responsio, mentẽ Apostoli de Ecclesiæ puritate aperiens.

iuſtitiam in hac vita: cum Catharis & Donatiſtis nullam in Eccleſia infirmitatem feramus. Alter locus, vt alibi vidimus, prorſus alium habet ſenſum quã intendunt. Vbi enim Timotheum inſtituit Paulus, & ad verum Epiſcopi officium formauit, dicit ſe ideo feciſſe, vt ſciat qualiter oporteat ipſum verſari in Eccleſia. Ac quo maiori religione & ſtudio in eam rem intentus eſſet, ſubiungit Eccleſiam ipſam eſſe columnam ac ſtabilimentum veritatis. Quid autem aliud ſibi volunt hæc verba, quam in Eccleſia conſeruari Dei veritatem, prædicationis ſcilicet miniſterio? Quemadmodum alibi docet, Chriſtum dediſſe Apoſtolos, Paſtores, atque Doctores, ne amplius circunferamur quolibet vento doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: ſed vera Filij Dei cognitione illuminati, omnes ſimul occurramus in fidei vnitatem. Quòd ergo non extinguitur in mundo veritas, ſed ſalua perſtat, id fit quòd fidam habet cuſtodem Eccleſiam, cuius opera & miniſterio ſuſtinetur. Atqui ſi hæc cuſtodia in miniſterio Prophetico & Apoſtolico ſita eſt, ſequitur totam inde pendere, ſi verbum Domini fideliter conſeruetur, ſuámque puritatem retineat.

Reſp. ad 3. argumentũ, quo ſenſu Eccleſia veritatis columna ac ſtabilimentum dicatur.

Eph. 4. 11.

13 Atque vt melius intelligant lectores, in quo potiſſimùm cardine verſetur hæc quæſtio, quid poſtulent noſtri aduerſarij, & in quo ipſis reſiſtamus, paucis exponam. Quòd illi negant errare poſſe Eccleſiam, huc ſpectat, atque ita interpretantur, Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere ſine verbo poſſe: quocunque pergat, non poſſe ſentire aut loqui niſi verum. proinde ſiquid extra aut præter Dei verbum ſtatuerit, id habendum eſſe non alio loco, quam certum Dei oraculum. Nos ſi demus illud primum, errare nõ poſſe Eccleſiam in rebus ad ſalutem neceſſariis: hic ſenſus noſter eſt, ideo hoc eſſe quòd abdicata omni ſua ſapientia, à Spiritu ſancto doceri ſe per verbum Dei patitur. Hoc igitur eſt diſcrimen. Illi Eccleſiæ authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo ſeparari patimur. Et quid mirum, ſi ſponſa ac diſcipula Chriſti ſuo ſponſo magiſtróque ſubiicitur, vt ab eius ore aſſiduè ac ſedulò pendeat? Hæc enim eſt domus bene compoſitæ ratio, vt mariti imperio vxor obtemperet: hæc ſcholæ bene moratæ regula, vt magiſtri ſolius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex ſe ſapiat Eccleſia, non ex ſe cogitet quicquam: ſed ſapientiæ ſuæ terminum ſtatuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis ſuæ inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidentia aut hæſitatione vacillabit, ſed magna certitudine firmáque conſtantia conquieſcet. Sic etiam earum quas habet, promiſſionum amplitudine confiſa, habebit vnde fidem ſuam præclarè ſuſtineat: vt nihil addubitet, Spiritum ſanctum ſibi ſemper adeſſe, optimum rectæ viæ ducem: ſed memoria ſimul tenebit quem è ſuo Spiritu vſum percipi Deus velit. Spiritus, inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quómodo? Quia ſuggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex ſuo Spiritu denuntiat expectandum, quàm vt mentes noſtras illuminet, ad percipiendam doctrinæ ſuæ veritatem. Proinde ſcitiſſimè Chryſoſtomus, Multi, inquit, Spiritum ſanctum iactant: ſed qui propria loquuntur, falsò illum prætendunt. Vt Chriſtus non à ſeipſo loqui ſe teſtabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita ſiquid pręter Euangelium ſub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia ſicut Chriſtus Legis & Prophetarum impletio eſt: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in promptu eſt quàm perperam faciant noſtri aduerſarij, qui non alio fine iactant Spiritum ſanctum, niſi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent: quum ipſe indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus eſſe velit, ídque de eo profiteatur Chriſtus dum Eccleſiæ ſuæ eum promittit. Sic eſt ſanè. Quam ſobrietatem ſemel Eccleſiæ ſuæ præſcripſit Dominus, eam perpetuò vult obſeruari. Vetuit autem nequid verbo ſuo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile eſt Dei ac Spiritus ſancti decretum, quod abrogare conantur noſtri aduerſarij quum Eccleſiam ſine verbo regi à Spiritu fingunt.

4. Arg. à primo dependens. Eccleſia ducitur in omnem veritatẽ. Ergo errare non poteſt. Et quem ſenſum in ſe eliciant aduerſarii.

Reſponſio, quo ſenſu vera Eccleſiæ errare nõ poßit oſtendens.

Confirmatio, à nominum Eccleſiæ conſideratione.

Item à Spei & fidei eiuſdem præſtantia.

Iohan. 16. 7, & 13.

Serm. de ſancto & adorãdo Spiritu.

Ioh. 12. 50, & 14. 10.

Rom. 10. 4.

Quàm abſurdũ & impium ſit conſequens quod ex ſuperiori antecedente Pontificii elicere conãtur.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuiſſe Eccleſiam nonnulla addere ſcriptis Apoſtolorum, vel illos ipſos ſupplere poſtea viua voce quod minus clarè tradidiſſent: nempe quum illis dixerit Chriſtus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non poteſtis portare modò. atque hæc eſſe placita, quæ ſine Scriptura, vſu duntaxat & moribus recepta fuerunt. At quænam iſthæc eſt impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant diſcipuli quum iſtud à Domino audirent: verùm hácne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam ſuam ſcriptis commendarent, vt poſtea viua voce ſupplere neceſſe

5. Arg. Oportuit Eccleſiæ verbi ſcripti defectum traditionibus non ſcriptis ſupplere.

Ioh. 16. 12

Reſponſio 1.

habuerint quod in scriptis suis ignorátiæ vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis
ducti in omnem veritatem, sua scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam E-
2. uangelicæ doctrinæ cognitionem complexi sint illic, consignatámque reliquerint? Sed
age, demus illis quod petunt: designent modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt. id
si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, Quum Dominus tacuerit,
Homil. in Iohan. 96. quis nostrum dicat, Illa vel illa sunt? aut si dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re su-
3. peruacua contendo? Nam vel puero notum est, in scriptis Apostolicis quæ isti mutila
quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Do-
minus promittebat.
6. Arg. 15 Quid? inquiunt, ánnon extra controuersiam posuit Christus quicquid docet ac
decernit Ecclesia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui cōtradicere audeat? Mat. 18. 17
Resp. 1. Primùm illic non fit doctrinæ mentio, sed tantùm censuris asseritur sua authoritas ad
2. corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc
omisso, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non du-
bitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ
nunquam nisi in veritatem verbi Dei consentit? Ecclesia audienda est, inquiunt. Quis
negat? quandoquidem nihil pronunciat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant,
3. sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus
quòd adeò vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam do-
ctrinam, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quam quod Dominus verbo suo
reuelauit. Vident enim sani homines quantum sit periculum si hominibus semel cō ces-
sum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum sannis & ca-
uillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quod homines censue
4. rint. Adde, quòd pro temporis sui ratione loquēs Christus, synedrio tribuit hoc nomen,
vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reuereri discant. Ita fieret vt singulis vr
bibus & pagis par esset in dogmatibus cudendis libertas.
Cōfirmatio superioris Argumenti 6. Pædobaptismus ex Ecclesiæ decreto emanauit: & dogma de filii ὁμοουσίᾳ. 16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptismum non tam ex a-
perto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesiæ decreto emanasse. At miserrimum asylum
foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesiæ authoritatem suffugere coge-
remur: verùm satis alibi patebit, longè secus esse. Similiter, quòd obiiciunt nusquam ha- Cap. 16. huius libri.
beri in Scripturis quod in Synodo Nicena pronunciatum fuit, Filium esse consubstan-
tialem Patri: eo graué faciunt Patribus iniuriam, quasi temere damnarint Arrium quòd
in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Propheticis
Responsio, ad postremam illam partem. & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura:
sed quum illic toties asseratur vnum esse Deum, rursum toties vocetur Christus verus &
æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant esse v-
nius essentiæ, nisi quòd natiuum Scripturæ sensum simpliciter enarrant? Atque hac præ-
Lib. 1. cap. 5. hist. Eccles. fatione in eorum cœtu vsum fuisse Constantinum refert Theodoritus, In disputationi-
bus, inquit, rerum diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici &
Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis ostendunt sensum numinis.
Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His
sanctis monitionibus nemo tūc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid
adiicere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros
non prodidisse, aut tale aliquid. Si verum est quod volunt nostri aduersarij, primùm per-
peram egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potestatem eripuit: deinde quòd nemo E-
piscoporum tum surrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc silentium perfidia non carebat.
sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quum Theodoritus referat libenter
amplexos esse quod dicebat Imperator, constat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino
incognitum.

CAPVT IX.

De Conciliis, eorúmque authoritate.

Partes huius capitis.

Quoniam Ecclesię sensum & consensum, pręcipuè quod ad authoritatem dogmatum tradendorum & eorum explicationem, Papistæ Conciliis suis tribuunt: necessario fuit de illis priùs agendum, quam de priori illa parte potestatis Ecclesiasticæ circa doctrinam versanti instituta esset tractatio.

1 Prim

1 Primùm igitur de Conciliorum authoritate in dogmatis tradendis habetur disputatio, & ostenditur Spiritum Dei Ecclesiæ Pastoribus non esse ita alligatum vt aduersarij sentiunt, quorum obiectiones diluuntur, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

2 Quorundam Conciliorum errores, intilogiæ, infirmitates deteguntur, & refellitur effugium illud, Præpositis sine distinctione esse obediendum, sect. 8. 9. 10. 11. 12.

3 Postremò de Conciliorum authoritate circa Scripturæ S. interpretationem agitur, sect. 13. & 14.

Vid. Caluin. adu. Theologos Paris. Itē ad Sadolet. & de necessit. refor. Ecclesiæ. Tū adu. Concil. Tridēt. & in scholiis ad Paternā Papæ admonit.

Sex illa pro Ecclesiæ authoritate prolata Sophismata, superiori capite, nil iuuant Papistas.

Vnc vt omnia illis de Ecclesia concedam: pro sua tamen intentione ne sic quidem multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Ecclesiam repræsentent. Imò quòd tam pertinaciter contendunt de Ecclesiæ potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferant quod extorserint. Antequam verò hanc quæstionem expedire incipiam, duo hîc mihi breuiter præfari necesse est. Quòd hîc rigidior sum futurus, non ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, suóque in honore apud omnes esse cupio. Sed hîc est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porrò hoc est Christi ius, vt Conciliis omnibus præsideat, nec socium habeat hominem in ista dignitate. Tunc autem demum præsidere dico, vbi totum consessum verbo & Spiritu suo moderatur. Deinde quòd minus Conciliis tribuo quàm aduersarij petunt, non ea causa facere quòd à Conciliis metuam, quasi illorum causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenam doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papismi euersionem abunde verbo Domini instructi sumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrunq; vetera Concilia nobis subministrant.

Occupatio, qua respondetur tacitæ obiectioni, regulis appositis quæ, qualia esse debeant Cōcilia, demonstrant.

Vnde Conciliorū authoritas.

2 Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum authoritas quæritur, nulla extat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. *Matt. 18. 20.* Verùm id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quàm in Concilium vniuersale. Neque tamen in eo hæret quæstionis nodus: sed quod addita est conditio, ita demum fore Christum in medio Concilij, si in suo nomine congregetur. Quare vt millies Episcoporum Concilia nominent aduersarij, parum promouebunt: nec antè efficient vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu sancto, quàm fidem fecerint, congregari in Christi nomine. Siquidem tam possunt impij improbíq; Episcopi aduersus Christum conspirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodiere. Sed hoc postea videbitur. Nunc tantùm vno verbo respondeo, Christum nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine cōgregantur. Quid ergo illud sit definiamus. Nego in Christi nomine congregari eos qui abiecto Dei mandato, quo vetat quicquā addi verbo suo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica perfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid comminiscuntur. Certè quum non Conciliis quibuslibet se adfuturum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab aliis discerneret: nos hanc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisiuit: hanc quoque legem videmus Apostolis fuisse impositam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotij, nec vlla authoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarij, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Nempe, si in nomine Christi congregentur.

Quid hoc sit.

Deut. 4. 2. Apoc. 22. 18.

Nota perpetua legitimorū Conciliorum.

Malac. 2. 7.

Obiectio. In Ecclesia nō remanet veritas nisi inter Pastores, i. Conciliis.

3 Nam quòd in Ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter Pastores constet, nec Ecclesiam ipsam cōsistere nisi in Cōciliis generalibus emineat: multum abest quin id verum semper fuerit, si vera de suis temporibus testimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Iesaiæ tempore Ecclesia Hierosolymis, quam Deus nondum deseruerat. De Pastoribus verò sic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valēt latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Pastores ipsi nihil sciunt nec intelligunt: & in vniuersum respiciunt ad vias suas. *Iesa. 56. 10.* In eundem modum Oseas, Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odium in domo Dei. *Ose. 9. 8.* Vbi ironicè eos Deo coniungens, euanidum sacerdotij prætextum esse docet. Durabat quoque Ecclesia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Pastoribus dicat, A Propheta vsque ad Sacerdotem quisque sectatur mendacium. *Ierem. 6. 13. & 14.* Item, Prophetæ mendacium

Resp. 1. ex vet. testamēto ostendens Pastores vacuos fuisse Spiritu scientiæ & veritatis.

cium prophetant in nomine meo : quum ego non miserim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis simus, legantur quæ toto vicesimotertio capite & quadragesimo scripsit. Tunc ex altera parte nihilo mitius in eosdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius sicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam, & profanauerunt sancta mea: nec discrimen fecerunt inter sanctum & profanum. & cætera quæ subiungit in eum sensum. Similes querimoniæ passim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

Ezech. 22. 25

Resp. 2. ex No uo Testaměto, vbi prædictum est nostrum seculum ab eo malo immune haud futurũ.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: nostrum verò seculum à tanto malo immune est. Vtinam quidem esset: verùm aliter fore Spiritus sanctus denuntiauit. clara enim sunt Petri verba, Quemadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pseudoprophetæ: sic & inter vos erunt falsi doctores, sectas perditionis insinuantes. Vidén' vt non à plebeiis imminere periculum prædicat, sed ab iis qui Doctorum & Pastorum titulo se venditabunt? Præterea quoties à Christo & eius Apostolis est prædictũ fore vt à Pastoribus summa Ecclesię pericula impěderent? Imò palàm ostendit Paulus, non alibi sessurum Antichristum quàm in templo Dei. Quo significat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur, nisi ab iis qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè instare demonstrat. Nam dum Ephesinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcětes gregi. Et ex vobisipsis erunt qui loquantur peruersa, vt abducant discipulos post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit longa annorum series, quum tantulo temporis spatio degenerare sic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè seculorum exemplis monemur, nec veritatem semper in sinu Pastorum ali, nec Ecclesiæ incolumitatem ab eorum statu pendêre. Decebat quidem illos Ecclesiasticæ pacis ac salutis, cui conseruandæ destinati sunt, præsides esse ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere quod non pręstes.

2. Pet. 2. 1.

Matth. 24. 11, & 24.

2. Thess. 2. 4.

Act. 20. 29.

Cõfirmatio ab exemplis omnium ferè seculorum.

Obiectionis occupatio: ne quisquam nesciat non omnes Pastores esse qui sese pro Pastoribus vendicent.

5 Neque tamen nostra ista verba in eam partem quis accipiat quasi Pastorum authoritatem passim ac temere, nullóque delectu labefactare velim. Tantùm inter eos ipsos delectum habendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continuò existimemus. At Papa cum toto Episcoporum suorum grege, non alia ratione nisi quia Pastores nuncupantur, excussa verbi Dei obedientia, voluunt omnia, versántque pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui non posse: Spiritum Dei perpetuò in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & secum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitudinem aliquando vltus est: nempe vt Pastores percutiat cæcitate & stupore. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canere cantilenam quam canebant olim illi qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Ieremiæ, Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta.

Zach. 12. 4.

Ierem. 18. 18.

Tertia obiectio, Cõcilia generalia repræsentant Ecclesiam, quę aliò qui consistere nequit.

6 Hinc facile est respondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint, negari non potest. Quòd si generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupescent Sacerdotes, & Prophetę terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & consilium à Senioribus. Item, Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas, & obtenebrabitur super eos dies, &c. Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisset? Eius rei insigne specimen habemus in eo Concilio quod conuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo conuenerant nisi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui sit Spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium suffragiis damnatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, coniicitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum est: sic aliis Prophetis.

Ier. 4. 9.

Ezech. 7. 26.

Mich. 3. 6

Resp. vanitatē huius obiectionis ap. deteges, exemplis quibusdam ex vetere testaměto.

1. Reg. 22. 5. & 22.

Deinde ex Nouo.

7 Sed vnum exemplum, quod est prę aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo Concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisæi Hierosolymis aduersus Christum, quid desideres quod quidem ad externam speciem attinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosol

Iohan. 11. 47.

rosolymis Ecclesia, nunquam sacrificiis aliisque ceremoniis communicasset Christus. Fit solennis conuocatio: præibat summus Pontifex: totus ordo Sacerdotalis assidebat: damnatur tamen illic Christus,& eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusam minimè fuisse in illo Concilio Ecclesiam. At non est periculum nequid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis securos esse, socordiæ culpa non caret. Quin vbi disertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire non potest quin Pastores Deum primi derelinquant) quid sponte hìc in exitium nostrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiam in Pastorum cœtu consistere, quos Dominus nusquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat.

Exceptio. *Responsio.* *2.Thess.2.3.*

8 Quid ergo? inquies, nullane erit in definiendo Conciliorum authoritas? Imò verò. neque enim hìc omnia Concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, &(quod dicitur) vna litura esse inducenda disputo. At cogis tamen (inquies) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio positum sit recipere vel repudiare quod statuerint Concilia. Minimè verò. sed enim quoties Concilij alicuius decretum profertur, expendi primùm diligenter velim quo tempore habitum sit, qua de causa habitum, & quo consilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturæ amussim examinari: ídque in eum modum vt Concilij definitio pondus suum habeat, sitque instar præiudicij: neque tamen examen, quod dixi, impediat. Vtinam eum omnes modum seruarent quem præscribit Augustinus libro aduersus Maximinum tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult compescere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminensem debes tanquam præiudicaturus obiicere. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum authoritatibus, non quorunque propriis, sed quæ vtrisque sunt communes, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet maiestas: interim tamen superiore loco emineret Scriptura, nequid esset quod non illius regulæ subiiceretur. Sic priscas illas Synodos, vt Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reueremúrque vt sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam sancti Patres spirituali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerserant, accommodarunt. In posterioribus quoq; nonnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas adhæc ingenij, doctrinę, prudentiæ non obscuras. Sed quemadmodum solent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre est quantum subinde Ecclesia à puritate illius aurei seculi degenerauerit. Nec dubito quin istis quoque corruptioribus seculis habuerint Concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accidit quod in Romanis senatusconsultis non rectè fieri olim conquerebantur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur sententiæ, meliorem partem à maiore vinci sæpius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neque hic opus est species colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alij fecerunt diligẽtius quàm vt multum addere liceat.

Quarta obiectio. Attamen Concilia sunt admittenda. *Responsio, per distinctionem. Admittenda quidẽ, ad Scripturę amussim quatenus conueniunt.* *Teste Augustino.* *Exemplo sint Nicenum, Constantinopolitanũ, Ephesinum primum, &c.* *Impia autẽ repudianda.*

9 Porrò quid Concilia cum Conciliis pugnantia recenseam? Nec est quòd mihi quispiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum non esse legitimum. Vnde enim id æstimabimus? Nempe ex eo, nisi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, non esse orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna est certa lex discretionis. Iam nongenti circiter anni sunt quum Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, subuertendas & confringendas imagines in templis collocatas, censuit. Paulo pòst Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, restituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoscemus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc posterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Augustinus id fieri posse negat sine pręsentissimo idololatrię periculo. Epiphanius ætate superior asperius multo loquitur. nefas enim & abominationem esse tradit, aspici in templo Christianorum, imagines. Qui sic loquuntur, an approbarent Concilium illud si hodie essent superstites? Quòd si & vera narrant Historici, & actis ipsis creditur, non imagines tantùm ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm est à Satana manasse. Quid quòd totam Scripturam deprauando

Pugnãtia conciliãda, & quæ cum Dei veritate cõsentiunt ampleciẽda, quę ab ea dissentiunt, reiicienda. *Cõfirmatio ab exemplo Concilii Cõstantinopol. & Niceni.*

uando & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod ego superius abundè planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonensem amplectimur, repudiata Ephesina secunda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium nonnisi ex Scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicando sequimur, vt Dei verbum quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenses, & affixum alligatúmq; suis Conciliis Spiritum sanctum pro more iactent.

Lib. 1. cap. 11. sect. 14.

Chalcedonensis item & Ephesini 2.

Puriorum Conciliorum errata & lapsus, quorum quatuor vel causæ vel occasiones.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desideres, vel quòd eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa veneratione, vt merebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostræ caput illic periclitaretur, adesset hostis Arrius in procinctu, quo cum manus conferendæ essent, summum verò momentum in eorum concordia esset qui ad oppugnandum Arrij errorem parati venerant: ipsi nihilominus tantorum discriminum securi, imò velut grauitatis, modestiæ, & omnis humanitatis obliti, omisso quod in manibus erat certamine, (quasi ex destinato, Arrio gratificaturi, eò côcessissent) intestinis dissidiis sese proscindere cœperût: & stylum qui in Arrium stringendus erat, in seipsos dirigere. Fœdę criminationes audiebantur: libelli accusatorij volitabant: nec contentionum finis vllus factus esset donec mutuis vulneribus se confodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitionem in eorum vitam, rem esse supra suam cognitionem professus, talem intemperiem laude magis quàm obiurgatione castigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuisse verisimile est? Nec longa demonstratione opus hæc res habet. si quis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

Exemplum, in Synodo Nicena, vbi intestinis dissidiis Episcopi inter se conflixerunt.

Aliud exemplum in Synodo Chalcedonensi, cui ambitionem & inconsultam temeritatem Leo Romanus obiicit.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonêsi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur, ambitionem & inconsultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem esse nô negat: sed errare potuisse palàm asserit. Ineptus fortè alicui videar qui de commonstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarij, errare Concilia posse in iis quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuus est hic labor. Tametsi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamen omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullô discrimine, pro Spiritus sancti oraculo nobis obtrudant, plus exigunt quàm initio sumpserant. Quid sic agendo contendunt, nisi errare non posse Concilia: aut si errant, nefas esse tamen verum cernere, aut non assentari erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde posse colligi, Spiritum sanctum sic pias alioqui & sanctas Synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humanitus accidere sineret, ne nimium hominibus confideremus. Hæc multò melior est sententia, quàm illa Gregorij Nazianzeni, Nullius vnquam Concilij se vidisse bonum finem. Nam qui asserit omnia sine exceptione malè desiisse, non multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mentionem seorsum facere, nihil iam necesse est: quando ex generalibus æstimare promptum est quantum authoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque visum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

Quorsum eiusmodi lapsus in medium proferuntur.

Epist. 55. ad Procopium.

Prouincialiû Côciliorum eadem ratio.

Papistarû effugiû, ex Heb. 13.17.

12 At nostri Romanenses, vbi in causæ suæ defensione omnia rationis præsidia labascere sibi vident, ad extremum illud miserúmq; suffugium concedunt, Etiamsi mente & consilio stupidi ipsi sint, animo verò & voluntate nequissimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpositis obedire iubet. Itáne verò? quid si Præpositos esse negem qui tales sunt? Non enim plus sibi arrogare debent quàm habuerit Iosue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius pastor. Audiamus autem quibus verbis inauguretur in suum munus à Domino: Nô recedat, inquit, volumen Legis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad dexteram neq; ad sinistram declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt Præfecti qui à Lege Domini neque huc neque illuc deflectent. Quòd si nulla hæsitatione accipienda est quorumuis

Resp. 1. Eorum Præpositos non esse vere Præpositos.

Iosu. 1. 7. 8.

Resp. 2. Pseudoprophetæ expresso mandato sunt fugiendi.

Past

Pastorum doctrina, quorsum attinebat toties támque solicitè Domini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarum sermoni auscultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis. Vanitatem enim vos docent, & non ex ore Domini. Item, Cauete vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Frustra & Iohannes nos hortaretur vt probemus spiritus nunquid ex Deo sint. Cui iudicio ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum suis mendaciis. Quid autem istud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent? ánnon satis declarat multum interesse quales Pastores audiantur, nec temerè omnes audiendos? Quare non est quòd suis nos titulis absterreant, quo in participationem trahant suæ cæcitatis: quum videamus contrà, singularem Domino curam fuisse absterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, sub quacunque nominis larua lateat. Nam si verum est Christi responsum, cęci quique duces, siue Antistites, siue Præsules, siue Pontifices dicantur, nihil possunt quàm suos consortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Pastorum, Episcoporum nomina (quæ tam falsò obtendi quàm vsurpari possunt) nos impediant quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quo probemus num ex Deo sint.

Ier.23.16. Mat.7.15. 1. Iohan. 4.1. Matth.15.14.

Resp. Spiritus sunt probandi, & cæci nõ sequendi.

Cõclusio disputationis de potestate Ecclesiæ circa dogmata.

13 Quoniam probauimus non esse datam Ecclesiæ potestatem erigendæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc de potestate quam illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedimus, si quo de dogmate incidat disceptatio, nullum esse nec melius nec certius remedium, quàm si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutiatur. Multo enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam cõmuniter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu, consenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerent. Deinde vbi collecti in vnum sunt Episcopi, commodius in commune deliberant quid sibi & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertiò, hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesiis attribuat diiudicationẽ, ostendit quis in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt si quis turbet Ecclesiam dogmate inusitato, atque eò res perueniat vt sit periculum à grauiore dissidio, conueniant primùm Ecclesiæ: quæstionem propositam examinent: demum, iusta discussione habita, definitionem ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrio coacta est Nicena Synodus, quæ sua authoritute & sceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesiis quas vexauerat, & ęternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, simili remedio eorum insaniæ occursum est per Constantinopolitanam Synodum, Ephesino Concilio profligata est Nestorij impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conseruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrinę vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæresis obtinuit: sanctæ memoriæ vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot piis viris: multa eiusmodi flagitia designata. nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsidebat. At non erat illic Ecclesia. Fateor. Sic enim omnino statuo, Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiamsi ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterum suo tempore emergat & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, vt vera sit & certa Scripturæ interpretatio quæ Concilij suffragiis fuerit recepta.

Postrema pars capitis, de Ecclesiæ potestate circa scripturæ interpretationem.

1.Cor.14.29.

Ex quo fonte haurienda est ista interpretatio.

Conciliorũ authoritas, & ratio conseruãdæ vnitatis in Ecclesia.

Ita tamẽ vt iusto Dei iudicio, sinceræ doctrinæ defensores non semper appareant, & pseudodoctorũ artibus veritas ad tempus sepeliatur.

14 Verùm aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis statutum sit. De purgatorio, de Sanctorum intercessione, de confessione auriculari, & similibus, non reperietur vna syllaba in Scripturis. Verùm quia Ecclesiæ authoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt verius loquamur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit

Papistarũ impudentia, vt tyrãnidem suam stabiliant, refutatur.

Ab eo quod Scripturæ pugnantia in eorum Conciliis sanciuntur.

Conc

Concilium, interpretationis habebit nomen. Iubet Christus omnes de calice quem in Cœna porrigit, bibere: Constantiense Concilium vetuit ne plebi daretur, sed solum Sacerdotē bibere voluit. Quod sic ex diametro pugnat cum institutione Christi, pro eius interpretatione haberi volunt. Paulus coniugij prohibitionem vocat hypocrisin dæmoniorum: Sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. Quòd postea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi postulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Siquis hiscere contrà ausit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera sit, dubitari nefas est. Tantam impudentiam quid insecter? demonstrasse enim, vicisse est. Quod de potestate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est quæ commemoretur: & ego iam superius hoc ipsum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ authoritas, cuius Concilij citabunt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Niceæ vinci se patiebatur Arrius testimoniis ex Iohannis Euāgelio adductis? Erat enim, secundum istos, liberum repudiare: quando nulla vniuersalis Concilij præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Ecclesię diiudicatione manasse. Sed rogo iterum, quo in Concilio Canon ille editus fuerit. Hîc obmutescant oportet. Quanquam scire præterea cupio, qualem esse illum Canonem arbitrātur. Video enim inter veteres id parum constitisse. Et si valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Ecclesiasticus, & similes in ordinem apocryphorum reiicientur: quod isti nullo modo facere sustinent.

Teste, prohibitione communionis sub vtraque specie, & coniugii. *Alia impudētia, approbationem Scripturæ hominis placitis subiiciēs.* *Refutatio huius erroris.* *Exceptionis papisticæ dilutio.*

Matt. 26. 26. 1. Tim. 4. 1 Heb. 13. 4. Capit. 8. sect. 9. plenissime autē lib. 1. cap. 7. Pręfat. in libros Solomonis.

CAPVT X.

De potestate in legibus ferendis, in qua sæuißimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.

Partes præcipuæ huius capitis.

1. De constitutionibus humanis in genere, vbi de discrimine legum politicarum & Ecclesiasticarum, de Conscientia, cur & quo sensu ministri Ecclesiæ conscientiis leges imponere nequeant, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.
2. De Traditionibus seu Constitutionibus Papisticis, ceremonias & disciplinam spectantibus, quas multis vitiis scatere probat a sect. 9. ad 17. deinde refelluntur argumenta quibus se harum traditionum defensores tueri solent, a 17. sect. vsque ad 27.
3. Ab hac sectione 27. vsque ad finem, de bonis ac legitimis constitutionibus Ecclesiasticis agitur.

Equitur pars secunda, quam in legibus ferendis sitam esse volunt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad strangulandas miseras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Pharisæis, imponere aliorum humeris onera quæ digito noluissent attingere. Alibi docui quàm crudelis sit carnificina quod de auriculari confessione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: sed quæ videntur omnium maximè tolerabiles tyrannicè conscientias premunt. Taceo quòd adulterant cultū Dei, & Deum ipsum, qui vnicus est Legislator, suo iure spoliant. Hæc potestas tractanda nunc est, an Ecclesię liceat conscientias obstringere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tantùm hoc agitur vt rite colatur Deus secundum pręscriptam à se regulam: & spiritualis libertas, quæ Deum respicit, salua nobis maneat. Vsus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edicta. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & vtiles Ecclesiæ constitutiones, quæ vel ad disciplinam vel honestatem vel pacem conseruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immēnsum & barbarum imperium, quod sibi vsurpant in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volunt, re autem vera sæuissimi sunt carnifices. Quas enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attigi, inuaditur: sic libertas, ab ipso fidelium conscientiis data, opprimitur penitus ac disiicitur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationem sanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam & salutem quærere docent, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum contendo, necessitatem imponi consc-

Hæc secunda pars Ecclesiasticæ potestatis, fons est humanarum traditionum. *Quæstionis status.* *Contra nuper inuectas Traditiones tantū instituitur disputatio.* *Harum traditionū impietas.*

Vide initium c. 8. Mat. 13. 4. Luc. 11. 46. Lib. 3. c. 4. sect. 4. & sequētib. max. sect. 17.

conſcientiis non debere in quibus rebus à Chriſto liberantur, nec niſi liberatæ, vt antea docuimus, quieſcere apud Deum poſſunt. Vnicum Regem agnoſcant, ſuum liberatorem Chriſtum: & vna libertatis lege. nempe ſacro Euangelij verbo regantur oportet, ſi gratiam quam in Chriſto ſemel obtinuerunt, retinere volunt: nulla ſeruitute teneantur, nullis vinculis aſtringantur.

Quas, etſi Papiſtę præclaris titulis exornēt: tamen re vera, obſeruatu non modo ſunt difficiles, verùm etiam impoſſibiles.

2 Fingunt quidem Solones iſti, ſuas cōſtitutiones leges eſſe libertatis, ſuaue iugum, onus leue: ſed mera eſſe mendacia quis non videat? Nullam ipſi quidem legum ſuarum grauitatem ſentiunt, qui abiecto Dei timore tam ſuas quàm diuinas leges ſecurè ac ſtrenuè negligunt. Qui verò aliqua ſalutis ſuæ cura tanguntur, plurimum abeſt quin ſe liberos exiſtiment quandiu his laqueis implicantur. (1. Cor. 7. 35.) Videmus quanta cautione verſatus ſit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere auſus fuerit. neque id nulla cauſa. proſpiciebat certè quantum vulnus infligeretur conſcientiis, ſi earum rerum neceſſitas illis imponeretur quarum relicta eſſet à Domino libertas. Contrà numerari vix poſſunt conſtitutiones quas iſti grauiſſimè ęternę mortis denuntiatione ſanxerunt, quas ſeueriſſimè exigunt tanquam ad ſalutem neceſſarias. Et in his permultæ ſunt obſeruatu difficillimę: omnes verò (ſi in turbam ſuam congerantur) impoſſibiles: tantus eſt aceruus. Quî ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo conſtitutiones hîc impugnare animus eſt: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, acſi de rebus ad ſalutem neceſſariis præciperent.

Vt antè quæſtio commodius explicetur, à definitione Conſciētiæ initium ſumendum eſt.

(Vide lib. 3. cap. 19. ſect. 15.) 3 Hæc quęſtio pleroſque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conſcientiæ forum non ſatis ſubtiliter diſcernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum eſſe Magiſtratui præcipit, non pœnæ ſolùm metu, ſed propter cōſcientiam. (Rom. 13. 1) Vnde ſequitur, politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quòd ſi ita eſſet, caderet quicquid proximo capite diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda eſt. nam ſicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomen ducitur: ita quum ſenſum habent diuini iudicij quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia. Eſt enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit, ſed eouſque perſequitur donec ad reatum adducat. (*Quid ſit Conſcientia.*) Hoc eſt quod intelligit Paulus, quum tradit conſcientiam ſimul atteſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. (Rom. 2. 15.) Simplex notitia in hominibus reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium, eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur, nequid in tenebris ſepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interrogationem poſuit pro tranquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. (1. Petr. 3. 21.) Et author epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius conſcientiam peccati, pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum non amplius nos arguat. (Hebr. 10. 2.)

Definitionis expoſitio. Conſcientiæ adiuncta, diſcrimina, & relationes.

4 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur: vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus ſcribit, complementum Legis eſſe charitatem, ex pura conſcientia & fide non ficta. (1. Tim. 1. 5.) Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis viuum eſſe colendi Dei affectum, ſincerúmque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoq; extenditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operam dediſſe vt bona conſcientia ambularet erga Deum & homines. (Act. 24. 16.) Sed hoc ideo dictum eſt quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere cōſcientiam lex dicatur quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, vel nō habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine Deus præcipit, ſed quamlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita ſe intemperanter gerit, non eo tantùm peccat

Exempla, quæ definitionē Conſcientiæ & eius ad Deum relationem illuſtrant.

S quòd

quòd malum exemplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſi quod pariant offendiculum: ſed libera cōſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur, Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter conſcientiam. dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria illi ſit abſtinentia vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat.

1. Cor. 10. 28.

Quum autem iſtiuſmodi legibus & traditionibus humanis conſcientiæ obſtringi non debeant, Paulus docens obediendū eſſe magiſtratib. propter conſcientiam (cuius mēs aperitur) errori Papiſtarum de traditionibus conſcientias obligantibus minime fauet.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ ſint vt religionem nobis iniiciant, quaſi per ſe neceſſaria ſit earum obſeruatio, dicimus conſcientię imponi quod fas non erat. Neque enim cum hominibus, ſed cum vno Deo negotium eſt conſcientiis noſtris. Quò pertinet illud vulgare diſcrimen, inter terrenum & conſcientiæ forum. Quum totus orbis denſiſſima ignorantiæ caligine obuolutus eſſet, hęc tamen exigua lucis ſcintilla reſidua manſit, vt humanis omnibus iudiciis ſuperiorem eſſe hominis conſcientiam agnoſcerent. Quanquam quod vno verbo fatebantur, poſtea reipſa labefactabant: voluit tamen Deus teſtimonium aliquod Chriſtianæ libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrannide conſcientias eximeret. Sed nondum expedita eſt illa difficultas quæ ex Pauli verbis naſcitur. Nam ſi principibus obediendum eſt nō pœnæ tantùm, ſed conſcientiæ cauſa, inde conſequi videtur, in conſcientiam quoque dominari principum leges. Quod ſi verum eſt, idem & de Eccleſiaſticis dicendum erit. Reſpōdeo, primùm inter genus & ſpeciem hîc eſſe diſtinguendum. Nam etſi leges ſingulæ conſcientiam non attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magiſtratuum authoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine verſatur Pauli diſputatio, Magiſtratus, quoniam à Deo ſint ordinati, honore proſequendos eſſe. Interea minimè docet, quæ ab illis ſcribuntur leges, ad interiorem animæ gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & ſpiritualem iuſtè viuendi regulam ſupra quælibet hominum placita extollat. Alterum quoque notatu dignum eſt (quod tamen ex ſuperioribus pendet) leges humanas, ſiue à magiſtratu, ſiue ab Eccleſia ferantur, tametſi ſint obſeruatu neceſſariæ (de probis & iuſtis loquor) ideo tamen non ligare per ſe conſcientiam, quia tota obſeruandi neceſſitas ad generalem finem reſpicit, non autem conſiſtit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul diſtant quæ & nouam formam præſcribunt colendi Dei, & neceſſitatem conſtituunt in rebus liberis.

Rom. 13. 1.

Altera ratio à ſuperioribus pendens.

Ad ipſam quæſtionē [illegible].

6 Tales autem ſunt quę hodie vocantur Eccleſiaſticæ conſtitutiones in Papatu, quę pro vero ac neceſſario Dei cultu ingeruntur. Atque vt ſunt innumeræ, ita infinita ſunt ad captandas illaqueandáſque animas vincula. Etſi autem in Legis expoſitione nonnihil attigimus: quia tamen iuſtæ tractationi hîc opportunior erat locus, nunc ſtudebo totam ſummam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam ſibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pſeudoepiſcopi nuper diſſeruimus quantum ſatis eſſe videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantùm quam ſe habere dicunt legum ferendarum poteſtate, hîc immorabor. Hoc igitur pretextu pſeudoepiſcopi noſtri conſcientias nouis legibus onerant, quòd ſint ſpirituales legiſlatores à Domino conſtituti, ex quo illis commiſſa eſt Eccleſiæ gubernatio. Itaque quicquid iubent ac præſcribunt, id neceſſariò obſeruandum eſſe contendunt à populo Chriſtiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientiæ reum eſſe, quòd Deo & Eccleſiæ ſit rebellis. Sanè ſi veri epiſcopi eſſent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quantum ſibi poſtulant, ſed quantum ad politiam Eccleſiæ ritè ordinandam requiritur. nunc quum nihil minus ſint quàm quod haberi volunt, non poſſunt tantillum ſibi ſumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi viſum eſt, demus eis in pręſentia, quicquid poteſtatis habent veri Epiſcopi, id iure in eos competere. Nego tamen, propterea legiſlatores eſſe fidelibus impoſitos, qui præſcribere à ſeipſis poſſint viuendi regulam, vel ad ſua placita plebem ſibi commiſſam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipſis minimè licere, quod ipſi à ſe abſq; Dei verbo excogitauerint, Eccleſiæ obſeruandum pro neceſſario mandare. Id ius quum & Apoſtolis fuerit incognitum, & toties Eccleſiæ miniſtris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apoſtolorum exemplum, & contra manifeſtam Dei prohibitionem arripere auſi fuerint, & hodie defendere audeant.

Quis ſit diſputationis ſtatus

Cōtrouerſię breuis deciſio, per diſtinctionem & conceſſionē.

Item per negationē: nec enim Papiſtis licet leges cōtra Dei verbū conſcientiis imponere.

7 Quod

Perfecta siquidem viuendi regula in Lege Dei tradita est: & duplici de causa Deus est vnicus noster Legislator.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum sic complexus est Dominus Lege sua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderent. Idque eo effecit primùm, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est, si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam) exigantur vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: deinde vt testatũ faceret, se à nobis nihil magis requirere quam
Iac.4.11. obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autem Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus, Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui im-
Ies.33.22. perio ac legibus nos regat. Atque idipsum antè ab Iesaia dictum fuerat, quamuis paulò obscurius, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus Iudex noster, ipse saluabit nos. Vtroque sanè loco ostenditur vitæ & mortis ei esse arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarum Regem agnosci oportet, penes quem vnum seruandi perdendíque potestas est, vt illa Iesaię verba sonant: & regem & iudicem & legislatorem & seruatorem. Itaque Petrus, dum Pastores officij sui admonet, sic gregem pascant hortatur ne dominium exerceant aduersus cleros: quo nomine hæreditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id si rite expendimus, nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnius facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt. 1.Petr.5.2.

Prioris causæ consideratio.

8 Porrò quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi scientia. Altera, vt ipse vnus (vbi eius rite probéque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas nostras, cui parêre & à cuius nutu pendêre debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum constitutiones sint verbo Domini contrariæ: Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientiæ obligantur, quasi obseruatu necessariæ essent. Hac ergo lance meminerimus ponderandas esse omnes humanas leges, si volumus habere certum examen, quod nusquam aberrare nos sinat. Priore contendit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quo hoc demonstret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. Initio secundi dicit omnes sapientiæ & intelligentiæ thesauros in Christo esse absconditos: inde postea concludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi, secundum constitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc est fictitios cultus, quos homines sibi ipsi comminiscuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habemus ergo, impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrget non esse laqueòs conscientiis induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideo sufficiat annotasse.

Posterioris.

Vnde necessariò sequitur humanas traditiones, quales finguntur in Papatu, verbo Dei esse contrarias.

Coloss.2.8.

Galat.5.1.

Altera pars capitis, in qua reuocatur thesis ad hypothesin, & de traditionib. Papisticis agitur. Harum aliæ ceremonias, aliæ disciplinam magis spectant.

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltrà progredimur, operæpretium est hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare. Constitutiones quas vocant Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impias: aduersarij nostri sanctas esse & salutares defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam alię sunt de ceremoniis & ritibus, alię ad disciplinam magis spectant. Estne igitur iusta causa quæ nos ad vtrasque impugnandas moueat? Iustior certè quàm vellemus. Primum nónne authores ipsi clara voce definiunt, ipsissimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipsis contineri? In quem finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitæ multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum crassas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos nõ tam atrox fingeretur crimen, in minima

Ceremonialiũ traditionũ Papisticarũ impietas. 1. Pro vero Dei cultu habentur.

quaque traditiuncula esse lapsum, nisi Dei cultum suis commentis subiicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quod Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quàm præcisa necessitate astringant cõscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hic dum reclamamus, causam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

Coloss. 2. 20.
Galat. 5. 1.

2. Propter has irritum sit Dei præceptum.

10 Porrò istud pessimum accedit, quòd vbi talibus vanis figmentis definiri religio semel cœpta est, peruersitatem illam perpetuò sequitur & altera execrabilis prauitas, quam Pharisæis exprobrabat Christus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præsentes nostros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint sanè, siquo modo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immensò apud eos sceleratius sit auricularem confessionem vertente anno prætermisisse, quàm nequissimam vitã in solidum annum produxisse? linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortando fœdasse? manum, die sanctulis nescio quibus consecrato, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assiduè membra omnia exercuisse? sacrificum legitimo vno connubio copulari, quàm illigari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non persoluisse, quàm in promissis omnibus fidem fallere? in prodigiosos nec minus superuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudisse, quàm defuisse vltimis pauperum necessitatibus? idolum sine honore præteriisse, quàm hominum omne genus contumeliosè tractasse? non demurmurasse certis horis lõga sine sensu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mandatorum Dei frigidè tantùm & defunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiosè & anxiè vrgent quàm si totam pietatis vim in se continerent? quum diuinæ Legis transgressionem leuibus satisfactionum mulctis vlciscentes, vnius sui decreti vel minimam offensionem nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, suos contemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Ecclesiæ violatum. Primùm grauiter in eo delinquitur quòd ob res leuiculas, &, (si Dei iudicio staretur) liberas, alter alterum contemnit, iudicat, & abiicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis scribens nuncupat) quàm cęlestia Dei oracula. Et qui propè in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo: cui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, qui tantum à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

Huius 2. impietatis probatio ab enumeratione partium, & collatione istarum traditionum cũ Dei mandatis.

Matth. 15. 3.

Itẽ ab eo quod non modo Dei mãdata in Papatu negliguntur, verum etiam traditionum istarum respectu nihili fiant & sepeliuntur.

Tantæ impietatis refutatio.

Galat. 4. 9.

3. Sunt inutiles & ineptæ.

4. Immẽsæ, & Iudaismũ inuehentes.

11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iisdem constitutionibus improbamus. Primùm quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obseruationes præscribunt: deinde quòd immensa earum multitudine opprimuntur piæ conscientiæ, & in Iudaismum quendam reuolutæ, vmbris sic adhærescunt vt ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, scio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantopere arrident vt Ecclesiam prorsus deformari putet vbi auferuntur. Sed hoc est quod Paulus scribit, habere speciem sapientiæ in commentitio cultu, in humilitate, & eo quòd austeritate sua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallũt, inquit, humanę traditiones sub specie sapientiæ. Vnde hunc colorem habent? Nempe quia cõfictæ sunt ab hominibus, humanum ingenium quod suum est illic recognoscit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod suæ vanitati minus conueniret. Deinde quia videntur apta esse rudimenta ad humilitatem quòd hominũ mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commendationem. Postremò quia videntur eò spectare vt carnis delicias cohibeant, & abstinentiæ rigore illã subiugant, ideo videntur prudenter excogitatę. Quid autẽ ad hęc Paulus? num laruas illas excutit, ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quòd dixerat esse hominum commenta, hæc omnia, tãquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit. Imò

Col. 2. 23.

Vnde inutiles & ineptæ traditiones sapientiæ colorem habent.

Harum refutatio.

Imò quia nouerat in Ecclesia omnes commentitios cultus esse damnatos, & eo magis suspectos esse fidelibus quo humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum distare vt facile discerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam non pluris æstimari quàm corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione voluit esse fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

12 Sic hodie ceremoniarum spectaculo non modò vulgus indoctum, sed vt quisque mundana prudentia maximè inflatus est, mirificè capitur. Hypocritæ verò & fatuę muliercula nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimant. At qui penitius discutiunt & verius expendunt secundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas esse, quòd nihil vtilitatis habeant: deinde præstigias, quòd spectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mysteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est, earum authores eò delapsos esse vt friuolis ineptiis & se & alios luderent: quia partim ex Gentium deliriis exemplar sibi sumpserunt, partim simiarum more temerè imitati sunt veteres Mosaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ, & reliqua his similia. Sanè etiamsi nullum aliud sit argumentum, tamen ex farragine tam malè consuta nemo sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palàm demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere vsum nisi vt populũ obstupefaciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis istis Canonibus, qui disciplinam inuertunt magis quàm conseruant, multum momenti reponunt hypocritæ. siquis introspiciat melius, reperiet nihil esse præter vmbratile & euanidum disciplinæ spectrum.

Traditionum quę ad Iudaismum & Gentilismum deflectunt, vanitas & impostura traducitur.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones, alias aliis coarceruando, in tantum numerum excreuisse vt Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles? Hinc factum est vt in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, aliæ obseruationes grauem piis animis carnificinam afferant. Conquerebatur Augustinus quòd suo tempore, neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionibus plena essent omnia, vt grauius corriperetur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerat, quàm qui mentem vinolentia sepelierat. Conquerebatur, Ecclesiam quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio, Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius quàm tunc, exiguntur. Ita fieri solet: vbi semel peruersi isti legislatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi viuentes decretis tenemini? Ne manducàris, ne gustaueris, ne attrectàris. Nam quum verbum ἅπτεσθαι & manducare & tangere significet, in priore significatu hîc proculdubio accipitur, ne superuacua sit repetitio. Hîc ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quòd non tantùm edere vetant, sed etiam tenuiter esitare. vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse ducunt.

Ad Ianuar. epist. 119.

4. In tantum numerũ excreuerunt, vt multitudine sint intolerabiles. Quod ab Augustino, secundum Apostoli doctrinã, damnatum est.

Col. 2. 20.

14 Hanc tyrannidem in humanis constitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum est vt innumeris edictis & immodica eorum exactione miseræ conscientię mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad disciplinam pertinentibus, alibi dictum est. De ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum est vt semisepulto Christo ad Iudaicas figuras redierimus? Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramentis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facillimis, noui populi societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hâc peruersitatem excusent: Aiunt inter nos esse plurimos peræque rudes atq; fuerunt in populo Israelitico: Illorum causa institutam esse eiusmodi pędagogiam, qua tametsi firmiores carere possunt, negligere tamẽ eam non debẽt, quum videant infirmis fratribus esse vtilem. Respõdeo, nos non nescire quid fratrum infirmitati debeatur: sed ex aduerso excipimus, non esse hanc rationem qua consulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non frustra hoc discrimen posuit Deus inter nos & veterem populũ quòd illum vòluit pueriliter erudire signis & figuris,

Supra in fine sect. 12. Itẽ toto cap. 12. & nominatim in fine sect. 21.

Epist. 118. ad Ianua.

Innumerus iste traditionũ numerus quàm fuerit Ecclesiæ noxius.

Nec excusari potest, quòd dicant tot traditiones institutas esse ad pædagogiam rudium.

Gal.4.1.

Ad Iudaiſmũ enim nos reaucunt.

Iohan.4.23.

Spirituale adorationem iterum cæremoniis obſcurant.

nos ſimplicius, ſine tanto externo apparatu. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à pædagogo pro ætatis captu regitur, & ſub cuſtodia continetur: ita ſub Lege cuſtodiebantur Iudæi. Nos autem adultis ſimiles ſumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum eſſet in Eccleſia ſua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum eſt modo inter nos & Iudæos diſcreuit. Stulta igitur ratio eſt ſi volumus imperitis conſulere, Iudaiſmum à Chriſto abrogatum erigendo. Hanc quoque diſſimilitudinem veteris & noui populi notauit Chriſtus ſuis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, veniſſe tempus quo veri cultores adorarent Deum in ſpiritu & veritate. Hoc profectò ſemper factum fuerat. ſed in hoc differunt noui cultores à veteribus. quòd ſub Moſe ſpiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc ſimplicius adoratur. Proinde qui hanc diſſimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Chriſto inſtitutum & ſancitum. Ergóne (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vtile illis eſſe ſentio hoc genus adminiculi. Tantùm hic contendo vt is modus adhibeatur qui Chriſtum illuſtret, non obſcuret. Ceremoniæ ideo nobis diuinitus paucæ datæ ſunt, & minimè laborioſæ, quò præſentem Chriſtum demonſtrent. Iudæis plures datæ ſunt, quò eſſent abſentis imagines. Abſentem autem fuiſſe dico, non virtute, ſed ſignificandi modo. Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obſeruatione facilitatem, in ſignificatione dignitatem quæ etiam claritate conſtat, retinere neceſſe eſt. Id non eſſe factum quid attinet dicere? res enim eſt in omnium oculis.

Chriſtum denique ita inuoluunt, vt agnoſci nequeat

5. Traditiones papiſticæ eò impellunt ſuperſtitioſos, vt exiſtiment eas ſacrificia eſſe & expiatoria & meritoria.

Huius erroris refutatio.

15 Hic prætereo quàm pernicioſis opinionibus imbuantur hominum mentes, ſacrificia eſſe quibus rite litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iuſtitia & ſalus comparetur. Negabunt extraneis eiuſmodi erroribus vitiari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minus peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confictis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legiſlator ipſe obedientiæ reſpectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate proprióve merito pretium accipiunt: ſed quòd Deus obedientiam erga ſe noſtram tanti æſtimat. De ea operum perfectione hìc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præſtatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, niſi ex gratuita Dei benignitate gratiam habent, quia in ipſis infirma & mutila obedientia eſt. Sed quia hìc non diſputatur quid opera ſine Chriſto valeant, quæſtionem illam omittamus. Quod præſentis argumenti proprium eſt iterum repeto, quicquid in ſe commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam ſolam Deus reſpicit, vt teſtatur per Prophetam, Non præcepi de ſacrificiis & victimis: ſed tantùm vt audiendo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum veſtrum, & non in panibus. Item, Fruſtra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excuſabunt, quòd patiuntur miſeram plebem in externis illis nugis iuſtitiam, quam Deo opponant, & qua ſe ante cæleſte tribunal ſuſtineant, quærere. Præterea ánnon hoc dignum inſectatione vitium eſt, quod non intellectas ceremonias, velut hiſtrionicam ſcenam aut magicam incantationem, oſtentant? Certum enim eſt ceremonias omnes corruptas eſſe & noxias, niſi per eas homines ad Chriſtum dirigantur. Quæ autem in vſu ſunt ceremoniæ ſub Papatu, à doctrina ſeparantur, vt homines ſignis omni ſignificatione carentibus retineant. Poſtremò (vt ingenioſus artifex eſt venter) apparet multas ab auaris ſacrificulis inuentas eſſe, vt eſſent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originem, ſic omnes ſunt ad fœdum quæſtum proſtitutæ vt bonam partem reſcindere neceſſe ſit ſi efficere volumus quominus profana & ſacrilega nundinatio in Eccleſia exerceatur.

Ierem.7.22.

Ieſa. 55. 2. & 29.13.

Matth.15.9.

6. A doctrina ſeparatæ nil aliud quàm hiſtrionicã oſtentationẽ aut incantationẽ magicã oſtentant.

7. Omnes ſunt ad fœdũ quaſtum proſtitutæ.

Ανάβασις & reuocatio hypotheſeos ad theſin. Aliæ omnes eiuſm di traditiones ſimilib. vitiis ſuiſ ſ obnoxias.

Ratio, ex Ieſa. 29.13.

16 Tametſi videor non perpetuam doctrinam de humanis conſtitutionibus tradere, quòd ætati noſtræ prorſus accommodata eſt hæc oratio: nihil tamẽ dictum eſt quod non ſit omnibus ſeculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc ſuperſtitio vt Deum ſuis figmentis colere homines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, ſtatim ad craſſos iſtos abuſus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, ſed omnibus ſeculis minatur Deus, quòd cæcitatẽ & ſtupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc excæcatio perpetuò facit vt nullum abſurditatis genus

fugiant

fugiant qui contemptis tot Dei monitis, ſponte ſe in exitiales iſtos laqueos induunt. Quòd ſi remotis circunſtantiis, ſimpliciter habere libet quæ ſint omnium temporum humanæ traditiones, quas ab Eccleſia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit: erit illa, quam ſuperius poſuimus, certa & clara definitio, Eſſe omnes leges ſine Dei verbo in hunc finem ab hominibus poſitas vt vel modum colendi Dei præſcribant, vel conſcientias religione obſtringant, quaſi de rebus pręcipiant ad ſalutem neceſſariis. Si ad alterum vel ad vtrunque iſtorum accedunt alia vitia, quòd ſua multitudine Euangelij claritatem obſcurent: quòd nihil ædificent, ſed inutiles ſint ac luſoriæ occupationes potius quàm vera pietatis exercitia: quòd ſint ad ſordes ac turpem queſtum expoſitę: quòd ſint obſeruatu nimium difficiles: quòd ſint malis ſuperſtitionibus inquinatæ: hęc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantum ſit in ipſis mali.

Quæ ſint traditiones, quæ ab Eccleſia profligari debent.

17 Audio quid ipſi pro ſe reſpondeant, ſuas traditiones non à ſe ſed à Deo eſſe. Eccleſiam enim, ne errare poſſit, à Spiritu ſancto regi: eius verò authoritatem penes ſe reſidere. Hoc impetrato, ſimul conficitur, eorum traditiones Spiritus ſancti eſſe reuelationes, quę niſi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentaſſe ſine magnis authoribus videantur, bonam ſuarum obſeruationum partem fluxiſſe ab Apoſtolis credi volunt. & ſatis vno exemplo oſtendi contendunt quid in aliis fecerint Apoſtoli: quando in vnum Concilium coacti, ex Concilij ſententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt ſe ab idolothytis, ſanguine & ſuffocato abſtinerent. Iam alibi expoſuimus quàm falsò ad ſe venditandos ementiantur Eccleſiæ titulum. Quantum intereſt præſentis cauſæ, ſi detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis eſſe debet, ac noſtra etiam potiſſimum refert, intuemur, qualem ſcilicet Eccleſiam habere velit Chriſtus, vt ad ipſius regulam nos formemus ac comparemus: facilè nobis conſtabit, Eccleſiam non eſſe quæ præteritis verbi Dei finibus, ferẽdis nouis legibus laſciuit ac luxuriat. Annon enim illa ſemel Eccleſiæ dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obſeruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te fortè arguat, inueniariſque mendax. Id quum Eccleſiæ dictum negare non poſſint, quid aliud quàm ipſius contumaciam prædicant, quam poſt talia interdicta addere nihilominus & admiſcere de ſuo doctrinæ Dei auſam fuiſſe iactant? Abſit autem vt eorum mendaciis aſſentiamur, quibus tantam Eccleſiæ contumeliam irrogant: ſed falsò Eccleſiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de iſta humanæ temeritatis libidine agitatur quæ ſeſe intra Dei præſcripta continere non poteſt quin procaciter exultet, ac in ſuas inuentiones excurrat. Nihil in verbis iſtis inuolutum, nihil obſcurum, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Eccleſia vniuerſa, quum de Domini cultu & ſalutaribus pręceptis agitur. Verùm de Lege ſola id dictum fuit, quam ſubſequutę ſunt Prophetię & tota Euangelij adminiſtratio. Fateor certè: & ſimul addo, quæ Legis complementa ſunt potius quàm vel additamenta, vel defectiones. Quòd ſi verò Dominus miniſterio Moſis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obſcuro, nihil tamen addi nec detrahi ſuſtinet, donec per ſeruos ſuos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium clariorem doctrinam adminiſtret: cur non multo nobis ſeuerius vetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Pſalmis, Euangelio addamus? Non à ſemetipſo degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere ſe offendi iampridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclarę voces, quæ auribus noſtris continenter inſonare debuerant, Non ſum loquutus Patribus veſtris, quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de ſacrificio & holocauſto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero vobis. Item, Conteſtando conteſtatus ſum Patres veſtros, Audite vocem meam. Aliæque eiuſdem generis: ſed hęc præ aliis inſignis, Nunquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius vt obediatur voci ſuæ? Melior enim eſt obedientia quàm victimæ, & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quaſi peccatum ariolandi, repugnare: & quaſi idololatrię iniquitas, non acquieſcere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Eccleſiæ authoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excuſari nequeat, falsò Eccleſiæ id imputari, arguere promptum eſt.

Argumẽta Papiſtarum pro ſuis traditionibus.
1. Traditiones iſtas eſſe à Deo, & a Dei Eccleſia quæ errare non poteſt.
Act.15.20, & 29.
Cap.8. ſect.20.13
Reſp.1. Eam non eſſe Dei Eccleſiam, quæ verbo Dei nouas leges addere velit.
Deut.12.32.
Prou.30.6.
Reſp.2. In veram Eccleſiam iſti cõtumelioſè admodũ inſurgunt, quæ nihil addit aut detrahit verbo Dei ſcripto.
Reſp.3. A comparatis: Non licuit doctrinæ Legis addere: multo minus doctrinę Euangelii.
Ierem.7.22.
Idem 11.7.
1. Sam.15.22.

18 Hac ratione in iſtam humanarum traditionum tyrannidem, quæ ſub Eccleſiæ titulo ſuperciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neque enim (quod noſtri aduerſarij

Reſp.4. Impudentiam eſſe non ferendam,

ad

assiduè de Ecclesiæ potestate vociferari: interim verò quid illi à Domino sit mandatum, & quã obedientiam huic mandato præstare teneatur, dissimulare.

2. Secundũ argumentũ. Traditiones esse Apostolicas. Resp. per negationem. Immò sunt meræ imposturæ.

Vel potius sunt obseruationes aut Iudaicæ, aut Gentiles, aut ineptæ & inanes gesticulationes & ceremoniolæ.

Quod ex diligenti historiarum Ecclesiasticarum consideratione liquet.

ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Ecclesiam ludibrio habemus: sed obedientiæ laudem qua maiorem nullam agnoscit, illi tribuimus. Ipsi potius vehementer sunt Ecclesiæ iniurij, qui aduersus Dominum suum contumacem illam faciunt, dum vltrà progressam fingunt quàm per verbum Dei licuerit. vt taceam insignem esse impudentiam cum pari malitia coniunctam, assiduè de Ecclesiæ potestate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum sit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, vt par est, animus fuerit cum Ecclesia consentire, hoc magis ad rem pertinet, spectare ac meminisse quid nobis ac Ecclesiæ à Domino præcipiatur, vt illi vno consensu obediamus. Non enim dubium est quin cum Ecclesia optimè consensuri simus si nos Domino per omnia obedientes præstemus. Iam verò referre ad Apostolos traditionum originem quibus hactenus oppressa est Ecclesia, meræ fuit imposturæ: quando tota in hoc incumbit Apostolorum doctrina ne nouis obseruationibus onerentur conscientiæ, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. Deinde siqua historiis vetustisque monumentis inest fides, Apostolis non ignotum modò, sed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vsu & moribus recepta fuisse quæ scriptis tradita non fuerunt. Illa scilicet quæ Christo adhuc viuente intelligere non poterant: post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi visum est. Quod ad præsentem causam satis est, ridiculos profectò se faciunt, quum ingentia illa mysteria, quæ tanto tempore Apostolis incomperta fuerint, partim obseruationes esse constet aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæ verò apud Gentes omnes promulgatæ multo antè fuerant) partim ineptas gesticulationes & inanes ceremoniolas, quas insulsi sacrificuli, qui nec nare sciunt, nec literas, perquam rite peragunt: imò quas pueri & moriones adeò appositè effingunt vt videri possit nullos esse magis idoneos talium sacrorum antistites. Si nullæ essent historiæ, ex re tamen ipsa æstimarent sani homines, non subitò erupisse in Ecclesiam tantam rituum & obseruationum congeriem, sed sensim obrepsisse. Nam quum sanctiores illi Episcopi, qui Apostolis ætate proximi fuerunt, nonnulla instituissent quæ ad ordinem ac disciplinam pertinebant: subsequuti postea sunt homines, alij post alios, neque satis considerati & nimis curiosi ac cupidi: quorum vt quisque posterior erat, ita stulta æmulatione cum suis decessoribus certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat ne breui obsolescerent sua inuenta, ex quibus laudem ad posteros affectabant, in exigenda eorum obseruatione erant multo rigidiores. Hæc κακοζηλία bonam istorum rituum partem nobis peperit quos isti pro Apostolicis nobis venditant. Atque id quoque histōriæ testantur.

Confirmatio superioris resp. ad 2. arg. ab exemplo ceremoniarũ quæ ad cœnæ Domini administrationem paulatim accesserũt.

Exceptio ex Augustino. Epist. 118.

Responsio ad exceptionem.

19 Ne omnium catalogum texendo simus nimium prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini administranda fuit sub Apostolis magna simplicitas. Proximi successores ad ornandam mysterij dignitatem aliquid addiderunt quod non esset improbandum. Sed postea superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde consuendo, hunc quem in missa videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris ornamenta, has gesticulationes & totam rerum inutilium supellectilem nobis composuerunt. Atqui obiiciunt fuisse hanc olim persuasionem, quæ in Ecclesia vniuersa vno consensu fierent, ab ipsis Apostolis prodiisse. Cuius rei Augustinum citant testem. Ego verò non aliunde quàm ex ipsius Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel Conciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia authoritas, statuta esse intelligere licet: sicuti quòd Domini passio, & resurrectio & in cælum ascensus, & aduentus Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluisse vsitatas tunc obseruationes, nonnisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiæ ordinem contineri vtile est? Quantum autem hoc ab eo distat quod Romanenses magistri extorquere volunt, vt nulla sit apud eos ceremoniola quæ non pro Apostolica censeatur?

Secunda confirmatio ab exemplo aquæ lustralis.

20 Ne longior sim, vnum tantùm exemplum proferam. Siquis eos interroget vnde aquam suam lustralem habeant, protinus respondent, Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historię, qui si Apostolos adhibuisset in consilium, nunquam profectò cõtaminasset Baptismum alieno & intempestiuo symbolo

Epist. 118. ad Ianuar.

bolo. Etsi nec mihi verisimile est, tam vetustam esse eius consecrationis originem quàm illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quasdam suo tempore Ecclesias solennem Christi imitationem in lotione pedum refugisse, ne ad Baptismum ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil prẹter coniecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudicium fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen interest instituásne aliquod pietatis exercitium quo libera conscientia vtantur fideles: si autem non erit illis vtilis vsus, abstineant: an legem feras quæ conscientias seruitute illaqueet. Nunc verò à quocunque authore emanarint, postquam videmus in tantum abusum prolapsas esse, nihil obstat quominus sine vlla eius contumelia abrogemus: quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

Altera resp. ad 2. argumentum. Si quę ab antiquis Patribus inuentę sunt ceremoniæ, multum differunt a Papisticis.

3. Tertiū arg. a decreto Apostolorum.

Act. 15. 20.

21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquiunt, & Seniores primæ Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt, quo præcipiebant Gentibus omnibus, se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum semper aliàs, tum in hac rẻ eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit si iugum postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, si sua authoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinem & suffocatum attingant. Manet quidem adhuc scrupulus, quòd nihilo minus videantur prohibere. Atqui facilè dissoluetur siquis propius decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primum ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandum esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternúmque Dei mandatum de non violanda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. Sit hoc igitur secundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quę fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt.

Resp. 1. locum S. historiæ explanans.

Primū caput huius decreti Apostolorum.

Alterū caput.

Applicatio huius loci, ostendens quædam in Papatu recepta posse ad tempus a piis sine superstitione, propter fratres infirmos.

22 Quemadmodum siqui Ecclesiis nondum bene constitutis præsunt fideles pastores, omnibus suis edicant ne, donec imbecilles quibuscum viuunt adolescant, palam die veneris carnibus vescantur, aut feriis in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi, seposita superstitione, indifferentia per se sint: vbi tamen accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculum hoc infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab iis legem dicat, quos constat duntaxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino satis disertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apostolis dici potest, quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tollendo, quàm diuinam vrgere Legem de vitanda offensione. acsi dixissent, Præceptum Domini est ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata sunt, suffocatum, & sanguinem manducare non potestis quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idque ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, qui certè nonnisi ex Concilij sententia sic scribit, De escis quæ idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscientia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendiculum fiat infirmis. Cui isthæc probè perpensa fuerint, ei posthac fucus non fiet, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, acsi

1. Cor. 8. 1.

Eccl

Resp.2. ab aduersariorū confessione petita. Ii enim abrogant decretum Apost. cuius tamē exemplo traditiones suas stabilire volunt.

Ecclesiæ libertatem suo decreto infringere cœpissent. Verùm, vt effugere nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respondeant mihi quo iure illud ipsum decretum ausi sint abrogare. Nempe quia ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voluerant Apostoli, nihil amplius periculi erat: legem verò à suo fine æstimandam nouerant. Quum igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur nisi quantū charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quàm violationem charitatis, nónne simul agnoscunt non commentitium aliquod esse additamentum ad Legem Dei, sed germanam simplicémque accommodationem ad tempora & mores quibus destinabatur?

Resp. 3. Eiusmodi tyrannis Apostolorum exemplo innitens duob. nominibus est improbanda. 1. Et corpora & conscientias excruciat. 2. Deo suū dominium eripit, vnde horrenda sequuntur iudicia.

23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniurię eiusmodi leges, esse tamen sine exceptione audiendas contendunt. non enim hîc agi, vt erroribus consentiamus: sed tantùm vt dura præfectorum imperia subditi perferamus, quę detrectare non est nostrum. Verùm hîc quoque optimè verbi sui veritate occurrit Dominus, nósque à tali seruitute in libertatem vendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficium verbo suo non semel obsignauit. Non enim (quod malitiosè fingunt) id solùm agitur vt grauem aliquam oppressionem in corpore nostro perferamus, sed vt conscientiæ libertate sua, hoc est sanguinis Christi beneficio spoliatæ seruiliter crucientur. Quanquam istud etiam, acsi parum ad rem faceret, omittamus. At quanti putamus referre, suum Domino regnum eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem quoties humanarum inuentionū legibus colitur: quum solus ipse cultus sui velit haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, audiamus quanti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mandato & doctrinis hominum, ecce ego stupefaciam eum miraculo grandi & stupendo. peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia à senioribus recedet. Alibi, Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Et sanè quòd se filij Israel pluribus idololatriis inquinarunt, totius mali causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd transgressi Dei mandata, cultus nouos fabricarint. Ideóque refert Sacra historia nouos aduenas qui ad incolendam Samariam traducti fuerant à Rege Babylonio, fuisse discerptos & consumptos à feris bestiis, eo quòd nescirent iudicia vel statuta Dei terræ illius. Quanuis in ceremoniis nihil peccassent, non tamen probata fuisset Deo inanis pompa: sed interim cultus sui violationē, quòd homines aliena à verbo suo commenta ingererent, vlcisci non destitit. Vnde postea dicitur, pœna illa territos, ritus in Lege præscriptos suscepisse: sed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuisse ipsum & non timuisse. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo esse positam dum in illo colendo simpliciter quod mandat, nullas nostras inuentiones miscendo sequimur. Atque ideo sæpius laudantur pij Reges, quòd fecerint secundum omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad sinistram. Vltrà progredior, etiamsi in commentitio aliquo cultu palàm non apparet impietas: seuerè tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei præcepto discessum est. Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatum erat, videri potuit augere templi ornatum, quum eius consilium esset soli Deo illic sacrificia offerre, quod splendidius facturus erat quàm in primo & vetusto altari: videmus tamen vt Spiritus audaciam illam detestetur non alia de causa nisi quòd hominum inuenta in Dei cultu impuræ sunt corruptelæ. Et quo nobis clarius patefacta est Dei voluntas, minus excusabilis, quicquam tentandi proteruia. Ac proinde meritò aggrauatur hac circunstantia crimen Manasse, quòd altare nouum extruxerit in Ierusalem: de qua pronuntiauerat Deus, Ponam illic nomen meum: quia nunc quasi ex professo respuitur Dei authoritas.

Iesa.29.13. *Matth.15.9.* *2.Re.17.24.32.* *2.Reg.22.1, & alibi.* *2.Reg.16.10.* *2.Reg.21.3.*

Nec mirum. Deo enim displicent in causa religionis hominū inuenta.

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus se facturum stupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronuntiet hominum præceptis. At si spectarent quid sit in religionis (hoc est cælestis sapientiæ causa) ab vno Dei ore pendere, simul viderent non leuem esse rationem cur peruersa huiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine sibi præstantur. Nam tametsi speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen sunt coram Deo humiles, cui easdem præscribunt leges quas ipsi seruant. Hæc verò ratio est cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vocat ἐθελοθρησκείαν id est voluntarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatum. Sic est profectò

Ratio. Hæc sapientia ex superbia & hypocrisi profluit. *Colos.2.3.4.*

ctò: stultescere & nostram nobis ipsis & omnium hominum sapientiam oportet quo solum illum sapere permittamus. Quam viam minimè tenent qui confictis hominum arbitrio obseruatiunculis, illi se approbare meditantur, & quasi inuito præuaricatricem erga eum obedientiam, quæ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot antè seculis & nostra memoria factum est, & fit hodie quoque in iis locis in quibus creaturæ pluris est quàm Creatoris imperium: vbi religio (si tamen religio vocari ea meretur) pluribus magísque insulsis superstitionibus conspurcata est quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim posset parere hominum sensus quàm carnalia fatuáque omnia, & quæ suos authores verè referant? *Exemplo confirmata.*

25 Quod etiam obtendunt superstitionum patroni, Samuelem sacrificasse in Ramatha, &, quamuis præter Legem id fieret, placuisse tamen Deo: facilis solutio est, non fuisse secundum aliquod altare quod vnico opponeret: sed quia nondum arcæ fœderis destinatus erat locus, oppidum vbi habitabat sacrificiis destinasse tanquam maximè commodum. Certè animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in sacris, vbi Deus tam arctè vetabat addi vel minui. Quod ad exemplum Menoha spectat, extraordinarium & singulare fuisse dico. Obtulit ille Deo sacrificium homo priuatus, nec sine Dei approbatione: nempe quia non temerario animi sui motu, sed cælesti instinctu hoc suscepit. Quantopere autem abominetur Deus quę mortales ex seipsis excogitant ad eum colendum alter non inferior Menoha Gedeon insigni documento est, cuius ephod non modò ei & familiæ, sed toti populo cessit in ruinam. Denique aduentitia quælibet inuentio, qua Deum homines colere appetunt, nihil aliud est quàm veræ sanctimoniæ pollutio. *4. Quartum arg. ab exemplis.* *1.Sam.7.17.* *Resp. ad 1. exemplum.* *Iudic.13.19.* *Ad secundum.* *Iudic.8.27.*

Mat.23.3, & 16.6. 26 Cur igitur, inquiunt, ferri voluit Christus onera illa importabilia quæ alligabant Scribæ & Pharisæi? Imò cur alibi idem Christus caueri voluit à fermento Pharisæorum? fermentum (interprete Matthæo Euangelista) appellans quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati admiscerent. Quid apertius volumus, quàm quòd totam earum doctrinam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neque altero loco Dominum voluisse suorum conscientias propriis Pharisæorum traditionibus vexari. Et verba ipsa, si modò non torqueantur, nihil tale sonant. Illic siquidem Dominus acerbè in Pharisæorū mores inuehi instituens, simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum vita cernerent quod sequerentur, non tamē ea facere desinerent quæ verbo docebant, quum in cathedra Mosis (hoc est, ad enarrandam Legem) sederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium exemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem semper requirunt, subiiciam Augustini verba, quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Domini præpositos partim fidos, partim mercenarios. Præpositi qui fidi sunt, veri sunt Pastores. audite tamen, quòd & mercenarij necessarij sunt. Multi quippe in Ecclesia, commoda terrena sectantes, Christum prædicant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenarium, sed Pastorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisæi cathedram Mosis insident. quæ dicunt, facite: quę autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei docent. ergo per illos Deus docet. sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Augustinus. *5. Postremum arg. Christus eiusmodi onera ferri voluit.* *Responsio 1. consilium Domini ostendens.* *Resp. 2.* *Aug. in Ioh. tract. 46.*

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominum conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducūt quibus Ecclesiæ ordo constituitur: illorum quoque errori commodùm hic occurrendum est. Falli sanè perquam est lubricum: quia nō prima statim facie apparet quantum inter illas & has intersit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediam, ne cui imponat similitudo. Hoc primùm habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse politiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendā concordiam valeat: si in rebus agendis vigere semper aliquem ritum, quem non respui publicæ honestatis interest, atq; adeò humanitatis ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandū esse, quæ cum bene composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati bene prospectū volumus, diligenter omnino curandum est quod Paulus iubet, vt decenter omnia & *Tertia pars capitis, de legitimis constitutionibus Ecclesiasticis.* *Quarum fundamentū ponitur generale axioma Apostoli, vt omnia fiant εὐσχημόνως & κατὰ τάξιν.* *1.Cor.14.40.*

secund

ſecundum ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta inſit diuerſitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniíſque pugna: neque politia vlla ſatis firma eſt, niſi certis legibus conſtituta: nec ſine ſtata quadam forma ſeruari ritus quiſpiam poteſt. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abeſt vt damnemus, vt his ablatis, diſſolui ſuis neruis Eccleſias, totáſque deformari ac diſſipari cõtendamus. Neque enim haberi poteſt quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: niſi additis obſeruationibus, tanquam vinculis quibuſdam, ordo ipſe & decorum conſiſtat. Id tantùm ſemper in iſtis obſeruationibus excipiendum eſt, ne aut ad ſalutem credantur neceſſariæ, atque ita cõſcientias religione obſtringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

In his autem duo extrema cauenda.

Ad hãc amuſſim ſi traditiones Papiſticæ examinantur, indecoræ & inordinatæ apparebunt.

28 Habemus ergo optimam & fideliſſimam notam quæ inter impias illas conſtitutiones diſtinguat (quibus veram obſcurari religionem & conſcientias ſubuerti dictum eſt) & legitimas Eccleſiæ obſeruationes: ſi his meminerimus alterum ſemper ex duobus eſſe propoſitum, aut vtrunque ſimul, vt in ſacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipſa hominum communitas velut quibuſdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim ſemel publicæ honeſtatis cauſa poſita lex intelligitur, iam ſublata eſt ſuperſtitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rurſum vbi ad communem vſum ſpectare cognoſcitur, euerſa eſt falſa illa obligationis & neceſſitatis opinio, quæ ingentem terrorẽ conſcientiis iniiciebat, quum putarentur traditiones ad ſalutem neceſſariæ. Siquidem hîc nihil quæritur niſi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretium eſt clarius adhuc definire quid ſub illo decoro quod Paulus commendat, quid item ſub ordine comprehendatur. Ac decori quidem finis eſt, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus ſacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modeſtia & grauitas, quæ in omnibus honeſtis actionibus ſpectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum eſt, vt qui præſunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectámque diſciplinam aſſuefiat. Deinde vt bene compoſito Eccleſiæ ſtatu, paci & tranquillitati conſulatur.

Quid decori et ordinis nomine intelligat Paulus.

Decorũ nullũ in Papiſticis ceremoniis.

Veri decori deſcriptio.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil pręter inane oblectamentum inerit: quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu quo vtuntur Papiſtæ in ſuis ſacris: vbi nihil quàm inutilis elegantiæ larua, & luxus ſine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad ſacrorum myſteriorum reuerentiam aptum vt ſit idoneum ad pietatem exercitium: vel ſaltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neq; idipſum ſine fructu: ſed vt fideles admoneat quanta modeſtia, religione, obſeruantia, ſacra tractare debeant. Porrò vt pietatis exercitia ſint ceremoniæ, ad Chriſtum rectà nos deducant neceſſe eſt. Similiter ordinẽ non conſtituemus in illis nugatoriis pompis quæ nihil habent præter euanidum ſplendorem, ſed in ea compoſitione quę omnem confuſionem, barbariem, contumaciam, turbas omnes & diſſidia tollat. Prioris generis exempla ſunt apud Paulum, Vt ne prophana ſympoſia cum ſacra Domini Cœna cõmiſceantur: Ne mulieres in publicum niſi velatæ procedant: & alia plurima in quotidiano vſu habemus: quale eſt. Quòd flexis genibus nudóque capite oramus: Quòd Domini Sacramenta non ſordidè, ſed cum aliqua dignitate adminiſtramus: Quòd in ſepeliendis mortuis quandam honeſtatem adhibemus, & quæ alia eodem pertinent. In altero genere ſunt horæ publicis precationibus, concionibus & myſticis actionibus deſtinatæ: in ipſis concionibus quies ac ſilentium, loca deſtinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, quòd Paulus vetat ne mulieres in Eccleſia doceant, & ſiqua ſunt ſimilia. In primis verò quæ diſciplinam conſeruant, vt catecheſis, cenſuræ Eccleſiaſticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eundem catalogum referri poſſunt. Ita omnes Eccleſiaſticas conſtitutiones, quas pro ſanctis & ſalutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad diſciplinam & pacem reſpiciunt.

Nullus ordo in pompis Papiſticis.

Veri ordinis exempla.

1. Cor. 11. 21, & 5.

Chriſtiani decori exempla.

1. Cor. 14. 34.

Duo capita conſtitutionum Eccl.

Porro nullæ conſtitutiones euiuſmodi ſunt, niſi quæ Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura deſumptæ ſint.

30 Sed quia hîc periculum eſt ne ab vna parte pſeudoepiſcopi prætextum inde captent ad impias ſuas & tyrannicas leges excuſandas, ab altera ſint quidam nimis meticuloſi, qui ſuperioribus malis admoniti, nullũ quamlibet ſanctis legibus locũ relinquant: hîc teſtari operæpretium eſt, eas demũ humanas conſtitutiones me probare quę & Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura deſumptæ, adeóque prorſus diuinę ſint. Exemplum ſit in geniculatione quæ fit dum ſolennes habentur precationes. Quæritur ſítne humana trad

na traditio,quam repudiare vel negligere cuiuis liceat. Dico ſic eſſe humanam vt ſimul ſit diuina.Dei eſt quatenus pars eſt decoris illius cuius cura & obſeruatio nobis per Apoſtolum commendatur: hominum autem, quatenus ſpecialiter deſignat quod in genere fuerat indicatum magis quàm expoſitum. Ab hoc vno exemplo æſtimare licet quid de toto hoc genere ſit ſentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iuſtitiæ ſummam, & omnes cultus numinis ſui partes, & quicquid ad ſalutem neceſſarium erat, ſacris ſuis oraculis tum fideliter complexus eſt, tum perſpicuè enarrauit: in his ſolus Magiſter eſt audiendus. Quia autem in externa diſciplina & ceremoniis non voluit ſigillatim præſcribere quid ſequi debeamus (quòd iſtud pendêre à temporum conditione præuideret, neque iudicaret vnam ſeculis omnibus formam conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi neceſſitas Eccleſiæ poſtulabit. Poſtremò quia ideo nihil expreſſum tradidit quia nec ad ſalutem hæc neceſſaria ſunt, & pro moribus vniuſcuiuſque gentis ac ſeculi variè accommodari debent ad Eccleſiæ ædificationem: prout Eccleſiæ vtilitas requiret, tam vſitatas mutare & abrogare quàm nouas inſtituere conueniet. Fateor equidem, non temerè, nec ſubinde, nec leuibus de cauſis ad nouationem eſſe decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit: quam ſi moderatricem eſſe patiemur, ſalua erunt omnia.

1.Cor.14.40.

Secundum genus diuinæ eſſe debent: licet quoad ſpeciem humanitus ordinatæ ſint.

Optima verò iſtarum moderatrix charitas eſt, quæ Eccleſiæ ædificationem reſpicit.

31 Iam verò Chriſtiani populi officium eſt, quæ ſecundum hunc canonem fuerint inſtituta, libera quidem conſcientia, nullâque ſuperſtitione, pia tamen & facili ad obſequendum propenſione ſeruare, non contemptim habere, non ſupina negligétia præterire: tantum abeſt vt per faſtum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obſeruantia & cautione cóſcientiæ libertas eſſe poterit? Imò verò præclarè conſtabit vbi reputabimus, non fixas eſſe & perpetuas ſanctiones quibus aſtricti ſimus, ſed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tametſi non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alij aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò ſumus obnoxij. Hoc in exemplis ſuperius poſitis recognoſcere licet. Quid? an in mulieris carbaſo ſita religio eſt, vt nudo capite egredi ſit nefas? An ſanctum de eius ſilentio decretum, quod violari ſine ſummo ſcelere non poſſit? An aliquid in genuflexione, in humando cadauere myſterium, quod præteriri ſine piaculo non poſſit? Minimè. Nam ſi tali feſtinatione opus ſit mulieri in iuuando proximo quę velare caput non ſinat, nihil delinquit ſi aperto capite accurrat. Et eſt vbi loqui non minus opportunú illi ſit quàm alibi tacere. Stantem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil vetat. Denique ſatius eſt maturè humare mortuum, quàm vbi linteum deeſt, vbi non adſunt qui deducant, expectare dum inhumatus putreſcat. Sed eſt nihilominus in iſtis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, inſtituta, ipſa denique humanitas & modeſtiæ regula dictet: vbi ſi imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admiſſum crimen eſt: ſin contemptu, improbanda eſt contumacia. Similiter dies ipſi qui ſint, & horæ, quæ locorum ſtructura, qui quo die canantur Pſalmi, nihil intereſt. Verùm & certos dies & ſtatas eſſe horas conuenit, & locum recipiendis omnibus idoneum, ſiqua ſeruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarum rixarum ſemen futura ſit earum rerum confuſio, ſi prout cuique libitum ſit, mutare liceat quæ ad communem ſtatum pertinent? quando nunquam futurum eſt vt omnibus idem placeat, ſi res velut in medio poſitæ, ſingulorum arbitrio relictæ fuerint. Quòd ſiquis obſtrepat & plus ſapere hîc velit quàm oportet, viderit ipſe qua moroſitatem ſuam ratione Domino approbet. Nobis tamen iſtud Pauli ſatisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Eccleſias Dei.

Ideo Chriſtianorum eſt, eiuſmodi conſtitutiones neque cõtemnere, neque negligere, ſed fideliter obſeruare: idque liberâ conſcientiâ.

Exemplis, quæ frequenter occurrere poſſunt, hæc concluſio illuſtratur.

Regulæ obſeruandæ.

Ratio.

1.Cor.11.16.

32 Porrò ſumma diligentia incumbendum eſt nequis irrepat error, qui purum hunc vſum vel inficiat vel obſcuret. Quod quidem obtinebitur ſi quæcunque erunt obſeruationes manifeſtam vtilitatem præ ſe ferant, ſi parciſſimæ admittantur: potiſſimum verò ſi accedat fidelis Paſtoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt ſua cuique in his rebus omnibus libertas conſtet, & quandam nihilominus ſuæ quiſque libertati neceſſitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerum obſeruatione nulla ſuperſtitione verſemur ipſi, nec moroſè nimium ipſam ab aliis requiramus, ne potiorem Dei cultum ceremoniarum multitudine æſtimemus, ne Eccleſia Eccleſiam ob externæ diſciplinæ varietatem contemnat. Poſtremò vt nullam hîc perpetuam legem

Ex altera parte cauendum. 1. ne vnquã irrepat aliquis error qui has conſtitutiones inquinet.

2. Aut ſuperſtitio, quæ pietatem aut charitatem offendat.

3. Aut necessitas quædam, quæ libertatē Ecclesiarū tollere velit. nobis statuentes, totum obseruationum vsum & finem ad Ecclesię ædificationem referamus: qua postulante, non modò mutari aliquid, sed quicquid antè in vsu nobis obseruationum fuerit, inuerti nulla offensione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quosdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præsenti experimento est hæc ætas. Nam (quæ superiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione támque pertinaci studio antehac in ceremoniis hæserunt Ecclesiæ, vt vix satis repurgari à prodigiosis superstitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur nec abs re olim fortè institutę, & nulla per se impietate notabiles.

CAPVT XI.

De Ecclesiæ iurisdictione, eiúsque abusu, qualis cernitur in Papatu.

Caput XI. ad duas partes præcipuas commodè reuocari potest.

1 Iurisdictionis Ecclesiasticæ necessitas, origo, descriptio, partes essentiales, nempe sacrū verbi ministerium, & excommunicationis disciplina perpetua, cuius scopus, vsus item ac abusus declaratur, sect. 1.2.3.4.5.6.7.& 8.

2 Argumenta quæ Papistæ proferunt in defensionem Pontificiæ tyrannidis, ius vtriusque gladij, imperatoriam pompam ac dignitatem, ditiones alienas, & immunitatem (quam vocant) vsurpantis, refelluntur, à nona sectione ad finem capitis.

Absoluta tractatione de potestate Ecclesiastica circa doctrinam & leges ferēdas, superest disputatio de eadem potestate quo ad iurisdictionem, quæ hoc capite & sequenti absoluitur. Huius autem iurisdictionis necessitas, origo, & descriptio paucis ostenditur & probatur Apostoli verbis.

Estat tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua, Ecclesiasticæ potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesiæ iurisdictio pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodum enim nulla vrbs nullúsve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic Ecclesia Dei (quod iam docui, sed nunc iterum cogor repetere) sua quadam spirituali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorsus distincta est, eámque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potius multum iuuet ac promoueat. Ista igitur iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quàm ordo comparatus ad spiritualis politiæ conseruationem. In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesiis iudicia quæ censuram de moribus agerent, animaduerterent in vitia, & exercendo clauium officio præessent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item ad Romanos, quum dicit, Qui præest, in solicitudine præsit. Non enim alloquitur magistratus (qui nulli tunc erant Christiani) sed eos qui ad spirituale Ecclesiæ regimen erant adiuncti Pastoribus. Ad Timotheum quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene pręsunt. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium vsum constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ contulit, Matthæi decimooctauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quòd si in sua contumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porrò monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequeunt. proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi velimus irritam facere clauium promissionem, & excommunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere: aliquam Ecclesiæ iurisdictionem demus necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21: sed ius synedrij in posterum transferri ad Christi gregem. Ad illum vsque diem Iudæis sua fuerat gubernādi ratio, quam in Ecclesia sua stabilit Christus quoad puram institutionem, atque in graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & fastuosis hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediat quòd Christus iisdem verbis res aliquantulum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere vtile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligādo & soluēdo loquuntur. Alter est Matthæi decimosexto, vbi Christus, postquam se claues regni cælorū Petro daturū promisit, continuò subiungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud significat quàm aliis quæ habentur apud Iohannem, quum discipulos missurus ad prędicandum, postquam insufflauit in eos, Quorum, inquit, remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: sed germanam, fluentē, obuiam. Hoc de remittendis & retinēdis peccatis mandatum & illa de ligādo & soluendo

Vide initium c. 8. *1. Cor. 12. 28.* *Ro. 12. 8.* *1. Tim. 5. 17.*

Pendet hæc iurisdictio à clauibus, Ecclesiæ concessis.

Clauium autē duplex est consideratio.

Cuius explicatio subiungitur, ex duobus locis Euangelistarum deprompta.

Mat. 16. 19. *Ioh. 20. 23.*

Petro facta promiſſio non aliò debent referri quàm ad verbi miniſterium, quod dum Apoſtolis committebat Dominus, ſimul & hoc ſoluendi ligandique munere ipſos inſtruebat. Quæ enim eſt ſumma Euangelij, niſi quòd omnes ſerui peccati & mortis ſoluimur ac liberamur per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu? qui verò Chriſtum liberatorem ac redemptorem non ſuſcipiunt nec agnoſcunt, eos ęternis vinculis damnatos addictóſque eſſe? Hanc legationē quum Apoſtolis ſuis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt ſuam eſſe & à ſe profectam approbaret, hoc præclaro teſtimonio eam honorauit: idque in eximiam confirmationem tum Apoſtolorum ipſorum, tū eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apoſtoli conſtantem ac ſolidam ſuæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, moleſtiis, periculis obituri erant, ſed ſuo demū ſanguine obſignaturi. Ipſam, inquam, vt ſcirent non vanam eſſe nec inanem, ſed potentiæ plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantiſque diſcriminibus, Dei ſe negotium agere perſuaſi eſſent: vt toto mundo aduerſante & repugnante, Deum pro ſe ſtare cognoſcerent: vt Chriſtum doctrinæ ſuæ authorem, aſpectu in terra pręſentem non habentes, ipſum eſſe in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam ſibi tradiderat doctrinæ veritatem. Oportebat rurſum & auditoribus certiſſimè teſtificatum eſſe, illam Euangelij doctrinam Apoſtolorum eſſe ſermonem, ſed Dei ipſius: non vocem in terra natam, ſed è cælo delapſam. Non enim in hominis poteſtate hæc eſſe poſſunt, peccatorum remiſſio, promiſſio vitæ æternæ, ſalutis nuntium. Teſtificatus eſt ergo Chriſtus nihil in Euangelij prædicatione Apoſtolorum eſſe præter miniſterium: ſe eſſe qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remiſſionem quam annuntiarent, veram eſſe Dei promiſſionem: damnationem quam pronuntiarent, certum eſſe Dei iudicium. Hæc autem teſtificatio ſeculis omnibus data eſt, firmáq; manet, quæ certiores omnes ſecuróſque reddat, Euangelij verbum, à quocunque tandem homine prædicetur, ipſiſſimam eſſe Dei ſententiam, apud ſummum tribunal promulgatam, in libro vitæ ſcriptam, in cælo ratam, firmam, ac fixam. Habemus, poteſtatem clauium eſſe ſimpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam poteſtatem eſſe quàm miniſterium, ſi ad homines reſpicimus. Non enim hominibus hanc poteſtatem propriè Chriſtus dedit, ſed verbo ſuo, cuius homines miniſtros fecit.

Matt.16.19.

Prior pars clauium, quæ miniſterium verbi reſpicit ad diſputationem de Eccleſiaſtica iuriſdictione non eſt referenda.

Eſt enim prædicatio & miniſterium, non iuriſdictio.

Mat.18.17 2 Alter, quem de ligandi & ſoluendi poteſtate extare diximus, locus Matthæi 18. habetur. vbi ait Chriſtus, Si frater aliquis Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cęlo: quæcunq; ſolueritis, ſoluta erūt. Hic locus non omnino eſt priori ſimilis, ſed paulo in diuerſam partem intelligēdus eſt. Non autem ſic diuerſos facio vt non multam habeant inter ſe affinitatem. Hoc primum vbique ſimile eſt, quòd vtraque eſt generalis ſentētia, eadem ſemper ligandi ſoluendíque poteſtas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promiſſio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de prędicatione eſt qua verbi miniſtri funguntur: hic ad diſciplinam excommunicationis pertinet, quæ Eccleſiæ permiſſa eſt. Ligat autem Eccleſia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac deſperationem coniiciat, ſed quia eius vitā ac mores damnat, ac, niſi reſipuerit, iam eum ſuæ damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Chriſto Ieſu. Ne quis ergo cōtumaciter Eccleſię iudicium contemnat, aut parui faciat ſe fidelium ſuffragiis damnatum: teſtatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud eſſe quàm ſententiæ ſuæ promulgationem, ratúmque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruerſos damnent: habent verbum, quo reſipiſcentes in gratiam recipiant. Errare autem non poſſunt, nec à Dei iudicio diſſentire, quia nonniſi ex Lege Dei iudicāt, quæ non incerta eſt aut terrena opinio, ſed ſancta Dei voluntas, & cęleſte oraculum. Ex iſtis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & verè enarraſſe mihi videor, furioſi illi, nullo diſcrimine, prout ſua vertigine feruntur, nunc confeſſionem, nunc excōmunicationem, nunc iuriſdictionē, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias ſtatuere conantur. Priorem verò ad aſtruendum Romanæ ſedis primatum allegant. ita norunt claues ſuas quibus viſum eſt aptare ſeris & oſtiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuiſſe.

Altera pars, quæ pertinet ad diſciplinam excommunicationis, ea eſt de qua hoc capite agitur.

Quibus nitatur fundamentis.

Qualis eſſe debeat.

Duplicis vſus clauium abuſus in Papatu.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuiſſe imaginantur: quum magiſtratus à religionis noſtræ profeſſione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non ani-

Porro diſciplina illa excommunicationis

est perpetua. vnde sequitur falli qui existimant illi locum non esse vbi Christiani sunt magistratus.

Distinctio ciuilis & Ecclesiasticæ potestatis, exemplo illustrata, quæ iurisdictionis Ecclesiæ necessitatem aperit.

maduertunt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilis potestatis. Neque enim ius gladij habet Ecclesia quo puniat vel coerceat, non imperium vt cogat, non carcerem, non pœnas alias quæ solent infligi à magistratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigatione pœnitentiam profiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquam sibi sumit Ecclesia quod sit proprium magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quod ab Ecclesia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus est aliquis? in vrbe bene constituta, pœna erit carcer. scortatus est? aut similis, aut potius maior. Ita erit satisfactum & legibus, & magistratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ significationem, quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Christo & sacræ eius institutioni iniuria. Et hoc postulat ratio, vt qui Ecclesiam offendit malo exemplo, solenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà sentiunt, nimis est frigida. Mandabat, inquiunt, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset magistratus qui

Exceptio.

Responsio 1.

exequeretur. Sed accidit sæpenumero vt sit negligentior magistratus: imò nonnunquam

2. forte vt sit ipsemet castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit. Adhęc tantundem dici poterit de toto ferè verbi ministerio. Nunc ergo secundum eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagitia: desinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Chri

3. stiani magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magistratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicissim subleuare debet magistratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent esse operæ vt altera sit adiumento alteri, non impedimento.

Cõfirmatio proximè præcedentis assertionis, excommunicationis disciplinam esse perpetuam.

4 Et sanè siquis propius expendat Christi verba facilè perspiciet, statũ & perpetuum Ecclesiæ ordinem, non temporarium illic describi. Neq; enim consentaneum est, vt qui monitionibus nostris obtemperare noluerint, eos ad magistratum deferamus. quod tamen necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille succederet. Quid ista promissio, an vnius anni dicenda erit, vel paucorum, Amen, amen dico vobis: quicquid ligaueritis in terra? Præterea Christus nihil hîc nouum instituit: sed consuetudinem in veteri gentis suæ Ecclesia semper obseruatam, sequutus est: quo significauit, non posse carere Ecclesiam spirituali iurisdictione, quæ ab initio fuisset. Atque id omnium temporum consensu fuit con

Et sub Imperatoribus & magistratib. Christianis fuisse ordinatam.

firmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magistratus Christo nomen dare, protinus abrogata est spiritualis iurisdictio: sed ita duntaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò. non enim magistratus, si pius est, eximere se volet communi filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex ver-

Epist. 32. ad Valentianũ.

bo Dei iudicanti se subiicere: tantum abest vt iudicium illud tollere debeat. Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quàm vt Ecclesiæ filius dicatur Imperator? Imperator enim bonus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui vt magistratum ornent, Ecclesiam spoliant hac potestate, non modò falsa interpretatione corrumpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiúmq; magistratus falso prætextu sibi vsurpauerint.

Quis scopus et vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, in vetere Ecclesia.

5 Sed hoc quoq; exaduerso operæpretium est videre, quis fuerit olim verus vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obrepserit: vt sciamus quid abrogandum sit, & quid ex antiquitate restituendũ, si volumus, euerso regno Antichristi, verum Christi regnum iterum erigere. Primùm hic scopus est, vt scandalis obuiam eatur: quòd siquid scandali exortum sit, aboleatur. In vsu duo sunt considerãda: Vt à iure gladij prorsus separetur hæc spiritualis potestas: deinde ne vnius arbitrio, sed per legitimum consessum

1.Cor.6.4.

1. A iure gladii prorsus separata fuit hæc spiritualis potestas.

administretur. Vtrunq; in puriore Ecclesia obseruatum fuit. Neq; enim vel mulctis, vel carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis potestatẽ suam exercuerunt sancti Episcopi: sed solo Domini verbo, vt decebat, vsi sunt. Seuerissima enim Ecclesiæ vindicta, & quasi vltimũ fulmen, est excommunicatio, quæ nonnisi in necessitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum desiderat, sed verbi Dei potentia contenta est. Deniq; veteris Ecclesiæ iurisdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus

2.Cor.10.4.

de spirituali Pastorum potestate. Data est, inquit, nobis potestas, qua demoliamur munitiones, qua humiliemus omnem altitudinẽ quæ se extollit aduersus cognitionem Dei, qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiam Christi, in

promptu

promptu verò habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Christi: ita, ne doctrina sit ludibrio, secundum idipsum quod docetur iudicari debent qui se profitentur fidei domesticos. Id porrò fieri nequit nisi vnà cum ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ communione qui recipi sine tanti mysterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesiæ censuris subiicit quæ eorum vitia castigent, ac tunc viguisse iudicia innuit à quibus nemo fidelium esset immunis. 1.Cor.5.12.

6 Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnum erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes consessum Seniorum, qui erat in Ecclesia quod in vrbe est Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos suo tempore exerceretur, adiungere solet toto tum clerum Episcopo. Sed alibi quoque demonstrat, sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione non excluderetur. sic enim scribit, Ab initio Episcopatus mei statui sine cleri concilio, & plebis consensu, nihil agere. Verùm hæc erat communis & visitata ratio, vt per senatum Presbyterorum Ecclesiæ iurisdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum censores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutum à suo primordio: vt iam Ambrosij seculo soli clerici in iudiciis Ecclesiasticis essent cognitores. Quod ipse conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi fortè doctorum desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quantopere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu concidisse: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè vestigium referunt vetusti ædificij? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesiæ datum erat, sibi vni vendicauit Episcopus. Perinde enim est acsi Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbũ, quòd vnus homo, translata ad se communi potestate, & tyrannicę libidini patefecit aditum, & Ecclesiæ quod suum erat eripuit, & consessum à Christi Spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

Epist.14. lib.3. & eiusd. lib. epist.19. & alibi.

Epist.10. lib.3.

In 5. cap. 1. ad Timoth.

2. Non vnius arbitrio, sed per legitimum consessum administrabatur.

Sed paulatim sublata est: Primùm enim soli clerici traxerũt iudicia Ecclesiastica.

Deinde Episcopus ad se vnũ traxit quod toti Ecclesiæ datum erat.

7 Verùm (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi velut rem sua cura indignam fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illũ sustinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tantùm dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen spiritualem iurisdictionem adhuc vocant, vbi nonnisi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte vocare audent iudicium Ecclesiæ? At illic sunt monitiones, est excommunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur. si comparet, damnatur. Damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem. si non comparet, monetur vt se sistat iudicio. si moram facit, monetur, & mox excõmunicatur. Quæso, quid omnino simile vel cum instituto Christi, vel cum more prisco, vel cum ratione Ecclesiastica? At fit etiam illic de vitiis censura. Nempe scortationes, lasciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, sed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neque id in plebe modò, sed in ipsis quoque clericis. Ex multis paucos ad se vocant, vel ne videantur nimis socordes in conniuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. Hoc satis supérque est, quòd quum iurisdictionem suam spiritualem iactant Romanenses, ostendere promptum est institutæ à Christo rationi nihil esse magis contrarium: cum prisca verò consuetudine nihilo plus habere similitudinis quàm tenebras cum luce.

Tandem Episcopi quod sibi solis vendicauerant, ad alios, quos Officiales vocant, ablegarunt, et spiritualem iurisdictionem in profana iudicia conuerterunt.

Exempla, quæ impiam hanc ἀταξίαν traducunt.

8 Tametsi non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamen debellatum esse confido vt nihil iam sit cur quisquam ambigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrãnidem, Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam cõplector in fabricandis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquearũt, tum pseudoecclesiasticam iurisdictionem, quam per suffraganeos &

Repetitio eorũ quæ ab initio cap. 8. huc vsque dicta sunt.

Summa est, Christum voluisse verbi sui ministros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere.

officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permittimus, fieri nõ potest quin totum istud dominationis genus extemplo prosternatur ac corruat. Ius autẽ gladij quod sibi quoque tribuunt, quia in conscientias non exercetur, tractare præsentis negotij non est. Qua tamen etiam in parte animaduertere operæpretium est, sui semper esse similes: nihil scilicet minus quàm quod haberi volunt, Ecclesiæ pastores. Nec peculiaria hominum vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeóque ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hac de re Christi authoritatem quærimus, non dubium quin verbi sui ministros à ciuili

Mat.20.25. Luc.22.25.

dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quum diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis: sed res esse magis separatas quàm vt in vnum hominem coire

Exo.18.16.

queant. Nam quòd Moses vtrunque simul sustinuit, primùm raro id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur, Vbi autem certa forma à Domino præscribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur: sacerdotium iubetur fratri resignare. & meritò. est enim supra naturam vt vnus homo vtrique oneri sufficiat. idq; fuit seculis omnibus diligẽter in Ecclesia obseruatum. Nec quisquam extitit Episcoporum, quandiu durauit vera aliqua Ecclesiæ facies, qui de vsurpando iure gladij cogitaret: vt

Refert hoc homil. de basilic. tradendis.

istud esset vulgare prouerbium Ambrosij ętate, Imperatores magis sacerdotium optasse quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod postea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Ecclesias.

Papistarum exceptiones.

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, honorẽ, opes sui muneris tenerent sine onere ac solicitudine: ne otiosi prorsus relinquerentur, ius illis gladij datum est, vel potius ipsi sibi vsurparunt. Hanc impudentiam quo tandem prætextu defendent? An iudiciorum cognitionibus, ciuitatúmque & prouinciarum administrationibus sese inuoluere, & occupationes à se tam alienas latissimè amplecti, id Episcoporum erat? quibus tantum in suo munere operæ ac negotij est, vt si illic toti assiduíque

1. Hac pompa extollitur & floret gloria Christi.
2. Se non abstrahi a vocationis suæ partibus.

sint, nec vllis auocamentis distrahantur, vix tamen sufficere queant. At verò, qua sunt peruicacia, iactare non dubitant, sic pro dignitate florere gloriam regni Christi, nec se interim nimium abstrahi à vocationis suæ partibus. Quantum ad prius illud attinet, si hoc decorum est sacri muneris ornamentum, eò fastigij euectos esse vt summis quibusque monarchis sint formidabiles: est cur cum Christo expostulent, à quo grauiter eo

Ad 1. resp.
Mat.20.25. Luc.22.15. Luc.12.14.

modo lęsus est eorum honor. Quid enim contumeliosius, eorum quidem opinione, dici poterat istis verbis? Reges Gentium & Principes dominantur illis: vos autem non sic. Nec tamen duriorem legem seruis suis imponit quàm ipse primus sibi tulit ac recepit. Quis me (inquit) iudicem constituit aut diuisorem inter vos? Videmus iudicandi munus simpliciter à se reiicere, quod nõ faceret si res esset suo muneri cõsentanea. In ordinem cui se Dominus subiecit, non patientur serui se cogi? Alterum vellem tam experimento

Act.6.2.
Ad 2. respon.

probarent quàm dictitare facile est. Atqui quum Apostolis visum non fuerit, derelicto Dei sermone, ministrare mensis: ex eo quia doceri nolunt, conuincuntur, non eiusdem esse & bonum Episcopum præstare & bonum Principem. Nam si illi qui pro donorum quibus præditi erant amplitudine, pluribus longè & grauioribus curis sufficere poterant quàm vlli post eos nati homines, confessi sunt tamen se verbi & mensarum ministerio incumbere simul non posse quin oneri succumberent: quomodo isti præ Apostolis nihili homunciones possent eorum industriam centuplo superare? Id quidem tentare impudentissimæ nimiúmque audacis confidentiæ fuit. Sed tamen factum videmus. quo successu, palàm est. neque enim aliter euenire poterat quàm vt deserta sua functione in aliena castra commigrarent.

Huius tyrannidis initia & progressus, vbi etiam ostenditur quibus gradibus hucvsque tandem conscenderint.

10 Nec dubium quin ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus fecerint. Neque enim primo passu hucusque poterant conscendere: sed nunc vafritie & obliquis artibus sese clanculum extulerunt, ita vt nemo futurum prospiceret, donec factum esset: nunc per occasionem, terrore & minis extorserunt à Principibus aliquod potentiæ suę auctarium: nunc quum viderent Principes ad largiendum non difficiles, stulta & inconsiderata eorum facilitate sunt abusi. Olim pij, si quid controuersię inciderat, vt litigandi necessitatẽ effugerent, Episcopo mandabant arbitrium: quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis sępe implicabantur veteres Episcopi, quod ipsis quidem summo-

Primus gradus, curiositas.

pere displicebat (quemadmodum alicubi testatur Augustinus) sed ne partes ad conten-

tiosum

tioſum iudicium proſilirent, hanc moleſtiam inuiti obibant. Iſti ex voluntariis arbitriis, quæ prorſus à forenſi ſtrepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam iuriſdictionem. Quum vrbes ac regiones aliquanto poſt tempore variis difficultatibus premerentur, ad Epiſcoporum patrocinium ſe contulerunt, vt ipſorum fide protegerentur: iſti miro artificio ex patronis dominos ſe fecerunt. Quin violentis factionibus bonam partem occuparint negari non poteſt. Qui verò Epiſcopis iuriſdictionem ſponte contulerunt Principes, variis ad id ſtudiis impulſi ſunt. Verùm vt aliquam pietatis ſpeciem habuerit ipſorum indulgentia, non optimè tamen hac præpoſtera ſua largitate conſuluerunt Eccleſię commodis, cuius antiquam verámque diſciplinam ſic corruperunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abuſi ſunt in ſuum commodum Epiſcopi, hoc vno ſpecimine edito, ſatis ſupérque teſtati ſunt, ſe minimè eſſe Epiſcopos. Nam ſi quam ſcintillam habuiſſent Apoſtolici Spiritus, reſpondiſſent proculdubio ex ore Pauli, Arma militiæ noſtræ non carnalia, ſed ſpiritualia ſunt. Verùm cęca cupiditate rapti, & ſe & poſteros & Eccleſiam perdiderunt.

Secundus, ambitio. *Tertius, violentia.* *Quartus, hypocriſis.* *Quintus, impietas.* 2.Cor.18.4.

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus ſatrapiis non contentus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt poſſeſſionem mero latrocinio occupatam, qualicunque colore retineat, nunc iure diuino ſe habere gloriatur, nunc Conſtantini donationem, nunc alium titulum prætendit. Primùm cum Bernardo reſpondeo, Eſto vt alia quacunq; ratione hoc ſibi vendicet, non tamen Apoſtolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: ſed dedit ſucceſſoribus quod habebat, ſolicitudinem Eccleſiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magiſter, ſe nō eſſe conſtitutum inter duos iudicem, non debet ſeruo ac diſcipulo indignum videri ſi non iudicet vniuerſos. Loquitur autem Bernardus de iudiciis ciuilibus: ſubiungit enim, Ergo in criminibus, non in poſſeſſionibus poteſtas veſtra: quoniam propter illa, non propter has accepiſtis claues regni cælorum. Quænam tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices ſuos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es ſuperior (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum ſentiamus de nobis, meminerimus impoſitum miniſterium, non dominium datum. Diſce ſarculo tibi opus eſſe, non ſceptro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planum eſt, Apoſtolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vſurpare aude aut dominans Apoſtolatum, aut Apoſtolicus dominatum. Et continuo pòſt, Forma Apoſtolica hæc eſt, dominatio interdicitur: indicitur miniſtratio. Hæc quum ab homine ſic dicta ſint vt ipſam veritatem loqui omnibus palàm ſit, imò quum ſine vllis verbis res ipſa pateat: nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arelatenſi decernere, ſupremum ius vtriuſque gladij ſibi competere iure diuino.

Poſtremus, iniquitatis myſterium, & Antichriſti Satanicus furor regnis & imperio manus iniiciens. Lib.2.cōſider.2. Luc.12.14 Lib.de cōſid.2. *Huic tyrannidi Bernardus ſuo ſeculo fortiter reclamauit.* *Attamē ius vtriuſque gladii Papa ſibi tribuit.*

12 Quantum ad Conſtantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum hiſtoriis verſati ſunt, non opus habent doceri quàm ſit hoc non modò fabuloſum, ſed etiam ridiculum. Sed vt omittamus hiſtorias, vnus Gregorius huius rei & idoneus & locupletiſſimus eſt teſtis. Nam quoties de Imperatore loquitur, ſereniſſimum dominum vocat: & ſe indignum eius ſeruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena poteſtate dominus noſter citius indignetur: ſed excellenti conſideratione, propter eum cuius ſerui ſunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in ſubiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuſpiam, ſed ſuam illic cauſam agit. Alibi, In omnipotenti Deo confido quòd longam piis dominis vitam tribuet, & nos ſub manu veſtra ſecundum ſuam miſericordiam diſponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propoſitum ſit hanc de Conſtantini donatione quæſtionem penitus excutere: ſed tantùm vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenſes, quum terrenum imperium ſuo Pontifici aſſerere conantur. Quo fœdior Auguſtini Steuchi impudentia fuit, qui in cauſa tam deplorata operam ſuam & linguam Romano Pontifici venditare auſus eſt. Valla quod homini docto & acris ingenij difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Eccleſiaſticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac putidas nænias ſpargit ad claram lucem obruendam. Et certè nō minus frigidè domini ſui cauſam agit quàm ſi facetus quiſpiam, idem ſe agere ſimulás, Vallæ ſuffragaretur: ſed digna eſt cauſa ſcilicet cui tales patronos mercede

Præterea donationem fictitiam Conſtantini allegauit, vt ſuam tyrannidem ſtabiliret. Epiſt.5.lib.2. Epiſt.20.li.3. Epiſt.61 li.2. Epiſt.31.li.4. Epiſt.34.li.4 *Cuius donationis vanitas detegitur.*

cede

cede redimat Papa: æquè autem digni conductitij rabulæ quos spes lucri frustretur, sicuti Eugubino contigit.

Quo tempore, & qua ratione ad eam imperatoriam dignitatē Rom. Pontifices peruenerint.

13 Cæterùm si quis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapsi sunt anni quingenti quum in subiectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Pontifex sine Imperatoris authoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occasionem præbuit Gregorio septimo Imperator Henrichus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius consilij, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutę. Nam quum Episcopatus totius Germaniæ haberet in aula sua partim venales, partim prædæ expositos, Hildebrandus, qui lacessitus ab eo fuerat, plausibilem prætextum arripuit quo se vindicaret. Quia autem videbatur bonam & piam causam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henrichus, propter insolentiorē administrandi rationem, plerisque Principum exosus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium septimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi sui malitiam prodidit. quę causa fuit vt à multis qui cum eo conspirauerant, destitueretur. Hoc tamen profecit vt impune liceret successoribus non modò iugum excutere, sed Imperatores quoque obnoxios sibi facere. Huc accessit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henricho similiores quàm Iulio Cæsari: quos subigere non fuit difficile, quum domi rerum omnium securi & ignaui desiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta sit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa traditum sibi fingit.

Hildebrādus, homo impurus & nequam, tyrannidis Papisticæ architectus.

Quibus artibus vrbem Romam & alienas ditiones inuaserint.

14 Interea temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vrbem quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in potestatem suam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Christianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequam sibi raperent vrbis dominatum) turbarunt vt propemodum perdiderint. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prædiis quæ censebant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerent in signum vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauiter in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occupare tentaret: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel suo iniussu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum vendicare, facinus est anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituum interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quę talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Christi gloriam minimè obscurum est. Nam si in vniuersum quicquid habent secularis potestatis spontè resignent, nullum gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculum vertitur. sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Habetur lib. 4. Registr. c. 88.

Quàm illos dedeceat talis rapacitas.

Ezech. 34. 4.

Immunitas autem, quam vanè vendicant, veteribus Episcopis ignota est.

15 Iurísdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Clerici Romanenses. Rem enim indignam esse putant si in causis personalibus coram ciuili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ecclesiæ tum libertatem tum dignitatem, si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Episcopi, qui aliàs in asserendo Ecclesiæ iure rigidissimi erant, nihil lædi se ac suum ordinem iudicarunt si subiicerentur. Pij quoque Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quoties opus erat, Clericos semper vocarunt. Sic enim loquitur Constantinus in Epistola ad Nicomedenses, Si quis Episcoporum inconsultè tumultuatus sit, ministri Dei, hoc est, mea executione, illius audacia coercebitur. Et Valentinianus, Boni Episcopi potentiæ Imperatoris non obloquuntur: sed syncerè, & Dei magni Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parent. Hoc sine vlla controuersia tunc erat omnibus persuasum. Ecclesiasticæ quidem causæ ad Episcopale iudicium referebantur. Quemadmodum siquis Clericus nihil in leges deliquisset, Canonibus tantum reus agebatur: non citabatur ad commune tribunal: sed Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei quæstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Ecclesiæ. Sic intelligendum

Refertur lib. 1. Theodori. cap. 20. lib. 4. Theodorit. cap. 8.

Vtcunque causas fidei vel quæcunque ad Episcopos propriè spectarēt, ob irreligiosis principibus nō

Epist.32. dum est quod scribit Ambrosius ad Valentinianum: Augustę memoriæ pater tuus non modò sermone respondit, sed legibus quoque sanxit, in causa fidei eum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec iure dissimilis. Item, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis est qui abnuat, in causa fidei, in causa (inquam) fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare? Item: Venissem, Imperator, ad consistorium tuum, si me vel Episcopi, vel populus ire passus foret: dicentes, causam fidei in Ecclesia coram populo debere tractari. Contendit quidem spiritualem causam, hoc est, religionis, ad ciuile forum non esse trahendam vbi profanæ controuersiæ agitantur. Meritò in hac re eius constantiam laudant omnes. Et tamen in bona causa eò vsq; progreditur, vt si ad vim & manum ventum fuerit, cessurum se dicat. Volens, inquit, locum mihi commissum non deseram: coactus repugnare non noui, arma enim nostra preces sunt & lachrymæ. Obseruemus singularem sancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciáque coniunctam. Iustina Imperatoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Ecclesiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat si in palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur Imperatorem idoneum esse cognitorem tantæ controuersię. Id quod & illius temporis necessitas postulabat, & ipsa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim sibi potius iudicabat quàm vt tale exemplum ad posteros, se consentiente, transmitteretur: & tamen si vis afferatur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, fidem & Ecclesiæ ius armis tueri. Cæterùm in aliis causis quiduis se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Ecclesiæ tributum soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicandi: nemo nostrûm interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Serenissimi, inquit, domini animum non ignoro, quòd se in causis Sacerdotalibus miscere non soleat: ne nostris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: sed certas causas esse dicit quas Ecclesiastico iudicio relinquere debeat.

patérentur suæ cognitioni eripi.

Homil. de basilic. tradendis.

Veterum Episcoporum, moderatio, fortitudo, constantia & prudentia, pontificiæ immunitati ex aduerso repugnans.

Lib. 3. epist. 20.

16 Atque adeò hac ipsa exceptione nihil aliud quęsierunt sancti viri, quàm ne Principes minus religiosi tyrannica violentia & libidine Ecclesiam in suo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant siquando suam authoritatem interponerent Principes in rebus Ecclesiasticis, modò conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, disciplinæque stabiliendæ, non dissoluendæ, hoc fieret. Nam quum Ecclesia cogendi non habeat potestatem, neque expetere debeat (de ciuili coercitione loquor) piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis, iudiciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Episcopis quibusdam mandasset vt vicinos collegas à Barbaris expulsos susciperent: eam iussionem confirmat Gregorius, hortatúrque ipsos vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Episcopo Constantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori secularis immunitatem iactat, quin potius se obsequentem fore promittit, quoad licebit per conscientiam: & simul hoc dicit fecisse Mauricium quod religiosum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Quid constantia sua quærebant veteres Episcopi.

Lib. 1. epist. 43.

Lib. 4. epist. 32, & 34.

Lib. 7. epist. 39.

CAPVT XII.

De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione.

Constat duabus puæcipuis partibus hoc caput.

1 Prima pars disciplinę Ecclesiasticæ, plebem respiciens, & communis dicta, duas partes obtinet: quarum prior pendet a potestate clauium, de qua sect. 1. vsque ad 14. posterior in indicendis ieiuniis & oratione consistit, de qua sect. 14. vsque ad 22.

2 Altera pars eiusdem disciplinæ, ad clerum pertinens, explicatur a 22. sectione vsque ad finem capitis.

Isciplina Ecclesiæ, cuius tractationem in hunc vsque locum distulimus, paucis expedienda est: vt aliquando ad reliqua transeamus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauium & spirituali iurisdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Ecclesiam in duos ordines præcipuos: clerum scilicet & plebem. Clericos appello vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesia funguntur. Loquemur primùm de communi disciplina, cui subesse omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui pręter illam communem, suam propriam habet. Sed quia nõnulli, in odium

Primæ partis prior pars, de potestate clauium, seu de communi Ecclesiæ disciplina.

discip

medio castigari conuenit. neque enim satis est si is qui edito mali exempli facinore, grauiter Ecclesiam læsit, verbis tantùm castigetur: sed priuari ad tempus Cœnæ communione debet, donec resipiscentiæ suæ fidem fecerit. Neque enim Paulus in Corinthium verborum modò obiurgatione vtitur, sed ab Ecclesia eliminat, reprehendítque Corinthios quòd tandiu eum tulissent. Hanc rationem tenuit vetus ac melior Ecclesia, quum vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exortum esset offendiculum, primùm à sacræ Cœnæ participatione abstinere, deinde & coram Deo sese humiliare, & coram Ecclesia pœnitentiam testari iubebatur. Erant autem solennes ritus qui iniungi lapsis solebant, vt essent pœnitentiæ indicia. Vbi sic defunctus erat vt satisfactum Ecclesiæ foret, tum per manuum impositionem recipiebatur in gratiam, quæ receptio sæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritum breuiter describit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri ius cõmunionis accipiunt. Quanquam sic præerat reconciliationi Episcopus cum suo clero, vt simul plebis consensum requireret: quemadmodum alibi tradit.

1. Cor. 5. 5.

Epist. 2. lib. 1. Epist. 14. lib. 3, & eiusdem lib. epist. 26.

Nemo ab hac disciplina, ne princeps quidem, eximendus.

7 Hac disciplina adeò nemo eximebatur, vt principes quoque vnà cum plebeiis se ad eam ferendam subiicerent. Et meritò: quum Christi esse constaret, cui omnia Regum sceptra & diademata submitti æquum est. Sic Theodosius, quum ab Ambrosio ob cædem Thessalonicæ perpetratam iure communionis priuatus esset, strauit omne quo circundatus erat insigne regium: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod aliorum fraude obrepserat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id sibi esse debent iudicare magni reges, si coram Christo Rege regum suppliciter se prosternant, nec illis displicere debet quòd per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant præter meras assentationes, plusquam necessarium illis est per os Sacerdotum à Domino corripi. Quin potius optare debent ne sibi Sacerdotes parcant, quo parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda isthæc iurisdictio sit: quia alibi dictum est. Hoc tantùm addo, illam esse legitimam in excommunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus, si non soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbante Ecclesia: in eum scilicet modum vt plebis multitudo non regat actionem, sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinem à paucis geratur. Tota verò actionis series, præter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quæ Christi præsentiam pręse ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio præsideat.

Ambros. lib. 1. epist. 3. in orat. habita in funere Theodos.

A quibus, & qua serie actionis exerceri debeat.

Quo animi affectu tractanda.

2. Cor. 2. 7.

Ratio, à fine eiusdem.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quæ cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Semper enim diligenter cauendum est, quemadmodum præcipit Paulus, ne absorbeatur à tristitia is in quem animaduertitur. sic enim ex remedio fieret exitium. Verùm ex fine melius sumi poterit moderationis regula. nam quum hoc in excommunicatione quæratur vt ad pœnitentiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Christi nomen, vel ad imitationem alij prouocentur, hæc si intuebimur, licebit facilè iudicare quousque progredi & vbi desinere debeat seueritas. Ergo vbi pœnitentiæ suæ testimonium Ecclesiæ dat peccator, & hoc testimonio scandalum, quantum in se est, obliterat: nequaquam vltrà vrgendus est. quòd si vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissidebat, & erat mirum in modum periculosa. Nam quum peccatori pœnitentiam solennem & priuationem à sacra communione nunc in septem, nũc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam vitam indicerent: quid inde sequi potuit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapsus esset, ad secũdam pœnitentiam admitteretur, sed vsque ad finem vitæ eiiceretur ab Ecclesia, id nec vtile erat, nec rationi consentaneum. Quicunque igitur sano iudicio rem æstimabit, desiderabit hîc eorum prudentiam. Quanquam publicum hîc potius morem improbo quàm eos omnes accuso qui eo vsi sunt, quorum nonnullis displicuisse certum est: sed ideo ferebant quia non poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm non sponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra venientibus præsto est. Opto omnes in Ecclesiam regredi: opto omnes commilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto

Qua in parte quidam ex veteribus nimiũ rigidi fuerunt.

More recepto magis quam proprio consilio.

Ad Cornelium epist. 3. lib. 1.

collig

colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio examino: delictis plusquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Chrysostomus aliquanto durior, sic tamen loquitur, Si Deus tam benignus est, vt quid Sacerdos eius austerus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vsus sit Augustinus erga Donatistas, vt non dubitauerit in Episcopatum recipere qui à schismate redierant, ídque statim post resipiscentiam. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti sunt proprio iudicio cedere vt eam sequerentur.

Cypriano, Chrysostomo, & Augustino, testibus.

9 Quemadmodum autem in toto Ecclesiæ corpore hæc mansuetudo requiritur, vt clementer nec vsque ad summum rigorem animaduertat in lapsos, sed potius, secundum Pauli præceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt expulsi expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd si tum quoque maiorem peruicaciæ quàm humanitatis speciem præferunt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de iis in posterum sperantes quàm videmus in præsens: nec propterea desinamus pro iis Deum precari. Et (vt verbo vno complectar) non personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortem addicamus: sed tantùm qualia sint cuiusque opera æstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequimur, stamus potius diuino iudicio quàm nostrum proferimus. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare, ac misericordiæ eius legem dicere: cui quoties visum est, pessimi in optimos mutantur, alieni inseruntur, extranei cooptantur in Ecclesiam. Idque Dominus agit vt sic hominum opinionem eludat, & temeritatem retundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius suprà quàm decet vsurpare audet.

Non tantùm Ecclesia vniuersa, sed singula quoque mēbra ad eam moderationem se accommodare debent: ne ex disciplina ad carnificinā dilabamur.

Matth. 18. 18.

10 Nam quòd promittit Christus ligatum in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: qua non coniiciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, sed vitam moréſque suos damnari audientes, suæ etiam ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamen plectit vt futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salutem reuocet. Quod si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionem restitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus est. Proinde tametsi familiarius versari aut interiorem consuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Ecclesiasticam disciplinam: debemus tamen contendere, quibus possumus modis, vt ad meliorem frugem conuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemadmodum Apostolus quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimicos, sed corripite vt fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm communiter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabamur ad carnificinam.

Nec aliò trahi potest quod de ligatione & solutione Christus pronunciauit.

Anathematis rarus aut nullus omnino vsus.

2. Thess. 3. 15.

11 Hoc quoque ad disciplinæ moderationem in primis requiritur quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minus diligenter à seniorum Concilio vitia corrigi, discessionem propterea continuò ab Ecclesia faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant ministerium, vel inusitata asperitate totam Ecclesiam perturbent. Est enim verissimum quod scribit, Nempe quisquis vel quod potest, arguendo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat: hunc à maledictione liberum ac solutum esse. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ, vnitatem Spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus sufferendo nos inuicē præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictę medicina non tantùm superuacua, sed etiam perniciosa esse incipit: ideóq; medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in conseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatē, nec intemperie correctionis disrumpit vinculum societatis. Fatetur quidem nō Pastores modo debere in hanc partē incumbere ne quid in Ecclesia vitij remaneat

Nimia quoque morositas tam in priuatis quàm in pastoribus cauenda est.

Lib. 2. contra Parme. cap. 1.

Lib. 3. cap. 1.

Cap. 2.

Cap. 1.

neat, sed vnicuique eodem enitendum pro sua virili: nec dissimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiamsi iis non faueat, nec cum iis peccet, reum esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramentorum participatione possit separare, & non facit, iam non alieno malo peccare, sed suo. Tantùm id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque luceat.

Matt. 13. 29.

In quam partem Donatistæ pessimè peccarunt.

Cap. 1.

Et nostro seculo Anabaptistæ, qui ab Augustino in Patriarcharũ suorum personâ viuis coloribus depinguntur.

12 Hoc autem dicit propter Donatistarum morositatem, qui quum cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi, sed excommunicatione non plecterent, (quia non putabant se hac vna quicquam profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disciplinę proditores: & à Christi grege, impio scismate se diuidebant. Qualiter hodie faciunt Anabaptistæ, qui dum nullum cœtum Christi esse agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuum, sub prætextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienę, sed studio suarum contentionum, infirmas plebes iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionib. turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, vmbrâ rigidę seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri iubentur, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Ita se transfigurat Satan in Angelum lucis, dum per occasionem quasi iustæ seueritatis crudelem sæuitiam persuadet, nihil aliud appetens nisi vt corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis: quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendum, muscipulæ insidiarum comminuuntur, & consilia euersionis euanescunt.

2. Cor. 11. 14.

Porrò moderatio hæc tum omnium maximè adhibenda est, quum non tãtùm paucos, sed ipsam multitudinem inuasit peccandi contagio.

Augustino teste.

13 Vnum istud præcipuè commendat, si contagio peccandi multitudinem inuaserit, viuidæ disciplinæ seueram misericordiam esse necessariam. Nam & consilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciosa, ac sacrilega: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quàm corrigant animosos malos. Ac quod aliis ibi pręcipit, ipse quoq; fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthaginensi scribens, Epist. 64. conqueritur ebrietatem impune grassari in Africa, quæ adeò grauiter in Scripturis damnatur: suadétque vt coacto Episcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Neq; tamen intelligit conniuendum propterea aut tacendum Episcopis, quòd seuerius punire publica flagitia nequeant: quemadmodum ipse postea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quoad licet sanitatem potius quàm exitium corpori afferat. Atque ideo sic tandem concludit, Quamobrem & illud præceptum Apostoli nullo modo negligendum est, de malis segregandis, quum sine periculo violandæ pacis fieri potest: quia nec aliter fieri voluit: & istud quoque seruandum est, vt sufferentes inuicem studeamus seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.

Cap. 2. lib. 3. cõtra Parm.

1. Cor. 5. 7.

Ephes. 4. 2.

Altera pars cõmunis disciplinæ, ieiunia, solennes supplicationes, & alia sancta exercitia respiciens.

Fidelibus Dei seruis sub vtroque fœdere vsitata.

Ad quos vsus renouanda.

14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non continetur, in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortentur Pastores vel ad ieiunia vel ad solennes supplicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitentiæ, ac fidei exercitia: quorũ nec tempus nec modus nec forma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquitur. Huius quoque partis obseruatio, sicuti est vtilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsque Apostolis semper fuit vsitata. Quanquam ne ipsi quidem Apostoli primi fuerunt authores, sed exemplum sumpserunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, cõuocatam fuisse plebem, supplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo sequuti sunt Apostoli quod & populo Dei nouum non erat, & vtile fore præuidebant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia contineri potest. Exempla passim extant in Sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in summa habendum est: quoties de religione incidit controuersia quam vel Synodo, vel Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligẽdo Ministro agitur, quoties deniq; tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rurs

ti: rursum quum apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, & bellum & fames, hoc sanctum esse,& seculis omnibus salutare institutum, vt Pastores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur. Siquis testimonia quæ ex Veteri testamento adduci possunt, non recipiat, quasi Christianæ Ecclesiæ minus conueniant, constat Apostolos quoque sic fecisse. Tametsi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæstionem. De ieiunio ergo dicamus nonnihil: quia plurimi dum non intelligunt quid vtilitatis habeat, non adeò necessarium esse iudicant: alij etiam vt superuacuum, prorsus reiiciunt: & vsu eius non bene cognito, facilis est in superstitionem lapsus.

De ieiunio locus.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuiat, vel vt ad preces ac sanctas meditationes melius simus comparati, vel vt testimonium sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico ieiunio: quòd non vna est omnibus corporis constitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriusque communis est. tam enim vniuersa Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces opus habet, quam priuatim fidelium vnusquisque. Tertius quoque similiter. Fiet enim interdum vt bello, vel peste, vel calamitate aliqua gentem vnam percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tota plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Siquem verò priuatum feriat manus Domini, idipsum faciat vel solus vel cum sua familia. Id quidem præcipuè situm est in animi effectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationem: idque tum maximè si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul peccatum suum palàm confitendo, laudem iustitię Deo reddant, & se mutuò singuli exemplo suo cohortentur.

Huius tres fines.

Primus priuato ieiunio magis conuenit.

Secundus & tertius.

16 Vnde ieiunium, vt est signum humiliationis, frequentiorem vsum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vtcunque sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnà cum oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quo eorum ministerium, quod tanti momenti erat, melius Deo cõmendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipsi postea quum ministros præficerent Ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud spectarunt nisi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, ventre pleno mentem non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentíque affectu ferri in precationem, & in ea perseuerare possit. Sic intelligẽdum est quod refert Lucas de Anna, eam seruiisse Domino ieiuniis & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatẽ. Tale fuit ieiunium Nehemię, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles rectè facere si ad tempus abstineant à thoro coniugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per se momenti esse admonet nisi quatenus refertur in hunc finem. Deinde quum præcipiat eo loco coniugibus, vt alij aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

Publicum ieiunium cum oratione coniunctum indicere solẽt Pastores, quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est.

Act.13.3. Ibidẽ 14.23. Luc.2.37. Nehem.1.4. 1.Cor.7.5. Ibidem 3.

17 Rursum si grassari incipit vel pestilentia, vel fames, vel bellum, aut si qua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur: Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam, quo suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari, tum eius gloriæ interest ac publicæ ædificationis, tum nobis quoq; ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem vsitatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum est. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtũ, indici ieiunium, & ea quę sequuntur, loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulo antè dixerat, de flagitiis populi cõstitutam esse quęstionem, ac iam imminere iudicij diem nuntiauerat, reósque citauerat ad dicendam causam. deinde vociferatur vt properent ad saccum & cinerem, ad fletum & ieiunium:

Itẽ, quoties publica aliqua calamitas grassari incipit.

Exempla sub lege.

Ioel.2.15.

hoc est, vt externis quoque testificationibus se coram Domino prosternant. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus & ieiunium, & quæ sunt his similia, non dubium quin ad nostram quoque ætatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarum conditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cum ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minus vtamur quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ non modo Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac constitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationem habebant. Quid causæ est igitur cur non idem agamus? At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnà cum aliis accepit. Imò hodiéque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio, ad seipsos excitãdos, ne sua nimia securitate & socordia Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis castigantur. Proinde Christus, quum Apostolos suos excusat quòd non ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium: sed calamitosis temporibus ipsum destinat, & coniungit cum luctu, Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponsus.

1.Sam.7.6.& 31.13. 2.Reg.1.12. Ionæ 3.5. Matth.9.15. Luc.5.34.

Ieiunium in tribus præcipue situm est: tempore, ciborum qualitate, & parsimonia.

18 Ne quis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium. non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hic intelligimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt quandam ieiunij speciem, quoad fieri potest, toto suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex consueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quemadmodum, exempli causa, si ob solennem precationem quis ieiunet, vt eò impransus accedat. Qualitas in eo sita est vt absint omnes lautitiæ, ac plebeiis vilioribúsque cibis contenti, palatum delicatis non irritemus. Quantitatis ratio in hoc est, vt parcius ac leuius solito vescamur: tantùm ad necessitatem, non etiam ad voluptatem.

Ne quid verò superstitionis obrepat, tria sunt inculcanda.

Ioel.2.13.

1. Scindẽda esse corda, non vestimenta.

19 At verò semper in primis cauendum nequid obrepat superstitionis, quemadmodum antehac magno Ecclesiæ malo accidit. Multo enim satius fuerit nullum prorsus esse ieiuniorum vsum quàm diligenter obseruari, & interim corruptum esse falsis perniciosísque opinionibus, ad quas mundus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obuiam eant Pastores. Primum est vt semper vrgeant quod docet Ioel, scindẽda esse corda, non vestimenta: hoc est, admoneant plebem, non magni per se æstimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati & suiipsius displicentia, vera humiliatio, verúsque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ab causam vtile esse nisi quòd istis accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obiiciendo, fucum sibi facere conantur. Itaque in hanc hypocrisin seuerissimè inuehitur Iesaias, quòd Iudæi satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vtcunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit? & quæ sequuntur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocritarum ieiunium, sed maxima abominatio. Alterum malum huic affine summopere cauendum est, ne pro opere meritorio aut specie diuini cultus censeatur. Nam quum sit res per se media, nec quicquam habeat momẽti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per se necessariis non alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit Augustinus, satis clarè docet, ieiunium non nisi ab iis quos dixi finibus æstimandum, nec Deo aliter probari nisi eò referatur. Tertius error non adeò quidem impius, periculosus tamen: tanquam vnum ex præcipuis officiis morosius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis sic extollere vt homines se aliquid eximium fecisse putent quum ieiunauerint. Qua in parte nõ in totum excusare audeo veteres quin & superstitionis quædam semina iecerint, & occasionem prębuerint tyrannidi quę postea exorta est. Occurrunt quidem interdum sanæ ac prudentes de ieiunio sententiæ: sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunij laudes, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.

Iesa.58.5.

2. Cauendum ne pro opere meritorio, aut specie diuini cultus censeatur.

Li.2.De moribus Manich. cap.13.& lib. 30.cõtra Faustum.

3. Abstinentiam illam non immodicè extollere.

20 Et

Quod quum fuerit factum, inualuit ieiunii quadragesimalis obseruatio ex κακοζηλίᾳ.

Quæ obseruatio superstitiosa tribus rationibus refellitur.

Mat.4.2.

20 Et tunc passim inualuerat superstitiosa quadragesimæ obseruatio: quia & vulgus eximium aliquod obsequium Deo se in ea præstare existimabat, & Pastores eam commendabant pro sancta Christi imitatione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum vt aliis exemplum præscriberet, sed vt Euangelij prædicationem sic auspicando, non humanam doctrinam esse, sed è cælo profectam re ipsa comprobaret. Ac mirum est tam crassam hallucinationem hominibus acuti iudicij obrepere potuisse: quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim sæpius ieiunat Christus (quod fieri oportuit si anniuersarij ieiunij legem tradere vellent) sed semel tantùm, quum se ad Euangelij promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat si homines ad imitationem prouocare vellet: sed magis exemplum designat quo in sui potius admirationem omnes rapiat quàm ad æmulandi studium excitet. Denique non alia est istius ieiunij ratio quàm eius quo defunctus erat Moses, quum Legem è manu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabiliendam Legis authoritatem, non debuit in Christo prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Mosis, talem ieiunij formam in populo Israelitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis ac Patribus id sequutus est, quum tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum sine cibo & potu quadraginta dies transegisse, non aliò pertinebat quàm vt populus agnosceret eum excitatum esse Legis vindicem, à qua vulgò propè totus desciuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία, & superstitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. Quanquam in modo ieiunij mira tunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate, historiæ suę libro nono. Romani enim (inquit) non nisi tres habebant septimanas: sed illis continuum erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbato. Illyrici & Græci sex: alij septem: sed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum discrimine dissidebant. alij non nisi pane & aqua vescebantur, alij addebant olera: piscibus alij & volatilibus non abhorrebant: alij nullum habebant in cibis discrimen. Huius etiam differentiæ meminit Augustinus, posteriore epistola ad Ianuarium.

Exod. 24.18. & 34.28.

1.Reg.19.8.

Vsitata quidē apud veteres, sed diuersa ratione.

Postea latæ sunt leges de ciborū delectu, & varii abusus irrepserūt, iā inde a Hieronymi seculo.

21 Sequuta sunt deinde deteriora tempora, & ad pręposterum vulgi studium accessit Episcoporum tum inscitia & ruditas, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ sunt impiæ leges quæ cōscientias exitialibus vinculis stringunt. Interdictus carnium esus quasi hominem contaminaret. Additæ sacrilegæ opiniones aliæ super alias, donec in profundum omnium errorum vētum est. Ac nequid prauitatis omitteretur, ineptissimo abstinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquisitissimis quibusque deliciis laus ieiunij quæritur. nullæ tunc lautitiæ sufficiunt. nunquam maior ciborum vel copia, vel varietas, vel suauitas. In tali ac tam splendido apparatu putant se rite seruire Deo. Taceo quòd nunquam fœdius se ingurgitant qui volūt haberi sanctissimi. In summa, his summus est Dei cultus, à carnibus abstinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarum. Rursum hęc vltima est impietas, & vix morte expiabilis, siquis minimum laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario gustauerit. Narrat Hieronymus, iam suo sęculo quosdam extitisse qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui, ne oleo vescerentur, cibos delicatissimos vndique aduehi sibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abstinebant: sed suaues pretiosásque sorbitiunculas fieri sibi curabant: quas non ex calice hauriebant, sed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare est inter omnes diuites: vt scilicet non alio fine ieiunent nisi vt lautius nitidiúsque epulentur. Sed nolo multum verborum profundere in re non adeò dubia. Hoc tantùm dico, cum in ieiuniis tum in omnibus aliis disciplinæ partibus adeò nihil recti, nihil sinceri, nihil bene compositi ac ordinati habere Papistas, vt superbiendi occasionem vllam habeant, quasi aliquid reliquum sit apud eos laude dignum.

Ad Nepotianum.

Conclusio, nullam esse cōmunis disciplinæ Ecclesiasticæ praxin in Papatu.

Altera pars disciplinæ Eccl. clerum respiciens.

22 Sequitur altera pars disciplinæ, quæ ad clerum peculiariter pertinet. Ea Canonibus continetur quos sibi veteres Episcopi suóque ordini imposuerunt. Quales sunt, Nequis clericus venationi, nequis aleæ, nequis comessationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturam: nequis lasciuis saltationibus interesset: aliíque eius generis. Adiiciebantur & pœnæ, quibus ipsa Canonum authoritas sanciebatur, nequis eos impune violaret. In hunc finem vnicuique Episcopo committebatur cleri sui gubernatio, vt secundum Canones, suos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finē in-

Qualis, quàm que seuera olim fuerit.

ſtitutæ erant annuæ inſpectiones ac Synodi, vt ſiquis foret in officio negligentior, admoneretur: ſiquis peccaſſet, pro modo delicti in eum animaduerteretur. Ipſi quoque Epiſcopi quotannis ſuas habebant prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur ſiquid præter officium admiſerant. Nam ſiquis Epiſcopus durior erat aut violentior in ſuum clerum, illuc erat prouocatio, etiamſi vnus tantùm conquerebatur. Animaduerſio ſeueriſſima erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac communione ad tempus priuaretur. Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam ſolebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuerſale cogere Concilium ſolius erat Imperatoris, quemadmodum teſtantur omnes vetuſtæ indictiones. Quandiu vigebat hæc ſeueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & operæ præſtarent. Quin multo rigidiores erant in ſeipſos quàm in vulgus. Et ſanè ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) diſciplina plebs regatur: clerici inter ſe acriores exerceant cenſuras, minúſque longè ſibi quàm aliis indulgeant.

Quàm miserè hodie obſoleuerit. Iſtud totum vt obſoleuerit nihil opus eſt referre, quum nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effræne ac diſſolutum: ac eò licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipſos videatur prorſus ſepulta eſſe omnis antiquitas, vmbris, fateor, quibuſdam decipiunt ſimplicium oculos, ſed quę ad vetuſtos mores nihilo propius accedunt quàm ſimiæ æmulatio ad id quod ratione & conſilio faciunt homines. Memorabilis eſt apud Xenophontem locus, vbi docet, quum turpiter degeneraſſent Perſę à maiorum inſtitutis, & ab auſtero viuendi genere ad mollitiem & delicias prolapſi eſſent, vt tamen dedecus hoc tegerent, priſcos ritus ſedulò ſeruaſſe. *Lib. 8. Pæd. Cyri.* *Exemplum Papiſtis admodū conueniens.* Nam quum Cyri tempore eouſque vigeret ſobrietas & temperantia vt emungi opus non eſſet, atque etiam probri loco duceretur: apud poſteros durauit religio nequis mucum è naribus traheret, ſorbere verò & intus alere ad putredinem vſque fœtidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permiſſum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad menſam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri neceſſe foret, tolerabile. Semel comedere præſcriptum: hoc non abrogauerant boni iſti ſucceſſores, ſed vt à meridie vſque ad mediam noctem continuarent ſuas crapulas. Conficere diurnum iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: ſed laſſitudinis vitandæ cauſa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vſitatum ex conſuetudine fuit. Quoties degeneres ſuas regulas obtendent Papiſtæ, vt ſe oſtendant affines eſſe ſanctis Patribus: ridiculam eorum imitationem hoc exemplum ſatis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum poſſit exprimere.

Locus, de ſacerdotum cælibatu, in quo diſciplinæ Eccleſiaſticæ vim omnem Pontificii conſtituerunt. 23 Vna in re pluſquam rigidi ſunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittant. Quanta apud eos ſcortandi graſſetur impunitas dicere nihil attinet. ac fœtido ſuo cælibatu freti occalluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè oſtendit quàm peſtiferæ ſint omnes traditiones: vtpote quæ non ſolùm orbauit Eccleſiam probis & idoneis Paſtoribus, ſed horrendam inuexit ſcelerum colluuiem, multáſque animas in gurgitem deſperationis proiecit. *Refutatio impiæ huius tyrānidis ex ſcriptura.* Certè quòd ſacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum eſt impia tyrannide, non modò contra verbum Dei, ſed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquiſſet, nulla ratione hominibus licuit. *1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 6.* Deinde nominatim Deum cauiſſe verbo ſuo ne hæc libertas infringeretur, clarius eſt quàm vt longa demonſtratione vti neceſſe ſit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Epiſcopum vult eſſe vnius vxoris virum. ſed quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spiritu ſancto denuntiat, fore nouiſſimis temporibus homines impios qui coniugium prohibeant: *1. Tim. 4. 3.* eóſq; non modò impoſtores nuncupat, ſed dæmones? Hoc igitur vaticinium, hoc ſacrum oraculum eſt Spiritus ſancti, quo Eccleſiam ab initio pręmunire aduerſus pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum eſſe coniugij prohibitionem. *Exceptionis Papiſticæ ad locum Apoſtoli diluitio.* Verùm bellè ſe elapſos eſſe putant quum hanc ſententiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, alióſq; veteres hæreticos. Illi (inquiunt) ſoli matrimonium damnarunt: nos minimè damnamus, ſed Eccleſiaſticum ordinem tantùm ab eo arcemus, cui putamus non ſatis conuenire. Quaſi verò etiamſi in illis ſuperioribus completum ſit primo loco hoc vaticinium, non in iſtos etiam competat: aut quaſi auditu digna ſit puerilis iſta argutiola, quòd prohibere ſe negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim eſt acſi tyrannus iniquam non eſſe legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

1. Argumentū 24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotem. Quaſi non prouiderit

derit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excellere deberent Sacerdotes. Ita Apostolum perturbati ordinis confusíque decoris Ecclesiastici insimulant, qui quum absolutam boni Episcopi ideam delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, ausus sit coniugium ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non esse qui secundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non esse nouam concedo: sed falsam esse ex ipso contextu palam est: quia statim præscribit quales Episcoporum & Diaconorum vxores esse oporteat. Paulus inter Episcopi virtutes numerat coniugium: isti intolerabile vitium in ordine Ecclesiastico esse docent. Et, si Deo placet, hac generali vituperatione non contenti, immunditiem & pollutionem carnis in suis Canonibus vocant. Cogitet quisque apud se ex qua officina hæc prodierint Christus eo honore dignatur coniugium vt imaginem esse velit sacræ suę cum Ecclesia coniunctionis. Quid splendidius dici poterat ad commendandam coniugij dignitatem? Qua igitur fronte immundum vel pollutum vocabitur in quo similitudo spiritualis Christi gratiæ elucet?

Papist. pro Sacerdotum cælibatu.
Responsio.
Exceptio.
Responsio 1.
Syricius ad Episcopos Hispaniarũ.
Resp. 2.

25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos ministrandi vices redibant, oportuit ab vxoribus secubare, quo puri & immaculati sacra tractarent. Nostra ergo sacra, quum & multo nobiliora sint & quotidiana, à coniugatis tractari valde fuerit indecorum. Quasi verò eadem sit Euangelici ministerij persona quæ fuit sacerdotij Leuitici. Illi enim tanquam ἀντίτυποι, Christum repręsentabant, qui mediator Dei & hominum, absolutissima sua puritate reconciliaturus Patrem nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum sanctitatis eius nō possent, quibusdam tamen lineamentis vt adumbrarēt, iussi sunt vltra humanum morem se purificare, dum ad Sanctuarium accederent: quia tunc scilicet propriè Christum figurabant, quòd veluti pacificatores, ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cælestis tribunalis simulachrum. Hanc personam quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pastores, frustra cum illis comparantur. Quare Apostolus citra exceptionem securè pronuntiat honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Et ipsi Apostoli suo exemplo comprobarunt nullius quamlibet excellentis functionis sanctitate indignum esse coniugium. Nam eos non tantùm vxores retinuisse, sed secum etiam circunduxisse testis est Paulus.

2. Argumentum.
Responsio.
Heb. 13.4.
1. Cor. 9.5.

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorũ istud castitatis pro necessaria re venditarunt, in summam veteris Ecclesiæ ignominiam: quę quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen sanctimonia excelluit. Nam si Apostolos nihil morātur (vt solent eos interdum strenuè cōtemnere) quid, amabo, facient omnibus vetustis Patribus, quos certum est non modò coniugium in Episcoporum ordine tolerasse, sed etiam approbasse? Alebant scilicet fœdam sacrorum profanationem, quando ita non rite apud eos Domini mysteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicendo cælibatu: vt nunquam desunt superstitiosuli, qui semper nouum aliquid comminiscuntur vnde admirationem sibi concilient. Sed quid constitutum fuit? nempe in sentētiam Paphnutij discessum est, qui pronuntiauit castitatem esse cum propria vxore concubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neque aut ipsis dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio creditum est.

3. Argumentum.
Responsio, Apostolorum authoritate, & veteris Ecclesiæ testimonio firmata.
Hist. tripart. lib. 2. cap. 14.

27 Sequuta sunt deinde tempora quibus inualuit nimis superstitiosa cælibatus admiratio. hinc illa subinde & sine modo decantata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cum ea conferenda vulgo crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, sic tamen extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur satis forti animo ad perfectionem adspirare qui non ab ipso sibi tēperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium contraherēt qui peruenissent ad sacerdotij gradum: deinde ne in eum ordinem assumerentur nisi cælibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc, quia videbantur reuerentiam sacerdotio cōciliare, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi antiquitatem obiiciant aduersarii, primùm respondeo, hanc libertatem & sub Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi. hac, sine difficultate, vsos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ authoritatis Pastores, qui in eorum locum successerunt. Illius antiquioris Ecclesiæ exemplum pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicitum

4. Argumentum, à virginitatis supra coniugium commendatione petitum.
Responsio 1.

citum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vſitatúmque fuit.

Reſp.2. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit eſſe coniugio iniquior, non ita impoſuiſſe Sacerdotibus legem cælibatus quaſi res per ſe neceſſaria eſſet,

Reſp.3. ſed quia cælibes coniugatis anteferret. Poſtremò non ita exegiſſe vt neceſſitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam ſeruandam idonei non eſſent. Nam quum ſeueriſſimis legibus in ſcortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc tantùm ſtatuebat vt à functione ſuperſederent.

Concluſio diſputationis de cælibatu, oſtendens quid ſit excipiendum, quoties antiquitatis prætextu commenta ſua defendunt Papiſtæ.

28 Ergo quoties cælibatui ſuo defendendo prætextum antiquitatis quærent nouæ iſtius tyrannidis defenſores, toties excipiendum erit vt veterem illam caſtimoniam in ſuis Sacerdotibus reſtituant, amoueant adulteros ac ſcortatores: ne eos, in quibus honeſtum ac pudicum thori vſum non ſuſtinent, in omne libidinis genus impune ruere ſinant: reuocent illam obſoletam diſciplinam, qua omnes laſciuiæ coerceantur: liberent Eccleſiam hac tam flagitioſa turpitudine, qua iamdiu deformata eſt. Vbi hoc conceſſerint, tum rurſus admonendi erunt ne eam rem pro neceſſaria venditent, quę per ſe libera ex Eccleſiæ vtilitate pendet. Neque tamen hæc dico quòd vlla omnino conditione dandum eſſe locum iis Canonibus cenſeam, qui vinculum cælibatus Eccleſiaſtico ordini iniiciunt: ſed vt intelligant cordatiores qua fronte hoſtes noſtri ſanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantũ ad Patres attinet, quorum ſcripta extant, neque ipſi, quum ex ſuo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo, tanta malignitate coniugij honeſtati obtrectarunt. Contenti erimus vno Chryſoſtomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non poteſt in matrimonij commendationem videri fuiſſe aliis profuſior. Sic autem loquitur, Primus gradus caſtitatis eſt, ſyncera virginitas: ſecundus, fidele coniugium. Ergo ſpecies ſecunda virginitatis, eſt matrimonij caſta dilectio.

Veteres item huic errori nõ prorſus fauiſſe.

Hom. de inuentione Crucis.

CAPVT XIII.

De Votis, quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit.

Conſtat hoc caput duabus partibus.

1 Primùm in genere de votis agitur, à prima ſectione ad octauam.
2 Deinde verò vſque ad finem nominatim de votis monaſticis: nempe de monaſtica profeſſione & moribus, ſect.8.9.10.11.12.13.14.15.16. Poſteà de monachorum votis, & præcipuè de voto cœlibatus, ſect.17.18.19.20.& 21.

Tranſitio à tota ſuperiori tractatione de tyrannide pſeudopaſtorum ad hanc ſequentem.

Eploranda quidem res eſt, Eccleſiam, cui inæſtimabili ſanguinis Chriſti pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide ſic fuiſſe oppreſſam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutam: ſed priuata interim cuiuſque amentia oſtendit, non ſine iuſtiſſima cauſa tantum fuiſſe diuinitus Satanæ eiúſque miniſtris permiſſum. Neque enim ſatis fuit neglecto Chriſti imperio quælibet onera à falſis doctoribus impoſita perferre, niſi propria etiam ſinguli ſibi accerſerent: adeóque cauernas ſibi fodiendo ſe profundius demergerent. Id factum eſt dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui ſub Paſtorum titulo dominati ſunt in Eccleſia, vitiatum fuiſſe Dei cultum, vbi iniquis ſuis legibus miſeras animas illaquearunt: hìc malum affine annectere non intempeſtiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenij ſui prauitate, quibus potuit obſtaculis ſemper adiumenta repuliſſe quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quo melius pateat grauiſſimam perniciem ex votis inuectam eſſe, principia iam antè poſita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè ſanctéque inſtituendam deſiderari poteſt, in Lege eſſe comprehenſum. Docuimus rurſus Dominum, quo melius nos ab excogitandis nouis operibus auocaret, totam iuſtitiæ laudem in ſimplici voluntatis ſuæ obedientia incluſiſſe. Hæc ſi vera ſunt, iudicare promptum eſt, fictitios omnes cultus, quos nobis ipſi ad promerendum Deum comminiſcimur, minimè eſſe illi acceptos, quantumuis nobis arrideant. Et certè Dominus ipſe multis locis non tantùm apertè eos reſpuit, ſed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expreſſum Dei verbum fiunt, quo loco ſint habenda, an nuncupari rite poſſint ab hominibus Chriſtianis, & quatenus eos obſtringant. Nam quod inter homines dicitur promiſſio, id Dei reſpectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longè igitur maiorem in

Ex generalibus quibuſdã fundamentis oſtenditur quo loco vota ſint habenda.

Lib.2.c.8. ſect.5.

votis

votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maximè serio agendum est, dirigantur. Hic mirum in modum omnibus seculis grassata est superstitio: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorum ineptiæ, imò prodigiosæ absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolenter cum diis suis luserunt. Atque vtinam hanc illorum audaciam nō imitati essent etiam Christiani. Minimè id quidem decuit: sed videmus aliquot seculis nihil fuisse hac improbitate vsitatius: vt populus contempta passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium arrisisset, insano studio totus flagraret. Nolo odiosè exaggerare, nec sigillatim recensere quàm grauiter ac quot modis hic peccatum sit: sed hoc obiter dicere visum est, quo melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituere quum de votis tractamus.

Quàm superstitiose nō tantum Ethnici, sed etiam Christiani, in votis nuncupandis peccarint.

2 Porrò si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præpostera: tria expendere conuenit: nempe quis sit is cui votum nuncupatur: qui simus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primum eò spectat vt cogitemus nobis cum Deo esse negotium: quem adeò delectat nostra obedientia, vt ἐθελοθρησκείας omnes, quamlibet in oculis hominum speciosæ sint ac splendidæ, maledictas esse pronuntiet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequitur, nullum ei acceptum esse posse nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere quod nullum testimonium habeat qualiter ab ipso æstimetur. Nam quod Paulus docet peccatum esse quicquid fit absque fide, quum ad actiones quaslibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet vbi cogitationem tuam rectà in Deum dirigis. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborum discrimine disputat Paulus) labimur vel erramus vbi non prælucet fidei certitudo: quanto plus modestiæ adhibendum est vbi rem maximi ponderis aggredimur? Si quidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officiis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquam ad aliquid vouendum descendamus quin certò prius conscientia constituerit, se nihil temerè tentare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum sibi habebit præeuntem, & quasi ex verbo suo dictantem quid factu bonum sit vel inutile.

Disputatio de votis ad tres articulos reuocata.
Col. 2.23.
1. Quis ille sit cui votum nuncupatur, nempe Deus.
Rom. 14.23.
Huic nihil vouendum, nisi quod ipse requirit.

3 In altero quod hîc diximus considerandum, id continetur, vt metiamur vires nostras, vt vocationē nostram intueamur: ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam esse sic in manu nostra positum, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo promittamus. Verissimè enim in Arausicano Concilio decretum fuit, nihil rite Deo voueri nisi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offerūtur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collatæ sibi quisq; gratiæ (vt iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota esse attemperanda ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscribit: ne si vltrà coneris quàm ille permittat, teipsum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarij illi quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiamsi non fuisset sceleratum consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortem subiicerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœnas dedit, quum præcipiti feruore inconsideratum votum concepit. In quo genere primatum vesanæ audaciæ tenet cælibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales suæ infirmitatis obliti, cælibatui se pares esse confidunt. Quo autem oraculo edocti sunt, constaturam sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuersali hominum conditione Dei vocem, Non est bonum homini esse soli. Intelligunt, atque vtinam non sentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentiæ sæpius in certum tempus, prout opportunitas requirit, concedatur. In tali peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent: sed meminerint potius eius quod dictum est, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum tentare est, contra inditam ab eo naturam niti, ac præsentia eius dona spernere acsi nihil ad nos pertinerent. Quod isti non modo faciunt, sed matrimonium etiam quod instituere nō alienum sua maiestate censuit

2. Qui simus nos qui vouemus.
Hîc primùm metiendæ vires nostræ.
Deinde vocationis nostræ habenda ratio.
Cap. 11.
Rom. 12.3.
1. Cor. 12.11.
Alioqui facilè peccamus.
Act. 23.12.
Exemplis id probatur.
Iudic. 11.30.
Quæ cùm clerus Papisticus nō animaduerterit fœdè & horrendum in modum lapsus est.
Gen. 2.18
Cùm enim coniugiū probris affecerint Papistæ horrendas pœnas Deo luerunt.
Deut. 6.16.

suit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit, quod Christus Dominus noster Heb.13.4
sua præsentia sanctificauit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollu- Ioh. 2. 2, & 9.
tionem vocare audent: tantùm vt qualemcunque cælibatum miris encomiis tollant. Quasi verò non aliud cælibatum esse, aliud virginitatem, luculentum ipsi documentum præbeant in sua vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant. in hoc certè Angelis Dei nimiũ iniurij, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et sanè argumentis hîc minimè opus est, vbi re ipsa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœnis huiusmodi arrogantiam, & ex præfidentia donorum suorum contemptum passim vlciscatur Dominus. Et occultioribus prę pudore parco: de quibus hoc ipsum quod intelligitur nimium est. Nihil esse vouendum quod nobis sit impedimento quominus vocationi nostrę seruiamus, extra controuersiam est. Quemadmodum si paterfamilias voueat, relictis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerendum magistratum idoneus est, vbi eligitur, voueat se priuatum fore. Quid autem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda diximus, nonnihil habet difficultatis, nisi explicetur. Itaq; sic paucis accipe. Quum rerum omnium dominos constituerit nos Deus, & eas sic nobis subiecerit vt omnibus pro nostra commoditate vteremur: non est quod speremus gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis adminiculo esse debent, nos in seruitutem addicamus. Hoc ideò dico, quòd nonnulli laudem humilitatis ex eo captant si se illaqueent multis obseruationibus, à quibus non frustra nos liberos atque immunes Deus esse voluit. Proinde si hoc periculum volumus effugere, semper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minimè esse discedendum.

Proinde nihil vouendũ quod vocationi nostræ repugnet.

Nec libertas à Domino nobis acquisita spernenda est.

3. Quo animo votum est nuncupandum, si Deo ipsum approbari volumus.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votum nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, nõ externam speciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat ei acceptáque sit, nunc vehementer displiceat. Vini abstinentiam si ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimoniæ, superstitiosus es: si in alium finem non peruersum respicis, nemo potest improbare. Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines ad quos vota nostra rite dirigentur: quorum duos, docendi causa, ad prętertitum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis testamur, vel ad iram eius deprecãdam, ipsi à nobis pœnam ob admissa delicta exigimus. Priora vocemus, si placet, exercitia gratiarum actionis: altera, pœnitentię. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumem ab exilio in patriam reduceret. Præterea in sacrificiis Gen. 28. 20
veteribus pacificorum, quæ pij Reges ac duces, iustum bellum suscepturi vouebant se reddituros si victoria potiri essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci in Psalmis qui de votis lo Psal.22.26, & 56.13, & 116.14, 18.
quuntur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in vsu esse possunt, quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Neq; enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solenne recognitionis symbolum Deo consecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostendere sufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstabit quominus ad castigandam intemperiem lautitiis omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, ídque facere voto adhibito, quo arctiore vinculo se astringat. Neque tamen sic perpetuam legem iis statuo qui similiter deliquerint: sed ostendo quid facere illis liceat, qui tale votum sibi vtile esse censuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitum facio vt liberum interim relinquam.

Sunt autẽ votorũ quatuor fines quorum duo tẽpus præteritum, reliqui futurũ respiciunt, & sunt exercitia gratiarum actionis ac pœnitentiæ.

Votorum primi generis exẽpla & vsus.

Votorũ secundi generis exẽpla, vsus & libertas.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim, vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores: partim vt quibusdam veluti stimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis se adeò procliuem esse in certum vitium, vt in re aliàs non mala sibi temperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei vsum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum siquis periculosum sibi esse hunc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehemẽter appetat, quid melius faciat quàm vt frænum sibi iniiciendo, hoc est necessitatem abstinendi imponendo, sese omni dubitatione liberet? Similiter siquis vel obliuiosus sit, vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat

Finis votorum quæ in futurũ tempus conferuntur.

Exempla.

cutiat? In vtroque speciem esse pædagogiæ fateor: sed eo ipso quòd sunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine vtilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota, præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ sint limitata.

De votis in vniuersum doctrina.

Votum commune omnium Christianorum.

6 Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentiendum sit. Vnum est votum fidelium omnium commune, quod in Baptismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ sumptione confirmamus, & quasi sancimus. sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam atq; ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ desideriis, Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari non debet. Nec obstat quòd perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hæc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxilij postulatione coniuncta est. In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde tutò licebit, quale sit vnumquodque votum ęstimare. Neque tamen ea ipsa vota, quæ sancta esse assero, sic cõmendare me putes, vt quotidiana esse velim. Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: siquis tamen consilio meo obtemperet, nonnisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet, & procliuis erit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia tędióque solues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

Et quidem sanctum ac salutare.

Vota autẽ particularia ad tres superiores regulas sunt exigenda.

Vnde satis constat quàm misera fuerit aliquot seculis hominum temerè & superstitiosè vouentium conditio: quod primùm in genere ostenditur.

7 Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laborauerit mundus aliquot seculis. Alius se abstemium fore vouebat: quasi vini abstinentia cultus esset per se Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinentiæ se adstringebat ad certos dies, quibus singularem aliquam præ aliis religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etsi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum, votiuas peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mundus aliquandiu æstuauit, si secundum eas quas antea posuimus regulas examinentur, non tantùm inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena manifestę impietatis. Vtcunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones, quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summam pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

Deinde in specie, in votis monachorũ. Atque ita ad 2. capitis partem deuenitur, & primùm qualis fuerit veterum monachorũ vita, quale institutũ: vnde liquet quàm dissimilis & ridiculus sit Papisticus monachismus.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monastica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Ecclesiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum est. Principio, nequis longi temporis præscriptione defendat monachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in monasteriis longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam austeritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebãt. Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum disciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multo etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua: cibus, panis: herbæ ac radiculæ, præcipuæ lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abstinebant. Hæc hyperbolica videri possent nisi ab oculatis & expertis testibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Basilio & Chrysostomo. Talibus verò rudimentis se ad maiora munera pręparabant. Monastica enim collegia fuisse tunc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cum illi quos nuper nominauimus, satis claro documento sunt (nam omnes in monasteriis educati, illinc ad Episcopale munus vocati sunt) tum alij complures eorum ætate magni ac præstantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tempore fuisse vsitatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobia ministrarent. nam monachos Caprariæ insulæ sic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propositũ vestrum custodiatis, & in finem perseueretis: ac siquãdo operam Epist. 81.

vestr

iuſſa eſſe,nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc peſtilentiſſimum errorem eſſe ſuprà docuimus, ſatis hîc ſit breuiter notaſſe, ea opinione fundatum eſſe monachiſmum qui nunc eſt, quam meritò pij omnes execrari debent: vt ſcilicet fingatur aliqua eſſe perfectior viuendi regula quàm iſta communis, vniuerſæ Eccleſiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid ſuperſtruitur,non niſi abominabile eſſe poteſt.

2. Argumentum. 13 Verùm aliud ſuæ perfectionis argumentum afferunt quod ſibi firmiſſimum eſſe putant. Dixit enim Dominus adoleſcēti de perfectione iuſtitiæ interroganti,Si vis perfectus eſſe,vende omnia quę habes,&da pauperibus. *Matth.19.21* Id an faciant ipſi,nondum diſputo. Demus hoc illis in præſentia. *Reſponſio 1.* Perfectos igitur ſe factos iactant,omnia ſua relinquendo. Si in hoc ſita eſt perfectionis ſumma, quid ſibi vult quod Paulus docet,eum qui omnia ſua diſtribuerit pauperibus niſi charitatem habet, nihil eſſe? *1.Cor.13.3.* Qualis iſta eſt perfectio, quæ ſi abeſt,charitas in nihilum cum homine redigitur? Hîc reſpōdeant neceſſe eſt,ſummum hoc quidem,ſed non vnicum eſſe perfectionis opus. *Coloſ.3.14.* Verùm hîc quoque reclamat Paulus, qui non dubitat charitatem ſine eiuſmodi renūtiatione facere vinculum perfectionis. *Reſp. 2. dictū Chriſti quo monachi abutuntur explanās.* Si certum eſt, inter magiſtrum & diſcipulum nihil eſſe diſſenſionis,alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo conſiſtere vt ſuis omnibus renuntiet,& rurſum ſine eo conſtare aſſerit: videndum eſt qualiter accipiendum ſit illud Chriſti, Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obſcurus erit ſenſus, ſi expendamus (quod in omnibusChriſti concionibus obſeruare ſemper conuenit)ad quem dirigantur hæc verba. *Luc.10.25.* Adoleſcens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æternam. Chriſtus quia de operibus rogabatur,eum remittit ad Legem:& meritò.eſt enim via æternæ vitæ, ſi in ſe conſideretur: nec aliunde inualida eſt ad ſalutem nobis afferendam, quàm ex noſtra prauitate. Hoc reſponſo declarauit Chriſtus, ſe non aliam vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat.Ita & teſtimonium Legi diuinæ reddebat,quòd eſſet perfectę iuſtitię doctrina:& ſimul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula,ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, ſed vana confidentia tumidus, ſe omnia Legis præcepta à puero ſeruaſſe reſpondet. Certo certius eſt immenſo ſpatio procul ab eo abfuiſſe,quò ſe perueniſſe iactabat. Et ſi vera fuiſſet gloriatio, nihil illi defuiſſet ad ſummam perfectionem. Suprà enim demonſtratum eſt, quòd in ſe contineat Lex perfectam iuſtitiam: & hoc ipſum inde patet, quòd via æternæ ſalutis vocatur eius obſeruatio. Vt edoceretur quantulum in ea iuſtitia profeciſſet, quam ſe impleuiſſe nimis audacter reſponderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum habebat.Ergo quia vulnus hoc ſecretum nō ſentiebat,à Chriſto lancinatur. Vade,inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuiſſet cuſtos Legis quàm putabat, non diſcederet mœſtus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantū habet pro ſtercore,ſed tanquam exitiale abominatur.Ergo quòd diuitē auarum relinquere iubet Chriſtus omnia quę habet,perinde eſt acſi ambitioſum omnibus honoribus,voluptuoſum omnibus deliciis,impudicū omnibus libidinis inſtrumentis iuberet renuntiare. Sic ad particularem mali ſui ſenſum reuocandæ ſunt conſcientiæ,quæ nullo generalis admonitionis ſenſu tanguntur. *Paralogiſmus monachorum.* Fruſtra igitur hypotheſin iſtam ad generalē interpretationē trahūt, acſi Chriſtus hominis perfectionē in renūtiatione bonorum ſtatueret:quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem ſibi vltra modum placentē,ad ſentiendū vlcus ſuum adigere: vt intelligeret ſe longo adhuc interuallo abeſſe à perfecta Legis obedientia, quam ſibi aliàs falsò arrogabat.Fateor hunc locū fuiſſe à quibuſdam ex Patribus malè intellectum,atq; hinc natam eſſe voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi ſe Chriſto deuouerēt. Sed cōfido bonis omnibus & nō contentioſis ſatisfactum iri hac mea explicatione vt de mente Chriſti nihil ambigant.

Quum verò ipſorum verba (ſuam cucullā alterū aliquod Baptiſma eſſe ſomniantiū) et res ipſa loquatur nouos monachos diſceſſionem à Dei 14 Quanquam nihil minus cogitarunt Patres quàm ſtabilire eiuſmodi perfectionem quæ poſtea à cucullatis Sophiſtis fabrefacta fuit, vt duplicem Chriſtianiſmum ſic erigerent. Nondum enim natum erat ſacrilegum illud dogma quod profeſſionem monaſtices Baptiſmo comparat,imò palàm aſſerit,formā eſſe ſecundi Baptiſmi. Ab hac blaſphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruiſſe? Iam illud extremū quod apud veteres monachos fuiſſe dicit Auguſtinus, vt ſcilicet totos ſe ad charitatem accommodarent, quid opus eſt verbis demōſtrare eſſe ab hac nouitia profeſſione alieniſſimū? Res ipſa loquitur

quitur, eos omnes qui in cœnobia concedunt, diſceſſionem ab Eccleſia facere. Quid enim? annon ſe à legitima fidelium ſocietate ſeparant, peculiare ſibi miniſterium & priuatam ſacramentorum adminiſtrationem aſciſcendo? Quid eſt Eccleſiæ communionem diſſipare, ſi hoc non eſt? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem perſequar, & ſemel claudam) quid ſimile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tametſi ſeparatim ab aliis habitabant, non tamen habebant ſeparatam Eccleſiam: ſacraměta participabant cum aliis: ad ſolennes conuentus ſe ſiſtebant: illic pars plebis erant. Iſti priuatum ſibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & ſe ab vniuerſo Eccleſiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempſerunt miniſterium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter ſuos conſeruari. Itaque quot ſunt hodie monaſteria, tot eſſe dico ſchiſmaticorum conuenticula, qui turbato Eccleſiaſtico ordine, à ſocietate fidelium legitima ſunt execti. Et ne obſcura eſſet iſta diſceſſio, varia factionum nomina ſibi indiderunt. Nec ipſos puduit in eo gloriari quod ſic execratur Paulus vt ſatis exaggerare non poſſit. Niſi fortè Chriſtum fuiſſe à Corinthiis diuiſum arbitramur, quum alius alio doctore ſuperbiret: & nunc ſine vlla Chriſti iniuria fieri quòd pro Chriſtianis alios Benedictinos, alios Franciſcanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari, vt ipſi dum affectant à vulgo Chriſtianorum diſtingui, hos titulos pro religionis profeſſione faſtuosè ſibi ſumant.

Eccleſiæ facere: cōſtat quot ſunt hodie monaſteria tot eſſe ſchiſmaticorum conuenticula, ſicuti ex variis ſectarū ſuarum nominibus & regulis appares.

1. Cor. 1. 12. & 3. 4.

15 Hæc quæ hactenus inter veteres & noſtræ ætatis monachos diſcrimina recenſui, non in moribus ſunt, ſed in ipſa profeſſione. Proinde meminerint lectores, fuiſſe me de monachiſmo potius quàm de monachis loquutum, & ea vitia notaſſe non quæ in paucorum vita hærent, ſed quæ ab ipſo viuendi inſtituto ſeparari nequeunt. In moribus autem quanta ſit diſcrepantia, quid attinet ſigillatim exponere? Hoc conſtat, nullū eſſe hominum ordinem magis omnis vitiorum turpitudine inquinatum: nuſquam magis feruent factiones, odia, ſtudia partium, ambitus. In paucis quidé cœnobiis pudicè viuitur: ſi pudicitia vocanda eſt vbi eatenus reprimitur libido ne palàm ſit infamis: decimum tamen quodque vix reperias quod non lupanar ſit potius quàm caſtitatis ſacrarium. At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in haris ſaginantur. Sed ne querantur ſe nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quanquam in his paucis quæ attigi, nihil eſſe accuſatoriè dictum fatebitur quicunque rem ipſam nouit. Auguſtinus, quum tanta caſtitate, ſecundum eius teſtimonium excellerent monachi, queritur tamen multos eſſe errones, qui malis artibus & impoſturis ſimpliciores pecunia emungant, qui reliquias Martyrum circunferendo turpes nundinationes exerceant, imò pro Martyrū reliquiis, quorumlibet mortuorum oſſa venditent: qui multis ſimilibus flagitiis ignominiam ordini inurant. Vt ſe nullos vidiſſe meliores prædicat, quàm qui in monaſteriis profecerint: ita deplorat nullos ſe deteriores vidiſſe quàm qui in monaſteriis defecerint. Quid diceret, ſi hodie cōſpiceret tot ac tam deploratis vitiis exundare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil niſi quod omnibus eſt notiſſimum dico. Neque tamen ad omnes ſine vlla prorſus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam adeò bene conſtituta fuit in monaſteriis ſanctè viuendi regula & diſciplina, quin extarent aliqui fuci longè aliis diſſimiles: ita non ſic hodie à ſancta illa antiquitate monachos degeneraſſe dico, quin aliquos in ſuo grege bonos adhuc habeant. ſed hi pauci & diſperſi in illa ingenti malorum & improborum multitudine deliteſcunt: nec contemnuntur modò, ſed etiam petulanter inceſſuntur, interdum etiam crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt eſt in Mileſiorum prouerbio) nemini apud ſe bono locum eſſe debere credunt.

Nec tantum profeſſio ipſa hodie vitioſa eſt: ſed & mores eorum longè ſunt corruptiſſimi.

De opere Monachorum, in fine.

16 Hac veteris & hodierni monachiſmi comparatione effeciſſe me quod volui confido, vt appareat, cucullatos noſtros ad profeſſionis ſuæ defenſionem, primæ Eccleſiæ exemplum falsò prætexere: quandoquidem ab illis non minus differunt quàm ſimiæ ab hominibus. Interim non diſſimulo, vel in illa quam Auguſtinus commendat, priſca forma eſſe nonnihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris diſciplinæ exercitiis non fuiſſe ſuperſtitioſos concedo: at immodicam affectationem & κακοζηλίαν non abfuiſ-
ſe dico. Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus, omni terrena ſolicitudine carere: at pluris 1.
à Deo fit familiæ piè regendæ cura, vbi ſanctus paterfamiliàs, omni auaritia, ambitione, 2.
aliiſq; carnis cupiditatibus ſolutus & liber, hoc habet ſibi propoſitū vt in certa vocatio-
ne Deo ſeruiat. Pulchrum eſt in ſeceſſu, procul hominum conſuetudine, philoſophari: at 3.

Et in priſco illo monachiſmo nonnihil quoque eſt quod non admodum placere debeat: idque in 4. vitiis potiſſimū oſtenditur.

Christianæ mansuetudinis non est, quasi odio humani generis, in desertum & solitudi-
4. nem confugere, & simul ea officia deserere quæ Dominus in primis mandauit. Etiamsi demus nihil aliud fuisse mali in ea professione, hoc certè nõ mediocre malum fuit, quòd exemplum inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

Veterum monasticorum refutatio generalis. 17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. *Prima.* Primùm, quia nouum & fictitium cultum promerendi Dei causa instituere illis animus est: abominationi esse apud Deum quicquid vouent, ex superioribus concludo. *Secunda.* Deinde quia nullo vocationis Dei intuitu, nullàque eius approbatione, viuendi genus quale libet sibi ipsi comminiscũtur: temerarium, ideóque illicitum ausum esse dico: quia nihil habet ipsorum conscientia quo se apud Deum sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. (Rom.14.23.) *Tertia.* Præterea quum ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos hodiernus monachatus sub se continet, seipsos astringant: eos non Deo consecrari, sed dæmonio, contendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit, Israelitas filios suos immolasse dęmoniis & non Deo, tantùm ob id quòd verum Dei cultum profanis ceremoniis corruperant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà cum cucullo mille impiarum superstitionum laqueum sibi induunt? (Deut.32.17. Psal.106.37.) *Specialis refutatio. 1. Voti continentiæ.* Iam quæ votorum species? Virginitatem Deo perpetuam promittunt, quasi cum Deo antè pepigerint vt se à coniugij necessitate liberaret. Non est quòd causentur, se non nisi gratia Dei fretos votum hoc nuncupare. nam quum ipse non omnibus dari pronuntiet, fiduciam specialis doni concipere nostrum non est. (Matt.19.11.) Qui habent, eo vtantur. siquando se à carne sua inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem cuius sola virtute possunt resistere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipsis offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium quibus continendi facultas denegatur. (1.Cor.7.9.) Continentiam appello, non qua corpus solùm à scortatione purum seruatur, sed qua mens impollutam castitatem seruat. Neque enim externam tantùm lasciuiam, sed animi quoque vstionem caueri Paulus præcipit. *Instantia 1.* Hoc, inquiunt, ab vltima memoria fuit obseruatum, vt se alligarent continentiæ voto qui totos se Domino dicare vellent. *Responsio.* Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem: sed eam ætatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt pro regula habẽdum sit quicquid tunc factum est. Et paulatim irrepsit inexorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano constat. (Epist.11.) Si se ex fide Christo dicauerunt virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est nubant, quàm in ignem deliciis suis cadant. Quibus probris non lacerarent nunc eum qui continentiæ votum tali æquitate temperare vellet? Longè ergo ab illo vetusto more discesserunt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut veniam si quis præstando voto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronuntiant, si accepta vxore, carnis intemperantię medetur, quàm si scortando corpus & animam contaminet.

Instãtia 2. pro continentiæ voto. 18 Verùm instant adhuc, & sub Apostolis vsitatum fuisse tale votum ostẽdere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministerium receptæ nuberent, primam fidem abnegare dicat. (1.Tim.5.12.) *Responsio, locũ Apostoli de viduis Ecclesiæ inseruientibus explanans.* Ego verò illis minimè nego, viduas quæ sese suásq; Ecclesiæ operas addicerent, perpetui cælibatus legem simul suscepisse: non quia in eo religionem aliquam statuerent, vt postea fieri cœptum est: sed quoniam nisi sui iuris, & iugo maritali solutæ, functionem illam sustinere non possent. Quòd si data fide ad nouas nuptias respectarent, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocationem excutere? Nõ igitur mirum quòd talibus desideriis lasciuire in Christum eas dicit. Postea verò amplificandi causa subiungit, adeò ipsas quod Ecclesiæ pollicitæ sunt non præstare, vt primam quoque fidem in Baptismo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vocationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc mauis intelligere, quòd veluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abiicerent, ad omnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licentiosa dissolutáque vita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se ferrent. qui sensus mihi perplacet. Respondemus ergo, quæ tunc ad publicum ministerium recipiebantur viduæ, eas sibi perpetui cælibatus conditionem imposuisse: si postea nuberẽt, facilè intelligimus accidisse quod dicit Paulus, vt proiecto pudore, insolẽtiores fierent quam deceret mulieres Christianas. Ita non solũ peccasse, fidem Ecclesiæ datam fallendo: sed à communi piarum mulierum lege desciuisse. Sed primũ nego, alia ratione

profess

profeſſas eſſe cælibatum,niſi quia coniugium cum ea quam ſubibant functione minimè conueniret : ac omnino ſe ad cælibatum aſtrinxiſſe , niſi quatenus ferret vocationis ſuæ neceſſitas. Deinde ita obligatas non concedo fuiſſe quin illis tunc quoque ſatius eſſet nubere quàm vel carnis aculeis ſolicitari, vel in aliquam prolabi obſcœnitatẽ. Tertiò eam ætatem dico à Paulo præſcribi quæ ſit communiter extra periculum : præſertim quum eas tantùm deligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, continentiæ ſpecimen iam antè præbuerint. Votum autem cælibatus non alia ratione improbamus niſi quia & pro cultu perperam æſtimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi poteſtas facta non eſt.

Inſtantia 3. locum Apoſtoli de viduis ad moniales pertrahens.

Reſpōſio, conſtans tribus rationibus.

19 Ad moniales verò quî trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diaconiſſę,non vt cantionibus aut murmure nō intellecto Deum demulcerẽt,reliquum temporis viuerent ocioſæ: ſed vt publico Eccleſiæ miniſterio erga pauperes defungerentur, vt omni ſtudio,ſedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent. Non vouebant cælibatum, vt cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptiis abſtinerent:ſed tantùm quod eſſent ad exequendum ſuum munus expeditiores. Denique non vouebant vel ineunte adoleſcentia,vel medio adhuc ætatis flore,vt ſero poſtea experimẽto diſcerent quantum ſe in præcipitium dediſſent: ſed cum omne periculum ſuperaſſe viderentur,non minus tutum quàm ſanctum votum nuncupabant. Verùm vt duo priora nō vrgeam , dico nefas fuiſſe ad vouendam continentiam recipi mulieres ante annum ſexageſimū:quum Apoſtolus ſolas ſexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primùm duodecim, deinde viginti, poſtea triginta annorum facta relaxatio vllo modo excuſari poteſt:& multo minus tolerabile eſt quòd miſeræ puellæ, antequam vel per ætatem ſe noſſe potuerint , vel vllum ſui experimentum capere, vt in illos maledictos laqueos ſe induant,non tantùm fraude inducuntur,ſed vi ac minis compelluntur. In reliquis duobus votis impugnandis non inſiſtam. Hoc tantùm dico:preterquam quòd non paucis ſuperſtitionibus ſunt implicita (vt hodie res habent)in hoc compoſita eſſe videntur, vt qui ea nuncupant, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur ſingulas particulas nimis malignè exagitare,illa generali,quæ ſuperius poſita eſt,confutatione contenti erimus.

In aduerſarios inſtantia retorquetur.

Hæc duo ſunt vota paupertatis & obedientiæ.

Vota temerariè facta de perpetuo cælibatu an conſcientias obligent.

Quæſtionis ſolutio.

20 Cuiuſmodi legitima ſint & accepta Deo vota,ſatis expoſitum eſſe arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timidæ conſcientiæ, etiam vbi votum aliquod diſplicet ac improbatur,de obligatione nihilominus dubitant,& grauiter excruciantur,quum & violare datam Deo fidem horrent,& verẽtur econuerſo ne ſeruando magis peccent:hîc ſuccurrendum illis eſt, quo ſe poſſint ab hac difficultate, eripere. Vt autem ſemel omnem ſcrupulum tollam:dico omnia non legitima nec ritè cōcepta vota, vt apud Deum nihili ſunt,ſic nobis irrita eſſe debere. Nam ſi in humanis contractibus ea tãtùm promiſſa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus,vult nos habere obligatos:abſurdum eſt,ad ea præſtanda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit : præſertim quum non aliter recta ſint opera noſtra niſi vbi Deo placent , & hoc conſcientiæ teſtimonium habent quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid nō eſt ex fide,peccatum eſt. Quo intelligit Paulus , quod cum dubitatione ſuſceptū eſt opus, propterea vitioſum eſſe, quòd Rom.14.23. omnium bonorum operum radix eſt fides,qua certi ſumus illa Deo accepta eſſe. Ergo ſi nihil niſi hac certitudine aggredi licet homini Chriſtiano,cur non,ſiquid temere ſuſceperint ignorationis vitio,ab errore poſtea liberati deſiſtãt? Eiuſmodi quum ſint vota inconſideratè ſuſcepta,non modò nihil obligant,ſed neceſſariò ſunt reſcindẽda. Quid autem,quòd non tantùm pro nihilo ęſtimantur in conſpectu Dei,ſed abominationi quoque ſunt? vt prius demonſtratum eſt. Superuacuum eſt de re non neceſſaria longius diſſerere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni ſcrupulo liberandas pias conſcientias abundè eſſe mihi videtur:quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur,à Deo repudiari:& ita repudiari vt non minus in illis pergere, quàm ipſa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur,quę ab errore & ſuperſtitione profecta ſunt vota,& nullius eſſe apud Deum momenti,& à nobis deſerenda.

Ex ſuperiori ſolutione ſequitur immerito eos fractę fidei accuſari qui à monachatu

21 Habebit præterea qui hanc tenebit ſolutionem , quo aduerſus improborum calumnias eos defendat qui ex monachiſmo ad honeſtum aliquod viuendi genus concedunt, Fractæ fidei & periurij grauiter accuſantur,quòd vinculū(vt vulgò creditur)inſolubile,quo erãt Deo & Eccleſiæ obligati,abruperint. At ego nullum fuiſſe vinculum di-

ad honestum viuendi genus concedunt. eo, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuisse obligatos, quum ignoratione Dei & errore impliciti tenerentur: nunc postquam veritatis notitia sunt illuminati, simul Christi gratia liberos esse dico. Nam si tantá efficaciam habet crux Christi vt à Legis diuinæ maledictione qua vincti detinebamur, nos absoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil sunt quàm captiosa Satanæ retia) nos eruet? Quibuscunque ergo Christus Euangelij sui luce affulget, non dubium est quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus se per superstitionem induerant. Quanquam nec illis deest altera defensio, si ad cælibatum non fuerunt idonei. Nam si votum impossibile certum est animæ exitium, quam seruatam vult Deus, non perditam: sequitur in eo minimè esse permanendum. Quàm autem impossibile sit votum continentiæ iis qui singulari dono præditi non sunt, antea docuimus: & experientia, me tacente, loquitur. neque enim est ignotum quanta obscœnitate scateant omnia ferè monasteria. Et siqua videntur honestiora magísque verecunda esse aliis, non ideo tamen casta sunt quòd impudicitiæ malum intus premunt ac continent. Ita scilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciscitur Deus, quum suæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod est illis denegatum, & contemptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obstinatione incontinentiæ morbum superare se posse confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam esse dicemus, vbi quis admonitus coniugio sibi opus esse, ídque sibi à Domino remedij loco dari, non modò id contemnit, sed etiam sacramento se adigit ad contemptum?

Prima eorum defensio, libertas Christiana. — Gal. 3. 3.

Altera: in voto impossibili & animæ exitioso non est permanēdum.

CAPVT XIIII.

De Sacramentis.

Hoc caput constat duabus præcipuis partibus.

1 De sacramentis in genere: vbi primùm doctrinæ summa proponitur sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. deinde contra aduersarios vtrinque munitur, nempe adu. eos qui vim sacramentorum eneruant, sect. 7. 8. 9. 10. 11. 12, & 13. tum adu. alios qui nimium sacramentis tribuunt, sect. 14. 15. 16. & 17.

2 De sacramentis speciatim, tum veteris tum noui Testamenti, de quorum scopo & re significata agitur, refutatis iis qui aut veterum sacramenta nimium extenuauerunt, aut nostra nimium extulerunt, a sect. 18. vsque ad finem capitis.

Prima pars capitis, agens de sacramentis in genere.

PRædicationi Euangelij aliud affine est fidei nostræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnopere nostra refert, vnde nos & quem in finem instituta fuerint, & quis eorum nunc vsus sit, discamus. Principio animaduertere conuenit quid sit Sacramētum. Videtur autem mihi hæc simplex & propria fore definitio, si dixerimus externum esse symbolum, quo beneuolentię erga nos suæ promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo & Angelis quàm apud homines testamur. Licet etiam maiore compendio aliter definire: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ testimonium externo signo confirmatum, cum mutua nostrę erga ipsum pietatis testificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Augustini, quæ sacramentum esse tradit rei sacræ visibile signum, aut inuisibilis gratiæ visibilem formá, sensu nihil differt: rem verò ipsam melius ac certius explicat. Nam quum in illa breuitate sit aliqua obscuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus verbis pleniorem reddere sententiam, nequid dubitationis hæreret.

Quid sit Sacramentum.

Alia definitio.

De significatione vocis.

2 Qua ratione vocabulum hoc vsurpauerint veteres in eo sensu, non est obscurum. Nam quoties Grecam vocem μυστήριον Latinè reddere voluit Vetus interpres, prę sertim vbi de rebus diuinis agebatur, transtulit Sacramētum. Sic ad Ephesios, Vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Item, Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secūdum reuelationem notum mihi factū est sacramentum. Ad Colossenses, Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias sacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis sacramentum: Deus manifestatus est in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo posuit pro arcano, sed rei sacræ. In ea significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde occurrit. Et satis notum est, quæ sacramenta vocantur apud Latinos, Græcis esse mysteria: quæ synonymia litem omnem dirimit

Ephes. 1. 9, & 3. 2.

Colos. 1. 26.

1. Tim. 3. 16.

dirimit. Atque hinc factum est vt ad signa illa quę augustam sublimium ac spiritualium rerum repræsentationem haberent, deduceretur. Quod etiam notat alicubi Augustinus, Longum, inquit, esset disputare de varietate signorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Epist. 5. ad Marcellin.

3 Porrò ex hac quam posuimus definitione intelligimus, nunquam sine præeunte promissione esse sacramentum, sed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promissionem ipsam confirmet ac obsignet, nobísque testatiorem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo nostræ ignorantiæ ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus esse Deus prouidet: neque tamen (propriè loquendo) tam vt sacrum suum sermonem firmet, quàm vt nos in ipsius fide stabiliat. Siquidem Dei veritas per se satis solida certáque est: nec aliunde meliorem confirmationem quàm à se ipsa accipere potest. Verùm vt exigua est & imbecilla nostra fides, nisi vndique fulciatur, ac modis omnibus sustentetur, statim concutitur, fluctuatur, vacillat, adeóque labascit. Atque ita quidem hic se captui nostro pro immensa sua indulgentia attemperat misericors Dominus, vt quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiam istis terrenis nos ad se deducere non grauetur, atq; in ipsa carne proponere bonorum spiritualium speculum. Nam si incorporei essemus (vt Chrysostomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipsa daret. Nunc quia corporibus insertas habemus animas, sub visibilibus spiritualia tradit. Non quia tales inditæ sunt dotes naturis rerum quæ in sacramentis nobis proferuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt.

Definitionis explicatio. 1. Cur Sacramenti promissiones suas Deus nobis obsignet.

Hom. 60. ad populum.

4 Atque hoc est quod vulgò dicunt, constare sacramentum verbo & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, non quod sine sensu & fide insusurratum, solo strepitu, velut magica incantatione, consecrandi elementi vim habeat: sed quod prædicatum intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, non caruit ingenti mysteriorum profanatione. putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obstupente, consecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret. omnia enim Latinè pronuntiarunt apud homines illiteratos. Postea eousque erupit superstitio, vt consecrationem non nisi rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, rite peragi crederent. At longè aliter de verbo sacramentali docet Augustinus, Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet sacramentum. Vnde enim ista tanta virtus aquæ vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? nõ quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus trãsiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorum, Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Baptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quo sine dubio, vt mundare possit, consecratur & Baptismus. Vides vt prædicationem requirat vnde nascatur fides. Nec est quòd in hac probatione laboremus, quando minimè obscurum est quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequunti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mundi notum est, quoties signum aliquod obtulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ copulam sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus quę clara voce à ministro prædicata, plebem eò manu ducat quò signum tendit ac nos dirigit.

2. Quid sit verbũ illud quod accedere debet ad elementum: vnde fit & constat sacramentum.

Homil. in Iohannem 13.

Rom. 10. 8.

Act. 15. 9.

1. Petr. 3. 21.

5 Nec audiendi sunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm solido dilemmate. Aut verbum, inquiunt, Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentum cuius vis omnis in verbo sita est. Quibus breuiter responsum sit, Sigilla, quæ diplomatibus aliísque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, vtpote quæ frustra appensa forent si membrana nihil haberet descriptum. neque tamen ideo non confirmant atque obsignant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis confictam iactare possunt, quam Paulus ipse vsurpauit, Circuncisionem vocans σφραγῖδα. vbi ex professo contendit, non fuisse Circuncisionem Abrahæ in iustitiam, sed eius pacti obsignationẽ cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est obsecro, quod

Adu. eos qui verbũ seu Dei promissionẽ ab elemento diuellere conantur.

Rom. 4. 11.

aliq

Sacramenta sunt signacula & σφραγῖδες, quorum adminiculo fidē adhibemus iis quę in verbo scripta sunt.

aliquem magnopere offendat, si promissionem docemus obsignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palàm sit alteram altera confirmari? Nempe vt quæque est manifestior, ita est ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quòd eas veluti in tabula depictas nobis ad viuum repræsentant. Neque nos mouere debet quæ inter Sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio. quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis constent, illa ad promissiones Dei obsignandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obsignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem vir fidelis, dum oculis sacramenta obuersantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

In hunc finem symbola fœderis dicuntur. Gen.6.18, & 9.9, & 17. 2.

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederent? imò nisi præirent? Nam porcæ sæpius cæduntur citra vllum interitus aut sublimius mysterium. Quid dextera data, quum manus hostiliter non raro conferantur? At vbi verba præierint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciuntur, quanuis prius verbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiorem verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, verbum visibile nuncupat: quòd Dei promissiones velut in tabula depictas repræsentet, & sub aspectum graphicè atque εἰκονικῶς expressas statuat. Aliæ quoque similitudines afferri possunt quibus sacramenta planius designentur, vt si vocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo ædificium suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in verbo Dei, non secus ac fundamento residet. sed cum accedunt sacramenta, ipsis adhuc ceu columnis, solidius innititur. Aut si dicamus specula in quibus gratię Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat. illic enim sese nobis (vt iam dictum est) manifestat quantum nostrę hebetudini agnoscere datum est, suámque erga nos beneuolentiam & amorem expressius quàm verbo testatur.

In Iohan. homil. 89. Lib. 19. contra Faustum.

Et nobis sunt veluti columnæ ac specula.

Nec obstat quod impiis porriguntur. Sunt enim nihilominus testimonia gratiæ Dei.

7 Nec satis appositè ratiocinantur, dum ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo sibi magis propitium inde sentiunt, sed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium esset testimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur: nec Christus demum ipse, qui à compluribus visus est ac cognitus, quorum paucissimi eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus spectare licet. siquidem bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud sigillum, vtcunque à Principe ad consignandam voluntatem suam profectum esse nouerit, irridet tamen atque eludit: alij velut rem ad se minimè pertinentem, susque déque habent: alij etiam execrantur, vt conspecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa superius à me vsurpata similitudo arridere debeat. Itaque certum est nobis à Domino misericordiam, ac gratiæ suæ pignus cum sacro suo verbo, tum sacramentis offerri. verum non apprehenditur nisi ab his qui verbum & sacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in salutem oblatus à Patre ac propositus Christus, non tamen ab omnibus agnitus exceptúsque est. Id quum alicubi indicare Augustinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in sacramento proferri: non quia dicitur, sed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit, sic de sacramentis disserit vt in illis Christi communionem includat. vt quum dicit, Quicunque baptizati estis, Christum induistis. Item, Vnum corpus & vnus Spiritus sumus omnes qui in Christo baptizati sumus. Quum verò de præpostero sacramētorum vsu loquitur, nihilo plus illis tribuit quàm frigidis & inanibus figuris. quo significat, vtcunque impij ac hypocritæ sua peruersitate diuinæ gratiæ in sacramentis effectum vel opprimant, vel obscurent, vel impediant, id tamen minimè obstare quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Christi communicatione testimonium afferant, & hoc ipsum quoque exhibeat præstétque Spiritus ipsius Dei quod promittunt. Constituimus ergo sacramenta verè nominari testimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentiæ, qua erga nos affectus est, sigilla: quæ ipsam nobis obsignando, fidē nostram hoc modo sustinent, alunt,

Quæ quidem non apprehenditur nisi à fidelibus.

Gal.3.27. 1.Cor.12.13.

conf

confirmant, adaugent. Quæ verò contra hanc sententiam obiectari à nonnullis solent rationes, nimis friuolæ eneruésque sunt. Aiunt meliorem fidem nostram fieri non posse, si bona est. non enim esse fidem nisi quæ inconcussè, firmiter, indistractè Dei misericordiæ innititur. Quibus satius fuerat cum Apostolis orare vt Dominus sibi augeret fidem, quàm talem fidei perfectionem securè obtendere, quam nemo vnquam ex filiis hominum assequutus est, nemo assequetur in hac vita. Respondeant qualem ei fuisse fidem existiment qui dicebat, Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & illa, vtcunque inchoata fides, bona erat, & melior sublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumento quàm sua ipsorum conscientia refelluntur. Nam si peccatores se fatentur (quod velint nolint, inficiari nequeunt) idipsum fidei suæ imperfectioni imputent necesse est.

1. Obiectio adu. hanc sententiam. *Luc. 17. 5.* *Responsio.* *Mar. 9. 24.*

Act. 8. 37. 8 At respondit, inquiunt, Philippus Eunucho, Baptizari eum licere si ex toto corde crederet. Quem hic locum habet Baptismi confirmatio, vbi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, annon bonam cordis sui partem fide vacuam sentiunt, annon noua quotidie incrementa agnoscunt? Gloriabatur ille, se discendo fieri senem. Nos igitur ter miseri Christiani, si nihil proficiendo senes simus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, non est perfectè Christo credere: sed ex animo duntaxat & syncera mente illum amplecti: non eo saturum esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos est Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod sincerè & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista, In toto corde meo exquisiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia. Quemadmodum contrà, vbi fraudulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. Subiiciunt deinde, Si fides per sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, tueri, consummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lumine mens nostra adeò cæca est vt nihil conspicere, adeò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualium possit. Verùm pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primùm verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde sacramentis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mentibus nostris illucet: & aditum in corda nostra verbo ac sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur, interiora minimè afficerent.

2. Obiectio. *Responsio 1.* *Ephes. 4. 13.* *Resp. 2. locum Lucæ explanans.* *Psal. 119. 10, & 111. 1, & 138. 1.* *Psal. 12. 3.* *3. Obiectio.* *Responsio.*

9 Quamobrem de confirmatione augmentóque fidei monitum velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi videor) id ministerium sic me sacramentis assignare, nō quasi arcanam vim nescio quam illis perpetuò insitam putem, qua fidem per se promouere aut confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabiliendæ augendæque fidei seruiant. Cæterùm munere suo tum ritè demum perfunguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnius virtute & corda penetrantur, & affectus permouentur, & sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil sacramenta plus præstare mentibus nostris possunt quàm si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis auribus vox insonet. Itaque sic inter Spiritum sacramentáque partior, vt penes illum agendi virtus resideat, his ministerium duntaxat relinquatur: ídque sine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vímque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per sacramenta confirmetur: nempe quo modo Solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: è quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficerentur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte sponte illustraretur: & hæc clamore quolibet nequicquam pulsarentur, nisi ad audiendum natæ aptæque forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id esse in cordibus nostris Spiritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fouendam, & stabiliendam: vtrunque perinde consequitur, Neque sacramenta hilum proficere sine Spiritus sancti virtute, & nihil obstare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis, fidem & robustiorem & auctiorem reddant. Hoc tantùm interest, quòd audiendi videndique facultas naturaliter auribus & oculis indita est: Christus autem præter naturæ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

Quod fides per sacramēta cōfirmari & augeri dicitur nec arcanæ alicui sacramētorum virtuti, nec quouis modo sacramentis hoc ita aßignatur, quin totum id ab interiore S. Spiritus efficacia pendeat.

10 Quo

4. Obiectio, à tertia dependens.
Responsio.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluuntur. Sic fidei seu incrementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem solum eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius idipsum quòd fidem auget atque firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mentes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à sacramentis proponitur, confirmationem. Quòd si adhuc nimium obscurè dictum est, similitudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum. Siquem verbis ad aliquid agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam sententiam pertrahatur ac penè subigatur, consilio tuo vt obtemperet. Verùm nihil dum actum est, nisi ipse vicissim perspicaci sit acutóque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi postremò eam de fide prudentiáque tua opinionem conceperit, quæ ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicij. Nam & sunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & vbi suspecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adsint rursum illa omnia: efficient profectò vt illis ipsis consiliis auditor cui consulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne verbum frustra aures percellat, ne frustra oculos sacramenta verberent, Deum esse ostendit qui nobis istic loquitur cordis nostri peruicaciam emollit, atque ad eam quæ Domini verbo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & sacramenta ab auribus in animam transmittit. Confirmant ergo fidem nostram & verbum & sacramenta, dum bonam Patris cælestis erga nos voluntatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmitudo consistit, & robur augescit: confirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationem insculpendo, efficacem reddit. Interea prohiberi non potest Pater luminum, quin sicut corporeos oculos solis radiis, ita mentes nostras sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

Similitudine illustrata. — *Applicatio similitudinis.* — *Cõclusio, fidem confirmari verbo & Sacramentis.*

De incremento fidei per verbi prædicationem, cum S. Spiritus efficacia coniunctã, non tamen confusam, sed distinctam.

11 Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quum in parabola semen appellauit. Quemadmodum enim semen si in desertam neglectámque agri partem deciderit, nihil aliud quàm emorietur: si verò in segetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, suum cum optimo fœnore fructum referet: ita verbum Dei, si in duram aliquam ceruicem inciderit, velut in arenam proiectum, sterilescet: si animam nactum fuerit cælestis Spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est seminis verbíque ratio, vt è semine frumentum & nasci, & augescere, conscendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuersis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriam vult quàm efficaciter vsus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministerium Spiritus: perinde acsi indiuiduo nexu cum sua prædicatione coniuncta esset vis Spiritus sancti, ad mentem intus illuminandam & permouendam. At verò quum alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbum ab homine prædicatum, ipsos ministros agricolis comparat, qui vbi laborem ac industriam in excolenda terra posuerint, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & satio & rigatio prodessent nisi quod satum est, cælesti beneficio vegetaretur? Itaque concludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil esse: sed omnia esse Deo adscribenda qui solus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in sua prædicatione Apostoli, quatenus Deus ordinatis à se organis ad spiritualis gratiæ suæ explicationem vtitur. Ea tamen retinenda est distinctio, vt quid homo per se valeat, quid Dei proprium sit, meminerimus.

Mat.13.4. Luc.8.15. — *1.Cor.2.4. 1.Cor.3.6.* — *1.Cor.3.6.*

Quomodo & quatenus Sacramenta sunt fidei nostræ confirmationes.

12 Adeò autem Sacramenta confirmationes sunt fidei nostræ, vt nonnunquam Dominus, quando rerum ipsarum, quæ in Sacramentis ab eo promissæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipsa auferat. Quum Adam immortalitatis dono spoliat & abdicat, Non colligat, inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? an suam Adæ incorruptionem, à qua iam deciderat, restituere poterat fructus ille? Minimè. sed hoc perinde est acsi dixisset, Ne vana fiducia fruatur si promissionis meæ symbolum teneat: excutiatur illi quod spé aliquam immortalitatis facere posset. Hac ratione quum Apostolus Ephesios hortatur vt se meminerint fuisse hospites testamentorum, alienos à cõsortio Israelis, sine Deo, sine Christo, dixit non fuisse participes Circuncisionis.

Gen.3.22. — *Ephes.2.12.*

Quo

Quo metonymicè significat, à promissione ipsa exclusos qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eorum verò alterum obiectum, Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus tantum virtutis attribuitur, sícque eatenus diminui, respondere promptum est, nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac instrumentis, quæ expedire ipse prospicit, vti: vt eius gloriæ omnia obsequantur, quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo vt per panem cæteráque alimenta corpora nostra pascit: vt per solem, mundum illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen aut panis, aut sol, aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub iis instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum vnicum officium est, eius promissiones oculis nostris spectandas subiicere, imò nobis earum esse pignora. Et vt nostrum est in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vsibus nostris destinatæ sunt, quarumque ministerio bonitatis suæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quasi boni nostri causas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hærere fiducia nostra debet, nec Dei gloria in ipsa transferri: sed omissis omnibus, ad ipsum & Sacramentorum & rerum omnium authorem surgere & fides & confessio debent.

5. Obiectum. Responsio, similitudine familiari à mundo, illustrata.

13 Quòd autem ex ipso demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, minimè firmum est. Sacramentum, inquiunt, quum multas habeat apud probatos authores significationes, vnam tãtùm habet quæ signis conueniat: nempe qua solenne illud iuramentum significat quod miles Imperatori præstat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita nostris signis Christum Imperatorem profitemur, & sub eius signis nos militare testamur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidam reddãt. Vt toga Romanos à palliatis Græcis discernebat: vt ipsi inter se ordines Romę suis symbolis distinguebantur: Senatorius ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursum à plebeio Equester, annulo: ita nos symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. At ex superioribus abundè liquet veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minimè respexisse quis fuisset verbi huius vsus Latinis scriptoribus: sed nouam hanc significationem pro suo commodo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designarent. Quòd si altius argutari volumus, videri possunt eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significationem transtulisse qua nomen fidei ad eum sensum in quo nunc vsurpatur. Quum enim fides sit in præstandis promissis veritas: fidem tamen dixerunt certitudinem, seu certam persuasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad hunc modum, quum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta se nobis in Deum fore pollicetur, & nos sibi fore in populum. Verum tales argutias omittimus: quando satis planis argumentis probasse mihi videor, nihil aliud spectasse quàm vt significarent signa hæc sanctarum & spiritualium rerum esse. Similitudines quas afferunt de externis insignibus, recipimus quidem, sed non ferimus, quod posterius est in Sacramentis, ab illis primum atq; adeò vnum constitui. Est autem hoc primum, vt fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, vt confessionem nostram apud homines testentur. Secundum hanc posteriorem rationem valent illæ similitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent mysteria (vt visum est) nisi fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appendices in eundem vsum & finem destinatæ.

6. Obiectio eorum qui Sacramenta nihil volunt esse quàm nuda quædam signa.

Responsio 1. à vocis explicatione.

Resp. 2. à re ipsa.

Instantiæ dilutio.

14 Rursum admonendi sumus, vt isti vim Sacramentorum eneruant, vsúmque prorsus euertunt: ita ab aduersa parte stare alios qui arcanas nescio quas virtutes Sacramentis affingunt quæ nusquam illis à Deo insitæ leguntur. Quo errore periculosè falluntur simpliciores & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur vbi reperiri minimè possunt, & à Deo sensim abstrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexentur vanitatem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc est quæ nunc in vsu sunt Christianæ Ecclesiæ, iustificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici non potest quàm sit exitialis & pestilens, eóque magis quòd multis antè seculis magna Ecclesiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est. nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iustitię causam à Sacramentis ducit, miseras hominum mẽtes, in terram suapte sponte plus satis inclinatas, hac superstitione illigat

Aduersus eos qui Sacramentis plus æquo tribuunt.

Obiectio scholasticorum, de vi sacramentorum nouæ Legis.

Resp. 1.

2.

illigat, vt in spectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipso acquiescant. Quæ duo vtinam adeò comperta non haberemus: tantum abest vt longa probatione indigeant. Quid verò est Sacramentum citra fidem sumptum, nisi certissimum Ecclesiæ exitium? Nam quum nihil inde extra promissionem sit expectandum: promissio autem non minus iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta sibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendêre ex Sacramenti participatione salutis fiduciam, acsi iustificatio sita illic foret: quam in vno Christo repositam, nihilo minus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti obsignatione, nobis communicari scimus: ac sine hac posse in solidum constare. Vsqueadeò verum est quod ab Augustino quoque scribitur, Inuisibilem sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile rursum signum sine vera sanctificatione. Induunt enim (vt ipse quoque alibi scribit) homines Christum aliquando vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis potest esse conmmune: hoc autem alterum, proprium est bonorum ac piorum.

Libr. 3. de quæst. Vet. test.
Lib. 5. de Baptis. contra Donat. cap. 24.

Cōfirmatio responsionis ex Augustino distinguente inter Sacramentum & rē Sacramenti.

15 Hinc illa si rite intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Augustino sæpius notata distinctio. neque enim significat duntaxat, figuram & veritatem illic contineri, sed non ita cohærere quin separari queant: ac in ipsa etiam coniunctione oportere semper discerni rem à signo, ne ad alterum transferamus quod alterius est. De separatione loquitur quum scribit, in solis electis efficere Sacramenta quod figurant. Item, vbi de Iudæis sic scribit, Sacramenta quum essent omnibus communia, non erat communis gratia: quæ virtus est Sacramentorum. sic & nunc commune est omnibus lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua membra Christi cum suo capite regenerantur, non omnibus est communis. Rursus alibi de Cœna Domini, Nos quoque visibilem cibum hodie accipimus: sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quid est quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit. Paulo pòst, Huius rei Sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interuallis in mensa Dominica præparatur: & de ea sumitur quibusdam ad vitam, quibusdá ad exitium. Res verò ipsa, cuius & Sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Et aliquantò antè dixerat, Non morietur, qui manducauerit: sed qui pertinet ad virtutem sacramenti, non ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non foris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hic vbique audis, Sacramentum sic à sua veritate separari indignitate sumentis, vt nihil maneat præter inanem & inutilem figuram. Vt autem non signum veritate vacuum, sed rem cum signo habeas: verbum quod illic inclusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies vtilitatis.

De Baptis. paruulorū.
In Psal. 78.
In Iohan. homil. 26.

Supra dictorū plenior explicatio.

16 Id si est obscurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Christum Sacramentorum omnium materiam, vel (si mauis) substantiam esse dico: quando in ipso totam habent suam soliditatem, nec quicquam extra ipsum promittunt, quo minus tolerabilis error est Petri Lombardi, qui disertè ea iustitiæ & salutis causas facit quorum partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingenium, valere iussis, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Christi notitiam in nobis fouendam, confirmandam, augendam, tum ad eum plenius possidendum, fruendásque eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tantum apud nos efficaciæ habent. id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. Ergóne, inquies, id efficiunt sua ingratitudine impij, vt irrita sit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Respondeo, non sic intelligendum quod dixi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus instituit, naturámque suam retinet, vtcunque varient homines: sed quum aliud sit offerre, aliud recipere: nihil obstat quo minus consecratum verbo Domini symbolum sit re vera quod dicitur, vímque suam conseruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem scelestum ac impium perueniat. Sed hanc quæstionem paucis verbis bene soluit Augustinus, Si carnaliter (inquit) accipis, spirituale esse non desinit: sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramētum rem esse nihili, si à veritate sua separatur, superioribus locis ostendit Augustinus: sic alibi in ipsa

Lib. 4. Senten. distinct. 1.

Obiectio 2.

Responsio, Augustini authoritate confirmata.

Homil. in Iohannem 26.
Lib. 3. De doctr. Christ. cap. 9.

ipsa quoque coniunctione, distinctione opus esse admonet, ne in externo signo nimis hæreamus. Vt literam sequi (inquit) & signa pro rebus accipere seruilis infirmitatis est: sic inutiliter signa interpretari, male vagantis erroris est. Duo ponit vitia quę hic cauenda sunt: Alterum, dum ita accipimus signa acsi frustra data essent, nostráque malignitate arcanas eorũ significationes eleuando aut extenuando efficimus nequem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes vltra visibile signum non erigẽdo, ad ipsum transferimus eorum bonorum laudem quæ nonnisi ab vno Christo nobis conferuntur, ídque per Spiritum sanctum, qui nos facit Christi ipsius participes: & quidem adiuuantibus externis signis, quæ, si nos ad Christum inuitant, vbi aliò torquentur, indignè euertitur tota eorum vtilitas. *Libr. 3. De doct. Christ. cap. 9.*

17 Quamobrem fixum maneat, non esse alias Sacramentorum quàm verbi Dei partes: quę sunt offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cęlestis gratiæ thesauros: nihil autem conferunt aut prosunt nisi fide accepta. non secus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamẽ ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vndiq; perfusum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præterea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis annexam affixámque esse, quo ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tãtùm illis diuinitus iniunctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos beneuolentiam: nec vlterius proficiant nisi accesserit Spiritus sanctus qui mentes ac corda nostra aperiat, nósque huius testimonij capaces reddat. vbi etiam variæ distinctęque Dei gratię luculenter eminent. Sacramẽta enim (vt suprà attigimus) id sunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arrhæ in pactis sanciendis: vtpote quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renuntient & ostendant, atq; (vt sunt arrhæ & tesseræ) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data sunt. Spiritus sanctus (quem non omnibus promiscuè Sacramenta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis confert) is est qui Dei gratias secum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quanquam autem Deum ipsum præsentissima Spiritus sui virtute, suę institutioni adesse non inficiamur: ne infructuosa sit & inanis quam ordinauit Sacramentorum administratio, interiorem tamen Spiritus gratiam, vt ab externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogitandam asserimus. Præstat igitur verè Deus quicquid signis promittit ac figurat: nec effectu suo carent signa, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hîc quæritur, propriáne & intrinseca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet suas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclarè commendatur, & vsus apertè indicatur, & vtilitas abundè prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neq; rursum quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentum quo iustificationis causa virtúsque Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis pretermissa fuit, disertè explicatur. Hic quoque notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Augustinus, Quomodo (inquit) & Moses sanctificat & Deus? non Moses pro Deo? sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est visibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia ista Sacramenta quid prosunt?

Rem Sacramẽti semper Sacramẽto, quoties ritè administratur, adesse aptissima similitudine constat.

Hic porrò cauendum, ne Sacramentis plus quàm par est tribuamus.

Summa disputationis de Sacramentorum efficacia.

Quid prętereà obseruandum.

Quæst. Vet. Test. lib. 3. c. 84.

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hactenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores securósque de promissionum suarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus nonnunquam extare voluit, nonnunquam in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, vt quum Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eam securè sibi promitterent, quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cælestem arcum, Noe & eius posteritati in monumentum statuit, posthac se diluuio non dissipaturum terram. hęc Adam & Noe pro Sacramẽtis habuerunt. Non quòd arbor pręstaret illis immorta-

Altera pars capitis, de Sacramentis in specie.

Gen. 2. 17. & 3. 3.
Gen. 9. 13.

Nominis Sacramenti lata significatio, &

nia generaliter signa complectens, quæ vnquam hominib. data sunt, vt certiores de promißionum suarum veritate Deus eos redderet: siue ea in rebus naturalibus, siue in miraculis exhibuit: quorum exempla proponuntur.

litatem, quam sibi ipsa dare non poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui solaris duntaxat radij repercussio est in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculptam habebant, vt documenta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inscripta fuerunt verbo Dei, indita est noua forma: vt inciperent esse quod prius non erant. Hęc ne frustra dici quis existimet, arcus ipse hodie quoq; nobis testis est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe: quem quoties intuemur, hâc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuio nũquam perditum iri. Itaque siquis philosophaster, quo fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radiis & opposita nube oriri naturaliter cõtendat: fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & præsidem non agnoscat: qui pro suo arbitrio elementis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd si soli, stellis, terræ, lapidibus, huiusmodi monumẽta impressisset, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt pretij, quum idem prorsus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percussum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signare non poterit, vt fiant Sacramenta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi generis exempla fuerunt, quum Abrahæ lucem in clibano fumigante ostendit: quum vellus rore irrigauit, sicca terra: rursum terram irrorauit, intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum vmbram horologij retrorsum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad subleuandam ac stabiliendam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

Gen. 15. 17. Iudic. 6. 37. 2. Reg. 20. 9. Iesa. 38. 7.

De Sacramentis ordinariis in Dei Ecclesia.

19 Verùm præsentis instituti est, de his Sacramentis peculiariter disserere quę Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendos in vnam fidem vniúsq; fidei confessionem suos cultores ac seruos. Nam (vt verbis Augustini vtar) in nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum visibilium consortio colligentur. Hanc ergo necessitatem quum optimus Pater prouideret, certa pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea Satan ad impios & superstitiosos cultus transferendo, multis modis deprauauit ac corrupit. Hinc illæ gentilium initiationes in sua sacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametsi erroris erant ac superstitionis pleni, indicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse in professione religionis homines externis eiusmodi signis carere. Verùm quia nec verbo Dei subnixa erant, nec ad eam veritatem referebantur quę omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt quæ commemorentur vbi mentio fit de sacris symbolis quæ à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerunt: nempe vt sint veræ pietatis adiumenta. Constant autem non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed ceremoniis. aut (si mauis) signa quę hîc dantur, ceremoniæ sunt. Quemadmodum autem superius dictum est, esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palàm in Dei nomen iuramus, fidem illi vicissim nostram obstringentes. Scitè ergo Chrysostomus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos sibi confœderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hîc mutua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus inducere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pœnæ contractum à nobis fuerit, nósq; sibi reconciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocentiæ studium hac professione illi nos vicissim obligamus. vt dicere meritò possis Sacramenta huiusmodi, ceremonias esse quibus exercere vult populum suum Deus ad fidem intus primùm fouendam, excitandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

Lib. 9. cõtra Faustum Manich. cap. 11.

Quàm sint necessaria.

Quid sint Dei respectu.

Quid etiã sint nostri respectu

Horũ vsus & scopus.

In duo genera distribuuntur.

Nempe in Sacramenta veteris & noui testamenti.

20 Hæc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia temporis ratione, secundum dispensationem qua Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius posteritati mandata est Circuncisio: cui postea purificationes & sacrificia aliíque ritus ex Lege Mosaica addita sunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Christi vsque aduentum: abrogatis illis, duo Sacramenta instituta, quibus nunc Christiana Ecclesia vtitur, Baptismus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vsum totius Ecclesiæ sunt instituta. Nam impositionem manuum, qua Ecclesię ministri in suum munus initiantur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgò recensentur, quo loco habenda sint, mox videbimus. Quanquam in eundem, in quem nunc nostra intendunt, scopum, & vetera illa

spect

Vtraque verò eodem spectãt, nempe vt ad Christũ veluti manu nos ducant.

spectarunt, nempe vt ad Christum dirigerent, & penè manu ducerent? aut ipsum potius, ceu imagines repræsentarent, ac cognoscendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, esse quædam sigilla quibus promissiones Dei obsignantur: sit autem certissimum, nullam vnquam Dei promissionem hominibus oblatam nisi in Christo: vt de aliqua Dei promissione nos doceant, Christum ostendant necesse est. Quò pertinet cęleste illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Mosi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat discrimen est, quòd illa Christum promissum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præstitum & exhibitum testantur.

Quod appareat in Sacramẽtis veteris Testamenti.

21 Hæc vbi per partes ac sigillatim declarata fuerint, multo clariora fient. Circuncisio Iudæis symbolum erat quo admonerentur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est vniuersam hominum naturam corruptam esse, putationéque habere opus. prętерea documentum ac memoriale, quo sese confirmarent in promissione Abrahæ data, de semine benedicto in quo benedicendæ essent omnes nationes terræ: à quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porrò salutare illud semen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Christus, in quo solo recepturos se confidebant quod in Adam perdiderant. Quare illis erat Circuncisio, quod Abrahæ fuisse tradit Paulus, signaculum scilicet iustitię fidei: hoc est sigillum quo certius confirmarentur, suam fidem, qua semen ipsum expectabant, sibi à Deo pro iustitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occasione Circuncisionis Baptismíque comparationem longius prosequemur. Baptismata & purificationes suam illis immunditiem, spurcitiam, pollutionem ante oculos ponebant, qua in sua natura contaminati erant: aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorum sordes. Et hoc lauacrum Christus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, vt inquinamenta omnia nostra tegat. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant, simúlque docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem quæ iudicio Dei solueretur. Fore ergo summum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Deo satisfaceret per sanguinis effusionem, ac hostiæ immolationem, quę in remissionem peccatorum sufficeret. Hic summus Sacerdos fuit Christus: proprium ipse sanguinem effudit, victima ipse fuit. se enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

Gen.22.18. Gal.3.16. Rom.4.11. Hebr.9.1, & 14. 1.Iohan.1.7. Apoc.1.5. Heb.4.14, & 5.5, & 9.11. Philip.2.8. Rom.5.19.

Deinde in Sacramentis noui Testamenti.

22 Quantum ad nostra attinet, Christum eo clarius nobis efferunt quò propius manifestatus est hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit. Baptisma enim nobis quòd purgati & abluti simus testificatur: Cœna eucharistiæ, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & sanguine: hoc est, vt purgaret & redimeret. Cuius rei testis quoque est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimonium: Spiritus verò primarius testis huiusmodi testimonij certam nobis fidem facit. Sublime istud mysterium præclarè nobis in Christi cruce ostensum est, quum aqua & sanguis effluxerunt ex sacro eius latere: quod eam ob causam iure Augustinus Sacramentorum nostrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulo fusius differendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hìc se proferat, si tempus cum tempore cõpares, non dubium est. Nam id ad regni Christi gloriam pertinet: sicuti ex pluribus locis, ac præsertim ex septimo Iohánis capite colligimus. Quo sensu accipere oportet illud Pauli, vmbras fuisse sub Lege, corpus in Christo. Neque eius consilium est exinanite suo effectu testimonia gratiæ in quibus olim Patribus se veracem probare Deus voluit, non secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cœna, sed comparatiuè, magnifacere quod nobis datum est, ne cui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias.

1.Iohan.5.6. Iohan.19.34. Homil. in Iohannem 20, & sępe alias. Coloss.2.17.

Ex superioribus sequitur impiã esse scholasticorum doctrinam de discrimine Sacramentorum Veteris & Nouę Legis.

23 Scholasticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perstrigam) quo tam longum discrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde acsi illa non aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentem conferant: penitus explodendum est. Siquidem nihilo splendidius de illis Apostolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem nobiscum spiritualem escam manducasse: & escam illam Christum interpretatur. Quis inane ausit facere signum illud quod veram Christi communionem Iudæis exhibebat? Et status causæ quam illic agit Apostolus, pro nobis non obscurè militat. nam nequis frigida Christi cognitione, inaníque Christianismi titulo

1.Cor.10.3.

Huius erroris refutatio.

tulo,ac externis insignibus fretus,Dei iudicium contemnere audeat: diuinæ seueritatis exempla in Iudæis spectáda exhibet:vt easdem quas illi dederunt,pœnas sciamus nobis imminere, si iisdem vitiis indulgeamus. Iam vt apta esset comparatio, oportuit ostendere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in iis bonis quibus falsò gloriari nos vetabat. Ergo primùm in Sacramentis pares nobis facit:nec vllam prærogatiuæ particulam nobis relinquit quæ animos ad spem impunitatis facere queat. Nec verò Baptismo nostro plus tribuere fas est quam ipse alibi Circuncisioni tribuit, quum vocat sigillum iustitiæ fidei.Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur,id in suis olim recipiebant Iudæi,Christum scilicet cum spiritualibus suis diuitiis.Quam habent nostra virtutem, eam quoque in suis sentiebant: vt scilicet essent illis diuinæ erga se beneuolentiæ sigilla in spem æternæ salutis.Si dextri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos,non ita fuissent hallucinati:sed quum illic legerent legalibus ceremoniis expiata non fuisse peccata, imò veteres vmbras nihil habuisse momenti ad iustitiam, neglecta comparatione quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiunt, Legem per se nihil profuisse suis cultoribus,putarunt simpliciter figuras veritate vacuas fuisse. Apostoli verò consilium est Legem ceremonialem in nihilum redigere donec ad Christum ventum fuerit, à quo solo pendet tota illius efficacia.

Rom.4.11. *Hebr.10.1.*

1.Obiectio Scholasticorum, de Circuncisione à Paulo extenuata.

24 At obiicient quæ de Circuncisione literæ apud Paulum leguntur,eam nullo loco esse apud Deum, nihil conferre, inanem esse. Eiusmodi enim sententiæ illam longè infra Baptismum nostrum deprimere videntur. Minimè verò. Id enim ipsum de Baptismo iure diceretur. Quinetiam dicitur,primùm à Paulo ipso,vbi ostendit Deum nihil morari externam ablutionem qua in religionem initiamur, nisi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perseueret: deinde à Petro, dum Baptismi veritatem non in externa positam ablutione testatur, sed bono conscientiæ testimonio. At videtur alio etiam loco Circuncisionem manu factam penitus contemnere, dum eam cum Christi Circuncisione comparat. Respondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos disputat Paulus qui eam velut necessariam requirebant,quum esset iam abrogata. Monet igitur fideles vt omissis veteribus vmbris,in veritate insistant. Vrgent(inquit)isti magistri,vt corpora vestra circuncidantur. Atqui spiritualiter circuncisi estis secundum animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem,quæ longè potior est quàm vmbra.Poterat autem quispiam contrà excipere,non ideo spernendam esse figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuisset illa depositio veteris hominis de qua loquebatur, quibus tamen non fuisset externa Circuncisio superuacua. Hanc obiectionem præuertit,quum addit continuò,fuisse Colossenses Christo consepultos per Baptismum. Quo significat id hodie esse Baptismum Christianis quod veteribus erat Circuncisio. ideóque sine illius iniuria non posse hanc iniungi Christianis.

1.Cor.10.5. *1.Petr.3.21.* *Coloss.2.11.*

Responsio,Apostoli consilium explanans.

2. Obiectio, ex locis scripturæ sumpta, qui vniuersam Legem cum omnibus ceremoniis & sacrificiis suis in totū tollere videntur.

25 At quod sequitur,& iam nuper citaui,difficilius est ad soluendum,Iudaicas omnes ceremonias fuisse vmbras rerum futurarum,corpus esse in Christo: longè verò difficillimum quod multis capitibus epistolæ ad Hebræos tractatur, sanguinem pecudum non pertigisse ad conscientias: Legem habuisse vmbram futurorum bonorum, non imaginem rerum:cultores ex ceremoniis Mosaicis nihil perfectionis fuisse cōsequutos, & similia. Repeto quod iam attigi, Paulum non ideo vmbratiles facere ceremonias quòd nihil haberent solidi, sed quia eorum complementum, vsque ad Christi exhibitionem,quodammodo suspensum erat.

Responsio 1.

2. Deinde non de efficacia,sed potius de modo significandi hoc intelligendum esse dico. Donec enim manifestatus est in carne Christus,omnia signa velut absentem eum adumbrabant:vtcunque virtutis suę suíque adeò

3. ipsius præsentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maximè obseruare conuenit,in his omnibus locis Paulum non simpliciter,sed per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pseudo apostolis, qui in ceremoniis solis, nullo Christi respectu, pietatem sitam esse volebant: ad eos confutandos satis erat duntaxat tractare quid per se valeant ceremoniæ.

4.Scopum authoris epistolæ ad Hebræos ostendens.

Hunc quoque scopum sequutus est author epistolæ ad Hebræos.Meminerimus ergo hîc de ceremoniis,nō in sua vera & natiua significatione acceptis, sed ad falsam prauámque interpretationem detortis,non de legitimo earum vsu,sed de superstitionis abusu disputari. Quid igitur mirum si separatæ à Christo ceremoniæ,omni virtute exuuntur? In nihilum enim redigitur quicquid est signorum vbi res signata

toll

tollitur. Sic Christus, vbi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuisse cogitabant, sermonem accommodat crassæ eorum opinioni, dicitque se meliorem cibum administrare qui animas ad spem immortalitatis pascat. Quòd si clariorem solutionem requiris, huc tendit omnium summa. Primò totum illum ceremoniarum apparatum, qui in Lege Mosaica fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse euanidam ac nihili. Deinde sic in Christum respexisse vt eo demum in carne manifestato, complementum suum habuerint. Postremò eius aduentu oportuisse abrogari, non secus atque vmbra in perspicua solis luce euanescit. Sed quia longiorem adhuc de ea re sermonem in eum locum differo quo Baptismum cum Circuncisione conferre institui, parcius nunc attingo.

Iohan. 6. 27.

5. Quæ omniũ summam continnet, & ad tres articulos reuocat.

26 Fortè miseros istos Sophistas deceperunt immodica etiam illa Sacramentorum encomia quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, Quòd veteris Legis Sacramenta Saluatorem tantùm promittebant: nostra verò dant salutem. Has & similes dicendi figuras quum non animaduerterent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt: sed prorsus alieno sensu à veterum scriptis. Non enim aliud illic voluit Augustinus quàm quod idem alibi scribit, Sacramenta Mosaicæ Legis Christum prænuntiasse: nostra verò annuntiare. Et contra Faustum, Fuisse illas promissiones rerum cõplendarum: hæc indicia completarum. acsi diceret, illa figurasse quum adhuc expectaretur: nostra velut præsentem exhibere qui iam præstitus est. Porrò de modo significandi loquitur, sicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænuntiantia rem futuram: nostri verò temporis Sacramenta venisse contestantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re & efficacia senserit, pluribus locis explicat. vt quum dicit, sacramenta Iudæorum in signis fuisse diuersa: in re quæ significatur, paria. diuersa specie visibili, paria virtute spirituali. Item, In signis diuersis eadẽ fides: sic in signis diuersis, vt in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora: & vtique nihil aliud sunt verba quàm signa. Bibebant Patres eundem spiritualem potum. nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norũt fideles. Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spiritualem biberunt. Alibi, Idem in mysterio cibus & potus illorum qui noster: sed significatione idem, non specie. quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquam hac quoq; in parte aliquid differentiæ esse concedimus. Vtraque enim paternam Dei in Christo beneuolentiam ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testantur: sed nostra illustrius ac luculentius. In vtrisque Christi exhibitio: sed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo suprà disseruimus Veteris & Noui testamenti discrimen. Atq; id est quod voluit idem Augustinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fidelissimum testem sæpius citamus) quum tradit, Christo reuelato sacramenta fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstantiora. Huius quoque rei breuiter admonitos esse lectores expedit, quicquid de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modò falsum esse, sed pugnare cum sacramentorum natura, quæ instituit Deus vt fideles, vacui bonorum omnium & inopes, nihil prẽter mendicitatem eò afferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum respectu merè passiua est) nullum illis posse opus adscribi.

In prooemio enarr. psal. 73.

Quęst. supra Num. cap. 33. li. 19. cap. 14

Lib. 2. cõtra lit. Petil. cap. 37

3. Obiectio, ex Theologis veteribus noui fœderis Sacramẽta immodicè laudantibus.

Resp. illorum sententias & hyperbolicas esse: & non de efficacia, sed de modo significandi intelligendas.

Homil. in Iohannem 26.

Homil. in Iohannem 45.

In Psal. 77. lib. 19. cõtra Faustũ, cap. 13.

De doctrina Christ. lib. 3. Epist. ad Ianuarium.

CAPVT XV.

De Baptismo.

Duæ sunt partes huius capitis.

1 De duobus finibus Baptismi dissertatio. De priore à sectione 1. ad 12. De posteriore, sectione 13.

2 Altera pars ad 4. capita referri potest. 1. De vsu Baptismi, 14. & 15. sectione. 2. De ministri dignitate vel indignitate, 16. 17. 18. sect. 3. De corruptelis quibus hoc Sacramentum fuit inquinatum. 19. sect. 4. Ad quos spectet eius administratio, sect. 20. 21. & 22.

Aptismus signum est initiationis quo in Ecclesiæ cooptamur societatem, vt Christo insiti, inter filios Dei censeamur. Porrò in hunc finẽ nobis à Deo datus est (quod mysteriis omnibus commune esse docui) primùm vt fidei nostrę apud se, deinde vt confessioni apud homines seruiret. Vtriusque institutionis

Baptismi definitio.

Eiusdem primus finis.

Qui in tribus potissimũ constat.

rationem ordine prosequemur. Tria autem affert fidei nostræ Baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda sunt. Hoc primum est quod nobis à Domino proponitur, vt symbolum sit nostræ purgationis ac documentum: vel(vt melius explicem quod volo) instar signati cuiusdam diplomatis, quo nobis confirmet, peccata nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse, ne vnquam in conspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remissionem peccatorum. Proinde quibus visum est Baptismum non aliud esse quàm tesseram ac notam qua religionem nostram apud homines profitemur, quo modo imperatoris sui insignia præferunt milites, in suæ professionis notam: ij quod primum erat in Baptismo non perpenderunt. Id verò est, quòd à nobis accipiendus sit cum hac promissione, Quicunque crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore.

1. Quod testetur peccatorũ remissionem.

Mar. 15.16.

Hæc remissio peccatorũ quibusdam Scripturæ testimoniis comprobatur.

2 In hunc sensum intelligendum quod à Paulo scribitur, Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mundatam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, Nos secundum eius misericordiam saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et à Petro, quod Baptisma nos saluos facit. Non enim significare voluit ille, ablutionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hic salutis causam, sed duntaxat talium donorum cognitionem & certitudinem in hoc sacramento percipi. quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nam verbum vitæ & baptismum aquæ simul connectit Paulus: acsi diceret, per Euangelium nobis nostrę ablutionis & sanctificationis nuntium afferri, per Baptismum huiusmodi nuntium obsignari. Et subdit continuò Petrus, Baptisma illud non esse depositionem sordium carnis, sed conscientiam bonam apud Deum, quæ ex fide est. Imò non aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per aspersionem sanguinis Christi: qui per aquam, propter mundandi abluendíque similitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua ista mundari dicat, quæ certò testatur Christi sanguinem verum esse atque vnicum nostrum lauacrum? Vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutem referunt omnia, quàm ab ipsius Baptismi significatione: quæ tam ab elemento illo visibili quod oculis nostris obiicitur, abstrahit, quàm ab aliis omnibus mediis, vt vni Christo mentes nostras deuinciat.

Eph. 5.26

Tit. 3.5.

1. Pet. 3.21

Nec ea præteritorum tantùm, sed etiam futurorum peccatorum est.

3 Neque verò existimandum est, Baptisma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapsibus, in quos à Baptismate recidimus, quærenda sint alia noua expiationis remedia in aliis nescio quibus sacramentis, perinde acsi illius vis obsoleta esset. Hoc quidem errore olim factum est vt nonnulli nisi in vltimo vitæ discrimine, atque adeò inter vltimos spiritus, Baptismo initiari nollent, vt sic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præposteram cautionem veteres Episcopi toties in scriptis suis inuehuntur. Sic autem cogitandum est, quocunque baptizemur tempore, nos semel in omnem vitam ablui & purgari. Itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda erit Baptismi memoria, & hac armandus animus, vt de peccatorum remissione semper certus securúsq; sit. Nam etsi semel administratus præteriisse visus est, posterioribus tamen peccatis non est abolitus. Puritas enim Christi in eo nobis oblata est: ea semper viget, nullis maculis opprimitur: sed omnes nostras sordes obruit & extergit. Neq; hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda est(vt certè hinc ad talem audaciam minimè instruimur) sed hæc doctrina iis tantùm traditur qui vbi peccauerunt, sub peccatis suis fatigati & oppressi gemunt, vt habeant quo se erigant ac consolentur, ne in cõfusionem ac desperationem ruant. Sic Paulus ait, Christum factum nobis esse propitiatorem, in remissionem pręcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam assiduámque peccatorum remissionem ad mortem vsque in eo obtineri: sed datum eum à Patre miseris tantùm peccatoribus significat, qui conscientiæ cauterio vulnerati, ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

Hinc tamẽ peccandi licentia minimè captanda.

Rom. 3.25.

Refutatur eorum error, qui aliter sentiunt, & inter Baptismũ & Pænitentiam ita partiuntur, vt

4 Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere post Baptismum remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismum nobis datur. Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant quòd non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendêre vt nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiæ ministerio, nempe non sine Euangelij præd

prędicatione. Qualis autem illa est? Nos sanguine Christi emundari à peccatis. Atqui lauacri illius signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur vt ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error commentitium Pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi, & quòd residuum est suo loco absoluam. Nihil autem mirum si homines, qui pro ingenij sui crassitie rebus externis immodicè sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei institutione non contenti, noua subsidia à seipsis conficta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiæ sacramentum. Quòd si hæc in totam vitam nobis commendatur, vis quoque Baptismi ad eosdem vsque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi memoriam reuocare audeant, vt se inde confirment in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia quam habemus in Christi sanguine.

remißionē priorum Baptismo, sequentium verò pœnitentiæ assignent.

5 Alterum etiam fructum affert, quia nostram in Christo mortificationem nobis o-
Rom.6.3. stendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apostolus) in mortem eius baptizati sumus, consepulti ipsi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos solùm exhortatur (acsi diceret, admoneri nos per Baptismum, vt quodam mortis Christi exemplo, concupiscentiis nostris moriamur, & exemplo resurrectionis, vt in iustitiam suscitemur) sed rem longè altius repetit: nempe quòd per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes vt in eam inseramur. Et quemadmodum surculus substantiam alimentúmque ducit à radice cui insitus est: ita qui Baptismum ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciam mortis Christi sentiunt, in mortificatione carnis suæ: simul etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. Inde exhortationis materiam desumit: quòd si Christiani sumus, debemus mortui esse peccato, & iustitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vtitur, Quòd circuncisi sumus, & exuimus veterem hominem, postquam per Baptismum in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu, eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primùm gratuita peccatorum venia & iustitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

2. Secundus finis seu fructus Baptismi est, vt intelligamus nos in mortificationē & nouam vitam vna cum Christo inseri.

Col.2.12. Tit.3.5.

6 Postremò & hanc è Baptismo vtilitatem fides nostra accipit, quòd certò nobis testificatur, non modò in mortem & vitam Christi nos insitos esse: sed sic ipsi Christo v-
Mat.3.13. nitos vt omnium eius bonorum participes simus. Ideo enim Baptismum in suo corpore dedicauit & sanctificauit, vt communem eum nobiscum haberet, ceu firmissimum v-
Gal.3.27. nionis ac societatis quam nobiscum inire dignatus est, vinculū. vt Paulus ex eo probet, nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi complemētū in Christo esse, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptismi obiectum. Proinde mirum non est si in eius nomen baptizasse narrantur Apostoli, qui tamen in Patris quoque & Spiritus nomen baptizare iussi fuerant. Quicquid enim in Baptismo proponitur donorum Dei, in Christo vno reperitur. Neque tamen fieri potest quin Patris simul & Spiritus nomen inuocet qui in Christum baptizat. Ideo enim eius sanguine emundamur, quia misericors Pater nos pro sua incomparabili clemētia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio statuit, qui nobis fauorem apud ipsum cōciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & resurrectione consequimur, si per Spiritum sanctificati imbuamur noua & spirituali natura. Quamobrem nostrę tum pur-
Mat.3.6. 11. gationis tum regenerationis in Patre causam, in Filio materiam, in Spiritu effectum con-
Luc.3.16. sequimur, & quodammodo distinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit, sic
Ioh.3.23. 4.1. deinde Apostoli, Baptismo pœnitentiæ, in remissionem peccatorum: pœnitentiæ ver-
Act.2.38. & 41. bo, huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, ablutionem.

3. Vt sciamus nos sic ipsi Christo esse vnitos, vt omnium eius bonorum simus participes.

Act.8.16. & 19.5.

Matt.28.19.

Secundus & tertius finis tā in Iohannis quam Apostolorum Baptismo est perspicuus.

7 Quo etiam certissimum fit, idem fuisse prorsus Iohannis ministerium, quod Apostolis postea delegatum est. Non enim alium Baptismum faciunt diuersæ manus quibus administratur: sed eundem esse eadem doctrina ostendit. In vnam doctrinam Iohannes & Apostoli consenserunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum, vtrique in nomen Christi, à quo pœnitentia & peccatorum remissio esset, baptizarunt. Iohannes dixit, agnum esse Dei per quam tollerentur peccata mundi: vbi eum hostiam fecit Patri acceptam, propitiatorem iustitiæ, salutísque authorem. Quid ad hanc confessionem addere poterant Apostoli? Quare neminem perturbet quòd alterum ab altero discernere veteres contendunt, quorum non tanti esse nobis debet calculus vt Scripturæ cert

In hunc finem Baptismus Iohannis & Apostolorum vnus idémque prorsus est.

Iohan.1.29.

Homil. in Matt. 14. Luc. 3. 3.

ræ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chryſoſtomo potius auſcultet, neganti in Iohannis Baptiſmo comprehenſam fuiſſe peccatorum remiſſionem, quàm Lucæ contra aſſerenti, Iohannem Baptiſmum pœnitentiæ prædicaſſe in peccatorum remiſſionem? Nec recipienda eſt illa Auguſtini argutia, in ſpe dimiſſa fuiſſe peccata Baptiſmo Iohannis, Chriſti Baptiſmo re ipſa dimitti. Quum enim Euangeliſta clarè teſtetur, Iohannem in ſuo Baptiſmo remiſſionem peccatorum pollicitum fuiſſe: quid extenuare hoc elogium opus eſt, quum nulla neceſſitas ad id cogat? Siquis autem differentiam è Dei verbo quærat, non aliam inueniet quàm quòd in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apoſtoli in eum qui iam ſe exhibuerat.

Lib. 5. de Baptiſ. contra Donatiſt. cap. 10.

Luc. 3. 16. Act. 19. 4.

Obiectio eorũ qui Iohannis Baptiſmum ab Apoſtolorum Baptiſmo diuerſum eſſe ſtatuunt, diluitur.

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Chriſti reſurrectione effuſæ ſunt nihil ad ſtatuendam baptiſmatum diuerſitatem attinet. Siquidem Baptiſmus quem ipſo adhuc in terris agente, Apoſtoli adminiſtrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat quàm baptiſmus Iohannis. Quin ne poſt aſcenſionem quidem, Spiritu ſupra vulgarem priorum fidelium modum, donantur Samaritani, etiamſi in nomen Ieſu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hoc ſolum veteribus impoſuiſſe arbitror, vt hunc ad illum pręparationem duntaxat eſſe dicerent, quòd legebant rurſum à Paulo baptizatos qui Iohannis baptiſmum ſemel ſuſceperant. Sed quã hìc ſint hallucinati, alibi ſuo loco clariſſimè explicabitur. Quid ergo eſt quòd Iohannes dixit, ſe quidem aqua baptizare: vèturum autem Chriſtum qui baptizaret Spiritu ſancto & igni? Paucis expediri hoc poteſt. Non enim Baptiſmũ à Baptiſmo diſtinguere voluit, ſed perſonã ſuam cum Chriſti perſona contulit, ſe miniſtrum eſſe aquæ, illum Spiritus ſancti datorem: & hanc virtutem viſibili miraculo declaraturum quo die Spiritum ſanctum Apoſtolis ſub linguis igneis mitteret. Quid Apoſtoli iactare vltrà potuerunt? Quid & qui hodie baptizant? ſunt enim exterioris duntaxat ſigni miniſtri, Chriſtus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbiq; docent, in primíſque Auguſtinus, cui hæc præcipua eſt fultura contra Donatiſtas, Qualiſcunque ſit qui baptizat, vnum tamen Chriſtum præeſſe.

Act. 8. 14. 17.

Act. 19. 3. 5.

Matth. 3. 11.

Act. 2. 3.

Denique Baptiſmi beneficia in populo Iſrael per tranſitum maris et refrigerium nobis adumbrata ſunt.

1 Hæc quæ tum de mortificatione, tũ de ablutione diximus, in populo Iſrael adumbrata ſunt: quem eam ob cauſam Apoſtolus dicit in nube & in mari fuiſſe baptizatum. Mortificatio figurata eſt quum Dominus è manu Pharaonis, & crudeli ſeruitute eos aſſerens, viam illis ſtrauit per Mare rubrum, & Pharaonem ipſum, & Ægyptios hoſtes, qui à tergo illis inſtabant, & ceruicibus imminebant, ſubmerſit. Nam & ad hunc modum in Baptiſmo pollicetur nobis, & dato ſigno oſtendit, nos ex Ægypti captiuitate, hoc eſt è peccati ſeruitute, ſua virtute eductos & vindicatos: ſubmerſum Pharaonem noſtrum, id eſt diabolum. quanquam nec ſic etiam exercere nos & fatigare deſinat. Verùm vt Ægyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, ſed in littore proſtratus, terribili aſpectu adhuc Iſraelitas terrebat, nocere tamẽ non poterat: ita hic noſter adhuc quidem minatur, arma oſtendit, ſentitur, ſed vincere non poteſt. In nube, purgationis ſymbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus oppoſita nube operuit, & refrigerium præſtitit, ne inclementiore ſolis ardore deficerent, & tabeſcerent: ita in Baptiſmo nos Chriſti ſanguine opertos eſſe & protectos agnoſcimus, ne Dei ſeueritas, quę verè eſt flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etſi verò tunc obſcurum & paucis cognitum fuit myſterium: quia tamen non alia eſt ſalutis adipiſcendæ ratio quàm in illis duabus gratiis, noluit Deus vtriuſque teſſera vetuſtos patres, quos hæredes adoptauerat, priuare.

1. Cor. 10. 2.

Exo. 14. 21 & 26.

Num. 9. 14.

Obiectio aliorum, qui ſtatũ quendam perfectæ inſtaurationis poſt Baptiſmum ſomniant.

Reſponſio. Originalis prauitas remanet poſt Baptiſmũ.

10 Iam perſpicuum eſt quàm falſum ſit quod docuerunt pridem nonnulli, in quo alij perſiſtunt, per Baptiſmum ſolui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuerſam poſteritatem propagata eſt, atque in eandem iuſtitiam naturæque puritatem reſtitui quam obtinuiſſet Adam ſi in ea qua primùm creatus fuerat, integritate ſtetiſſet. Tale enim doctorum genus, nunquam quid peccatũ originale, quid iuſtitia originalis, quæ gratia Baptiſmi eſſet, aſſequutum eſt. Iam verò antè diſputatum eſt, peccatum originale eſſe naturæ noſtræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Hæc itaque duo diſtinctè obſeruanda: nempe quòd ſic omnibus naturæ noſtræ partibus vitiati peruerſíque, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò, conuictíque coram Deo tenemur, cui nihil eſt acceptum niſi iuſtitia, innocentia, puritas. Atque adeò infantes quoque ipſi ſuam ſecum damnationem à matris vtero afferunt: qui tametſi

Gal. 5. 19.

Et eſt in ipſis infantibus.

tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habẽt tamen in se inclusum semen. Imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnationem sublatam & à se depulsam esse certi per Baptismum fideles fiunt. quando (vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur plenam solidámque remissionem factam esse, & culpæ quæ imputanda nobis erat, & pœnę quę ob culpam luenda: iustitiam quoque apprehendunt, sed qualem in hac vita obtinere populus Dei potest, nempe imputatione duntaxat: quia pro iustis & innocentibus eos sua misericordia Dominus habet.

Iusti autẽ sunt electi, Dei Baptismo, imputatione iustitiæ duntaxat in hac vita.

11 Alterum est, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit, ea scilicet quæ antè descripsimus opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas perpetuò efflat, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquam planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt amplius non sit, aut nobis negotium non facessat: sed tantùm ne superet. Nam quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabunt in nobis reliquiæ peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo blandiatur quum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant qui alioqui plus satis propensi sunt ad peccandum: sed tantùm ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credant, quum è sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tendũt: nempe ad vltimum interitum carnis suę, qui in huius vitę mortalis interitu perficietur. Interea & strenuè certare, & ad progressum se animare, & ad plenam victoriam stimulare non desinant. Nam & hoc magis acuere debet eorum conatus, quòd sibi postquam diu enixi fuerint nõ parum adhuc negotij restare vident. Sic habendum est, baptizamur in mortificationem carnis nostræ, quæ à Baptismo in nobis inchoatur, quam quotidie prosequimur: perficietur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum.

Ea autem originalis corruptio toto vitæ huius cursu multo piis negotium facessit.

Nec inde tamen peccandi licentiam arripiunt: imo cautius & tutius ambulant in viis Domini.

12 Hìc nihil aliud dicimus quam quod Apostolus Paulus sexto & septimo ad Rom. capite clarissimè exponit. Postquam enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum esse pro libidine, quia non essemus operum meritis accepti Deo: subiungit, eos omnes qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrham habere in baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permittant in suis membris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus: ne propterea deiicerentur, adiicit consolationem, quòd non sint sub Lege. Quia iterum videri poterat, insolescere posse Christianos, eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio: & simul quis sit Legis vsus, quá quæstionem iam secundò distulerat. Summa est, nos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohæreamus. Legis verò officium esse, vt prauitatis nostræ conuicti, nostram impotentiam & miseriam confiteamur. Porrò quia prauitas illa naturę non tam facilè apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exemplum in homine regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicit igitur perpetuam sibi luctam esse cum reliquiis carnis suæ, séque vinctum misera seruitute detineri quominus se totum diuinę Legis obedientiæ consecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infelix ego, Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd si filij Dei captiui in carcere detinẽtur quandiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiam eatur. Attexit ergo in hunc vsum consolationem, nihil esse damnationis amplius iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui communionem inseruit, in Ecclesię societatem per baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseuerant, etiamsi à peccato obsideantur, atque adeò peccatum in se circunferant, reatu tamen & damnatione esse absolutos. Hæc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quòd inusitatum aliquid tradere videamur.

Prauitatẽ illã piis facessere negotiũ exemplo & testimonio Pauli Apostoli ostenditur.

Rom.6.14.

Rom.7.24.

13 Confessioni autem nostræ apud homines sic seruit Baptismus. Siquidem nota est qua palàm profitemur nos populo Dei accenseri velle: qua testamur nos in vnius Dei cultum, in vnam religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem

Secundus finis Baptismi, est vt nostræ apud homines

nostr

confeßioni seruiat: & quomodo id fiat. Rom.8.1.

nostram publicè affirmamus, vt non modò laudem Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus possunt significationibus personent. Ita enim, vt decet, nostra omnia in obsequium gloriȩ Dei conferuntur, qua nihil vacuum esse debet, & cæteri nostro exemplo ad eadem studia incitētur. Huc respiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Christi nomen baptizati fuissent. Innuens scilicet, eo ipso quòd in eius nomen fuissent baptizati: sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse, & fidem illi suam apud homines obstrinxisse, vt confiteri amplius alium non possent prȩter solum Christum nisi confessionem abnegare vellent quam in Baptismo ediderant.

Altera capitis pars in 4. partes distincta.

1. De vsu Baptismi, quantum ad fidei confirmationē. 1.Cor.1.13.

14 Nunc postquam enarratum est quid spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis vtendi accipiendíque ratio iudicare promptum est. Nam quatenus erigendæ, alendæ confirmandǽque fidei nostræ datur, sumendus est quasi è manu ipsius authoris: certum persuasúmque habere cōuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorum memoriam abolet: ipsum esse qui mortis suæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui concupiscentiæ nostræ vires eneruat: imò qui in vnum coalescit nobiscum, vt eum induti filij Dei censeamur. Hȩc, inquam, tam verè certóque animæ nostræ intus præstare, quàm certò videmus corpus nostrum extrà ablui, submergi, circundari. Isthæc enim siue analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorum regula: vt in rebus corporeis spirituales conspiciamus, perinde acsi coram oculis nostris subiectæ forent, quando istiusmodi figuris repræsentare Domino visum est. non quia sacramento tales gratiæ illigatæ inclusǽque sint, quo eius virtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac tessera voluntatem suam nobis Dominus testificatur: nempe se hæc omnia nobis velle largiri. Neque tantùm nudo spectaculo pascit oculos: sed in rem præsentem nos adducit, & quod figurat, efficaciter simul implet.

Confirmatio, Cornelii & Pauli exēplo illustrata. Act.10.48. Act.9.17.

15 Huius documentum sit Cornelius Centurio, qui peccatorum remissione, qui gratiis Spiritus sancti visibilibus iam antea donatus, baptizatus est: non largiorem remissionem è Baptismo petens, sed certiorem fidei exercitationem: imò fiduciæ augmentum ex pignore. Obiecerit fortè aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata sua per Baptismum ablueret, si baptismi ipsiusvirtute peccata non abluuntur? Respondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei nostræ sensum, nobis à Domino exhibetur, siue id tum primum testatur, siue testatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantùm voluit Ananias, Vt certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptismo remissionem peccatorum. hanc accipe, & securus esto. Quanquam mihi animus non est Baptismi vim extenuare, quin signo accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc sacramēto, quemadmodum ex aliis omnibus, nihil assequimur nisi quantum fide accipimus.

De vsu Baptismi, quantum ad fidei confeßionem. 1.Cor.12.13.

Si fides desit, erit in testimonium ingratitudinis nostræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promissioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò confessionis nostræ symbolum est, testari eo debemus fiduciam nostram in Dei misericordia esse, & puritatem nostram in peccatorum remissione, quæ parta nobis est per Iesum Christum: nósque in Ecclesiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis consensu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc postremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos esse, vt vnum corpus simus.

2. De indignitate siue dignitate ministri. Nihil hac Baptismo afferri vel auferri. Matt.28.19.

16 Porrò si verum est quod constituimus, sacramentum non ex eius manu ȩstimandum esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubiè profectum est: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque inter homines, si qua missa epistola fuerit, modò satis & manus & signum agnoscatur, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet manum & signum Domini nostri in sacramentis suis agnoscere, à quocunq; tandem tabellario deferantur. His Donatistarum error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium sacramenti metiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatris in regno Papali baptizati sumus. itaque anabaptismum furiosè vrgent. Aduersus quorum ineptias satis valida ratione muniemur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, nō in nomen alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filij & Spiritus sancti. ideóque Baptismum non esse hominis, sed Dei: à quocunque tandem administratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari

aut

aut contemptores fuerint qui nos baptizabant:non tamen in suæ ignorantiæ vel sacrilegij consortium nos tinxerunt,sed in fidem Iesu Christi: quia non suum, sed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizarunt. Quòd si baptisma Dei erat, habuit certè inclusam promissionem de peccatorum remissione, mortificatione carnis, viuificatione spirituali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus &apostatis fuisse circuncisos:neque propterea irritum fuit signum,vt iterari necesse foret, sed ad genuinam originem redire satis fuit. Quod obiiciunt, in conuentu piorum debere Baptismum celebrari, non efficit vt totam eius vim quod in parte vitiosum est extinguat. Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus sit Baptismus, omníque inquinamento vacuus,non abolemus Dei institutionem,quanuis eam idololatræ corrumpant. Nam quum olim multis superstitionibus vitiata esset circũcisio,pro gratiæ tamen symbolo haberi non desiit. nec Iosias & Ezechias, quum ex toto Israele colligerent qui defecerant à Deo,ad alteram eos circuncisionem vocarunt. *Vnde sequitur rebaptizandos nõ esse qui sub Papismo baptizati sunt.*

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit,vt inde euincant irritum esse Baptismum,qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto : ad id postulatum respondemus, nos quidem cæcos & incredulos,longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat,non tenuisse:promissionem tamen ipsam, quando à Deo erat,ſtatam semper & firmam veracémque mansisse. Etiamsi omnes homines mendaces & perfidi,Deus tamen verax esse non desinit : etiamsi omnes perditi,Christus tamen salus manet. Fatemur ergo Baptismum pro eo tempore nõ profuisse nobis hilum,quando in eo nobis oblata promissio,sine qua Baptismus nihil est,neglecta iacebat. Nunc vbi,Dei gratia,resipiscere cœpimus,cæcitatem nostram & duritiem cordis accusamus,qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterùm promissionem ipsam non euanuisse credimus : quin potius sic reputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubiè omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata : fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit : nũc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad resipiscentiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circuncisione nil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & sacrilega manu circuncisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant : sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam,vtcunque fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis,ex Domini institutione, firmum inuiolabiléque semper manebat. Sola ergo resipiscentiæ conditione in fœdus restituebantur, quod semel cum illis in circuncisione Deus percusserat:quam tamen per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat,rursum polluerant,& cuius effectum extinxerant.

Rom.3.3.

Nec satis firmum est quod Catabaptistæ ab effectis ducunt argumentum, quia post Baptismum aliquot annis cæci & increduli mãsimus.

Nam Dei promissio firma permanet.

Et Deus Iudæos ad resipiscentiam inuitans iterũ circuncidi non iubet.

18 Verùm igneum sibi videntur telum vibrare quum allegant, Paulum rebaptizasse eos qui Iohannis Baptismo semel baptizati erant. Nam si nostra cõfessione, idem prorsus fuit Iohannis Baptismus qui nunc noster est:quemadmodum illi antea peruersè instituti,vbi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptizati:ita Baptismus ille qui sine vera doctrina fuit,pro nihilo reputandus est:& ex integro baptizari debemus in veram religionem qua nunc primùm imbuti sumus. Nonnullis videtur,quempiam fuisse Iohannis κακόζηλον,qui priori Baptismate in vanam potius superstitionem illos initiasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam sumere quòd se ignaros prorsus Spiritus sancti esse confitentur:cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se Iohannes dimisisset. Verùm nec verisimile est Iudæos,etiamsi minimè fuissent baptizati,omni Spiritus cognitione fuisse destitutos,qui tot Scripturę testimoniis celebratur. Quòd ergo respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est acsi dicerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabantur à Paulo,Christi discipulis darentur. Ego autem concedo,fuisse illud verum Iohannis Baptisma, & vnum idémque cum Christi Baptismate:sed rebaptizatos nego. Quid igitur sibi volunt verba,Baptizati sunt in nomine Iesu? Quidam interpretantur, tantùm syncera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed simplicius intelligere malim, Baptismum Spiritus sancti,hoc est,gratias Spiritus visibiles per manuum impositionem datas:quas Baptismi nomine significari non nouum est. Qualiter in die Pentecostes,recordati Apostoli dicuntur verborum Domini de baptismo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam rediisse commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiúsque familiam & cognationem effusas vidisset. Nec repugnat quod postea subditur, Quum impos

Act.19.3.5.

Illud etiã valde infirmũ est, quod exemplo Pauli se muniunt, ac si ille discipulos quosdam rebaptizasset.

Baptisma Iohãnis,& quid sit baptizari in nomine Iesu.

Act.1.5.
Act.11.16.

impoſuiſſet illis manus, deſcendebat Spiritus ſanctus ſuper eos. Non enim duo diuerſa narrat Lucas: ſed formam narrationis ſequitur Hebræis familiaré, qui primùm rei ſummam proponunt, deinde fuſius explicant. Quod ex ipſo verborum cõtextu animaduertere quiuis poteſt. Dicit enim, His auditis baptizati ſunt in nomine Ieſu. Et quum impoſuiſſet illis manus Paulus, Spiritus ſanctus deſcendebat ſuper illos. Hac poſteriori locutione deſcribitur qualis ille fuerit Baptiſmus. Quòd ſi priorem Baptiſmum ignorantia vitiat, vt ſit altero Baptiſmo corrigenda: primi omnium rebaptizãdi erant Apoſtoli, qui toto poſt Baptiſmum ſuum triennio vix modicam ſincerioris doctrinæ particulam deguſtauerant. Iam & quæ inter nos flumina ſufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini miſericordia, quotidie in nobis corriguntur?

3. De corruptelis quibus inquinatum fuit hoc ſacramentum.

Incantatio aquæ.
Cereus.
Chriſma.
Exſufflatio.

Sputum & ſimiles nugæ quibus multifariam & mirum in modũ, ſeculis aliquot anteactis, hominũ inuentis Baptiſmus vitiatus eſt.

Chriſtiani ac ſinceri baptiſmi forma & ritus.

Immerſio libera eſſe debet.

19 Myſterij vis, dignitas, vtilitas & finis ſatis iam, niſi fallor, liquere debent. Quod ad externum ſymbolum pertinet, vtinam genuina Chriſti inſtitutio valuiſſet quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quaſi enim res eſſet contemptibilis, ex Chriſti præcepto, aqua baptizari, inuenta eſt benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ conſecrationem pollueret. Additus poſtea cereus cum chriſmate: exſufflatio verò ianuam ad Baptiſmum aperire viſa eſt. Etſi autem me non latet quàm vetuſta ſit aduentitiæ huius farraginis origo: reſpuere tamẽ mihi & piis omnibus fas eſt quicquid ad Chriſti inſtitutionem addere auſi ſunt homines. Quum autem videret Satan ſtulta mundi credulitate abſque negotio ferè inter ipſa Euangelij exordia receptas eſſe ſuas impoſturas, ad craſſiora ludibria prorupit. hinc ſputum & ſimiles nugæ palàm in Baptiſmi probrum effræni licentia inuectæ. Quibus experimentis diſcamus nihil vel ſanctius eſſe vel melius vel tutius quam vnius Chriſti authoritate contentos eſſe. Quanto igitur ſatius erat, omiſſis theatricis pompis, quæ ſimplicium oculos perſtringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis eſſet, in cœtum fidelium ipſum repræſentari, & tota Eccleſia, velut teſte, ſpectante & orante ſuper eum, Deo offerri: recitari fidei cõfeſſionem, qua ſit inſtituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptiſmo habentur promiſſiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filij & Spiritus ſancti: remitti demũ cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo authore profecta eſt, nullis exoticis ſordibus obruta, clariſſimè effulgeret. Cæterùm mergatúrne totus qui tingitur, ídque ter an ſemel, an infuſa tantùm aqua aſpergatur, minimum refert: ſed id pro regionum diuerſitate Eccleſiis liberum eſſe debet. Quanquam & ipſum baptizandi verbum mergere ſignificat, & mergendi ritum veteri Eccleſiæ obſeruatum fuiſſe conſtat.

4. Ad quos ſpectet Baptiſmi adminiſtratio. Non ad priuatos homines, aut ad mulieres: ſed ad Eccleſiæ miniſtros.

Vnde priuatorum & mulierũ Baptiſmus.

Lib. contra epiſt. Parm. 2. cap. 13.

Cap. 100.

Hæc profana corruptela refutatur.

20 Hoc etiam ſcire ad rem pertinet, perperam fieri ſi priuati homines Baptiſmi adminiſtrationem ſibi vſurpent: eſt enim pars Eccleſiaſtici miniſterij, tã huius quam Cœnæ diſpenſatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuſlibet mandauit Chriſtus vt baptizarent: ſed quos Apoſtolos conſtituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quum diſcipulos iuſſit facere in Cœnæ adminiſtratione quod fieri ab ipſo viderant, quum ipſe legitimi diſpenſatoris officio functus eſſet: voluit proculdubio vt in eo ſuum exemplum imitarentur. Quòd autem multis ab hinc ſeculis, adeóque ab ipſo ferè Eccleſiæ exordio vſu receptum fuit vt in periculo mortis laici baptizarent, ſi miniſter in tempore non adeſſet, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipſis quidem veteribus, qui hunc morem vel tenebant, vel patiebantur, conſtabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem prę ſe fert Auguſtinus, quum dicit, Etſi laicus neceſſitate compulſus Baptiſmum dederit, neſcio an piè quiſquam dixerit eſſe repetẽdum. Nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris vſurpatio eſt: ſi autem neceſsitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum eſt. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem ſancitum fuit in Concilio Carthaginenſi, ne baptizare omnino præſumant. At periculum eſt ne is qui ægrotat, ſi abſq; Baptiſmo deceſſerit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes noſtros, antequam naſcantur, ſe adoptare in ſuos pronuntiat Deus, quum ſe nobis in Deum fore promittit, ſeminíque noſtro poſt nos. Hoc verbo cõtinetur eorum ſalus. Nec quiſquam in Deum tam contumelioſus eſſe audebit, vt eius promiſsionẽ effectui ſuo ſufficere per ſe neget. Quantum damni inuexerit dogma illud malè expoſitum, Baptiſma eſſe de neceſsitate ſalutis, pauci animaduertunt: ideóque minus ſibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos eſſe omnes quibus aqua tingi non contigit, noſtra conditio deterior eſt quàm veteris populi, quaſi reſtrictior eſſet Dei gratia quã ſub Lege. veniſſe enim Chriſtus

ſtus cenſebitur non ad implendas promiſſiones, ſed abolendas: quando promiſſio, quæ tunc ante octauum diem ſaluti conferendæ per ſe erat ſatis efficax, nunc abſq; ſigni adminiculo rata non eſſet.

21 Qualis verò ante natum Auguſtinum conſuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Eccleſia, ſed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum ſacerdotalis officij ſortem ſibi vendicet. Eiuſdem rei locuples teſtis eſt Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat quòd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet eorum qui contra ſentiunt reſponſio, multum ſcilicet differre communem vſum ab extraordinario remedio quum vltima vrget neceſſitas: ſed quum ludibrium eſſe pronuntians dare fœminis baptizandi licentiam nihil excipiat, ſatis apparet, corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu ſit excuſabilis. Libro etiam tertio, vbi ne ſanctæ quidem Chriſti matri fuiſſe permiſſum docens, nullam reſtrictionem addit.

A Tertulliano & Epiphanio etiam explosa est.

Lib. contra hæres.

Exo.4.25

22 Intempeſtiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus poſtquam illa arrepto lapide filium circuncidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuiſſe Deo. Alioqui dicendũ eſſet placuiſſe Deo quem Gentes ab Aſſyria traductę erexerant cultum. Sed aliis validis rationibus probatur, inſcitè ad imitationẽ trahi quod egit ſtulta mulier. Si dicerẽ, fuiſſe aliquid ſingulare quod in exemplum trahi non debet, ac præſertim quum nuſquam legatur olim circuncidendi ſpeciale datum fuiſſe Sacerdotibus mandatum, diſſimilem eſſe rationem Circunciſionis & Baptiſmi: hoc ad refutationem ſatis valeret. Aperta enim ſunt Chriſti verba, Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Quando eoſdem conſtituit Euangelij præcones & miniſtros Baptiſmi, nemo verò in Eccleſia, teſte Apoſtolo, honorẽ, ſibi vſurpat, ſed qui vocatus eſt vt Aaron: quiſquis ſine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutiſsimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conſcientia aggredimur, Paulus apertè clamat eſſe peccatum. In muliebri igitur Baptiſmo multo grauius peccatur, vbi regulam à Chriſto traditam violari palàm eſt, quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas eſſe ſcimus. Sed hoc totum omitto: tantùm lectores attendere velim, nihil minus Sephorę fuiſſe propoſitum quàm vt Deo miniſterium præſtaret. Filium periclitari videns, fremit, & obmurmurat, nec ſine indignatione præputium in terram proiicit: marito ſic conuitiatur, vt Deo quoq; ſuccenſeat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum eſſe palàm eſt: quia Deo & marito obſtrepit quòd filij ſanguinem fundere cogitur: Adde quòd ſi in aliis omnibus probè ſe geſsiſſet, hæc tamen eſt inexcuſabilis temeritas quòd præſente marito circuncidit filium, non priuato quopiam homine, ſed Moſe primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Iſraele ſurrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus ſub Epiſcopi oculis. Sed hanc controuerſiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, non arceri à regno cælorum infantes quos è præſenti vita migrare continget antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam viſum eſt, fieri nõ leuem iniuriam Dei fœderi niſi in eo acquieſcimus, acſi per ſe infirmum eſſet: quum eius effectus neque à Baptiſmo neque ab vllis acceſsionibus pendeat. Accedit poſtea ſacramẽtum ſigilli inſtar, non quòd efficaciam Dei promiſsioni, quaſi per ſe inualidæ, conferat, ſed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde ſequitur, non ideò baptizari fidelium liberos, vt filij Dei tunc primùm fiant qui antè alieni fuerint ab Eccleſia, ſed ſolenni potius ſigno ideo recipi in Eccleſiam, quia promiſsionis beneficio iam antè ad Chriſti corpus pertinebant. Proinde ſi in omittendo ſigno nec ſocordia eſt, nec contemptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo ſumus. Multo igitur ſanctius eſt, hanc Dei ordinationi reuerentiam deferre, vt non aliunde ſacramenta petamus quàm vbi Dominus depoſuit. Vbi ab Eccleſia ſumere non licet, non ſic illis alligata eſt Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini conſequamur.

Obiectio, Sephoræ exemplo confirmata.

Reſponſio 1.

Matt.28.19.

Hebr.5.4.

Rom.14.23.

Reſp.2.

Reſp.3. infantes non arceri à regno cælorum, quos mori continget priuſquam aqua mergi datum fuerit, modò contemptus & neglectus abſint.

Baptiſmus vbi depetendus.

CAPVT XVI.

Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ de pædobaptiſmo doctrinæ confirmatio, ſect.1.2.3.4.5.6.7.8.& 9.
2 Dilutio argumentorum quæ anabaptiſtæ aduerſus pædobaptiſmum proponunt, à ſect.10. ad 31.
3 Serueti ſpeciales obiectiones refelluntur, ſect.31.& 32.

Diſputationis de Pædobaptiſmo neceſsitas.

Voniam autem hoc ſeculo phrenetici quidam ſpiritus ob pædobaptiſmum graues excitarunt in Eccleſia turbas, nec tumultuari etiamnum deſinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorũ furias appendicem hic ſubiiciam. Quæ ſicui impendio prolixior fortè viſa fuerit, is, quæſo, ſecum reputet tãti eſſe nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnà cum Eccleſiæ pace, vt nihil faſtidiosè ſit excipiendum quod ad vtranque redimendam conducat. Adde quod diſputationem hanc ita ſtudebo componere, vt myſterio Baptiſmi clarius explicando non parum habitura ſit momenti. Argumento ſanè in ſpeciem fauorabili pædobaptiſmum impugnant, nulla Dei inſtitutione fundatum eſſe iactando, ſed hominum duntaxat audacia, prauáque curioſitate inuectum, ſtulta deinde facilitate vſu temere receptum. Sacramentum enim niſi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verùm quid ſi re probè animaduerſa eiuſmodi calumniam falſo ac iniquè ſanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Diſquiramus ergo primùm eius ortum. Et ſi quidem conſtiterit, ſola hominum temeritate excogitatum, eo valere iuſſo, veram Baptiſmi obſeruationem ſola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius authoritate nequaquam deſtitui comprobatum fuerit, cauendum ne ſacroſancta Dei inſtituta conuellendo, in ipſum quoque authorem ſimus contumelioſi. Vid. Caluin. in inſtruct. adu. Anabapt. artic.1.

Vtilitas.

Pædobaptiſmi ortus à Deo.

Id ex promiſſionum conſideratione demonſtratur.

2 Principiò dogma eſt ſatis notum, & inter pios omnes confeſſum, rectam ſignorum conſiderationem, non in externis duntaxat ceremoniis ſitam eſſe: verùm à promiſſione pendêre potiſſimum, ac myſteriis ſpiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipſas Dominus ordinat. Itaque qui perdiſcere voluerit quid valeat Baptiſmus, quorſum ſpectet, quid denique omnino ſit: ne cogitationem ſuam in elemento ſiſtat, & corporeo ſpectaculo: ſed eam potius ad Dei promiſſiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quę illic repræſentantur, arcana erigat. Hęc qui tenet, ſolidam Baptiſmi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius ſubſtantiam eſt aſſequutus: atque inde etiam docebitur quæ ſit ratio & quis vſus externæ aſperſionis. Rurſum, qui his contemptim præteritis, viſibili ceremoniæ, mentem penitus affixam habuerit & alligatam, nec vim, nec proprietatem Baptiſmi intelliget: neque id quidem, quid ſibi aqua velit, aut quem vſum habeat. Quæ ſententia pluribus & luculentioribus Scripturæ teſtimoniis comprobata eſt quàm vt longius eam in præſens perſequi neceſſe ſit. Supereſt ergo iam vt ex promiſſionibus in Baptiſmo datis quæramus quę vis eius ſit & natura. Scriptura oſtendit, peccatorum purgationem, quam à Chriſti ſanguine obtinemus, hîc primò demonſtrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione conſtat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque adeò Chriſti ſocietatem. Ad hanc ſummam referri pôteſt quicquid in Scripturis de Baptiſmo traditum eſt: niſi quòd etiam præterea teſtandæ apud homines religionis eſt ſymbolum. Gen.17.10.

Quæ pædobaptiſmi vim & naturam oſtendunt.

Quales autem ſint promiſsiones aquæ ſymbolo annexæ, nõ melius perſpici poteſt, quàm in circunciſionis inſtitutione.

3. Quoniam autem ante inſtitutũ baptiſmum, eius vice, populo Dei Circũciſio erat: quid inter ſe differant, & qua ſimilitudine conueniant hæc duo ſigna, inſpiciamus: vnde pateat quæ ſit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circunciſionem Abrahæ ſeruandam mandat, præfatur ſe illi & ſemini illius in Deum fore: addens penes ſe affluentiam ſufficientiámq; eſſe rerum omnium, quo Abraham manũ eius, omnis boni ſcaturiginẽ fore ſibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promiſſio cõtinetur: quemadmodum interpretatur Chriſtus, argumentum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & reſurrectionem. Neq; enim (inquit) Deus mortuorũ eſt, ſed viuentium. Quare & Paulus Epheſiis demõſtrans ex quo exitio liberaſſet eos Dominus, ex eo quòd in Circunciſionis fœdus admiſſi non fuerant, eos ſine Chriſto, ſine Deo, ſine ſpe, extraneos à teſtamentis promiſſionis fuiſſe colligit. quæ omnia fœdus ipſum comprehendebat. Primus autem ad Deum acceſſus, primus ad immortalem vitam ingreſſus, eſt peccatorum remiſſio. Vnde conficitur, promiſſioni Baptiſmi de noſtra purgatione, hanc reſpondere. Pòſt ab Abrahamo Dominus ſtipulatur, vt ambulet coram ſe in ſinceritate & innocẽtia cordis: quod ad mortificationem pertinet ſeu regeneratiõnẽ. Ac nequis ambigeret, ſignum mortificationis eſſe Circunciſionem, Moſes alibi clarius explicat, dum Iſraeliticum populum exhortatur ad præputium cordis Domino circuncidendum, propterea quòd ſelectus ſit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, vbi Abrahæ poſteritatem in populum ſibi cooptat, circuncidi præcipit: ita Moſes corde circuncidi oportere pronuntiat, enarrans ſcilicet quę ſit iſtius carnalis circunciſionis veritas

Matt.22.32.
Luc.20.38.
Epheſ.2.12.
Deut.10.16.
Deut.30.6.

ritas. Deinde ne quis ad eam suis ipsius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia toties a Prophetis inculcantur, vt multa huc testimonia congerere non sit opus quę sponte passim occurrunt. Habemus ergo spiritualem promissionem in Circuncisione Patribus editam qualis in Baptismo nobis datur: quandoquidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figurauit. Prętereа vt fundamentum Baptismi, Christum esse docuimus, in quo vtrunque istorum residet: ita & circuncisionis esse constat. Ipse enim Abrahę promittitur, atque in ipso Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obsignandæ, Circuncisionis signum additur.

Atqui promissio [illegible] ratio in Circumcisione [illegible] in Baptismo [illegible] vna [illegible] est, [illegible] dissimilitudo, nisi in exteriore [illegible] reperitur.

4 Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio, in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo istarum rerum cõplementum nititur, in vtroque vnum. Quare nihil in mysterio interiore est discriminis, è quo tota sacramentorum vis & proprietas æstimanda est. Quæ restat dissimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima est portio: quum potissima pars à promissione & re signata pendeat. Itaque constituere licet, quicquid Circuncisioni conuenit, ad Baptismum simul pertinere, excepta visibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogén & comparationem nos manu ducit Apostoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et sanè penè se palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circuncisio, quia tessera Iudæis quædam erat qua se in populum familiámque Dei adoptari fiebant certiores, ac ipsi etiam vicissim nomen se Deo dare profitebantur, primus illis erat in Ecclesiam ingressus: nunc quoq; per Baptismum Deo initiamur, vt eius populo adscribamur, & ipsi mutuò in eius nomen iuremus. Quo extra controuersiam apparet, Baptismum in Circuncisionis locum subiisse, vt easdem apud nos partes obeat.

Ro.12.3. & 6

Vnde sequitur, non minus Baptismum infantibus Christianorũ, quã Circuncisionem Iudæorũ liberis competere: nec à signo arceri deberi, qui rei signatæ sunt participes.

5 Iam si vestigare placet an iure infantibus Baptisma communicetur: nónne nimium illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obseruatione immorari velit, ad spirituale verò mysterium mentem aduertere non sustineat? Cuius si qua habeatur ratio, constabit proculdubio infantibus meritò administrari Baptismum, vt qui illis debeatur. Non enim dominus olim Circũcisione dignatus est quin eorum omnium participes faceret quæ per Circuncisionem signata tunc fuerunt. Alioqui meris præstigiis ludificatus esset populum suum, si fallacibus symbolis eos lactasset. quod solo auditu horrendum est. Disertè nanque pronuntiat, Circuncisionem infantuli, loco sigilli futuram ad obsignandam fœderis promissionem. Quod si fœdus firmum & fixum manet: Christianorum liberis non minus hodie competit, quàm sub Veteri testamẽto ad Iudæorum infantes spectabat. Atqui si rei signatæ sunt participes, cur à signo arcebuntur? si veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam signum exterius in sacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: si tamen discernatur, vtrum, quæso, pluris censebimus? Sanè quum signum videamus verbo seruire, subesse illi dicemus, & inferiore loco statuemus. Quum ergo ad infantes destinetur Baptismi verbum: cur signum, hoc est verbi appendix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, si nullæ aliæ suppeterent, abundè sufficeret ad confutandos omnes qui reclamare voluerint. Quod obiicitur statum fuisse diem Circuncisioni, planè tergiuersatorium est. Nos iam certis diebus non esse Iudæorum instar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcunq; nullum diem præscribat, declarat tamen sibi placere vt solenni ritu in suum fœdus recipiantur infantes: quid vltra quærimus?

Obiectio, de stato die circuncisionis diluitur.

Alterum argumentum, ex fœdere quod cum Abrahamo Dominus pepigit.

6 Quanquam Scriptura certiorem adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentissimum est, quod semel cum Abrahamo Dominus fœdus percussit, non minus hodie Christianis constare, quàm olim Iudaico populo: adeóque verbum istud non minus Christianos respicere, quàm Iudæos tum respiciebat. Nisi fortè arbitramur, Christum suo aduẽtu, Patris gratiam imminuisse aut decurtasse. quod execrabili blasphemia non vacat. Quamobrem & Iudæorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione sancti censentur Christianorum liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apostoli testimonio differunt ab immũdo idololatrarum semine. Iam quum Dominus, statim post fœdus cum Abrahamo percussum, ipsum in infantibus consignari externo sacramen-

1.Cor.7.14.
Gen.17.12.

mento præceperit, quid causæ dicent Christiani quominus hodiéque ipsum testificentur, atque obsignent in suis liberis? Neq; mihi obiiciat quispiam, non alio quàm Circuncisionis symbolo quod iampridem abolitum est, Dominum præcepisse fœdus suum confirmari. Respondere enim promptum est, ipsum, pro Veteris testamenti tempore, Circuncisionem instituisse confirmando suo fœderi: ea verò abrogata, manere tamen semper eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri conuenit quid vtrisque sit commune, quid illi separatum à nobis habeant. Fœdus commune est, communis eius confirmandi causa. Modus confirmandi tantùm diuersus est, quòd erat illis Circuncisio, in cuius vicem Baptismus nobis successit. Alioqui si testimonium quo Iudæi de seminis sui salute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Christi aduentu factũ fuerit vt obscurior & minus testata sit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id si dici non potest citra extremam Christi contumeliam, per quem infinita Patris bonitas luculentius ac benignius quàm vnquam in terras effusa fuit, & hominibus declarata: fateri necesse est, non malignius saltem supprimẽdam, nec minore testimonio illustrandam quàm sub obscuris Legis vmbris.

Obiectionis dilutio.

Tertium arg. Christi aduentu factum non est vt obscurior minúsque testata sit nobis Dei gratia, quàm ante Iudæis erat.

7 Quamobrem Dominus Iesus specimen editurus, vnde mundus intelligat ipsum amplificandæ potius quàm limitandæ Patris misericordię aduenisse, comiter oblatos sibi infantes amplectitur, discipulos obiurgãs qui aditu illos prohibere conabantur: quando eos, quorum esset regnum cælorum, à se abducerent, per quem solum patet in cęlum ingressus. Verùm quid simile (dixerit quispiam) Baptismo cum hoc Christi amplexu? neque enim baptizasse illos narratur: sed excepisse, amplexus esse, & illis bene precatus. Proinde si eius exemplum imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Christi gesta paulò attentius reputemus quàm tale genus hominum. Neq; enim hoc leuiter est prætereundum quòd infantes sibi offerri Christus iubet, addita ratione, Quoniam talium sit regnum cęlorum. Ac postea voluntatẽ suam opere testatur, dum ipsos amplexus, precatione benedictionéq; sua Patri commendat. Si adduci Christo infantes æquum est, cur non & ad Baptismum recipi, symbolũ nostræ cũ Christo communionis ac societatis? Si eorum est regnum cælorum, cur signum negabitur, quo velut aditus aperitur in Ecclesiam, vt in eam cooptati, hæredibus regni cælestis adscribantur? Quàm iniqui erimus, si abigamus quos Christus ad se inuitat? si quos suis donis ornat, spoliemus? si excludamus quos ipse vltrò admittit? Quòd si discutere volumus quantũ à Baptismo absit quod illic egit Christus, quanto tamẽ maiore in pretio habebimus Baptismũ (quo testificamur infantes in Dei fœdere contineri) quã susceptionẽ, amplexũ, manuũ impositionẽ, precationẽ, quibus Christus ipse præsens, & suos esse, & à se sanctificari declarat? Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nitũtur; nihil quàm suam ignorãtiam produnt, argutãtur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venire paruulos, iam grandiusculos annis fuisse, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Euangelistis βρέφη καὶ παιδία nominantur: quibus verbis significant Græci infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduersus veritatem obduruerunt. Porrò quòd iactant regnũ cælorum infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non ipsorum nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ætate infantes à se non alienos? Quum iubet vt ad se infantes accedere sinãtur, nihil est clarius quàm veram infantiam notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit, Talium est regnum cælorum. Quòd si infantes comprehendi necessarium est, minimè obscurum erit, per dictionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

Quartum arg. à dicto Christi infantes comiter amplectentis. Mat.19.13

Exceptio.

Responsio, Christi factum diligenter expendens, & ad pædobaptismum appositissimè accommodans.

Instantia.

Responsio.

Alia instãtia.

Responsio.

8 Nemo iam est qui non videat, pædobaptismum nequaquam humanitus fabrefactum fuisse, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec satis speciosè nugantur qui obiiciunt nusquam reperiri, vel infantem vnum per Apostolorum manus fuisse baptizatum. Etsi enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursum excluduntur illi quoties familiæ alicuius baptizatæ incidit mẽtio: quis inde, nisi insanus, ratiocinetur non fuisse baptizatos? Siquid valerent id genus argumẽta, mulieres pariter Cœna Domini interdicendæ essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admissas non legimus. sed enim hîc fidei regula contẽti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus communicandus sit illius vsus facile iudicium est, quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem institutus

Obiectio, nullos infantes per Apostolorum manus fuisse baptizatos.

Responsio 1. Act.16.15, & 32.

2.

tutus fuerit,euidéter conspicimus & infantibus non minus competere quàm natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris voluntati fraus manifesta fiat. Quòd autem apud simplicem vulgum disseminant,longam annorum seriem post Christi resurrectionem præteriisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo fœdissimè mentiuntur. siquidem nullus est scriptor tam vetustus qui non eius originem ad Apostolorum seculum pro certo referat.

Obiectio, Pædobaptismum esse rē nouam. Resp. per negationem.

9 Superest vt breuiter indicemus quisnam ex hac obseruatione fructus redeat cum ad fideles qui liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt: tum ad ipsos qui sacra aqua tinguntur,infantes:nequis ceu inutilem ac otiosam aspernetur.Quanquam sicui in mētem venit,pædobaptismum hoc prætextu irridere,circuncisionis pręceptū à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent,quod non in hanc retorqueatur?Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. Verùm aliis armis nos instruit Deus quibus eorum stoliditas retundatur. Neque enim sancta hæc eius institutio, qua fidem nostram eximia consolatione iuuari sentimus,superuacua meretur dici.Siquidem Dei signū puero communicatum,velut impresso sigillo,promissionem pio parenti datam cōfirmat,ac ratum esse declarat quòd Dominus non illi modò, sed semini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiáque sua prosequi velit,sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quum ingens sese proferat Dei benignitas, primùm amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat,& pia pectora lætitia non vulgari perfundit,qua simul ad redamandum tam pium Patrem vehementius incitantur: cui propter se posteritatem suam curæ esse conspiciunt. Neque moror si quispiam excipiat,confirmandę filiorum nostrorum saluti sufficere debere promissionem:quando secus Deo visum est,qui prout imbecillitatem nostram perspectam habet,tantum illi in hac re indulgere voluit.Proinde qui promissionem de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplexantur,officij sui esse cogitent,ipsos misericordię symbolo signandos Ecclesię offerre:atque inde se ad certiorem animare fiduciam, quòd præsenti oculo fœdus Domini filiorum suorum corporibus insculptum cernunt.Nonnihil rursum emolumēti pueri è suo Baptismo capiunt,quòd in corpus Ecclesiæ insiti,aliis mēbris sunt aliquanto commendatiores.Deinde vbi adoleuerint,eo ad serium Dei colendi studium non mediocriter stimulantur, à quo in filios solenni adoptionis symbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoscere Patrem possent.Denique terrere nos summopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, siquis fœderis symbolo filium insignire contemnat: quòd eo contemptu,oblata gratia respuatur & quasi eiuretur.

Vsus & fructus duplex pędobaptismi. *1. Parentum respectu.* *Exceptionis dilutio.* *2. Puerorum item baptizatorum.*

10 Iam argumenta discutiamus quibus sanctam hanc Dei institutionē furiosæ quædam belluę impetere non cessant.Principiò,quoniam similitudine Baptismi & Circuncisionis vltra modum vrgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa contendunt,nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nam & res signari varias,& fœdus omnino diuersum, & appellationem puerorum non eandem esse dicunt. Atqui dum illud primum instituunt probare,Circuncisionem obtendunt mortificationis non Baptismi fuisse figuram. quod profectò libentissimè illis damus. Nobis enim optimè patrocinatur. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quàm Baptismum & Circuncisionem mortificationis esse signa. Hinc constituimus,in huius vicem illum esse suffectum,quo idipsum nobis repræsentet quod olim Iudæis signabat.In asserenda fœderis differentia quàm barbara audacia Scripturam dissipant & corrumpunt! neque vno in loco. sed ita vt nihil saluum aut integrum relinquant. Iudæos enim adeò carnales nobis depingūt vt pecudum similiores sint quàm hominum. Quibuscum scilicet percussum fœdus vltra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promissiones,in bonis pręsentibus ac corporeis subsidant.Quod dogma si obtineat,quid restat nisi vt gentem Iudaicam fuisse ad tempus Dei beneficio saturatam(non secus ac porcorum gregem in hara saginant) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circuncisionem eíque annexas promissiones citamus, Circuncisionem literale signum, promissiones eius carnales fuisse respondent.

Gen.17. 14.

Secunda pars capitis, anabaptistarum argumenta proponens. *1. A dissimilitudine Circuncisionis & Baptismi, quam constituunt triplicem. 1. Res signari varias. 2. Fœdus esse diuersum. 3. Puerorū appellationē esse figuratam.* *Resp. 1. res varias nō signari, nec fœdus esse diuersum.*

11 Sanè si literale signum erat Circuncisio,nihilo secius de Baptismo censendum est. Quandoquidem Apostolus Coloss. 2. nihilo magis alterum altero spirituale facit. Dicit enim nos in Christo circuncisos Circuncisione non manu facta, deposito corpore pec-

Col.2.11.

Respon. 2. amplior de fœdere quod in Baptismo & circuncisione non esse

diuersum ostenditur: siue signa siue res significata spectentur.

cati quod in carne nostra habitabat: quam Circuncisionem Christi vocat. Pòst in eius sententiæ explicationem subiungit, Nos per Baptismum Christo consepultos. Quid sibi vult istis verbis nisi Baptismi complementum & veritatem, esse veritatem simul & complementum Circuncisionis, quoniam rem vnam figurent? Demonstrare enim contendit esse id Christianis Baptismum quod antè fuerat Iudæis Circũcisio. Quoniam autem iam ad liquidum exposuimus, promissiones vtriusque signi & quæ illis repræsentantur mysteria inter se conuenire: longius in præsens non immorabimur. Tantùm fideles admonebo, me tacente vt secum reputent an terrenum ac literale habendum sit signum cui nihil subest nisi spirituale & cæleste. Verùm, ne fumos suos simplicibus vendant, obiectum vnum, quo impudentissimum hoc mendacium prætexunt, in transcursu diluemus. Certo certius est, primarias promissiones, quibus cõtinebatur quod sub Veteri testamento cum Israelitis fœdus Deus sanciuit, spirituales fuisse, & ad æternam vitam respexisse. Tum vicissim à Patribus spiritualiter, vt par erat, acceptas, quo fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quã toto animi affectu aspirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin suam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis testatus sit: quibus etiam dicimus spem illam promissionum spiritualium fuisse confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem seruo suo Abrahæ pollicitus est, quo manifestum fauoris sui indicium illi ob oculos subiiciat, addit alteram de possessione terræ Chanaan promissionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunque genti Iudaicæ terrenæ promissiones datæ sunt: vt spiritualis promissio, ceu caput, primas semper teneat quò illę referantur. Atque hæc quoniam vberius in discrimine Noui & Veteris testamenti tractaui, nunc leuius perstringo.

Gen.15,1. & 18.

Resp.3. Puerorum appellationem non figuratam, sed simplicem & eandem esse in vtroque sacramento.

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahæ sub Veteri testamento dictos qui ab eius semine originẽ ducerent: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalem, quæ in societatẽ fœderis per Circuncisionem inserebatur, spirituales Noui testamenti infantes figurasse, qui Dei verbo regenerati sint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis scintillam intuemur: sed in hoc grauiter peccãt leues isti spiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltra progrediendum foret, & multa inter se conferenda, in verbum vnum pertinaciter insistunt. Vnde fieri aliter nequit quin subinde hallucinentur: quia in nullius rei solidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abrahæ semen locum ad tempus tenuisse spiritualis seminis quod per fidem illi inseritur. Illius enim filij nuncupamur vtcũque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm si intelligunt, quod non obscurè demõstrant, carnali Abrahę semini nunquam spiritualem Dei benedictionem promissam, hîc verò longè falluntur. Proinde in meliorem scopum collimare nos oportet: ad quem certissimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi semen in quo benedicendæ sint omnes terræ nationes: ac simul fidem dat, se illi & semini eius in Deum fore. Quicunque Christum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promissionis sunt hæredes: ideóque Abrahæ filij nominantur.

Gal.4.18.
Rom.4.12.

Infantes Iudæi, vt & Christiani in fœdere Dei comprehensi sunt.

13 Quanquam autem post Christi resurrectionem, fines regni Dei longè latéque in quaslibet nationes indiscriminatim prorogari cœperunt, vt secundum Christi sententiam vndequaq; fideles colligerentur qui in gloria cęlesti accumberent cum Abraham, Isaac, & Iacob: multis tamen antè seculis tanta illa misericordia Iudæos cõplexus fuerat. Et quia cunctis aliis præteritis, vnam hanc gentẽ selegerat in qua gratiam suam pro tempore contineret: peculium suum & populum acquisitum dicebat. Ad testandam eiusmodi beneficentiam data fuit circuncisio, cuius symbolo docerentur Iudæi, Deum sibi esse salutis præsidem. qua cognitione in spem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum est ei quem semel in fidem Deus acceperit? Quare Apostolus, probaturus Gentiles vnà cum Iudæis esse Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iustificatus fuit in præputio. Pòst signum accepit circũcisionis, sigillum iustitiæ fidei, vt pater esset omnium fidelium & præputij & circuncisionis, non eorum qui sola circuncisione gloriantur, sed qui sequuntur fidem quam pater noster Abraham in præputio habuit. Annon videmus dignitate vtrosque adæquari? Nam ad tempus Dei decreto constitutum, pater fuit Circũcisionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodum alibi scribit Apostolus) quo Gentes à Iudæis secernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regn

Mat.8.11.
Exod.19.5.
Quod Circuncisionis signo testatum est.
Rom.4.10.
Teste Apostolo.
Ephes.2.14.

regnum Dei, factus est illarum pater. ídque citra circuncisionis signum: quòd Baptismum vice circuncisionis habent. Quòd autem nominatim Abraham iis esse patrem negat qui sunt ex circuncisione tantùm, id positum est ad retundendum quorundam supercilium, qui omissa pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodiéque refutari possit eorum vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quærunt.

Aduersus superiorem responsionem exceptio.

14 Sed alter Apostoli locus ex epist. Rom. 9.7. contrà profertur, vbi eos qui ex carne sunt, non esse Abrahæ filios docet: sed eos modò in semine censeri qui sunt filij promissionis. Innuere nanque videtur, nihil esse carnalem Abrahæ cognationem, quam nos aliquo gradu ponimus. Atenim diligentius animaduertendum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quàm non esset alligata semini Abrahæ Dei bonitas, imò quàm nihil per se conferat, eius rei documento Ismaelem & Esau profert: quibus reiectis non secus acsi extranei fuissent, tametsi secundum carnem germana erant Abrahæ progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Vnde conficitur id quod postea affirmat, pendêre salutem à Dei misericordia, qua prosequitur quem illi visum fuerit: causam verò non esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeant aut glorientur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum vbi vana generis sui confidentia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cum Abrahæ posteritate initum fuerat à Deo irritum nullo modo fieri posse, cap. xj. carnalem Abrahæ cognationem non esse sua dignitate spoliandam disserit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos esse Euangelij hæredes, nisi quatenus sua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gente cælestis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, sanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert sanctæ generationi, quam Deus sacro suo fœdere dignatus fuerat.) nos verò, si cum illis componamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios: ídque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore surculus, in alienum stipitem inseratur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & sua ingratitudine effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cum Euangelio bellum gerere persistant, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: vt certè nunquam inde prorsus abscessuram Apostolus testatur: quoniam sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei.

Rom. 11.29.

Conclusio, Iudæos in Dei fœdere fuisse comprehensos: vnde sequitur inter Circũcisionem & Baptismũ, quod ad rem ipsam attinet, nullã esse dissimilitudinem.

15 En quid valeat, & qua lance metienda sit promissio, Abrahę posteritati data. Proinde quanquam in discernendis regni hæredibus à spuriis & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: simul tamen perspicimus ei placuisse, semen Abrahæ peculiariter misericordia sua complecti: ac quo testatior haberetur, circuncisione obsignare. Porrò eadem omnino est Christianæ Ecclesiæ ratio. Nam vt illic Paulus sanctificari à parentibus suis Iudæos disputat: ita alibi docet, eandem à parentibus sanctificationem Christianorum liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò segregari qui impuritatis econuerso damnantur. Iam quis ambigere possit quin falsissimum sit quod deinde subnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantiam duntaxat spiritualem figurasse, quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argutè philosophatur Apostolus, vbi Christum circuncisionis ministrum esse scribit, ad implendas quę Patribus editæ fuerant, promissiones, acsi in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem a Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidésne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non allegoricè tantùm, sed vt verba sonant, carnali Abrahæ semini implendam censeat? Eodem pertinet quod Petrus, Actorum 2.39. Iudæis denuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli suprà citatus locus, vbi impressam infantibus circuncisionem pro testimonio eius quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nænias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Dominus in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad

1. Cor. 7. 14.

Rom. 15.8.

Cõclusionis confirmatio ex verbis Apostoli.

Act. 3.25.

Ephes. 2.11.

alleg

allegorias confugiemus?at nimium nugatoria fuerit tergiuerſatio. An id dicemus abolitum? Verùm ita Lex diſſiparetur,cui potius ſtabiliendæ Chriſtus venit,quatenus in bonum ad vitam nobis cedit.Sit itaque extra controuerſiam,Deum ſuis adeò bonum eſſe ac liberalem vt in eorum gratiam liberos etiam , quos procrearint, populo ſuo accenſeri velit.

Appẽdix 1. argumenti Anabaptiſtarum,quo ceremonias circuncisionis & Baptiſmi, ad momentum temporis varias eſſe cõtendunt: & ideo eſſe diſſimilitudinem inter hæc Sacramenta.

16 Quæ præterea inter Baptiſmum ac circunciſionem iniicere diſcrimina moliuntur,non ridicula modò ſunt,& omni rationis ſpecie vacua ſed inter ſe pugnantia. Nam vbi Baptiſmum ad primum ſpiritualis certaminis diem ſpectare affirmarunt, circunciſionem autem ad octauum , iam peracta mortificatione : exemplo illius obliti,cantilenam inuertunt:ac circunciſionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptiſmum verò ſepulturam,in quam nulli niſi iam mortui,tradendi ſint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate diſſiliant ? Nam priore ſententia , Baptiſmus circunciſioni præire debet:per alteram in poſteriorem locum relegatur.Neque tamen nouum exemplum eſt,vt hominum ingenia,vbi pro certiſſimo Dei verbo adorát quicquid ſomniarint,ſurſum deorſum ita voluntentur. Nos ergo priorem illam differentiam,merum eſſe ſomnium dicimus.Si in octauo die libebat ἀλληγορεῖν,non tamen eo modo conueniebat. Multo ſatius fuerit poſt veteres numerum octonarium in reſurrectionem octauo die factam referre,vnde vitæ nouitatem pendêre ſcimus : aut ad totum præſentis vitæ curſum, quo procedere ſemper debet mortificatio, donec, eo peracto, ipſa quoque perfecta fuerit.Quanquam videri queat Deus ętatis teneritudini proſpicere voluiſſe,circunciſionem in diem octauum differendo : quoniam vulnus,recens natis & adhuc à matre rubentibus periculoſius futurum erat. Quanto neruoſius eſt illud , nos iam antè mortuos per Baptiſmum ſepeliri : quum Scriptura diſertè reclamet , nos ea conditione in mortem ſepeliri vt emoriamur,ac mortificationem iſtam exinde meditemur?Iam eiuſdem eſt dexteritatis quòd fœminas non eſſe baptizandas cauillantur,ſi Baptiſmum circunciſioni conformari oporteat. Nam ſi compertiſſimum eſt circunciſionis ſigno teſtatam fuiſſe ſeminis Iſraelitici ſanctificationem:ex eo neque dubium eſt quin maribus pariter ac fœminis ſanctificandis datum fuerit. Sola autem maſculorum corpora ipſo imprimebantur,quæ per naturam poterant : ſic tamen vt fœminæ per eos,circunciſionis quodammodo ſociæ ac conſortes eſſent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis,in Baptiſmi ac circunciſionis ſimilitudine hæreamus, quam ampliſſimè in myſterio interiori,in promiſſionibus,in vſu,in efficacia quadrare conſpicimus.

Reſp. etſi quoad diem, circũciſionis tempus fuerit præfixũ, baptiſmi non item : quod ad rem nulla tamen eſt diſſimilitudo.

Rom.6.4.

Inſtantia, de non baptizandis mulieribus,cum in ſub Lege non fuerint circunciſę.

Reſponſio.

2. Arg. ab hac 17. ſect. ad 22. Infantes nõ eſſe ad percipiendum Baptiſmũ idoneos:ideo nõ baptizãdos eſſe.

17 Rationem quoque firmiſſimam obtendere ſibi videntur cur arcendi ſint à Baptiſmo pueri,dum cauſantur,non eſſe per ætatem adhuc idoneos qui ſignatum illic myſterium aſſequantur. Id autem eſt ſpiritualis regeneratio,quæ cadere in primam infantiam non poteſt. Itaque colligunt,non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis,donec in ætatem adoleuerint ſecundæ natiuitati congruentem.Atqui his omnibus vbique refragatur Dei veritas. Nam ſi inter filios Adæ ſinendi ſunt,in morte relinquuntur:quando in Adam nihil quàm mori poſſumus. Contrà verò Chriſtus ſibi abduci iubet. Quid ita? quia vita eſt. Eos ergo vt viuificet,ſui participes facit:quum interim iſti,longe abactos,morti adiudicant.Nam ſi tergiuerſantur,non ideo perire infantes ſi filij Adę reputentur, ſatis ſupérque Scripturæ teſtimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronuntiet,ſequitur nullam niſi in Chriſto vitæ ſpem reſtare.Quo igitur vitæ hæredes fiamus , nos cum eo communicare oportet. Rurſum quum ſcriptura alibi ſit, natura nos iræ Dei omnes eſſe obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret : è natura noſtra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius poteſt quàm carnem & ſanguinẽ regnum Dei poſſidere non poſſe? Aboleatur ergo quicquid noſtrum eſt (quod non citra regenerationem fiet)tum poſſeſſionem hanc regni cernemus.Denique ſi verè loquitur Chriſtus quum ſe vitam eſſe prædicat,nos in ipſum inſeri neceſſe eſt,quo è mortis ſeruitute aſſeramur. At quomodo, inquiunt , regenerantur infantes , nec boni nec mali cognitione præditi ? Nos autem reſpondemus, opus Dei, etiam ſi captui noſtro non ſubiaceat,non tamen eſſe nullum. Porrò infantes qui ſeruandi ſint(vt certè ex ea ætate omnino aliqui ſeruantur)antè à Domino regenerari minimè obſcurum eſt. Nam ſi ingenitam ſibi corruptionem è matris vtero ſecum afferunt : ea repurgatos eſſe oportet,antequam in regnum Dei admittantur : quò nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si peccatores naſcun

Reſponſio.

Exceptio diluta.

1.Cor.15.22. Epheſ.2.3. Pſal.51.7, 1.Cor.15.50.

Iohan.11.25. & 14.6.

Secunda exceptio diluta.

Apoc.21.27. Ephe.ſ.2.3.

nascuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuisíque manent, aut iustificentur necesse est. Et quid vltrà quærimus quum palam ipse iudex affirmet, nullis patere in vitam cælestem ingressum nisi renatis? Atque vt obloquutores hoc genus compesceret, documentum præbuit in Iohanne Baptista, quem in matris vtero sanctificauit, quid in reliquis posset. Nec qua hìc ludunt, tergiuersatione quicquam proficiunt, id semel duntaxat factum: vnde non statim consequatur, Dominum ita solere passim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm ostendere animus est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipsa includi se non sustinet. Tantundem habet ponderis & alterum suffugium. Vsitato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero, acsi diceretur, E pueritia. Sed videre perspicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denũtiaret, aliud voluisse: nempe nondum natum, Spiritu sancto repletu iri. Ne ergo legem Deo imponere tentemus quin sanctificet quos visum fuerit quo modo hunc sanctificauit, quando nihil eius virtuti decessit.

Psal.51.7. Iohan.3.3. Luc.1.15.

Tertia.

Quarta.

18 Et sanè ideò à prima infantia sanctificatus fuit Christus, vt ex ætate qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientię culpam, quę in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnem sibi induit, in qua perfectam causa vicéque nostra obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto conceptus fuit vt eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si absolutissimum in Christo habemus gratiarum omnium exemplar quibus filios suos Deus prosequitur, hac quoque parte scilicet documento nobis erit, infantiæ ætatem non vsque adeo à sanctificatione abhorrere. Vtcunque, hoc tamen extra controuersiam ponimus, neminem electorum è pręsenti vita euocari qui non prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quòd contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili semine, id est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illam Petri sententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini spiritualis esse regenerationis semen vnicum: sed ex eo negamus colligendum, non posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis, & prompta est, quàm nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne sese illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

Resp. 2. ad 2. argumenta, Christi exemplo, à prima infantia, vt eos in seipso sanctificaret, sanctificato, petita.

Quinta exceptio.

1.Petr.1.23.

Responsio.

19 At fides, inquiunt, per auditum, cuius nondum vsum adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verùm non animaduertũt Apostolum, quum auditum fidei principium facit ordinariam tantùm Domini œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non autem perpetuam ei regulam præstituere ne alia vti ratione possit. Quo modo certè in multorum vocatione vsus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedente prædicatione, vera sui cognitione donauit. Quoniam autem valde absurdum fore putant, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant quæso mihi, quid periculi sit si aliquam eius gratię partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò pòst perfruentur? Nam si vitę plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam transeant, ad contemplandam certè Dei faciem præsentissimam recipiuntur, Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustraturus est, Dominus, cur non iis quoque in pręsens, si ita libuerit: exigua scintilla irradiaret: præsertim si non antè exuit ipsos ignorátia, quàm eripit ex carnis ergastulo? Non quòd eadem esse fide præditos temerè affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem: (quod in suspenso relinquere malo) verùm vt istorum stolidam arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant aut asserunt.

Deu.1.39

Sexta exceptio, quum fide careant infantes, fidei symbolo minimè donandi sunt.

Responsio 1.

Resp. 2. de cognitione Dei qua imbuuntur infantes.

Quid de fide infantium in hac vita sit sentiendum.

20 Verùm quo adhuc validius hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse. quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. Atenim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Siquidem & Circuncisionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimoniis compertissimum est. Deinde à Paulo nuncupatur sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigatur

Septima exceptio, Baptismus est pœnitentiæ & fidei Sacramentum, quibus quum priuentur infantes, ad signi

Rom.14.11.

participatione nequaquam admitti debent.

tur cum eam infantium corporibus inscribi iusserit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismus & Circuncisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant. Si ad solitum cuniculum respectant, figuratos tum fuisse per infantiæ ætatem spirituales infantes, iam obstructa est illis via. Dicimus ergo, quum Circuncisionem pœnitentiæ fideique sacramentum infantibus Deus communicarit, non videri absurdum si nunc Baptismi participes fiant: nisi palàm in Dei institutionem debacchari placet. Verùm cum in Dei factis omnibus tum in hoc quoque ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorum obtrectationes relucet. Nam etsi infantes, quo circuncidebantur momento, quid sibi vellet signum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circuncidebantur in naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam adulti postea meditarentur. Denique nullo negotio solui potest obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etsi nondum in illis formatæ sunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriusque semen in illis latet. Hac responsione semel euertitur quicquid aduersùm nos torquent à Baptismi significatione petitum. Quale est elogium quo à Paulo insignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini nisi earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerso excipere licet, neque Circuncisionem aliis quàm regeneratis fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atque ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcunque ad quatefaciendam Circuncisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. Neque elabuntur si dixerint statum esse nobis ac fixum quod Dei authoritate certò nititur, etiamsi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pædobaptismo debetur, neque aliis similibus quæ expresso Dei verbo non sunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullisque cauillis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit de circuncidendis infantibus Dei præceptum. Si nihil absoni nec absurdi in illo fuit, nec in pædobaptismi obseruatione quippiam absurdi notari poterit.

Responsio 1. Circumcisi similiter & baptizandi.

Secunda. Baptizantur in futuram pœnitentiam & fidem, quarum semen in illis latet.

Tit. 3. 5.

Instantiæ, à baptismi elogio petitæ dilutio.

Instantia altera.

Resp. dilemmate confirmata.

21 Quam verò conantur hoc loco inurere absurditatis maculam, sic eluimus. Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo, præsenti vita antè demigrent quàm adoleuerint, eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat, quo modo expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua Baptismi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis studium accendentur, cuius tessera se à prima statim infantia donatos esse discent, quo eam toto vitæ decursu meditarentur. Eodē referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per Baptismum consepeliri. Nam eo non intelligit, consepultum Christo iam prius eum esse oportere qui Baptismo sit initiandus: sed quę Baptismo subest doctrina, simpliciter declarat: idque iam baptizatis. vt ne insani quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnaturi sint. In hunc modum & Moses & Prophetæ populum admonebant quid sibi vellet Circuncisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis scribit, Eos dum baptizati fuerunt, Christum induisse. Quorsum id? Nempe vt Christo in posterum viuerent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterij intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud statuendum est de loco Petri, in quo sibi magnum præsidium statuunt: quum dicit non esse ablutionem ad abstergendas corporis sordes, sed bonæ conscientiæ testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Contendunt quidem illi ex eo nihil pædobaptismo reliquum fieri nisi vt inanis sit fumus: nempe à quo longe seposita sit hæc veritas. Verùm hallucinatione ista identidem peccant, quòd rem temporis ordine semper signo pręire velint. Nam & Circuncisionis veritas eodem conscientiæ bonæ testimonio constabat. Quòd si necessariò præcedere debuisset, nunquam infantes Dei mandato fuissent circuncisi. Verùm ipse bonæ conscientię testimonium circuncisionis veritati subesse ostendens, simul tamen pręcipiens paruulos circuncidi, ea parte in futurum tempus circuncisionem conferri satis indicat. Quare nihil plus in pædobaptismo præsentis efficaciæ requirendum est quàm vt fœdus cum illis à Domino percussum obfirmet & sanciat. Reliqua eius sacramenti significatio, quo tempore Deus ipse prouiderit, postea consequetur.

Octaua exceptio, ab absurdo.

Responsio.

Rom. 6. 4.
Coloss. 2. 12.

Galat. 3. 27.

Instantia.
1. Petr. 3. 21.

Responsio.

22 Neminem iam esse puto qui non perspicuè cernat omnes huius notæ rationes meras esse Scripturæ inuersiones. Quæ supersunt his affines, cursim persequemur. Baptismum

3. Arg. Baptismum in peccatorum remissio-

ptiſmum in peccatorum remiſſionem dari obiiciunt. Quod vbi conceſſum fuerit, ſententiæ noſtræ abundè patrocinabitur. Peccatores enim quum naſcamur, remiſſione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porrò quum ſpem miſericordiæ huic ætati non præcidat Deus, ſed potius certam faciat: cur ſignum re ipſa multo inferius præriperemus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipſos. paruuli peccatorum remiſſione donantur: ergo ſigno priuandi non ſunt. Proferunt ſimul illud ex epiſtola ad Epheſios, Eccleſiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum nihil aptius citari poterat. nam inde nobis facilis naſcitur probatio. Si teſtatam Baptiſmo vult Chriſtus ablutionem qua Eccleſiam ſuam emundat, æquum non videri vt ſuo in paruulis teſtimonio careat, qui in Eccleſiæ parte iure cenſentur, quum hæredes regni cæleſtis ſint nuncupati. Vniuerſam enim Eccleſiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ. Nihilo ſecius & ex eo quod alibi dicit, nos in Chriſti corpus per Baptiſmum eſſe inſertos, colligimus, infantes, quos membris ſuis annumerat, baptizandos eſſe, ne à ſuo corpore diuellantur. En quo impetu cum tot machinis in fidei noſtræ præſidia impreſſionem faciant.

nē datur. Infantes non iam peccarunt. Ergo non baptizandi ſunt.

Reſp. argumentum retorquens

Epheſ.5.26.

Apoſtoli auctoritate (qua ab aduerſariis) confirmata.

1.Cor.12.13.

23 Iam ad ſeculi Apoſtolici praxin atque conſuetudinem deſcendunt, quo nemo, niſi fidem antè pœnitentiámque profeſſus, ad Baptiſmum admiſſus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat reſipiſcendi animus, quid factu ſit opus: vt pœnitentiam primùm agant conſulit, deinde vt baptizentur in remiſſionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizari eunuchus ille poſtularet, reſpondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc ſibi obtinere poſſe videntur, Baptiſmum, niſi præeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè fas eſſe. Enimuero ſi huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, ſolam ſufficere pœnitentiam euincet: alter, quo pœnitentia minimè requiritur, ſolam ſatis eſſe fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideóque ſimul eſſe connectendos. Ego quoque viciſſim conferendos dico alios locos qui ad iſtius nodi ſolutionem aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura ſententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circunſtantia pendeat. Quale in præſentia exemplum occurrit. nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate ſunt ad pœnitentiam meditandam fidémque concipiendam idonea. Tales, niſi perſpecta eorum conuerſione & fide (ſaltem quantum hominum iudicio explorari poteſt) baptizandos eſſe fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos eſſe infantes, plus ſatis perſpicuum eſt. nam ſiquis olim ſe Iſraeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & Lege erudiri oportebat quàm circunciſione ſignaretur: quòd natione erat ἀλλόφυλος, hoc eſt alienigena ab Iſraelitico populo, quocum fœdus, quod Circunciſio ſanciebat, percuſſum fuerat.

4. Arg. ab Apoſtolici ſeculi praxi.

Act.2.37.
Act.8.37.

Reſponſio ad vtrunque locum ab aduerſariis in alienū ſenſum detortum

Reſp. 2. de infantibus his locis non agi.

Gen.15.1. 24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum ſibi cooptat, à Circunciſione ſumit exordium, interim quid illo ſigno ſibi velit diſſimulans: verùm quod ferire cum ipſo fœdus inſtituat, primùm denuntiat: tum deinde poſt fidem promiſſioni habitam, ſacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem ſacramentum ſequitur, in Iſaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis ſocietatem recipitur à quo fuerat hactenus alienus, eius conditiones antea perdiſcere æquum eſt: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, ſecúdum promiſſionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quo res clarius ac breuius indicetur) ſi fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis ſunt participes, non eſt cur ob id à ſigno arceantur, quia in fœderis ſtipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio eſt cur aliquoties Deus infantes qui ab Iſraelitis oriuntur, ſibi genitos & natos fuiſſe aſſerit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum ſemini in patrem ſe fore pollicitus eſt. Qui verò infidelis eſt, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus cenſetur. Itaque nihil mirum ſi nec ſigno communicet, cuius ſignificatio in eo fallax inaniſque foret. In eam ſententiam Paulus quoque ſcribit, Gentes, quandiu in ſua idololatria immerſæ fuerunt, extra teſtamentum fuiſſe. Hoc compendio, tota res, niſi fallor, perſpicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Chriſti fidem amplectuntur, eos, quum hactenus alieni à fœdere fuerint, non eſſe Baptiſmo inſigniendos niſi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis ſocietatem patefacere ſolæ poſſunt, qui verò à Chriſtianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem ſtatim ac nati ſunt, à Deo

Gen. 17. 11.

Ezech.16 20, & 23. 37.

Eph.2.12.

Reſp.3. à conſideratione fœderis & circunciſionis Abrahami & Iſaaci.

Reſp. 4. A ſigno minimè arcendi ſunt, qui rei ſignatæ, id eſt fœderis ſunt participes.

Cur extra fœdus infantes non circunciderentur ſub lege, nec ſub Euangelio baptizantur.

Cōtrà Chriſtianorū liberi ba-

[illegible] recipiuntur.

Deo excipiuntur, ita in Baptiſmum recipiendos. Eò referendum eſt quod narrat Euangeliſta, baptizatos à Iohanne fuiſſe qui peccata ſua confiterentur: quod exemplum obſeruandum hodiéque cenſemus. Turca enim ſi ſe ad Baptiſmum offerat, non temerè à nobis intingeretur niſi confeſſione ſcilicet edita qua Eccleſiæ ſatisfaciat. Matt.3.6.

[illegible] Arg. ex di[illegible] Chriſti ad Nicodemum.

Iohan.3.5.

[illegible] mentio [illegible] hoc [illegible].

25 Adhæc, Chriſti verba quæ Iohannis tertio recitantur, proferunt, quibus præſentem in Baptiſmo regenerationem exiſtimant requiri, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptiſmus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces eſſe ſatis ſupérque notum eſt, quo prætextu Baptiſmo initiamus qui ſine ipſa conſtare nequit? Primùm in eo falluntur quòd Baptiſmi mentionem fieri hoc loco putant quia aquæ nomen audiunt. Poſtquam enim naturæ corruptionem Nicodemo expoſuit Chriſtus, ac renaſci oportere docuit: quia ille renaſcentiam corporalem ſomniabat, modum hîc indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quaſi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum ſimpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua eſt. Neque hæc noua eſt locutio: prorſus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit, Qui ſequitur me, ille eſt qui baptizat in Spiritu ſancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu ſancto & igni baptizare, eſt Spiritum ſanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturámque habet: ita renaſci aqua & Spiritu nihil aliud eſt quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: ſed hunc eſſe germanum ſenſum non dubito: quia conſilium Chriſti non aliud eſt quàm vt doceat exuendum eſſe proprium ingenium omnibus qui ad cæleſte regnum aſpirant. Quanquam ſi putidè eorum more cauillari libeat, regerere illis promptum eſſet (vbi conceſſerimus quod volunt) Baptiſmum priorem eſſe fide & pœnitentia: quando in Chriſti verbis Spiritum præcedit. De ſpiritualibus donis hoc intelligi certum eſt: quæ ſi Baptiſmum ſequuntur, adeptus ſum quod volo. Sed omiſſis cauillis, tenenda ſimplex eſt interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc eſt Spiritu, poſſe ingredi in regnum Dei.

Matth.3.11.

Reſp.2. Baptiſ[illegible] non præcede[illegible] fidem & pœnitentiam. Sed priori reſp. adhærendum eſt.

Huius loci Iohan.3.5. explodendus eſt eorum error, qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant.

26 Iam & ex eo explodendum eſſe eorum commentum palàm eſt qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis adminiſtrari Baptiſmũ ex eorũ poſtulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis rite probéque imbuitur, dum tinctionis dies appetit, ſi ſubita morte præter ſpem omnium abripi contingat? Clara eſt Domini promiſſio, Quicunque in Filium credidit, non viſurum mortem, nec in iudicium venturum, ſed tranſiiſſe à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnaſſe comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde acſi Baptiſmum contemni impune poſſe innuerem (quo contemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantum abeſt vt excuſare ſuſtineam) tantùm euincere ſufficit, non eſſe adeò neceſſarium, vt periiſſe protinus exiſtimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui ſi eorum commento aſſentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptiſmo caſus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Chriſtus ipſe poſſidetur. Inſuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus baptiſmum negant, ſua ipſorum confeſſione, ad ſalutem neceſſarium. Viderint nunc quàm bellè ſibi cum Chriſti verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicient, niſi prius quod iam conſtitutum eſt à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

Vid. Caluin. contra Theolog. Par. art.1.

Iohan.5.24.

Matth.19.14.

[illegible] Arg. ex præcepto & exemplo Chriſti, prius docendis quam baptizandum inſtituentis.

27 Sed propugnaculum omnium munitiſſimum in ipſa Baptiſmi inſtitutione ſe habere gloriantur, quam ex capite Matthæi vltimo petunt. vbi Chriſtus Apoſtolos mittens ad gentes vniuerſas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mandatum dat. Tum & ex Marci vltimo iſtud annectũt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Quid vltrà (inquiunt) quærimus, quum verba Domini apertè ſonent, prius docendum quam baptizandum, & Baptiſmo ſecundum à fide locum aſſignent? Cuius ordinis ſpecimen Dominus etiam Ieſus in ſe prębuit, qui anno demum triceſimo baptizari voluit. Hic verò quot modis, bone Deus, & ſe implicant, & inſcitiam ſuam produnt! Nam in eo iam pluſquam pueriliter labuntur, quòd primam Baptiſmi inſtitutionem inde deriuant, quem ab exordio prædicationis ſuæ Apoſtolis Chriſtus adminiſtrandum mandauerat

Matt.28.19.

Marc.16.16.

Mat.3.13. Luc.3.23.

Reſp.1. ex his locis [illegible] & [illegible] Baptiſmi [illegible]

dauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, acsi primam institutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quam neruosa tamen est isthæc argumentatio? Equidem si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, vt quoniam dictum est, Ite, prędicate, & baptizate, Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prędicandum prius quàm baptizandum: & credendum prius quàm Baptismum appetendum ratiocinentur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quæ Christus mandauit obseruationem? nempe quum dicatur, Baptizate, docentes seruarę quæcunque præcepi vobis. quod idem annotauimus in illa Christi sententia quæ de aqua & Spiritus regeneratione nuper citata fuit. nam si ita intelligitur vt postulant, illic certè priorem spirituali regeneratione Baptismum esse conueniet, quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus.

Resp. 2. aduersarios implicans.

Marc. 16. 15.

28 Iam aliquantum concussa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere confidunt: verùm quia satis habet in simplicitate præsidij veritas, leuibus eiusmodi argutiis elabi nolo. Solidam ergo responsionem sibi habeant. Potissimum hìc à Christo de prædicando Euangelio datur mádatum: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgandum, vt vndique in regnum suum perditos antè homines, doctrina salutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentioné. Pòst adiungit, tales, vbi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptismum ergo infantibus cõmunem facere nefas est. Non, si se rumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandum esse Euangelium iis qui sunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem struant impediendis à Baptismo infantibus.

Resp. 3. de prędicando Euangelio hîc datur pręcipue mandatum, cui baptizandi ministerium instar appendicis subnectitur.

Resp. 4. de infantibus nulla his locis mẽtio.

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit vt edant nisi qui laborare volunt, nónne dignus erit qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferenter rapit. Nihilo istorum in præsenti causa maior est dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatem pertinere nemo non videt, ad infantes trahunt: vt hæc quoque ætas subiaceat regulæ quæ nonnisi grandioribus posita fuerat. Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum causam nequaquam fulcit. Non ante tricesimum annum est baptizatus. Verum id quidé, sed in promptu ratio est: quia tum solidum baptismi fundamentum, sua prædicatione iacere instituebat, vel potius stabilire, quod paulo antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quum sua doctrina instituere vellet, quo maiorem suæ institutioni authoritatem conciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, ídque qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe quum suam prędicationem auspicaretur. Denique nihil aliud conficient, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelij prædicatione. Quòd si annum tricesimum præfigere libet, cur eum non obseruant: sed vt quisque eorum iudicio satis profecit, eum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam vicesimoprimo ætatis anno cœperat Prophetam se iactare. Quasi verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequam sit ipsius Ecclesiæ membrum.

Resp. 5. quæ tertiam confirmat.

2. Thess. 3. 10.

Resp. 6. de baptismo Christi annos 30. nati.

Luc. 3. 23.

30 Tandem obiiciunt, non maiorem esse causam cur infantibus Baptismus communicetur, quàm Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur. quasi verò Scriptura latum modis omnibus discrimen nõ notaret. Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatum, vt ex Cypriano & Augustino constat: sed meritò mos ille obsoleuit. Nam si ingenium ac proprietatem Baptismi reputamus, quidam certè est in Ecclesiam ingressus ac veluti initiatio per quam in Dei populũ accensemur: signũ spiritualis nostræ regenerationis, per quã in filios Dei renascimur. quum è conuerso Cœna grandiusculis attributa

7. Arg. ad Baptismum, non esse admittendos infantes, quum Cœnæ Domini haud communicent.

Resp. quæ vtriusque Sa-

cramenti communionem diſsimilē eſſe oſtendit, temporis & perſonarum reſpectu.

ſit, qui ſuperata teneriore infantia, iam ferēdo ſint ſolido cibo. Quæ diſtinctio per quàm euidenter in Scriptura demonſtratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptiſmum attinet, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò non omnibus perinde participandam exhibet, ſed iis modò qui diſcernendo corpori ac ſanguini Domini, qui ſuæ ipſorū examinandæ conſcientiæ, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ ſint idonei.

1.Cor.11.28.

Volumus apertius quippiam, quàm quod Apoſtolus tradit, dum exhortatur vt ſe quiſque ipſum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane, & è calice bibat?

Ibid.29.

Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus fruſtra expectetur. Item, Qui indignè manducat, damnationem ſibi manducat & bibit non diſcernens corpus Domini.

Confirmatio, verbis Apoſtoli, infantes à menſa Domini manifeſte arcentis.

Si dignè participare nequeunt, niſi qui ſanctitatem corporis Chriſti rite diſtinguere nouerint, cur venenum pro viuifico alimento tenellis noſtris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum, In mei commemorationem facietis? quid alterum, quod inde Apoſtolus deducit, Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat? Quam, obſecro, ab infantibus recordationem exigemus eius rei quam ſenſu nunquam aſſequuti ſunt? quam prædicationem crucis Chriſti cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil iſtorum in Baptiſmo præſcribitur quare inter hæc duo ſigna plurimum eſt diſcriminis, quod ſub Veteri quoque teſtamento, in ſimilibus ſignis animaduertimus.

Altera confirmatio, per collationem Circuncisionis & paſchæ cum noſtris Sacramētis.

Circuncisio quidē, quam Baptiſmo noſtro reſpondere notum eſt, infantibus deſtinata erat. Paſcha verò, in cuius vicem nūc Cœna ſubiit, non quoslibet promiſcuè conuiuas admittebat: ſed ab iis ritè demum edebatur qui de eius ſignificatione rogare per ætatem poſſent. Si mica ſani cerebri iſtis reſtaret, an ad rem vſque adeò perſpicuam & obuiam cæcutirent?

Poſtrema capitis pars Serueti argumenta refellens.

31 Tametſi nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamen Seruetus non minimus inter Anabaptiſtas, imò huius cateruæ magnum decus, ad prælium ſe accingens, ſpecioſas rationes adducere ſibi viſus eſt, breuiter diluere operæpretium erit. Obtendit, Chriſti ſymbola, vt ſunt perfecta, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces.

1. Argumentū. Reſponſio.

Atqui ſolutio eſt expedita: Baptiſmi perfectionem, quæ ad mortem vſque extenditur: perperam reſtringi ad vnum temporis articulum. Addo etiam, ſtultè primo die in homine quæri perfectionem ad quam Baptiſmus tota vita per continuos gradus nos inuitat.

2. Argumentum. Reſp.

Obiicit Chriſti ſymbola ad memoriam inſtituta eſſe, vt quiſque recolat ſe Chriſto fuiſſe conſepultum. Reſpondeo, quod ex capite ſuo confinxit, refutatione non egere: imò quod ad Baptiſmū trahit, ſacræ Cœnæ proprium eſſe oſtendunt Pauli verba, Vt ſe quiſque examinet. de Baptiſmo nuſquam aliquid tale. Vnde colligimus, rite baptizari, cui nondū pro ætatis modulo examinis ſunt capaces.

Iohan.3.36.

3. Argumentum. Reſp.1.

Quod tertio adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & iram Dei manere ſuper eos: ideóq; infantes, qui credere nequeunt, iacere in ſua damnatione. Reſpondeo, Chriſtum illic non de generali reatu loqui quo impliciti ſunt omnes poſteri Adæ: ſed tantùm minari Euangelij contemptoribus, qui oblatam ſibi gratiam ſuperbè & contumaciter reſpuunt. Hoc verò nihil ad infantes.

2.

Simul contrariam rationem oppono, Quencunque benedicit Chriſtus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedictos eſſe notum ſit, ſequitur à morte exemptos eſſe. Falsò deinde citat quod nuſquam legitur,

Inſtantia. Dilutio.

Quiſquis natus eſt ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etſi demus eſſe ſcriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obſequium formari. Atqui quod de certo numero dictum eſt, ad omnes æquè trahere vitioſum eſt.

4. Argumentum. Reſp.

Obiicit quarto, Quia præcedit quod animale eſt, expectandum eſſe tempus maturum 1.Cor.15.46.
Baptiſmo qui eſt ſpiritualis. Ego autē, etſi fateor omnes poſteros Adæ ex carne genitos ab ipſo vtero geſtare ſuam damnationem, id tamen obſtare nego quominus ſtatim remedium Deus afferat. Neq; enim oſtendet Seruetus plures annos diuinitus fuiſſe præſcriptos quo incipiat ſpiritualis vitę nouitas. Paulo quidem teſte, licet natura perditi ſint 1.Cor.7.14.
qui naſcuntur ex fidelibus, ſupernaturali tamen gratia ſancti ſunt.

5. Arg. allegoricum.

Allegoriam deinde 2.Sam.5.8.
profert, quòd Dauid in arcem Sion conſcendens, nec cęcos nec claudos ſecum duxerit,

Reſp.1.

ſed ſtrenuos milites. Quid autem ſi parabolam oppono, in qua Deus ad cæleſte epulum Luc.14.21

2.

inuitat cęcos & claudos, hoc ſe nodo quomodo expediet Seruetus?

3.

Quęro etiam annon prius cum Dauide militaſſent claudi & mutili. Lōgius tamen in hac ratione inſiſtere ſuperuacuum eſt, quam ex mera falſitate conflatam, ex Sacra hiſtoria deprehendent lectores.

6. Arg. allegoricum.

Sequitur altera allegoria, Apoſtolos piſcatores hominum fuiſſe, nō paruulorum. Mat.4.19

Ego

Matt. 13. 47. Ego autem quæro quid sibi velit illud Christi, In rete Euangelij colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, respondeo, quum Apostolis iniunctum fuit docēdi munus, non fuisse tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quanquam scire adhuc velim, quum ἀνθρώπους nominet Euangelista (qua voce absque exceptione
1. Cor. 2. 13. comprehenditur humanum genus) cur infantes neget esse homines. Obtendit septimò, Quum spiritualibus quadrent spiritualia, infantes qui spirituales non sunt, neq; ad Baptismum aptos esse. Sed primò quàm peruersè torqueat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quum sibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthij, eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cælestis rudimentis adhuc imbuendi essent. Quis inde colliget, negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat? Quòd excipit, Pascendos esse spirituali cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem, & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pares sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tēpus examinis quod Deus in sacra Cœna disertè flagitat. Obiicit postea, Christum vocare omnes suos ad sacram Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam iam sunt preparati. Vnde sequitur, infantes, quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in gradu subsistere donec adolescant, neque tamen exteros esse. Quòd excipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo aliter pasci animas quàm externo Cœnæ esu: ideóque Christum infantibus cibum nihilominus esse, licet à symbolo abstineant. Baptismi diuersam esse rationem quo illis tantùm ianua in Ecclesiam aperitur. Rursum
Matt. 24. 46. obiicit, bonum œconomum distribuere cibum familiæ tempore suo. Quod etsi libenter fateor, quo tamen iure definiet nobis Baptismi tempus, vt probet non dari tempe-
Iohan. 4. 35. stiuè infantibus? Adducit præterea illud Christi mandatum ad Apostolos, vt properent ad messem dum albescunt agri. Nempe hoc tantùm vult Christus, vt Apostoli, præsen-
Act. 11. 26 tem laboris fructum cernentes, alacrius se ad docendum accingant. Quis inde colliget solum messis tempus Baptismo esse maturum? Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia idem erant Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum inscitè ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iustæ ætatis homines qui iá fuerant edocti, & Christo nomen dederant: sicuti Iudæos sub lege Mosis discipulos esse oportuit: nemo tamen inde rectè inferet extraneos fuisse infantes, quos Deus testatus est pro domesticis sibi esse. Adhæc obtēdit, Christianos omnes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non esse hæredes regni cælorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse tesseram adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abstinentiam temporalem à Cœna obstare quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desiit esse frater piorum: quanuis ad Cœnam nunquam accesserit. Addit postea, neminem fieri fratrem nostrum nisi per Spiritum adoptionis: qui tantùm ex auditu fidei confertur. Respondeo: semper in eundem relabi paralogismum: quia prepostere ad infantes trahit quod de solis adultis dictum est. docet illic Paulus hūc esse Deo ordinarium vocationis modum, vt electos suos ad fidem adducat dum illis suscitat fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porrigit. Quis inde legem impone-
Act. 10. 44. re ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Christo inserat? Quòd obiicit, Cor-
Ibid. 8. 27 nelium accepto Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunucho & Samaritanis, in quibus diuersum ordi-
Iohan. 10 39. nem Deus tenuit, vt Baptismus dona Spiritus præcederet. Decimaquinta ratio plusquam insulsa est. dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos sermo Dei factus est: quod non competit in pueros infantes. Quòd deitatē affingit fidelibus, vnum est ex eius deliriis, quod excutere non est præsentis loci: sed locum Psalmi torquere in tam alienum sensum, perditæ impudentiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari à Propheta Deos, quia munus sustineant diuinitus sibi iniunctum. Hic verò dexter interpres, quod de speciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, vt infantes ab Ecclesia exterminet. Obiicit rursum, Infantes non posse nouos homines censeri: quia non gignuntur per sermonem. Ego verò, quod sæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse incorruptibile, si quidem ad eam percipiendam sumus idonei: vbi verò nondum per ætatem

Right margin notes: Resp. 1. — 2. — 7. Argumentum. — Resp. — 8. Arg. — Resp. — 9. Arg. — Resp. — Exceptio. — Responsio 1. — 2. — Exceptio altera. — Resp. 1. — 10. Arg. — Resp. — 11. Arg. — Resp. — 12. Arg. — Resp. — 13. Arg. — Responsio. — 14. Arg. — Resp. — 15. Arg. — Resp. 1. — 2. — 16. Arg. — Resp.

17. *Arg. Allegoricum.* nobis ineſt docilitas, Deum tenere ſuos regenerandi gradus. Poſtea ad allegorias ſuas redit, quòd ouis & capra in Lege non ſtatim ac egreſſæ erant ex vtero fuerint oblatæ in ſacrificium. *Reſp.* Si figuras huc trahere libet, mihi promptum eſt regerere, primogenita omnia ſimulac vuluam aperuerant, fuiſſe Deo ſacra: deinde oportuiſſe agnum anniculum mactari. Exod. 13. 12. Exod. 12. 5. Vnde ſequitur, virile robur minimè eſſe expectãdum, quin potius & fœtus recentes & adhuc teneros à Deo in ſacrificia deligi. 18. *Argumentum.* Contendit preterea, non poſſe venire ad Chriſtum niſi qui à Iohanne fuerint præparati. *Reſp.* Quaſi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omittam, illa certè præparatio non fuit in pueris quos amplexus eſt Chriſtus, ac benedixit. Quale valeat cum falſo ſuo principio. 19. *Argumentum.* Patronos tãdem accerſit Triſmegiſtum & Sibyllas, quòd ſacræ ablutiones non cõueniant niſi adultis. *Reſp.* En quàm honorificè ſentiat de Chriſti Baptiſmo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter adminiſtretur quàm Triſmegiſto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui viſum eſt infantes ſibi conſecrare, ac initiare ſacro ſymbolo cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas eſſe ducimus à Gentium expiationibus mutuari quod æternam & inuiolabilem Dei legem, quam de circuncisione ſanxit, in Baptiſmo noſtro mutet. 20. *Argumentum.* Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes, liceat ſine intellectu baptizare, Baptiſmum à pueris ludentibus mimicè & per iocum poſſe adminiſtrari. *Reſp.* Atqui de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti eſſent. Fuítne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint ſanctam Dei inſtitutionem euertere? Sed nihil mirum eſt, reprobos iſtos ſpiritus, quaſi phrenitide agitarentur, craſſiſſimas quaſque abſurditates in errorum ſuorum defenſionem ingerere: quia Deus eorum faſtum & pertinaciam tali vertigine iuſtè vlciſcitur. Certè quàm debilibus ſuppetiis fraterculos ſuos Anabaptiſtas Seruetus adiuuerit, planum me feciſſe confido.

Cur tanto impetu Satan in pædobaptiſmũ feratur. 32 Iam nemini ſobrio ambiguum fore arbitror quàm temere Eccleſiã Chriſti conturbent qui rixas ac contẽtiones mouent ob pædobaptiſmum. Sedenim operæpretium eſt obſeruare quid tãta iſta vafritia Satan moliatur: *Ratio 1.* nempe vt ſingularem fiduciæ & ſpiritualis gaudij fructum, qui hinc colligendus eſt, nobis eripiat, *2.* ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim ſuaue piis animis, non verbo tantùm, ſed oculari etiam ſpectaculo certiores fieri, tantum ſe gratiæ apud Patrem cæleſtẽ obtinere vt poſteritas ſua illi curæ ſit? Hîc enim videre eſt vt prouidentiſſimi erga nos patrisfamiliâs perſonam ſuſcipit qui ne poſt mortem quidem noſtram, ſolicitudinem noſtri deponit quin liberis noſtris cõſulat ac proſpiciat. Pſal. 48. 11. Annon hîc exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vt tali bonitatis ſpecimine eius nomen ſanctificetur? *Ex hoc Anabaptiſtarum errore duo mala præcipua. 1. Ingratitudo erga Deum. 2. Ignauia in liberis ad pietatem erudiendis.* Hoc, hoc certè agit Satan pædobaptiſmum tantis copiis impetendo: quo ſcilicet teſtificatione iſta gratiæ Dei è medio ſublata, quæ per ipſam oculis noſtris obuerſatur promiſſio, ſenſim tandẽ euaneſcat. Vnde non impia tãtùm aduerſus Dei miſericordiam ingratitudo naſceretur, ſed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neq; enim parum incitamur hoc aculeo ad eos in ſerio Dei timore Legíſque obuerſatione educandos, dum reputamus, ſtatim à partu, filiorum loco eſſe ab ipſo habitos & agnitos. *Concluſio hortatoria, vt infantes Deo offeramus.* Quamobrem, niſi malignè Dei beneficentiam obſcurare libet, infantes illi noſtros offeramus, quibus locũ inter ſuos familiares ac domeſticos, id eſt Eccleſiæ mẽbra, attribuit.

CAPVT XVII.

De ſacra Chriſti Cœna: & quid nobis conferat.

Conſtat hoc caput duabus præcipuis partibus.

1 Prima pars primùm oſtendit quidnam ſit quod Deus in S. Cœna exhibet, ſect. 1. 2. 3. 4. Deinde quomodo & quãtenus id noſtrum fit, à ſect. 5. vſque ad 12.

2 Secunda pars continet potiſſimum refutationes errorum quos circa Cœnam Domini ſuperſtitio inuexit. Primùm autem Tranſſubſtantiatio refellitur, ſect. 12. 13. 14. 15. Deinde Conſubſtantiatio & Vbiquitas, ſect. 16. 17. 18. 19. Tertiò, inſtitutionem ipſam contra hyperbolicos iſtos doctores facere oſtenditur, ſect. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Quartò, aliis rationibus è verbo Dei deſumptis confirmatur orthodoxa ſententia, ſect. 26. 27. Quinto, authoritas Patrum aduerſariis excutitur, ſect. 28. Sextò, euertitur præſentia illa quam ipſi ſtatuunt, aliáque ſtabilitur, ſect. 29. 30. 31. 32. Septimò, agitur de communione noſtra, & qualis eſſe debeat, ſect. 33. 34. Octauò, refellitur adoratio ab aduerſariis inuecta, & oſtenditur quorſum inſtituta ſit Cœna Domini, ſect. 35. 36. 37. 38. 39. Poſtremò, de examine communicantium, ſect. 40. 41. 42. De externæ actionis ritibus, de frequenti communione, tum de communione ſub vtraque ſpecie inſtituitur diſceptatio, dilutis aduerſariorum obiectis, ſect. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. & 50.

S. Cœna cur à Christo instituta.

POstquam nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantùm vt seruorum loco nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de sua progenie soliciti, continuo etiam vitæ cursu nos alendos suscipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterum Ecclesiæ suæ sacramentum dedit per manum vnigeniti Filij, spirituale epulum scilicet, vbi se Christus viuificum esse panem testatur, quo animæ nostræ ad veram & beatam immortalitatem pascuntur. Quoniam verò apprime necessaria est tanti mysterij cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satan, vt hoc inæstimabili thesauro Ecclesiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscurandæ eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ ab huius sacri alimenti gustu alienarent simplicium mentes, & nostra etiam ætate idem artificium tentauit: vbi summam pro rudium captu complexus fuero, nodos illos quibus mundum illaqueare Satan molitus est, expediam. Primò signa sunt panis & vinum, quę inuisibile alimentum, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis repræsentant. Sicut enim in Baptismo nos regenerans Deus, in Ecclesiæ suæ societatem inserit, & adoptione suos facit: ita diximus officium prouidi patrisfamiliâs in eo pręstare, quòd cibum assiduè ministrat, quo nos in ea vita sustineat ac conseruet in quam nos verbo suo genuit. Porrò vnicus animæ nostræ cibus Christus est, ideóque ad eum nos inuitat cælestis Pater, vt eius communicatione refecti, vigorem subinde colligamus, donec ad cælestem immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanæ Christi cum piis vnionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus exhibet ad modulum nostrum aptissimis: imò velut datis arrhis ac tesseris tam certum nobis facit quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quasque mentes hæc tam familiaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinum corporalem vitam sustentant. Iam ergo habemus in quem finem spectet mystica hæc benedictio. nempe quo nobis cõfirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificij efficaciam in nobis sentiamus: sanguinem eius sic pro nobis semel fusum, vt sit nobis perpetuus potus. Atque ita sonant verba promissionis illic additæ, Accipite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum semel est in salutem nostram, iubemur accipere & comedere: vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel sanciuit, quodammodo renouat, vel potius continuat, quantum ad fidei nostræ confirmationem attinet, quoties sacrum illum sanguinem libandum nobis porrigit.

Iohan. 6. 51.

Huius mysterij cognitio quàm necessaria.

Quæ sint signa in hoc mysterio.

Quorsum nobis ea, & non alia, instituta sint.

Cõfirmatio ab institutione petita.

Matt. 26. 26. Marc. 14. 17. Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24.

2 Magnum verò fiduciæ ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt piæ animæ, quòd testimonium habent in vnum corpus nos cum Christo coaluisse, vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis securè spondere audeamus, vitam æternam nostram esse, cuius ipse est hæres: nec regnum cælorum quò iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursum peccatis nostris non posse nos damnari, à quorum reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit acsi sua essent. Hæc est mirifica commutatio, qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascensum nobis in cælum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suam nobis immortalitatem contulerit: quòd suscepta nostra imbecillitate, suam in nobis virtutem confirmauerit: quòd nostra in se recepta paupertate, suam ad nos opulentiam transtulerit: quòd recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, sua nos iustitia induerit.

Huius sacramenti multiplex vsus & fructus, piorũ respectu.

3 Horum omnium adeò solidam habemus testificationem in hoc sacramento, vt certò statuendum sit, verè nobis exhiberi non secus acsi Christus ipse præsens aspectui nostro obiiceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis potest, Accipite, edite, bibite: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet, significat nostrum esse: quòd edere iubet, significat vnam nobiscum substantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de sanguine pro nobis effusum, in eo docet vtrunque non tam suum esse quàm nostrum: quia vtrunque non suo commodo,

Cœna Domini redẽptionis nostræ miranda beneficia & Christũ ipsum nobis exhibet. Quod ex institutionis verbis clarissimè constat.

ſed in ſalutem noſtram & ſumpſit & poſuit. Ac diligenter quidem obſeruandum eſt, potiſſimam & penè totam ſacramenti energiam in his verbis ſitam eſſe, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & ſanguinem Domini nunc diſtribui, niſi in redemptionem ac ſalutem noſtram expoſita ſemel fuiſſent. Itaque ſub pane & vino repræſentantur: quo diſcamus non modò noſtra eſſe, ſed nobis deſtinata in ſpiritualis vitæ alimentum. Id eſt quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in ſacramento proferuntur, quadam analogia nos ad ſpirituales deduci. Sic quum panis nobis in ſymbolum corporis Chriſti datur, hæc ſtatim cõcipienda eſt ſimilitudo, Vt corporis noſtri vitam panis alit, ſuſtinet, tuetur: ita corpus Chriſti vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum eſſe cibum. Quum vinum in ſymbolum ſanguinis propoſitum intuemur: cogitandum quos corpori vſus vinum afferat, vt eoſdem ſpiritualiter afferri nobis Chriſti ſanguine reputemus: ſunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare. Nam ſi ſatis perpendimus quid nobis ſacroſancti huius corporis traditio, quid ſanguinis effuſio profuerit: non obſcurè perſpiciemus, hæc panis & vini attributa, ſecundum eiuſmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

In quibus id præcipuè sit considerandum ostenditur.

Signorũ et rerum significatarum conuenientia.

Quæ ſint præcipuæ huius ſacramenti partes.

4 Non ergo præcipuè ſunt ſacramenti partes, corpus Chriſti ſimpliciter & ſine altiori conſideratione nobis porrigere: ſed magis promiſſionem illam qua carnem ſuam verè cibum teſtatur, & ſanguinem ſuum potum, quibus in vitam æternam paſcimur, qua ſe panem vitę affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promiſſionem obſignare & confirmare: & quo id efficiat, ad Chriſti crucem mittere, vbi ea promiſſio verè præſtita, & numeris omnibus impleta fuit. Neque enim Chriſto rite & ſalutariter veſcimur niſi crucifixo, dum efficaciam mortis eius viuo ſenſu apprehendimus. Nam quòd ſe panem vitæ nuncupauit, non eam à ſacramento ſumpſit appellationem, vt quidam peruerſè interpretantur: ſed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talémque ſeſe præſtitit: quum humanæ noſtræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ ſuæ immortalitatis cõſortes fecit: quum in ſacrificium ſe offerens, maledictionem in ſe noſtram ſuſtulit, vt ſua nos benedictione perfunderet: quum morte ſua mortem deglutiuit & abſorbuit: quum in ſua reſurrectione carnem hanc noſtram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem ſuſcitauit.

Primæ partis primæ articulo explicato, ſequitur poſterior, nẽpe quomodo Chriſtus panis vitæ ſit a nobis recipiendus.

5 Reſtat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cum per Euangelium, tum illuſtrius per ſacram Cœnam, vbi & ſe ipſe cum bonis ſuis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit ſacramẽtum vt Chriſtus panis vitæ eſſe primum incipiat: ſed dum in memoriam reuocat, panem vitæ eſſe factum, quo aſſiduè veſcamur, eiúſq; panis guſtum & ſaporem nobis præbet, vt vim panis illius ſentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut paſſus eſt Chriſtus, id ad nos viuificandos factũ eſſe. Deinde hanc viuificationem, æternam eſſe, qua ſine fine alamur, ſuſtineamur & conſeruemur in vita. Siquidem vt panis vitæ nobis non fuiſſet Chriſtus, niſi nobis natus & mortuus fuiſſet, niſi nobis reſurrexiſſet: ita nũc minimè eſſet niſi eius natiuitatis, mortis, reſurrectionis efficacia & fructus res ęterna foret ac immortalis. Quod totum eleganter his verbis expreſſit Chriſtus, Panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mũdi vita. Quibus haud dubiè innuit, ſuum nobis corpus ideo pro pane futurum ad ſpiritualem animæ vitam quia in mortem pro ſalute noſtra exponendũ erat: nobis autem porrigi vt veſcamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipſum dedit quo panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum expoſuit: quotidie dat, vbi participandum, quatenus crucifixum eſt, Euangelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem ſacro Cœnæ myſterio obſignat: vbi idipſum intus complet quod exterius deſignat. Porrò nobis hîc duo cauẽda ſunt vitia: ne aut in extenuandis ſignis nimij, à ſuis myſteriis ea diuellere quibus quodammodo annexa ſunt: aut in iiſdem extollendis immodici, myſteria interim etiam ipſa nonnihil obſcurare videamur. Chriſtum eſſe panem vitæ, quo in ſalutem æternam nutriantur fideles, nemo eſt niſi prorſus irreligioſus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis ſit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Chriſti carnem, & ſanguinẽ eius bibere, vno verbo definiunt nihil eſſe aliud quàm in Chriſtum ipſum credere. Sed mihi expreſſius quiddam ac ſublimius videtur voluiſſe docere Chriſtus in præclara illa concione, vbi carnis ſuæ manducationem nobis commendat: nempe vera ſui participatione nos viuificari: quam

Iohan. 6.51.

Fide nimirum.

Vbi duo vitia ſunt cauenda, ne videlicet ſigna nimiũ extenuentur aut extollantur.

Præterea non tantum ad ſi-

quam manducandi etiam ac bibẽdi verbis ideo designauit, ne quam ab ipso vitam percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. Quemadmodum enim non aspectus, sed eius panis corpori alimentum sufficit: ita verè ac penitus participem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam spiritualem vegetetur. Interim verò hanc non aliam esse quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi potest. Verùm hoc inter mea & istorum verba interest, quod illis manducare est duntaxat credere: ego credendo manducari Christi carnem, quia fide noster efficitur, eámque manducationem fructum effectúmque esse fidei dico. Aut si clarius velis, illis manducatio est fides: mihi ex fide potius consequi videtur. In verbis quidem paruum, sed in re non mediocre est discrimen. Nam etsi docet Apostolus, Christum in cordibus nostris habitare per fidem, nemo tamen habitationem istam, fidem interpretabitur: sed eximium fidei effectum explicari omnes sentiunt, quòd per ipsam fideles consequuntur vt Christum in se habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ se nuncupando, non tantùm docere in mortis resurrectionísque suæ fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiam sui communicatione fieri vt vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat.

dem, sed eum ad fidei effectum recte, tanquam referenda est.

Manducare Christi, quid.

Ephes. 3. 17.
Iohan. 6. 51.

Christus quo sensu panis vitæ.

6 Nec alio sensu Augustinus, quem illi patronum sibi aduocant, credendo nos manducare scripsit, quàm vt manducationem istam fidei esse, non oris indicaret. Quod neq; ipse nego: sed simul tamen addo, nos fide complecti Christum non eminus apparẽtem, sed se nobis vnientem, vt ipse caput nostrum, nos verò eius membra simus. Neque tamen locutionem illam simpliciter improbo: sed tantùm nego plenam esse interpretationem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alioqui video Augustinum hac loquendi forma sæpius vsum esse. vt quum dicit libro De doctrina Christiana 3, Nisi manducaueritis carnem filij hominis: figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Item quum dicit, tria illa millia hominũ, qui Petri concione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem sæuiendo fuderant, credendo bibisse. Verùm plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quòd per ipsam non minus reficiuntur carnis Christi communione animæ nostræ quàm corpora pane quo vescuntur. Atque idipsum est quod alicubi scribit Chrysostomus, Christum non fide tantùm, sed re ipsa nos suum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum consequi intelligit: sed hoc tantùm vult excludere, nequis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ solùm professionis notam esse, nunc prætereo: quia satis eorum errorem refutasse mihi videor quum agerem de sacramentis in genere. Hoc solùm obseruent lectores, dum calix vocatur fœdus in sanguine, promissionem exprimi quæ ad fidem confirmandam valeat. Vnde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod offert, nos sacra Cœna rectè non vti.

Augustini & Chrysostomi authoritate confirmatur quod de manducatione supra dictum est.

Homil. in Iohan. 31, & 40 & alibi.
Act. 2. 41.
Homil. 60. & 61. ad popul. Ant. Homil. in Marc. 83.
Cap. 14. sect. 13.
Luc. 21. 20.

7 Neque enim præterea mihi satisfaciunt qui nonnullam nobis esse cum Christo communionem agnoscentes, eam dum ostendere volunt, nos Spiritus modò participes faciunt, preterita carnis & sanguinis mentione. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent, carnem eius verè esse cibum, sanguinem eius verè esse potum: non habere vitam nisi qui carnem illam manducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinent. Quare si vltra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quousque pateat & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de cõtrario vitio excessus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christum quoque carne sua exutum in phantasma transfigurant. si tamen vllis verbis complecti tantum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius sublimitatem infantiæ meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimium angustos fines, mentis sensum contineant: sed multo altius assurgere contendant, quàm meo ductu possint. nam ego ipse quoties hac de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaque nihil demum restat nisi vt in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mẽs planè

Nec satis est quod hanc communionẽ, nonnulli, præterita carnis & sanguinis mentione, nihil quàm spiritualem esse agnoscant.

Sect. 12. & sequentib.

Huius tamen communionis tantum est mysterium vt fatendum sit, hominem in hac vita non posse satis assequi, quomodo sit de ea statuendum.

planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententię tamen meæ summam exponam vtcunque: quam vt nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

Quod autem [illegible] [illegible] est. 1. Nullam enim [illegible] vitam [illegible] nisi in Christo. 2. Eum vero hanc habere duplici ratione: primùm a seipso, vt est Deus: deinde transfundendo eam in carnem quam induit, vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret.

8 Primùm omnium è Scripturis docemur, Christum ab initio viuificum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. Quare Iohannes nunc sermonem vitæ nuncupat, nunc in ipso vitam fuisse scribit, significas illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subiicit, manifestatam tunc demum fuisse vitam quum assumpta nostra carne, Filius Dei se visendum oculis, manibúsque palpandum præbuit. Nam etsi virtutem prius quoque suam in creaturas diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat sibi imminentem: vt spem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitæ plenitudinem in se continere audias, in te autem ipso ac circunquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne nostra cœpit iam non procul nobis absconditus latet, sed coram se participandum exhibet. Quin & ipsam, in qua residet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitæ qui de cælo descendi. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò se vitam esse, quatenus sermo est Dei æternus qui è cælo ad nos descendit, sed descendendo vim istam in carnem quam induit, diffudisse: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur, Quòd caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus: quibus alimentis in vitam ęternam fideles educantur. In hoc ergo sita est piis eximia consolatio, quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tantùm protendant quo præsentem amplexentur, & eam obtinebunt. Ioh.1.1. Io.6.48.&58

Confirmatio, ex Cyrillo.

9 Etsi autem tãtam à seipsa virtutem non habet Christi caro vt nos viuificet, quæ & prima sua cõditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per se non viuit: iure tamen viuifica dicitur quæ vitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos transmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Illic enim propriè de suis dotibus disserit, non quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne in qua apparuit proinde in sua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare ostendit: vt quisquis carni suæ ac sanguini communicarit, vitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodũ enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vsus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu nouam subinde largitatem illi sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuitis & inexhausti, quæ vitam à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cælestem vitam aspirent? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incrementum corporis facit: Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam illam societatem qua eius carni copulamur, splẽdidiore adhuc elogio illustrauit quum dixit, nos esse membra corporis eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, vt eam admirari quàm explicare malit.

Io.5.29.

Et familiari exemplo seu similitudine.

Ephe.1.23.& 4.15. 1.Co.6.15.

Vnde constat, & quomodo Christi caro sit viuifica, et qualis sit nostra cum Christo communio.

Quæ nulla locorum distantia impediri potest.

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neque enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nósque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorum distãtia penetrare ad nos Christi carnem

carnem

carnem vt nobis sit in cibum, meminerimus quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disiuncta sunt. Iam sacram illam carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus, non secus ac si in ossa & medullas penetraret, in Cœna etiam testatur, & obsignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam Spiritus sui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulū accumbunt. quanquam à fidelibus solis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animíque gratitudine suscipiunt. Qua ratione dixit Apostolus, Panem quem frangimus, communionem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus, communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obiiciat quispiam, figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verùm hoc posito, à symboli tamē exhibitione rem ipsam exhiberi, ritè colligemus. Nisi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane ab ipso symbolum proponi, nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationem verè repræsentat, minimè dubium esse debet quin verè præstet atque exhibeat. Atque omnino isthæc piis tenenda regula est, vt quoties symbola vident à Domino instituta, illic rei signatę veritatem adesse certò cogitent, ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi vt de vera eius participatione te certiorem faciat? Quòd si verum est pręberi nobis signum visibile, ad obsignandam inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, non minus corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus.

Illic quæ [illegible] in S. Cœna [illegible] gnatur, [illegible] non inane symbolum, [illegible] rem ipsam [illegible] [illegible].

Teste Apostolo. 1.Cor.10.16.

Obiectio. Figuratam tantum esse locutione. Responsio.

Regula de Sacramentis, certissima.

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè sentiunt) duabus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita, res inuisibiles secundum imbecillitatis nostræ captum nobis repræsentant: & spirituali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dum familiariter demonstrare volo, tria soleo ponere: significationem, materiam quæ ex ea dependet, virtutem seu effectum qui ex vtraque consequitur. Significatio in promissionibus est sita, quæ quodammodo sunt signo implicitæ. Materiam aut substantiam voco Christum cum sua morte & resurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iustitiam, sanctificationem, vitámque æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porrò tametsi fidem hæc omnia respiciunt: nullum tamen locum relinquo huic cauillo: quasi dum fide percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promissiones, non vt in aspectu modò nudáque notitia hæreamus: sed vt vera eius communicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis confidat, nisi vera Christi ipsius communione in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur, in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi, adeóque corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iustitia adimpleuit: quo scilicet primùm in vnum corpus cum ipso coalescamus: deinde participes substantiæ eius facti, in bonorum omnium communicatione virtutem quoque sentiamus.

Conclusio partis primæ huius capitis: nempe duabus partibus constare Cœnæ sacramētum, corporeis signis, & spirituali veritate. Quæ partes complectuntur significationē, materiam, & effectum.

Per symbola Christus nobis verè exhibetur.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas superstitio inuexit, descendo. mira enim astutia hic lusit Satan, vt mentes hominum è cælo abstractas, peruerso errore imbueret, ac si panis elemento affixus esset Christus. Ac primò quidem præsentia Christi in sacramento minimè talis somnianda nobis est qualem Romanę curiæ artifices confinxerunt: ac si locali pręsentia, corpus Christi manibus attrectandum, atterendum dentibus, ore degluttiendum sisteretur. Hanc enim palinodię formulam dictauit Berengario Nicolaus papa, quæ pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eousque prodigiosis, vt glossæ author exclamet, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hauriant peiorem quàm fuerit Berengarij, Dist.2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multum laborat, magis tamen inclinat in diuersam sententiam. Siquidem vt finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cælóque contineri, quò semel receptum est, donec ad iudicium redeat: ita sub hæc corrupt

Altera pars capitis, ad nouem articulos reducta.

1. Transsubstātiationis papisticæ consideratio & refutatio.

Huius origo et [illegible].

Cur [illegible].

ruptibilia elementa retrahere ipsum, aut vbique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritum suum nobis Dominus largitur, vt vnum corpore, Spiritu & anima, fecum fiamus. Vinculum ergo istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis, per quem quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem conspicimus radiis in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus suam quodammodo substantiam ad eam traiicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communionem carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de nostra cum Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Christum non aliter in nobis quàm per Spiritum suum habitare disserit: quo tamen illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet vt totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

Chryso. Sermone quodam de Spiritu sancto.

Confirmatio re[spon]sionis à simili.

A Scripturæ sensu.

A Pauli testimonio.

13 Verecundius Scholastici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipsi quoque quàm subtilioribus præstigiis ludunt. Non circunscriptiuè, nec corporali modo contineri illic Christum concedunt. sed rationem deinde comminiscũtur, quam nec ipsi intelligunt, nec aliis possunt explicare. quæ tamen eò recidit, vt Christus in specie panis quam vocant quæratur. Quid enim? quum substantiam panis in Christum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At sic continetur in sacramento vt in cælo maneat, inquiunt: nec aliam quàm habitudinis præsentiam statuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationem Christum fieri qui anteà panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam disertè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta consecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus est vt deprehendamus quas istis verbis insidias tendere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot non tantùm hominum vulgus, sed primores quoque ipsi detenti fuerint, ac hodie in Papisticis Ecclesiis detineantur, videre est. Nam de vera fide parum soliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso cohęremus, modò carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

Qualem trãssubstantiationem finxerunt scholastici.

Horum error refellitur.

Li.4.Dist.12.

Quas et quantas superstitiones hic error inuexerit.

14 Hinc prodiit fictitia illa transsubstantiatio, pro qua hodie acrius depugnant quàm pro omnibus aliis fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentiæ architecti poterant quomodo Christi corpus panis substãtiæ permixtus foret, quin protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc figmentum confugere necesse fuit, fieri conuersionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus, vt sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autẽ est eò inscitiæ imò stuporis fuisse prolapsos, vt non solùm repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu, monstrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in externis signis substantiam sed vt docerent panem mysterio dicatum longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbique autem clarè prædicant omnes sacram Cœnam duabus partibus constare, terrena & cælesti: ac terrenam sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetustatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo sæpe opponere audent, in confirmando isto dogmate destitui palàm est. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis sæculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina: sed quum iam admodũ inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem & vinum esse: etsi, vt dictum est, variis epithetis illa interdum insigniunt, ad commendandam mysterij dignitatem. Nam quod dicunt, in consecratione fieri arcanam conuersionem, vt iam aliud sit quàm panis & vinum, nuper admonui eo nõ significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascẽdum ventrem sunt destinati: quum in iis nobis exhibeatur spiritualis animæ cibus ac potus. Id neq

Cur Transsubstantiatio conficta.

Contra Scripturam S. & veterum consensum.

Nã & si conuersionis voce quidã vsi sunt, transsubstantiationem papisticam nunquam agnouerunt.

Obiectio. *Responsio 1.* *2.* *Instantiæ dilutio.*

Id neque nos negamus. Si conuersio est, inquiunt isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si intelligunt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suam illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi quam mutationem fieri sentiant in Baptismo. Nam Patres hîc quoque mirificam conuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquiunt, tale in Baptismo habetur quale illud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non potius de illa voce conuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produnt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo symbolo testari, carnẽ suam esse cibum. si inane duntaxat panis spectrum non panem verum proponeret, vbi analogia, vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt omnia inter se conueniant, non longius se extendet significatio quã nos specie carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non esset ablutionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Euertitur ergo sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei cęlesti respondeat. Ac proinde perit nobis mysterij huius veritas nisi verus panis verum Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm conspicua eius promissionis testificatio quæ Iohannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ qui è cælo descendit: panem visibilem intercedere oportet quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte sustinendæ nostræ imbecillitati Deus indulget. Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse qui panem vnum simul participamus, si spectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

Transsubst. papisticæ solida refutatio, non posse quadrare significationem Cœnæ, nisi maneat externorum signorũ substantia.

Cõfirmatio, ex verbis Christi, Iohan. 6. & Apostoli.

1.Cor.10.17.

15 Nec verò Satanæ præstigiis tam fœdè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutę imaginationis causa fuit, quòd consecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nõnisi hominibus ad quos dirigitur sermo, esse sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod prius non erat simulátque annexa est promissio. Exemplò similis sacramenti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei tessera & signum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem potum spiritualem eos bibisse. Atqui iumentis populi & pecori communis erat aquatio. Vnde facilè colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualem vsum adhibentur, non aliam fieri conuersionem quàm hominum respectu, quatenus illis promissionum sunt sigilla. Adhæc quum Dei consilium sit, vt iam sæpius inculco, nos commodis vehiculis sursum ad se tollere, illud impiè sua peruicacia frustrantur qui ad Christum quidem nos vocant, sed sub pane inuisibiliter latẽtem. Neque enim fieri potest vt mens hominum, à locorum immensitate se expediens, ad Christum vsque supra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos adegit ad transfigurandum Christi corpus. Bernardi quidem ætate, etsi durior inualuerat loquendi ratio, transsubstantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem spiritualem coniunctam esse in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videntur, respondent, sed nihil afferẽdo causæ præsenti consentaneum. Virga (inquiunt) Mosis in serpentem conuersa, quanuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgáque dicitur. Ita secundum eos æquè probabile est, quanuis in nouam substantiam transeat panis, καταχρηστικῶς, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiunt inter illustre miraculum & fictitiam eorum illusionem cuius nullus in terra oculus testis est? Præstigiis luserant magi, vt Ægyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinem pollere. Prodit Moses, ac profligatis eorum fallaciis, insuperabilem Dei potentiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas absumit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad presentem causam, vt diximus: & exiguo pòst tempore visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quòd nescitur substantiæne fuerit illa extemp

2. Errorẽ illum transsubst. promouit consecratio, quæ veluti incantatio magica fuit.

Exod.17.6.
1.Cor.10.4.

At panis non est sacramentum sibi sed hominibus ad quos dirigitur.

Exo.4.3, & 7 10.

Obiectio de virga Mosis in serpentem conuersa excutitur, nec transsubst. papisticæ fauet.

Ibidem 12.

Vide Ambros. de iis qui initiantur, cap.9. &

[August. lib. 3. de Trinit. cap. 10.]

extemporalis conuersio. Spectanda etiam est allusio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuersionem quæ nulla erat: quia prestigiatores illi nihil aliud quàm tenebras spectantium oculis offuderant.

[*Nec aliquid simile habet cum verbis institutionis Cœnæ.*] [1. Cor. 10.16, & 11.26.] [Act. 2.43.]

Quid autem cum eo simile habent istæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eiusmodi? Incantatione quidem magorum oculos tantum fuisse deceptos certum est. Quòd ad Mosen, magis ambigua res est, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere serpentem, & rursus virgam ex serpente quàm inducere Angelos carneis corporibus, & paulo pòst exuere. Si eadem vel affinis esset huius mysterij ratio, esset aliquis color eorum solutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Christi verè esse in cibum, nisi vera externi symboli substantia respődeat.

[*2. Obiectio.*] [Ierem. 11.19.] [*Responsio.*] [Psal. 69.22.] [*Instantia.*] [*Resp.*]

Atq; (vt error vnus ex alio nascitur) locus Ieremiæ tam insulsè detortus est ad probandam transsubstantiationem vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum positum in pane suo: significans hostium sæuitia panem suum infectum esse amaritudine. Quemadmodũ Dauid simili figura cibum suum fuisse felle corruptum, & potum aceto deplorat. Isti allegoricè corpus Christi ligno crucis fuisse affixum volunt. At ita senserunt nonnulli veterum. Quasi verò non magis ignoscendum sit eorum inscitiæ, & sepeliendum dedecus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ sensu hostiliter adhuc confligere.

[*2. Consubstantiationis error detegitur, vnde nata Vbiquitas.*]

16 Alij qui vident non posse analogiam signi & rei signatæ conuelli quin mysterij veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè substantiam esse terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in se pati mutationis, sed sub se habere inclusum Christi corpus. Si ita sensum suum explicarent, dum panis in mysterio porrigitur, annexam esse exhibitionem corporis, quia inseparabilis est à signo suo veritas: non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipsum locantes, vbiquitatem illi affingunt naturæ suæ contrariam, addendo autem Sub pane, illi occultum latere volunt: tales astutias è suis latebris paulisper extrahere necesse est. Neque enim adhuc ex professo totam hác causam absoluere in animo est: sed tantùm vt disputationis, quæ mox suo loco sequetur, fundaměta iaciam.

[*Huius erroris summa.*]

Volunt ergo Christi corpus inuisibile esse & immensum, vt sub pane lateat: quia se cum eo communicare aliter non putant quàm si in panem descendat: modum verò descensus, quo nos ad se sursum euehit, non comprehendunt. Obtendunt quoscunque possunt colores: sed vbi omnia dixerunt, satis apparet locali Christi præsentiæ insistere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & sanguinis participationem concipere sustinent nisi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel crassa aliqua inclusione constet.

[*Vbiquitariorũ commenta natur. vis in Christo veritatem confundentia.*] [Act. 1.3, & 9, & 7.55, & 9.3]

17 Ac quo errorem semel temere susceptum obstinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipsis iactare, non alias vnquam dimensiones habuisse Christi carnem nisi quàm longè latéq; cælum & terra patet. Quòd autem puer ex vtero natus sit, quòd creuerit, quòd in cruce expansus, quòd sepulchro inclusus, id dispensatione quadam factum, vt nascendi, moriendi, cæterisque humanis officiis defungeretur. quòd solita corporis specie post resurrectionem conspectus fuerit, quòd in cælum assumptus, quòd postremò etiam post ascensionem Stephano & Paulo visus: eadem id dispensatione factum, vt regem in cælo constitutum hominum aspectui pateret. Quid hoc est nisi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Christi phantasma vel phantasticum fuisse, si ea conditione fuit.

[*Aliorum argutiæ.*] [*Responsio 1.*] [Matth. 17.2.] [Iesa. 53.4.] [*Resp. 2.*] [3.]

Alij paulò argutius elabuntur, Corpus hoc quod in sacramento datur, gloriosum esse & immortale. itaque nihil esse absurdi si pluribus in locis, si nullo loco, si nulla forma, sub sacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat discipulis Christus pridie quàm pateretur: an non verba sonant, mortale illud quod paulo pòst tradědum erat dedisse? Iam antè, inquiunt, suam gloriam tribus discipulis in monte conspiciendam præbuerat. Verum id quidem, sed ea claritate gustum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus, sed vnum illud, quod Christus gestabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus suum in prima Cœna distribueret, iminebat iam hora qua à Deo percussus & humiliatus, sine decore vt leprosus iaceret: tantum abest vt tunc gloriam resurrectionis proferre vellet. Et hîc quanta Marcioni fenestra aperitur si Christi corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur? Quanquam si valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fateri coguntur corpus Christi in se visibile inuisibiliter latere sub panis symbolo. Et tamen qui eiusmodi portenta euomunt, adeò eos non pudet sui dedecoris, vt nos vltro atroc

tro atrocibus conuitiis impetant quia non subscribimus.

18 Age, si corpus & sanguinem Domini, pani ac vino affigere libet: alterum ab altero necessariò diuelletur. Nam vt panis seorsum à calice porrigitur, ita corpus pani vnitum, à sanguine in calicem incluso, diuisum esse oportebit. Quum enim corpus in pane, sanguinem in calice esse affirment, panis autem & vinum locorum spatiis inter se distent: nulla tergiuersatione elabi possint quin à sanguine corpus sit secernendum. Quod autem obtendere solent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sanè friuolum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint. Cæterùm si oculis animísque in cælum euehimur, vt Christum illic in regni sui gloria quæramus: quemadmodum symbola nos ad eum integrum inuitant, ita sub panis symbolo pascemur eius corpore, sub vini symbolo distinctè eius sanguine potabimur: vt demum toto ipso perfruamur. Nam tametsi carnem suam à nobis sustulit, & corpore in cælum ascendit, ad dexteram tamen Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnum nec vllis locorum spatiis limitatum, nec vllis dimensionibus circunscriptum, quin Christus virtutem suam, vbicunque placuerit, in cælo & in terra exerat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsis suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conseruet incolumes, non secus acsi corpore adesset: quin denique suo ipsius corpore eos pascat, cuius communionem Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

Absurda quæ consubstantiationis errorem comitantur.

Exceptionis dilutio.

Orthodoxæ sententiæ ingenua & pia expositio, & sequenti sectione 19.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in cœna statuere oportet quæ nec panis elemẽto ipsum affigat, nec in panem includat, nec vllo modo circunscribat (quę omnia derogare cælesti eius gloriæ palàm est) deinde quæ nec mensuram illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahat, vel immensam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur. hæc enim naturæ humanę veritati non obscurè repugnant. Istas, inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi. Nequid cælesti Christi gloriæ derogetur: quod fit dum sub corruptibilia huius mundi elemẽta reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minus consentaneum: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterùm his absurditatibus sublatis, quicquid ad exprimendam veram substantialẽmq; corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub sacris cœnæ symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libenter recipio: atque ita vt non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt re ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligantur. Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorum iudiciis præripiatur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorũ mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit: nihil continet vel absurdi, vel obscuri, vel ambigui: à vera pietate & solida ędificatione nõ abhorret: nihil denique in se habet quod offendat, nisi quòd seculis aliquot, quum in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque molitur quibuscunq; potest calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tueri & asserere operæpretium est.

Qualis sit in Cœna vera præsentia Christi.

Vera substantialisque corporis ac sanguinis Domini cõmunicatio.

Orthodoxæ sententiæ veritas & firmitas.

A turbulentis ingeniis oppugnata.

20 Porrò antequam vltrà progredimur, tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersariis hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis. Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauant, leuemur, aptissimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangelistæ, & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratiis actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse, Accipite, comedite: hoc est corpus meũ quod pro vobis traditur, vel frangitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix est sanguis Noui testamenti, qui pro multis fundetur in remissionem peccatorum. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Transsubstantiationis patroni per pronomen HOC speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur cõsecratio, & nulla est substantia quæ demõstrari queat. Atqui si eos tenet verborũ religio, quia Christus quod in manũ porrigebat discipulis, corpus suum esse testatus est, ab eorũ sanè proprietate alienissimum est istud commentũ, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum asseuerat, sumpserat verò panem, quis ergo non intelligat, panem etiamnum ostendi?

3. Ab eorũ calumniis vindicatur:

1. Verborũ interpretatione adhibita.

Matt.16.26.
Marc.14.22.
Luc.22.17.19
1.Cor.11.24.

Quam tuetur aduersus transsubstantiatorũ glossemata.

ac proinde nihil absurdius quàm ad speciem transferre quod de pane prædicatur. Alij, dum particulam EST pro transsubstantiari positam interpretátur, ad glossam suffugiunt magis coactam & violenter detortam. Ideóque non est cur se verborum reuerentia moueri obtendant. Est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hunc sensum vsurpetur, nempe pro conuerti in aliud.

Et adversus consubstantiatores.

Quantum ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmát esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestius loquuntur, quanquam præcisè vrgent literam, Hoc est corpus meum, postea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane, & sub pane. De re ipsa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nunc tantùm de verbis disputo, quibus se constringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis. Atqui si tropum omnem refugiunt, cur a simplici Christi demonstratione transiliunt ad suas loquutiones longè diuersas? multum enim differunt, panem esse corpus, & corpus esse cum pane. Sed quia videbant fieri non posse vt simplex hæc propositio staret, panem esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi tentarunt.

Horū effugia diluuntur, & ad absurda blasphema deducuntur.

Alij verò audaciores, asserere non dubitant, propriè loquendo, panem esse corpus: atque hoc modò verè se literales esse probant. Si obiicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidem, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negando: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemēto caduco & corruptibili, quòd sit Christus. Quęro iam ex ipsis idémne valeant duæ istæ propositiǫnes, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse concedant (quod ab inuitis extorquebitur) respondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, nisi quòd sacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subiici communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt testamentum in sanguine, annon idem exprimant quod priore membro, vbi panem nominăt corpus?

Luc. 22. 20.
1. Cor. 11. 25.

Non discedūt igitur à Christi verbis qui ea interpretantur iuxta analogiam fidei: imò in Consubstantiatores illud torqueri potest.

Eadem certè religio fuit in vna parte mysterij, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum melius elucidat longior sermo. Quoties ergo ex verbo vno contendent, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem afferam esse testamentum in corpore. Quid enim? an quærendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam confessus sum corporis Christi communicatione: stultam modò peruicaciam, qua tam hostiliter litigant de verbis, refellere propositum est. Panem, authoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. Vtcunque verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè intelligere ausint quæ sunt apertè dicta: non est tamen hic satis iustus prætextus cur omnes quas contrà obiicimus rationes ita respuant. Interea quale sit istud, In Christi corpore & sanguine testamentum, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodesset nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

Nomen rei significatæ cur symbolis sacramentalibus sit attributum ostenditur ex Scripturæ locis.

21 Restat igitur vt propter affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomen ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed non sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis subterfugia me quærere, & extra præsentem causam egredi causetur. Dico metonymicum esse hūc sermonem, qui vsitatus est passim in Scriptura, vbi de mysteriis agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, Circuncisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua profluebat, fuisse Christum, nisi translatitiè dictum accipias. Nec modò à superiore ad inferius nomen transfertur: sed contrà, etiam rei signatę tribuitur nomen signi visibilis: vt quum dicitur Deus apparuisse Mosi in rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus sanctus. Nam etsi essentiâ symbolum à re signata differt, quòd hæc spiritualis est & cælestis, illud corporeum & visibile: quia tamen rem cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantùm ceu nuda & inanis tessera: sed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipsum iure competat? Quòd si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potius quam notæ præsentium, quas etiam ipsas fallaciter sæpissimè adumbrant

Exod. 17. 6.
Exod. 3. 2.
Psal. 84. 8, & 42. 3.
Matt. 3. 16.

brant,earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo ſunt inſtituta, multo maiori
ratione rerum nomina mutuantur quarum & certam minimèque fallacem ſignificatio-
nem ſemper gerunt,& adiunctam habent ſecum veritatem. Tanta igitur eſt ſimilitudo
& vicinitas alterius ad alterum,vt procliuis vltro citróque ſit deductio. Deſinant itaque
aduerſarij inſulſas facetias in nos congerere, Tropiſtas vocando: quando ex communi
Scripturæ vſu ſacramentalem loquendi modum exponimus. Nam cum in multis ſacra-
menta ſimul conueniunt,tum in hac metonymia quædã eſt ipſis omnibus inter ſe com-
munitas. Vt ergo lapidem, è quo Iſraelitis ſpiritualis potus ſcaturiebat, Chriſtum fuiſſe *1.Cor.10.4.*
Apoſtolus docet, quòd viſibile ſymbolum foret ſub quo ſpiritualis ille potus verè qui-
dem,ſed non ad oculum percipiebatur:ita corpus Chriſti panis hodie nũcupatur,quan-
do ſymbolum eſt quo veram corporis ſui manducationem offert nobis Dominus. Ne- *Item ex Augustino.*
que aliter vel ſenſit vel loquutus eſt Auguſtinus: nequis hoc aſpernetur tãquam nouum *Epiſt. 23. ad*
commentum. Si ſacramenta(inquit)quandam ſimilitudinem earum rerum quarum ſa- *Bonif.*
cramenta ſunt,non haberent,vtique ſacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine
plerunq; etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundum quendam mo-
dum ſacramentum corporis Chriſti,corpus Chriſti eſt:ſacramentum ſanguinis Chriſti,
ſanguis Chriſti eſt:ita ſacramẽtum fidei,fides eſt.Multi ſunt apud eum ſimiles loci,quos
ſuperuacuum foret congerere,quum vnus ille ſufficiat:niſi quòd monendi ſunt lectores
idem à ſancto viro tradi in Epiſtola ad Euodium. Friuola autem tergiuerſatio eſt,vbi do *Exceptio, Augustinum non*
cet Auguſtinus frequentem ac tritam eſſe metonymiam in myſteriis,non fieri mentio- *loqui de Cœna.*
nem Cœnæ. quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad ſpeciem non liceret, nec valeret *Reſponſio.*
argumentum, Omne animal motu præditum eſt. ergo bos & equus motu præditus eſt.
Quanquam lõgior diſceptatio alibi eiuſdem ſancti verbis dirimitur, vbi dicit Chriſtum *Confirmata ipſius Auguſti-*
non dubitaſſe vocare corpus ſuum quum ſignum daret corporis ſui: contra Adiman- *ni duplici te-*
tum Manichæum cap.12. Et alibi in Pſal.3, Miranda(inquit) Chriſti patientia, quòd Iu- *ſtimonio.*
dam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis com-
mendauit & tradidit.

22 Siquis tamen moroſus,ad alia omnia cæcutiens,huic tantùm verbo inſiſtat, HOC *Obiectio, ex vocabulis Hoc*
EST, quaſi myſterium hoc ab omnibus aliis ſeparet, facilis ſolutio eſt. Verbi ſubſtantiui *eſt, conflata.*
tantam eſſe emphaſim dicunt,vt nullũ ſchema admittat. Quod ſi illis concedimus.nem *Reſp.1.*
pe in verbis Pauli ſubſtantiuum verbum legitur,vbi panem vocat κοινωνίαν corporis Chri *1.Cor.10.16.*
ſti. Aliud autem eſt communicatio quàm corpus ipſum. Imò fere vbi de ſacramentis a-
gitur,idem verbum occurrit.Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Peſah. *Gen.17.13. Exod.12.43.*
Ne plura,quum dicit Paulus petram fuiſſe Chriſtum, cur illis minus emphaticum eſt eo *1.Cor.10.4.*
loco ſubſtantiuum verbum quàm in Chriſti ſermone? Reſpondeant etiam,vbi dicit Io- *Iohan.7.39.*
hannes,Nondum erat Spiritus ſanctus,quia Ieſus nondum erat glorificatus: quid valeat
ſubſtantiuum verbum.Nam ſi regulę ſuæ affixi manẽt,abolebitur æterna Spiritus eſſen- 2.
tia,quaſi initium acceperit à Chriſti aſcenſione. Reſpondeant demum quid ſignificet il 3.
lud Pauli,Baptiſmum eſſe lauacrum regenerationis & renouationis:quem conſtat mul- *Tit.3.5.*
tis eſſe inutilem.Sed nihil ad eos refellendos validius eſt quàm illud Pauli,Eccleſiam eſ- *1.Cor.12.12.*
ſe Chriſtum.Nam ſimilitudine corporis humani adducta ſubnectit,Sic eſt Chriſtus.vbi 4.
non intelligit vnigenitum Dei Filium in ſe, ſed in membris. His iam me adeptum eſſe
arbitror,vt ſanis & integris hominibus fœteant hoſtium noſtrorũ calumniæ, dum ſpar-
gunt, fidem nos abrogare Chriſti verbis: quæ nos non minus obedienter amplectimur
quàm ipſi,& maiori religione expendimus. Imò ſupina eorum ſecuritas indicio eſt non
magnopere eos curare quid voluerit Chriſtus, modò clypeum illis ſuppeditet ad tuen-
dam obſtinationem:ſicuti noſtra diſquiſitio teſtis eſſe debet quanti ſit nobis Chriſti au-
thoritas. Odioſè iactant, humanum ſenſum nobis obſtare quominus credamus quod *Obiect. 2. nos philoſophicè nõ*
Chriſtus ſacro ſuo ore protulit:ſed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant,ma *theologicè agere.*
gna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liqueſcet. Nihil ergo nos impedit quo- *Reſponſio.*
minus loquenti Chriſto credamus,& ſimulac hoc vel illud annuerit,acquieſcamus. Tan
tùm hoc agitur,an nefas ſit de genuino ſenſu ſciſcitari.

23 Vetant boni iſti magiſtri, vt literati appareant, vel tantillum à litera diſcedere. *Obiectio 3. A*
Ego contrà, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicoſum: quia ſine tranſlatione ni- *verbis Chriſti ne tantillum*
mis aſperam locutionem fore video,non dubito ſumptam eſſe ab hominibus compara- *quidem eſſe di-*
tionem, Et ſanè nõ alio prætextu moleſti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropo- *ſcedendum.*

Resp. deducẽs ad absurda. morphitæ, nisi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius
aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus
suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totá fidei lucem
obruet. Quæ enim absurditatum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si il-
Obiect. 4. Christum in Cœna perspicuè esse loqutum. lis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obiicere? Quod obiiciunt, non es-
se verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, æ-
nigmaticè loquutum esse vel obscurè, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in
Responsio. mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud du-
Iohã. 14. 5. 8, & 16. 17. biè fuissent re tam prodigiosa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis qui-
busque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptãt quomodo iturus sit Chri-
stus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cę
lesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles
fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub
conspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quòd ergo panem sine dubitatione eden
do, consensum suum testantur, hinc apparet eodem quo nos sensu accepisse Christi ver
ba. quia illis occurrit quod in mysteriis non debet videri insolens, nomen rei signatæ si-
Cur interpretationem verborum S. Cœnæ respuant aduersarii orthodoxæ doctrinę. gno transcribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis consolatio, vt nobis est, nullo æni-
gmate implicita. nec aliud causæ est cur à nostra interpretatione quidam resiliant, nisi
quòd eos excæcauit diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras sibi fingant vbi
obuia est concinnæ figuræ interpretatio. Præterea si in verbis præcisè insistitur, perpe-
ram aliud seorsum de pane prędicaret Christus quàm de calice. Panem vocat corpus, vi-
num vocat sanguinem: aut confusa erit battologia, aut erit partitio quę corpus à sangui-
ne diuidat. Imò tam verè dicetur de calice, Hoc est corpus meum, quàm de pane ipso: &
prædicari vicissim poterit, panem esse sanguinem. Si respondeant, spectandum esse in
quem finem vel vsum instituta sint symbola: fateor id quidẽ. sed interea minimè se ex-
Huius interpretationis perspicua assertio ex ipsis verbis institutionis collecta. pedient quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinẽ, & vinum
corpus. Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedant panem & cor-
pus, asserere tamen alterum de altero propriè & sine figura prædicari: acsi quis diceret
vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea
quasi in pertinacia & conuitiis victoria illis sita esset, Christum accusari mẽdacij dicunt,
si quæritur verborum interpretatio. Iam lectoribus iudicare promptum erit quàm iniu-
stam nobis iniuriam faciant isti syllabarum aucupes, dum simplices imbuunt hac opi-
nione, fidem nos detrahere Christi verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac confundi, à no
bis autem fideliter ac dextrè explicari demonstrauimus.

Obiect. 5. Nos ita humanę rationi esse addictos vt Dei omnipotentiæ derogemus. 24 Sed non potest huius mendacij infamia penitus abstergi nisi diluto altero crimi-
ne. nos enim rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei po-
tentiæ quam naturę ordo patitur, & dictat communis sensus. A tam improbis calumniis
prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quæ satis dilucidè ostendit, me hoc myste-
Resp. 1. rium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subiicere. Obsecro, an
ex physicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cælo pascere carne sua atque
corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carni virtus vt animas viuificet? Naturaliter non
fieri omnes dicent. Humanę rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi car-
nem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur
Respon. 2. quæ obiectionẽ torquet in aduersarios. in admirationem arcanæ Dei potentiæ. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fa-
bricant, quo sublato euanescit Deus ipse cum sua potentia. Lectores iterum admonitos
cupio vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeátne à sensu communi,
an verò fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christum tam exter-
no symbolo quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sangui-
nis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit multa subesse miracu-
la, plusquam stupidus est: quando nihil magis præter naturam, quàm vt vitam spiritua-
lem & cælestem animæ mutuentur à carne quæ originem suam è terra accepit, & quæ
morti fuit subiecta. nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio dissitas ac
remotas, in tanta locorum distantia non solùm coniungi, sed vniri, vt alimentum perci-
Heb. 4. 15. piant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposteri homines inuidiam putida ca-
lumnia nobis facere, acsi de immensa Dei potentia malignè aliquid restringeremus. Ipsi
De omnipoten- enim vel nimis stultè errãt, vel improbè mentiuntur. Non enim hîc quęritur quid Deus

potuer

tia Dei non est quæstio in hac disputatione, sed de voluntate.

potuerit, sed quid voluerit. Affirmamus autem id factum esse quod illi placitũ erat. Placuit autem Christum fratribus per omnia similem fieri, excepto peccato. Qualis est nostra caro? nónne quæ certa sua dimensione constat, quæ loco continetur, quæ tangitur, quæ videtur? Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eadem plura diuersáque loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & specie careat? Insane, quid à Dei potẽtia postulas vt carnem faciat simul esse & non esse carnem? Perinde acsi instes vt lucem faciat simul esse lucem & tenebras. At lucem vult esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: sed quum exigis vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem sapientiæ Dei peruertis? Carnem igitur carnem esse oportet: spiritum, spiritum: vnumquodque qua à Deo lege & conditione creatum est. Ea verò est carnis conditio vt vno certóque loco, vt sua dimensione, vt sua forma constet. Ea conditione carnem induit Christus, cui, teste Augustino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abstulit.

Instantia.

Solutio, Augustini testimonio cõfirmata.

Epist. ad Dardanum.

25 Excipiunt, se verbum habere quo palàm facta est Dei voluntas: nempe si illis conceditur, donum interpretationis ex Ecclesia profligare quod lucẽ verbo afferat. Fateor illos habere verbum: sed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent: quale Marcion & Manichęi, quum fingerent Christi corpus vel cæleste, vel phantasticum. Citabant enim testimonia, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è cælo cælestis. Item, Christus seipsum exinaniuit forma serui accepta, & similitudine repertus vt homo. Verùm crassi comestores nullam Dei potentiam esse existimant, nisi monstro in cerebris suis fabricato euertatur totus ordo naturæ. quod potius est Deum circunscribere, vbi figmentis nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo enim verbo sumpserunt, corpus Christi in cęlo visibile esse, latere autem inuisibile in terra sub innumeris panis frustulis? Dicent necessitatem hoc flagitare, vt Christi corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem esum ex Christi verbis elicere libuit, suo ipsorum præiudicio abrepti, necesse habuerunt argutiam hanc excudere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potentia Dei, vsque eò falsum est vt nostra doctrina apprime magnificũ sit eius elogium. Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respuimus quod secundum communem sensum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondeo quod nuper, nos in fidei mysteriis sensum cõmunem non consulere, sed placida docilitate & spiritu mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectam è cælo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi auditis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimum imaginãtur. Vbi autem ex hoc commento emergunt fœdæ absurditates, quia iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentiæ Dei: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hac ipsius voce contenti, Hoc est corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura, sanam huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura consequi studemus: neque præpostero feruore temere arripimus & sine delectu quod primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione adhibita, sensum amplectimur quem Spiritus Dei suggerit. quo freti, despicimus ex alto quicquid terrenæ sapientiæ contrà opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeant. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò nefas esse nobis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

Obiectio 6. Seniti expreßis Christi verbis.

Resp. 1.

1. Cor. 15. 47.

Resp. 2.

Exceptionis dilusio.

Obiect. 7. nos Christi dicta respuere.

Resp. 1.

Iacob. 1. 21.

2.

Obiect. 8. Miraculum subesse in hoc Sacramento, Dei omnipotentiæ innitens, vnde fastuosæ voces.

Resp. 1.

2.

Luc. 1. 34.

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit, quàm vbi didicerint, quam posuimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptam esse, eiúsque authoritati inniti: hoc quoq; qua potero breuitate planum faciam. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitum esse, ac cælo comprehendi vsque ad vltimũ diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi. Quoties dicit Christus se abiturum relicto mundo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quàm mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum, suppledo, vt loquuntur, absentiæ suæ defectui: quando in illius locum non succedit, nec rursum descendit Christus ipse ex cælesti gloria, vt conditionem mortalis

4. Aliis rationibus è verbo Dei desumptis Orthodoxæ sententiæ confirmatio.

Ioh. 14. 12. 28.

Prima, à consideratione veritatis corporis Christi, ab aduersariorũ cauillis vindicata.

vitæ ſuſciperet. Certè aduentus Spiritus & aſcenſus Chriſti antitheta ſunt: ideóque fieri non poteſt vt eodem modo ſecundum carnem nobiſcum habitet Chriſtus, quo Spiritum ſuum mittit. Adde quod diſertè exprimit, ſe cum diſcipulis nō ſemper fore in mundo. Hoc etiam dictum pulchrè ſibi diluere videntur: quaſi neget Chriſtus ſe pauperem & miſerum ſemper fore, vel neceſſitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circunſtantia loci palam reclamat: quando non agitur de egeſtate & inopia, vel miſero terrenæ vitæ ſtatu, ſed de cultu & honore. Vnctio diſcipulis nō placebat, quòd putarēt ſuperuacuum & inutilem eſſe ſumptum, & luxuriæ affinem: ideóque in pauperes impenſum maluiſſent pretium illud, quod malè profuſum fuiſſe putabant. Reſpondet Chriſtus ſe non ſemper fore præſentem vt tali honore colatur. Nec aliter expoſuit Auguſtinus, cuius hæc minimè ambigua ſunt verba, Quum diceret Chriſtus, Me non ſemper habebitis vobiſcum, loquebatur de præſentia corporis. Nam ſecundum maieſtatem ſuam, ſecundum prouidentiam, ſecundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum eſt, Ecce, ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. ſecūdum carnem verò quam verbum aſſumpſit, ſecundum id quòd de Virgine natus eſt, ſecundū id quòd à Iudæis comprehenſus eſt, quòd ligno confixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus, quòd in ſepulchro conditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus: Non ſemper habebitis me vobiſcum. Quare? Quoniam conuerſatus eſt ſecundum corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis, & deducentibus eis videndo non ſequendo aſcendit. Non eſt hîc: ibi enim ſedet ad dexteram Patris. Et tamen hîc eſt: quia non receſſit præſentia maieſtatis. Aliter ſecundum præſentiam maieſtatis, ſemper habemus Chriſtum. ſecundum præſentiam carnis rectè dictum eſt, Me autem non ſemper habebitis. Habuit enim Eccleſia ſecundum præſentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hoc quoq; breuiter annotem) tribus modis eum nobis præſentem facit, maieſtate, prouidentia, ineffabili gratia, ſub qua mirificam iſtam corporis & ſanguinis eius communionem comprehēdo: modò Spiritus ſancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corporis ipſius ſub elemento incluſione. Siquidē carnem ſe habere & oſſa Dominus noſter teſtatus eſt quæ palpári & videri poſſent. Et Abire ac Aſcendere, non ſpeciem aſcendentis abeuntíſque dare ſignificant, ſed verè id facere quod verba ſonant. Ergóne, dicet quiſpiam, certam cęli regionem Chriſto aſſignabimus? Ego autem cum Auguſtino reſpondeo, curioſiſſimam eſſe hanc & ſuperuacaneam quæſtionem, modò tamen in cælo eſſe credamus.

Secunda, à dicto Chriſto, ſe non ſemper fore in mundo, Auguſtini expoſitione confirmatur.

Mat.26.11.

Tract. in Iohan.50.

Matt.28.20.

Sententiæ Auguſtini breuis explicatio.

Lib. de fide & ſym.ca.6.

27 Quid verò, toties repetitum aſcenſus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum ſignificat? Negant: quia per altitudinem ſecundum eos tātùm notatur imperij maieſtas. Sed quid ipſe aſcendendi modus? annon ſpectantibus diſcipulis in ſublime euehitur? annon clarè narrant Euangeliſtæ receptum fuiſſe in cælos? Excipiunt acuti iſti Sophiſtæ, nube interpoſita ſubductum fuiſſe è conſpectu: vt diſcerent fideles non fore poſtea in mundo viſibilem. Quaſi verò non debuerit potius momento euaneſcere, vt fidem faceret præſentiæ inuiſibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò ſublimis fertur in aerem, & ſubiecta nube ſe amplius in terra quærendum non eſſe docet, tutò colligimus domicilium nunc ei in cælis eſſe: ſicut etiam aſſerit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli diſcipulos, fruſtra eos in cælum ſuſpicere: quia Ieſus qui aſſumptus eſt in cælum, ſic veniet quemadmodum eum viderant aſcendere. Hic quoque faceta, vt ſibi videntur, tergiuerſatione effugiunt ſanæ doctrinæ aduerſarij, venturum tunc viſibilem, qui nunquam è terra diſceſſit quin apud ſuos inuiſibilis maneat. Quaſi verò Angeli duplicem illic præſentiam inſinuent, ac non ſimpliciter diſcipulos faciant oculatos teſtes aſcenſus, nequa ſuperſit dubitatio: perinde acſi dicerent, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleſte ſibi imperium aſſeruit: ſupereſt vt patienter expectetis dum rurſus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingreſſus non eſt, vt illud ſolus occupet, ſed vt ſecum vos & omnes pios colligat.

Tertia, ab aſcenſionis Chriſti conſideratione, addita ſophiſmatū vbiquiſtarum refutatione.

Act.1.9.
Mar.16.19.
Luc.24.51.

Philip.3.20.

Effugium de viſibili & inuiſibili præſentia refellitur.

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum ſuffragiis nihil pudet illud ornare, ac præſertim Auguſtini: quàm peruersè id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum teſtimonia, nolo rem actam agere. ex eorū lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Auguſtino quidem cōgeram quæcunque ad rem facerent: ſed contentus ero paucis oſtendere, ſine controuerſia totum

5. Authoritas Patrū aduerſariorū erroribus de Chriſti præſentia non ſuffragatur.

Ad Bonif. epiſt.23.

Nā aperta ſunt quę dicit

lib. de Ciuit. Dei 16.cap.27 in Pſ.26. & 46. tractat. 13. 102. 106. 107. in Iohannem, & alibi.

Auguſtinus illis excutitur, vt cui a eſt aduerſarius.

Contra Adimantum Manich. lib. 12.

eſſe noſtrum. Quod aduerſarij, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, paſſim in eius libris occurrere, carnem & ſanguinem Chriſti diſpenſari in Cœna, nempe victimam ſemel in cruce oblatam: friuolum eſt: quum ſimul vocet vel euchariſtiam, vel ſacramentum corporis. Cæterùm quo ſenſu voces Carnis & ſanguinis vſurpet non eſt quod lõgo circuitu quęramus: quando ſeipſum explicat, dicens ſacramenta ex ſimilitudine rerum quas ſignant nomina accipere: ideóque ſecundum quendam modum ſacramentum corporis eſſe corpus. Cui concinit alter locus ſatis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum, quum ſignum daret. Iterum obiectant, diſertè ſcribere Auguſtinum, corpus Chriſti cadere in terram, & in os ingredi: népe eodem ſenſu quo conſumi affirmat: quia vtrunque ſimul coniungit. Nec obſtat quod dicit, peracto myſterio panem conſumi: quia paulo antè dixerat: quia hominibus hæc nota ſunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religioſa poſſunt habere: tanquam mira, non poſſunt. Nec alio ſpectat quòd aduerſarij nimis inconſideratè ad ſe trahunt, Chriſtum ſe quodammodo portaſſe manibus ſuis, quum panem myſticum diſcipulis porrigeret. Nam aduerbio ſimilitudinis interpoſito ſatis declarat, non verè nec realiter fuiſſe ſub pane incluſum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, ſi illis tollantur ſpatia locorum, nuſquam fore, & quia nuſquam erunt, penitus non fore. Ieiuna eſt cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus ſpecialem virtutem exerit: quia de Chriſti carne mota erat quæſtio, & ſanctus vir ex profeſſo reſpondens, Immortalitatem, inquit, carni ſuæ dedit Chriſtus, naturam non abſtulit. Secundum hanc formam non putandus eſt vbique diffuſus. cauendum enim ne ita diuinitatem aſtruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non eſt autem conſequens vt quod in Deo eſt ſit vbique vt Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim perſona Deus & homo eſt, & vtrunque vnus Chriſtus: vbique per id quod eſt Deus, in cælo per id quod eſt homo. Cuius ſocordiæ fuiſſet non excipere Cœnæ myſterium, rem adeo ſeriam & grauem, ſiquid doctrinæ quam tractabat illic fuiſſet aduerſum? Et tamen ſiquis attentè quod paulo pòſt ſequitur legat, reperiet ſub illa generali doctrina Cœnam quoque comprehendi, Chriſtum vnigenitum Dei Filium, eundémque Filium hominis, vbiq; totum pręſentem eſſe, tanquam Deum: in templo Dei (hoc eſt in Eccleſia) eſſe tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Chriſtum cum Eccleſia vniendum, corpus eius è cælo nõ eliciat. quod certe facturus erat, ſi corpus Chriſti verè cibus nobis nõ eſſet niſi ſub pane incluſum. Alibi definiens quomodo fideles Chriſtum nunc poſſideant, Habes, inquit, per ſignum crucis, per Baptiſmatis ſacramentum, per altaris cibum & potum. Quàm rectè ſuperſtitioſum ritum inter ſymbola præſentiæ Chriſti numeret, non diſputo: ſed qui præſentiam carnis comparat crucis ſigno, ſatis oſtẽdit ſe Chriſtum bicorporem non fingere, vt occultus ſub pane lateat qui in cælo viſibilis ſedet. Quòd ſi explicatione indiget, continuo pòſt illic adiungitur, Secundum præſentiam maieſtatis nos ſemper habere Chriſtum: ſecundum præſentiam carnis rectè dictum eſſe, Me non ſemper habebitis. Excipiunt ſimul etiam hoc addi, Secundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictum eſt, Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tandem ad maieſtatem reſtringitur, quæ ſemper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutéque diſcernitur. Sicut alibi eadem antitheſis apud eum legitur, quòd reliquerit Chriſtus diſcipulos præſentia corporali, vt futurus ſit cum illis præſentia ſpirituali: vbi clarum eſt, carnis eſſentiam diſtingui à Spiritus virtute, quæ nos Chriſto coniungit, locorum alioqui diſtantia procul diſſitos. Eodem loquendi genere ſæpius vtitur, vt quum dicit, Venturus eſt ad viuos & mortuos præſentia itidem corporali, ſecundum fidei regulam ſanámque doctrinam. nam præſentia ſpirituali ad eos vtique erat venturus, & cum tota Eccleſia futurus in mundo vſque ad conſummationem ſeculi. Ergo ad credentes dirigitur hic ſermo, quos ſeruare iam cœperat præſentia corporali, & quos relicturus erat abſentia corporali, vt eos cum Patre ſeruaret præſentia ſpirituali. Corporale accipere pro viſibili, nugatorium eſt: quando & corpus opponit diuinæ potentiæ: & addens, Cum Patre ſeruare, clarè exprimit gratiam ſuam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

Lib. 3. de Trinit. cap. 10.

In Pſal. 33.

Epiſt. ad Dardanum.

Pręclarus Auguſtini locus, plurimis ingeniis ſatis ſuperque faciens

Tract. 50. in Iohannem.

Auguſtinus ſeipſum explicat.

Matt. 26. 11.

Matt. 28. 20.

Perſpicua eiuſdem ſententia, aduerſariorum errorem de carnali Chriſti pręſentia euertens.

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra pręſentię inuiſibilis, agedum videamus quam bẽne in ea ſe occultent. Primò ſyllabam non proferent ex Scripturis, qua probent inuiſibilem eſſe Chriſtum: ſed pro confeſſo ſumunt quod nemo ſanus illis dabit

6. Præſentiæ inuiſibilis ab aduerſ. confictę refutatio. 1.

dabit, non poſſe aliter Chriſti corpus in Cœna dari niſi opertum panis larua. Atque hoc
2. ipſum eſt de quo nobiſcum litigant: tantum abeſt vt principij locum obtineat. Ac dum
ita garriunt, coguntur duplex facere Chriſti corpus: quia in ſe viſibile eſt in cælo ſecun-
3. dum eos, in cœna autem ſpeciali diſpenſationis modo inuiſibile. Quàm verò bellè hoc
conueniat, tum ex aliis Scripturæ locis tum Petri teſtimonio facile iudicium eſt. Dicit
Act.3.21. Petrus oportere Chriſtum in cælo capi vel comprehendi, donec iterum adueniat. Do-
Exceptionis diluitio. cent iſti vbique locorum eſſe ſed abſque forma. Excipiunt, iniquum eſſe naturam glo-
rioſi corporis ſubiicere communis naturæ legibus. Atqui Seruetícum illud delirium
(quod piis omnibus meritò deteſtabile eſt) abſorptum fuiſſe corpus à diuinitate, ſecum
trahit hæc reſponſio. Non dico eos ita ſentire. verum ſi inter dotes glorificati corporis
numeratur, inuiſibili modo omnia implere: corpoream ſubſtantiam aboleri palàm eſt,
nec diſcrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde ſi ita multiforme &
varium eſt Chriſti corpus, vt vno in loco appareat, in altero ſit inuiſibile: vbi ipſa corpo-
ris natura, quod ſuis dimenſionibus conſtat? & vbi vnitas? Longè rectius Tertullianus,
4. Refutatio ex Tertulliano. qui verum & naturale Chriſti corpus fuiſſe contendit: quia eius in myſterio cœnæ fi-
gura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ ſpiritualis. Et certè de corpore
Luc.24.39. glorioſo dicebat Chriſtus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & oſſa non habet.
5. Ex dicto Chriſti, etiam poſt reſurrectionẽ. Ecce ipſius Chriſti ore carnis veritas probatur, quia palpari poteſt ac videri. aufer iſta,
iam caro eſſe deſinet. Semper ad latibulum confugiunt ſuæ diſpenſationis quam ſibi fa-
bricarunt. Noſtrum verò eſt, quod abſolutè pronuntiat Chriſtus ita amplecti, vt ſine
exceptione apud nos valeat quod vult aſſerere. Se non ſpectrum eſſe probat: quia ſit in
6. A veri corporis definitione. carne ſua viſibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis ſui naturæ vẽdicat: nón-
ne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunque ſe circumagat, in loco illo
Philip.3.21. Pauli fictitia eorum diſpenſatio locum non habet, vbi dicit, Nos expectare è cælo ſalua-
Exceptionis 2. dilutio. torem, qui corpus noſtrum humile cõfigurabit corpori ſuo glorioſo. Neque enim ſpe-
randa nobis eſt conformitas in illis, quas Chriſto affingunt, qualitatibus: vt cuique inui-
ſibile ſit ac immenſum corpus. Nec verò reperietur quiſquam tam bardus cui tantam
abſurditatem perſuadeant. Ne igitur corpori Chriſti glorioſo hanc adſcribant dotem,
7. Ab abſurdo. multis in locis ſimul eſſe, nullóque ſpatio contineri. Denique vel apertè negent carnis
reſurrectionem, vel concedant Chriſtum veſtitum cæleſti gloria, non exuiſſe carnem,
qui nos in carne noſtra, illius eiuſdem gloriæ facturus eſt conſortes ac ſocios, quando no
8. A ſcripturæ teſtimoniis expreſſis quę verã carne Chriſto tribuunt. bis futura eſt communis cum eo reſurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura,
quàm Chriſtum, vt veram noſtram carnem induit quum è Virgine natus eſt, in vera
carne noſtra paſſus eſt, quum pro nobis ſatisfecit: ita eandem veram carnem & reſur-
gendo recepiſſe, & in cælum ſuſtuliſſe? Hæc enim nobis noſtræ reſurrectionis & in cæ-
lum aſcenſionis ſpes eſt, quòd Chriſtus reſurrexit, & aſcendit: atque (vt ait Tertullianus)
9. A fidei noſtrę fundamento. arrham noſtræ reſurrectionis ſecum in cælos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis foret
ſpes illa, niſi hæc ipſa noſtra caro in Chriſto verè ſuſcitata, & in regnum cælorum in-
greſſa eſſet? Atqui hæc eſt propria corporis veritas, vt ſpatio contineatur, vt ſuis dimen-
ſionibus conſtet, vt ſuam faciem habeat. Faceſſat igitur ſtultum illud commẽtum quod
10. Ab abſurdo. tam mentes hominum quàm Chriſtum pani affigit. Quorſum enim occulta ſub pane
præſentia, niſi vt qui Chriſtum ſibi habere coniunctum cupiunt, in ſymbolo illo ſubſi-
Iohan.20.17. dant? Atqui Dominus ipſe non oculos tantùm, ſed omnes ſenſus noſtros è terra ſubdu-
11. Ab eo quod Chriſtus surſum vult quæri. cere voluit, ſe attingi à mulieribus vetans, donec aſcendiſſet ad Patrem. Quum pio re-
uerentiæ ſtudio Mariam videat properare ad oſculandos pedes, cur tactum hunc im-
probet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla cauſa eſt, niſi quia nuſquam
alibi vult quæri. Quod obiiciunt, poſtea viſum fuiſſe Stephano, facilis ſolutio eſt. neque Act.7.55.
enim ideo neceſſe fuit Chriſto locum mutare, qui ſerui ſui oculis perſpicaciam dare po
Exceptio 3. & 4. (Chriſtus viſus eſt à Stephano & Paulo: exiit item è clauſo ſepulchro, & occluſis ianuis ad diſcipulos eſt ingreſſus. Ergo Chriſti corpus tuit quæ cælos penetraret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd Chriſtum exiiſſe è ſepul- Act.9.4.
chro clauſo, & clauſis ianuis ad diſcipulos ingreſſum eſſe obiiciunt, nihilo magis eorum Mat.28.6 Iohan.20
errori ſuffragatur. Nam ſicut aqua non ſecus ac ſolidum pauimentum Chriſto iter præ- 19.
buit ſuper lacum ambulanti: ita nihil mirum ſi ad eius occurſum ſe flexit lapidis duri- Matt.14.
ties. Etſi probabilius eſt, eius imperio amotum fuiſſe lapidem, & mox, tranſitu dato, in 25.
ſuum locum rediiſſe. Nec ianuis clauſis intrare tantundem valet ac penetrare per ſoli-
dam materiam, ſed ſibi auditum patefacere diuina virtute, vt repente ſteterit inter ſuos
diſcipulos, planè admirabili modo, quum obſeratæ eſſent fores. Quod citant ex Luca, Luc.24.
Chriſt 31.

Chriſtum ſubitò euanuiſſe ex Diſcipulorum oculis, quibuſcum Emaunta profectus e-
rat, nihil illis prodeſt, & nos adiuuat. Nam vt ſui conſpectum illis auferret, non factus
Ibid.16. eſt inuiſibilis: ſed tantùm diſparuit. Sicuti, eodem Luca teſte, quum ſimul iter faceret,
non induit nouam faciem ne agnoſceretur: ſed tenuit eorum oculos. Iſti verò non mo-
dò Chriſtum transformant, vt in terra verſetur: ſed alium alibi ſuíque diſſimilem eſſe
fingunt. Denique ita nugando, non vno quidem verbo, ſed periphraſi, ex carne Chriſti
ſpiritum faciunt. nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde neceſ-
ſariò ſequitur duplicem eſſe.

eſt in terra) diluitur. Exceptionis 5. dilutio.

12. Refutatio huius commenti inuiſibilis præſentiæ, quod duplicem Chriſtum fabricat.

30 Iam vt illis demus quod garriunt de inuiſibili præſentia, nondum tamen proba-
ta erit immenſitas, ſine qua fruſtra Chriſtum ſub pane includere tentabunt. Niſi vbique
ſimul eſſe poſſit Chriſti corpus nulla loci circunferentia, ſub pane in cœna latere credi-
bile non erit. Qua neceſſitate ab illis inducta eſt prodigioſa vbiquitas. Atqui firmis cla-
riſque Scripturę teſtimoniis demonſtratum eſt circunſcribi humani corporis menſura:
deinde ſuo in cælum aſcenſu palàm feciſſe non omnibus ſe eſſe in locis, ſed, dum in v-
num tranſit, priorem relinquere. Nec verò promiſſio quam adducunt, ad corpus trahen
Matt. 28. 20. da eſt, Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Primùm non ſtabit perpe-
tua coniunctio niſi extra cœnæ vſum Chriſtus in nobis corporaliter habitet. ideóque
iuſta ratio non eſt cur tam acerbè de verbis Chriſti litigent, vt Chriſtum in cœna inclu
dant ſub pane. Deinde contextus euincit, Chriſtum nihil minus quàm de carne ſua lo- 1.
qui, ſed inuictum auxilium promittere diſcipulis, quo eos aduerſus omnes Satanæ mun 2.
díque inſultus tueatur & ſuſtineat. Nam quum difficilem prouinciam iniungeret, ne
eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præſentiæ ſuæ fiducia eos confirmat. acſi di-
ceret non defore illis ſuum præſidium, quod inſuperabile erit. Niſi omnia confundere 3.
libêret, annon præſentiæ modum diſtinguere oportuit? Et certè quidam cum magno
dedecore prodere inſcitiam ſuam malunt quàm vel minimum de errore cedere. Non
loquor de Papiſtis: quorum tolerabilior, vel ſaltem magis verecunda eſt doctrina. ſed
quoſdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in Chriſto naturas, vbicunque
eſt diuinitas Chriſti, illic quoque eſſe carnem, quæ ab illa ſeparari nequit. Quaſi verò v-
nio illa conflauerit ex duabus naturis medium neſcio quid, quod neque Deus eſſet, ne-
que homo. Sic quidem Eutyches, & poſt eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè col-
ligitur, ſic vnicam Chriſti perſonam conſtare ex duabus naturis vt cuique tamen ſua
maneat ſalua proprietas. Ac Eutychen iure fuiſſe damnatum negare eos pudebit: ad
damnationis cauſam mirum eſt eos non attendere: quòd diſcrimine inter naturas ſub-
lato, perſonæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius
ergo amentiæ eſt, cęlum terræ potius miſcere quàm non extrahere Chriſti corpus è cę-
leſti ſanctuario? Nam quòd pro ſe teſtimonia illa adducunt, Nemo aſcendit in cælum
niſi qui deſcendit Filius hominis qui in cælo eſt. Item, Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe
enarrauit: eiuſdem eſt ſtuporis ſpernere idiomatum κοινωνίαν, quæ non fruſtra olim à ſan- Iohan.3.13.
ctis Patribus inuenta eſt. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Idem 1.18.
Paulus in ſua diuinitate quicquam fuiſſe paſſum: ſed quia Chriſtus, qui abiectus & con- 1.Cor.2.8.
temptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum &
Filius hominis in cælo erat: quia ipſe idem Chriſtus, qui ſecundum carnem filius homi-
nis habitabat in terris, Deus erat in cælo. Qua ratione eo ipſo loco deſcendiſſe dicitur
ſecundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergaſtulum corpo-
ris ſe abderet: ſed quia tametſi omnia impleret, in ipſa tamen Chriſti humanitate cor-
poraliter, id eſt naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita eſt in ſcholis di
ſtinctio, quam me referre non pudet, Quamuis totus Chriſtus vbique ſit, non tamen
totum quod in eo eſt, vbique eſſe. Atque vtinam Scholaſtici ipſi vim huius ſententiæ
probè expendiſſent: quia ita occurſum fuiſſet inſulſo commento de carnali Chriſti prę-
ſentia. Mediator ergo noſter quum totus vbique ſit, ſuis ſemper adeſt: & in cœna ſpe-
ciali modo præſentem ſe exhibet, ſic tamen vt totus adſit, non totum: quia, vt dictum
eſt, in carne ſua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

Vbiquitas corpori Chriſti affingẽda eſt neceſſariò ab iis qui ſub pane corpus illud incluſum eſſe ſomniant.

Vbiquitariorũ ſophiſma refellitur variis argumentis.

Alterũ ſophiſma, quod affine eſt hæreſi Eutychis & Serueti.

Tertiũ ſophiſma ex Scripturis collectum.

Idiomatũ κοινωνία ab vbiquitariis ſublata.

Vera itẽ Scholarum diſtinctio, Totus Chriſtus vbique, non tamen Totũ Chriſti.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Chriſti præſentiam in cœna conci-
piunt niſi in pane ſiſtatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi quę nobis Chriſtũ ipſum
vnit, nihil reliquum faciunt. Chriſtus præſens illis non videtur niſi ad nos deſcendat.
Quaſi verò ſi ad ſe nos euehat, nõ ęquè potiamur eius præſentiã. Ergo tantùm de modo
quæſtio

Huic imaginariæ Papiſtarũ, conſubſtantiatorum & vbiquitariorũ præſentiæ, vera

carnis Christi, arcana spiritus S. vnione, præsentia opponitur.

quæstio est. quia Christum ipsi in pane locant, nobis autem non ducimus fas esse eum è cælo detrahere. Vtrum rectius sit iudicent lectores. Tantum facessat calumnia illa, auferri Christum à sua cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quum mysterium hoc cæleste sit, necesse non est, Christum elicere in terras vt nobis sit coniunctus.

Et qualis sit ostenditur. ita tamen vt modus agnoscatur incomprehensibilis.

32 Porrò de modo siquis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque, vt apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquiescere tutò licet, hic sine controuersia amplector. Pronuntiat ille carnem suam esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimentis animam illi meam pascendam offero. In sacra sua cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suum sumere, manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipse verè porrigat, & ego recipiam. Tantùm absurda reiicio quæ aut cælesti Christi maiestate indigna, aut ab humanæ eius naturæ veritate aliena esse apparet: quádo & cum Dei verbo pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cęlestis receptum fuisse Christum docet vt supra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minus diligenter in humana eius natura commédat quæ propria sunt verè humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione absonum videri debet: quia vt spirituale est totum Christi regnum, ita quicquid agit cum sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, vt Augustini verbis vtar, per hominem hoc mysterium peragitur vt reliqua, sed diuinitus in terra, sed cælitus. Ea (inquam) est corporis pręsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quam tanta virtute tantáque efficacia hic eminere dicimus, vt non modò indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat, sed de carnis etiam nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui supra hæc suis hyperbolis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicui nondum satisfactum fuerit, hîc velim paulisper mecum reputet, de sacraméto nunc haberi sermonem, cuius omnia ad fidem referenda sunt. Fidem verò nos ista quam enarrauimus corporis participatione non minus lautè affluentérque pascimus, quam qui ipsum Christum è cęlo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christum è carnis suæ substátia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quanuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturę interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè constare nihil dubium est. Qui veritati adeò perspicuæ reclamant, ad quam fidei amussim se forment viderint. Qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

Luc. 24. 26.

Irenæus lib. 4. cap. 34.

Aduersariorũ hyperbolę quid efficiant.

Fide participamus reipsa Christum.

Mixturæ autẽ & transfusiones, à curiosis excogitatæ, repudiandę sunt.

Rom. 12. 3.

2. Iohan. 7.

7. Hactenus quę ad sacram Cœnam à parte Dei exhibentis spectare videntur, sunt proposita: supersunt ea quę nos propriùs respiciunt, explananda. In primis, nostra cũ carne & sanguine Christi communicatio.

33 De communicatione idem sentiendum: quę nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ ab annis quadringentis, pro dignitate expensa esset, satis supérque erat vnde nobis satisfieret: clausa fuisset multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accensæ sunt horrendę dissensiones, quibus tum olim, tum nostra etiam ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicum præsentiæ modum exigunt curiosi homines, quem Scriptura nunquam ostendit. Ac de re stultè & temere concepta perinde tumultuantur acsi inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditum est, nostrum fiat: quomodo sanguinis effusi participes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nũc his omissis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. Falso iactant, quicquid docemus de spirituali máducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem nonnisi ad modum respicimus. qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritualis, quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo coniunctionis vinculum est. Nihilo verior est altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quem ex esu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim antea Christum ipsum cœnæ esse materiam: inde verò sequi effectum, quòd sacrificio

Quæ tametsi spiritualis, nõ oralis, realis esse nõ desinit. Non quæritur enim an vere Christi corpus pro nobis crucifixum perci-

mortis

mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur in spem cælestis vitæ. *Expiamus (Idem est extra controuersiam) sed quomodo.* Sed stulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro. Item paulo post, Res significata & contenta est propria caro Cristi: significata & non contenta, mysticum corpus. *Lib.4.Dist.8.* Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est, assentior: quòd autem Sacramentum esse fingit, & quidem sub pane contentum, error est non ferendus. Hinc nata est Sacramentalis manducationis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere Christi corpus, quamlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio cœnæ non minus spiritualis res est, quàm æterna salus. Vnde colligimus, quicunque vacui sunt Christi Spiritu, carnem Christi nihilo magis posse edere quàm vinum bibere cui non sit cõiunctus sapor. *Falsæ interpretationis Scholasticorum de carnali corporis Christi manducatione assertorum refutatio.* Certè nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuum & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba. Quisquis ederit carnem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. *Iohan.6.56.* Excipiunt, illic non agi de sacramentali esu: quod ego fateor, modò ne ad eundem scopulum subinde impingant, comedi carnem ipsam absque vllo fructu. *Exceptio 1. pro manducatione orali.* Scire autem ex ipsis velim quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hîc, meo iudicio, exitum non reperient. Sed obiiciunt, non posse hominum ingratitudine quicquam detrahi, vel intercidere de fide promissionum Dei. *Altera.* Fateor sanè, & vim mysterij integram manere dico, quantumuis impij eam, quoad in se est, exinanire studeant. Aliud tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibum omnibus porrigit Christus, potúmque spiritualem propinat: alij auidè vescuntur, alij fastidiosè respuunt. an horum reiectio faciet vt cibus & potus suam naturam perdant? Dicent hac similitudine sententiam suam iuuari, nempe carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilominus carnem. *Tertia.* Ego verò nego posse comedi absque fidei gustu: vel (si cum Augustino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vase fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes discedant impij. Si rursus obiiciant, derogari huic verbo, Hoc est corpus meum, si panem corruptibilem & nihil præterea impij recipiunt: *Quarta.* in promptu solutio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis suæ constantia, vbi indignis præstare quod reiiciunt paratus est, imò liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violare totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi non minus verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus: simul tamen verum est, non secus atque pluuia super duram rupem decidens effluit, quia nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo magis consentaneum est quàm semen in igne germinare. Quòd autem quærunt quomodo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi eum indignè recipiant, frigidum est: *Quinta.* quando nusquam legimus, Christum indignè recipiendo mortem sibi accersere homines, sed potius respuendo. Nec eos iuuat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: *Sexta. ex Mat. 13.7.* quia illic disserit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Christi carni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iudam hac in parte æqualiter faciunt socium Petri. Quin potius eadem parabolâ refellitur eorum error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere radicem. *Ibid.4.5.* Vnde sequitur, incredulis suam duritiem esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostram hoc mysterio adiutam cupit nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inseramur in corpus Christi, vel insiti, magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secum vniat in cælesti vita. Obiiciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis Christi, nisi eorum essent participes. *Septima.* *1.Cor.11.29.* Ego autem respondeo, non ideo damnari quòd comederint, sed tantùm quòd mysterium profanauerint, pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter suscipere debebant, calcando.

34 Porro quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè asseruit caput illud doctrinę, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia *Octaua, ex Augustino, cuius sententia ... erroris fa...*

uisse falsò asserunt. malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inscitè & perperam illud ad causam præsentem trahant qui canibus edendum proiiciunt Christi corpus. Sacramentalis manducatio, secundum istos, est qua impij Christi corpus & sanguinem absq; virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiunt. Augustinus contrà, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem sacramenti, non tantùm visibile sacramentum: & quidem intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, in cœna Dominica proponi, quibusdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipsam cuius sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque fuerit particeps.

Homil. in Iohannem 26. Iohan. 6. 50.

Explicatio sententiæ Augustini. Nequis hîc cauilletur, rem vocari non corpus, sed quæ ab illo separari potest Spiritus gratiam, has nebulas discutit antithesis inter epitheta Visibile & Inuisibile: nam sub priore comprehendi non potest Christi corpus. Vnde sequitur, visibili tantùm symbolo incredulos communicare. Ac, quo melius tollatur dubitatio, postquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere esuriem, subiicit, Moses & Aaron, & Phinees, multíque alij qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Paulo pòst, Ac per hoc, qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit sanguinem, licet carnaliter & visibiliter premat dentibus signum corporis & sanguinis. Audimus rursum opponi visibile signum spirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Christi inuisibile sacramentaliter re vera comedi, quanuis non spiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi prẹter visibilem signi sumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos discipulos panem Dominum manducasse, Iudam verò panem Domini. quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & sanguinis. Nec aliò spectat quod alibi dicit, Quid miraris si datus est Iudę panis Christi, per quem manciparetur diabolo: quum videas è contrario datum Paulo Angelum diaboli per quem perficeretur in Christo? Dicit quidem alibi, corpus Christi fuisse illis panem cœnæ quibus dicebat Paulus, Qui manducauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepisse, quia malè acceperint. Sed quo sensu, plenius alio loco explicat. nam ex professo definiendum suscipiens quomodo improbi & scelerati, qui fidem Christianam ore profitentur, factis autem abnegant, Christi corpus comedant (& quidem aduersus quorundam opinionem, qui non solo sacramento eos edere, sed re ipsa putabant) Sed nec (inquit) dicendi sunt manducare corpus Christi quia in membris Christi computandi non sunt. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi & membra meretricis. Denique ipse dicens, Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: ostendit quid sit, non sacramento tenus, sed re vera corpus Christi edere. hoc enim est in Christo manere, vt in illo Christus maneat. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut sanguinem bibere. Expendant lectores antitheta, sacramento tenus, & re uera edere: & nulla restabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite parare fauces, sed cor: inde commẽdata est ista cœna. Ecce credimus in Christum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus. modicum accipimus, & in corde saginamur. non ergo quod videtur, sed quod creditur, pascit. Hîc quoque quod sumunt impij, restringit ad signum visibile: nec aliter Christum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco, disertè pronuntians bonos & malos signaculis communicare, hos à vera carnis Christi manducatione excludit. Nam si rem ipsam perciperent, non tacuisset omnino quod causæ magis erat consentaneum. Alio etiam loco de manducatione eiúsque fructu disserens, sic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Ergo qui incredulos faciunt participes carnis & sanguinis Christi, vt cum Augustino consentiant, nobis repræsentent corpus Christi visibile: quando tota veritas secundum eum spiritualis est. Et certò ex eius verbis colligitur, sacramentalem esum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tãtundem valere ac visibilem vel externum. Quòd si verè

Marginalia: *Varia eiusdem testimonia aduersus manducationem oralem.* — Exod. 16. 14. — Homil. in Iohannem 59. — Homil. 62. — 2. Cor. 12. 7. — Lib. 5. de Baptis. contra Donatist. — 1. Cor. 11. 29. — *Quomodo impii corpus Christi comedant.* — Iohan. 6. 56. — Li. De ciuit. Dei. 21. ca. 25 — *Sacramẽto tenus, non re vera impii edunt corpus Christi.* — Contra Faustũ li. 13. c. 16. — Ser. 2. de ver. Apost.

ſi verè nec tamen ſpiritualiter comedi poſſet Chriſti corpus, quid ſibi vellet quod alibi tradit? Non hoc corpus quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri ſanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commēdaui vobis: ſpiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in ſacrificium Chriſtus obtulit, in Cœna porrigatur: ſed manducationis modum notauit: quòd ſcilicet in cęleſtem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inſpiret. Fateor quidem, ſæpius apud eum occurrere iſtam loquendi formam, Comedi corpus Chriſti ab infidelibus: ſed ſeipſum explicat, addens, In ſacramento. Et alibi ſpiritualis manducatio ab eo deſcribitur, in qua gratiam morſus noſtri non conſumunt. Ac ne congerie me pugnare dicant aduerſarij, ſcire velim quomodo ab vna eius ſententia ſe expediant, vbi dicit Sacramenta in ſolis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Chriſti corpus. Vnde ſequitur, reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillum quoq; non aliter ſenſiſſe declarant hæc verba, Perinde ac ſi quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiſceat: ita neceſſe eſt, ſi quis carnem & ſanguinem Domini recipit, cum ipſo coniungi, vt Chriſtus in eo & ipſe in Chriſto inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali eſu priuari qui ſacramentaliter tantùm Chriſti corpus comedunt, quod à ſua virtute ſeparari nequit: nec ideo labaſcere fidem promiſſionum Dei, qui non deſinit è cælo pluere, quamuis pluuiæ liquorem ſaxa & rupes non concipiant.

Spiritualiter & verè, idem Auguſtino.

Quo ſenſu dicat ab infidelibus comedi corpus Chriſti.

Cyrilli ſententia de manducatione carnis Chriſti.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abſtrahet, quam peruerſa temeritate quidam in ſacramento erexerunt: quòd ſecum ſubducerent, Si corpus eſt, & anima igitur & diuinitas ſunt vnà cum corpore, quæ iam diuelli non poſſunt. igitur illic adorandus Chriſtus. Primùm, ſi ſua illa quam obtendunt concomitantia ipſis negetur, quid facient? Nam vt maximè abſurditatem vrgeant ſi corpus ab anima & diuinitate ſeparetur, quis tamen ſanus & ſobrius Chriſti corpus Chriſtum eſſe ſibi perſuadeat? Videntur quidem ſibi ſuis id ſyllogiſmis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & ſanguine ſuo diſtinctè loquatur Chriſtus, modum autem pręſentiæ non deſcribat: quomodo ex re ambigua certò cōficient quod volunt? Quid ergo? nónne ſi grauiore aliquo ſenſu eorum conſcientias exercere contigerit, protinus cum ſuis ſyllogiſmis diſſoluentur ac liqueſcent? nempe vbi certo Dei verbo defici ſe videbunt, quo vno conſiſtunt animæ noſtræ quum ad rationem vocantur, & ſine quo primo quoque momento labaſcunt: vbi Apoſtolorum doctrinam & exempla ſibi aduerſari, ſe verò ſolos ſibi authores eſſe cogitabunt. Accedent ad tales impulſus & alij non leues ſtimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præſcriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullū vſquam verbum legebatur? At ſi qua decet humilitate cogitationes omnes ſuas ſub Dei verbo cōtinuiſſent, auſcultaſſent certè quod ipſe dixit, Accipite, manducate, bibite: huícque mandato paruiſſent, quo accipi ſacramentum, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum eſt, ſine adoratione accipiunt, ſecuri ſunt ſe à mandato Dei non deflectere: qua ſecuritate nihil melius eſt quum quid operis inſtituimus. Habent Apoſtolorum exemplum, quos non legimus proſtratos adoraſſe, ſed, vt erant diſcumbentes, accepiſſe & manducaſſe. Habent Apoſtolicæ Eccleſiæ vſum, vbi fideles non in adoratione ſed in fractione panis communicaſſe, à Luca narratur. Habent Apoſtolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Eccleſiam inſtituit, profeſſus ſe à Domino accepiſſe quod tradebat.

8. A communicatione tranſitio ad adorationem, ac primùm oſtēditur quam infirma ſit aduerſariorum de concomitantia coniectura.

Deinde quanta temeritate ſuperbiáque turgeant, dum ſigna adorantes Chriſti verbo addunt, & Eccleſiæ Apoſtolicæ vſum minimè ſequuntur.

Act. 2. 42.

1. Cor. 11. 23.

36 Atque hęc quidem eò tendunt, vt expendant pij lectores quàm non tutum ſit in rebus tam arduis à ſimplici Dei verbo ad cerebri noſtri ſomnia euagari. Quæ autem ſuperius dicta ſunt, omni hac in re ſcrupulo liberare nos debent. Nam vt Chriſtum illic rite apprehendant piæ animę, in cælum erigantur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſacramenti officium eſt, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam ſpiritualium myſteriorum altitudinem ſurſum aſſurgat: qui in ſigno externo detinentur, à recta quærēdi Chriſti via aberrant. Quid ergo? ſuperſtitioſum eſſe cultum negabimus, quum ſeſe homines coram pane proſternunt vt Chriſtum illic adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus, quum vetuit nos humiliter attentos eſſe ad propoſita ſymbola. Nec alia cauſa inſtitutum olim fuit vt ante conſecrationem populus alta voce admoneretur habere ſurſum corda. Ipſa quoque Scriptura, præterquam quòd Chriſti aſcenſionem diligenter nobis enarrat, qua corporis ſui præſentiam

Hic adorationis ſignorū error damnatus eſt.

1. A Chriſto ipſo ſacramenti anthore.

2. A Synodo Nicena.

3. A vetere conſuetudine.

4. Ab ipſa ſcriptura, quæ Coloſſ. 3. 2. & ali-

bi mentes nostras in cælos erigit.

à conspectu nostro consuetudinéque subduxit: quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipsius meminit, mentibus sursum erigi iubet, & ipsum in cælo quærere sedentem in Patris dextera. Secundum hanc regulam erat potius spiritualiter in cælesti gloria adorandus, quàm excogitãdum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis crassæque de Deo opinionis. Quare qui sacramenti adorationem excogitarunt, eam non modò à seipsis somniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio ostendi potest (quæ tamen non fuisset prætermissa si Deo accepta foret) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt, derelicto Deo viuente. Quid enim est idololatria, si hoc non est, dona pro datore ipso colere? Vbi dupliciter peccatum est. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus est: & ipse etiam in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto eius Sacramento factum est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus sancti optimi magistri schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

Vnde sequitur adoratione signorũ meram esse idololatriam.

Cui tutum opponitur remedium.

5. A Sacramẽti natura & institutione, cui hæc adorationis forma minimè congruit.

6. A promißione & mandato instituentis. nulli mandatum extat adorationis: ergo nullum Sacramentum habẽt adoratores signorum.

Ratio, à simili Scripturæ testimonio mãdato promißionem coniungenti.

37 Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccandi finem facit) longè vlterius prolapsi sunt. ritus enim excogitarunt à Cœnæ institutione prorsus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus signum afficerent. Christo, inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primùm si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam quæ non in signo residet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionẽ? Consecrant hostiam, vt vocant, quam circunferant in pompa: quam spectãdam, colendã, inuocandam solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent esse ritè consecratam. nempe verba illa proferent, Hoc est corpus meum. Ego verò contrà obiiciam, simul dictum esse, Accipite & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc sub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla. Id simili exemplo fiet clarius. Mãdatum dedit Deus Psal.50.19
quum diceret, Inuoca me. promissionem addidit, Exaudiam te. Siquis inuocato Petro aut Paulo, hac promissione glorietur, nónne omnes clamabunt eum perperam facere? Et quid aliud quæso, faciunt qui omisso mandato de mãducatione, mutilam promissionem abripiunt, Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promissionem iis esse datam qui mandatum cum ea coniunctum obseruant, eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferunt. Antea disseruimus quomodo nostræ apud Deum fidei seruiat sacræ Cœnæ mysterium. Quando autem tantam hîc suæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non solùm nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscendam nos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficentiæ ingrati simus: quin potius eam quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apostolis traderet, vt id in sui memoriam facerent docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autem est publicè atque vno simul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: vt nostra illum confessione glorificemus, & alios nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hîc apparet rursum quò sacramẽti scopus spectet: nempe vt nos in mortis Christi memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi vt oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacramento agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam. Hic secundus est Sacramenti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

Luc.22.19.
1.Cor.11.26.
Non igitur in adorationẽ datum est hoc sacramẽtum: sed in alios quosdam fines.

1. Vt excitet nos ad gratiarum actionem.

2. Vt exerceat nos in recolenda mortis Christi memoria.

3. Vt nos excitet ad vitæ puritatẽ & sanctimoniam.

4. Tũ ad charitatem & pacem erga proximos.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: qua non alia vehementius cum ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, consensum animare nos inflammaréq; posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorsus nobiscum fiat, nósq; cum illo. Porrò quum nonnisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnum corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in sacramẽto exhi- 1.Cor.10.16.
betur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se commixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos

conn

connexósque esse decet, nequid dissidij aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento profecerimus si impressa insculptáque animis nostri fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vllo modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus dissidere quin simul à Christo dissideamus: Christum à nobis diligi non posse quin diligatur in fratribus: qualem corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuò deuoueamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes vnum in se ipso esse facit.

De hac charitate et pace cũ proximis colenda admodum necessaria admonitio.

Augustini testimonio comprobata.

39 Hic autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectam Sacramenti administrationem non absque verbo constare. Quæcunq; enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbum requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, precatione opus est. Nihil ergo magis præposterum fieri in Cœna potest, quàm si vertatur in mutam actionem: quod sub Papæ tyrannide factum est. Totam siquidem vim cõsecrationis à Sacerdotis intentione pendêre voluerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysterium maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd non obseruabant promissiones illas quibus conficitur consecratio, non ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panem alloquitur Christus, vt corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare atque illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cum pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hîc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, vt satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac insideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quam nonnulli vrgent vt ægrotis extra ordinem distribuatur, inutilem esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cum signo veram mysterij explicationem coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissiones, & mysterium enarratur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quod dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque non peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateor. verùm in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quàm ipsam veritatem sequi.

Hinc liquet quàm longè à Sacramenti natura absit, quod sub Papatu.

1. Vertitur in mutam actionem.

2. Consecratio ad elementa ipsa, non ad recipientes destinatur.

3. Verba sine intellectu et ædificatione demurmurãtur.

4. Fit inutilis repositio panis, vino omisso.

5. Vera consêcratio ignoratur.

6. Veteris Ecclesiæ exemplo abutuntur.

40 Porrò quemadmodum sacrum hunc panem Cœnæ Domini, spiritualem esse cibum videmus, suauem ac delicatum non minùs quàm salutiferum piis Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam, quos ad gratiarum actionẽ erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursum in nocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis charitatémque non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque vitiatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam inciderit malitia nequitiáque pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non suo id quidem vitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundum, quamlibet alioqui sanctificatũ Domini benedictione. Nam, vt ait Paulus, qui indignè manducant & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciúmque sibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vlla fidei scintilla, sine vllo charitatis studio, ad vsurpandum Cœnam Domini, instar pórcorum se proripit, minimè discernit corpus Domini.

Postremus articulus secundæ partis, agẽs primo loco de indignè ad mẽsam Christi accedentibus.

Tit.1.15.
1.Cor.11.29.
Quales illi sint.

Nam quatenus corpus illud ſuam eſſe vitam non credũt,qua poſſunt contumelia ipſum afficiunt, omni ſua dignitate ſpoliantes:ac demum ſic accipiendo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac diſſidentes,ſacrum corporis Chriſti ſymbolum cum ſuis diſſidiis commiſcere audent, non ſtat per eos quominus Chriſti corpus diſcerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei ſunt corporis & ſanguinis Domini, quod ſacrilega impietate fœdè adeò polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationem ſuam ſibi accipiunt. Nam quum nullam in Chriſto fidem repoſitam habeant, Sacramento tamen accepto,profitentur non alibi quàm in eo eſſe ſibi ſalutem,omnémque aliam fiduciam abiurant. Quare ipſi ſibi ſunt accuſatores: teſtimonium ipſi aduerſum ſe pronuntiant,damnationem ipſi ſuam obſignant.Deinde quum odio ac maleuolentia diuiſi diſtractíque à fratribus, hoc eſt Chriſti membris, partem in Chriſto nullam habeant: teſtificantur tamen hanc vnam ſalutem eſſe,Chriſto communicare, & illi vnitum eſſe. Eam ob rem præcipit Paulus vt probet ſeipſum homo antequam de hoc pane edat, aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquemque in ſe deſcendere, & ſecum reputare an interiore cordis fiducia in ſalutem à Chriſto partam recumbat: an oris confeſſione agnoſcat: deinde an innocentiæ ac ſanctitatis ſtudio ad Chriſti imitationem aſpiret: an eius exemplo ſeſe fratribus dare paratus ſit, ac ſe iis communicare quibuſcum Chriſtum communem habet: an vt ipſe à Chriſto cenſetur, ita viciſſim fratres omnes pro corporis ſui membris habeat: an eos inſtar membrorum ſuorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nunc perfecta in nobis eſſe poſſint:ſed quia huc nos contendere & votis omnibus aſpirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

Et quàm graue iudicium ipſis immineat.

Huic malo remedium proponit Apoſtolus, nempe ſerium vniuſcuiuſque examẽ:& quale illud eſſe debeat.

Falſum verò, à Papiſtis inductum examen, oſtenditur eſſe dirum tormentum, quod homines arcet à mẽſa Domini.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare volunt,miſeras conſcientias torſerunt ac diuexarunt diris modis:nec tamen quicquam eorum quæ in rem eſſent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in ſtatu gratiæ eſſent. In ſtatu gratiæ eſſe interpretati ſunt purum purgatúmq; omni peccato eſſe.Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & ſunt homines, ab huius Sacramenti vſu arcebantur. Nam ſi hoc agitur vt noſtram à nobis dignitatem petamus,actum de nobis eſt: deſperatio tantum & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adnitamur,non aliud proficiemus niſi vt tum denique indigniſſimi futuri ſimus quum de quærenda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quo huic vlceri mederentur,modum excogitarunt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis eſt examine habito,repoſcitáque à nobis factorum omnium ratione,contritione,confeſſione,ſatisfactione,noſtram indignitatem expiaremus:quę expiandi ratio qualis ſit,dictum eſt vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præſens inſtitutum attinet,dico hæc nimium eſſe ieiuna euanidáque ſolatia conſternatis deiectiſque conſcientiis,& peccati ſui horrore perculſis. Nam ſi Dominus interdicto neminem in Cœnæ ſuæ participationem admittit niſi iuſtum & innocentem:non leui cautione opus eſt,quæ aliquem ſuæ iuſtitię ſecurum reddat,quam à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur ſecuritas, apud Deum defunctos eſſe qui fecerunt quod in ſe eſt? Quod ſi etiam ita eſſet,quando tamen erit vt ſpondere quis ſibi audeat,ſe feciſſe quod in ſe erat? Ita quum nulla certa noſtræ dignitatis ſecuritas fiat, manebit ſemper clauſus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium ſibi manducare & bibere qui indignè manducant & bibunt.

Huius examinis Papiſtici refutatio.

1.

2.

Concluſio, examẽ à Papiſtis inuectum eſſe ſpiritus mendacis figmentum.

42 Nunc iudicare promptum eſt qualis ſit hæc quæ in Papatu regnat doctrina, & à quo authore profecta ſit,quę miſeros peccatores & trepidatione mœſtitiáque afflictos, huius ſacramenti conſolatione immani ſua auſteritate orbat & ſpoliat:in quo tamen omnes Euangelij deliciæ illis proponebantur. Certè diabolus nullo maiori cõpendio homines perdere poterat,quàm ſic eos infatuando,ne guſtum& ſaporẽ talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cæleſtis paſcere voluerat.Ne igitur in huiuſmodi præcipitium ruamus,meminerimus has ſacras epulas ægrotis eſſe pharmacum, peccatoribus ſolatium, pauperibus largitionem: quæ ſanis, iuſtis,& diuitibus, ſiqui reperiri poſſent, nullum afferrent operæpretium. Nam quum in illis Chriſtus nobis in cibum detur:intelligimus,nos ſine ipſo tabeſcere,liqui,deficere:qualiter inedia corporis vigorẽ extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos ſine ipſo in nobis planè mortuos eſſe. Quare ea eſt dignitas quam vnam & optimam afferre Deo poſſumus, ſi noſtram

Cui opponitur Chriſtianũ examen, cuius hæ ſunt partes.

1. Dignitatis & efficaciæ Chriſti conſideratio.

ei vil

2. Indignitatis nostræ sensus, qui nos ad Christum deducat.

ei vilitatem,&(vt ita loquar)indignitatem offeramus, vt sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus,vt nos in ipso consolemur:si nos humiliemus, vt ab ipso erigamur,si nos accusemus,vt ab ipso iustificemur. præterea si ad eam quam in sua Cœna nobis commendat vnitatem aspiremus:& quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit, ita vnam omnino animam, cor vnum,linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes,etiamsi concutiant,prosternent.Nos bonorum omnium egeni & nudi,nos peccatorum sordibus inquinati,nos semimortui,quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægros ad medicum, peccatores ad iustitiæ authorem: mortuos denique ad eum qui viuificat,dignitatem illam,quæ à Deo mandatur,fide præcipuè constare quę omnia in Christo,nihil in nobis reponit.

3. Fidei & charitatis incrementum.

deinde charitate,& ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis sit,vt ipsam in melius augeat:quando præstari solida non potest. Alij nobiscum in hoc consentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamen ipso dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parem ei quam Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo nisi indignè acciperet: quando ad vnum omnes rei conuictique suæ imperfectionis tenerentur. Et sanè nimij stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere quæ Sacramentum irritum superuacuúmque faciat: quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, stimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum:defectum verò vtriusque corrigendum.

Ita tamen vt animos non despondeamus etiam si fides infirma, & charitas imperfecta sit: quandoquidem perfectis & sine labe credentibus non est instituta Cœna Domini, sed ægrotis, imbecillis in fide, & peccatorib. ad Christi perfectionem confugientibus.

43 Ceterùm quod ad externum actionis ritum spectat,in manum accipiant fideles, nécne:inter se diuidát, aut singuli quod sibi datum fuerit,edant:calicem in Diaconi manu reponant,an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azymus:vinum rubrum,an album:nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quanquam certum est,veteris Ecclesiæ ritum fuisse vt omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi,narrant historiæ:qui primus azymo pane delectatus est:qua id ratione,non video nisi vt plebis oculos nouo spectaculo in admirationem traheret magis quàm vt animos proba religione institueret.Omnes obiuro,qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, annon euidenter perspiciant, & quanto præclarus Dei gloria hîc resplendeat,& quanto affluentior spiritualis cősolationis suauitas ad fideles redeat,quàm in istis frigidis & histrionicis nugis,quę nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sensum fallant. Id populum religione contineri vocát,quum superstitione stolidus & infatuatus, quouis trahitur. Siquis vetustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm vetustus sit chrismatis & exufflationis in Baptismo vsus: quàm non longè ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit:sed isthæc scilicet humanæ confidentiæ procacitas est, quæ se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat & lasciuiat. Nos verò meminerimus tanti esse Deo verbi sui obedientiam, vt in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit.

Luc. 22. 17.

Secũdo loco agitur de ritibus externis. Ibi multa sunt indifferentia. Alia autẽ non item.

Nonnulla autem a superstitione introducta sunt,& ad necessitatem quandam audacter ac malè restricta.

Quibus facessere iussis, externus S. Cœnę actionis ritus, vt quam decentissimè administrari queat, paucis & ex veteris Ecclesiæ instituto, idque maiori ex parte, describitur.

Porrò tanta ceremoniarum congerie facessere iussa,sic administrari decentissimè poterat,si sæpissimè & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. initium autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum minister,proposito in mensa pane & vino, institutioně Cœnę referret:deinde promissiones enarraret quę in ea nobis relictæ sunt, simul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: postea oraretur, vt qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentum nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret.& quãdo ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hic verò aut canerentur Psalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicarent,ministris panem frangentibus,& populo præbentibus. finita Cœna,exhortatio haberetur ad synceram fidem & fidei confessionem,ad charitatem & mores Christianis dignos.postremò gratiarum actio referretur,& laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesia dimitteretur in pace.

44 Quæ de Sacramento hoc hactenus disseruimus,abundè ostendunt,non institu- *Tertio loco, Cœ*

næ participatione Christianis omnib. frequentè esse debere probatur 1. purioris Ecclesiæ praxi. tum ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, ídque perfunctoriè (vt nunc communiter moris est) verùm quo frequenti in vsu Christianis omnibus esset, vt frequenti memoria passionem Christi repeterent. qua recordatione & fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam bonitatémque eius prædicandam hortarentur, & qua postremò mutuam charitatem alerent, & sibi etiam inter se testificarentur, cuius copulam in vnitate corporis Christi viderent. Quoties enim symbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos vicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat nostrum quispiam quo fratrem lædat, nequid prætermittat quo eum iuuare possit, vbi necessitas postulat & facultas suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsum, Lucas in Actis commemorat, quum fideles ait perseuerantes fuisse in doctrina Apostolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationibus, participatione cœnæ & eleemosynis. Hunc & apud Corinthios fuisse institutum ordinem, satis ex Paulo coniicere licet: & multis postea seculis in vsu fuisse constat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habetur, Qui non perseuerant vsque ad finem, & sacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Ecclesiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Concilio decretum est vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communione abstinent, ab Ecclesia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametsi in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuit, vel mitioribus saltem verbis propositum: tamen illic quoque statuitur, vt qui audita concione nunquam communicare deprehensi fuerint, admoneantur. Si post monitionem abstineant, arceantur.

Act. 2. 42.

2. Veterum etiam Episcoporum institutis.

Quibus socordiam populi seuerè damnarunt.

45 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere ac tueri frequentem communionis vsum, ab ipsis Apostolis traditum: quem fidelibus maxime salutarem esse, vulgi autem negligentia sensim obsolescere videbant. De ætate autem sua testatur Augustinus, Huius, inquit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum, in Dominica mensa præparatur, & de mensa illa sumitur: quibusdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epistola ad Ianuarium priore, Alij quotidie communicant corpori & sanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tãtùm & Dominico, alibi nonnisi Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdum remissior erat, instabant sancti viri seueris obiurgationibus, ne conniuere ad hanc socordiam viderentur. Tale exemplum est apud Chrysostomum in Epistolam ad Ephesios, Non est dictum ei qui conuiuium dehonestabat, Quare recubuisti? sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps non est, improbus est, & impudens quòd hîc adstat. Quæso, siquis ad conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad edendum comparare, deinde nihil gustet, nónne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos stans qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te vnum esse ex eorum numero, eo ipso quòd non abscessisti confessus es, tandem non participas: nónne satius foret te non comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec communione orationis dignus eras, quæ est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

In 6. cap. Iohan. tract. 26

Frequẽs S. Cœnę participatio Augustini ætate.

In cap. 1. homil. 26.

Matt. 22. 12.

Neglecta tempore Chrysostomi.

Papistica autem consuetudo quotannis semel communicare iubens, execrabile eum est inuentum, licet ex fonte nõ prorsus impuro primum promanasse potuit

46 Et sanè hæc consuetudo quę semel quotannis communicare iubet, certissimum est diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuisse authorem, quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulebat, vt tum erant tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubium etiam quin bona eorum pars communicaret. sed quum vix vnquam eueniret vt omnes simul communicarent, esset verò necesse eos qui permixti erant profanis & idololatris, externo aliquo symbolo fidem suam testari: diem illũ, ordinis & politiæ causa, vir sanctus statuerat, quo totus Christianorũ populus fidei confessionẽ participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini institutum malè detorsit posteritas, quum certa lex de vna quotannis cõmunicatione posita est: qua factum est vt ferè omnes, quum semel communicauerũt, quasi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtramq; aurem securi dormiant. Longè aliter factum oport

oportuit: ſingulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Chriſtianorum cœtui menſa Domini, declarandæ promiſſiones quæ nos in ea ſpiritualiter paſcerent: nullus quidem neceſſitate cogendus, ſed cohortandi omnes, & ſtimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, vt famelici, ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conqueſtus ſum, diaboli arte intruſam hanc conſuetudinem: quę dum vnum anni diem præſcribit, in totum annum ſocordes reddit. Videmus quidem peruerſum hunc abuſum Chryſoſtomi tempore iam obrepſiſſe: ſed videre ſimul licet quantopere ipſi diſplicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citaui loco, tantam eſſe huius rei inæqualitatem, quòd aliis anni temporibus ſæpenumero, nec quum mundi eſſent, accederent: in Paſchate, etiam immundi. Deinde exclamat, O conſuetudinem, ô præſumptionem! Fruſtra ergo habetur quotidiana oblatio: fruſtra ſtamus ad altare. Nemo eſt qui ſimul participet. Tantùm abeſt vt authoritate ſua interpoſita comprobarit.

Huic malo remedium, etiam noſtro ſeculo neglectum.

A Chryſoſtomo deſideratũ, non impetratum.

47 Ex eadem prodiit officina & altera conſtitutio, quæ dimidiam cœnæ partẽ meliori populi Dei numero vel furata eſt, vel eripuit: nempe ſymbolum ſanguinis, quod laicis & profanis (his ſcilicet titulis Dei hæreditatem inſigniunt) interdictum, paucis raſis & vnctis in peculium ceſſit. Edictum ęterni Dei eſt vt omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne ſine ratione aduerſus Deum ſuum pugnent tales legiſlatores, pericula obtendunt quæ accidere poſſent ſi omnibus paſſim exponeretur ſacer hic calix. acſi ab æterna Dei ſapientia proſpecta ea & animaduerſa non eſſent. Deinde argutè ſcilicet ratiocinantur, vnum pro duobus eſſe ſatis. Nam ſi corpus eſt (inquiunt) totus Chriſtus eſt, qui à ſuo corpore iam diuelli non poteſt. Ergo & corpus ſanguinem per concomitantiam complectitur. En ſenſus noſtri cum Deo conſenſum, vbi vel tantillum laxis habenis laſciuire ferociréque cœpit. Dominus, panem oſtendens, corpus ſuum eſſe dicit: calicem dum oſtendit, ſanguinem vocat. Humanæ rationis audacia contrà reclamat, panem eſſe ſanguinem, vinum eſſe corpus. acſi Dominus nulla cauſa corpus ſuum à ſanguine & verbis & ſignis diſtinxiſſet: & vnquam fando auditum eſſet, corpus Chriſti, aut ſanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè ſi deſignare ſe totum voluiſſet, dicere poterat, Ego ſum: qualiter loqui in Scripturis conſueuit: non autem, Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus. Sed fidei noſtræ infirmitati ſuccurrere volens, calicem ſeorſum à pane ſtatuit, vt doceat ſe ad potum non minus quàm cibum ſufficere. Nunc tollatur pars vna, nonniſi dimidium alimentorum in eo reperiemus. Ergo, vt verum ſit quod obtendunt, ſanguinem eſſe in pane per concomitantiam, & corpus rurſum in calice: confirmatione tamen fidei, quam Chriſtus vt neceſſariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutiis eorum valere iuſſis, retinenda nobis eſt vtilitas quę in duplici arrha ex Chriſti ordinatione percipitur.

Quarto loco, ſub vna tantũ ſpecie communio in Papatu Satanæ inuentum eſſe probatur.

Nec huius erroris patronis fauent pericula & effugia quæ obtendũt: quorum etiam ſubiicitur refutatio.

Quare Chriſtus panem & vinum corpus & ſanguinem diſtinctè expreſſiſque verbis nominauit.

48 Equidem ſcio, Satanæ miniſtros (vt ſolẽne illis eſt Scripturas ludibrio habere) hîc cauillari. Primùm cauſantur, ex ſimplici facto non eſſe ducendam regulam qua Eccleſia ad perpetuam obſeruationem obligetur. At mentiuntur quum ſimplex factum eſſe dicunt: neque enim porrexit tantùm calicem Chriſtus: ſed inſtituit vt Apoſtoli ſic in poſterum facerent. Præcipientis enim verba ſunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus ſic factum eſſe commemorat vt pro certo inſtituto commendet. Alterum effugium eſt, ſolos Apoſtolos in huius cœnæ participationem à Chriſto admiſſos, quos iam in ſacrificorum ordinem allegerat & cooptauerat. Velim tamen mihi ad quinque poſtulata reſpondeant: quibus elabi non poterunt quin facilè cum ſuis mendaciis reuincantur. Primùm, quo oraculo reuelatam habent hanc ſolutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenſet qui accubuerint cum Ieſu: ſed non ita Chriſti dignitatem obſcurat, vt ſacrificos eos appellet. de quo nomine poſtea ſuo loco. Etſi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt ſic facerent: nempe vt ſic inter ſe diſtribuerent. Secundò, cur meliore illo ſeculo, ab Apoſtolis ad mille vſque annos poſtea, ſine exceptione omnes fiebant vtriuſque ſymboli participes? ignorabátne vetus Eccleſia quos Chriſtus conuiuas ad cœnam ſuam admiſiſſet? Perditiſſimæ impudentiæ fuerit hîc reſtitare & tergiuerſari. Extant Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei teſtimonia ſuggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & ſanguine Chriſti paſcitur, vt anima de Deo ſaginetur. Quomodo huiuſmodi manibus (dicebat Ambroſius Theodoſio) ſacrum

Aliud Papiſtarum effugium.

Reſponſio.

Poſtremũ, calicem ad ſolos ſacrificulos, Apoſtolorum ſucceſſores, pertinere.

1. Poſtulatum primum huic poſtremo cauillo oppoſitũ reſponſionis loco.

2. Secundũ poſtulatum, veteris Eccleſię teſtimonio et praxi firmatum.

Lib. De reſur. car.

Refert The-

Dom

dorit. lib. 3. c. 18. Hieron. in 2. Malach. Chryfoft. in 2. Cor. cap. 8. homil. 18.

Domini corpus fufcipies? Qua audacia poculum fanguinis pretiofi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui euchariftiam conficiunt, & fanguinem Domini populo diftribuunt. Chryfoftomus, Non ficut in veteri Lege partem quidem facerdos comedebat, partem verò populus: verùm omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ funt euchariftiæ, communia funt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipfum Auguftinus plurimis locis teftatur.

Secundi illius poftulati amplior confideratio, Gregorij, Gelafij, Cypriani authoritate comprobata.

49 Sed quid de re notiffima difputo? Legantur omnes Græci & Latini fcriptores: paffim occurrent eiufmodi teftimonia. Neque obfoleuit hæc confuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Ecclefia fuperfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Epifcopum fuiffe iure dicere poffis, fua ætate feruatum fuiffe docet. Quis fit fanguis agni, iam non audiendo, fed bibendo didiciftis. Eius fanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis poft eius mortem annis, quum iam omnia degeneraffent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, fed pro lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ inftitutionis reuerentia: nec facrilegium effe dubitabant, feparare quæ effent à Domino coniuncta. Sic enim loquitur Gelafius, Comperimus quòd quidam fumpta tantummodo corporis facri portione, à calice abftineant: qui proculdubio, quoniam nefcio qua fuperftitione videntur adftricti, aut integra facramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuifio enim iftius myfterij fine grandi facrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ fanè Chriftianam mentem permouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confeffione Chrifti fanguinem fundere, fi militaturis fanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrij poculum idoneos, fi non eos ad bibendum Domini poculum prius in Ecclefia iure communionis admittimus? Quod autem ad facerdotes reftringunt Canoniftæ illud Gelafij decretum, magis puerile eft cauillum quàm vt refutari debeat.

Refertur De confecr. dift. 2. cap. Comperimus.

Serm. 5. De lapfis.

3. Tertium poftulatum. 4. Quartum.

50 Tertiò, cur de pane fimpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Acfi Satanæ calliditati ex deftinato occurrere voluiffet. Quartò, fi fua cœna Dominus folos facrificos (vt ipfi volunt) dignatus eft, quis vnquam hominum aufus effet vocare in participationem extraneos qui à Domino exclufi effent? & participationem quidem eius doni cuius penes fe poteftas non effet, nullo eius mandato qui folus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vfurpant, vt plebeculæ fymbolum Chrifti corporis diftribuant, fi nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò, an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, fe accepiffe à Domino quod illis tradiderat? Nam poftea traditionem declarat, vt omnes promifcuè vtroque fymbolo communicarent. Quòd fi à Domino Paulus acceperat, omnes fine difcrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuerfam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætendere non poffunt, apud quem non eft Eft & non. Et adhuc tales abominationes nomine Ecclefiæ prætexere audent, & hoc prætextu defendere. quafi verò aut ifti Antichrifti Ecclefia fint, qui Chrifti doctrinam & inftitutiones tam facilè proterunt, diffipant, abrogant: aut Apoftolica Ecclefia, Ecclefia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

5. Quintum.

2. Cor. 1. 19.

Conclufio dilemmatica.

CAPVT XVIII.

De Miffa Papali, quo facrilegio non modò profanata fuit Cœna Chrifti, fed in nihilum redacta.

Partes huius capitis.

1 Miffæ abominatio, fect. 1. multiplex impietas quinque capitibus comprehenfa, fect. 2. 3. 4. 5. 6. 7. eiufdémque origo defcribitur, fect. 8. & 9.

2 De nomine facrificij, quod S. Cœnæ veteres tribuerunt, fect. 10. 11. 12. & de facrificiis appofita difputatio, Papiftarum pro Miffatico facrificio argumenta refellens, fect. 13. 14. 15. 16. 17. & 18.

3 Summa doctrínæ de Sacramentis Ecclefiæ Chrifti, qua viam fibi munit author ad fequentem tractationem de quinque falsò nominatis facramentis, fect. 19. & 20.

Omnium abominationum adu. Cœnã Domini erectarũ Miffa Papalis eft caput.

Huius defcriptio.

HIs & fimilibus inuentis conatus eft Satan, velut offufis tenebris, facram Chrifti cœnam infufcare & inquinare: ne faltem eius puritas in Ecclefia retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum fignum extulit, quo non modò obfcuraretur & peruerteretur, fed penitus obliterata & abolita euanefceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum peftilentiffimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt crederet Miffam facrificium & oblationem effe ad impetrandam peccatorum remiffionem. Quomodo initio dogma iftud acceperint faniores Scholaftici, nihil

hil moror:valeant ipsi cum spinosis suis argutiis: quæ vtcunq; cauillãdo defendi queant, ideo tamen repudiandæ sunt bonis omnibus quòd nihil quam cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iussis, congredi me hic lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichristus ac eius prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe Missam esse opus quo sacerdos qui Christum offert & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam esse victimam, qua sibi Deum reconcilient. *Descriptionis plenior traditio.* Neque id communi tantùm vulgi opinione receptum est, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo satisfiat. Hoc quoque sonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vsu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc pestis, scio: quanta sub specie boni lateat, vt nomen Christi præferat, vt vno Missæ nomine totam fidei summam complecti se multi credát. *Abominationis huius efficacia.* Sed vbi verbo Dei, clarissimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucatam & splendidam insigni contumelia Christum afficere, crucem eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & dissipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validissima hęc securis, verbum inquam Dei, conscindat & euertat? An vlla tam speciosa facies sub qua latens malum lux hæc non prodat? *Impietas quintuplex.*

2 Ostendamus ergo quod primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliam Christo irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre consecratus est, non ad tempus: quomodo illi in Veteri testamento constituti leguntur, quorũ quum vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse non poterat: quare & successoribus opus erat qui subinde in demortuorum locum subrogarẽtur. At Christo, qui immortalis est, vicarium substitui minimè necesse est. Itaq; à Patre designatus est Sacerdos in ęternum, secundum ordinem Melchisedec: vt æternum permanente sacerdotio fungeretur. *Hebr.5.5. 10, & 7. 17.21, & 9. 11. & 10. 21. Psal.110.4. Gen. 14. 18.* *1. Prima Missæ papalis impietas. Intolerabili blasphemia Christum vnicum Ecclesiæ Sacerdotem afficit, Sacerdotes (acsi nullus esset) sibi substituens.* Hoc mysterium in Melchisedec antè multò figuratum fuerat, quem vbi Scriptura semel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquam postea eius meminit, acsi nullum vitæ finem habuisset. Hac similitudine Christus secundum eius ordinem Sacerdos dictus est. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiant necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Qua subrogatione non modò Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: sed è dextera Patris deturbare ipsum conantur: in qua sedere immortalis non potest quin simul ęternus Sacerdos maneat. Neque causentur non suffici suos sacrificulos Christo quasi demortuo, sed suffraganeos duntaxat esse æterni eius sacerdotij quod propterea stare non desinit. *Exceptio Papistarũ diluitur.* Verbis enim Apostoli fortius constringuntur quàm vt sic elabi possint: nempe alios plures esse factos sacerdotes quia morte impedirentur permanere. *Heb.7.23.* Christus ergo qui morte non impeditur vnus est, nec consortibus indiget. Quæ tamen eorum est improbitas, ad impietatem suam tuendam, exemplo Melchisedec se armant. *Exemplo Melchisedeci defenditur.* Quia enim obtulisse dicitur panem & vinum, colligunt fuisse præludium Missæ suæ, acsi inter eum & Christum similitudo esset in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunum est ac friuolum quàm vt refutatione egeat. *Responsio, locũ Mosis explanans.* Panem & vinum dedit Melchisedec Abrahæ & eius comitibus, vt lassos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad sacrificium? Humanitas sancti regis laudatur à Mose: mysterium importunè isti excudunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen suum errorem alio colore, quia sequitur continuo pòst, Et erat Sacerdos Dei altissimi. *Instantia.* Respondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apostolus ad benedictionem refert. *Resp. 1. verbis Apostoli.* Quum ergo Sacerdos esset Dei, benedixit Abrahæ. Vnde idem Apostolus (quo melior non est quærendus interpres) colligit eius præstantiam: quia minor benedicitur à maiore. *Heb.7.7.* Quòd si oblatio Melchisedec sacrificij Missalis figura esset, an Apostolus, obsecro, qui minima quæque excutit, rem adeò seriam & grauem fuisset oblitus? Iam (quicquid nugentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra conuellere tentabunt, cessare ius & honorem sacerdotij inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos. *Altera.*

3 Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucem & passionem opprimit & obruit. *2. Secũda Missæ impietas. Christi crucem euertit, altare erigens.* Hoc quidem certissimum est, euerti Christi crucem simulac erigitur altare. *Heb.9.11.* nam si in cruce semetipsum in sacrificium obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptionem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificij nullo fine perstat. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus quàm de bobus & vit

& vitulis qui ſub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd ſæpius iterabantur. Quare aut Chriſti ſacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternę vim defuiſſe fatendum erit, aut vno ſemel ſacrificio Chriſtum in omnia ſecula defunctum eſſe. Id eſt quod dicit Apoſtolus, Summum hunc Pontificem Chriſtum ſemel, per immolationem ſui apparuiſſe, ſub cõſummationem ſeculi, ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos ſanctificatos eſſe per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel. Item, Chriſtum vna oblatione in perpetuum conſummaſſe ſanctificatos. Quibus inſignem ſentẽtiam ſubnectit, Acquiſita ſemel peccatorum remiſſione, nullam amplius reſtare oblationem. Hoc & poſtrema ſua voce & inter vltimos ſpiritus edita Chriſtus ſignificauit, quum dixit, Conſummatum eſt. Solemus extremas morientium voces pro oraculis obſeruare. Chriſtus moriens teſtatur vno ſuo ſacrificio perfectũ eſſe & impletum quicquid in ſalutem noſtram erat. Nobis huiuſmodi ſacrificio, cuius perfectionem luculenter adeò commendauit, quaſi imperfecto, an innumera quotidie aſſuere licebit? Quando ſacroſanctum Dei verbum nõ affirmat modò, ſed clamat etiam & conteſtatur, hoc ſacrificium ſemel peractum fuiſſe, eius vim æternam permanere: qui aliud poſtulant, nónne ipſum imperfectionis inſimulant & infirmitatis? At verò Miſſa quæ hac lege tradita eſt vt millies centena ſacrificia in ſingulos dies peragantur, quò ſpectat niſi vt Chriſti paſſio, qua vnicam hoſtiam ſe Patri obtulit, ſepulta ſubmerſáque iaceat? Quis, niſi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuiſſe quæ veritati adeò apertę ac dilucidæ obluctaretur? Nec me latet quibus præſtigiis hanc ſuam fraudem prætexere ſoleat pater ille mendacij, non varia eſſe nec diuerſa ſacrificia, ſed vnum idem ſępius repeti. Verùm tales fumi nullo negotio diſcutiuntur. tota enim diſputatione contendit Apoſtolus non modò nulla alia eſſe ſacrificia, ſed vnum illud ſemel oblatum fuiſſe, nec amplius iterandum. Subtiliores occultiore etiamnum rima effugiunt, non repetitionem eſſe, ſed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque ſophiſma confutatur. neq; enim hac lege ſe obtulit ſemel Chriſtus, vt nouis quotidie oblationibus ratum fieret ſuum ſacrificium: verùm vt Euangelij prædicatione ac ſacræ cœnę adminiſtratione fructus eius nobis communicetur. Sic Paulus dicit Chriſtum Paſcha noſtrum immolatum eſſe: ac nos epulari iubet. Hæc (inquam) ratio eſt qua nobis ritè applicatur crucis ſacrificium, dum fruendum nobis communicatur, & nos vera fide recipimus.

Ratio firmißima. — Heb. 9. 18. & 10. 10, & 14. & 16. — *Altera, Chriſti poſtrema voce confirmata.* — *Tertia.* — *Quarta, à Miſſæ ipſius inſtitutione.* — *Exceptio 1.* — *Reſponſio.* Ioh. 10. 30. — *Exceptio 2.* — *Reſpõſio, Pauli teſtimonio comprobata.* — 1. Cor. 5. 7.

4 Sed operæpretium eſt audire quo præterea fundamẽto miſſarium ſacrificium fulciant. Nam huc Malachiæ vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurum vt incenſum per orbem vniuerſum offeratur nomini ſuo, & oblatio munda. Quaſi verò nouum ſit aut inſolitum Prophetis, quum de Gentium vocatione loquuntur, ſpiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu deſignare. quo familiarius ſeculi ſui hominibus indicarent in veram religionis ſocietatem eſſe vocãdas. Qualiter etiam in vniuerſum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis ſuæ typis deſcribere ſolent. Sic pro conuerſione ad Dominum, aſcenſum in Ieruſalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationẽ: pro ampliore eius notitia, qua in regno Chriſti fideles donandi erant, ſomnia & viſiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Ieſaiæ vaticinio ſimile eſt, vbi Propheta de tribus altaribus in Aſſyria, Ægypto & Iudæa erigendis prædicit. Primùm enim quæro annon huius prophetiæ complementum in regno Chriſti eſſe concedant. Deinde vbi ſint aræ illæ, aut quando vnquam ſint erectę. Tertiò, num exiſtiment ſingulis regnis deſtinari ſingula templa, quale illud Hieroſolymitanum fuit. Hæc ſi perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam ſub typis ætati ſuæ congruentibus, de ſpirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis ſolutionem damus. Huius tamen rei quia paſſim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori ſolicitus. Quanquam in hoc quoque miſerè hallucinãtur, quòd nullum agnoſcunt ſacrificium niſi Miſſarium: quum re vera nunc ſacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicetur.

Exceptio 3. ex Malachiæ dicto. Malac. 1. 8. — *Reſp. ſenſum Prophetæ aperiens.* — *Cõfirmatio, ex aliis locis petita.* — Ioel. 2. 28. — Ieſa. 19. 21. 23. 24. — *Reſp. 2.*

5 Nunc deſcendo ad tertias Miſſæ partes, vbi explicandum eſt quomodo veram & vnam mortem Chriſti obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines teſtamenti confirmatio à morte teſtatoris pendet: ita etiam teſtamentum, quo nos peccatorum remiſſione & æterna iuſtitia donauit, morte ſua confirmauit Dominus noſter. In hoc teſtamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò eſt Miſſa niſi nouum & prorſus

3. Tertia Miſſæ impietas. Mortẽ Chriſti ex hominum memoria excutit.

prorsus diuersum testamentum? quid enim? annon singulæ Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittunt: vt iam tot sint testaméta quot Missæ? Veniat ergo rursum Christus, & altera morte nouum hoc testamentum, vel potius infinitis mortibus innumera Missarum testamenta rata faciat. Annon igitur verum principiò dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Missas? Quid, quòd eò directè spectat Missa, vt rursum si fieri possit, trucidetur Christus? Nam vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea, hostiam quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis Missis sacrificatur: cum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum, Si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim sibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne possint quidem. Nos verò scimus, mortem ac vitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus: tantùm ostendere animus est, quale absurdum consequatur ex impio ac scelesto eorum dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demóstro. Reclament centies licet, sacrificium hoc esse ἀναίμακτον: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt sacrificia naturam mutent. quia hoc modo concideret sacra & inuiolabilis Dei institutio. Vnde sequitur, firmum esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis effusionem ne desit ablutio.

Nam Christi testamentum obliterat. *Christum iterum mactat, & cruci affigit.* Heb.9.16. *Exceptio Papistarum.* *Responsio.* *Exceptio 2. de incruento sacrificio.* *Responsio.*

6 Iam quartum Missæ munus tractandum, vt scilicet fructum qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præripiat: dum ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptioné viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud affert quàm si iactet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Satanæ ministris doctrina sparsa est, & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur, Nos, quum Christum Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redéptores? Christus ipse, dum in cœna veniæ fiduciam obsignat, non iubet discipulos in actione illa hærere, sed ablegat eos ad mortis sacrificium: cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) esse significans, ex quo discant victimam expiatricem, qua placandus erat Deus, nonnisi semel offerri debuisse. Neque enim sufficit Christum tenere vnicam esse victimam, nisi & vnica immolatio accedat: vt fides nostra cruci eius affixa sit.

4. Quarta Missæ impietas. Mortis Christi fructũ nobis præripit. *Exceptionis dilutio.* *Impietatis huius viua delineatio.*

7 Ad coronidem nunc venio, nempe sacram cœnam, in qua Dominus passionis suę memoriam insculptam formatámque reliquerat: erecta Missa, è medio sublatam, inductam, & deperditam. Si quidem cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium Deo numerare fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere, tantum à Sacramento cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miserrima hominis ingratitudo est, quòd vbi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Christi morte non semel duntaxat restitutos in vitam: sed assiduè viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificium longè aliam cantilenam canit, Christum oportere quotidie sacrificari, vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communione doceret qua omnes cohæremus in Christo Iesu. Hanc communitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificium. postquam enim error inualuit, oportere esse Sacerdotes qui pro populo sacrificarent: quasi relegata esset ad eos cœna, desiit iuxta Domini mandatum, fidelium Ecclesiæ communicari. Aditus Missis priuatis est patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referrent quàm communitatem illam à Domino institutam quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatam voco, (nequis fallatur) vbicunque nulla est inter fideles Dominicæ cœnæ participatio, etiamsi aliàs magna hominum multitudo intersit.

5. Quinta Missæ impietas. Cœnam Domini sustulit. *In cœna enim Pater Christũ nobis offert. In Missa sacrificuli Christum Patri offerũt.* *Cœna Christianis omnibus cõmune est sacramentum. Missa peculiaris est vnico sacrificulo.*

8 Ac

De Missæ origine.

8 Ac ipsum quidem Missæ nomen vnde natum sit nunquam certò potui iudicare: nisi quòd mihi verisimile est, ab oblationibus quæ conferebantur, fuisse sumptum. Vnde & veteres plurali ferè numero vsurpant. Sed vt de nomine remittamus controuersiam, dico priuatas Missas cum Christi institutione ex diametro pugnare: ideóque impiam esse sacrę cœnę profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nónne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obseruationem docet Paulus? nónne fractionem panis, quæ communio sit corporis & sanguinis? Quum igitur vnus sine distributione accipit, quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandato? annon hoc apertè illudere Deo est, quum vnus priuatim ad se rapit quod nonnisi inter plures fieri debuerat? Sed quia satis clara Christi & Pauli verba sunt, breuiter concludere licet: vbicunque non est fractio panis ad communionem fidelium, illic non cœnam Domini, sed falsam & pręposteram cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio, deprauatio est. Porrò deprauatio tanti mysterij, impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud subinde parit) postquam semel obrepsit ille mos sine communione offerendi, paulatim cœperunt in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere, & populum huc atque illuc distrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt suæ vnitatis mysterium recognosceret. Eant nunc, & idololatriam esse negent quòd panē in suis Missis ostendunt pro Christo adorandum. frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vtcunque intelligantur, non ideo certè datæ sunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quencunque libeat abusum, corpus Christi conficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatum in cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

Priuatas Missas impiam esse S. Cœnæ profanationem.
1.Cor.10.16.

Vnde tot Missæ, quæ tot locis demurmurantur, natæ sunt, & quam multiplici impietate scateant.

Puriori autem Ecclesiæ hæc abominatio fuit incognita.

9 Adde quòd hæc peruersitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vtcunq; enim fucum hîc facere conentur qui sunt inter aduersarios impudentiores, certo tamen certius est, totam antiquitatem ipsis aduersari: vt superius in aliis demonstrauimus, & certius ex assidua veterum lectione iudicari poterit. Verùm antequam finem dicendi faciam, Missarios nostros doctores interrogo, quum sciant potiorem esse Deo obedientiam, quàm victimas: & magis poscere vt voci suę auscultetur, quàm vt sacrificia offerantur: quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullū illis constat mandatum, & quam ne vna quidem Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quum Apostolum audiant dicentem, neminem sibi nomen atque honorem sacerdotij vsurpare nisi qui vocatus est, vt Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi: aut sacerdotij sui authorem Deum institutorémque proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati, improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtendere possunt qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euanescent, quæ sine sacerdote offerri non possunt?

1.Sam.15.22.
Nec in Dei verbo fundata est.
Hebr.5.4.

Altera pars capitis, à 9. sectione fluens. Veteres nonnullos Cœnam sacrificium appellasse: sed nō propitiatorium, vt suum Missaticum Papistæ somniant.

10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obtrudat, & eorum authoritate contendat aliter intelligendum esse quod in cœna peragitur sacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificij commento, quale in Missa confinxerunt Papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi sacrificij vocabulo: verùm simul exponūt se aliud nihil intelligere, quàm memoriam veri illius & vnici sacrificij quod in cruce peregit Christus, vnicus (vt ipsi passim prædicant) noster Sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo, prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione & participatione corporis Christi. Hîc certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tandem sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre & Spiritu sancto, tempore Veteris testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est illi diuinitas) sacrificium panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusurus in remissionem peccatorum. In isto autem sacrificio, gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idem

Lib.20. contra Faustū, cap.18.

Quod Augustini testimoniis probatur.

effud

effudit. Vnde Augustinus ipse, pluribus locis nihil aliud quàm sacrificium laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini sacrificium, nisi quòd est memoria, imago testimonium illius singularis, veri & vnici sacrificij quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est li. 4. De Trinitate cap. 24, vbi postquam disseruit de vnico sacrificio, ita concludit, Quoniam in sacrificio quatuor considerantur, cui offeratur, & à quo, quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verúsque Mediator per sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obtulit. vnum in se fecit pro quibus offerebat. vnus ipse est qui obtulit, & quod obtulit. In eundem quoque sensum loquitur Chrysostomus. Honorem verò sacerdotij ita Christo vendicant, vt Antichristi vocem fore testetur Augustinus si quis Episcopum inter Deum & homines intercessorem faciat.

Cōtra aduersarium Legis sæpius.

Lib. 2. contrà Parm. c. 8.

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis monstretur illic Christi immolatio, vt crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorsisse quàm institutioni Domini conueniebat (quòd nescio quam repetitæ aut saltem renouatę immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura simplicíque Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideo vocatur Cœna quoniam sola hic eius authoritas vigere debet. Equidem quum pium atque orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videam, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimū derogare, vllius impietatis damnare eos non sustineo. excusari tamen non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicum sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non contenti simplici ac germana Christi institutione, ad Legis vmbras nimis deflexerunt.

Gal. 3. 1.

Quidam tamē ex veteribus ad Legis vmbras nimium deflexisse videntur.

Proinde nihil tutius quàm Dei verbo inniti.

Quod non satis attentè ab illis expensum est.

12 Siquis diligēter expendat, hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostram verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repræsentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tamen fuerit repręsentationis species. Siquidem illic sacerdotes Leuitici quod peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: sistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic denique gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificij effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblati sibi à Filio sacrificij, ad populum fidelem transmittat. Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quod offeratur victima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrum epulum distribuant. Quo sublimius est ac sanctius mysterium, eo religiosius ac maiore reuerentia tractari cōuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quod Scriptura tradit hęreamus. Et certè si cogitamus Domini non hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominum authoritate vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaque Apostolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irrepserant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnicam illam institutionem reuocat: vnde perpetuam esse petendam regulam ostendit.

Magnū enim discrimen constituendum est inter Mosaica sacrificia & Cœnam Domini quæ sacrificium Eucharisticum dicitur.

Regula certa in hac disputatione.

1. Cor. 11. 20.

13 Porrò nequis rixator ex sacrificij ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui sacrificij vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc θυσίαν, nunc προσφοράν, nunc τελετὴν dicunt. Quod generaliter acceptum, cōplectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctio anagogen à sacrificiis Legis Mosaicæ habeat: sub quorum vmbris vniuersam sacrificiorum veritatem populo suo repræsentare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt formę, tamē ad duo membra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionísque testificatio: nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulādum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandam: nunc pro simplici

Locus de sacrificio & sacerdote.

Sacrificii nomen.

Distinctio.
1. Propitiatorium.
2. Eucharisticum.

pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis ſanctioné. ad quod poſterius membrum holocauſta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera diſtribuamus, ac alterum, docendi cauſa, vocemus λατρευτικὸν & σεβαστικόν: quoniam veneratione cultúque Dei conſtat quem illi fideles & debent & reddunt. vel ſi mauis εὐχαριστικόν: quandoquidem à nullis Deo exhibetur niſi qui immenſis eius beneficiis onuſti, ſe totos cum actionibus ſuis omnibus illi repédunt. Alterum propitiatorium, ſiue expiationis. Eſt autem expiationis ſacrificium, cui propoſitum eſt iram Dei placare, ipſius iudicio ſatisfacere, eóque peccata abluere & abſtergere: quo peccator eorum ſordibus repurgatus, & in iuſtitiæ puritaté reſtitutus, in gratiam cum Deo ipſo redeat. Sic vocabantur in Lege victimę quę pro peccatis expiandis offerebantur: nó quòd reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: ſed quòd verum huiuſmodi ſacrificium adumbrarent quod tandem ab vno Chriſto re ipſa peractum fuit. ab ipſo autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et ſemel, quòd illius vnius à Chriſto peracti efficacia & vis æterna eſt, vt ſua ipſe voce teſtatus eſt, quum dixit perfectum eſſe & impletum: hoc eſt, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remiſſioni, iuſtitiæ, ſaluti neceſſarium erat, id totum vnica illa ſua oblatione præſtitum & conſummatum: adeóque nihil deeſſe, vt nullus poſtea locus alteri hodie relinqueretur.

Sacrificii Euchariſtici alia nomina.

Propitiatoriū, quid.

Exod. 29. 36.

Nullū aliud, niſi Chriſti mors.

Ioh. 29. 30.

14 Quamobrem conſtituo, ſceleratiſſimum probrum, & non ferendam eſſe blaſphemiam tam in Chriſtum quàm in ſacrificium quo per mortem ſuam in cruce pro nobis defunctus eſt, ſiquis, repetita oblatione, de redimenda peccatorum venia, de propitiando Deo, & obtinéda iuſtitia cogitet. At quid aliud miſſando agitur, niſi vt nouę oblationis merito, paſſionis Chriſti fiamus participes? Et ne vllus eſſet inſaniendi modus, parum eſſe putauerunt, ſi dicerent commune ex æquo fieri ſacrificium pro tota Eccleſia, niſi adderent, ſui arbitrij eſſe, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potius cuicunque qui talem ſibi mercem numerato pretio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamé vel aliqua nota authoris ſui exemplum referrent, numeri ſimilitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, ſecundum Gallicam quidem ſupputationem, triginta nummulis æreis védunt. ſed ille, ſemel: hi, quoties emptor occurrit. Hoc ſenſu & Sacerdotes eſſe negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Chriſtus, vnicus eſt Noui teſtaméti Pontifex & Sacerdos, in quem tranſlata ſunt omnia ſacerdotia, & in quo clauſa ac terminata. Et ſi nihil Scriptura de æterno Chriſti ſacerdotio meminiſſet: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullum inſtituit, manet inuictum Apoſtoli argumentum, Neminem ſibi honorem vſurpare niſi qui à Deo vocatus ſit. Qua ergo fiducia ſacrilegi iſti, qui ſe iactant Chriſti carnifices, audent ſe Dei viuentis Sacerdotes appellare?

Vnde ſequitur, Cœnā Domini, multo minus Miſſam Papiſticā, Sacrificium propitiatorium dici poſſe.

Nec ſacerdotes dici poſſunt qui Miſſam demurmurant.

15 Eſt apud Platonem libro de Repu. ſecundo elegantiſſimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis diſſerit, ſtultámque improborum ac ſceleſtorum hominū confidétiam ridet, qui putarent his quaſi velis obtegi ſua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, ſecurius ſibi indulgerent: prorſus videtur ad Miſſariæ expiationis vſum, qualis hodie in mundo eſt, alludere. Fraudare alium & circunuenire, nefas eſſe omnes ſciunt. Vexare iniuriis viduas, pupillos expilare, moleſtiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad ſe rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiuſquam fortunas, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium eſſe fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia paſſim audent tam multi, tanquam impune auſuri? Sanè ſi ritè expendimus, non alia cauſa tátum illis animi facit, niſi quia Miſſario ſacrificio, tanquam ſoluto pretio, ſatisfacturos ſe Deo confidunt, aut ſaltem hanc ſibi cum eo tranſigendi facilem eſſe viam. Pergit deinde Plato craſſum eorum ſtuporem ridere qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quas alioqui apud inferos ſubituri eſſent. Et quorſum hodie ſpectant anniuerſaria, & maior pars Miſſarum, niſi vt qui tota vita crudeliſſimi tyranni fuerunt, aut rapaciſſimi prædones, aut ad omne flagitium proſtituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

Quorū vanitas, vel ab ipſo Platone ſatis arguitur, dum hos falsè ridet, qui expiationibus eiuſmodi nixi ſecurius agunt, quod talibus piaculis pœnas redimi opinentur.

16 Sub altero ſacrificij genere quod εὐχαριστικὸν diximus, cótinentur omnia charitatis officia, quibus dum fratres noſtros complectimur, Dominum ipſum in membris ſuis honoramus: omnes deinde noſtræ preces, laudes, gratiarū actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore ſacrificio dependent, quo anima & corpore

Ad euchariſticum genus omnia pietatis in Deum & charitatis in proximum officia ſpectant.

corpore in templum ſanctum Domino conſecramur. Neq; enim ſatis eſt ſi externæ noſtræ actiones ad illius obſequium applicentur: ſed nos primò, deinde noſtra omnia conſecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis eſt, gloriæ eius ſeruiat, & eius amplificandæ ſtudium ſpiret. Hæc ſacrificij ſpecies nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remiſſionem, nihil ad promerendam iuſtitiam pertinet: ſed in magnificando duntaxat & exaltando Deo verſatur. Siquidem gratum acceptúmque Deo eſſe non poteſt niſi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remiſſione, ſibi aliunde reconciliauit, ideóque piaculo abſoluit. Eſt autem adeò Eccleſiæ neceſſaria vt abeſſe ab ea non poſſit. Itaq; æterna futura eſt quandiu ſtabit populus Dei, quemadmodum iam ex Propheta ſuperius viſum eſt: ſiquidem eo ſenſu accipere libet vaticinium iſtud, Quoniam à ſolis ortu vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus: & in omni loco incenſum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile eſt nomen meum in Gentibus, dicit Dominus. tantùm abeſt vt ſubmoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora noſtra, hoſtiam viuentem, ſanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi ſignificanter admodum loquutus eſt, quum hunc eſſe rationalem noſtrum cultum ſubiecit. intellexit enim ſpiritualem colendi Dei ritum, quem carnalibus Legis Moſaicę ſacrificiis tacitè oppoſuit. Sic beneficentia & communicatio, victimę appellantur quibus placetur Deus. Sic Philippēſium benignitas qua Pauli inopiam ſubleuarant, hoſtia bonæ fragrantiæ. ſic omnia fidelium bona opera, ſpirituales hoſtiæ.

Quæ ſacrificii ſpecies nihil ad iram Dei placandam pertinet.
Nec poteſt ab Eccleſia ſeparari.
Malac.1.11.
Rom.12.1.
Quod Prophetæ & Apoſtoli teſtimoniis comprobatur.
Heb.13.16.
Phil.4.18.

17 Et quid multa perſequor? Subinde enim in Scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc ſub externa Legis pędagogia Dei populus continebatur, ſatis tamen exprimebant Prophetæ, ſubeſſe illis carnalibus ſacrificiis veritatem, quæ Chriſtianæ Eccleſiæ cum Iudaica gente communis eſt. Qua ratione precabatur Dauid vt oratio ſua, ſicut incenſum, in conſpectum Dei aſcenderet. Et Oſeas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid ſacrificia laudis nuncupat. Quem Apoſtolus imitatus, hoſtias laudis etiam ipſe vocat: & interpretatur fructum labiorum cōfitentium nomini eius. Huius generis ſacrificio carere non poteſt Cœna Domini: in qua dum eius mortem annuntiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus ſacrificium laudis. Ab hoc ſacrificandi munere, regale ſacerdotium nuncupamur omnes Chriſtiani: quòd per Chriſtum offerimus illam, de qua loquitur Apoſtolus, hoſtiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neque enim nos cum noſtris muneribus, ſine interceſſore, in conſpectum Dei apparemus. Chriſtus eſt, quo mediatore intercedente, nos ac noſtra Patri offerimus. Ille Pontifex noſter, qui in ſanctuarium cæli ingreſſus, acceſſum nobis aperit. Ille altare, cui donaria noſtra imponimus: vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille inquam eſt qui nos Patri regnum ac Sacerdotes fecit.

Orationes, gratiarū actiones & eiuſmodi ſacra exercitia ideo ſacrificia dicta ſunt.
Pſal.141.2.
Oſeæ 14.3.
Pſal.51.21.
Heb.13.15.
Cœna Domini eodem ſenſu Euchariſtia nominatur.
1.Pet.2.9.
Hoc ſenſu fideles omnes ſunt ſacerdotes.
Apoc.1.6.

18 Quid ſupereſt niſi vt cæci videant, ſurdi audiant, pueri intelligant hanc Miſſæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes reges terrę & populos, à ſummo vſque ad nouiſſimum, ſic inebriauit, ſic percuſſit ſopore ac vertigine, vt brutis ipſis ſtupidiores, proram & puppim ſuæ ſalutis in hac vna exitiali voragine ſtatuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandúmque Chriſti regnum. Hęc eſt Helena, pro qua veritatis hoſtes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua ſpirituali fornicatione (quę omnium eſt maximè execrabilis) ita ſe conſpurcant. Non hîc vel minimo digito attingo craſſos illos abuſus quibus ſacræ ſuæ Miſſæ profanatam puritatem prætendere poſſent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm ſordidos quæſtus faciant ſuis miſſationibus, quanta rapacitate auaritiam ſuam expleant. Tantum indico, ídque paucis & ſimplicibus verbis, qualis ſit ſanctiſſima ipſa Miſſæ ſanctitas: ob quam adeò ſpectabilis eſſe, tantáque in veneratione haberi aliquot ſeculis meruit. Nam & tanta hæc myſteria pro dignitate illuſtrari, maioris operis fuerit: & illas obſcœnas ſordes, quæ ante oculos oráque omnium verſantur, admiſcere nolo: vt omnes intelligant, Miſſam in ſelectiſſima ſua, & qua maximè venditari poteſt, integritate acceptam, ſine ſuis appēdicibus à radice ad faſtigium, omni genere impietatis: blaſphemiæ, idololatriæ, ſacrilegij ſcatere.

Concluſio, Miſſæ abominationem calicē eſſe quo inebriati ſunt reges terræ & populi, ac Helenam illam pro qua tanta atrocitate digladiantur.
Miſſæ elogia.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ ſciri de duobus iſtis Sacramentis referre duximus: quorum vſus à primordio Noui teſtamenti ad cōſummationem vſq; ſeculi, Chriſtianæ Eccleſiæ eſt traditus: Vt ſcilicet Baptiſmus, quidam quaſi

Capitis poſtrema pars, ſummam eorū repetens quæ de

Dd 2 ingr

S. Baptismo & Cœna tenere cõuenit: simúlque ostenditur cur Cœna sæpius iteretur, Baptismus non item.
ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentũ, quo Christus fidelium suorum familiam spiritualiter pascit. Quare vt non nisi vnus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Baptismus non nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autem subinde distribuitur, vt intelligant se Christo assiduè pasci qui semel in Ecclesiam allecti sunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vllum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrij, erigere ac statuere noua Sacramenta, facilè intelliget qui meminerit quod suprà satis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo posita esse vt de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo consiliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate spondere possit, aut certiores securósque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nanque constituitur, neminem signum proponere posse quod eius voluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit: solus ipse est, qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius, & fortè rudius, sed apertius: Sacramentum, sine salutis promissione esse nunquam potest. Omnes homines in vnum simul coacti, nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere Sacramentum.

Nec homo quispiam, potest erigere noua sacramẽta.
Iesa. 40.13.
Rom. 11.34.

Argumẽto firmissimo id demonstratur.

Christianos hisce duobus contentos esse debere: quod collatione temporum ante & post Christum probatur.

20 His ergo duobus cõtenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nullum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat: sed ne appetat quidem, aut expectet, ad consummationem vsque seculi. Nam quòd diuersa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, pręter sua illa ordinaria data sunt (vt man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hac variatione admonebantur ne talibus figuris insisterent, quarum status parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nullóq; fine perstaret. Alia longè ratio nobis est, quibus reuelatus est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt absconditi, tanta affluentia & vbertate, vt nouam aliquam accessionem ad hos thesauros sperare vel postulare, verè Deum irritare sit, & aduersum nos prouocare. Vnum dũtaxat Christum esurire, quærere, spectare, discere, ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni sui Dominus ad plenum manifestabit, & se qualis est, nobis spectandum ostendet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, per Nouissimam horam, nouissimos dies, nouissima tempora designatur, nequis vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione sese fallat. Sæpenumero enim multísque modis antea loquutus per Prophetas, vltimis his diebus loquutus est cælestis Pater in dilecto Filio suo, qui solus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenum manifestauit, quantum nostra interest, dum nunc per speculũ eum conspicimus. Iam verò vt hoc hominibus ablatum est, ne noua Sacramenta in Ecclesia Dei condere possint: ita optandum esset, iis ipsis quæ à Deo sunt, quam minimum humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atque infusa aqua vinum fugit & diluitur: aspersóque fermẽto tota farinæ massa acescit: sic mysteriorum Dei sinceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de suo adiicit. Et tamen videmus quantum à germana sua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus satis vbique pomparum, ceremoniarum, gesticulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: sine quo Sacramenta etiam ipsa, Sacramenta non sunt. Quin nec ceremonię ipsę à Deo institutę in tanta turba caput exerere possunt, sed tanquam oppressæ iacent. Quantulum in Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi iustè cõquesti sumus, nempe Baptismus ipse? Cœna prorsus sepulta est quum versa fuit in Missam, nisi quòd semel quotannis, sed concerpta & dimidiata laceráque forma visitur.

Exo. 16.13, & 17.6.
1. Cor. 10.3.
Num. 21.8.
Iohan. 3.14.
Col. 2.3.
1. Ioh. 3.2.
1. Ioh. 2.18.
1. Pet. 1.20.

Heb. 1.2.
Luc. 10.22.

1. Cor. 13.12.

Quid efficiant ab hominibus excogitata sacramenta, aut additamenta quæ S. Baptismum fœdarũt & Cœnam sepelierunt.

CAPVT XIX.

De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita sunt, declaratur, tum qualia sint ostenditur.

Duæ sunt partes huius capitis.

1 In genere de his quinque Sacramentis differitur, sect. 1. 2. & 3.
2 Deinde speciatim à sectione 4. vsque ad finem capitis.
 1 De confirmatione, sect. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.
 2 De Pœnitentia, sect. 14. 15. 16. & 17.
 3 De extrema vnctione, sect. 18. 19. 20. & 21.
 4 De ordine, ex quo septem sacramentula prodierunt, sect. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.
 5 De matrimonio, sect. 34. 35. 36. & 37.

Poterat

Præsentis disputationis cũ tractatione de S. Baptismo & Cæna conexio.

Causa.

Poterat superior de Sacramentis disputatio apud dociles & sobrios hoc obtinere ne vltrà curiosius progrederentur, nec præter illa duo quæ à Domino instituta nossent, vlla alia Sacramenta sine Dei verbo amplecterẽtur. Verùm quoniam illa de septem Sacramentis opinio, omnium ferè sermone trita, scholásque & conciones omnes peruagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum insidet: visus sum mihi operæpretium facturus, si quinq; reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac propius excuterem, omníque absterso fuco, simplicibus spectanda proponerem qualia sint, & quàm falsò pro Sacramentis hactenus habita fuerint. Principiò hîc testatum volo piis omnibus, me hanc de nomine contentionem minimè litigandi cupiditate suscipere: sed grauibus causis adduci ad impugnandum eius abusum. Non me latet, Christianos, vt verborum, sic rerum omnium esse dominos. posse igitur pro suo arbitrio voces rebus accommodare, modò pius sensus retineatur, etiam siqua sit in loquendo improprietas. Hoc totum concedo: etsi melius fuerit, verba rebus subesse quàm res verbis subiici. Sed in nomine Sacramenti alia est ratio. Nam qui septem ponunt, simul illam definitionem omnibus tribuunt, vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obtinendæ gratiæ. Adeóque ipse Magister Sententiarum, Mosaicæ Legis sacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Estne, obsecro, tolerabile, vt quæ symbola Dominus ore suo consecrauit, quæ eximiis promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis non censeantur: interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant? Ergo aut definitionem mutent, aut hac verbi vsurpatione abstineant, quæ falsas & absurdas opiniones pòst generet, Est (inquiunt) extrema vnctio inuisibilis gratiæ figura & causa, quia est Sacramentum. Quod inferunt si nullo modo concedere oportet, in ipso certè nomine est occurrendum, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionem præbeat. Rursus quum probant Sacramentum esse, causam adiungunt: quia externo signo constet ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

Necessitas, grauibus rationibus innitens.

Quarum præcipua est doctorum Papistarum impietas, humanis ritibus plus quàm Dei institutis tribuentium.

Exemplo perspicuo id probatur.

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa non superuacuam controuersiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendum est quod inuicta ratione prius confirmauimus. Sacramenti instituendi arbitrium non nisi penes Deum vnum esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelium conscientias ac consolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis testimonium esse debet bonæ erga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorum testis esse potest: quando nemo Dei consiliarius fuit. Solus ergo ipse est qui de se nobis per verbum suum testificatur legitima authoritate. Sacramentum, sigillum est quo Dei testamentum seu promissio obsignatur. Obsignari verò non posset rebus corporeis & elementis huius mundi, nisi virtute Dei ad hoc formentur & designentur. Instituere ergo Sacramentum homo non potest: quia facere vt sub rebus tam abiectis tanta Dei mysteria lateant, id verò humanæ virtutis non est. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum esse Sacramentum faciat: vt Augustinus optimè docet. Præterea retineri aliquod discrimen vtile est inter Sacramenta & alias ceremonias, nisi volumus in multa absurda incidere. Apostoli orarunt genibus flexis. genua igitur non flectentur sine Sacramento. Discipuli feruntur orasse versus Orientem. sit nobis Sacramentum Orientis aspectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio sæpius à sanctis facta memoratur. & manuum quoque extensio Sacramentum fiat. omnes denique sanctorum gestus in Sacramenta transeant. etsi ne hæc quidem admodum morarer, modò non essent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

Vnde liquet non de verbis sed de rebus grauiss. agi.

Nec posse homines sacramẽta instituere.

Iesa. 40. 13.
Rom. 11. 34.

Homil. in Iohannem 80.
Act. 9. 40. & 20. 36.
1. Tim. 2. 8.

Deinde, vtile esse vt aliquod discrimen inter sacramenta et alias ceremonias retineatur, ne omnia in Sacramenta ineptè transeant.

3 Si veteris Ecclesiæ authoritate premere nos velint, dico eos fucũ facere. Nusquam enim apud Ecclesiasticos scriptores numerus hic septenarius inuenitur. nec satis constat quo primùm tempore obrepserit. Fateor quidẽ in vocabulo Sacramenti, esse interdum liberiores. sed quid eo significant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniáq; pietatis exercitia. Quum autem de iis signis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis, Baptismo & Eucharistia, contenti sunt. Ne quis falsò iactari hoc à me putet, pauca Augustini testimonia hîc referam. Ad Ianuarium, Primò (inquit) tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Christum

Nec apud Ecclesiasticos scriptores septem sacramenta inueniuntur.

Epist. 118.

Augustinus, qui instar omnium esse potest, duo tantùm diuinæ in nos gratiæ testimonia, & Christianorum sacramēta, agnouit.

(sicut ipse in Euangelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Trinitatis nomine cōsecratus, & communicatio corporis & sanguinis Domini, & siquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana, A resurrectione Domini quædam pauca signa pro multis, eadémque factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hîc sacri numeri, hoc est septenarij, mentionem facit? An verisimile est prætermissurum fuisse si tunc fuisset in Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliâs in obseruandis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismum & Cœnam nominat, alia subticet: annon satis innuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subsidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantùm verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesiæ consensione destitui dico, vtcunque hoc prætextu maximè superbiant. Sed iam ad ipsas species descendamus.

Lib. 3. c. 9

Sic & Ambros. lib. de iis qui init. mysteriis, & in sex lib. de sacrament.

Conclusio, verbo Dei & veteris Ecclesiæ cōsensu Papistas septem sacramentarios carere.

4

DE CONFIRMATIONE.

Qualis olim fuerit confirmatio.

Vid. Caluin. adu. Concil. Trident. Item præfat. in Catechis. Latinum.

Hic mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo sisterentur: vt officium illud implerēt quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei confessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei cōfessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erāt, sub finem pueritiæ, aut ineunte adolescentia, repræsentabantur iterum à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundum formulam catechismi quam tunc habebāt certam ac communem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis sanctáque meritò esse debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoq; adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille, fide sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Huius moris sæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per Episcopalem manuum impositionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hîc nostri aduersarij, Sacramētum iure vocari in quo Spiritus sanctus conferatur. Verùm ipse Leo alibi explicat quid his verbis sibi velit, Qui apud hæreticos baptizatus est, inquit, non rebaptizetur, sed Spiritus sancti inuocatione per manuum impositionem confirmetur: quia Baptismi tantùm formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus cōtra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo nonnihil hallucinari Hieronymum, quòd Apostolicam esse obseruationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptiis abest. Et illud ipsum mitigat quum addit, hanc benedictionem solis Episcopis esse datam, magis in honorem sacerdotij, quàm ex Legis necessitate. Talem ergo manuum impositionem, quæ simpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in purum vsum velim.

Impositio manuum.

Epist. 39.

Epist. 77.

Hodie in purū vsum restituenda.

Qualis post introducta sit cōfirmatio.

5 Posterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiam nescio quam confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis virtutem esse finxerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptismo regenerati sint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctę crucis, & confirmo chrismate salutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Pulchrè omnia, & venustè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus sancti præsentiam hîc promittat? Ne iota quidem obtendere possunt. Vnde ergo nos certiores facient, chrisma suum esse vas Spiritus sancti? Videmus oleum, crassum scilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Augustinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, si quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd si Sacramentorum se ministros, vt par est, agnoscerent, non diutius pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est nequid sine mandato obeat. Age, mandatum huius ministerij aliquod producant, & verbum non addam. Si mandato deficiuntur, sacrilegam audaciam excusare non possunt. Hac ratione Pharisęos Dominus interrogabat, essétne Baptismus Iohannis è cælo, an ex hominibus. Si respondissent, ex hominibus: obtinebat, friuolum esse & vanum: si è cælo, doctrinam Iohannis agnoscere cogebantur. Itaque ne essent nimium in

Quàm falsò sacramentum nominetur.

Verbo enim et mādato caret.

Matt. 21. 25.

Iohannem contumeliosi, non ausi sunt fateri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è cælo persuadere volunt, probent. *Dilemma adu. cõfirmationem hanc.*

6 Tuentur se quidem Apostolorum exemplo, quos nihil temerè fecisse existimant. *1. Argumentum, pro confirm. papistica, ab Apostolorum exemplo, Act. 8. 15.* Rectè id sanè: neque à nobis reprehenderentur si se Apostolorum imitatores ostenderent. Sed quid fecerunt Apostoli? Narrat Lucas in Actis, Apostolos, qui Hierosolymis erant, quum audissent Samariam recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem: illos pro Samaritanis orasse vt Spiritum sanctum acciperent, qui nondum in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Iesu: oratione facta, manus illis imposuisse. per quam impositionem Spiritum sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impositione aliquoties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: *Responsio 1.* nempe suum ministerium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gratias, quas tunc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apostolis per manuum impositionem administrari & distribui. Huic autē impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significarent, se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc ministerium quo tunc Apostoli fungebantur, si adhuc in Ecclesia *2.* maneret, manuum quoque impositionem oporteret seruari: sed vbi gratia illa conferri desiit, quorsum pertinet manuum impositio? Adhuc certè adest populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi ductore & directore consistere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim ęternam & perpetuò constaturam promissionem, qua Christus sitientes ad se vocat, vt *Iohan. 7. 37.* bibant aquas viuas. Sed cessarunt illa virtutum miracula, & manifestæ operationes, quæ per manuum impositionem distribuebantur, nec nisi ad tempus esse debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelij prædicationem, nouum Christi regnum, inauditis & inusitatis miraculis illustrari & magnificari. A quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit: sed regni sui magnificentiam, verbíque sui dignitatem satis excellenter manifestatam docuit. Qua igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari *Histrionum papisticorum vanitas.* dicent? Hoc agendum erat manuum impositione, vt euidens Spiritus sancti virtus statim se exereret. Id non efficiunt. quid igitur pro se iactant manuum impositionem, quam Apostolis quidem in vsu fuisse legimus, sed prorsus in alium finem?

7 Eiusdem hoc rationis est acsi quis doceret flatum illum quo Dominus discipulos *Respõsionis confirmatio, à simili exēplo Christi, Iohan. 20. 22.* suos afflauit, Sacramentum esse quo detur Spiritus sanctus. Atqui hoc semel Dominus quum fecit, non à nobis fieri etiam voluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore quo visibiles Spiritus sancti gratias ad eorum preces administrari, Domino placebat: non vt posteri vacuum & frigidum signum (quod simiæ istæ faciunt) mimiticè tantùm & sine re effingerent. Quòd si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescio quam præposteram κακοζηλίαν) vnde tamen oleum, quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis *Galat. 4. 9. Coloss. 2. 20.* huius mundi longè abstrahit, qui nihil magis damnat quàm talibus obseruatiunculis hærere? Hoc verò non à me, sed à Domino audacter pronuntio, Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno *Resp. 3. ab absurdo & impio aicto istorum, qui suum oleum vocant oleum salutis.* Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa quæ vsu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cœna Domini *Exceptionis dilutio.* exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinent panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramentis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus vtrunque destruet. Prætereunt enim & euanescunt cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint: non in carne nos *1. Cor. 6. 13.* retinent, sed verè & spiritualiter docent.

8 Verùm propius adhuc inspiciamus quot monstra foueat alátque hæc pinguedo. *2. Arg. Baptismum sine confirmatione ritè perfici nõ posse.* Dicunt isti vnctores, Spiritum sanctum in Baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione, ad gratiæ augmentum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negent Baptismum ritè sine confir-

mat

Responsio. matione perfici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo consepulti sumus, facti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur mortificationem carnis nostræ & viuificationem Spiritus: quòd vetus homo noster crucifixus est, quo nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quòd si Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerebantur, cui tam vbique obsequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorum doctrinam proferri potest, quàm illud Milcuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari tantùm, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema sit. Quòd autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritum sanctum: non simpliciter negat, vllo Spiritus dono præditos qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterētur: sed acceptionem Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes, & visibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apostoli Spiritum accepisse in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo dictum esset, Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Videte malitiosam & sonticam Satanę fraudem, qui ex Deo estis. Quod verè in Baptismo dabatur, in sua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à Baptismo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanę esse doctrinam, quę promissiones Baptismi proprias, à baptismo abscissas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara ista vnctio. Dei verbum est, Omnes, qui in Christo baptizati sunt, Christum induisse cum suis donis. Verbum vnctorum, Nullam promissionem in Baptismo percepisse, qua in agonibus instruantur. Illa vox est veritatis: hanc mendacij esse oportet. Verius ergo definire hanc confirmationem possum quàm ipsi hactenus definierint: nempe insignem esse Baptismi contumeliam, quæ vsum ipsius obscurat, imò abolet: falsam esse diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abstrahit. Aut si mauis, Oleum diaboli mendacio pollutum, quod velut offusis tenebris, simplicium mentes fallit.

Rom.6.4.
Cōfirmatio responsionis, è Milcuitani Concilii decreto petita.
Act.2.4.
Matt.10.20.
Resp.2. triplicem impietatē huius dogmatis retegens.
Prima, sine cōfirmatione Baptismum non prodesse.
Galat.3.27.
De consecr. dist.5.c.sp.
Confirmationis huius descriptio.

9 Addunt prætereà, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionem accipere debere post Baptismum, vt pleni Christiani inueniantur: quia nunquam erit Christianus nisi qui confirmatione Episcopali fuerit chrismatus. Hæc illi ad verbum. Atqui putabam, quæcunque ad Christianismum pertinent, omnia Scripturis perscripta ac comprehensa esse. Nunc, vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda discendáque est. Dei ergo sapientia, cęlestis veritas, tota christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac sententia damnantur omnes Apostoli, & tot Martyres, quos nunquam fuisse chrismatos, certo certius est: quando nondum erat factum oleum, quo perfusi, omnes Christianismi numeros implerent, vel potius Christiani fierent, qui nondum erant. Verùm vt taceam, abunde se ipsi refellunt. Quotam enim populi sui partem post Baptismum perungunt? cur igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam supina negligentia omittere eos sinunt quod omitti sine graui piaculo non licebat? cur non seuerius exigunt rem adeò necessariam & sine qua salus obtineri non potest? nisi fortè quis subita morte prępeditus fuerit. scilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti esse quanti venditant.

Secunda impietas, sine confirmatione pleni Christiani esse non possumus.
Verba ca. 1. De consec. distin. 5. Con. Aure. ca. Vt ieiunij. De consec. dist. 5.
Huius impietatis refutatio 1.
2.
Cap. De his vero. eadem distinct.

10 Postremò constituunt, sacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum: quòd illa summorum Pontificum manibus peculiariter administratur, Baptismus ab omnibus vulgariter sacerdotibus distribuitur. Quid hîc dicas nisi planè furiosos esse, qui suis inuentionibus ita blandiuntur vt præ ipsis sacrosanctas Dei institutiones securè contemnant? Os sacrilegum, túne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Christi Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ improbitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ sedis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, sua quoque opinione, effręnem insaniam cœperunt paulùm moderari. Maiori, inquiunt, veneratione colenda est: fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia maius augmentum virtutum pręstat, licet Baptismus plus ad remissionem valeat. Verùm prima ratione nónne se Donatistas

Tertia impietas, hanc suam in confirmatione vnctionem præstantiorem esse Baptismo, idque primum quod à digniore conferatur.
Lib. 4. Sent. distinct.7.ca. 2.
Huius impietatis refutatio 1.

tistas produnt, qui vim Sacramenti à ministri dignitate æstimant? Faxo tamen, vocetur dignior confirmatio à dignitate Episcopalis manus. Sed siquis ab illis sciscitetur vnde tanta prærogatiua Episcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure vsi sunt, qui soli Spiritum sanctum distribuerunt. An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis Sacramentum sanguinis in Cœna Domini attingendum esse? quod laicis ideo denegant quia solis Apostolis à Domino datum fuerit. Si solis Apostolis, cur non inferunt, Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit vt subitò Episcopos creent. Postremò non erat Apostolus Ananias, ad quem tamen Paulus missus est vt visum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino proprium hoc munus Episcoporum fuerat, cur ausi sunt ad plebeios presbyteros transferre? quemadmodum in quadam Gregorij epistola legitur.

[Margin: 2. 3. 4. Act. 9.17. 5. Distinct. 95. ca. Peruenit.]

11 Altera ratio quàm friuola, inepta, & stolida est, Digniorem vocare suam confirmationem, quàm Dei Baptismum: quia in ea frôs oleo inficiatur, in Baptismo cranium? quasi verò Baptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur isti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento suo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei est, inter humanarum inuentionum turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non habebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptismo magnifaciunt. Nos ergo contrà dicimus in Baptismo quoq; frontem aqua tingi. Præ hac, vestrum oleum non vnius stercoris facimus, siue in Baptismo, siue in confirmatione. Quòd si quis pluris vendi alleget, hac pretij accessione siquid boni alioqui inesset vitiatur, tantùm abest vt furto venditare liceat fœdissimam imposturam. Tertia ratione impietatem suam traducunt, dum maius virtutum augmētum conferri in confirmatione garriunt quàm in Baptismo. Impositione manuum Apostoli visibiles Spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum pinguedo se fœcundam ostendit? Sed valeant isti moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus est: quem abrumpere satius sit quàm in dissoluendo tantopere laborare.

[Margin: *Deinde, quod in digniore parte corporis fit.* *Resp. 1. quæ impietatem istorũ nebulonum aperit.* 2. *Tertio, quod maius virtutũ augmentũ conferat.* *Refutatio.*]

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici se vident, prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum consensu firmatam. Etiamsi id verum esset, nihil tamen efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è cælo: non ex hominibus, sed ab vno Deo. Deum suæ confirmationis authorem probent oportet, si Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis quæ isti Sacramenta ementiunur. De manuum impositione loquúntur veteres, sed an Sacramentum vocant? Augustinus apertè affirmat nihil aliud esse quàm orationem. Neque hîc mihi putidis suis distinctionibus obganniant, non ad confirmatoriam Augustinum illud retulisse, sed curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber & in hominum manibus versatur. si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scripsit, cedo, non conuitiis modò, pro solenni suo more, sed sputis me obruant. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesię vnitatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositionem repeti potius quàm Baptismum: discrimen ostendit. Quid enim (inquit) aliud est manuum impositio quàm oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

[Margin: *3. Arg. à consuetudinis vetustate.* *Resp. 1.* 2. Lib. 3. de Baptismo, contra Donatist. cap. 16. 3. *Augustinus de cõfirmatione quid senserit.* Lib. 5. cap. 23]

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuisse admonui, priusquam abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur. non enim esset confirmatio talis qualem isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis, qua pueri aut adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc vsum conscripta esset, summam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis nostræ capitum, in quę vniuersa fidelium

[Margin: *Vetus autem illa confirmatio fuit aamodum laudabilis.*]

Eccl

Et nostro hoc sæculo in Christianis Ecclesiis restituta.

Ecclesia consentire sine controuersia debet. puer decennis Ecclesię se offerret ad edendam fidei confessionem: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & sinceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fidelium populus, teste & spectante Ecclesia profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, profectò parentum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihili ad se pertinétem, securè negligunt, quam tum sine publico dedecore omittere non possent. maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non adeò temere quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur. omnibus denique esset quædam velut methodus doctrinæ Christianæ.

14 DE POENITENTIA.

De Pœnitentia confusè, incertè & iniustè differunt Pontificii doctores.

Lib. 3. ca. 3. & 4.

PRoximo loco statuunt pœnitentiam: de qua sic confusè & perturbatè differunt vt nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus, nunc id tantùm nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendum suum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obseruabant, vt qui iniunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur coram Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus sæpenumero appellat, pacem dare. Quo autem & grauior esset, & plus commendationis apud populum haberet ista actio, constitutum fuit vt semper Episcopi authoritas hîc intercederet. Hinc illud decretum Concilij Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilij Arausicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine reconciliatoria manus impositione ad communionem admittantur: si reualuerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium: completóque tempore, reconciliatoriam manus impositionem ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertij, Presbyter sine authoritate Episcopi, non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circunspectiorem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopum manum imposuisse, sed totum etiam clerum. sic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iusto tempore: deinde ad communionem veniunt. & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Postea successu temporis eò delapsa res est vt extra publicam pœnitentiam in priuatis quoque absolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa distinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationem, de qua Cyprianus meminit, sanctam & Ecclesiæ salutarem fuisse iudico: ac hodie restitutam esse cuperem. Recentiorem hanc tametsi improbare, vel saltem acrius insectari non audeo, minus autem necessariam arbitror. Vtcunque sit, videmus tamen manuum impositionem in pœnitentia ceremoniam esse ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit: non illa quidem contemnenda, sed quæ inferiore loco esse debeant quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

Adu. quos primum ostenditur quis apud veteres vsus fuerit solennis illius manuum impositionis.

Lib. epist. 1. epist. 2.

Cap. 31.

Lib. epist. 3. epist. 14.

In Decre. 26 quæst. 6.

Quam isti faciunt velut fundamentum sacramenti Pœnitentiæ.

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia perperam interpretando corrumpere) anxiè in reperiendo hîc Sacramento desudant. nec mirum videri debet: nodum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implicitam, suspensam, incertam, opinionúmque varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel pœnitentiam exteriorem esse Sacramentum, & si ita est: existimare debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit res Sacramenti: vel vtramq; simul esse Sacramẽtum: nec duo, sed vnum completum. Verùm exteriorem esse Sacramentum duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remissionem autem peccatorum, rem tantùm, & non Sacramentum. Qui Sacramenti definitionẽ supra à nobis positam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicunt esse Sacramẽtum, & inu

Deinde, inter eos ipsos nõ conuenit, qua ratione vel quo sensu Pœnitentia dicatur sacramentum.

Porrò, quicquid obtendat, definitio sacra-

& inuenient non esse ceremoniam externam à Domino institutam ad fidei nostrę confirmationem. Quòd si causentur, definitionem meam legem non esse cui parêre necesse habeant: audiant Augustinum, quem sacrosanctum se habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, visibilia instituta sunt: vt ab iis quæ oculis cernuntur ad ea quæ intelliguntur, sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipsi vident, aut aliis queunt ostendere in eo quod sacramentum pœnitentiæ vocant? Idem alibi, sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Neque vllo modo, sacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quæ spiritualem fructum repræsentet.

mēti nullo modo ei conuenit.

Lib.3.quæst. Vet.testam.

In sermone quodam de Baptis. infant.

16 Ac (vt istas belluas in sua arena conficiam) si vllum hîc sacramentum quæratur, nónne longè speciosius iactari poterat absolutionem sacerdotis sacramentū esse, quàm pœnitentiam vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam esse ad cōfirmandam fidem nostram de peccatorum remissione, haberéque promissionem clauium, vt vocant, Quodcunque ligaueritis aut solueritis super terram, erit solutum & ligatum in cælis. Sed obiecisset quispiam, plerosque solui à sacerdotibus, quibus nihil tale accedit tali absolutione: quum ex eorum dogmate sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Eucharistia duplicem manducationem statuunt, sacramētalem, quæ bonis æquè ac malis communis est: spiritualem, quæ bonorum tantùm est propria: cur non & absolutionem bifariam percipi fingerent? Nec tamen hactenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo suo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate dissideat docuimus quum id argumētum seriò tractaremus. Tantùm hîc ostendere volo, hunc scrupulum nihil impedire quominus absolutionem sacerdotis sacramentum nuncupent. Respondere enim per os Augustini licebat, Sanctificationem esse sine visibili sacramento, & visibile sacramentum sine interiori sanctificatione. Item, sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Item, Induere Christum alios vsque ad sacramenti perceptionem, alios vsque ad sanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: istud, bonos solos. Sanè hallucinati sunt plusquam pueriliter, & cęci in sole fuerunt, qui quum multa difficultate æstuarent, rem planam adeò & cuiuis obuiam non perspexerunt.

Longè speciosius absolutionem Sacerdotis quàm pœnitentiam Sacramentum dicere potuerunt.

Non obstante, quod Sacerdotes non semper efficaciter absoluant: quod illi cōtra obiici posse verentur.

Lib.3.quæst. Vet. testam. De Baptis. paruulorū. Lib.5. De Baptism. cōtra Donatist.

17 Ne tamen animos tollant, quacunque in parte sacramentum posuerint, nego iure haberi pro sacramento. Primùm quòd nulla Dei promissio singularis ad hanc rem extet, vnica sacramenti hypostasis. Deinde quòd quęcunque hîc ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: quum ceremonias sacramentorum nonnisi à Deo institui posse iam definitum sit. Mendacium ergo & impostura fuit quod de sacramento pœnitentiæ commenti sunt. Ementitum hoc sacramentum ornarunt quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia siquis vestem innocentiæ in Baptismo perceptam peccando corruperit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunque sit, quin planè impium sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. Quasi verò per peccatum deleatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocandus sit peccatori quoties de peccati remissione cogitat, vt illic sese colligat, animúmque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum quę sibi in Baptismo promissa sit. Quod autem durè & impropriè Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptismum (à quo excidunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Aptissimè itaq; dixeris si Baptismum vocaueris pœnitentiæ sacramentum, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ sigillum iis datus sit qui pœnitentiam meditantur. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quòd scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello De fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confugimus? Quasi verò apertius quippiam requirendum sit, quàm quod recitat Euangelista: Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

Sed quacunque in parte Sacramentum posuerint, non est verè sacramentum.

Lib. 4. Sent. dist.14.cap.1. De pœniten. dist.1.cap.2.

Ideo licentius peccarunt, quā Pœnitētiam appellarūt secundam tabulam post naufragium.

Baptismus est pœnitentiæ Sacramentum.

Citatur Decret.15. quæstion. 1. cap. Firmissimè. Marc.1.4. Luc.3.3.

18 DE VLTIMA, vt vocant, VNCTIONE.

Vide Caluin.epist. de fugien

TErtium fictitium Sacramentum, est Extrema vnctio: quę nonnisi à Sacerdote perficitur, ídque in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo consecrato, atque hac

Extremæ vnctionis descriptio.

hac verborum forma, Per istam sanctam vnctionem, & piissimam suam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, odoratum, tactum, gustum. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamen, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiunt autem institutionem ab Iacobo positam esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fideiq; obsecratio saluum reddet laborantem, ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vnctio, cuius esse manuum impositionem suprà demonstrauimus: nempe histrionica hypocrisis, qua citra rationem, & sine fructu, Apostolos referre volunt. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione, iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, dæmonia eiecisse, leprosos mundasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrorum, oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius subesse mysterium facilè iudicabunt qui obseruarint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in rebus istis externis. Dominus cæco redditurus visum, ex puluere & sputo lutum composuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vnctione curarunt. At verisimile est vnctionem istam non temerè (vt nec omnia alia) fuisse vsurpatam. Fateor: non tamen vt esset curationis organum, sed symbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum sanctum eiúsque dona, vulgare ac tritum est. Cæterum euanuit gratia illa curationum, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus quo nouam Euágelij prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè demus vnctionem Sacramentum fuisse earum virtutum quæ tum per manus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

dis illicitis sacris.

Quam in Iacobi Apost. verbis stabilitam esse volunt. Iacob. 5. 14.

Sed ab histrionica hypocrisi oritur.

Marc. 6. 13.

Nec Papistis fauet locus D. Iacobi, quum vnctio Apostolica fuerit temporaria & miraculosa.

Iohan. 9. 6. Matth. 9. 29. Luc. 18. 42. Act. 3. 6, & 5. 16, & 19. 12. Psal. 45. 8.

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciunt quàm ex aliis quibusuis symbolis quæ nobis in Scriptura commemorantur? Cur non aliquam natatoriam Siloah destinant, in quam certis temporum vicibus se immergant malè habentes? Frustra, inquiunt, id fieret. Certè non magis frustra quàm vnctio. Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuum, illi incubando, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex sputo & puluere Sacramentum est? Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur. nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim suę vnctioni inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas, quas verbo Dei, hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sint: quum nihil eos pudeat, corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationum præditos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis: & eorum languoribus, quoties opus est, medetur, non minus quàm olim: manifestas tamen illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitudine statim intercidit.

Deinde, nulla maiore ratione possunt ex hac vnctione facere Sacramentum, quam ex aliis quibusuis Symbolis in Scriptura commemoratis.

Iohan. 9. 7.

Act. 20. 10.

Tertiò, nulla vi suam illam vnctionem hodie pollere.

20 Itaque vt non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demandatam, olei symbolo, palàm testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursum Spiritui sancto sunt iniurij qui putidum & nullius energię oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac siquis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quòd eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quòd ea specie apparuerit. Verùm de iis viderint. Quod nobis in præsentia abundè est, certo certius perspicimus, eorum vnctionem Sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllam promissionem habet. Siquidem quum duo ista in Sacramēto exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circuncisionem iam Sacramentum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem quam in

Quartò, iniurios esse spiritui sancto, qui putidū & inutile oleum faciunt eius virtutem.

Matth. 3. 16. Iohan. 1. 32.

Quinto, vt cunque sit, vnctionem illam Sacrametum non esse, quum nec à Domino instituta sit, nec promissionē habeat.

vnct

vnctione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpari non debuit nisi ab iis qui curationum gratia prediti fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm sanando.

Sextò, nullam esse conuenientiam inter vnctionē ab Apostolo præceptā & pinguedinē papisticā, quin que collationibus æstimatur.

21 Quanquam etiamsi obtinuerint, huic ętati conuenire quod de vnctione àb Iacobo præcipitur, (a quo longissimè absunt) nec sic quidem adhuc multum promouerint in
Iacob. 5. 14. approbanda sua vnctione qua hactenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult inungi: isti non infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt: quum iam iam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) in extremis. Si præsentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum acerbitatem leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore medentur. 1.
Iacobus vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vnctorem non admittunt 2.
nisi sacrificulum. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesię eo tempore sacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum sacri olei ferculum. Iacobus dum simpliciter vngi infirmos iubet, non 3.
aliam vnctionem mihi significat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleum non dignantur nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu salutatum: ter, Aue sanctum oleum: ter, Aue sanctum chrisma: ter, Aue sanctum balsamum. A quo tales e- 5.
xorcismos hauserunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remissum iri: vt scilicet abolito reatu, pœnæ leuationem impetrent: nō intelligens, pinguedine deleri peccata, sed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas: Isti per sacram suam, id est abominabilem vnctionem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficient, vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permissi fuerint. Ac ne diutius sit nobis in probatione laborádum, hac difficultate nos eorum quoq; annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini ętate Romanę Ecclesiæ pręfuit, instituisse vt non presbyteri modò, sed omnes etiam Christiani oleo vterentur, in suam suórumque necessitatem vngendo. Author Sigebert. in Chronic.

22 DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

De sacramento ordinis, tamquam fœcundo dicturus, duo discutienda proponit.

QVartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum Ordinis: sed adeò fœcundum, vt septem ex se sacramētula pariat. Est verò istud perquàm ridiculum, quòd quum affirment septem esse sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum: quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Siquidem quum in singulis diuersas esse ceremonias constet, diuersas esse gratias ipsi loquantur: nemo dubitet quin septem sacramenta dici debeant si eorum placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambiguam, controuertimus, quando ipsi planè distinctéq; septem declarant? Primùm autem obiter perstringemus, quot & quàm insulsas absurditates nobis ingerant, dum nobis suos ordines pro sacramentis commendare volunt: deinde an omnino sacramētum dici debeat ceremonia qua vtūtur Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Ecclesiasticos faciunt: quos insigniunt titulo sacramenti. Sunt autem, Ostiarij, Lectores, Exorcistæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et septem quidem esse dicunt propter septiformem Spiritus sancti gratiam, qua præditi esse debent qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largius cumulatur in promotione. Iam numerus ipse peruersa Scripturæ interpretatione cōsecratus est: quòd videntur sibi apud Iesaiam legisse, septem Spiritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Iesaia quàm sex: nec Propheta omnes eo loco cōcludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ, sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illis sapientiæ, intelligentiæ, consilij, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quanquam alij acutiores, non septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. Atque inter eos etiam pugna est, quòd alij clericalem tonsuram volunt esse primum omnium ordinem, Episcopatum vltimum: alij exclusa tonsura, Archiepiscopatum ordinibus annumerant. Isidorus aliter distinguit, facit enim diuersos, Psalmistas &

1. Quot & quàm insulsas absurditates nobis hîc ingerant.

2. An Ordo Ecclesiasticus, sit sacramentum.

Lib. 4. Sētent. dist. 34. cap. 9.

Ac primò, quod septē faciunt, id ab inscitia & nimia incogitātia promanauit.

Iesa. 11. 2. Eze. 1. 20. Rom. 1. 4, & 8. 15.

Opinio hæc est Hugonis: altera Guhel. Parisien.

Secundò, non inter ipsos conuenit quot, qui ve sint ordines.

Isid. lib. 7. etym. al-

Lectores: illos cantionibus præficit, hos legendis Scripturis, quibus plebs erudiatur. Atque hæc distinctio Canonibus obseruatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamúsne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi dissident. Pręterea sacratissimi Canones aliò nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

Legatur ca. Cleros, dist. 21. & dist. 33. cap. Lector, & cap. Ostiarius.

Tertiò, iniquissime in singulis illis suis ordinibus Christum sibi collegam faciunt, quo suas ineptias magis commendent.

23 Verùm hoc omnem stultitiam superat, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt. Primùm, inquiunt, ostiarij munere functus est, quando vendentes & ementes, flagello ex funiculis facto, è templo eiecit. Ostiarium se esse significat, quum dicit, Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti, saliua tangens, auditum reddidit. Acoluthum se esse his verbis testatus est, Qui sequitur me, nō ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus est, quum linteo præcinctus pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinem distribuit in Cœna. Sacerdotis partes impleuit, quum in cruce Patri se hostiam obtulit. Hæc absque risu adeò audiri non possunt vt mirer absque risu scripta esse: si tamen homines erant qui scribebant. Sed in primis spectabilis est argutia qua in acoluthi nomine philosophantur, ceroferarium appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito gentibus ac linguis omnibus. quum ἀκόλουθος Græcis simpliciter significet pedissequum: Quanquam si his seriò refellendis inhæream, iure & ipse quoque ridear: adeò friuola sunt & ludicra.

Iohan. 2. 15. Iohan. 10. 7. Luc. 4. 17. Marc. 16. 33. Iohan. 8. 12. Iohan. 13. 5. Matt. 26. 26. Matt. 27. 50.

Quartò, horū ordinum maxima pars nihil aliud sunt quàm vana, nullum certum munus secum trahentia.

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis qui ex ea re quæstum facit? Nónne idem canunt? nónne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungentem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinē acoluthorum cooptatur, desinit esse id quod dici incipit. vt videantur ex professo velle munus ipsum abiicere quum titulum assumunt. En cur Sacramentis consecrari & Spiritum sanctum accipere necesse habeant, nempe vt nihil agant. Si pętexant, hanc esse temporum peruersitatem, quòd ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullum hodie esse in Ecclesia vsum nec fructum sacrorum suorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totámq; Ecclesiam suam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis attrectari permittat, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant. Exorcistas verò in quem tandem finē consecrant? Audio Iudæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcismis dictos video, quos exercebant. De ementitis istis exorcistis quis vnquam fando audiuit quòd specimen vnum suę professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponendi manus super energumenos, & catechumenos, & dæmoniacos, sed tali se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt, non modò quia eorum imperiis non cedunt dæmones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimum quemque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, conflata sunt ex inscitis insulsísque mendaciis. De veteribus acoluthis & ostiariis & lectoribus, alibi dictum est, quum Ecclesiæ ordinem exponeremus. Nobis hîc propositum est duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis: de quo nusquam alibi quàm apud ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas, legitur.

Ridicula exceptio.

Exorcistæ Papistici.

Act. 19. 19.

Quid de ista ordinum inordinatorum ἀταξίᾳ sentiendum sit.

2. Ad secundū illud veniens, nempe an ordinis ceremonia qua vtuntur, dici debeat, primùm ostendit quanta vanitate clericos suos in vertice radant.

25 Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò, quoscunque in militiam suam adscribunt, communi symbolo initiant in clericatum. Radunt enim eos in vertice, vt corona regale decus significet: quia Reges debent esse clerici, vt se & alios regant. De iis enim sic loquitur Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. At sacrilegium fuit, quod vniuersę Ecclesię tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbè gloriari quem fidelibus præripuerant. Petrus totā Ecclesiam alloquitur: isti ad pauculos rasos detorquent: quasi solis illis dictum sit, Sācti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint: quasi soli illi per Christum facti sint regnum & sacerd

Ca. dup. 12. quæst. 1.

1. Pet. 2. 9.

Li. 4. Sēt. dist. 24. cap. Duo. sunt.

ſacerdotium Deo. Aſſignant deinde & alias rationes: ſummitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonſtretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur. vel vt vitia oris & oculorum doceantur præcidenda. Vel raſura capitis eſt temporalium depoſitio: circunferentia verò coronæ reliquiæ ſunt bonorum quæ ad ſuſtentationem retinentur. Omnia in figuris: quia ſcilicet velum templi nondum ſciſſum eſt. Itaque perſuaſi ſe præclarè defunctos eſſe ſuis partibus quòd talia per coronam ſuam figurauerint, nihil eorum re ipſa præſtant. Quouſque nos talibus fucis & præſtigiis ludent? Clerici detonſis aliquot capillis ſignificant temporalium bonorum abundantiam ſe abieciſſe, gloriam Dei contemplari, aurium oculorúmque concupiſcentiam mortificaſſe: at nullum eſt hominum genus rapacius, ſtupidius, libidinoſius. Cur non magis ſanctitatem verè exhibent quàm falſis mendacibúſque ſignis ipſius ſpeciem ſimulant?

Deinde, quàm inſulſis & irrationalib. rationibus inſtitutum illud tueantur.

Lib. 4. Séten. diſtinct. 24. cap. 1.

26 Porrò quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationem, quid aliud adferunt quàm ſua myſteria à Iudaicis ceremoniis nata eſſe, vel potius merum eſſe Iudaiſmum? Quòd autem addunt, Priſcillam, Acylam, & Paulum ipſum ſuſcepto voto ſibi raſiſſe caput, vt purificarétur: craſſam ſuam ignorantiam produnt. Nuſquam enim legitur de Priſcilla: ac de Acyla etiam incertum eſt. ſiquidem tam ad Paulum referri poteſt tonſura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obſeruádum eſt ſimplicioribus, Paulum nunquam caput ſibi totondiſſe ad ſanctificationem aliquam: ſed duntaxat vt fratrum infirmitati ſeruiret. Soleo eiuſmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc eſt, non ſuſcepta ad cultum aliquem Dei, ſed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipſe ait, Iudæis ſe Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem ſemel, atque ad breue tempus, vt Iudæis ſe tantiſper accommodaret. Iſti quum Nazaræorum purificationes nullo vſu imitari volunt, quid aliud quam alterum Iudaiſmum erigunt dum veterem perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa epiſtola compoſita eſt, quæ prohibet clericis, iuxta Apoſtolum, ne comam nutriant, ſed inſtar ſphæræ radant. quaſi Apoſtolus, docens quid viris omnibus decorum ſit, de ſphærica clericorum raſura ſolicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis ſint energiæ ac dignitatis alia quæ ſequuntur myſteria, quibus talis eſt ingreſſus.

Act. 18.18

Tertiò, coronā hanc ſuam à Nazaræis, aut à Priſcilla, Acyla & Paulo deducentes, inepte Iudaizare.

Cur Paulus ex voto caput ſibi abraſit.

1. Cor. 9. 10.

Num. 6. 18.

Cap. Prohibe. diſt. 25.

1. Cor. 11. 4.

27 Vnde originem habuerit clericorum tonſura, abundè vel ex vno Auguſtino conſtat. Quum illo ſeculo capillum non alerent niſi delicati, & qui nitorem elegantiámque non ſatis virilem affectabant: videbatur eſſe non boni exempli ſi clericis id permitteretur. Iubebantur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, nequam effœminati cultus ſpeciem præ ſe ferrent. Adeò autem id vulgare erat, vt monachi quidam, quo magis ſuam ſanctimoniam notabili diſtinctóque ab aliis habitu venditarent, comam demitterent. Quum verò poſtea res ad crines rediiſſet, & ad Chriſtianiſmum accederent gentes quædam, quæ ſemper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: veriſimile eſt clericos vbique raſiſſe caput, ne comæ ornamétum viderentur affectare. Tandem corruptiore ſeculo, quum priſca omnia inſtituta vel inuerſa forent, vel in ſuperſtitionem degeneraſſent, quia in raſura clericali nihil cernebant cauſæ (neque enim quicquam retinuerant præter ſtultam imitationem) ad myſterium confugerunt: quod nunc ſuperſtitioſè nobis obtrudunt pro Sacramenti ſui approbatione. Oſtiarij in conſecratione claues tépli accipiunt, quo ſibi mandari cuſtodiam intelligant. Lectores, ſacra Biblia. Exorciſtæ, formulas exorciſmorum, quibus ſuper energumenos & catechumenos vtantur. Acolythi, cereos & vrceolum. En ceremoniç quibus (ſi Deo placet) tantùm ineſt arcanę virtutis vt eſſe poſſint gratiæ inuiſibilis non modò ſigna ac teſſeræ, ſed etiam cauſę. Hoc enim ſecundum ſuam definitionem poſtulant, quum inter Sacramenta haberi volunt. Verùm, vt paucis abſoluam, dico abſurdum eſſe quòd in ſcholis & canonibus minores iſtos ordines Sacramenta faciunt: quando eorum etiam qui hoc tradunt confeſſione, primitiuæ Eccleſiæ incogniti fuerunt, & multis poſtea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promiſſionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, ſed à Deo ſolo inſtitui debent: cuius vnius eſt promiſſionem dare.

August. de opere Monach. in fine. Item in Retract.

Huius clericalis tonſuræ origo, ex Auguſtino.

Progreſſus.

Corruptio.

Lib. 4. Sent. diſt. 24. c. 8.

Aliæ ineptæ ceremoniæ quib. Oſtiarios, Lectores, Exorciſtas & Acolythos conſecrát.

Indignæ ſunt quæ Sacramenti nomine inſigniantur.

28 Superſunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum tráſlatus eſt, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his teſtimonium habere à verbo Dei, ſacros ordines, honoris cauſa, pecu-

Quod ad ſacerdotes attinet.

 liar

liariter nominant. Sed quàm obliquè Domini institutis in prætextum suum abutan-
Quorum munus describitur.
tur, videndum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterij siue sacerdotij. His enim
duobus nominibus rem vnam significant, ac sic appellant eos ad quos pertinere aiunt
sacrificium corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes concipere, ac be-
nedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenam cum hostiis accipiunt, in symbola
collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias offerendi. manúsque illis inunguntur: quo
symbolo docentur datam sibi esse consecrandi potestatem. Sed de ceremoniis postea.
De re ipsa dico, adeò nullum apicem habet à verbo Dei quod obtendunt, vt non potue
1. Christi Sacerdotio sunt iniurii, quòd placationis hostiam se offerre profiteantur.
rint improbius ordinem à Deo positum deprauare. Principiò quidem pro confesso esse
debet (quod de Missa papali tractando asseruimus) iniurios omnes esse Christo qui se Sa
cerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus
à Patre sacerdos cum iureiurando fuit, secũdum ordinem Melchisedec, nullo fine, nul-
lo successore. Hostiam semel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: nunc etiam
Psal.110.4. Hebr.5.6, & 7.3.
sanctuarium cæli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus sacerdotes, sed
ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique nostráque Deo offerenda. Illi vni sin-
Vnde liquet eorum Sacerdotium non Sacramentũ esse, sed impietatẽ ac sacrilegium
gulare fuit, sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quum sibi isti vsurpent,
quid superest nisi eorum sacerdotium impium esse ac sacrilegum? Certè nimis improbi
sunt dum sacramenti titulo insignire audent. Quantum ad verum presbyterij munus
attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. illic enim
ceremonia est, primùm ex Scripturis sumpta, deinde quam non esse inanem nec super-
1.Tim.4.14.
uacuam, sed fidele spiritualis gratiæ symbolum, testatur Paulus. Quòd autem tertium
in numero non posui, eo factum est quòd non ordinarium nec commune est apud om-
2. Verbo Dei destituitur eorum ordinatio.
nes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus. Verùm quum hic honor Christia-
no ministerio tribuitur, non est propterea quòd superbiant Papistici sacerdotes. Euan-
gelij enim sui ac mysteriorum dispensatores ordinari iussit Christus, non victimarios Matt.28.19.
inaugurari. Mandatum de prædicando Euangelio pascendóque grege, non de hostiis Marc.16.15.
immolandis dedit. Spiritus sancti gratiam promisit, non ad peragendam peccatorum
expiationem, sed ad gubernationem Ecclesiæ rite obeundam ac sustinendam. Iohan.21.15.

3. Insulsè & impiè Christi insufflationem imitati sunt.
29 Cum re ipsa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noster quum Apostolos
amandaret ad Euangelij prędicationem, insufflauit in eos. Quo symbolo Spiritus sancti Iohan.20.22.
virtutem, qua illos donabat, repræsentauit. Hanc insufflationem retinuerunt boni isti
viri, & quasi Spiritum sanctum è gutture suo egerant, super suos quos formant sacrifi-
culos demurmurant, Accipite Spiritum sanctum. Adeò nihil prętereunt quod non prę-
posterè effingant: non dico more histrionum (qui nec sine arte gesticulantur, nec sine si-
gnificatione) sed instar simiarum, quæ lasciuè & absque vllo delectu quiduis imitantur.
Exceptionis dilutio.
Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus, quæ nobis exempla
Iohan.20.22 Iohan.11.43. Matth.9.5. Iohan.5.8.
esse noluit. Dixit Dominus discipulis, Accipite Spiritum sanctum. Dixit & Lazaro, La-
zare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadẽ dicunt omnibus mor-
tuis & paralyticis? Diuinæ suæ virtutis specimen edidit quum insufflando in Aposto-
los, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conantur efficere, Deum æmulan-
tur, & tantumnon ad certamen prouocant, sed longissimè absunt ab effectu, nec aliud
Alia exceptio profana refellitur.
inepto isto gestu quàm Christum illudunt. Sunt quidem adeò effrontes vt asserere au-
sint conferri à se Spiritum sanctum. sed quàm id verum sit, docet experientia, quæ cla-
mat ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos quicunque in sacerdotes consecrantur.
Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantùm ceremoniam ipsam damno quæ in exem-
plum trahi non debuit, quandoquidem à Christo in singulare miraculi symbolum v-
surpata est: tantum abest vt illis patrocinari debeat imitationis excusatio.

4. Vnctio eorũ improbatur.
Lib. 4. Sent. dist. 24. cap. 8. & in Canon. dist. 21. cap.1.
30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Respondent se accepisse à filiis Aa-
ron, à quo & suus ordo sumpsit initium. Peruersis igitur exemplis perpetuò se tueri ma-
lunt quàm fateri à se excogitatum quod temere vsurpant. sed interim non animaduer-
tunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios:
quod vnum omnibus veteribus sacerdotiis adumbratum figuratúmq; fuit. In eo igitur
omnia conclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis
Nam Iudaismum, sed imperfectum, inchoant.
est, & epistola ad Hebræos nullis glossis adiuta testatur. Quòd si tantopere Mosaicis ce-
remoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad sacrificia rapiunt? Habent qui-
dem bonã partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: sed hoc tamẽ eorum re-
ligioni

ligioni deeſt, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obſeruationem Circunciſione multo eſſe pernicioſiorem: præſertim vbi accedit ſuperſtitio & Phariſaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circunciſione fiduciam iuſtitiæ reponebant: iſti in vnctione ſpirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli eſſe appetunt, apoſtatæ fiunt à Chriſto, ſéque Paſtorum munere abdicant.

Per cõſequent' fiunt Apoſtatæ à Chriſto, & lupi nò Paſtores.

31 Hoc eſt (ſi Deo placet) ſacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quaſi verò oleum puluere & ſale abſtergi non poſſit, aut (ſi tenacius adhæſit) ſapone. At character ille ſpiritualis eſt. Quid oleo cum anima? An obliti ſunt quod ex Auguſtino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore niſi aquam: habere autem à verbo vt ſit Sacramentum? Quod verbum oſtendent in ſua pinguedine? an quod Moſi mandatum eſt de filiis Aaron vngendis? At illic etiam mandantur de tunica, de ephod, de galero, de corona ſanctitatis, quibus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant veſtiendi eius filij. Mandatur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus ſecandis & comburendis, de ſanctificandis auriculis & veſtimentis, alterius arietis ſanguine: & innumeræ aliæ obſeruationes, quibus prætermiſſis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aſpergi gaudet, cur oleo potius aſperguntur quàm ſanguine? Scilicet rem ingenioſam conantur: ex Chriſtianiſmo & Iudaiſmo & Paganitate, velut conſutis centunculis, religionem vnam conficere. Fœtet igitur eorum vnctio, quæ ſale, id eſt verbo Dei, deſtituitur. Supereſt impoſitio manuum, quam vt in veris legitimiſque ordinationibus Sacramentum eſſe concedo, ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Chriſti mandato obtemperant, nec finem reſpiciunt quò nos ducere debet promiſſio. Signum ſi non negari ſibi volunt, ad rem ipſam cui dedicatum eſt, accommodent oportet.

Exod. 30. 30.

5. Impoſitionẽ manuum nullum hic locum habere oſtenditur, ſed eius vices ſupplenis vnctio cuius profanitas ridicula detegitur.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem ſi reſtitueretur in ſuam integritatem miniſterium illud quod ſub Apoſtolis & in puriore Eccleſia fuit. At verò quos iſti fingunt Diaconos quid habent ſimile? Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis ſuam doctrinam æſtimari) ſed pro iis ipſis quos ſua doctrina nobis tradunt, teſtimonium ab eorum exemplo quos Apoſtolica Eccleſia Diaconos inſtituit, indignè peti contendo. Aiunt ad ſuos Diaconos pertinere, aſſiſtere ſacerdotibus, miniſtrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, ſcilicet in Baptiſmo, in chriſmate, in patena, in calice: oblationes inferre & diſponere ſuper altare, componere menſam Domini, & veſtire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epiſtolam ad populum. An hic verbum vnum de vero Diaconorum miniſterio? Nunc inſtitutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, ſolus Epiſcopus manum imponit. Orarium illi & ſtolam ſuper læuum humerum collocat, vt intelligat ſe accepiſſe iugum Domini leue, quo ad ſiniſtram pertinentia diuino timori ſubiiciat. Textum Euangelij præbet, vt ſe eius præconem agnoſcat. Et iſtæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac ſiquis Apoſtolos ſe inſtituere diceret quos duntaxat adolendis thuribus, ſimulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominum genus vocari Apoſtolos pateretur, & conferri cum ipſis Chriſti Apoſtolis? Poſthac ergo ne Diaconos eſſe mentiantur quos nonniſi ad hiſtrionicos ſuos ludos inſtituunt. Quinetiam ipſo nomine ſatis declarant quale ſit officium. Leuitas enim appellant, eorúmq; rationem ac originem ad filios Leui referri volunt. Quod per me quidem licet, modo ne alienis plumis eos poſtea veſtiant.

Quod ad Diaconos, ceremoniæ quibus ordinantur, eorúmque occupationes à verorum Diaconorum inſtitutione & officio remotiſſimæ, damnãtur, vtpote verbo Dei & Apoſtolicæ Eccleſiæ ordini ex diametro oppoſitæ.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quum re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam neſcio quam functionẽ illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferãt, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anathemati deſtinatas ingurgitant. Huic muneri optimè reſpondet initiandi ritus. Vt ab Epiſcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolum cum aqua, manuale & huiuſmodi ſcruta accipiat. His ineptiis vt incluſum Spiritum ſanctum fateamur poſtulant. Quis pius hoc cõcedere ſuſtineat? Verùm, vt ſemel finiamus, licet de iis idem quod de reliquis ſtatuere. neque enim opus eſt longius repetere quæ ſuprà ſunt explicata. Hoc ſatis eſſe poterit modeſtis & docilibus (quales inſtituendos ſuſcepi) nullum eſſe Dei Sacramentum niſi vbi ceremonia oſtenditur annexa promiſſioni: aut certè potius niſi vbi promiſſio in ceremonia ſpectatur. Hic ne ſyllaba quidem habetur certæ

De Subdiaconis idẽ ſentiendũ, ac de omnibus in vniuerſum, et in ſumma, Spiritum ſanctũ iſtis minimè includi: ideo eas Sacramentorum nomine eſſe ſpoliandas.

alicuius promiſſionis: fruſtra igitur quæratur ceremonia ad confirmandam promiſſionem. Rurſum nulla ceremonia ex iis quas vſurpant, à Deo inſtituta legitur. Sacramentum igitur nullum eſſe poteſt.

34 DE MATRIMONIO.

Matrimonium Sacramentum non eſſe, vt euidentius appareat, primùm aduerſariorum rationes tolluntur. & oſtēditur multa Sacramenta protinus emerſura, ſi perinde ac illi faciunt ratiocinari liceret.

POſtremum eſt matrimonium, quod vt à Deo inſtitutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vſque ad Gregorij tempora viderat. Et cui vnquam ſobrio in mentem veniſſet? Ordinatio Dei bona eſt & ſancta: & agricultura, architectura, ſutrina, tonſtrina, ordinationes ſunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta ſunt. id enim non tantùm in Sacramēto quæritur vt Dei ſit opus, ſed vt ſit ceremonia exterior à Deo poſita ad confirmandam promiſſionem. Nihil tale eſſe in matrimonio pueri quoque iudicabunt. Sed ſignum eſt, inquiunt, ſacræ rei, hoc eſt ſpiritualis coniunctionis Chriſti cum Eccleſia. Si verbo ſigni, ſymbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propoſitum vt fidei noſtræ certitudinem erigat, longè à ſcopo aberrāt: ſi ſignum ſimpliciter accipiunt, quod in ſimilitudinem adductum ſit, oſtendam quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut ſtella à ſtella differt in claritate, ſic erit reſurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Chriſtus ait, Simile eſt regnum cælorum grano ſinapi. En alterum. Rurſum, Simile eſt regnum cælorum fermento. Ecce tertium. Ieſaias ait, Ecce Dominus gregem ſuum paſcet quaſi paſtor. Ecce quartum. Alibi, Dominus quaſi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus: nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolę ſunt & ſimilitudines, tot erunt Sacramenta. Quinetiam furtum Sacramentum erit: quandoquidem ſcriptum eſt, Dies Domini ſicut fur. Quis ferat iſtos Sophiſtas tam inſcitè garrientes? Fateor quidem, quoties aſpicitur vitis, optimum eſſe in memoriam reuocari quod ait Chriſtus, Ego ſum vitis, vos palmites, Pater meus cultor. Quoties occurrit paſtor cum grege, & illud etiam occurrere bonum eſſe, Ego ſum paſtor bonus: oues meæ meam vocem audiunt. Verum ſiquis tales ſimilitudines Sacramentis annumeret, in Anticyram mittendus ſit.

1.Cor.15.41. Matt.13.31.& 33. Ieſa.40.11. Ieſa.42.13. 1.Theſſ.5.1. Iohan.15.1.5. Iohan.10.11.

Secūdò, locum Apoſtoli, cuius interpretatio additur, aduerſariorū errorem minime tueri oſtenditur.

35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacramenti nomen matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit ſeipſum diligit. Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam: quia membra ſumus corporis eius de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. At ſic tractare Scripturas, terram cælo miſcere eſt. Paulus vt oſtenderet maritis quàm ſingulari amore vxores ſuas cōplecti debeant, Chriſtum illis in exemplar proponit. Vt enim ille viſcera pietatis effudit in Eccleſiam, quam ſibi deſponderat: ſic vnumquemque affectum eſſe vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxorem diligit, ſemetipſum diligit: quemadmodum Chriſtus dilexit Eccleſiam. Porrò vt doceret quomodo Chriſtus dilexerit Eccleſiam perinde atque ſemetipſum, imò quomodo ſe vnum fecerit cum ſponſa ſua Eccleſia, refert ad eum quæ Moſes narrat Adam de ſe dixiſſe. Quum enim adducta eſſet in eius conſpectum Heua, quam è ſua coſta formatam ſciebat: Hæc, inquit, eſt os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Totum id ſpiritualiter impletum in Chriſto, & in nobis teſtatur Paulus, quum membra nos eſſe ait corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius, adeóque vnam cum ipſo carnem. Tandem epiphonema ſubnectit, Magnum hoc myſterium. &, nequis amphibologia falleretur, exprimit ſe non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, ſed de ſpirituali Chriſti & Eccleſiæ coniugio. Et ſanè verè magnum myſterium eſt, quòd ſibi Chriſtus coſtam detrahi paſſus eſt vnde formaremur: hoc eſt, quum fortis eſſet, debilis eſſe voluit, quo ſua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipſi, ſed viuat ipſe in nobis.

Eph.5.29 Gen.2.23. Galat.2.20.

Erroris occaſio, ex amphibologia. Sacramenti enim vocem male intellexerunt: vnde multiplex oritur abſurditas, vt primùm concedi-

36 Impoſuit illis Sacramenti nomen. Verum æquúmne erat vt eorum inſcitiæ pœnas tota Eccleſia penderet? Myſterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere poſſet Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamen alio ſenſu quàm Græcè à Paulo myſterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamosè inſectentur, quarum ignorantia in re facili & cuiuis obuia tandiu fœdiſſimè hallucinati ſunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrgent, aliquoties neglectam prætereunt? Nam & in Epiſtola ad

1.Tim.3.9 Ephe.1.9 Timotheum priore à vulgari Interprete posita est:ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò, Sacramenti titulo commendatum, immunditiem postea, & pollutionem, & carnales sordes vocare quàm vertiginosa est leuitas? Quam absurdum est arcere à Sacramento Sacerdotes? Si à Sacramento se arcere negent, sed à coitus tantùm libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt. eóque demum figurari vnionem quæ nobis est cum Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonnisi carnali copula, vna caro fiant. Quanquam duo Sacramenta quidam eorum hîc repererunt, alterû Dei & animæ, in sponso & sponsa: alterum Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vtcunque, coitus tamen Sacramentum est, à quo vllum Christianum arceri nefas fuit. Nisi fortè Christianorum sacramenta adeò malè conueniunt, stare vt simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.

tur matrimonium esse sacramentum.

Lib. 4. Sent. dist. 17. c. 4, & in Dec. 27. q. 2. ca. Quum societas. Gl. c. Lex diuina Ibidem Dec. lib. 4. Senté. dist. 33. ca. 2. & in Decre. 32. quæst. 2. c. Quicquid.

37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quàm longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori attexuerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæsiisse, dum è matrimonio Sacramentum fecerunt. Vbi enim id semel obtinuere, coniugalium causarum cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudicibus non attrectanda. Tum leges sanxerunt quibus tyrannidem suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, Vt coniugia inter adulescentulos, parentum iniussu contracta, firma ratáq; maneant. Ne inter cognatos, ad septimum vsque gradum legitima sint matrimonia: & quæ contracta sunt, dissoluantur. Gradus verò ipsos, contra Gentium omnium iura, & Mosis quoque politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à Septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab Aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur. & similes innumeræ, quas recensere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

Postremò, vbi id semel obtinuere, ad se quoque traxerunt matrimonialiû causarû cognitionem.

Tum leges sanxerunt, partim impias, partim iniquissimas.

Deut. 18. 6.

Cõclusio huius capitis.

CAPVT XX.

De politica administratione.

Constat hoc caput duabus præcipuis partibus.

1 Generalis est tractatio de politicæ administrationis necessitate, dignitate & vsu, aduersus Anabaptistarum furores, sect. 1. 2. 3.

2 Specialis additur explicatio trium partium quibus hæc administratio præcipuè constat, à sectione 4. vsque ad finem capitis.

1 Pars prima agit de Magistratuum functione, quorum authoritas & vocatio probatur, sect. 4. 5. 6. 7. Deinde, tres formæ ciuilis regiminis adducuntur, sect. 8. Tertiò, de magistratus officio, pietatis & iustitiæ respectu differitur, vbi de præmiis & pœnis, nempe de sontibus plectendis, innocentibus tuendis, seditiosis reprimendis, pacis & belli artibus tractandis habetur disputatio, sect. 9. 10. 11. 12. 13.

2 Altera pars, de legibus, earum vtilitate, necessitate, forma, authoritate, constitutione & scopo, sect. 14. 15. 16.

3 Postrema, est de populo, vbi primùm exponitur, quis legum, iudiciorum, magistratuum vsus ad communem Christianorum societatem redeat, sect. 17. 18. 19. 20. 21. Secundò, quantum magistratibus priuati deferre teneantur, & quo vsque obedientia progredi debeat, a sect. 22. vsque ad finem capitis.

Orro quum duplex in homine regimen superius statuerimus: & de altero illo, quod est in anima, seu interiori homine positum, æternámque vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad instituendam ciuilem duntaxat, externámque morum iustitiam pertinet, nonnihil vt disseramus, locus hic appetit. Etsi enim à spirituali fidei doctrina, quam tractandam suscepi, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostendet, meritò à me coniungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: præsertim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitus sancitum, furiosè euertere conantur: Principum verò adulatores eorum potentiam sine modo extollentes, Dei ipsius imperio opponere non dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei sinceritas. Adde quòd scire quàm benignè hac in parte consuluerit Deus generi humano non parum nostrâ refert, vt ad

Altera & postrema pars totius operis, vitæ ciuilis institutionem spectans.

Cuius tractatio est necessaria.

1. Vt Anabaptistæ refellantur.

2. Item Principum adulatores.

3. Vt ad gratitudinem erga Deum excitemur.

Aduersus Anabaptist. errorem ostenditur, politicam administrationẽ non aduersari Christianæ libertati.

vt ad gratitudinem testandam maius in nobis vigeat pietatis studium. Principio, antequam in rem ipsam ingrediamur: tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus quæ diuersam prorsus rationem habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatẽ audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullúmq; magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quandiu aliquam supra se eminere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimant nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec magistratus, & siquid simile est quod officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxámque vitam, & futuram illam æternámque discernere nouerit: neque difficilè intelliget, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinationẽ, res esse plurimum sepositas. Quum ergo Iudaica illa sit vanitas, Christi regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perspicuè Scriptura docet, spiritualem esse fructum cogitantes, qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipso nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra suos fines continere. Nam quid est quod ipse idem Apostolus, qui iubet vt stemus, nec subiiciamur iugo seruitutis, alibi solicitos esse seruos de statu suo vetat: nisi quia spiritualis libertas cum politica seruitute optimè stare potest? In quem etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut fœmina, non seruus aut liber. Item, Non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circuncisio, Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quibus significat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas, quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum.

Etiamsi à spirituali regno Christi eam distingui oporteat.

Galat.5.1.
1.Cor.7.21.
Galat.3.28.
Colos.3.11.

1. Anabaptistarum obiectio, ciuilem administrationẽ homine Christiano esse indignã.

2. Eiusmodi in se esse, vt Christianæ professioni ex diametro repugnet.

Contra vtranque obiectionẽ ostenditur, hãc administrationem eiusmodi esse, vt vel in hac vita immortalitatem quodammodo auspicetur.

2 Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quo totam politiæ rationem, rem esse pollutam reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrænis licentia, vociferátur ac iactant, Postquam mortui sumus per Christum elementis huius mundi, & translati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostram excellentiam longè positum, profanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorsum, inquiunt, leges sine iudiciis & tribunalibus? Quid autem cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verùm vt distinctum istud regiminis genus à spirituali illo & interno Christi regno nuper monuimus: ita nec quicquam pugnare sciendum est. Nam illud quidem, initia cælestis regni quædam iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidáque vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo auspicatur: at huic destinatum est, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, sanam pietatis doctrinam & Ecclesiæ statum defendere, vitam nostram ad hominum societatem componere, ad ciuilem iustitiam mores nostros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere. quæ omnia superuacua esse fateor, si præsentem vitam extinguit regnum Dei quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aspiramus, peregrinari super terram. eius verò peregrinationis vsus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur, cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolidè ipsi imaginantur, quę in hominum communitate reperiri nunquam possit. Quum enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam contumax, quę multa legum seueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus si patêre suę improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi satis coguntur.

Nobis item in Ecclesia & politica versantibus sit apprimè necessaria.

Responsionis huius probatio: nẽpe hanc administrationẽ non tantùm in rebus terrenis nobis vsui esse, sed etiam ad Christi regnũ & tuendũ, & propagandum.

3 Sed de politiæ vsu erit alius opportunior dicendi locus. Nunc istud tantùm intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanem esse barbariem: cuius vsus non minor inter homines quàm panis, aquæ, solis & aeris: dignitas quidem multò etiam præstantior. Non enim (quæ illorum omnium commoditas est) huc spectat duntaxat vt spirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hęc certè omnia complectitur, dum efficit vt simul viuant) non tamen, inquam, huc spectat solùm: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersus eius veritatem blasphemiæ, alięque religionis offensiones publicè emergant ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: vt suum cuique saluum sit & incolume: vt innoxia inter se commercia homines agitent: vt

honest

honeſtas & modeſtia inter ipſos colatur. Denique vt inter Chriſtianos publica religionis facies exiſtat, inter homines conſtet humanitas. Nec quenquam moueat quòd rectè conſtituendæ religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium poſuiſſe ſuprà videor. Siquidem nihilo hic magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus ſuo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege continetur, palàm, publicíſque ſacrilegiis impunè violetur ac conſpurcetur. Verùm ipſa ordinis perſpicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ adminiſtrationis ſentiendum ſit, aſſequentur, ſi eius partes ſeorſum pertractemus. Sunt autem tres: Magiſtratus, qui præſes eſt legum ac cuſtos: Leges, ſecundum quas ipſe imperat: Populus, qui legibus regitur, & magiſtratui paret. Videamus ergo primùm de ipſa magiſtratus functione, num legitima ſit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta poteſtas: deinde quibus inſtituenda ſit legibus Chriſtiana politia: tum poſtremò, quis legum vſus ad populum redeat, quæ magiſtratui obedientia debeatur.

Deinde, perſpicuitatis cauſa diſputatio ad tres partes præcipuas reuocatur. 1. De magiſtratu. 2. De legibus. 3. De populo.

4 Magiſtratuum functionem non modò ſibi probari acceptámque eſſe teſtatus eſt Dominus: ſed honorificentiſſimis inſuper elogiis eius dignitatem proſequutus mirificè nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quòd Dij nuncupantur quicunque magiſtratum gerunt, ne in ea appellatione leue ineſſe momẽtum quis putet. ea enim ſignificatur, mandatum à Deo habere, diuina authoritate præditos eſſe, ac omnino Dei perſonam ſuſtinere, cuius vices quodámodo agunt. Non meum hoc eſt cauillum, ſed Chriſti interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum eſt. Quid hoc eſt, niſi demandatum illis eſſe à Deo negotium, vt illi in ſuo munere ſeruiant? &(quod Iudicibus ſuis dicebant Moſes & Ioſaphat, quos per ſingulas ciuitates Iuda conſtituebant) iudicium exerceant non pro homine, ſed pro Deo? Eodem pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomonis affirmat, ſuum eſſe opus, quòd Reges regnant, & conſiliarij decernunt iuſta: quòd principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim iſtud valet acſi dictum eſſet, non humana peruerſitate fieri vt penes Reges & Præfectos alios ſit in terris rerum omnium arbitrium, ſed diuina prouidentia & ſancta ordinatione: cui ſic viſum eſt res hominum moderari. quádoquidem illis adeſt ac etiam præeſt in ferendis legibus & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ ſecundum gratiæ diuerſitatem variè diſtributa, à ſeruis Chriſti in ædificationem Eccleſiæ conferri debeant. Tametſi enim illic propriè de ſenatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Eccleſia conſtituebantur vt conformandæ publicæ diſciplinæ præeſſent (quod munus in Epiſtola ad Corinthios κυβερνήσεις vocat) quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilis poteſtatis, non dubium quin omne iuſtæ præfecturæ genus nobis commendet. Multo verò clarius, vbi iuſtam ea de re diſputationem inſtituit. Nam & poteſtatem, Dei ordinationem eſſe tradit: nec poteſtates eſſe vllas, niſi à Deo ordinatas. Ipſos autem principes, miniſtros eſſe Dei bene agentibus, in laudem: malis, ad iram vltores. Huc accedunt & ſanctorum virorum exempla: quorum alij regnis, vt Dauid, Ioſias, Ezechias: alij ſatrapiis, vt Ioſeph, & Daniel: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moſes, Ioſue, ac Iudices, functi ſunt: quorum functiones ſibi probatas eſſe, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium eſſe debet quin ciuilis poteſtas, vocatio ſit, non modò coram Deo ſancta & legitima, ſed ſacerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honeſtiſſima.

Magiſtratuũ functio, Dei voce & elogiis probata.
Exo.22.8.
Pſ.82.1. & 6.
1. Dii vocãtur.
Ioh.10.35.
Deut.1.16.
1.Par.19.6.
2. A Dei ſapiẽtia ordinatur.
Prou.8.14.
Rom.12.8.
1.Cor.12.28.
Rom.13.1.
Sanctorũ item virorum, qui in ea functione pie verſati ſunt, exemplis confirmatur.

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quam Chriſtus cum Euangelio ſuo attulit, minimè quadrare ſeruile illud gubernandi genus. In quo non ſuam modò inſcitiam, ſed diabolicum faſtum produnt, dum perfectionem ſibi arrogant, cuius ne centeſima quidem pars in illis conſpicitur. Verùm qualeſcunque ſint, refutatio facilis eſt: quia vbi Dauid Reges & præfectos omnes ad oſculandum Dei Filium hortatur, non iubet imperio depoſito ad priuatam vitam concedere, ſed poteſtatem qua ſunt inſtructi, Chriſto ſubiicere: vt vnus ſupra omnes emineat. Similiter Ieſaias, dum promittit Reges fore Eccleſiæ nutritios, & Reginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potius honorifico elogio patronos conſtituit piis Dei cultoribus. nam ad Chriſti aduentum pertinet vaticinium illud. Plurima teſtimonia ſciens omitto quæ paſſim occurrunt, ac præſertim in Pſalm

Exceptio, Iudæis non Chriſtianis inſtitutam fuiſſe hãc politiam.
Pſal.2.12.
Reſponſio, ex Dauide, Ieſaia & Paulo, magiſtratuum patrocinio & tutelæ ſtatũ Eccleſiæ hodie commendari.
Ieſa.49.23.

Pſalmis, quibus ſuum ius præfectis omnibus aſſeritur. Omnium verò maximè illuſtris eſt locus Pauli, vbi Timotheum admonens, in cœtu publico concipiendas eſſe preces pro Regibus, rationem mox ſubiicit, Vt tranquillam vitam ſub ipſis agamus cum omni pietate & honeſtate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ ſtatum Eccleſiæ commendat. 1.Tim.2.2

Huius doctrinæ vſus, magiſtratuum reſpectu.

6 Quæ cogitatio magiſtratus ipſos aſſiduè exercere debet, quando ingentem illis ſtimulum addere quo ad officium excitentur, & ſingularem conſolationem afferre poteſt, qua muneris ſui difficultates (quæ multæ certè & graues ſunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, manſuetudinis, continentiæ, innocentiæ ſtudium ſibiipſis imperare debent qui diuinæ iuſtitiæ miniſtros ſe conſtitutos eſſe norunt? Qua fiducia iniquitatem in tribunal ſuum admittent quod Dei viuentis thronum eſſe audiunt? Qua audacia iniuſtam ſententiam pronuntiabunt eo ore quod diuinæ veritati deſignatum eſſe organum intelligunt? Qua conſcientia in impia decreta ſubſcribent ea manu quam ad perſcribenda Dei acta ſciunt ordinatam? In ſumma, ſi ſe Dei vicarios eſſe meminerint, omni curá, ſedulitate, induſtria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinæ prouidentiæ, cuſtodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iuſtitiæ imaginem in ſe repræſentent.

1. Maximá cũ pietate, æquitate, & diligẽtia, in ſuo munere verſari debent.

Ierem.48.11. Ac perpetuò illud ſibi ſubiiciant, Si maledicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius maledici, qui in iuſta vocatione fraudulenter verſantur.

Deut.1.16. Itaque quum ſuos Iudices ad officium cohortari vellent Moſes & Ioſaphat, nihil habue-

2.Par.19.6. runt efficacius quo illorum animos afficerent quàm quod prius retulimus, Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudicium, ſed pro Deo: quippe qui iuxta vos eſt in cauſa iudicij. Nunc igitur ſit pauor Domini ſuper vos. Videte, & agite: quoniam non

Pſal.82.1. eſt vlla peruerſitas apud Dominum Deum noſtrum. Et alio loco dicitur, Deum ſtetiſſe

Ieſa.3.14. in ſynagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere. quo ad officium animentur dum audiunt Dei ſe legatos eſſe, cui adminiſtratæ prouinciæ rationem aliquádo reddere oporteat. Et meritò apud eos plurimum hæc admonitio valere debet. nam ſiquid delinquunt, non hominibus modò ſunt iniurij quos ſceleratè vexant, ſed in Deum quoque ipſum contumelioſi, cuius ſacroſancta iudicia polluunt. Rurſum habent & vnde ſe præclarè conſolentur, dum ſecum reputant non in profanis nec à ſeruo Dei alienis occupationibus ſe verſari, ſed ſanctiſſimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

2. Præclara ſibi inde ſumitur conſolatione.

3. Anabaptiſtarum furores flocci facere debent: quum iſti non homines ſed Deum ipſum ne regnet, abiiciant.

7 Qui verò non mouetur tot Scripturę teſtimoniis quo minus ſacrum hoc miniſterium inſectari auſint, quaſi rem à religione & pietate Chriſtiana abhorrentem: quid aliud quàm Deum ipſum ſugillant: cuius ignominia cum miniſterij ſui probro non eſſe coniuncta non poteſt? Ac prorſus non magiſtratus reprobant, ſed Deum abiiciunt ne ſuper ſe regnet. Si enim iſtud verè de populo Iſrael à Domino dictum eſt, quod Samuelis imperium detrectaſſent: quî minus verè hodie de iis dicetur qui in præfecturas om-

1.Sam.8.7. nes à Deo inſtitutas debacchari ſibi permittunt? At quum diſcipulis dictum eſt à Domi-

Luc.22.25. no, Reges gentium dominari illis, inter ipſos verò non ita eſſe, vbi qui primus ſit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum eſt Chriſtianis omnibus ne regna aut præfecturas capeſſant. O dextros interpretes! Inter diſcipulos orta erat contentio quis alium præcelleret. hanc vanam ambitionem vt compeſceret Dominus, eorum miniſterium non eſſe regnis ſimile docuit, in quibus inter cæteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæſo ad ignominiam regię dignitatis facit? imò quid omnino euincit, niſi regium munus, Apoſtolicum non eſſe miniſterium? Præterea inter ipſos magiſtratus tametſi variæ ſunt formæ, nullum tamen diſcrimen hac in parte eſt quin pro Dei ordinibus ſuſcipiende à nobis omnes ſint. Nam & omnes ſimul complectitur Paulus, quum ait non eſſe po-

Nec obſtat Chriſti dictum quod malè intellectum peſſimo animo obiiciunt.

Nec refert quæ ſit gubernationis forma.

Rom.13.1. teſtatem niſi à Deo: & quæ omnium minimè arridebat, eximio præ aliis teſtimonio commendata eſt, nempe vnius poteſtas: quæ quia publicam omnium ſeruitutem ſecum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia ſubiicit) heroicis & excellentioribus ingeniis

Omnes enim à Deo ordinatæ ſunt.

Prou.8.15. minus olim approbari potuit. At Scriptura, quo iniquis iſtis iudiciis occurrat, diuinæ ſa-

1.Pet.2.17. pientiæ prouidentiam eſſe nominatim affirmat quòd Reges regnant: & peculiariter Regem honorari præcipit.

Tres autem ſunt formæ reginimis ciuilis, Monarchia, Ariſtocratia, Democratia. Vtra

8 Et ſanè valde otioſum eſſet, quis potiſſimus ſit politiæ, in eo quo viuũt loco futurus ſtatus, à priuatis hominibus diſputari: quibus de cõſtituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam ſimpliciter id definiri niſi temere non poſſet, quum magna huius diſputationis ratio in circunſtantiis poſita ſit. Et ſi ipſos etiam ſtatus citra circunſtantias

tias inter se compares, non facile sit discernere quis vtilitate præponderet, adeò æquis conditionibus contendunt. Procliuis est à regno in tyrannidem lapsus: sed non multo difficilior ab optimatum potestate in paucorum factionem. multo verò facillimus, à populari dominatione in seditionem. Equidem si in se considerentur tres illę quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel aristocratiam, vel temperatum ex ipsa & politia statum aliis omnibus longè excellere: non id quidem per se, sed quia rarissimè contingit Reges ita sibi moderari, vt nunquam à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse vt vnusquisq; videat quantum satis est. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alij aliis mutuò sint adiutores, doceant ac moneant alij alios, ac siquis plus æquo se efferat, plures sint ad cohibendam eius libidinem censores ac magistri. Id cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque authoritate Dominus confirmauit quum aristocratiam politiæ vicinam apud Israelitas instituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Christi produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum esse gubernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eam quam decet moderationem est composita, & ad diuturnitatem rite constituta: sic & beatissimos censeo quibus hac conditione frui licet: & si in ea conseruanda retinendáque strenuè ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc summa diligentia intenti magistratus esse debent, nequa in parte libertatem, cuius præsides sunt constituti, minui, nedum violari patiantur. si in eo sunt segniores & parum soliciti, perfidi sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verùm si hoc ipsum ad se transferant, quibus Dominus aliam gubernationis speciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam solicitentur, non modò stulta erit & superuacua, sed prorsus noxia etiam cogitatio. Quòd si non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circunspicias ac contempleris, vel aspectum in longiora saltem regionum spatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuersis politiis regiones variæ administrentur. Nam quemadmodum nonnisi inæquali temperatura, elementa inter se cohærent: ita hæ sua quadam inęqualitate optimè continentur. Quanquam hęc etiam omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatores aut decuriones, quoscunq; locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est iis nos morigeros ac obedientes præstare.

melior sit, definiri certò non potest.

Porrò, aristocratia, bene temperata potior videtur.

Experimento ipso & Dei authoritate comprobata.

Tres verò illæ formæ à Deo sunt, cuius prouidentiâ fit vt diuersis politiis variæ regiones administrentur.

9 Iam officium magistratuum, quale verbo Dei describitur, ac quibus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad vtranque Legis tabulam si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus discendum esset. nullus enim de magistratuum officio, ferendis legibus & publico statu disseruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam fœliciter posse constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteras esse leges quæ neglecto Dei iure tantùm hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes Philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium omnium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac magistratus pudeat suæ socordiæ, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam ostendimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicuti æquum est tuendo & asserendo eius honori operam impendere cuius vicarij sunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudantur sancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultum corruptum vel euersum restituerint, vel curam gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumis floreret. Contrà verò Sacra historia inter vitia anarchias ponit, quòd non esset Rex in Israel, ideóque faceret quisque quod placebat. Vnde coarguitur eorum stultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantùm intentos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momenti erat prætermiserit, vt ipse purè coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impunè omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublatos cupiant. Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iustitiam, liberēt vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam & pupillum ne contristent, ne iniuriam faciant, & sanguinem innocentem ne effundant. Eodem spectat quę in Psalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenum absoluant, eripiant

Vltimus locus primæ partis, de magistratuum officio.

Horum prima cura debet esse, Religionis Christianæ & veræ pietatis conseruatio.

Id exemplis & testimoniis probatur.

Iudic.21.25.

Argumento itē à contrariis.
Ab absurdo.

Ierem.22.3.
Altera cura, iustitiæ administratio, quod testimoniis probatur.

Deut.1.16. piant pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit, Audiant causam fratrum suorum, & iudicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoscāt in iudicio, tam paruum quàm magnum audiant, neque timeant ab vllo viro: quia iudicium Dei est. Illa autem omitto, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad auaritiam adiiciant animum, ne eleuentur super fratres suos: vt in meditanda Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices quiuis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ passim in Scripturis similia leguntur: quoniam in exponendo hîc magistratuum officio, non tam magistratus ipsos instituere consilium est quàm alios docere quid sint magistratus & quem in finem à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modestiæ, honestatis & tranquillitatis protectores statui ac vindices, quibus studium vnum sit communi omnium saluti ac paci prospicere. Quarum virtutum exemplar se fore Dauid profitetur vbi in regale solium euectus fuerit: ne scilicet consentiat vllis sceleribus, sed detestetur impios, calumniatores & superbos: consiliarios verò probos & fidos vndique accersat. Id verò quum præstare non possint, nisi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppressis adsint ope ac præsidio, potestate quoque armati sint, qua palàm maleficos ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur vel exagitatur publica quies) seuerè coerceant. Siquidem id prorsus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas consistere: iis sublatis, totam ciuitatum disciplinam collabi ac dissipari. Friget enim in multorum animis æqui iustique cura, nisi virtuti paratus sit suus honos: nec contineri sceleratorum hominum libido, nisi seueritate ac pœnarum animaduersione potest. Atque hæ duæ partes comprehensæ sunt à Propheta, dum Reges aliósque præfectos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia quidem est, innocentes in fidem suscipere, complecti, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem, impiorum audaciæ obsistere, vim comprimere, delicta punire.

Ibid.17.16. Ibid.16.19. Psalm.101.

Ob eam causam potestate armati sunt.

Præmio scilicet & pœna, quibus Respu. omnes consistunt.

Iere.21.12.& 22.3.

10 Verùm ardua hîc, vt videtur, & difficilis nascitur quæstio, Si lege Dei occidere Christiani omnes vetantur, & Propheta de monte sancto Dei, hoc est Ecclesia, vaticinatur quòd non affligent in ea, neque nocebunt: quomodo magistratibus & piis simul & sanguinariis esse licet? At si intelligamus, magistratum in exercendis suppliciis non à se agere quicquam, sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediemur. Occidere Lex Domini prohibet. at ne impunita sint homicidia, gladium in manum suis ministris dat ipse Legislator, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorum non est: atqui hoc nocere non est nec affligere, piorū afflictiones, Domini mandato, vlcisci. Vtinam istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hîc hominis temeritate, sed Dei iubentis authoritate omnia fieri: qua præeunte, à recta via nunquam aberratur. Nisi fortè diuinæ iustitiæ iniectum est frænum ne de sceleribus pœnas sumat. Quòd si illi legem dicere fas non est, cur eius ministris calumniam intendemus? Non frustra gladium gerunt, inquit Paulus: nam Dei ministri sunt ad iram, vltores malè agentibus. Itaque, si nihil Domino sua obedientia fore acceptius norunt principes aliique præfecti, in hoc ministerium incumbant, siquidem suam Deo pietatem, iustitiam, integritatem approbare student. Hoc scilicet affectu agebatur Moses quum se destinatum Domini virtute populi sui liberatorem cognoscens, Ægyptio manus intulit. Deinde quum cęsis vno die tribus hominum milibus, in populi sacrilegium vindicauit. Dauid quoque, quum sub vitæ suæ finem Solomoni filio præcepit de occidendo Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terrę, vt omnes operarij iniquitatis profligentur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Mosis ingenium in tantam truculentiam exardet, vt fratrum suorum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages? Quomodo Dauid tanta in omni vita mansuetudine vir cruentum illud testamentum inter vltimos spiritus nuncupat? ne filius suus caniciem Ioab & Semei in pace ad sepulchrum deducat? Verùm vterque manus suas, quas parcendo inquinasset, sic sæuiendo sanctificauit, dum vltionem sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iustitia solium firmatur. Rursum, Rex qui sedet in solio iudicij, spargit oculos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, & conuertit eos super rotam. Item, Aufer scoriam ab argento, & egredietur vas conflatori; aufer impium à conspectu Regis

Exod.20.13. Deu.5.17. Mat.5.21. Iesa.11.9. & 65.25. Ro.13.4. Exo.2.12 Act.7.28. Exo.32. 1.Reg.2.5 Psal.45.3. Prou.19.12. Ibid.20.8 Ibi.20.26 Ibi.25.4.

Aduersus superiorē doctrinam, qua magistratui datur locum in Ecclesia Dei, Anabaptistarū obiectiones.

1. Lex Dei Christianos ad effusionem sanguinis Christiani abstinere iubet, & in Dei Ecclesia non erit qui affligat aut noceat, inquit Propheta. At magistratus sanguinem effundunt: affligunt item & nocent. Ergo Magistratus, & qui magistratuum ordinē tuentur, in legem Dei & Prophetæ doctrinā peccant.

Resp. Magistratus iudicia Dei exequuntur: & adeo nō peccant sceleratos puniendo, vt hæc sit vna è regiis virtutibus pietatisque earum approbatio.

Id quod testimoniis Scri-

Ibi.17.15. Regis, & statuetur in iustitia solium eius. Item, Qui impium iustificat, & qui condem- *pturæ, exem-*
Ibi.17.11. Ibi.24.24 nat iustum, vterque abominatio est Domino. Item, Rebellis acquirit sibi malum, & *plis item Mo-*
mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi ma- *sis, Dauidis, Sa-*
ledicunt & nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto gladio sontes & impios *lomonis, confir-*
persequi: gladium recondant, & puras à sanguine manus contineant dum perditi ho- *matur.*
mines nefariè per cædes interim & strages grassantur: summa sese impietate obstrin-
gent, tantum abest vt bonitatis & iustitiæ laudem inde referant. Facessat modò abscissa
sæuáque asperitas, & tribunal illud quod reorum scopulus iure nominetur. Non enim *Tribunal*
is sum qui aut importunæ sæuitiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntiari posse cen- *Cassij.*
seam, nisi semper assidente optima illa Regum consiliaria & certissima, vt Solomo af-
firmat, regij throni conseruatrice, clementia: quam primam esse principum dotem ve-
rè à quodam olim dictum est. Vtrunque tamen magistratui videndum, ne aut animi se- *Hic autem vi-*
ueritate vulneret magis quàm medeatur: aut superstitiosa clementię affectatione, in cru *tandi duo sco-*
delissimam incidat humanitatem, si molli dissolutáque indulgentia cum multorum *puli, nimia cle-*
pernicie diffluat. Est enim & istud non abs re quondam sub Neruæ imperio iactatum: *mentiæ affe-*
Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo *ctatio, & ni-*
liceant omnia. *mius rigor. Apud Dionem.*

11 Quando verò Regibus populísque, ad exercendam huiusmodi publicā vindictam *Ex superiori re-*
arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse quę *sponsione sequi*
sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditioni suæ quietem tueantur, *tur, omnia bel*
qua inquietorum hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis opitulētur, *la quę ad exer*
qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, quàm *cendam publi-*
ad compescendum eius furorem, à quo & priuatim singulorum otium, & communis o- *cam vindiciā*
mnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè tumultuatur, à quo violentæ oppressio- *suscipiantur, es*
nes & indigna maleficia perpetrantur? Si legum custodes esse ipsos, & assertores conue- *se legitima.* *Ratio 1.*
nit, omnium conatus pariter euertant oportet quorū scelere legum disciplina corrum- 2.
pitur. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantùm progressę fue-
rint: an totam latrociniis regionem impunè affligi vastaríque sinent? Siquidem nihil in- 3.
terest, réxne sit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet,
irruit, eámque hostiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi.
Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dictat, armatos esse principes non tantùm *Conclusio.*
ad priuata officia iudiciariis pœnis coercenda, sed ad ditiones quoque fidei suæ commis
sas, bello defendendas, siquando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus san-
ctus multis Scripturæ testimoniis legitima esse declarat.

12 Quòd si mihi obiicitur, in Nouo testamento nullum extare vel testimonium vel *2. Obiect. Nul*
exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Christianis: primùm respondeo, ratio- *lum exemplū*
nem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neque esse ex aduerso cau- *aut testimoniū*
sam quæ magistratus à suorum subditorum defensione arceat. Deinde non esse quæren *extat in Nouo*
dam in Apostolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: vbi nō politiam for- *testamento*
mare, sed spirituale Christi regnum instituere, propositum est. Postremò illic quoque *quod doceat*
obiter indicari, Christum suo aduentu nihil hac in parte mutasse. Nam si Christiana di- *bellum rem es*
sciplina (vt Augustini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militibus consi- *se licitam Chri*
lium salutis petentibus diceretur vt arma abiicerent, séque militia penitus subducerent. *stianis.*
Dictum est autem eis, Neminem concusseritis, nemini iniuriam feceritis, sufficiat vobis *Responsio tri-*
stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare *membris Au-*
vtique non prohibuit. Verùm magistratuum omnium fuerit summopere hîc cauere, ne *gustini testi-*
cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, *monio ex epist. 5. ad Marcell. confirmata.*
non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ar- *Item Iohannis*
deant, misereantur etiam communem in eo naturam (vt Augustinus loquitur) in quo *Baptistæ præ-*
puniunt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, induen- *cepto ad mili-*
da sunt, non ex facili occasionem captent: imò nec oblatam accipiant nisi summa necessi *tes, Luc.3.14.*
Cic. in li. de Offic. tate adacti. Nam si multò plus nobis præstandum est quàm exegerit Ethnicus ille, qui *Interea cauen*
bellum videri voluit pacem quęsitam: omnia prius certè tentanda sunt quàm armis de- *dum, ne cupidi*
cernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripi, sed *tatibus suis,*
publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in *aut affectu*
suum illis commodum, sed aliorum bonū ac ministerium data est. Ex eodem præterea *magis quā bo-*
ni publici sen- *su & amore magistratus ducantur.*

Ff bell

Hinc etiam sequitur, præsidia, fœdera, et politica alia auxilia esse licita.

belligerãdi iure pendet & præsidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt siquid turbarum in agris suis inciderit, mutuam sibi opem ferant, & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis communes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vsus est.

Tributa etiam & vectigalia.

Exec.48.21. Rom.13.6.

13 Libet istud quoque postremò adiicere, tributa & vectigalia legitimos esse principum reditus: quos ad sustinenda quidem potissimùm publica muneris sui onera conferant: quibus tamen vti similiter possint ad splendorem suum domesticum, qui cum imperij quod gerunt, dignitate quodámodo cõiunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Iosaphat, aliósque sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielem, videmus pro persona quam sustinebant modo, inoffensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos, & amplissimum agri spatium Regibus attributum legimus apud Ezechielem. Vbi tametsi Christi spirituale depingit regnum, à legitimo tamen hominum regno simulachri exemplar petit. Sic quidem, vt vicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos non tam priuatas esse arcas quàm totius populi æraria (sic enim Paulus testatur) quæ prodigere aut dilapidare sine manifesta iniuria nõ possint. Vel potius ipsum penè esse populi sanguinem, cui non parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes aliáque tributorum genera, nonnisi publicæ necessitatis subsidia esse reputent, quibus miseram plebem absque causa fatigare, tyrannica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusionem & luxuriam sumptuum non faciunt animos (vt certè facem eorũ cupiditatibus, plus iusto sponte accensis, subiicere opus non est) sed quum plurimum referat, ipsos pura coram Deo conscientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei cõtemptum veniant, docendi sunt quantum sibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus superuacua est, ne quosuis principum sumptus, tametsi vulgarem ciuilémque modum excedunt, temere ac procaciter sugillare sibi permittant.

Quamuis & hìc quoque magistratuum est cauere, vt quicquid audẽt, id bona corã Deo conscientia audeant.

Priuati autem à calumniis in principes & magistratus abstinere debent.

Altera pars tractationis, de Legibus, earúmque vtilitate & necessitate.

14 Proximæ sunt magistratui in politiis leges, validissimi rerum publicarum nerui: vel (quo modo secundum Platonem à Cicerone vocantur) animæ, sine quibus consistere nequit magistratus, quemadmodum nec ipsæ rursum sine magistratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum esse magistratum, legem: magistratum, legem esse viuam. Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus constituenda sit Christiana politia, non est cur longam de optimo legum genere disputationem quis expectet: quæ & immensa foret, nec præsentis esset argumenti & loci. paucis tantùm & quasi in transcursu, notabo quibus legibus piè coram Deo vti possit, & inter homines ritè administrari. Quod etiam ipsum prorsus silentio transmittere maluissem, nisi intelligerem periculosè hìc à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compositam esse rempublicam negent, quæ neglectis Mose politicis communibus Gentium legibus regitur. Quæ sententia quàm periculosa sit & turbulenta, viderint alij, mihi falsam esse ac stolidam, demonstrasse satis erit. Est autem obseruanda vulgata illa partitio, quę vniuersam Dei Legem per Mosen promulgatam in mores, ceremonias, iudicia distribuit: ac dispiciendæ singulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus. Nec interim quempiam moretur hic scrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim qui partitionem hanc tradiderunt, tametsi duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores versari, quia tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè viuendi norma.

Sublato eorũ errore qui neglecta Mosis politia, Gentiũ Leges recipiunt.

Distinctio Legis per Mosen promulgatæ in moralem, ceremonialem & iudicialem.

Summa & scopus legis moralis.

Galat.4.4.

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum alterum pura Deum fide & pietate colere, alterũ sincera homines dilectione complecti simpliciter iubet: vera est æternáque iustitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præscripta qui ad Dei voluntatem vitam suam componere volent. Siquidem hæc æterna est & immutabilis eius voluntas, vt à nobis ipse quidem omnibus colatur, nos verò mutuò inter nos diligamus. Ceremonialis Iudæorum pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino visum est, donec veniret tempus illud plenitudinis quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret, ac veritatem exhiberet earum rerum quę tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politię loco illis data, certas æquitatis & iustitiæ formulas tradebat, quibus innocẽter & quietè inter

Ceremonialis.

Iudicialis.

inter ſe agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vtpote quæ Iudæorum Eccleſiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipſa tamen pietate diſtingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanquam non aliò ſpectabat, quàm qui optimè ſeruari poſſet ea ipſa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipſo tamen dilectionis pręcepto diſtinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo ſalua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremonię: ita & iudiciariis his conſtitutionibus ſublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere poſſunt. Quod ſi verum eſt, libertas certè ſingulis gentibus relicta eſt condendi quas ſibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fures honore proſequebantur, quæ promiſcuos coitus permittebant, aliæque multo tum fœdiores tum abſurdiores, pro legibus habendas minimè cenſeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iuſtitia modò, ſed humanitate etiam & manſuetudine.

Concluſio, ſingulis gentibus libertatem relictam eſſe condendi leges quas ſibi conducere prouiderint, modò ad perpetuam charitatis regulam exigantur.

16 Id quod dixi planum fiet ſi in legibus omnibus duo hæc, vt decet, intuemur, legis conſtitutionem & æquitatem, cuius ratione cõſtitutio ipſa fundata eſt ac nititur. Æquitas, quia naturalis eſt, non niſi vna omnium eſſe poteſt, ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem propoſita eſſe debet. Conſtitutiones, quia circunſtantias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis ſcopum omnes pariter intendant, diuerſas eſſe nihil obeſt. Iam quum Dei Legem quam moralem vocamus, conſtet non aliud eſſe quàm naturalis legis teſtimonium, & eius conſcientiæ quę hominum animis à Deo inſculpta eſt, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipſa præſcripta eſt. Proinde ſola quoque ipſa legum omnium & ſcopus, & regula, & terminus ſit oportet. Ad eam regulam quæcunque formatæ erunt leges, quæ in eum ſcopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non eſt cur à nobis improbentur, vtcunque vel à Lege Iudaica, vel inter ſe ipſæ aliàs differant. Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis conſtituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre eſt in Exodo. Aliarum gentium vetuſtiſſimæ leges furtum duplo puniebant. quæ poſtea ſequutæ ſunt, diſcreuerunt inter manifeſtum & non manifeſtum. Aliæ ad exilium progreſſæ ſunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis ſupplicium. Falſum teſtimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantùm ignominia, alibi ſuſpendio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges ſanguine vlciſcuntur, diuerſis tamen mortis generibus. In adulteros alibi ſeueriores, alibi leuiores edictæ ſunt pœnæ. Videmus tamen vt eiuſmodi diuerſitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno ſimul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata ſunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falſa teſtimonia: ſed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id neceſſe eſt, neque etiam expedit. Eſt regio quæ, niſi horrendis exemplis in homicidas ſæuiat, cædibus ſtatim & latrociniis perdenda ſit. Eſt ſeculum quod pœnarum acerbitatem augeri poſtulet. Siquid turbatum ſit in ſtatu publico, nouis edictis corrigenda ſunt quæ inde naſci ſolent mala. Belli tempore in armorum ſtrepitu concideret omnis humanitas niſi inſolito pœnarum metu iniecto. In ſterilitate, in peſtilentia, niſi adhibeatur maior ſeueritas, peſſum ibunt omnia. Eſt gens in vitium quoddam propenſior niſi acerrimè compeſcatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuerſitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obſeruationem accommodatiſſima? Nam quod iactatur à quibuſdam, fieri contumeliam Legi Dei per Moſem latæ: quum abrogata illa, nouæ aliæ illi præferuntur, vaniſſimum eſt. neque enim aliæ illi præferũtur dum magis probantur, non ſimplici collatione, ſed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nunquam fuit. Siquidem nõ eam Dominus per manum Moſis tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbique vigeret: ſed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam ſuam ſuſcepiſſet, illi etiam peculiariter legiſlator eſſe voluit: ac quod ſapientis legiſlatoris erat, ſingularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

Ideo in omnib. legibus vigere debent æquitas & conſtitutio: quarum prior immota, eſſe debet: altera variare poteſt, pro ratione circunſtantiarum.

Id exẽplis quibuſdã illuſtratur petitis ex legibus adu. fures, falſos teſtes, homicidas, adulteros.

Aequitas damnat apud omnes populos eiuſmodi ſcelera: conſtitutio ſuppliciorum varia eſt.

Alia conſtitutionis conſideratio, pro ratione temporũ & perſonarum.

Lex politica Moſis quomodo etiamnum viget & abrogata eſt.

17 Supereſt nunc vt videamus quod poſtremo loco propoſitum erat, Quis legum, iudiciorum, magiſtratuum vſus ad cõmunem Chriſtianorũ ſocietatem redeat. Cui etiam annexa eſt altera quæſtio, Quantum magiſtratibus debeant priuati homines deferre, & quouſque obedientia progredi debeat. Plurimis videtur ſuperuacaneum eſſe munus magiſtratus inter Chriſtianos, quòd ſcilicet implorare piè non poſſint, vtpote quibus

Poſtrema pars tractationis ſpecialis de adminiſtratione politica, populũ reſpiciens. Huius ſumma

ad duo capita refertur. 1. De vsu legum, respectu priuatorum.

vindicare, in iudicium postulare, litigare vetitum sit. At quum Paulus contrà clarè teste- Ro.13.4.
tur, ministrum Dei nobis esse in bonū: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum esse
vt eius manu ac præsidiis aduersus flagitiosorum hominū improbitatē & iniurias defen
si, quietam ac securam vitam agamus. Quòd si frustra in præsidium nobis à Domino da-
tus est, nisi tali nobis beneficio vti licet, satis apparet implorari quoque & appellari non

Stabilita magistratuum authoritate, in administrāda ciuili & criminal. (quam vocant) iustitia: primùm in homines cum animi impotentia litigantes inuehitur.

impiè posse. Hic verò mihi cum duplici hominum genere agendum est. sunt enim per-
multi qui tanta litigandi rabie æstuant, vt quietem nunquam habeant apud se nisi cū a-
liis pugnent. Lites verò ipsas & capitali odiorum acerbitate, & insana vindicandi nocen
díque cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsq; aduer-
sarij ruinam. Interim nequid nisi iure agere existimentur, iudiciorum prætextu talem
peruersitatem defendunt. At si cum fratre iudicio agere permissum est, non protinus o-
disse ipsum licet, non furioso nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi.

Et quæ sit moderatio, & cuius normam, istiusmodi litigantes exigere se debeant ostenditur.

18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia si quis rectè vtatur. Rectū autem esse
vsum, tum actori, agendi: tum defendendi, reo: si hic quidē postulatus ad condictá diem
se sistit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitatem: sed hoc tantū affe-
ctu, vt quod suum est iure tueatur: ille verò indignè siue in capite, siue in fortunis oppres
sus, in Magistratus fidem se cōferat, querimoniam exponat, quod æquum est ac bonum
postulet: sed omni procul nocendi vindicandíve libidine, procul asperitate & odio, pro-
cul contentionis ardore: quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimi-
co in aduersarium animo ferri. Cōtrà vbi animi maleuolentia suffusi sunt, corrupti inui-
dia, iracundia incensi, vltionem spirātes, aut sic deniq; ardore certaminis inflammati vt
de charitate aliquid remittant: tota etiā iustissimæ causæ actio non impia esse nō potest.
Nam hoc constitutū esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis
æquam litē iustè tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectione beneuolentiáq;
prosequatur acsi iam amicè, quod cōtrouertitur negotium transactum ac compositum
esset. Iniecerit fortè aliquis, talem moderationem adeò nunquam in iudicium afferri, vt
instar sit prodigij futura si qua reperta fuerit. Fateor sanè, vt sunt horum temporum mo-
res, rarum extare probi litigatoris exemplum: sed res tamen ipsa nullius mali accessione
inquinata, bona esse & pura non desinit. Cæterùm quum sanctum esse Dei donum au-
dimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est ne nostro vitio polluatur.

Deinde refelluntur Anabaptistæ qui iudiciarias omnes disceptationes præcisè damnant.

19 Qui verò iudiciarias omnes disceptationes præcisè dānant, intelligant se sanctam Act.22.1.
Dei ordinationem simul repudiare, & donum ex eorum genere quæ mūdis munda es- & 24.12.
se possint. nisi fortè Paulum flagitij insimulare velēt, qui & accusatorum calumnias, eo- & 25.10.
rum quoque vafritiem & malitiam exponendo, à se depulit: & Romanæ ciuitatis præro
gatiuam sibi in iudiciis asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, quū opus fuit,

Obiect. 1. Christianis interdictam esse vindictam.

prouocauit. Nec obest quòd Christianis omnibus interdicta est vindictæ cupiditas, quá Num.19.
& nos à Christianis subselliis longissimè abigimus. Nam siue ciuiliter contenditur, non 18.
recta incedit via nisi qui innoxia simplicitate, rem suam iudici tanquam publico tutori Mat.5.39.
commendat, nihil minus quàm mutuam mali vicem (qui est vindictę affectus) repende- Deut.32.35.

Responsio.

re cogitans siue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accusatorem requiri- Ro.12.15.
mus qui nullo vlciscendi æstu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offensione tactus, in fo-
rum accedat: sed in animo duntaxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne
reipublicæ noceant. Quòd si vindicem animum tollis, nihil in mádatum illud delinqui-

Obiect. 2. Christiani iubetur expectare Dominum.

tur quo vltio Christianis interdicitur. At non solùm vindictam appetere vetantur, sed
manum quoque Domini iubentur expectare, qui se oppressis & afflictis adfuturum vl-
torem pollicetur: illam autem cęlestis patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem

Responsio.

aut sibi aut aliis ferri à magistratu postulant. Minimè id verò: siquidem magistratus vin-

Rom.13.4.

dictam, non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministerium in
bonum nostrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

Obiect. 3. Christus resistere malo prohibet, &c.

Responsio.

20 Nihilo etiam magis cum Christi verbis pugnamus, quibus resistere malo prohi- Mat.5.39.
bet, & dexteram maxillā obuertere præcipit ei qui alapam in sinistram impegerit: per-
mitteréq; ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi
cupidine tantopere abhorrere, vt citius duplicari in se iniuriam laturi sint quàm repen-
dere eam appetant. à qua quidem patientia nec ipsi eos abducimus. Verè enim Christia-
nos esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriásque ferendas natum, pessimo-
rum hominum nequitiæ, imposturis, ludibriis expositum. neque id modò: sed eorum o-
mnium

omnium malorum tolerantes esse oportet. hoc est, sic totis animis compositos vt suscepta vna offensione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitã promittẽtes quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui sibi iniurij sunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica est sua victoria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærent oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pharisæi, ad appetendam vltionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & corpus suum mutilari, & malitiosè sua sibi eripi sic ferent, vt eas iniurias, simulac irrogatæ sibi fuerint, remissuri sint ac vltro condonaturi. Neque isthæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet quin integra in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum conseruationem vtantur: aut publici boni studio, sontem ac pestilentem hominem ad pœnam postulent, quem emendari nisi morte non posse nouerint. Verè enim Augustinus hæc pręcepta omnia eò tendere interpretatur, vt paratus sit homo iustus & pius eorum malitiam patienter sustinere quos fieri bonos quærit: vt numerus potius crescat bonorum, non vt pari malitia se quoque numero addat malorum: deinde ad præparationem cordis quæ intus est, magis pertinere quàm ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in manifesto autem id fiat quod illis videmus prodesse posse quibus bene velle debemus.

Rom.12.21. Matth.5.39.

Christiani possunt Christi dicto satisfacere & magistratus ope simul vti.

Epist. 5. ad Marcellinũ.

21 Quod autem obiectari solet, lites à Paulo in vniuersum esse damnatas, id quoque falsum est. Intelligi ex eius verbis facilè potest, immodicum fuisse litigandi furorem in Corinthiorum Ecclesia: vsq; eò vt Christi Euangelium & totam quam profitebatur religionem, impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primum reprehendit in illis Paulus, quòd Euangelium apud infideles dissensionum suarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipsum, quòd eum in modum inter se dissiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant vt alij aliorum fortunis auidè inhiarent, vltro lacesserent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quasuis controuersias. At omnino vitium vel infirmitatem esse pronuntiat, quòd non potius damnum acciperent rerum suarum quàm pro his conseruandis ad contentiones vsq; laborarent: nempe quum adeò facilè quibuslibet damnis commouerentur, & minimis de causis ad forum & lites decurrerent, hoc indicio esse dicit quòd animo essent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id sanè Christianis agendum est, vt de suo iure decedere semper malint quàm in forum progredi: vnde vix exire possint nisi commotiore animo & in fratris odium accenso. Verùm vbi quis citra charitatis dispẽdium rem suam se posse tueri viderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat, nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimum cuique consilium dabit charitas: sine qua quęcunque suscipiuntur, & vltra quam quæ progrediuntur disceptationes iniustas esse & impias, extra controuersiam ponimus.

1.Cor.6.6.

Obiect.4. Paulus in vniuersum lites damnauit.

Responsio, locũ Apostoli explanans.

Christianorũ in litibus persequendis officium.

22 Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quàm honorificentissimè sentire, quam scilicet velut delegatam à Deo iurisdictionem agnoscunt: eósque ob id suspicere ac reuereri vt Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias qui suis se magistratibus valde obsequentes præbeant, ac nolint quidem non esse quibus obsequantur, quòd bono publico ita expedire norunt: de ipsis tamen magistratibus non secus existiment ac malis quibusdam necessariis. Verùm plus quiddam à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri pręcipit. Ille enim sub honorandi verbo sinceram ac candidam existimationem complectitur: hic Regem cum Deo coniungens, sanctæ cuiusdam venerationis ac dignitatis plenum esse ostendit. Est & illud præclarum apud Paulum elogium, Vt obediamus non solùm propter iram, sed propter conscientiam. Quo intelligit, non terrore modò principum ac præfectorum adduci subditos debere vt in eorum subiectione contineantur (qualiter succumbere hosti armato solent qui vindictam fore promptam vident si restiterint) verùm quia Deo ipsi redduntur obsequia quæ istis præstantur: quando eorum potestas à Deo est. De hominibus non disputo, acsi larua dignitatis stultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatem morésque improbos & flagitij plenos tegeret, atque ita vitiis acquireret laudem virtutum: sed dico ordinem ipsum honore & reuerentia dignum esse: vt quicunque præsunt, apud nos sint in pretio, & venerationem obtineant præfecturæ suæ respectu.

Alterũ caput postremæ partis de reuerentia & obedientia quam priuati magistratibus debent.

1.Pet.2.17

Prou.24.21.

Primum autẽ reuerentia exigit, vt de magistratuũ functione priuati quàm honorificentissimè sentiant.

Rom.13.5

Deinde, vt obedientiam præstent.

23 Ex eo & alterum deinde sequitur, vt propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiam approbent: siue edictis parẽdum, siue tributa soluenda, siue subeunda publica munera atque onera quę ad communem defensionem spectent, siue qua alia iussa capessenda. Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit. qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idem Tito) vt principatibus ac potestatibus subditi sint, vt magistratibus pareant, vt ad omne opus bonum sint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, estote cuiuis humanæ creaturæ (vel potius, vt ego quidem interpretor, ordinationi) propter Dominum, siue regi tanquam pręcellenti: siue præsidibus, qui per eum mittuntur, ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agentium. Porrò quo non subiectionem simulare, sed sincerè & ex animo subiectos se esse testentur, addit Paulus, vt eorum sub quibus viuunt salutem ac prosperitatem Deo commendent. Adhortor inquit, vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate ac honestate. Neque hic se quisquam fallat. Quando enim resisti magistratui non potest quin simul Deo resistatur: etiamsi impunè contemni videtur posse inermis magistratus, Deus tamen armatus est qui sui contemptum fortiter vlciscatur. Sub hac præterea obedientia moderationem comprehendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se vltro admisceant publicis negotiis, aut temerè irrumpant in partes magistratus, ac nequid omnino publicè moliantur. Siquid in publica ordinatione corrigi intererit, non tumultuentur ipsi, nec admoueant operi manus, quas illis omnibus ligatas esse hac in parte decet: sed ad magistratus cognitionem deferant, cuius vnius hîc soluta est manus. Intelligo autem, nequid iniussi audeant. nam vbi accessit præfecti imperium, iam ipsi quoque publica authoritate prędìti sunt. Vt enim aures atque oculos principis vocare vulgò solent eius consiliarios: ita non insulsè principis manus quis dicat quos rebus agendis mandato suo præfecerit.

Rom.13.1. Tit.3.1. 1.Pet.2.13.

Idque sincero animi affectu.

1.Tim.2.1. Magistratuũ salutem ac prosperitatẽ Deo commendãtes.

Moderatè viuentes & in officio se continentes.

Non tumultuantes.

Nec in partes magistratus temerè irrumpentes.

Hęc bonis principibus & magistratibus vtcunque se debere fateãtur omnes, multi tamẽ sunt quibus persuaderi non potest ea ipsa tyrannis deberi.

24 Quoniam autem hactenus magistratum descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & (vt Poeta loquitur) pastor populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocentiæ vindex: insanus meritò iudicandus sit cui tale non probetur imperium. Ac quum omnium propè seculorum hoc exemplum sit, vt principum alij, eorum omnium securi quibus prouidẽdis intenti esse debuerant, procul omni solicitudine socordes delicientur: alij ad rem suam attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia prostituant: alij plebeculam exhauriant pecunia quam postea insanis largitionibus profundant: alij expilandis domibus, virginibus ac matronis violandis, mactandis innocentibus, mera latrocinia exerceant: eos verò pro principibus agnoscendos esse, quorum imperio, quoad licet, parendum sit, multis persuaderi non potest. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, non à magistratus modò, sed hominis quoque officio, facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur quæ in magistratu elucere debuerat: dum nullum conspiciunt vestigium eius ministri Dei, qui in laudem bonis, malis in vltionem datus erat: ita neque etiam præfectum illum agnoscunt, cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis commendat. Et sanè is semper hominum animis ingenitus fuit sensus, non minore tyrannos odio atque execratione insectari, quàm dilectione & veneratione prosequi legitimos Reges.

At Dei verbũ iubet vt non tantùm bonis subditi simus, sed etiam omnibus qui rerum potiuntur, etiãsi nihil minus præstẽt, quàm quod ex officio erat principũ.

25 Verùm si in Dei verbum respicimus, longius nos deducet, vt non eorum modò principum imperio subditi simus qui probè, & qua debent fide, munere suo erga nos defunguntur: sed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiamsi nihil minus præstent quàm quod ex officio erat principum. Tametsi enim summum suæ beneficentiæ munus esse magistratum, ad salutem hominum conseruandam, testatur Dominus, ac suos magistratibus ipsis fines præscribit: simul tamen declarat, qualescũque sint, nonnisi à se habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius suæ beneficentiæ exemplaria esse & specimina: qui verò iniustè & impotenter dominantur, eós ad vindicandam populi iniquitatem à se excitatos. omnes ex æquo sancta illa maiestate esse præditos qua legitimam potestatem instruxit. Non vltrà progrediar donec certa eius rei aliquot testimonia subiecero. Nec tamẽ quo furorem Domini super terram esse impium Regem, confirmemus, laborandum est, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec sic de Rege plus dictũ fuerit, quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adult

Iob 34.30. Oseæ 13.11.

Iesa.3.4. Iesa.10.5. Deut.28.19. adultero,qui thorum tuum polluat:de ficario,qui te ad cædem appetat:quum huiusmodi calamitates omnes, inter Dei maledictiones Scriptura recenseat. Verum in eo probando insistamus magis,quod non ita facilè in hominum mentes cadit: in homine deterrimo honoréque omni indignissimo,penes quem modò sit publica potestas,præclaram illam & diuinam potestatem residere, quam Dominus iustitiæ ac iudicij sui ministris verbo suo detulit:proinde à subditis eadem in reuerentia& dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem, si daretur, habituri essent.

Id vt admittatur,duo probantur ex Scriptura.

1. Nō sine Dei prouidentia ac singulari actione magistratus constitui.

26 Principiò velim animaduertant,sedulóque obseruent lectores illam quę non sine causa toties nobis in Scripturis commemoratur, Dei prouidentiam, ac singularem actionem in distribuendis regnis, statuendisque quos illi visum fuerit Regibus. Apud Dan.2.21 & 37. Danielem,Dominus mutat tempora & vices tēporum,abiicit Reges & instituit. Item, Vt cognoscant viuentes quòd potens sit Altissimus in regno hominum: & cui ipse voluerit,dabit illud. Cuiusmodi sentētiis quum passim abundet Scriptura, illa tamen prophetia peculiariter scatet. Iam qualis rex fuerit Nebuchadnezar,is qui Ierusalem expugnauit,satis scitur:nempe strenuus aliorum inuasor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielem se illi terram Ægypti dedisse affirmat pro obsequio quod sibi in vastanda illa præstiterat. Ezech.29.19 Dan.2.37. Et illi dicebat Daniel,Tu Rex, Rex es Regum:cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque gloriosum.tibi inquam, dedit & omnes terras vbi habitant filij hominum,bestiæ syluestres,& volucres cæli:eas tradidit in manum tuam,ac fecit te dominari eis. Rursum eius filio Belsasar, Deus altissimus dedit, Nebuchadnezar Dan.5.18. patri tuo regnum & magnificentiam,honorem & gloriam:& propter magnificentiam quam dedit illi,omnes populi,tribus,& linguæ fuerunt trementes & timentes à conspectu eius.

2. Ex eo admonitiones duci vt iis pareamus.

Quum audimus, à Deo impositum esse Regem, simul illa de honorando & timendo Rege, cælestia edicta animo repetamus: & nequissimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipsum dignatus fuerit. 1.Sam.8.11. Samuel,quum populo Israel denuntiaret qualia esset à Regibus suis passurus, Hoc ius erit Regis,dicebat,qui regnabit super vos: filios vestros tollet, & ponet eos ad currum suum,vt ponat eos pro equitibus suis,& vt arent agros suos, & messem suam metant,& arma fabricentur. Filias vestras tollet,vt sint pigmentariæ,coquæ,& pistrices. Agros denique vestros,vineas vestras,& oliueta optima auferet,& dabit seruis suis. Semina vestra,& vineas vestras decimabit,& dabit eunuchis & seruis suis. Seruos vestros,ancillas & asinos tollet: & adhibebit operi suo,quin & greges vestros decimabit:& vos eritis serui illius. Certè non id iure facturi erant Reges,quos optimè ad omnem continentiam Lex instituebat:sed ius in populum vocabatur,cui parêre ipsi necesse esset,nec obsistere liceret.acsi dixisset Samuel, Eò se proripiet licentiæ Regum libido,quam cohibere vestrum non erit: quibus hoc restabit vnum,iussa excipere,ac dicto audientes esse.

Ius regis, quid apud Samuelem.

Ex Ieremia magistratuum authoritas,& obedientia illis debita, confirmatur.

Ier.27.8. 27 In primis autem insignis est & memorabilis apud Ieremiam locus,quem(tametsi prolixiorem) ideo non pigebit referre, quia totam hanc quæstionem clarissimè definit. Ego feci terram & homines,ait Dominus,& animalia quæ sunt in superficie terræ, in fortitudine mea magna& brachio extento: & ipsam trado ei qui placuerit in oculis meis.Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manum Nebuchadnezar serui mei, & seruient gentes ei omnes,& Reges magni:donec tempus veniet terræ eius. Eritque, vt gens & regnum quæ non seruierit Regi Babel,visitabo gentem illam in gladio,fame & peste. quare seruite Regi Babel,& viuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum,ferocémque tyrannum coli voluerit, non alia ratione nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat cælesti decreto, in solium regni impositum esse,ac in regiam maiestatem assumptum:quam violare nefas esset. Hoc nobis assiduè ob animos & oculos obuersetur, eodem decreto constitui etiam nequissimos Reges quo Regum authoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes venient, tractandum esse pro meritis regem:nec ęquum esse vt subditos ei nos pręstemus qui vicissim Regem nobis se non præstet.

Obiectio. Mandatū illud fuit Israelitis peculiare.

Responsio,ostendens fuisse ge-

28 Frustra obiiciat quis mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus stabiliat. Ier.27.17. Detuli,inquit,Nebuchadnezari regnum: quare seruite illi,& viuite. Cuicunque ergo delatum fuisse regnum constabit,ei seruiendum esse ne dubitemus. Atque simulac in regium fastigium quempiam euehit Dominus

nerale, quum omnes ex æquo doceat, cuicunque delatũ fuerit imperium ei seruiendum esse.

nus, testatam nobis facit suam voluntatem, quòd regnare illum velit. De eo enim extant generalia Scripturę testimonia. Solomo, Propter iniquitatem terrę sunt multi principes. Item Iob, Subiectionem tollit à Regibus, & rursum accingit eos cingulo. Eo autem confesso, nihil restat nisi vt seruiamus & viuamus. Est apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum suum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea: quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israelitę fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluum illi regnum & tranquillum conseruetur, vt sub eo ipsi quoque prosperè agant. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione designatus, sanctóque eius oleo vnctus, quum nullo suo merito indignè à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt coram Domino faciam rem istam, domino meo messiæ Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam Christus Domini est. Item, Pepercit tibi anima mea: dixíq;, Non mittam manũ meam in dominum meum, quoniam Christus Domini est. Item, Quis mittet manum suam in Christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descenderit: absit à me vt mittam manum meam in Christum Domini.

Prou. 28. 2. — Iob. 12. 18. — Ier. 29. 7.

Testimoniis quibusdã, nec non Dauidis exẽplo, responsio cõfirmatur.

1. Sam. 24. 7. 11. — 1. Sam. 26. 9.

Quibus cogitationibus impatientiam suam frenare debeãt qui sub tyrannis viuunt.

29 Hunc reuerentiæ atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis nostris omnibus, quales cunque tandem sint. Quod sæpius ideo repeto, vt discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quòd eam, voluntate Domini, personam sustineant cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas (inquies) subditis suis vices debent præfecti. Id iam confessus sum. Verùm si ex eo statuis, nonnisi iustis imperiis rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nam & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracundiam prouocare, sic se duros & intractabiles præbeant vt sua eos morositate vltra modum fatigent: hi suas vxores, quas diligere, & quibus, seu vasculis fragilibus parcere iubentur, contumeliosissimè accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequentes erunt? At improbis quoque & inofficiosis subiiciuntur. Quin, quum omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pendentem respectent, hoc est ne alij in aliorum inquirant officia, sed quod sui est muneris, id sibi vnum singuli subiiciant: id verò inter eos pręsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à sęuo principe crudeliter torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob pietatem: subeat primùm delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis castigantur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse, huiusmodi malis mederi. hoc tantùm esse reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt regum corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie concident & conterentur Reges omnes, & Iudices terræ quicunque non osculati fuerint Christum eius: qui scripserint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

Obiectionis dilutio.

Ephes. 6. 1. — Eph. 5. 26. — 1. Petr. 3. 7.

Prima cogitatio.

Altera.

Prou. 21. 1.

Tertia. Sperandum est, Iehouam in tempore affuturum qui tyrannorũ licentiam coercebit: idque duobus modis.

30 Atque hîc mirabilis eius tum bonitas tum potentia tum prouidentia sese profert. nam modò ex seruis suis manifestos vindices excitat, ac mandato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas sumant, & oppressum iniustis modis populum è misera calamitate eximant: modò furorem aliud cogitantium & aliud molientium hominum eò destinat. Sic populum Israel è tyrannide Pharaonis per Mosen: è violentia Chusam Regis Syriæ, per Othoniel: ex aliis seruitiis, per alios vel Reges vel Iudices, in libertatem asseruit. Sic Tyri superbiam per Ægyptios: sic Ægyptiorum insolentiam, per Assyrios: Assyriorum ferociam, per Chaldæos: cõfidentiam Babylonis, per Medos & Persas domuit quum iam Medos Cyrus subiugasset. Regum verò Iuda & Israel ingratitudinem & erga tot sua beneficia impiam contumaciam nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accersiti erant, in Reges arma

Iesa. 10. 1.

Exod. 3. 7. Iud. 3. 9, & sequentibus.

ſumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita eſt maieſtatem: ſed è cælo armati minorem poteſtatem maiore coercebant: perinde ac in ſuos ſatrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametſi Dei manu, quò illi viſum erat, deſtinabantur, opúſque eius inſcientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm ſcelus volutabant.

31 Verùm vtcunque ipſa hominum facta cenſeantur, Dominus tamen per ea ſuum æquè opus exequebatur, quúm ſanguinaria Regum inſolentium ſceptra confringeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiant principes, & terreantur. Nobis autem interim ſummopere cauendum, ne illam plenam venerandæ maieſtatis magiſtratuum authoritatem, quam Deus grauiſſimis edictis ſanxit, etiamſi apud indigniſſimos reſideat, & qui eam ſua nequitia, quantum in ſe eſt, polluunt, ſpernamus aut violemus. Neque enim ſi vltio Domini eſt effrenatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum eſt mandatum. De priuatis hominibus ſemper loquor. Nam ſiqui nunc ſint populares magiſtratus ad moderandam Regum libidinem conſtituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis Regibus oppoſiti erant, Ephori: aut Romanis Conſulibus, Tribuni plebis: aut Athenienſium ſenatui, Demarchi: & qua etiam fortè poteſtate, vt nunc res habent, funguntur in ſingulis regnis tres ordines, quum primarios conuentus peragunt) adeò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, vt ſi Regibus impotenter graſſantibus, & humili plebeculę inſultantibus conniueant, eorum diſſimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia pòpuli libertatem, cuius ſe Dei ordinatione tutores poſitos norunt, fraudulenter produnt.

Priuatos homines ſuis principibus, quicunque tandē fuerint, ſiſi ſubdere oportet. hoc tamen non obſtat, quin populares quidam magiſtratus eſſe poßint, penes quos ſit ferocienti Regū licentiæ intercedere, & populi libertatē tueri.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi conſtituimus obedientia, id ſemper excipiendum eſt, imò in primis obſeruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota ſubeſſe, cuius decretis iuſſa cedere, cuius maieſtati faſces ſubmitti par eſt. Et verò, vt hominibus ſatisfacias, in eius offenſionem incurrere propter quem hominibus ipſis obedias, quàm præpoſterum fuerit? Dominus ergo Rex eſt regum: qui vbi ſacrum os aperuit, vnus pro omnibus ſimul ac ſupra omnes eſt audiendus. iis deinde qui nobis pręſunt hominibus ſubiecti ſumus: ſed nõniſi in ipſo. Aduerſus ipſum ſiquid imperent, nullo ſit nec loco nec numero. neque hic totam illam qua magiſtratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ ſingulari illa veréque ſumma Dei poteſtate, cogitur. Secundum hanc rationem Daniel ſe quicquam in regem peccaſſe negat vbi impio eius edicto non paruit: quia exceſſerat ille fines ſuos: nec modò iniurius fuerat in homines, ſed cornua tollendo aduerſus Deum, poteſtatem ſibi ipſe abrogauerat. Ex oppoſito damnantur Iſraelitæ quòd impio Regis edicto nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflaſſet, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas ſuperſtitiones defecerant. Eadem facilitate poſteri ſeſe flexerant ad Regum ſuorū placita, hoc illis ſeuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint. tantum abeſt vt laudem mereatur modeſtiæ prætextus, quo aulici adulatores ſe tegunt, & ſimplices decipiunt, dum ſibi fas eſſe negant quicquam abnuere à Regibus ſuis impoſitum. quaſi verò ius ſuum Deus reſignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatur terrena poteſtas, dum ſuo authori ſubiicitur, coram quo cæleſtes etiam principatus ſupplices expaueſcunt. Scio quantum quámque præſens huic conſtantiæ periculum immineat, quòd indigniſſimè ſe contemni Reges ferant: quorum indignatio nuntius eſt mortis, inquit Solomon. Sed quum iſtud à cæleſti præcone Petro pronuntiatum ſit edictum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione conſolemur, illam tum nos præſtare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potius quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labaſcant animi, alium etiam ſtimulum Paulus admouet, Nos ideo tanti à Chriſto redemptos eſſe quanti illi conſtitit noſtra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obſequium: multo verò minus impietati ſimus addicti.

Extenus autē Regibus & aliis magiſtratibus obediendum eſt, quatenus eorū placita cum verbo Dei conſentiunt. Siquid enim aduerſum imperant, occurrit regula, Obediendum Deo potius quàm hominibus.

Dan. 6.22.
Oſee.5.13.
1.Reg.12.30.
Act.5.29.
1.Cor.7.23.

LAVS DEO.

Quæ quatuor libris huius Institutionis continentur.

LIBRO PRIMO, DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

CAPITA XVIII.

LIB. II. DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS IN Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

CAPITA XVII.

LIB

LIB. III.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIÆ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

CAPITA XXV.

LIB. IIII.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

CAPITA XX.

16 ggl.

